

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
Katolická teologická fakulta

René Milfait

**KOMERČNÍ SEXUÁLNÍ ZNEUŽÍVÁNÍ DĚTÍ JAKO TÉMA
TEOLOGICKÉ ETIKY**

Školitel rigorózní práce: Prof. Dr. Albert-Peter Rethmann

PRAHA 2006

Velmi děkuji svému školiteli, panu prof. dr. Albertu-Peteru Rethmannovi za jeho odborné vedení, cenné rady a připomínky.

Prohlašuji, že jsem rigorózní práci vypracoval samostatně a v seznamu literatury uvedl veškeré informační zdroje, které jsem použil.

V Praze dne 30. 8. 2006

OBSAH

ÚVOD.....	7
1 SYNDROM ZNEUŽÍVANÉHO, TÝRANÉHO A ZANEDBÁVANÉHO DÍTĚTE (CAN).....	10
1.1 Vývoj poznávání a definice pojmu.....	10
1.2 Sexuální zneužívání dětí (CSA) – definice a formy.....	15
2 KOMERČNÍ SEXUÁLNÍ ZNEUŽÍVÁNÍ DĚTÍ (CSEC).....	21
2.1 Definice a formy.....	21
2.2 K rozsahu fenoménu.....	35
2.3 Rizikové děti, rizikové faktory a situace.....	46
2.4 Obchod s dětmi.....	55
2.5 Vykořisťování dětí v prostituci a pornografii.....	82
2.6 Signály a následky CSEC.....	110
2.6.1 Specifické následky sexuálního zneužívání obchodovaných dětí.....	120
2.6.2 Specifické následky vykořisťování dětí v prostituci.....	122
2.6.3 Specifické následky vykořisťování dětí v pornografii.....	132
2.7 Sexuální vykořisťovatelé.....	136
2.7.1 Formy poptávky po dětech.....	136
2.7.2 Charakteristika pachatelů CSEC.....	141
2.7.3 Motivy a cíle pedosexuálů.....	147
2.7.4 Pokusy o typologii pachatelů sexuálního zneužívání.....	156
2.7.5 Otázka recidivy.....	164
2.7.6 Obranné strategie pachatelů.....	167
2.7.7 Zdánlivě bezvýznamná rozhodnutí pachatelů.....	174
2.7.8 Děti jako pachatelé.....	176
2.7.9 Ženy jako pachatelky.....	186
2.7.10 Pachatelé v případech pornografie s dětmi.....	193
2.7.11 Pedosexuální prostituční turisté.....	202
2.7.12 Klasifikace pachatelů CSEC pro diagnostickou a terapeutickou práci.....	213
2.7.13 Klasifikace pachatelů CSEC pro vyšetřování.....	217
2.8 Intervenční strategie s jejich požadavky a doporučeními.....	220

2.8.1 Potírání poptávky.....	220
2.8.2 Opatření v boji proti obchodu s dětmi.....	225
2.8.3 Pravidla účinné pomoci dívkám a chlapcům v prostituci.....	233
2.8.4 Pilíře a kritéria pro pomoc v případech dětské pornografie.....	236
2.8.5 Strategie v oblasti práce s pachateli.....	251
2.8.6 Příklady konkrétních projektů.....	253
2.8.6.1 Projekt Šance v Praze.....	253
2.8.6.2 Projekt KARO v Plauen (Plavno) a Chebu.....	255
2.8.6.3 Česká katolická charita.....	257
2.8.6.4 Projekt KISS ve Frankfurtu.....	259
2.8.6.5 Aktion missio Aachen.....	262
2.8.6.6 Roterkeil.net – Aktion Bosco Sevana.....	267
2.8.6.7 Poradna Wildwasser Berlin.....	268
2.8.6.8 DUNKELZIFFER Hamburg.....	271
2.8.6.9 Projekt PREDa na Filipínách.....	273
2.9 Strategie mezinárodního společenství a českého státu.....	278
2.9.1 Morální a politické apely.....	278
2.9.2 Právně závazná práva dítěte.....	289
2.9.3 Uskutečňování práv dítěte s ohledem na CSEC v ČR.....	300
2.9.4 Přežití, ochrana a vývoj dítěte v kontextu CSEC.....	309
2.9.5 Akční plány boje proti CSEC.....	314
2.9.6 Rozšíření opatření k ochraně dítěte před CSEC.....	318
2.9.7 Rodičovská zodpovědnost v souvislosti s CSEC.....	322
2.9.8 Sociálně-právní ochrana dítěte v kontextu CSEC.....	333
2.9.9 CSEC v kontextu nejhorších forem práce dětí.....	346
2.9.10 Globální závazek s participací dětí.....	348
2.9.11 Závazek spravedlivého světa vůči dětem včetně ochrany před CSEC.....	358
2.9.12 Právo na individuální stížnost.....	366
2.9.13 Závazná opatření v Evropské unii.....	368
2.9.14 Děti jako součást opatření proti obchodu s lidmi.....	376
2.9.14.1 Mezinárodně.....	376
2.9.14.2 V ČR.....	385
2.9.15 Mobilizace církví a náboženských společností.....	389

3 MULTIDISCIPLINÁRNÍ PROBLEMATIKA –	
INTERDISCIPLINÁRNÍ SETKÁNÍ.....	393
3.1 Vztah teologické etiky k humanitní vědě.....	393
3.1.1 Vztah teologické etiky k empirii - dvojí funkce strážce.....	393
3.1.2 Vztah teologické etiky k antropologii.....	396
3.1.3 Vztah etiky k psychologii.....	400
3.1.4 Vztah etiky k sociologii.....	402
3.1.5 Shrnutí vztahu etiky k psychologii a sociologii.....	408
3.1.6 Styčné body vztahu etiky a kriminologie.....	409
3.1.6.1 Mravnostní kriminalita.....	412
3.1.6.2 Pojmy morálka a mravnost v trestněprávní úpravě související s CSEC.....	412
3.1.7 Pojmy etika, morálka, mravnost podle disciplíny teologická etika.....	424
3.1.8 Základní úkoly, prvky a hranice etiky.....	433
3.2 Etika ve vztahu k normativním vědám.....	438
3.2.1 Základní otázka etiky práva.....	439
3.2.2 Vztahy etika-právo-morálka.....	443
3.2.3 Vztahy etika práva - individuální etika - sociální etika.....	446
3.2.4 Vztah morálka – právo.....	448
3.2.4.1 Vztah konvenční morálka – právo.....	454
3.2.4.2 Vztah mravnost – právo.....	457
3.2.4.3 Vztah moralita – právo.....	460
3.2.5 Kritika právního pozitivizmu.....	463
3.2.6 Kritika moralizace práva.....	472
3.2.7 Kritické přirozené právo jako etické kritérium pro pozitivní právo.....	476
3.2.8 Nové předpoklady pro příslušnost pozitivního práva ve věcech morálky.....	481
3.2.9 Právo jako předpoklad mravnosti.....	484
4 LIDSKÁ PRÁVA.....	486
4.1 Znaký lidských práv.....	488
4.2 Systematika a přístupy odůvodňování.....	493
4.3 Práva dítěte jako specifická lidská práva zvlášt' zranitelné skupiny.....	499
4.3.1 Vývoj vztahu dospělých k dětem – od objektu k subjektu.....	505
4.3.2 Právo na sebeurčení v oblasti sexuality.....	509
4.3.3 Napětí mezi právy dítěte a povinnostmi dětí.....	512

4.3.4 Práva dětí v sociálním učení církve.....	517
4.4 Epikie pro případ konfliktu lidských práv a státního práva.....	523
4.5 Lidská práva s lidskými povinnostmi.....	525
4.5.1 Lidské povinnosti na základě lidských práv.....	525
4.5.2 Projekt světového éthosu.....	529
5 LIDSKÁ DŮSTOJNOST.....	536
5.1 Člověk jako obraz a podoba Boží.....	536
5.1.1 Člověk jako Boží socha v hebrejském Starém zákoně.....	537
5.1.2 Člověk jako obraz Boží v řeckém znění Starého zákona.....	542
5.1.3 „Co je člověk, že na něho pamatuješ“ (Ž 8,5a).....	544
5.1.4 Obraz člověka v Novém zákoně.....	547
5.2 Lidská osoba jako účel o sobě.....	550
5.3 Paradigma lidské důstojnosti v právním systému.....	558
5.3.1 Lidská důstojnost jako pojem mezinárodního práva.....	560
5.3.2 Lidská důstojnost jako ústavní princip.....	566
5.3.3 Obsahové prvky pojmu důstojnosti.....	570
5.4 Důstojnost člověka v sociálních encyklikách.....	574
5.5 Princip personality.....	576
5.6 Mravní utváření vztahu mužského a ženského gender.....	580
5.7 Sociálněetické pojetí práce.....	583
6 ZPĚTNÝ POHLED A VÝZVY.....	587
6.1 Lidská důstojnost dítěte versus dítě jako okradené zboží.....	587
6.2 Zrada důvěry.....	590
6.3 Popření principu personality.....	593
6.4 Trestné činy proti lidské důstojnosti a svobodě.....	594
6.5 Právo dítěte na vzdělání – i o lidských právech, mravnosti a etice.....	601
6.6 CSEC nelze řadit do lidské práce.....	604
6.7 Radikalizovaná opce „miluj svého bližního“ – „miluj i své nepřátele“:	
lidská důstojnost pachatele.....	605
ZÁVĚR.....	609
SEZNAM LITERATURY	

ÚVOD

Ne každé dítě prožívá šťastné dětství v podmínkách, jež znamenají naplnění jeho základních životních potřeb a tak umožňují celostní vývoj jeho osobnosti. Byly a jsou děti v České republice i na celém světě, které musí prožívat psychické a fyzické zanedbávání, týrání i sexuální zneužívání, a to i od těch nejbližších příbuzných či známých – příslušný syndrom bude popsán (kap. 1, podkap. 1.1 a 1.2) a bude tak připravena půda pro zachycení souvislostí s hlavním tématem práce.

Tímto tématem je nejzávažnější forma ubližování dítěti v současném světě, a sice sexuální zneužívání za účelem zisku, tedy komerční sexuální zneužívání dětí, jež zahrnuje vykořisťování dětí v prostituci, pornografii a obchod s dětmi za různými účely – bude vymezen věcný obsah fenoménu (kap. 2, podkap. 2.1). Ten se týká milionů dětí na celém světě (podkap. 2.2), představuje nebezpečí pro každé dítě a zejména pro určité rizikové skupiny dětí za určitých okolností (podkap. 2.3), má své – často se prolínající - formy (podkap. 2.4, 2.5) a přináší pro dětské oběti specifické následky a lze rozpoznávat určité varovné známky (podkap. 2.6). Dalším významným aktérem jsou pachatelé, kteří využívají fungující trh s poptávkou a nabídkou, používají různé strategie, mají rozličné motivy, zájmy a cíle, různě se staví ke spáchaným činům, objevují se mezi nimi muži, ženy i děti, lze provádět určitou klasifikaci pro práci diagnostickou a terapeutickou i pro vyšetřování (podkap. 2.7). Porozumění těmto praktikám znamená důležitý faktor pro potírání tohoto fenoménu, zejména pro ochranu dětí. Již postiženým dětem je potřeba nabídnout včasnou odborně-lidskou pomoc. Tyto intervenční strategie nabízejí svá doporučení, mají na základě zkušeností své požadavky, specifika pro potírání jednotlivých forem fenoménu a svá kritéria, pravidla pro účinnou pomoc obětem i pro práci s pachateli. To vše bude představeno a doloženo na konkrétních projektech nevládních organizací v ČR i ve světě (podkap. 2.8). Na problematiku komerčního sexuálního zneužívání se snažilo a snaží odpovídat i mezinárodní společenství a český stát. Rozhodující roli přitom hrají právně závazná lidská práva dítěte – ta jsou důležitým tématem teologické etiky - formulovaná v Úmluvě o právech dítěte, akční plány boje proti tomuto fenoménu a související ustanovení státního práva, snahy mezinárodního společenství a mezinárodních organizací, jak budou analyzovány v kontextu zde projednávaného fenoménu (podkap. 2.9).

Problematika komerčního sexuálního zneužívání dětí je multidisciplinární a vyžaduje disciplinární spolupráci na různých úrovních (kap. 3). Právě teologická etika je interdisciplinárně pracující vědeckou disciplínou, která se pokouší porozumět, reflektovat a

nabízet své specifikum. K jejím přednostním zájmům patří záležitosti, při nichž se ubližuje těm nejslabším, bezmocným, kde se poškozují jejich práva z různých důvodů a příčin. Věnuje se jedinci i sociální skutečnosti. Proto budou v rámci kapitoly načrtnuty z jejího pohledu vztahy k vědám, které jsou signifikantní pro danou problematiku. Jednotlivé projevy komerčního sexuálního zneužívání dětí jsou trestnými činy, které se řadí mezi tzv. mravnostní či sexuální trestné činy. Proto budou hrát důležitou roli styčné body etiky a kriminologie (podkap. 3.1.6). Přitom se zde různě zachází s pojmy mravnost a morálka, jsou zařazeny do různých hlav zvláštní části trestního zákona. Chápání takto používaných pojmů a řazení jednotlivých hlav bude tak porovnáno s porozuměním pojmům mravnost, morálka, etika v teologické etice (podkap. 3.1.7). Významnou součástí teologické etiky je etika práva jako interdisciplinární partnerka právní vědy, jejíž cíl, opce a perspektivy zde budou aplikovány na projednávanou konkrétní oblast s ohledem na právo. Přitom budou probrány – již na základě předchozího seznámení s používáním pojmů – vztahy etika – právo – morálka - mravnost, etika práva - individuální etika - sociální etika s cílem podpořit plodnou spolupráci na růstu porozumění právu a mravnosti ve společnosti, a to nejen v rámci projednávaného fenoménu (podkap. 3.2).

Jedním ze základních tematických okruhů etiky práva a jejich centrálních otázek je problematika lidských práv, jež představují pro moderní právní řády kritické měřítko pro přezkoumání pozitivního práva a jeho dalšího rozvoje. Tvoří také hraniční kámen na cestě k mezinárodnímu právnímu společenství a řádu, mají své znaky, uvádí se u nich určitá systematika a přístupy odůvodňování (kap. 4). Kultura lidských práv se chápe jako právní kultura, která ukazuje na skloubení práva a etiky a na nezbytnost jeho celosvětového uskutečňování pro růst mezinárodní i národní spravedlnosti. V moderních komplexních společnostech jsou lidská práva zasažena především tam, kde hrozí, že bude důstojnost člověka k svévolné dispozici. V této souvislosti jsou to speciálně práva zvláště zranitelných, slabých a poškozených – práva dítěte (opět důležité téma křesťanské sociální etiky) jako specifická lidská práva zvláště zranitelné skupiny (podkap. 4.3) -, mezi něž patří také právě děti jako potenciální či již skutečné oběti komerčního sexuálního zneužívání, které potřebují zvláštní ochranu a pomoc, aby mohly rozvíjet svou lidskou důstojnost. Lidská práva se však mohou dostat do konfliktu s jinými zákonnými úpravami, jak se to ukazuje při poskytování pomoci dětem, které se vyskytují v prostředí komerčního sexuálního zneužívání – pro možné rozhodování bude tedy představen etický nástroj epikie (podkap. 4.4). Lidská práva budou také podpořena lidskými povinnostmi s nárokem na univerzální platnost v kontextu problematiky ubližování dětem (podkap. 4.5).

Eticko-normativním základem lidských práv je lidská důstojnost, jež se podstatně týká legitimity lidských práv, ne jejich platnosti. Základním základem veškerého lidského jednání a všech normativních řádů se stává důstojnost člověka (kap. 5). S ní souvisí porozumění tomu, kdo je člověk, a duchovně-filozofickým kořenům tohoto pojmu etiky i práva (podkap. 5.1, 5.2). Pojem lidské důstojnosti znamená paradigma v právním systému a budou zmíněny její obsahové prvky (podkap. 5.3), bude poukázáno na její místo v sociálním učení církve (podkap. 5.4) a v souvislosti s tím představena klíčová kategorie sociální etiky (podkap. 5.5). Pojetí lidské důstojnosti je současně základem mravního utváření vztahů mezi pohlavími (podkap. 5.6), jejichž chápání má také vliv na páchaní komerčního sexuálního zneužívání dětí. Mezinárodní organizace práce řadí projednávaný fenomén mezi nejhorší formy práce dětí, proto bude toto spojení srovnáno s křesťanským sociálněetickým pojetím práce (podkap. 5.7).

Závěrečná kapitola (kap. 6) bude zahrnovat výtěžky zpracování problematiky jako určitá potvrzení i výzvy pro další řešení.

V závěru pak budou shrnuty výsledky a výzvy teologicko-etické reflexe některých faktorů problematiky komerčního sexuálního zneužívání dětí.

1 SYNDROM ZNEUŽÍVANÉHO, TÝRANÉHO A ZANEDBÁVANÉHO DÍTĚTE (CAN)

1.1 Vývoj poznávání a definice pojmu

Dítěti jako jednomu z nejslabších, nejodkázanějších, nejzranitelnějších a nejpotřebnějších členů lidské společnosti se různým způsobem, v různých situacích a za rozmanitých podmínek ubližuje. Děti jsou psychicky, fyzicky, sociálně, duchovně, mravně zanedbávány, týrány, jsou sexuálně zneužívány i vykořisťovány.

Souvisí to také s dějinným vývojem chápání dítěte a dětství, s otázkou, co znamenají práva dětí v historickém kontextu diskuse o lidských právech, co znamenají práva dětí ve vývoji pedagogického myšlení a jednání. 20. století bylo nazváno stoletím dítěte. Do počátku 20. století nebyl totiž život dítěte nikdy považován za předmět zájmu mezinárodní komunity, byla to rodinná záležitost nebo záležitost lokálních komunit či jednotlivých zemí. Lze sice zmínit snahu dát zákaz dětské práce speciálně pod ochranu státu, což se projevuje například v norském zákoně o zacházení se zanedbanými dětmi z roku 1892 nebo v německém zákoně o blahu mládeže (RJWG) z roku 1922/1924. Ovšem v popředí zájmu nestojí blaho každého dítěte, ale především ochrana vlastního životního prostoru a statusu před zanedbanými dětmi. Snad je v této souvislosti vhodné připomenout známý případ tehdy osmileté Mary Ellen Wilsonové, kterou pěstouni krutě bili, věznili, nechali hladovět, bodali nůžkami, přivazovali k posteli a nedávali jí teplé oblečení. Sousedé sice věděli o této situaci, neexistovaly ale žádné zákony či instituce pověřené ochranou dětí, i když byla v roce 1866 založena Společnost na ochranu zvířat proti krutosti. První zprávu o případu tohoto děvčete přinesly The New York Times 19. dubna 1874 a v témže roce byla založena Společnost na ochranu dětí proti krutosti. Ve skutečnosti nelze začátek diskuse o právech dětí exaktně určit. Zájem o dítě a dětství se zintenzivňuje od počátku 20. století, což lze sledovat právě na vývoji mezinárodních a potažmo národních aktů ve vztahu k právům dítěte, přičemž se snahy o prosazení zájmu a prospěchu dítěte objevují na mezinárodní scéně až po první světové válce.¹ Z roku 1900 pochází spis Ellen Keyové *Století dítěte*, který také ukazuje na již probíhající pedagogickou debatu o právech na sebeurčení dítěte a který se nachází v literatuře o právech dětí jako reprezentant reformně-pedagogické perspektivy pedagogiky dítěte. Jedním z impulsů pro

¹ U. Carle und A. Kaiser (Hrsg.), *Rechte der Kinder*, Schneider Verlag, Hohengehren 1998, s. 12-15; J. Money, *Sexuální a nosokomiální zneužití*. In: *Sexuální zneužívání dětí a sexuální násilí*. Sborník z konference East-West, Praha 1996, MPSV, Praha 1997, s. 13; J. Dunovský a kol., *Sociální pediatrie. Vybrané kapitoly*, Grada Publishing 1999, s. 55; A. Bůžek, J. Michalík, *Informatorium (nejen) o právech dítěte se zřetelem k otázkám výchovy a vzdělávání*, Olomouc 2000, s. 7; A. Lopatka, *Význam Úmluvy o právech dítěte*. In: J. Kovařík a kol., *Dětská práva, právní povědomí, participace dětí a sociální služby*, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, České Budějovice 2001, s. 20.

hnutí za práva dětí v této době byl soudní proces s aktivistkou za dětská práva Eglantyne Jebbovou z Velké Británie, která zahájila kampaň solidarity s dětmi, které trpěly v průběhu 1. světové války i krátce po ní, přitom šlo o děti na straně vítězů i na straně poražených. Tato žena apelovala na svět výzvou „zachraňte děti!“ a zveřejnila obrázky podvyživených dětí bez šatů, kvůli čemuž pak byla soudně stíhána. V roce 1918 pak byla založena v Londýně organizace *Save of Children* a vzápětí ve Švédsku organizace *Rädda Barnen*. V roce 1920 byla založena *Union Intenational de Secours aux Enfants* (Save the Children International Union) jako první mezinárodní svaz národních organizací na pomoc dětem.²

V roce 1929 vzniká – vzhledem k dalšímu vývoji i vzhledem k stále narůstajícímu fenoménu komerčního sexuálního zneužívání dětí – v době světové hospodářské krize dodnes aktuální dílo polského židovského pediatra Janusze Korczaka (1878 – 1942) *Právo dítěte na úctu*.³ Ve své *Magna Charta Libertatis pro dítě* požadoval elementární práva, mezi jiným právo dítěte být takovým, jakým je. Svým dílem předběhl dobu a zahájil dlouho trvající proces diskuse o změněném chápání dětství: děti jsou subjekty a ne objekty.⁴ Jeho dílo vzniká tedy na počátku 20. století, kdy vládne „diktát budoucnosti“ v pohledu na děti a děti tak ztrácejí své „právo na přítomnost“. Osvícenství sice odhalilo děti jako sociální skupinu, byly však považovány za „the future makers“ (ti, co tvoří budoucnost) osvícenské společnosti. Staly se tak „tomorrow’s prosperity“ (prosperitou budoucnosti). Tento důraz na *budoucnost* a *pokrok* změnil obraz dítěte na „ještě ne lidské bytí“: ony ještě neznají, nejsou schopny, nejsou ještě. Hlavní status dětí je v té době „not-yet-being“ („ještě ne bytost“) a jako takové začaly být považovány za samostatnou sociální kategorii. Tyto nové osvícenské morální úkoly vůči dětem a zodpovědnost za ně (rodiče, učitelé) se snažily posílit specifické zákony a instituce a na počátku 20. století jsou tak zaváděny ve většině západních zemí *child protection laws*, zákony na ochranu dětí (tedy sociální kontrola), a *compulsory education*, povinná školní docházka (tedy socializace). Tato rozsáhlá makrosociální definice měla pro děti značné následky: (a) tyto specifické zákony a instituce ve stejné době vyloučily děti ze světa a

² U. Carle und A. Kaiser (Hrsg.), *Rechte der Kinder*, s. 14; A. Bůžek, J. Michalík, *Informatorium (nejen) o právech dítěte se zřetelem k otázkám výchovy a vzdělávání*, s. 7; A. Lopatka, *Význam Úmluvy o právech dítěte*. In: J. Kovařík a kol., *Dětská práva, právní povědomí, participace dětí a sociální služby*, s. 20.

³ J. Korczak, *Das Recht des Kindes auf Achtung* (Herausgegeben von Elizabeth Heimpel und Hans Roos), Göttingen, Vandenhoeck und Ruprecht, s. 1994, in: E. Verhellen, *The Convention on the Rights of the Child*. In: *Understanding Children’s Rights*, Collected papers presented at the fifth International Interdisciplinary Course on Children’s Rights, No. 6, University of Ghent, 2000, s. 14; srov. U. Carle und A. Kaiser, *Rechte der Kinder*, s. 12.

⁴ B. Dünneweller, *Kinderrechte sind Menschenrechte*. In: *Kinderrechte sind Menschenrechte*, Kindernoithilfe Themenheft, Duisburg 2003, s. 4.

uzavřely je do jejich vlastního světa. Vyústily v „a kind of limbo“, kde musely čekat, učit se a připravovat na „reálný“ život; (b) děti se stále více stávaly vlastnictvím státu a méně a méně soukromým vlastnictvím svého otce/svých rodičů. Změnily se na objekty makrosociálního procesu plánovaného k dosažení ideální společnosti v budoucnosti.⁵

Druhá světová válka přerušila úsilí o právní ochranu dětí. Z doby vlády národního socialismu v Německu, a tedy 2. světové války existuje kromě toho jen málo spolehlivých informací ohledně sexuálního zneužívání. Pachatelé byli vědci klasifikováni jako *méněcenní* lidé a jejich činy byly chápány jako výraz dispozice. Tisíce jich byly jako *sexuálně nepřizpůsobení, perverzní* sterilizovány nebo kastrovány. Je také doloženo, že *mravnostní* delikty mohly vést k transportu do koncentračního tábora. Ovšem oficiálně známým obětem se nevedlo lépe, protože byly považovány za duchovně a duševně narušené, za slabomyslné a sexuálně bez zábran, a mnoho z nich bylo proto také sterilizováno.⁶ Dodnes se zdá, že nebyl nikdo z nich odškodněn, a někteří jejich „tehdejší vychovatelé z tábora na ochranu mládeže“ se dostali po válce na čestná místa, včetně práce s dětmi.⁷

Již za války se objevují iniciativy, které připravují dobu po válce. 12. dubna 1942 schválili experti na vzdělávání z 19 účastnických států *Conférence of the New Education Fellowship* (Konference společenství nového vzdělávání) v Londýně *Children's Charter for the Post-War-World* (Charta dětí pro poválečný svět), která sice zůstala ve svých požadavcích právně vágní, ale jasně zdůraznila, že musí dobrý vzdělávací systém respektovat individuální potřeby dětí; prohlášení požadovalo dále kromě dostatečného zaopatření dětí rovnost šancí pro děti, právo na celodenní navštěvování školy a na nabídku výuky náboženství; tímto prohlášením se zúčastněné státy jednoznačně postavily proti ideologii národního socialismu.⁸

Socializační etapa se označuje jako pátá historická etapa poznání dítěte a dětství. Zahrnuje 19. století a přechází až do poloviny 20. století. Řada odborníků v něm obrací svou pozornost k vlastnímu procesu začleňování dítěte do společnosti, jeho podněcování a podporování. Stále se zvyšuje hodnota dítěte, usiluje se o stále hlubší poznávání života, vývoje a potřeb dítěte. Značně se rozvíjí péče o dítě, jak obecná, tak zvláštní, především tam, kde jsou děti velmi ohroženy na zdraví a životě. Příkladem může být Anglie a její *Childrens' Acts* (dětské zákony), které postupně zakazují různé formy či trvání dětské práce. Poznávají se škody na

⁵ *Ibid.*, s. 14.

⁶ D. Bange, *Geschichte*. In: D. Bange/W. Körner (Hrsg.), *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, Hogrefe, Göttingen 2002, s. 138-139.

⁷ M. Hepp, *Vorhof zur Hölle. Mädchen im „Jugendschutzlager“ Uckermark*. In: A. Ebbinghaus (Hrsg.), *Opfer und Täterinnen. Frauenbiographien des Nationalsozialismus*, Nördlingen: Franz GRENO 1987, s. 191-216, in: D. Bange, *Geschichte*. In: D. Bange/W. Körner (Hrsg.), *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 139.

⁸ U. Carle und A. Kaiser, *Rechte der Kinder*, s. 16.

stavu a vývoji dítěte, což vede také k poznávání příčin těchto nepříznivých důsledků a k zjišťování a definování potřeb dítěte. Vznikají jednotlivé specializace, které se zaměřují na dětský věk, a současně jejich koordinace a integrace. Dětství se přiznává svébytný význam v přípravě pro život, i když je význam raného dětství (do tří let věku) prakticky do čtyřicátých let 20. stol. nedoceňován. Zásadní objevy a poznání v polovině 20. stol. v oblasti dětství v nejranějším období ukazují na jeho nezastupitelný význam pro dobrý vývoj a prospěch pro toto období života člověka i pro celý jeho život i život společnosti. Patří k tomu i teorie deprivace a poznání základních potřeb dítěte a nezbytnosti jejich uspokojování v každé době a vývojové etapě. Také to ukázalo na zvláštní postavení dítěte a na bezpodmínečnou nutnost toto období života člověka zvláště respektovat a chránit. Stále více se zdůrazňuje úloha rodiny, a to pozitivní ve smyslu funkční rodiny, ale i negativní ve smyslu nebezpečnosti dysfunkční a afunkční rodiny. Silněji se objevují a rozpoznávají sociálně-zdravotní patologické jevy, označované často jako *nová nemocnost*.⁹ V padesátých letech popisovali lékaři, zejména chirurgové, ortopedové a rentgenologové zvláštní těžká poranění a poškození dětí, která se nemohla stát jinak než přímým násilím na nich, tedy záměrně. Tato poranění a poškození, mezi nimiž lze jmenovat zlomeniny, popáleniny, různé rány, krvácení i smrt, se označila jako *non-accidental injuries (NAI)*, *nenáhodná či neúrazová úmyslná poškození a zranění dětí v rámci krutého zacházení s nimi*. Tak například publikoval John Caffey seminární práci o zlomeninách dlouhých kostí a subdorzálních hematomech, které měly nenáhodný traumatický původ. Na základě vyšetření mnoha takto poraněných dětí popsal americký pediatr Henry Kempe stavy u těchto dětí a v roce 1962 pro ně zavedl na výročním zasedání Americké pediatrické společnosti pojem *Battered Child Syndrom*, *syndrom bitého či týraného dítěte*.¹⁰ Jako faktory, které v tomto jevu hrály svou roli, se označovaly chápání dítěte jako objektu a svého majetku a takové zacházení s ním, zvýšená zranitelnost a bezmocnost dítěte, nezvládnutá agrese dospělého pečovatele proti dítěti, nedostatečný legislativní rámec a socioekonomické příčiny, jako jsou chudoba, nezaměstnanost, devastace životního prostředí, špatné nebo žádné bydlení, nedostatek

⁹ J. Dunovský a kol., *Sociální pediatrie*, s. 44-47; http://www.detskaprava.cz/pedagog/opravech_etapy.asp.

¹⁰ J. Dunovský, *Vývoj poznávání a současná situace komerčního sexuálního zneužívání dětí ve světě a u nás*. In: J. Dunovský, M. Mitlöchner, K. Hejč, J. Hanušová-Tlačilová, *Problematika dětských práv a komerčního sexuálního zneužívání dětí u nás a ve světě*, Grada Publishing, Praha 2005, s. 18; J. Dunovský, *Komerční sexuální zneužívání dětí v ČR na přelomu tisíciletí*. In: *Komerční sexuální zneužívání dětí. Násilí na dětech*, Sborník z 1. národní konference, s. 8; J. Dunovský, Z. Dytrych, Z. Matějček, *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*, Grada Publishing, Praha 1995, s. 16; P. Pöthe, *Dítě v ohrožení*, G plus G, Praha 1999, s. 34; J. Langmeier, K. Balcar, J. Spitz, *Dětská psychoterapie*. Druhé, rozšířené a přepracované vydání, Portál, Praha 2000, s. 310; V. Hort, M. Hrdlička, J. Kocourková, E. Malá, *Dětská a adolescentní psychiatrie*, Portál, Praha 2000, s. 385.

zdravotní péče, výchovy a vzdělání.¹¹ Doktor Kempe začal o tomto jevu informovat i širokou veřejnost, aby se zabráňovalo ubližování dítěti, až byl vydán zákon o týraném dítěti: *Battered Child Law*; tento zákon ukládá povinnost každému, především lékaři, oznámit zjištěnou skutečnost sociálním službám, včetně podezření na ni. Sociálním službám zároveň ukládá povinnost se tímto tématem zabývat a řešit jej. Pojem syndromu se pak rozšířil a byl nazván *Child Abuse – zneužití dítěte*.¹² „Původně úzce medicínská událost se navíc stala impulsem ke vzniku veřejné diskuse a k následné změně legislativy ve většině států USA.“¹³ Ukazovala se stále více úzká souvislost tělesného a psychického týrání a souvislost týrání a zanedbávání, tedy týrání a úmyslné či neúmyslné ne-péče rodičů o dítě. Tato propojení se pak potvrdila i v sexuální oblasti života dítěte, v sexuálním zneužívání.¹⁴ Tento rok, v němž H. Kempe zavedl pojem syndromu bitého dítěte, může být právě považován za bod obratu pro chápání dítěte a v chápání dítěte jako subjektu práv, status „ještě ne bytosti“ byl kriticky rozebírán z mnoha důvodů různými lidmi z různých sektorů a úrovní společnosti.¹⁵

Poškození dětí však byla nejen v oblasti tělesné, ale i v oblasti psychické, do které byla začleněna i problematika aktivní nepéče o dítě. Začalo se tak hovořit o psychickém strádání a citovém týrání dětí, resp. o syndromu psychického zanedbávání dětí či psychické deprivaci v dětském věku. Aktivní podoba tělesného poškození zahrnuje všechny formy úmyslného poranění i smrt, pasivní podoba představuje děti s neuspokojivou péčí – úmyslnou nepéčí (nedostatečný příjem potravy, podpory a ochrany dítěte, bydlení, zdravotní péče a jiné). V psychické aktivní podobě se jedná o trýznění dítěte, nadávky, zamezování, sociální izolaci a šikanu ve všech jejích podobách. Vzniká pak později pojem *CAN, Child Abuse and Neglect Syndrom*, jako souhrn všech jevů ubližování dítěti, tedy *syndrom týraného, zneužívaného a zanedbaného dítěte*. Poprvé jej definovala jako *tělesné, citové, sexuální týrání dítěte, zanedbávání a systémové zneužití dítěte* až třetí evropská konference o zneužívaných a zanedbávaných dětech, která se konala v Praze v roce 1991. Tuto definici pak přijala v roce 1992 Zdravotnická komise Rady Evropy. Čeští odborníci J. Dunovský, Z. Dytrych, Z. Matějček definují v tomto duchu týrání, zneužívání a zanedbávání dítěte jako „*jakékoliv nenáhodné, preventabilní, vědomé i nevědomé jednání rodiče, vychovatele anebo jiné osoby*

¹¹ J. Dunovský, Z. Dytrych, Z. Matějček, *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*, s. 16.

¹² J. Dunovský, *Komerční sexuální zneužívání dětí v ČR na přelomu tisíciletí*. In: *Komerční sexuální zneužívání dětí. Násilí na dětech*, s. 8-9; J. Dunovský, Z. Dytrych, Z. Matějček, *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*, s. 16.

¹³ P. Pöthe, *Dítě v ohrožení*, s. 34.

¹⁴ J. Dunovský, *Vývoj poznávání a současná situace komerčního sexuálního zneužívání dětí ve světě a u nás*. In: J. Dunovský, M. Mítlöhner, K. Hejč, J. Hanušová-Tlačilová, *Problematika dětských práv a komerčního sexuálního zneužívání dětí u nás a ve světě*, s. 18.

¹⁵ E. Verhellen, *The Convention on the Rights of the Child*. In: *Understanding Children's Rights*, s. 15.

vůči dítěti, jež je v dané společnosti nepřijatelné nebo odmítané a jež poškozuje tělesný, duševní i společenský stav a vývoj dítěte, popřípadě způsobuje jeho smrt“.¹⁶

Přestože americký sexuolog Alfréd Kinsey už v roce 1953 ve své studii o předmanželském a mimomanželském sexu uvedl, že ženy vypovídaly o svém sexuálním zneužití v dětství, zůstal tento poznatek tehdy zatím zcela opomenut a *Child Sexual Abuse (CSA)*, tedy syndrom sexuálně zneužívaného dítěte, byl identifikován jako poslední.¹⁷

1.2 Sexuální zneužívání dětí (CSA) – definice a formy

Přitom již v 19. stol. zaznívaly stále silněji hlasy, které kritizovaly každé sexuální činy mezi dospělými a dětmi jako škodlivé a nemorální. Východiskem pro to byla stará křesťanská představa o „nevinném dítěti“. Také však každé vyjádření o sexualitě před dětmi a přirozeně pak i skutečné sexuální kontakty mezi dospělými a dětmi byly považovány nyní za hříšné, nemorální a poškozující. Byly kriminalizovány a později patologizovány. Předpokladem pro tento vývoj byla představa o dětství, která se vyvinula od renesance. Děti byly předtím nahlíženy jako malí dospělí. Teprve právě tehdy, když bylo dětství považováno za zvláštní životní fázi, mohl se prosazovat pohled, že potřebují děti zvláštní ochranu, a to i v oblasti sexuálního zneužívání. První velké hnutí na ochranu dětí se nezakládalo jen na křesťanských a filantropických motivech, důležitou roli přitom hrály také společenské nutnosti: například bezohledné vykořisťování dětí jako dělníků ve fabrikách a jako sexuálních objektů v nevěstincích nebo v domácnostech přinášelo průmyslníkům a vojsku více škod než užitku, protože bylo potřeba fyzicky a psychicky zdravých žen jako matek a mužů jako dělníků a vojáků. Jako ukázka nutnosti takového hnutí na ochranu dětí a současně neúspěšnosti, přinejmenším ohledně sexuálního vykořisťování dětí, poslouží dva údaje: v Paříži byla podle jedné výzkumné zprávy v letech 1888 a 1889 skoro polovina neregistrovaných prostituujících nezletilých; v roce 1886 byla vydána kniha Paula Bernarda s názvem *Smilstvo s malými děvčaty* a tabulky v závěru knihy poukazují na 36 176 zdokumentovaných případů znásilnění dětí a přečinů proti mravnosti vůči dětem do 15 let, a to ve Francii v letech 1827 až 1870.¹⁸

¹⁶ J. Dunovský, Z. Dytrych, Z. Matějček, *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*, s. 24; J. Dunovský, *Vývoj poznávání a současná situace komerčního sexuálního zneužívání dětí ve světě a u nás*. In: J. Dunovský, M. Mitlöhner, K. Hejč, J. Hanušová-Tlačilová, *Problematika dětských práv a komerčního sexuálního zneužívání dětí u nás a ve světě*, s. 19.

¹⁷ J. Dunovský, *Komerční sexuální zneužívání dětí v ČR na přelomu tisíciletí*. In: *Komerční sexuální zneužívání dětí. Násilí na dětech*, s. 9; E. Vaníčková, K. Provazník, Z. Hadj-Mousová, J. Spilková, *Sexuální násilí na dětech*, s. 13-14; E. Vaníčková/K. Provazník/Z. Hadj-Mousová, *Sexuální zneužívání dětí. I. díl*, Karolinum – nakladatelství Univerzity Karlovy, Praha 1997, s. 30.

¹⁸ D. Bange, *Geschichte*. In: D. Bange/W. Körner (Hrsg.), *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 137-138.

V Rakousku-Uhersku definoval trestní zákoník *Zákon trestní o zločinech, přečinech a přestupcích*, císařský patent ze dne 27. května 1852 č. 117 ř. z., který byl platný i pro země Koruny české, ve čtrnácté hlavě sexuální delikty jako zločiny *O násilném smilstvu, zprznění a jiných těžkých případech smilstva*, které byly pojaty do samostatných skutkových podstat násilného smilstva, zprznění a čtyř zločinů označovaných jako zločiny proti přirozenosti, zprznění krve, svedení ke smilstvu a kuplířství vzhledem k osobě nevinné. Skutková podstata uvedená v § 128 je srovnatelná s dnešní skutkovou podstatou trestného činu pohlavního zneužívání podle § 242 trestního zákona, spáchaného jiným způsobem než souloží, s tím rozdílem, že tehdy podléhala ochraně jen oběť do 14 let věku a rozsah trestní sazby se pohyboval podle okolností od 1 do 20 let těžkého žaláře. Za zprznění krve nebyla považována soulož mezi sourozenci. Podle § 127 bylo „mimomanželské souložení, předsevzaté s osobou ženskou, která nedokonala čtrnáctý rok věku svého, pokládáno též za smilstvo násilné“. Tento trestní zákon platil po 28. říjnu 1918 na území Československa až do 31. prosince 1949, kdy byl nahrazen trestním zákonem č. 86/1950 Sb., který formuloval skutkové podstaty sice pomocí moderních výrazů, a zvýšil hranici trestněprávní ochrany o jeden rok, ale v podstatě zachoval vnitřní konstrukci skutkových podstat a filozofii trestního postihu.¹⁹

Na začátku 20. století se tématu sexuálního zneužívání dětí věnuje relativně velká pozornost. Diskutuje se o Freudově psychoanalytické teorii svádění²⁰, I. Bloch, německý dermatovenerolog a vydavatel *Zeitschrift für Sexualwissenschaft* (časopisu pro vědu o sexu), se ještě před vypuknutím První světové války v roce 1914 věnoval studiu prostituce, *sexuální morálky* a pohlavně přenosných onemocnění.²¹ Noviny v té době pravidelně informují o takových zločinech a sociálně kritičtí literáti popisují realitu sexuálního zneužívání.²²

¹⁹ M. Mitlöchner, *Právní aspekty sexuálního zneužívání*. In: P. Weiss a kol., *Sexuální zneužívání. Pachatelé a oběti*, Grada Publishing, Praha 2000, s. 19-20; srov. J. Chmelík a kol., *Mravnost, pornografie a mravnostní kriminalita*, s. 13-14.

²⁰ 21. dubna 1896 měl Sigmund Freud před svými kolegy z Verein für Psychiatrie und Neurologie ve Vídni přednášku s názvem K etiologii hysterie a v ní vztáhl příčinně hysterické symptomy 12 žen a 6 mužů, které léčil, na sexuální zneužití v jejich raném dětství. Podmínkou pro nástup hysterických symptomů podle něj bylo to, že byla vzpomínka na tento prožitek potlačena, a tento nevědomý komplex vzpomínky znovu ožil v pubertě. Na základě pokročilého psychosociálního vývoje vyvolává tato vzpomínka podstatně silnější emoce než svého času reálný prožitek, proto se také hysterie projevuje teprve v pubertě. V souvislosti s oidipálním komplexem pak však popisuje sexuální zneužívání dětí jako produkt fantazie, což vedlo ovšem k tomu, že až dodnes snižuje věrohodnost dětí ohledně jejich výpovědí: D. Bange, *Verführungstheorie*. In: D. Bange/W. Körner (Hrsg.), *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 691-696; srov. J. Zvěřina, *Sexuologie (nejen) pro lékaře*, s. 12.

²¹ J. Zvěřina, *Sexuologie (nejen) pro lékaře*, s. 13.

²² D. Bange, *Geschichte*. In: D. Bange/W. Körner (Hrsg.), *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 138.

Zajímavou a dodnes diskutovanou kauzou z té doby je obvinění, vyšetřovací vazba, soud, vězení a nakonec zproštění viny malíře a kreslíře Egona Schiele.²³ Egon Schiele byl nucen odejít z Vídně v roce 1910 jako zneužitý umělec a usídlil se ve městě, z něhož pocházela jeho matka, tedy v Českém Krumlově (tehdy Krumau). S ním šel ve věku 17 let i jeho nejmilejší model, dívka Wally, která mu v Krumlově vyhledávala děvčata, jež by byla ochotna posloužit jako model pro kresbu aktu. Díky této činnosti byl označen jako „kazitel mládeže“ a také kvůli svému „divokému manželství“ s Wally Neuzil byl nakonec na naléhání městského faráře a dále z politických důvodů („Roter“) z města vykázán. Se svou matkou a ženou se tedy přestěhovali do Neulengbachu u Vídně, kde na něj bylo podáno oznámení kvůli zhotovování *nemravných* kreseb a svádění nezletilých. 21 dní strávil ve vyšetřovací vazbě na základě rozhodnutí okresního soudu kvůli podezření ze spáchání zločinu „únosu a zneuctění“ podle §§ 96, 128 STG. Nakonec se zmíněná obvinění prokázala jako pomluvy, ale kvůli erotickým kresbám dostal tři dny vězení, a to na základě rozsudku krajského soudu v St. Pölten ze 4. května 1912 podle § 516 trestního zákona, tedy kvůli *závažnému a veřejnému pohoršení zapříčiňujícím narušení mravnosti a cudnosti*. Soudce dokonce demonstrativně tyto kresby v soudní síni spálil nad svíčkou přísahy. Případ v této knize popisuje a rozebírá emeritní soudce z povolání, který kromě jiného podotýká, že ačkoli mohl z Krumlova odejít nepotrestán, i když na terase svého zahradního domu veřejně maloval nahou dívku před keřem s růžemi, v Neulengbachu stačil obraz s nahým tělem, který visel v jeho bytě, kde jej mohlo dítě při návštěvě ateliéru volně a bez dohledu vidět.²⁴ Erich Wulffen označuje dokonce v roce 1913 zneužívání školních děvčat v Německu jako *národní mor*.²⁵

Kromě toho se na počátku 20. století rozvinula živá diskuse o věrohodnosti dětských svědků v *mravnostních procesech*; výpovědím dětí byla přitom přiznávána malá věrohodnost. Dále se objevovaly studie o pachatelích. Za jejich činy byly činěny zodpovědnými především duševní nemoc, vrozené dispozice, nezvykle silný pohlavní pud, defekty inteligence, psychopatie a alkohol. Podobně je tomu u sociálních příčin, kde se za rozhodující považuje nouze o obývací místnosti nebo jiné hospodářské těžkosti.²⁶

Dějiny (zkoumání) sexuálního zneužívání dětí a pohledu na ně ze strany společnosti včetně vývoje právního postavení dětí v kontextu této problematiky až do konce socializační etapy

²³ F. Wischin, *Egon Schiele. „Ich Gefangener, schuldlos gestraft, gereinigt!“ Kunst oder Kinderpornographie: Die Affäre von Neulengbach 1912*, Verlag Christian Brandstätter, Wien 1998.

²⁴ *Ibid.*, s. 7-17.

²⁵ E. Wulffen, *Das Kind: Sein Wesen und Entartung*, Langenscheidt, Berlin 1913, in: D. Bange, *Geschichte*. In: D. Bange/W. Körner (Hrsg.), *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 140.

²⁶ D. Bange, *Geschichte*. In: D. Bange/W. Körner (Hrsg.), *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 138.

chápání dítěte a dětství, která vrcholí Deklarací práv dítěte z roku 1959, ukazují, že na pokusy řešit sexualizované násilí na dětech navazoval vždy ve 20. století pokus popírat realitu sexuálního zneužívání dětí. Přitom byla pokaždé zpochybňována věrohodnost obětí a také jejich důvěrných osob. S výjimkou dnešní diskuse bylo sexuální zneužívání dětí vždy prohlášováno za zvláštní problém doby a historická kontinuita nebyla vnímána. Otázkou většinou nebyly, s výjimkou hnutí na ochranu žen a dětí, následky pro oběti. Vědci, psychologové, pedagogové, lékaři a právníci stáli zřídka na straně obětí, většinou se snažili prokazovat, že oběti lžou, fantazírují nebo *to* samy chtěly. Takové zacházení s dětmi se tedy zakazovalo či přehlíželo a od 70. let 20. století narůstá zájem odborníků v západních zemích o tuto problematiku a sexuální zneužívání – CSA (Child Sexual Abuse) se přičleňuje k syndromům tělesného, psychického týrání, zneužívání a zanedbávání dítěte. Přitom se jím rozumí podle definice Zdravotní komise Rady Evropy z roku 1992 „*nepatřičné vystavení dítěte sexuálnímu kontaktu, činnosti či chování. Zahrnuje jakékoliv sexuální dotýkání, styk či vykořisťování kýmkoli, komu je dítě svěřeno do péče, nebo kýmkoli, kdo se s dítětem dostal do nějakého styku. Takovou osobou může být rodič, příbuzný, přítel, odborný či dobrovolný pracovník či cizí osoba*“ a hovoří se tak celkově o syndromu CAN.²⁷ CSA zahrnuje dynamiku zrazení přirozené důvěry dítěte, zneužití moci, neschopnost dítěte dát vědomý souhlas, aktivity, které obsahují různé způsoby sexuálního uspokojení skrze dítě, emoční manipulaci a/nebo fyzické donucení dítěte a pocit ohrožení dítěte bez ohledu na způsob zneužití.²⁸ Kromě toho existují různé pokusy definovat sexuální zneužívání dětí, jimž je společné, že jsou mezi pachateli a oběťmi zpravidla rozdíly s ohledem na věk, zralost nebo moc a že se jedná o sexuální zásahy, jež se většinou konají proti vůli dítěte. Přitom výzkumy sociálních věd konkretizují sexuální zneužívání v různých sexuálních jednáních či zkušenostech a tato jednání rozlišují v kategoriích podle stupně intenzity jako *lehčí formy* sexuálního zneužívání, což znamená bez tělesného kontaktu a zahrnuje exhibicionismus, urážlivé - obscénní pohledy, pozorování dítěte proti jeho vůli při koupání nebo oblékání, ukazování porna dítěti; dále jako *méně intenzivní zneužívající jednání*, které představují pokusy dotýkat se genitálií dítěte, dotýkání ňader či sexualizované polibky; jako *intenzivní zneužívání* se označuje dotýkání nebo ukazování genitálií, když musí oběť před pachatelem masturbovat nebo když pachatel masturbuje před obětí; *nejintenzivnější zneužívání* pak spočívá v pokusu či dokonání orálního, análního nebo vaginálního znásilnění. Dalšími parametry intenzity mohou být četnost, trvání,

²⁷ *Ibid.*, s. 141; J. Dunovský, M. Mitlöchner, K. Hejč, J. Hanušová-Tlačilová, *Problematika dětských práv a komerčního sexuálního zneužívání dětí u nás a ve světě*, s. 19-20; H. Halfarová, *Sexuálně zneužívané děti*. In: J. Dunovský, Z. Dytrych, Z. Matějček, *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*, s. 71-72.

²⁸ P. Pöthe, *Dítě v ohrožení*, GG, Praha 1999, s. 52.

věk oběti při začátku zneužívání a vztah mezi pachatelem a obětí. Dalšími kategoriemi mohou být zneužívání bez tělesného kontaktu, s tělesným kontaktem a pokus či dokonání penetrace. *Zneužitím bez tělesného kontaktu* neboli *bezkontaktním sexuálním zneužíváním* se pak rozumí setkání s exhibicionisty a účast na sexuálních aktivitách, při nichž nedochází k tělesnému kontaktu, jako je například vystavení dítěte sledování pornografických materiálů, poslouchání řečí se sexuálním podtextem, přinucení dítěte, aby sledovalo soulož, oblékání, svlékání, koupání, používání toalety, obnažování či masturbace před dítětem, pozorování nahého dítěte za účelem vlastního sexuálního vzrušení či uspokojení například při koupeli, svlékání či oblékání, při používání toalety. *Zneužitím s tělesným kontaktem* neboli *kontaktním sexuálním zneužíváním* se označuje pohlavní styk, znásilnění, osahávání či líbání dítěte na intimních místech, laskání prsou a genitálií dítěte, nucení dítěte, aby manipulovalo pohlavními orgány svými nebo zneužívatele, orální či anální sexuální praktiky.²⁹

Při hodnocení vhodnosti pojmu se uvádí, že pro používání pojmu *sexuální zneužívání* hovoří tyto tři argumenty: brání asociacím v tom smyslu, že mají dotyčné děti za události zodpovědnost, odpovídá právní terminologii a prosadil se v (odborné) veřejnosti. Naopak se kritizuje, že může význam slova zneužívání sugerovat možnost správného, resp. legitimního (sexuálního) používání a že má tento pojem také stigmatizující účinek, jenž ukazuje oběti jako špinavé, přičemž neodráží jejich pocity. Proto se někdy navrhuje pojem *sexuální násilí*, který má více přibližovat pocity obětí, protože zdůrazňuje násilí, a poukazovat na společenské podmínky sexuálního násilí i sloužit jako odůvodnění pojmu *sexuální vykořisťování*, jenž se používá v souvislosti s dětskou prostitucí, dětskou pornografií a obchodem s dětmi, protože obsahuje prvky moci a utlačování. Také se používá pojem *sexuální týrání*, kterým se chce poukázat na existenci různých forem násilí na dětech a na skutečnost, že se sexuální forma zásadně neliší od nesexuálních forem. Kromě toho se objevují i pojmy jako *sexualizované násilí*, *sexuální atak* či *sexuální obtěžování*.³⁰

Při snaze definovat fenomén sexuálního zneužívání dětí se také ještě rozlišují *široké* a *úzké* definice. První označení se pokouší pojmut všechna jednání, jež se nahlízejí jako potenciálně škodlivá, včetně tedy již zmíněných sexuálních jednání bez tělesného kontaktu. Druhé

²⁹ A. Engfer, *Formen der Misshandlung von Kindern – Definitionen, Häufigkeiten, Erklärungsansätze*. In: U. T. Egle, S. O. Hoffmann und P. Joraschky, *Sexueller Missbrauch, Misshandlung, Vernachlässigung. Erkennung, Therapie und Prävention der Folgen früher Stresserfahrungen*, 3. Auflage, Schattauer, Stuttgart 2005, s. 11-12; H. Halfarová, *Sexuálně zneužitá děti*. In: J. Dunovský, Z. Dytrych, Z. Matějček, *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*, s. 72; Dětské krizové centrum, *Formy syndromu CAN*, http://www.dkc.cz/syndrom_can.php; Linka důvěry: S. Mufsonová, R. Kranzová, *O týrání a zneužívání*, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 1996, s. 47-48.

³⁰ D. Bange, *Definitionen und Begriffe*. In: D. Bange/W. Körner (Hrsg.), *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 47-48.

označení zahrnuje jen jednání již identifikovaná jako škodlivá, resp. zhodnocená jako taková jako normativní podle sociálního konsensu. Dalším dělením je rozlišení *normativních*, *klinických* a *výzkumných* definic. *Normativní definice* obsahují předem provedená, abstraktní hodnocení jednání či výsledky a projevují se například v zákonech a normách či hodnotách. Vědomě tak vynechávají traumatizující moment a z toho plynoucí následky. *Klinické definice* se naopak zakládají na těchto prvcích. Pro terapii v tomto případě není rozhodující, zda se potenciálně poškozující chování neschvaluje také sociálně, ale zda se osoba cítí poškozena či pošpiněna. O definici, způsobu a míře klinických intervencí tak rozhoduje spíše subjektivní prožitek poškozeného, než objektivní danosti. *Výzkumné definice* mohou navazovat na klinické poznatky o škodlivosti i na normativní hodnocení a jejich hlavními orientačními body jsou omezení předmětu výzkumu. Při těchto snahách definovat různé pojmy a dále rozvádět definice se používají různá kritéria. Přitom je důležité v kontextu jednoho takového kritéria zmínit, že se jedná o sexuální zneužívání nejen v případě sexuálních jednání přinucených pomocí *pohrůžek* či *tělesného násilí*, tedy proti vůli dítěte, ale i v případech, kdy dítě říká, že *to* taky chtělo. Zde se vychází ze zkušenosti, že taková výpověď představuje důležitou strategii, jak takovou situaci vydržet, jak přeformulovat svou vlastní bezmocnost a zraňující chování pachatele. Takový obranný mechanismus totiž umožňuje, aby dítě, i když se cítí být vydáno *nemilosrdné moci*, neztratilo *naději* a věřilo ve *smysl*. Alternativu absolutního *zoufalství* nemůže dítě unést. A aby si zachovalo důvěru zejména vůči rodičům, nemůže vyvozovat závěry, že jsou jeho rodiče či blízké osoby extrémně narušeni, a proto dělá vše pro to, aby našlo jiné vysvětlení a rodiče tak byli zproštěni *viny a zodpovědnosti*. U tohoto problému zdánlivého souhlasu dítěte se také vychází z toho, že děti nemohou být s dospělými tělesně, psychicky, kognitivně, právně a jazykově na stejné úrovni a že jsou odkázány na emocionální a sociální péči dospělých. Proto nemohou vědomě odmítnout sexuální kontakty s dospělými nebo s nimi souhlasit a na základě tohoto strukturálního nepoměru moci je každý sexuální kontakt mezi dítětem a dospělým sexuálním zneužíváním.³¹ Americké Národní centrum pro zneužívané a zanedbané děti (NCCAN) používá například tuto definici: „*Kontakty nebo interakce mezi dítětem a dospělým, při nichž je dítěte použito pro sexuální stimulaci pachatele nebo jiné osoby. Sexuální zneužití může spáchat také člověk mladší osmnácti let, pokud je významně starší než oběť, nebo když je v pozici, která mu dává nad druhým dítětem moc.*“³²

³¹ *Ibid.*, s. 48-50.

³² Linka důvěry: S. Mufsonová, R. Kranzová, *O týrání a zneužívání*, s. 46.

2 KOMERČNÍ SEXUÁLNÍ ZNEUŽÍVÁNÍ DĚTÍ (CSEC)

2.1 Definice a formy

Fenomén *komerčního sexuálního zneužívání dětí*, označovaný v anglosaské literatuře jako *Commercial Sexual Exploitation of Children*, představuje formu sexuálního zneužívání dětí a obecně se vymezuje jako každé užití dítěte k sexuálnímu účelu za finanční či jinou odměnu a rozlišují se jeho tři formy, a sice *dětská prostituce, dětská pornografie a obchod s dětmi pro sexuální průmysl*.³³ Poprvé se světová konference podrobně a výslovně zabývala naléhavými problémy s dětskou prostitucí, dětskou pornografií a obchodem s dětmi na účelem sexuálního vykořisťování ve švédském *Stockholmu*, kde se ve dnech 27. – 31. srpna 1996 konal *první světový kongres* proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí. Bylo to první fórum, na němž se na mezinárodní úrovni diskutovaly různé související aspekty této problematiky, přičemž vzájemně spolupracovalo asi 130 zástupců vlád a více než 100 nevládních organizací.³⁴ Hlavní zásluhu na tom měla mezinárodní organizace *ECPAT (End Child Prostitution, Child Pornography and Trafficking Children for Sexual Purposes)*, která vznikla z původní kampaně *ECPAT (End Child Prostitution in Asian Tourism)*, iniciované sociálními pracovníky z různých zemí jihovýchodní Asie, jež byla založena v roce 1990 jako svazek organizací na ochranu dětí, církevních skupin a svazů žen v jihovýchodní Asii, Severní Americe, Evropě a Japonsku. Poté co se ukázalo, že se sexuální vykořisťování dětí již dlouho rozšiřuje z privátní sféry rodiny přes světovou sféru zemí, kam se jezdí na dovolenou, a přesto byla tato realita až do osmdesátých let nanejvýš vnímána jako skrytá realita, jen pozvolna se poznávalo, že hrozí, že se dětská prostituce – zejména na Filipínách, v Thajsku a Srí Lance – stane masovým fenoménem, jehož následkem se objevila *nová forma otroctví*: sexuální vykořisťování dětí jako potěšení o dovolené. Zalarmována rostoucím počtem těch, kteří své vlastní tělo nesli na (světové) trhy, iniciovala mezinárodní kampaň *End Child Prostitution in Asian Tourism* (ECTWT) - sloučení církevních organizací v Bangkoku - v roce 1988 rozsáhlou práci na rešerších a dokumentech zvl. o postižených zemích jižní Asie, jejichž výsledky byly pak o dva roky později zveřejněny na mezinárodní konferenci v Chiang Mai

³³ J. Dunovský, M. Mitlöchner, K. Hejč, J. Hanušová-Tlačilová, *Problematika dětských práv a komerčního sexuálního zneužívání dětí u nás a ve světě*, s. 20-21; E. Vaničková, *Dětská prostituce*, Grada Publishing, Praha 2005, s. 25.

³⁴ *Der Weg von der Kampagne gegen Kinderprostitution im Tourismus zur Arbeitsgemeinschaft gegen kommerzielle sexuelle Ausbeutung von Kindern*, <http://www.ecpat.de/wir/wir.geschichte/content.html>; E. Treffinger, *Aufruf zum Handeln: Der Stockholmer Weltkongreß gegen die kommerzielle sexuelle Ausbeutung von Kindern*, <http://www.ecpat.de/wir/wir.geschichte05/hintergrund.html>; 1st World Congress against Commercial Sexual Exploitation of Children, Stockholm, Sweden, August 27-31 1996, <http://www-csecworldcongress.org/en/stockholm/index.htm>.

v Thajsku. Výsledky byly zdrcující a současně ukázaly, v jaké míře se stal normální turismus hnacím motorem pro vznik a rozšíření dětské prostituce. Účastníci konference se rozhodli, že budou provádět mezinárodní *kampaň proti dětské prostituci v sexturismu*, která měla pod pragmatickým názvem *End Child Prostitution in Asian Tourism (ECPAT)* odhalit souvislost mezi dětskou prostitucí a prostitučním turismem a přispět k tomu, aby se skoncovalo se sexuálním vykořisťováním dětí. Hlavním cílem ECPAT je potírat komerční sexuální zneužívání dětí, když pracuje na tom, aby se podporovala *práva dětí* a aby se celosvětově vytvářelo veřejné vědomí o této problematice tak, aby se mohla činit konstruktivní opatření proti obchodu se sexuálním zneužívání dětí.³⁵

Stockholmský kongres definoval pojem komerční sexuální zneužívání dětí jako „*použití dítěte pro sexuální účely výměnou za peníze nebo za odměnu v naturálních mezi dítětem a zákazníkem, dítětem a prostředníkem nebo dítětem a agentem nebo jinými osobami, které vydělávají na obchodu s dětmi pro tyto účely*“. Zahrnuje v sobě jak prvek zneužívání, tak prvek obchodu. Rozlišují se pak dále tři formy: obchod s dětmi, dětská prostituce a dětská pornografie.³⁶

Na *obchodování s dětmi* je vztažena definice OSN z roku 1994 o obchodu s lidmi: „*obchodování je nelegální a utajované převážení osob přes státní hranice se záměrem jejich přinucení k sexuálně a ekonomicky vykořisťujícím činnostem, které přinášejí zisky*

³⁵ *Aktiv zum Schutz der Kinder vor sexueller Ausbeutung*. Schulungsmaterialien für die Reisebranche, ECPAT Deutschland, 2000; *Der Weg von der Kampagne gegen Kinderprostitution im Tourismus zur Arbeitsgemeinschaft gegen kommerzielle sexuelle Ausbeutung von Kindern*, <http://www.ecpat.de/wir/wir.geschichte/content.html>; E. Treffinger, *Aufruf zum Handeln: Der Stockholmer Weltkongress gegen die kommerzielle sexuelle Ausbeutung von Kindern*, <http://www.ecpat.de/wir/wir.geschichte05/hintergrund.html>; *1st World Congress against Commercial Sexual Exploitation of Children*, Stockholm, Sweden, August 27-31 1996, <http://www-csecworldcongress.org/en/stockholm/index.htm>, <http://www-csecworldcongress.org/en/index.htm>; G. Wuttke, *Kinderprostitution, Kinderpornographie, Tourismus. Eine Bestandsaufnahme*, Lamuv, Göttingen 1998, s. 12-13.

³⁶ E. Vaníčková, *Dětská prostituce*, s. 25; *Národní plán boje proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí*, Ministerstvo vnitra, Praha 2000, s. 1-2; J. Dunovský, *Komerční sexuální zneužívání dětí v ČR na přelomu tisíciletí*. In: *Komerční sexuální zneužívání dětí. Násilí na dětech*, s. 12-13; E. Vaníčková, *Komerční sexuální zneužívání dětí. Výsledky pilotní studie*. In: *Komerční sexuální zneužívání dětí v České republice*, Sborník z konference pořádané ve dnech 6. – 7. listopadu 2001, s. 15; J. Chmelík a kolektiv, *Mravnost, pornografie a mravnostní kriminalita*, s. 52; *Zpráva České republiky o problematice komerčního sexuálního zneužívání dětí zpracována Ministerstvem zahraničních věcí ČR v rámci přípravy České republiky na Světový kongres proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí (Švédsko, 26. – 31. srpna 1996)*. Zpráva byla zpracována v červenci roku 1996 ve spolupráci s ministerstvem hospodářství, kultury, práce a sociálních věcí, spravedlnosti, školství, mládeže a tělovýchovy, vnitra, zdravotnictví, Policejním prezídiem ČR, Institutem pro kriminologii a sociální prevenci, Českou společností na ochranu dětí a Dětským krizovým centrem v Praze 4, s. 3-4.

*zprostředkovatelům, obchodníkům, zločineckým syndikátům. S ním jsou těsně spojené následující nelegální aktivity: nucená domácí práce, falešné sňatky a vnucené adopce.*³⁷

*Dětská prostituce je vymezena jako: „zjednání nebo nabízení služeb dítěte k provádění sexuálních aktů za peníze nebo jakoukoli jinou odměnu.“*³⁸

Konečně *dětská pornografie* byla definována jako „*jakýkoli obrazový nebo textový materiál, který používá děti v sexuálním kontextu*“; *obrazová pornografie* je vymezena jako „*zobrazení dítěte při výslovné sexuální činnosti, skutečné nebo simulované, nebo vystavování pohlavních orgánů pro sexuální uspokojení uživatele; zahrnuje výrobu, rozšiřování nebo používání takového materiálu*“; *zvuková pornografie* je definována jako „*používání jakýchkoli zvukových prostředků užívajících dětský hlas, skutečný nebo simulovaný, za účelem sexuálního uspokojení uživatele, zahrnuje výrobu, rozšiřování nebo používání takového materiálu.*“³⁹

Již před kongresem ve Stockholmu se objevují zmíněné tři formy komerčního sexuálního zneužívání dětí v článku 34 a 35 Úmluvy o právech dítěte: „*Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, se zavazují chránit dítě před všemi formami sexuálního vykořisťování a sexuálního zneužívání. K zabezpečení tohoto závazku státy zejména přijímají nezbytná vnitrostátní, dvoustranná a mnohostranná mezinárodní opatření k zabránění:*

a) svádění nebo donucování dětí k jakékoli nezákonné sexuální činnosti;

b) využívání dětí k prostituci nebo k jiným nezákonným sexuálním praktikám za účelem finančního obohacování;

³⁷ *Rezoluce Valného shromáždění OSN č. 49/166 ze 23. prosince 1994, in: Národní plán boje proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí, Ministerstvo vnitra, Praha 2000, 2; srov. J. Dunovský, Komerční sexuální zneužívání dětí v ČR na přelomu tisíciletí. In: Komerční sexuální zneužívání dětí. Násilí na dětech, s. 13.*

³⁸ *Národní plán boje proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí, Ministerstvo vnitra, Praha 2000, s. 2; srov. J. Dunovský, Komerční sexuální zneužívání dětí v ČR na přelomu tisíciletí. In: Komerční sexuální zneužívání dětí. Násilí na dětech, s. 14; Zpráva České republiky o problematice komerčního sexuálního zneužívání dětí zpracována Ministerstvem zahraničních věcí ČR v rámci přípravy České republiky na Světový kongres proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí (Švédsko, 26. – 31. srpna 1996). Zpráva byla zpracována v červenci roku 1996 ve spolupráci s ministerstvem hospodářství, kultury, práce a sociálních věcí, spravedlnosti, školství, mládeže a tělovýchovy, vnitra, zdravotnictví, Policejním prezídiem ČR, Institutem pro kriminologii a sociální prevenci, Českou společností na ochranu dětí a Dětským krizovým centrem v Praze 4, s. 4.*

³⁹ *Národní plán boje proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí, Ministerstvo vnitra, Praha 2000, s. 2; srov. J. Dunovský, Komerční sexuální zneužívání dětí v ČR na přelomu tisíciletí. In: Komerční sexuální zneužívání dětí. Násilí na dětech, s. 15; Zpráva České republiky o problematice komerčního sexuálního zneužívání dětí zpracována Ministerstvem zahraničních věcí ČR v rámci přípravy České republiky na Světový kongres proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí (Švédsko, 26. – 31. srpna 1996). Zpráva byla zpracována v červenci roku 1996 ve spolupráci s ministerstvem hospodářství, kultury, práce a sociálních věcí, spravedlnosti, školství, mládeže a tělovýchovy, vnitra, zdravotnictví, Policejním prezídiem ČR, Institutem pro kriminologii a sociální prevenci, Českou společností na ochranu dětí a Dětským krizovým centrem v Praze 4, s. 4; E. Vaníčková, K. Provazník, Z. Hadj-Mousová, J. Spilková, *Sexuální násilí na dětech. Výskyt, podoby, diagnostika, terapie, prevence*, Portál, Praha 1999, s. 93.*

c) využívání dětí v pornografii a při výrobě pornografických materiálů za účelem finančního obohacování“; „Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, přijímají všechna nezbytná vnitrostátní, dvoustranná a mnohostranná opatření k zabránění únosů dětí, prodávání dětí a obchodování s nimi za jakýmkoli účelem a v jakékoli podobě.“⁴⁰

Články spojují sexuální zneužívání a sexuální i jiné vykořisťování dětí – těžiště spočívá v odstraňování druhé formy - a obráží tak potvrzenou korelaci mezi výskytem nekomerčního a komerčního sexualizovaného násilí na dětech, to znamená, že mnohé sexuálně vykořisťované děti musely již předtím prožít zkušenosti „nekomerčního“ sexualizovaného násilí. Zajímavý přechod mezi oběma formami představují sexuální vztahy mezi rodinnými zaměstnavateli a děvčaty v jejich domácnosti.⁴¹

Sexuální vykořisťování označují různá ustanovení Římského statutu Mezinárodního trestního soudu jako součást válečných zločinů a zločinů proti lidskosti: tento *Římský statut Mezinárodního trestního soudu*⁴² totiž již v preambuli připomíná, že ve 20. století „se milióny dětí, žen a mužů staly obětí nepředstavitelných hrůzných činů, které hluboce otřásají svědomím lidstva“⁴³, a utvrzuje mínění, že „nejtěžší zločiny, které se dotýkají mezinárodního společenství jako celku, nesmějí zůstat nepotrestány a že jejich účinné stíhání musí být zajištěno prostřednictvím opatření na úrovni jednotlivých států a skrze větší mezinárodní spolupráci“. V článku 7 *Zločiny proti lidskosti* části 2 soudní pravomoc, příslušnost a použitelné právo se v odstavci (1) pod písmenem g) uvádí „znásilnění, sexuální otroctví, nucená prostituce, přinucené těhotenství, donucená sterilizace nebo každá jiná forma sexuálního násilí srovnatelné závažnosti“ a pod písmenem k) „jiné nelidské činy podobného druhu, pomocí nichž se působí úmyslně velké utrpení nebo těžké poškození tělesné neporušitelnosti nebo duševního či tělesného zdraví“. Odstavec (2) vysvětluje pod písmenem c) pro účely odstavce (1), že „zotročení znamená vykonávání všech nebo jednotlivých oprávnění, spojených s vlastnickým právem na osobu, a zahrnuje vykonávání těchto oprávnění v rámci obchodu s lidmi, zejména obchodu s ženami a dětmi“. Článek 8 zařazuje mezi válečné zločiny v odstavci (2) pod písmenem b, xxii) „znásilnění, sexuální otroctví,

⁴⁰ *Convention on the Rights of the Child*, přijatá rezolucí 44/25 Valného shromáždění OSN dne 20. listopadu 1989, v platnost vstoupila dne 2. září 1990 po ratifikaci požadovaným počtem 20 států, pro Československo vstoupila v platnost dnem 6. února 1991 a byla vyhlášena pod č. 104/1991 Sb.: *Úmluva o právech dítěte*. In: *Mezinárodní dokumenty o lidských právech. Anglicky a česky*, sestavil V. Adamus, Linde Praha 2000, s. 313.

⁴¹ V. Lenhart, *Pädagogik der Menschenrechte*, Leske + Budrich, Opladen 2003, s. 164.

⁴² *Römisches Statut des Internationalen Strafgerichtshofes (Auszug)*, 1998. In: K. P. Fritzsche, *Menschenrechte, Eine Einführung mit Dokumenten*, s. 401-421; srov. *Der Internationale Strafgerichtshof* (Human Rights Watch Pressemitteilungen), <http://www.hrw.org/german/children/icc.htm> a <http://www.hrw.org/german/justice/icc.html>.

⁴³ *Römisches Statut des Internationalen Strafgerichtshofes (Auszug)*, 1998. In: K. P. Fritzsche, *Menschenrechte, Eine Einführung mit Dokumenten*, s. 401.

nucenou prostituci, přinucené těhotenství ve smyslu článku 7 odstavec 2 písmeno f, nucenou sterilizaci nebo každou jinou formu sexuálního násilí, které stejně tak představuje těžké porušení Ženevské úmluvy⁴⁴.⁴⁵

Úmluva č. 182 Mezinárodní organizace práce o zákazu a okamžitých opatřeních k odstranění nejhorších forem dětské práce, jež byla přijata 87. zasedáním Všeobecné konference Mezinárodní organizace práce dne 17. června 1999 v Ženevě a v platnost vstoupila dne 19. listopadu 2000,⁴⁶ v článku 3 vyjmenovává, co vše zahrnuje výraz *nejhorší formy práce dětí*:

- všechny formy otroctví nebo všechny otroctví podobné praktiky, jako je prodej dětí a obchod s dětmi, ...;
- získávání, zprostředkování nebo nabízení dítěte k prostituci, k výrobě pornografie nebo k pornografickým zobrazením;
- získávání, zprostředkování nebo nabízení dítěte k nedovoleným činnostem, zejména k zisku z obchodu s drogami a k obchodu s drogami, ...;
- práce, která, je podle své přirozenosti nebo na základě okolností, za nichž se provádí, jak lze očekávat škodlivá pro zdraví, bezpečnost nebo mravnost dětí.⁴⁷

V roce 1999 přijala Koalice proti obchodování se ženami novou definici, která zahrnuje čtyři formy komerčního sexuálního zneužívání: obchod s dětmi za účelem organizovaného a institucionalizovaného sexuálního vykořisťování a násilí, tedy pro sexuální průmysl, a za jinými účely, jako jsou adopce, dětská práce, prodej orgánů, dále dětskou prostituci a dětskou pornografii.⁴⁸

Úmluva Rady Evropy ke kybernetickému zločinu přijatá dne 23. listopadu 2001 v Budapešti,⁴⁹ která poskytuje nejaktuálnější legislativní oporu pro mezinárodní spolupráci v oblasti dětské pornografie, zejména na internetu,⁵⁰ v odstavci 2 vymezuje pojem *dětská pornografie* jako pornografický materiál, který vizuálně zobrazuje:

a) nezletilou osobu zapojenou do explicitně sexuálního chování;

⁴⁴ srov. Úmluva o právním postavení uprchlíků, čl. 3. In: Mezinárodní dokumenty o lidských právech. Anglicky a česky, s. 225.

⁴⁵ Römische Statut des Internationalen Strafgerichtshofes (Auszug), 1998. In: K. P. Fritzsche, Menschenrechte, Eine Einführung mit Dokumenten, s. 401, 404, 407; srov. písmeno e, vi), *ibid.*, s. 409.

⁴⁶ Übereinkommen 182. Übereinkommen über das Verbot und unverzügliche Maßnahmen zur Beseitigung der schlimmsten Formen der Kinderarbeit, 1999, <http://www.ilo.org/ilolex/german/docs/convdisp1.htm>.

⁴⁷ *Ibid.*

⁴⁸ E. Vaníčková, Komerční sexuální zneužívání dětí, Česká společnost na ochranu dětí – edice RŮŽOVÁ LINKA, Praha 2004; E. Vaníčková, Dětská prostituce, s. 25.

⁴⁹ Convention on Cybercrime, Budapest, 23.XI.2001, Explanatory Report, <http://conventions.coe.int/treaty/en/projects/cybercrime.htm>.

⁵⁰ Informace o průběhu a výsledcích II. světového kongresu proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí, <http://www.mvcr.cz/prevence/zpravy/2002/info.html>.

- b) osobu, která se jeví jako nezletilá, zapojenou do explicitně sexuálního chování;
- c) realistické obrazy představující nezletilou osobu zapojenou do explicitně sexuálního chování.⁵¹

Dětskou pornografií se tedy rozumí jakékoli zobrazování dítěte, jež se zúčastní skutečné či předstírané explicitní sexuální aktivity, přitom se může jednat o zpodobení dítěte provedené jakýmkoli způsobem nebo jakékoli zpodobení jeho pohlavních orgánů určené primárně k sexuálním úkonům.⁵²

Dne 28. července 2000 byla schválena na desátém zasedání Valného shromáždění OSN *Konvence OSN proti mezinárodnímu organizovanému zločinu*⁵³ a tuto Konvenci pak v tomto smyslu doplnil *Protokol o prevenci, potlačování a trestání obchodování s lidmi, zejména se ženami a dětmi*⁵⁴ - tzv. Protokol z Palerma, jenž v článku 3 vymezuje rozhodující pojmy:

- (a) *Obchodováním s lidmi se rozumí najímání, doprava, transfery, ukrývání nebo přijímání osob pod hrozbou nebo za použití síly nebo jiných forem nátlaku, únosem, lstí, podvodem, zneužitím pravomoci nebo situace bezbrannosti nebo za použití poskytnutí nebo získání peněz nebo prospěchu k získání souhlasu pro ovládnutí osoby jinou osobou, za účelem vykořisťování. Vykořisťování zahrnuje minimálně vykořisťování prostitucí jiných nebo jinými formami sexuálního vykořisťování, nucenou práci nebo službami, otroctvím nebo praktikami podobnými otroctví, nevolnictví nebo odstraňování orgánů.*
- (b) Souhlas oběti obchodování s lidmi k úmyslnému vykořisťování uvedenému v odstavci (a) tohoto článku, bude neúčinný tam, kde byl použit některý z prostředků uvedených v odstavci (a);

Najímání, doprava, transfery, ukrývání nebo přijímání *dítěte pro účely vykořisťování* bude považováno za obchodování s lidmi i v případě, že nebude zahrnovat žádný z prostředků uvedených v odstavci (a).⁵⁵

3. května 2005 pak byla Výborem ministrů přijata *Konvence Rady Evropy o opatřeních proti obchodování s lidmi*⁵⁶, která definuje obchodování jako *Protokol o prevenci, potlačování*

⁵¹ *Convention on Cybercrime, Budapest, 23.XI.2001, Explanatory Report*, <http://conventions.coe.int/treaty/en/projects/cybercrime.htm>.

⁵² J. Dunovský, M. Mítlöhner, K. Hejč, J. Hanušová-Tlačilová, *Problematika dětských práv a komerčního sexuálního zneužívání dětí u nás a ve světě*, s. 23.

⁵³ *United Nations Convention against Transnational Organized Crime*. A/AC.254/L.230/Add. 1, Vídeň, 17.-28. července 2000, <http://www.unodc.org/palermo/theconvention.html>.

⁵⁴ *Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, especially Women and Children, supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime*, <http://www.unodc.org/palermo/convensumm.html>.

⁵⁵ *Ibid.*

a trestání obchodování s lidmi, zejména se ženami a dětmi, jen přibývá písmeno (e), jež definuje oběť jako každou osobu, která je předmětem obchodování s lidmi podle definice příslušného článku.⁵⁷

Světová aliance proti obchodování se ženami (GAATW), která vznikla v roce 1994 v Chiang Mai v Thajsku na mezinárodním workshopu o migraci a obchodování se ženami, uvádí ve svém manuálu ještě před přijetím definice v Palermu 2000, že tím myslí „*veškeré jednání (nebo jen pokusy o něj), které zahrnuje nábor, přepravu, (ať už přes státní hranice nebo v jejich rámci), koupi, prodej, poskytnutí ubytování a nebo převzetí osoby. Takové jednání využívá podvodu a donucování ve formě pohrůžky násilím, zneužití autority nebo zadlužení/dlužního otroctví za účelem přinucení a udržení určité osoby (ať už za úplatu nebo bez ní) v pozici nedobrovolného zotročení (domácího, sexuálního nebo reprodukčního), a to v podmínkách nucené nevolnické práce a v prostředí jiném, než bylo to, ve kterém žila předtím*“.⁵⁸

Definice této nevládní organizace se pak stala podkladem pro novou mezinárodní definici uvedenou v Protokolu o prevenci, potlačování a trestání obchodu s lidmi, zejména se ženami a dětmi, a odpovídá tak na nové rozměry tohoto fenoménu od konce 80. let 20. století a odbourává také některé mýty ohledně obchodování s lidmi, někdy ještě někým označovaného jako „obchod s bílým masem“. Mýty kladou rovnítko mezi obchodem s lidmi a prostitucí či ilegální migrací, soudí, že si oběti svou situaci zaviniily samy, protože byly hloupé, naivní nebo prostě už předtím špatné, jako například prostitutky, nebo obsahují zprávu, že se obchod s lidmi týká jen lidí z nižších sociálních vrstev a s nízkým vzděláním.⁵⁹

Naopak definice z Palerma 2000 vymezuje *jednání, prostředky a cíl*, které zahrnuje obchodování s lidmi, tedy základní znaky *transport, donucení a vykořisťování*, přičemž lze

⁵⁶ Council of Europe Convention on action against trafficking in human beings. Adopted by the Committee of Ministers on 3 May 2005 at the 925th meeting of the Ministers' Deputies, <http://www.europa.eu.int/scadplus/leg/de/lvb/124030.htm>.

⁵⁷ *Ibid.*, článek 4, s. 3. I kvůli tomu, že je jedním z oficiálních jazyků těchto dokumentů angličtina, bude zde uvedena definice obchodování v originále: „*Trafficking in human beings shall mean the recruitment, transportation, transfer, harbouring or receipt of persons, by means of the threat or use of force or other forms of coercion, of abduction, of fraud, of deception, of the abuse of power or of a position of vulnerability or of the giving or receiving of payments or benefits to achieve the consent of a person having control over another person, for the purpose of exploitation. Exploitation shall include, at a minimum, the exploitation of the prostitution of others or other forms of sexual exploitation, forced labour or services, slavery or practices similar to slavery, servitude or the removal of organs*“.

⁵⁸ *Lidská práva v praxi. Manuál pro sociální práci s oběťmi obchodu se ženami a dětmi*, La Strada Česká republika 2002 z anglického originálu Human Rights in Practice. A Guide to Assist Trafficked Women and Children, vydaného GAATW – Global Alliance Against Trafficking in Women, Bangkok 1999, s. 9. GAATW je zde popsáno jako hnutí, jež zahrnuje přes 150 organizací a jednotlivců z celého světa, a jehož cílem je zajišťovat ochranu lidských práv obchodovaných žen a dívek a posílení a prosazování lidských práv žen a dívek v rámci pracovní migrace, aby právě nedocházelo k obchodování se ženami a dívkami.

⁵⁹ *Co je obchod s lidmi*. CD-ROM La Strada 2004.

načrtnout transport jako odloučení od obvyklé podpůrné sociální sítě, a to přes hranice či v rámci hranic, donucení jako násilí, pohrůžky, podvod, zadlužení (dlužní otroctví), zneužití závislosti, tísně nebo omylu a konečně vykořisťování v prostituci, nucené práci, praktikách podobných otroctví.⁶⁰

Při fenoménu obchodování s ženami a dětmi jsou obchodované osoby různě zneužívány, jsou přitom pomocí výhrůžek či fyzického násilí drženy na nějakém místě v zemi svého původu nebo v zemi tranzitní či určení, jsou nuceny k činnostem, které by jinak samy dobrovolně nevykonávaly, nebo za běžně nepřijatelných podmínek. V rámci řetězce nábory, přepravy a nucených činností v místě určení se může jednat o *dvouvrstvý vzorec*, kdy je obchodovaná osoba přepravena nejprve ze své vesnice do města a teprve pak případně do zahraničí, či *jednovrstvý vzorec*, kdy je obchodovaná osoba přepravena rovnou z vesnice, městečka, města do zahraničí. Při nábory a přepravě se tak děje formální či neformální cestou. *Formální cestou* se rozumí proces, při němž někdo přijímá nabídku práce ve velkoměstě či v zahraničí přes inzerát nebo agenturu, ta slíbí, že zařídí a třeba i uhradí náležitosti ohledně potřebných dokumentů, překročení hranic, cestovních nákladů a ubytování, obchodovaná osoba podepíše neúplnou či nesrozumitelnou pracovní smlouvu nebo nepodepíše žádnou, po překročení hranic jsou jí často odebrány doklady a bez znalosti prostředí a jazyka je vydána do rukou obchodníků a „majitelů“. U *neformální cesty* dochází k nabídce prostřednictvím známého člověka, ať je to někdo z příbuzných, partner či partnerka, kamarád či kamarádka, známý z okolí, vše je v tomto případě často ponecháno na ústní dohodě, zneužívá se vztah důvěry. V obou případech pachatelé v řetězci obchodování nabízejí vyřízení a zařizení různých záležitostí za úplatu či „na dluh“, přičemž často vůbec neuvedou „onu dlužnou částku“, ta stále narůstá a využívají ji dále jako prostředek nátlaku či vydírání. Hovoří se zde o tzv. *dlužním otroctví*, kdy oběti musí vykonávat různé vlastní či cizí činnosti jako splacení tohoto „dluhu“ či záruky za něj. Kromě *zneužití* vztahu důvěry a výchozí životní situace obchodovaných osob se zneužívá přirozená, například rodičovská, autorita nebo dominantní pozice, různý vnucený typ a způsob práce, služeb či praktik, přičemž se může jednat o *účel práce v domácnosti*, kdy jsou lidé nuceni pracovat v nesnesitelných podmínkách v nějakém podniku – restauraci, továrně -, zadržuje se jim přitom pas a mzda, je-li nějaká, jsou doslova vězněni, znemožňuje se jim komunikace s vnějším světem, nerespektuje se zákonná pracovní doba a dochází k sexuálnímu násilí. Lidé mohou být také obchodováni za *účelem nucené*

⁶⁰ A. Kefurtová/P. Kutálková (La Strada ČR, o.p.s.), *Možnosti prevence obchodování s lidmi*. Písemný materiál ze semináře pro protidrogové centrum Kotec v Západních Čechách, konaného ve dnech 23. – 25. dubna 2005 v Praze, La Strada ČR, o.p.s., s. 5, 7 a vlastní poznámky autora této práce jako účastníka.

práce v nějakém odvětví, kdy místo očekávaných vyšších příjmů nedostávají žádné či jen nepatrné a dochází k fyzickému, psychickému a sexuálnímu násilí. S ženami a dívkami se obchoduje také za účelem sňatku na základě slibu úspěšného a bohatého partnera a v cizím prostředí se ukáže, že se jedná například o kuplíře, jsou tak nuceny k prostituci, k neplacené práci nebo dopadnou jako manželky – otrokyně a musí snášet nejen násilí od těchto partnerů, ale i znásilňování a bití od obchodníků. Nejvíce zranitelné jsou zvláště ženy s dětmi, jejichž rezidenční status závisí na uzavřeném manželství. Dalším účelem obchodování je *žebrota*, zejména dětí, postižených a starších lidí, zvláště když neznají prostředí a jazyk, jsou pod stálým dohledem osob, pro něž musí žebrot. Nejčastěji jsou ženy a dívky, ale i chlapci, prodáváni za účelem činnosti v sexuální průmyslu, zejména v prostituci. Ve všech představených formách a účelech se mluví o novodobém otroctví, protože se zachází s člověkem jako s majetkem, spotřebním zbožím, taková obchodovaná osoba se nemůže svobodně rozhodovat a pohybovat, jsou tak porušena její základní lidská práva.⁶¹

Obchoduje se přitom s děvčaty a chlapci různého věku a k různým formám vykořisťování, přičemž se rozlišují buď dvě velké rámcové oblasti obchodu s dětmi, a to za účelem *komerční mezinárodní adopce* a za účelem *vykořisťování v ilegálních činnostech*⁶², nebo se častěji uvádí těchto osm způsobů: *komerční sexuální zneužívání (prostituce a pornografie)*, sňatek, když je dívka prodána, aby naplňovala určité potřeby svého nového majitele, práce jako pomoc v domácnosti, žebrot, jiné ilegální aktivity (např. vloupání), tak nebezpečná práce, že ohrožuje zdraví nebo život dítěte, adopce, odběr orgánů.⁶³

Jedná se o vykořisťování dětí v prostituci a pornografii, o prodej sexuálních služeb dětí místním klientům, mužům i ženám, o cestování přes hranice k lidem v jiných zemích za účelem zneužívání dětí. Obchodování s dětmi a dospělými je důležitým tématem vlád, mezivládních i nevládních organizací i v souvislosti s nárůstem pohybu lidí v rámci jejich zemí i přes hranice. Přitom se jedná o vykořisťování nejen v oblasti komerčního sexu, ale i v dalších formách vykořisťující práce, včetně žebrot a podomního obchodu, zemědělství, výrobního a zábavního průmyslu, rybaření a domácí práce. Mladé ženy i děti jsou

⁶¹ A. Kefurtová/P. Kutálková (La Strada ČR, o.p.s.), *Možnosti prevence obchodování s lidmi*. Písemný materiál ze semináře pro protidrogové centrum Kotec v Západních Čechách, konaného ve dnech 23. – 25. dubna 2005 v Praze a vlastní poznámky autora této práce jako účastníka. La Strada ČR, o.p.s., P.O. BOX 305, Praha 1 – 111 21, INFO a SOS linka 222 71 71 71, út + čt 10:00 – 16:00, st 12:00 – 20:00; *Lidská práva v praxi. Manuál pro sociální práci s oběťmi obchodu se ženami a dětmi*, La Strada Česká republika 2002 z anglického originálu *Human Rights in Practice. A Guide to Assist Trafficked Women and Children*, vydaného GAATW – Global Alliance Against Trafficking in Women, Bangkok 1999, s. 8-14.

⁶² E. Peter, *Völkerrechtliche Rahmenbedingungen beim Kinderhandel in Deutschland unter besonderer Berücksichtigung der UN-Kinderrechtskonvention*, <http://www.tdh.de>, s. 1.

⁶³ *Kinder als Ware? Kinderhandel und was man dagegen tun kann. Detailansicht*, <http://www.tdh.de/content/materialien/studien/index.htm>.

obchodovány také za účelem sňatku, děti jsou obchodovány kvůli obchodu s lidskými orgány i domobranou či jinými ozbrojenými složkami, které je nutí bojovat nebo provádět úkoly od sexuálních praktik po čištění zbraní. Obchodování s dětmi je komplexní fenomén. Zahrnuje řadu činů, z nichž ne všechny musí být za jiných okolností ilegální. Obecně řečeno jde o pohyb dítěte z jeho normálního místa na nové místo a o vykořisťování v některém stádiu tohoto procesu. Je to tedy kombinace pohybu, předání a vykořisťování. Například se tak může dítě na samém počátku cesty, když je dítě, rodina nebo celá komunita podvedena sliby o lepším životě někde jinde, o větších pracovních příležitostech nebo výdělcích nebo dokonce o bezpečí bez diskriminace nebo konfliktu. Děti nebo rodině mohou být poskytnuty falešné dokumenty a tím se dostanou do dlužního otroctví a do legálně zranitelné situace. Praktiky obchodování mohou probíhat během cesty, jestliže je dítě nebo někdy celá rodina pašována přes hranice nebo se mu či jí jinak pomáhá jako „neregulérním“ migrantům. Nebo se mohou konat poté, co bylo dítě „dobrovolně“ přestěhováno, přičemž neví, co jej čeká na konci cesty.⁶⁴

Z pohledu organizace *terre des hommes* a její mezinárodní kampaně proti obchodu s dětmi se rozumí pod pojmem *obchod s dětmi* fenomén, při němž se dítě přivádí z jednoho místa na jiné místo, nezávisle na tom, zda se to děje legální či ilegální cestou. Přitom může být oběť obchodována uvnitř nějaké země, nebo přes státní hranice. Většinou se to děje bez jejího souhlasu. Zpravidla, i když ne vždy, se tento čin koná přes zprostředkující osobu; postup obchodníků se přitom může realizovat organizovaně. Na místě určení se dítě prostřednictvím přinucení nebo podvodu zaměstnává ve vykořisťovatelských činnostech nebo v činnostech, které jsou charakterizovány zneužíváním. V jiných případech je obchodně využíváno za účelem jeho adopce. Obchod s dětmi sleduje v první řadě ekonomické zájmy. Ve většině případů s sebou přináší další kriminální aktivity obchodníků. Přitom slouží v první řadě k následujícím účelům: k vykořisťování skrze práci (otrocké práce a dlužní otroctví); k *sexuálnímu vykořisťování* (*prostituce* a *pornografie*); k vykořisťování prostřednictvím nelegálních činností (žebření a obchod s drogami); k obchodu s adopcí; k obchodu s orgány.⁶⁵ Definice popisuje postup, který předchází pozdějšímu zneužívání, tedy obchod: prostředníci slibují své oběti lepší život s výhledem peněz, vzdělání nebo zajímavého místa a transportují ji, u dětí často se souhlasem – částečně stejně tak podvedených – rodičů, na neznámé místo. To se může nacházet ve vlastní zemi nebo také mimo ni, a dokonce na jiném kontinentu.

⁶⁴ *Trafficking in Children for Sexual Purposes. An analytical review*, <http://www.csecworldcongres.org>.

⁶⁵ <http://www.tdh.de>; www.terre-de-hommes.de.

Prostředníci nebo obchodníci pracují na vlastní účet nebo jako součást organizované zločinecké sítě. Cílem je vždy hospodářský zisk prostřednictvím zneužívání obětí.⁶⁶

Obchodovány jsou tedy i uvnitř zemí jejich původu, obvykle z venkovské do městské oblasti.⁶⁷ Obchodování s dětmi je zločin, který děti připravuje o jejich svobodu a dětství, o péči, rodinný život, vzdělání a zdraví ve zvlášť zranitelném období jejich života, nutí je do života vykořisťování a má následky do dospělosti. Obchodované děti jsou zejména vykořisťovány v komerčním sexuálním zneužívání, tedy v prostituci a pornografii. Kromě toho mohou být obchodovány za účelem vykořisťovatelské práce, domácí práce a ilegální adopce. Musí také žebrať peníze a krást, prodávat zboží na ulici a účastnit se prodeje drog. Obchodovány jsou také za účelem darování orgánů i satanských rituálů. Obětí obchodování se mohou stát pomocí přímých či nepřímých metod. Mohou být unášeny obchodníky nebo jejich společníky, nebo mohou být rodiče přesvědčeni obchodníky, aby jim předali své děti, že se jim dostane vzdělání či přiměřeného zaměstnání, nebo jednoduše kvůli chudobě a beznaději.⁶⁸

V prosinci 2000 představila Evropská komise dva návrhy na Rámcová rozhodnutí Rady ohledně Komunikace v potírání obchodování s lidmi a sexuálního vykořisťování dětí:⁶⁹ první z nich – *Council Framework Decision on combating trafficking in human beings*⁷⁰ (Rámcové rozhodnutí Rady o potírání obchodování s lidmi) - přijatý v červenci 2002, definuje obchodování s lidmi v souladu s Protokolem OSN a uvádí dva typy vykořisťování, a sice za účelem zneužívání práce nebo služeb, včetně praktik podobných otroctví, nebo za účelem *prostituce osoby* nebo *dalších forem sexuálního zneužívání*. Pojem sexuální zneužívání přitom není jasně definován, ale má zahrnovat *prostituci* a *pornografii*. Proto se preferuje pojem komerční sexuální zneužívání. Stejně tak nejsou explicitně zmíněna obchodování za účelem sňatku, žebřání nebo nezákonných aktivit, ale lze je zahrnout pod termíny jiné formy sexuálního zneužívání či vykořisťovatelské práce. Další typy, tedy vykořisťování za účelem adopce a odběru či obchodu s orgány nejsou zmíněny.⁷¹

⁶⁶ C.Berker/H.-M. Grosse-Oetringhaus (Hrsg.), *Gatäuscht, verkauft, missbraucht. Reportagen und Hintergründe zum weltweiten Kinderhandel*, Rotpunktverlag, Zürich 2003, s. 10.

⁶⁷ *Combating Child Trafficking*. Handbook for Parliamentarians N° 9 2005, Inter-Parliamentary Union and UNICEF, http://www.unicef.org/protection/file/children_trafficking_handbook.pdf.

⁶⁸ *Lost Kids, lost futures. The European Union's response to Child Trafficking*. By M. Van Reisen and A. Stefanovic, Terre des Hommes, s. 6-11, <http://www.tdh.de>.

⁶⁹ *Commission Communication to the Council and the European Parliament on combating trafficking in human beings and combating the sexual exploitation of children and child pornography, 22 January 2001, 2001/0024 (CNS) and 2001/0025 (CNS)*, <http://www.europa.eu.int>.

⁷⁰ *Council Framework Decision on combating trafficking in human beings*, 19 July 2001, 2002/629/JHA, <http://www.europa.eu.int>.

⁷¹ *Lost Kids, lost futures. The European Union's response to Child Trafficking*. By M. Van Reisen and A. Stefanovic, Terre des Hommes, s. 25; zde je souvislost s *Council Framework Decision on the standing of victims in criminal proceedings*, 15 March 2001, 2001/220/JHA, <http://www.europa.eu.int>; srov. *Vorschlag für*

Druhým návrhem je *Council Framework Decision on combating the sexual exploitation of children and child pornography*,⁷² jenž zahrnuje pod sexuální zneužívání dětí nucení nebo získávání dítěte do prostituce, profitování ze zneužívání dítěte pro takové účely, praktikování sexuálních aktivit s dítětem, kde je dítě nuceno, kde je poskytnuta nějaká forma odměny nebo kde se vyskytuje nějaká forma zneužití pozice důvěry či autority. Sexuální zneužívání či vykořisťování tak může nebo nemusí být spojeno s obchodováním.⁷³

*Comprehensive Plan to combat illegal immigration and trafficking of human beings in the EU*⁷⁴ (Kompletní plán k potírání nelegální imigrace a obchodování s lidmi v EU, předložený Radě v únoru 2002 a přijatý na 2411. zasedání Council of Justice and Home Affairs) rozlišuje pašování a obchodování s lidmi a konstatuje, že se výrazy pašování a obchodování často používají jako synonyma, i když by se měly chápat jako podstatně odlišné. Pašování znamená pomoc při ilegálním přechodu hranic a ilegálním vstupu. Proto má pašování vždy nadnárodní prvek. A to není nutné v případě obchodování, kde je klíčovým prvkem vykořisťující záměr. Obchodování zahrnuje úmysl osobu vykořisťovat bez ohledu na to, jak se oběti dostanou na místo, kde se vykořisťování děje. Ilegální imigrace tak sice může obsahovat aspekty obchodování, ale má větší rozsah a je vztažena na ilegální vstup a pobyt. Z toho plyne, že ne všichni ilegální imigranti jsou obětmi obchodování.⁷⁵

*Council Resolution on initiatives to combat trafficking in human beings, in particular women*⁷⁶ (Rezoluce Rady Evropy o iniciativách k potírání obchodování s lidmi, zejména se ženami) z října 2003 definuje obchodování s lidmi jako zločin, který směřuje k sexuálnímu nebo pracovnímu vykořisťování osob, zvláště k *sexuálnímu vykořisťování a domácímu otroctví žen a dětí*. Používá se zde pojem, který dosud nebyl užit v legislativě EU a dokumentech ohledně obchodování s dětmi.⁷⁷

einen Rahmenbeschluss des Rates zur Bekämpfung des Menschenhandels, KOM / 2000 / 0854 endg. / 2 – CNS / 2001 / 0024, 52000PC0854(01)R(01), <http://www.europa.eu.int/eur-lex/lex> - DE.

⁷² *Council Framework Decision on combating the sexual exploitation of children and child pornography*, 22 December 2003, 2004/68/JHA, <http://www.europa.eu.int>.

⁷³ *Lost Kids, lost futures. The European Union's response to Child Trafficking*. By M. Van Reisen and A. Stefanovic, Terre des Hommes, s. 26; srov. *Vorschlag für einen Rahmenbeschluss des Rates zur Bekämpfung der sexuellen Ausbeutung von Kindern und der Kinderpornographie*, KOM / 2000 / 0854 endg. – CNS 2001 / 0025, 52000PC0854(02), Amtsblatt Nr. 062 E vom 27/02/2001 S. 0327 – 0330, <http://www.europa.eu.int/eur-lex/lex-DE>.

⁷⁴ *Comprehensive Plan to combat illegal immigration and trafficking of human beings in the European Union*, adopted on 2 May 2002, 6621/1/02, www.europa.eu.int.

⁷⁵ *Lost Kids, lost futures. The European Union's response to Child Trafficking*. By M. Van Reisen and A. Stefanovic, Terre des Hommes, s. 30-31.

⁷⁶ *Council Resolution on initiatives to combat trafficking in human beings, in particular women*, 20 October 2003, 2003/C 260/03, <http://www.europa.eu.int>.

⁷⁷ srov. *Lost Kids, lost futures. The European Union's response to Child Trafficking*. By M. Van Reisen and A. Stefanovic, Terre des Hommes, s. 31.

*Council Resolution on the contribution of civil society in finding missing or sexually exploited children*⁷⁸ (Rezoluce Rady Evropy o příspěvku občanské společnosti k pátrání po pohřešovaných nebo sexuálně vykořisťovaných dětech) z října 2001 pojímá obchodování s dětmi jako obchodování hlavně za účelem *sexuálního vykořisťování*.⁷⁹

Opční protokol k Úmluvě o právech dítěte týkající se prodeje dětí, dětské prostituce a dětské pornografie, jenž byl přijat rezolucí A/Res/54/263 Generálního shromáždění OSN dne 25. května 2000 a v platnost vstoupil dne 18. ledna 2002⁸⁰, v preambuli projevuje znepokojení nad významným a rostoucím mezinárodním fenoménem, rozsáhlou a pokračující praxí sexuální turistiky, vůči níž jsou děti zvláště bezbranné, protože přímo podporuje tyto projednávané jevy, dále nad rostoucí dostupností dětské pornografie na internetu a prostřednictvím rozvoje dalších technologií. V článku 1 se smluvní strany Protokolu zavazují zakázat prodej dětí, dětskou prostituci a dětskou pornografii podle ustanovení tohoto Protokolu a pro účely tohoto Protokolu se jednotlivé fenomény definují:

- a) *Prodejem dětí se rozumí úkon či transakce, při kterém kdokoli, jednotlivec nebo skupina, předá jinému dítě za úplatu či jinou protihodnotu;*
- b) *Dětskou prostitucí se rozumí využívání dítěte k sexuálním aktivitám za úplatu či jakoukoli jinou protihodnotu;*
- c) *Dětskou pornografií se rozumí jakékoli zobrazování dítěte libovolnými prostředky při skutečných nebo předstíraných zřejmých sexuálních aktivitách či jakékoli zobrazování pohlavních orgánů dítěte k prvotně sexuálním účelům;*

v souvislosti s předchozím vymezením a v souvislosti s *prodejem dětí*:

Nabízení, předávání či přijímání dítěte jakýmkoli prostředky za účelem: sexuálního vykořisťování dítěte:

- a) *Nabízení, získávání, zprostředkovávání či poskytování dítěte k dětské prostituci...;*
- b) *Výroba, distribuce, šíření, dovoz, vývoz, nabízení, prodej či držení dětské pornografie ... k výše uvedeným účelům*.⁸¹

Spolu s tímto Protokolem přijalo dne 25. května 2000 Generální shromáždění OSN *Opční protokol k Úmluvě o právech dítěte ohledně zapojování dětí do ozbrojených konfliktů*, tento

⁷⁸ *Council Resolution on the contribution of civil society in finding missing or sexually exploited children*, 9 October 2001, 2001/C 238/01, <http://www.europa.eu.int>.

⁷⁹ *Lost Kids, lost futures. The European Union's response to Child Trafficking*. By M. Van Reisen and A. Stefanovic, Terre des Hommes, s. 31.

⁸⁰ *The two Optional Protocols were adopted by the United Nations General Assembly on 25 May 2000 (General Assembly Resolution A/Res/54/263). Convention on the Rights of the Child*, <http://www.unicef.org/crc/oppro.htm>.

⁸¹ *Opční protokol k Úmluvě o právech dítěte týkající se prodeje dětí, dětské prostituce a dětské pornografie*, <http://www.detskaprava.cz/nactileti/download/op2.pdf>.

protokol pak nabyl účinnosti dne 12. února 2002, když jej dodnes podepsalo 115 a ratifikovalo 70 zemí,⁸² a v této souvislosti se ukazuje, že děti přitom nejsou nasazovány jen do bojů, ale slouží právě také – zejména dívky – jako *sexuální objekty* pro starší bojovníky, „které“ musí provádět různé sexuální praktiky,⁸³ a *sexuální násilí* na dětech se v této souvislosti používá jako *válečná zbraň*.⁸⁴

V problematice komerčního sexuálního zneužívání se rozlišují různé formy dětské prostituce, a sice podle zvoleného *kritéria*, jímž může být zaprvé vymezení, že se jedná o *čistou formu* dětské prostituce, nebo o *svázanou s dalšími aktivitami sexuálního byznysu*, za druhé otázka *dobrovolnosti* či *přinucení* dětí k prostituci a za třetí *účel* prostituce, který sleduje *dospělá strana*: podle prvního kritéria se rozlišuje dětská prostituce *sama o sobě*, jako *součást pornografického průmyslu* a jako *součást obchodování s dětmi*, podle druhého kritéria dětská prostituce *přinucením blízkou osobou*, *přinucením cizí osobou* a „dobrovolná“ *pro svou obživu na ulici*, *pro obživu rodiny* (z přesvědčení), *pro peníze* a *pro zábavu*, kromě toho se rozlišuje *heterosexuální* a *homosexuální* prostituce dětí a podle třetího kritéria se udávají tři formy, a to *organizovaná*, *rituální* a *institucionální* prostituce dětí: první forma znamená, že se na její organizaci, na vytipování a získávání dětí podílí více než jedna dospělá osoba, představuje podle odhadů asi 2 % případů, souvisí s obchodem s dětmi, kde mohou být v rámci jednoho případu obchodovány stovky až tisíce dětí; druhá forma představuje spojení s rituálními praktikami v rámci sekt, s mýty, rituálem či oslavou, jako jsou například svátky s osobou Santa Clause, oslavy dne dětí či jejich narozenin organizované agenturou; třetí formu představují případy, v nichž dospělí, jako jsou vedoucí kroužků, táborů, oddílů, členové církevních institucí, využívají své institucionální začlenění.⁸⁵

Na mezinárodní konferenci Caught in Modern Slavery – Tourism and Childprostitution in Asia (Chyceny v moderním otroctví – turismus a dětská prostituce) v Chiang Mai v roce 1990 rozlišovaly filipínské delegátky *čtyři formy* prostituce: *prostituci se zapojením kuplířů*, *pouliční* prostituci, *prostituci v nevěstincích* a *prostituci v režii rodičů*. Renee Bridel z Mezinárodního svazu demokratických právniček a právníků (Švýcarsko) rozlišoval na 28. mezinárodním kongresu Internationalen Abolitionistischen Föderation (Mezinárodní abolicionistická federace) 1984 ve Vídni stejně tak čtyři formy prostituce, které jsou ale na

⁸² *Convention on the Rights of the Child, Optional Protocol on the involvement of children in armed conflict*, <http://www.unicef.org/crc/oppro.htm>; *Convention on the Rights of the Child, Optional protocols to the Convention on the Rights of the Child. Providing legal protection for children against the worst forms of exploitation*, <http://www.unicef.org/crc/oppro.htm>.

⁸³ srov. V. Lenhart, *Pädagogik der Menschenrechte*, s. 172-174, 178.

⁸⁴ V. Lenhart, *Pädagogik der Menschenrechte*, s. 165-166.

⁸⁵ E. Vaníčková, *Dětská prostituce*, s. 67-69.

rozdíl od těch výše uvedených označeny pouze jako předstupně. Jedná se o *otroctví*: v mnoha zemích třetího světa jsou malá děvčata z venkova brána jako domácí pomocnice do bohatých rodin do měst, které je ale pod záminkou, že se postarají o jejich vzdělání, jen vykořisťují. Když jsou pak starší, nezbyvá jim žádná jiná možnost, než se obrátit na již čekajícího kuplíře; *otroctví na základě dluhů*: dělníci, kteří se dostali do dluhů, dávají jako zástavu své děti, které pak musí od věku 7 nebo 8 let vykonávat otrocké služby, malá děvčata jsou tak určena pro statkáře, v Indii jsou děvčata provdávána před svým 8. rokem života a musí od tohoto věku pracovat v nevěstincích, aby splatila dluhy svých mužů; *věno a nucený sňatek*: shledá-li například v Indii muž věno dívky jako příliš malé, může se stát, že tuto dívku vyžene, ta bloudí a nakonec je polapena kuplířem, děvče přitom nemá právo, aby odmítlo sňatek, a může také být přenecháno příbuznému manželce; *pornografii*: 5 - 6leté děti, často ještě mladší, jsou zneužívány pro obscénní filmy, pedofilii, sodomii a sadismus, ve věku 12 nebo 13 let jsou pak nuceny k prostituci a nikdy už nenajdou cestu zpět do normálního života, a existuje-li nebezpečí, že by mohly utéci a třeba zradit, jsou zabity, často ale také spáchají sebevraždu.⁸⁶

2.2 K rozsahu fenoménu

250 milionů dětí ve věku mezi 5 a 14 lety musí v mnoha zemích pracovat, aby přežily. Více než 60 milionů z nich je vykořisťováno na nucené práce, jako dětští vojáci nebo prostituující. Milionům dětí chybí možnost, aby se učily. Podle odhadů OSN existuje ještě stále v cca 40 státech více než 300 000 chlapců a děvčat ve státních nebo soukromých armádách. Asi 11 miliónů dětí zemře před dosažením 5. roku věku, 150 milionů hladoví, 120 milionů nechodí do školy, 30 milionů je prodáno a pracuje jako prostituující nebo otroci.⁸⁷

Přitom se ukazuje, že jsou děti každý rok pašovány přes hranice a prodávány jako komodity, jako druh zboží. Údaje UNICEF hovoří o 1 - 1,2 milionu prodaných dětí ročně, pro adopci v Severní Americe a Evropě je například z Guatemaly odvečeno 1000 - 1500 dětí.⁸⁸ I když se uvádí, že nelze s určitostí říci, kolik dětí je obětí tohoto zločinu, vychází se v Evropské unii z toho, že je 700 000 až 2 miliony žen a dětí ročně obchodováno přes hranice do prostituce, z toho půl milionu do zemí EU, podle nevládních organizací se největší část žen a dětí, které jsou každý rok prodávány z východní a jihovýchodní Evropy do zemí Evropské unie, to je asi 120 000 žen a dětí, pašuje přes Balkán a podle Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě a Komisariátu OSN pro lidská práva je 90 % všech prostituujících

⁸⁶ G. Wuttke, *Kinderprostitution, Kinderpornographie, Tourismus. Eine Bestandsaufnahme*, s. 22-23.

⁸⁷ www.vistaverde.de/news/Politik/0209/19_kindertag.htm.

⁸⁸ *UNICEF -Nachrichten*, G 12054, März, Nr. 1/2003, *Thema Kinderhandel*, Köln, s. 7; *Obchod s dětmi*, <http://www.unicef.cz>.

z Balkánu obětí profesionálních obchodníků s lidmi, přičemž se cena těchto obchodovaných osob pohybuje v Rumunsku mezi 50 - 200 EUR a v Kosovu mezi 700 - 2500 EUR, a 80 % odvečených obětí z Albánie je mladších 18 let; podle údajů Mezinárodní organizace práce (ILO) je v jihovýchodní Asii asi 250 000 žen a dívek ročně obětí obchodu s lidmi a asi 200 000 dívek a chlapců má být v Africe podle OSN zataženo do obchodu s dětmi. Odborníci OSN se domnívají, že se stal obchod s lidmi skoro tak lukrativním jako obchod s drogami a zbraněmi. Podle odhadů Ministerstva zahraničních věcí USA to má být zase ročně 700 000 žen a dětí, které jsou obchodovány přes hranice, přičemž různá čísla poukazují také na to, že nikde neexistuje systematické uchopení tohoto fenoménu.⁸⁹

Enormní rozdíly zisku v obchodu se *zbožím jménem člověk* - uvádí se suma až 10 bilionů USD ročně⁹⁰, podle UNICEF se jedná vedle obchodu s drogami a zbraněmi o jednu z nejvýnosnějších zločinných činností s odhadovaným ročním obratem 5,62 miliard EUR⁹¹ - například vyjadřuje jednoduchý a cynický účet: „dívka z Nepálu je prodána za 200 dolarů kuplíři. Za zbavení panenství této dívky zaplatí muži snadno dvojnásobek. Její další použití přinese asi 20 dolarů na zákazníka, s narůstajícím využíváním trochu méně, ale při ne zřídka deseti zákaznicích za den stále ještě dost na to, aby se dosáhlo v nejkratším čase zisku více než sto procent vůči původní kupní ceně“.⁹²

Některé mezinárodní odhady zase hovoří o 100 000 děvčatech a chlapcích, kteří jsou takto měsíčně celosvětově obchodováni a vykořisťováni, a jsou tak součástí moderní formy obchodu s otroky.⁹³ Podle odhadů tvoří děti celosvětově asi 50% ze všech obchodovaných lidí.⁹⁴

⁸⁹ C. Berker/H.-M. Grosse-Oetringhaus (Hrsg.), *Getäuscht, verkauft, missbraucht. Reportagen und Hintergründe zum weltweiten Kinderhandel*, s. 11-12; C. Schauer, *Kinder auf dem Strich. Bericht von der deutsch-tschechischen Grenze*, Herausgegeben von Deutsches Komitee für UNICEF ECPAT Deutschland, Horlemann, Bad Honnef 2003, s. 116-117; B. Scharlowski, *Handel mit Kindern – Maßnahmen zur Bekämpfung eines Verbrechens gegen die Menschenwürde*. In: *Sexueller Missbrauch von Kindern. Dokumentation der Nationalen Nachfolgekonferenz „Kommerzielle sexuelle Ausbeutung von Kindern“ vom 14./15. März 2001 in Berlin*, Deutsches Jugendinstitut (Hrsg.), Leske + Budrich, Opladen 2002, s. 255; *Obchod s lidmi. Některá základní fakta*, http://www.detivpasti.cz/obchod_s_lidmi.htm.

⁹⁰ *Obchod s lidmi. Některá základní fakta*, http://www.detivpasti.cz/obchod_s_lidmi.htm.

⁹¹ M. Maurer, *Der 2. Weltkongress drängt auf wirksame Maßnahmen gegen die sexuelle Ausbeutung von Kindern*. In: *Zweiter Weltkongress gegen die kommerzielle sexuelle Ausbeutung von Kindern*, epd-Dokumentation, Nr. 19, s. 4-5.

⁹² C. Berker/H.-M. Grosse-Oetringhaus, *Getäuscht, verkauft, missbraucht. Reportagen und Hintergründe zum weltweiten Kinderhandel*, s. 12.

⁹³ E. Peter, *Völkerrechtliche Rahmenbedingungen beim Kinderhandel in Deutschland unter besonderer Berücksichtigung der UN-Kinderrechtskonvention*, <http://www.tdh.de>, s. 1.

⁹⁴ United States Department of State, *Trafficking in Persons Report*, June 2004, p. 15, in: *Combating Child Trafficking. Handbook for Parliamentarians N° 9 2005*, Inter-Parliamentary Union and UNICEF, http://www.unicef.org/protection/file/children_trafficking_handbook.pdf, s. 13.

Jednotlivé odhady se rozcházejí a navíc představují jen špičku ledovce. Ještě horší je to s údaji ohledně věku obětí. Lze uvést například údaje *Migration Information Programme* (MIP) Mezinárodní organizace pro migraci z Holandska: zde se uvádí 155 obětí obchodovaných žen, z nichž většina byla ze střední a východní Evropy, jedna třetina z rozvojových zemí, tři čtvrtiny obětí byly ve věku pod 25 let a 28 z nich bylo ve věku mezi 15 a 18 roky, zejména ty, které pocházely ze střední Evropy (16 ze 44). V Thajsku se odhaduje asi 30 % prostituujících mladších než 18 let, přitom 75 % ze všech vstoupilo do prostituce před dosažením věku 18 let.⁹⁵

Další údaje odhadují celosvětově počet nezletilých prostituujících v nevěstincích, na ulicích a v hotelech na 2 - 3 miliony s tím, že jen v Thajsku je to 200 000 dětí⁹⁶, UNICEF vychází ve svých číslech z roku 1997 z toho, že jsou v prostituci celosvětově 2 miliony dívek a chlapců ve věku 14 - 18 let, přičemž v Indii se jedná o 400 000 komerčně sexuálně zneužívaných dětí, v Thajsku pak o 60 000 až 800 000, nebo dokonce 800 000 jen dětí do 16 let, na Filipínách o 50 000 až 100 000, z nichž má být 20 000 až 60 000 do 15 let, v Brazílii o 250 000 až 500 000, z nichž mnohé jsou už ve věku 10, 12 let k tomu, aby prostřednictvím prostituce zajišťovaly své živobytí, popř. své rodiny, v Keni se uvádí alespoň 25 000 a na Srí Lance 30 000, v Paříži 8 000 dětí, v New Yorku 20 000, s tím, že je třeba zohledňovat i čísla, jež udávají, že po celém světě žije na ulici 100 milionů dětí a že celkově obecně klesá věk těchto dětí.⁹⁷ Odhady chlapců – prostitutů se v Německu pohybují od 5 000 do 10 000, přičemž byla chlapecká prostituce ještě uprostřed devadesátých let 20. století málo publikovaným problémem a většina vědeckých informací sotva obsahovala hesla pro tento fenomén.⁹⁸

Podle Mezinárodní organizace pro migraci (IOM) mizí beze stopy ročně v České republice 675 dětí bez doprovodu z celkových 900 dětí bez doprovodu, které se dostávají do České republiky.⁹⁹

V České republice si studentky a studenti středních a vysokých škol myslí, že komerční sex provozuje občas minimálně 25 % mladých lidí,¹⁰⁰ a žurnalistický výzkum časopisu

⁹⁵ *Trafficking in Children for Sexual Purposes. An analytical review*, <http://www.cseeworldcongres.org>.

⁹⁶ *Aktion Schutzengel*, Missio Aachen – Internationales Katholisches Missionswerk, 2002, s. 5.

⁹⁷ *Aktiv zum Schutz der Kinder vor sexueller Ausbeutung. Schulungsmaterialien für die Reisebranche*, ECPAT Deutschland, 2000, s. 6; G. Wuttke, *Kinderprostitution, Kinderpornographie, Tourismus. Eine Bestandsaufnahme*, s. 20-21.

⁹⁸ D. Bange/W. Körner, *Jungenprostitution*. In: D. Bange/W. Körner (Hrsg.), *Handbuch Sexueller Missbrauch*, s. 254; srov. M. T. Wright, *Eine Prozessevaluierung der gesundheitsfördernden Arbeit der Stricherprojekte in Deutschland unter besonderer Berücksichtigung des Einsatzes von Printmedien zur HIV-/AIDS-Prävention. Eine Studie im Auftrag der Deutschen AIDS-Hilfe e. V. Berlin*, 2000.

⁹⁹ *Kinder auf dem Strich. Bericht von der deutsch-tschechischen Grenze*, s. 117.

¹⁰⁰ E. Vaničková, *Dětská prostituce*, s. 79.

Cosmopolitan¹⁰¹ pokládal mladým ženám ve věku 18 - 25 let otázku, zda by si přivydělávaly erotickými službami, zda by do toho šly, a výsledky ukázaly, že by 46 % dokázalo dělat placenou společnici, ale klient by na ni nesměl sáhnout; 33 % by na to nemělo žaludek vůbec; 14 % by o tom přemýšlelo, kdyby jim došly všechny finanční rezervy; 7 % by to považovalo za výnosnou brigádu s tím, že je to lepší než doplňovat regály v samoobsluze, což vyjadřuje i výrok jedné mladé ženy, jež se živí prostitucí: řekla, proč by měla makat celé dny za 15 000 čistého, když si může stejnou částku vydělat za čtyři večery.¹⁰²

3. lékařská fakulta UK v Praze, resp. Růžová linka na této fakultě pod vedením Evy Vaníčkové, provedla v roce 2001 a v roce 2004 epidemiologickou deskriptivní studii, která mapovala postoje, představy a osobní zkušenosti dětí pražských a chebských škol s chováním definovaným jako komerční sexuální zneužívání dětí a míru informovanosti dětí staršího školního věku o sexu a sexualitě.¹⁰³ Děti dostaly také otázku, zda si dovedou představit takovou *situaci ve svém životě, již by řešily prostitucí*. V roce 2001 odpověděly dívky že *nikdy* v 81,5 %, že *neví* ve 14,8 % a že *ano* v 3,7 %, v roce 2004 pak ve stejné kategorii a typech odpovědí 79,1 %, 14,9 % a 6,0 %. Mezi chlapci odpovědělo v roce 2001, že *nikdy* 75,0 %, že *neví* 9,1 % a že *ano* 15,9 %, a v roce 2004 byly hodnoty stejných odpovědí 75,4 %, 13,5 % a 11,1 %. V přehledu to vyjadřuje tabulka:

Odpověď'	Dívky		Chlapci	
	2001	2004	2001	2004
Nikdy	81,5 %	79,1 %	75,0 %	75,4 %
Nevím	14,8 %	14,9 %	9,1 %	13,5 %
Ano	3,7 %	6,0 %	15,9 %	11,1 %

Pětina dívek a čtvrtina chlapců tedy odpověděla kladně na otázku v případě, že by nastaly v jejich životě negativní zkušenosti, jednoznačný apriorní nesouhlas byl u 73 % chebských dětí a u 88 % pražských dětí. Autorka pak uvádí, že „*tato čísla jsou velmi varovná a je třeba přiznat, že děti samy uváděly, že příčinou by bylo získání peněz buď na drogy, nebo na něco, čím by vyrovnaly svůj handicap ve vrstevnické skupině*“.¹⁰⁴

S tím souvisí i popisná epidemiologická studie formou anonymního dotazníku z roku 2004 mezi žáky 2., 6. a 9. tříd základních škol v Chebu a v Praze, která zjišťovala názory dětí na

¹⁰¹ Srov. <http://www.cosmopolitan.cz/archiv>.

¹⁰² E. Vaníčková, *Dětská prostituce*, s. 78-79.

¹⁰³ E. Vaníčková, *Komerční sexuální zneužívání dětí. Výsledky pilotní studie*. In: *Komerční sexuální zneužívání dětí v České republice*, s. 15-19; E. Vaníčková, *Dětská prostituce*, s. 105-114.

¹⁰⁴ E. Vaníčková, *Komerční sexuální zneužívání dětí. Výsledky pilotní studie*. In: *Komerční sexuální zneužívání dětí v České republice*, s. 17-18; E. Vaníčková, *Dětská prostituce*, s. 108.

prostituci a postoje dětí k prostituci, dále znalost toho, co je to prostituce a dětská prostituce, osobní zkušenosti dětí a zařazení prostituce do stupnice závažnosti rizikových chování.

Na otázku *co je to prostituce* odpověděly děti takto:

	<i>Praha (v %)</i>	<i>Cheb (v %)</i>
Zaměstnání jako každé jiné	9,6	10,3
Příležitost pro luxusní život	24,4	7,0
Trestná činnost	61,4	39,9
Příležitost k výtěžku pro lidi bez vzdělání	4,6	42,8

Prostituci považuje za výtěžnou činnost tedy 38,6 % dětí v Praze a 60,1 % dětí v Chebu.

Statisticky významné rozdíly odrážejí reflexi odlišných kategorií, s nimiž se děti ve svých městech setkávají. Potvrdily to i hry dětí na „šlapky a pasáky“.¹⁰⁵

Na otázku *co je dětská prostituce* odpovídaly děti následovně:

<i>Co je dětská prostituce</i>	<i>Rok 2001</i>	<i>Rok 2004</i>
Sprosté zneužívání dětí	79,6 %	74,4 %
Výtěžná činnost jako každá jiná	2,0 %	7,0 %
Peníze na drogy	18,4 %	18,6 %

	<i>Praha (v %)</i>	<i>Cheb (v %)</i>
Sprosté zneužívání dětí	78,9	68,1
Výtěžná činnost jako každá jiná	5,5	8,6
Peníze na drogy	14,6	23,3

Děti si dovedou představit prostituci dětí jako zdroj financí, a to v Praze v 20,1 % a v Chebu v 31,9 %. Významná je i souvislost prostituce a získávání peněz na omamné a psychotropní látky. Možnost opatřit si prostitucí peníze na drogy vnímají více chlapci než dívky. Čísla

¹⁰⁵ E. Vaničková, *Pomoc pro dotčené. Preventivní práce v oblasti komerčního sexuálního vykořisťování dětí v České republice. Přednáška na mezinárodní konferenci „Rozvoj nových konceptů prevence k ochraně dětí před komerčním sexuálním vykořisťováním v kontextu profilů pachatelů německých sexuálních turistů“* konané ve dnech 06.-07. 12. 2004 na zámku Mostov u Chebu, vlastní poznámky autora jako účastníka; E. Vaničková, *Dětská prostituce*, s. 109-110.

ukázala autorům, nejen jak děti vnímají dětskou prostituci, ale i vybavenost informacemi a hodnotami a citlivostí. To, že jen tři čtvrtiny dětí ví, že je dětská prostituce hrubým násilím na dětech, se považuje za selhání výchovy a vzdělávání dětí. Trend nárůstu pohledu dětí na dětskou prostituci jako na výdělečnou činnost se hodnotí jako klesající citlivost dětí vůči tomuto jevu a jako výsledek zprostředkování dětem okolím.¹⁰⁶

Údaje o odpovědích na téma *postoje a osobní zkušenosti dětí*:

	<i>Praha (v %)</i>	<i>Cheb (v %)</i>
Představa, že by dítě v krizové, nouzové situaci samo zvolilo prostituci	5,9	9,5
Není si jisto, jak by se rozhodlo	6,2	17,4
Kamarádi s někým, kdo se živí prostitucí	4,5	10,2
Neví - možná	7,4	27,7
Vystaveno nabídce cizí dospělé osoby	10,1	13,6
Neví, jak se v rizikové situaci chovat	12,7	17,1
Není si jisto, že ví, jak se chovat	19,7	18,2

Zde šlo o sociální dovednost dětí, jak se zachovat v rizikové situaci, tedy zda mají osvojený bezpečnostní plán pro rizikové situace. Asi jedna třetina souboru tedy neví, jak se zachovat. 12,1 % dětí v Praze si zároveň dovede za určitých okolností představit sebe v prostituci, v Chebu pak je to 26,9 %. V kontextu těchto zjištění je vhodné připomenout údaje o spokojenosti dětí se sebou samými, kterou autoři studie považují za indikátor *sebepojetí* dětí, když nízké sebepojetí označují za jednu z hlavních příčin sociálněpatologických jevů, tedy i dětské prostituce: významně převažovala skupina se sebou spokojených dětí, tato spokojenost klesala s rostoucím věkem, převážně spíše spokojeno bylo 68,8 % dívek, nespokojeno 19,6 %

¹⁰⁶ E. Vaničková, *Pomoc pro dotčené. Preventivní práce v oblasti komerčního sexuálního vykořisťování dětí v České republice. Přednáška na mezinárodní konferenci „Rozvoj nových konceptů prevence k ochraně dětí před komerčním sexuálním vykořisťováním v kontextu profilů pachatelů německých sexuálních turistů“* konané ve dnech 06.-07.12.2004 na zámku Mostov u Chebu, vlastní poznámky autora jako účastníka; E. Vaničková, *Dětská prostituce*, s. 107-108.

a ostatní se neuměly vyjádřit; chlapců se sebou spokojených bylo 71,6 % a 20,9 % nespokojených. Studie potvrdila, že poměrně velká část dětí má zároveň osobní zkušenost s nabídkou dospělé osoby k sexu či komerčnímu sexu. Výsledky u dívek a chlapců byly skoro identické, častější zkušenost mají děti z Chebu. Zejména žákyně 9. ročníků, to znamená ve věku 15 let, v Chebu pak pociťovaly nejvíce nabídek (21,4 %) od německy hovořících sexuálních turistů po proběhlé „mediální kampani“, která se zabývala na německé i české straně dětskou prostitucí v Chebu. Tyto nabídky byly pro některé velmi traumatizující, sexuální turisté podle svědectví dětí přijíždějí „bourákem“, jsou dobře oblečení, mladšího až středního věku. Ovšem současně se ukázalo, že nabídka ke komerčnímu sexu přichází k dětem častěji od osoby známé než cizí, jak to dokumentuje tabulka s údaji o *průměrné četnosti osobní expozice dětí s nabídkou od dvou typů osob*:

<i>Expozice s nabídkou od cizí osoby</i>	<i>Expozice s nabídkou od známé osoby</i>
11,9 %	14,9 %

Přitom se projevil zásadní rozdíl mezi dětmi v Chebu a v Praze v tom, že děti v Chebu dostaly častěji nabídku od cizí osoby, děti v Praze pak od osoby známé. Děti vystavené vysoké nabídce komerčního sexu někdy využívají této situace k tomu, aby zákazníka manipulovaly a přinutily zaplatit předem, pak vezmou peníze a utečou, aniž by došlo k sexuálním praktikám. Nahrává tomu i jazyková bariéra u zahraničních sexuálních turistů. Kromě toho dvě třetiny pražských dětí a tři čtvrtiny chebských dětí vědí, že dětská prostituce existuje. Každé desáté dítě v Praze a každé třetí dítě v Chebu uvedlo, že někdy vidělo dětskou prostitutku či dětského prostituta na vlastní oči. Některé děti dokonce uvedly, že znají konkrétní dítě, jež si přivydělává nebo jednou přivydělalo prostitucí. Zkušenost ze své lokality vyjadřují i výsledky dotazů na *názory dětí na to, jak se daří osobám provozujícím prostituci*, jak to zachycuje následující tabulka:

<i>Odhad dětí</i>	<i>Praha</i>	<i>Cheb</i>
Mají se dobře	46,7 %	2,8 %
Mají peníze/jsou nespokojené	21,2 %	21,2 %
Nemají se dobře	14,6 %	29,1 %
Neví	17,5 %	36,9 %

Odpovědi tak odrážejí vnímání stigmatizace a marginalizace pouliční prostituce i možnosti, jež nabízejí luxusní formy prostituce.¹⁰⁷

S tím pak souvisela další zjišťovaná otázka, a sice *tolerance těchto dětí k prostituci jako ke své obživě*:

Odpověď	Praha		Cheb	
	Dívky	Chlapci	Dívky	Chlapci
<i>Dovede si představit</i>	3,8 %	8,8 %	8,6 %	10,1 %
<i>Není si jisté</i>	10,7 %	10,6 %	19,6 %	14,2 %

Autoři pak při reflexi poukazují na vysoké procento dětí, které a priori nevyloučí myšlenku komerčního sexu, když se sečtou čísla kladné i nerozhodné odpovědi, tedy že asi „každé páté dítě nemá zabudovaný automatický stereotyp“ pro odmítnutí takového způsobu obživy.¹⁰⁸

Aby bylo lépe patrné srovnání pohledu dospělých na dětskou prostituci, budou zde zařazeny některé výsledky další pilotní studie 3. lékařské fakulty UK z roku 2003, která zjišťovala pohled dospělé populace – žen i mužů – ve věku 30 - 50 let na dětskou prostituci: všechny odpovědi se shodly na existenci dětské prostituce, a to na bezkonkurenční formě ekonomické dobrovolné prostituce, respondenti nevěřili, že by děti v našich podmínkách rodiče nutili k prostituci, ochotni byli snad připustit, že by se tak mohlo dít v romské komunitě či mezi uprchlíky. Ženy považovaly poměr mezi dívkami a chlapci v prostituci za 4:1 a prostituci u chlapců hlavně za heterosexuální, muži uváděli 3:2 a homosexuální prostituci. 80 % žen si myslelo, že dítě v prostituci je obětí komerčního sexuálního zneužití a každá osoba, jež s ním má styk, že se dopouští trestného činu, u mužů to bylo ale jen 49 %, ostatní nepovažovali dítě za oběť, konkrétně se jednalo o každou pátou ženu a každého druhého muže. Muži svá tvrzení odůvodňovali tím, že se mladé dívky vydávají za starší, lákají starší muže na skvělý sex, jde jim ale jen o peníze a umí zákazníky manipulovat. Jako kategorie prostituce se v odpovědích objevila prostituce na ulici a v erotických salónech, střední kategorií byly s odsouzením označeny studentky středních a vysokých škol, které si

¹⁰⁷ E. Vaničková, *Dětská prostituce*, s. 110-112, 114; E. Vaničková, *Pomoc pro dotčené. Preventivní práce v oblasti komerčního sexuálního vykořisťování dětí v České republice. Přednáška na mezinárodní konferenci „Rozvoj nových konceptů prevence k ochraně dětí před komerčním sexuálním vykořisťováním v kontextu profilů pachatelů německých sexuálních turistů“* konané ve dnech 06.-07.12.2004 na zámku Mostov u Chebu, vlastní poznámky autora jako účastníka.

¹⁰⁸ E. Vaničková, *Dětská prostituce*, s. 113.

přivydělávají sexem v soukromí v bytech a hotelích, což si předtím domlouvají telefonem, naopak měli respondenti pochopení pro ty, kdo si sexem vydělají, když nemají na chleba.¹⁰⁹

Děti hodnotily také *závažnost rizikových chování* podle stupnice 8, to znamená, že měly seřadit osm předložených druhů negativního chování podle závažnosti (nejvyšší považovaná závažnost 8 až k nejméně závažnému či špatnému chování označenému 1):

	<i>Dívky</i>	<i>Chlapci</i>
Nadměrná konzumace alkoholu	4	5
Týrání zvířat	8	7
<i>Prostituce</i>	3	2
Sprosté nadávky	1	1
Vandalismus	5	6
Sgrafity	2	3
Užívání drog	7	8
Krádeže	6	4

Autoři připisují nízkou známku u prostituce nízké míře informovanosti, zkušenostem s reálným životem a malé ochotě dospělých si dětmi na toto téma i obecně na téma sex a sexualita povídat. O prostituci se tak děti nejčastěji baví mezi vrstevníky, na dalším místě v pořadí je rodina a následně škola s tím, že třetina dětí z Prahy a dvě třetiny z Chebu uvedly, že se někdy o prostituci bavily.¹¹⁰

Tým Krizového centra Linky bezpečí za podpory Ministerstva zdravotnictví vypracoval v roce 1998 *retrospektivní studii sexuálního zneužívání dětí osob s rizikovým sexuálním chováním*, a to jako druhou část výzkumného projektu *Zkušenosti v dětství*, jenž zahrnuje první studii sexuálního zneužívání dětství u dospělé populace ČR¹¹¹: studie byla provedena formou adaptovaného strukturovaného dotazníku, soubor zahrnoval 101 prostituujících osob v Praze, z nichž bylo 86 mužů a 15 žen, jejich průměrný věk byl 20,4 let a pohyboval se mezi

¹⁰⁹ E. Vaničková, *Dětská prostituce*, s. 118-119.

¹¹⁰ E. Vaničková, *Dětská prostituce*, s. 113-114; E. Vaničková, *Pomoc pro dotčené. Preventivní práce v oblasti komerčního sexuálního vykořisťování dětí v České republice. Přednáška na mezinárodní konferenci „Rozvoj nových konceptů prevence k ochraně dětí před komerčním sexuálním vykořisťováním v kontextu profilů pachatelů německých sexuálních turistů“* konané ve dnech 06.-07. 12. 2004 na zámku Mostov u Chebu, vlastní poznámky autora.

¹¹¹ P. Pöthe, *Dítě v ohrožení*, s. 81; H. Balcarová, P. Pöthe, L. Csémy, V. Bosák, *Retrospektivní studie sexuálního zneužívání dětí u osob s rizikovým sexuálním chováním*, <http://www.detivpasti.cz/doc2.htm>.

15 a 37 roky s tím, že nejvíce byla zastoupena skupina ve věku 17 - 20 let a 35,7 % byly osoby mladší 18 let (včetně), dotazovaní dosáhli z 52,5 % základního vzdělání, z 38,6 % vyučení či středoškolského vzdělání bez maturity, z 8,9 % středoškolského vzdělání s maturitou, nevyskytla se osoba s vysokoškolským vzděláním, 94 % respondentů bylo svobodných, 4 % z nich žila v manželství a 2 % byla rozvedených, 90 % bylo bezdětných, 10 % mělo děti ve věku do 15 let, skoro dvě třetiny z respondentů studovaly či byly zaměstnané, třetina byla nezaměstnaná. Jednalo se tedy o zjišťování souvislosti sexuálního zneužívání v dětství a následného rizikového sexuálního chování v dospělosti, tedy zejména v prostituci. Pro tyto účely autoři definovali sexuální zneužívání jako *zapojení dětí, jimž je 15 a méně let, do jakýchkoliv aktivit, které mají za cíl sexuální uspokojení jiné osoby. Těmito aktivitám nemohou děti plně rozumět a tak k nim nemohou dát souhlas, nebo k nim nedaly souhlas. Z termínu sexuální zneužívání dětí tak vyloučili sexuální zkušenosti, jež nabývají dospívající (nezletilí) přibližně stejného věku za vzájemného a dobrovolného souhlasu, dále aktivity, k nimž vyjádřily souhlas*. Výsledky poskytly tyto údaje: 74 osob, což je 73,3 %, bylo v dětství sexuálně zneužito a 27 osob, tedy 26,7 %, ne; zneužito bylo 60 mužů (69,8 %) a 14 žen (93,3 %), chlapci byli zneužíváni většinou cizinci, dívky více svými příbuznými, dvě třetiny respondentů byly zneužívány ve věku 12 - 14 let, třetina v bytě zneuživatele, třetina na neznámém místě, skoro polovina byla zneužita vícekrát různými zneuživateli, čtyři pětiny byly zneužívány déle než rok a 10 % respondentů se cítí být sexuálně zneužíváno do současnosti, i když provozují prostituci, což může naznačovat, že prostituci vnímají jako ponižující a zraňující zkušenost. 33,3 % začalo prostituovat před dosažením 15. roku věku.¹¹² Pro srovnání přinesla první část výzkumného projektu, tedy reprezentativní vzorek dospělé české populace, tato čísla: pojem sexuálního zneužívání byl stejně definován, soubor tvořilo 1112 osob ve věku 18 - 45 let, z toho bylo 52,9 % žen a 47,1 % mužů, z celkového souboru se setkala s některou formou sexuálního zneužívání v dětství (do 15 let) 25,7 %, vlastní zkušenost se sexuálním zneužitím mělo 33 % žen a 17 % mužů. Jako formy sexuálního zneužití se objevily úmyslné odhalování pohlavního orgánu před dítětem – 12 %, dotýkání, líbání či hlazení pohlavních orgánů – 8,4 %, objímání či líbání se sexuálním podtextem – 6,4 %, pokus o pohlavní styk – 3,7 %, přiměření k dotýkání a hlazení pohlavních orgánů jiné osoby – 3,7 %, tělesná penetrace – 2,5 %, orální styk – 1,4 %, vaginální styk – 1,3 % a anální styk – 0,5 %. Zneužívání u všech forem trvalo průměrně 2,3 roku, kdy tělesná penetrace jako nejzávažnější forma trvala v průměru 3 roky. Zneužívání začalo v průměru ve věku 11,4 roku

¹¹² H. Balcarová, P. Pöthe, L. Csémy, V. Bosák, *Retrospektivní studie sexuálního zneužívání dětí u osob s rizikovým sexuálním chováním*, <http://www.detivpasti.cz/doc2.htm>.

a skončilo ve 13,7 roku dítěte.¹¹³

Z obou částí studie vyplynulo, že prevalence CSA v souboru osob s rizikovým sexuálním chováním byla 3x vyšší (o 47,6 %) než v reprezentativním vzorku, sonda do dětství tak ukázala, že sexuální zneužití v dětství hraje významnou roli pro komerční sexuální praktiky těchto osob dále v dětství i v dospělosti.¹¹⁴

V této souvislosti se uvádí, že 40 – 65 % dětí, které mají osobní zkušenost se sexuálním zneužitím v dětství v modelu intra nebo extrafamiliárního sexuálního zneužití, je pak komerčně sexuálně zneužíváno¹¹⁵ a podle zahraničních studií bylo 38 % komerčně sexuálně zneužívaných žen sexuálně zneužito v dětství, 65 % komerčně sexuálně zneužitých žen má pak osobní zkušenost se sexuálním násilím před dovršením 25. roku života.¹¹⁶

V závislosti na použité definici a metodice výzkumu dokládají národní a mezinárodní studie, že se 3 až 30 % všech chlapců stalo ve svém dětství alespoň jednou obětí sexualizovaného násilí.¹¹⁷ Vzhledem k ještě vyšším číslům plynoucím z vyšetřování pachatelů sexuálních trestných činů (až 70 %), mladistvých pachatelů (až přes 50 %), chlapců na ulici (přes 30 %) a mužů v prostituci (až přes 80 %) se připomíná, že je třeba v těchto (a pravděpodobně také dalších) „problémových skupinách“ počítat s rozsahem sexuálního zneužívání, který jasně přesahuje průměr v běžné populaci.¹¹⁸ V Německu se odhaduje počet 5000 až 10 000 chlapců v prostituci.¹¹⁹

V ČR se hovoří o tom, že v posledních letech narůstá počet dětí v prostituci a že o nich neexistují relevantní údaje, což souvisí s kladenou otázkou, zda se jedná o nárůst v absolutních číslech, či o snazší identifikaci, přičemž se dokládají údaje projektu Šance, který pracuje s dětmi v prostituci na území hlavního města Prahy, když se ročně jedná o 550 až 600 dětí, z toho je 75 % chlapců a 25 % dívek; tento počet přitom stoupá a klesá věk dětí, věkový průměr klientů je 17 let, v letním období klesá pod 15 let, v zimě se totiž některé děti vrací do institucí nebo rodin, z nichž odešly; ač mají chlapci z více než 75 % heterosexuální

¹¹³ P. Pöthe, *Dítě v ohrožení*, s. 82-83.

¹¹⁴ H. Balcarová, P. Pöthe, L. Csémy, V. Bosák, *Retrospektivní studie sexuálního zneužívání dětí u osob s rizikovým sexuálním chováním*, <http://www.detivpasti.cz/doc2.htm>.

¹¹⁵ E. Vaničková, *Formy komerčního sexuálního zneužívání dětí*. In: *Komerční sexuální zneužívání dětí. Násilí na dětech*, Sborník z 1. národní konference, 2001, s. 26.

¹¹⁶ E. Vaničková, *Komerční sexuální zneužívání dětí*, Růžová linka 2004, s. 3.

¹¹⁷ U. Boehme, *Jungen als Opfer*. In: D. Bange / W. Körner (Hrsg.), *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 246; srov. H. Julius & U. Boehme, *Sexuelle Gewalt gegen Jungen. Eine kritische Analyse des Forschungsstandes*, Verlag für Angewandte Psychologie, Göttingen 1997.

¹¹⁸ U. Boehme, *Jungen als Opfer*. In: D. Bange / W. Körner (Hrsg.), *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 246; srov. D. Bange & U. Boehme, *Sexuelle Gewalt an Jungen*. In: G. Amann & R. Wipplinger (Hrsg.), *Sexueller Mißbrauch – Überblick zu Forschung, Beratung und Therapie*, Tübingen 2001².

¹¹⁹ D. Bange, *Jungenprostitution*. In: D. Bange / W. Körner (Hrsg.), *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 254.

orientaci, konají i praktiky homosexuální prostituce proto, aby přežili na ulici; věkové rozložení klientů projektu Šance v roce 2000 pak ukazuje následující tabulka s tím, že s narůstajícím věkem stoupá počet chlapců a rozdíl mezi počtem dívek a chlapců „ve prospěch“ počtu chlapců.¹²⁰

<i>Věk (roky)</i>	<i>Dívky</i>	<i>Chlapci</i>
7 - 8	2	3
9 - 10	4	5
11 - 12	3	8
13 - 14	30	40
15 - 18	94	111

Dětská prostituce v ČR se soustřeďuje zejména do velkých měst a do příhraničních oblastí se Spolkovou republikou Německo, Rakouskem i do oblasti česko-polské hranice, nejvíce se vyskytuje na ulici, některé rodiny ji využívají k okrádání tím, že uspí a okradou zákazníka – fenomén tzv. uspavaček, že je najednou přistihne rozzlobený otec či partner, jenž inkasuje peníze za to, že bude mlčet, aniž došlo k sexu – tzv. fenomén vydírání, nebo děti vytrhnou peníze cizímu sexuálnímu turistovi z ruky a utečou – tzv. fenomén okrádání.¹²¹

2.3 Rizikové děti, rizikové faktory a situace

Jako *rizikové faktory* komerčního sexuálního zneužívání dětí lze uvést ekonomickou chudobu, osobní zkušenost se sexuálním zneužitím v dětství, diskriminaci, perzekuci, nerovné postavení dívek a chlapců ve společnosti, všechny formy interpersonálního a organizovaného násilí, rozšíření infekce HIV/AIDS, dysfunkční a selhávající rodinu, vzestup kriminality a nedostatečné naplňování práv dítěte.¹²²

Obecně platí, že pokud nestojí v popředí činu tělesné násilí, nýbrž svádění nebo přemlouvání, disponují děti celou řadou schopností a dovedností, které je mohou před sexuálním zneužíváním chránit. Zdravě vyvinuté děti se mohou docela dobře chránit samy, zejména děti, které umí říkat ne, které utečou, brání se, které neuchovávají žádné tajemství, které se nedají zastrašit, nejsou dobrými cíli pro sexuální zneuživatele. Nejvíce *ohroženy* jsou

¹²⁰ *Připomínky k II. periodické zprávě o implementaci Úmluvy o právech dítěte v České republice*, <http://www.llp.cz>, z 11.03.2004; E. Vaničková, *Dětská prostituce*, s. 68; srov. <http://www.sance.info>.

¹²¹ E. Vaničková, *Dětská prostituce*, s. 68.

¹²² *Karta pro lékaře*. Vydala Česká společnost na ochranu dětí za finanční podpory Ministerstva zdravotnictví ČR, Praha 2006.

takzvané *obětní typy*. Podle dotazování pachatelů sem patří děti, které padnou do oka prostřednictvím oblečení nebo prostřednictvím toho, jak vypadají. Děti, které se chovají zvláště nevinně a důvěřivě, děti s malou sebedůvěrou, s malým vědomím vlastní hodnoty, ty, které se cítí osamoceny, emocionálně nejisté, tělesně, duševně nebo duchovně zanedbané, jimž se dostává málo náklonnosti, potvrzení, uznání, pozornosti, tělesného kontaktu, děti, které mají málo přátel. Dále se jedná o děti, jež se vyznačují strachem a nedůvěrou ve vlastní schopnosti, strachem ze sexuality, z toho, co je cizí. Tyto strachy a nejistoty mohou být projevem rodinného stylu výchovy nebo výrazem nedostatečných vědomostí o sexualitě, sexuálním chování, sexuálním zneužívání a výsledkem nedostatečného poučení o sexualitě. Dalším faktorem, jenž brání obranným mechanismům dítěte, je zvláštní vztah, velká důvěra k pachateli. To odpovídá také statistikám o sexuálním zneužívání, podle nichž se v první řadě jedná o činy na základě vztahů v okolí dítěte. Blízkost pachatele, důvěra, oprávnění výchovy, respekt k němu činí dítě bezmocným a tak z něj dělá potenciální oběť. Tyto skutečnosti také souvisí s aspektem relativní bezmoci dětí ve společnosti, včetně práv dítěte a důvěryhodnosti dítěte jako svědka před soudem. Mezi tzv. *obětní typy* se podle policejního psychologa *Adolfa Gallwitze* a kriminalisty *Manfreda Pauluse* řadí děti potřebné (ve smyslu zanedbané), emocionálně nejisté, ponechány osamocené, důvěřivé, nevinné, hezké, nápadné, děti s malou sebedůvěrou, s malým bezpečným tělesným kontaktem, děti, jimž se dostává málo uznání, děti s málo přáteli a známými, ty, které zakoušejí málo pozornosti a prožívají málo potvrzení.¹²³

Jako *rizikové děti* v kontextu komerčního sexuálního zneužívání dětí lze označit děti s deficitem v naplňování jejich základních potřeb, osobní zkušeností se sexuálním zneužitím v dětství, osobní zkušeností s jakoukoli jinou formou interpersonálního násilí, s deficitem ve vzdělání a deficitem sexuální výchovy v nejširším smyslu slova, s emocionální deprivací, absencí kamarádů, děti v sociální izolaci, dále žijící ve čtvrti nevěstinců a v blízkosti oblasti s vysokou koncentrací mužů bez závazků, děti, jež pracují na ulici v neformálním sektoru, děti s postižením a děti uprchlíků.¹²⁴

Ale ani věk, ani sociální okolnosti původní rodiny a okolí nemohou poskytnout jistá

¹²³ A. Gallwitz / M. Paulus, *Grünkram. Die Kinder-Sex-Mafia in Deutschland*, Verlag Deutsche Polizeiliteratur GMBH, Hilden/Rhdl. 1998, s. 66-67.

¹²⁴ *Karta pro lékaře*. Vydala Česká společnost na ochranu dětí za finanční podpory Ministerstva zdravotnictví ČR, Praha 2006.

a jednoznačná kritéria pro typologii. V zásadě je jen možné popsat jednotlivé životní situace, do nichž se dítě může dostat a před jejichž nebezpečím je nutno jej proto včas a naléhavě varovat.¹²⁵

K takovým *rizikovým situacím* pro činy komerčního sexuálního zneužívání dětí patří návštěva či použití veřejných toalet, kde hrozí kontakt s pedofilem, s muži, kteří se ukrývají na dámských toaletách, návštěva bazénů a koupališť, kde hrozí riziko kontaktu s dohazovačem sexuálních služeb, hromadná doprava, v níž může dítě kontaktovat a sledovat potenciální pachatel, pohyb dětí kolem škol, v parcích a na dalších místech, kde se volně pohybují, aniž rodiče znají jejich časový plán a místo pobytu, a kde je i riziko možného kontaktu nebo sledování cizí osobou pod různými záminkami, jako jsou hledání dětí či pomoci, nabízení atraktivních činností, dárků, palmsků. Dále je rizikovou situací útěk dítěte z dětského domova či ústavu, odjezd samotného dítěte nebo dítěte s kamarády na brigádu v tuzemsku či v zahraničí bez ověření důvěryhodnosti zprostředkovatele a s deficitem kontaktních informací, podceňování lákavých nabídek s vidinou snadného výdělků, nevhodné články v dětských časopisech, často i s falešným obsahem, sexualizovaná a erotická všudypřítomná reklama, nevhodná mediální prezentace fenoménu, práce na PC s nedostatečnou ochranou, absence etického kodexu provozovatelů internetových kaváren a veřejně přístupných PC.¹²⁶

U sexuálního zneužívání dětí přichází v úvahu každý věk. Od narození je člověk vydán péči a odpovědnosti druhých. Dítě se může nalézat v rodině s otcem či otčímem, kteří mají poruchu osobnosti, s nezkušenými, přetíženými, nemocnými, ponižovanými, sexuálně zneužitými matkami nebo s matkami, které nejsou často doma, které žijí v konfliktním, velmi nerovném, závislém vztahu s partnerem. Takové matky nemohou dostatečně zajistit funkci výchovy, péče, dohlížení a ochrany vůči svému dítěti. Nevědí, co všechno dítě prožívá a poznává, které pochody a změny v něm probíhají, zvláště když je jiné než jindy. Znamená to pak také neschopnost pojmout proti někomu podezření. Jsou potom často pro dítě jen kontaktní osobou a dítě od nich nezakusí, že v různých životních situacích a událostech jsou na jeho straně. Kromě těchto narušených mateřských schopností a dovedností náleží také k rizikům nedostatečná ochrana dítěte v narušených rodinách. Jedná se o rodiny, které mají málo sociálních kontaktů, málo přátel, známých a návštěv, jsou postaveny na sobě samých a

¹²⁵ M. H. Friedrich, *Tatort Kinderseele. Sexueller Mißbrauch und die Folgen*. Mitarbeit: K. Springer, Verlag Carl Ueberreuter, Wien 2001, s. 73.

¹²⁶ *Karta pro lékaře*. Vydala Česká společnost na ochranu dětí za finanční podpory Ministerstva zdravotnictví ČR, Praha 2006.

odkázány na svá vlastní pravidla, nejsou zapojeny do nějakého spolku či svazu. Takové rodiny mají méně možností jak zabránit zápletkám uvnitř rodiny. Dojde-li pak ještě u takových rodin k dodatečným zátěžím ve formě ztrát, smrti, rozvodu nebo ekonomických problémů, těžkých onemocnění a neobvyklých bytových poměrů, nefungují už dostatečně jejich ochranné mechanismy. Na rovině společenských vlivů je třeba zmínit porušené sociální sítě, ubývání tradičních struktur obcí, spoluodpovědnosti, generační smlouvy nebo významu rodinné politiky a její zvláštní materiální situace, dále kulturu dívání se stranou či lhostejnosti ve společnosti. Dalším souvisejícím faktorem je, že se ochrana dítěte nachází v poli napětí s ochranou soukromé sféry rodiny, s rodičovským právem, s osobní svobodou jednotlivce, s ideologií nedotknutelnosti rodin, jež má umožňovat maximální individuální výchovu, ovšem omezuje možnosti ochrany ze strany společnosti na minimum.¹²⁷

V souvislosti s komerčním sexuálním zneužíváním dětí jsou tak *rizikovými rodinami* rodiny s neschopností zodpovědně naplňovat rodičovskou roli, s přítomností jakékoli formy domácího násilí, dlouhodobého stresu, s nedostatečnou rodinnou strukturou, rodiny sociálně izolované, rodiny nebo jejich členové jsou součástí sociálně marginalizované subkultury, rodiče nedochází s dítětem na pravidelné preventivní lékařské prohlídky či často mění praktického lékaře pro děti, rodiny, které tolerují záškoláctví dítěte, a rodiny, v nichž je závislé chování jednoho nebo obou rodičů.¹²⁸

Ukazuje se, že děti mohou být svedeny v každém věku a že se strategie přiblížení a svádění přizpůsobují právě věku dítěte, zahrnují ale také vždy zcela osobně laděné vábívé metody, které předem pachatel vysondoval, i aspekt, že splní dítěti přání nebo udělá radost. Opatrnost dítěte nesnižuje hodnota dárku, nýbrž touha po uspokojení potřeby, ta vede k zapomenutí na rady, odstraňuje překážky a staví osobní priority před pravidla výchovy. Jsou to intimní každodenní rituály, které u dětí v předškolním věku snižují práh studu, právě tak jako práh zábran u pachatele. Ceremonie očisty v rámci chození na toaletu, večerního mytí a sprchování nebo společné koupání jsou samozřejmé úkony, pomocí nichž získává dítě důvěru k jednání pachatele, zejména když zná dítě tyto rituály také od jiných osob. Důvěra se stále zvyšuje podle záměru pachatele, až se dosáhne bodu, u něhož dítě ztrácí svůj kritický odstup. Zejména důvěřivé k osobám, které znají a které jsou jim blízko, jsou děti v předškolním věku, proto také nic neshledávají na tom, že se před nimi odhalují nebo nechají od nich obnažovat. Bezelstně sdílejí vanu s dospělými a nebudou stejně tak udiveny, když budou obeznámeny

¹²⁷ A. Gallwitz / M. Paulus, *Grünkram. Die Kinder-Sex-Mafia in Deutschland*, s. 64-65.

¹²⁸ *Karta pro lékaře*. Vydala Česká společnost na ochranu dětí za finanční podpory Ministerstva zdravotnictví ČR, Praha 2006.

prostřednictvím hry s tělesnými reakcemi těchto osob, třeba s erekcí. Protože se předškolní dítě ještě nachází ve „věku pohádek“, v němž převládá magicko-animistické myšlení, nechá se uspokojit každým i nepravděpodobným a fantastickým vysvětlením dospělého. Řeč bývá o zázračně se napřimujících kouzelných hůlkách nebo o tancujících hadech, a potom je pro pachatele snadné svést děti k tomu, aby zacházely s údem muže jako s hračkou. Muži, kteří si takto přitahují malé chlapce, je přesvědčují o zázraku, který se může každou chvíli opakovat. Také v tomto zdánlivě magickém světě působí hra na „velkého a malého“. V těchto případech je společná dětská zvědavost, vysoká důvěřivost a věk dítěte. *Dětský psychiatr a univerzitní profesor Max H. Friedrich* k tomu uvádí i ilustrující případy ze své klinické praxe, kdy musela *čtyřletá dívka* oblékat se svou přítelkyní úd nevlastního otce do šatů panenky; další byla, aniž by věděla, oč se jedná, svedena formou hry k tomu, aby navlékla kondom na ztopořený úd; další přiměl její otec ve vaně k tomu, aby namydlený úd a mýdlovou pěnu na ochlupení stydké kosti smíchala s vycházejícím spermatem, přičemž tento muž vysvětloval, že se jedná o další vyrobené mýdlo. Také vysvětlení, že je vystřikující sperma mléko, se zdálo být dětem logické; *sedmiletá dívka* zase vyprávěla, že stále znovu musela manipulovat ve vaně s pohlavním údem otčima. Na otázku, zda vystříkla nějaká tekutina z tohoto údu, děvče odpovědělo, že to bylo něco jiného, než to dělá malý bratr ve vaně, protože žlutavá tekutina zmizí hned ve vodě, oproti tomu bílé mléko plave kolem jako kousky; *čtyřletá dívka* byla stále ponechávána v opatrování přítele matky a jednoho rána, když byla matka ještě na noční službě, pozorovala nahého muže při čištění zubů a ptala se na různé velikosti mužského pohlavního údu a tento muž spatřil příležitost pro situaci vysvětlení, nechal zvědavé dítě dotknout svého penisu, ukazoval, v jak rozdílném stavu se může nacházet, a vysvětloval bez spěchu a hrozby stav erekce, čímž probudil dětský zájem a o týden později došlo ve srovnatelné situaci k pobídnutí k první masturbaci. *Od věku základní školy až do puberty* vykazují děti často nápadně velkou zvědavost o sexuální věci. Do popředí nastupuje logicko-racionální myšlení a konkrétní způsoby pachatelů, jak se dítěti přiblížit, se mění. Zvědavost, radost z objevení něčeho a chtivost vědění dětí, jejich zájem směřovat účast na něčem, co odpovídá jejich věku, a touha po zážitku představují zkušenosti, na nichž pak pachatelé staví své strategie a bohatství nápadů. Jeden chlapec byl například osloven v bazénu jedním pedosexuálem, přičemž tento muž předstíral, že vlastní sbírku švýcarských nožů. Chlapec byl zvědavý a šel s mužem do jeho bytu. Dostal skutečně cenný kapesní nůž, ale za to se musel podrobit tělesnému týrání. K ohroženým dětem také často patří extrémně poučené děti, které se už přesně vyznají v sexualitě a sledují dospělé při sexuálním jednání nebo je pozorovaly na pornu. Existují také děti, které tuší, že v sobě má sexualita něco tajuplného, ale

nemají v této oblasti přesnější znalosti, a proto chodí na „průzkum“. Mezi nimi jsou podle M. H. Friedricha takzvané dívky s mluvícíma očima, jež pachatelé s velkou jistotou poznají. Může se jednat o přílišnou koketérii, která neodpovídá věku, což pak také využívají pachatelé jako ospravedlňující argument, že on – dospělý - „byl sveden“ a ne naopak. U *děti prepubertálních*, resp. u dětí ve věku *puberty*, se přibližovací taktika „učinit zvědavým“ nahrazuje používáním *pornografického materiálu*. Nástupem puberty rozvíjejí děti zvláštní vztah závislosti k různým autoritám. Uctívají a obdivují je a myslí si, že jim musí být k službám třeba i prostřednictvím slepé poslušnosti. Něco malého pro ně vyřizují, přinášejí učební pomůcky, pomáhají při nesení něčeho nebo se s nimi prostě mimořádně přátelsky setkávají. Toto chování působí někdy více jako „vnucující se“ a odpovídá hledání a zkoušení blízkosti a distance, tedy typické dynamice pro tento věk, již ale často dotyční dospělí jako takovou nepoznají a někdy nepochopí nebo zneužijí. Školní výlety s přenocováním, lyžařské kurzy a školy v přírodě se pak mohou pro děti stát nebezpečím. V jiných případech může ale v tomto věku docházet také k tomu, že se děti nechávají vydírat na základě tlaku na výkon ze strany školy nebo rodičů, a pak v naději, že získají lepší známky, jsou ochotny přistoupit na sexuální přání svého učitele, především ze strachu před trestem za špatné školní výsledky. Jen zdánlivě se tím ale zlepšuje jejich životní situace. Dokumentuje to případ, kdy depresivní 15letá dívka dostává doučování od učitele, který je spřátelen s její rodinou. Skutečně se zlepšují její výkony ve škole a kontakty s jejím učitelem se zintenzivňují. Tento učitel se cítí dokonce jako psychoterapeut této dívky, ačkoli pro to nebyl vzdělán. Chce jí pomoci, má ale akutní vlastní rodinné problémy a zaplétá se stále hlouběji do konfliktní situace. Setkání s ní jsou stále častější a nakonec mezi nimi dochází k intimnímu vztahu. Depresivní stav dívky se nejprve zlepšuje, pak se ale tak zhorší, že je v nebezpečí sebevraždy. Od tohoto momentu dostává profesionální psychoterapeutickou pomoc. Učitel, upozorněn terapeutky na ničivý účinek svého jednání, nechce uznat, že jeho domnělá pomoc jen zhoršuje stav dívky, intimní vztah pro ni znamenal dodatečnou závažnou zátěž a také že zneužil důvěru dívky i její rodiny. Službám výpomoci v učení – jako jsou výuky hudby, tance nebo kreslení, hodiny doučování – je třeba věnovat zcela zvláštní pozornost, zejména když je žák sám v bytě učitele nebo naopak učitel přijde k žákovi, ale jinak není nikdo doma. Podporuje se tak intimní blízkost a činy zneužívání se jeví jako dovolené, protože dítě s nimi počítá v naději, že si tím ušetří namáhavé učení. Rodiče by měla zvláště zarazit nabídka mimořádně výhodné ceny a podnítit je v tom, že pečlivě přezkoumají úspěch učení. Obětí jsou často děti, které se vyučujícím přibližují velmi emocionálně otevřeně a přítulně, zanedbané děti, které potřebují lásku a něhu, které mají těžkosti v zacházení s blízkostí a odstupem a jsou přespříliš důvěřivé, takže je pro

ně těžké, aby poznaly nebezpečí. Právě děti, které vyrůstají za dramatických životních okolností, ať se jedná o případy, že je jeden z rodičů těžce nemocen, nebo že ho dítě ztratilo skrze smrt či rozvod, inklinují zejména k projevování něžnosti a k nedostatečné schopnosti kritiky. Ty pak mohou být za určitých okolností dospělými zneužívány. Týrané, odmítané, v rodině příliš málo akceptované nebo celkově poškozené děti vidí často ve vyučujícím náhradního otce nebo matku, v každém případě ale *mravně čistou osobu*, jejíž případné pokusy o přiblížení neberou proto na vědomí s nutnou opatrností. Vzniká začarovaný kruh *náklonnosti, závislosti a zneužívání*, z něhož se dítě už nemůže osvobodit. Čím méně je dítě intelektuálně obdarované, tím méně pozná tyto případy, protože je hrdé a vděčné, když mu vyučující svěřuje úkoly, a raduje se, když smí prokázaná dobra opětovat. Toto dítě tak pracuje pro pachatele, aniž by vědělo, že se stále více dostává do pasti. Obětí jsou často také postižené děti, protože u nich se pachatel spoléhá na to, že se jim nebude věřit nebo že se bude jejich případná výpověď hodnotit jako bujná fantazie.

Puberta je ale také věkem, v němž děti inklinují k blouznění, exhibicionismu a zamilovanosti, které spolu s velkorysou módou a řečí v extrémních případech doléhají jistě na mnohé učitele, jimž může často také chybět nutná supervize, která by mohla učitelům a vychovatelům pomoci k tomu, jak s takovými situacemi lépe zacházet. Z tohoto důvodu může také docházet k tomu, že děti ve věku puberty skutečně vyslovují falešná tvrzení, aby se pomstily za domnělé odmítnutí nebo zklamanou lásku. Učiteli nebo vychovateli jsou podsouvány činy, které nikdy neudělal, a výpověď stojí proti výpovědi. V tomto věku je si ale tento mladý člověk někdy jasně vědom toho, že má sám za určitých okolností pachatele ve své moci. Příkladem mohou být rodiny, kde se děje sexuální zneužívání už po více generací.¹²⁹

M. H. Friedrich pak otevírá problematiku i z druhé strany, čímž má na mysli možné *problémy s osobami, které profesionálně vychovávají děti a dohlížejí na ně*, a připomíná, že dnes existuje kromě mateřských školek celá řada dalších zařízení, jako jsou denní matky, zapůjčení dědové a babičky, soukromé dětské skupiny nebo ti, kdo hlídají děti (babysitter), dívky a chlapci jako au-pair. V mnoha těchto možnostech opatrování se angažují lidé, kteří sice mohou dát k dispozici svůj čas, ale často mají jen malé nebo dokonce nemají žádné speciální vzdělání, popř. doporučení. Tyto okolnosti vedou někdy k tomu, že se mohou objevit podezření na sexuální zneužívání, která se pak někdy zvláště těžce vyvrací méně kvalifikovanými a nechráněnými „profesionály“. Často stačí to, aby se dítě jen nejasně

¹²⁹ M. H. Friedrich, *Tatort Kinderseele. Sexueller Mißbrauch und die Folgen*. Mitarbeit: K. Springer, s. 22-24, 26-28, 74-75, 78-79, 81-83.

vyjádřilo o jednotlivých způsobech chování svého opatrovníka či opatrovnice, a strhne se mediální povyk, který potom ještě k tomu zahladí eventuálně skutečné stopy. Stává se, že jsou kresby dítěte ve věku mateřské školy, pouze z nichž ostatně není možno nikdy odvodit jasný důkaz zneužívání dítěte, chybně rodiči interpretovány jako důkaz pro sexuální činy a považovány za něj. Vznikají pověsti, které postrádají všechen reálný základ a šíří se prostřednictvím kvetoucí fantazie celými skupinami dětí. Podezření pak dramaticky zasahují široké okruhy lidí od rodičů až po média.

Ohroženými dětmi jsou také ty, jež jsou daleko od domova nebo jsou ponechány samy bouřím svého vývoje a své potřeby především ve věku puberty a adolescence a které jsou vydány bez pomoci sobě a druhým. Mezi taková místa emocionální potřeby patří internáty, domovy, prázdninové tábory. Osamocení, znejistění a emocionální deficity dětí se tak stávají kořistí pedosexuálů. Proto jsou internáty, ústavy pro postižené, výchovné ústavy, sportovní a letní tábory ideálními „lovišti“ pro zneuživatele, kteří si často podvolí celé skupiny dětí a pomocí vydírání je přimějí k mlčení. Dítě je v zařízeních, v nichž přenocuje mimo vlastní dům či byt, dvojnásobně či trojnásobně v nebezpečí. Je-li předáno z rodičovské zodpovědnosti institucionální autoritě, může se na základě výchovy tím více snažit o poslušnost, aby neudělalo rodičům žádnou ostudu. To, že je sociálně a emocionálně závislé na svém novém okolí, nemusí být nutně nevýhodou, neboť náhrada onoho „doma“ může být obohacením pro kvalitu života dítěte. Může ale také navodit deficitní stav, který dítě oslabuje v jeho odporu proti možným útokům. Děti v institucích mají přirozeně strach vypovídat proti „mocným“. Mohou se jen stěží svěřit někomu z rodičů, který konečně zajistil pobyt v pedagogickém zařízení. Vlastní pocity viny dítěte obvykle působí, že dítěti zůstává v jeho nouzi jen cesta do „akční řeči“: pochopitelná nebo také zdánlivě nesrozumitelná jednání, která mohou sahát od nápadných změn chování až ke klinickým symptomům tělesné povahy. Příkladem takové situace a také možného úskočného chování některých dětí v těchto ústavách může být *jedenáctiletý chlapec*, jenž žije v internátu a nemůže spát. Prostě se mu nedaří, aby šel večer v klidu do postele. Ještě k tomu musí stále myslet na domov a má strach, že by se mu mohlo stát, že on, jedenáctiletý kluk, nadělá v noci ze žalu do postele. Stále znovu vstává a chodí na záchod, což je konečně nápadné jeho vychovateli, který spí v prostoru vedle při otevřených dveřích. Vícekrát napomíná tohoto chlapce, aby byl potichu a rychle usnul, aby nevzbudil ostatní. Když to nepomáhá, bere chlapce k sobě do pokoje. Mluví o chlapcově domově, o jeho matce, kterou má velmi rád, a o sourozencích, kteří smí bydlet doma. Vzniká atmosféra důvěry, jež se dotýká také vychovatele. Příští večer a pak ještě jeden večer to pokračuje, a jednou se přivine důvěrně k vychovateli. Původně z pedagogického pohledu

pochopitelná situace dostává nebezpečný rozměr, protože vychovatel neví, odkud najednou přicházejí jeho city k tomuto chlapci, a pociťuje erotickou přitažlivost, která mu byla dosud cizí. Sice během svého vzdělávání slyšel o takových situacích, které svádí a do nichž může spadnout člověk pracující s dětmi, které jsou osamocené, smutné a potřebují lásku. On sám je osamělý, potřebuje lásku, je vyčerpaný a přetížený každodenní prací. Líbí se mu, že je mu chlapec nablízku, že mu věnuje důvěru a náklonnost. Supervize mu nebyla nikdy poskytnuta. A tak dochází k tomu, že se jejich vztah ocitá mimo kontrolu a stává se intimním. Časem jsou tyto noční návštěvy nápadné kamarádům chlapce. Registrují přesně, jak často a jak dlouho je chlapec v pokoji, a začínají si ho dobírat. Chlapec už to nevydrží a vypráví jim detaily setkávání. Oni vydírají vychovatele, až se pokusí o sebevraždu. Nato vypukne skandál. Děti v těchto zařízeních, donuceny okolnostmi, zůstávají – pryč od rodičů a brzy odkázány samy na sebe – ve vysoké míře vnitřně závislé a potřebují lásku: psychická konstelace, která je, ještě k tomu když učitel nebo vychovatel zaujímá uctívané a zdánlivě nenapadnutelné postavení, činí příliš snadnými oběťmi zneužívání. Hladové po uznání a osobní náklonnosti, která – kromě kolektivních opatření výchovy a vzdělání – patří zcela jenom jemu, je ještě takové dítě vděčné za tu nejmenší, nejpovrchnější, i tělesnou péči. Něžnosti, hlazení nebo políbení i intimní dotýkání vnímá jako důkazy individuální, srdečné lásky, kterou stejným způsobem opětuje. Ne zřídka se z toho vyvíjí skutečně intimní vztah, který má v sobě málo romantického, ale spíše se vyznačuje posunem potřeby lásky u dítěte směrem k tělesnému kontaktu s rychle dosažitelným uspokojením a naplněním. Pro dospělé se nabízejí k navázání takových sexuálních kontaktů zejména setkání, když se jde večer do postele, a to především u menších dětí, opakované večerní diskuse, když už ostatní děti šly spát, rozhovory mezi čtyřma očima. Příležitosti, které jdou samozřejmě ruku v ruce s utěšováním při stesku po domově a pocitech osamělosti, s uklidňujícím vysvětlováním, proč je pobyt v tomto zařízení nutný, s domlouváním při smutném loučení s rodiči. Spojí-li se tato „péče“ s pozicí dospělého, která vzbuzuje respekt – ať je to vedoucí ústavu, nositel duchovenského stavu nebo zvláště uznávaný vyučující -, přistupuje k potřebnosti dítěte také aspekt poslušnosti: prestižní pozice moci svůdce/svůdkyně vede pachatele k domněnku, že by dítě nemělo odvahu k výpovědi a vzhledem k dobré pověsti osoby s autoritou by se beztoho jevilo jako nedůvěryhodné. Jde tak o zastrašování, jež tyto autority při zneužívání nestoudně využívají. Potřeby a charakteristiky věku dítěte a různé další okolnosti se kombinují se strategiemi a taktikami přibližování a provádění ze strany pachatele, přičemž lze konstatovat, že čím méně jsou potřeby dítěte doma uspokojeny, tím ohroženější je. Životní okolnosti, v nichž je dítě emocionálně nebo sociálně zanedbáváno, způsobují, že dítě často vyhoví a podvolí se sexuálním přáním

dospělého, protože se to pro něj stává náhražkou za postrádanou něhu a péči. To ale neznamená, že jsou sexuálně zneužívány jen děti emocionálně nebo sociálně poškozené.¹³⁰

2.4 Obchod s dětmi

V Evropě jsou děti podle dostupných údajů obchodovány do mnoha zemí Evropské unie, zejména ze západní Afriky a z východoevropských zemí, mezi nimiž se jako země původu hlavně uvádí Albánie, Bulharsko, Moldávie, Rumunsko a Ukrajina. Při cestě do západních zemí přitom hrají roli tranzitních zemí hlavně Kyrgyzstán a Mongolsko. Jako *push a pull factory*, které ústí do obchodování s dětmi, se zmiňují dysfunkční společnosti, velká chudoba a nezaměstnanost, konflikt a očekávání velkých příležitostí. V jihovýchodní Evropě se obchodování s dětmi dělí do dvou kategorií: za účelem komerčního sexuálního vykořisťování a žebrání.¹³¹

Fenomén obchodování s lidmi je globální a zasahuje bohaté i chudé země. Místa původu či oblasti zdrojů jsou často více ze zanedbaných regionů nebo zemí, místy určení jsou často městské konglomeráty uvnitř země či přes hranice, nebo turistické cíle, kde se rozvíjí poptávka po levné pracovní síle a komerčním sexu. Důležitý je (reálný nebo předpokládaný) rozdíl mezi ekonomickým statusem zdrojové a cílové oblasti. Děti mohou být obchodovány z jedné chudé oblasti do jiné chudé oblasti, pokud se vyskytne nějaký jasný ekonomický stimul, například z venkovské oblasti do jiné venkovské oblasti, aby se doplnil počet pro poptávku sezónních pracovníků po prostituujících osobách.

Mezi příčinami se uvádí chudoba, nedostatek trvale udržitelného životního, strukturální nerovnosti ve společnosti, genderová diskriminace, válka a ozbrojené konflikty a další formy přírodních nebo lidmi způsobených neštěstí. Přitom se zdůrazňuje, že tyto faktory samy o sobě nejsou příčinami obchodování, ale ještě více zhoršují *zranitelnost* marginalizovaných a znevýhodněných skupin a způsobují, že snadněji podlehnou různému poškození. Tyto faktory přispívají k „uvolnění“ („freeing-up“) marginálních a zranitelných skupin a tak vytvářejí potenciální nabídku migrantů a těch, kdo hledají životní. Obchodování s lidmi je tak fenomén určovaný poptávkou (demand-driven). Je podmíněný neuspokojenou poptávkou dílčích odvětví ekonomie po určitých typech práce, které by umožnily maximalizaci zisku. Obchodování za účelem komerčního sexu úzce souvisí s expanzí a rozrůzněním sexuálního zábavného průmyslu i s rozšiřováním prodejných intimních služeb a dohod, jako třeba sňatku.

¹³⁰ *Ibid.*, s. 76, 84, 86-87.

¹³¹ *Lost Kids, lost futures. The European Union's response to Child Trafficking*. By M. Van Reisen and A. Stefanovic, Terre des Hommes, s. 6-11, <http://www.tdh.de>, s. 13.

Je to touha po maximalizaci zisku v situaci minimálního rizika, která vytváří poptávku po dělnících, které je možno nejvíce vykořisťovat a kontrolovat. Děti a ženy do tohoto vzorce zapadají nejlépe. Zdůrazňuje se potřeba specifikace příčin obchodování, a sice rozdíl mezi příčinami zranitelnosti, které tvoří nabídku, a povahou a dopadem poptávky. Obchodování s dětmi se živí zranitelností marginalizovaných lidských bytostí a jejich potřebou hledat možnosti jiného života na ekonomické a/nebo sociální úrovni. Je způsobeno touhou vynucovat si maximum zisku či prospěchu prostřednictvím extrémních a odporných forem vykořisťování a zneužívání. Obchodování s lidmi přes hranice, pašování nebo utajené formy práce jsou úzce spojeny s nerovnováhou mezi narůstajícím počtem nekvalifikovaných hledačů práce a dostupností legální a trvale udržitelné práce v místech, kde mají tito lidé legální pobyt nebo občanství. Nedostatek zákonných práv k pohybu a legálně přijatelných forem živobytí donucuje marginální a zranitelné skupiny k tomu, aby vedly ilegální životy, které v mnoha ohledech zvyšují jejich zranitelnost vůči různým poškozením, jako je obchodování, sexuální otroctví a otrocká práce a jiné nelidské životní podmínky, včetně rizika HIV/AIDS. Je to „typickým spojením“ („quintessential knot“) v souvislosti se zranitelností, kde převažující zranitelnosti věku, pohlaví a socioekonomického statusu vytvářejí dialektický vztah s novějšími zranitelnostmi jako jsou rozšířený a bezprecedentní nedostatek jídla a nejistota ohledně živobytí způsobené globalizací. Toto spojení zranitelnosti se dnes stále více upevňuje „faktorem ilegality“, když se prakticky vše o oběti obchodování přikrývá pláštěm ilegality. Takže práce vykonávaná obchodovanými lidmi je často ilegální; věk oběti je často pod dovolenou hranicí zaměstnatelnosti; její status v zemi, kde pobývá, je ilegální; podmínky práce, za nichž pracuje, jsou ilegální nebo nevyhovují zákonným standardům; ilegální jsou často také nevěstince, v nichž pobývá; a někteří z jejích obchodních či životních partnerů jsou ilegální, jako například kuplíři, „bordelmamá“, další poskytovatelé sexuálních praktik. Ilegální status obětí obchodování zabraňuje těmto obětem, aby dosáhly většiny svobod a práv, které patří k člověku. Tyto oběti vedou většinou skryté a neviditelné životy. Status ilegality a postavení oběti mnohanásobně zintenzivňuje jejich viktimizaci. Jejich kriminalizace jako pracovníků a lidí je na druhé straně stigmatizuje a brání jim v přístupu k možnosti nápravy situace.¹³² Děti jsou přitom obchodovány k řadě vykořisťovatelských praktik:

1. pracovní vykořisťování: jedná se o práci na plantážích, v dolech a v dalších riskantních podmínkách, jako je manipulace s chemikáliemi a pesticidy nebo řízení nebezpečných strojů. Děti jsou často drženy v izolaci v zemích určení a mají strach ohlásit urážlivé pracovní

¹³² *Trafficking in Children for Sexual Purposes. An analytical review*, <http://www.csecworldcongres.org>.

podmínky úřadům. Někdy jsou děti obchodovány také k dlužní práci (bonded labour), když rodina obdrží platbu předem, často strukturovanou, takže jsou náklady a úrok odečítány z výdělku dítěte v takových částkách, že je téměř nemožné zaplatit dluh nebo koupit zpět dítě;

2. *práce v domácnosti*: rodiče a děti jsou často nalákáni slibů o vzdělání nebo o dobré práci. Bez dokladů totožnosti a jakékoli pomoci jsou závislé na svých vykořisťovateli v otázce bezpečí, jídla a přístřeší a většinou musí snášet tvrdé pracovní podmínky;

3. *sexuální vykořisťování*: děti jsou v tomto případě obchodovány do nevěstinců, masážních salónů, prostitučním gangům nebo klubům se striptýzem, nebo používány k produkci pornografických materiálů. Přitom tyto děti v sexuálním průmyslu trpí extrémním fyzickým, sexuálním a psychickým násilím a jsou zneužívány obchodníky, kuplíři a zákazníky;

4. *vojenské povinnosti*: děti se používají v ozbrojených konfliktech, přičemž se některé děti přidávají k bojujícím složkám kvůli chudobě nebo zneužívání, jiné jsou násilně naverbovány či uneseny. Jejich role v konfliktech jsou různé, když jsou používány jako poslové, nosiči, kuchaři, „manželky“, jež poskytují sexuální služby, nebo jako bojovníci. Nejvíce zranitelné pro získání jsou děti, které jsou chudé, separované od svých rodin, vzdáleny od svých domovů, žijící v bojové zóně, ty, jež mají omezený přístup ke vzdělání, nebo jsou sirotky;

5. *sňatek*: dívky jsou v tomto případě obchodovány z různých důvodů jako nevěsty. Je-li situace chudoby velmi vážná, může se dívka považovat za ekonomické břemeno pro rodinu a její sňatek se starším mužem za rodinnou strategii přežití. Někdy zase udělají mužští migranti dohody, aby našli manželky ze svého domovského regionu, což vede k obchodování s nevěstami-děťmi. Existuje narůstající poptávka starších mužů po mladé nevěstě-panně, zejména v místech s vysokým rizikem infekce HIV/AIDS. Některé rodiny povzbuzují své dcery, aby se brzy provdaly, protože si myslí, že je to ochrání před HIV;

6. *nezákonná adopce*: opět hraje roli rostoucí poptávka po adoptcích. Některé matky většinou z rozvojových zemí prodávají své děti, jindy je kojeneček ukraden a matce se řekne, že se dítě narodilo mrtvé;

7. *hry*: zvláště chlapci jsou obchodováni jako žokejové na velbloudy, protože jsou malí a tak přitažliví. Velbloudí dostihy jsou extrémně nebezpečné a mohou způsobit vážná zranění a dokonce smrt. S chlapci, kteří prohrají, jejich vykořisťovatelé často krutě zacházejí, nedávají jim odměnu a jídlo a psychicky i fyzicky je týrají;

8. *žebrání*: s dětmi se obchoduje také proto, aby vydělávaly pro jiné peníze žebráním nebo prodejem zboží na ulici. V některých případech únosci mrzačí děti, aby vyvolaly sympatie a větší štědrost;

9. *orgány*: obchod s orgány je zvláště utajovaným hrůzným činem.¹³³

Obchodování se obecně popisuje podle těchto *push* faktorů, které vedou dítě nebo dospělého k tomu, aby opustil místo, a pomocí *pull* faktorů, jež rozhodují o místě, do něhož se oběti přesouvají nebo jsou přemísťovány: *push faktory* zahrnují chudobu, rozpad rodiny, násilí či jinou dysfunkci, nedostatek pracovních příležitostí, nízkou úroveň vzdělání nebo špatnou kvalifikaci pro práci, které jsou dostupné, rodinné tlaky nebo smysl pro odpovědnost postarat se o rodinu, diskriminaci či marginalizaci, včetně té kvůli ženskému pohlaví, někdy je to působivý, donucující faktor jednoduché akceptace toho, že někde je život lepší; *pull faktory* mohou zahrnovat ekonomické rozdíly, které působí, že dokonce relativně chudá sousední města, regiony či země se jeví jako slibný zdroj živobytí, když není vyhověno poptávce po levné a poddajné práci, poptávce po sexuálních praktikách spojených například s rozvojem turismu nebo změnami v nabídce místních žen v sexuálním sektoru jako třeba v důsledku rozšíření HIV/AIDS. Obchodované děti jsou často separovány od svých rodin, izolovány ve městech nebo zemích pro ně neznámých, neumí jazyk. Do světa komerčního sexu tak vstoupí i děti, které nebyly původně přímo obchodovány za účelem sexuálního vykořisťování, prostřednictvím přemlouvání, strachu nebo pohrůzek.¹³⁴

Tyto faktory znásobené diskriminací na základě pohlaví, rasy nebo etnického původu, nejistotou způsobenou ozbrojenými konflikty a občanskými nepokoji vytvářejí ideální prostředí, aby prosperovaly obchodní sítě. Patří mezi ně skutečnost, že oběti pocházejí často z chudých rodin a mají nedostatek ekonomických příležitostí, jedná se o děti, jež mají minimální vzdělání, postrádají dovednosti pro zaměstnání nebo mají malou perspektivu ohledně pracovních příležitostí. Takové děti jsou v největším nebezpečí. Řešení těchto příčin má pak vliv i na úspěšnost opatření k potlačování obchodu s dětmi:

1. *chudoba a ekonomická nerovnováha a globalizace*: chudoba zvyšuje zranitelnost dětí. Materiální chudoba vede k vykořisťování práce dětí. Také je nutí, aby braly nebezpečnou práci. Rodiny v extrémně chudých poměrech pak mohou prodat své děti, když slyší sliby o možnostech zaměstnání v zahraničí. Chudoba je tak kořenem obchodu s dětmi. Rodiče, kteří už nemohou uživit své děti, sotva odmítnou sumu peněz, kterou by jinak neměly k dispozici celý rok. Oni i jako děti samotné, jež chtějí bezpodmínečně podporovat své rodiny, jsou rádi svolní k tomu, aby uvěřili slibům převaděčů a prostředníků o bohaté budoucnosti ve městě nebo v jiné zemi. Sice jsou si rodiče v mnoha případech zcela vědomi toho, že svou dceru

¹³³ *Combating Child Trafficking*. Handbook for Parliamentarians N° 9 2005, Inter-Parliamentary Union and UNICEF, http://www.unicef.org/protection/file/children_trafficking_handbook.pdf, s. 13-15.

¹³⁴ *Trafficking in Children for Sexual Purposes. An analytical review*, <http://www.csecworldcongres.org>.

nebo svého syna dávají do pracovních poměrů, které nemají nic společného s lepším životem, ale také zde platí, že centrální roli představuje hospodářská nouze. Z tohoto důvodu je důležité, aby se také zdánlivě dobrovolně vzniklá dohoda s prostředníky zahrnula do pojetí obchodu s dětmi. Neboť pravé pracovní podmínky nejsou obětím nikdy předem známy. A je pak otázkou, co znamená dobrovolně, když jedinou alternativou je život s nemocí a v hladu. Globalizace kromě toho zjednala operativní podmínky pro světový obchod s lidmi: otevírající se hranice, lepší a rychlejší možnosti transportu i moderní komunikační technologie dovolují, aby se také lidé relativně bez problémů stali prodávaným zbožím. Součástí tohoto vývoje je také nástup mezinárodního turismu. Temnou stránkou globální svobody cestování je rostoucí sexuální turismus: zde spadají vjedno chudoba na jedné straně a poptávka po levném sexu s mladými ženami a dětmi na straně druhé a vytvářejí výchozí bázi pro velké zisky převaděčů, obchodníků, vlastníků barů a jiných, kteří profitují na chudobě druhých. Toto spojení je právě nejvíce zřejmé v oblasti sexuálního zneužívání;

2. nerovnost žen a dívek: myslí se tím zákonná a sociální nerovnost, kde jsou ženy a dívky objektivizovány, zpředmětňovány a považovány za druh zboží ke koupi či prodeji. Dívčím se upírá možnost chodit do školy a místo toho jsou nuceny vykonávat domácí práce. Tím zůstávají bez vzdělání a nekvalifikované. Jsou přitom často v rodinách zneužívány a tak se lákadla obchodníků jeví jako únik z domácího vykořisťování a násilí. Pro mnohé z nich to tak není ekonomické rozhodnutí, když migrují či hledají práci mimo své komunity, ale snaha o nalezení osobní svobody, lepších životních podmínek nebo prostředků pro podporu jejich rodin;

3. nedostatečné vzdělání a informace - nízký počet zapsaných ve škole: děti, které nechodí do školy, se stávají snadnou kořistí obchodníků. Takové nevzdělané děti mají malou perspektivu do budoucnosti a jsou tak zranitelnější vůči slibům peněz a lepšího života. Kromě toho je většina preventivních programů zaměřených na děti, které umějí číst, a negramotné děti jsou v nevýhodě. Jsou nuceny přejít jako nekvalifikované síly do města, aby tam našly svůj příjem, a to je opět situace, která snadno podněcuje zneužívání. Škola také poskytuje útočiště, aby děti nebyly na ulicích. Nedostatečné vzdělání a informace souvisí i s tím, že obchod s dětmi nalézají své oběti většinou ve vesnickém prostředí s nižší úrovní vzdělání a větší neznalostí skutečných podmínek života ve městech. Chybí také vysvětlení o nebezpečí obchodu s dětmi. Dívky, které pracují jako prostitutky, se ve svých rodných vesnicích objevují dobře oblečeny, aby teď samy získaly další dívky;

4. děti bez někoho, kdo o ně pečuje: zejména děti bez ochrany rodičů nebo umístěné do výchovných institucí jsou terčem obchodníků. Osířelé děti se mnohem více vyskytují

v domácích službách, komerčním sexu, komerčním zemědělství nebo jako pouliční prodavači. Sirotci nebo děti separované od svých rodičů kvůli chudobě, ozbrojeným konfliktům, násilí nebo migraci mohou žít se vzdálenějšími příbuznými či v pěstounské rodině a bez doprovodu, pocitu někam patřit nebo bez perspektivy, jsou opět ve větším nebezpečí, že budou obchodovány. Lze zmínit miliony sirotků v důsledku HIV/AIDS, dále případy, kdy opatrovníci onemocní nebo zemřou, a starší děti odcházejí ze školy, aby se staraly o své sourozence, nebo když členové rodiny nemohou pracovat a potřebují drahé léky, jsou děti nuceny suplovat rodinný příjem;

5. nedostatek registrace narození: tyto děti jsou tak bez právní totožnosti a pro obchodníky je také snazší je skrývat a naopak je těžší vypátrat jejich zmizení. Kromě toho je těžké bez rodného listu stanovit věk dítěte a volat pachatele k zodpovědnosti. Pro obchodované děti mezi zeměmi to také může znamenat, že nelze zjistit zemi jejich původu a že se nemohou vrátit do svých společenství;

6. humanitární katastrofy a ozbrojené konflikty: během konfliktů mohou být děti odváděny ozbrojenými skupinami a nuceny k účasti na bojových akcích, mohou být sexuálně zneužívány a znásilňovány, takové konflikty přispívají k větší prostupnosti hranic a obchodníci mohou lépe transportovat lidi. Sexuální vykořisťování a obchodování může zvyšovat i příliv mezinárodních pracovníků, včetně humanitárních, jak to potvrzuje vzrůstající prostituce s dětmi v případech příjezdu mírových jednotek. Přírodní katastrofy nebo hospodářské krize mohou být pro lidi, kteří už tak žijí na hranici existenčního minima, posledním spouštěčem pro to, aby prodali své děti. Také únosy dětí nejsou v těchto situacích chaosu a existenčních nouzí žádnou vzácností. Katastrofy jako tsunami na konci roku 2004 zanechávají také děti bez doprovodu, ničí živobytí, působí chaos a kolaps i v oblasti vymáhání práva, což snižuje pravděpodobnost toho, že ponesou pachatelé právní důsledky;

7. politické převraty a krizové situace: zhroucení státního uspořádání vede často k masivní migraci velkých skupin obyvatelstva, např. z vesnic do měst nebo do dalších zemí. Sociální struktura se hroutí, lidé ztrácejí své existenční základy. Vykořenění a bez ochrany, nejsou schopni se bránit proti zneužívání jejich nouze. Politické převraty jdou kromě toho ruku v ruce s nástupem kriminality. Dramaticky tak stoupl obchod s ženami a dívkami v průběhu války na Balkánu i po zhroucení bývalého Sovětského svazu;

8. poptávka po vykořisťovatelském sexu a levné práci: někdy dokonce spojena s přístupem, že muži mají nárok na to, aby sexuálně vykořisťovali ženy a děti;

9. tradice a kulturní hodnoty: obchod s dětmi zde souvisí s tradiční rolí rozšířených rodin jako opatrovníků a s raným zařazováním dětí do práce. Tradiční umisťování dětí do rodin

vzdálených příbuzných nebo přátel se změnilo v systém motivovaný ekonomickými zájmy. Jedná se o různé struktury a tradice, diskriminaci žen a dívek na základě jejich pohlaví. Zranitelní na základě společenské diskriminace jsou také příslušníci etnických menšin. Jeden příklad, jak mohou regionální a kulturní zvláštnosti tvořit základ pro obchod s lidmi, je kult Devadasi v Indii: podle jednoho zvyku pocházejícího pravděpodobně už z 10. století jsou dívky ve věku mezi 5 a 9 lety vdávány v chrámové ceremonii s jedním indickým božstvem. Potom musí dívky, které většinou pocházejí z nižších kast, být mužům k dispozici jako prostitutky – status, ze kterého se už často nikdy nemohou osvobodit. Desetitisíce dívek jsou ročně podle odhadů různých organizací tak nuceny do prostituce. Mnozí rodiče prodávají své dcery do místního chrámu, protože doufají, že tím mohou vést šťastnější život;

10. nedostatečné trestní stíhání: obchod s dětmi kvete, protože se příliš mnoho lidí dívá stranou – právě ti, kteří by se měli vlastně starat o to, aby se zločin stíhal a lidská práva byla dodržována: policisté, právní zástupci, celníci, politici. Ti někdy profitují z obchodu s lidmi. Jsou buď korumpováni, nebo se sami aktivně podílí na obchodu s dětmi. Dále je zde otázka toho, jak vysoko na seznamu priorit politiků stojí tato problematika;

11. přiměřené zacházení s oběťmi: policie a justice stíhá často chlapce a dívky, kteří byli donuceni k ilegálním činnostem. Přesto, že jsou oběťmi, ne pachatelí. V cílových zemích obchodu s dětmi, jako třeba v Evropské unii, chybí většinou pro děti přiměřená ochrana svědků a těch, kdo jsou odsunováni. Proto se také oběti obchodu s dětmi neodvažují vypovídat proti svým zneuživatelům. Na základě restriktivních azylových a cizineckých zákonů má ale často rychlý odsun „ilegálních“ dětí přednost před možným odsouzením pachatelů. V jejich vlastní zemi zase chybí většinou zařízení, která by se přiměřeně starala o jejich návrat. Ne zřídka jsou proto znovu chyceny převaděči a obchodníky a jejich martýrium začíná znovu. Příjímací zařízení pro děti bez doprovodu v Německu informují o dívkách, které byly znovu proti své vůli odsunuty do zemí jejich původu a tam se znovu objevily na jiných místech, kde byly nuceny k prostituci.¹³⁵

Obchod s dětmi podle studie UNICEF, UNOHCHR (Úřadu vysokého komisaře OSN pro lidská práva) a OSCE-ODIHR (Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě/Úřadu pro demokratické instituce a lidská práva) provedené v roce 2002 v zemích jihovýchodní Evropy, resp. v Albánii, Bosně a Hercegovině, Bulharsku, Chorvatsku, Federální republice Jugoslávie,

¹³⁵ *Combating Child Trafficking*. Handbook for Parliamentarians N° 9 2005, Inter-Parliamentary Union and UNICEF, http://www.unicef.org/protection/file/children_trafficking_handbook.pdf, s. 17-19; C.Berker/H.-M. Grosse-Oetringhaus (Hrsg.), *Gatäuscht, verkauft, missbraucht. Reportagen und Hintergründe zum weltweiten Kinderhandel*, s. 15-22.

Makedonii, Moldávii a Rumunsku¹³⁶, narůstá zejména u dospívajících dívek za účelem sexuálního vykořisťování a nucené práce a obecně lze obchod s dětmi rozdělit na dvě kategorie: obchodování s dětmi do 12 let (dívky a chlapci) za účelem žebření a obchodování náctiletých dívek pro sexuální vykořisťování. Přitom se rozlišuje mezi obchodem s dětmi do 12 let za účelem žebření, získání orgánů, adopce, prostituce, pornografie a obchodováním dospívajících dívek do prostituce. Malé děti, děvčata i chlapci, jsou obchodovány za účelem nucené práce zvláště z Albánie do Řecka a Itálie. Odhaduje se, že se obchoduje přes 2000 albánských dětí do Řecka. Rostoucí počet dětí, většinou romských, žebří na ulicích všech těchto zemí, což ukazuje pravděpodobně na obchod uvnitř hranic země. Nezletilí prostituující tvoří podle zjištění asi 10 – 30 % všech sexuálních pracovníků. 10 - 15% obchodovaných osob, jimž *IOM* pomáhá při návratu domů z balkánských zemí, jsou dívky mladší 18 let. Organizace *Save the Children* odhaduje, že až 80 % všech obchodovaných osob z Albánie jsou náctiletá děvčata ve věku do 18 let.¹³⁷ Všechny tyto země jsou zeměmi původu, tranzitu i určení pro obchod se ženami a dívkami za účelem sexuálního vykořisťování, přičemž je v balkánských zemích 90 % zahraničních migrantů-sexuálních pracovníků obětí obchodování. Ale jen asi 35 % je takto uznáno a jen 7 % z tohoto počtu dostane dlouhodobou pomoc a podporu. Obecně se zde obchodování považuje za problém migrace, resp. ilegální migrace za účelem prostituce, nebo za problém národní bezpečnosti a ne za porušení lidských práv, a tak jsou mnohé oběti považovány za delikventy. Základní socioekonomické příčiny migrace a faktory, jež zvyšují zranitelnost pro obchodování, jsou stejné u náctiletých děvčat i u mladých žen. Zahrnují chudobu, diskriminaci a násilí na základě pohlaví, nedostatek pracovních příležitostí a restriktivní režim migrace. Dívky pocházejí většinou z dysfunkčních rodin a ústavních zařízení. Tyto dívky jsou - na rozdíl od malých dětí obchodovaných za účelem žebření – obchodované proto, že jsou ženského pohlaví. Často jsou považovány za starší a mají falešné dokumenty, což spolu s věkem zvyšuje zranitelnost pro vykořisťování a zneužívání. Chlapci jsou podle zpráv obchodovány také do západní Evropy za účelem chlapecké prostituce a pornografie a za účelem transplantace orgánů. Z Moldávie pocházejí informace o rozšířených ilegálních adopcích. Týká se to hlavně dětí z rodin s mnoha dětmi z venkova a dětí rodičů, kteří migrují. Tyto děti jsou nabízeny k adopci.¹³⁸

¹³⁶ *Trafficking in Human Beings in Southeastern Europe. Current situation and responses to trafficking in human beings in Albania, Bosnia and Herzegovina, Bulgaria, Croatia, the Federal Republic of Yugoslavia, the Former Yugoslav Republic of Macedonia, Moldova and Romania.* Report by B. Limanowska, UNICEF/UNOHCHR/OSCE-ODIHR, 2002, <http://www.unicef.org>.

¹³⁷ Srov. D. Renton, „*Child Trafficking in Albania*“. Save the Children, Tirana 2001, s. 9.

¹³⁸ *Trafficking in Human Beings in Southeastern Europe. Current situation and responses to trafficking in human beings in Albania, Bosnia and Herzegovina, Bulgaria, Croatia, the Federal Republic of Yugoslavia, the*

V Německu operují podle zkušeností vyšetřovatelů propojené sítě rumunských obchodníků, přičemž jsou děti v Rumunsku bezprostředně „odkupovány“ od svých rodin nebo odebírány rodinám se slibem životní perspektivy v západní Evropě, nebo se odvádějí za účelem vykořisťování také nezaopatřené děti ulice. Převádění přes hranice se pak děje pomocí falešných pasů, přičemž se oběti zčásti vydávají za děti převaděčů. V Německu jsou tyto děti ubytovány v hotelích nebo penzionech třetí třídy nebo v nenápadných bytech a používány ke krádežím, proto se také označují jako „Klaukinder“, za stálého dohledu a tlaku lidí v pozadí, kteří používají fyzické a psychické násilí a stanovují povinný denní výdělek z krádeží.¹³⁹

Obchod s dětmi ve Spolkové republice Německo znázorňuje tento přehled:

Účely obchodu s dětmi:

- sexuální zneužívání
- zneužívání v ilegálních činnostech
- komerční adopce

Sexuální zneužívání:

- Nucená prostituce dívek a mladých žen z východní Evropy, Afriky, Asie a Latinské Ameriky.
- Adopce dětí z Afriky, Asie a Latinské Ameriky s cílem je sexuálně zneužívat. Podle jedné pomáhající organizace umožňují adopci a sexuální zneužívání sňatky pachatelů s matkami dětí.
- Celkově má být v Německu podle odhadů více než deset tisíc konzumentů pornografických produktů s dětmi. Ti se opírají o celosvětové, utajené sítě, což ztěžuje trestní stíhání. Informace jsou mezi jiným rozšiřovány pomocí ilegálně vyrobených a rozprodávaných časopisů, především ale přes nové komunikační technologie. Každý měsíc se objeví na síti asi jedna nebo dvě nové nezletilé oběti.

Zneužívání k ilegálním činnostem:

- Zejména děti z východní Evropy jsou instruovány pro krádeže.
- Cesta do Německa vede přes tranzitní a sousedské země Ukrajinu, Slovensko nebo Česko. V těchto zemích už částečně děti dostaly také své „vzdělání“ v kradení.
- Vstup se děje buď „legálně“, přičemž jsou děti např. zaneseny do pasů členů zločinných uskupení, nebo ilegálně obcházením míst hraničních přechodů.

Former Yugoslav Republic of Macedonia, Moldova and Romania. Report by B. Limanowska, UNICEF/UNOHCHR/OSCE-ODIHR, 2002, <http://www.unicef.org>, s. 10-11, XV-XVI.

¹³⁹ E. Peter, *Völkerrechtliche Rahmenbedingungen beim Kinderhandel in Deutschland unter besonderer Berücksichtigung der UN-Kinderrechtskonvention*, <http://www.tdh.de>, s. 4-5.

- Na cílovém místě jsou děti násilím a výhrůžkami nuceny ke krádežím a přitom hlídány členy kriminálních skupin.
- Těžištěm aktivit jsou velká města a území aglomerace, zejména Porúří, Stuttgart, Hamburg a Berlín.
- Věk dětí se pohybuje mezi 8 a 14 roky, tedy pod věkovou hranicí trestní odpovědnosti.

Komerční adopce:

- V mnoha západoevropských zemích existuje více párů, které jsou svolné k adopci „babys“, která jsou uvolněna k adopci. Z této poptávky se rozvinul trh, na němž jsou sjednávány děti částečně zločinným způsobem a jsou zprostředkovávány mimo oficiální místa adopce za vysoké sumy.
- Zprostředkovávající agentury pracují v posledních letech stále více přes internet.
- O počtu dětí ilegálně dodávaných do Německa neexistují žádné přesnější poznatky.
- Nabytím právní účinnosti Haagské konvence o přeshraniční adopci na počátku roku 2002 v Německu měl být obchod s dětmi skrze adopce ztížen.

Země původu:

- Rumunsko (adopce, počátek/střed 90. let)
- Rumunsko (krádeže, prostituce, žebráctví)
- Arabský prostor (obchod s drogami)
- Kurdistán (obchod s drogami)
- Afrika (prostituce)
- Společenství nezávislých států (prostituce)
- Česko (prostituce)
- Slovensko (prostituce)

Osoby (skupiny), které se podílejí na obchodu s dětmi:

- organizovaný zločin
- jednotlivé osoby
- členové rodin, přátelé
- malé zločinecké skupiny
- německé kontaktní osoby.

Faktory, které podporují obchod s dětmi:

- Chybějící statistiky a informace o pozadí národního nebo mezinárodního obchodu s dětmi, o počtu dotyčných dětí, o cestách nebo zemích původu;
- chybějící statistiky podílu nezletilých mladistvých na organizovaném žebráctví, krádežích, ilegální dětské práci nebo komerčním sexuálním zneužíváním;

- nedostatečný počet vybavených a vzdělaných vyšetřovacích skupin u policie v oblasti obchodu s dětmi;
- chybějící nabídky pomoci pro oběti obchodu s dětmi.¹⁴⁰

Obchodování souvisí dále se *situací žen v zemích původu a migrací*. Hlavní příčiny migrace a zranitelnosti vůči obchodování nezahrnují jen slabou ekonomickou situaci žen, ale také diskriminaci na základě pohlaví. Diskriminace na trhu práce, rostoucí nezaměstnanost, nižší mzdy, nedostatek dovedností a praxe, v podstatě feminizace chudoby, to vše podle analýzy přispívá k tomu, že se stále větší počet mladých žen spoléhá na štěstí při hledání příležitostí a lepšího života na Západě. Například 80 % malých obchodů v Moldávii řídí ženy a jsou to zase hlavně ženy, kdo se věnují přeshraničnímu obchodu mezi Moldávií, Rumunskem, Bulharskem a Tureckem a prodávají své produkty na ulicích a tržištích v Bukurešti, Sofii a Chisinau. Tak mají ženy zodpovědnost za přežití celé rodiny, zejména je-li muž nezaměstnaný nebo žije-li žena sama s dětmi. Existuje zřetelné spojení mezi touhou po migraci, finančními potížemi a vízovými překážkami a potřebou pomoci a v důsledku toho závislostí na zprostředkovatelích v procesu migrace. Ale tyto faktory se vztahují také k ilegální migraci, nejen k obchodování s lidmi.¹⁴¹

V kontextu špatných ekonomických podmínek a nejisté sociální a politické situace jako hlavních faktorů migrace přispívají k fenoménu obchodování s lidmi jako další faktory restriktivní režim migrace, nedostatek finančních prostředků k použití bezpečných, dokonce i ilegálních cest pro migraci, to znamená koupit pasy a víza a zaplatit přepravu, nedostatek kontaktů a podpory za hranicemi, nerealistická očekávání a falešné informace o pracovních příležitostech, což může být v kombinaci s nízkým stupněm vzdělání a nedostatkem dovedností a svolností spolehnout se na zprostředkovatele, kteří slibují, že zařídí bezpečný průjezd, přechod, cestu a práci výměnou za část budoucí mzdy. Existují také situace nucené migrace, jestliže mají obchodníci kontakt s rodinou a dívku či ženu vezmou do ciziny, aby vydělávala zpět peníze, které půjčili rodině, nebo je žena či dívka unesena a násilně převedena přes hranice. Ve většině případů jsou ale mladé ženy zoufalé a svolné spolehnout se na obchodníky. Obchodované osoby přitom nebyly nikdy předtím v zahraničí. Dalšími obvyklými okolnostmi jsou nedostatek pracovních příležitostí, vzdělání a vystavení

¹⁴⁰ U. Polmann, „*Handel mit Kindern und Minderjährigen in die Bundesrepublik Deutschland*“, terre des hommes Deutschland, Osnabrück 2001, in: C.Berker/H.-M. Grosse-Oetringhaus (Hrsg.), *Getäuscht, verkauft, missbraucht. Reportagen und Hintergründe zum weltweiten Kinderhandel*, s. 71-72.

¹⁴¹ *Trafficking in Human Beings in Southeastern Europe. Current situation and responses to trafficking in human beings in Albania, Bosnia and Herzegovina, Bulgaria, Croatia, the Federal Republic of Yugoslavia, the Former Yugoslav Republic of Macedonia, Moldova and Romania*. Report by B. Limanowska, UNICEF/UNOHCHR/OSCE-ODIHR, 2002, <http://www.unicef.org>, s. 5-6.

domácímú násilí nebo násilí od státních institucí. Jedna studie z Rumunska uvádí, že ženy žijící samy jsou méně obchodovány než ty, které žijí s příbuznými, zejména je-li rodina dysfunkční.¹⁴²

Ženy a dívky, které jsou činné v sexuálním průmyslu v zemích svého původu, jsou mnohem zranitelnější pro obchod s nimi. Trhy s prostitucí v Bulharsku, Moldávii a Rumunsku vykazují podobné vzorce, přičemž je místní prostituce většinou zcela pod kontrolou kuplířů a založena na systému vnitřního, domácího obchodování. Prostituce se provozuje ve velkých městech, během léta v přímořských střediscích a v příhraničních oblastech. Tyto ženy a dívky pocházejí z nejhudších částí svých zemí. Pracují pro kuplíře, jsou přesouvány z místa na místo, prodávány dalším kuplířům nebo jimi unášeny. Tyto ženy a dívky nevydělávají peníze a jejich svoboda pohybu je omezena, přičemž se samy nepovažují za obchodované osoby. Některé jsou obchodovány také za hranice. Politická a vojenská destabilizace, přítomnost mezinárodních sil, nedostatky v legislativě a korupce znamenají nárůst počtu žen a dívek obchodovaných do sexuálního průmyslu. Hlavními zeměmi určení jsou přitom Bosna a Hercegovina, Kosovo a Makedonie na rozdíl od Chorvatska, jehož ekonomická situace je relativně lepší a kde není tak velká přítomnost mezinárodních sil. Většinu obchodníků tvoří muži, ale roste počet žen, včetně těch, které pracovaly v prostituci, cestovaly několikrát za hranice a začaly získávat další ženy. Skupiny jsou většinou organizované, jedna žena stojí například v Rumunsku asi 50 - 100 USD a v zemi určení pak desetkrát více. Cesty obchodování vedou z Moldávie, Ukrajiny a jiných republik bývalého Sovětského svazu jako hlavních zemí původu po via Romania, také jedné z hlavních zemí původu, přes Bulharsko do zemí bývalé Jugoslávie, Itálie, Turecka, Řecka a západní Evropy.¹⁴³

Obchod s dětmi ve východní a jihovýchodní Evropě ukazuje v souhrnu tento přehled:

Účely obchodu s dětmi:

- sexuální zneužívání
- komerční adopce
- zneužívání k ilegálním činnostem

Sexuální zneužívání:

- Ženy a dívky, které přicházejí do Německa přes převaděčské skupiny, pocházejí z 80 % z východní Evropy.

¹⁴² *Ibid.*, s. 7-8; srov. „*Vulnerability to Trafficking in Human Beings of Young Female population in Romania*” – *Main Findings of the Sociological Research*, IOM Office in Romania, July 2001, s. 5-6.

¹⁴³ *Ibid.*, s. 3, 8-9.

- Děti, které jsou nuceny k prostituci, jsou stále mladší. Zejména narůstá na trhu se sexem počet chlapců.
- Počet nezletilých bez doprovodu, kteří jsou převáděni do EU s cílem sexuálního zneužívání, jasně stoupá. Děti pocházejí ze stále vyššího počtu zemí původu: především z Moldávie, Rumunska a Ukrajiny.
- *Příklad Albánie:* Albánie je ve východní Evropě nejsilněji rozvinutou zemí v obchodu se sexem. Obchodníci lákají ženy a děti pomocí falešných slibů sňatku nebo pracovního místa servírky či tanečnice. Ti, co svádí, jsou často známí nebo příbuzní. Částečně jsou oběti jednoduše uneseny a prodány, aby vydělávaly v západní Evropě peníze jako prostituující. Cena za jednu dívku prodanou do Itálie se pohybuje mezi 2 500 až 4000 EUR, za mladou ženu okolo 10 000 EUR. Albánští obchodníci jsou spíše jednotliví pachatelé. Pracují samostatně a provádějí všechny úkoly obchodu. Získávají oběti, nutí je do prostituce a kasírují peníze. Pomocí rychlých lodí transportují jednotliví pachatelé a skupiny dívky z albánského pobřeží do Itálie. Jedna cesta stojí mezi 700 a 1000 EUR. Současně jsou lodi využívány také pro pašování drog a zbraní, dívky jsou přitom často posly.
- *Příklad Česko:* v pohraničních oblastech Česka využívají dětskou prostituci především muži z Německa. Oběti pocházejí převážně z chudých rodin; většinou jsou to rodiče, další příbuzní nebo organizované skupiny kuplířů, které „dávají děti k dispozici“ pro komerční sexuální zneužívání. Částečně jsou kojenci, malé děti a nezletilí chlapci a dívky nabízeni přímo na ulici. Děti nenavštěvují školu, nýbrž vydělávají na živobytí svých rodin. Mnoho dětí už prožilo uvnitř rodiny násilí a/nebo sexuální zneužívání. Děti chodí také na místa prostituce, kde je přítomna policie. V Chebu s 36 000 obyvateli se nachází okolo 100 nočních klubů, sex-penzionů a bytů-nevěstinců.

Komerční adopce:

- Děti z východní Evropy jsou zprostředkovávány k adopci teprve od převratu 1989. Děti mají světlou barvu kůže – a proto jsou velmi žádané. Náznaky pro obchod s dětmi za účelem adopce jsou v Rusku, Moldávii a Rumunsku.
- Čtvrtina všech zahraničních adopcí měla komerční nebo kriminální pozadí.
- 600 dětí bylo oficiálně v roce 1999 přivezeno do Německa k adopci, experti odhadují, že to mohlo být ve skutečnosti čtyřikrát tolik.
- Obchodníci s dětmi hledají těhotné mladistvé, které přemlouvají, aby své dítě odložily hned po porodu. Zejména nevdané dívky jsou přitom vystavovány tlaku nebo lákány penězi či dárky.

- Ženy jsou placeny za to, že porodí děti pro adopci do zahraničí.
- Dokumentovány jsou také případy, ve kterých skupiny nechávají unášet děti na náměstích s pomocí domnělých babysitter.
- Pomocí atraktivní východoevropské ženy „schopné rodit“ dostanou obchodníci v Itálii 5000 až 6000 EUR.
- Médiem pro privátní zprostředkování je stále více internet. Za 10 000 až 20 000 EUR jsou zde děti k dispozici. Jedno dítě z Moldávie může být adoptováno už za cca 3500 USD, poptávka je především z Izraele a USA.

Zneužívání v ilegálních činnostech:

- Skupiny přivádějí děti mimo jiné z Rumunska do Německa, aby je využívaly jako dětské zloděje, takzvané „Klaukinder“.
- V Itálii a Řecku se dostávají děti více na černý trh práce, na kterém musí vydělávat jako žebráci, pouliční obchodníci nebo čističi oken aut.
- Albánské rodiny, především na venkově, povzbuzují své děti, aby pracovaly v zahraničí, a tak podporovaly rodinu. Za transport se děti musí zadlužit, dluhy např. odpracují v „bandách žebráků“.
- Řecká vláda odhaduje ve své zemi počet albánských chlapců bez doprovodu na 3000. Především v létě by měl být tento počet ještě vyšší. Obchodovány jsou především děti, které patří k menšině Sinti a Romů.
- Rodiny dětí částečně spolupracují s obchodníky, přičemž dostávají měsíčně peníze ze služby svých dětí. Některé děti jsou mladší 7 let.

Země původu a cílové země:

- Odhadované počty všech obchodovaných lidí z východní do západní Evropy jsou 200 000 ročně. Přesné údaje neexistují. Kromě zemí EU a Švýcarska patří k cílovým zemím také Turecko a Izrael.
- Lidé jsou stále více také prodáváni z jedné východoevropské země do druhé: především Maďarsko, Česko a Polsko se stávají cílovými zeměmi pro lidi z chudších států.

Osoby (skupiny), které se podílí na obchodu s dětmi:

- samostatně pracující jednotliví pachatelé a organizované skupiny z celé Evropy
- rodiče
- příbuzní/přátelé
- učitelé na školách/spolupracovníci sirotčinců

- prostituující
- průvodci/řidiči lodí na hranicích/taxikáři, všichni znali místa
- korumpovaní úředníci/celníci.

Faktory, které podporují obchod s dětmi:

- Od roku 1989 se pro většinu z 150 milionů dětí ve státech východní Evropy a bývalého Sovětského svazu zhoršily životní podmínky. Sociální výdaje jsou mnohdy považovány za luxus, výdaje na vzdělání jsou kráceny.
- Válečné konflikty, chudoba a dluhy rodin narušují sociální a rodinné struktury.
- Převládá vysoká nezaměstnanost, především u žen, příjmy jsou nízké.
- Především ve venkovských oblastech je nízká úroveň vzdělání.
- Příliš drahé ochranné prostředky způsobují zvýšení počtu nezletilých matek.
- V bývalých komunistických státech je zvyk chápat stát jako náhradní rodinu stále ještě silně rozšířen.
- Tradiční stanoviska uvádějí, že dívka má menší hodnotu než chlapec.
- Děti etnických menšin, zejména romské děti, jsou mnohokrát poškozovány.
- Rodiče považují děti za malé dospělé, kteří mohou v zahraničí přispívat k obživě rodiny.
- Roste poptávka po sexu s mladými, zdravými dívkami.¹⁴⁴

Vzhledem ke krvavým občanským válkám v Africe a v zemích bývalé Jugoslávie pověřilo Generální shromáždění OSN expertní komisi za předsednictví mozambické učitelky a političky Graca Machel vypracováním zprávy o vlivu ozbrojených konfliktů na děti. Zpráva byla v srpnu 1996 předložena veřejnosti pod názvem *Impact of Armed Conflict on Children* (Vliv ozbrojených konfliktů na děti) jako lidskoprávní a zároveň sociálně-pedagogický dokument o rozsahu, formách a následcích zasaženosti dětí válečnými činy a o povinnostech a možnostech kolektivních činitelů k prevenci, intervenci a uzdravující rehabilitaci. Pod nadpisem *Zmírňování účinků ozbrojených konfliktů na děti* se tento dokument věnuje také oblasti *sexuálního vykořisťování* a násilí zaměřeného na pohlaví, přičemž se uvádí, že je *sexuální násilí* používáno jako *válečná zbraň*, zkoumá se role dětských obětí donucených k *prostituci* nebo jiným způsobem *sexuálně zneužívaných*. V této souvislosti se požaduje, aby se ukončila beztrestnost sexuálních násilných činů, spáchaných ve válce, zejména znásilnění.¹⁴⁵

¹⁴⁴ Zpracováno podle: D. Thiel, *Recherche*, September 2001, in: C.Berker/H.-M. Grosse-Oetringhaus (Hrsg.), *Gatäuscht, verkauft, missbraucht. Reportagen und Hintergründe zum weltweiten Kinderhandel*, s. 42-44.

¹⁴⁵ V. Lenhart, *Pädagogik der Menschenrechte*, s. 165-166.

Zcela zjevně tedy existuje vztah mezi *válkou a prostitučním turismem*. Vietnam, Srí Lanka, Kambodža, Somálie a také válka v zálivu podstatně přispěly svou specifickou strukturou poptávky k tomu, že podporovaly – ne-li dokonce zvyšovaly - podmínky vzniku a formy prostituce, popř. dětské prostituce. V Kambodži nevznikla prostituce ani následkem míru, ani skrze přítomnost více než 20 000 UN-zaměstnanců, ale obojí společně přispělo k jejímu explozivnímu rozšíření, což potvrzuje jedna zpráva v *International Children's Rights Monitor* pod titulkem *Child Prostitution in Cambodia: Did the U.N. Look Away?:* tak stoupl (odhadovaný) počet prostitutů v Phnom Pen – mezi nimi velký počet dětí – následkem přítomnosti vojáků OSN jen v jednom roce ze 6 000 (v roce 1991) na více než 20 000 (v roce 1992). Krátce poté, kdy byla v létě 1992 německá polní nemocnice instalována v Phnom Pen, bylo tamními spolupracovníky potvrzeno, že pro vojáky představují velmi vážný problém pohlavně přenosné nemoci. Ve válce uvolněná agrese i strach se tak uspokojují zjevně v sexuálním podřízení domácích (podrobených) žen a dětí. Když je válka pryč, přicházejí zase turisté.¹⁴⁶

Vzájemný vztah mezi válečným a poválečným stavem a praktikami komerčního sexuálního zneužívání dokumentuje i obchodování s ženami a dívkami za účelem prostituce v poválečné Bosně a Hercegovině, kdy po znásilňování žen a dívek či jiných formách sexuálního násilí na nich během válečného konfliktu v letech 1992 až 1995 následuje obchodování s nimi za účelem nucené prostituce. 25 % žen a dívek činných v nočních klubech a barech bylo podle průzkumu mise OSN v rámci speciálního programu na potírání obchodování s lidmi – *Special Trafficking Operations Program (STOP)* - obchodováno a podle odhadů expertů nevládních organizací se nachází v místních nevěstincích asi 2000 žen a dívek z bývalého Sovětského svazu a východní Evropy.¹⁴⁷

Obchodované ženy a dívky jsou drženy v dlužném otroctví, nuceny k poskytování sexuálních praktik klientům, násilně vězněny a bity, když nesplňují požadavky majitelů nevěstinců, kteří je získali koupí a připravili je o jejich pasy. V mnoha rozhovorech s pracovníky *Human Rights Watch* a jinými nevládními organizacemi popisují tyto ženy a dívky, obchodované zejména z Moldávie, Rumunska a Ukrajiny, brutální zacházení včetně znásilnění ze strany obchodníků na cestě do Bosny a Hercegoviny. Mnoho z nich si myslelo, že cestují do Itálie nebo dalších zemí západní Evropy za legální prací. Jejich věk se pohybuje mezi 17 a 33 lety. IOM při poskytování dočasného útočiště a dobrovolné repatriaci 498

¹⁴⁶ G. Wuttke, *Kinderprostitution, Kinderpornographie, Tourismus. Eine Bestandsaufnahme*, s. 48-49; srov. *Child Asia*, No. 13, June 1995, s. 24.

¹⁴⁷ *HOPE'S BETRAYED: Trafficking of Women and Girls to Post-Conflict Bosnia and Herzegovina for Forced Prostitution*, Human Rights Watch, Vol. 14, No. 9 (D) – November 2002, s. 4, 12, <http://www.hrw.org>.

obchodovaných osob z Bosny a Hercegoviny od srpna 1999 do října 2002 informují o obětech i ve věku 13 let, resp. děti mezi 13 a 18 roky tvořily 10 %.¹⁴⁸

Organizace *Human Rights Watch* provedla v letech 1999 až 2001 rozsáhlý výzkum obchodování s ženami a dívkami do sexuálního průmyslu v této oblasti. Ukázalo se kromě jiného, že 70 % klientů byli místní obyvatelé. Byla zjištěna korupce, účast místních i mezinárodních úředníků v řetězci obchodování, včetně informací vlastníkům klubů a barů o chystaném zátahu. „Vlastníci“ těchto žen a dívek jim oznamují, že jim „dluží cenu“, za niž byly koupeny, včetně cestovních nákladů, a musí si tyto „dluhy“ odpracovat. Částky za transport se pohybují mezi 769 a 2 564 EUR nebo v USD od 694 do 2 315 a ženy mohou být prodávány „od zaměstnavatele k zaměstnavateli“. Tyto ženy a dívky pak jen doufají, že „vlastníci“ po několika měsících poskytování sexuálních služeb klientům uznají, že svůj dluh zaplatily, a že jim dají i slíbený výdělek, který v roce 2001 představoval v průměru 51 EUR či 46 USD za hodinu sexu. Většinou jim však navyšují dluhy za údajná porušení domovního pořádku, za poplatky za ubytování, jídlo, oblečení a prodají je dalšímu „majiteli“. Pozadí obchodovaných osob bylo různé. Z Moldávie byly ženy a dívky často mladší a méně vzdělané než z ostatních zemí. Ukrajinky, obvykle o dva až tři roky starší, se chlubily vyšším (formálním) školním vzděláním. Všechny oběti utíkaly před chudobou, nezaměstnaností nebo nízkými mzdami. Nakonec však díky dlužnímu otroctví nic domů rodičům a dětem neposílaly¹⁴⁹.

V problematice obchodování se ženami a dětmi z pohledu České republiky se obecně hovoří o tom, že od 90. let narůstá fenomén obchodování s lidmi po celé Evropě. Česká republika je v této souvislosti v současné době zemí původu, tranzitu i určení. Nejvíce obchodovanými osobami jsou ženy, přičemž se uvádí, že tvoří 80 – 90 % a dalších 5 – 10 % tvoří nezletilé osoby ženského pohlaví. Zdrojem obětí jsou přitom hlavně oblasti s největší nezaměstnaností a místa s pestrou nabídkou různých forem prostituce, konkrétně se tedy jedná o severní, západní Čechy, zvláště příhraniční oblast se silnicí E 55, o severní a jižní Moravu, dále pak o Prahu a Brno.¹⁵⁰

Studie nejprve vypočítává obecně uznávané faktory, které ovlivňují obchodování s lidmi, zejména se ženami a dětmi za účelem sexuálního vykořisťování, a kombinují je s dalšími stimuly, jež se ukazují jako signifikantní pro české poměry. Jedná se tak o nerovnováhu

¹⁴⁸ *Ibid.*

¹⁴⁹ *Ibid.*, s. 11-14.

¹⁵⁰ *Obchodování se ženami z pohledu České republiky. (Výzkum je součástí projektu OSN – odpověď trestního soudnictví na obchodování s lidmi v České republice a v Polsku). Metodologický garant- UNICRI, odpovědná řešitelka: I. Trávníčková, další řešitelé: M. Luptáková/V. Nečada/H. Přesličková/K. Trdlicová, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 2004, s. 75, 78.*

mezinárodních ekonomických vztahů, ekonomickou slabost a politickou nestabilitu v zemích původu, porušování lidských práv, nerovnoprávnost pohlaví v zákonech a v praxi, tj. feminizaci chudoby, gender diskriminaci, špatný přístup ke vzdělání a profesním příležitostem, dále stálou poptávku po prodejním sexu, restriktivní migrační politiku, opožděnou reakci na růst sociálně patologických jevů, přílišnou orientaci na principy tržního chování, neschopnost seberealizace a sociální nejistotu, obecnou tendenci k nižšímu finančnímu ohodnocení žen v pracovním procesu, vysokou nezaměstnanost v některých oblastech ČR, nedostatečnou informovanost veřejnosti, o posunutý systém *hodnot* (snadný, rychlý a bezpracný zisk s tím, že k tomu přistupuje i provozní kapitál) a *právního vědomí*, o *morální nedocení vlastní osobnosti*, o podcenění zdravotního rizika, o touhu žen uniknout z nudného, neperspektivního životního stylu a sociální kontroly původního prostředí. Roli zde hraje také mýtus o snadném a bohatém životě na západě a naivita při hledání dobře placené práce, výhodného partnera-sňatku v zahraničí i tradiční stereotyp o ženě jako sexuálním objektu pro muže. Zvláště rizikovou skupinu představují z kriminologického hlediska osoby provozující zejména prostituci na ulici. Oběti podle způsobu najímání jsou rozděleny na ženy, které odešly do zahraničí s vědomím, že tam budou vykonávat prostituci, ale netušily, za jakých podmínek; ženy, jež přijaly práci související s prostitucí (striptýzové tanečnice, masérky v erotických klubech) a musely pak provozovat prostituci; ženy, které byly podvedeny a vůbec netušily, že se budou muset prostituovat, protože jim byla slíbena práce servírky, společnice, babysitter; a konečně ženy, jež byly do zahraničí dopraveny násilím a donuceny vykonávat prostituci. Hlavními cílovými zeměmi pro ženy obchodované z ČR jsou Německo, Rakousko, Francie, Itálie, Španělsko, Nizozemsko, Švýcarsko, Belgie a USA. Experti uvádějí, že velkou roli hrají podnikatelské subjekty a mezinárodně propojené sítě pachatelů, které vytvářejí promyšlený a organizovaný sexuální průmysl, a že tyto organizované skupiny využívají odborníky, jako jsou právníci, účetní a státní úředníci, bankéři a pracovníci cizinecké policie, přičemž odhadují míru korupce maximálně na 30 %. V rámci ochranných opatření a znásobení zisků preferují skupiny organizovaného zločinu spojování obchodování s lidmi s nedovolenou výrobou a distribucí OPL a tzv. praní špinavých peněz. Spojují se skupiny zaměřené původně na jiný druh trestné činnosti, propojují se tak Rusové a Romové, Slováci a Romové, Ukrajinci, Rusové a Bulhaři. Výraznější změna profilu obětí znamená snižování věku, vyhledávány jsou hlavně mírně

asociální osoby a ženy preferující materiální výhody a nabízející sexuální služby dobrovolně či pod nátlakem.¹⁵¹

Podle analýzy trestních spisů provedených Institutem pro kriminologii a sociální prevenci v rámci demonstračního projektu *Celosvětového programu proti obchodování s lidmi – Global Programme against Trafficking in Human Beings* - který přezkoumává možnosti realizace požadavků z palermského Protokolu o prevenci, potlačování a trestání obchodu s lidmi, zvláště se ženami a dětmi, a jehož garantem je ODCCP/CICP, tj. Úřad pro kontrolu drog a prevenci kriminality OSN a Centrum pro mezinárodní prevenci kriminality OSN, a metodickým garantem pak UNICRI, tedy Mezuregionální institut OSN pro výzkum kriminality a práva¹⁵², bylo mezi 39 výpověďmi žen 11 nezletilých ve věku od 14 do 17 let. Jeden případ se týkal obchodování z ciziny do České republiky, konkrétně z Filipín. Platí-li obecně, že se často stávají oběťmi ženy, jež vykonávají prostituci a jsou svými kuplíři prodány mimo území ČR, pak se rovněž ukazuje, že obětí obchodování se stávají ženy, resp. dívky, které se dostaly do tíživé životní situace, nebo pro svou psychickou nezralost a sociální naivitu, když podceňují možná rizika, jak to dokládají případy, kdy nezletilá dívka nabízela své sexuální služby v nočním klubu v Jáchymově a potom ji pachatel, zde majitel klubu, dovezl do nočního klubu v SRN, kde byl spolumajitelem, aby zde provozovala prostituci, nebo když byla nezletilá dívka na útěku z výchovného ústavu prodána manželskému páru romských kuplířů, kteří ji nejprve prodávali na území ČR Vietnamcům, pak ji vozili za účelem prostituce do SRN a tam nakonec prodali k témuž účelu. Dále nabídl pachatel pomocí inzerátu v novinách dívce práci uklízečky ve Španělsku, kam pak odjela na padělaný cestovní pas a kde musela pro majitele hotelu provozovat prostituci, nebo se nezletilá dívka znala s pachatelem z místa bydliště a ten jí zprostředkoval údajně práci barmanky ve Švýcarsku, i když věděl, že se jedná o provozování prostituce, a ona vycestovala na zapůjčený pas. Další případ popisuje příběh nezletilé dívky, která utekla od rodičů, byla úplně bez prostředků, na padělaný pas vycestovala s pachatelkou, jež provozovala prostituci, do Itálie za stejným

¹⁵¹ *Obchodování se ženami z pohledu České republiky. (Výzkum je součástí projektu OSN – odpověď trestního soudnictví na obchodování s lidmi v České republice a v Polsku). Metodologický garant- UNICRI, odpovědná řešitelka: I. Trávníčková, další řešitelé: M. Luptáková/V. Nečada/H. Přesličková/K. Trdlicová, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 2004, s. 7-14.*

¹⁵² *Obchodování se ženami z pohledu České republiky. (Výzkum je součástí projektu OSN – odpověď trestního soudnictví na obchodování s lidmi v České republice a v Polsku). Metodologický garant- UNICRI, odpovědná řešitelka: I. Trávníčková, další řešitelé: M. Luptáková/V. Nečada/H. Přesličková/K. Trdlicová, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 2004.*

účelem. Jiný je zase případ dvou nezletilých dívek, které samy kontaktovaly pachatelku, aby jim jako zkušená žena v prostituci zajistila provozování prostituce v cizině.¹⁵³

Souvislostí mezi *žadatelkami o azyl v ČR a obchodem s lidmi* se zabývala *Výzkumná zpráva pro úřad Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky, oddělení pro Českou republiku*.¹⁵⁴ V úvodu poukazuje na růst a dynamiku obchodu s lidmi i na důležité příčiny tohoto jevu ve spojení s novou migrační situací po pádu komunistického bloku. Uvádí roli médií globalizovaného světa a jejich přenášení obrazů způsobu života bohatých zemí, které se jako ikony luxusního spotřebního zboží a ikony zdraví, štěstí nebo života v míru stávají jednou z příčin zvýšeného migračního toku. Mnohonásobně přitom stoupají počty žadatelů o azyl z bývalého Sovětského svazu. Tito lidé se umějí v cílových státech Evropy jen minimálně orientovat a mohou se tak snadno stát předmětem obchodu s lidmi. Další příčinou tohoto rostoucího obchodování s lidmi je relativní prostupnost, ale i stálá existence státních hranic. Svou pomoc při překonání těchto překážek nabízejí specializované skupiny, jež berou od migrantů peníze, ti se jim tak vydávají zcela do rukou a mohou být obchodováni. Tyto skupiny převaděčů samy zvyšují poptávku po migraci pomocí inzerce a rozšiřování nepravdivých zpráv a tvoří součást řetězce obchodu s lidmi. Obchod s lidmi podporuje i spotřebitel na konci tohoto řetězce, který vyhledává a přijímá služby obchodovaných osob. Hlavní podíl na obchodu s lidmi tvoří obchod se ženami, kde hraje roli i individualizace a feminizace migrace. Tyto ženy jsou pak silně podrobeny zaměstnavateli, jsou najímány na různé typy prací a často do prostředí obchodu se sexem a zábavou. Tyto ženy jsou často hlavními živitelkami rodiny v zemích původu a přijímají často jakoukoli nabídku pomoci, takže se v cílových zemích dostávají k pololegální nebo „nechráněné“ práci, tedy práci, na niž nelze uplatnit pracovní právo. To vše pro ně znamená velmi zranitelnou pozici a ještě ve spojení s nedostatečnými znalostmi prostředí se snadno stávají kořistí obchodníků s lidmi, kteří velmi dobře vědí o kritické a bezmocné situaci těchto žen a umějí ji využít. Autoři Zprávy předpokládají, že žadatelky o azyl, které stahují své žádosti o azyl bez udání důvodu a odcházejí nebo mizí neznámo kam, tvoří v určité míře skupinu, jež je obchodována. Proto se autoři při analýze problematiky žen – uprchlic v ČR soustředili na otázku, zda se žadatelky o

¹⁵³ *Obchodování se ženami z pohledu České republiky. (Výzkum je součástí projektu OSN – odpověď trestního soudnictví na obchodování s lidmi v České republice a v Polsku). Metodologický garant- UNICRI, odpovědná řešitelka: I. Trávníčková, další řešitelé: M. Luptáková/V. Nečada/H. Přesličková/K. Trdlíková, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 2004, s. 64-71.*

¹⁵⁴ *Žadatelky o azyl a obchod s lidmi. Výzkumná zpráva pro úřad Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky, oddělení pro Českou republiku. Autoři textu: Z. Uherek, K. Skřivánková, R. Weinerová. Spolupracovníci při výzkumu: K. Plochová, B. Cesnáková. Recenzentka: D.-N. Popović. Etnologický ústav Akademie věd České republiky, Praha, 2003.*

azyl mohou dostat do nebezpečí obchodování s lidmi, za jakých podmínek a jak se takovým situacím dá předcházet a na mezinárodní kontext tohoto nebezpečí.¹⁵⁵

Ženy, které jsou předmětem obchodu, nepřicházejí většinou do ČR s úmyslem žádat o azyl. Ovšem pracovní migranti, zde zejména z Ukrajiny, potřebují pomoc při vyřizování různých záležitostí, proto vznikly bohaté a mocné sítě zprostředkovatelů (na Zakarpatské Ukrajině tzv. „klienti“), kteří v zemi původu najímají pracovní sílu a přivádějí ji do ČR. Lidé jim přitom svěrují své peníze a pasy a ani zpravidla nevědí, co budou v zahraničí dělat, ani neznají přesné místo zaměstnání, což zase vytváří prostor pro obchod s lidmi. Často jsou pak ženy prodávány do erotického klubu, nočního podniku či jiného zařízení, kde se provozuje prostituce. Majitel podniku za takovou ženu platí zprostředkovatelům penězi a ta se pro něho stává věcí, výrobním prostředkem. Ženy se mohou stát předmětem obchodu také při ilegální migraci do západní Evropy. Tyto ženy nereagují na nabídku zaměstnání, ale požádají o převoz do zahraničí, za který zaplatí, a chtějí tam požádat o azyl. Převaděči s nimi často zacházejí jako s vlastním majetkem a jejich prodej jim jen zvyšuje zisk bez rostoucích nákladů. Obchod s lidmi a organizování nelegální migrace se tak ukazuje dokonce jako lukrativnější než obchod s drogami. Žena může také individuálně přicestovat do ČR a na obchod přistoupí, protože nevidí jiné východisko, jak si zajistit pobyt včetně bydlení a finanční hotovosti.¹⁵⁶

Z uvedené analýzy plyne, že mezi žadatelkami o azyl a azylantkami jsou skupiny osob, které mohou být obchodem se ženami ohroženy. Mohou být ohroženy i osoby ve věku 15 - 17 let i v nižším věku, tedy děti, kde je více vyrovnaný podíl chlapců a dívek mezi žadateli o azyl. Dále jsou představeny čtyři, resp. pět variant, jak souvisí obchod se ženami s žádostmi o azyl: první variantou je, že je zatčen a vyšetřován „majitel“ obchodované ženy, které hrozí jako nelegálnímu migrantovi vyhoštění a je ještě k tomu často ve špatném tělesně-psychickém stavu. Požádá proto o azyl a má prostor k zotavení a dalšímu rozhodování. Druhou variantou je, že se žena sama dostane z podmínek obchodu a požádá o udělení azylu, což jí může zajistit určité bezpečí. Může se však jednat i o podvod. U třetí varianty sami „majitelé“ obchodované ženy chtějí, aby si požádala o azyl, protože zejména majitelé nočních klubů vědí, že by při policejních kontrolách přišli o nelegální prostituující. Čtvrtou variantu představuje situace, kdy je obchodovaná žena v západní Evropě vrácena do ČR jako bezpečné třetí země a zde žádá o udělení azylu. Poslední variantou může být prostituce v pobytových zařízeních, která může souviset s obchodem s lidmi. Obchod s lidmi se tak týká hlavně žadatelek o azyl ubytovaných mimo pobytová střediska, protože už nabídka ubytování jinde může s obchodem

¹⁵⁵ *Ibid.*, s. 1-4.

¹⁵⁶ *Ibid.*, s. 4-8.

souviset. Obchod se ženami je závislý na poptávce tuzemských i zahraničních zákazníků, kteří tak neprovozují jen sex za peníze, ale jsou posledními články obchodu se ženami.¹⁵⁷

Autoři výzkumu se také zaměřili na *migrantky obchodované v zahraničí v souvislosti s ČR*. Při tomto šetření se jednalo o migrantky, které nejsou státními příslušníky ČR, ale jejich příběh může nějak souviset s ČR. Většina z těchto žen postrádala informace o podmínkách legálního zaměstnávání, o cizineckých zákonech v daných zemích, o svých právech a povinnostech, o právním postavení obětí obchodu s lidmi i o kontaktech na střediska pomoci. Organizace z Belgie, Francie a Německa poskytly informace o pomoci obchodovaným migrantkám, které Českou republikou procházely nebo v ní byly kontaktovány. Šlo většinou o běloruskou, bulharskou, litevskou, moldavskou, rumunskou, ruskou, slovenskou a ukrajinskou státní příslušnost. Při jejich náboru jim byla nabízena většinou práce v restauracích, hlídání dětí, pomocnic v domácnosti i prostituce, ale nehovořilo se o podmínkách této prostituce. Kontaktovaná zahraniční sociální centra i vládní instituce přiznaly, že nebyly dosud konfrontovány s tak specifickou otázkou, jakou je souvislost žadatelek o azyl a obchodu s lidmi.¹⁵⁸

Dva důvody vedly organizaci La Strada ČR k provedení *Projektu Lidská práva v praxi – prevence obchodování se ženami v romských komunitách La Strada ČR (březen 2003 – březen 2004)*,¹⁵⁹ a sice opakovaná přítomnost romských klientek mezi jejich klientkami a kumulace rizikových faktorů pro obchod s lidmi v sociálně vyloučených lokalitách. Ve své studii se primárně zaměřili na situaci žen v regionech Ostravsko, Ústecký kraj a Praha.¹⁶⁰ V popisu situace Romů v ČR připomíná závěrečná zpráva projektu narůstající snahy některých místních samospráv vytlačovat romské komunity z center měst na jejich periferii či za města. S odvoláním na příslušné studie¹⁶¹ se konstatuje, že má *rezidenční segregace* etnický rozměr, za nebezpečný se označuje především fakt, že se romské enklávy se sociální homogenitou stávají stále více *ghetty*. Společným jmenovatelem těchto ghett je sociální vyloučení obyvatel, narůstání sociálních problémů, zvýšená míra výskytu sociálně patologických jevů a zejména jejich postupné uzavírání se vůči okolnímu světu a prohlubující se rezignace obyvatel na možnost změnit tuto situaci. *V těchto romských ghettech a v lokalitách, kde je vysoká koncentrace Romů, se kumulují rizikové faktory, které významně zvyšují ohroženost romských*

¹⁵⁷ *Ibid.*, s. 16-24.

¹⁵⁸ *Ibid.*, s. 8-10, 14.

¹⁵⁹ *Obchod se ženami v romských komunitách. Závěrečná zpráva z projektu Lidská práva v praxi – prevence obchodování se ženami v romských komunitách*, La Strada ČR, o.p.s., P.O.Box 305, Praha 1, tel/fax 00420 222 721 810, lastrada@strada.cz, www.strada.cz, koordinátorka projektu Petra Kutálková, Praha 2004.

¹⁶⁰ *Ibid.*, s. 3.

¹⁶¹ A. Baršová, *Problémy bydlení etnických menšin a trendy k rezidenční segregaci v České republice*. In: *Romové ve městě*, Socioklub, Praha 2002, s. 9.

žen a dětí z hlediska obchodování. Nejprve jsou tyto faktory vyjmenovány a následně blíže charakterizovány. V souvislosti se socioekonomickou situací se jedná o nezaměstnanost a obtížnou zaměstnatelnost (tento rizikový faktor je přítomen dvakrát: jednak díky lokalitě, jednak vzhledem k mnohem nižší zaměstnatelnosti členů romské komunity¹⁶²), chudobu, nízké vzdělání (nejčastěji základní vzdělání¹⁶³), přijatelnost nechráněného zaměstnání (práce nasmlouvaná prostřednictvím dohody o provedení práce nebo práce tzv. „na černo“ se postupně stává normou; praktiky v sexuálním průmyslu) či závislost na drogách, alkoholu nebo hracích automatech (je pak často příčinou cesty dívek i chlapců do prostituce, ať už se vydají sami, či je tam dožene závislost jejich rodičů; k těmto závislostem vede také beznaděj v romských ghettech). Dalšími rizikovými faktory jsou faktory spojené s *etnokulturní příslušností žen k romské komunitě*, jako je odlišný postoj k právům žen (komunity jsou patriarchální, domácí násilí jako důsledek kulturních zvyků nebo špatné sociální či ekonomické situace), orientace na přítomnost, nárůst počtu migrujících Romů i exotičnost Romek pro potenciální kupce (podle odborné studie Situace romských žen v Evropě se romské ženy stávají stále častěji „exotickým obchodním materiálem“¹⁶⁴). Dále se vyskytují tyto faktory: neinformovanost (i o základních lidských právech a právním systému ČR, o možných rizicích práce v zahraničí a o způsobech, jak se těmto situacím vyhnout, nedůvěra vůči informacím z většinové společnosti) žen a dětí o problému obchodování, stále se snižující věk obchodovaných dívek bez faktických životních zkušeností, ale fyzicky dříve vyspělých, problematické rodiny.¹⁶⁵

Na kumulaci rizikových faktorů u romských žen pro obchod se ženami poukazuje i *Zpráva o analýze soudobé migrace a usazování příslušníků romských komunit ze Slovenské republiky na území České republiky* provedená na základě smlouvy mezi Mezinárodní organizací pro migraci (IOM) a Ministerstvem vnitra ČR ze dne 18. června 2003.¹⁶⁶ Zpráva nejprve odkazuje na očekávanou expertizu La Strady a pak uvádí obecné i specificky romské rizikové faktory,

¹⁶² Srov. P. Kaplan, *Romové a zaměstnanost neboli zaměstnatelnost Romů v České republice*. In: *Romové ve městě*, Socioklub, Praha 1999, s. 366.

¹⁶³ Stejný autor uvádí základní vzdělání až u 80-85% v kterékoli věkové kategorii: *Ibid.*, s. 359.

¹⁶⁴ Srov. N. Bitu, *Report The Situation of Roma/Gipsy Women in Europe*. Roma Center for social Intervention and Studies, <http://www.romawomwn.org/network/reports.php>.

¹⁶⁵ *Obchod se ženami v romských komunitách. Závěrečná zpráva z projektu Lidská práva v praxi – prevence obchodování se ženami v romských komunitách*, La Strada ČR, o.p.s., s. 4-6.

¹⁶⁶ *Zpráva o analýze soudobé migrace a usazování příslušníků romských komunit ze Slovenské republiky na území České republiky*. „Usnesením vlády ČR ze dne 12. března 2003 č. 243 k informaci o plnění usnesení vlády, týkající se integrace romských komunit a aktivního postupu státní správy při uskutečňování opatření přijatých těmito usneseními k 31. prosinci 2002 bylo ministru vnitra uloženo předložit vládě analýzu soudobé migrace a usazování příslušníků romských komunit ze SR na území ČR.“ IOM - Mezinárodní organizace pro migraci, Dukelských hrdinů 692/35, Praha, Praha 10. září 2003, http://www.romea.cz/index.php?id=dokumenty/zprava_migrace.

jak byly následně zjištěny výzkumem La Strady a výše představeny, přičemž je vhodné si všimnout poznámky o tom, že se autoři domnívají, že i tam, kde je nasycen potenciál romských rodin vzhledem k přijetí migrantů ze SR, není problémem ubytování ženy, která přináší do domácnosti peníze z prostituce. Jako ohrožená skupina jsou vnímány ženy, jež vyrostly na Slovensku v sociálně vyloučených lokalitách, kde působí mechanismy kultury chudoby, zvýšené tolerance k násilnému a psychopatickému jednání a snížená reflexe vlastní situace.¹⁶⁷

Z výzkumu La Strady vyplynulo, že je prostituce součástí každodennosti některých komunit a že se postupně stává přijatelnou normou, protože je jedním z mála možných zdrojů financí pro chudé romské rodiny. Nucená prostituce je tabu, zejména v případě zneužívání někým z rodiny, a ženy patrně nenahlízejí na tuto svou situaci jako na zneužívání. Přesto se konstatuje, že *o existenci obchodu s lidmi v sociálně vyloučených lokalitách nelze pochybovat*. Přitom se obchod s lidmi vnímá ve srovnání s ostatními problémy spíše jako okrajový, protože se jedná „pouze“ o jednotlivé případy. V jednotlivých regionech se situace liší: z ostravského regionu jsou dívky obchodovány (prodány či nuceny k prostituci) do jiných částí ČR či do zahraničí, v Ústeckém kraji jde spíše o nucenou prostituci v rámci regionu či obchodování do zahraničí. Jsou sem přiváženy dívky i z jiných oblastí, např. ze Slovenska. V Praze je zase nejzávažnější komerční sexuální zneužívání romských dětí, zejména v podobě chlapecké prostituce. Lze tedy říci, že romské ženy a děti jsou obchodovány převážně za účelem prostituce.¹⁶⁸

Ohroženy obchodováním jsou hlavně romské ženy a dívky ze Slovenska, které přebývají v komunitách ve městech a obcích v blízkosti státních hranic s Německem nebo se do nich stěhují, nebo ty, které jsou v nočních erotických podnicích. Jsou mezi nimi ty, které přijely do ČR vykonávat prostituci dobrovolně a později byly svými kuplíři nuceny k prostituci nebo jim nebyly vypláceny vydělané peníze. Některým z nich byla na Slovensku známými či příbuznými nabízena práce v ČR nebo její zprostředkování (např. v baru, prádelně), po příjezdu však byly nuceny vykonávat prostituci. Některé jsou drženy v bytech přímo v komunitách (Ústí nad Labem, Teplice). Některé erotické kluby a noční bary v blízkosti Teplíc či v pohraničí vlastní převážně Romové z Ústí nad Labem či z Chomutova. Zde se používá verbální (např. hrozby ostudy v komunitě) i fyzické násilí. Ženy a dívky jsou pologramotné, nevědí, kde se nacházejí, a pocházejí ze zcela odlišného prostředí svých osad.

¹⁶⁷ *Ibid.*, s. 19-20.

¹⁶⁸ *Obchod se ženami v romských komunitách. Závěrečná zpráva z projektu Lidská práva v praxi – prevence obchodování se ženami v romských komunitách*, La Strada ČR, o.p.s., s. 6-7.

Patriarchální organizace komunit pak přispívá k poslušnosti, nekladení odporu, k akceptaci násilí či neochotě vypovídat. Tyto ženy jsou obchodovány i dále do Německa.¹⁶⁹

V období mezi srpnem 2001 a prosincem 2003 poskytla La Strada služby 8 ženám ze Slovenska, z nichž bylo 5 Romek. Tyto ženy a dívky byly obchodovány za účelem prostituce do ČR a jedna do Německa. Všechny pocházely z vesnic či malých městeček ze sociálně slabých a většinou dysfunkčních rodin, žily v chudobě, měly nízké vzdělání, neměly informace o situaci v ČR ohledně zaměstnání či o rizicích obchodu s lidmi. Byly ve věku 17-22 let. 4 z nich byly obchodovány příbuzným nebo „dobrým známým“, většinou někým z Romů. Všechny vycestovaly za vidinou získání výdělku prostřednictvím nespécifikované práce nebo práce v baru či prádelně. Jen jedna jela se svým kuplířem s vědomím, že půjde do prostituce. Minimálně ve třech případech kořistil v České republice z jejich činnosti, popř. je ubytovával, někdo z místní romské komunity. Tři z nich se vrátily na vlastní žádost ke svým rodinám, tedy do prostředí, odkud byly obchodovány. Jen jedna z nich se rozhodla pro azylové ubytování u slovenské pomáhající organizace, protože byla po svém návratu na Slovensko unesena kuplířem.¹⁷⁰

Téměř v každé zkoumané lokalitě byly zaznamenány případy dívek, které zmizely. S největší pravděpodobností byly obchodovány za účelem poskytování sexuálních praktik v rámci ČR i do zahraničí. Mechanizmy obchodování u českých žen a dívek jsou podobné jako u romských žen a dívek ze Slovenska, to znamená oslovení hlavně příbuzným a známým s nabídkou práce a pak donucení k prostituci. V Ústeckém kraji se vyskytly i případy, kdy kuplíři vyhledávali ženy v tíživé situaci a nabízeli jim možnost výdělku. Potom je prodali jiné osobě s tím, že jim bylo sděleno, že si musí na „svůj dluh“ (náklady na „koupi“, popř. ubytování) vydělat. Některé ženy nutí k prostituci jejich partner, resp. rodina, a z jejich činnosti tak kořistí. Na Mostecku se objevilo podezření, že jsou romské ženy obchodovány za účelem sňatku s Vietnamci. Obecně se za realizovaný sňatek nabízí finanční obnos, nesdělují se však informace, že po sňatku přicházejí o možnost pobírat některé sociální dávky.¹⁷¹

Romské klientky La Strady v ČR tvořily třetinu (3 z 9) českých žen, kterým La Strada toho roku poskytla služby. Byly obchodovány většinou z ČR, jedna do Německa. Všechny pocházely ze sociálně slabého prostředí – některé vyrůstaly v rodinné jednotce, nejméně ze dvou třetin v dětském domově či u adoptivních rodičů. Nejvyšším dosaženým vzděláním bylo střední odborné bez maturity, jedna z nich chodila do zvláštní školy, ve svém oboru pak

¹⁶⁹ *Ibid.*, s. 8.

¹⁷⁰ *Ibid.*

¹⁷¹ *Ibid.*, s. 9.

pracovaly maximálně jen krátce nebo vůbec. Byly ve věku 19 až 28 let, pocházely z menšího města či vesnice. Obchodovány byly všechny osobou blízkou či příbuzným, a to Romy. Cesty obchodování byly buď vytvoření závislého milostného vztahu mezi klientkou a partnerem/obchodníkem, nebo slib lukrativní práce v Německu a z dobrovolné prostituce prodej kuplířem rakouskému občanovi, který ji znásilňoval a dále prodával, dokud neutekla. Ve všech případech kořistil z jejich činnosti někdo z romské komunity, většinou z romské rodiny. Ve dvou případech podaly trestní oznámení, jedna se přestěhovala ke svému příteli, který ji odvedl z rizikového prostředí, druhá se vrátila ke svému kuplíři, s nímž měla dítě a pro další si přijela rodina, kterou sama kontaktovala. La Strada tak byla kontaktována pomáhající organizací (azylový dům), policií a přítelem-zachráncem, který dostal kontakt od sociální pracovnice. Tyto oběti obchodování jsou obchodovány na území ČR a obchodníky jsou rodinní příslušníci nebo blízcí známí. Reintegrace do majoritní společnosti je zkomplikována vazbami k romské komunitě i v případě, že ji nutí do prostituce. Většinou vydělávají na tyto mnohočetné rodiny a smí v nich žít. Vyskytly se však i dva případy, kdy byly obchodovány neromské ženy členy Olašské komunity.¹⁷²

Sledovány byly rizikové faktory, resp. okolnosti, které souvisí s obchodováním s lidmi nebo k němu poskytují prostor. Jedná se o prostituci, míru nezaměstnanosti, migraci za prací, přítomnost skupin organizovaného zločinu a možné souvislosti s lichvou. Vnímání těchto faktorů je důležité zejména pro prevenční strategie.

Na Ostravsku poskytují romské ženy nárazově sexuální praktiky v některých ubytovnách, kde žijí hlavně zahraniční dělníci. V Praze tvoří podíl romských pouličních prostituujících žen asi 30 %. Pocházejí i z jiných lokalit. Pro tyto ženy, zejména ze Slovenska, je typická prostituce na parkovištích kamionů, např. v okolí Prahy. (Na parkovišti v Rudné u Prahy jsou téměř jen slovenské Romky a romští kuplíři. Často se přitom jedná o ženy z okolí města Michalovce a jejich kuplíři a kuplířkami byli někdy jejich příbuzní. Průměrný věk se pohybuje *okolo 18 let*. Tyto dívky a ženy nevnímají prostituci pro kuplíře jako špatnou, když říkají, že je „přeci pasáci živí“ nebo že „jim kupují dárky“. Často užívají drogy.)

V Ústeckém kraji se vyskytuje i pouliční prostituce romských žen. Hlavními důvody jsou chudoba a drogová závislost. Některé ženy mají své stálé klienty z Německa, kteří dokonce navštěvují jejich rodiny, jež z prostituce žijí. Mladé dívky považují prostituci za nejrychlejší a často jediný možný způsob získávání finančních prostředků nebo se jedná o drogově závislé dívky. Cesty do prostituce pak vedou od prosté nabídky kuplířů se sliby snadných a vysokých

¹⁷² *Ibid.*, s. 9-10.

výdělků, přes „doporučení“ kamarádky, která již na „trase“ stojí, dále přes tlak rodiny až po nucení vykonávat prostituci pod výhrůžkami a za použití násilí. Někde operují romské klany tím způsobem, že si navzájem hlídají „své dívky“ z oken nebo objíždějí „trasy“ automobilem.¹⁷³

Migrace za práci není podle studie vnímána v romských komunitách jako něco neznámého či nebezpečného. Důvodem v rámci ČR může být extrémně levná pořizovací cena bytu v některých lokalitách, snaha „zachránit“ své dítě, které užívá drogy, a vytrhnout je z rizikového prostředí i získání financí prostitucí. Za prostitucí přijíždějí i romské ženy a dívky ze Slovenska, které tím také mohou splácet dluhy lichvářům na Slovensku. Organizovaný je typ migrace za prostitucí do zahraničí (Německo, Francie, Španělsko, Kanárské ostrovy) a zmiňovány byly i případy sňatků Romek s cizinci.¹⁷⁴

Skupiny organizovaného zločinu se mají zabývat pronajímáním bytů za nepřiměřeně vysoké částky. Jsou pak známy tvrdými praktikami při vymáhání nájemného i prodejem drog. Některé vyváží romské ženy z ČR a ze Slovenska do zahraničí. Skupiny kuplířů získávají dívky v lokalitě a nutí je následně k prostituci. Problémem je, že romské ženy nemají důvěru ve spolupráci s policií.¹⁷⁵

Ukázalo se, že se romské ženy při *domácím násilí* neobracejí na pomoc. Důvodem je akceptování a vnímání domácího násilí v romských komunitách jako normální součást života. To se objevuje i v postojích romských studentek a studentů.¹⁷⁶

Pokud šlo o *nucenou práci*, zmíněny byly jen možnosti sezonních prací hlavně pro muže, které často končí nevyplacením mezd. Uveden byl případ romských dětí ze Slovenska, které žebrały na ulicích Ostravy. Otázkou zůstává, zda se jednalo o dobrovolné či nedobrovolné získávání peněz.¹⁷⁷ Slovenské romské ženy přijíždějí do Čech, aby si zde vydělaly na lichvářské (lichva neboli úžera) dluhy, tedy na nelegální půjčování peněz za vysoké úroky.¹⁷⁸

Autoři projektu pak pojednávají o možnostech prevence a šíření informací, reflektují setkání s pracovníci a pracovníky pomáhajících profesí a v závěru nabízejí svá doporučení. La Strada provedla 14 prevenčních setkání s romskými dívkami od 12 let. Počet zúčastněných byl 234 dívek. Cílem těchto setkání bylo informovat dívky o problematice obchodování s lidmi, zejména ženami, o rizicích spojených s cestováním do zahraničí a nechráněným pracovním poměrem a o pomoci v krizových situacích. Během setkání se projevilo, že skoro

¹⁷³ *Ibid.*, s. 10.

¹⁷⁴ *Ibid.*

¹⁷⁵ *Ibid.*, s. 11.

¹⁷⁶ *Ibid.*, s. 11-12.

¹⁷⁷ *Ibid.*, s. 12.

¹⁷⁸ *Ibid.*

¾ dívek uvažovaly o tom, že by „mohly zkusit štěstí v zahraničí“, ale zároveň byly právě velmi málo informované o možnostech a náležitostech, jak uzavřít pracovní smlouvu, jak si ověřit důvěryhodnost potenciálního zaměstnavatele. Většina těchto dívek by nežádala žádné záruky, kdyby jim práci nabízeli příbuzní. Uváží-li se, že 2/3 dívek souhlasí s výrokem, že jim někdo z příbuzných pomůže sehnat práci, a s tím, že byla většina klientek romského původu obchodována příbuznými či známými, jde o velmi nebezpečnou kombinaci. Výsledkem setkávání bylo zjištění, že tato cílová skupina nedisponuje potřebnými informacemi, jak předcházet riziku obchodování s lidmi.¹⁷⁹

2.5 Vykořisťování dětí v prostituci a pornografii

Podle dostupných informací se pohybuje věk dětí zneužívaných v prostituci v Evropě mezi 12. a 18. rokem, čtvrtina z nich se dostala do prostituce přes osobní zkušenost zneužití při fotografování nebo natáčení pornografického díla, dvě třetiny těchto dětí byly v dětství zneužity a většinu obětí tvoří dívky.¹⁸⁰

Při cestě dětí do prostituce hraje roli souhra různých faktorů a příčin, které jsou v jednotlivém případě rozdílně postaveny, přičemž může být rozhodující moment v socializaci nebo v určité situaci. Tyto děti za sebou mají příběh trvalých a hlubokých konfliktů, jež jsou výsledkem slov, jednání a pocitů dospělých, zejména těch nejbližších, na něž děti reagují strachem, odmítnutím a zmatkem, protože nemají sílu a důvěru, aby vydržely takové rozdíly a napětí. Z prostředí, v němž vyrůstaly, je často vyhánění psychické a fyzické násilí, k němuž patří permanentní psychický tlak ambicí, vlastnických nároků, emocionálního chladu, nadávek a odmítání například ze strany rodičů, dále týrání a jeho nejbrutálnější a nejpodlejší forma, totiž sexuální zneužívání, které má nejničivější následky tam, kde je páchá vlastní otec, protože se jedná o vztah emoční a existenciální závislosti a dítě je sváděno k perverzní formě „lásky“. Nemohou-li děti unést takovou bolest a zmatenost, zůstávají-li přitom ještě se svými strachy a svým zoufalstvím samy, nemohou-li očekávat pomoc a podporu, jsou tím dospělými rozrušeny a narušeny, cítí vinu a svou bezcennost a utíkají pryč, přičemž prostituční činnost vnímanou jako nejhlubší sebeponížení používají k tomu, aby posílily pohrdání sebou samým a zároveň vyjádřily mstu, zlobu a strach, které se v nich nahromadily vůči těm, kteří byli příčinou, zvláště tedy proti rodičům. U těchto rodičů se zase

¹⁷⁹ *Ibid.*

¹⁸⁰ E. Vaničková, *Dětská prostituce*, s. 71.

může jednat o přenos vlastních zkušeností týrání a zneužívání v dětství či o obyčejné přetížení.¹⁸¹

Příběhy většinou zahrnují odchod, zmizení z původního prostředí, pak dívky skončí v prostitučním prostředí a vydělávají si prostitutí. Prostituční prostředí nabízí těmto dětem to, co hledaly. Dostává se jim pozornosti od zákazníků, kuplířů nebo i kolegyň, výše výdělku je pro ně kritériem sebevědomí, v roušce prostituující se cítí být žádoucí. Nabízí se jim něco, co jakoby odškodňuje utrpení z jejich dětství, když se na trýznivou ambivalenci pubertálních pocitů odpovídá jasným systémem hodnot a stanovením rolí. S vděčností proto přijímají takové jednoduché řešení svých problémů. Prostituční prostředí jim nabízí domov a identitu. Jejich základní zkušeností je nutnost vypadat super, mít sexuálně žádoucí určité části těla. Průměrný věk děvčat při vstupu do prostituce je podle zkušeností sociální práce v Hamburku 13 - 14 let. Věk vstupu má vliv na integraci do prostředí, přičemž u starších dívek probíhá hladčeji a pomaleji než u mladších, což je způsobeno potřebou projevované sebejistoty a dospělosti, jež se pak postupem času ztrácí jako následek přizpůsobení a procesu potlačování svých potřeb. Proto lze u prostituujících dívek už ve věku 15 - 16 let jen stěží rozpoznat skutečný věk, a čím mladší vstupují do prostředí prostituce, tím rychleji probíhá tento proces a tím více musí potlačovat potřebu ochrany a lásky. Proto ty nejmladší kompenzují ztrátu svého dětství, své nejistoty pokud možno perfektním převzetím role prostituující. Děvčata pocházejí ze všech sociálních vrstev a mají podobné bolestné zkušenosti, kdy nemohou vnímat rodinu jako místo bezpečí a lásky, ale zakusila ji jako vězení, z něhož musela utéct, aby přežila. Dívky zažily ve svých rodinách sexuální zneužívání a zkušenost, že při nich v jejich utrpení matky nestály, ale sexuální zneužití naopak utajovaly a přikrývaly. Už v raném dětství tak musely vnímat, že jsou sexuálními objekty. Dívky tak pocházejí z rodin, v nichž nezažily lásku, péči, důvěru, přijetí a bezpečí bez omezení, pomoc, oporu, blízkost, vřelost a ochranu. Místo pradůvěry vzniká pranedůvěra, dítě neví, kým je, nemůže rozvíjet svou identitu a v pubertě pak nemá základ pro snášení stále se měnících psychických napětí a požadavků vnějšího světa. Při takovém selhání rodiny nastupuje silný vliv prostitučního prostředí. Za to, že nebyly v rodině milovány, se stydí, a proto své rodiny zapírají nebo si vymýšlí docela běžnou rodinu. Pocházejí také z rodin, které nedozrály k tomu, aby plnily své výchovné úkoly a unesly tvrdý a chladný svět kolem nich, z rodin jen s matkou, jež sama zůstala dcerou, nebo s otci, kteří pijí. Takové dívky vhání do prostituce skutečnost, že jsou oběťmi svých rodin. V těchto rodinách se také buď tabuizuje, či pornograficky přehání

¹⁸¹ H. Gerlinger, *Sehnsucht nach Liebe? Eine Analyse des Phänomens Kinderprostitution*, Verlag der Jugendwerkstatt Östringen e.V., Östringen 2001, s. 58, 76-77.

sexualita. První tělesné zkušenosti a něžnosti jsou tak spojeny s velkým znejistěním v otázce vlastní ženskosti. Dívky také musely prožívat, že byla jejich identifikační osoba, tedy žena v rodině, extrémně slabá a závislá na jednom či více mužích. Jejich matky se cítily být bezcenné, protože neměly muže, a když byl, byl pro matku důležitější než její dcera, a tak dívky pociťovaly štěstí a sebevědomí matek jako zradu na svém pohlaví. To spolu s matčíným ignorováním sexuálního zneužívání považovaly za zradu na vlastním pohlaví. Utrpení dívek tak jejich matky obětovaly vztahu s mužem. Dívky vnímaly dvě identity svých matek: jednu, když byly samy, a druhou, když se objevil muž. Tak se také dívky naučily, že jedině ženské svádění opravňuje ženy, aby žily vedle mužů. Tento prostředek pak profesionálně upevňují, ale bez závislosti a pokoření. Ženské svádění a strategické přizpůsobení se očekáváním mužů je zbraní dívek proti mužům, která je má chránit před stejným, v případě jejich matek, nebo opakovaným, v případě jejich dětství, pokořováním. Chtějí muže ovládat a mít nad nimi moc. U sexuálního zneužívání se jedná o mocenský vztah, zejména když se děje v rodině, kde je dítě emocionálně, právně, existenčně a vývojově závislé. Některé se toho naučí i využívat. V prostituci se pak cítí silnější než jejich dospělí zákazníci tím, že ti jim bez zábran ukazují svou žádostivost a ještě za to zaplatí. V pozadí je často ale bezmoc dívek. Vztah s matkou má velký význam pro to, zda dívka vstoupí do prostituce, a vůbec pro to, zda umí dívka přijmout sebe samu. Dívky se chtějí stát dospělými bez dospělých, zvnitřňují vztah se svými rodiči, kdy byly ještě slabé a bezmocné, a přenášejí ho do vztahu s ostatními dospělými, čímž se jim vrývá rozdíl moci mezi dospělými a jimi a přijímají ho v tom, že jsou dále zneužívány. Zkušenost nelásky a současně tlaku na výkon ze strany rodičů, který vnímaly jen jako zájem rodičů, aby fungovaly, a to bez ohledu na jejich bezprostřední potřeby dítěte, odcizení vlastní sexualitě, nestabilita podmíněná vývojem, převzetí nechtěných norem a přivyknutí atakům si odnášejí do prostitučního prostředí, kde musí fungovat jako předkládané členky prostředí. K tomu může přistoupit ještě nedostatek perspektivy ohledně vzdělání a práce a zpeněžení, udání sexuality na trhu, v reklamě, v médiích. Peníze jsou pro ně současně symbolem lásky, jistoty a svobody, děti v prostituci prodávají i kupují náklonnost.¹⁸²

Děti, které jsou na útěku z rodiny či ústavního zařízení, vcházejí do prostituce ekonomická nouze, potřeba přežít. Stávají se tak lehkou kořistí těch, kteří jim za sex jako protislužbu nabídnou něco k jídlu a bydlení a třeba ještě k tomu kapesné. Nejprve jde o zaplacení cesty, postele a/nebo stravy svým tělem, čímž se stávají poprvé zbožím. Další příčinou je

¹⁸² I. Thiede, *Mädchenprostitution. Ein Versuch, aus dem Elternhaus auszubrechen*, Rowohlt Taschenbuch Verlag, Hamburg 1997, s. 63-75; H. Gerlinger, *Sehnsucht nach Liebe? Eine Analyse des Phänomens Kinderprostitution*, s. 63-76.

emocionální nouze, jež souvisí s tím, že děti hledají bezpečí, blízkost, důvěrný vztah, uznání, pomoc, pozornost, náklonnost a lásku a jsou ochotny za to dát k dispozici své tělo a svou sexualitu. Trvá-li takový vztah delší dobu, může se za určitých podmínek stát vztahem prostituce, která slouží k obstarávání peněz či dalších prostředků (*Beschaffungsprostitution*), při níž se přítel dostane do finanční nouze a nejjednodušší cestou, jak získat peníze, je prostituce dítěte, jež to rádo i bez tělesného násilí podstoupí, aby si udrželo lásku a vazbu, a proto stačí jen subtilní hrozba odepření vztahu. Takové dítě ve své závislosti ani neupozoruje, že se onen přítel stal kuplířem. V emocionální nouzi se mohou děti také ukvapeně a bez výběru sexuálně spustit s dospělými a vyrovnávat si tak sexualitou chybějící vřelost. Poznávají, že jsou takové vztahy frustrující, že je emočně neuspokojují a že nemají dlouhé trvání. Proto hledají dál a prožívají opět frustrující kontakty, obelhávání a podvádění. Pak už sáhnou po placeném sexu a považují to za vyrovnání emočních deficitů a peníze za náhradní uspokojení. V souvislosti s prostitucí z emocionální nouze dochází k *prostituci spojené s konzumní mentalitou, s orientací na výkon*. Tím se myslí situace, kdy se děti definují hlavně podle symbolů statusu, toho, co mají za věci, a aby byly oblíbené, patřily do skupiny, byly uznány a ne vyloučeny, podstoupí prostituční chování, aby si mohly koupit potřebné věci a módní doplňky. Opět je tedy v pozadí touha po bezpečí, uznání, přijetí a strach nebýt stranou a vyloučen. Prostituce slouží také k *obstarávání peněz na omamné a psychotropní látky* nebo k obstarávání těchto látek a tyto látky zase pomáhají *vydržet život v prostituci*, jež se pak točí kolem jedu a peněz na něj. Zmíněné látky taky využívají kuplíři, aby na nich učinily děti závislými a pak je mohli snadno posílat do prostituce.¹⁸³

Nejčastějšími oběťmi komerčního sexuálního zneužívání dětí jsou v ČR děti na útěku z dětských domovů nebo výchovných ústavů, děti bez dokončené povinné školní docházky, děti vystavené konfliktům v rodině, děti z neúplných rodin, děti se zážitky sexuálního násilí nebo zneužívání v rodině. Téměř 90 % klientů projektu Šance jsou děti bez zázemí, prakticky ve stavu bezdomovectví. Obtíž řešení situace těchto dětí spočívá také v tom, že když terénní pracovník neoznámí nezletilého klienta, dostává se do rozporu se zákonem. Když to oznámí, stát umístí toto dítě do ústavní péče, z níž ale toto dítě uprchlo. K homosexuální prostituci nabízí dítě také v některých případech rodina a zisk je potom přilepšením či jediným příjmem takové rodiny. Jako příklad se uvádí příběh *9letého chlapce*, vyhledávaného dětského prostituta, který se doma neviděl s rodiči a celé léto trávil na ulici a vydělával hodně peněz. Když pak pracovníci projektu Šance kontaktovali otce tohoto dítěte, považoval to za

¹⁸³ H. Gerlinger, *Sehnsucht nach Liebe? Eine Analyse des Phänomens Kinderprostitution*, s. 58-63; srov. I. Thiede, *Mädchenprostitution. Ein Versuch, aus dem Elternhaus auszubrechen*, s. 84-99.

neadekvátní zásah do soukromí. Mnohé z dětí v prostituci jsou závislé na hracích automatech, alkoholu a drogách, přičemž je u nich tato závislost pěstována úmyslně – každý druhý klient projektu Šance se stal závislým na omamných a psychotropních látkách. Předloženy jsou dále procentické údaje o příčinách vzniku *butterfly sex* u klientely projektu Šance:¹⁸⁴

<i>Ztráta zázemí – výchova v ústavu:</i>	70 %
<i>Rozvrácená rodina:</i>	50 %
<i>Sexuální zneužívání:</i>	40 %
<i>Jiná sexuální orientace:</i>	13 %
<i>Nenávist k rodičům:</i>	7 %
<i>Alkoholismus rodičů:</i>	6 %

Autoři připomínek k druhé periodické zprávě si stěžují na to, že s dětmi na ulici pracuje malé množství nestátních organizací, že si společnost neváží práce s rizikovými skupinami, že tím nestátní organizace těžko získávají podporu státu a firem.¹⁸⁵

Údaje o příčinách a motivech, jež vhání děti do komerčního sexuálního zneužívání v ČR, poskytují i rozhovory sociální pracovnice oddělení péče o rodinu a děti, která si položila také otázku, *odkud pocházejí děti, které získávají finanční prostředky poskytováním sexuálních služeb*. Odpověď poukázala na souběh příčin a motivů, které vedly tyto děti k získávání finančních prostředků poskytováním „sexuálních služeb“, mezi nimiž se objevily také rodiny dlouhodobě závislé na dávkách sociální péče, jejichž děti považovaly za svůj handicap odlišnost od vrstevníků, pokud šlo například o oblečení či elektroniku; za peníze získané za poskytování sexuálních služeb si zpočátku kupovaly značkové oblečení, později drogy, které sloužily k úniku z reality; paradoxním znakem těchto nepracujících rodičů bylo, že věnovali dětem méně času a neměli zájem s nimi komunikovat o problémech. Nedostatečně saturované základní potřeby v rodině a s tím spojené problémy ve škole vedly tyto děti k vyhledávání nových podnětů, jako byly návštěvy diskoték, výherní automaty, alkohol i drogy. To vše vyžadovalo dostatek finančních prostředků, které si opatřovaly poskytováním sexuálních služeb, což jim připadalo „čistější“ než páchání majetkové trestné činnosti, zejména po dovršení 15 let věku, kdy mohou být již odsouzeny. Kromě rodin dlouhodobě závislých na dávkách sociální péče jsou to podle tohoto svědectví dále rodiny, kde byl jeden z rodičů (partner matky) závislý na alkoholu, docházelo tam k fyzickému násilí vůči partnerovi i dítěti, okolí o tom vědělo a neohlásilo to příslušným orgánům; navazování sexuálních styků u

¹⁸⁴ *Připomínky k II. periodické zprávě o implementaci Úmluvy o právech dítěte v České republice*, <http://www.llp.cz>; srov. <http://www.sance.info>, s. 27.

¹⁸⁵ *Ibid.*, s. 28.

těchto dětí vyvolávalo alespoň na chvíli iluzi, že je má někdo rád. Dalším typem byly rodiny podnikatelů či nadměrně vyčíslených rodičů, kteří kompenzovali nedostatek času a emocionální podpory poskytováním finančních prostředků, děti tak hledaly nové podněty, včetně sexuálních styků, a opět měly pocit, že má o ně někdo zájem. Jednalo se také o děti, které byly sexuálně zneužity v jádrové či širší rodině či blízkým známým rodiny,¹⁸⁶ přičemž se o tomto sexuálním zneužití hovoří vedle chudoby a bídy jako o druhém hlavním rizikovém faktoru, který vede ke komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí.¹⁸⁷

Dalšími příčinami komerčních sexuálních praktik u dětí bylo nepochopení rodičů, popř. širšího sociálního prostředí, v kombinaci s odlišnou sexuální orientací u chlapců a také nenaplněné představy náhradní rodiny u dětí svěřených do péče pěstounů.¹⁸⁸

Citovaná sociální pracovnice konstatuje, že „*problém komerčně sexuálního zneužívání dětí je důsledkem nejen selhání rodiny, ale i nedostatečné prevence sociálně patologických jevů, podceněním či nedoceněním prvních příznaků problémů dětí*“.¹⁸⁹

Při „dobrovolné“ prostituci dětí se tedy jedná o snahu získat peníze na přepychové věci či na věci jen standardní, aby se vyhnuly posměchu vůči sobě nebo svým rodičům či šikanování ve vrstevnickém kolektivu. Může přitom jít o mobil, prvotřídní vypalovačku nebo mejdan, značkovou bundu či kosmetiku. Těmto dětem nejsou schopni rodiče obstarat brigádu, nerozumí jejich přáním, děti mívají deficit v sociálních dovednostech a tvořivosti, zase ale ví, že krást se nemá, a proto volí prostituci jako způsob, jak vydělat peníze. Přitom tyto děti utajují zkušenost s komerčním sexem, ale staví na odívání a prospěch z ní, a myslí si, že mají – i přes pocit nelibosti či zhnusení ze sebe sama - věci pod kontrolou.¹⁹⁰

Citovaná autorka dále říká, že jsou i případy, kdy děti *volí programově komerční sex jako způsob cesty do „lepší společnosti“*, když se často jedná o děti, které pocházejí z poměrně konformního rodinného prostředí a jsou zároveň vysoce nespokojené s vývojem své osobní cesty, jsou často subdeprivované či deprivované, dostávají se do kompenzačního kolotoče, jenž se analogicky srovnává s touhou po moci, majetku, slávě a postavení s mentalitou uspět za každou cenu a být schopen udělat pro to všechno, nebo se snaží tyto děti zmírnit své rozčarování a bolest zklamání na prahu dospělosti tím, že „obětují duši prodejem svého

¹⁸⁶ R. Köttnerová, *Otazníky a hledání cest pomoci komerčně sexuálně zneužívaným dětem*. In: *Komerční sexuální zneužívání dětí v České republice*, Sborník z konference pořádané ve dnech 6.-7. listopadu 2001, s. 34-39.

¹⁸⁷ E. Vaničková, *Komerční sexuální zneužívání dětí. Výsledky pilotní studie*. In: *Komerční sexuální zneužívání dětí v České republice*, Sborník z konference pořádané ve dnech 6.-7. listopadu 2001, s. 15.

¹⁸⁸ R. Köttnerová, *Otazníky a hledání cest pomoci komerčně sexuálně zneužívaným dětem*. In: *Komerční sexuální zneužívání dětí v České republice*, Sborník z konference pořádané ve dnech 6.-7. listopadu 2001, s. 36.

¹⁸⁹ *Ibid.*, s. 38.

¹⁹⁰ E. Vaničková, *Dětská prostituce*, s. 75-76.

těla“.¹⁹¹ Zábava, touha po dobrodružství, touha vyniknout ve skupině vrstevníků, být v něčem lepší, dokonce jednička, naplnit chybějící důvod vážit si sebe sama jsou důvody, které vedou děti do „dobrovolné“ prostituce, jež je tak způsobena sociální, emocionální a duchovní chudobou a deficitem nasycování základních potřeb dětí, které mu napomáhají vytvářet jeho sebekoncepci. E. Vaníčková právě považuje potřebu osobní a sociální identity, přiměřeně vyladěného sebepojetí za alfu a omegu v rozvoji sociálněpatologického chování a uvádí: „Vždyť pro některé děti je zájem zákazníka ‚prvním‘ spontánně projeveným zájmem o jejich osobu a dítě se tak hřeje u pomyslného ohníčku tepla. Některé děti se chtějí vyrovnat svým rodičům, kteří jsou v životě úspěšní a okolí se k nim podle toho chová. Bohužel jde o děti, které nemají čím imponovat, a když vyčerpaly škálu taškařic, kašpárkování, ponižování, kupování kamarádů, v souhře náhod využijí příležitost k zahájení prostituční kariéry, kterou chtějí získat v očích vrstevníků na ceně a vysloužit si takový obdiv, jakého se dostává jejich rodičům a jenž odvozen od úspěchu v zaměstnání“.¹⁹²

Sociální chudoba v rodinách, sexuální zneužívání i nátlak prostřednictvím rodinných příslušníků – to jsou podstatné důvody, kterými děti popisují, proč se ocitly v prostituci. Když se zdržují na ulici, zůstává jim často jako jediná možnost ve volném čase, herna. Pro většinu dětí je normální to, že se zdržují do pozdních ranních hodin na ulicích.¹⁹³

Osoby s rizikovým sexuálním chováním vyjadřovaly své postoje k oběma rodičům podle projevů lásky, pochopení, respektu a lhostejnosti, ponížení, pocitu viny, odmítnutí, strachu, odporu a nenávisti a odpovědi ukázaly, že byly příznivěji hodnoceny v dětství matky, vůči nimž měly spíše pocitu viny, otec se prosazoval více respektem, jasně horší vztah k rodičům byl u osob, které byly v dětství sexuálně zneužity, což potvrdilo horší emocionální vztahy, nedostatečnou kontrolu volného času dětí a zanedbávající chování v rodinách, z nichž pocházejí osoby s rizikovým sexuálním chováním. Ze studie vyplynulo, že rodiny, v nichž došlo ke zneužití, patřily mezi sledované rodiny a byly tak ještě před tím v kontaktu se sociálními odděleními. Přitom se sociálním pracovníkům nesvěřil v dětství nikdo ze skupiny osob s rizikovým sexuálním chováním, přičemž jich 33,3 % vstoupilo do prostituce před 15. rokem věku. Subjektivní motivace pro prostituci tak představuje směs faktorů jako jsou peníze (51,5 %), dárky (7,9 %), emocionální frustrace, hledání lásky (40,6 %), citu, sexuální zneužívání a zanedbávání v dětství, lhostejnost společnosti.¹⁹⁴

¹⁹¹ *Ibid.*, s. 74.

¹⁹² *Ibid.*, s. 76.

¹⁹³ C. Schauer, *Kinder auf dem Strich. Bericht von der deutsch-tschechischen Grenze*, s. 48.

¹⁹⁴ H. Balcarová, P. Pöthe, L. Csémy, V. Bosák, *Retrospektivní studie sexuálního zneužívání dětí u osob s rizikovým sexuálním chováním*, <http://www.detivpasti.cz/doc2.htm>.

Závažnost komerčního sexuálního zneužívání dětí pak závisí na těchto faktorech: je prokázána závislost na věku dítěte, kdy dochází k prvnímu sexualizovanému násilí, a faktem, že se ve věku puberty, resp. postpuberty, stávají obětí komerčního sexuálního zneužívání častěji „*chlapci, kteří byli sexuálně zneužiti ve věku předškolním nebo mladším školním, v dospělosti se ve větší míře sami dopouštěli sexuální agrese vůči svým dětem nebo dětem v blízkém okolí, zatímco chlapci, kteří se stali předmětem sexuální agrese ve starším školním věku, se signifikantně častěji dávají na dráhu homoprotituce; dívky, které se staly obětí sexuálního násilí v předškolním nebo mladším školním věku, byly pravděpodobně podle intrafamiliárního vzorce sexuálního zneužití zneužívány dlouhodobě a ve věku puberty, resp. postpuberty se často dávají na dráhu prostituce*“.¹⁹⁵ Tyto dívky se podle svědectví nikdy nenaučily ochraňovat svůj osobní prostor a rozhodovat o sexuálních aktivitách, takže se podřizovaly nabídkám nebo útokům mužů s očekáváním toho, že jim to přinese pozitivní prožitky, a většina se vydala cestou promiskuity, když nenašla vhodného partnera.¹⁹⁶ Takové děti s nenaplněnými základními potřebami z rodiny jsou právě typickým, nejčastějším profilem oběti komerčního sexuálního zneužití.¹⁹⁷

Na stránce označované *Z domova* deníku MF DNES se objevily vedle sebe hned dva články, které také ilustrují téma komerčního sexuálního zneužívání dětí a které přitom evokují výraz forma práce: jedná se o články s příznačnými nadpisy *Nakupovala děti pro sebe i pro jiné?* a *Tři tisíce korun, honorář pro dětské pornoherce*.¹⁹⁸ V prvním případě jde o obviněnou šestačtyřicetiletou ženu, která měla shánět „matky“, jež byly ochotné prodat své dítě. I u šestiletého syna této organizátorky se zjišťuje, zda se skutečně ale jedná o jejího vlastního syna, protože další z obviněných žen uvedla, že jí obviněná organizátorka řekla, že dala za tohoto chlapce půl milionu a že je spokojená. Dalšími obviněnými jsou dva lékaři. I když není výslovně uveden motiv „prodeje a nákupu“, nelze vyloučit ani sexuální účely. Nadpis druhého článku vyloženě evokuje odměnu za práci. Chlapci v Čechách dostávali od tříčlenné skupiny mužů, složené z jednoho Brita, Němce a Čecha, částky podle typu odvedeného výkonu: za pohlavní styk až 15 000 Kč nebo starší počítač, za sadu fotografií a krátké video 3000 Kč, přičemž se fotografování skládalo ze tří takzvaných setů a za každý set dostávali

¹⁹⁵ E. Vaníčková, *Komerční sexuální zneužívání dětí. Výsledky pilotní studie*. In: *Komerční sexuální zneužívání dětí v České republice*, Sborník z konference pořádané organizacemi Friedrich Bert Stiftung, La Strada, Karo a Enya ve dnech 6.-7. listopadu 2001, Friedrich Bert Stiftung 2002, s. 15-16.

¹⁹⁶ E. Vaníčková, *Jak vypadají? Profil oběti komerčního sexuálního zneužívání*. In: *Komerční sexuální zneužívání dětí v České republice*, Sborník z konference ve dnech 6.-7. listopadu 2001, s. 10.

¹⁹⁷ *Ibid.*, s. 11.

¹⁹⁸ L. Petrášová, *Nakupovala děti pro sebe i pro jiné? Policie už tři měsíce vyšetřuje ženu obviněnou z organizování obchodu s dětmi*, Mladá fronta DNES, úterý 1. února 2005, A/4; J. Vaca, *Tři tisíce korun, honorář pro dětské pornoherce*, Mladá fronta DNES, úterý 1. února 2005, A/4.

chlapci ve věkovém rozmezí od 13 do 18 let tisíc korun: první set představoval asi sto snímků chlapce, který se obnažuje, další už zachycoval nahého chlapce v erotických pózách a poslední tvořilo dvacetiminutové video. Místem činu byla zapůjčená vila v Kostelci nad Orlicí a pronajatý byt ve středu Prahy. Zpráva neuvádí, o kolik chlapců se jednalo a kolik získali pachatelé prodejem získaných snímků, které distribuovali a nabízeli prostřednictvím internetu zákazníkům v západní Evropě a v USA. Kromě peněz a počítačů nabízeli chlapcům i marihuanu, kterou i sami pěstovali.

Relativně sporadická problematizace chlapecké prostituce v politické, pedagogické a vědecké oblasti se vysvětluje těmito pěti podmínkami:¹⁹⁹

- na rozdíl od ženské prostituce se nepřiznává sexuálním výkonům chlapců – prostitutů žádná sociální užitečnost. Nepovažují se za nutné k tomu, aby ve společensky požadované míře umožňovali fungování určitých institucí a procesů;
- diskuse o chlapeckých prostitutech a jejich životní skutečnosti je ztěžována prostřednictvím tří tabu: chlapci vykonávají homosexuální praktiky, nabízejí sexualitu za peníze a týká se to skutkových podstat trestných činů;
- tito chlapci se vyhýbají veřejnému vnímání, přičemž jednají relativně nenápadně;
- neexistuje žádné sdružení, žádný svaz chlapeckých prostitutů, který by veřejně zastupoval jejich zájmy a který by podnítil svépomoc a vlastní organizaci. Činnost těchto chlapců je tradičně tak málo profesionalizována a tak velmi situačně založena, že není žádný prostor pro cíle vlastního „cechu“;
- neexistuje tak mnoho chlapců – prostitutů a chlapecká prostituce se proto považuje za okrajový problém.

Podle místa, na němž se chlapci nabízejí k prostituci, se rozlišuje mezi chlapci na ulici, barovými prostituty a *call-boys*. Zvláštní formu představují *kept boys*: chlapci, kteří bydlí delší dobu u jednoho „zákazníka“.²⁰⁰ Práce Call-Boys má spíše charakter zvoleného povolání; chlapci na ulici jsou oproti tomu většinou odkázáni na prostituci, protože se jim jinak nenabízejí žádné jiné pracovní možnosti.²⁰¹ Následující závěry se vztahují právě na tyto

¹⁹⁹ F. W. Stallberg, *Das Strichjungenphänomen – Aktualität, Perspektiven, Befunde*. In: Kath. Sozialethische Arbeitsstelle (Hg.), *Strichjungen – Fakten zur männlichen Prostitution*, Hoheneck, Hamm 1990, s. 17-26, in: D. Bange, *Jungenprostitution*. In: D. Bange/W. Körner, *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 254-255.

²⁰⁰ B. Gusy, G. Krauß, G. Schrott & W. Heckmann, *Aufsuchende Sozialarbeit in der AIDS-Prävention – das „Streetwork“ – Modell*. Herausgegeben vom Bundesministerium für Gesundheit, Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden 1994, in: D. Bange, *Jungenprostitution*. In: D. Bange/W. Körner, *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 255.

²⁰¹ M. T. Wright, *Eine Prozessevaluierung der gesundheitsfördernden Arbeit der Stricherprojekte in Deutschland unter besonderer Berücksichtigung des Einsatzes von Printmedien zur HIV-/AIDS-Prävention*, 2000, in: D. Bange, *Jungenprostitution*. In: D. Bange/W. Körner, *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 255.

chlapce: člověk se přitom musí zříci na základě nedostatečných výzkumů nutných diferenciací, např. podle národnosti, objevují se chlapci už od věku 10 let a vstupní věk i průměrný věk stále klesá, jen někteří tito chlapci činí z prostituce povolání, většina z nich je v prostituci jen několik let. Jejich „dřívější“ výstup z prostitučního prostředí na rozdíl od prostituujících ženského pohlaví se dá vysvětlit tím, že jsou už po několika letech – asi od 20 - pro zákazníky nezajímaví. Tito prostituenti se vyznačují velkou mobilitou. Neobvyklá není stálá změna velkých měst a orientuje se podle zvláštní příležitosti (např. veletrhy, kongresy) a „tržní hodnoty“. Jestliže se chlapec nabízí k prostituci delší dobu v jednom městě, ztrácí pro zákazníky na atraktivitě, protože ti stále hledají nové chlapce. Na rozdíl od ženské prostituce hraje u mužské prostituce sotva nějakou roli otevřené kuplířství. Existuje ale skryté kuplířství: majitelé bytů, pokojů, kteří pronajímají prostory a požadují od chlapců určitý obnos za zákazníka, a zprostředkovatelé, kteří za poplatek poskytují zákazníkům stálou nabídku mladých prostituentů.²⁰²

Pokud jde o *sociální pozadí těchto chlapců*, zmíněné studie se shodují v tom, že chlapci vyrůstali převážně v neúplných nebo funkčně narušených rodinách. Ztráta rodičů v raném věku skrze odloučení, rozvod nebo smrt jednoho z rodičů nebo neharmonické až úplně rozvrácené rodičovské domy jsou pro prostituující chlapce skoro už charakteristické. Studie poukazují kromě toho na to, že velmi mnoho chlapců bylo tělesně týráno a emocionálně nebo sexuálně zneužíváno: Janus a kol.²⁰³ zjistili u 24 z 28 vyšetřovaných chlapců, že byli ve svém dětství sexuálně zneužíváni dospělými nebo staršími mladistvými, Weisberg²⁰⁴ uvádí, že 29 % z dotazovaných 79 chlapců-prostituentů prožilo sexuální zneužívání uvnitř rodiny, např. od otců, bratrů či strýce, a 15 % vně rodiny, např. od přátel matky, babysitter nebo učitelů, kromě toho bylo 34 % tělesně týráno a 38 % emocionálně zanedbáváno. Tento trend potvrzuje i novější německá studie, která uvádí, že mnoho chlapců-prostituentů na ulici prožilo sexuální násilí v rodině nebo v prostředí blízkém rodině.²⁰⁵ Chlapci jsou obětí sexualizovaného násilí jako kojenci, v předškolním a školním věku a jako dospívající a průměrný věk začátku tohoto

²⁰² B. Bader & T. Möbius, *Thesen zur männlichen Prostitution*. In: B. Bader & E. Lang (Hg.), *Stricherleben*, Galgenberg, Hamburg 1991, s. 12-14; B. Gusy, G. Krauß, G. Schrott & W. Heckmann, *Aufsuchende Sozialarbeit in der AIDS-Prävention – das „Streetwork“ – Modell*. Herausgegeben vom Bundesministerium für Gesundheit, in: D. Bange, *Jungenprostitution*. In: D. Bange/W. Körner, *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 255-256.

²⁰³ M. D. Janus u. a., *Youth Prostitution*. In: A. W. Burgess (Hg.), *Child pornography and sex rings*, D. C. Heath, Lexington 1984, in: D. Bange/W. Körner, *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 256.

²⁰⁴ K. Weisberg, *Children of the Night*, D. C. Heath, Lexington 1985, in: D. Bange, *Jungenprostitution*. In: D. Bange/W. Körner, *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 256.

²⁰⁵ R. Ulfers, *Auswirkungen sexualisierter Gewalt gegen Jungen – Erfahrungen in der Projektarbeit mit Strichern bei BASIS e. V. Hamburg*. Vortrag gehalten auf der Tagung „Sexualisierte Gewalt gegen Jungen und sexuelle Identität“ am 5. 10. 2000 in Kiel veranstaltet vom Ministerium für Justiz, Frauen, Jugend und Familie des Landes Schleswig-Holstein, 2000, in: D. Bange, *Jungenprostitution*. In: D. Bange/W. Körner, *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 256.

sexualizovaného násilí je podle studií 10 až 12 let.²⁰⁶ Vzhledem k tomuto rodinnému pozadí nepřekvapí, že vysoká část těchto prostitutů má zkušenosti ústavních zařízení nebo v nich žije.²⁰⁷ Dále je shoda v tom, že tito chlapi často nemají ukončené školní vzdělání. Zajímavá je také podle výsledků jedné studie úzká souvislost mezi mladistvými uprchlíky a chlapeckou prostitucí²⁰⁸: 81 % dotázaných prostitutů opustilo rodičovský dům bez souhlasu dospělých už před 18. rokem věku (průměrný věk 14,8 roku), jako důvody byly ve většině případů uvedeny konfliktní rodinné situace (28 %), polemiky ohledně homosexuality chlapců (24 %), touha po svobodě a dobrodružství (23 %) nebo zneužití v rodině (15 %). Prostituenti také popisují, že pro mnohé z nich k tomu patří konzumace drog a alkoholu. Na základě svých zkušeností s prací s prostituty píše Thoma Möbius²⁰⁹: „*Jít se nabízet, aniž bys před tím vykouřil jeden point, vypil alkohol nebo vzal pilulku, se zdá být na trvalo neúnosné. Je možné, že stud, zlost a odpor jsou příliš velké a bolestné na to, aby je bylo možno unést v strážlivém stavu*“.

Do prostituce jdou tito chlapi na základě různých motivů. Jako důležitý motiv jsou uváděny peníze. Uprchlíci se nabízejí k prostituci proto, aby mohli přežít na ulici. Drogově závislí to potřebují proto, aby mohli financovat svou závislost. Jiní chlapi potřebují tuto činnost, aby si mohli dovolit nejnovější luxusní zboží nebo nejnovější módu. V menší míře uvádí určitá část také to, že hledají zábavu a (sexuální) dobrodružství. Kromě toho se odborníci domnívají, že se tito chlapi snaží překonávat pocity opuštěnosti, izolace, pocity toho, že nejsou milováni, a pocity méněcennosti.²¹⁰

Diskutuje se o otázce, zda jsou chlapi homosexuálové, bisexuálové nebo heterosexuálové, tedy o otázce *sexuální identity*. V německých studiích ze 70. let je to jen asi jedna třetina prostitutů, kteří se sami definují jako homosexuálové nebo bisexuálové.²¹¹ Objevují se ale i zřetelně vyšší čísla: 47 % homosexuálů, 29 % bisexuálů, 8 % transvestitů, 4 %

²⁰⁶ H. Julius & U. Boehme, *Sexuelle Gewalt gegen Jungen. Eine kritische Analyse des Forschungsstandes*, Verlag für Angewandte Psychologie, Göttingen 1997, in: U. Boehme, *Jungen als Opfer*. In: D. Bange/w. Körner, *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 246.

²⁰⁷ H.-P. Schlich, *Jungs auf der Straße – Straßenkinder und Prostitution*, Streetcorner 7 (2), 1994, s. 71,74.

²⁰⁸ K. Weisberg, *Children of the night*, D. C. Heath, Lexington 1985, in: D. Bange, *Jungenprostitution*. In: D. Bange/w. Körner, *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 257.

²⁰⁹ T. Möbius, *Streetwork in der Hamburger Stricherszene. Die Arbeit des BASIS-Projektes der Intervention e. V.* In: Kath. Sozialethische Arbeitsstelle (Hg.), *Strichjungen – Fakten zur männlichen Prostitution*, 1990, s. 27-38, in: D. Bange, *Jungenprostitution*. In: D. Bange/W. Körner, *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 257.

²¹⁰ D. Bange, *Jungenprostitution*, Päd. Extra & demokratische erziehung 3, Heft 11, 1990, s. 33-38, in: D. Bange, *Jungenprostitution*. In: D. Bange/W. Körner, *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 257.

²¹¹ N. Schmidt-Relenberg, H. Karner & R. Pieper, *Strichjungen-Gespräche*, Luchterhand, Darmstadt-Neuwied 1975; H. J. Schickedanz, *Homosexuelle Prostitution*, Campus, Frankfurt am Main 1979, obé in: D. Bange, *Jungenprostitution*. In: D. Bange/W. Körner, *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 257.

transsexuálů.²¹² K sebehodnocení těchto prostitutů se ovšem podotýká, že většina chlapců-prostitutů má velké problémy se svou sexuální identitou a že je proto pro ně těžké, aby přiznali odlišnou orientaci.²¹³

V České republice se vyskytuje *heterosexuální* a *homosexuální forma chlapecké prostitute*, přičemž provozování konkrétní formy nemá vztah k sexuální orientaci chlapců. *Heterosexuální forma* se provádí hlavně v bytech jako privátní či organizovaná s tím, že se rozvíjí nová privátní kategorie, kterou vyhledávají především dívky na základě strachu z posměchu ve skupině kvůli panenství a na základě doporučení a zprostředkování takových kamarádek, jež chtějí zahladit svůj poklesk a předčasnou sexuální aktivitu, a chlapci tak získají kromě peněz i pověst světa znalého milovníka, heterosexuální forma se skoro nevyskytuje na ulici, spíše v omezené míře v salonech.²¹⁴

U *homosexuální formy* chlapecké prostitute se rozlišují tyto dvě kategorie: *salonní* prostitute, jež zahrnuje gay kluby, eskort služby a nově i veřejné domy jen pro homosexuální klienty, a *pouliční* prostitute, která je nejčastější, i když je nejnuznější, a potvrzuje i mezinárodní údaje o nejčastějším věku 17 - 20 let a o tom, že všichni pocházejí z dysfunkční rodiny, jsou na ulici a bez přístřeší. Poznatky z Prahy ukazují, že asi v pětině případů se jedná o chlapce, kteří překročili naši východní hranici, a ostatní jsou ze všech regionů ČR. Je mezi nimi řada Romů, jak to dokládají zkušenosti ze Smíchova, kde se jedná o komunitu chlapců starších 12 let, kteří vykazují i další sociálněpatologické chování, jež tvoří při výskytu 61 % homosexuální prostitute ze 42 % užívání heroinu a ze 45 % loupežná přepadení, přičemž partnerky těchto chlapců o jejich homosexuální činnosti nevědí, nebo je k ní samy naopak vybízejí, aby se tato činnost oderotizovala, odsexualizovala a aby se vnímala jen jako zdroj peněz. Často uváděným příkladem je prostituční činnost romských dětí v areálu plaveckého bazénu v Podolí, kde si zejména v páře, ve sprchách vydělávají na zmrzlinu a tobogány a přinášejí částky 1000 – 3000 Kč. Proto je i v zahraničí známá hlavně tato pražská homosexuální chlapecká prostitute, i když obecně platí, že chlapecká homosexuální prostitute není vázána jen na velká města a jejich bazény, ale dochází k ní z ekonomických důvodů i z důvodů zábavy při obtížnosti kontaktovat osobu opačného pohlaví ve všech regionech. Tato forma tzv. dobrovolné chlapecké prostitute se vyznačuje tím, že chlapci vyrůstali častěji v rodinách bez otce nebo se silnou dominancí jednoho rodiče, v jinak

²¹² K. Weisberg, *Children of the night*, in: D. Bange, *Jungenprostitution*. In: D. Bange/W. Körner, *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 257.

²¹³ F. W. Stallberg, *Das Strichjungenphänomen – Aktualität, Perspektiven, Befunde*. In: Kath. Sozialethische Arbeitsstelle (Hg.), *Strichjungen – Fakten zur männlichen Prostitution*, s. 23, in: D. Bange, *Jungenprostitution*. In: D. Bange/W. Körner, *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 257-258.

²¹⁴ E. Vaničková, *Dětská prostitute*, s. 79.

dysfunkční rodině, či v ní dosud žijí. Chlapci v homosexuální prostituci většinou nemají homosexuální orientaci, tato činnost je jim vnucena jako forma obživy a chápe se jako obchod, je silně spojena se závislostí na omamných a psychotropních látkách a na alkoholu a s nebezpečím nákazy pohlavních chorob, včetně AIDS.²¹⁵

Problematiku chlapecké prostituce v ČR mohou přiblížit i následující kasuistiky: J. Dunovský uvádí příběh ze zkušenosti Dětského krizového centra a tím současně poukazuje na vzájemné prolínání jednotlivých forem komerčního sexuálního zneužívání dětí a na skutečnost, že dětská pornografie předchází dětské prostituci či ji uvádí a naopak²¹⁶: 12letý chlapec zavolal do DKC a žádal o pomoc v problémech, když se setkal v pražských lázních se skupinou cizinců, kteří jej pozvali do bytu, nabídli mu k prohlížení pornografické obrázky a chovali se k němu vlídně. Při příštím pozvání na něm požadovali, aby se nechal fotografovat při pózování nejprve oblečený, pak nahý, pak při různých sexuálních praktikách a pak aby prováděl sexuální styk s muži v nejrůznějších polohách. Dostával za to mnoho peněz, za něž různě hostil své kamarády. Zmínění muži pak požadovali, aby přivedl další chlapce, a on vybudoval dobře fungující skupinu chlapců. Přitom nic nevěděla jeho matka ani škola.

E. Vaničková uvádí tyto ilustrující příběhy²¹⁷: chlapec ve věku 16 let utekl před rokem a půl z domova a při návštěvě plaveckého bazénu v Podolí jej oslovil asi o rok starší dohazovač, jenž mu zprostředkoval setkání s mužem za účelem pasivního análního sexu. Tento muž mu pak dohazoval další známé, uvedl ho klubu a tento chlapec má tak stále u koho spát; chlapec ve věku 15 let žijící s vlastní matkou měl sex poprvé před 3 roky s kamarádkou své matky a přivydělává si tím, že si nechává platit dívkami za to, že je zasvětil do tajů sexuálního styku.

Podle informací G. Wuttke se v Praze zjevně vytvořila zaběhlá scéna chlapců v prostituci, která se specializuje na západní obchodní cestující a turisty. Ti pak mohou využít za ceny od 50 DM chlapce ve věku 14 - 15 let. Příslušné „sexmapy města“ podávají informaci o stanovištích a dostaveníčkách prostituentů. Ne zřídka jsou chlapci také přemlouváni k tomu, aby šli do Německa, kde si mohou vydělat více peněz než v Praze. Tak například Marek je už dva a půl roku v prostituci. Už „pracoval“ v Berlíně, Hamburku, Lübecku a Mnichově – většinou v blízkosti hlavních nádraží, kde homosexuální a pedosexuální muži přednostně vyhledávají děti v prostituci. Protože je poptávka po tom, kdo vypadá mladě nebo má ještě neznámý obličej, jsou chlapci nuceni, aby často měnili místa. Neuspějí-li během osobních

²¹⁵ *Ibid.*, s. 80-82; J. Chmelík a kolektiv, *Mravnost, pornografie a mravnostní kriminalita*, s. 64.

²¹⁶ J. Dunovský, *Vývoj poznávání a současná situace komerčního sexuálního zneužívání dětí ve světě a u nás*. In: J. Dunovský, M. Mitlöchner, K. Hejč, J. Hanušová-Tlačilová, *Problematika dětských práv a komerčního sexuálního zneužívání dětí u nás a ve světě*, s. 22-23.

²¹⁷ E. Vaničková, *Dětská prostituce*, s. 80.

kontrol nebo razií, jsou bez odkladu odsunuti. Jsou-li infikováni virem HIV, pendlují mnohdy sem a tam mezi svou vlastí a Německem a cítí se následkem své nemoci úplně izolováni. Proto bývají často děti mužského pohlaví z chudých východoevropských rodin v prostituci v Německu, neboť se jejich rodičům namlouvá, že čeká jejich syny v Německu lepší život. Čím mladší a dezorientovanější jsou tito chlapi, tím snadněji se podaří pederastům to, aby sehráli „svou roli ochránců“. Zahraniční chlapi v prostituci cvičené oči snadno vyhledají. Nádraží jsou sice na této scéně upřednostňována, ale nejsou jedinými dostaveníčky pederastů a (potenciálních) dětských prostitutů. Dalšími místy jsou oddělení s hračkami, bazény, soukromé byty i prostory s ukázkami počítačových her ve velkých obchodních domech. Přitom se někdy stírá hranice mezi homosexuálními a pederastickými zákazníky.²¹⁸

Amsterdam je považován spolu s Prahou za mekku gay a pedoscény. Mnoho z tamních ztroskotaných rumunských prostitutek se po roce 1989/90 nejdříve pokoušelo o to, aby byli přijati v Německu. Ohroženi odsunem, uchýlili se nakonec do Holandska. Zpráva o *Bucharest boys* z Amsterdamu uvádí podle poznatků *Streetcorner Work Foundation*, že před tím, než padla berlínská zeď, byla většina zahraničních chlapců anglicky mluvících. Nyní je pravděpodobně každý třetí prostitut z Rumunska, z České republiky, ze Slovenska nebo Polska. Většina rumunských prostitutek byly ještě děti, když přišly do Amsterdamu, a to 10 nebo 12 let staré.²¹⁹

C. Schauer z česko-německého sociálního projektu KARO líčí ve své knize *Kinder auf dem Strich. Bericht von der deutsch-tschechischen Grenze (Silniční prostituce dětí. Zpráva z česko-německých hranic)* několik příběhů na základě rozhovorů s dotyčnými chlapi a dalšími osobami:²²⁰ jeden čtyřletý chlapec s modřinami v obličeji, špinavý a zjevně zanedbaný a opožděný sdělil, že musí oslovovat německé muže a jít s nimi do auta: „musím pomoci mé mamě, protože je nemocná a potřebuje peníze“; mezi říjnem 1998 a červnem 2003 informovalo 40 dětí ve věku 6 - 18 let, s nimiž se setkala v příhraničních regionech Euroregionu Egrensis v České republice, o svém životě. Přístup k dětem byl překvapivě bezproblémový, děti byly ochotné k rozhovoru, ale chtěly zůstat v anonymitě. Všechny děti dělaly dojem, jako kdyby ještě nikdy s nikým nemluvily o své situaci. Vyprávěly ochotně a velmi plynule, někdy přerušovaně s chichotáním, smíchem nebo pláčem. Nápadné byly jejich hlasité, velmi rychlé způsoby vyprávění a jejich nervozita při rozhovorech. Teprve po

²¹⁸ G. Wuttke, *Kinderprostitution, Kinderpornographie, Tourismus. Eine Bestandsaufnahme*, s. 56-57.

²¹⁹ *In Amsterdam gibt es mehrere Anlaufstellen für (ausländische) Prostituierte und Stricher, unter anderem das AMOC*, *The Independent*, 6. 4. 1994, in: G. Wuttke, *Kinderprostitution, Kinderpornographie, Tourismus. Eine Bestandsaufnahme*, s. 57.

²²⁰ C. Schauer, *Kinder auf dem Strich. Bericht von der deutsch-tschechischen Grenze*, s. 46-74.

rozhovorech se jich autorka ptala na věk, původ a místo bydliště. Pokud jde o vstup do prostituce, mnoho dětí nemohlo samo označit dobu vstupu do prostituce a částečně nevědělo, jak se do této životní situace dostalo.

Šestiletý František k tomu říká jen, že už je dlouho na ulici. Bližší údaje z jeho vyprávění neplynou. Při mluvení působil velmi nervózně, mluvil rychle, chvílemi nejasně. Jeho slovní zásoba nebyla vyvinuta způsobem odpovídajícím jeho věku. *Antonín* mluvil o svém vstupu do prostituce bez emocí: „jsem už *od tří let na ulici* a přicházejí vždy muži z Německa, kteří se mnou dělají sex. Je to přesně tak.“ *Jiří ve věku 15 let* se ptal: „je to tak špatné, co dělám? Moje matka je přece také coura a stojí celou noc kolem.“ Z vyprávění dětí je patrné, jak velmi podporuje sociální chudoba rodin vstup do prostituce.

Dvanáctiletý Karel popisuje svou situaci s vysvětlením: „dříve jsem žebral u aut Němců: neměli jsme doma žádné peníze. Proto jsem jel právě s nimi“.

Mnohé děti byly už před vstupem do prostituce sexuálně zneužity. *Dvanáctiletý Stanislav* byl jedním německým přítelem rodiny znásilněn, když mu bylo jedenáct let. Od té doby přicházejí němečtí muži a chtějí s ním mít sex.

Průběh dne u těchto dětí byl popsán většinou stejně: „Jsem tady už ráno a pak zůstávám na ulici, než se setmí. Někdy si hraju také tam na louce...“ říká *šestiletý František*. Především mladší děti uvádějí, že si hrají na ulici nebo na parkovištích a přitom čekají na sexuální turisty. Některé děti navštěvují podle jejich údajů ještě dopoledne školu a jdou teprve potom „na chodník“. Velká část ale chodí do školy jen zřídka nebo už vůbec ne: „Stojím tady vždy hned po škole, až do doby, kdy už nepřijede žádné německé auto. Je to rozdílné, někdy do rána,“ říká *dvanáctiletý Stanislav*. *Antonín* vypráví: „když mám roupy, jdu do školy. Někdy dělám také odpoledne domácí úkoly. Pak jdu s ostatními ven na ulici“. A *Tomáš ve věku osmi let* říká: „Po večerech vyrazím k občerstvení něco sníst. Mé matce je jedno, kdy přijdu. Ta už pak spí. Někdy musím ale přijít domů v jedenáct hodin“.

Dotazované děti většinou znají jména a auta sexuálních turistů. Mnohé děti mají své osobní hlavní zákazníky: *15letý Jiří* ví o jednom Němci: „Je skoro každý den na nádraží a spí často ve svém autě. Ptá se mě pořád na 13leté nebo ještě mladší dívky. Někdy prochází městem a hledá si sám malá děvčata.“ *Šestiletý František* vyprávěl: „Znám už většinu mužů, kteří mě berou s sebou. Jen některé jsem ještě nikdy neviděl“.

Často mluvily děti o přátelských vztazích s pravidelnými zákazníky s určitou hrdostí: „G. je docela milý, ten chodí také k nám domů. Někdy něco přinese,“ prohlásil *12letý Stanislav*.

Antonín mluvil často o svém strachu ze sexuálních turistů: „Někdy mám špatný pocit. Když jsou cizí, potom jim nedůvěřuju.“ A skoro souběžně dodal: „Mám strach, abychom my děti nebyly prodány“.

Děti uváděly také přesné údaje o tom, kdo je nabízí a jak probíhají kontakty s německými turisty. Vyprávěly, jak samy od sebe přicházejí k čekajícím sexuálním turistům nebo jak jsou kuplíři/kuplířkami přiváděny k zaparkovaným autům. Malý *František* vyprávěl: „Musím při hraní dávat pozor, abych viděl Němce...“ Děti vysvětlovaly, že často zanechávají sexuální turisté svá telefonní čísla u kuplířů/kuplířek a někdy je dávají také tajně jim samotným. Často domlouvají kuplíři/kuplířky termíny se sexuálními turisty. „Můj strýc mi přesně řekne, když se u něho ptá Němec, a pak jdeme do bytu,“ říká *13letý Honza*. V rozhovoru děti také popisovaly znamení jako kývání hlavou do určitého směru nebo tajná znamení rukou, pomocí nichž se dorozumívají s německými turisty: „Postavím se před dveře. Když přijedou německá auta, pokynu rukou krátce dolů. Oni už vědí, co mám na mysli,“ vypráví *Antonín*. Svě vlastní zprostředkovatelské činnosti představovali starší chlapci následovně: „Když chtějí Němci tak malé, pak přivedu *svého šestiletého bratra*. Moji přátelé to také tak dělají“.

Děti v rozhovorech označovaly detailně i přání sexuálních turistů: převážně orální a anální styk nebo vzájemné masturbování. Také uváděly, že musí análně nebo vaginálně zavádět předměty: „Musel jsem jednomu pořad strkat vuřty do jeho zadnice a mně to on taky dělal,“ líčil *desetiletý Martin*. A *13letý Martin* zase vyprávěl: „K. se ještě nikdy nesvlékl, chce jenom pořad brát do úst můj ocas“. Jen *šestiletý František* nemohl vysvětlit, co s ním němečtí turisté dělají: „Pořád se mnou dělají něco, nevím vlastně co; je to směšné.“ A *Antonín* nechtěl říci nic k druhu a způsobu sexuálních činů: „Chci být jen rychle hotov a rychle zase pryč“.

Děti také uváděly, že někteří sexuální turisté dělají fotky nebo video během sexuálních činů, jak vysvětloval *15letý Jiří*: „U toho jednoho jsem musel v autě chytit jeho ocas a on to vyfotil.“ Nápadné bylo, že děti používaly pro svá líčení německé vulgární výrazy. Často požadovali muži z Německa sex bez kondomu: „Chtějí vždy dívky a kluky, také malé. Mnozí chtějí jen onanovat a vykourit za 10 až 20 Euro a ne jen sex,“ tolik *Danka* ve věku *14 let*.

Chlapcům to šlo ve srovnání s děvčaty lépe, když mluvili o sexuálních praktikách, přesto ztišovaly všechny děti své hlasy, když šlo o detaily, mnohé dívky plakaly. Někteří chlapci se rozpačitě chichotali a styděli se mluvit o sexuálních praktikách.

Ve většině případů mluvily děti o tom, že jezdí se sexuálními turisty v jejich autech na odlehlá místa: „Jezdím s nimi skoro vždycky ven, za garáže...“ říká *jedenáctiletý Antonín*. Když byl dotázán, kde jsou přesně, odpověděl: „...no, právě venku, pryč od města“. Ale děti označovaly také odlehlé kusy lesa, do nichž jezdí se sexuálními turisty. Na druhé straně

hovořily o tom, že se zneužívání děje také v bytech. Na další otázky, kde se byty nacházejí, reagovaly děti velmi zdrženlivě a nechtěly poskytnout přesné odpovědi.

Němečtí turisté platili dětem většinou 5 až 25 EUR. Někdy dostávaly také jen sladkosti: „Někteří chtějí také se mnou a mým přítelem za 50 DM, ale chtějí nás oba,“ říká *dvanáctiletý Stanislav. Malý František* ve věku 6 let počítal: „Dnes jsem udělal teprve 20 DM, ale někdy mi dávají Němci také jen bonbóny.“ *12letý Tomáš* dostal od jednoho německého sexuálního turisty nabídku 2000 DM za noc v hotelu a vysvětlil, že „...chtěl ale ode mě tak směšné věci“, detaily nechtěl ale popisovat. Někteří sexuální turisté chodí s dětmi také jíst nebo podporují rodiny či kuplíře materiálně: „Můj strýc dostal od P. televizi, protože může vždycky s sebou vzít do bytu malá děvčata. Nemusí pak nic platit,“ říká *osmiletý Roman. Petr, 13 let*, uváděl: „K. u nás někdy spí a potom jde s mou matkou nakupovat.“ Během rozhovorů označovaly děti peněžní obnosy vždy v němčině. Na následnou otázku o místu výskytu peněz odpovídaly děti často vyhýbavě nebo dávaly rozporné odpovědi: tak odpověděl *Antonín*: „Koupím si pak vždycky něco pěkného, kalhoty a tak.“ Krátce na to ale tento jedenáctiletý chlapec říkal: „Musím mé matce přinést dnešní peníze ještě domů“.

Všechny děti mluvily otevřeně o násilí, kterého se na nich sexuální turisté dopouštějí. Také *11letý Antonín* s tím má už zkušenost: „Před dvěma lety se mnou odjel jeden Němec do lesa. V autě mě spoutal a zalepil mi pusou.“ Od svých rodičů nemohl zjevně očekávat žádnou podporu: „Jsou krutí. Je to stejné.“

Policie nebyla dětmi vnímána jako přítel a pomocník, spíše se bály jejich brutality a jejich diskriminujícího chování: „Musel jsem na policii, když mě našli v autě s jedním Němcem. Špatně se mnou ale zacházeli a nadávali mi, Němec směl jít,“ říká *dvanáctiletý Stanislav. Viktor* ve věku 13 let musel vypovídat proti jednomu německému sexuálnímu turistovi: „Nic mi nevěřili. A potom policajt řekl, že když se to ještě jednou stane, musím do domova. Pak mě vzali k mým rodičům a dostal jsem výprask“.

O životě se svými rodiči a rodinami mluvily děti jen nerady: *Tomáš, 8 let*, říkal: „Neptej se mě, nechci o tom nic říkat“.

Velká část dětí pocházela ze sociálně zanedbaných, chudých a na děti bohatých rodin, rodiče byli většinou nezaměstnaní, někteří závislí na drogách nebo alkoholu nebo seděli ve vězení. *Šestiletý František* vyprávěl smutným hlasem: „Můj táta je ve vězení, protože dělal pořád tak zlé věci“.

Přátelské vztahy měly děti většinou jen v prostředí prostituce, proto označovaly při rozhovorech dospělé prostituující a kuplíře jako přátele: pro *patnáctiletého Jiřího* byl jeho

pasák také přítel. *Antonín* smutně vysvětloval: „Jen kluci, s nimiž jsem na ulici, jsou moji přátelé. Ti ostatní se mnou nechtějí mít tak jako tak nic do činění“.

Patnáctiletého Antonína znala C. Schauer už více než čtyři roky a nikdy ho během této doby neztratila z očí. Posadili se spolu v nočních hodinách v poradně Marita P. Jeho tmavé oči hleděly jako vždy smutně, byl zaražený a nervózní. Vyprávěla mu o své knize a chtěla vědět, co je podle něho důležité napsat, a také co si o tom myslí. Trochu rozpačitě se usmíval, ale také hrdě, když se dozvídal, že píše i o něm. Ale prosil ji, aby ho jmenovitě neuváděla. Mezitím už k němu nepřijíždí tolik Němců, říká: „Pro ně už jsem určitě příliš starý.“ Pak z něj vypadlo: „Když u nich sedím v autě, pomyslím si, že jsem se zbláznil, protože to dělám a že to už nechci dělat.“ Zajímavě pak vyprávěl dál, že 25 EUR zaplatí Němci za to, co dělají s dětmi. Že je sex s dětmi zakázán, on ví, přece „mi to řekli od vás.“ C. Schauer se ho zeptala, zda by si uměl představit, že tyto Němce udá: „Ano, protože se na nás dětech něčeho dopustili a tělesně nás poškodili,“ odpovídá a doplňuje: „ano, tělesné bolesti jsou nejhorší!“ Skoro pravidelně teď chodí do školy. Přiznával se, že už tři měsíce pravidelně kouří drogy, někdy tři jointy, zač musí položit na stůl 100 Kč za joint, tedy asi 3 EUR. Ještě pořád chce být Antonín truhlářem a mít ženu a dvě děti. Jakmile dokončí devátou třídu, chce začít s vyučením. Zdraví, dobrý život a pěknou práci, tak si představuje svou budoucnost. Pod pěkným životem si představoval „nebýt sám a dobře se cítit.“ Potom mluvil také o tom, z čeho má strach, o svých obavách z AIDS a drogové závislosti. Vyprávěla mu o myšlence zřídit centrum ochrany dětí, také o tom, jak by mělo fungovat: „To by bylo dobré pro mnoho dětí, které jsou zde na ulici,“ uvažoval o tom. Také to, že má být tato kniha vydána, považoval za dobré: „Je to okay a snad to pomůže pro politiku.“ Na závěr mluvil Antonín o tom, co by změnil: „... aby už Němci nejezdili... Bylo by dobré, kdyby zavřeli hranice nebo Němce, kteří chtějí mít sex s dětmi, a už je nepustili dovnitř“.

Delší čas KARO opatrovalo jednu ženu, která utekla se svým malým dítětem před svými pasáky. Cestovala přes tři země, stála jednu noc před jejich dveřmi a prosila o pomoc a ochranu. V době, kdy byla nucena k prostituci, musela pracovat na ulici nebo v nevěstinci. Uváděla, že byla nucena k prostituci a – zavřena v jednom pokoji – musela přijímat sexuální turisty. Sem a tam byla prodána také na krátký čas do Německa. Jejího *tříletého syna* jí odebrali. Někdy ho slyšela z vedlejšího pokoje křičet. Co přesně se s jejím synem dělo, dodnes neví. Ale vše ukazuje na sexuální zneužívání: dítě začalo říkat německá slova jako „ ficken“ a „Schwanz“. Bylo agresivní. Jednoho večera, když byla matka nakupovat, chtěla sociální pracovnice C. Schauer dítě vysprchovat, když si předtím hráli a povečeřeli. Pak šli společně do koupelny, kde chtěla dítě vysvléci a dát do vany, ale dítě zcela žalostně křičelo,

mlátilo do ní a stále znovu volalo německy „...nein, nein, nein...“ Matka jí pak vysvětlila, že její pasák dával chlapce často do vany se studenou vodou.

Jedna *učitelka* místní školy uváděla, že má ve třídě *dvanáctiletého chlapce*, jenž stále chodí za prostitucí na velké silnici za Chebem. Jiná *sociální pracovnice*, která organizovala víkendové pobyty pro sociálně ohrožené děti z nápadných rodin, se v rozhovorech dozvěděla, že 11 z celkových 13 dětí ve věku od 8 do 11 let z měst příhraničního regionu už zažilo různé praktiky sexuálního zneužívání: někteří *chlapci* z víkendového tábora měli strach jít sami na toaletu a báli se, že by mohli být na záchodě Němci a sahat jim na penis. Tato žena také uváděla, že děti uměly překvapivě dobře německé číslice a znaly mnoho německých výrazů ze sexuální oblasti.

Vstupní věk *dívek* do prostituce se odhaduje na 11 - 17, resp. 13 - 14 let.²²¹ Tyto dívky považují prostituci často za dočasné řešení v krizích a nedefinují se jako prostitutky. Na základě rozličných motivů se rozlišují dvě skupiny dívek v prostituci: za první dívky, které žijí jako zcela „normální“ mladí v rodinách nebo výchovných zařízeních a příležitostně se nabízejí k prostituci s utajením před rodiči a sociálním okolím; za druhé dívky, které utekly z domova, jsou na útěku a zajišťují si dočasně živobytí prostřednictvím prostituce. Zdržují se v prostředí velkých měst a přenocují střídavě u přátel a známých. Sexuální služby přicházejí spíše jako směna za možnost přenocování nebo aby „pomohly příteli v dočasné finanční nouzi“.²²² Některé údaje hovoří o tom, že celkově 52,5 % osobně dotázaných dívek prožilo dlouholeté sexuální nebo tělesné násilí uvnitř nebo vně rodiny, přičemž ale nelze prožité násilí chápat jako spouštěč prostituce.²²³ Další studie – hlavně z amerického a německého prostředí - uvádějí, že k vstupu dívek do prostituce dochází v 51,0 % ve věku 14 - 15 let, v 35,5 % ve věku 16 - 17 let, ve 13,3 % ve věku 12 - 13 let; 75 % dívek přitom pochází z neúplných a narušených rodin, nebo vyrůstalo v ústavních zařízeních či pěstounských rodinách, 80 % bylo v dětství sexuálně zneužito, a to v 30,3 % v trvání 5 let a déle, v 15,1 % 1 - 4 roky, v 6,1 % rok a déle, přičemž bylo při prvním sexuálním zneužití 36,4 % ve věku 8 - 9 let, 18,2 % mladší šesti let nebo ve věku 6 - 7 let, 15,1 % ve věku 10 - 11 let, 9,1 % 12 - 13 let, 3,0 % 14 - 16 let, v 82 % případů bylo použito násilí, v 99 % měly tyto děti negativní pocity vůči sobě samým, v 90 % vedlo zneužití k prostitučnímu chování, v 96 % utekly kvůli zneužití

²²¹ C. Kluge, *Mädchenprostitution*. In: D.Bange/W. Körner (Hrsg.), *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 327; E. Vaníčková, *Dětská prostituce*, s. 71.

²²² C. Kluge, *Mädchenprostitution*. In: D.Bange/W. Körner (Hrsg.), *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 327.

²²³ B. Leopold & E. Staffan, *EVA-Projekt. Evaluierung unterstützender Maßnahmen beim Ausstieg aus der Prostitution. Zusammenfassung vorliegender Ergebnisse*, Sozialpädagogisches Institut, Berlin 1997, in: C. Kluge, *Mädchenprostitution*. In: D.Bange/W. Körner (Hrsg.), *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 328.

z domu, v 62 % byly v dětství tělesně týrány, tzn. pravidelně bity, v 66,7 % byly psychicky týrány, zejména vystaveny stálé kritice, odpírání lásky, ve všech případech prožily nějakou formu zanedbávání či zneužívání; v 85 % utíkaly z původního prostředí, natrvalo utekly v 66,6 % ve věku 15 - 16 let, v 15,5 % ve věku 17 - 18 let, v 13,3 % ve věku 13 - 14 let, důvody útěku byly ze 48,9 % sexuální zneužívání, 17,8 % tělesné týrání, 15,5 % konflikty mezi dospělými, hlavně rodiči, 13,4 % psychické týrání a jako důvody pro prostituci uváděly v 40,0 % potřebu peněz a drog, v 33,3 % potřebu peněz na přežití, v 13,3 % že je přinutil nebo přemluvil zprostředkovatel či přítel a v dalších 13,3 % do prostituce spadly skrze příklady nebo vliv přátel; 80 % dívek věřilo, že nemá jinou alternativu, a velká část měla problémy a neúspěchy ve škole.²²⁴

Více je známa *heterosexuální* prostituce dívek a uvádějí se tyto *čtyři fáze ustavení dívky do prostituční scény*:

- zajištění ochrany,
- vytváření závislosti,
- kontrola,
- totální dominance.

První jmenovaná fáze představuje naverbování, získání důvěry, spolehlivosti a jistoty ve vztahu ke kuplíři/provozovateli/zprostředkovateli a dalším zúčastněným osobám, dále ovlivňování způsobu myšlení, názorů a postojů, vzbuzování zamilovanosti do kuplíře/provozovatele/zprostředkovatele a podobně, zahlcování dárky včetně prstýnku, kuplíř/provozovatel/zprostředkovatel se vydává za přítele či chlapce dotyčné dívky. Fáze druhá znamená vyšší stupeň přivlastňování dívky a majetnické chování kuplíře/provozovatele/zprostředkovatele, sociální izolaci a změnu jména dívky, přesvědčování, aby přerušila důležité vazby a změnila priority ve své vztahové síti, a to vše ve směru způsobu života v prostituci. Třetí fáze zahrnuje kontrolu oblečení, obutí, vzhledu, jídla, nákupů, telefonů, používání tělesných trestů až týrání za neposlušnost, vnucení řádu a způsobu života, kuplíř/provozovatel/zprostředkovatel vytváří dojem, že dívka je nespolehlivá a nehodnověrná, a vyžaduje zkoušky lásky. Ve čtvrté fázi se pak z dívky vytváří oběť, kuplíř/provozovatel/zprostředkovatel a případně další osoby či jejich přátelé požadují sex zdarma, kdykoliv a kdekoliv, vyžadují souhlas k umístění v bytě, salonu, kde se prostituce provozuje, či odkud je na místo prostituce dopravována, dívka se přesvědčuje, že sex a peníze jsou lepší, než návrat domů a život v rodině.²²⁵

²²⁴ H. Gerlinger, *Sehnsucht nach Liebe? Eine Analyse des Phänomens Kinderprostitution*, s. 50-52.

²²⁵ E. Vaničková, *Dětská prostituce*, s. 71-72.

Dále se dokládá, že čím byl vstupní věk do prostituce nižší, tím častěji byly dívky oběti násilných kuplířů, fyzického a sexualizovaného násilí od zákazníků nebo kuplířů či provozovatelů různých podniků.²²⁶

Zájem o dívky a jejich cenu určuje také místo původu a s tím spojované stereotypní označování, jež tyto dívky také dále traumatizuje, viktimizuje a stigmatizuje: jedná se tak například o výrazy „šlapka“ v česko-německém pohraničí, „safari sex“ či v české úpravě „sejř“ s nabídkou „kdo chce otevřít tento sejř“, „kolik zámečnicků otevře tento sejř“, pokud jde o africké dívky s tradovanou sexuální nespoutaností na evropském trhu, „magic“ a v české úpravě „masožravou“ pro asijská děvčata, schopná vzbuzovat v mužích fantazii, „snědé mušle“ pro romské dívky, „Taťány“ pro ruské dívky, obchodníci s dětmi označují děti jako „kousky, dárečky, pindíky“ a volají na ně „hej, ty tam, pojď sem“.²²⁷

Typy prostituce dívek mohou přiblížit příběhy, které líčí C. Schauer z projektu KARO a E. Vaničková z Růžové linky 3. lékařské fakulty UK.

C. Schauer sledovala jednu paní, jež se procházela podél hlavní ulice a vedla za ruku asi *dvouroční dítě* a jedno dítě měla na ruce. Při každém kolem projíždějícím autu s německou značkou dávala řidičům znamení a ukazovala přitom střídavě na obě děti. Podle jejich zkušeností ženy často nabízejí malé děti a dokonce *kojence*, ty jsou také v okně na ruce ženy a odtud nabízeny i dle domluvených signálů. Děti *do věku šesti let* je možné vidět převážně v doprovodu dospělé ženy, zatímco děti *asi od sedmi let* jak v doprovodu mladistvého mužského pohlaví, tak dospělých mužského pohlaví. Nabízení dětských těl se tak děje před očima veřejnosti a nikdo nemůže v těchto místech tento ohavný obchod popírat. Děti jsou podle těchto svědectví zneužívány vedle prostituce také k *pornografii*: přijel bílý mikrobus s poznávací značkou z Horní Falce, v němž seděl starší muž na zadním sedadle, a zatímco muž mluvil s kuplířem, vyšplhala se *čtyřletá dívka* na jeho klín, za krátký čas zaparkovalo vedle mikrobusu další auto, z něhož vystoupila žena s dítětem a vyjednávala se starším mužem. Dospělé prostitutky v blízkosti uvedly, že tady malý německý autobus stál několikrát celou noc a natáčel *dětské porno*. *Desetiletá Simonetta* si tiše, skoro zajíkávě stěžovala: „Můj táta mi stále ubližuje a moje máma není také milá. Někdy musím na ulici a někdy přicházejí muži také k nám domů“. *Dvanáctiletá Fraňa* říkala: „Přišla jsem sem se svou přítelkyní a teď tady stojím.“ *Šestnáctiletá Marcela* se dostala do tohoto prostředí spíš náhodou: „Bylo mi asi

²²⁶ B. Leopold, E. Steffan & N. Paul, *Dokumentation zur rechtlichen und sozialen Situation von Prostituierten in der Bundesrepublik Deutschland*. Schriftenreihe des Bundesministeriums für Frauen und Jugend, Bd. 15, Berlin 1993, in: C. Kluge, *Mädchenprostitution*. In: D. Bange/W. Körner (Hrsg.), *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 327-328.

²²⁷ E. Vaničková, *Dětská prostituce*, s. 72-73.

dvanáct a byla jsem pořád venku. Tam mě oslovil jeden Němec. Jela jsem už také s ním a dostala peníze. Potom chtěl můj nevlastní otec pořád tyto peníze. Je nás sedm dětí a já mám dítě.“ Vyprávění některých dětí jasně ukázala, že jejich rodinní příslušníci jsou jejich kuplíři/kuplířky: „Moje máma mi řekla, jak to musím dělat,“ vysvětlovala *desetiletá Iveta*. Některé dívky byly už před vstupem do prostituce sexuálně zneužity: „Když mi bylo *dvanáct* let, byla jsem *znásilněna v dětském domově*. Pak mě můj strýc postavil na ulici...“, říká *16letá Alena*. Stručně líčila *14letá Danka* svůj vstup do prostituce: „Měla jsem přitom špatný pocit a ošklivé zkušenosti. Ve *dvanácti* jsem byla *znásilněna* jedním Němcem. Potom už jsem *to* nechtěla dělat“.

Některé dívky navštěvují podle těchto údajů ještě dopoledne školu a jdou teprve potom za prostitutí na ulici či silnici, velká část ale chodí do školy jen zřídka nebo už vůbec ne: *14letá Danka* přiznává: „Nevím, kdy jsem byla naposled ve škole, už tam nechodím.“ A *Vlasta* ve stejném věku vyprávěla: „Vypadla jsem z domu a žila na ulici a tam jsem byla pořád. Nevím ale, kde bych jinak měla být. Později jsem kvůli záškoláctví a drogám šla do domova.“ Dále uváděla, že německý sexuální turista P. ji v domově pravidelně navštěvoval a chodil s ní ven a pak s ní měl sex.

Dotazované dívky většinou znaly jména a auta sexuálních turistů. Mnohé z nich mají své osobní hlavní zákazníky: *16letá Dubenka* vyprávěla, že sexuální turisté rádi berou s sebou dvě děti: „Ten s tím bílým autobusem čeká vždycky na parkovišti. Když je tam, jdu tam pak se svou přítelkyní.“ *16letá Maria* označovala jednoho sexuálního turistu jako svého přítele a říkala: „K. ke mně chodí už dva roky. Jsem s ním a on také hledá byt pro mě a dítě.“ Sexuální turisté využívají děti také jako zprostředkovatele pro kontakty s dalšími dětmi: *14letá Anna* to popsala takto: „Znám G. už dlouho. Mám mu zavolat, když jsou tady malá děvčata. Ta ale nesmí mít ještě dole žádné chlupy.“ Několikrát dívky uváděly, že je stále více oslovovují dosud neznámí sexuální turisté, a to muži v každém věku: „Docela mladí muži a také docela staří mě oslovují“ říkala *13letá Hana*.

Dívky vyprávěly, jak navazují kontakty: „Čekají na nádraží. Jdu tam a zeptám se, zda můžu dostat cigaretu. A potom se zeptají oni mě, zda dělám sex,“ říkala *14letá Milena*. A *10letá Iveta* líčila: „Moje matka mě přivede a ukáže mi, když mě chce nějaký Němec. Někdy je to také už velmi pozdě v noci.“

Dívky rovněž vysvětlovaly, že sexuální turisté často zanechávají svá telefonní čísla u kuplířů/kuplířek a někdy je dávají také tajně jim samotným: *Kateřina* ve věku *13 let* uvedla, že „R. přijede autem, už ví, kde vždycky jsem,“ a *16letá Simonetta*, že „když nejsem na ulici, pak zazvoní někteří u mě doma. Má matka mi pak podá zprávu.“

Dívky v rozhovorech detailně popisovaly přání sexuálních turistů jako převážně orální a anální styk nebo vzájemné masturbování: „W. mi neublížil. Spustil se se mnou. A já jsem u něho onanovala...“ vyprávěla tiše *13letá Kateřina* se slzami v očích. Dívky také uváděly, že musí i análně nebo vaginálně zavádět předměty a že někteří sexuální turisté dělají během sexuálních činů *fotky* nebo *video* a často požadují muži z Německa sex bez kondomu: „Chtějí vždy dívky a kluky, také malé. Mnozí chtějí jen onanovat a vykouřit za 10 až 20 Euro a ne jen sex,“ řekla *Danka ve věku 14 let*.

U tématu platby dívky uváděly: „Když je znám, dávají mi někdy pleny nebo něco k jídlu pro moje dítě,“ vyprávěla *16letá Marcela*.

Některé dívky si kupují za peníze sexuálních turistů drogy nebo jsou přímo drogami odměňovány: *Za 14letou Dankou* přicházel pravidelně jeden Němec, který nosil drogy: „Chodí jednou týdně. A pak mi dává něco k potáhnutí nebo k píchnutí.“

Marcela ve věku 16 let nemohla zapomenout, že ji německý sexuální turista omámil nějakým prostředkem, který jí namíchal do Coly, pak ji vzal s sebou přes hranice do Německa k sobě domů: „Tam mě stále znovu znásilňoval a mlátil.“ V českém městě, odkud pocházela, jí potom ještě po týdny vyhrožoval. *14letá Kateřina* vyprávěla o strašných zkušenostech její *15leté sestřenice Evy*: „Eva byla s jedním Němcem v autě. Držel jí pistoli u hlavy a odstříhl jí vlasy. Ty si pak dal kolem ocasu.“ *15letá Julinka* prožila, jak „jeden Němec za mnou pořád přijížděl a honil mě, potom mi v autě držel nůž pod krkem.“ Mnoho dětí, především děvčata, informovalo o násilí ve svých rodinách: „Můj nevlastní otec pořád bije mě, mou matku a také ty malé. Chtěl z okna vyhodit také mé dítě.“ Také *Danka, 14 let*, vyprávěla: „Když jsou můj táta a bratr napití, pak mě pořád bijí.“

O svých zkušenostech s policií *15letá Monika* jen poznamenala: „Když dám v noci policajtům 50 DM, pak mě v klidu nechají stát.“ *16letá Libuše* zažila na policejní dozorně hotový sen: „Při jedné razii jsem musela na policii. Jeden z policajtů byl se mnou v jiné místnosti a znásilnil mě.“ Zatímco mluvila s C. Schauer, usmívala se trochu a doplnila: „...nebylo to tak špatné, mám syfilis.“ *Petra, 13 let*, byla předvedena úředníky jednoho malého města k jednomu německému sexuálnímu turistovi, který už byl také delší dobu znám. Někaký čas před tím vyprávěla o svých zážitcích s ním, úplně rozzlobená a zklamaná přišla do prostoru KARO s názvem Marita P., neboť zjistila, že její jméno oznámili policii: „Nic jsem jim o W. nevyprávěla a také to nikdy neudělám.“ Na otázku, proč nechce nic říci, odpověděla: „Nenechám se přece strčit do domova.“ Ale také vyprávěla o strachu ze svého bratra, jenž je současně jejím pasákem, a o tom, že jí stejně nikdo neuvěří.

Desetiletá Štěpánka říkala o své matce: „Je už docela nemocná, protože bere pořád drogy a také pořád stojí na ulici.“ „Od doby, když mi byly dva, je moje máma pryč. Teď ji vidím jenom zřídka,“ vyprávěla *čtrnáctiletá Danka* a působila přitom stejně jako jiné děti při vyprávění o svých rodinách velmi smutně.

Milena vypadala rezignovaně: „Nemůžu si přece nic přát, snad aby už nebylo tolik Němců, kteří sem přicházejí.“ „Ráda bych pracovala v továrně na porcelán,“ přála si Danka a dodala k tomu: „Němci by měli zakázat, aby sem muži přijížděli. Nevím, kdo by to měl jinak zakázat. Ale nemám žádnou naději, že se to zakáže.“ Beznaděj bylo možno cítit také u *16leté Marcey*: „Mám hepatitis C, asi musím brzy umřít.“

Petr, 13 let, odpovídal na otázku o své perspektivě s brutalitou v hlase: „Budu pasákem, pořídím si 3 - 4 ženy, které pro mě budou muset pracovat. Nikdy jsem přece neviděl nic jiného.“ Dále poznamenal: „Uvidíš, 21. století bude stoletím kuplířství“.

Zarážející bylo, že žádné z dětí pro sebe nemohlo označit reálnou, pozitivní perspektivu. *Danka*, které bylo právě *18 let*, byla *sexuálně zneužívána od svých dvanácti let*. C. Schauer ji poznala, když jí bylo *13*, a od té doby se příliš nezměnila. Projevovala se stále ještě uličnický. Když si jednoho jarního dne spolu sedly v poradně Marita P., prosila, aby její příběh bezpodmínečně napsala: „Když mi bylo *dvanáct*, *znásilnil* mě jeden Němec. Oslovil mě na jednom parkovišti a řekl, že by se chtěl trochu pomazlit. Byla jsem s ním. Koupil mi ještě drogy a potom se mnou jel do jednoho lesa v blízkosti C. Muž byl ještě mladý a měl velké červené auto. V lese mi dal drogy a pak mě v autě znásilnil. Nahlásit jsem ho nechtěla. Byla jsem přece sama vinna, když jsem tam stála a jela s ním. Žádný by mi to tak jako tak nevěřil.“ Kromě toho měla strach z policejního výslechu. Dosud o tom mluvila jen se svou přítelkyní. Na rukou a nohou si někdy způsobí poranění, často nemůže spát: „Stále znovu to všechno vidím před sebou.“ Bere od svých dvanácti let drogy: „Byla jsem ve špatném prostředí a měla mnoho starších přátel, kteří mi drogy dávali. Viděla jsem, že oni všichni jsou na tom dobře.“ A když potřebovala peníze na drogy, šla do prostituce na chodník či na silnici. Dalším dětem se vedlo podobně: „*12, 13, 14 let* jsou staré dívky, které zde stojí na ulici. Děti potřebují peníze od Němců na drogy, pro kuplíře/kuplířky a pro rodiče. Děti musí peníze vydělat, jinak dostanou výprask. Ti všichni děti nutí.“ Danka vyprávěla taky o jednom německém sexuálním turistovi, jehož ve dvanácti letech poznala na ulici – a kterého nazývá přítelem. Jedna starší přítelkyně ji s tímto Němcem seznámila: „Tehdy hledal P. malé děti, a proto ke mně docela často chodil. Někdy se mnou šel na jídlo. Ale P. nebyl špatný.“ Na otázku, jak to myslí, odpověděla: „Nechtěl mi ublížit, nýbrž se jen trochu pomazlit. A také chtěl trochu mluvit česky. Byl mi sympatický. Jen mě trochu osahával, já jsem u něho onanovala. Mojí přítelkyni

bylo 13 a také s ním byla.“ Uměla by si představit, že by proti P. vypovídala?: „Nevím, myslím, že ne. Je to blbé, on je můj přítel. Do domova za mnou také chodil a nosil mi peníze. Už vím, že chtěl děti, ale nic špatného neudělal. Špatné to je, ale P. neudělal přece žádné násilí,“ vypadlo z Danky. A přesto je to „k blití, že Němci, kteří mají doma ženy a děti, sem chodí. A je to k blití, že zde ubližují dětem,“ dodala. Mluvili také o plánovaném centru ochrany dětí: „Pokus je to dobrý, ale člověk pak musí vidět, co říkají děti,“ dodává k tomu. Danka má mnoho přání a jasných plánů do budoucnosti: „Chci pěkný život, rodinu, děti, byt a práci. A chci konečně přestat s drogami.“ Zatím byla Danka závislá na drogách a chtěla, aby jí opatřili místo pro odvykání a terapii.

Zuzka ve věku 20 let pocházela z malého místa na jižní Moravě a je příkladem zničeného dětství. Místo svého narození neznala, vyrůstala v jednom dětském domově a v sedmi letech šla do pěstounské péče, kde ji pěstounka mlátila, proto Zuzka už jako sedmiletá poprvé utekla z domu a její pěstoun ji přivedl zpět domů. Jen krátce poté uteklo děvče opět před bitím z domu, policie ji pokaždé přivedla zase zpátky, ale stále znovu se pokoušela o útěk: „Měla jsem jen strach ze své matky,“ říkala Zuzka, „bila mě vším, také vařečkou. A hodila mě na zeď. Byla jsem pořád trestána a bita za maličkosti.“ Mezitím skončila Zuzka v jednom domově, ale doma pokračovalo martyrium této malé dívky dál: „Často jsem musela spát v kuchyni na podlaze. Moje máma pořád pila. Také jiné muže měla stále. Často, když přišla domů pozdě, po mně šlapala, bila mě a nadávala mi.“ V jedenácti letech se Zuzka pokusila poprvé otrávit tabletami: „Už jsem to nevydržela, bylo to moc špatné. Vzala jsem hodně tablet,“ vyprávěla. „Můj otec mě vzal do nemocnice, ale pak jsem musela opět do domova.“ Také z tohoto domova Zuzka utekla, byla nalezena a zase odvezena domů: „Ve dvanácti jsem znovu utekla. Chtěla jsem do velkého města a zastavila po cestě auto. Starší muž zastavil a vzal mě. Když jsem vystoupila, chtěl se mnou sex, protože jsem nemohla zaplatit cestu. Řekla jsem mu, že je mi teprve dvanáct. To mu bylo jedno. Ale měla jsem strach a myslela, že když to neudělám, odveze mě zase zpátky k mé matce.“ Po znásilnění byla Zuzka nalezena a opět policií přivezena domů: „Vyprávěla jsem mé matce, co se stalo, neboť jsem měla ošklivé bolesti. Vše bylo dole natrženo a já jsem ošklivě krvácela. Moje máma řekla, že já sama jsem vinna a zase mě zbila“. Ještě ve dvanácti letech šla opět do domova. Odtud zase hned utekla. V jednom velkém městě poznala jednoho muže, u něhož mohla spát. Byl to cizinec a napumpoval ji drogami: „Musela jsem potom na ulici vydělávat peníze. Přiváděl do domu také muže z Německa. S nimi jsem musela dělat sex. Byl velmi brutální a stále mě bil,“ vyprávěla Zuzka o této době. Také v různých domovech zakusila Zuzka násilí: „Když mi bylo třináct, musela jsem se staršími děvčaty dělat sex. Svázaly mě a také bily. Jednou mi strčily

dole dovnitř věci. Musela jsem k doktorovi. A jednou mě chtěly vyhodit z okna. Chytily mě za nohy a moje hlava byla už venku.“ Ještě dvakrát se Zuzka pokusila otrávit pomocí tablet. Stále znovu byla nucena k sexu s dospělými muži. Ve čtrnácti letech byla opět znásilněna: „Nevím, kolik mužů to bylo. Dali mi drogy a svázali mě.“ Tento zločin se stal v bytě jednoho policisty, o kterém odmítá něco říci: „Mám strach ti to vyprávět.“ Ale uvádí dále: „Potom mě muži odvezli pryč v autě a po cestě vyhodili ven. Byla jsem v bezvědomí, a když jsem zase přišla k sobě, měla jsem velkou ránu na hlavě. Všechno, co jsem měla na sobě, bylo rozerváno. Dole bylo vše natrženo a velmi krvácelo. Dostala jsem horečku a často se skácela.“ K lékaři ze strachu, že by byla znovu dána do domova nebo domů, nešla. V témže roce byla Zuzka znovu přijata jedním mužem, který ji nechal pracovat jako prostitutku: „Slíbil mi dělit se o peníze.“ Jednou ji její pasák prodal za 3500 Kč na jednu noc nějakému Němci. Již opilý muž jí serval z těla oblečení a vícekrát po sobě ji znásilnil. Když chtěla utéct, držel jí nůž na krku a vyhrožoval, že ji zabije. Poté pendlovala nejprve opět mezi domovem a svou matkou. V patnácti znovu utekla pryč a vrátila se ke svému prvnímu pasákovi, který ji odvezl do malého města v příhraničním regionu blízko Německa. Bydlela u jedné mladší ženy, která jí dávala drogy. Zuzka se trochu zamilovala do bratra té ženy, který u nich žil: „G. byl na začátku mým přítelem, ale potom chtěl, abych se postavila na ulici, protože jsme neměli žádné peníze na jídlo. Když jsem to nechtěla, donutil mě a znovu a znovu mě mlátil.“ Od té doby byla Zuzka Němcům k dispozici v malém příhraničním městě. Byla na ulici přísně střežena. Buď tou ženou, nebo svým pasákem. Také další ženy, které stály v její blízkosti, byly nabádány k tomu, aby na ni dávaly pozor. Musela denně vydělat 100 až 200 EUR. Když nepřinesla dost peněz, byla brutálně zbita. Když Zuzka v 16 letech otěhotněla, šla dobrovolně zpátky do domova. Odtud ji vzala v sedmém měsíci matka zpět domů. Dítě přišlo na svět v osmém měsíci. Nejprve šlo vše dobře, ale potom matka zapojila sociální úřad a bylo jí přisouzeno opatrovnické právo na dítě. Nato odešla Zuzka v 17 letech definitivně z domu pryč, zpátky na česko-německé hranice. Tam se na ulici setkala s C. Schauer. Působila velmi mladě, ostýchavě a nedůvěřivě, dětská tvář se smutnými modrými očima. Sotva se odvážíla mluvit se sociálními pracovníky/pracovnicemi. Když znovu stála na ulici po narození svého syna, zpozorovaly sociální pracovnice v jejím obličejí stopy po týrání. Jednoho dne se dozvěděly od jedné dospělé prostitutky, že by Zuzka potřebovala pomoc. Chtěla prý pryč od svého pasáka a z ulice. Od svého pasáka už utekla, ale on ji znovu našel. Protože nestála Zuzka na ulici sama, mohly s ní o tom jen stěží mluvit. Měla strach utéct pryč, neboť jí její pasák vzal doklady, a stejně by ji, to si myslela Zuzka, přece znovu našel. O den později byli sociální pracovníci KARO informováni prostřednictvím jednoho kontaktního úředníka o tom,

že je Zuzka u nich a má být vyzvednuta. Její pasák ji znovu zbil. Už to nevydržela a běžela na policii. Zuzka na policii vypovídala proti svému pasákovi. Pak ji dali do bezpečí. Měla jen ty věci, které měla na sobě v den útěku. Aby bylo možné kuplíře zatknout, byly ještě nutné mnohé policejní výslechy se Zuzkou. K nim byla doprovázena spolupracovníky poradny Marita P., kteří to vykonávají jako čestnou funkci. Ti ji pak zase odvedli na bezpečné místo. Z bezpečnostních důvodů a proto, že byla Zuzka velmi traumatizována, ji nemohli nechat ani minutu samotnou. Protože pro tuto pomoc neexistují žádné prostředky, bylo Zuzčino živobytí financováno z privátních darů. Toto děvče mělo často děsivé sny, hodně plakalo, jídlo vyvrhlo zase ven. Zuzka spala velmi tvrdě a přitom velmi prudce dýchala, skoro jako by byla hyperventilována. Byla mokrá potem, plakala a ve spánku se třásla. Někdy něco vykřikla nebo sebou cukla a musela být probuzena. Stále znovu jí muselo být slibováno, že ji nenechají samu. Během této doby Zuzka hodně malovala, psala dopisy své matce a pracovníkům KARO, nebo si hrála s panenkami. Jednoho večera k ní C. Schauer přišla, už byla vysprchovaná a seděla v noční košili na posteli, v ruce držela malou panenku a mluvily o době, kdy byla jako dítě v prostituci, a o tom, co přišlo potom. A ona vyprávěla o dalších dětech: „Už sedmileté děti byly postaveny sem na ulici, většinou svými rodiči někde ve městě nebo mimo. U rybníka za městem jsem jednou viděla, jak s sebou vzal jeden muž svým německým autem malé jedenáctileté děvče. Když děvče znovu přišlo, plakalo a vyprávělo mi, že s ní Němec dělal sex.“ Vyprávěla jí o svém knižním projektu a ona prosila, aby se její příběh zveřejnil v této knize. A čtenářům této knihy napsala jeden dopis:

„Vím, že to nemá nikdo v životě lehké. Vím, že je mnoho žen a dětí, které trpí, ale také mnoho těch, kteří umírají. Ale já mám strach ze života, jestli to zvládnu. Nemám žádné přátele, budu sama v tomto životě. Vlastně nebudu sama, neboť jsem našla dobrého přítele, který mě má rád. Poprvé v životě jsem šťastná. Nyní jsou lidé, kteří mi velmi pomáhají a kteří se mnou trpí, ačkoli mají své vlastní problémy. A přesto mám strach z toho, jak to půjde dál. Mám strach z toho být sama, strach z toho, že ti, kteří jsou kolem mě, mě někdy opustí a budu potom sama. Nechci být sama. Chci mít přátele, se kterými můžu mluvit, se kterými se můžu smát – bez postranních myšlenek, bez strachu. Odpusťte mi všechno špatné, co jsem udělala, ale nikdo není bez chyb a každý někdy udělá chybu. Ráda bych měla přítelkyni, která mi pomůže, když ji potřebuji, a já jí, když potřebuje ona mě. Nevím, co mám teď dělat. Tam, kde jsem nyní, se mi líbí, protože tito lidé jsou přátelé, kteří mi pomáhají a kteří mě mají rádi. A já jim velmi za všechno děkuji.“ Zuzka K.

Zatím žije Zuzka na jednom odlehlém místě a čeká na to, že začne soudní jednání proti jejímu poslednímu pasákovi.²²⁸

E. Vaničková ve své knize *Dětská prostituce* ilustruje prostituci dívek pomocí těchto příběhů: *šestnáctiletá Tereza* vyprávěla, že ji její otec, když se opil, v *9 letech* spolu s jedním mužem zneužil a zakázal jí o tom mluvit, protože jinak by se jí a matce něco hrozného stalo, a dal jí peníze, aby si něco koupila. Dnes si domů každý den přivádí jiného kluka a vždycky něco dostane; když bylo *dvanáctileté Sandře 8 let*, zneužíval ji starší nevlastní bratr, jenž si potom ještě začal vodit kamarády, kteří mu za sex s ní platili, a o peníze se s ní dělil. Po jeho odchodu na střední školu do jiného města, začala v domě navštěvovat starší pány; do *patnáctileté Lucie* se ve škole zamiloval učitel, zval ji do kabinetu, pak domů a ve 13 letech s ním měla sex. On si to pak natáčel na *video*, při sexuálních praktikách používal různé předměty, potom zval ještě jednoho přítele a dělali sex ve třech a on to natáčel. Za to dostávala dárky a jedničky.²²⁹ Motivace dětí pro *fotografování* nebo *natáčení* v rámci *zneužití v pornografii* zahrnuje peníze a projevený zájem, rodiče často dlouho nevědí, co se s jejich dětmi děje.²³⁰

V České republice jsou podle zkušeností odborníků dívky do prostituce nuceny svými rodiči nebo blízkými příbuznými, a to stále více v romské komunitě, mohou být také svedeny kamarádkou, jež prostituci už provádí a nechce v ní být kromě jiného sama, či ji provádějí na bázi dobrovolnosti pro peníze či zvýšení svého sebepojetí jako bytovou nebo privátní prostituci. Prostituce dívek je nejvíce rozšířena na *ulicích*, v *salonech* a *bytech*: na *ulici* se vyskytují dívky na útěku z domova nebo výchovných zařízení, často se jedná o romské dívky, tyto dívky na ulici nabízejí rychlý, levný a anonymní sex, někdy i bez ochrany, pro cizince i bez verbální komunikace. Prostituce dívek se provozuje v příhraničních oblastech i ve velkých městech, například v Praze působí dívky z Brna, Ostravy a Bratislavy. Dívky jsou k dispozici pro bleskový sex na místě, tzn. za vraty v průjezdech domů, a pro odvoz, v oblastech jako jsou trasa E 55 - Dubí, Teplice a Cheb mají za noc 3 - 5 zákazníků při ceně 30 – 50 EUR i 200 EUR za celou noc, přičemž tzv. „šlapky“, tj. lepší pouliční či silniční dívka či žena v prostituci, neposkytují sex v autě, ale odjíždí se zákazníkem do zapůjčeného bytu nebo hotelového pokoje; *salonní* prostituce zahrnuje erotické podniky, masážní salony, fitness centra, zařízení se speciálními masážemi a kulturním nebo relaxačním programem. Tento typ prostituce vyžaduje pohledné, upravené dívky s vhodným chováním a celkovou

²²⁸ C. Schauer, *Kinder auf dem Strich. Bericht von der deutsch-tschechischen Grenze*, s. 46-74.

²²⁹ E. Vaničková, *Dětská prostituce*, s. 73.

²³⁰ J. Spilková, *Vyšetření sexuálně zneužitých dětí*. In: P. Weiss a kolektiv, *Sexuální zneužívání-pachatelé a oběti*, s. 80.

úrovni, proto berou dívky se znalostí jazyka; v *bytové* prostituci dochází k vysoce promiskuitnímu chování a sexu se zákazníky z řad známých chlapců a mužů, některé studentky si tak přivydělávají na platby pronájmů a reklamních trháků.²³¹

Téma *dobrovolnosti* prostitutek dívek se uvádí v souvislosti s důvody, jež dívky vedou do prostituce: jedná se o *snahu získat peníze* na přepychové věci či na věci jen standardní, aby se *vyhnuly* posměchu vůči sobě nebo svým rodičům či šikanování ve vrstevnickém kolektivu; dále je důvodem *zábava, touha po dobrodružství* a po tom, aby *vynikly ve skupině dětí*, být *v něčem lepší, jednička*, když se jinak nedaří zaujmout své vrstevníky či si vážít sebe, nasytit neuspokojené *základní životní potřeby* pro vytváření *sebekoncepce, osobní a sociální identity*, přiměřeně vyladěného *sebepojetí*, či realizovat svou *sociální naivitu* o kariéře hostesky, tanečnice nebo au-pair přes inzeráty.²³²

Dívky samy odůvodňují svou činnost možnostmi vysokého výdělku oproti náročné práci. Přesto se tato motivace ukazuje podle zkušeností jako povrchní. Stojí za ní přání být potvrzena ve své vlastní existenci a peníze dávají možnost si kupovat drahé věci a potlačovat negativní obraz prostitutky. Tak se rozvíjí představa rychlých peněz.²³³

Ukončí-li dívky prostituci, pak k tomu podle odborníků dochází z několika důvodů: buď je dívka po jednom až dvou měsících okoukána a prodána jinam, přičemž se cena řídí věkem, vzhledem dívky a tím, zda a jaké má doklady; nebo může být dívka prodána již dříve proto, že vykazuje nízký výkon či jiné problémy, jež zvyšují riziko; ale mohou ji také ukrást jiní kuplíři; může být rovněž prodána do zahraničí; může se jí podařit utéct, oznámit svou situaci na policii, nebo ji zadrží policejní orgán či jí zprostředkuje pomoc lékaře, jehož navštíví.²³⁴

2.6 Signály a následky CSEC

Mnoho z toho, co se zdá být na první pohled především porušením tělesné integrity dětí, má také závažné psychické, sociální, mravní i duchovní následky. Takové děti netrpí pouze tím, co musejí právě prožívat, nýbrž také tím, co zůstává nadále, tedy dlouhodobými následky, jako jsou posttraumatické stresové poruchy, strachy, nedůvěra, celoživotní zahořknutí, pochybování o sobě, pocity méněcennosti, deprese, sklony k suicidálnímu chování, nenávist a

²³¹ E. Vaničková, *Dětská prostituce*, s. 74-78.

²³² *Ibid.*, zde s. 75-76.

²³³ R. Sängler, *Kinderpornographie und Frühprostitution. Ein Beitrag aus der Praxis*. In: *Kind – Jugend – Gesellschaft. Zeitschrift für Jugendschutz*, Lutherhand-Verlag, Mai 1994, s. 49.

²³⁴ E. Vaničková, *Dětská prostituce*, s. 75.

pocity msty, vykazují brutální způsoby jednání, stud a prázdnotu, což někdy kompenzují drogami.²³⁵

Neexistuje bohužel jednoznačný symptom nebo skupina symptomů, tedy jasně definovatelný syndrom zneužívání, určitá změna, která by udávala, že dítě utrpělo sexuální zneužívání. Existuje jen skutečnost, že se něco mění, že tyto děti vysílají určité *signály*, své němé výkřiky.

Děti, které nemohou mluvit o tom, co se děje, vysílají řadu nonverbálních signálů a poselství, z nichž se dá odečíst, že něco není v pořádku. Jedná se o celkovou změnu chování dítěte, jež poukazuje na to, že je dítě v nebezpečí. Tato znamení jednotlivě jsou nespecifická a nejsou tak ještě důkazem pro to, že došlo k sexuálnímu zneužívání. Současně je třeba vycházet z toho, že neexistuje sexuální zneužívání, které by nevyvolalo u dítěte změny chování. Protože se pachatel zmocňuje dítěte psychicky i fyzicky a má ho pod kontrolou, může dítě rozvinout nejrůznější mechanismy a nápadnosti v chování, aby vůbec mohlo tuto situaci vydržet. Například přebírá prostřednictvím identifikace s agresorem část agrese a vybíjí si ji na jiných dětech proto, aby nebylo zcela bezmocné. Takový symptom bude asi nic netušící okolí chápat jako poruchu, přitom je to ale pro dítě důležitá strategie přežití a zároveň nepřehlédnutelné sos-znamení. *Signály*, jimiž se dítě pokouší sdělit skutečnost sexuálního zneužívání, jsou velmi rozličné: poruchy spánku, narušení školního výkonu jako je slabá koncentrace, nedostatečné chvíle pozornosti, obecně snížená schopnost výkonu, neschopnost všimnout si běžných věcí, mezery v paměti, obtíže při vnímání, neschopnost něco reprodukovat tak, jak bylo dítě dosud zvyklé, poruchy v příjmu potravy, poruchy v hygienickém chování, například nutkání stále se mýt, náhlé změny v chování i aktivitě, kdy je jasně zvýšena nebo snížena motivace dítěte, dále agresivita, nevysvětlitelná a pro dítě neobvyklé způsoby jednání, strach, ústraní, únik do světa fantazie, nutkání, to znamená stálá opakování v myšlení, mluvení nebo jednání, hlasové změny, přehnaná veselost, podrážděnost nebo deprese, skryté nebo otevřené sexuální projevy, přílišné používání oplzlostí a sprostých vtipů, nemoci, útky. Děti si trvale stěžují na bolesti hlavy, náhlý tik nápadného odkašlávání, mrkání nebo potřásání hlavou nebo na žaludeční a střevní potíže a potíže s močovým měchýřem, což signalizuje starosti dítěte. Kromě toho se mohou děti začít pro rodiče nesrozumitelným způsobem

²³⁵ K. Hilpert, *Menschenrechte und Theologie. Forschungsbeiträge zur ethischen Dimension der Menschenrechte*, Universitätsverlag Freiburg Schweiz 2001, s. 176; srov. E. Vaničková, *Jak vypadají? Profil oběti komerčního sexuálního zneužívání*. In: *Komerční sexuální zneužívání dětí v České republice*, Sborník z konference ve dnech 6.-7. listopadu 2001, s. 9, 11.

svěřovat, přičemž například stále a bez bližšího vysvětlení zmiňují určitou osobu nebo situaci.²³⁶

Sexuální zneužívání dítěte zasahuje dítě jako silný traumatizující zážitek ve všech oblastech jeho psychického zdraví, vyvolává v něm řadu rozrušení a trýznivých pocitů, které není samo schopno zvládnout, proto je často potlačuje či přesouvá do jiné roviny. *Následky* se projevují v narušení vztahu dítěte k sobě samému, ve schopnosti důvěřovat lidem, v prožívání, chování, interpersonálních vztazích i postojích dítěte. Zneužívání deformuje pojetí *společenských norem* a *morálky* a představuje rizikový faktor pro rozvoj sociálněpatologického chování, ať už se jedná o prostituci, promiskuitu, všechny formy závislosti, agresivní chování vůči druhým či vůči sobě, o suicidální pokusy nebo dokonané suicidie, a tyto všechny následky jsou tím větší, čím mladší bylo dítě v době zahájení zneužívání, čím déle zneužívání trvalo, čím větší byl počet ataků a čím větší byla použitá brutalita, čím závažnější forma zneužívání se uplatňovala, čím byla těsnější citová vazba mezi dítětem a zneuživatelé a čím menší podporu dítě ve svém okolí nachází po odhalení zneužívání, zejména malou podporu v rodině. Negativní dopad mají vleklá soudní řízení s několikanásobnými výslechy a reviktimizace dalšími pachateli. Výsledkem nezpracovaného utrpení, které někdy působí dotyčným obětem potíže celý život, i když zdánlivě „zapomněly“ příčiny, jsou tak nápadnosti v chování, opožděný vývoj, duševní problémy a psychosomatické symptomy.²³⁷

Jako neexistují jednoznačné signály, z nichž by se dalo spolehlivě usuzovat na sexuální zneužívání dětí, neexistuje také žádný charakteristický symptom sexuálního zneužívání, neexistují určité *psychické následky*, které jsou vyvolány výlučně sexuálními zneužíváním. Všechny oběti nejsou vždy stejnou měrou psychicky poškozeny. Některé trpí trvale, jiné dočasně. Někdy není možno rozpoznat poškození hned, ale projeví se teprve po letech. Tento rozdílný rozvoj následků může mít mnoho příčin. Každý člověk má totiž jiné možnosti, jak zpracovat události, jež jej ohrožují. Dále hrají roli okolnosti sexuálního zneužívání a s tím spojené vztahy, a sice v jakém věku proběhlo nebo začalo zneužívání, jak blízký byl pachatel dítěti, kolik nátlaku a násilí použil, jak masivní byly činy nebo jak často a jak dlouho trvalo zneužívání.²³⁸

²³⁶ M. H. Friedrich, *Tatort Kinderseele. Sexueller Mißbrauch und die Folgen*, s. 89-92.

²³⁷ Dětské krizové centrum, *Výroční zpráva 2004*, <http://www.dkc.cz>, s. 21-24; M. H. Friedrich, *Tatort Kinderseele. Sexueller Mißbrauch und die Folgen*, s. 92; A. Gallwitz / M. Paulus, *Grünkram. Die Kinder-Sex-Mafia in Deutschland*, s. 13-14.

²³⁸ M. H. Friedrich, *Tatort Kinderseele. Sexueller Mißbrauch und die Folgen*, s. 93; C. Schauer, *Die Kinder auf dem Strich. Bericht von der deutsch-tschechischen Grenze*, s. 27.

Následky komerčního sexuálního zneužívání dětí zahrnují obecně následky sexuálního zneužívání dětí a mají také svá specifická nebezpečí pro ty, které se takto chovají dobrovolně, i pro ty, jež jsou k tomu nuceny. Mezi *fyzické* následky fenoménu komerčního sexuálního zneužívání dětí se obecně řadí přímá zranění genitální a rektální oblasti, infekce, pohlavně přenosné choroby včetně HIV - v některých regionech se uvádí výše výskytu infekce tohoto viru u dívek v rozmezí 8 - 14 let 80 % -, a tuberkulóza.²³⁹ Dále patří mezi tyto následky vyšší riziko otěhotnění, násilí, pohlavního styku bez ochrany, nedostatečná či chybějící lékařská vyšetření a ošetření a tím větší rozvoj chronických potíží. Jako ještě závažnější vnímají dětské oběti *psychické* následky, u nichž hrají roli věk dítěte, emocionální vztah s pachatelem či pachatelkou, druh a způsob sexuálních praktik, míra tělesného násilí, vztah k matce, resp. matky k osobě dítěte a k procesu zneužívání. *Krátkodobé* psychické následky se projevují často ve formě emočních reakcí jako jsou strachy, nepřátelství, sexuální chování netypické pro věk, nápadnosti v sociálním chování, včetně trestnosti a psychosomatických poruch. *Dlouhodobé* psychické následky, jež nastupují třeba až po letech a mohou trvale zůstat, se projevují ve formě depresivních poruch, sebepoškozujícího chování, strachu, pocitu malé vlastní hodnoty, ztráty důvěry k druhým lidem, závislosti. Různé psychické symptomy a nápadnosti v chování pro tyto děti představují pokusy, jak situaci překonat a přežít.²⁴⁰

Mezi možné *indikátory* komerčně sexuálně zneužitého dítěte náleží indikátory nespecifické fyzické, specifické fyzické s nejvyšší mírou pravděpodobnosti, specifické fyzické s vysokou pravděpodobností, fyzické s nízkou pravděpodobností, dále sexuální behaviorální indikátory u malých dětí mladších 10 let, sexuální behaviorální indikátory pro starší děti, nesexuální behaviorální indikátory pro mladší děti, nesexuální behaviorální indikátory u starších dětí a nesexuální behaviorální indikátory společně u všech dětí: u indikátorů *nespecifických fyzických* se jedná o bolest při močení a defekaci, vaginální výtok, opakované vulvovaginitidy, opakované záněty urogenitálního traktu, často resistantní na ATB léčbu, hematomy, erytém na neobvyklých místech v oblasti genitálií, nevysvětlitelné poranění v oblasti genitálií a o krvácení a zakrvácené spodní prádlo; u *specifických fyzických s nejvyšší mírou pravděpodobnosti* jde o těhotenství a pohlavně přenosnou chorobu; u *specifických fyzických s vysokou pravděpodobností* se jedná o přítomnost spermatu ve vagíně dívky, roztržené či chybějící hymen, poranění vagíny nebo zhojené jizvy, vaginální vchod širší než 5 mm, poranění penisu nebo skrůtu, destrukci análního sfinkteru, perianální abraze a

²³⁹ S. Drewes, *Schützt unsere Kinder!*, Augsburg 1997, s. 102, in: Ch. Metzelder, S. Kehl, J. Reidegeld, *Das zerbrochene Paradies. Wo Kinder zur Ware werden*, s. 39.

²⁴⁰ C. Schauer, *Kinder auf dem Strich. Bericht von der deutsch-tschechischen Grenze*, s. 25-27.

pohmožděliny, zkrácení nebo rozšíření análního kanálu, fissury v análním ústí a zploštělý gluteální tuk; u *fyzických s nízkou pravděpodobností* jde o vaginální erytém, zvýšené prokrvení zevních rodidel a perianální krajiny, labiální adhezi, vulvovaginitidy, chronické infekce urogenitálního traktu, perianální erytém, zvýšenou perianální pigmentaci, dilataci anusu a poranění sliznice horního patra; k *sexuálním behaviorálním indikátorům u malých dětí mladších 10 let* lze počítat předčasné sexuální znalosti, explicitně vyvedené sexuální pohlavní znaky v dětské kresbě, sexuální interakce s dalšími osobami jako jsou sexuální agrese vůči mladším dětem, sexuální aktivita mezi vrstevníky, nabízení a očekávání sexuální aktivity od dalších osob, sexuální interakce zahrnující zvířata nebo hračky, excesivní, opakovanou masturbaci často se zasunováním předmětů do vagíny nebo anusu; k *sexuálním behaviorálním indikátorům u starších dětí* lze řadit sexuální promiskuitní chování, sexuální stigmatizaci vrstevníky a dalšími lidmi v okolí, prostituci adolescentů; *nesexuálními behaviorálními indikátory u mladších dětí* se rozumí problémy se spánkem a noční můry, enuréza, enkopréza, další formy regresivního chování, autodestruktivní chování, impulsivita, roztržitost, obtíže se soustředěním, odmítání zůstat o samotě a strach z domnělého zneužívatele a typu lidí mu podobných, kruté chování vůči zvířatům, změna rolí v rodině, uzavřenost a nenávisť, nedůvěra vůči dospělým a ztráta sebeúcty; *nesexuálními behaviorálními indikátory u starších dětí* se pak rozumí poruchy příjmu potravy, nadměrná konzumace alkoholu a zneužívání drog, autodestruktivní chování, suicidální chování, denní snění, absence snahy se změnit či napravit své chování, deprese, sociální stažení a delikventní chování a kriminální aktivity; konečně lze za *nesexuální behaviorální indikátory společné u všech dětí* považovat problémy ve vztazích s vrstevníky, školní potíže a náhlé, pozornost zasluhující změny chování.²⁴¹

Oběti sexuálního zneužití mají problémy s chováním, jež se podle projevu rozdělují na interní, či externí: u dětí s *internalizovaným chováním* se ukazuje sklon se izolovat, nekomunikovat s druhými, tyto děti jsou úzkostné, negativně nahlíží sebe samy, identifikují se s rolí oběti a stávají se opětovně obětí týrané, zneužívané a podřizujících se osoby, vyskytují se u nich somatické potíže, poruchy příjmu potravy a již zmíněné závislosti, sebepoškozování nebo suicidální tendence; *externalizující chování*, které se vyskytuje hlavně

²⁴¹ *Karta pro lékaře*. Vydala Česká společnost na ochranu dětí za finanční podpory Ministerstva zdravotnictví ČR, Praha 2006.

u chlapců, zahrnuje agresivní, nepřátelské, destruktivní, provokativní, násilnické, negativistické, sexualizované chování, mučení či zabíjení zvířat.²⁴²

Symptomy tohoto chování jsou přitom závislé na věku dítěte: zneužitá předškolní děti (0 - 6 let) vykazují především strachy, děsivé sny, regrese, internalizující a sexualizované chování, děti školního věku (7 - 12 let) strachy, děsivé sny, problémy ve škole a nezralé, hyperaktivní nebo agresivní chování, děti ve věku 13 - 18 let deprese, sociální stažení se, sklon k suicidálnímu chování, somatické problémy, útky, promiskuitu, zneužívání alkoholu a omamných a psychotropních látek; přitom se zjistilo, že jen část dětí, asi 20 – 30 %, vykazuje symptomy v době vyšetření, 21 – 49 % se jeví, že je bez symptomů, což se vysvětluje tím, že nebyly použité nástroje dostatečně citlivé pro vlastní problémy obětí, nebo že se psychické zátěže rozvíjejí teprve s narůstající kognitivní zralostí či s prvními (sexuálními) partnerskými zkušenostmi, což by poukazovalo na tzv. sleeper-efekty (dočasně nečinné efekty), nebo že se u dotyčných zneužitých dětí zejména s lehčími formami zneužití snižuje s časovým odstupem symptomatická zátěž, což platí hlavně pro strachy, ale zase naopak u 10 - 24 % dětí zůstávají nebo se zhoršují agrese a sexualizované chování.²⁴³

Sexuální zneužívání je tím více poškozující, čím je dítě mladší. Také záleží na tom, zda se jednalo o ojedinělý čin nebo o dlouhotrvající vztah a závislost. Příslušné pocity, k nimž patří strach, hněv, bezmoc, děs, stud, bolest, lze více očekávat u jednorázových zážitků a dítě vykresluje případ zpravidla živěji, emocionálněji, „autentičtější“. U dlouhotrvajících sexuálně vykořisťujících vztahů s někým mnohem starším jsou tyto rozrušené, trýznivé pocity často potlačovány nebo jiným způsobem „vyraženy“, aby mohlo dítě psychicky přežít. Aby mohly oběti unést činy sexuálního zneužívání, začínají také „vystupovat“ ze svého těla. Tyto snahy se chránit a rozštěpit vedou k tomu, že podání dlouhodobě sexuálně zneužívaného dítěte může na někoho působit nejasně, spíše nezúčastněně, někdy dokonce lehce ironicky a pro někoho se pak jeví jako nevěrohodná výpověď, protože obsah a výraz se k sobě vůbec nehodí. Děje-li se tento vztah v rámci nejužší rodiny, dochází k nejhlubší psychické poruše oběti. Dlouhodobé incestní zneužívání se totiž považuje za jeden ze zásahů do psychosexuálního vývoje dítěte, jenž má nejtěžší následky. Zvláště těžké pozdní následky nastupují tehdy, bylo-li dítě nejen sexuálně zneužíváno, ale i tělesně týráno. Místo, v němž hledá dítě náklonnost a bezpečí, se

²⁴² J. Spilková, *Vyšetření sexuálně zneužitých dětí*. In: P. Weiss a kolektiv, *Sexuální zneužívání. Pachatelé a oběti*, Grada Publishing, Praha 2000, s. 79-80; A. Engfer, *Formen der Misshandlung von Kindern – Definitionen, Häufigkeiten, Erklärungsansätze*. In: U. T. Egle, S. O. Hoffmann und P. Joraschky, *Sexueller Missbrauch, Misshandlung, Vernachlässigung. Erkennung, Therapie und Prävention der Folgen früher Stresserfahrungen*, s. 17.

²⁴³ A. Engfer, *Formen der Misshandlung von Kindern – Definitionen, Häufigkeiten, Erklärungsansätze*. In: U. T. Egle, S. O. Hoffmann und P. Joraschky, *Sexueller Missbrauch, Misshandlung, Vernachlässigung. Erkennung, Therapie und Prävention der Folgen früher Stresserfahrungen*, s. 17.

stává místem, v němž je nejhlubším a nejvíce ponižujícím způsobem zraňováno, a sice od lidí, které má rádo a na nichž je většinou závislé. Jedná se o spojení, které zanechává u každého dítěte hluboké rány. V této souvislosti mají stejný význam reakce okolí dítěte na odhalení zneužívání. A zejména velký význam má chování rodičů, popř. jednoho z rodičů nebo dalších vztahových osob. Jestliže zacházejí s dítětem s vcítěním a jestliže mu umožňují, aby mluvil o tom, co se stalo, a především nabídnou-li jiný, „korigující“ druh vztahu na místo vztahu k pachateli, jsou poškozující následky zneužívání obecně menší. Následky jsou naopak větší, když rodiče nebo jiné důležité vztahové osoby reagují bez pochopení, odmítavě nebo trestajícím způsobem. Jsou-li okolnosti nesnesitelné, stahuje se dítě úplně do sebe. Zážitky a doprovodné okolnosti jsou potlačovány kvůli tomu, aby dítě nějak chránilo sebe, a negativně se pak po celý život projevují z onoho „off“ toho, co je nevědomé. Mnohem později si oběť teprve trýznivým způsobem uvědomí, co se jednou už stalo a co od té doby tak masivně omezilo kvalitu jejího života v mnoha oblastech. Sexuální zneužívání a vykořisťování se u mnoha obětí projevuje v celkovém životním pocitu.²⁴⁴

Závažnost krátkodobých i dlouhodobých následků souvisí také se *strategiemi zvládnání*, jež se definují jako „stále se měnící kognitivní i behaviorální úsilí zaměřené na zvládnutí specifických vnějších i vnitřních požadavků, které dítě vnímá jako nadměrné či překračující hranice jeho sil“.²⁴⁵ Vedle pocitu stigmatizace, vedle ztráty důvěry, bezmocnosti se u dětské oběti rozvíjí *posttraumatická stresová porucha* (*posttraumatic stress disorder, PTSD*), kterou charakterizuje *znovuprožívání, vyhýbání se* a *vegetativní labilita*, tedy akutní zpožděná či protrahovaná reakce na mimořádnou stresovou událost, která se projevuje jako bouřlivá emoční a behaviorální krizová reakce, jako záblesky opakovaného prožívání traumatické události ve snech nebo ve vnucujících se živých vzpomínkách v nečekaných situacích (*flashbacky*), v pocitech otupění či necitlivosti, v zúžení emocí, smutku, ve zvýšené dráždivosti a citlivosti na nepatrné podněty, ve vyhýbání se situacím, komunikaci, myšlenkám a pocitům připomínajícím trauma, v odcizení rodině a blízkým osobám, v neschopnosti se těšit z činností, které byly dříve zdrojem radosti, v úzkosti a depresi, v problémech se spánkem, v sebevražedných myšlenkách, v psychogenní amnézii. Příznaky nastupují po určitém období latence, které trvá od několika týdnů až po několik měsíců, a mohou způsobit i trvalou změnu osobnosti.²⁴⁶

²⁴⁴ M. H. Friedrich, *Tatort Kinderseele. Sexueller Mißbrauch und die Folgen*, s. 22, 94.

²⁴⁵ S. R. Lazarus, S. Folkman, *Stress, appraisal and coping*, Springer, New York 1984, in: M. Svoboda, D. Krejčířová, M. Vágnerová, *Psychodiagnostika dětí a dospívajících*, Portál, Praha 2001, s. 694.

²⁴⁶ E. Vaničková, J. Spilková, *Posttraumatická stresová porucha*. In: E. Vaničková, K. Provozník, Z. Hadj-Mousová, J. Spilková, *Sexuální násilí na dětech. Výskyt, podoby, diagnostika, terapie, prevence*, s. 77; M.

Sexuální zneužívání dětí doprovází *disociační posttraumatická amnézie*: ta patří mezi takzvané *disociativní poruchy*, představující patogeneticky mechanismus psychologického „oddělení se“ od traumatizujícího zážitku, který je vázán na traumatické události i na zahanbující, odmítavé skutečnosti, které ohrožují psychickou rovnováhu a sebehodnocení.²⁴⁷ Disociace či disociativní porucha tedy označuje komplexní psychofyziologický proces, při němž dochází k částečné či úplné dezintegraci psychických funkcí, jako je vzpomínka na minulost, vědomí vlastní identity, bezprostřední prožívání a pocíťování, vnímání vlastního já a okolí, kontrola tělesných pohybů. V popředí stojí tedy porucha vědomí, rozpad integrity vědomí, paměti, identity a vnímání okolí, což se projevuje různými formami, přičemž je hlavním rysem disociační amnézie ztráta paměti, jež není způsobena organickou poruchou.²⁴⁸ Pozorované symptomy nebyly tedy vyvolány organickou tělesnou patologií a byl naopak jasný vztah se stresujícími událostmi sexualizovaného násilí a dalšími okolnostmi a návaznost na ně, základním procesem „disociace“ je přitom „rozštěpení“ psychické jednoty, dislokace pocitu ‚já‘ a jeho složek, jejich „odcizení“, jedná se o výsledek psychologických obranných pochodů, které mají zabránit vědomému prožívání trýznivých traumatizujících duševních obsahů a neakceptovatelných skutečností či je spíše omezit. Průběh a projevy symptomů jsou ovlivňovány i reakcemi okolí a společensko-kulturně-politickým prostředím a vedou ke změně komplexního chování, sebepojetí, vědomí, sebeprožívání, a to ve vztahu k realitě a integritě (uvědomování ‚já‘), ke kontinuitě ‚já, (jsem tím, kým jsem byl a budu), k chápání vlastních hranic (kterými se odlišuji) a k prožívání vlastní aktivity (já cítím, já činím). Toto oddělení od vlastních duševních pochodů a od těla, doprovázené u dítěte pocitem pouhého pozorování, se označuje jako depersonalizace a je spojeno s pocitem neskutečnosti a odcizení. Prožívání této kvality cizosti a neskutečnosti u okolních lidí a okolního světa se pak označuje jako derealizace. Psychosexuální vývoj těchto dětí není přitom ještě ukončen a nejsou k dispozici ani dostatečné ochranné faktory, které by podporovaly proces zvládnání těchto traumat, což vše přetěžuje lidské možnosti zvládnání a vede k trvalým poškozením.²⁴⁹

Svoboda, D. Krejčířová, M. Vágnerová, *Psychodiagnostika dětí a dospívajících*, s. 718-719, 696-697; E. Vaničková, *Dětská prostituce*, s. 86-87.

²⁴⁷ Vl. Hort, M. Hrdlička, J. Kocourková, E. Malá a kol., *Dětská a adolescentní psychiatrie*, Portál, Praha 2000, s. 238.

²⁴⁸ A. Eckhardt-Henn und S. O. Hoffmann, *Dissoziative Störungen*. In: U. T. Egle, S. O. Hoffmann und P. Joraschky (Hrsg.), *Sexueller Missbrauch, Misshandlung, Vernachlässigung. Erkennung, Therapie und Prävention der Folgen früher Stresserfahrungen*, s. 393; E. Vaničková, J. Spilková, *Posttraumatická stresová porucha*. In: E. Vaničková, K. Provazník, Z. Hadj-Moussová, J. Spilková, *Sexuální násilí na dětech. Výskyt, podoby, diagnostika, terapie, prevence*, s. 78.

²⁴⁹ Vl. Hort, M. Hrdlička, J. Kocourková, E. Malá a kol., *Dětská a adolescentní psychiatrie*, s. 237, 235-236; srov. A. Eckhardt-Henn und S. O. Hoffmann, *Dissoziative Störungen*. In: U. T. Egle, S. O. Hoffmann und P.

U sexuálně zneužitého dítěte obsahuje posttraumatický proces tyto čtyři faktory: *traumatickou sexualizaci*, jež znamená nepřiměřený posun sexuálních postojů dítěte, dysfunkční interpersonální vzorce chování, při němž dítě používá sexuální chování k manipulaci druhých a dosahování svého prospěchu, znamená ale také strach ze sexu, zejména u dětí se zkušeností brutálních sexuálních ataků, chybné chápání vlastní sexuality, nutkavé, předčasně zralé sexuální chování, promiskuitu, prostituci, sexuální dysfunkce; *zradu*, která se pak v dospělosti projevuje manipulací druhými lidmi, zvláště těmi nejbližšími, bezohledností, lží a přetvářkou, dále prostřednictvím úplné ztráty důvěry a nedostatečné opory v rodině, zejména matky, smutkem, rozčarováním, zlobou, patologickým chováním, jež se ukazuje jako závislé chování s nižší schopností ubránit se dalšímu zneužívání; *bezmocnost*, jež se může projevovat různými fóbiemi, depresemi, poruchami příjmu potravy, útekami, zneužíváním alkoholu a drog, záškoláctvím, šikanováním, vztahovými problémy; *stigmatizaci*, která zahrnuje to, že se dítě špatně cítí, stydí se za zneužívání a bojí se, že se to na něm pozná, přičítá si za zneužívání vinu, uvědomuje si, že společnost toto chování odsuzuje, cítí se být úplně odlišné, má pak potíže se sebehodnocením, vztahy s lidmi, s uplatněním, rozvíjí se u něho v dospělosti sociální izolace, zneužívání alkoholu a omamných a psychotropních látek, patologické a suicidální chování.²⁵⁰

Oběti násilí uvnitř rodiny jsou často v situaci, že oddělují svět, v němž převládá sexualizované násilí, od dalšího světa – někdy vnějšího světa – bez sexualizovaného násilí, ovšem oběti komerčního sexuálního zneužívání často prožívají v obou těchto světech stejné zkušenosti bezcennosti, pošpinění a osobní neexistence.²⁵¹

K zatížením, s nimiž musí často ve svém zbývajícím životě bojovat především oběti sexuálního zneužívání *ženského pohlaví*, patří i životní strachy, ztráta důvěry a fundamentální nejistota, co se týče pocitu vlastní hodnoty, strach, že už nebude hodná lásky nebo žádaná. Na místo sebedůvěry nastupuje pocit prázdnoty, beznaděje a odříznutí od vlastní životnosti. Většinou je hluboce narušen vztah k vlastnímu tělu a k sexualitě. Mnohé oběti trpí také ataky paniky, depresemi, migrénami nebo zneužíváním alkoholu a drog. Sexuální zneužívání se může velmi různě projevit u *dívek* a *chlapců*. Také *okolnosti* jsou velmi často rozdílné. *Dívky* jsou častěji sexuálně zneužívány a týrány v nejužším okruhu rodiny a skoro vždy od osob jiného pohlaví – od otců, otčímů, přátel matky - a jsou také mnohem častěji vystaveny

Joraschky (Hrsg.), *Sexueller Missbrauch, Misshandlung, Vernachlässigung. Erkennung, Therapie und Prävention der Folgen früher Stresserfahrungen*, s. 398.

²⁵⁰ E. Vaničková, J. Spilková, *Posttraumatická stresová porucha*. In: E. Vaničková, K. Provazník, Z. Hadj-Mousová, J. Spilková, *Sexuální násilí na dětech. Výskyt, podoby, diagnostika, terapie, prevence*, s. 78-80.

²⁵¹ K. Larondelle, *Beratungsarbeit für Opfer von Kinderpornografie*. In: *Sexueller Missbrauch von Kindern. Dokumentation der Nationalen Nachfolgekonferenz „Kommerzielle sexuelle Ausbeutung von Kindern“*, s. 188.

sexualizovanému násilí než chlapci, ale v internátech a dětských domovech je tento poměr opačný. U *chlapců* se děje zneužívání všeobecně spíše prostřednictvím osob stejného pohlaví, a sice daleko méně prostřednictvím těch, kteří u nich zastávají roli otce, spíše jinými mužskými příbuznými, známými a přáteli rodiny a daleko častěji než u dívek cizími pachatelí, tedy pachatelí mimo rodinu, jako jsou sousedé, domácí vychovatelé, učitelé, faráři, vedoucí mládežnických skupin a souborů, fotbaloví trenéři nebo úplně cizí osoby. Z toho pak pro chlapce vyplývají jiné důsledky než pro dívky. Zneužívání mimo rodinu vyvolává pro oběť často více porozumění a podpory v rodině i ve veřejnosti. Situaci, v níž se konají tyto činy, je snazší se vyhnout a vztah k pachateli může být zpravidla přerušeno, neohrožuje se tak existence a soudržnost rodiny, neklade se ani otázka umístění do domova a zničení rodiny. Ze všech těchto důvodů dochází mnohem častěji k nahlášení těchto případů. Rozdílné následky působí i *vlastní zacházení se sexuální zneužíváním*. Chlapci zpravidla – na rozdíl od mnoha dívek – obtížněji přijímají fakt, že jsou oběťmi. Jestliže jsou například homosexuální jednání v naší společnosti ještě stále sociálně stigmatizována, je pro „pravé“ kluky dvojnásobně těžké, aby se někomu svěřili, protože nechtějí vypadat jako slabí, poškození a disponovatelní jako dívky a také nechtějí, aby se jim vrstevníci vysmívali, že jsou „homouši“. Proto často mlčí a identifikují se spíše s pachatelem. Neobracejí prožité sexualizované násilí (na rozdíl od dívek) tolik proti sobě, ale spíše navenek, například ponižují a zneužívají menší děti. Naopak dívky, které byly vychovány k tomu, aby se s porozuměním, trpělivě orientovaly na potřeby druhých, směřují agrese častěji proti sobě samým. Rychleji v případech zneužívání rezignují, cítí se bezmocné a takovými na základě rodinné konstelace také většinou jsou.²⁵²

Prožitá traumata a různé krátkodobé i dlouhodobé následky u dětských obětí komerčního sexuálního zneužívání vystihují tato slova: *„prázdné obličejové děti, za nimiž se skrývá bolest, zloba, hnus – vůči všemu a všem -, které jako mor zaplní každou skulinku dítěte. ... Mívá často smutný výraz, bývá uzavřené, pasivní, lhostejné, citově ploché, s častými tělesnými stesky, s rozvinutým sociálně patologickým chováním – lhaním, krádežemi, podvody, šikanováním, záškoláctvím, kouřením, alkoholem, drogami, automaty. Typické bývá, že takové dítě má nedostatečně kultivované chování a přehlíží obvyklé kulturní normy. ... a jejich prostituování je jejich patologickou reakcí, jak se vyrovnat s tím, co jim buď bylo v dětství odepřeno, nebo naopak čemu byly v dětství vystaveny. Svým způsobem jim to pomáhá přežít, vyrovnávat získanou nerovnováhu.“*²⁵³

²⁵² M. H. Friedrich, *Tatort Kinderseele. Sexueller Mißbrauch und die Folgen*, s. 92-93, 95-96.

²⁵³ E. Vaničková, *Jak vypadají? Profil obětí komerčního sexuálního zneužívání*. In: *Komerční sexuální zneužívání dětí v České republice*, Sborník z konference ve dnech 6.-7. listopadu 2001, s. 9, 11.

Tak jako není možné uvést přesná čísla u případů sexualizovaného násilí na dětech s prvkem komerce, nedají se ani duševní a tělesná poškození těchto dětí vyjádřit v číslech. „*To, co ukazuje na krutost tohoto zločinu, nejsou ale čísla, nýbrž utrpení jednotlivého dítěte: jeho zničená sebeúcta, jeho ztracená nezaujatost a otevřenost, jeho každá noc se stále se vracejícími hrůznými sny*“.²⁵⁴ „*Traumatické zkušenosti sexualizovaného násilí činí své oběti depresivními a na drogách závislými. Pocity viny, odmítání vlastního těla a pocit vlastní bezcennosti utvářejí jejich život*“.²⁵⁵ Ať je to prostitute na česko-německých hranicích, u obětí v Thajsku či na Sri Lance nebo na nádraží v Praze, Dortmundu, Kolíně, Essenu či Frankfurtu, narážejí pracovníci v této oblasti u dětí na stejná znamení poraněné psychiky, a sice hlavně na ztracenou důvěru.²⁵⁶

2.6.1 Specifické následky sexuálního zneužívání obchodovaných dětí

Obchod s dětmi okrádá dítě o zdravé dětství a důstojný, tvořivý, prospěšný život, oběti jsou zotročovány a fyzicky týrány pachateli, tedy obchodníky, zaměstnavateli, kuplíři, „bordelmamá“ a zákazníky, jsou také často bity a zneužívány a násilí se vyskytuje ve všech stádiích cyklu obchodování. U dětí se pak rozlišují emocionální, fyzické a psychosociální následky:

- a) *emocionální*: takové děti uvádějí pocity hanby, viny a nízké sebeúcty a jsou často stigmatizovány. Cítí se podvedeny, zrazeny, zejména když je pachatel někdo, komu důvěřovaly. Sama zkušenost i tyto faktory mohou způsobovat noční můry, nespavost, pocity beznaděje a deprese. Některé děti sahají po omamných a psychotropních látkách, aby otupily psychickou bolest, jiné se zase pokoušejí o sebevraždu;
- b) *fyzické*: děti obchodované do sexuálního průmyslu jsou vystaveny riziku přenosných pohlavních onemocnění, včetně HIV/AIDS. Tzv. zákazníci často platí více za sex bez kondomu a zejména dívky jsou málokdy v pozici, aby mohly trvat na použití kondomu. Domácí dělníci/e, děti ulice, dětské pracovníci a děti ve vězení jsou zranitelné pro znásilnění a sexuální vykořisťování;
- c) *psychosociální*: obchodované děti trpí typicky nepříznivými vlivy na jejich sociální a vzdělávací rozvoj, mnohé nemají rodinný život a jsou nuceny pracovat od raného věku. Bez přístupu k pomoci a podpoře v rodině a ve škole a odtržené od běžných sociálních aktivit nerozvíjí svůj potenciál. Jsou pod stálým dohledem a omezením a mají tak jen malý kontakt

²⁵⁴ <http://www.boscosevana.de/probleminde.htm>.

²⁵⁵ C. Schauer, *Kinder auf dem Strich. Bericht von der deutsch-tschechischen Grenze*, s. 22-23.

²⁵⁶ Ch. Metzelder, S. Kehl, J. Reidegeld, *Das zerbrochene Paradies. Wo Kinder zur Ware werden*, Don Bosco Verlag, München 2003, s. 36.

s vnějším světem, často nemají možnost hledat pomoc. Pro oběti fyzického a emočního násilí a zneužívání mohou tyto vlivy znamenat ohrožení života a mohou být dlouhodobé.²⁵⁷

Oběti obchodu s dětmi mohou jen ztratit: jsou uvězněny v martýriu tělesného a duševního násilí, ponižování, strachu a úplného zbavení práv. Podaří-li se jim přesto, aby se z této závislosti osvobodily, nebo se prostě stanou časem neužitečnými, trpí traumatizací a těžkými nemocemi. Pro některé už neexistuje cesta zpět: sexuálně zneužitá děti jsou například v některých kulturách zapuzeny, další se stydí, protože nemohou svým rodinám poskytnout očekávané peníze. Děti, které byly prodány už ve čtyřech letech, si už nemohou vzpomenout, odkud vlastně pocházejí. Bezpočet chlapců a dívek zaplatí za dlouholeté zneužívání dokonce svým životem. Dívky, které jsou nuceny k prostituci, jsou sexuální otrokyně, jsou ve vlastnictví majitele nevěstince. Tyto děti jsou drženy proti své vůli, vydány svévoli svého vykořisťovatele bez nároku na odměnu či dokonce na lidsky důstojné zacházení. Tito moderní otroci – zejména děti a ženy – jsou dnes masovým zbožím, které je k dispozici v nadbytku, jsou lehce nahraditelní a podle toho malé hodnoty, což například znamená, že dívka, která v nevěstinci onemocní, může být kdykoli vyhozena na ulici, neboť dodávka nového, levnějšího zboží nikdy nepřestává.²⁵⁸

Duševní mučivé stopy ukazuje příklad jedné prodané kambodžské dívky: „hrůzné sny a vědomí toho, že je zapuzena, se v Sei Nung zpečetily. Obrazy v její hlavě musí být palčivě ostré ...“.²⁵⁹ Strach dívek, které se vrátily z Thajska do Kambodži, dokumentuje souvislost reakce okolí: „a pak je tady stud, strach, že by se mohl někdo dozvědět, co se skutečně dělo. Většina sousedů přece ví, že neprodávaly jen květiny. A tak se nadále schovávají a utíkají pryč, když se jich někdo ptá na jejich život v cizině“.²⁶⁰ Děti, které jsou drženy v nevěstincích ne zřídka jako otroci, jsou tam zamykány, připoutávány, bity a mučeny hořícími cigaretami nebo řeznými ranami, žijí kromě vnitřních poranění také s oslabeným tělem posetým jizvami, jež je podstatně náchylnější k nemocem.²⁶¹

²⁵⁷ *Combating Child Trafficking*. Handbook for Parliamentarians N° 9 2005, Inter-Parliamentary Union and UNICEF, http://www.unicef.org/protection/file/children_trafficking_handbook.pdf, s. 15-16; srov. *Kinder als Ware? Kinderhandel und was man dagegen tun kann. Detailansicht*, <http://www.tdh.de/content/materialien/studien/index.htm>.

²⁵⁸ C.Berker/H.-M. Grosse-Oetringhaus (Hrsg.), *Gatäuscht, verkauft, missbraucht. Reportagen und Hintergründe zum weltweiten Kinderhandel*, s. 12-15; B. Scharlowski, *Handel mit Kindern – Maßnahmen zur Bekämpfung eines Verbrechens gegen die Menschewürde*. In: *Sexueller Missbrauch von Kindern. Dokumentation der Nationalen Nachfolgekonferenz „Kommerzielle sexuelle Ausbeutung von Kindern“*, s. 255-256.

²⁵⁹ Ch. Wiedemann, *Der Wert eines Kindes*, Brigitte 6/2003, 99, in: Ch. Metzelder, S. Kehl, J. Reidegeld, *Das zerbrochene Paradies. Wo Kinder zur Ware werden*, s. 36.

²⁶⁰ K. Steinberger, *Die verkauften Kinder von Poipet*, Süddeutsche Zeitung 4, 2001, in: Ch. Metzelder, S. Kehl, J. Reidegeld, *Das zerbrochene Paradies. Wo Kinder zur Ware werden*, s. 38-39.

²⁶¹ Ch. Metzelder, S. Kehl, J. Reidegeld, *Das zerbrochene Paradies. Wo Kinder zur Ware werden*, s. 39.

2.6.2 Specifické následky vykořisťování dětí v prostituci

Viktimize dětí vykořisťovaných v prostituci se přirovnává k viktimizaci způsobené krutým mučením či osobní zkušeností s leteckou katastrofou. Dítě je traumatizováno nejen samotnou prostitucí, ale i dalším násilím, proto se rozlišuje *primární* a *sekundární traumatizace a viktimize*.

Sekundární viktimize a traumatizace znamená sexuální násilí včetně vynucování sexu bez ochrany, vynucování odmítaného způsobu sexuálního styku, znásilnění, přinucení k sexu s více osobami současně, dále tělesné tresty za neuposlechnutí příkazu včetně jistých forem mučení a sadomasochistických praktik, přičemž převládá psychické násilí s cílem úplně ovládat, traumata se kumulují, vycházejí z prostředí prostituce i mimo něj a pocházejí tak od kuplířů, zprostředkovatelů, provozovatelů, zákazníků i od vrstevníků a kamarádů, lékařů, učitelů, sociálních a pastoračních pracovníků, policistů a dalších osob na základě stigmatizace a neuctivého, ponižujícího, zesměšňujícího či neangažujícího se nebo lhostejného chování. Nejsou naplňovány základní životní potřeby dítěte a prostituce dětí tak představuje komplex všech forem násilí a odpovídající míru a intenzitu poruch zdraví. Skoro tři čtvrtiny těchto dětí uvádí zkušenost tělesného násilí, 62 % znásilnění, všechny pasivní formu násilí, jež spočívá právě v zanedbávání základních potřeb dítěte, a pocit bezmoci a přizpůsobení se realitě.²⁶²

Konkrétně se jedná poruchy v *sexuálním a reprodukčním zdraví*: jsou poškozeny tři hlavní zdroje tohoto zdraví, tedy přiměřený vývoj a sexualita, ochrana před sexuálně přenosnými chorobami či její absence a ochrana před předčasným těhotenstvím a spontánními potraty. Zejména děti v prostituci jsou ohroženy sexuálně přenosnými chorobami prostřednictvím manipulace zákazníků, zranitelnějšího imunitního systému a často léčbou těchto nemocí z vlastních zdrojů, což dále způsobuje záněty v oblasti pánve, mimoděložní těhotenství, potraty, sterilitu, u dívek v prostituci ve srovnání s ženami staršími 18 let se vyskytuje dvakrát vyšší mortalita během těhotenství či porodu a dochází k porodům nechtěných dětí či k péči o ně nezralými matkami a k poruchám v sexuálním životě. Zdraví dětských osob v prostituci se poškozuje a jejich zranitelnost zvyšuje provázaností prostituční a drogové scény, protože se omamná a psychotropní látka používá jako přinucovací prostředek k prostituci, děti kvůli získání peněz na její pořízení poskytují sex za peníze či za tuto látku, používají ji na povzbuzení či k potlačení bolesti. To vše vede také k většímu riziku zapojení těchto dětí do kriminálních aktivit nebo že se stanou obětí úmyslného násilného trestného činu, protože se

²⁶² E. Vaničková, *Dětská prostituce*, s. 66-67, 84.

také stávají závislejšími na kuplíři, který je současně třeba dealerem a zapojuje je do nelegálních obchodů a aktivit.²⁶³

Dále se jedná o poruchy v *psychickém a sociálním vývoji* dítěte. Vývoj osobnosti dítěte se narušuje a rozvíjí se i ireversibilně psychické stigma a sociální trauma. *Psychické stigma* se rozvíjí podle věku dítěte, v němž bylo dítě vystaveno prostituci, podle rodinné konstelace a sociální podpory dítěte, podle toho, kdo dítě přinutil nebo co dítě přimělo k prostituci. Viktimizace dětí v prostituci a její následky způsobují sociální zranitelnost těchto dětí. První *sociální trauma* zažívají ve svém primárním sociálním prostředí, z něhož pocházejí, a další potom při odmítání sociálního kontaktu, odtazivosti blízkého okolí a přerušení kamarádských vztahů, když se dostaly do prostituce. Takto zranitelné jsou nejvíc děti v období puberty.²⁶⁴ U těchto dětí je pak nebezpečím, že se pro ně násilí, nedůvěra, pokoření a odmítnutí stávají normou a že hledají *zázemí a morální útěchu* u těch, kdo je právě zneužívají a vykořisťují.²⁶⁵ Komerční sexuální zneužívání dětí působí na dítě dlouhodobě stresově a tento stres jako společný jmenovatel následků zasahuje jádro osobnosti dítěte a může dojít až k tomu, co se označuje jako psychická smrt osobnosti, když úplně selže sebeúcta a sebehodnocení. Takový stres se také projevuje somaticky, změnou osobnosti vedoucí ke zhoršení interpersonálních vztahů a funkcí v rodině, zaměstnání i společnosti a projevující se pocity prázdnoty, beznaděje, existence na okraji, odcizení, postoji nepřátelství a nedůvěry vůči světu, sociálním stažením se jako důsledek posttraumatické stresové poruchy, což vše může vést k suicidálnímu chování.²⁶⁶

Na *dívkách* zanechává prostituce, jak ukazují zkušenosti sociálních pracovníků v prostředí prostituce městské části St. Georg v Hamburku, *fyzické následky, psychické následky, následky způsobené životem v tomto prostředí a společenské následky*: chronická onemocnění mívají dívky ještě dlouho po skončení prostituování a pocházejí z toho, že nebyvají zdravotně ošetřovány, protože vůbec neléčí nebo jen samy zaléčují různé nemoci penicilinem či jen potlačují bolest pomocí prášků proti bolesti a pokoušejí se držet tělo pod kontrolou prostřednictvím drog a léků, což je způsobeno tím, že potřebují vydělávat a nemohou si dovolit být nemocné, neboť úspěch má jen ten, kdo vypadá zdravý, dále protože jsou zdravotně pojištěny přes své rodiče, od nichž utekly, a nemají tak zdravotní průkaz. Dalším důvodem je, že stojí dlouho na ulici, že nemají stálé místo bydlení a života, pravidelné jídlo,

²⁶³ E. Vaničková, *Dětská prostituce*, s. 65-66, 88-89, 90-91, 92.

²⁶⁴ *Ibid.*, s. 85-86.

²⁶⁵ K. Provazník, *Dětská prostituce*. In: E. Vaničková, K. Provazník, Z. Hadj-Moussová, J. Spilková, *Sexuální násilí na dětech. Výskyt, podoby, diagnostika, terapie, prevence*, s. 99.

²⁶⁶ E. Vaničková, *Dětská prostituce*, s. 87.

takže mají často kožní problémy nebo akné, trpí plísnovými onemocněními, mají poškozené vlasy, zuby postižené zubním kazem a zejména zničené při používání drog. U těchto dívek se vyskytují tzv. „nemoci z povolání“ jako jsou záněty vaječníků, dělohy, ledvin nebo močového měchýře, poruchy hormonů, nepravidelná menstruace a potraty. Tyto dívky se nenaucily zodpovědně zacházet se svým tělem, používají ho denně jako „pracovní prostředek“, stroj, tzn. že je instrumentalizují a psychicky odštěpují, aby mohly přežít, zákazníci zase požadují jen pohlavní část jejich tělesnosti, což vše způsobuje, že se odnaučí naslouchat svým tělesným a duševním potřebám, ztrácejí kontakt k sobě samé, potlačují podstatnou část své bytosti a nenaucí se, že k nim patří také bolesti, únava, slabost, špatná nálada, vitalita a chuť. Zvláštní riziko představují pohlavní choroby a HIV/AIDS, protože neznamenají jen několikátý denní výpadek výtvarného a zvýšené výdaje na léky, ale ohrožují je v případě HIV/AIDS i na životě. Zákazníci právě od nich požadují sex bez ochrany, dívky jsou často tak nezkušené, že neumějí pracovat s ochranným prostředkem, ze strachu potlačují hovory a úvahy na téma nebezpečí nákazy, drogově závislé jsou ještě pod větším tlakem, aby si rychle obstaraly peníze na omamné a psychotropní látky, a tak vyhovují zákazníkům v různých přáních, včetně sexu bez ochrany, mají jich hodně za den, než aby riskovaly, že budou odmítnuty, protože hlavně pro závislé na heroinu má jejich zdraví a život jen malou hodnotu, když nevidí budoucnost a je jim jedno, zda zemřou na AIDS či na heroin, nebo by si právě při zjištění, že mají AIDS, daly ještě zlatou dávku drogy.²⁶⁷ Takové pojetí vlastního těla a zacházení s ním se projevuje i *psychicky*. Zkušenosti v prostitučním prostředí mění charakter dívek, neboť jsou nuceny se chovat jako dospělé ženy, i když jsou v dětském věku, kdy by měly mít právo si hrát a prožívat pubertální nejistoty, a tak přeskakují podstatný vývojový krok ve vytváření identity. Ve svém otci ani matce nenalezly své vzory, nezažily pomoc v orientaci, možnosti a hranice jednání, aby mohly rozvíjet svou identitu. Svě matky tak odmítají, těžko nacházejí přístup k své ženskosti, neznají sebe sama, nevědí nic o ženské rozkoši a erotice, takže pouze vědí, kým a jak nechtějí být, totiž jako jejich matka. Pokoušejí se potlačovat všechny negativní pocity, dělají ze sebe současně dospělé, ačkoli jsou samy odkázány na pomoc dospělých, proto se na ně v prostředí váží, ale dospělí je většinou jen využívají. Prožívají tak vazbu a blízkost jako stále se opakující odmítání jejich rodičů a pocit, že nejsou milovány a chtěny. Stálé zkušenosti odmítnutí mají za následek řadu psychických problémů. Takové dívky zvnitřnily, že nemají hodnotu a význam, neznají své potřeby, mají poruchy spánku či psychotické stavy, což se projevuje zejména po vystoupení z prostitučního prostředí

²⁶⁷ I. Thiede, *Mädchenprostitution. Ein Versuch, aus dem Elternhaus auszubrechen*, s. 100-102, 72; H. Gerlinger, *Sehnsucht nach Liebe? Eine Analyse des Phänomens Kinderprostitution*, s. 79-81.

suicidálními pokusy. Psychické následky prostituce jsou právě v bezprostřední souvislosti s rodinným zázemím: dívky totiž dávají přednost prostitučnímu prostředí před vlastními rodiči či ústavním zařízením, protože už nemohly snášet poměry v domě či bytě s rodiči nebo v domově, takže si přinášejí předchozí zanedbání, zranění a zatížení. Proto zpočátku vyprávějí s hrdostí a euforicky o svých zážitcích a pozitivních pocitech v prostitučním prostředí. Ty se pak postupně hroutí, protože se setkávají s nespolehlivými a povrchními vztahy. Předchozí zkušenost násilí, zejména od rodičů, určuje pak chování dívek v prostitučním prostředí, a sice zejména prostřednictvím nutkání opakovat předchozí zkušenosti zneužití a násilí v dětství, když se denně nechávají mnohokrát zneužívat za peníze, často včetně perverzních praktik, a vnímají to jako zlepšení situace, čímž chtějí tyto předchozí zkušenosti učinit neskutečnými, vrátit je zpět a vyrovnat se s nimi. V rodinách neměly příležitost zjišťovat své síly a možnosti, proto stále kolísají mezi pocity všemoci a strachem ze selhání a toto rozštěpení vede k velkým strachům ze života, kdy mají strach, že budou jednou slabé a chudé, neprojevují navenek ani nejmenší slabost, aby je nepřemohla, mají tak strach z odhalení vlastní slabosti, stále pochybují o své hodnotě, potýkají se s vnitřní prázdnotou a nespokojeností. Současně přiznávají, že teď ale konečně mají alespoň svou cenu, když byly před tím nula. Vystoupí-li z prostitučního prostředí, nastává často bolestná sebereflexe, při níž znovu vystoupí dosud potlačené pocity. Strategie a mechanismy přežití jim sice umožňují přežít a nějak se bránit, ale způsobují jim zároveň nemoc, vysokou míru strachu z vlastní slabosti a dívky jsou tak znejistěny při nejmenším prožitku neúspěchu, protože se u nich nerozvinula frustrační tolerance, nenaučily se budovat vztahy a neprožily, že by jim někdo projevil úctu, naopak ve vztazích závislosti s kuplíři zažily, že neznají vztahy důvěry. Vše v jejich životě je zaměřeno na přežití, ztrácí tak dětství, stávají se tvrdými, uzavírají se vůči sobě samým a neumějí se tak otevřít druhým lidem, naopak k nim přistupují s nedůvěrou a strachem, nepřijaly své tělo a neumějí objevit svou sexualitu, kterou technizovaly a spolu s tím funkcionalizovaly vlastní tělo, aby zabraňovaly citovým konfliktům, které vznikly skrze diskriminaci společností a kontakty se zákazníky. Rychle se naučily, že je jejich tělo předmět směny, zboží, a tím se cítí stále více osamocené a bezmocné, většina z nich žije izolovaně, hledají lásku a dávají za to sexualitu. Musí snášet mnohé proti své vůli a nejsou pak schopny vstupovat do uspokojivých (sexuálních) vztahů, zatěžuje je pocit, že jsou rozštěpeny, mají pocity viny a pohrdání sebou samými, jsou vyčerpané, ztrácejí nutný odstup od druhých, prožívají hluboké smutky, i když mohou působit mile a sympaticky. Tato všechna přetížení jsou pak překážkou v životě po výstupu z prostitučního prostředí, protože se nevyznají, jsou bez vzdělání, nastupuje

dezorientace a stažení se, únik do drogy, agresivita, těžkosti v sociálním kontaktu, malá či dokonce žádná schopnost něco vydržet, psychosomatické potíže.²⁶⁸

Prostituční prostředí tyto dívky formuje a to má také své následky. Prostedí jim nahrazuje v důležité fázi jejich vývoje, v pubertě, rodiče a celou společnost. Tak se sice vyhýbají konfliktům s rodiči, ale nemají skutečný kontakt s dospělými ze spolehlivého prostředí, tedy také žádné vzory, podle nichž by mohly orientovat svůj vývoj. Delší pobyt v prostitučním prostředí je mění, zvnitřňují jeho hodnoty a normy, mluví, pohybují se, žijí a oblékají jako lidé v tomto prostředí a začínají myslet, jak mají myslet prostituující. Učí se tedy, že je jejich vnějšek jejich kapitálem a že jen obchodně zdatný je úspěšný, postupně se identifikují se staršími kolegyněmi nebo s úspěšným kuplířem. Jsou odkázány na náklonnost a přijímají iluzi, že si mohou samy splnit všechna přání a touhy, když vydělávají peníze a zákazníci i kuplíři po nich touží. Musí prožívat silné napětí a rozpor mezi tím, že jsou většinou ve věku 12 - 14 let a současně prostituující, takže nezbyvá prostor a čas na nejistoty fáze vývoje jejich ženskosti, a tak výše hodnotí potřeby svého okolí, zejména zákazníků a kuplířů, než své vlastní, jež naopak potlačují. Zažívají, že jejich individuální zájmy a pochybnosti nikoho nezajímají. Že to funguje, se už naučily v prostředí, z něhož přišly. Ztrácejí tak svůj osobní profil, stávají se fungujícími sexuálními pracovníci, učí se ovládat své tělo, ale ne ho mít rády. Vše je poznamenává, když vystoupí z tohoto prostředí, jsou dospělými dětmi, které nemohou vystát jiné lidi, chtějí být stále středem pozornosti, mají strach, že přijdou zkrátka. Uvědomují si, že se staly něčím, pro co se skutečně nerozhodly. Cítí, že s nimi není vše v pořádku, ve svém okolí narážejí na odmítnutí nebo soucit, nastává krize identity, jsou odcizeny a cítí v sobě tuto cizost. Proto také stále kolísají mezi oběma světy.²⁶⁹

K společenským následkům prostituce dívek patří skutečnost, že se neptáme, kdo jsou tyto děti, proč to dělají, proč je jich mnoho, jak je možno jim pomoci, ale spíše děláme, že problém neexistuje, snažíme se je vyhnat, aby nebyly vidět, proto si mnozí stěžují na nepříjemnosti, špínu a povyk, cítí se být obtěžováni, podporují, aby je zavřeli do ústavu, přehlíží přitom zjevné či skryté inzeráty v novinách či časopisech, které nabízejí sex s nezletilými. S prostituujícími se zachází jako s lidmi druhé třídy, zakoušejí, že jsou vyloučeni ze „solidní“ společnosti, z níž ale přece pocházejí jejich zákazníci. Toto vyloučení žen v prostituci ze „solidní“ společnosti podporují i rodiče těchto dívek, stydí se za ně, když to vědí, a snaží se je dostat z tohoto prostředí. Pro mnohé dívky to znamená, že nesmí nic

²⁶⁸ I. Thiede, *Mädchenprostitution. Ein Versuch, aus dem Elternhaus auszubrechen*, s. 102-105; H. Gerlinger, *Sehnsucht nach Liebe? Eine Analyse des Phänomens Kinderprostitution*, s. 78-79, 97, 101-102.

²⁶⁹ I. Thiede, *Mädchenprostitution. Ein Versuch, aus dem Elternhaus auszubrechen*, s. 105-107.

vědět nejen spolužačky a spolužáci, ale i rodiče, tím se ale stále více odcizují a izolují, musí se skrývat, musí lhát nebo mlčet, nemohou chodit tam, kam chodí spolužáci, odmítají tento svět a namlouvají si, že je to v prostitučním prostředí lepší. Jak přišly k penězům, smějí vědět jen známí v prostitučním prostředí. Tíhu této *dvojí morálky* společnosti pociťují zejména, když chtějí vystoupit z prostitučního prostředí, protože jejich minulost ovlivňuje nové vztahy. Striktní oddělení *morálně nezávadného solidního světa* a špinavého prostitučního prostředí způsobuje, že se těžko mohou prostituující opět integrovat do světa svých rodičů. Dívkám v prostituci se přiřazují všechny negativní předsudky a atributy jako dospělým ženám v prostituci a ještě k tomu specifické vzhledem k jejich věku a tak směřují k zbavení svéprávnosti, odsuzují se jako nezralé a hloupé, jako předčasně zralé ovoce, jako asociální sebranka, považují se za beznadějně případy, láme se nad nimi hůl a už jejich matky se pokládají za prostitutky či za asociální případy. Tyto dívky jsou tak buď oběti, nebo zkažené, nesou si s sebou onu poskvrnu, cítí se ve společnosti jako bezcenné, tím znovu prožívají zranění, která prožily v původním a pak v prostitučním prostředí, narážejí tak na tytéž *morální názory a formy zacházení*, jež zakusily již před tím a před nimiž utíkaly, a nenabízí se jim společenská alternativa.²⁷⁰

Pohled na městské části St. Pauli či St. Georg v Hamburku naznačuje, co se v prostitučním prostředí prodává. Je to svět lesku, dobrodružství a sexu, v noci je čistý a bohatý, je k dispozici těm solidním, je zřejmé, kdo koho obsluhuje. Kdo zde chce uspět, musí mít peníze, být opálený a mít stále dobrou náladu. Svou roli hrají symboly statusu jako jsou prsteny, nejnovější móda a „být na tom prostě dobře“. Jde o to být finančně nezávislá, práce prostituující není výdělečnou prací, ale luxusní prací, pomocí níž si mohou financovat pěkný život a teprve až pak si něco zařizovat. Považují se tak za chytřejší než ostatní dívky a ženy, které někde pracují za méně peněz, protože v prostitučním prostředí se peníze vydělají rychle a snadno. Dívky jsou tak pod existenciálním tlakem i pod tlakem prostitučního prostředí, aby odpovídaly obrazu prostituující. Musejí dodržovat regule tohoto prostředí, aby zůstal tento vysoký životní standard a aby se nestaly outsidersy v prostředí. V tomto prostitučním prostředí existuje přísná hierarchická struktura, která má pro dívky vnitřní a vnější důsledky. Vnitřně jim totiž poskytuje orientační body a domnělé šance na postup, protože dívky jsou po vstupu do tohoto prostředí zcela dole a pak vzhlíží do vyšších pater této struktury, neboť si myslí, že tak budou vážené a budou mít příjemný život. Hierarchie v prostředí určuje i jejich „pracovní“ místo, když musí být na ulici v místech, na nichž nechtějí být dospělé ženy v prostituci. Jako

²⁷⁰ I. Thiede, *Mädchenprostitution. Ein Versuch, aus dem Elternhaus auszubrechen*, s. 107-110; H. Gerlinger, *Sehnsucht nach Liebe? Eine Analyse des Phänomens Kinderprostitution*, s. 103-104.

poslední, nejslabší článek v prostitučním prostředí jsou dívky zasaženy jako první různými změnami v tomto prostředí. Přesto si tímto životním standardem dívky splňují dávný sen o bohatství a nezávislosti, ale zároveň kladou překážku na cestě k samostatnosti. Neumějí zacházet s penězi, pečovat o sebe a dívat se do budoucnosti. Vzhledem k tomu, že jen obsluhují druhé a posluhují jim a že jsou emocionálně zanedbané, chtějí, aby je také někdo obsluhoval, aby nemusely nic dělat, touží po náklonnosti. To pokračuje i po výstupu z prostitučního prostředí, a přitom jsou většinou velmi chudé a zcela samy a cítí, že spadly do hluboké jámy. Nepatří k žádné sociální vrstvě, nemají cit pro individualitu a naučily se definovat sebe jen prostřednictvím hodnocení mužů v prostitučním prostředí.²⁷¹

Následky prostituce v dětském věku potvrzuje také zkušenost sociální služby dívkám v Kolíně nad Rýnem. Dívky žijí ve speciálním domě až do objasnění a rozvinutí perspektivy vlastního života. Následky prostituce se projevují v sebeobrazu, v psychické a sociální situaci dívky, tyto dívky jsou stále v kůži těch pohrdaných, špatných a méněcenných, což vyžaduje rozvinout strategie a mechanismy přežití, aby se mohly vyrovnat s rolí, která se od nich očekává. Dívky funkcionalizují svá těla a technizují svou sexualitu, aby tak zabraňovaly citovým konfliktům, jež vznikají kontakty se zákazníky a diskriminací okolí. City, pocity a myšlenky si nechávají pro sebe a uvědomují si, že city jako něha i sexuální vjemy se nedají odkoupit. Ty zůstávají vyhrazeny příteli, kuplíři, který právě proto nabývá na významu. Mnohé se musí omámit alkoholem, tabletami a jinými omamnými a psychotropními látkami, aby mohly pokračovat ve své činnosti. Tělesné potíže jako nedostatek spánku a zima vedou spolu s touto konzumací ke zdravotním poškozením. *Životní poměry* v tomto prostředí přinášejí obchodní vztah mezi dívkami a zákazníky, jenž se vyznačuje anonymitou, zvěcněním a lhostejností. Často dívky tyto muže nenávidí. Velmi dobře pociťují moc, kterou se zdá, že nad nimi mají zákazníci. Mnohým dívkám se stává jejich nezkušenost osudnou. Jsou od nich požadovány určité sexuální praktiky za málo peněz. Na jedné straně prožívají zacházení jako s pohlavně zralou ženou, na straně druhé je právě požadována dětskost. Tak je jim jasné, že je jejich tělo vykořisťováno. Také od zneužívatele dostávají mnohé něco – peníze a upřednostnění ve světě, který je jinak chladný na city. Prostřednictvím prodeje svého těla zákazníkovi, kterého za to mohou nenávidět, si kupují a udržují náklonnost kuplíře. Poměr mezi dívkou a kuplířem se většinou vyznačuje současně donucením a dobrovolností. Emocionální vazba dívky na kuplíře stojí často vůči jeho brutalitě. Dívky přesto zůstávají u tohoto muže, nerozčilují se na něho a někdy dokonce hledají kuplíře, pro něhož by mohly

²⁷¹ I. Thiede, *Mädchenprostitution. Ein Versuch, aus dem Elternhaus auszubrechen*, s. 110-114, 44-45.

pracovat, protože si přejí pozornost, bezpečí a lásku. Spojení brutality a emocionality potvrzuje již jejich zkušenosti s násilím. Některé byly oběťmi sexualizovaného násilí v rodině. Snést násilí je pro ně často lehčí než unést ztrátu náklonnosti. Vydělané peníze se samozřejmě odevzdávají kuplíři a to, co potřebují pro každodenní potřebu, dostanou od něho. Čím intenzivněji dívka vstoupí do prostředí prostituce, tím silněji odmítá kontakty s osobami mimo tuto životní oblast. Protože jsou společností pohrdány a stigmatizovány, vyhledávají dívky uznání a sociální vztahy tam, kde nemusejí utajovat svou činnost a kde ostatní žijí za podobných okolností jako ony samy. Zakoušejí konkurenci, tvrdost a brutalitu jako zákony v tomto prostředí.²⁷²

Při vyprávění dětí pozorovala i C. Schauer v prostředí česko-německých hranic jejich pocity viny a studu, ztrátu důvěry a strach, také emocionální zhrubnutí a lhostejnost, uvědomovala si nouzi dětí, kterou pedosexuálové zneužívají, a vztah závislosti, do něhož se děti dostávají, vnímala potřebu peněz, to, že děti nemají žádné další perspektivy a žádné šance vypovídat proti svým trýznitelům, ačkoli vědí, že sexuální turisté spáchali trestný čin, pocítovala, že se děti snaží kompenzovat nedostatečnou náklonnost a péči svých rodin sexuálními kontakty se zákazníky, kteří jsou často dokonce označováni jako přátelé. Děti v rozhovorech informovaly o násilí ve svých rodinách, což poukazuje na skutečnost, že poškození těchto dětí vzniká ve většině případů už předtím, tedy ne teprve při komerčním sexuálním zneužívání. Děti si vytvořily obraz světa, jenž je ovládán ničením sebe samého a druhých; konzumují od raného věku drogy, aby unikly realitě, a nebezpečí, které s sebou nese komerční sexuální zneužívání, se snaží odsunout, emoce připouští jen zřídka, a aby potlačily to, co se s nimi děje, a také prostřednictvím zakoušené stigmatizace ve svém sociálním okolí, vstupují často samy do role těch, kteří mají vinu, jak to dokreslil příspěvek jednoho chlapce, jenž řekl, že by chtěl být lepším člověkem, než je teď.²⁷³

Obecně platí, že metodické problémy a mnohost možných vlivů před sexualizovaným násilím, během něho a po něm ztěžují zjišťování lineárních souvislostí příčina - účinek. Většina těchto obětí trpí širokým spektrem často značných a částečně chronických následků a svědectví dotyčných dětí a další výzkumné údaje ukazují, že *chlapci* nereagují na sexualizované násilí jasně definovatelným „syndromem zneužívání“, nýbrž velkým počtem psychických a sociálních poškození jako jsou deprese, suicidální chování, strachy, psychosomatické potíže, omezení sexuálního prožitku, posttraumatické průvodní reakce,

²⁷² R. Sängler, *Kinderpornographie und Frühprostitution. Ein Beitrag aus der Praxis*. In: *Kind – Jugend – Gesellschaft. Zeitschrift für Jugendschutz*, Lutherhand-Verlag, Mai 1994, s. 43, 49-50.

²⁷³ C. Schauer, *Kinder auf dem Strich. Bericht von der deutsch-tschechischen Grenze*, s. 64.

znejistění sexuální, resp. mužské identity.²⁷⁴ Přitom k silnější traumatizaci vedou penetrativní, časté, dlouhou dobu trvající činy zneužívání, úzký vztah i větší věkový rozdíl mezi obětí a pachatelem/pachatelkou, začátek zneužívání v raném věku, používání tělesného násilí, účast na tvorbě *pornografických materiálů* a negativní sociální reakce při prozrazení těchto činů.²⁷⁵ Ochranné faktory jako vztahy důvěry k rodičům a vrstevníkům, jejich pozitivní, podpůrné reakce²⁷⁶ i poradensko-terapeutické nabídky²⁷⁷ zmírňují traumatizující účinky zkušeností sexualizovaného násilí. První metaanalýza ohledně následků sexualizovaného násilí na *chlapcích* potvrzuje, že značná část sexuálně zneužitých chlapců trpí velkým rozsahem často těžkých symptomů²⁷⁸ a že existuje souvislost mezi psychickými poruchami a zkušenostmi sexualizovaného násilí. Kategorizace symptomů dotyčných chlapců se rozděluje na internalizující (např. deprese, suicidalita, sociální stažení) a externalizující (např. agrese, sexuální útoky) způsoby chování. Pravidla socializace, která je specifická podle pohlaví, naznačují těmto *chlapcům*, aby kompenzovali prožitou ztrátu kontroly prostřednictvím důrazně agresivního „hypermaskulinního“ chování. Zohlednění možných souvislostí mezi zkušenostmi oběti a externalizujícím chováním může poskytnout lepší porozumění agresivním chlapcům.²⁷⁹ Stále znovu výzkumy následků uvádějí, že dívky a chlapci reagují na zkušenosti sexualizovaného násilí velmi podobně, tedy jak zesílenými internalizujícími, tak externalizujícími způsoby chování.²⁸⁰

²⁷⁴ P. Mullen, *Der Einfluß von sexuellem Kindesmißbrauch auf die soziale, interpersonelle und sexuelle Funktion im Leben des Erwachsenen und seine Bedeutung in der Entstehung psychischer Probleme*, in: G. Amann & R. Wipplinger (Hrsg.), *Sexueller Mißbrauch, Überblick zu Forschung, Beratung und Therapie. Ein Handbuch*, Tübingen 1997, s. 246-259; W. N. Friedrich, *Behavioral Manifestations of Child Sexual Abuse*, *Child Abuse & Neglect*, 22, 1998, s. 523-531, obě in: U. Boehme, *Jungen als Opfer*. In: D. Bange/W. Körner, *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 248.

²⁷⁵ H. Julius, *Die Folgen sexuellen Missbrauchs an Jungen. Eine qualitative und quantitative Integration der Forschungsergebnisse*, Unveröffentlichte Dissertation, Universität Postdam 2000, in: U. Boehme, *Jungen als Opfer*. In: D. Bange/W. Körner, *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 248.

²⁷⁶ M. Lynskey & D. Fergusson, *Factors Protecting Against The Development of Adjustment Difficulties in Youngs Adults Exposed to Childhood Sexual Abuse*, *Child Abuse & Neglect*, 21, 1997, s. 1177-1190, in: U. Boehme, *Jungen als Opfer*. In: D. Bange/W. Körner, *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 248.

²⁷⁷ D. Finkelhor & L. Berliner, *Research on the treatment of sexually abused children: A review and recommendations*, *American Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 34, 1995, s. 1408-1423, in: U. Boehme, *Jungen als Opfer*. In: D. Bange/W. Körner, *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 248.

²⁷⁸ H. Julius, *Die Folgen sexuellen Missbrauchs an Jungen. Eine qualitative und quantitative Integration der Forschungsergebnisse*, 2000, s. 104, in: U. Boehme, *Jungen als Opfer*. In: D. Bange/W. Körner, *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 248.

²⁷⁹ A. Benthein & A. Benthein, *Fort- und Weiterbildung zur sexualisierten Gewalt an und durch Jungen. Konzept und erste Erfahrung eines Modellprojekts bei WIDERSPRUCH in Kiel*. In: H.-J. Lenz (Hrsg.), *Männliche Opfererfahrungen. Problemlagen und Hilfeansätze in der Männerberatung*, Juventa, Weinheim 2000, s. 267-300, in: U. Boehme, *Jungen als Opfer*. In: D. Bange/W. Körner, *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 248.

²⁸⁰ K. A. Kendall-Tackett, L. M. Williams & D. Finkelhor, *Die Folgen von sexuellem Mißbrauch bei Kindern: Review und Synthese neuerer empirischer Studien*. In: G. Amann & R. Wipplinger (Hrsg.), *Sexueller*

David Bange a Wilhelm Körner uvádějí, že v Německu chybějí odpovídající studie ohledně mužů, kteří kupují chlapce pro sexuální služby, a jejich motivů a stejně tak i výzkumy o tom, jaké následky má prostituce v životě chlapců. Podle vlastního svědectví chlapců,²⁸¹ zpráv lidí z praxe²⁸² a výsledků výzkumů o následcích pro prostituující dívky není pochybnosti o tom, že nezůstává prostituce pro chlapce bez negativních následků: ve spojení s negativními zkušenostmi socializace plynou následky z momentů, jež jsou přítomny v této samotné činnosti, jako je například instrumentálně prožívaná sexualita, která je vykonávána za ponižujících rámcových podmínek a se stále větším odporem, přitom je možno jen těžko zachovat sebeúctu a vědomí vlastní hodnoty, a aby bylo možno situaci vůbec vydržet, sahají mnozí chlapci po tabletách, alkoholu a drogách, k tomu přicházejí strachy ze stárnutí a ztráty atraktivity, strach z infekce HIV je virulentní, i když jej chlapci otevřeně neprojevují, návyk na vysoké příjmy a vysoké výdaje, na „flexibilní pracovní“ časy i na možnost „být svým vlastním pánem“ ztěžují později návrat do „normálního“ pracovního života, mnohdy nemají chlapci v prostituci ukončené žádné školní a odborné vzdělání, k tomu ještě přistupuje diskriminace a stigmatizace prostituujících, která je dále vyhání na okraj společnosti a ztěžuje jim návrat do „občanského“ života, a tak vyplývají ze života chlapců v prostituci kromě jiného problémy typu vysoká míra pohlavních nemocí a jiných fyzických onemocnění, problémy s vědomím vlastní hodnoty, destabilizace osobnosti, rezignace, apatie, ztráta mezilidských kontaktů až po izolaci, psychické problémy jako deprese nebo autoagrese, závislost na alkoholu nebo omamných a psychotropních látkách, ztráta hodnotové orientace, delikvence, malé šance na vzdělání různého typu.²⁸³

Salesiáni pater Pinto a pater Felix, kteří už mnoho let pracují s chlapci v prostituci na Sri Lance, říkají: „Něco se v nich zlomí, duševně a *morálně*. Neumí už vzít život vážně a důvěřovat.“²⁸⁴ Bratr Gabriel a pater Pinto uvádějí: „Roste v nich hluboká nedůvěra. A právě u chlapců roste také hluboká nenávisť. Někteří z nich se také stanou pachateli, protože nechtějí zůstat sami s touto hroznou zkušeností.“²⁸⁵ Pater Felix dodává: „Pro 60 % dětí přichází jakákoli pomoc příliš pozdě. 40 % chlapců, kteří začínají náš rehabilitační program,

Mißbrauch. Überblick zu Forschung, Beratung und Therapie. Ein Handbuch, Tübingen 1997, s. 151-186, in: U. Boehme, *Jungen als Opfer*. In: D. Bange/W. Körner, *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 248.

²⁸¹ Např. B. Bader & E. Lang (Hg.), *Stricherleben*, Galgenberg, Hamburg 1991, in: D. Bange, *Jungenprostitution*. In: D. Bange/W. Körner, *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 258.

²⁸² H. Fitzner, *Als Arzt in der Stricherszene: Sie nannten mich „Pille“*, 1991. In: B. Bader & E. Lang (Hg.), *Stricherleben*, s. 96-99, in: D. Bange, *Jungenprostitution*. In: D. Bange/W. Körner, *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 258; H.-P. Schlich, *Jungs auf der Straße – Straßenkinder und Prostitution*, s. 71-79.

²⁸³ D. Bange, *Jungenprostitution*. In: D. Bange/W. Körner, *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 258.

²⁸⁴ Ch. Metzelder, S. Kehl, J. Reidegeld, *Das zerbrochene Paradies. Wo Kinder zur Ware werden*, s. 36.

²⁸⁵ <http://www.boscosevana.de/problemindex.htm>.

vydrží do konce. Ostatní podlehnou přitažlivé síle klamné svobody a ničivé iluzi náklonnosti. Drogová závislost, která je vědomě navozována kuplíři, není zřídka důvodem pro spadnutí do starého prostředí. Mnozí jsou vnitřně tak zraněni, že už jednoduše nedokáží sebrat sílu pro spořádaný život.²⁸⁶ Ke stejnému závěru dochází také Christoph Jakob ze švýcarské organizace Goutt d'eau: „A tak mají většinou poškození navždy. Už nemají žádnou důvěru. Tyto děti byly celý život obelhávány, především rodiči.“²⁸⁷ U chlapců, kteří byli zataženi do prostituce, jsou mnozí v noci svědky výkřiků ze spaní, chlapci často nemohou mluvit o těchto událostech vlivem nesnesitelných obrazů, které se v nich zahnízdily, ne zřídka se objevují vnější symptomy vady řeči a koktání.²⁸⁸

2.6.3 Specifické následky vykořisťování dětí v pornografii

„Každé kliknutí zabíjí dětskou duši a každý obraz s dětskou pornografií na internetu ukazuje mučení dítěte. A každé zneužití, ať už v souvislosti s pornografií nebo prostitucí, zanechává právě tak rány jako po mučení,“ prohlásil Curt Becker, ministr spravedlnosti Sasko-Anhaltska, po odhalení jedné zločinecké organizace s dětskou pornografií.²⁸⁹

U následků dětské pornografie se jedná o zvláště těžké formy traumatizací a častěji než v jiných případech sexualizovaného násilí se vyskytují těžké disociativní poruchy osobnosti. Oběti této zvláštní formy sexualizovaných násilných činů jsou ještě k tomu konfrontovány se zatěžujícími a traumatizujícími následky, které ztěžují zpracování toho, co děti prožily. Souvisí to s intenzitou sexualizovaného násilí, s okolnostmi činu, se strategiemi pachatelů a zejména s používáním a působením *fotografických a filmových materiálů*. Zvláště zatěžující aspekty v případech dětské pornografie představují:

částečně mimořádná brutalita násilných činů, která může způsobit zesílení traumatizace; zvláštní zinscenování činů, když jsou děti například nuceny, aby zaujímaly speciální pózy nebo se v průběhu svého znásilňování smály, a musejí to dělat tak, jako by jim násilí dělalo radost;

částečně jsou používány také omamné a psychotropní látky a léky, které činí děti povolnými a které mají současně za následek zesíleně zmatené vnímání i dlouhodobé efekty závislosti; prostřednictvím komerčnosti obrazů se děti nestávají jen obětí násilí, nýbrž jsou opět také degradovány na „zboží“ a tak učiněny objektem směny. Dochází tak k dvojímu zneužití, konzumentem i producentem, ke konfrontaci s vícero pachateli a kruhy pachatelů, přičemž

²⁸⁶ Ch. Metzelder, S. Kehl, J. Reidegeld, *Das zerbrochene Paradies. Wo Kinder zur Ware werden*, s. 38.

²⁸⁷ *Ibid.*, s. 36.

²⁸⁸ *Ibid.*, s. 38.

²⁸⁹ Ch. Metzelder, S. Kehl, J. Reidegeld, *Das zerbrochene Paradies. Wo Kinder zur Ware werden*, s. 36.

neexistuje osoba, k níž může mít dítě důvěru, a je jen málo možností, jak získat podporu, což podmiňuje větší izolaci těchto dětí;

vydírání pomocí obrazů a dokumentů, protože pachatelé záměrně používají obrazový materiál, aby děti „obměkčili“ nebo aby „dokázali“ jejich spolupůsobení a vinu, takové děti se stydí za tento materiál, nad nímž nemají žádnou kontrolu, a musejí současně žít s vědomím jeho existence a možnosti odhalení;

děti jsou nuceny, aby zneužívaly jiné děti, a toto domnělé „spolupachatelství“ je činí vydíratelnými, posiluje jejich pocity viny a studu i příkaz k mlčení;

oběti, které dosáhly věku pro trestní stíhání, se obávají odhalení činu, když se v kontextu jejich vlastního pornografického vykořisťování samy staly „pachateli“;

trestní stíhání je kromě toho ztíženo velkým strachem obětí, a to z pachatelů i z rozšiřování materiálů. Oběti se tedy stydí za tyto materiály, jsou jimi vydírány či vydíratelné, je jim dokonce sugerováno aktivní spolupachatelství. Cítí vinu za to, co je na materiálech, a obávají se toho, že by mohl někdo cizí vidět násilné činy, které na nich byly spáchány. Mlčí ale také na základě zdánlivě zachycené dobrovolnosti svých činů. Jestliže byly donuceny k tomu, aby zneužívaly jiné děti, mají tak ještě větší strach z odhalení a trestního stíhání. Dotyčně děti a dospělí musejí navíc žít s tím, že mohou být kdykoli opět s materiálem konfrontováni. Musejí vydržet to, že si někdo také po mnoha letech od páchaní těchto činů prohlíží tyto materiály, na nichž byli jako děti zneužíváni a znásilňováni. Tím se ztěžuje terapie a zpracovávání činu. K tomu přistupuje skutečnost, že se tyto materiály mohou prostřednictvím možnosti digitalizace objevit jako nové a že se mohou nově uvést do oběhu a požadovat. Podle názoru orgánů činných v trestním řízení představují sexuální delikty ze 70. let 80 % materiálů, které jsou teď dostupné na internetu. To ale znamená, že jsou děti tam zobrazené dnes dospělými ženami a muži.

Zároveň vyvolávají tyto dokumenty nové otázky a oblasti problémů: může se stát, že se v rámci většího policejního zásahu zajistí značné množství materiálu a že jsou identifikovány dotyčné děti, které dosud nepromluvily o těchto činech. To může být velmi nápomocné v případech, v nichž jsou děti ještě vystaveny pornografickému vykořisťování, protože se jim touto cestou dostane nebo může dostat podpory. Současně může zvnějšku iniciovaná konfrontace způsobit novou traumatizaci dětem, jejichž činy spadají do daleké minulosti nebo které ještě psychicky nezvládnou účast na soudním procesu. Použití těchto materiálů jako důkazních prostředků dále vyvolává otázku, jak je s těmito materiály nutno zacházet. Dojde-li k procesu vyšetřování a následnému soudnímu řízení, děti tak vědí, že si budou dospělí znovu materiály prohlížet, aniž by to ony mohly mít pod kontrolou. Za určitých okolností může

dokonce dojít k tomu, že se děti (nebo dospělí) při rozporech v průběhu procesu musejí znovu dívat na filmy či jiné materiály, aby objasnily obsah nebo aby identifikovaly jednoho nebo více obžalovaných. Tím získává materiál nejen funkci ulehčení soudního procesu, nýbrž představuje pro svědka další závažné zatížení, jež může vyvolat sekundární traumatizaci; vlivem nedostatečné společenské a odborné diskuse, chybějících přístupů pomoci a nedostatečné citlivosti u potenciálních opor mají tyto děti ještě méně než v ostatních případech sexualizovaného násilí možnost si opatřit pomoc; vzhledem k těmto faktorům se posiluje bezmocnost okolí i pomáhajících profesí.²⁹⁰

Následky dokumentují i zkušenosti obětí prostituce nebo rozšiřování videa, které bylo natočeno během násilné situace. Jedná se převážně o praktické, již 14leté, zkušenosti s prací s oběťmi dětské pornografie pedagožky a psychoterapeutky Kathariny Larondelle z poradny Wildwasser Berlin, jež nabízí poradenství pro ženy a dívky, jejich příbuzné a důvěrné osoby dětí a mladých žen ve věku 14 až 25 let, které již nežijí v této síti násilí. Tyto oběti se obrátily na poradnu v naději na získání pomoci při zvládnání své každodennosti a objevovaly se u nich tyto potíže, otázky a výroky: měly před sebou stále znovu obrazy a nemohly se jich zbavit; chtěly mít vztah se svým přítelem, ale jakmile se jich dotkl, chtěly utéct pryč; nevěděly, co mohou dělat proti rozšiřování svých obrazů v internetu; jestliže se jich někdo dotazoval na důležité osobní věci, nemohly najednou mluvit; škrábaly se na těle a nevěděly, co proti tomu mohou dělat; chtěly vědět, co se stane, když to nahlásí; nevěděly, zda a jak mají druhým vyprávět, co se jim stalo. Poškození dotyčných je tím závažnější, čím dříve začalo sexualizované násilí, čím bližší byl vztah k prvnímu pachateli/pachatelce, čím více fyzického a psychického násilí bylo vykonáno, čím neprůhlednější pro dětskou schopnost vnímání byla síť pachatelů a spolupachatelů, čím méně existovalo zkušeností se situací „oázy“ (v mateřské škole nebo základní škole) a čím vyšší byla naopak absence ochraňujících, láskyplných vztahů. Čím více zapletené a zdánlivě přizpůsobenější, bezmocnější jsou děti ve struktuře sexualizovaného násilí, tím jasněji se ukazují psychické pocity bezcennosti, bezvýznamnosti a nechuti žít, sebepoškozující chování, kam lze zařadit drogy, poruchy příjmu potravy, škrábání, identifikace s pachatelem (extrémní pocity loajality k pachateli), strategie popírání, neschopnost k sebeochraňujícímu chování. Dále se ukázalo, že čím více se děti naučily přežívat v situaci násilí, tím nevěrohodnějšími se stávaly, protože trvat na lži, aby se zachovalo tajemství, bylo dobré, bylo elementární hodnotou, a byla by ostuda říci pravdu. A

²⁹⁰ G.Wuttke, *Pornografie an Kindern. Die Folgen und Wirkungen von Kinderpornografie*, herausgegeben vom Verein Frauen gegen sexualisierte Gewalt e. V., Leske + Budrich, Opladen 2003, s. 191, 194, 197, 214-216, 217, 219, 221-224.

právě to činilo děti nástrojem jejich vlastního mučení. Tato poslušnost zesilovala také převrácení (vnímání) viny ze strany pachatelů, že se děti samy jako příčina účastnily násilí a ještě říkaly děkuji. K tomu přistupoval fakt, že zde byla síť pachatelů a její obrovské a reálné možnosti, že bude dále dívka vystavena tlaku. Proti rozšiřování natočených filmů v kruzích pedofilních pachatelů byla možná jen malá ochrana. Skutečnost, že byly oběti během činů sexualizovaného násilí fotografovány a filmovány, ještě zesilovala pocity studu a pocitu ztráty vlastní hodnoty a totální bezmocnost, tím větší byla potřeba popírat sexualizované násilí a to se dělo jen s vysokým vynaložením vlastních sil.²⁹¹

Dalším konceptem, který terapeuticky pracuje s následky obětí sexualizovaného násilí ve formě dětské pornografie a jenž překračuje hranice jednotlivých spolkových zemí, je sdružení DUNKELZIFFER z Hamburku. Cílovou skupinou jsou děvčata a chlapci ve věku 4 - 14 let. Přicházejí sem i dospělí, kteří vědí, že figurují jako děti v pornografickém materiálu, a ti, kdo hledají radu, když mají podezření, že jsou děti v jejich okolí zneužívány pro pornografické účely. Dospělí, kteří byli zneužití k účelům dětské pornografie, přicházejí za prvé s prosbou o pomoc při zvládnání akutní krize, dále s přáním, aby se fotografie a filmy našly a zničily. Některé oběti doufají, že se nalezením materiálů s dětskou pornografií získají svědectví proti pachatelům a že bude moci být podáno trestní oznámení. Ve většině případů žádají o pomoc ženy. O jejich těžké traumatizaci svědčí masivní strachy, seabemrzačení, zneužívání omamných a psychotropních látek, prostituce nebo disociativní poruchy osobnosti. Existence pornografického materiálu zvyšuje (často celoživotní) tlak na utajení a pocity studu a viny u obětí. Zvláštní ohrožení a traumatizaci představuje opět materiál, který je pachateli používán jako důkaz o zdánlivě dobrovolném spolupůsobení dětských obětí. Děti, které jsou zneužívány k těmto účelům, vykazují často už brzy masivní reakce na traumatické zkušenosti násilí. Často se zde jedná o děti, které už před začátkem těchto činů prožily různé formy násilí, byly izolovány a zanedbávány. Zkušenosti DUNKELZIFFER dále potvrzují rozdíl mezi prožíváním obětí a jejich následky v rámci dětské pornografie a sexuálního zneužívání nepornografického.²⁹²

K charakteristikám zneužívání dětí v pornografii podle zkušeností klinické práce v Česku také patří, že ještě zesiluje pocit studu, ponížení a bezmoci, pornografický materiál slouží

²⁹¹ K. Larondelle, *Beratungsarbeit für Opfer von Kinderpornografie*. In: *Sexueller Missbrauch von Kindern. Dokumentation der Nationalen Nachfolgekonzferenz „Kommerzielle sexuelle Ausbeutung von Kindern“*, s. 185-190.

²⁹² C. Kerger, *Ansätze für die Beratungsarbeit mit Opfern von Kinderpornografie*. In: *Sexueller Missbrauch von Kindern. Dokumentation der Nationalen Nachfolgekonzferenz „Kommerzielle sexuelle Ausbeutung von Kindern“*, s. 191-195; http://www.dunkelziffer.de/Projekte_Internetschulungen.html; http://www.dunkelziffer.de/Infoblaetter_Kinderpornographie.html.

k podporování pocitů viny a zodpovědnosti za sexuální zneužití a k přinucení dítěte, aby mlčelo, a kromě toho děti činí nástrojem vlastního utrpení. I zde dochází k umělé erotizaci prepubertálního objektu, jenž je tak sexualizován, zranitelný vůči dalšímu zneužívání, včetně prostituce. Dítě, které pak vidí sebe samo na materiálech, zaznamenává svůj úsměv, jenž představuje jednu z podmínek zneužití formou pornografie, a zároveň mrtvé oči, a ještě pachatelům na základě od dětství naučené poslušnosti po natáčení či fotografování poděkuje a odměnou je mu to, že „bylo hodné dítě“. Chlapci bývají nenápadné, fyzicky spíše nepřitažlivé typy, samotáři.²⁹³

Je jen velmi málo pravděpodobné, že by se děvčátkům ve věku 5 – 10 let skutečně líbilo to, co s nimi muži dělají, čemuž nasvědčuje i výraz v jejich obličeji a oči, z nichž většinou vyzařuje strach a ponížení. Výraz „starších“ dívek v některých případech vykazuje sice jisté vzrušení a nelze tedy zcela s jistotou vyloučit, že se jim sex líbí, ale je třeba počítat s vysokou pravděpodobností, že jsou tyto dívky pod vlivem nějakého omamného prostředku – alkoholu či drog.²⁹⁴

2.7 Sexuální vykořisťovatelé

2.7.1 Formy poptávky po dětech

Poptávka po dětech za účelem sexuálního vykořisťování byla jedním z hlavních témat retrospektivního zhodnocení závěrů a závazků z kongresu v Jokohamě na mezinárodním kongresu v Lublani v červenci roku 2005.²⁹⁵ Poukázalo se na skutečnost, že dosud nebyla zpracována analýza poptávky, i když byly učiněny sporadické a izolované pokusy v sociologických, ekonomických a kriminalistických výzkumech načrtnout určité modely poptávky. Předpokládá se, že v této oblasti fungují síly trhu s nabídkou a zákonitě i s poptávkou. Vychází se z toho, že existuje několik rozdílných forem poptávky, které jsou

²⁹³ J. Spilková, *Vyšetření sexuálně zneužitých dětí*. In: P. Weiss a kolektiv, *Sexuální zneužívání-pachatelé a oběti*, s. 80; srov. D. M. Fergusson, *Pornography and the Organization of Intrafamilial and Extrafamilial Child Sexual Abuse*, Child Abuse Review 6, 1997, s. 94-96; T. E. Frothingham et al., *Child Sexual Abuse in Leeds Before and After Cleveland*, Child Abuse Review 2, 1993, s. 23-24.

²⁹⁴ M. Zouzalík, *Dětská pornografie na internetu: existuje!?*
http://technet.idnes.cz/sw/sw_online/pornolitas020207.html, s. 2.

²⁹⁵ J. Kane, *Understanding 'demand' for children in the sex trade: an outstanding challenge. Background Paper*, Yokohama review combating Sexual Exploitation of Children, Europe and Central Asia, 8-9 July 2005 Ljubljana, Slovenia, in: <http://www.unicef.de>. J. Kane pracuje jako nezávislý konzultant v oblasti ochrany dětí, zejména jejich sexuálního a pracovního zneužívání. Její práce se soustředí uje na výzkum, strategii a plánování a hodnocení. Je také specialistkou na strategii komunikace, zejména mobilizace společnosti na ochranu dětí. J. Kane byla koordinátorkou komunikace a mluvčí prvního a druhého Světového kongresu proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí (Stockholm 1996 a Jokohama 2001). Od roku 1997 je technickým expertem při projektu Evropské komise Daphne a je členem Expertní skupiny pro sexuální zneužívání a vykořisťování (PC-S-ES).

založeny na rozličné *motivaci*, vychází od rozličných *aktérů* a mají za následek rozdílné *způsoby zneužívání* a *vykořisťování*, a proto se musí také kampaň proti nim následně rozdílně zaměřovat. Představeny byly čtyři různé formy poptávky: *zákaznická (primární)* poptávka, jež vychází od lidí, kteří aktivně nebo pasivně vyhledávají sexuální služby dětí; *odvozená (zprostředkovaná)* poptávka, která pochází od těch, kteří chtějí mít z této transakce zisk, např. kuplíři a majitelé nevěstinců, nebo rodiny a známí zneužívaných dětí; *předvídaná (zpozorovaná)* poptávka, kdy děti a jejich rodiny předpokládají, že poptávka někde existuje a z nejrůznějších příčin ji vyhledávají; a *umělá* poptávka, kdy se naskytne příležitost profitovat z motivace druhých, např. lidí, kteří chtějí pomoci dětem tím, že jim dají peníze, aniž by je při tom zneužívali. Tyto formy poptávky jsou uspořádány do matrice, která obsahuje informace o motivaci aktérů, kteří tvoří poptávku, o mechanismech události a návrhy opatření, které by poptávku mohly redukovat. Poptávka je zde popsána jako komplexní fenomén, který má mnoho rozličných podob a vyskytuje se v různých bodech podél celého řetězce vykořisťování. Zatímco například výzkumy předpokládají, že existuje vysoce specializovaná, ale nepodstatná poptávka po dětských sexuálních službách od zákazníka/koncového uživatele (zákaznická poptávka), může být ve skutečnosti větší poptávka po dětech ze strany kuplířů a majitelů nevěstinců, protože zisk z dětí je větší než z dospělých (zprostředkovaná poptávka). Je jasné, že tyto dvě formy poptávky jsou velmi odlišné, s odlišnou motivací, že mohou koexistovat v jednom případě zneužívání a že vyžadují rozdílný přístup.

Podobně, ačkoli nemusí existovat specifická zákaznická poptávka po obchodovaných dětech k sexuálním službám, nepochybně existuje poptávka po obchodování s dětmi za účelem zisku včetně poddajnosti a větší ziskovosti obchodovaného dítěte (odvozená/zprostředkovaná poptávka). V některých případech také vůbec neexistuje hmatatelná zákaznická poptávka (např. na začátku vykořisťování dítěte k jiným účelům), ale je tu příležitost k zisku pro vykořisťovatele/handlíře (umělá poptávka), kteří chtějí vydělávat na dobrých pohnutkách jiných lidí. Také se zdůrazňuje, že příspěvek na kongresu není zaměřen speciálně na poptávku po dětské pornografii ani na fenomén sexuální turistiky, tedy že konkrétní místo, kde je dítě zneužíváno, a národnost, příp. etnicita dítěte a zneuživatelé jsou pro tuto analýzu méně podstatné než *motivace* těch, kteří vytvářejí poptávku. *Mechanismy*, které fungují v sexuální turistice, se mohou lišit, ale motivace osobního uspokojení (zákaznická poptávka), zisku (zprostředkovaná a umělá poptávka) nebo ekonomických výhod (předvídaná poptávka) zůstávají v podstatě stejné.

Dále se připomínají *čtyři hlavní prvky* poptávky, a sice

1) kdo vytváří poptávku, 2) proč to dělá, 3) co se snaží získat a 4) jak se snaží svou poptávku uspokojit.

V každém případě komerčního sexuálního zneužívání dětí může být ve hře několik druhů poptávky, kterou vytvářejí rozdílní lidé v různou dobu. Například dítě, jež uteče z domu a ocitne se na ulici, může zvolit prostituci jako jedinou cestu, jak přežít. V tomto případě zde fungují principy předvídané nabídky (dítě bude aktivně hledat klienta, o němž věří, že někde existuje - což může nebo také nemusí být správné přesvědčení). Existuje zde také zákaznická poptávka na straně klienta, i když nemusí být přesně daná (tj. klient hledá sexuální služby někoho, kdo vypadá mladě, ale nemusí to být nutně dítě). Pokud je ve hře kuplíř jako zprostředkovatel mezi dítětem a klientem, pak z toho má zisk a vytváří zprostředkovanou poptávku za účelem vykořisťování dítěte.

V následující tabulce je shrnut předběžný pokus o zmapování poptávky, který se ji pokouší vystihnout ve vši komplexnosti. Nejedná se přitom o úplný výčet, ale o pomoc k nutnému porozumění poptávce pro výběr vhodného preventivního programu:

	<i>Zákaznická (primární) poptávka</i>	<i>Odvozená (zprostředkovaná) poptávka</i>	<i>Předvídaná (zaznamenaná) poptávka</i>
<i>Kdo vytváří poptávku?</i>	Koncoví konzumenti (klienti) pedofilní i nepedofilní, včetně sexuálních turistů	Zprostředkovatelé (majitelé nevěstinců, obchodníci, kuplíři) Někdy rodiny a známí	Děti Rodiny
<i>Z jakého důvodu tak činí?</i>	Osobní uspokojení	Zisk	Strategie přežití Strategie úniku (např. ze špatných rodinných poměrů, zneužívání, týrání nebo z ústavní péče) Zoufalství Migrační tlaky Drogová závislost
<i>Co požadují?</i>	Uspokojení žádostivosti, požadované služby	Co nejvyšší výdělek	Prostředky k přežití (včetně života v nezávislosti)

			Občas naplnění emočních potřeb
<i>Jakým způsobem dosahují cíle? Jak uspokojují poptávku?</i>	Nakoupí služby (ne vždy prostřednictvím peněz)	Vykořisťování dětí	Vykořisťování dětí
<i>Jaké zde působí mechanismy?</i>	Trh s prostitutí Zprávy z doslechu Informační sítě Vlastní iniciativa	Lákání, svedení Donucování/podvod Korupce Informační sítě	Pocit bezmocnosti, beznaděje Touha po nezávislosti / úniku Neznalost následků Nedostatek jiných možností včetně migrace za legální práci
<i>Jaké reakce by mohly fungovat?</i>	Posílení legislativy a vymáhání práva Další vzdělávání Programy na změnu postojů a chování Lékařská intervence (pouze v případě pedofilie)	Posílení legislativy a vymáhání práva Programy na změnu postojů a chování	Rozvojové programy Jiné zdroje obživy, alternativní živobytí Migrační kanály za legální práci Služby podpory a ochrany Ochrana práv migračních pracovníků a jejich rodin Vzdělávání a školení Informace a vědomí o problému

V tabulce není zachycen fenomén *umělé* poptávky. Ta se nemusí nutně týkat komerčního sexuálního zneužívání dětí, ačkoli hraje svou roli v řetězci událostí tam, kde jsou děti zneužívány pro žebrání nebo pouliční prodej a následně pak mohou být nuceny i k prostituci. V zásadě je umělá poptávka definována jako příležitost těžít z motivace, která není klasifikována jako poptávka. Například lidé, kteří večeří v restauraci, si mohou u dětského

pouličního prodejce koupit cigarety nebo květiny ne proto, že zrovna chtějí dotyčné zboží (tj. neexistuje zde zákaznická poptávka jako taková), ale protože si myslí, že tím pomáhají dítěti vydělat si nějaké peníze. Z tohoto projevu sympatií pak profituje osoba, jež obchoduje s dítětem (a která může dítě využívat přímo k tomuto účelu) a ta také vytváří umělou poptávku. Pokud je takový dětský pouliční prodejce později vystaven sexuálnímu zneužívání, pak v sobě bude celý koloběh tohoto vykořisťování zahrnovat i událost s umělou poptávkou. Z toho důvodu se musí počítat i s umělou poptávkou, i když může být v případech zneužívání dětí méně častá než ostatní typy poptávky.²⁹⁶

Další kategorií, která útočí na děti, jsou pedofilové, kteří nevyhledávají své oběti mezi ženami a dětmi v prostituci (protože většina dětí v prostituci je těsně postpubertální, a tedy mimo oblast jejich zájmu). Pedosexuálové vyhledávají menší děti a dostávají se k nim pomocí ústních informací od jiných pedosexuálů nebo skrze informační sítě, jež jsou vytvářeny pro pedofily. Mohou také vyvíjet vlastní iniciativu a hledat aktivně objekt zneužívání. Protože pedofilové vyhledávají informace a přístup k dětem z různých zdrojů, vytvářejí také zákaznickou poptávku, i když je jasné, že se jedná o naprosto odlišný typ, kde fungují jiné mechanismy než u klientů dospělých i nezletilých prostitutek.

Zprostředkovaná (odvozená) poptávka vzniká podle Jane Kane v případě, kdy mezi dítě a zneuživatel vstupuje prostředník. Tento prostředník vykořisťuje dítě tím, že ho nabízí „*koncovému/konečnému uživateli*“, jenž vytváří zákaznickou poptávku. Prostředníkem může být někdo, kdo využívá děti jako obchodník k dosažení zisku, například kuplíř nebo majitel nevěstince, který vědomě nabízí děti k sexuálnímu zneužití. Postoje těchto obchodníků tvoří jádro poptávky, přičemž bylo provedeno minimum výzkumů, které by se věnovaly těmto obchodníkům a jejich postojům k trhu.

Další velkou, ale naprosto odlišnou skupinou, jež také vytváří zprostředkovanou (odvozenou) poptávku, jsou členové rodiny a známí dětí, kteří vidí ve vykořisťování dětí příležitost k zisku. Tito prostředníci vytvářejí poptávku z rozličných důvodů. V některých případech se prodej dětí k sexuálním účelům vnímá jako strategie přežití, která nemůže dítě nijak zvlášť poškodit, naopak mu dovoluje přispívat do rodinného rozpočtu. V některých případech jsou si členové rodiny a známí docela dobře vědomi škod, které dětem sexuální zneužívání působí, ale přesto se k tomu kvůli zisku propůjčují. Tito prostředníci se v ničem neliší od kuplířů a majitelů nevěstinců, protože vnímají sexuální zneužívání dětí jako čistě obchodní transakci.

²⁹⁶ *Ibid.*

Předvídaná (zpozorovaná) poptávka je popsána jako quasi poptávka, kterou vytvářejí děti a jejich rodiny, když hledají příležitosti, jak umožnit sexuální zneužívání dětí. V tomto případě děti ani jejich rodiny nemají v úmyslu zneužívání, ale věří tomu, že si dítě prostitucí *polepší* a že je to lepší varianta než život v chudobě nebo v jinak neudržitelné situaci. Tento případ je často označován jako *nabídka tvořící poptávku*, i když moderní ekonomická teorie má s tímto označením problémy, neboť trvá na tom, že musí existovat preexistující trh, jenž poskytuje kontext, v němž lidé hledají místo, kde prodat, a že tedy poptávka nikdy nemůže mít původ v nabídce. Užití termínu *předvídaná* má umožnit vyhnout se tomuto problému, protože ponechává prostor pro vědomí, že poptávka „někde“ existuje, ale zároveň si uvědomuje, že děti/rodiny neví přesně kde, a následně na ni přímo neodpovídají. Z toho plyne, že děti a jejich rodiny za těchto okolností zacházejí dost daleko, aby samy sebe přesvědčily, že to, co dělají, je pouze využitím příležitosti, jak s pomocí druhých zlepšit svou situaci - většinou s pomocí obchodníka, verbíře nebo kuplíře v masce starostlivého přítele.

V případech zneužívání, které začínají předvídanou poptávkou, často sehraje svou roli sebeklam nebo přemluvení jinou osobou, určitý stupeň nátlaku a snadný přístup k mechanismům, jež zneužívání umožní (např. síť náborářů, která působí téměř veřejně ve městě nebo na vesnici). Tyto mechanismy budou zřejmě dobře zorganizovány a společností tolerovány, pokud ne přímo přijímány. Pro předpokládanou poptávku je charakteristická skutečnost, že se zde předjímá existence klienta, ale nemusí být přítomna přímo znalost takové osoby nebo toho, jaké služby by mohla požadovat. Proto se zde jedná o předpokládanou poptávku dítěte nebo jeho rodiny, jež spouští celou událost, a ne o zákaznickou poptávku ani o odvozenou poptávku některého prostředníka.

Základní porozumění motivům, strategiím a typologiím pachatelů či seznámení se s nimi představuje v rámci schématu *poptávka–nabídka* jeden z hlavních bodů řešení problematiky komerčního sexuálního zneužívání dětí.²⁹⁷

2.7.2 Charakteristika pachatelů CSEC

Jak se zdá, nemají turisté za účelem *dětské prostituce* žádná vnější znamení, podle nichž by mohli být jako takoví odhaleni. V souvislosti s pachateli sexuálních trestných činů je ve veřejnosti široce rozšířeno klišé o perverzním podivínovi. Ve skutečnosti neexistují ale vnější znaky, podle nichž by mohl člověk poznat ty muže, kteří sexuálně zneužívají děti. To platí pro pachatele v Německu i pro sexturisty v zahraničí.²⁹⁸

²⁹⁷ C. Schauer, *Kinder auf dem Strich. Bericht von der deutsch-tschechischen Grenze*, s. 88.

²⁹⁸ G. Wuttke, *Kinderprostitution/Kinderpornographie/Tourismus. Eine Bestandsaufnahme*, s. 68.

Obecně lze konstatovat, že se u sexuálního zneužívání dětí jedná převážně o muže, často se hovoří o 85 %. Ovšem existují také pachatelky, které pak tvoří 15 %. V kriminálněpolicejní praxi se vyskytují jen zřídka a když, tak většinou jako spolupachatelky nebo napomáhající. Pachatelé nejsou zpravidla ti, kteří se zle dívají z policejní fotografie nebo monstra či vrazi, kteří číhají na děti v parcích nebo na opuštěných ulicích, sexuálně je pak zneužijí a odstraní. To jsou rozšířené předsudky a falešné představy. V realitě je možno se setkat s tím, že se pachatelé k svým obětem chovají velmi mile a zdvořile. Ve společnosti, v literatuře, u vědců i na internetu usilují o obraz „pravých přátel dětí“. Jsou organizováni, vydávají své časopisy, využívají inzeráty, jsou výborně informováni o právní stránce věci. Přistupují velmi šikovně na dětské způsoby myšlení a postoje očekávání a rozumí tomu, jak s dětmi zacházet. Ostatně mohou být velmi mladí (sami ještě děti) nebo velmi staří (v pozdním stáří) a člověk na nich nepozná jejich úmysl a jejich konání. Onen typický pachatel ovšem neexistuje. Vyskytují se velmi různé typy pachatelů s rozdílnou motivací a s rozličným způsobem postupu. Většina z nich, asi 75 % (podle některých údajů až 93 %), patří k blízkému sociálnímu okolí dítěte. Často jsou to ti, které dítě už zná a jimž důvěřuje: asi v 70 % jsou to otcové, otčimové, přátelé matky, asi v 25 % příbuzní a známí, asi v 1 % cizí pachatelé. Pachatelé většinou využívají u dítěte potřebu lásky, závislosti a důvěry. Přitom nejde jen o uspokojení sexuálních potřeb, nýbrž především o touhu po moci a podrobení. Děti jsou pro ně ideální oběti, protože mají strach před hrozícím trestem, jsou závislé a zvyklé se podrobovat. Často trvá sexualizované násilí delší dobu a pachatel plánuje příležitosti, jak by se mohl pozdější oběti bez podezření přiblížit.²⁹⁹

Vzhledem k dětskému nebo mladistvému věku *chlapců v prostituci* lze vycházet z toho, že jsou mnozí zákazníci pedosexuálové. Zkušenosti chlapců to potvrzují a ukazují, že přinejmenším jedna část těchto mužů chlapcům nabízí, že u nich mohou delší čas bydlet. Další skupinou zákazníků jsou muži, kteří jsou sexuálně orientováni také na své vrstevníky, kteří ale stále znovu využívají i své pedosexuální sklony. Tito muži vedou většinou docela nenápadný život, jsou v povolání více či méně úspěšní a pocházejí ze všech společenských vrstev. Chtějí nezávazně prožívat svou sexualitu nebo si prostřednictvím peněz koupit (sexuální) moc nad lidmi.³⁰⁰

U *dětí prepubertálních*, resp. u dětí ve věku *puberty*, se přibližovací taktika „učinit zvědavým“ nahrazuje používáním *pornografického materiálu*. Tak pachatelé často zdánlivě

²⁹⁹ G. und M. Grandt / P. van der Let, *Ware Kind. Mißbrauch und Prostitution*, Patmos, Düsseldorf 1999, s. 262.

³⁰⁰ R. Ulfers, *Auswirkungen sexualisierter Gewalt gegen Jungen – Erfahrungen in der Projektarbeit mit Strichern bei BASIS e. V. Hamburg*, 2000, in: D. Bange, *Jungenprostitution*. In: D. Bange/W. Körner, *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 258.

omylem vkládají do videorekordéru pornofilmy, které jsou po několika předvedených pasážích vypnuty s ujišťováním „to není nic pro tebe“. Tento postup se několikrát opakuje s úmyslem probudit nenápadně zájem a tímto způsobem pozvolna zmenšovat hranici studu a odporu, až se nakonec předvede celý materiál. Konfrontace s pornografií je ale přetěžování, s nímž se dítě může sotva vyrovnat. Ke zvýšení potenciálu svedení nasazují často pachatelé zneužívání *dětskou pornografií*. Těmito „názornými pomůckami“ se jasně snižuje práh zábrany dítěte a spojuje se s tím mimochodem vyslovený návrh ve stylu „mohli bychom to, co zde vidíš ve filmu, napodobit“. Do této kategorie svádění dětí patří také vlastní natáčení videofilmů, v nichž stále více dostává místo obscenita, přičemž se postupuje s velkou opatrností a hranice studu jsou jen pozvolna snižovány.³⁰¹

Někteří pachatelé se také zaměřují na přátelské, spokojené a otevřené děti a vsázejí na důvěřivost těchto dětí vůči dospělým. Nenaplněné touhy a přání pozornosti připadají zvláště silně v úvahu v pubertě. Především *divky* rozvíjejí v tomto věku odpoutávání, znejistění a sebehledání silný přirozený narcismus a cítí se polichoceny pozorností dospělých. Zde zvládnou pachatelé pomocí forem hýčkáni, galantnosti, obratnosti a s využitím ješitnosti vytvořit atmosféru, jež vede oběť k tomu, aby šla za svými žádostmi: od komplimentů a lichotek přes malé, ještě zakázané dárky, jako je make-up a rtěnka, až k použití alkoholu nebo k zdánlivě velkorysým rozhovorům o sexualitě, které dítěti zprostředkovávají dojem, že je považováno za dospělejší, než ve skutečnosti je. Gesta a projevy zamilovanosti, zejména při současném zneuznání matky, poukazy na to, že je mnohem více ceněna než její matka, právě v tomto věku, v němž se často vyskytují konflikty mezi matkou a dcerou, i finanční podpora k splnění přání spotřeby, jež odpovídají věku, jsou vhodnými nástroji svádění. Také u *chlapců* v tomto věku využívají pachatelé tendence odpoutávání. Podpora, dárky, rozhovory jako mezi dospělými jsou také zde úspěšnými taktikami, jak dospívajícímu imponovat a učinit ho tímto způsobem povolným. Mnohé děti nejsou s to, aby pronesly jen nejmenší slovo v době činu. Neboť k „technice pachatele“ zásadně patří, že činí dítě nositelem tajemství. Dosahuje toho buď po dobrém pomocí vlichocení, přičemž zdůrazňuje zvláštní význam dítěte pro pachatele ve stylu motta: „je to tak pěkné, co my oba spolu prožíváme, a o tom nesmí nikdo jiný vědět“, nebo prostřednictvím cynických výhrůžek typu: „když prozradíš naše tajemství, půjdeš do domova“, což je bohužel často se naplňující prognóza. K rituálu svádění patří, že pachatel už předem počítá s tím, jakou cestou se vydá a „kultivuje“ ji pomocí výhrůžky nebo lichotky. Otec, jenž přitom postupuje s jemností a s „láskou“, vrhá dceru do zmatečných pocitů. Pocity

³⁰¹ M. H. Friedrich, *Tatort Kinderseele. Sexueller Mißbrauch und die Folgen*, s. 24-25.

viny, které se vyvíjejí téměř u všech obětí sexualizovaného násilí, jsou v tomto případě ještě masivnější. Ale i když se děje svádění „v rukavičkách“ a pachatel tímto způsobem zdánlivě uklidňuje sebe sama i oběť, stejně platí, že sexuální zneužívání představuje jednu z nejzávažnějších forem násilí na dětech. Tento fakt platí nezávisle na tom, které strategie zneuživatel používá a které konflikty přitom on sám může mít nebo které vytváří. Shrňeme-li situaci dětských obětí, je třeba jasně poukázat na to, že každé dítě může být vystaveno sexualizovanému násilí a že není možno nikoho předem vyloučit jako pachatele. Tyto činy jsou skoro vždy plánovány, nejsou jednorázové a podléhají nátlaku na utajení.³⁰²

Chlapci jsou většinou zneužíváni pachateli/pachatelkami, kteří si ke své oběti již před tím vybuodovali vztah. Jen asi jedna čtvrtina uvádí tyto činy v souvislosti s cizími osobami. Pachatelé/pachatelky z užšího rodinného kruhu tvoří asi 20 %. Největší nebezpečí vychází tedy od pachatelů/pachatelek, kteří pocházejí z blízkého okolí mimo rodinu, jako jsou přátelé rodiny, sousedé, učitelé, vychovatelé, vedoucí skupin, trenéři, babysitter; pachatelé/pachatelky činí své oběti mužského gender na sobě závislými, a to pomocí velmi účinných strategií, nutí je k sexuálním činům i k mlčení.³⁰³ Tyto strategie pachatelů zahrnují zajištění emocionální podpory, uplácení dárky nebo penězi, namlouvání a líčení falešných sexuálních norem a využívání dětské zvědavosti, výhrůžky a použití tělesného násilí. Často se také pachatelé/pachatelky snaží udělat „dobrý dojem“ v okolí dotyčného chlapce, například jako zvláště angažovaný trenér, jako přítel rodičů plný porozumění, jako pedagog-inovátor, aby mohli za touto „maskou“ relativně bez nebezpečí chlapce sexuálně vykořisťovat.³⁰⁴

Asi jedna třetina dotazovaných obětí mužského gender uvedla, že byla zneužita jinými dětmi nebo mladistvými; chlapci přitom prožívají sexualizované násilí převážně prostřednictvím pachatelů-mužů. Podíl pachatelek činí podle studií asi 20 %, ačkoli některé výzkumy uvádějí jasně vyšší čísla.³⁰⁵

³⁰² M. H. Friedrich, *Tatort Kinderseele. Sexueller Mißbrauch und die Folgen*, s. 28.

³⁰³ J. R. Conte, S. Wolf & T. Smith, *What sexual offenders tell us about prevention strategie*, Child Abuse & Neglect, 13, 1989, s. 293-301; U. Enders (Hrsg.), *Zart war ich, bitter war es. Handbuch gegen sexuelle Gewalt an Mädchen und Jungen*, Kiepenheuer & Witsch, Köln 2001, obé in: U. Boehme, *Jungen als Opfer*. In: D. Bange/W. Körner, *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 246.

³⁰⁴ U. Enders, *Die Strategie der Täter und die Verantwortung von uns Erwachsenen für den Schutz von Mädchen und Jungen*. In: S. Höfling, D. Drewers & I. Apple-Waigel (Hrsg.), *Auftrag Prävention. Offensive gegen sexuellen Kindesmissbrauch*, Hanns-Seidel Stiftung, München 1999, s. 177-196, in: U. Boehme, *Jungen als Opfer*. In: D. Bange/W. Körner, *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 246.

³⁰⁵ A. Kloiber, *Sexuelle Gewalt an Jungen. Eine retrospektive Befragung erwachsener Männer*, Verhaltenstherapie und psychosoziale Praxis, 4, 1994, s. 489-502, in: U. Boehme, *Jungen als Opfer*. In: D. Bange/W. Körner, *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 247.

Sexuální zneužívání chlapců je problém všech společenských vrstev.³⁰⁶ Na rozdíl od příslušnosti k společenské vrstvě se jako rizikové faktory ukázaly zatížené rodinné prostředí jako třeba konstelace „broken-home“ nebo vysoká míra odmítání a konfliktů mezi rodiči a chlapci.³⁰⁷ Chlapci, kteří žijí v těchto podmínkách, jsou sexualizovaným násilím více ohroženi než chlapci, kteří vyrůstají ve fungujících, emocionální vřelostí a bezpečnými vztahy utvářených souvislostech. Pachatelé/pachatelky mohou využít emocionální potřebnost chlapců a jejich nedostatečné „napojení“ a dozor, resp. v případě pachatelů nepřítomnost mužských vztahových osob.³⁰⁸

Nebezpečnou tendencí je, když pachatelé profesionálně uvádějí na trh „privátně“ vyrobené *filmy*. Vstupní branou proniknutí takových filmů na trh je věková hranice zúčastněných dětí. Část pachatelů totiž využívá okolnosti, že nelze jen podle snímků rozlišit, zda se jedná o skutečnou pornografii, nebo o beztrestné snímky mladistvých. Že jde o beztrestné snímky mladistvých, tvrdí alespoň rozšiřovatelé/vlastníci, což pravidelně vede k zastavení procesu a vydání obrazových materiálů (rozumí se pachatelům). Zde se ukazuje, jak dobře jsou pachatelé informováni a jak si takticky přizpůsobují zákony, resp. jednotlivá zákonná ustanovení.

Zkušenosti dokazují, že všechny policejně registrované filmy v Centrální službě Spolkového kriminálního úřadu v Německu, na nichž se nepodílely žádné oběti z jihovýchodní Asie nebo východní Evropy, vznikly zjevně v situaci závislosti, která existovala delší dobu. Pachatelé jsou tedy skoro výlučně v pozici, jež jim dovoluje, aby působili na oběť dlouhodobě a s autoritou. Oběti se rekrutují podle cíleně naplánovaných scénářů a strategií, a sice prostřednictvím rodičů, kteří nabízejí své děti, skrze adopce a pěstounství, skrze obchod s dětmi z válečných a krizových oblastí, prostřednictvím navazování kontaktů na místech, jež jsou dětmi oblíbená, jako je třeba počítačový kout v obchodních domech. Z praxe se uvádí podezření, že se producenti pornografie přibližují dětem také přes dobrovolné angažmá v práci s dětmi a mládeží nebo využívají pedagogické spolupracovníky k vědomé či nevědomé „dodávce“ dětí. Starší děti, které jsou už déle zneužívány pro produkci *pornografie*, musí fungovat jako přivaděči nových dětí, protože jsou

³⁰⁶ D. Bange, *Die Dunkle Seite der Kindheit. Sexueller Missbrauch an Mädchen und Jungen*, Volksblatt, Köln 1992, in: U. Boehme, *Jungen als Opfer*. In: D. Bange/W. Körner, *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 247.

³⁰⁷ S. Collings, *The Long-Term Effects of Contact and Noncontact Forms of Child Sexual Abuse In a Sample of University Men*, Child Abuse & Neglect, 19, 1994, s. 1-6, in: U. Boehme, *Jungen als Opfer*. In: D. Bange/W. Körner, *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 247.

³⁰⁸ D. Bange & G. Deegener, *Sexueller Mißbrauch an Kindern. Ausmaß, Hintergründe, Folgen*, Beltz-PVU, Weinheim 1996, in: U. Boehme, *Jungen als Opfer*. In: D. Bange/W. Körner, *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 247.

vydírány, že bude jinak video předvedeno ve škole. Často jsou děti nuceny, aby před kamerou zneužívaly a poškozovaly jiné děti. Vidět se jako pachatel na obrazovce, popř. hrozba toho, že se to ukáže rodičům nebo učitelům, plodí u těchto dětí hluboký pocit studu a skoro nepřekonatelné zapletení se do celé záležitosti. Jak se dále konstatuje v Koncepti Spolkového kriminálního úřadu ohledně výroby *dětské pornografie* a zacházení s ní, jsou skoro ve všech případech, které byly odhaleny v posledních letech, před kamerou zneužívané děti také zákazníky zprostředkovaně a tím kuplířsky zneužívány, čímž je pojmenován další rozhodující znak dětské pornografie, totiž přítomnost a existence více pachatelů, která pro oběť rozhodujícím způsobem určuje bezvýchodnost situace v souhře se ziskuchtivostí pachatelů. Oběti ale nacházejí jen velmi zřídka sílu, aby se svěřily nějaké osobě mimo zneužívající okolí. To se děje většinou teprve tehdy, když se buduje vlastní, trvalý vztah, nebo stále znovu vztah ztroskotává, protože se projevují následky předchozího zneužívání. Oběti jsou dalekosáhle odkázány na sebe samy, vydány, bez vztažného bodu a pomoci. Pomoci se jim dostane teprve tehdy, když za sebou zanechají situaci zneužívání, tzn. po letech utrpení a bolesti. A právě tato situace skýtá pachatelům činnost skoro bez rizika.

Pachatele lze zařadit ke každému sociálnímu prostředí a společenskému statusu a nelze je vázat na určitý typ. Na scéně stejně smýšlejících se pohybují s jistotou, i když o sobě často nevědí více než adresu nebo krycí jména. Jsou převážně mužského pohlaví a skoro vždy starší 18 let. Každý další pokus o klasifikaci je zjevně odsouzen k neúspěchu. Pouze se zřetelem na aspekt *produkce* dětské pornografie by se mohla rozlišit skupina pachatelů zhruba na pachatele „normálně“ *sexuálně způsobilého*, jenž provádí takové činy jen ze *ziskuchtivosti*, na pachatele, který je *sexuálně (také) zaměřen na děti* a jedná kvůli *uspokojení* svého pudu i ze *ziskuchtivosti*, a na pachatele *sexuálně (také) na děti zaměřeného*, který původně filmuje pro *soukromé použití*, jehož materiál se ale později dostává do *obchodu* z finančních důvodů, nebo prostřednictvím *třetí osoby*. Přitom převažují činy zneužívání od otce či nevlastního otce, popř. životního druha matky. Také ta v mnoha případech o konání věděla nebo jej trpěla, nebo byla spolupachatelkou či se dokonce objevuje ve filmech jako „představitelka“. Kromě již zmíněné přítomnosti a existence více pachatelů je tedy možno vycházet v mnoha případech z přítomnosti, resp. spoluúčinkování matek nebo dalších osob ženského pohlaví. O jejich motivech se jen těžce získávají výpovědi. Předpokládá se, že se spolupodílejí ne zřídka proto, aby neztratily muže nebo životního druha. Je faktem, že režie, resp. vedení kamery, je také v těchto případech skoro výhradně v rukou mužů. Přesto zbývá konstatovat, že účast matek

ještě značně zhoršuje bezmocnou situaci dítěte a pachatel ji může strategicky využívat, aby posílil svou moc.³⁰⁹

Kniha Dirka Schümera *Die Kinderfänger. Ein belgisches Drama von europäischer Dimension* (Chytači dětí. Belgické drama evropského rozměru)³¹⁰ a vůbec zatčení Dutroux's souviselo nejen s otázkami, co se dělo s unesenými dětmi a mladými ženami, kdo profitoval z jejich utrpení a jak byly usmrceny, ale i s tím, co dělal stát, resp. co v tomto případě nedělal, aby zachránil jejich životy. Autor dochází k závěru, že život těchto a potažmo dalších dětí mohl být zachráněn, kdyby orgány činné v trestním stíhání jen dělaly řádně svou práci. Podle poznatků vyšetřovací komise se usuzuje na to, že unesené a sexuálně zneužívané dívky byly plně v moci Dutrouxe, stát se choval dezorganizovaně a snahy rodičů vstoupit s ním do kontaktu odmítal jako obtěžování při vykonávání státních záležitostí; belgické vyšetřovací úřady v těchto případech nejen že nekooperovaly, nýbrž se chovaly naopak jako rivalové a rozhodující informace tajily před vlastní „konkurencí“; pachatel či pachatelé cíleně využívali belgická specifika a (jazykové) bariéry, aby se vyhnuli trestnímu stíhání, resp. ho uvrhli do zmatku; pachatel či pachatelé se cítili díky demonstrativnímu nekonání státních úřadů povzbuzeni, aby stále více rozšiřovali své obchody a praxi únosů a – podle poptávky – je specifikovali. „Případ Dutroux“, jak píše Schümer ve svých závěrech, zbystril vědomí toho, že se neshoduje významnost majetkových a sexuálních deliktů. Od tohoto případu se také mnohem podrobněji než dříve informuje o případech sexuálního zneužívání dětí nebo dokonce vraždy dítěte, a to zcela bez pochopení pro pachatele, které se předtím bylo zvykem. Filmy a fotky s *dětskou pornografií* zhotovené pravděpodobně Dutrouxem a jeho komplici nebyly dosud nalezeny. Nějaké materiály byly pouze označeny jako takzvaný falzifikát. Přitom se jednalo o fotomontáž, na níž byly hlavy zavražděné Julie a Méliissy nasazeny na nahá těla dívek. Jeden belgický žák pověsil toto „foto“ na internet, a protože pro takový delikt neexistuje ještě paragraf v trestním právu, musel být proti mladému muži zahájen proces kvůli zneužití telefonní linky.³¹¹

2.7.3 Motivy a cíle pedosexuálů

Snahu vysvětlit vznik zneužívání, tedy *cestu od potenciálního pachatele k pachateli*, není možno bezpodmínečně stavět na roveň pokusu, který chce vysvětlit aktuální zneužívání.

³⁰⁹ G. Wuttke, *Pornografie an Kindern. Die Folgen und Wirkungen von Kinderpornografie*, s. 245; srov. *Konzeption der Herstellung von und des Handelns mit Kinderpornografie*, Bundeskriminalamt – Zentralstelle gegen Kinderpornografie: Leiter: Manfred Kaltwasser, 1997; Michele Elliot (Hg.), *Frauen als Täterinnen*, Ruhnmark 1995.

³¹⁰ D. Schümer, *Die Kinderfänger. Ein belgisches Drama von europäischer Dimension*, Berlin 1997.

³¹¹ G. Wuttke, *Pornografie an Kindern. Die Folgen und Wirkungen von Kinderpornografie*, s. 245, 255.

Mnozí pachatelé totiž vykazují specifické předchozí podmínky, charakteristiky osobnosti nebo rizikové faktory, jež odpovídají také těm, kdo děti nezneužívají. Sama skutečnost, že je někdo sexuálně vzrušen dětmi, ještě dostatečně neobjasňuje, proč k zneužívání dochází. Je nutno uvést ještě některá vysvětlení, proč může selhat řada konvenčních zábrán a ochranných úprav a co umožňuje další krok k provedení činu. Kvůli souvislosti sexuality a agrese se považují za zvláště ohrožené tyto osobnosti: lidé s malou kontrolou impulsů, lidé se sníženou schopností kontroly sexuálních a agresivních impulsů, lidé, kteří mají sklon k zlostným výlevům, kteří jsou bezohlední, mají problémy s alkoholem, jejichž životní linie již prokázala více „krachů“ v oblasti vztahů, školy nebo povolání. To znamená, že jde o dospělé, kteří se častěji dostávají do problémových situací a kteří mohou jen omezeně zvládat své krize a konflikty. V této souvislosti se třeba zmiňují také nestabilní, na kontakty chudé, zaostalé nebo na okraji společnosti stojící a sociálně málo integrované osobnosti, lidé s psychickými onemocněními (např. senilita nebo psychotické poruchy) nebo se závislostí na alkoholu, se sklonem k zvýšené konzumaci alkoholu a drog. Snížit nebo vyřadit zábrany může ale také životní situace, v níž lidé žijí. Tu představuje nezaměstnanost, ale také těžké ztráty, odloučení, rozvodový proces nebo jiné rodinné zátěže. Rodinné ochranné mechanismy vůči incestnímu chování může snížit také dlouhá nepřítomnost matky v rodině podmíněná povoláním nebo přítomnost nevlastní dcery. K odcizení zde dochází prostřednictvím chybějícího kontaktu a chybějící blízkosti při zacházení s dětmi. Ve vztahu k zabraňování sexuálnímu zneužívání dětí, jež nelze také podceňovat, je i vládnoucí praxe trestání pachatelů jako výraz společenského zákazu těchto činů, pravděpodobnost odhalení a podání oznámení a kritika věrohodnosti svědeckých výpovědí dětských obětí. Když se sexualizovaná agrese a sexuální násilné činy nahlížejí jako funkční chování, jež se zaměřuje na cíl, utváří se rozhodnutí pro takové chování nebo proti takovému chování vždy rovněž na základě zvažování *nákladů* a *zisků*, kromě *morálních hodnot*, situačních faktorů a sociálních motivů jako je kontrola, moc nebo ovlivňování. Riziko pro pachatele v dobrém sociálním postavení není nijak velké, když jsou děti ve společnosti relativně bezvýznamné, jestliže se jim připisuje malá věrohodnost při vyprávění a svědectví, je-li malá připravenost postavit se na jejich stranu. U pornografie se mohou masturbací odhalovat, potvrzovat, vyžívat a upevňovat nové fantazie. Vznikají zde přání, která chce pak někdo alespoň jednou vyzkoušet. Roli hraje také společenský souhlas s násilím všeobecně, pohled na rodinu, jež ji částečně chápe jako prostor vládnutí otců, jako soukromé vlastnictví mužů a jako absolutně chráněnou oblast.³¹²

³¹² A. Gallwitz / M. Paulus, *Grünkram. Die Kinder-Sex-Mafia in Deutschland*, s. 63-64.

Alford a kol. (1984) rozlišují tři druhy *motivů*, které mohou zakládat sexuální zneužívání, a sice *nesexuální motivaci*, *sexuální vykořisťování* a *sexuální agresi*, přičemž tyto motivace nejsou nutně spojeny s jedním typem pachatele, ale mohou být u všech zneuživatelů dětí podnětem pro jejich sexuální činy s dětmi.³¹³

A. Nesexuální motivace

1. Primární motivace spočívá v hledání emocionální náklonnosti a podpory, tak jako v (sebe)potvrzení;
2. existuje skutečné emocionální pouto mezi pachatelem a obětí;
3. sexuální uspokojení je sekundární; jestliže se vyskytuje, obsahuje také erotickou náklonnost jako část emocionálního pouta;
4. charakteristickou formou zneužívání je hlazení, oběti jsou obvykle mladé.

B. Sexuální vykořisťování

1. Primární motivace spočívá ve vyžití fyzické sexuality;
2. nastupuje typickým způsobem tehdy, jsou-li blokována alternativní sexuální jednání s vrstevníky;
3. zneužívání se děje impulzivně a je vykonáváno typickým způsobem v souvislosti s užíváním alkoholu a drog;
4. ačkoli se může také vyskytovat určité emocionální pouto s obětí, přesto spočívá nejdůležitější složka sexuálního vykořisťování ve fyzickém uspokojení a vykořisťování oběti pro vlastní účely pachatele;
5. nejčastěji se vyskytující formou sexuálního uspokojení při sexuálním vykořisťování je anální a vaginální pohlavní styk a masturbace (buď oběti nebo pachatele);
6. jedná se často o starší oběti/děti, se kterými pak dochází k pohlavnímu styku;
7. uplácení a svádění jsou typičtější než použití násilí k přemožení oběti.

C. Sexuální agrese

1. Ačkoli může hrát roli také vyžití fyzické sexuality, přesto spočívá primární motivace ve vylévání si hněvu;
2. děti jsou při tom nejzranitelnější, protože představují nejvhodnější bezmocné cíle, nad nimiž se může velmi snadno provádět kontrola a dominance;

³¹³ C. Bundschuh, *Pädosexualität. Entstehungsbedingungen und Erscheinungen*, Leske + Budrich, Opladen 2001, s. 29.

3. neexistuje žádné nebo jen minimální pouto k oběti;
4. vykořisťování oběti pomocí užití agrese je primární, pomocí sexuálního naplnění sekundární. V některých případech je motivace pro tento druh sexuálního zneužívání skoro identická s tou, jež se vyskytuje u typu plného zloby, který znásilňuje dospělé ženy. Jeden diagnostický ukazatel pro motivaci u této kategorie spočívá v tom, že pachatel dost často před činem prožil sexuální uspokojení prostřednictvím vrstevníka peer-skupiny. Kritickým znakem pro tento typ je absence pocitů viny a nediferencované používání dětí k odvedení hněvu;
5. pohlaví oběti je méně důležité než disponovatelnost;
6. činy zneužívání se mohou dít s fyzickým poraněním oběti.

Otázka, *proč* se tedy muži dopouštějí sexualizovaného násilí na dětech, se může vysvětlovat jen pomocí integrace psychologických a sociokulturních teorií.³¹⁴

David Finkelhor se pokouší o takovou integraci ve svém modelu *čtyř podmínek* sexualizovaného násilí na dětech. Podle něj musí být splněny následující *čtyři předpoklady*, aby mohlo dojít k sexualizovanému násilí:³¹⁵

1. *motivace* potenciálního pachatele k sexualizovanému násilí (zahrnuje tři komponenty, které není možno nahlížet odděleně: emocionální kongruence, sexuální vzrušení prostřednictvím dětí, blok);
2. *překonání* vnitřních zábran;
3. *překonání* vnějších překážek;
4. *zabránění* možnému odporu dítěte.

Na otázku, *proč* je pachatel emocionálně uspokojen, když se dopouští sexualizovaného násilí na dítěti, odpovídají různé teorie. Většina těchto pokusů se odvolává na poznatek, že mnozí usvědčení pachatelé byli sami jako chlapci oběťmi násilí. Jako malí chlapci byli emocionálně zanedbáni, tělesně týráni nebo také sexuálně zneužiti. Ne zřídka ve svém dětství prožili ztrátu vztahu. Většinou byla rodinná situace, v níž vyrůstali, velmi napjatá. Konflikty a starosti rodičů zabraňovaly tomu, aby se dětem dostalo dostatečné péče a pozornosti. Chlapci

³¹⁴ D. Bange, *Sexuelle Ausbeutung von Kindern – Hintergründe und Motive der Täter*. In: *Sexueller Missbrauch von Kindern. Dokumentation der Nationalen Nachfolgekonferenz „Kommerzielle sexuelle Ausbeutung von Kindern“*, s. 86; A. Birck, *Die Verarbeitung sexualisierter Gewalt in der Kindheit – bei Frauen in der Psychotherapie*, Behandlungszentrum für Folteropfer Berlin, 2001, s. 9.

³¹⁵ D. Finkelhor & L. Baron, *Risk factors for child sexual abuse*, Journal of Interpersonal Violence, 1986, 1 (1), s. 43-71, in: A. Birck, *Die Verarbeitung sexualisierter Gewalt in der Kindheit – bei Frauen in der Psychotherapie*, s. 9; D. Finkelhor, *Child sexual abuse. New theory and research*, New York 1984, in: D. Bange, *Sexuelle Ausbeutung von Kindern – Hintergründe und Motive der Täter*. In: *Sexueller Missbrauch von Kindern. Dokumentation der Nationalen Nachfolgekonferenz „Kommerzielle sexuelle Ausbeutung von Kindern“*, s. 86.

se tím cítili osamoceni, odmítnuti a nemilováni.³¹⁶ Tyto rané negativní zkušenosti v nich vyvolaly pocity bezmoci a méněcennosti i nenávist a zlobu. Často se u nich rozvíjí nízké vědomí vlastní hodnoty a osobnost plná pocitů zahanbení. Mnozí pachatelé jsou v emocionální rovině spíše nejistí a ustrašení a cítí se často izolováni.³¹⁷ Sexualizované násilí páchané na dítěti jim dává pocity moci, dominance a kontroly. Výzkum mezi německými sexuálními turisty doložil, že si je více než jedna čtvrtina sexuálních turistů sebou nejistá, má zábrany a je chudá na kontakty.³¹⁸

Další velmi důležité objasňování cesty od oběti k pachateli se odvolává na psychický obranný mechanismus *identifikace s agresorem*. Zmíněné pocity bezmoci a méněcennosti jsou pro chlapce, od nichž se společensky požaduje síla a schopnost prosadit se, ohrožením jejich obrazu ideálního muže. Aby oběť před sebou samým nestála jako slaboch, přejímá roli silného a mocného pachatele. Tento muž je pak jako agresor opět ve svých očích „úplným mužem“.³¹⁹ Tuto souvislost potvrzují výsledky studie provedené na základě terapeutické práce s 86 pachateli sexuálních trestných činů. Autoři došli k závěru, že je skoro u všech těchto mužů narušen pocit vlastní hodnoty jako muže a že perverzní symptomy jsou většinou pokusem, jak si kompenzovat svá příkoří sebepožívání jako muže.³²⁰

Na otázku, *proč* se část mužů *sexuálně vzrušuje* prostřednictvím dětí, odpovídá jedna teorie tak, že jsou spuštěny podmíněné procesy, jestliže lidé používají jako masturbační fantazie nebo předlohy své vlastní sexuální zneužití nebo *dětskou pornografii*. Tyto scény se mohou skrze posilující působení orgasmu stát při masturbaci spouštěčem sexuálního

³¹⁶ D. Bange, *Sexuelle Ausbeutung von Kindern – Hintergründe und Motive der Täter*. In: *Sexueller Missbrauch von Kindern. Dokumentation der Nationalen Nachfolgekonferenz „Kommerzielle sexuelle Ausbeutung von Kindern“*, s. 87-88.

³¹⁷ D. Bange, *Sexuelle Ausbeutung von Kindern – Hintergründe und Motive der Täter*. In: *Sexueller Missbrauch von Kindern. Dokumentation der Nationalen Nachfolgekonferenz „Kommerzielle sexuelle Ausbeutung von Kindern“*, s. 88; srov. L Williams-Meyer, & D. Finkelhor, *The Characteristics of Incestuous Fathers*. In W. Marshall, u.a., *Handbook of Sexual Assault. Issues, Theories, and Treatment of the Offender*, New York 1990, s. 241n.

³¹⁸ D. Kleiber & M. Wilke, *Aids, Sex und Tourismus. Ergebnisse einer Befragung deutscher Urlauber und Sextouristen*, Band 33 Schriftenreihe des Bundesministeriums für Gesundheit, Baden-Baden 1995, s. 163; srov. D. Bange, *Sexuelle Ausbeutung von Kindern – Hintergründe und Motive der Täter*. In: *Sexueller Missbrauch von Kindern. Dokumentation der Nationalen Nachfolgekonferenz „Kommerzielle sexuelle Ausbeutung von Kindern“*, s. 88.

³¹⁹ D. Bange, *Sexuelle Ausbeutung von Kindern – Hintergründe und Motive der Täter*. In: *Sexueller Missbrauch von Kindern. Dokumentation der Nationalen Nachfolgekonferenz „Kommerzielle sexuelle Ausbeutung von Kindern“*, s. 88.

³²⁰ E. Schorsch u.a., *Perversion als Straftat*, Berlin 1985, s. 38n., in: D. Bange, *Sexuelle Ausbeutung von Kindern – Hintergründe und Motive der Täter*. In: *Sexueller Missbrauch von Kindern. Dokumentation der Nationalen Nachfolgekonferenz „Kommerzielle sexuelle Ausbeutung von Kindern“*, s. 88.

vzrušení.³²¹ Další přístup vysvětlení vychází z toho, že je část pachatelů sama obětí sexuálního zneužívání nebo přinejmenším sledovala, jak byla jejich matka nebo sourozenci sexuálně zneužíváni. Chlapec si podle toho bere příklad z chování pachatele. Také *dětské pornografii* je připisována podpůrná role. Předpokládá se, že prostřednictvím ní se probouzejí u některých mužů nové sexuální potřeby, které by se nikdy bez konzumace *dětské pornografie* nerozvinuly.³²²

Jako třetí složka prvního předpokladu vystupuje tzv. *blok*, to znamená, že jsou někteří muži blokováni ve své schopnosti uspokojovat své emocionální a sexuální potřeby ve vztazích s dospělými. V psychoanalytických teoriích se zvláště uvádějí jako příčiny perverzí v pedofilním chování strachy z kastrace a neřešené oidipální konflikty. Pedosexualita má podle tohoto chápání funkci odbourávat strachy, které mají tito muži z žen a z dospělých. Pedosexuálové si tím udržují psychickou rovnováhu a žijí dále sociálně nenápadně. Pedosexualita má podle toho také funkci zbavovat osobnost konfliktů z raného dětství. Další teorie vychází z toho, že pachatelé prožili jako mladiství frustrující první sexuální zkušenosti nebo nenašli přístup k vrstevníkům. Volí proto děti jako náhradní objekty, které jim mají v této oblasti dopomoci k úspěchu.³²³

Osoby, které se stávají pachateli, postihuje v jejich normálních citech a sexuálních potřebách nepříznivý sociální nebo sexuální vývoj, zkušenosti z raného dětství, traumatické konflikty s otcem či matkou, zážitky se sexualitou se projeví tak, že už neusilují o splnění svých přání vůči lidem ve stejném věku. Převážně trestající výchova, nepřátelské klima, represivní sexuální normy, ale také těžké ztráty, zátěže, stres, mohou dospělým zabránit v tom, aby hledali něhu a blízkost u vrstevníků. Snaží se potom o překonání takových traumat a volí děti jako méně nebezpečné oběti. Do role pachatele se tak dostává dřívější oběť, která tím překonává vlastní zkušenosti pokoření. Zneužívající dospělý, jenž za sebou vleče socializaci, jež ničí jeho vědomí vlastní hodnoty, a dětství, které mu bránilo v tom, aby měl svébytný vývoj. Po tomto svém nevydařeném osobnostním vývoji nyní brání ve smyslu opětovného nátlaku dalším dětem v jejich svébytném vývoji. Takový pachatel se nenaučil akceptovat své potřeby vůči vrstevníkům a umění bojovat za své uspokojení. Dalšími motivy jsou extrémně silně vytvořená potřeba moci a kontroly nebo málo utvořená sebejistota a úcta

³²¹ D. Bange, *Sexuelle Ausbeutung von Kindern – Hintergründe und Motive der Täter*. In: *Sexueller Missbrauch von Kindern. Dokumentation der Nationalen Nachfolgekongferenz „Kommerzielle sexuelle Ausbeutung von Kindern“*, s. 89; srov. D. Finkelhor, *Child sexual abuse. New theory and research*, New York 1984, s. 40n.

³²² D. Bange, *Sexuelle Ausbeutung von Kindern – Hintergründe und Motive der Täter*. In: *Sexueller Missbrauch von Kindern. Dokumentation der Nationalen Nachfolgekongferenz „Kommerzielle sexuelle Ausbeutung von Kindern“*, s. 90.

³²³ *Ibid.*, s. 90.

k sobě samému, které kompenzuje vztahem k dětem. Souvisí to s tím, že se v sexualitě také vedle něhy, psychické a tělesné blízkosti hledá sebepotvrzení, uznání a moc. Jedná se zde o muže, kteří vládou tyransky uvnitř rodin na základě své slabé, nejisté osobnosti a deficitu mužnosti, jejichž fasáda síly pak zakrývá vlastní potřebnost. Může se také jednat o lidi, jejichž dospělost je omezena emocionální deprivací, duševní opožděností nebo oidipálními konflikty, o osoby, které hledají náklonnost dítěte, protože nedostávají od svého dospělého partnera to, co potřebují, a nemohou mu dát to, co potřebuje. Děti tím považují za přiměřené pro svůj věk. Do krajních fantazií a myšlení oblastí mohou muže hnát rozvrácená, rozháraná manželství, odcizené či odmítající manželky. Jestliže k tomu ještě přistoupí represivní sexuální normy a konflikty viny vůči alternativním možnostem vlastní prožívané sexuální aktivity s dospělými, sáhnou po dítěti jako po náhradním partnerovi a sexuální činnost tak zůstává v rodině. Někteří dospělí si nesprávně vykládají chování dítěte, jeho potřeby tělesné blízkosti, pozornosti a bezpečí a ve smyslu svých vlastních zájmů tím obhajují své motivy a činy. Pro pachatele je také sexuálně přitažlivá pornografie, dětská pornografie nebo reklamy s dětmi, včetně reklamy s dětmi spojené se sexualitou dospělých, a dětem se tak vsugerovává samozřejmá disponibilita žen. Buduje se tím strach z výkonu ve smyslu „mýtu o velkém hřebci“, o tom, že muži mohou a chtějí vždy, a tito muži potkávají ženy, které milují jen muže, jenž vždy chce a může.³²⁴

Někteří muži, kteří jsou sexuálně fixováni na děti, přednostně volí povolání, v nichž mají lehce přístup k dětem. Podle okolností jsou vychovatelé, sociální pedagogové, učitelé, lékaři, dětské lékaři či dokonce faráři.

Claudia Bundschuh předložila poprvé empiricky podložené analýzy struktur a motivace *pedosexuálů* a jejich biografického vývoje:³²⁵ obsahují vědecky fundované vysvětlení podmínek vzniku a forem *pedosexuality* a společenskopolitický rozhovor o ní i psychogenezi a sociogenezi lidské sexuality a k tomu už rozvinutých výkladových modelů, přičemž se odmítá používání pojmu *pedofilie*, protože ten asociuje pozitivní sexuální vztah mezi dospělými a dětmi a nepojmenovává aspekty sexuálního násilí prostřednictvím sexuální interakce mezi dospělými a dětmi. V této práci je řeč o *pedosexualitě*, aby se do popředí postavila sexuální preference dospělých, jež označuje rozhodující znak této orientace, totiž sexuální žádost. Pedosexuální osoby jsou ti lidé, jejichž sexuální žádost je převážně nebo výlučně zaměřena na děti. Centrem této expertízy jsou biografické rozhovory s 20 muži, kteří se v ní dali částečně poznat jako pachatelé. Analýza přitom vzhledem k svému výzkumnému

³²⁴ A. Gallwitz / M. Paulus, *Grünkram. Die Kinder-Sex-Mafia in Deutschland*, s. 50-53.

³²⁵ C. Bundschuh, *Pädosexualität. Entstehungsbedingungen und Erscheinungen*.

zájmu implikuje následující předpoklady: nevychází z toho, že je volba sexuálního objektu vrozená, ale považuje ji spíše za zpracování specifických biografických zkušeností, možná také biografických zvláštností, například zkušenosti oběti; pedosexualita je považována v podstatě za problém mužů, což ale neznamená, že nejsou (nemohou být) děti sexuálně zneužívány také ženami. Doposud ale existuje málo zdokumentovaných případů zneužívatelek dětí, jejichž sexuální potřeby jsou výhradně nebo převážně zaměřeny na děti. To by mohlo být odvozeno z faktu, že ženy volí jiné – sublimované – formy erotického přístupu k dětem a také je jako takové používají. Očividně se ale ukazuje domněnka, že pedosexualitu je třeba chápat v kontextu pohlavně specifické tvorby struktur sexuální žádosti a že je částí celkové problematiky používaného sexuálního násilí mužů vůči ženám a dětem.³²⁶

Všem dotazovaným byla a je společná integrace typických představ o pohlaví do vlastního sebekonceptu. Osvojené koncepty mužnosti a pochopení významu předvádění se, typického pro chlapce, resp. konsekvencí nedostatečné fyzické a psychické mužské sebe prezentace, v sociálním světě tvořily základ pro výklad a hodnocení vlastních zkušeností a přání, vlastního jednání a tím také vlastního sebeobrazu.³²⁷ Tito pachatelé mají obecně vyloženě malé sebevědomí, poničenou identitu pohlavní role, cítí se tím nejistí ve vyjádření své sexuality a neumí dobře zacházet s konflikty v mezilidské oblasti.³²⁸

Výpovědi, které se vztahují na konzumaci *dětské pornografie*, prokázaly, že 16 z 20 dotazovaných konzumovalo dětskou pornografii, 3 další se dosud neúspěšně pokoušeli ji získat, resp. s ní obchodovat. Kromě toho uvedlo 7 dotazovaných, že byli zdrženliví při získávání dětské pornografie ze strachu z trestního stíhání, a větší část vysvětlovala, že využívali dětskou pornografii jako náhražku pro požadované, často ale nedostupné reálné sexuální kontakty k dětem, jen jeden dotazovaný o sobě uvedl, že mu neposkytla (dětská pornografie) žádné uvolnění, nýbrž jen ještě vystupňovala jeho žádost. Pedosexuálové chápou existenci dětské pornografie kromě toho jako doklad pro další rozšíření pedosexuálních zájmů, což má propůjčovat jejich vlastní žádosti ještě více zdání normality. U těchto pedosexuálů je převažující zájem zvláště o ta provedení, která korespondují s požadovanými představami dotazovaných s ohledem na formu pedosexuálního kontaktu. Dále dotázaní

³²⁶ *Ibid.*, s. 6, 9-11.

³²⁷ *Ibid.*, s. 248.

³²⁸ R. Fatke, *Sex mit Kindern*, Focus 36/1993, s. 107, in: G. und M. Grandt / P. van der Let, *Ware Kind. Mißbrauch und Prostitution*, s. 48.

interpretují scény, v nichž děti jednají bez viditelného tělesného násilí, opět jako důkaz pro jejich ochotu a spoluúčinkování při sexuálních činech, a to údajně s plnou chutí.³²⁹

Strategie pachatelů v případech pornografického zneužívání se stejně tak jako u sexuálního zneužívání vyznačují naplánovaným a strategickým postupem, pomalým vytvářením vztahu důvěry, cíleným vyhledáváním kontaktů s dětmi, používáním příkazů mlčení a přisuzováním viny. Pachatelé se snaží vybudovat vztah důvěry k dětem nebo záměrně využívají, jak je tomu zejména u pachatelů z okruhu známých či příbuzných dětí, daný vztah důvěry. Zesilují závislost dítěte a zkouší schopnost jeho odporu, jeho psychickou stabilitu a jeho emocionální potřebnost. V případech pornografického vykořisťování lze vzhledem k sexuálnímu zneužívání označit následující zvláštní znaky: pachatelé vyhledávají cíleně kontakt s potenciálními oběťmi, přičemž se angažují v oblasti pedagogické práce a v oblasti volného času dětí a mládeže nebo jsou tam činní z titulu zaměstnání. Jiní si vytvářejí image přítele dětí a získávají si jako hlídači dětí nebo přátelští sousedé důvěru dětí nebo jejich okolí. Někteří pachatelé vyhledávají prostřednictvím vědomě klamných inzerátů známost s matkami, které jsou samy s dítětem, nebo nabízejí jen na oko pomoc s domácími úkoly nebo jiné služby; často používají pachatelé vůči dětem pornografický materiál nebo také materiál s dětskou pornografií, aby dali násilným činům zdání normality a aby děti zmátli; někteří pachatelé nutí děti, které už pornograficky zneužívají, k tomu, aby získávaly další děti nebo je přemluvily k spoluúčinkování; pachatelé inscenují činy před kamerou. Násilné činy jsou zastírány jako scény s hrou, přičemž jsou děti nabádány a nuceny k tomu, aby pózovaly nebo hrály určité role. Použití masek, zahalení nebo přestrojení slouží k dodatečnému zmatení jejich vnímání; násilí konané na dětech není vždy na vyobrazeních poznatelné, resp. je pachateli záměrně zahalováno. Toto násilí staví na neustálé manipulaci, klamání a drží dotyčné děti v závislosti; ne zřídka jsou děti učiněny povolnými pomocí drog a léků; některé děti jsou nuceny, aby zneužívaly jiné děti. Vytvořeným materiálem jsou vydíratelné a tím donuceny k mlčení. Vědomost o vlastním „spolupachatelství“ zesiluje tlak na utajení a vytváří dodatečné strachy se zřetelem na možné trestní stíhání, protože děti se musí bát, že za to budou samy stíhány; pachatelé také indoktrinují oběti náboženskými představami a nutí je pomocí drog, léků a hypnózy k rituálním úkonům.³³⁰

V kontextu *motivů* a *cílů* pachatelů lze konstatovat, že sexualizované násilí představuje sexuální chování ve službách nesexuálních potřeb, prostředek pro značný počet účelů. Na vztahu k oběti se často projevují problémy a fantazie, nenaplněná přání a neřešené konflikty.

³²⁹ C. Bundschuh, *Pädosexualität. Entstehungsbedingungen und Erscheinungen*, s. 243, 245-246.

³³⁰ G. Wuttke, *Pornografie an Kindern. Die Folgen und Wirkungen von Kinderpornografie*, s. 218-221.

Nejde tolik o smyslové potěšení, ale spíše o základy lidské motivace a o vnitřní a vnější kontrolu chování. Potřeba pozornosti a uznání, reakce na to, pocit zhrzení a odmítnutí nebo usilování o sebeúctu, identitu, potvrzení a přináležení mohou dohnat člověka až k tomu, že se dopustí sexualizovaného násilí. Samotná potřeba sexuálního kontaktu nevede zpravidla k sexualizovanému násilí. Sexuální zájem je proto méně významný než otázka, proč byl prosazen proti vůli dítěte, proč nebylo zúčastněné dítě partnerem, nýbrž obětí. U *cílů* a *motivů* sexualizovaného násilí tak hraje roli vyžití přání a fantazií v souvislosti s prezentací sebe, vyžití konfliktů v souvislosti s vlastní identitou, nutkání k opakování v souvislosti s pozorností, uznáním a vlastní důležitostí, msta, poškození na základě ponížení, selhání v souvislosti s domnělou spravedlností, výkon moci v souvislosti s dominancí, sociální ovlivnění v souvislosti se sexuálním vztahem a uspokojením, s neschopností konsensuálních sexuálních kontaktů s dospělými. *Motivů* k sexuálnímu zneužívání dětí se týká otázka, proč se dospělí sexuálně zajímají o děti, proč se pomocí dětí tělesně silně vzrušují, proč zakoušejí děti jako ty, kdo odpovídají jejich potřebám. *Motivy* tohoto druhu se objevují vždy, když jsou lidé pro takové vztahy predisponováni skrze vývojové poruchy nebo když jsou lidé omezeni ve svých schopnostech naplnit a uspokojit sexuální a emocionální potřeby prostřednictvím svých vrstevníků, dospělých.³³¹

Pachatelům velmi prospívá neznalost veřejnosti, sólové přístupy řešení a rezignace okolí.³³²

2.7.4 Pokusy o typologii pachatelů sexuálního zneužívání

Platí pravidlo, že ne každý, kdo zneuctí malé děti, je pedofil. A ne každý pedofil se dopouští násilí na dětech. Již zmíněný rakouský dětský psychiatr *Max H. Friedrich* se také zabývá otázkou, kdo jsou pachatelé sexualizovaného násilí na dětech, a pokouší se je typologizovat, přičemž se snaží nejprve porozumět struktuře osobnosti pachatele a jeho způsobům jednání, což neznamená, že je ospravedlňuje, neboť jen touto cestou se může takovému jednání čelit, resp. mít na zřeteli ochranu oběti v případě prvního činu i činu opakovaného. A jen tak se může také pachateli pomoci, aby se vyrovnával se svou psychickou poruchou a přitom zakusil odpovídající pomoc zvenčí. Autor tvrdí, že volání po potrestání a opatření organické medicíny nestačí. Uvádí, že není užitečná ani hormonální, ani operativní kastrace, neboť pedofilie vzniká v hlavě. Odvolává se na konflikty, fantazie a pudové potřeby, na něž není možné působit ani prostřednictvím stereotaktické mozkové operace. Také požadavek, aby byl

³³¹ A. Gallwitz / M. Paulus, *Grünkram. Die Kinder-Sex-Mafia in Deutschland*, s. 48-49, 61.

³³² G. Wuttke, *Pornografie an Kindern. Die Folgen und Wirkungen von Kinderpornografie*, s. 222.

pachatel doživotně izolován a „zavřen“, je málo realistický. Stejně tak ukazuje další extrém, a sice že psychiatrie ve spojení s psychoterapií může tento problém beze zbytku odstranit ze světa. Rozhodující je spíše znalost psychické struktury pachatele a lidské pudové dynamiky, tzn. spojené poznatky hlubinné psychologie, psychologie chování a medicíny, které umožňují vypracovat profil pachatele, aby se uchopily komplexní příčiny tohoto chování a stanovila dlouhodobá pomáhající opatření.

Teprve takový výkladový model, který kromě toho zahrnuje aspekty vývojové psychologie a specifík rodiny, může pomoci, aby se našel přístup, jak účinně změnit chování pachatele, resp. rozvíjet vhodná opatření pro ochranu oběti a odpovídající strategie prevence (profylaxe). Je to ale také podstatné pro práci soudního znalce, který – rozhodně pro soudní proces – vypracovává na této bázi psychiatrický posudek pachatele, a pro ty, kteří chtějí s léčením a proměnou osoby, jež tímto způsobem selhala, pomoci a tuto osobu doprovázet. *Max H. Friedrich* pro jednoduchost nejprve rozlišuje ve své klinické práci *tři typy* lidí, které se dopouštějí sexuálních násilných činů na dětech.³³³

1) *nepoučení*: ti jednájí často na základě nedostatečných informací o „správné“ sexuální výchově, které dostali z více či méně seriózních médií, někdy také ze zvědavosti nebo pobízení vyzývavými poznámkami přátel, a vyděšení ukončují okamžitě své chybné chování, když poznají, co tím způsobili;

2) *opoždění*: k nim počítá ty, kteří zůstali vězet v jakékoli rané fázi sexuálního zranění, kteří se seznamují s příslušníky právě této věkové skupiny takřka jako s „vrstevníky“. Také jejich sexuální praktiky a často i jejich vystupování jsou dětské. Vyznačují se často vtípem, ale také lstivostí, žijí plni horlivosti pro děti a s dětmi a nabízejí se proto velmi často jako babysitter, spoluhráči nebo sportovní kamarádi;

3) *sadisté*: jejich touha spočívá v tom, že se kochají strachem nebo bolestí druhých. Tím „obracejí“ své vlastní – dřívější – pocity bezmoci „v pravý opak“, a sice „nebudu to já, kdo čeká pln strachu na to, co se mi (nebo někomu druhému) bude zase dít, nýbrž budeš to ty, kdo se bude třást!“ Odborným termínem *opakovaný nátlak* označují hlubinní psychologové fenomén, že se stále znovu a dokonce ne úmyslně vytvářejí situace, v nichž se mohou (nebo musí) nově prožívat pocity určité „prascény“. Tak můžeme u skupiny těchto pachatelů pozorovat narůstající touhu po silnějších „dávkách“, proto může být také veskrze oprávněně řeč o žádostivosti, a to „závislé na procesu“ v protikladu k „závislé na substanci“, protože právě tak nastupují „absenční projevy“ známým způsobem s neklidem a změnou polohy

³³³ M. H. Friedrich, *Tatort Kinderseele. Sexueller Mißbrauch und die Folgen*, s. 41-63.

hlasu, doprovázené stupňovaným popudem a jednorozměrným cílovým zaměřením na chování, jež uvolňuje napětí. K této skupině se řadí také ti, kteří své sadistické inscenování – ještě – neprovedli (nemuseli provést) v realitě, nýbrž kteří svou „fixaci“ omlouvají před sebou samými, přičemž si namlouvají, že to byla „jen“ „návštěva“ ve virtuálním světě obrázků na obrazovce, nebo ve vlastní fantazii. Ale také tyto návštěvy formují, když totiž tvoří neurosignatury – vzpomínkové obrazy – v mozku, které se pak mohou skrze jakékoli sotva vnímané detaily, jako jsou pach nebo zvuky, melodie, které doprovázely zážitek citění, nově spustit a nastartovat tak přání je opakovat. Do této skupiny se řadí i příslušníci „rodičovských náhradních povolání“, tedy lidé, kteří profesionálně vychovávají, radí, pečují, „uzdravují“, když pod záminkou, že se chtějí dozvědět více o potenciálních klientech, surfují v internetu po násilných vyobrazeních.

Pedofilové se přitom nacházejí ve všech třech skupinách, nebo také v žádné. Stejně tak se nalézají ve všech třech skupinách *asociálové*, tedy lidé, kteří společenská pravidla vědomě ignorují nebo porušují. Tato skupina získává své pocity touhy z toho, že se cítí silnější než všichni ti „děsně normální“. Považují se za chytřejší, „svobodnější“ od „*protlačování morálky*“, vnímají se proto jako elita, jež si sama tvoří svá pravidla. Mnozí si proto sami upravili vlastní ideologii, další se zaměřují jen na finanční zisk v dodávání „*lidského materiálu*“ nebo ve vytváření *produktů*. V životopisech těchto lidí se najde postupné ubývání citovosti, a tím i soucitu. Zločinné jednání jim poskytuje jinak nedosažitelné vzrušení, „*stav podobný euforii*“. Jejich touhou je společnost postrašit, znepokojit nebo poškodit. Často říkají také věty jako „proč se mám já starat o tu/toho? O mě se také nikdo nestará!“ a poukazují tím neurčitě na svou vlastní strpěnou „vraždu duše“.

U problematiky *typologie pachatele* pak autor připomíná, že neexistují žádné vnější znaky, které by odlišovaly pachatele od jiných mužů. Jsou „nenápadní“, docela normální muži, kteří vedou život jako každý jiný, a v žádném případě oni podivíni, monstra či psychopati, jak by je ráda veřejnost viděla. Ať už je to znásilňující otec nebo strýc, soused či farář – zneuživatelé dětí nejsou lidé, kteří stojí stranou společnosti. Pocházejí z každé vrstvy, disponují nejrůznějšími stupni vzdělání, vykonávají nejrozličnější povolání, jsou právě tak často nezaměstnaní jako jiní muži a mají podobné zvyklosti ve volném čase. Dočista nic neukazuje na to, že je někdo zneuživatel, a to ani v nejužší rodině. A proto nemůže nikdo nikoho předem vylučovat jako pachatele. Pachatelé zneužívání jsou převážně pachatelé s úmyslem, kteří přistupují ke svému záměru se *lstí, obezřelostí a fantazií*. Tyto často rafinované metody *přibližování* a *svádění* jsou tím, co umožňuje zpětný závěr (soud z následku na příčinu) o osobnostní struktuře. Neboť strategie zneuživatele dětí závisí na jeho vlastním životním

příběhu a na určitých, narušených fázích jeho psychického vývoje. Podle těchto *vývojových fází* určuje *Max H. Friedrich* různé skupiny pachatelů, jejich strategie a ilustruje je příklady.³³⁴

Infantilní pachatel: jedná se o skupinu osob, které zůstaly uvězněny ve stádiu sexuálního vývoje ve věku „předvádění“ a na stupni her otec-matka-dítě. Obvykle prožili v tomto raném vývoji intenzivní sexuální stimul, jenž nevědomě uložili a k němuž se ve své fantazii stále znovu vrací. Ve svém pudovém uspokojení se snaží znovu oživit tyto zážitky z raného dětství. Zvědavost, splnění takových dřívějších přání, ale také naopak obrana před dětskými pudovými nároky se mohou skrývat v chování těchto osob stejně jako silná sexualizace z raného dětství, jež vznikla skrze manipulaci s genitáliemi a jde ruku v ruce s intenzivní potřebou uspokojení pudu.

Stále znovu je možno pozorovat v mateřských školách děti, které vykazují zvědavost nad obvyklou mírou, lákají druhé děti do temných koutů k sexuálním hrám a sexuální stimulaci. Jsou to děti, pro které se stává sebeuspokojení možná náhradním způsobem uspokojení zcela jiných nenaplněných emocionálních potřeb, nebo které se cítí nuceny upozornit na sebe a své potřeby prostřednictvím sebeuspokojení. Často se ale jedná také o děti, které už byly v nejranějším věku svedeny a které tímto způsobem sdělují své zkušenosti, pro něž jim chybějí slova a jež mohou vyjádřit jen pomocí akce.

Ve skutečnosti se odvolávají pachatelé narušení z raného dětství často na zkušenosti, které učinili ve věku mateřské školy a které je nejen poškodily, nýbrž se také domnívali, že je musí předávat dál. Pro zatažení dětí do sexuálních aktivit dospělých neexistuje ostatně žádné pedagogické nebo jiné ospravedlnění. Jeho škodlivost je již dlouho prokázána.

Velmi často navozuje infantilní typ pachatele situace, které se dítěti nejprve jeví asi jako neškodné: k sexuální stimulaci mu stačí, aby viděl dítě nahé. To nemusí být vždy *in natura*. Také nudistické magazíny s obrázky zvláště malých dětí, které jsou na trhu legálně k dispozici, se zde nabízejí k uspokojení silných voyeuristických komponent této skupiny pachatelů. Takto zaměřená reklama sází právě na tuto stimulaci, přičemž se dětské prádlo a módní věci na koupání obrazově prezentují tak, že voyeur najde na těchto fotkách to, co hledá. Zůstane-li přítom, může se hovořit o kompenzované formě úchylného sexuálního chování. Ale existují vyšší stupně, které se nejprve vyjadřují v přání vidět „live“ nahé děti a jako další je pak *foťit* nebo *nahrát na videofilmy*.

³³⁴ *Ibid.*, s. 42-43.

Je-li pachatel přistižen, dochází k bouři nevole. Uvádí jen čisté a ryzí pohnutky v tom smyslu, že je nevinný přítel dětí, neškodný přítel rodiny nebo pouze umělecky zaměřený *hobby fotograf*. „Podstrčení“ nečistých motivů se rozhořčeně odmítá a ten, kdo věc odhalil, je označen jako „zvrácený“. Tato obrana je většinou cílená a promyšlená a zohledňuje se už v inscenování činu.

Potom pachatel pozvolna usiluje o odbourání dětského studu a odmítání. Je-li jednou vytvořena báze důvěry mezi pachatelem a dítětem, může se stud dítěte stále více redukovat. Teprve teď jedná pachatel naplno, a to otevřeně či skrytě. Děti jsou – při otevřené hře – vyzvány, aby *před kamerou zaujímaly sexuální pózy*. Jestliže je pak pachatel odhalen, přicházejí vysvětlení typu, že se děti navzájem *fotografovaly v těchto pózách*, resp. že někdo jiný stál za kamerou.

Zvláštní variantou při fotografování malých dětí je, že se ženské genitálie nebo zadní strana dívky opatřují různými předměty, mezi nimi objekty podobnými mužskému úd, které symbolizují násilí, např. řetězy, provazy nebo hole. Jsou často také módními doplňky chlapců, kteří ukazují ztopořený úd. Další variantou jsou, primárně ne genitálně zaměřené, „hry na svazování“. Sadomasochističtí pachatelé přitom spojují *agresi*, často v symbolizované formě, s infantilní sexualitou. Jejich obhajoba zní, že se jednalo pouze o „hru na indiány“ a že to děti chtěly. Jedná se o tvrzení, jež trvá, i když fotografie jednoznačně prokazují násilný charakter.³³⁵

Autor upozorňuje dále na to, že *řetězec pornografie* není jen ekonomického druhu, ale je prokázáno, že všichni zúčastnění ve výrobě a prodeji porna byli sami obětí zneužívání dětí. Tato okolnost je důležitá proto, že má pro aktéry neodkladný účinek a kromě toho přispívá k sebeospravedlňování typu: „mně to konečně také neuškodilo“, což je oblíbený argument generace, s níž se špatně zacházelo a kterou už člověk pozná podle „zdravého“ pohlavku.

Rafinovaně připravované strategie svádění pak ilustruje například tento případ: Jeden bohatý obchodník ve velkém městě vedl dvojí život. Žil spořádaný rodinný život, byl manželem a otcem dvou dětí v pubertálním věku. Vedle toho si udržoval malý byt, v němž bylo instalováno kompletní filmové vybavení spolu s nákladným osvětlovacím systémem. Zde se oddával svému „koničku“, *dětské pornografii*. Aby měl stále přísun dětí, napadlo ho pověřit tři muže z pornoshopu, aby našli dětská hřiště, v jejichž blízkosti jsou veřejné toalety a stánky s pitím. S vlastníkem jednoho takového občerstvení se muži podle příkazu spřátelili. Současně se postarali o to, aby byly toalety mimo provoz, takže si děti svou „záležitost“

³³⁵ *Ibid.*, s. 43-45.

vyřídily v křoví za hřištěm. Tam je odhalili muži a nabídli děvčatům k použití vědro, které dal k dispozici majitel stánku. Více a více tak snižovali hranice studu dívek, které nabídku přijaly. Nyní vstoupila do hry vysoká psychologická „obratnost“ obchodníka. Vyhledal jedno děvče, které vybral jako určující pro ty ostatní, a důvěřoval dynamice: „když to dělá ona, můžeme to dělat také my“. Touto taktikou se mu podařilo vlákat do jeho bytu jedno děvče po druhém, nakonec dokonce čtyři děti najednou. Když se o několik měsíců později provalil jeho postup, našli vyšetřovatelé ve „studiu“ přes 500 pornografických videofilmů, které natočil.³³⁶

Oidipální pachatelé představují osoby – většinou muže –, které zůstaly vězet ve svém psychickém vývoji v té fázi, v níž si chlapci a děvčata uvědomují rozdíl mezi pohlavími a v níž věnují silný zájem rodiči opačného pohlaví. Tato důležitá a těžká fáze vývoje je dnes často narušena, protože se mnoho rodičů nechává rozvést právě v této době. Nepodaří-li se překonat tuto vysokou míru příkoří, frustrace a nesplněných přání, zůstává duševní rána, jejíž bolest se dotyčný snaží utišit po celý život. Tak se pokoušejí pederasté proměnit svou nezvládnutou bojovou situaci s otcem v homoerotickou, aby zároveň odstranili vinu ohledně boje. V jiných případech se může vyskytnout, že si dospělý přeje znovunapravení svého utrpení a má nyní za to, že musí dát dítěti to, co jemu samému zůstalo odepřeno. Oidipální pachatel odměňuje získání dítěte zvláštní náklonností a tím dosahuje před očima rodiny narůstajícího odbourávání dětské hranice studu. Neboť tato „zvláštní náklonnost“ není nic jiného než již zmíněný rituál svádění, pomocí něhož pachatel konečně nepozorovaně dosahuje svého cíle.³³⁷

Pubertální pachatelé vykazují typickou homofilní fázi silné pudové sexuální síly, jež je určena zvědavostí a chutí na sexuální odhalení. Tato důležitá přibližování tělu doprovázená strachy a napětími a s tím spojené fantazie přispívají k tomu, že se formuje sexuální osobnost. Vzniká intimní blízkost, která není primárně zaměřená na genitální sexualitu, nýbrž spíše na výměnu zkušeností a ulehčení, i když přitom dochází k opatrným sexuálním kontaktům. Zůstane-li člověk v této fázi, tzn. nepodaří-li se mu rozvinout zralou sexualitu, bude se potom stále znovu pokoušet o to, aby vytvářel k uspokojení svých sexuálních přání erotické prostředí tohoto věku: kouzlo stávání se dospělým, senzace tělesných změn, k tomu náležející svět fantazie, emoční zmatky a sociální nejistoty přednosti. Ať se to později projevuje v homosexuálních kontaktech s velmi mladými chlapci, nebo potřebují mužští pachatelé k stimulaci ještě nevědoucí, velmi mladé děvče, v obou případech hraje velkou roli kouzlo zakázaného. Přitom si je tento typ pachatele *nejméně ze všech vědom své viny*. Ve skutečnosti

³³⁶ *Ibid.*, s. 45-47.

³³⁷ *Ibid.*, s. 47-49.

zůstal muž zapleten do konfliktů vlastní puberty, nikdy asi neodboural strach před přiblížením se druhému pohlaví a maskuje zároveň v opakováních svou pubertální nejistotu, přičemž využívá jako mocnější a domněle silnější závislost oběti.

Adolescenční typ znamená, že je hledání identity, identifikace a intimity u mladistvého formováno sexuálními představami. V tomto věku dochází ke spojení sexuální pudu a sexuálního vztahu, tedy neprožité, fantazijní sexuality s prožitou. Myšlenky jsou volné, protože s tímto mottem se formují v tomto věku určitá sexuální zalíbení, která pak později v dospělé, partnersky prožívané sexualitě ožívují fantazie a ideje. Je to věk *necking* a *petting*, obě formy sexuálního přibližování, v nichž jde o něhu, odhalování vlastních tělesných funkcí a zvědavost na reakce protějšku. Kouzlo spočívá ve zkoušení, v ustrašené zdrženlivosti, v nejistotě, jak daleko lze zajít. Lidé, kteří zůstali psychicky fixováni na tyto vývojové fáze, budou tato vzrušení prvních sexuálních kontaktů po celý život opakovat. Rozvíjejí zalíbení v ještě hledajícím, nejistém partnerovi, což může vést k atakům proti dětem, které budou ideálními „nevědoucími“ oběťmi už „vědoucího“. Právě adolescenční fáze se svou velkou sexuální zvědavostí odzbrojuje zejména dospívajícího a činí jej nejen snadněji sveditelným, nýbrž usnadňuje to také pachateli – svádí, a tím ale také jako starší mladistvého oceňuje.

Typ profesor Higgins je podobný právě popsanému a je nazván podle hlavní mužské postavy muzikálu *My Fair Lady*, a sice „vševědoucí“, dominující muž, jenž je o sobě a svých názorech tak přesvědčen, že má za to, že nikdo kromě něho by nemohl lépe uvést nezkušené mladé děvče do sexuality. Rád přebírá roli učitele, který vykládá o světě dospělých a inscenuje prostředí pro svádění, jež zároveň děti a polodospělé ovlivňuje a znejišťuje. Pozvání k jídlu, na cesty, zářivé podniky nebo prominentní kontakty odvádějí do úplně cizího světa, jenž své oběti – jež ještě k tomu pocházejí často z jiné sociální vrstvy – strhne a zastrahuje, čímž se zmenšuje schopnost odporu.

Kromě jiného je to také rámeček, v němž se děje takzvaná *Beherbergungsprostitution* - *prostitute s poskytnutím ubytování, noclehu*. To znamená, že dospělí muži sbírají, loví dětské prostitutky na příslušných místech, zvou je přes noc do luxusního hotelu a nabízejí prostředí, které se zdánlivě rovná „světu snů“. Vděčné a s nadějí, že se to bude opakovat, popř. vůbec záchrany z původního prostředí, jsou oběti ochotny splnit každé sexuální přání. To platí jak pro prostitutky ženského, tak mužského pohlaví. Skoro ve všech velkých městech kvete *dětská prostitute*, jež dodává pánům typu *Higgins* bohatý výběr. Navrhuje se, že by se měl obecně odmítat výraz *babystrich* – *dítě, které šlape chodník*, protože je to označení, jež jen zastírá, že se zde jedná o brutální *vykořisťování dětí*. Tato scéna je přísně organizována. Dodávka chlapců zahrnuje 8-10leté, je podle národnostní příslušnosti přivážena starší

skupinou mladistvých a jí „cvičena“ pro budoucí úkoly. Skupina mladistvých přebírá pro děti funkci kuplířů. Prostitující děvčata i chlapci pocházejí převážně z podprůměrného prostředí a často utekli z domovů nebo internátů. Bez prostředků spadnou rychle všichni do finanční závislosti a jsou kromě toho většinou hledáni policií, což závislosti prohlubuje a k sexuálním zločinům přidává další delikt, totiž odvedení dítěte z péče rodičů, náhradních rodičů, domova nebo přímo oddělení pro dítě a rodinu či kurátora pro mládež. Dětské oběti jsou většinou bezmocné, zaslepené sliby nebo zkorumpovány skutečnou finanční pomocí a často ochotny k tomu, aby samy získaly další oběti. Pachatelé typu *profesor Higgins* se hájí skoro vždy jednohlasně tím, že by dítě nebo mladistvý měli být rádi, že ho (obviněného) poznali, protože jen on zná pravou dospělost a sexualitu a uměl ji naučit. Tímto ospravedlňováním zanechává za sebou oběť za obětí, konzumuje a la Don Juan jednu „partnerku/partnera“ za druhým, bez emocionální účasti, využívá ale současně touhu oběti po náklonnosti, resp. skutečnost, že teprve odmala prožívaný nedostatek lásky přiměl oběť k povolnosti. Bez milosti jsou zneužívány pro jeho účely děti, u nichž působí domýšlivé vzezření a které samozřejmě nemají žádné možnosti srovnání. Je vyloučeno jejich vlastní pozvolné odhalování sexuality, proces poznávání vlastních přání a potřeb mají opožděný.

Duševně nemocný pachatel reprezentuje menší skupinu duševně nemocných pachatelů, kteří na základě psychotického vývoje vykazují nedostatečné zábranné, kontrolní a řídicí mechanismy. Takový pachatel, jenž trpí často bludem a alespoň po určitou dobu ztrátou reality, není schopen vnímat ani věk, ani vývoj dětské oběti. Jsou nevypočitatelní, oběť je ještě extrémněji zneužívána podle krajně krutých fantazií.

Senilní pachatel představuje naopak relativně velký počet pachatelů. Jsou to muži v pokročilém věku, kteří zneužívají především předškolní a školní děti. Zde hraje často roli ochabující sexuální potence, pro niž musí dítě sloužit jako stimul. Patří k tomu také *focení obnažených* či *nahých dětí*.

Nevypočitatelní jsou osoby, které zneužívají děti a mladistvé spontánně i zcela cíleně a které také nepřipouštějí i při nejpečlivější diagnostice soudního znalce žádný poukaz na určitou, přiřaditelnou osobnostní strukturu. Není zde možné vypracovat takový profil pachatele, protože pachatel je ve své osobnostní struktuře i ve své motivaci neprůhledný, především v prognóze tím tak zůstává nevypočitatelný.³³⁸

Často se klade otázka, podle čeho se může poznat, že je někdo pedofilní násilný pachatel, resp. pachatel sexuálního zneužívání dětí. M. H. Friedrich doporučuje, aby otázka zněla: *jak*

³³⁸ *Ibid.*, s. 49-61.

se může takový pachatel poznat, a poukazuje na některé možné *signály*, přičemž připomíná, že neexistuje kontrolní seznam pro signály pachatelů, ani fakt, že se někdo projevuje dětinsky nepřiměřeně věku nebo vypadá mladistvě, nemusí znamenat, že je pachatelem sexuálních násilných činů. Spíš jde o reakci na otázku či sdělení, že se tak mladistvě obléká nebo stylizuje. Mimika, gestikulace a reakce mohou něco napovědět. Podezření může navodit vyhýbavá, zastírací, ospravedlňující se, zamlouvající nebo naopak agresivní odpověď či reakce. Konkrétně z praxe uvádí tyto signály: nepřiměřené, dlouho trvající „něžné“ chování při zacházení s tělem dítěte (posazování na klín, lechtání a častování polibky na vnitřní straně stehů); výroky typu „tvá matka pouze žárlí!“ vedou k totálnímu zmatku dítěte; když se náhle o tělesnou péči dospívajících začnou (chtějí) starat otec, nevlastní otec nebo další mužští příbuzní nebo přátelé a sami od sebe nabízejí, že zorganizují s dětmi a mladistvými výlety „přes noc“, stále znovu oslovují dítě jako model pro *foto a film* a na nekontrolovatelných místech („v přírodě“) chtějí fotit; většinou upřednostňují „vyvolené“ dítě, resp. určitý „typ“. Jedna učitelka například trpěla sociální fobií a nutkavým zrudnutím. Během terapie vyšlo najevo, že ji její otec každé letní prázdniny mezi 12. a 16. rokem vystavoval tlaku, aby se nechala *fotografovat* na pláži v Pin-Up-Girl-pózách (také nahoře bez), a ještě trapnější ale bylo, že tyto fotografie ukazoval svým kolegům a na její ostýchavé protesty namítal: „víš co – my jsme přece všichni lékaři!“

Nejdůležitějším signálem vůbec je protest dětí nebo mladistvých, když (už) nechtějí s někým přijít do kontaktu. Pak lze s velkou pravděpodobností předpokládat, že se tato osoba dítěti/mladistvému nepřiměřeným způsobem přiblížila, možná se už vyskytly ataky či dokonce vyhrožování nebo pokusy zastrašování, s čímž se dítě nikomu nesvěřilo.³³⁹

2.7.5 Otázka recidivy

Téma typologie pachatelů a jejich recidiva se zabývá vývojovými formami kriminální „kariéry“ pachatelů sexualizovaného násilí na dětech. Ukazuje se, že skoro jedna čtvrtina (23,3 %) jsou takzvaní *samostatní pachatelé*, tzn. že se u nich kromě odsouzení v konkrétním roce neobjevil žádný další zápis v rejstříku trestů. Jako *příležitostní pachatelé* bylo klasifikováno 44,7 %: ti sice spáchali předtím a potom tresté činy, ale tento zjištěný sexuální delikt byl jejich jediný registrovaný sexuální delikt. Celkově byl tedy pro cca 70 % projednáván sexuální delikt jediným zachyceným sexuálním deliktem, u 30 % pachatelů se může vycházet z kriminální kariéry ve smyslu opakovaného odsouzení kvůli sexuálnímu

³³⁹ M. H. Friedrich, *Tatort Kinderseele. Sexueller Mißbrauch und die Folgen*, s. 90.

trestnému činu, 11,7 % zneuživatelů dětí bylo už předtím trestáno, spáchali pak kromě toho ještě dotyčný delikt (tzn. že kvůli němu jsou uvedeni ve studii), ale nebyli už pak odsouzeni kvůli sexuálnímu deliktu - *ten, kdo vystoupil, nebo přestoupil*. Opačnou formou vývoje prošli *ti, kdo nastoupili*: neměli žádné dřívější záznamy kvůli sexuálním deliktům, ale vykazovali alespoň jeden příslušný nový záznam. K této skupině patřilo 13,6 % zneuživatelů dětí. Jako *sérioví pachatelé* v užším smyslu, tzn. alespoň tři příslušná odsouzení, se projevilo 6,8 % pachatelů sexualizovaného násilí na dětech.³⁴⁰

Další výzkum³⁴¹ rozlišuje tyto rozdílné skupiny pachatelů: za prvé pachatele, kteří páchají sexuální zneužívání *mimo rodinu a pachatele incestu*. V druhém kroku pak rozlišuje u pachatelů incestu *konstelační pachatele, promiskuitní pachatele a pachatele motivované pedofilně*, u těch z druhé skupiny potom *mladistvé, sexuálně nezkušené pachatele, asociální pachatele, slabomyslné pachatele, pachatele s vedlejším pedofilním zaměřením a pachatele s hlavním pedofilním zaměřením*. U těchto skupin provádí další dělení podle sexuální orientace. Vzhledem k výskytu recidivy dochází k následujícím výsledkům:

biografická relevance připravenosti k deviantnímu sexuálnímu chování je u „pravých pedofilů“ přetrvávající (pachatelé se znovu takto projevili v polovině až třech čtvrtinách těchto případů), zatímco sexuálně nezkušení mladiství a také slabomyslní pachatelé mohou být považováni za epizodní, resp. fázové: jen u jedné desetiny až maximálně čtvrtiny těchto pachatelů se vyskytly nové případy sexuálně deviantního chování v katamnéze. Těžko zhodnotitelní ale zůstávají asociální pachatelé, kteří spáchali sexuální delikty na dětech a asi v jedné třetině případů se zase takto projevili;

u *pachatelů incestu* byla stanovena v katamnéze dále se vyskytující patologická sexualita a nevhodný sociální vývoj u poloviny pachatelů, u nichž existovala pedofilní motivace. Oproti tomu *klasický pachatel incestu*, u něhož dochází k dlouhodobému zneužívání oběti na pozadí specifického vnitrorodinného vztahového vzorce, je většinou omezen jen na tuto fázi; pouze u 2 z 19 *konstelačních pachatelů* bylo možno stanovit v katamnéze nové sexuálně patologické chování. Tyto výsledky relativizují populární tezi o pachatelích sexualizovaného násilí, kteří mají zásadně sklony k recidivě. Kromě toho ukazují, že se u těchto pachatelů jedná o skupiny

³⁴⁰ R. Egg, *Verlaufsformen der Sexualdelinquenz*. In: J.-M. Jehle (Hg.), *Täterbehandlung und neue Sanktionsformen. Kriminalpolitische Konzepte in Europa*, Forum Verlag Godesberg, Mönchengladbach 2000, s. 61, in: D. Bange, *Rückfälle von Sexualstraftätern*. In: D. Bange/W. Körner (Hrsg.), *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 512.

³⁴¹ K. M. Beier, *Differentialtypologie und Prognose bei dissexuellem Verhalten – mit besonderer Berücksichtigung jugendlicher Sexualstraftäter*. In: J.-M. Fegert & F. Häßler (Hg.), *Qualität forensischer Begutachtung, insbesondere bei Jugenddelinquenz und Sexualstraftaten*, Centaurus, Herbolzheim 2000, s. 136-165, in: D. Bange, *Rückfälle von Sexualstraftätern*. In: D. Bange/W. Körner (Hrsg.), *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 512-513.

velmi heterogenním způsobem složené, které mají velmi různý „průběh kariéry“. Dále dokládají, že se sexualizované násilí u odsouzených pachatelů často vyskytuje s jinými, nesexuálními delikty, nebo je doprovází. Tím se ukazuje sexuální zneužívání často jako jeden delikt vedle dalších v rámci obecné kriminální „kariéry“.

Významnými faktory, které zvyšují riziko recidivy jsou podle dosavadních poznatků pedosexuální dispozice; u pachatele se vyskytuje antisociální porucha osobnosti; pachatel byl v této oblasti již dříve trestán; pachatel již spáchal vícero trestných činů; pachatel vyrůstal v nápadné rodině (např. problémy rodičů se závislostmi, násilnosti mezi rodiči, negativní vztah pachatele k matce); pachatel byl jako dítě tělesně týrán; pachatel předčasně ukončil svou terapii.³⁴²

Ve studii Kriminologické centrály Wiesbaden³⁴³ se ještě objevily tyto faktory: pachatel měl při příslušném deliktu více než jednu oběť; pachatel upřednostňuje jako oběti chlapce; pachatel zneužívá cizí děti.

Důležitý je výtěžek, že v metaanalýze Hansona a Bussière i ve výzkumu Egga nekorelovalo sexuální zneužívání, které prožil sám pachatel v dětství, s vyšším rizikem recidivy. Konečně je také třeba poznamenat, že tyto rizikové faktory nestačí pro prognózu, protože vesměs vysvětlují jen malou varianci. Přesto odkazují na diagnostické jádrové oblasti, které by se měly u pachatelů sexualizovaného násilí postihnout.³⁴⁴

Pozitivně působí na četnost recidivy terapie, snižuje ji však „jen“ o 10 až 12 %.³⁴⁵ Je přitom třeba uvážit, že různé skupiny pachatelů profitují z terapie různým způsobem. Kromě toho o úspěchu spolurozhoduje druh a způsob terapie. Relativně jednotně výzkumy ukazují, že lepší výsledky než nedirektivní postupy, skupinové rozhovory nebo nestrukturovaná práce s případem vykazují programy, které používají různé metody, jsou více strukturovány, začíná se v nich s kognicemi a vzorci chování pachatelů a zprostředkují se konkrétní

³⁴² D. Bange, *Rückfälle von Sexualstraftätern*. In: D. Bange/W. Körner (Hrsg.), *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 513; srov. R. K. Hanson & M. T. Bussière, *Predicting relapse: A meta-analysis of sexual offender recidivism studies*, *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 55, 1998, s. 348-362; F. Lösel, *Behandlung und Rückfälligkeit von Sexualstraftätern*. In: S. Höfling, D. Drewes & I. Epple-Waigel (Hrsg.), *Auftrag Prävention. Offensive gegen sexuellen Missbrauch*, Atwep, München 1999, s. 279-304; R. Egg, *Verlaufsformen der Sexualdelinquenz*, 2000.

³⁴³ D. Bange, *Rückfälle von Sexualstraftätern*. In: D. Bange/W. Körner (Hrsg.), *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 510-513; srov. R. Egg, *Verlaufsformen der Sexualdelinquenz*.

³⁴⁴ D. Bange, *Rückfälle von Sexualstraftätern*. In: D. Bange/W. Körner (Hrsg.), *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 513-514; srov. F. Lösel, *Behandlung und Rückfälligkeit von Sexualstraftätern*. In: S. Höfling, D. Drewes & I. Epple-Waigel (Hrsg.), *Auftrag der Prävention. Offensive gegen sexuellen Missbrauch*, Atwep, München.

³⁴⁵ D. Bange, *Rückfälle von Sexualstraftätern*. In: D. Bange/W. Körner (Hrsg.), *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 514; srov. F. Lösel, *Behandlung und Rückfälligkeit von Sexualstraftätern*. In: S. Höfling, D. Drewes & I. Epple-Waigel (Hrsg.), *Auftrag der Prävention. Offensive gegen sexuellen Missbrauch*, s. 294.

dovednosti a schopnosti.³⁴⁶ Dalšími významnými faktory jsou instituční kontext a integrita provádění programu. K horším výsledkům například vedou nesystematické změny programu a nedostatečné analýzy průběhu. Kromě toho má vliv na úspěch léčení atmosféra v instituci a interakce (např. postoj personálu, kooperace s dalšími zařízeními), o úspěchu nebo neúspěchu terapie také spolurozhodují opatření k zabránění recidivy, jakými jsou ambulantní koncepty následné péče.³⁴⁷ Různé výzkumy rovněž dokládají, že nepřiměřenými koncepty mohou být docíleny dokonce negativní efekty. Tak se například jeví jako kontraproduktivní slabě strukturované nebo permissivní terapie u psychopatických osobností.³⁴⁸

Existuje tedy naléhavá potřeba výzkumu ohledně rizik recidivy a léčby pachatelů a pachatelek zejména v oblasti komerčního sexuálního zneužívání dětí. U sexualizovaného násilí obecně platí, že ne každý pachatel/pachatelka se znovu dopouští těchto činů a že se riziko recidivy u různých skupin pachatelů liší. Údaje o 20 % četnosti recidivy lze jasně považovat za podhraniční, protože ve studiích se zohledňují jen oficiálně zachycené činy a šedá zóna je u sexualizovaného násilí vysoká.

2.7.6 Obranné strategie pachatelů

Následující podobné věty slýchají při kontaktu s pachateli sexualizovaného násilí kriminalisté, státní zástupci, soudci, psychologové, psychoterapeuté a psychiatři, sociální pracovníci, příbuzní obětí i pachatelů, novináři, svědci a mohou se s nimi setkat i ti, kteří se začnou s takovou osobou setkávat za účelem pastoračního doprovázení:

- *Nemám žádnou vinu, nebyl jsem to, nic jsem neudělal.*
- *Udělal jsem to – ale nepoužil jsem násilí, ona mě vyprovokovala, já jsem to vlastně vůbec nechtěl, byl to jen nouzový případ/nehoda, nejsem jako ostatní pachatelé.*

³⁴⁶ D. Bange, *Rückfälle von Sexualstraftätern*. In: D. Bange/W. Körner (Hrsg.), *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 514; srov. F. Lösel, *Behandlung und Rückfälligkeit von Sexualstraftätern*. In: S. Höfling, D. Drewes & I. Epple-Waigel (Hrsg.), *Auftrag der Prävention. Offensive gegen sexuellen Missbrauch*, s. 287; C. Prittwitz, *Reform des Sexualstrafrechts – Verantwortbare Risiken?* In: J.-M. Fegert & F. Häbeler (Hg.), *Qualität forensischer Begutachtung, insbesondere bei Jugenddelinquenz und Sexualstraftaten*, s. 107-135.

³⁴⁷ D. Bange, *Rückfälle von Sexualstraftätern*. In: D. Bange/W. Körner (Hrsg.), *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 514; srov. F. Lösel, *Behandlung und Rückfälligkeit von Sexualstraftätern*. In: S. Höfling, D. Drewes & I. Epple-Waigel (Hrsg.), *Auftrag der Prävention. Offensive gegen sexuellen Missbrauch*, s. 290n. Také dokládají různé výzkumy, že mohou být nepřiměřenými koncepty docíleny dokonce negativní efekty. Tak se například jeví být kontraproduktivní u psychopatických osobností slabě strukturované nebo permissivní terapie (F. Lösel, *Behandlung und Rückfälligkeit von Sexualstraftätern*. In: S. Höfling, D. Drewes & I. Epple-Waigel (Hrsg.), *Auftrag der Prävention. Offensive gegen sexuellen Missbrauch*, s. 293; C. Prittwitz, *Reform des Sexualstrafrechts – Verantwortbare Risiken?*, s. 133, obě in: D. Bange, *Rückfälle von Sexualstraftätern*. In: D. Bange/W. Körner (Hrsg.), *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 514.

³⁴⁸ D. Bange, *Rückfälle von Sexualstraftätern*. In: D. Bange/W. Körner (Hrsg.), *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 514; srov. F. Lösel, *Behandlung und Rückfälligkeit von Sexualstraftätern*, s. 293; C. Prittwitz, *Reform des Sexualstrafrechts – Verantwortbare Risiken?*, s. 133.

- *Jsem příliš velký dobrák, mám velmi rád děti.*
- *Prokázal jsem oběti laskavost, žadonila o to, něco jsem ji naučil.*
- *Bylo mi jasné, že dělám něco špatného, velmi jsem tím trpěl, zaměnil jsem role.*
- *Dočista jsem do toho spadl, tolik potřebovala lásku, nemohu už si přesně vzpomenout, jak se to stalo.*
- *Nebylo mi jasné, co tím tomu dítěti udělám, jaké následky to může mít.*
- *Byl jsem to, přebírám zodpovědnost, mám sice větší vinu, ale proč jsem trestán jen já?*³⁴⁹

Jen nepatrné procento pachatelů přiznává sexuálně deviantní chování. Pachatelé jsou vůči vyšetřovatelům, soudním znalcům a terapeutům ve výhodě, protože se většinou mohli dlouhou dobu připravovat na možné odhalení, vybrali si „jednoduché“ oběti a pomocí podpory a pozornosti je korumpovali, ne zřídka mohli ovlivňovat oběti a okolí a zvykli si na to, že vedou dvojí život. Známými reakcemi podezřelých pachatelů na obvinění a konfrontace, jsou zapírání, obrana, popírání, bagatelizování nebo ospravedlňování, výmluvy, zavádění nebo lži.³⁵⁰

Zkušenosti odborníků, kteří přicházejí do styku s pachateli a pachatelkami sexualizovaného násilí na dětech, stále znovu ukazují, jak rozsáhle - od prvního odhalení, vytěžování, výslechů a diagnostiky až do posledních fází léčení - se brání převzetí zodpovědnosti za svůj čin, a to pomocí zapírání, bagatelizování, ospravedlňování, přesouvání viny. Hovoří se o *systemu odmítání zodpovědnosti (Verantwortungs-Abwehr-System)*.³⁵¹ Učit se porozumět tomuto systému je důležité z těchto důvodů: je znovu zřejmé, jak silně zneuživatelé dotyčné děti omezují, přemlouvají a vystavují je tlaku; opět se zmiňují příčiny sexualizovaného násilí; poukáže se tím na nutnost rozlišování mezi různými typy těchto pachatelů, ale také na možnosti terapie, aby se odbouraly pocity bezmoci vůči těmto pachatelům; cílem vyšetřovatelské práce nakonec nemá být jen rozsáhlé odhalení podezření a úplné objasnění činů pro trestněprávní odsouzení, nýbrž také aspekt oběti. Jde též o to, aby oběti, je-li to možné, byly ušetřeny opakovaných výpovědí a aby se tak prostřednictvím převzetí zodpovědnosti pachatele redukovaly traumatické následky činů; ozřejmí se důležitost toho, co se dělá pro pachatele a s nimi, více než skutečnost, jak dlouho.³⁵²

³⁴⁹ A. Gallwitz / M. Paulus, *Kinderfreunde-Kindermörder: authentische Kriminalfälle, Fallanalyse, Vorbeugung*, Verlag Deutsche Polizeiliteratur, Hilden 2002, s. 110.

³⁵⁰ *Ibid.*, s. 110-111.

³⁵¹ G. Deegener, *Kindesmißbrauch-erkennen, helfen, vorbeugen*, Beltz, Weinheim 1998, s. 157.

³⁵² G. Deegener, *Kindesmißbrauch-erkennen, helfen, vorbeugen*, s. 157-158; A. Gallwitz / M. Paulus, *Kinderfreunde-Kindermörder: authentische Kriminalfälle, Fallanalysen, Vorbeugung*, s. 110-111.

Toto odmítání zodpovědnosti ze strany pachatelů sexualizovaného násilí na dětech se může dělit podle šesti stupňů vědomého popírání ve službě pozitivní, působivé, defenzivní sebe prezentace:

1. *popírání*: událost, čin se nestaly; pachatel plně zapírá nebo tvrdí, že to spáchal někdo jiný, obviňuje tedy jinou osobu;
2. *jiný výklad*: událost, čin není možno hodnotit negativně; pachatel částečně přiznává, ale pozitivně hodnotí událost, čin, neuznává svou vinu v chování;
3. *odmítání nebo snižování vlastní zodpovědnosti*: událost, čin nebyly osobně zapříčiněny; pachatel zčásti přiznává, ale vlastní zodpovědnost popírá nebo snižuje, hledá obětního beránka;
4. *odmítání viny*: jiné jednání nebylo možné; pachatel převážně přiznává čin, vlastní zodpovědnost částečně potvrzuje, skutečnosti se minimalizují;
5. *minimalizace negativních následků*: následky události, za niž osobně odpovídá, zmírňuje; pachatel přiznává čin, potvrzuje vlastní zodpovědnost, ale následky činu minimalizuje;
6. *znehodnocení zdroje kritiky*: pachatel přiznává čin, potvrzuje vlastní zodpovědnost, ale zvyšuje hodnotu vlastní osobnosti v jiných oblastech života a snižuje hodnotu a význam jiných osob (včetně obětí) a institucí.³⁵³

Tyto obranné postoje a strategie dále objasňují následující výpovědi podle rozhovorů s pachateli:³⁵⁴

- *vlastní obraz pachatele*: „jsem bez viny, nebyl jsem to, nic jsem neudělal; nenutil jsem ji, nejsem přece žádný opruzovač, který stojí na rohu; udělal jsem tím také něco dobrého, bylo to pro ni také pozitivní, pro pocit její vlastní hodnoty“;
- *stát, policie, justice*: „to, co dělá stát, je horší, než co dělají tito pachatelé, vyhrožuje dětem, že když neučiní výpověď, půjdou do dětského domova; soudci, kteří vůbec tu lež nesledovali, ačkoli jsem všechno dokázal“;
- *psychosociální pracovníci*: „sociální pracovníce všechno zveličily, čímž se chybný vývoj mé dcery ještě zhoršil; psycholog, který byl tak chladný, tak necitelný a jenž řekl, že je s největší pravděpodobností věrohodná, ale snad může věrohodně lhát; byli

³⁵³ G. Deegener, *Kindesmißbrauch-erkennen, helfen, vorbeugen*, s. 159-160; A. Gallwitz / M. Paulus, *Kinderfreunde-Kindermörder: authentische Kriminalfälle, Fallanalysen, Vorbeugung*, s. 111.

³⁵⁴ G. Deegener, *Abwehrstrategien der Täter*. In: D. Bange / W. Körner (Hrsg.), *Handwörterbuch Sexueller Mißbrauch*, s. 1-2; srov. G. Deegener, *Sexueller Mißbrauch: Die Täter*, Psychologie Verlags Union, Weinheim 1995.

jsme s ní u ženského doktora, přičemž se prokázalo, že to nesouhlasí vzadu, ani vpředu“;

- *média*: „je mnoho novin, časopisů, pořadů, které o tom píší a natáčejí, tam je všechno. To čtou a sledují děti, tam se dozví všechny triky“;
- *sexuální zneužívání*: „obecně se bráním pojmu sexuální zneužívání, akceptoval bych ho, kdyby s ním bylo ve hře násilí“;
- *sexuálně zneužitá dívky*: „při prvním styku měla orgasmus, takže proto to chtěla při dalším styku také. Lhala, pak spustila, že jsem s ní měl mít styk každý den, že jsem jí měl vyhrožovat, také s nožem“;
- *psychosexuální zralost dívek*: „dnes jsou už 12 a 14leté, které jsou biologicky a duševně tak dopředu, že je skoro zločin a nesprávné, že někdo tak někomu zakazuje sexualitu. Člověka dráždí, provokují, přitom byly samy tělem a duší při tom, a aby se očistily, říkají matce, že byly přinuceny“;
- *matky/manželky*: „moje žena má (spolu)vinu, měla na konci 165 kg, takže sexualita byla pro mě samozřejmě slavnostní večer, mrtvé kalhoty, jak se říká; moje žena lže, šla za dcerou na kliniku s diktafonem a řekla: táta to byl, táta to byl“;
- *rodina a kontakt se zneužitým dítětem dnes*: „moje dcera mi také do vězení napsala: nikdy na Tebe nezapomenu, milovala jsem Tě; rodina, již jsem s nejčistším srdcem miloval, mě teď nechala ve štychu“.

Tyto výpovědi mohou být uspořádány podle následujících *obsahových složek obrany*: popírání sexualizovaného násilí (např. způsobu jednání, místa, času), popírání fantazií a plánování, popírání vlastní zodpovědnosti a viny, popírání škodlivosti zneužívání.³⁵⁵ Takové obranné strategie ve službách pozitivní sebe prezentace pocházejí z největší části z vědomé lži. Dále je možné v rámci odmítání zodpovědnosti uvažovat o *nevědomých obranných mechanismech* jako o protipólu vědomé lži a konečně o takzvaných *socializovaných kognitivních zkresleních a chybných interpretacích*.³⁵⁶ Jimi se rozumí naučené procesy ve vývoji osobnosti, které vedou kromě jiného ke zkresleným myšlenkovým schémátům, k nesprávným hodnocením, iracionálním názorům, chybným domněnkám, svévolným závěrům, přehnaným generalizacím, zafixovaným myšlenkovým zvyklostem, jimž, resp. v něž, člověk více či méně pevně věří. U pachatele vedou celkově k velkému počtu ospravedlňování činů, způsoby chování oběti, vlastní motivy, interakce atd. jsou pak

³⁵⁵ G. Deegener, *Abwehrstrategien der Täter*. In: D. Bange / W. Körner (Hrsg.), *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 2; srov. A. C. Salter, *Treating child sex offenders and victims*, Sage Publications, Beverly Hills 1988.

³⁵⁶ G. Deegener, *Kindesmißbrauch-erkennen, helfen, vorbeugen*, s. 160.

nesprávně hodnoceny a pozitivně odůvodňovány (je třeba zohlednit posouvání norem a hodnot na základě – ve vlastním dětství – strpěného tělesného týrání, zanedbávání a zneužívání i sexualizovaných rodinných vztahů). Mezi kognitivní zkreslení, popř. chybné interpretace, které jsou často pozorovány při praktické činnosti s dospělými pachateli sexualizovaného násilí na dětech, patří: *„dítě, které se tělesně nebrání, chce vlastně samo sex; sexuální vztah s dítětem je dobrá cesta pro jeho sexuální poučení; děti neuvádějí nic o sexu s dospělými, protože ho ve skutečnosti samy mají rády; někdy v budoucnosti pozná naše společnost, že je sex s dětmi vlastně v pořádku; dospělý, který ohmatává a omakává dětské genitálie, nepůsobí dítěti ještě žádné škody, protože ještě nejde o sex; když klade dítě otázky ohledně sexu, znamená to, že chce vidět genitálie dospělého nebo že by rádo sex s dospělým; vztah s dítětem se prohlubuje, když s ním má člověk sex; protože se děje incest bez výhrůžky a násilí, je třeba ho nahlížet jako neškodný a jako něco úplně jiného než znásilnění; sex s dětmi bez násilí není žádné sexuální zneužívání; dívky jsou dnes v 11 až 14 letech už tak tělesně a duševně vyspělé, dříve dospívající, že už chtějí také dříve sex, také s dospělými (a svádějí muže), neboť jsou stejně tak už dospělé; dítěti to neuškodilo, neboť se později chovalo normálně; když měl muž sex s vlastní dcerou, může být později opět normální vztah mezi otcem a dcerou.“*³⁵⁷

Zmíněná kognitivní zkreslení mohou korelovat také s dalšími naučenými postoji, jako např. s právy mužů a žen (orientace na pohlavní role), s nepřátelskými představami vůči oběti (při znásilnění): ukazuje se, že čím méně nějaká osoba přiznává ženám stejná práva jako mužům, tím vyšší je také akceptace nepřátelských představ vůči oběti, a to u znásilnění a týrání v rodině i vzhledem k sexuálnímu zneužívání.³⁵⁸

V této souvislosti se uvádí ještě další aspekt, a sice že zneuživatel popírá zodpovědnost také proto, že to odporuje obrazu mužnosti, totiž ztratit kontrolu nad sebou a situací: popírání této ztráty kontroly chrání ohroženou mužnost.³⁵⁹

³⁵⁷ G. Deegener, *Kindesmißbrauch-erkennen, helfen, vorbeugen*, s. 160-161.

³⁵⁸ G. Deegener, *Kindesmißbrauch-erkennen, helfen, vorbeugen*, s. 161-163; G. Deegener, *Abwehrstrategien der Täter*. In: D. Bange / W. Körner (Hrsg.), *Handwörterbuch Sexueller Mißbrauch*, s. 3; srov. N. Schwarz, *Geschlechtsrollenorientierung und die Einstellung zu Gewalt gegen Frauen*, *Psychologische Rundschau*, 38, 1987, s. 137-144; P. Merkel, *Untersuchung der Fremdbeurteilung von Pädophilie in Abhängigkeit von der persönlichen Einstellung zur Sexualität*. Unveröffentlichte Dissertation, Medizinische Fakultät der Universität des Saalandes, Homburg/Saar 1995.

³⁵⁹ G. Deegener, *Abwehrstrategien der Täter*. In: D. Bange / W. Körner (Hrsg.), *Handwörterbuch Sexueller Mißbrauch*, s. 3; srov. K.-J. Bruder, *Therapie für Männer, die ihr(e) Kind(er) sexuell mißbraucht haben. Der familienorientierte Ansatz von „Kind im Zentrum“*, Berlin – Konzept, Erfahrung und Reflexion. In: G. Deegener (Hrsg.), *Sexuelle und körperliche Gewalt. Therapie jugendlicher und erwachsener Täter*, PVU, Weinheim 1999, s. 121-169.

Nevědomé obranné mechanismy, které celkově působí, že zůstávají pachateli skryty právě motivy jeho činů, dělí psychoanalýza takto:

- U projekcí jsou například vlastní impulsy, fantazie a činy, které jsou prožívány jako nemorální nebo ohrožující, podsouvány jiným osobám ve smyslu „ne já, nýbrž vy myslíte, konáte, pocítujete, vnímáte špatně, popř. zvrhle“: „*já jsem svou dceru nenutil, měl jsem s ní poměr, nejsem žádný opruzovač, který stojí na rohu*“; „*ano, existují takoví lidé, také učitelé, ale já jsem nic neudělal*“; „*zde sedí lidé, kteří sáhli na vlastní dcery, těm se vyhýbám jako krysám*.“
- Pomocí potlačení a izolace se pachatel pokouší držet specifické vzpomínky v nevědomí, resp. odštěpit emoce s nimi spojené: „*musel jsem to asi být, ale nemám žádnou přímou vzpomínku, je tady blackout*“; „*vše bylo zapomenuto, každý si to nechal pro sebe, dokončila své vzdělání, měla přátele, flirty, vše bylo zapomenuto*.“
- Nevědomé procesy jako například popírání, kompenzace, racionalizace, reakce a předstírání, že se nic nestalo, že jsou vlastní negativní stránky vymazány, bagatelizovány nebo jsou jinak vyloženy, a to jako poctivé motivace, osobnostní znaky a způsoby chování: „*u mě to není jako u jiných pachatelů, blaho bylo rozhodující*“; „*z mé strany to bylo pro ni pozitivní, pro pocit její vlastní hodnoty*“.³⁶⁰

Sexuálním zneužívatelům při odmítání zodpovědnosti se tedy může jistě přisoudit *vědomá lež*. Nicméně když je otřesena rovnováha vlastní hodnoty – nehodnoty, provádí dotyčný – více či méně výrazně – rozmanité „práce zkrášlení“ obrazu sebe a druhého, které se nekonají vždy vědomě. Čím více bylo v průběhu života poškozeno vědomí vlastní hodnoty, tím silněji je také už nepatrná kritika prožívána jako masivní onemocnění, zostuzující hanba a výrazné zbavení hodnoty, ohrožení existence a budoucnosti a reaguje se také pomocí různých mechanismů, aby se vědomí vlastní hodnoty zachránilo, např. idealizacemi, velkými fantaziemi, popíráním reality, přesouváním viny, lhaním a bagatelizacemi. Tyto procesy poukazují tedy také na nevědomé obranné procesy v rámci teorií hlubinné psychologie.³⁶¹

Zneuživatelé se musejí kvůli silnému *morálnímu opovržení* a trestněprávním následkům zvláště obávat důsledků odhalení, např. ztráty partnerky, dětí, členů širší rodiny, práce, příjmu, pověsti a svobody.³⁶²

³⁶⁰ G. Deegener, *Kindesmißbrauch-erkennen, helfen, vorbeugen*, s. 158, 163-164.

³⁶¹ *Ibid.*, s. 159-160.

³⁶² G. Deegener, *Abwehrstrategien der Täter*. In: D. Bange / W. Körner (Hrsg.), *Handwörterbuch Sexueller Mißbrauch*, s. 3; srov. T. Fürniss, *Verleugnungsarbeit*. In: G. Ramin (Hg.), *Inzest und sexueller Mißbrauch*, Junfermann, Paderborn 1993, s. 66n.

Zúžený způsob chápání systému odmítání zodpovědnosti („popírání/lhaní jako když tiskne“) může lehce bránit v pohledu na *skryté přiznání*,³⁶³ tedy na různá odstupňování přiznání. Jako příklad může posloužit: bagatelizuje-li a racionalizuje-li pachatel/pachatelka u otázek sexuálních fantasií („jistě, občas, ale kdo je nemá, dívky jsou dnes už vyspělé jako dříve 20leté dospělé, a jak se oblékají, ty chtějí, aby se člověk vzrušil“), vyjadřuje tak při vši bagatelizaci a externalizaci viny také, že

1. má sexuální fantazie o dívkách, které ho
 2. sexuálně vzrušují a které on
 3. také považuje určitým způsobem za normální. Jestliže pak dále spontánně na vysvětlenou uvádí, že v jeho sousedství bydlí také 12leté děvče, jež vypadá jako už 20letá, dává tím v souvislosti s první výpovědí také poznat, že
 4. ho sexuálně vzrušují již velmi mladé dívky, které
 5. považuje především za sexuální objekty, jež
 6. také chápe jen z hlediska vlastních potřeb a možnosti uspokojení. Dobře přitom alespoň tuší, že
 7. jsou sexuální činy s tak mladými děvčaty hodnoceny ve smyslu zneužívání nebo trestných činů, kromě toho
 8. též vnímá svou nezralost, neboť by jinak nemusel dělat z tohoto děvčete ve svém obraze dospělou ženu, a tím sám sebe ve svém chování k ní hodnotit jako dospělého a normálního. Dále uvádí, že „člověk nemůže přestat, je to sexuální vzrušení, když člověk našel partnera, který kooperuje, který se nebrání, resp. který také chce někoho vzrušit“, tak přiznává vedle potvrzení domněnek také asi nechtěně, že
 9. už nemůže své zneužívající chování sám udržet pod kontrolou,
 10. že svou dceru dotlačil do role náhradní partnerky a že
 11. také asi už vědomě způsobil, že se dcera nebránila, resp. zneužívání nezveřejnila.
- Celkově poukazují výpovědi také na to, že existuje možnost zneužívání uvnitř i vně rodiny. Rozsah možných činů sexualizovaného násilí mohou pak prokázat další odkazy na základě údajů zneuživatele o manželském vztahu, o době puberty, o jeho osobnostním vývoji atd.³⁶⁴

³⁶³ G. Deegener, *Abwehrstrategien der Täter*. In: D. Bange / W. Körner (Hrsg.), *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 3; srov. R. A. R. Bullens, *Ambulante Behandlung von sexuellen Delinquenten innerhalb eines verpflichtend gerichtlichen Rahmens*, Vortrag Deutscher Kinderschutzbund, Ortsverband Mühlheim a. d. Ruhr 1992.

³⁶⁴ G. Deegener, *Abwehrstrategien der Täter*. In: D. Bange / W. Körner (Hrsg.), *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 3-4; srov. G. Deegener, *Das Verantwortungs-Abwehr-System sexueller Mißbraucher*. In: G. Amann & R. Wipplinger, *Sexueller Mißbrauch*, dgvt-Verlag, Tübingen 1997, s. 310-329.

2.7.7 Zdánlivě bezvýznamná rozhodnutí pachatelů

Při prevenci recidivy sexualizovaného násilí hraje významnou roli koncept *zdánlivě irrelevantních rozhodnutí*.³⁶⁵ staví se nejprve na tom, že proces recidivy, resp. vůbec sexuální delikt u různých typů pachatelů, vykazuje podobné známky, a sice, že většina sexuálních deliktů

1. vzniká bezprostředně z negativních emocionálních stavů, které jsou
2. nejprve následovány úchylnými sexuálními fantaziemi a
3. konečně vědomými plány, což pak celkově vede k recidivě, resp. k sexuálnímu deliktu. Pro tento celkový průběh přípravy recidivy nebo deliktu se musí pachatelé v rámci specializovaného programu učit poznávat své rizikové faktory a s tím spojená zdánlivě nevýznamná rozhodnutí a potom dojít k dostatečné sebekontrolě. Vychází se tedy z toho, že pachatelé na cestě k recidivě činí celou řadu těchto zdánlivě irrelevantních rozhodnutí, při nichž mají malé nebo dokonce žádné vědomí o vztazích těchto rozhodnutí k procesu recidivy. Nepoznávají individuální rizikové faktory opakovaného případu také kvůli překrývajícím se účinkům příčin systému odmítání zodpovědnosti. Cíl prevence recidivy spočívá v tom, aby si sexuální zneuživatelé při konání zdánlivě irrelevantních rozhodnutí uvědomili základní spouštěče, konflikty atd., aby poznali tato zdánlivě irrelevantní rozhodnutí jako včasné varovné signály a aby se učili rozvíjet přiměřené strategie zvládnání.³⁶⁶

Jako příklad některých takových *zdánlivě nevýznamných rozhodnutí* může posloužit tento příběh:

Pachatel sexualizovaného násilí na dětech dostal ještě po hektickém pracovním dnu v poslední minutě od svého šéfa úkol, aby něco obstaral. Báł se, že přijde příliš pozdě ke své matce na jídlo, a tak se rozhodl pro jinou cestu než jindy. To ho vedlo do oblasti, kde v minulosti spáchal trestný čin. → *Racionalizace volby jiné cesty* (to by mu ušetřilo čas) a *zapomenutí* na dřívější trestný čin.

Když projížděl touto oblastí, uviděl známého chlapce, jenž něco nesl a působil vyčerpaně. Nebyl si prý vědom sexuálních zájmů o chlapce a jen pocíoval, že chlapec potřeboval jeho pomoc. Zastavil a zeptal se tohoto dítěte, zda by chtělo vzít. Dítě přijalo nabídku a bylo odvezeno domů. Dítě spontánně objalo pachatele, ovšem spíše z potěšení z cesty ve zvláštním autě než z vděčnosti za pomoc. → *Racionalizace*, že chlapec potřebuje jeho pomoc. → *Rozhodnutí* zastavit a nechat nastoupit. → *Popírání*, že má přítomnost chlapce účinky na jeho sexuální potřeby. → *Rozhodnutí* vzít chlapce.

³⁶⁵ G. Deegener, *Kindesmißbrauch-erkennen, helfen, vorbeugen*, s. 165.

³⁶⁶ *Ibid.*

Po jídle si tento klient vzpomněl na obejmutí a na to, jak mu udělalo dobře, že se mu opět dostalo náklonnosti od dítěte. O několik hodin později pocíťoval deviantní touhu, masturboval a měl přitom sexuální fantazie o dítěti, které bylo podobné chlapci, jemuž pomohl. → *Připuštění* chlapcova objetí, *jiny výklad* těchto pohnutek a *popírání* následků objetí na jeho potřeby. → *Nepřezkoumání* vzpomínky na objetí. → *Nedbání* vědomé deviantní touhy. → *Rozhodnutí* k masturbaci s fantaziemi o dítěti mužského pohlaví.

Klient uvedl, že ho deviantní touha „najednou postihla“ a on jen masturboval. → *Nepoznání* vztahu mezi událostmi tohoto dne, deviantním masturbačním chováním i blízkým nebezpečím recidivy.³⁶⁷

Kromě takových kognitivně-terapeutických přístupů k chování se nesmějí ale při *konfrontační/objasňovací* práci a terapii pachatelů sexualizovaného násilí zanedbávat psychodynamicky orientovaná opatření pro genezi sexuálního zneužívání. *Konfrontace* v diagnostice a terapii znamená pak společně se učit porozumět příčinám popírání a sexualizovaného násilí při jasném zdůraznění nutnosti převzetí zodpovědnosti a sebekontroly s cílem rozvinutí já-autonomie a interní kontroly. K tomuto porozumění také patří, že zatímco pachatel zneužívá své dítě, ničí to, po čem on sám touží: po něčí blízkosti, něže, uznání, obdivu, lásce.³⁶⁸

Pachatelé tedy zastírají, klamou, zapírají, vymlouvají se, odmítají převzít zodpovědnost a uznat vinu. U vyšetřovatelů pak jde, pokud se jedná o spáchané činy, o podklady, vodítka, domněnky, ale také o názory, přesvědčení a fantazie. Jde také o pocity jako je odpor, pohrdání, hněv, touha potrestat a msta, které stojí v cestě připravenosti se pachatelem zabývat. Není lehké ze strany orgánů činných v trestním řízení a dalších zúčastněných zachovat pachateli to, co on sám při zacházení s obětí pošlapal, totiž *lidskou důstojnost*. Při setkávání s pachateli hrají roli také různé stránky osobnosti toho, kdo s pachatelem pracuje. Ukazuje se, že bez minimální míry empatie pro specifické aspekty jeho biografie, bez motivace jsou první setkání s pachateli často přitěžující a neefektivní. Někteří terapeuti nechtějí s pachateli sexualizovaného násilí na dětech pracovat, mezi spoluvězni jsou na nejnižším stupni hierarchie, i zde jsou označováni jako „prasáci“ („Kielschweine“) a musejí počítat s řadou nevýhod. A společnost by je často nejráději vyloučila jako „bestie“.³⁶⁹ Někteří dokonce v této

³⁶⁷ G. Deegener, *Kindesmißbrauch-erkennen, helfen, vorbeugen*, s. 164-167.

³⁶⁸ G. Deegener, *Abwehrstrategien der Täter*. In: D. Bange / W. Körner (Hrsg.), *Handwörterbuch Sexueller Mißbrauch*, s. 5; srov. K.-J. Bruder, *Therapie für Männer, die ihr(e) Kind(er) sexuell mißbraucht haben. Der familienorientierte Ansatz von „Kind im Zentrum“*, Berlin – Konzept, Erfahrung und Reflexion. In: G. Deegener (Hrsg.), *Sexuelle und körperliche Gewalt. Therapie jugentlicher und erwachsener Täter*, s. 121-169.

³⁶⁹ A. Gallwitz / M. Paulus, *Kinderfreunde-Kindermörder: authentische Kriminalfälle, Fallanalysen, Vorbeugung*, s. 110-111, 113.

souvislosti varují před slepým straněním ve smyslu výlučné koncentrace na oběti: „nadměrná identifikace s oběťmi vede ne zřídka k demonizaci pachatele a omezuje tak značně možnosti jednání sociálních pracovníků/pracovníků, terapeutů a vyšetřovatelů. Tak vidí pachatele očima dotyčných dívek, chlapců a přejímají jejich strach, bezmoc a neschopnost promluvit“.³⁷⁰

Sexualizovaná trestná činnost páchaná na dětech je tedy výsledkem interakce situačních a specificky osobních proměnných, přičemž mohou hrát roli psychologické, feministické a biologické přístupy objasňování.³⁷¹

K rozhodujícím faktorům pro pozdější sexualizované násilné chování se řadí mužská (sexuální) socializace i současný obraz muže v médiích a kultuře, dále násilí v rodině, sexualizované násilí na ženách a dívkách v médiích, včetně sexistického obrazu ženy a dívky v reklamě.³⁷²

2.7.8 Děti jako pachatelé

Značná část sexualizovaného násilí je páchána mladistvými. Jejich podíl mezi všemi pachateli se pohybuje u obětí ženského gender mezi 15 a 46 %, u obětí mužského gender mezi 24 a 46 %.³⁷³ Podle policejních statistik z USA i ze Spolkové republiky Německo tvoří mladiství cca 1/5 všech podezřelých u deliktů proti sexuálnímu sebeurčení.³⁷⁴ Kromě toho se vychází ze skutečnosti, že tito mladiství páchají často více činů a že se vyskytuje někdy více než jeden vzorec parafrilního jednání.³⁷⁵ Podle jednoho německého dlouhodobého výzkumu bylo znovu

³⁷⁰ A. Gallwitz / M. Paulus, *Kinderfreunde-Kindermörder: authentische Kriminalfälle, Fallanalysen, Vorbeugung*, s. 113; srov. U. Enders, *Vorwort*. In: R. Wyre, A. Swift, *Die Täter*, Volksblatt Verlag, Köln 1991.

³⁷¹ A. Gallwitz, *Klassifikation von Pädokriminellen zwischen Therapie und polizeilicher Ermittlung*. In: *Sexueller Missbrauch von Kindern. Dokumentation der Nationalen Nachfolgekonzferenz „Kommerzielle sexuelle Ausbeutung von Kindern“*, s. 109.

³⁷² *Ibid.*, s. 115-116.

³⁷³ K.-P. David, *Jugendliche Täter*. In: D. Bange/W. Körner (Hrsg.), *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 234; srov. D. Bange&G. Deegener, *Sexueller Missbrauch an Kindern*, PVU, München, 1996; B. Krahe, R. Olwig-Scheinberger, E. Weizenhöfer, *Sexuelle Aggression zwischen Jugendlichen. Eine Prävalenzerhebung mit Ost-West-Vergleich*, Zeitschrift für Sozialpsychologie, 30, 1999, s. 165-178; U. Raupp&C. Eggers, *Sexueller Missbrauch von Kindern. Eine regionale Studie über Prävalenz und Charakteristik*, Monatszeitschrift für Kinderheilkunde, 141, 1993, s. 316-322; B. Saunders, D. Kilpatrick, H. Resnick, R. Hanson&J. Lipovsky, *Epidemiological characteristics of child sexual abuse. Results from Wavell of the National Women's Study*. Presented at the San Diego Conference on Responding to Child Maltreatment [Jan. 24], 1992, in: L. Berliner (Hg.), *Juvenile Sex Offenders. Should they be treated differently?*, Journal of Interpersonal Violence, 13, No. 5, 1998, s. 645-646.

³⁷⁴ K.-P. David, *Jugendliche Täter*. In: D. Bange/W. Körner (Hrsg.), *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 234; srov. G. Deegener, *Diagnostik und Therapie von psychosexuell auffälligen Jugendlichen*. In: Kind im Zentrum (Hg.), *Wege aus dem Labyrinth. Erfahrungen mit familienorientierter Arbeit zu sexuellem Missbrauch. 10 Jahre Kind im Zentrum*, Eigenverlag Berlin 1999, s. 92-110.

³⁷⁵ K.-P. David, *Jugendliche Täter*. In: D. Bange/W. Körner (Hrsg.), *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 234; srov. G. G. Abel&J. L. Rouleau, *The Nature and the Extent of Sexual Assault*. In: W. L. Marshall, D. R. Laws&H. E. Barbaree [Eds.], *Handbook of Sexual Assault: Issues, Theories, and Treatment of the Offender*, Plenum Books New York 1990, s. 9-21; W. L. Marshall, H. E. Barbaree, A. Eccles, *Early Onset and Deviant Sexuality in Child Molesters*, Journal of Interpersonal Violence, 6, No. 3, 1991, s. 323-336.

trestáno 9 z 85 mladistvých delikventů, kteří byli podrobeni soudnímu znaleckému posudku.³⁷⁶ Je ovšem známo, že mladiství s těmito problémy inklinují v pozdějších partnerstvích k tomu, aby svá přání prosazovali donucením a aby řešili konflikty pomocí násilí.³⁷⁷ Prostřednictvím retrospektivního zkoumání dospělých pachatelů sexuálních trestních činů se zjistilo, že značná část už v mladistvém věku prokazovala deviantní zájmy a chování. Údaje kolísají podle vzorce deliktu mezi 30 až 50 %³⁷⁸ či dosahují až 80 %.³⁷⁹ Asi 30 % dotazovaných pachatelů uvádí sexuálně agresivní chování před 9. rokem věku.³⁸⁰

Zde uvedené příklady ilustrují vzorce chování a pozadí činů:

Adam, 16 let, opakovaně zneužíval v časovém rozmezí 10 měsíců svou 12letou sestru. Ta žila od 4 let v rodině s pěstounskou péčí. Tam byla umístěna po pobytu na dětské psychiatrii a na psychiatrii pro mladistvé kvůli strachům a sexualizovaným způsobům chování bez distance, a to nejasného původu. Protože se matka mezitím odloučila od otce obou dětí (ten ji a děti opakovaně tělesně týral a byl závislý na alkoholu), požadovaly se pravidelně kontakty dcery s její rodinou. O pátečních a sobotních večerech odcházela matka se svým novým partnerem a pověřovala Adama dozorem nad jeho sestrou. Ten dokončil základní školu, neuspěl při hledání učňovského místa a trávil čas hlavně konzumací videa a televize. Půl roku před tím se musel zodpovídat před soudem kvůli obscénním telefonátům přítelkyni své matky. Když se teď od Adamovy pěstounské matky dozvěděla o jeho činech, byla její první reakce pochybnost, zda to souhlasí, neboť dcera se prý už dříve chovala velmi „prostitučně“;

Bohdan, 17 let, se opakovaně přibližoval k 8 až 10letým děvčatům, vyndával svůj penis a onanoval před nimi. Protože trpěl parkinsonovou chorobou s poruchami rovnováhy, byl pokaždé rychle vyšetřován policií. Ve skupině byl trpěn a byl často terčem posměchu a srandiček, protože se vydával za nadšence do motorek a tomu odpovídajícím způsobem se oblékal, přičemž plně neuznával své možnosti. Neměl přátele ani známé, všechny jeho

³⁷⁶ K. M. Beier, *Dissexualität im Lebenslangsschnitt. Theoretische und empirische Untersuchungen zu Phänomenologie und Prognose begutachteter Sexualstraftäter*, Springer Verlag Berlin, 1995, in: K.-P. David, *Jugendliche Täter*. In: D. Bange/W. Körner (Hrsg.), *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 234.

³⁷⁷ K.-P. David, *Jugendliche Täter*. In: D. Bange/W. Körner (Hrsg.), *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 234; srov. L. Magdol, T. Moffitt & P. Silva, *Developmental Antecedents of Partner Abuse. A Prospective-Longitudinal Study*, *Journal of Abnormal Psychology*, 107, 1998, s. 375-389.

³⁷⁸ K.-P. David, *Jugendliche Täter*. In: D. Bange/W. Körner (Hrsg.), *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 234; srov. G. Deegener, *Diagnostik und Therapie von psychosexuell auffälligen Jugendlichen*. In: Kind im Zentrum (Hg.), 1999, s. 92-110.

³⁷⁹ K.-P. David, *Jugendliche Täter*. In: D. Bange/W. Körner (Hrsg.), *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 234; srov. A. N. Groth, R. E. Longo & J. B. McFadin, *Undetected recidivism among rapists and child molesters*. In: M. E. Ford & J. A. Linney, *Comparative Analysis of Juvenile Sexual Offenders. Violent Nonsexual Offenders and Status Offenders*, *Journal of Interpersonal Violence*, 10, 1, 1995, s. 56-70.

³⁸⁰ K.-P. David, *Jugendliche Täter*. In: D. Bange/W. Körner (Hrsg.), *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 234; srov. A. N. Groth & A. W. Burgess, *Sexual trauma in the life histories of rapists and child molesters*, *Victimology*, 4, 1979, s. 10-16; R. McGrath, *Assessment of sexual aggressors*, *Journal of Interpersonal Violence*, 5, 4, 1990, s. 507-519.

dosavadní pokusy najít si přítelkyni ztroskotaly. Kontakty se skupinami postižených, které měl dříve z iniciativy svých rodičů, úplně odmítal.³⁸¹

Sexuálně deviantní mladiství jsou ve srovnání s dalšími dětmi a mladistvými zřetelně poškozeni. Jsou nedůvěřiví vůči ostatním lidem, izolovanější a zdrženlivější v sociálním kontaktu, méně spokojeni ve škole, mají sklony k sebezpečování a samolibosti a mají malé vědomí vlastní hodnoty a negativnější rodičovské obrazy.³⁸²

16letý Karel přemluvil 8letého E., aby se vysvlékl. Když jej orálně zneužíval, byl překvapen matkou tohoto chlapce. Obořila se na něho, načež ji Karlova matka, která tu také byla na návštěvě, hlasitě napadla. Rozešli se v hádce a případ byl nahlášen sociálnímu úřadu. V nejbližších týdnech začala řádná iniciativa občanů, protože to byl už třetí útok, jehož se Karel v průběhu posledního půlroku dopustil. Dříve byl v zahraničí v zařízení zážitkové pedagogiky. Od svých sedmi let byl celkově 13krát vzat z rodiny na delší dobu na základě znaleckých posudků dětské psychiatrie, psychiatrie pro mládež a krizových intervencí a následně umístěn do náhradní rodiny. Tato opatření byla většinou ukončena kromě jiného proto, že matka podnikla všechny možné právní kroky, a on sám vykazoval stále silnější agresivní způsoby chování vůči dětem a dospělým. Jeho delikventní chování si matka nechtěla přiznat. Bylo známo, že sexuálně zneužila jeho staršího bratra, když byl otec kvůli těžkému ublížení na zdraví ve vězení (to bylo mezi Karlovým 6. a 14. rokem života). Výchovné chování rodičů se vyznačovalo svévolným stanovováním pravidel. Matka kolísala mezi materiálním rozmazlováním a emocionálním zanedbáváním, otec se buď držel zpátky, nebo bil jak děti, tak matku. Karel navštěvoval několik let různé zvláštní školy, čtení a psaní mu připadalo těžké. Neměl ani okruh přátel, ani žádné zájmy.³⁸³

Prožít násilí jako oběť nebo jako svědek, být vystaven vlivu *systému organizovaného traumatem* vede k subjektivní bezmocnosti, kterou se děti často snaží překonávat pomocí agresivních fantazií a představ. Později mohou být tyto agresivní způsoby chování

³⁸¹ K.-P. David, *Jugendliche Täter*. In: D. Bange/W. Körner (Hrsg.), *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 235.

³⁸² K.-P. David, *Jugendliche Täter*. In: D. Bange/W. Körner (Hrsg.), *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 235; srov. S. Waschlewski, *Merkmale sexuell schädigender Kinder und Jugendlicher – ein Beitrag zur Ursachenforschung*, Unveröffentlichte Diplomarbeit, Ruhruniversität Bochum, Fakultät für Psychologie, 1999.

³⁸³ K.-P. David, *Jugendliche Täter*. In: D. Bange/W. Körner (Hrsg.), *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 236.

sexualizovány.³⁸⁴ Tento vývoj se může ještě posilovat tehdy, když matky jako děti samy prožily zneužívání a když se následkem toho chovají vůči svým synům sexualizovaně.³⁸⁵

Daniel, 10 let, žil v obývacím pokoji většinou s mladšími dětmi. Do 7. roku života byli on a jeho roční sestra zneužíváni otcem, matka, duševním onemocněním postižená žena, a děti byly úředním poručníkem umístěny do ústavního zařízení. Daniel prodělal v zařízení terapii a byl podporován, aby vypovídal před soudem proti svému otci. V tu dobu mu bylo 9 let. Později, když byl pak jako oběť zneužívání dále v terapii, se ukázalo, že vyhledával v pokoji všechny dívky ve stejném věku nebo mladší, lehal si na ně a třel se o ně. Podle dotazů se ukázalo, že toto chování prokazoval už od svého přijetí, že bylo známo všem dětem a že je všechny děti považovaly za zcela obvyklé: čím jsou děti, které vykazují sexuálně agresivní způsoby chování, mladší, tím je zřejmější souvislost s vlastní traumatizací. Mnohé děti jsou vystaveny verbálnímu a fyzickému týrání, zneužívání nebo násilným činnostem od členů rodiny. Zde se proto nastoluje otázka, které faktory jsou rozhodující pro to, že některé z nich později samy sexuálně zneužívají a jiné zase ne. Opačně se musí stejně tak objasnit, proč také někteří mladiství nebo dospělí, jejichž předchozí životní příběh se jeví jako nenápadný, vykazují sexuální ataky. Podmínky vzniku pedosexuality se vyznačují na základě hlubinných rozhovorů takto: ve volbách objektů pedosexuálů se odrážejí podmínky (raně) dětské socializace se svými důsledky pro vědomí vlastní hodnoty dítěte, pro schopnost vztahu a schopnost sociálně-emotivního jednání. Dále se ozřejmuje, jak jako děti přejímali představy svého okolí ohledně typického pohlaví a jak se snažili, aby stabilizovali pocit své hodnoty. V této souvislosti se rozlišují tři skupiny:

1) členové první skupiny vyrůstali ve své rodině za jasně traumatizujících podmínek. Jejich první zkušenosti s jinými dětmi vedly stejně tak k prožitku bezmoci. Pochybnost o jejich příslušnosti ke skupině mužského pohlaví i o jejich mužnosti byla podporována zážitky v peer-skupině i v původní rodině. Upřednostňují chlapce, jejichž každodennost prokazuje podobné deficity, čímž si umožňují uspokojení vlastních nenaplněných potřeb a kompenzují v tomto kontaktu vlastní nejistoty;

2) tato forma průběhu se vyznačuje raným přetížením. Dětské potřeby a přání musely být potlačeny ve prospěch toho, že tyto děti fungovaly jako náhradní partner. Následkem byly

³⁸⁴ K.-P. David, *Jugendliche Täter*. In: D. Bange/W. Körner (Hrsg.), *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 236; srov. A. Bentovim, *Traumaorganisierte Systeme: Systemische Therapie bei Gewalt und sexuellem Missbrauch in Familien*, Matthias Grünewald Verlag, Mainz 1995.

³⁸⁵ K.-P. David, *Jugendliche Täter*. In: D. Bange/W. Körner (Hrsg.), *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 236; srov. A. Bentovim, *Zum Verständnis der Entwicklung sexuell missbrauchenden Verhaltens*. In: Kind im Zentrum (Hg.), *Wege aus dem Labyrinth. Erfahrungen mit familienorientierter Arbeit zu sexuellem Missbrauch*. 10 Jahre Kind im Zentrum, Eigenverlag Berlin, 1999, s. 75-82.

nadměrné přizpůsobení věku nepřiměřeným očekáváním a extrémní orientace navenek veskrze v souladu s normami mužnosti. Tito pedosexuálové se cítí být přitahováni zejména chlapci, kteří vyjadřují jejich přání. V identifikaci se jim umožňuje „být konečně jednou dítětem“ a najít vyrovnání pro tlak k nadměrnému přizpůsobení;

3) členové této skupiny vyrůstali v rodinných systémech, které byly jasně strukturované hierarchicky podle pohlaví. Hlavně se demonstrovala síla, nezávislost a převaha nad ženami. Pokusy „osvědčit se (jako muž)“ mimo rodinu, demonstrovat mužnost a sílu ztroskotávaly a vedly spíše ke zkušenostem oběti. Tito pedosexuálové jsou přitahováni dívkami, jejich dětským vyzařováním a disponovatelností, což jim pomáhá, aby udrželi svou sebekonstrukci silných, dominantních a mocných.

Pachatelé první skupiny se přitom objevovali častěji už jako mladiství v zařízeních nabízejících pomoc mladistvým a také v justici, protože často brzy rozvíjeli na základě svých traumatizací a zkušeností destruktivní socializace nápadnosti v chování.³⁸⁶

Lightfoot & Evands srovnávali děti a mladistvé, kteří sexuálně zneužívali, se srovnávací skupinou, jež prokazovala jiné nápadnosti v chování. Děti v obou skupinách byly stejnou měrou samy zneužity. Děti, které sexuálně zneužívaly, byly dříve častěji opatrovány osobami, u nichž byly známy sexuální ataky a tím pravděpodobně vystaveny nepřiměřené sexuální socializaci. Dále prožily více ukončení a přerušení vztahů se svými matkami, popř. pečujícími osobami. To všechno poškodilo jejich schopnost regulování stresu. Tyto děti ventilovaly zátěžové situace sexuálně, disponovaly malými strategiemi zvládnání a nebyly s to využít podpůrné možnosti, které byly k dispozici, ale stáhly se ve stresu spíše zpět.³⁸⁷

Dean & Malamuth přezkoumali u vzniku sexuálně agresivního chování vůči vrstevníkům objasňující model, jenž zahrnuje rizikové a ochranné faktory. Oba rizikové faktory, *nepřátelská mužnost* a *neosobní pohled na sexualitu*, zvyšují pravděpodobnost sexualizovaného násilí, *schopnost empatie* oproti tomu působí jako ochranný faktor. *Nepřátelská mužnost* se vyznačuje vysokou nedůvěrou a vysokým nepřátelstvím vůči ostatním, zejména vůči dívkám a ženám. Přistoupí-li k tomu prožité uspokojení nebo uklidnění skrze dominanci, mohou být kontrola a donucení chápány jako cesta, jak vykonávat

³⁸⁶ K.-P. David, *Jugendliche Täter*. In: D. Bange/W. Körner (Hrsg.), *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 238; srov. C. Bundschuh&M. Stein-Hilbers, *Abschlussbericht zum Projekt „Entstehungsbedingungen der Pädosexualität*, Materialien zur Familienpolitik Nr. 3/99, Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend, Bonn 1998.

³⁸⁷ K.-P. David, *Jugendliche Täter*. In: D. Bange/W. Körner (Hrsg.), *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 237-238; srov. S. Lightfoot & I. M. Evans, *Risk Factors for a New Zealand Sample of Sexually Abusive Children and Adolescents*, *Child Abuse and Neglect*, Vol. 24, (9), 2000, s. 1185-1198; R. R. Newton, A. J. Litrownik & J. A. Landsverk, *Children and Youth in Foster Care: Disentangling the Relationship between Problem Behaviors and the Number of Placements*, *Child Abuse and Neglect*, Vol. 24 (10), 2000, s. 1363-1374.

moc a zajistit převahu. Traumatizace a odmítání v původní rodině a také nepřítomnost otců podporují rozvoj obrazů hypermaskulinní mužnosti. „*Neosobní pohled na sexualitu*“ znamená, že jsou sexuální zkušenosti považovány za oddělené od vztahů a emocionální angažovanosti. Ukázalo se, že to je u chlapců v pubertě široce rozšířené.³⁸⁸

Jestliže se chlapci ve svých rodinách naučili, že potřeby útěchy a náklonnosti vedou k odmítnutí, zdá se jim, že jim sexualizace krátkodobých vztahů jako výraz emocionálních potřeb poskytuje bezpečí.³⁸⁹

Empatie zabraňuje tomu, aby se násilné fantazie převáděly do jednání. Děti rozvíjejí soucítění, když prožívají, že rodiče sami prokazují soucítění, respektují hranice dítěte, a když ohodnotí, že se dítě vcítí do druhých lidí. Výše uvedené příklady ukázaly, jak málo možností měli někteří mladiství, aby prožili a naučili se empatii ve stabilních vztazích. Pro terapii sexuálně reaktivních dětí a sexuálně deviantních mladistvých z toho plyne, že je k následné socializaci kromě vyrovnávání se s delikty a posílení sebekontroly nutná bezpečná, dlouhodobá nabídka vztahu, aby bylo možné zpracovat *deficity v afektivně-mezilidské oblasti*, které jsou popsány Eldridgem dokonce jako *kriminogenní faktory*.³⁹⁰

Když se hovoří o dětech jako pachatelích sexuálního zneužívání, je nejprve potřeba vymezit zvědavé sexuální chování dětí, „hry na doktora“ nebo takzvanou „sexual rehearsal play“, při níž spolu děti souhlasně sexuálně experimentují, často s vědomou představou, že se přitom proviňují proti zákazům světa dospělých.³⁹¹ Toto ohraničení sexuálních ataků od experimentální sexuální aktivity mezi dětmi je těžké především proto, že dětské oběti sotva poskytnou validní údaje k možné dobrovolnosti. To vede k nutnosti existence objektivizovatelných kritérií vymezení. U sexuálních činů dětí před 14. rokem věku je vždy nepochybně možno usuzovat na sexuální atak, jestliže bylo použito násilí, donucení nebo

³⁸⁸ K.-P. David, *Jugendliche Täter*. In: D. Bange/W. Körner (Hrsg.), *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 238; srov. K. E. Dean & N. M. Malamuth, *Characteristics of Men Who Aggress Sexually and of Men Who Imagine Aggressings: Risk and Moderating Variables*, *Journal of Personality and Social Psychology*, 72, 1997, s. 449-455.

³⁸⁹ K.-P. David, *Jugendliche Täter*. In: D. Bange/W. Körner (Hrsg.), *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 238; srov. H. Kindler, *Ursachen und Hintergründe sexualisierter Gewalt durch Jungen*. In: Aymna Aymna. *Die leg ich flach – Bausteine zur Täterprävention. Tagungsdokumentation*, Eigenverlag, München 1999, s. 29-44.

³⁹⁰ H. Eldridge, *Die Wolvercote Klinik: Rückfallprävention als wesentlicher Aspekt eines Therapieprogramms für erwachsene Gewalttäter*. In: *Opferschutz und Tätertherapie. Sexueller Missbrauch von Kindern. Dokumentation der Tagung vom 8.10. 1998*, Bundesministerium für Umwelt, Jugend und Familie (Hrsg.), Eigenverlag, Sien 1998, s. 75-87, in: K.-P. David, *Jugendliche Täter*. In: D. Bange/W. Körner (Hrsg.), *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 238.

³⁹¹ G. Romer, *Kinder als „Täter“*. In: D. Bange/W. Körner, *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 270-271; srov. J. Money & A. Erhardt, *Man, woman, boy, girl*, John Hopkána Press, Baltimore 1972.

výhrůžka, došlo-li k pokusu o penetraci jakéhokoli druhu nebo je dokumentována jakákoli forma poranění oběti.³⁹²

Od věkového rozdílu pěti let musí být vždy uznána sexuální agrese, to znamená, že u mladšího dítěte nelze uznat srozumění, také ne prostřednictvím *zaplacení* nebo *darů*. Kromě toho se může také používání tělesného násilí dětmi, jež jde ruku v ruce s výrazně sadistickými impulsy tělesného zničení, jako například fantazie o rozkouskování, aniž by přitom došlo k patrným sexuálním reakcím, přiřadit k fenoménu sexuální agresivní impulsivity.³⁹³

Reálné činy sexuálně agresivních dětí zahrnují také před pubertou většinou formy sexualizovaného násilí, jak je známe u dospělých pachatelů, včetně násilně donucené penil-vaginální, manuálně-vaginální a penil-rektální penetrace i přiměření k povolnosti k orálnímu styku nebo manuálně-genitální stimulaci prostřednictvím použití výhrůžky. Vedle dospělého modelu znásilnění se vyskytuje také model *prostituce*, kdy dítě přiměje prostřednictvím dárků podstatně mladší dítě k tomu, aby na sobě nechalo provádět sexuální manipulace.³⁹⁴ Vizard et al.³⁹⁵ navhli pomocí pojmu *sexual arousal disorder of childhood* (porucha sexuálního vzrušení v dětství) samostatný diagnostický koncept. Podstatným se zde jeví hodnocení *psychopatologického vývoje*, u něhož se často nacházejí v různých variantách nápadnosti, které hovoří pro hlubokou poruchu rozvoje identity na hraniční strukturální úrovni, vyznačující se kombinací: *difúze identity*: např. nejistota v sexuální identitě, diskontinuitní prožívání identity; *labilní kontroly reality*: např. pseudologia phantastica, paranoidní zkreslení reality; *vztahové poruchy*: těžce porušená schopnost kontaktu a empatie; *poruchy kontroly impulsů*; dále se jako doklady málo integrované strukturální úrovně objevují *archaické strachy*; *rozštěpení jako obranný mechanismus* a *schizoidní rysy*.

U *sexuální agresivní impulsivity* v dětském věku existuje proto diagnosticky stále podezření, že předchází *hraniční syndrom dětského věku*, u něhož jsou tak významně poškozeny *rozvoj identity*, *vztah k realitě*, *vztahová schopnost* a *kontrola impulsů*. Z toho

³⁹² G. Romer, *Kinder als „Täter“*. In: D. Bange/W. Körner (Hrsg.), *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 271; srov. A. R. De Jong, *Sexual interactions among siblings and cousins: experimentation or exploitation?* *Child Abuse & Neglect*, 13, 1989, s. 271-279.

³⁹³ G. Romer, *Kinder als „Täter“*. In: D. Bange/W. Körner (Hrsg.), *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 271; srov. G. Romer & W. Berner, *Sexuell aggressive Impulsivität von Kindern*, *Zeitschrift für Sexualforschung*, 11 (4), 1998, s. 308-326; G. Romer, „Nicht nur so tun!“ – *Tötungsimpulse bei einem Achtjährigen*. In: M. Schultemerkort, B. Diepold & F. Reich (Eds.), *Psychische Störungen bei Kindern und Jugendlichen: Ein psychodynamisches Fallbuch*, Thieme, Stuttgart 1998, s. 136-143.

³⁹⁴ G. Romer, *Kinder als „Täter“*. In: D. Bange/W. Körner (Hrsg.), *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 271; srov. G. Romer & W. Berner, *Sexuell aggressive Impulsivität von Kindern*, *Zeitschrift für Sexualforschung*, 11 (4), 1998, s. 308-326.

³⁹⁵ E. Vizard, S. Wynick, C. Hawkes, J. Woods & J. Jenkins, *Juvenile sex offenders: assessment issues* (editorial), *British Journal of Psychiatry*, 168 (3 Mar), 1997, s. 259-262, in: G. Romer, *Kinder als „Täter“*. In: D. Bange/W. Körner, *Handbuch Sexueller Missbrauch*, s. 271-272.

plyne, že je nutná intenzivní a dlouhodobá terapie. K přezkoumání této diagnózy podezření a pro vhodná opatření pomoci je nezbytná rozsáhlá diagnostika psychopatologického vývoje. Jako významný se jeví zejména nález poškozené kontroly reality ve spojení s těžce poškozenou vztahovou schopností s ohledem na zkoumání dospělých pachatelů sexualizovaného násilí, kteří zabíjejí děti. U těch bylo popsáno, že vztah k rodičům narušený v raném dětství vedl k sociálnímu stažení se spolu se silnou sexuální fantazií, což slouží při frustracích k náhradnímu uspokojení.³⁹⁶

Výzkumy sexuálních ataků dětí a sourozeneckého incestu ukázaly, že vlastní prožité sexuální zneužívání u sexuálně agresivních dětí není tím nejčastěji objeveným etiologickým faktorem. Pouze v jednom souboru případů dívek, které sexuálně napadly jiné děti, byla vesměs nalezena sexuální traumatizace v předchozí části života.³⁹⁷ U výzkumů, v nichž nebyli agresori odděleni podle pohlaví, se pohyboval výskyt předchozí zkušenosti oběti sexuálního zneužívání mezi 8 až 52 %. Oproti tomu byl popsán značný počet jiných traumatických vlivů, které poukazují na předpoklad komplexnější dynamiky vzniku sexuálního zneužívání. Sexuální atak se přitom jeví jako výraz *acting out* prožitých pocitů strachu a bezmocnosti, které nemusejí bezpodmínečně vznikat prostřednictvím zkušenosti oběti sexualizovaného násilí. K těmto pocitům patří: zanedbávání a týrání, sexuální zneužívání v životním příběhu matky a archaicky projevené partnerské konflikty rodičů. Jako další relevantní ovlivňující faktory rodinné dynamiky se popisují: nepřítomný otec; otcové, kteří vykazovali ztrátu kontroly skrze zneužívání alkoholu nebo hráčskou závislost; sexualizované rodinné klima a labilní hranice uvnitř rodiny, které brání tomu, aby se u dítěte mohl rozvinout smysl pro chráněnou intimitu; měnící se intimní vztahy rodičů, jejichž prostřednictvím se děti stávají důvěrníky sexuálních tajemství dospělých; chaotická rodinná struktura s nedostatečnou rodičovskou kontrolou a dozorem.³⁹⁸

³⁹⁶ G. Romer, *Kinder als „Täter“*. In: D. Bange/W. Körner (Hrsg.), *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 272; srov. R. Ressler, A. W. Burgess & J. E. Douglas, *Sexual Homicide: Patterns and Motives*, The Free Press, New York 1996.

³⁹⁷ G. Romer, *Kinder als „Täter“*. In: D. Bange/W. Körner (Hrsg.), *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 272; srov. T. Cavanagh-Johnson, *Female child perpetrators: Children who molest other children*, *Child Abuse & Neglect*, 13 (4), s. 571-585.

³⁹⁸ G. Romer, *Kinder als „Täter“*. In: D. Bange/W. Körner (Hrsg.), *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 273; srov. N. A. Adler & J. Schutz, *Sibling incest offenders*, *Child Abuse und Neglect*, 19 (7), 1995, s. 811-819; T. C. Johnson, *Child perpetrators – Children who molest other children: Preliminary findings*, *Child Abuse & Neglect*, 12 (2), s. 219-229; M. O'Brien, *Taking sibling incest seriously*. In: M. Patton (Ed.), *Family Sexual Abuse: Frontline Research and Evaluation*, CA Sage Publications, Newbury Park 1991, s. 75-92; H. Smith & E. Israel, *Sibling incest: A study of the dynamics of 25 cases*, *Child Abuse & Neglect*, 11, 1987, s. 101-108; B. Justice & R. Justice, *The broken Taboo*, Human Science Press, New York 1979.

Důležitá je také *souhra* tří charakteristik v psychodynamickém významu: 1) *porucha vztahu matka-dítě*, a sice ve stylu interakce matek, jež byly ve svém dětství často sexuálně zneužívány, je možno pozorovat často znamení aktivního odmítání vztahu spojeného se subtilně svůdnými gesty. Pro dotyčné dítě nastupuje erotizovaná interakce na místo chybějících emocionálních vztahových zkušeností. V sexuálním ataku jiného dítěte se spojuje opět sexuálně akcentovaná blízkost s využitím oběti, srovnatelná s fetišem, k uspokojení vlastní potřeby, poznatelná podle toho, že nesměruje k vzájemnosti; 2) *partnerské konflikty* spolu s tělesnou násilnou činností se bez zábran ventilují před očima dětí. To dovoluje prolomit hranice mezi fantazií a realitou. Hravě-imaginativní „jako by“ rovina, kde může dítě normálním způsobem beze strachu vyžít agresivní a sexuální fantazie, není už dostatečně k dispozici prostřednictvím spoluprožití reálného násilí. Archaické fantazie se mohou v prožívání dítěte stát v každém okamžiku skutečností. To umožňuje u těchto dětí porozumět často pozorovatelnému soužití „svatouškovské“ zábrany a náhlých bezohledných impulsivních projevů. Ty jsou výrazem obranné strategie skrze identifikaci s obávanými dospělými agresory. Vyžití těchto identifikací může „přestřelit cíl“, přičemž přesahuje svůj model v krutosti; 3) *chybí pozitivní otcovská postava*, jestliže impulsivní ztráty kontroly (alkoholismus, hráčská závislost, násilí) otců neslouží jen jako negativní příklad, který formuje identitu. Prepubertární chlapec, jenž by se rád vzdálil od své matky, jež subtilně překračuje hranice, by potřeboval jako identifikační postavu autonomního otce, a ne otce, který ve své nekontrolovatelnosti potvrzuje „tajnou moc žen“, stejně tak jako „nutnost“ agresivní demonstrace moci.³⁹⁹

Sexuálně-agresivní impulsivita v dětském věku je tedy víc než jen symptom v rámci poruchy sociálního chování. Je výrazem hluboké vývojové, vztahové a rodinné patologie. Mnohotvárné vývojově-psychopatologické dění se nedá redukovat na „pudové vykojení“ ani na „obrácení pasivně prožitých traumat“. Předčasná a bezohledně projevená sexualizace těchto dětí je většinou následkem traumatické vztahové zkušenosti se svými vztahovými postavami, jež zablokovala u dítěte hledání opory a útěchy u dospělého. Místo toho se dosažení pocitů rozkoše a moci vůči někomu, kdo je vnímán jako slabší a bezmocnější, využívá jako strategie, aby se kompenzoval strach a vytvořila blízkost. V předcházejících příbězích se dají často nalézt mnohotvárné traumatizace v rámci rodinného klimatu, který je utvářen labilními vnitřními hranicemi, včetně svědectví o násilí uvnitř rodiny. Elementární

³⁹⁹ G. Romer, *Kinder als „Täter“*. In: D. Bange/W. Körner (Hrsg.), *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 273-274; srov. G. Romer & W. Berner, *Sexuell aggressive Impulsivität von Kindern*, *Zeitschrift für Sexualforschung*, 11 (4), 1998, s. 308-326.

pro toto dění je reaktivní porucha rozvoje empatie. V sexuálním útoku proti jinému dítěti se v koncentrované formě projevují internalizované traumatické zkušenosti nevážnosti, porušování hranic a impulzivního jednání, čemuž byl dětský agresor ve svém vztahovém okolí vystaven. Míra sadistického násilí přitom může zřetelně překročit reálně strpěné násilí v rodině. Z toho zase plynou zvláště silné citové reakce rodinného prostředí na odhalení sexuálních agresí, které mohou vyústit v nenávist, zatracování a vyloučení. Takové reakce se mohou v kontextu profesionálního systému pomoci znovu inscenovat. Porozumění intrapsychickým a interpersonálním mechanismům, které vedly k symptomu sexuálního útoku, otevírá přístup porozumění oběti, který je pro terapeutické zacházení stejně tak nezbytný jako osvětlení sadistických zájmů pachatele. Často objevené sexuální zneužívání v dětství matek nastoluje otázku, jak se může dynamika zneužívání přenést ze zkušenosti matky jako oběti na pachatelství prepubertálního syna. Subtilně eroticky provokantní styl interakce těchto matek zde může být chápán jako dysfunkční překonávání traumatu s nevědomým cílem, že může z pozice mocnějšího kontrolovat mužskou stimulovanost, což odpovídá tendenci opakování i přeladění.⁴⁰⁰ U chlapce, jenž je takto podprahově sváděn a současně potlačován, se přitom postupně rozvíjí ničivá nenávist vůči ženám, kterou na základě emocionální závislosti odštěpuje a přesouvá na slabší děti. Terapie se nemůže u těchto dětí omezit na ohraničení a nacvičení zabraňujícího chování. Jde o odbourávání hlubokých strachů ze vztahů, o pozvolné vybudování důvěry a tím o hluboké změny postojů. Jsou zde nezbytné nabídky nové identifikace a zkušenosti vztahu. Aby se dosáhla trvalá strukturální změna u těchto prognosticky velmi ohrožených dětí, jsou nutná často dlouhodobá terapeutická opatření v pedagogickém prostředí, jež je odpovídajícím způsobem strukturované a může se zpravidla zajistit jen prostřednictvím stacionárních zařízení dětské psychiatrie nebo jiného podobného centra pomoci. Tendence těchto dětí kompletně odštěpovat své sadistické stránky od svého sebeprožívání se může vyjadřovat v mírném habitu, zatímco se impulsy nenávisti externalizují většinou v sociálním okolí, například prostřednictvím subtilního stupňování agresivních napětí u druhých nebo skrze „skryté fauly“. Pro psychoterapeutický proces to znamená nutnost mít stále v zorném poli vedle sebe oba póly osobnosti těchto dětských pacientů, tedy bezohledného sexuálního zneužívatele a milého dítěte, které bylo dříve zaplaveno impulsy bezmocnosti a strachu. Existenci obou stránek je třeba pravidelně aktivně tematizovat, aby se dítě ujistilo, že terapeut ví i o té druhé stránce a že ji „nevymazává“. Terapeut tím vykonává jako protějšek kontinuální kognitivní integraci obou

⁴⁰⁰ D. Bange/W. Körner (Hrsg.), *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 275; srov. W. Burian & W. Berner, *Die Wiederholung des Traumas*, Zeitschrift für psychoanalytische Theorie und Praxis, 5 (3), 1990, s. 238-250.

stránek – pachatel a oběť – do celkového obrazu dětské osobnosti, což dítě samo ve svém sebeobrazu nemůže. Verbální tematizace sexuálních útoků není přitom většinou s těmito dětmi možná. Typickým způsobem odpovídá každý pokus v tomto směru tomu, že zamrzne každá ochota k interakci („freezing“). Cíl *empatie s obětí*, který se v terapiích pachatelů často propaguje, je na základě silně poškozeného rozvoje bazální schopnosti empatie u těchto dětí příliš vysoko postavený. To se může například ukázat v tom, že větu, „*co nechceš, aby ti dělali druzí, nedělej také ty jim!*“, i přes inteligenci odpovídající věku 10 až 12letého sexuálního agresora, nemůže toto dítě kognitivně pochopit ve svém významovém obsahu. V oblasti interpersonálních citů může být smysluplné pracovat nejprve na tom, aby mohly být odžity a vyjádřeny pocity studu a viny, k čemuž musí terapeut pro „dítě-pachatele“ jasně reprezentovat *trestající* („za to se člověk hněvá“) i *sociální svědomí* („to není o.k.“), protože to se samo dosud nemohlo dostatečně vytvořit. Dalším ohniskem může být, že se v ochranné sféře terapeutické situace zpracovává schopnost symbolizovat agresivní fantazie, což se může chápat jako obnovení zničené roviny „jako by“. Zajímavou a dosud málo probádanou otázkou je v této souvislosti to, jakou hodnotu předpovědi má sexuální agresivní impulsivita u dětí s ohledem na závažnou sexuální delikvenci v dospělém věku.⁴⁰¹

2.7.9 Ženy jako pachatelky

Výrok „nemohu tomu jednoduše věřit, že něco takové udělá žena“ se často objevuje v diskusích o ženách-pachatelkách. Popírání pachatelství žen má mnohé důvody. Rozhodující je pravděpodobně ten, že sexualizované násilí prostřednictvím žen podkopává názory na to, jak se ženy chovají vůči dětem. Ještě by byla přijatelná psychotická žena, žena pod vlivem alkoholu nebo drog. Další vysvětlení se nachází v mýtu o lásce a svedení: atraktivní žena v nejlepších letech se zamiluje do chlapce a uvede ho do lásky a sexuality. To je pro chlapce tak pěkné, že na to ještě po letech se zalíbením vzpomíná.⁴⁰² Oba způsoby pohledu – narušená nebo milující žena – slouží k tomu, aby se rušící skutečnost ozdobila tak, že zůstává obraz světa nedotčen. Dotčeny však zůstávají oběti. V posledních letech se toto téma diskutuje. Přitom se opakovaně popisují matky, které manipulovaly s genitáliemi svých malých synů nebo pomáhaly při uspokojování sexuálních potřeb těžce postižených synů. Dnes se ví, že

⁴⁰¹ G. Romer, *Kinder als „Täter“*. In: D. Bange/W. Körner (Hrsg.), *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 276; srov. B. D. Johnson & J. V. Becker, *Natural born killers?: The development of the sexually sadistic serial killer*, *J Am Acad Psychiatry Law*, 25 (No. 3), 1997, s. 335-348.

⁴⁰² B. Kavemann & G. Braun, *Frauen als Täterinnen*. In: D. Bange/W. Körner (Hrsg.), *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 122; srov. H. G. I. Hanks & J. Saradjian, *Frauen, die Kinder sexuell mißbrauchen*,; O. Schubbe (Hg.), *Therapeutische Hilfen gegen sexuellen Mißbrauch an Kindern*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 1994, s. 202.

pachatelky, ať už samy jednající nebo s dalšími ženami a muži dohromady, mohou zásadně jednat stejně násilně a krutě jako muži. Výsledky různých výzkumů se kromě toho liší, takže nevychází jednoznačný obraz reality.⁴⁰³

Zajímavá je v této souvislosti literární studie z roku 1998 od Wiliamse Holmse z Univerzity Pennsylvania,⁴⁰⁴ jež uvádí, že se *chlapci* a mladí muži do 19 let stávají častěji než dříve obětí sexuálního zneužívání v Severní Americe. Zejména jsou ohroženi *chlapci tmavé pleti do 13 let*, kteří žijí bez otce v sociálně slabém prostředí. 6 až 47 % pachatelů je ženského pohlaví, až polovina z nich *mladé dívky*, které pečují o děti (babysitter). U starších chlapců stoupá podíl pachatelek na 27 – 78 %.

Čísla o výskytu pachatelství žen však kolísají u jednotlivých výzkumů podle definice, metodiky a dalších podmínek. Při shrnutí novějších výzkumů lze stanovit podíl žen-pachatelek na 10 – 15 %. Lze však předpokládat, že je toto číslo větší, protože a) jsou chlapci, kteří zamlčují zkušenost sexualizovaného násilí nebo vyprávějí, že si *to* užili, aby chránili své mužské sebechápání; b) existují dívky, které se domnívají, že jsou monstra, neboť jsou sexuálně zneužívány ženou, přičemž byly ale vždy varovány před muži, dívky, které mají strach, že se nyní stanou lesbickými nebo už jimi jsou; c) je zde veřejnost, jež o tom nehovoří, a jsou zde pedagogové, kteří nemyslí na ženy jako pachatelky; d) ženy mají také více možností, jak utajit sexualizované násilí už proto, že je jim přiznáván větší, intenzivnější a přirozený tělesný kontakt s dětmi, takže také intimní úkony na těle dítěte nebudí podezření. Také proto, že se i zjevné překračování hranic u ženy, zvláště matky, interpretuje jako přepečlivost, mateřské úsilí nebo otevřená sexuální výchova.⁴⁰⁵

Formy sexuálního zneužívání, intenzita, tělesné, psychické a emocionální donucení jsou podobné jako u pachatelů. Stejně jako pachatelé se mnohé pachatelky snaží vybudovat s dítětem vztah, držet jej v závislosti, využívat jeho přání a potřeby, získat si jeho důvěru, vsadit na jeho náklonnost a především ho manipulovat. Tyto ženy se stejně často dopouštějí tělesného násilí, například podle výzkumu Olive Wolfers sedm z deseti žen vystavuje své oběti velmi vysokému stupni tělesného a duševního násilí.⁴⁰⁶

⁴⁰³ M. H. Friedrich, *Tatort Kinderseele. Sexueller Mißbrauch und die Folgen*, s. 61.

⁴⁰⁴ In: Guido und Michael Grandt/Petrus van der Let, *Ware Kind. Missbrauch und Prostitution*, s. 47; srov. *Häufiger Missbrauch von Jungen*, *Süddeutsche Zeitung (Wissenschaft)* v. 15. 12. 98 (basierend auf Williams Holms Studie JAMA, Bd. 280, s1998, 1855) (Internet: <http://www.sueddeutsche.de/aktuell/wissen> 1.htm).

⁴⁰⁵ B. Kavemann und G. Braun, *Frauen als Täterinnen*. In: D. Bange / W. Körner (Hrsg.), *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 122-123.

⁴⁰⁶ O. Wolfers, *Das Paradoxon von Frauen, die Kinder sexuell mißbrauchen*. In: M. Elliot (Hrsg.), *Frauen als Täterinnen. Sexueller Mißbrauch an Mädchen und Jungen*, Donna Vita, Ruhnmark 1995, s. 160, in: B. Kavemann und G. Braun, *Frauen als Täterinnen*. In: D. Bange / W. Körner (Hrsg.), *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 123.

Falešná je také představa, že toto sexualizované násilí na dětech páchané prostřednictvím pachatelek nemá tak negativní následky. Výzkumy dokládají, že *následky* mohou být traumatické. Některé oběti hledají únik v omamných a psychotropních látkách, lécích, alkoholu, další se chovají autoagresivně, pokoušejí se o sebevraždu, trpí chronickou depresí, jsou anorektické nebo bulimické, rozvíjí se u nich problémy s pohlavní identitou, mají potíže s udržením vztahů nebo se jako děti stávají notorickými útekáři či útekářkami.⁴⁰⁷

Proti tezi, jež vidí pachatelky spíše v roli osamocené ženy, která si svedením chlapce získává náklonnost, hovoří fakt, že záměna sexuálního násilí a něhy je u žen stejně tak nemístná jako u mužů. Kromě toho došly některé výzkumy k výsledku, že počet obětí mužského a ženského gender je zde skoro stejný, jedna dokonce uvádí větší počet dívek jako obětí.⁴⁰⁸

Existují také pachatelky, které jsou pachateli-muži nuceny k tomu, aby dívky a chlapce sexuálně zneužívaly nebo aby se na činech muže podílely. Kromě toho však existuje velká řada pachatelek, které zneužívají děti samostatně nebo dále v činech pokračují, i když už neexistuje výhrůžka násilí od mužského partnera.⁴⁰⁹

Vedle pachatelek se vyskytují tedy také *spolupachatelky*, například matky, jež už malé děti zatahují do sexuálního jednání s jejich – možná střídajícími se – sexuálními partnery. To, co se nejprve může dětem jevit jako hra, jsou ve skutečnosti vědomě používaná sexuální jednání, která jsou partnerovi nabízena jako perverzní sexuální praktiky, a to ne vždy nutně pod vlivem alkoholu, jak se rádo uvádí. Důvodem je často velká závislost na mužích a strach, že jimi budou odmítnuty, proto podporují zneužívání svých dětí svým mužem či partnerem.

Méně aktivně, i když zároveň pro dítě ne méně škodlivě, jednají matky-spolupachatelky, které se z nedostatku pochopení nebo odvahy „pouze“ dívají stranou, schválně přecházejí všechny signály, jež dítě ve své nouzi vysílá, které údajně nic nevěděly o dlouhotrvajícím sexuálním zneužívání svého dítěte.

Někdy jde o společné vědomí o sexuálním zneužívání dítěte, když může především špatná sociální situace rodiny svádět k tomu, že se chápe sexuální zneužívání dítěte prostřednictvím

⁴⁰⁷ B. Kavemann und G. Braun, *Frauen als Täterinnen*. In: D. Bange / W. Körner (Hrsg.), *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 124; srov. M. Elliot (Hrsg.), *Frauen als Täterinnen. Sexuelle Mißbrauch an Mädchen und Jungen*, s. 47.

⁴⁰⁸ B. Kavemann und G. Braun, *Frauen als Täterinnen*. In: D. Bange / W. Körner (Hrsg.), *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 124; srov. M. Elliot (Hrsg.), *Frauen als Täterinnen. Sexueller Mißbrauch an Mädchen und Jungen*.

⁴⁰⁹ B. Kavemann und G. Braun, *Frauen als Täterinnen*. In: D. Bange / W. Körner (Hrsg.), *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 124.

někoho, kdo stojí mimo, jako menší zlo, vzhledem k lákavým *materiálními možnostem, dárkům, cestám*, jimiž jsou dítě nebo (jen) rodina za využití těla dítěte odškodněny.⁴¹⁰

Nesouhlasí tedy ony předsudky, že sexualizované násilí prostřednictvím žen-pachatelek je absolutní výjimka, že je to jen nepřiměřené lechtání v rámci péče o dítě, že tyto činy nemají tak zlé následky, že tyto ženy spíše zneužívají chlapce jako náhradního partnera a že jsou k těmto činům vždy donuceny muži.

Důležitou otázkou jsou dále *příčiny sexualizovaného násilí prostřednictvím žen*. Pachatelky vyvíjejí stejně jako pachatelé myšlenkové modely, které jim umožňují, aby své chování legitimovaly, bagatelizovaly, ospravedlňovaly nebo omlouvaly. *Motivy* pro sexualizované násilí na dětech jsou různé. Někdy jsou to primárně *sexuální motivy*, v jiných případech jde pachatelkám hlavně o to, aby sexuálním způsobem uspokojily celou řadu svých *emocionálních potřeb*.⁴¹¹ Je proto smysluplné vysvětlovat sexuální násilí prostřednictvím žen jako prostřednictvím mužů. Jedná se v obou případech o *zneužití moci a sexualizaci násilí*. Nabízí-li se pro chlapce a muže sexualizace násilí jako možnost, aby etablovali nebo stabilizovali mužnost nebo aby prodělaná onemocnění nebo vlastní situaci nedostatku kompenzovali prostřednictvím sexualizovaného násilí na dětech, sexualizace násilí na rozdíl od mužů ženám neotevívá možnost, aby si zajistily svou vlastní ženskost. Naopak se může toto násilí chápat jako jasné porušení hodnot, které určují společenský obraz žen. Tyto ženy také participují na poměrech moci dospělých vůči dětem.⁴¹² Příčina sexualizovaného násilí páchaného ženami na dětech je spatřována také v rituálu trestání: „na základě jejich specifické socializace rozvíjejí ženy silněji autoagresivní způsoby chování, to znamená, že trestají často spíše sebe samy a své malé vrstevnice, než aby konstruktivně využily svou zlobu v polemice proti mužským mocenským strukturám“.⁴¹³ Stejně tak se diskutuje sexualizované násilí žen na dětech jako výraz závidí. To znamená, že dospělé pachatelky závidí dívkám a chlapcům jejich živost a snaží se ji znehodnotit nebo zničit. Určitou roli hraje možná také skutečnost, že

⁴¹⁰ M. H. Friedrich, *Tatort Kinderseele. Sexueller Mißbrauch und die Folgen*, s. 62-63.

⁴¹¹ B. Kavemann und G. Braun, *Frauen als Täterinnen*. In: D. Bange / W. Körner (Hrsg.), *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 124-125; srov. H. Eldrige, *Female Sex Offenders: Characteristics and Patterns of Offending*, Vortragsmanuskript, 1997.

⁴¹² B. Kavemann und G. Braun, *Frauen als Täterinnen*. In: D. Bange / W. Körner (Hrsg.), *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 125; srov. B. Kavemann, *Täterinnen. Frauen, die Mädchen und Jungen sexuell mißbrauchen*. In: G. Hentschel (Hg.), *Skandal und Alltag. Sexueller Mißbrauch und Gegenstrategien*, Orlanda, Berlin 1996, s. 256, 248.

⁴¹³ U. Enders, *Pressinformation „Mein Körper ist dein Körper“*. *Sexueller Missbrauch durch Frauen*, Hrsg. von Zartbitter Köln, 13. 11. 2000, s. 3, in: B. Kavemann und G. Braun, *Frauen als Täterinnen*. In: D. Bange / W. Körner (Hrsg.), *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 125.

zneužívající matky považují tělo svých dcer jako rozšíření nebo prodloužení svého vlastního těla, a nedodrží tak tělesné hranice.⁴¹⁴

Pachatelky přitom pocházejí z různých *sociálních vrstev* s nejrůznějším *vzděláním*. Některé ženy vychovávají dítě samy, jiné žijí společně s jedním partnerem nebo ve skupinách mužů a žen. Některé zneužívají už velmi malé děti, dívky i chlapce. Jiné zase začínají se zneužíváním, když jsou děti starší.⁴¹⁵ Stejně jako pachatelé-muži vyhledávají ženy svou oběť vědomě a využívají taktické manipulace, aby sexuálně zneužívaly a aby zabránily odhalení.⁴¹⁶

Pomocí při porozumění tomuto fenoménu mohou být různé výzkumy (zejména z USA a Velké Británie), jež představují typické členění pachatelek:

- *milenka*: tato žena zneužívá předpubertální nebo pubertální chlapce a definuje to jako „vztah lásky“. Vnímá svou oběť jako „zamilovaného“, jenž ji nemůže zranit jako dospělý muž. Většinou sama prožila od mužů sexuální nebo jiné násilí. Buduje myšlenkové modely, které ospravedlňují její chování. Chlapce nahlíží jako přítele nebo partnera. Zneuživatelky ale především své oběti sexualizují. Říkají, že chlapec chtěl sex, že je předčasně zralý, a používají další podobná zkreslení, jež jsou známa také u pedosexuálů. Tyto ženy je zneužívají pro své potřeby, „vykořisťují“ u chlapců probouzející se sexuální zájem, přirozenou zvědavost, zmatek, lichocení a mazlení. Žena okouzluje, uplácí a svádí, ale dává vinu chlapci. Často zoufale trvá na přesvědčení, že zde jde o „pravou lásku“ v boji proti předsudkům společnosti;
- *spolupachatelka*: zde se ukazuje rozdíl mezi pachatelstvím mužů a žen. Spolupachatelky nebo také pachatelky pod vlivem muže jsou alespoň na začátku nuceny zneužívatelem-mužem, aby se podílely na sexuálním zneužívání dítěte. Sexualizované násilí ze strany muže se přitom často zaměřuje na dítě a spolupachatelku, většinou matku dítěte. Tu je možno zase zastrašit, aby z této situace násilí nevystoupila i s dítětem. Ženy se nacházejí v takové závislosti na muži-pachateli, že reagují jako vězeňkyně. To se děje, ačkoli nejsou ženy podle své osobnosti nijak zvláště závislé nebo nesamostatné. Některé tyto pachatelky ukončují

⁴¹⁴ B. Kavemann und G. Braun, *Frauen als Täterinnen*. In: D. Bange / W. Körner (Hrsg.), *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 125; srov. C. Hayne, *Täterinnen. Offene und versteckte Aggression von Frauen*, Kreuz, Zürich 1993; F. Lee, *Mother/Daughter incest: Making sense of the unthinkable*, *Feminist and Psychology* Vol. 9, (Heft 4), 1999, s. 402-405.

⁴¹⁵ B. Kavemann und G. Braun, *Frauen als Täterinnen*. In: D. Bange / W. Körner (Hrsg.), *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 126; srov. H. G. I. Hanks & J. Saradjian, *Frauen, die Kinder sexuell mißbrauchen*. In: O. Schubbe (Hg.), *Therapeutische Hilfen gegen sexuellen Mißbrauch an Kindern*, s. 198-216.

⁴¹⁶ B. Kavemann und G. Braun, *Frauen als Täterinnen*. In: D. Bange / W. Körner (Hrsg.), *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 126; srov. H. Eldrige, *Female Sex Offenders*.

sexuální zneužívání, když jsou odděleny od mužského spolupachatele, mnohé ale zneužívají nezávisle dále. Kromě jejich vlastních dětí jsou zneužívány také jiné děti;

- *zatížená pachatelka*: tyto pachatelky jsou v první řadě ženy, které byly ve svém dětství samy sexuálně zneužívány, často velmi těžce, velmi dlouho a už ve velmi raném věku. Tato pachatelka jedná sama a volí většinou své vlastní děti, když jsou ještě velmi malé. Ve svém postupu, aby měla dítě pod kontrolou, může být velmi agresivní. Spoléhá se na závislost dítěte a svůj vliv jako matky na jeho myšlení a cítění. Především se snaží sugerovat dítěti spoluvinu na sexuálním zneužívání. U takových matek se také hovoří o tom, že často znovu inscenují vlastní, dříve prožitou zkušenost zneužití v dětství. Když se sama stává mocnou, vládnoucí pachatelkou, prožívá pocit moci a zdá se, že si může zjednat tělesné uvolnění. To působí jako silná motivace, aby se činy zneužívání opakovaly. Oběti zneužívajících matek mají velké těžkosti s vývojem své samostatné osobnosti, nezávislé na matce. Znalost tohoto pozadí vyvolává u pomáhajících profesí často rozličné reakce. Jedni zaměňují vysvětlení s omlouváním podle motta „ženy zneužívají jen proto, že byly samy zneužity!“ Ovšem vzít tyto ženy vážně také znamená, učinit je odpovědnými za tyto činy. Vlastní dotčenost nesnižuje tuto zodpovědnost. Další lidé v roli pomáhajících profesí jsou velmi zklamáni, protože předpokládají, že „sama byla zneužita, musí tedy přece vědět, jaké to je“. Zkušenost oběti ale nechrání před tím, aby člověk sám vykonával násilí;
- *atypické pachatelky*: jsou to například pachatelky, které rovnoprávně zneužívají s muži, či takové, které si vědomě hledají zneužívající muže nebo které patří k výlučně ženské pedosexuální skupině.⁴¹⁷

Velká část těchto žen pochází ze západní Evropy, mnohé z nich jsou vdovy či rozvedené a obvykle cestují za *dětskou prostitucí* ve dvou. Na rozdíl od mužů zde neexistuje žádná organizovaná infrastruktura a servisní struktura (ačkoli se zdá, že i to se mění), a jsou proto nuceny navazovat kontakty na ulici, což je riskantnější.

Pedosexuálové ženského pohlaví zatajují své sexuální sklony nejen ve svém vlastním prostředí, nýbrž také v cizí zemi. Když chce mít pedofilní žena sexuální styk s předpubertálním chlapcem, má to zvláště nepříjemné vedlejší účinky. Aby mohlo dítě ženu požadovaným způsobem uspokojit, je nutné, aby byly injekčně podány hormony nebo podobné léky do pohlavních orgánů dítěte. Čím silnější tyto dávky jsou, tím větší je

⁴¹⁷ B. Kavemann und G. Braun, *Frauen als Täterinnen*. In: D. Bange / W. Körner (Hrsg.), *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 126-127; srov. H. Eldrige, *Female Sex Offenders: Characteristics and Patterns of Offending*, 1997; H. G. I. Hanks & J. Saradjian, *Frauen, die Kinder sexuell mißbrauchen*, 1994.

pravděpodobnost, že se dítěti přivodí trvalé poškození. Málo je doposud podle mnoha autorů probádáno, které motivy tyto ženy vedou, komu dávají přednost, zda chlapcům nebo děvčatům, které sexuální praktiky upřednostňují. Žena, jež doprovází muže-prostitučního turistu může také při této činnosti kooperovat. Mladý australský manželský pár takto společně experimentoval s dětmi v hotelu v Bangkoku. Další podskupinou jsou ženy, které se dopouštějí sexuálního zneužívání ze strachu před sexuálním zneužíváním. Jsou to matky, které mají obrovský, panický strach, že by jejich dítě mohlo být zneužito. Tato panika se stupňuje k hysterii, v níž se denně nejpodrobněji dotazují dítěte, kontrolují každý kontakt a stále vyšetřují genitálie, aby určily stopy domnělého zneužívání. Tyto způsoby chování mají pak samy charakter zneužívání.⁴¹⁸

Zodpovězení otázek, jaké je *osobní zázemí pachatele*, co mají tyto pachatelky *společného*, jak se jimi *staly*, neslouží k omlouvání, ale k lepší ochraně dětí a zabraňování páchaní těchto činů. Kromě toho jsou tyto informace důležité pro práci s pachatelkami, jež má zase zabránit recidivě – s primárním cílem ochrany dítěte. V okruhu položených otázek se objevují následující poznatky:⁴¹⁹

a) obecně mají tyto pachatelky (zde většinou matky) i jejich oběti velmi nízké sebevědomí. Hladina jejich strachu a vlastní hodnocení životních těžkostí byly vysoké. Vnímaly svůj život jako velmi těžký a zatížený stresem, zakusily ale současně krajně málo podpory od přátel nebo členů rodiny. Mnohé se popsaly jako téměř úplně izolované od všech sociálních vztahů. Zároveň byly jen v malé míře schopny vzít svůj život do vlastních rukou a navázat například vztahy;

b) v posouzení zneužitého dítěte se ukázalo zkreslení obrazu dítěte. Zneužívající matky vnímají svou oběť jako mrzutou a nadměrně přitulnou. Tvrdily, že se jejich dítě velmi zajímá o sexualitu – více než ony samy -, což připouští závěr, že si namlouvají nebo se obelhávají v tom, že dítě tyto sexuální aktivity chtělo. Jiné děti, jež nebyly zneužity, pachatelky vnímaly docela jinak;

c) mnohé pachatelky představují své dětství jako perfektní, svou matku jako ideální matku, a to i přesto, že jejich dětství bylo spíše zatíženo a vyznačovalo se vysokým stupněm emocionálního zneužívání. Tyto ženy se musely jako dívky starat o emocionální, praktické a často také sexuální potřeby rodičů, jejich vlastní potřeba blízkosti byla naplněna jen nepříjemným způsobem. Byly zanedbávány a týrány. Neexistovalo žádné mazlení kromě

⁴¹⁸ G. Wuttke, *Kinderprostitution/Kinderpornographie/Tourismus. Eine Bestandsaufnahme*, s. 94-95.

⁴¹⁹ B. Kavemann und G. Braun, *Frauen als Täterinnen*. In: D. Bange / W. Körner (Hrsg.), *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 127-128.

toho, které probíhalo v rámci zneužívání. Mnohé pachatelky si nemohly vzpomenout, že by někdy pro nějakého člověka něco znamenaly;

d) všechny vyšetřované matky, které své děti sexuálně zneužily, byly samy už v raném věku obětí sexuálního zneužití. Poté vstoupily do vztahů, v nichž byly stejně tak svými partnery fyzicky, emocionálně nebo sexuálně týrány, popř. zneužívány. Ukázalo se, že žádná z těchto žen nezakusila pozitivní vztah k dospělému mužskému partnerovi, ani v dětství, ani jako dospělá žena.

V rámci výzkumu byla dotazována na své osobní zázemí také srovnávací skupina nepachatelek. Mezi nimi se vyskytla též velká část žen, které měly těžké dětství a zkušenosti zneužívání. Na rozdíl od pachatelek existovaly ale pozitivní dospělé postavy, často učitelé, jež je podporovaly a poskytly jim pomoc. Rovněž přátelé vrstevníci byli k dispozici. *Měly alespoň jednu osobu, která se o ně zajímala, což je odlišovalo od pachatelek a je rozhodující informací pro prevenci.*

Ne všechny matky jsou však v těchto případech komplici. Avšak něco už není v pořádku, jestliže se dítě v těchto případech matce hned nesvěří. Sexuální zneužívání je i přes mediální odezvy stále ještě tabuizované téma a v mnoha rodinách je stále tabu téma sexuality. Potom je odhalení sexuálního zneužívání pro mnohé rodiny „ostudou“ a ani příbuzní jej právě kvůli hanbě nenahlásí.⁴²⁰

2.7.10 Pachatelé v případech pornografie s dětmi

Strategie pachatelů v případech *dětské pornografie* se jako u sexuálního zneužívání dětí obecně vyznačují plánovaným a strategickým postupem, pomalým budováním vztahu důvěry, cíleným vyhledáváním kontaktů s dětmi a používáním příkazů mlčení a připisováním viny dítěti. Pachatelé se snaží vybudovat s dítětem vztah důvěry nebo zneužít – u pachatelů z okruhu známých nebo příbuzných dětí – již existující vztah důvěry. Posilují závislost dítěte a zkouší jeho schopnost odporu, jeho psychickou stabilitu a emocionální potřebnost. V případech *dětské pornografie* se uvádějí následující zvláštní znaky:

pachatelé vyhledávají kontakt s potenciálními oběťmi, přičemž se angažují v pedagogické oblasti a v oblasti volného času dětí. Jiní si budují image přátel dětí a získávají si jako ti, kdo hlídají děti, nebo jako přátelští sousedé důvěru dětí nebo jejich okolí. Někteří pachatelé hledají prostřednictvím vědomě zavádějícího inzerátu známost s matkami, které samy vychovávají děti, nebo nabízejí na oko péči o domácí úkoly či jiné služby;

⁴²⁰ M. H. Friedrich, *Tatort Kinderseele. Sexueller Mißbrauch und die Folgen*, s. 63-65.

pachatelé často dětem předkládají pornografický materiál (také s dětskou pornografií), aby dodali násilným činům zdání normality a aby děti zmátli;

někteří pachatelé nutí děti, které už pornograficky vykořisťují, k tomu, aby získaly další děti nebo aby je přemluvily k spoluúčasti;

pachatelé inscenují činy před kamerou. Násilné činy jsou zastírány jako scény s hrou, přičemž jsou děti nabádány nebo nuceny k tomu, aby pózovaly nebo aby hrály určité role. Používání masek, zahalování nebo kostýmů slouží k dalšímu matení vnímání dětí;

je třeba uvážit, že násilí, jež se vykonává na dětech, nelze vždy na materiálech rozpoznat, resp. pachatelé je záměrně zahalují. Toto násilí se zakládá na pokračujícím manipulování, podvádění a držení dotyčných dětí v závislosti;

ne zřídka činí děti povolnými pomocí omamných a psychotropních látek a léků. Tím se kalí schopnost vzpomínek a ztěžuje pak také odhalení;

některé děti jsou nuceny, aby zneužívaly jiné děti. Pomocí vytvořeného materiálu jsou vydíratelné a tím nuceny k mlčení. Vědomost o vlastním „spolupachatelství“ posiluje nátlak k utajení a plodí další strachy s ohledem na možné trestní stíhání, protože se děti musejí bát, že za to budou samy obžalovány;

zkušenosti poradenských míst pro oběti kromě toho hovoří o případech, v nichž pachatelé oběti indoktrinovali pomocí náboženských představ a donutili prostřednictvím omamných a psychotropních látek, léků a hypnózy k rituálním činům.⁴²¹

Do psychiky těchto pachatelů umožňují nahlédnout některé jejich výroky, jak například v prosinci 2001 zachytil slova „principála“, tedy šéfa skupiny jednoho chatroomu pedofilů, (tento „principál“ byl na počátku prosince 2002 odsouzen k šesti letům odnětí svobody za organizované rozšiřování *dětské pornografie* a sexuální zneužívání) ve své knize *Alexander Haide*.⁴²²

„Minulý týden jsem byl v Berlíně, bylo to skutečně skvělé. Poznal jsem dokonce jednu pedo-komunitu (osoby, které si své vlastní děti vyměňují vzájemně k sexu, vyrábějí videa nebo se částečně také zabývají „jen“ získáváním, výměnou a obchodem s *dětskou pornografií*), 20 lidí. Nedávno stojím na nástupišti stanice nádraží ZOO, tam přijde jedna žena se svou malou dcerou a postaví se vedle mě. Dáváme se do hovoru a já flirtuji s tou malou. Najednou říká matka, že by bylo pěkné, kdybychom my tři dostali místa vedle sebe. Moje srdce poskočilo! Malá vypadala tak na čtyři, docela hubená, dlouhé hnědé vlasy, velké hnědé oči. Bylo jí ale už

⁴²¹ G. Wuttke, *Pornografie an Kindern. Die Folgen und Wirkungen von Kinderpornografie*, s. 218-220.

⁴²² A. Haide, *STOPPT die Kinderschänder. Die Opfer – die Täter. Das Millionengeschäft. Mit Gastkommentaren*. Verlag Kleindienst, 2003, s. 11-13.

šest a jmenovala se Jasmin. Posadili jsme se potom v kupé s velkým prostorem, bavili se, vtipkovali a já jsem se stále snažil, abych měl tělesný dotek s tou malou. Lechtal jsem ji a tak. Matka byla miloučká, asi Berlínanka. Pro ni to bylo všechno normální, protože jsem to nepřeháněl. Tu a tam šla matka kouřit cigaretu. Pak jsem se posadil vedle té malé a blbnul s ní (...) Po chvíli řekla, že musí. Šel jsem tedy s ní, abych jí pomohl. My dva pak na malinké toaletě. Když to tam tak viděla, řekl jsem: ‚tak půvabné kalhotky, s medvídkem.‘ Ráda je ukázala. ‚Teď nebo nikdy!‘, pomyslel jsem si. Řekl jsem jí, že také musím. Postavil jsem se a ona přímo přitom. Měl jsem penis jen tak, nebylo co močit. Koukala se zájmem, zatímco já jsem si trochu pohrával a jí řekl, že teď budu onanovat. Měl bys ji vidět, jak byla totálně napjatá. Pak jsem jí slíbil, že při příštím čurání půjdu s ní. To zazářila. Vrátili jsme se zpět a hráli si dál. Matka byla zase tam a opatřila pro mě k něco k jídlu a pití. Samozřejmě jsem byl totálně nažhaven na to, že bude ještě muset. Po nějakém čase to bylo tak daleko, že matka kouřila a malá musela. Já samozřejmě s ní, ona na sedátku, hlavu přímo před mýma ‚koulema‘. Pak se zeptala: ‚Budeš onanovat?‘ Mohl jsem sotva něco říci, jednoduše jsem rozepnul zip a vyndal ‚ho‘. Totálně upoutána se podívala. Sebral jsem celou svou odvalu a zeptal se: ‚chceš?‘ To byla šílenost. Vzala ‚ho‘ do ruky a já vedl její ruku. To bylo táááákové blaho (...) Po hodině šla matka kouřit poslední cigaretu před vystoupením a my jsme šli ještě jednou na záchod. Stáhla si kalhoty až ke kotníkům a rozkročeně se tam posadila (...) Nepotřebuji už vlastně žádné video, mám to všechno v hlavě. Mám teď také adresu matky. Tu bych si hned vzal.“

Autor knihy pak představuje určité typy, které se pohybují v chatech s *dětskou pornografií*, a uvádí, že hlavními zákazníky v příslušném chatu (mezi jiným kanálu „Wonderland“) jsou nejrůznější osoby ze všech částí světa, jejich jediná pospolitost spočívá v jejich zálibě, a to v malých dětech a sexu s nimi. Jsou to výlučně muži, ojediněle se mohou objevit v internetu ale také ženy jako zájemci o *dětskou pornografii*. Avšak nabízí se domněnka, že se zde jedná o muže, kteří si opatřili ženskou identitu, aby se při výměně s mužskými „kolegy“ lépe dostali k novému materiálu. Procházení osobností oněch lidí, které autor poznal v průběhu svých průzkumů, ukazuje, že neexistuje žádný *typ dětského pornografa* nebo *typ hanobitele dětí*. Ukazuje na to, že každý může být pachatelem:

Ultima je Němec bez sebevědomí. To ví a mluví také o tom a o problémech, které s sebou přináší jeho nesmělost. Nosí nejraději barevné košile Hawai a trpí, jak prozrazuje, intenzivním tělesným pachem. Má přesvědčení, že neměl žádnou šanci vytvořit vztah s dospělou ženou. Není domněle žádným zneužívatelem, nýbrž patří k nejčastějšímu druhu pornografů, kteří se opevňují ve svém úkrytu a rezignují na sociální život. *Ultima* je úplně izolován. Žije na

několika čtverečních metrech v jednom zatemněném pokoji v bytě své matky. Nejdůležitějšími zařízeními v jeho pokoji jsou televize s velkou obrazovkou a počítač. Všude kolem leží nosiče dat a videokazety, centrálním poutačem je poster s nahým poprsím začínající filmové hvězdičky Samantha Fox. Ve vzduchu leží pronikavý pach potu a spermatu. V jeho úkrytu nic neukazuje na jiné zájmy kromě *dětské pornografie*. Tento Němec byl zatčen v průběhu *operace Katedrála* při rozbití kanálu „Wonderland“ a později odsouzen k podmíněnému trestu. V civilním povolání byl tento muž zaměstnancem jednoho domu pro hosty německé vlády v Bonnu.

Harrymudd je muž z New Yorku, jenž byl už v počátečních dnech velmi aktivním členem „Wonderlandu“ a chlubil se tím, že zneužil svou dceru a další děti. Byl v USA obviněn kvůli podezření na zneužívání dětí, po krátké vazbě byl ale znovu na svobodě a zpět ve „Wonderlandu“. Mnozí členové s ním plánovali útekovou cestu napříč USA. Každý byl okamžitě ochoten zajistit pro Harrymudd úkryt nebo jej finančně podporovat. Ještě před tím, než mohl tento Američan provést své únikové plány, byl zatčen v průběhu *operace Katedrála* a odsouzen k trestu odnětí svobody;

DaFly je Američan a patří k exotům. Bydliště má v americkém státě Florida, byl zvláště šťasten ve svém zaměstnání – pracoval v jednom prázdninovém hotelu na pobřeží, kde měl přístup do pokojů hostů. Zejména rodiny patřily k zákazníkům jeho zaměstnavatele. V pokojích kradl použité spodní dětské prádlo. Ačkoli nenáviděl svou práci, sex-kick (vzrušení) pro něj představoval „odškodnění“ a činil tím jeho život snesitelným;

Jelcin alias Boris alias prezident je Nor, který vyráběl *dětskou pornografii*, a patří k nejhorší sortě zneuživatelů. Svůj životní příběh vypráví na chatu: byl námořník a pravidelně na cestách v Severním moři. Ve svém volném čase podnikal cesty do blízkosti Petrohradu, aby měl sex s malými děvčaty. Jeho žena byla vždy při tom. Jako důkaz rozesílal fotky některých mladých děvčat, které před tím neuvízly v síti. Ovšem nikdy „Jelcin“ nerozesílal *pornografické obrazy* svých obětí, což jej chránilo před trestem. V rámci *operace Katedrála* byl také on zatčen. Údaje v jeho počítači byly ale tak dobře zakódovány, že nebyl nikdy nalezen důkaz pro držení nebo výrobu *dětské pornografie*. Musel být po několika měsících vyšetřovací vazby opět propuštěn na svobodu. Teprve tři roky po *operaci Katedrála* se objevil na několik dnů opět v příslušných kruzích. Vyhržoval autorovi této knihy smrtí a prozatím zmizel z obzoru;

Gary S. alias Jaz označuje dřívějšího technika britských vzdušných sil a otce devítileté nevlastní dcery, jenž byl jedním z klíčových členů „Wonderlandu“. *Fotografoval* se při sexuálních hrách se svou malou nevlastní dcerou. Trvalo to měsíce, než její matka odhalila zneužívání. Mezitím rozeslal tento Brit přes internet po celém světě mnohé materiály

s dětskou pornografií. Stále znovu zprostředkovával setkání členů „Wonderland“ a svých obou nevlastních dětí, které měsíce zneužíval. Data, která Scotland Yard odhalil v jeho PC v dubnu 1998, byla dalším rozhodujícím krokem, který vyústil v rozbití „Wonderlandu“. V případě „Wonderland“ byl odsouzen za sexuální zneužívání pouze na dvanáct let. Tento mírný rozsudek měl konkrétní pozadí: Gary S. úzce spolupracoval s úřady USA, oznámil všechny své vědomosti o strukturách a členech skupiny „Wonderland“ a byl ochoten vypovídat na místě v procesech proti všem obviněným. Jen to ho ušetřilo před doživotním vězením;

Scott A. alias Bart je další hlavou kanálu „Wonderland“, dokonce si vyměňoval se svým otcem(!) on-line *dětskou pornografií*. Bart žil na sídlišti obytných vozů v St. Charles, Missouri, v přímém sousedství s některými rodinami. Zneužíval mnoho dětí sousedů, filmoval je při tom a rozšiřoval dětské porno v internetu. Přijímal také zakázky a realizoval perverzní přání svých zákazníků ve svém obytném voze. Dětské porno, které vyráběl on, patří k těm nejzvrůdnějším, jež se kdy objevilo. V jeho obytném voze byly objeveny zbraně, výbušniny a zbrusu nové videokazety se znásilněním jedné osmileté dívenky;

Gronki žil spokojeně v jednom malém německém městě se svou přítelkyní a neměl tušení, že mu úřady přišly na stopu;

Dreddy - pod tímto jménem vystupoval vídeňský student Angelo I., když ze svého počítačového terminálu Technické univerzity Vídeň surfoval v příslušném chatroom a vyměňoval dětské porno. Jemu nebylo nikdy zneužívání dětí prokázáno. V rozhovorech stále znovu zdůrazňoval svůj úmysl, kdykoli zneužít malé děvče, když by se k tomu naskytla šance, přičemž zvláště narážel na *dětskou prostituci* na Slovensku a v České republice. Zda byl někdy zákazníkem dětských prostitutů, je nejisté. Představuje tak putující časovou bombu, jež jen stěží drží své pudy pod kontrolou a může kdykoli explodovat;

Ian B. alias Sheepy - tomuto Angličanovi přišly úřady na stopu, když u někoho z Kalifornie, kdo znásilňoval děti, našly jeho e-mailovou adresu. Nato zabavila britská policie jeho počítač, v němž se našly početné protokoly chatroom jménem „Wonderland“. Skoro rok trvala vyhodnocování, jimž dal vyšetřující Scotland Yard název Katedrála. Na B. počítači bylo zajištěno 42 000 obrazů s dětskou pornografií. V této době největší sbírka, jež byla kdy zabavena;

Wopatang je Afroameričan s bydlištěm v Las Vegas, který se opakovaně chlubil tím, že už byl odsouzen za zneužívání dětí. Myslel si, že je ve „Wonderland“ tak bezpečný, že dokonce zveřejnil své telefonní číslo v chatu! Autor citované knihy uchopil mobil, vytočil číslo a to souhlasilo. Chatoval a telefonoval současně s jedním hanobitelem dětí v USA. Poté co

Wopatang patřil několik měsíců k základnímu týmu „WOnderlandu“, jednoho dne se však ztratil;

Sprout, TiedUpPre je krycí jméno tohoto Berlínana, jež prozrazuje, co má nejraději: násilný sex s dětmi („TiedUpPre“=spoutané dítě). Jeho oblíbené místo dovolené je Thajsko. Nechával se *fotografovat* společně s jednou ze svých nezletilých obětí, ale stejně tak se slonem a lvem. Pro tohoto 32letého Němce byla mladá děvčata „jen“ další trofej ve *fotoalbu*. V roce 2001 byl dva týdny ve vazbě;

Hunter byl „starý známý“ z chatového kanálu „WOnderland“ v jeho novém protějšku jménem „ROundtable“, který byl dopaden už v roce 1998 při vyšetřování případu ARTUS BKA Wiesbaden. Ačkoli tento dnes 36letý muž mohl být identifikován a vyslechnut v Bavorsku, nijak zvlášť ho neovlivnil trest 15 měsíců podmíněně. V průběhu akce ARTUS byl jeho byt znovu prohledán. Opět bylo nalezeno *dětské porno*, přičemž se tentokrát doložilo podezření, že by tento muž mohl sám zneužívat děti, a to po pravomocném odsouzení;

Cannon - úředníci US Customs Service velmi užasli, když narazili na Aljašce na pilota US Air Force. Pomocí poukazu německého kriminálního úřadu přišli pachateli na stopu a sledovali jeho digitální stopu po celé zeměkouli. Prohledání domu a výslechy rychle prokázaly, že se u Cannona jedná „nejen“ o konzumenta *dětské pornografie*, nýbrž o brutálního pachatele, který zneužíval jedno dítě ze svého příbuzenstva. Sotva byl propuštěn na svobodu, zastřelil se pachatel ještě před svým procesem, aby se vyhnul spravedlivému trestu;

David H. alias Mutznutz vysvětlil reportérovi, že během svých prvních 24 hodin v internetu našel první *dětské porno*. Ve „WOnderlandu“ se cítil jako doma a tvrdil, že nikdy neměl tolik přátel, a to ještě na celém světě, a že s nimi mohl mluvit a vyměňovat si *fotky*;

William R. alias Amy je student medicíny ze Severní Karolíny, jenž shromáždil během své kariéry člena „WOnderlandu“ více než 70 000 kusů s *dětskou pornografií*. Jeho vzdělání zahrnovalo také praktikum na dětském oddělení jedné nemocnice. Americký policista jej popsal jako světem protřelý typ a že by také nic netuše poslal své dcery k tomuto lékaři. Amy byl jedním z mála uživatelů „WOnderlandu“, kteří se skrývali za ženskou identitou, aby snadněji přišli k *dětské pornografii*;

Jimmyd - tento Kanadčan si myslel, že měl štěstí, když proklouzl vyšetřovatelům mezi prsty při mezinárodním rozbití „ROundtable“ 20. 3. 2002. Díky vytrvalosti kanadských úřadů měl Jimmyd přesto o dva týdny později nepříjemnou návštěvu. Pachatel i přes zatčení svých pedofilních kolegů nepodnikl nic proto, aby odstranil důkazy. Více než 100 *CD-ROM* s *nejtvrdším dětským pornem* bylo zabaveno u tohoto 24letého muže;

BaldIvr, Kanadán ve věku 52 let zakódoval sice svou sbírku s *dětskou pornografií* speciálním softwarem, když byl zatčen ve Viktorii. Přesto se poprvé podařilo kanadským počítačovým specialistům rozluštit jeho heslo. Díky tomu mohlo být zatčeno mnoho dalších pachatelů po celém světě;

Gavin S. alias SpankDaddy - počítačový technik z Dartford v Kentu se spřátelil přes internet s Ian B. V jednom z jejich rozhovorů vyprávěl S., že se dotýkal pohlavních orgánů 11leté dívky ve společném bazénu, což se B. velmi líbilo. SpankDaddy (Schläger-Papa) fantazíroval také o znásilnění, brutálních násilných hrách a zabíjení dětí. Když tento pedosexuál nastoupil v květnu 1998 jako dobrovolný spolupracovník v jednom mládežnickém táboře pro dívky a chlapce ve věku 10 - 18 let, nemohli britští policisté déle čekat. Není vyloučeno, že je S. autorem „románu s *dětskou pornografií*“, který velmi detailně a skrytě v komplexním jednání vykresluje sexuální zneužívání dětí na jednom prázdninovém táboře.⁴²³

Nové pornografy prezentuje i *Ron O'Grady*:⁴²⁴

Dr. Hisayoshi Maruyama, dětský lékař s praxí v Tokiu. Sexuálně vzrušen byl hlavně tehdy, když přihlížel sexuálnímu zneužívání dětí. Na Filipínách se ubytoval v jednom hotelu, získal kontakt na kuplíře. Ten oslovil dvě děti, dívku ve věku 11 let a chlapce ve věku 10 let, a pozval je, aby s ním šly za jedním japonským přítelem. Když udělaly vše, co požadoval, dostaly *hodně jídla a hraček*. Pak tam chodily pravidelně. Peníze směňoval majitel hotelu. Stále od nich chtěl více: přikázal jim, aby se svlékly a vzájemně se o sebe „ucházely“. Dívka byla také přivázaná na postel, chlapec napumpován drogami a vše bylo zachyceno kamerou. Skončilo to, když obě děti byly vyčerpány a přemohl je spánek. Pak se objevil kuplíř se šesti dalšími chlapci a malou dívkou. Všechny děti se musely vysvléknout a byly poslány pod sprchu. Pak byly nuceny k různým činům. Té malé dívce bylo 7 let. Chlapci museli jeden po druhém provádět na dívce sexuální jednání a kromě toho se navzájem ohmatávat. Vše natáčel na kameru. Tato *poptávka po dětské pornografii* pramení částečně z charakteristického znaku pedosexuálů, tedy z neodolatelné touhy shromažďovat. Pedosexuálové mají typický zvyk sbírat magazíny a fotografie, diapozitivy a pornofilmy s nahými těly, které často opatřují detailními údaji a informacemi a katalogizují je. Mnozí pedosexuálové si vedou kromě toho detailně deník o svých sexuálních aktivitách a registr o dětech, které zneužili, a někdy také o jiných pedosexuálech.

⁴²³ A. Haide, *STOPPT die Kinderschänder. Die Opfer – die Täter. Das Millionengeschäft. Mit Gastkommentaren*, s. 103-109.

⁴²⁴ M. H. Friedrich, *Tatort Kinderseele. Sexueller Mißbrauch und die Folgen*, s. 80-88.

Pozoruhodným pohledem do života pedosexuála je i muž jménem *Ralph*, jenž sám do svých sexuálních aktivit zapojil ve svém městě přes 50 chlapců. Ve svém počítači si vedl naprosto detailní seznam, který obsahoval informace o sexuálních aktivitách s více než 400 chlapci a několika málo děvčaty. Informace obsahovaly křížové odkazy a pro každou ze svých obětí rozvrhl diagram biorytmu. Kromě toho vedl určitý druh sexuálního příběhu každého jednotlivého dítěte a index, pomocí něhož našel snadný přístup ke každé požadované informaci nebo fotkám určitých sexuálních jednání. Počítač byl vybaven programem, který zničí údaje, jež už ale nemohl spustit před překvapivým zatčením.

Převážná část pachatelů sexualizovaného násilí vlastní videokameru a mnozí trvají na tom, aby se jejich jednání s dětmi natáčelo. Kuplíři už se na to ptají, a když je odpověď ano, musí se připlatit. Film se dá také hned a opakovaně zhlédnout a pachatel jej nemusí nechat vyvolávat, čímž se vyhýbá riziku odhalení. Současně může udělat kopie a nabízet a prodávat je přátelům, pedofilnímu klubu a videoorganizacím, které se specializují na dětskou pornografii.

Dětská pornografie může tedy splňovat různé účely. V první řadě slouží sexuální stimulaci pedofilů. Protože je dítě časově „zmrazeno“, zůstává film pro pedofily stále aktuální. Ale pedosexuálové využívají pornografii také k tomu, aby odbourávali zábrany dětí, o něž se ucházejí. Mnozí vyvinuli přesnou techniku, jak manipulovat pocity dětí. Vědí, že filmy probouzejí zvědavost a zprostředkovávají dojem, že jsou předvedené věci tolerovatelné. Ale ne vposledku může pedosexuál používat video jako donucovací prostředek, pomocí něhož dětské oběti varuje stylem „když mě už nepříjdeš navštívit, ukážu tento film tvým rodičům!“ Pro většinu podnikatelů je nejdůležitějším znakem dětské pornografie její komerční hodnota, kterou má jako *směnné zboží* mezi pedofily i jako horké zboží pro překupníky. Jedná se tak o velký průmysl, zvl. v západoevropských zemích.

Přes dva roky existoval „Wonderland“, než proběhla ve dnech 2. a 3. 9. 1998 akce pod krycím názvem operace Katedrála jako na celém světě největší akce zaměřená na organizovanou *dětskou pornografii na internetu*. Ve 12 zemích bylo prohledáno 93 bytů a zatčeno 56 podezřelých. Byl to zničující úder proti chatu „Wonderland“ a první jasný signál, že už na internetu neexistuje absolutní anonymita. Prohlídka zabavených počítačů poskytla *tři miliony* (různých!) obrazů s dětskou pornografií. Mnozí z těchto vyšetřovaných 180 pachatelů sami zneužívali děti, někteří své oběti dále zprostředkovávali a filmovali a fotografovali pro dětské porno. Velký počet zákazníků „digitálního wonderlandu“ byl

odsouzen, někteří spáchali sebevraždu. Někteří jsou dodnes činní, ti, kteří této akci unikli, se už den (!) po policejní akci opět zorganizovali v IRC.⁴²⁵

Redakce serveru TechNet.cz provedla test, který měl prokázat možnost nalezení a dostupnost dětské pornografie šířené v digitální formě či prostřednictvím internetu a zároveň zmapovat formy její distribuce, a došla k těmto poznatkům:⁴²⁶ není jednoduché najít na internetu dětskou pornografii. Ti, kteří to zkoušejí, obvykle využívají vyhledávacích služeb jako Seznam, Google nebo AltaVista tak, že zadávají nejpravděpodobnější klíčová slova, za nimiž by se mohla dětská pornografie skrývat: *Lolitas*, *schoolgirls*, *little pussy* a obdobné výrazy prakticky v libovolném jazyce. Cesta pro získání skutečné a tvrdé dětské pornografie však podle autorů vede úplně jinudy. K distribuci nejčastěji pachatelé využívají veřejné FTP servery, kde se v běžně přístupných či heslem chráněných složkách nic neříkajícího a také nic nenaznačujícího jména nacházejí obvykle desítky souborů obsahující předmětné *fotografie* či *digitální video*. Umístění těchto složek se velmi rychle mění, a to z důvodu bezpečnosti vlastního „distributora“ i proto, že zvýšený provoz v určité části serveru neunikne systémovému správci takového serveru. Vlastní distribuce pak probíhá dle těchto zjištění tím způsobem, že zájemci obdrží od nabízejícího odkaz elektronickou poštou, dále existují i diskusní skupiny nebo tzv. chaty – tj. servery umožňující živé rozhovory, kde si uživatelé projevující zájem o tento typ materiálů odkazy navzájem vyměňují. Redaktorům serveru TechNet.cz se podařilo vstoupit do několika takových diskusních skupin, šířených prostřednictvím elektronické pošty, a do několika živých diskusí a během několika hodin získat první explicitní materiál: „V této souvislosti musela redakce řešit otázku, kde je hranice mezi uměleckým aktem a pornografií. Po konzultaci s několika odborníky z oblasti trestního práva jsme došli k jednoduché, ale výstižné definici. Dílo lze označit za pornografické v okamžiku, kdy je jeho prvotním záměrem vyvolat pohlavní vzrušení. Tuto charakteristiku bezesbýtku splňují snímky, na nichž je zobrazeno ztopořené mužské přirození či dívky a ženy v explicitních polohách. Za explicitní lze pak považovat skutečnost, že jeden z hlavních záměrů snímku je zobrazení zevních pohlavních orgánů“.⁴²⁷

Autoři objevili případy, na nichž jsou na *fotografiích* jen samotné dívky, k nejčastějšímu obsahu patřily *digitální fotografie a videa s orálním sexem*, kdy mladé dívky ve věkovém rozmezí přibližně 5 – 14 let provádějí felaci dospělým mužům. Dále byly samozřejmostí

⁴²⁵ A. Haide, *STOPPT die Kinderschänder. Die Opfer – die Täter. Das Millionengeschäft. Mit Gastkommentaren*, s. 110-111.

⁴²⁶ M. Zouzalík, *Dětská pornografie na internetu: existuje!?*
http://technet.idnes.cz/sw/sw_online/pornolitas020207.html.

⁴²⁷ *Ibid.*, s. 2.

snímky, kde je s těmito dívkami provozován *pohlavní styk*, a to někdy i skupinový. V menším měřítku našli snímky, kde souloží s mladými dívkami jen o něco málo *starší chlapci*. Redakce získala také nabídku několika videotitulů: *Very young girls get fuck with dad* (dívky ve věku 10 až 12 let souloží se svým otcem), *Lolita and older man* (dívky kolem 14 až 15 let souložící se staršími muži), *Small girls cumshot* (dívenky ve věku 8 – 10 let provádějí felaci dospělým mužům) a *Childrens hardcore* (soulož mezi dětmi ve věku 12 – 13 let). Cena takového filmu za kazetu či CD-ROM je 800 korun českých. Většina snímků s největší pravděpodobností pocházela ze zemí bývalého SSSR, zejména Ruska a Ukrajiny, dále z Rumunska, zemí bývalé Jugoslávské federativní republiky, Japonska a některých zemí západní Evropy. Původ snímku lze určit podle některých detailů, které se na většině snímků nacházejí – např. podle elektrických a telefonních zásuvek, titulků knih v knihovnách či časopisů a novin na nočních stolcích. Snímek, který by vykazoval známky toho, že byl pořízen v České republice nebo na Slovensku, se autorům nepodařilo najít. Sami uznávají, že to neznamená, že zde takové dílny nevznikají nebo nejsou.

2.7.11 Pedosexuální prostituční turisté

Někteří *prostituční turisté* sahají zjevně jen „příležitostně“ po dětech, zatímco ti, kteří jsou označováni jako *pedosexuální prostituční turisté*, jsou výhradně fixováni na děti. Regionální těžišťe prostitučního turismu v jihovýchodní Asii leží totiž tam, kde působí dospělí prostituující jako (malé) děti. Dětsky vypadající ženy zprostředkovávají mužům pocit moci a síly. Více než polovina takových turistů (53 %) uvádí, že na thajské ženě oceňují zejména to, že vyzařuje mladost a dětskost a ráda by byla ochraňována. Muži chtějí být tedy vítězi a prostituční turisté si zajišťují vítězství tím, že cestují do zemí, které jim dovolují, aby šli levně a beztravně za svými sexuálními a mocenskými choutkami. Zaměřují se při tom předně na mladé a atraktivní ženy, které jsou schopny se přizpůsobit, a na děti obou pohlaví, jejichž sexuální podrobení vypadá v očích pachatelů jako ještě větší vítězství. Nastupují (tajná) incestní přání, dochází k přenosu zdánlivě hluboce usazených frustrací z evropských žen, neboť tito muži udávají, že evropské ženy musí stále něco zkoumat a potom „nejsou schopny se oddat v posteli“. V turismu za účelem *dětské prostituce* se skrývají mužské strachy ze selhání a impotence, dále určitá vnitřní prázdnota, jež zjevně vede k tomu, že muži, kteří „normálně“ sexuálně žijí s dospělými osobami, příležitostně také rádi někdy sexuálně zneužívají dítě. Přitom ale aspekt zneužití popírají a hovoří se o „sexu s dětmi“. O dovolené jsou vzdáleni sociální kontrole a myslí si, že vyžití jejich sexuálních fantazií a především jejich mocenských choutek nestojí nic v cestě. Právě u *dětských prostitutek* narážejí turisté

na nesrovnatelně slabší partnerky a partnery, jimž mohou jednoduše vtisknout vlastní představy. Na zneužití moci ukazuje i jejich namítání, že chrání *dětské prostitutky* před újmou. Zatímco *pederastři* využívají cíleně svou dovolenou k tomu, aby mohli jít beztravně za svým upřednostňovaným „způsobem hry“ sexuálního zneužívání dětí, sahají „normální“ prostituční turisté, popř. pachatelé především po dětech proto, aby se pokochali jejich svěžestí a mladostí. Jak se zdá, cítí se muži tím lépe, čím atraktivnější, popř. mladší je prostituující osoba. Může se za tím skrývat silnější přání někoho přemoci, o někom rozhodovat a přání moci. Roli hrají také motivy, které člověk nemůže nebo nechce doma realizovat, protože jsou zakázány nebo spojeny s osobními konflikty či sociálními stigmaty, popř. se jich obávají. Patří k nim neobvyklé sexuální praktiky, které mohli dosud vidět jen ve filmech nebo na pornu či potají prožívaná homosexualita, jež v místě dovolené najednou už nepůsobí žádné problémy. Těmto pachatelům chybí vědomí viny. Namlouvají si, že tamní ženy a děti „to“ rády chtějí mít tak, jak to odpovídá jejich společností a tradicím, neboť domácí muži s nimi zacházejí zrovna tak.⁴²⁸ Prostituční turisté se v této roli chápou jako bosové, což znamená žádné nepříjemné rozhovory, žádná očekávání, žádné závazky přes den, popř. přes noc, jen „sex a hop“.⁴²⁹

Guido a Michael Grandtovi a Petrus van der Let uvádějí tyto typy *sexuálních turistů*:⁴³⁰

- *análně-sadistický typ* - usiluje o moc a o dovolené o vztah pán-otrokyně. U něho se vyskytují tendence ponižovat;
- *orálně-regresivní typ* - touží po náklonnosti, protože se necítí dostatečně milován. O své dovolené chce hned splnit všechny své potřeby a usiluje obecně o trvalejší vztah. Jihovýchodoasijské ženy v prostituci ho nazývají „dítětem“;
- *schizoidní typ* - má strach z lásky, usiluje většinou o sexualitu bez citů a závislosti, které se bojí;
- *deficitní typ* - hledá u své partnerky vlastnosti, například mládí a krásu, které on sám nemá, či už nemá;
- *typ se zábrany* - hledá sexuální kontakty, vyžití potlačených pudů, jež nemůže ve své zemi na základě svých zábran nalézt;
- *falický sexuální atlet* - je pyšný na svou potenci, nemá špatné svědomí, že si nárokuje prostituující osobu, a zastává názor, že každá žena, jež si ho směla „užít“, našla něco, z čeho může zbytek života žít.

⁴²⁸ G. Wuttke, *Kinderprostitution/Kinderpornographie/Tourismus. Eine Bestandsaufnahme*, s. 69-70.

⁴²⁹ *Ibid.*, s. 74.

⁴³⁰ G. und M. Grandt / P. van der Let, *Ware Kind. Mißbrauch und Prostitution*, Patmos, s. 115-116.

Sociální pracovnice *Andrea Rothe* klasifikuje *motivaci* mužů ve čtyřech kategoriích:⁴³¹ většina vyhledává krátký sexuální kontakt, aby *udělali dojem*. Druhá velká skupina *kupuje* z pohodlnosti na delší dobu prostituující, kteří jsou stále k dispozici. Mnohý hledá životní partnerku, „pravou lásku s obětavou, vždy se přátelsky smějící Asiátkou, jak to odpovídá klišé“. Malou skupinu označuje Rothe jako ty, „kteří do toho spadli“, kteří původně neměli v úmyslu stát se zákazníky. Tito muži zdůvodňují „tuto netaktnost“ většinou ztrátou kontroly kvůli alkoholu. Většina zákazníků uvádí jako motiv, že mohou mít *kdykoliv sex s libovolným počtem* žen, mohou se chovat pasivně a nemusí za své jednání přebírat žádnou odpovědnost. Podle studií, jež zkoumají *základní orientaci postojů a způsobů chování*, vykazuje německý - snad dokonce celkově západní - *prostituční turista* společné rysy. Jeho charakteristické základní vzory se vyskytují tedy nezávisle na tom, ve které zemi se objeví:⁴³²

- *světoběžník* – tento většinou mladší typ prostitučního turisty má vyšší ukončené vzdělání nebo se nachází ještě v procesu (vysokoškolského) vzdělání. Je svobodný a má často víceleté či častěji se měnící partnerské vztahy, o nichž si myslí, že musí nabídnout oběma dostatečný prostor pro hru i pro erotické sebenalezení. Světoběžnické typy dávají přednost neprofesionálním nebo ne profesionálně činným prostituujícím osobám. Ty proto také vnímají méně jako prostitutky, spíše jako mladé ženy, které ho nemají rády tolik kvůli penězům, ale které jsou fascinovány jeho osobou (také eroticky). Zaplacení prostitutce znamená pro tyto prostituční turisty spíše „lidské gesto“, k němuž se ale v žádném případě necítí být zavázáni;
- *typ orientovaný na požitek (hedonista)* popisovaný jako silně egocentrický a promiskuitní, je silně zastoupen především mezi mladšími prostitučními turisty, lze jej najít kromě toho ale ve všech věkových kategoriích. Skoro výhradně se přitom jedná o prostituční turisty, kteří už byli opakovaně v Keni nebo v jiných zemích, do nichž se cestuje za sexem (zvl. Thajsko). Prostituční turisté se sami prožívají jako *agresivní mladý chvastoun* i jako *starý lakomec*. Hedonisté jsou charakterističtí svými častými, většinou velmi krátkými sexuálními kontakty. Prostituující osobu nevnímají jako osobu, nýbrž ji výlučně chápou v její funkci „zařízení k vykonání služby“. Vyskytují se zde také mnohá mocichtivá individua, která chtějí mít své sexuální „vztahy“ přednostně inscenovány jako akt podrobení. Tak například uvádí jeden prostituční turista, jak pozoroval, jak byla malá děvčata, která ještě byla velmi bezmocná, mučena

⁴³¹ A. Rothe, *Männer, Prostitution, Tourismus. Wenn Herren reisen...*, Westfälisches Dampfboot, Münster 1997, s. 75-92.

⁴³² G. Wuttke, *Kinderprostitution/Kinderpornographie/Tourismus. Eine Bestandsaufnahme*, s. 71-74.

muži, většinou opilými. Další do nich doslova (alkohol) vlévají, aby se zhroutila. Orientace na požitek rovněž znamená, že jsou prostituující osoby často ošizeny o domluvený honorář, tyto typy nacházejí velké potěšení v tom, že prostituující osoby používají navzájem proti sobě. Hedonisté se chtějí o dovolené, jak se trefně říká, „projevit jako prase“. Nastupují ve skupinách po dvou, po třech nebo dokonce po čtyřech, přimějí často prostituující osobu k tomu, aby s nimi měla popořadě sexuální styk;

- *nedostatečný (nebo insuficientní) typ* – k nim patří především ti muži, kteří neodpovídají skrytě akceptovaným, popř. všeobecně ceněným osobnostním kritériím, přičemž se zdá, že nejdůležitější stigmatizující nedostatky se týkají jejich tělesného vzhledu. Jedná se ale častěji také o *podivíny, samotáře* nebo takové, kteří se cítí být ženami odstraněni nebo zklamáni, jsou mezi nimi ostatně také mnozí *zklamaní manželé*. Kromě toho sem lze zahrnout také prostituční turisty, kteří vyhledávají, popř. vyžadují sexuální praktiky, jež se v jejich zemi původu pokládají za stigma nebo za zakázané (homosexualita, pedofilie, sex s násilím), nebo kteří jsou odmítáni vlastní přítelkyní či manželkou;
- *pseudomanžel* - tento typ není možné přiřadit k žádné určité sociální kategorii. Vychází se z toho, že jsou zde silněji zastoupeny věkové skupiny starší 40 let, a více než ženatých je zde rozvedených, svobodných a ovdovělých. Prostituující osoby samy popisují tento typ jako ten, jenž *hledá péči*, který chce být jimi baven, obstaráván a obsluhován. Pseudomanželé pobývají většinou v zemi delší dobu nebo si ji volí jako místo na stáří. Přitom jsou uzavřená „manželství“ s prostitutkami zpravidla jen předstíraná. Tito prostituční turisté si zajišťují věrnost a bezpodmínečnou pozornost prostituující osoby *uzavíráním manželství*. Tento typ se chápe tak, že vykonává službu samaritána pro ženu bez prostředků a její (někdy společné) dítě. Pseudomanžel se snaží odlišit především od běžných, „nezasvěcených“ prostitučních turistů. Protože disponuje ne zřídka statusem „rezidenta“, cítí se sám také rád spíše jako *kosmopolita* nebo *expert* než prostituční turista, zejména když disponuje ve většině případů příslušnými zkušenostmi, „jak člověk zaranžuje malé kšeftíky, jak vyjde s policií, slušně bydlí, nakupuje a tak dále“.

Sexuální dovolená přináší alespoň pro tři typy prostitučních turistů převratnou změnu, dočasné zrušení nebo převrácení jejich každodenních sexuálních zvyklostí a možností. Světoběžník chce totiž uspokojit svou zvědavost na jiné, cizí ženě, sexuální konzument chce bez problémů konzumovat a vládnout (což v každodennosti nemůže), nedostatečnému

poskytuje prostituující osoba pocit, že přestává přechodně platit jeho defekt. Jen u pseudomanžela, jenž pravidelně vyhledává prostituující osobu na delší časový úsek, představuje tato quasinormalita v zásadě jiný trvalý vztah, protože zde mohou být – podle měřítek (německého) manželského života – relativně neobvyklé normy jako samozřejmé. Prostituční turisté unikají tedy z normality, jež je pro ně příliš těsná, důvěrná, příliš zatížená problémy, aby byli na jiném místě správně „mužem“, nebo alespoň tím, co se za něj považuje. Výsledky dotazování nazvaného *Dotazování německých mužů na dovolené a sexuálních turistů* v Thajsku, na Filipínách, v Keni, v Brazílii a Dominikánské republice, provedeného na základě pokynu Spolkového ministerstva zdraví ukázaly, že měli heterosexuální muži během 14 dní dovolené 12 sexuálních kontaktů, jen menšina (12,5 %) měla pouze jeden kontakt, skoro 40 % mělo 2 - 5 kontaktů a skoro 30 % uvedlo, že mělo dosud 11krát nebo častěji sex s domácí ženou. Jako signifikantní se prokázala sexuální aktivita dotazovaných prostitučních turistů i jejich vysoká promiskuita. Heterosexuální muži měli sex v prvních dvou týdnech dovolené už průměrně se čtyřmi různými partnerkami. Homosexuální muži byli se šesti partnery, což je dokonce ještě o 30 % více. Jen menšina heterosexuálních (40 %) a homosexuálních (19 %) mužů měla sexuální styk pouze s jednou partnerkou, resp. jedním partnerem.⁴³³

Pojem *partnerství*, který užíli autoři studie, je spíše vztah, jenž se vyznačuje *mocí*, resp. *penězi*. *Mít sex* v tomto případě znamená jen to, že si prostituční turisté nárokovali výkony sexuálních služeb a moc nepřipouštěla partnerství. Hlavní rozdíl mezi prostituujícími osobami v evropských metropolích a v zemích třetího světa spočíval za prvé v enormním *ekonomickém mocenském rozdílu* mezi těmi, kteří poptávají, a těmi, kdo se nabízejí. Tyto mocenské sklony, popř. patrné bohatství turistů současně vyvolává nejistotu vůči tradičním normám, vede k dezorientaci mladých žen a mužů při volbě povolání a k nereflektovanému promíchání tradičních hodnot se západními hodnotovými vzory, jež se adaptují prostřednictvím úzkého kontaktu s turisty. Prostituční turismus má pro třetí svět anomální důsledky. Tyto důsledky se nejradikálněji manifestují v *prostitučním turismu s dětmi*. Z výše citovaného dotazování německých prostitučních turistů dále vyplynulo, že z počtu 661 heterosexuálních turistů mělo podle vlastních údajů *sex* s dívkami mladšími 16 let 8 (1,2 %), dalších 33 (5,1 %) uvedlo, že alespoň jedna z jejich domácích partnerek (obětí) byla mladší 18 let. Jestliže by se vyšlo z takového ne nerealistického populačního rozsahu od 200 000 do 400 000 německých sexuálních turistů, znamenalo by to, že se ročně vyskytlo alespoň 2 400 až 4 800 případů

⁴³³ G. Wuttke, *Kinderprostitution/Kinderpornographie/Tourismus. Eine Bestandsaufnahme*, s. 74-75.

(1,2 %) prostitučních kontaktů s nezletilými, resp. mladšími 16 let. K tomu se musí připočíst pravděpodobně ona šedá zóna, protože někteří muži budou odpovídat ve smyslu toho, co je sociálně žádoucí, a tedy uvádět vyšší věk dívek. I když by byla prostituující osoba ve skutečnosti starší, než mohl prostituční turista na základě vnějšího dojmu vnímat, nemění to nic na tom, že se muži, resp. prostituční turisté zjevně cítí být „přitahováni“ mladými či mladě vypadajícími ženami, resp. prostituujícími osobami, nebo že se dokonce chlubí tím, že měli sex s dítětem.

Aby se získaly specifické znaky jako věk, vzdělání, motivy, sexuální záliby takových mužů, jež vedou k prostitučnímu kontaktu s dětmi nebo s velmi mladými ženami, byly podle vlastních údajů sexuálních turistů vytvořeny tři skupiny:

skupina 1: muži s kontakty s 16letými nebo mladšími ženami (počet 19; 2,9 %);

skupina 2: muži s kontakty s 17 až 18letými dívkami (počet 56; 8,4 %);

skupina 3: muži s kontakty s 19letými a staršími ženami (počet 573; 88,7 %),

přičemž ti, kteří měli *intimní kontakty* s prostituujícími osobami mladšími 18 let, uvedli tyto důvody pro sexuální zneužívání nezletilých dívek:

- protože zde můžu mít sex se zvláště mladými ženami/dívkami;
- protože se cítím volnější ve vyžití svých sexuálních přání;
- protože člověk může dostat všechno, co chce.

Kromě toho z dotazování vyplynulo, že muži, kteří měli sex s mladšími dívkami, měli během svého pobytu ve srovnání se skupinou 3:

- sexuální kontakty s více ženami;
- řidčeji se „zamilovali“ do prostitutky a
- signifikantně méně plánovali nové shledání s nezletilými prostitutkami.

Muži ze skupiny 1 se kromě toho vyznačovali tím, že:

- byli srovnatelně starší;
- preferovali jiné sexuální praktiky a
- častěji praktikovali anální styk než muži ze skupiny 2, kteří tuto sexuální preferenci uváděli opět častěji než muži ze skupiny 3.

Kromě toho, že tyto závěry upozorňují na nesprávné používání pojmů sex, partnerství a dívka, také naznačují, že se turisté za účelem *dětské prostituce* chovají ještě bezohledněji, násilněji a nezodpovědněji než ti, kteří své kontakty omezují na dospělé osoby v prostituci. Také jazyková bariéra ukazuje na to, zda je vůbec myslitelné zařadit mezi *motivы* údajné „partnerství“ a „emocionální blízkost“. Celkově se tedy projeví markantní rozdíly mezi

sexuálními turisty, kteří vyhledávají sex především s mladými ženami/dívkami, a muži, kteří měli plnoleté partnerky. Hledání *partnerství* a *emocionální blízkosti*, jež bylo hlavní pro pozorovanou skupinu sexuálních turistů, hraje u mužů, kteří mají sex s nezletilými a velmi mladými ženami, jen velmi podřadnou roli. U nich stojí v popředí *vyžití sexuálních přání*. O dovolené si kupují na náklady dětí uspokojení sexuálních zálib, které by nemohli, nebo jen velmi těžko, vyžít ve vlastní zemi. Toto sexuální *vyžití* prostitučních turistů se zakládá na nerovnosti, totiž na *ekonomické, sociální, kulturní a pohlavní nerovnosti*, jež nemá nic do činění s nějakými domněle vyhledávanými nebo vnímanými „potřebami“ a „přáními“, kromě těch, které druhým lidem, ženám, dětem demonstrují vlastní *moc*.⁴³⁴

Již zmíněná psycholožka a politoložka *Andrea Rothe* provedla srovnání některých sociodemografických údajů mezi *prostitučními turisty* a *německými obyvateli mužského pohlaví*, a sice na základě těchto proměnných: *věková struktura, školní a odborné vzdělání, zaměstnání* v době rozhovoru, *mzdové poměry, rodinný stav* a *národnost*. Tyto údaje pocházejí z krátkého statistického dotazníku. Srovnávací údaje o dalších prostitučních turistech pocházejí z rozsáhlého statistického výzkumu z roku 1995.⁴³⁵ Srovnávací data o německých mužích pocházejí všeobecně ze sčítání lidí Spolkového statistického úřadu z roku 1993.⁴³⁶

Nejprve šlo o otázku, jak dalece odpovídají výsledky relativně malého vzorku této studie mnohem většímu vzorku statistického výzkumu, tzn. do jaké míry odrážejí testované osoby, zvolené podle principu náhody, průměru prostitučních turistů. Za další bylo středem zájmu, do jaké míry všeobecně odpovídají, resp. odporují sociodemografické údaje prostitučních turistů průměru německých mužů:

- a) *věková struktura*: nejmladšímu dotazovanému prostitučnímu turistovi v této studii bylo 22 let, nejstaršímu 70 let. Průměrný věk 24 dotázaných mužů činí 37 let. To odpovídá výsledkům statistických šetření, které docházejí celosvětově u německých prostitučních turistů k věkovému průměru 35 let. Nejčastěji se vyskytuje věková skupina od 20 do 40 let. V tomto vzorku je 18 z 24 dotazovaných mladších 40 let, což odpovídá 75 %, tedy třem čtvrtinám. Ze srovnání věkové struktury plyne: do 29 let je v Kleiberově výzkumu 36,4 % prostitučních turistů, ve studii A. Rothe 20,8 %. V populaci mužů SRN, kteří jsou starší 20 let, je 22,5 % mladších než 29 let. Mezi 30 a 39 lety je u Kleibera 38,4 % prostitučních turistů, ve studii Rothe 54,1 % a

⁴³⁴ *Ibid.*, s. 75-78.

⁴³⁵ Jedná se o *Kleiberův* výzkum z roku 1995, o němž však v citované knize chybí potřebné údaje.

⁴³⁶ A. Rothe, *Männer, Prostitution, Tourismus. Wenn Herren reisen...*, s. 68.

v celkovém německém obyvatelstvu 21,8 % mužů mezi 30 a 39 lety. Mezi 40 a 49 lety je ve výzkumu Kleibera 16,2 % prostitučních turistů, ve studii Rothe 8,3 %, ve srovnání s 17,3 % německých mužů celkově v této věkové skupině. Mezi 50 a 59 lety je v Kleiberově studii 6,1 %, ve studii Rothe 8,3 % a v mužské populaci SRN 18,9 % mužů mezi 50 a 59 lety. 60 let a více je v 8,2 % prostitučních turistů ve studii Rothe ve srovnání s 19,1 % celkové německé mužské populace. Kleiber nevedl rozhovor s žádným prostitučním turistou v Thajsku, jenž by byl starší 60 let;

- b) *stupeň vzdělání a příprava k povolání*: jedná se o srovnání tehdy nejvýše dosaženého školního vzdělání. V Kleiberově studii mělo 59,6 % prostitučních turistů v Thajsku dokončené základní vzdělání, zatímco ve studii Rotheové 37,7 %, ve srovnání s 39,0 % mužů v SRN. Reálnou školu absolvovalo ve studii Kleiberově 22,2 %, Rothe uvádí 25,0 % a v celkové mužské populaci Německa je to 11,7 %. Odbornou vysokou školu nebo univerzitu navštěvovalo v Kleiberových výzkumech 16,2 % prostitučních turistů, u Rothe je to 37,4 %, ve srovnání s 13,7 % mužů v SRN. Procenta, která zbývají do 100 % jsou muži bez dokončené školní docházky. Pokud jde o školní vzdělání prostitučních turistů, ukazuje se, že v Kleiberově studii bylo 4,7 % nekvalifikovaných prostitučních turistů v Thajsku. Ve studii Rothe se nehovořilo s žádným v tomto smyslu nekvalifikovaným, ale 12,5 % mělo pouze přerušené univerzitní studium. Učení dokončilo 85,8 % (Kleiberova studie), resp. 70,8 % (studie Rothe). Akademický stupeň mělo 9,4 % a 16,6 % (Rothe). Relativně velkou odchylku mezi studií Kleibera a Rothe s ohledem na prostituční turisty s (odbornou) maturitou, studiem a akademickým stupněm je možno kromě jiného odvozovat z toho, že Kleiber prováděl své studie v první řadě v Pattaya, kde je možno najít klientelu západních zákazníků, která patří spíše k neakademické vrstvě;
- c) *zaměstnání v době rozhovoru*: Rothe uvádí ve své studii 16,6 % nezaměstnaných mužů, 29,1 % zaměstnanců, úředníků či dělníků. 4,1 % tvoří studenti, 12,5 % důchodci a 37,5 % mělo svobodné povolání nebo samostatnou činnost. Nápadně vysoký je procentický poměr samostatně, resp. ve svobodném povolání činných mužů. Je to kromě jiného zdůvodněno tím, že dotazovaní většinou nebyli osloveni na explicitních pašálních turistických místech jako je Pattaya nebo Phuket. Individuálně cestující jsou v průměru déle na cestě, což ukazuje na flexibilnější pracovní dobu, jež je možná jen v oblasti samostatného podnikání nebo svobodného povolání. Kleiber měl ve své studii v Pattaya jen asi 2 % nezaměstnaných. Jsou to většinou muži, kteří opustili svou vlast střednědobě nebo dlouhodobě a v Thajsku kvůli vízu nebo z jiných

důvodů nehledají žádné stálé zaměstnání. To, že Kleiber potkal tak málo studentů, se vysvětluje opět kromě jiného tím, že své průzkumy prováděl v podstatě na paušálním turistickém místě v Pattaya a studenti spíše inklinují k tomu, že se distancují od míst s *Neckermann-turisty* (turisty, kteří škádlí). K srovnatelným výsledkům dochází ale Kleiber ohledně vysokého podílu důchodců. Uvádí 14,3 % důchodců, což může na první pohled udivit vzhledem k vysokému podílu relativně mladých mužů. Důvod spatřuje v následujícím: skutečnost, že se věková struktura dotazovaných mužů v Thajsku podstatně nelišila od statisticky očekávané, ba naopak že muži ve věku 30 - 40 let byli dokonce nepoměrně silně zastoupeni, ukazuje, že měli ve skupině sexuálních turistů nad očekávání mnoho čerstvých důchodců. Celkově bylo ve studii Rothe 66,5 % vykonávajících zaměstnání a u Kleibera 77,7 % mužů s celodenním zaměstnáním. Vysoký podíl mužů, kteří jsou zaměstnaní na plný úvazek, lze očekávat, protože většina prostitučních turistů je za prvé v zaměstnaneckém věku a za další daleké cesty do Thajska i koupě prostituujících osob předpokládají určitý ekonomický *potenciál*;

- d) *struktura příjmů*: statistika měsíčních brutto příjmů v obou studiích ukázala, že dotazovaní muži pocházejí ze všech příjmových vrstev, nebo obráceně formulováno, příjmová skupina nemá žádný vliv na chování prostitučního turismu. Údaje ohledně hrubého měsíčního příjmu prostitučních turistů objasnily, že prostituční turisté pocházejí z relativně blahobytných poměrů. Kleiber došel k průměrnému příjmu 4500.- DM. Celkově jsou tedy sexuální turisté skupinou průměrně až dobře vydělávajících mužů;
- e) *rodinný stav*: podle Kleibera tvoří v Thajsku 75,8 % prostitučních mužů svobodní, u Rothe je to 70,8 %, v obyvatelstvu SRN je 43 % mužů svobodných. Ženatých jsou u Kleibera jen 4 %, ve studii Rothe 8,3 %, vůči 51 % ženatých mužů v SRN. Rozvedených uvádí Kleiber 15,2 %, Rothe 16,6 %, v Německu byla v této době jen 3 % rozvedených mužů. Vdovci tvoří u Kleibera 1 %, u Rothe 4,1 %, v Německu jsou celkově 3 % ovdovělých mužů. Zbytek v obou studiích tvoří muži, kteří jsou sice svobodní, ale žijí ve stálém, nemanželském partnerství. Vysoké procento svobodných mužů se vysvětluje tím, že je většina prostitučních turistů ještě relativně mladých. Ve studii Rothe žilo z 24 dotazovaných vedle dvou ženatých dalších šest v partnerství, jež označovali jako stálé. To dává průměr 33,3 % těchto mužů. Kleiber dochází k srovnatelným závěrům. Podle něj žilo 25 % prostitučních turistů ve své vlasti ve stálém partnerství a dalších 6,1 % uvedlo, že má více než jedno partnerství ve své

vlasti. To znamená, že podle Kleiberovy studie žilo 35,1 % prostitučních turistů ve své vlasti ve stálých partnerstvích. Vzhledem k potomstvu uvedlo ve studii Rothe 7 mužů, že jsou už otci, což je 29,1 %. Z těchto otců mělo 5 jedno dítě a dva muži měli dvě děti. Z mužů se dvěma dětmi byl jeden vdovec, ten druhý rozvedený. Mezi otci s jedním dítětem byl jeden ještě ženatý, jeden rozvedený, jeden mezitím vdovec a dva muži se stali otci v nemanželském životním společenství;

- f) *národnost*: v obou studiích byli dotazováni německy mluvící muži, a sice Němci, Švýcaři a Rakušané. U Rothe bylo 17 (70,9 %) Němců, 4 (16,6 %) Rakušané a 3 (12,5 %) Švýcaři.⁴³⁷

Mikrologická rovina, motivace prostitučních turistů a jejich skutečné zkušenosti, se pak zabývá otázkou, kterou *původní motivaci* mají prostituční turisté, tzn. jaké *formy vztahů* hledají v cílových zemích. Hledání určitého *vztahového konceptu* představuje spouštěcí motivaci pro další jednání. Kromě toho se v této souvislosti zkoumalo, které asociace spojují muži s těmito vztahy. Tato analýza měla také demonstrovat jednání prostitučních turistů podle jejich *individuální socializace*. Kromě konkrétních výpovědí v rozhovoru se tak mohl nalézt přístup k jejich vnitřním konceptům jednání. Dělení do skupin je podstatně postaveno na vnitřních souvislostech, které dotazovaní artikulovali. Systematizace proběhla na cestě od konkrétního případu k všeobecné struktuře, tedy pod pojmem *rekonstrukce případu*. Nešlo tedy o abstraktní postavy ve smyslu „ideálního typu“, nýbrž spíše o rozdílná individua, jež se dají na základě stanovených cílů a vzorců chování shrnout do skupin. Podle analýzy rozhovorů se ukazuje, že tito muži usilují o rozdílné formy vztahů, které odpovídají ve svém rozsahu těm, jež vyhledávají také s ženami ve své vlasti. Rozličné je ale procentuální zastoupení: největší skupina prostitučních turistů vyhledává podle očekávání krátké sexuální kontakty s místními prostituujícími (asi 40 %); druhá skupina si kupuje dlouhodobě jednu prostitutku; třetí skupinou jsou muži, kteří hledají mezi thajskými prostitutkami životní partnerku, a to buď aby ji vzali s sebou do Německa, nebo se chtějí na čas usadit v Thajsku; čtvrtou velkou skupinou jsou muži, kteří hledají v Thajsku „zvláštní ženu“; a konečně existuje relativně malá skupina většinou mladších návštěvníků, kteří jsou zde poprvé, kteří nemají původně skutečně v úmyslu být činnými v prostitučním turismu, ale pak si přece jen koupí nějakou prostitutku. Většinou to zdůvodňují „nezamýšlenou“ ztrátou kontroly - autorka tyto muže označuje jako ty, „kteří do toho spadli“.

⁴³⁷ *Ibid.*, s. 69-74.

Dále budou představeny *znaky a zvláštnosti*, jež lze stanovit u různých skupin prostitučních turistů. V této souvislosti je důležité, že jsou přechody mezi vůdčími motivacemi pro jednání pohyblivé a že se mohou v průběhu času měnit. Existují například muži, kteří mají na začátku jen krátké sexuální kontakty, pak ale přecházejí k tomu, že si koupí jednu prostitutku na celou dovolenou; další „vlastně“ hledají životní partnerku, střídají ale fakticky „své“ prostitutky skoro tak často jako muži, kteří chtějí jen *one-night-stand*, tzn. na jednu noc. Zdůvodňují to tím, že právě tato prostitutka není (ještě) ta „správná, pravá“. Představení motivů je proto třeba chápat jako popsání kontinua:

- *Prostituční turisté, kteří vyhledávají krátký sexuální kontakt*, jsou většinou s dívkou jednu noc, někdy také ještě druhou či třetí noc. Zpravidla poznají prostituující osobu večer v baru nebo na diskotéce a vezmou si ji odtamtud do svého hotelového pokoje nebo bungalovu. Největší část mužů této skupiny příliš nepřemýšlí o svém chování. Jsou-li dotázáni na důvody svého jednání, vyjádří se často větami typu, že je to tady přece docela normální a že to patří právě k dovolené v Thajsku. Pro ně je především důležité, že sexuální kontakt málo stojí, že je možné jej snadno mít a že s nimi prostituující osoby mile zacházejí. Kontakt s prostituujícími osobami pro ně představuje příjemný způsob pudového uvolnění a prostředek k zvýšení mužského pocitu vlastní hodnoty. Emocionální rovina se nepožaduje. Další podskupinou jsou sexuálně nezkušení muži, kteří chápou sex s osobami v prostituci jako „rozšíření zkušenosti“. To se týká sexuálního aktu jako takového i skutečnosti, že dívka či žena patří k jiné rase. Tento krátký sexuální kontakt hledají také muži, kteří se chápou jako *zarytí (staří) mládenci*. Bývají starší – asi od 40 let – a jsou relativně pravidelnými návštěvníky Thajska. Pro ně je to v první řadě otázka pudového uvolnění a „tělesné hygieny“, zač považují svou ejakulaci. Je možné konstatovat, že většina prostitučních turistů této skupiny odpovídá nejvíce teorii, že je pouhý sex pro muže důkazem jejich *hegemoniální maskulinity*. Tato oblast jim nabízí prokázat tento druh „mužnosti“ rychle, levně a bez nebezpečí důsledků. Pocit jejich vlastní hodnoty je silně závislý na – pokud možno častém – provádění pohlavního aktu a dosažení orgasmu, spojeného současně s oddělením sexuálního a emocionálního vzrušení;
- *prostituční turisté, kteří si kupují dlouhodobě jednu prostitutku*, si přejí to, co je dlouhodobé a spolehlivé, a současně je pro mnohé z nich důležité, že je jasné oddělení mezi jejich chováním o dovolené a jejich životem ve vlasti. Požadavek spolehlivosti a stability platí ovšem jen pro prostituující osobu. Sexuální aspekt už není tak důležitý, i když ne nevýznamný. Jde jim spíše o zábavu a doprovod. Často jsou to také muži,

kteří jsou doma pevně vázáni, např. manželstvím. Prostituční turismus pak chápou jako „zasloužené vyrovnání“, jako dobu, v níž mají „právo“ si prostřednictvím koupě ženy či dívky nechat uspokojit své potřeby. Zdůrazňují zvláště podřízenost a služebnost prostitutek. Užívají si aspekt totální kontroly. Prostituuující pro ně také představuje prestižní objekt. Tento typ prostitučního turismu je upřednostňován kvůli strachu z pohlavních chorob, zejména AIDS. Věk mužů je většinou od 50 let;

- *prostituční turisté, kteří hledají životní partnerku*, často uvádějí, že jsou zklamáni vztahy s ženami ve své zemi. Hledají určitý druh náklonnosti, péče. Jedním z paradoxů je, že se tito muži často vyjadřují, že jsou, pokud jde o sex, spíše zklamáni prostitutkami než sexem s neprostituuujícími ženami ve své zemi. Jako platící zákazníci mají velmi vysokou míru kontroly;
- *muži, kteří hledají „zvláštní ženu“*, nemají většinou před očima žádnou specifickou formu vztahu v úzkém smyslu slova, přejí si ale spíše dlouhodobější partnerství. Doufají, že vzhledem k úplné jinakosti domácích prostitutek u nich najdou (ještě) „zdravý“ svět v oblasti mezi pohlavími. Všichni muži s touto motivací věří na „neobvyklost“ thajských žen, což odvozují buď od „exotického“ zjevu, nebo od domněle „jiné“ sexuality. Další prostituční turisté této skupiny vidí ono zvláštní také v charakteru thajských prostituuujících osob. Tato očekávání pak ale narazí v rámci reálného, dlouhodobějšího vztahu;
- *muže, kteří „do toho spadli“*, označuje autorka také jako ty, kteří „do toho byli vtaženi“. Někteří z nich mají šťastný vztah ve své zemi, jiní odmítají prostituční turismus z *eticko-morálních důvodů*. Fakt, že si přesto koupili nakonec prostitutku, vysvětlují tím, že byli „vtaženi“ přáteli, tedy že došlo k určitému druhu skupinového nátlaku. Většina mužů této skupiny zdůvodňuje ale své konání extrémní konzumací alkoholu. Skrze nadměrnou nabídku těchto žen a dívek byli sexuálně tak vzrušeni, že se dostali „mimo kontrolu“. Sexuální interakce je jim poté nepříjemná, cítí částečně vinu, jsou znejistěni a je jim to líto. Někteří vnímají dodatečně odpor vůči sobě, vůči ženě a sexuálnímu aktu.⁴³⁸

2.7.12 Klasifikace pachatelů CSEC pro diagnostickou a terapeutickou práci

Většina poznatků o pachatelství pochází z oblasti psychoterapie. Pro diagnostickou a terapeutickou práci se používají většinou klasifikace, které byly získány ze zkušenosti

⁴³⁸ *Ibid.*, s. 75-84.

s usvědčenými pachateli sexuálních trestných činů. Jde přitom v první řadě o vhléd do otázky *proč sexuálně motivované činy s dětskými oběťmi a o posouzení potřebnosti, schopnosti nebo motivace terapie u pachatelů*. Základem používaných klasifikací v této oblasti jsou většinou údaje, jež byly shromážděny a uspořádány po zatčení, přiznání nebo odsouzení, tedy více či méně věrohodné:⁴³⁹

U *fixovaného typu pachatele* (primární sexuální zájem o děti) se jedná o člověka, jehož pedosexuální zájmy sahají zpět až k počátku jeho psychosexuálního vývoje, do jeho vlastní adolescence. Tyto lidi vzrušuje nevinnost, otevřenost a dětský vzhled. Sexuální fantazie a myšlenky jsou výlučně fixovány na děti, většinou určitého pohlaví (snad chlapce) a určité věkové skupiny. Tito pachatelé se také silně identifikují se svými dětskými oběťmi, které ještě nepřekročily věk puberty. Tito lidé si údajně hluboko ve svém nitru přejí, aby zůstali dítětem a připodobňují proto své chování a své zájmy dítěti. Stávají se sami ve vztahu k oběti dítětem nebo přijímají určitý druh rodičovské role. Kvůli pocitům nedostatečnosti, méněcennosti, strachu nebo viny se vyhýbají partnerům stejného věku. Sexuální vztahy s vrstevníky jsou proto výjimkou a často jen reakcí na sociální tlak nebo možnost, jak přijít k dětem přes družku. Činy jsou mnohdy následkem životního příběhu. Osobnost fixovaného pachatele je nezralá. Už během své puberty pociťuje, že je jiný než ostatní, že jeho sexuální sklon jde směrem k dětem. Také cítí, že jeho úmysly a takové činy nejsou akceptovány okolím, a hledá ochranu před společností, o níž ví, že ho může při odhalení jeho konání ohrožovat. Proto se u něho vyskytuje velmi silná snaha přizpůsobit se, tzn. nebýt za žádnou cenu nápadný. Jednak tedy vyhledává blízkost dětí a dále ochranu před společností, v níž žije. Nejlepší ochranou stran toho je společenská vážnost. Proto dělá tento typ pachatele nezřídka strmou kariéru v povolání. Ostatně je to také vysvětlení toho, že jsou stále znovu odhalováni lidé se zvláště váženými povoláními (např. učitelé, dětské lékaři, sociální pedagogové, faráři).⁴⁴⁰

U *regresivního typu pachatele* patří primární sexuální orientace vrstevníkům. Jeho pedosexuální zájmy vznikají teprve v dospělosti a jsou následkem zátěží, stresů, sporů a manželských krizí. Tito pachatelé jsou proto většinou ženatí nebo mají alespoň dostatečnou příležitost k sexuálním vztahům s vrstevníky. Rozvíjejí se u nich také pocity nedostatečnosti,

⁴³⁹ A. Gallwitz, *Klassifikation von Pädokriminellen zwischen Therapie und polizeilicher Ermittlung*. In: *Sexueller Missbrauch von Kindern. Dokumentation der Nationalen Nachfolgekonzferenz „Kommerzielle sexuelle Ausbeutung von Kindern“*, s. 110; srov. A. Gallwitz / M. Paulus, *Kinderfreunde-Kindermörder: authentische Kriminalfälle, Fallanalysen, Vorbeugung*, s. 88-92.

⁴⁴⁰ A. Gallwitz, *Klassifikation von Pädokriminellen zwischen Therapie und polizeilicher Ermittlung*. In: *Sexueller Missbrauch von Kindern. Dokumentation der Nationalen Nachfolgekonzferenz „Kommerzielle sexuelle Ausbeutung von Kindern“*, s. 110; srov. A. Gallwitz / M. Paulus, *Kinderfreunde-Kindermörder: authentische Kriminalfälle, Fallanalysen, Vorbeugung*, s. 89.

je otřesena identita, obraz sebe sama a obraz sexuálního výkonu. Oběť je zde druhem *náhrazky dospělého*. Činy sexualizovaného násilí vycházejí nezřídka ze zážitků neúspěchu s dospělými partnery. Na rozdíl od fixovaného typu pachatele je jeho primárním cílem většinou pohlavní styk s oběťmi. Důležitou roli hrají nadměrné používání alkoholu a vztahy s velkými konflikty. Vnější zátěže se setkávají s nedostatečnými schopnostmi zvládat konflikty a s určitými osobnostními znaky, jako například se sklonem k impulzivním reakcím. U tohoto typu pachatele je oběť náhražkou sexuálního objektu ve stejném věku. Proto je pochopitelné, že se zde jedná většinou o dívky a starší děti. Zpravidla disponují tito pachatelé také vědomím bezpráví. Tento typ pachatele se jeví na rozdíl od fixovaného typu jako lépe léčitelný, vykazuje větší schopnost lítosti a menší počet obětí. Jeho kriminální jednání nemusí být trvalé. Opakovaná jednání ale působí na práh zamezení činu a zvyšují pravděpodobnost budoucích ataků. Důležité podněty k činu přicházejí u těchto pachatelů z rodinné dynamiky, ze zápletek členů rodiny. Činy jsou snahou, jak zacházet se zátěžovými událostmi, se situací, a dějí se, alespoň zpočátku, spontánně. Pachatel ve svých možnostech zvládnutí spadá zpět do dřívějších stupňů. Na straně oběti-dítěte může být určitým popudem, že se tlačí mezi hádající se partnery, nebo že si umí dospělého omotat kolem prstu. Na počátku je úzký vztah k otci výhodou, aby si mohlo dítě více dovolit, aby mohlo vytlačit další sourozence a matku, která toho méně dovolí. Později musí dcera matku ve všem nahradit a je ve svých svobodách enormně omezena.⁴⁴¹

Pachatel incestu protíná oblast fixovaného i regresivního typu pachatele. Zneužívá děti a mladistvé uvnitř jádrové rodiny, tzn. v pozici otce, nevlastního otce, bratra, strýce nebo přítele matky. V žádné jiné oblasti není ochota ohlášení tak malá a tím šedá zóna tak velká. Incestní chování sahá od nadměrné citové angažovanosti vůči dítěti až ke zcela na sex orientovanému vztahu mezi dítětem a dospělým. K odhadu ohrožení nebo rizika recidivy je nápomocné rozlišování fixovaného, resp. regresivního pachatele.

Pesimističtější pohled nabízí *fixovaný pachatel incestu*, který se ve svých sexuálních preferencích orientuje na děti. Jedná-li se o incest fixovaného typu pachatele, hraje rodinná dynamika nepatrnou roli. U tohoto pachatele existuje obecná sexuální orientace na děti, není omezena na děti z vlastní rodiny a v popředí stojí jeho individuální vývoj, jeho psychodynamika. Těžiště incestních činů spočívá tedy v psychodynamických procesech, v zásadní dispozici a orientaci na děti. Jeho oběťmi jsou také chlapci v rodinném okruhu. Jediným rozdílem vůči zneužívání mimo rodinu je snadnější přístup k dětem.

⁴⁴¹ A. Gallwitz / M. Paulus, *Kinderfreunde-Kindermörder: authentische Kriminalfälle, Fallanalysen, Vorbeugung*, s. 89-90; A. Gallwitz / M. Paulus, *Grünkram. Die Kinder-Sex-Mafia in Deutschland*, s. 58.

U sexuálního zneužívání uvnitř rodiny *regresivním typem pachatele* stojí v centru rodinná dynamika, tzn. povaha vztahů mezi všemi členy jádrové rodiny s jejich psychodynamikou. Rozhodující roli tedy hrají předcházející životní situace a rodinné dysfunkce. Převážná většina incestních činů je páchána tímto typem pachatele. Jen zřídka buduje déle trvající sexuální zájmy o děti. Sexualizované násilí je následkem rodinné funkční poruchy, manželské krize, životní krize, onemocnění nebo jiného traumatu. Tento druh a způsob reakce na poruchy v rodině není ale způsoben aktuální rodinou, nýbrž spočívá v dispozici pachatele. Jako pomůcka při přiřazení k fixovanému nebo regresivnímu typu pachatele se může použít také pohlaví oběti.⁴⁴²

Další rozlišení podle míry použitého tělesného násilí zahrnuje *sexuální kontakty pod nátlakem a sexuální kontakty s násilím* (vykořisťující čin a sadistický čin):

Sexuální kontakty pod nátlakem jsou činy, u nichž stojí v popředí svádění, přemlouvání a využití situací. Pachatel se více či méně šikovně snaží přimět děti k sexuálnímu jednání. U takových pachatelů je v pozadí činů touha po náklonnosti a tělesném kontaktu. Objevují se u něho silné tendence popírat a uvádět, že dítě tyto činy přijímalo se souhlasem. Často si přejí takoví pachatelé dětskou oběť jako objekt lásky, zavazují děti vůči sobě, získávají, resp. *podplácejí* si je pozorností a péčí, odměňují prostřednictvím uznání a chvály.

Pojem sexuální kontakty s násilím popisuje chování pachatele, u něhož se používá tělesné násilí, zastrasování a bezmocnost. Sahají od útoku až po tělesné přemožení oběti. Zde se rozlišuje mezi *vykořisťujícím a sadistickým činem*:

u vykořisťujícího činu se užívá násilí jen tehdy, je-li ho třeba k dosažení cíle činů. Mezi pachatelem a obětí nevzniká emocionální vztah. Pachatel vidí oběť jen jako objekt pro uspokojení. Sexuální akt je ve službě potřeby moci a podřízení. Agrese se používá jako prostředek k cíli. Údajné sexuální potřeby jsou při vysvětlování činů často předstírány, ve skutečnosti jde o dětskou oběť jako lehce ulovitelnou *kořist*. Každý odpor ze strany oběti může ale také u takových činů vyvolat rychle nepřátelství pachatele a ještě větší násilí;

u sadistického činu je tělesná agrese erotizována. Týrání, ponižování, strach, trýznění, nouze, utrpení zde nespočívají v hněvu a zlosti, nýbrž jsou nutnými předpoklady pro sexuální vzrušení a sexuální uspokojení. Cílem je zranění, potrestání a úplné ponížení oběti. Pachatel přitom používá také podstatně více násilí, než je třeba k přemožení dítěte. U těchto činů si

⁴⁴² A. Gallwitz / M. Paulus, *Kinderfreunde-Kindermörder: authentische Kriminalfälle, Fallanalysen, Vorbeugung*, s. 90-91; A. Gallwitz / M. Paulus, *Grünkram. Die Kinder-Sex-Mafia in Deutschland*, s. 60.

pachatelé vyžívají fantazie, činy si v představách vícenásobně přehrávají a přesně plánují. Skoro bez výjimky se při sadistických činech užívají předměty a zbraně.⁴⁴³

2.7.13 Klasifikace pachatelů CSEC pro vyšetřování

Toto dělení vychází z faktu, že ze zkušenosti dotazníků a výsledků podezřelých ze spáchání těchto činů vyplývá, že je velmi důležité blíže objasnit a více zkoumat chování před prvním zatčením. Také pro pozdější posudek to nabízí úplnější přehled o celkovém spektru chování takového člověka. Proto se rovněž sledují tato rozdělení, která jsou méně zaměřena psychologicky a více orientována na praxi a policejní vyšetřování a jež vycházejí ze zacházení s podezřelými před trestněprávním zpracováním, odsouzením a terapeutickou intervencí. Při objasňování podezření ze spáchání činů sexualizovaného násilí na dětech nebo k lepšímu porozumění chování těchto lidí, při pátrání po dalších možných obětech a především k úspěšnému, rozsáhlému zajištění důkazů, ale také pro vytváření koncepcí prevence je u tohoto dělení v popředí poznání, odhadnutí a posouzení podezřelých nebo pachatelů, pokud jde o to, *jak* dochází k sexuálním činům s dětmi a *jak* probíhají.⁴⁴⁴

Pachatel motivovaný situací má své sexuální partnery v zásadě také v oblasti dospělých. Pachatelem ho činí vhodná příležitost, často spojená s určitou radostí z experimentu. Nežádka se vyskytuje v zemích s prostitučním turismem.⁴⁴⁵ Nemá pravou sexuální preferenci na děti. Spouštěčem pro spáchání činu jsou u něho nejrozličnější, většinou komplexní motivy, stres nebo nejistota. Počet obětí je u takových pachatelů většinou spíše malý. Volba oběti se všeobecně zaměřuje na bezmocné a jednoduché oběti. Může docházet také k proviněním vůči starým, postiženým nebo nemocným lidem. Tito lidé mohou být i vícenásobní pachatelé se spíše nízkým socioekonomickým statusem. Podle převládajícího vzorce chování, zjištěného při vyšetřování, se dají pachatelé motivovaní situací dále rozdělit na:⁴⁴⁶

sexuálně vychýlený typ disponuje malým vědomím vlastní hodnoty a nepatrnými možnostmi zvládnutí konfliktu. Děti jsou pro tyto pachatele v extrémních zátěžových situacích náhražkou za sexuálního partnera, který by odpovídal jejich věku. Jedná se svou obětí také

⁴⁴³ A. Gallwitz / M. Paulus, *Kinderfreunde-Kindermörder: authentische Kriminalfälle, Fallanalysen, Vorbeugung*, s. 91-92.

⁴⁴⁴ A. Gallwitz, *Klassifikation von Pädokriminellen zwischen Therapie und polizeilicher Ermittlung*. In: *Sexueller Missbrauch von Kindern. Dokumentation der Nationalen Nachfolgekonzferenz „Kommerzielle sexuelle Ausbeutung von Kindern“*, s. 111; A. Gallwitz / M. Paulus, *Kinderfreunde-Kindermörder: authentische Kriminalfälle, Fallanalysen, Vorbeugung*, s. 92.

⁴⁴⁵ A. Gallwitz / M. Paulus, *Grünkram. Die Kinder-Sex-Mafia in Deutschland*, s. 63-64.

⁴⁴⁶ A. Gallwitz, *Klassifikation von Pädokriminellen zwischen Therapie und polizeilicher Ermittlung*. In: *Sexueller Missbrauch von Kindern. Dokumentation der Nationalen Nachfolgekonzferenz „Kommerzielle sexuelle Ausbeutung von Kindern“*, s. 111-114; A. Gallwitz / M. Paulus, *Kinderfreunde-Kindermörder: authentische Kriminalfälle, Fallanalysen, Vorbeugung*, s. 93-95.

vzhledem k náhradní funkci v rodině. Základním hlediskem pro volbu oběti je většinou jednoduchá dostupnost, proto se to týká většinou dětí z vlastní rodiny. Při spáchání činu se objevují donucení i násilí. Ve vlastnictví těchto pachatelů se nachází spíše pornografie s dospělými. Jestliže se nalezne *dětská pornografie*, jedná se často o *vlastní zachycení činů*;

bezskrupulózní vykořisťovatelský typ bez mravního uvažování využívá a zneužívá vše a každého ve svém okolí. Sexualizované násilí je součástí jeho obecného vzorce chování v každodenním životě. Podle rizika odhalení lže, klame a také krade. Kritérii pro volbu oběti jsou příležitost a disponovatelnost. Využívá pro své činy zpravidla donucení, ale také svádění nebo jiné lokální prostředky u cizích nebo známých dětí. Jsou-li oběťmi děti z vlastní rodiny, jedná se o pachatele incestu bez mravního uvažování. Postup může být násilný, nebo bez tělesného násilí. Mottem pachatele je: *proč ne?*. Shromažďuje často kriminální romány, dospělou pornografii se sadistickým obsahem, někdy *dětskou pornografii*, především s *oběťmi v pubertálním věku*. V rozhodnutí k činu je velmi impulzivní, zřídka sexuálně deviantní. Velmi ohroženou skupinou jsou pubertální děti. Tito pachatelé jsou lidé s nepatrnými schopnostmi empatie, vyhovuje jim hedonistické klima ve společnosti, jednají pak podle motto *dovoleno je to, co se líbí*. Vykazují také vždy psychopatické tendence a nezřídka ztělesňují „přátelského souseda od vedle“;

typ zážitkového pachatele sexuálně nerozlišujícího je člověk, jenž je ve svých sexuálních preferencích málo určen. Miluje změnu, potřebuje příjemné vzrušení z toho, co je nové. V sexuální oblasti je ochoten všechno vyzkoušet. Jeho základní motivy v sexu jsou vyzkoušet a experimentovat. Zabývá se svými fantaziemi s plným požitkem, prožívá je, když se naskytne vhodná příležitost. Je bez zábran promiskuitní, často viděný *konzument prostitutů* a je možno jej nalézt na mnoha místech jako aktivního *prostitučního turistu*. Je spíše sběratelem zkušeností a objektů a méně se zajímá o vztahy. Ve svém normálním životě poskytuje celou šíři svazků od zdánlivě poctivé nenápadnosti až k exaltovanému způsobu života. Ve své sexualitě „šel už cestou necestou“, prožil už mnoho nebo všechno (nevěstince, sado-maso-studia, skupinový sex, Swinger-Clubs). Za zneužívajícím jednáním u něho stojí izolovaná vztahová neschopnost, popř. strach ze vztahu. Vztahy k vrstevníkům mimo prostituční scénu mohou být utvářeny nejistotou, nedostatečnými komunikačními schopnostmi nebo strachem z toho se vázat. Kromě toho je dobře kompenzován a ví, jak zacházet se svým strachem. Jeho touha po potvrzení je často doprovázena nutkavými nebo rituálními rysy. Jeho strach z blízkosti a úzkých vztahů je držen v šachu extrémně benevolentním postojem k sexuálnímu chování. Zabývá se tím, co je jedinečné, jedinečnostmi v situaci a zážitky, které ještě neměl, aby oklamal prázdnotu své bezvztahovosti. Je také

mistrem racionalizace. V jeho očích hraje roli domněle nepatrné nebezpečí nákazy, *nedostatečná profesionalita dětských prostitutů*, co je nesprávně vychované, přírodní. Popudem pro něho je zcela jasně zvláštní prosté dítě nebo mladistvý, kteří normálně prostituci neprovozují. Dětské oběti volí také z nudy, aby získal něco nového do své sbírky sexuálních zkušeností. Tito pachatelé mají spíše vyšší socioekonomický status. Vlastní zpravidla velkou sbírku pornografie a erotického materiálu. *Dětská pornografie* je jen malou částí. U tohoto typu pachatele není nic jisté, neexistuje žádné „nikdy“ nebo „nemyslitelné“. Na druhé straně se více kontroluje a disponuje mnoha možnostmi náhradního uspokojení. Nebezpečí u něho spočívá v zaobírání se fantaziemi, v jeho extrémní zaujatosti a radosti z experimentů. V sexualitě se jedná o extrémně povrchního člověka, lze předpokládat větší počet dětských obětí a terapeutické možnosti jsou omezeny;

společensky otrěsený typ pachatele / ten, kdo stojí stranou zahrnuje řadu pachatelů, kteří jsou nápadní poruchami přizpůsobení, osobnosti a inteligence. Podle vnějšího projevu mohou sahat od plachého teenagera až k excentrickému, u matky žijícímu starému mládenci. Jsou často ochromeni agresí, mají těžkosti s vyjádřením hněvu a zloby, jsou poháněni nahromaděnými pocity. Sexuální zájem o děti vychází ze zvědavosti a nejistoty nebo z impulzivních rozhodnutí. Dětské oběti nejsou pro tyto pachatele nebezpečnými objekty v tom, že si mohou vyžít své sexuální fantazie. Na straně pachatele existují duševní či psychické poruchy, může příležitostně docházet k zvlášť násilným činům. U obětí se jedná o známé a cizí děti, často děti, které padnou do oka jako tzv. typy obětí. Někteří z těchto pachatelů vlastní erotické materiály, většinou se jedná o dospělou pornografii;

skupina *fixovaných pachatelů*⁴⁴⁷ se vyznačuje jednoznačnými sexuálními preferencemi pro děti. Tento sklon nebo toto zaměření je pevný sexuální vzorec chování. Sexuální fantazie se zaměřují také na děti. Jejich činy sexualizovaného násilí nevznikají ze zátěží nebo nejistoty, nýbrž proto, že se cítí být dětmi sexuálně přitahováni. Ačkoli mají v jednotlivostech mnohé rozdílné osobnostní rysy, je vzorec jejich sexuálního chování ve vysoké míře předvídatelný. Počet těchto pachatelů je jistě menší než těch, kteří jsou motivováni situací, počet jejich obětí je ale mnohem větší. Jsou známi vysokou měrou zapírání, tzn. že svým dětským obětem připisují všechnu motivaci a iniciativu, říkají, že se jedná ze strany oběti o ošklivou hru, intriky a vůbec o nedorozumění. Většinou se u nich jedná o oběti mužského pohlaví. Pocházejí spíše z vyšší socioekonomické vrstvy a volí povolání, v nichž mají přístup k možným obětem;

⁴⁴⁷ A. Gallwitz / M. Paulus, *Kinderfreunde-Kindermörder: authentische Kriminalfälle, Fallanalysen, Vorbeugung*, s. 95-97.

svůdce nebo pedosexuální (pedofilní) pachatel v úzkém smyslu se uchází o své oběti po delší dobu. Svádí, přičemž u oběti krok za krokem a trpělivě podryvá zábrany a odpor. Mnohé děti dovede do bodu, v němž vymění sexuální činy za *pozornost, uznání* nebo *dárky* od pachatele. Někteří z těchto pachatelů se snaží o více obětí současně. Mezi nimi se nacházejí často děti ze stejné třídy, skupiny mládeže, ze sousedství nebo už traumatizované či zanedbané děti, tzn. snadné oběti. Takový pachatel umí s dětmi mluvit, naslouchat jim, přizpůsobit se jim, identifikovat se s nimi. Nebo ovlivňuje oběť svým postavením a autoritou úřadu. Jeho problémem není, jak přijít k novým dětem, nýbrž jak se zbavit dětských obětí po dosažení určité věkové hranice, aniž by byl porušen příkaz mlčení. Samozřejmě je schopen použít tělesného násilí nebo výhrůžek, když chce zabránit odhalení nebo tomu, aby jej oběť opustila dříve, než se jí on sám „zbaví“;

introvertní pachatel se vyznačuje nedostatkem komunikačních dovedností. Není schopen děti svádět. Jeho oběti jsou proto většinou cizí a velmi malé děti, které pozoruje na hřištích nebo podobných místech. Jeho činy mohou být krátké sexuální útoky nebo exhibicionistické projevy před dětmi, ale také sexuální obtěžování po telefonu. Tito pachatelé patří rovněž mezi *zákazníky dětských prostituujících*. Kvůli společenskému utajení nebo ze zoufalství ze své neschopnosti přijít k dětem vyhledávají „alibi-manželství“ nebo vztah s ženou, která vychovává děti sama. Tento pachatel vykazuje určitou podobnost se společensky ořeseným pachatelem ze skupiny situačně motivovaných. Důležitým rozdílem je ale stálá sexuální preference pro děti u tohoto pachatele;

sadistický pachatel představuje nejmenší skupinu ze skupiny na děti fixovaných pachatelů. Jsou pro něho důležité reakce obětí. Jeho sexuální vzrušení a uspokojení vyvolává působení tělesné, duševní bolesti, trýznění, reakce zoufalství, bezmocnosti a strachu. Jeho počínání je rozděleno do dvou fází: doba, dokdy je dítě v jeho moci, a doba poté, v níž se oběť cítí být v jeho moci. Podstatnou roli u něho hrají slibování, svádění a násilí. U tohoto pachatele je třeba vycházet ze zvláště vysokého rizika únosu a zabití oběti.

2.8 Intervenční strategie s jejich požadavky a doporučeními

2.8.1 Potírání poptávky

Různé *formy poptávky* vyžadují *různé přístupy* k jejímu *potírání*. Dítě by mělo obdržet potřebné prostředky k obživě, které by odbouraly prvek nabídky, klient by potřeboval minimálně lepší vzdělání o sexuálním styku s nezletilými, o právech dítěte a právním řádu, pokud možno zasazené v širším kontextu trestního práva a postihů chování, jež živí trh s dětmi (což záleží na konkrétní povaze klientovy poptávky), a konečně kuplíř by měl být

stíhán za zločinné vykořisťování. Pro tvorbu programů, jejichž cílem je redukce poptávky to znamená, že například informační kampaně zacílené na konzumenty, kteří jsou čistě pasivními aktéry při zneužívání/obchodování budou efektivní pouze do té míry, nakolik berou na vědomí onu pasivitu a adekvátně tomu přizpůsobují obsah kampaně. Protože poptávku v tomto případě vytváří někdo úplně jiný (v případě umělé poptávky obchodník s dětmi), obsah kampaně musí vzít v úvahu filantropickou motivaci konzumentů a podle toho být zaměřen. Například kampaň, jež chce veřejnost informovat o její roli v případě pouličních prodejců květin (např. potenciální obchod s dětmi, zneužívání, dětská práce, donucování, přítomnost třetí osoby, která ve skutečnosti obdrží peníze), nemusí být nutně ku prospěchu dítěte (může mít za následek to, že dítě neprodá zboží a obchodník ho zbije), zatímco kampaně, které vykreslí situaci a navrhnou řešení - například informovat policii - mohou být úspěšné. Zdá se, že v tomto konkrétním případě je jedinou ideální volbou intervence policejních složek zaměřená na tvůrce *umělé* poptávky, tj. na obchodníka s dětmi. Na druhou stranu mohou být informační kampaně alespoň částečně úspěšné v redukci *zákaznické* poptávky, minimálně v případech, kde je podle výzkumů dětská prostituce pouze částí širší nabídky a kde klienti cíleně nevyhledávají nezletilé. Povaha zákaznické nabídky se ve skutečnosti také případ od případu liší. Někteří klienti zletilých prostitutek mohou vyhledávat mladé dívky, ale nerozlišují přitom mezi 16letou a 19letou, čímž překračují hranici mezi dospělou prostitucí (jež může být v dané oblasti legální) a zneužíváním dětí. Takovíto *nepreferující* zneuživatelé, jejichž poptávka je značně pružná, mohou kladně reagovat na vzdělávací kampaně, které je mají upozornit na to, co dělají, a mohou tak úspěšně změnit své chování. Dalo by se namítnout, že vzhledem k tomu, že tito nepreferující vykořisťovatelé nevytvářejí specifickou poptávku po dětech, neměli by být zahrnuti do systému poptávky. V každém případě, pokud se s nimi počítá jako s tvůrci poptávky, je třeba také přemýšlet o tom, jak je oslovit. Naopak lidé, kteří vědomě vyhledávají děti za účelem sexuálních služeb, nebudou zřejmě ovlivněni pouhou informační kampaní. Jsou to lidé, kteří vědomě sexuálně útočí na děti. Změnit jejich postoje, hodnoty a chování je mnohem složitější a musí k tomu být použita složitější strategie, která zasáhne sociální kontext, v němž obhajují své chování, nelegálnost jejich chování a efektivní právní nátlak a socioekonomické tlaky, které umožní jejich systematické a přísné stíhání. Třetí kategorií, jež útočí na děti, jsou pedofilové, kteří nevyhledávají své oběti mezi ženami a dětmi v prostituci, protože většina dětí v prostituci je těsně postpubertální a tedy mimo oblast jejich zájmu. Tito pedosexuálové vyhledávají menší děti a dostávají se k nim prostřednictvím ústních informací od jiných pedosexuálů nebo skrze informační sítě, které jsou vytvářeny pro pedofily. Mohou také vyvíjet vlastní iniciativu a

hledat aktivně objekt zneužívání. Protože pedofilové vyhledávají informace a přístup k dětem z různých zdrojů, dá se říci, že také vytvářejí zákaznickou poptávku, i když je jasné, že se jedná o naprosto odlišný typ, kde fungují jiné mechanismy než u klientů dospělých i nezletilých prostitutek. Redukce pedosexuální poptávky se pak zdůrazňuje jako lékařská a trestněprávní záležitost. Vzhledem k tomu, že pedofilové jednají pod vlivem impulsů, které jsou definovány jako psychická deviace, je jednoznačně záležitostí lékařů a terapeutů, kteří se specializují na tuto oblast, aby individuálně pracovali s pedofily na kontrole jejich chování. Policie a soudy hrají svou roli v případech, kdy pedofilové podlehnou svým nutkáním a útočí na děti. Co se týče redukce poptávky, dá se v případě pedofilů počítat s tím, že lze kromě medicínského a policejního zásahu udělat jen málo. Jedním z takových případů může být pokus zničit prostředky, jež pedofilové používají pro uspokojení svého zájmu o děti a k přístupu k nim. Tyto akce se týkají už spíše vlastní ochrany dětí, ale v některých případech mohou mít dopad i na vlastní poptávku. Jedním z příkladů takové akce je projekt *COPINE*, vytvořený univerzitou v Corku, jež vyvinula on-line prostředky, které umožňují lidem, kteří si začínají uvědomovat svůj zájem o dětskou pornografii, aby našli podporu a informace, jež jim umožní vyhledat pomoc. Projekt se tak snaží zasáhnout dříve, než se poptávka po dětech dostane do stadia, které povede k přímému kontaktu. *Prostředníkem* může být někdo, kdo využívá děti jako obchodník k dosažení zisku, například kuplíř nebo majitel nevěstince, jenž vědomě nabízí děti k sexuálnímu zneužití. Tato osoba rozhodně nebude oslovena informační kampaní ani nezmění své chování pod tlakem veřejnosti nebo žádostí o respektování práv dítěte. Jedinou reálnou šancí jsou legislativní akce, které staví jednání prostředníků mimo zákon, a nepřímé ekonomické tlaky, které potlačí zákaznickou poptávku, takže „práce“ prostředníka přestane být zisková. *Jane Kane* k tomu poznamenává, že „jsou to postoje těchto obchodníků, které tvoří jádro poptávky ... a přitom bylo provedeno minimum výzkumů, jež by se věnovaly těmto obchodníkům a jejich postojům k trhu ... je nezbytné, abychom se od návrhů individuální poptávky obrátili také k pochopení požadavků masové poptávky a trhu v myslích těch, kdo řídí celý obchod“.⁴⁴⁸ Proběhlo již několik pokusů postihnout prostředníky pomocí ekonomických sankcí, že se zisky z jejich obchodů zabavily a vyplatily jako odškodné obětem. Navíc se při těchto akcích leckdy plně neuplatňují všechny legislativní možnosti a podle zpráv dětí jsou jejich kuplíři často předem varováni nebo jsou schopni podplatit zkorumpované policisty. Korupce může být mnohdy také vedlejším produktem

⁴⁴⁸ J. Kane, *Understanding 'demand' for children in the sex trade: an outstanding challenge. Background Paper*, Yokohama review combating Sexual Exploitation of Children, Europe and Central Asia, 8-9 July 2005 Ljubljana, Slovenia. In: <http://www.unicef.de>.

situace, kdy policisté nedostávají platy nebo příslušní státní úředníci mají nízké platy a chudé rodiny. Takto vzniklá situace pak vyžaduje šířeji zaměřené akce na potlačení korupce. Za neúspěchem akcí stojí částečně také skutečnost, že jen málo prostředníků se údajně specializuje výhradně na dívky pro prostituci mladší 18 let. Častěji je zneužívání mladistvých součástí celého obchodu se sexem, takže mnohdy stačí pouze přivřít oči. V některých případech se prodej dětí k sexuálním účelům vnímá jako strategie přežití, která nemůže dítě nijak zvlášť poškodit, naopak mu dovoluje přispívat do rodinného rozpočtu. V těchto případech je vhodné volit vzdělávací programy, které se ale musí doprovázet rozvojovými akcemi, jež rodině a dítěti nabídnou alternativní zdroj příjmů. Zde je místo také pro privátní sektor, jenž může vytvářet smysluplné a udržitelné alternativy. Z tohoto hlediska je proto velmi důležité stimulovat mezinárodní finanční instituce, rozvojové banky a ekonomické poradce, aby brali v potaz také dopad rozvojové strategie a strukturálních změn na (zprostředkovanou) poptávku po prodejním sexu v každé jednotlivé zemi nebo oblasti. Svou roli zde rovněž hraje dostupnost legální práce pro přistěhovalce. Kde neexistují bezpečné a legální způsoby obživy, rodiny a jejich děti často hledají alternativní způsoby, jak se uchytit, a jsou ve velkém nebezpečí, že se stanou obětí obchodníků s lidmi a zneužívatelů. Pokud zasáhnout tuto poptávku předpokládá množství současných akcí na různých úrovních: *rodina* a dítě budou potřebovat alternativní životní podmínky, další vzdělání o nebezpečí vystavování dítěte situacím, kdy se stává nebo může stát obětí zneužívání; *širší komunitě* bude třeba nabídnout programy, které změní její postoje a podpoří odmítnutí zneužívání dětí; *prostředníci* a jejich sítě se musí postihovat pomocí oznámení, vyšetřování, právního tlaku atd.

Toto krátké shrnutí toho, jaké formy může mít poptávka a jak je mnohými způsoby vytvářena, realizována a jak by se na ni následně mělo odpovídat, chce povzbudit také k dalšímu zkoumání v této oblasti. Dostupné zkušenosti též ukazují, že jen velmi málo pachatelů, kteří sexuálně vykořisťují děti, se považuje za pachatele tohoto sexualizovaného násilí a dokonce se přitom odvolávají na veřejné kampaně, když tvrdí, že „to přece dělá každý - vždyť je to pořád v televizi.“⁴⁴⁹

J. Kane se pak připojuje k názoru *Juliy O'Connell Davidson*, že *mravokárné kampaně* nemusí být nutně ten nejefektivnější způsob, jak změnit (jejich) chování nebo sexuální praktiky. Ta dále předpokládá, že je potřeba širší spolupráce, zejména s organizacemi, které mají pevné kontakty s lidmi náchylnými k využívání prostituce (např. námořnické svazy a

⁴⁴⁹ *Ibid.*

obchodní svazy v oblasti loďářství, hornictví a turistického průmyslu a dále NGOs, jež se zabývají prevencí AIDS). Navrhuje také, aby se zaměstnavatelé, včetně armády, více angažovali ve vzdělávací a prevenční činnosti u svých zaměstnanců.⁴⁵⁰

Jane Kane navrhuje otázky a následná doporučení pro oblast *poptávky po sexuálních praktikách s dětmi*:

- Je v dané oblasti poptávka, již netvoří pedofilové (tj. existují zde klienti), po sexuálních službách poskytovaných dětmi, které nejsou „mladí dospělí“ - tj. není to na okraji obchodu s dospělým sexem? Pokud ano, jakou má podobu, jakým způsobem získávají klienti přístup k dětem a jaká by byla nevhodnější reakce?
- Jaký je vzájemný poměr pedofilní a nepedofilní zákaznické poptávky a existují prostředky jak zkoumat a potírat nepedofilní poptávku?
- Jaké jsou vztahy mezi umělou poptávkou a přechodem dětí k sexuálnímu zneužívání (např. jsou děti, které jsou využívány k žebrání následně také sexuálně zneužívány)? Co se dělá a co se může udělat v odezvě na situaci, kdy je umělá poptávka jedinou formou poptávky?
- Pravidelně se zmiňuje úloha médií, reklamního a zábavního průmyslu při vytváření nezodpovědných postojů k sexu a následně i nezodpovědného chování. Existuje prokazatelné spojení mezi sexuálními zobrazeními a popisy v různých médiích a postoji, které směřují ke komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí?
- Existuje dostatek informací o obchodu s ženami v rámci regionu i mimo něj. Nicméně data pravidelně neuvádějí věk obětí nebo uvádějí věkové rozpětí, jež neumožňuje identifikovat oběti mladší 18 let, tedy podle mezinárodního práva dětí. Co tedy opravdu víme o obchodu s dětmi k sexuálním účelům v dané oblasti a co se dá udělat pro sběr standardizovaných, nepřehnaných informací?
- Projekt COPINE univerzity v Corku se zabývá spojením mezi sledováním pornografie a sexuálním zneužíváním dětí. Lze toto téma zpracovat na bázi projektů, zejména v oblasti vzdělávání?

⁴⁵⁰ J. O'Connell Davidson, *The Sex Exploiter, Background paper for the 2nd World Congress against the Commercial Sexual Exploitation of Children, Yokohama, 2001*, <http://www.csecworldcongress.org>. J. O'Connell Davidson připravila pro Druhý světový kongres proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí příspěvek o celkovém přehledu o zákaznících dospělých prostitutek a sexuálním zneužívání dětí. Srov. také B. Anderson and J. O'Connell Davidson, *Is trafficking in human beings demand-driven? A multi-country pilot study*, IOM, Geneva, 2003; J. Kane, *Understanding 'demand' for children in the sex trade: an outstanding challenge. Background Paper*, Yokohama review combating Sexual Exploitation of Children, Europe and Central Asia, 8-9 July 2005 Ljubljana, Slovenia, <http://www.unicef.de>.

- Jaký pokrok byl učiněn v hodnocení dopadu dosavadních projektů na různé formy poptávky? Dají se zobecnit nějaké formy měření jako všeobecně platné a přijímané?
- Jak se mohou spojit ekonomové, kriminalisté a lidé pracující v oblastech potírajících obchod s lidmi a komerční sexuální zneužívání dětí, aby se podělili o své specializované znalosti a prozkoumali modely poptávky a jejího odstraňování?

Proto lze doporučit:

- aby se přispělo k debatě o tom, co je poptávka a jak na ni reagovat, mohla by Evropská rada/PC-S-ES zvažovat svolání diskuze u kulatého stolu, které by se účastnili badatelé, trestněprávní instituce jako INTERPOL/EUROPOL, multilaterální agentury a nevládní organizace;
- donátorské vlády nebo evropské instituce by měly poskytnout ILO-IPECu prostředky pro dokončení výzkumu poptávky tak, aby se mohlo vyvíjet soustavné úsilí ke zmapování poptávky a navržení vhodné strategie k jejímu potírání;
- měly by se založit fondy k důkladnému, nezávislému a vnějšímu zhodnocení dosavadního snažení zasáhnout poptávku, aby se zjistilo, zda mělo nějaký dopad;
- různé nadace by se měly odrazovat od programů na redukci poptávky, které se nezakládají na adekvátní analýze, a to i v případě, že je politický tlak vystupovat proti poptávce;
- všichni zúčastnění by měli podporovat výměnu informací a účastnit se jí s tím cílem, aby se porovnaly informace a interpretovaly způsobem, jež lze použít při tvorbě projektů: princip, jak to umožnit a usnadnit, by se mohl objevit v pracovním plánu PC-S-ES pro další rok;
- vlády a instituce, které sbírají informace o komerčním sexuálním zneužívání a obchodu s lidmi by měly začít standardizovat sběr a uchovávání dat tak, aby se děti (osoby do 18 let) oddělily od dospělých, a to bez ohledu na sexuální zletilost v dané zemi.⁴⁵¹

2.8.2 Opatření v boji proti obchodu s dětmi

Opatření v boji proti obchodu s dětmi za účelem komerčního sexuálního zneužívání vycházejí z toho, že fenomén obchodu s dětmi je mezinárodní a že jeho regionální rysy mohou být

⁴⁵¹ J. Kane, *Understanding 'demand' for children in the sex trade: an outstanding challenge. Background Paper*, Yokohama review combating Sexual Exploitation of Children, Europe and Central Asia, 8-9 July 2005 Ljubljana, Slovenia. In: <http://www.unicef.de>.

velmi rozdílné. Globální doporučení se tedy musí přizpůsobit těmto regionálním rámcům. K dispozici jsou mezinárodní konvence a úmluvy, čímž je zajištěn rámec. Pak už je jen potřeba, aby jednotlivé země tyto dokumenty ratifikovaly a důsledně realizovaly. K tomu, aby se mohla dětem zajistit účinná ochrana před zločinem nazvaným *obchod s dětmi*, se musí podle organizace *terre des hommes*, její akce s názvem Mezinárodní kampaň a podle *pracovní skupiny 9* označené jako *Koordinovaná opatření k potírání obchodu s dětmi*⁴⁵² zohledňovat následující aspekty:

- organizovaný obchod s dětmi odporuje jasným způsobem základním, zaručeným lidským právům a mezinárodně platným konvencím. Musí se proto v budoucnu vyšetřovat jako zločin proti lidskosti. Tím se potvrzuje tzv. *Appel von Lausanne*.⁴⁵³ Otevírá se tak možnost vyšetřování „přes hranice“ v rámci Mezinárodního trestního soudního dvora,⁴⁵⁴
- rozsáhlou ochranu zaslíbují příslušné mezinárodní konvence a doprovodné dodatkové protokoly. Ty musí být podepsány a ratifikovány všemi státy světa;
- signatářské státy jsou zavázány k tomu, aby obsahy těchto konvencí a protokolů převáděly do platného národního zákonodárství;
- aby mohla být ohroženým dětem zabezpečena úplná ochrana, musí se jim garantovat právní jistota. K tomu také patří, že se oběti nesmějí považovat za pachatele, a proto nesmějí být žalovány za delikty, které jsou přímo ve spojení s obchodem s dětmi, že se dotyčným dětem dále garantuje rozsáhlá ochrana svědka, že jsou oběti chráněny před hrozícím odsunem a že dotyčné děti dostanou přiměřené odškodnění za prožité utrpení. Jde tedy o přiměřené zacházení s oběťmi i ze strany policie a justice. Tyto oběti potřebují podporu i právní oporu při startu do nového života,⁴⁵⁵
- celosvětově se formy obchodu s dětmi systematicky neregistrují a nedokumentují. Teprve zřízení státních ohlašoven na národní a mezinárodní úrovni i dostatečná dokumentace případů umožňují jednoznačné uchopení fenoménu a vytvářejí bázi pro další cílený postup. Navrhovatelé mají na mysli systematické zachycení

⁴⁵² B. Scharlowski, *Handel mit Kindern – Maßnahmen zur Bekämpfung eines Verbrechens gegen die Menschenwürde*. In: *Sexueller Missbrauch von Kindern. Dokumentation der Nationalen Nachfolgekonzferenz „Kommerzielle sexuelle Ausbeutung von Kindern“*, s. 257-259.

⁴⁵³ Srov. www.appel-lausanne.ch/appel-gb-home.

⁴⁵⁴ Srov. C. Berker/H.-M. Grosse-Oetringhaus, *Getäuscht, verkauft, missbraucht. Reportagen und Hintergründe zum weltweiten Kinderhandel*, s. 24.

⁴⁵⁵ Srov. *ibid.*, s. 25.

a dokumentaci případů ve veřejně přístupných katastrofch. Registrace případů usnadňuje také pátrání po pohřešovaných dětech a jejich identifikaci;⁴⁵⁶

- boj proti obchodu s dětmi předpokládá dostatek finančních a infrastrukturních zdrojů i podporu práce činitelů občanské společnosti (nevládní organizace, odbory atd.). K tomu patří také podpora vhodných opatření, aby se senzibilizovala veřejnost a objasnily potenciální cílové skupiny obchodníků s dětmi, aby se vyškolila exekutiva (soudnictví, celní správa, policie, sociální pracovníci atd.), aby se dotyčné děti při výslovném zohlednění specifické situace a při stálém respektování Úmluvy o právech dítěte vracely do své vlasti, aby se podporovalo znovuzачlenění obětí do společnosti, aby se důrazně zlepšovaly pracovní podmínky a životní situace obyvatelstva, kde dochází k obchodu s dětmi, a aby se dohlíželo na národní realizaci specifických konvencí a dodatkových protokolů;
- téma je třeba uvádět do politického dialogu za rozsáhlé účasti občanské společnosti;
- mezinárodní společenství států je třeba výzývat k tomu, aby schválilo zavazující konvenci proti chudobě, jejímž cílem je, aby se do roku 2015 o polovinu zmenšil počet lidí, kteří žijí v absolutní chudobě (tento požadavek se odvolává na výsledky kodaňské sociální konference na nejvyšší úrovni z roku 1995, na níž se k tomuto cíli vlády zavázaly).

Spolkový kriminální úřad, zastoupený v pracovní skupině 9 prostřednictvím *Heidemarie Rall*, předložil své zkušenosti a ve spojení s tím navrhl některá opatření⁴⁵⁷:

- od roku 1994 sestavuje Spolkový kriminální úřad obraz situace obchodu s lidmi, v němž se vyhodnocují všechny postupy vyšetřování kvůli podezření na obchod s lidmi. Cílem toho je kromě jiného odkaz na nový modus operandi a vývoj v této oblasti deliktů, aby se mohly rozvíjet odpovídající policejní metody potírání této kriminality. Zde se zachycují a vyhodnocují také údaje o zahraničních obětech. Většina obětí je věku mezi 18 a 25 lety. Do doby předložení těchto výsledků bylo zjištěno jen jedno dítě (bylo ve věku pod 14 let). Nezletilé oběti jsou obchodovány podle stejného vzorce jako plnoleté ženy. Není možné stanovit zvláštní modus operandi;

⁴⁵⁶ Srov. C. Berker/H.-M. Grosse-Oetringhaus, *Getäuscht, verkauft, missbraucht. Reportagen und Hintergründe zum weltweiten Kinderhandel*, s. 26.

⁴⁵⁷ H. Rall, Bundeskriminalamt, Wiesbaden, *Koordinierte Maßnahmen zur Bekämpfung des Menschenhandels mit Kindern*. In: *Sexueller Missbrauch von Kindern. Dokumentation der Nationalen Nachfolgekonferenz „Kommerzielle sexuelle Ausbeutung von Kindern“*, s. 261-262.

- je možné konstatovat narůstající struktury organizované kriminality. K účinnému boji proti tomuto fenoménu se musí struktury pachatelů objasňovat a rozbíjet v zemi původu a v cílové zemi. To vyžaduje spolupráci úřadů, jež překračuje hranice. Pozitivní zprávou je, že celosvětový obchod s dětmi byl hlavním tématem Světového kongresu proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání, který se konal v prosinci 2001 v japonské Jokohamě, dále v New Yorku v květnu 2002 na vrcholné konferenci OSN o dětech ve světě, Mezinárodní organizace pro migraci spolu s Evropskou unií uspořádala v září 2002 Konferenci o obchodu s lidmi, jíž se účastnili také mnozí zástupci mimoevropských vlád. Byla zde zdůrazňována zejména intenzivní přeshraniční spolupráce a zlepšená ochrana obětí – perspektivní změna, která už obchodované lidi nekriminalizuje, nýbrž zohledňuje jejich nouzovou situaci.⁴⁵⁸ Birgit Thoma z organizace ECPAT v Německu, další členka pracovní skupiny 9, ve svém referátu uvádí, že se mezinárodní obchod s dětmi v souvislosti se sexuálním zneužíváním, pornografií a prostitucí realizuje převážně v zemích původu těchto dětí, resp. na celosvětovém internetu, a podtrhuje, že prvním předpokladem pro efektivní trestní stíhání pachatelů je proto vyšetřovatelská práce, která překračuje hranice a která je již na evropské úrovni silně podporována různými dohodami a jež se má dále explicitně v širším mezinárodním kontextu budovat prostřednictvím dodatkového protokolu o obchodu s dětmi, dětské prostituci a dětské pornografii. Podotýká, že se jedná pouze o právněpolitické nároky, protože se nesmí narušovat teritoriální svrchovanost vyšetřování, a stupeň koordinace a propojení v místě závisí také na prostoru platných národních směrnic vyšetřování. Z toho vyplývají přístupy propojování také pro další oblast, totiž pro koordinovanou spolupráci mezi cestovními kanceláři, cestujícími, pomáhajícími zařízeními, nevládními organizacemi, velvyslanectvími, státním zastupitelstvím, internetovými providery a úřady vyšetřování.⁴⁵⁹
- počty případů vykazují klesající tendenci. Je třeba provést výzkumný projekt na toto téma i v souvislosti se skutkovými podstatami trestných činů, které jsou k dispozici. Jedná se o velmi komplexní a specifické věcné obsahy, jež vyžadují

⁴⁵⁸ Srov. C. Berker/H.-M. Grosse-Oetringhaus, *Getäuscht, verkauft, missbraucht. Reportagen und Hintergründe zum weltweiten Kinderhandel*, s. 26-27.

⁴⁵⁹ B. Thoma, ECPAT Deutschland, Freiburg i. Br., *Anregungen für eine koordinierte und effektive Vernetzung von Recht, Strafverfolgung und Hilfsmaßnahmen zur Bekämpfung von Kinderprostitution/Kinderhandel im internationalen Kontext*. In: *Sexueller Missbrauch von Kindern. Dokumentation der Nationalen Nachfolgekonferenz „Kommerzielle sexuelle Ausbeutung von Kindern“*, s. 262-263.

zvláště kvalifikované a citlivé vedení vyšetřování. Je třeba usilovat o zřízení organizovaných speciálních služebních míst, jež disponují dostatkem zdrojů a znalostí. Ta by pak měla být doplněna specializovanými státními zástupci;

- obchod s dětmi může být úspěšný jen tehdy, když jsou oběti ochotny vypovídat před soudem jako svědci. V cílových zemích obchodu s dětmi jako je Evropská unie chybí většinou ochrana svědka přiměřená dětem a ochrana před odsunem. Specifické programy pro ochranu dítěte-svědka by umožnily stíhat více pachatelů než dosud, jinak se oběti neodvážejí vypovídat proti svým vykořisťovatelům a trýznitelům. Děti mají totiž velký strach z moci lidí, kteří je dlouhou dobu zneužívali. Na základě restriktivních azylových a cizineckých zákonů má ale často rychlý odsun „ilegálních dětí“ přednost před možným odsouzením pachatelů. V zemi jejich původu pak po návratu zase chybí většinou zařízení, která se přiměřeně starají o tyto navrátilce. Proto jsou nezdědka tyto děti znovu chyceny převaděči či obchodníky a jejich martyrium začíná znovu. Příjímací zařízení pro děti bez doprovodu uvádějí případy dívek, jež byly proti své vůli odsunuty zpět do země svého původu, a pak se znovu objevily na jiných místech, kde byly nuceny k prostituci. Proto je nezbytné, aby úřady zabezpečily doprovázený návrat a znovuzачlenění do zemí původu. Nabídka pomoci dětem v zemích jejich původu nemůže být jen úkolem pomáhajících organizací. Státy mají povinnost pečovat o odpovídající podporu. K tomu patří například rehabilitační programy a znovuzачlenění dětských obětí do společnosti. To vyžaduje, aby bylo k dispozici také více ochranných zařízení, v nichž mohou oběti nalézt útočiště, i nabídky školního a dalšího vzdělání. To by mohlo probíhat už také během procesu v cílových zemích. Ohrožené děti z chudých a sociálně slabých rodin potřebují totiž alternativy, aby si mohly vybudovat vlastní existenci.⁴⁶⁰ Těžko je možné propojené a efektivní provádění důkazů v těchto procesech bez důkazních prostředků, jako jsou kromě jiného výpovědi dětí. Proto musí být ve středu zájmu zájmy dětí jako obětí-svědků také uprostřed mezinárodního přístupu propojování. Konkrétně se proto ukazuje model trestněprávní péče, jenž se orientuje na oběť-svědka, definuje ochranu oběti-svědka jako předpoklad pro efektivní práci vyšetřování a pro pozdější procesní hledání pravdy. Uprostřed tohoto přístupu propojování, který je orientován na oběť-svědka, hrají důležitou roli

⁴⁶⁰ Srov. C. Berker/H.-M. Grosse-Oetringhaus, *Getäuscht, verkauft, missbraucht. Reportagen und Hintergründe zum weltweiten Kinderhandel*, s. 25.

vyšetřování v prostředí i opatření k ochraně svědka a možnosti videozáznamu k zajištění výpovědi.⁴⁶¹ K tomu je potřeba odpovídajících finančních prostředků a psychosociální péče pro často traumatizované oběti, již poskytují odborníci se zvláštní kvalifikací. Financování pobytu a živobytí obětí a financování těchto odborných poradenských míst představuje v praxi ale velmi často problém;

- spolupráce mezi policií a odbornými poradenskými místy se utváří v dílčích oblastech kvůli rozdílným cílům a vzájemné nedůvěře jen těžko. Zde pomáhají například společné workshopy;
- pro oběť-svědka existuje možnost dostat povolení k pobytu po dobu procesu. Je vystavováno zpravidla na tři měsíce a musí se stále prodlužovat. Zde by se mělo apelovat na dlouhodobé pobyty. Trvalý pobyt takové oběti-svědkyně/svědka je možný ale za určitých podmínek, jako je např. situace ohrožení v zemi původu. To musí být stále nově zdůvodňováno policií. Tyto překážky by se měly odstranit. Oběti, které jsou ochotné pomoci justici, a tím podstoupit riziko ohrožení, a jež chtějí zůstat, zde musejí mít ulehčené možnosti.

Obchod s dětmi za účelem sexuálního zneužívání není možno tedy stavět na roveň s obchodem s ženami. Obě problémové oblasti se totiž odehrávají v jiných strukturách, obchod s dětmi za účelem komerčního sexuálního zneužívání se děje skrytěji už proto, že neexistuje žádná veřejná dětská prostituce. Šedá zóna v této oblasti musí být odhalována s mnohem větším úsilím. Na mezinárodní úrovni jsou k dispozici dobré nástroje a dostatek konvencí k ochraně dětí. Pak už jde „jen“ o jejich ratifikaci a realizaci, resp. dodržování ze strany všech států. V průběhu trestního stíhání musejí mít oběti více právní jistoty a ochrana oběti musí získat vyšší prioritu. Celkově je třeba poukazovat na trestněprávní praxi, která se orientuje na oběť. Jako *návrhy* se uvádějí:

- jasné vymezení definic. Sjednocení v pojmu obchod s dětmi za účelem komerčního sexuálního zneužívání;
- problematika se musí zpracovávat jako samostatná oblast – nezávisle na obchodu se ženami;
- větší úsilí věnovat odhalování šedé zóny, také prostřednictvím rozšířených vyšetřovatelských pravomocí;

⁴⁶¹ B. Thoma, ECPAT Deutschland, Freiburg i. Br., *Anregungen für eine koordinierte und effektive Vernetzung von Recht, Strafverfolgung und Hilfsmaßnahmen zur Bekämpfung von Kinderprostitution/Kinderhandel im internationalen Kontext*. In: *Sexueller Missbrauch von Kindern. Dokumentation der Nationalen Nachfolgekonferenz „Kommerzielle sexuelle Ausbeutung von Kindern“*, s. 263.

- sestavení dokumentace případů pro Českou republiku, sousední země, hlavně Německo, dále na úrovni Evropské unie, přezkoumání právních rámcových podmínek a právních změn nutných pro lepší trestní stíhání pachatelů a lepší ochranu oběti-svědka;
- působení na trestněprávní praxi, která je orientovaná na oběť, kde je ve středu zájmu blaho a zájmy dítěte;
- právní jistota pro oběť, zejména skrze prozkoumání a změnu právních rámcových podmínek v zahraničí, zvláště v zemích „vysílání“;
- prodloužený pobyt během soudního procesu a povolení k pobytu, existuje-li v zemi původu nebezpečí;
- zřízení a financování kvalifikovaných odborných poradenských míst pro podporu a lepší ochranu obětí prostřednictvím spolupráce státu (ministerstvo vnitra), obcí (zvl. v pohraničí) a nevládních organizací a církví;
- zřízení „balíčků“ peněz, z nichž se může financovat zařízení, pomoc, poradenství a psychosociální péče pro oběti. Tyto balíčky by se mohly například také naplňovat prostředky získanými zabavením ilegálně nabytého majetku sítě těchto pachatelů a ze související kriminality;
- zřízení nebo potvrzení koordinačního orgánu;
- organizování a financování workshopů a zasedání za účasti různých aktérů, aby se mohly vypracovávat smysluplné modely kooperace.⁴⁶²

Důležité je, aby se z různých důvodů na národní i mezinárodní úrovni nepopíralo komerční sexuální zneužívání dětí. Účinným nástrojem v sousedství České republiky, Německa a Polska je také zřízení trojnárodní pracovní skupiny k potírání organizovaného obchodu s lidmi a dětské prostituce, v níž spolupracují vlády těchto zemí se zástupci policie a zúčastněných organizací. *ECPAT* a *UNICEF* jmenují *osm faktorů*, jež jsou rozhodující pro preventivně-ochranné zacházení s dětmi:

1. vlády se musí zavázat k tomu, že budou potírat obchod s dětmi a dětskou prostituci, stíhat pachatele a chránit oběti;
2. musí se vytvářet a prosazovat vhodné zákony, a to i v rámci přeshraniční mezistátní spolupráce;

⁴⁶² *Ibid.*, s. 263-264.

3. potírat se musí postoje a předsudky - například vůči etnickým menšinám - , které usnadňují vykořisťování dětí, a každý ve společnosti musí převzít zodpovědnost, že bude chránit děti;
4. děti samy potřebují informace, aby se mohly chránit;
5. všem, kteří přicházejí do kontaktu s dětmi, se musí umožnit, aby rozpoznali komerční sexuální zneužívání dětí, aktivně proti němu vystupovali a pomáhali obětem;
6. média a společenské skupiny se musí energicky nasazovat proti vykořisťování a zneužívání dětí;
7. systematicky se musí dokumentovat případy a oznámení sexuálního vykořisťování i situace obětí;
8. pro oběti se musí zřizovat potřebná zařízení a poskytování pomoci, aby se mohly vrátit do svých rodin nebo do nějakého jiného bezpečného prostředí.⁴⁶³

Autoři *Projektů Lidská práva v praxi – prevence obchodování se ženami v romských komunitách La Strada ČR (březen 2003 – březen 2004)*⁴⁶⁴ pojednávají o možnostech prevence a šíření informací, reflektují setkání s pracovníci a pracovníky pomáhajících profesí a v závěru nabízejí svá doporučení. La Strada provedla 14 prevenčních setkání s romskými dívkami od 12 let. Počet zúčastněných byl 234 dívek. Cílem těchto setkání bylo informovat dívky o problematice obchodování s lidmi, zejména ženami, o rizicích spojených s cestováním do zahraničí a nechráněným pracovním poměrem a o pomoci v krizových situacích. Během setkání se projevilo, že skoro ¾ dívek uvažovaly o tom, že by „mohly zkusit štěstí v zahraničí“, ale zároveň byly právě velmi málo informované o možnostech a náležitostech, jak uzavřít pracovní smlouvu, jak si ověřit důvěryhodnost potenciálního zaměstnavatele. Většina těchto dívek by nežádala žádné záruky, kdyby jim práci nabízeli příbuzní. Uváží-li se, že 2/3 dívek souhlasí s výrokem, že jim někdo z příbuzných pomůže sehnat práci, a skutečnost, že byla většina klientek romského původu obchodována příbuznými či známými, jde o velmi nebezpečnou kombinaci. Výsledkem setkávání bylo zjištění, že tato cílová skupina nedisponuje potřebnými informacemi, jak předcházet riziku obchodování s lidmi. Nezastupitelným aktérem, který může na základě svých znalostí prostředí jako první identifikovat oběť či někoho v rizikové situaci a zprostředkovat jí relevantní informace, jsou pracovníci a pracovníci, kteří pracují v romských komunitách. Oni

⁴⁶³ M. Maurer, ECPAT / Ch. Schneider, UNICEF. In: C. Schauer, *Kinder auf dem Strich. Bericht von der deutsch-tschechischen Grenze*, s. 121-122.

⁴⁶⁴ *Obchod se ženami v romských komunitách. Závěrečná zpráva z projektu Lidská práva v praxi – prevence obchodování se ženami v romských komunitách*, La Strada ČR, o.p.s., P.O.Box 305, Praha 1, tel/fax 00420 222 721 810, lastrada@strada.cz, www.strada.cz, koordinátorka projektu Petra Kutálková, Praha 2004.

sami však potřebují získávat tyto informace a další spolupráci. Důležitou otázkou v oblasti obchodování s lidmi za účelem sexuálního zneužívání je míra dobrovolnosti těch, kdo tímto způsobem živí partnery či celé rodiny. Jak mohou vnímat porušování svých práv, když považují domácí násilí za normu, a jak mohou chápat omezování, nátlak, zneužívání či nucení, když některé osoby v prostituci ji nahlízejí jako normální, protože je přece kuplíř živí, šatí a kupuje jim dárky? Proto uvádějí autoři projektu v rámci doporučení prevence obchodování s lidmi jako jedno ze základních východisek princip *empowerment*, který klade důraz na rozšiřování a využívání vlastních možností a práv. Tento přístup lze pak aplikovat ve vzdělávání i v sociální práci a kombinovat jej s předáváním informací, aby dívky mohly činit informovaná rozhodnutí. Dívky a ženy tak mohou reflektovat vlastní situaci a hledat si vlastní hranice. Proto je třeba v rámci prevence obchodování a znovuoobchodování s lidmi *zajistit přístup k informacím*. Protože je jedním ze základních *push faktorů* chudoba a sociálně vyloučené lokality trpí vysokou mírou nezaměstnanosti, často nulovou perspektivou sehnat práci a sociální neprostupností, jsou ideálním prostředím pro nelegální aktivity, včetně kuplířství a obchodu s lidmi, rozhodují se často dívky a ženy zůstat v prostředí prostituce. Proto jsou dalším doporučením pro potírání obchodování s lidmi cílené strategie na potírání chudoby a sociálního vyloučení, jejichž důsledkem by mělo být zlepšení situace a vyrovnávání šancí na trhu práce pro ty, kdo žijí pod hranicí chudoby. V souvislosti se snahami o minimalizaci rizik obchodu s lidmi je tedy třeba reflektovat širší kontexty a společenské faktory, které mají vliv na život romských dětí a dospělých.⁴⁶⁵

2.8.3 Pravidla účinné pomoci dívkám a chlapcům v prostituci

Účinnou podporu mohou *dívkám v prostituci* nabídnout nízkoprahová zařízení. Tato zařízení by měla při poskytování pomoci a poradenství zohledňovat spojitost mezi prostitucí a drogovou závislostí. Koncepce pomoci by měly sladit zdravotnickou pomoc, poradenství v různých oblastech a poskytnutí útočiště. Předpokladem pro to, aby se dívky vážně zabývaly výstupem z poměrů závislosti a vyrovnávaly s nimi, je často teprve zabezpečení živobytí a pravidelná péče. Aby jim bylo možné nabídnout adekvátní podporu a poradenství bez předsudků, měli by ti, kdo poskytují pomoc v těchto zařízeních, zaměřit pozornost nejen na

⁴⁶⁵ *Ibid.*, s. 13-14.

výskyt eventuálních zkušeností sexualizovaného násilí, nýbrž také na existující kontakty dívek s prostitučním prostředím.⁴⁶⁶

Důležitým krokem je zprostředkování poznatků v rámci sociálních, pedagogických a terapeutických vzdělávacích procesů, resp. prostřednictvím dalších nabídek dalšího vzdělávání pro odborný personál těchto pracovních oblastí.⁴⁶⁷ Široce rozšířeny jsou a podpůrnému zacházení s dotyčnými *chlapci* brání například tyto mýty: chlapci se mohou bránit, chlapcům sexualizované násilí neškodí, chlapci zpracují zkušenost nejlépe tak, že na ni zapomenou, chlapci se stávají skrze sexuální vykořisťování homosexuálními.⁴⁶⁸

Různě intenzivní intervence jsou nutné podle věku, osobních a sociálních zdrojů *chlapce* i v závislosti na traumatogenních faktorech činů sexualizovaného násilí. Ne všichni sexuálně zneužití chlapci potřebují dlouhodobou terapii. Dotyční chlapci, zejména mladiství, mají často potřebu se v rámci několika málo poradenských rozhovorů sdělit a informovat o možnostech pomoci. Dlouhodobou terapii často nechtějí. Také krátkodobý kontakt s odborným pracovníkem, jenž má znalosti o strategiích pachatelů a typických reakcích chlapců na zkušenosti bezmocnosti, může dotyčným chlapcům ulehčit samostatné zpracování zkušenosti zneužívání a využití pomoci v pozdější době.⁴⁶⁹ Čím jsou chlapci mladší a čím masivnější byly zkušenosti sexualizovaného násilí, tím důležitější je vysvětlit, že je nutné terapeutické zpracování zkušeností násilí.⁴⁷⁰ *Základními předpoklady* pro poradensko-terapeutické kontakty a rozhovory s dotyčnými chlapci jsou soucítění, opravdovost a pravé zájmy. Zohlední-li se zkušenosti z praxe a empirické poznatky o emocionálních reakcích a psychických následcích, vykrytalizuje řada *hlavních témat* poradensko-terapeutických kontaktů: strachy (jako chlapec jsem selhal, jsem nebo budu homosexuál), pocity viny („dost“

⁴⁶⁶ Ch. Kluge, *Mädchenprostitution*. In: D. Bange / W. Körner (Hrsg.), *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 329; srov. B. Leopold, *Weibliche Prostitution in der Bundesrepublik Deutschland*, Forum Erziehungshilfen, 2, 1999, s. 74.

⁴⁶⁷ U. Boehme, *Jungen als Opfer*. In: D. Bange / W. Körner (Hrsg.), *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 249; srov. D. Bange, *Sexueller Missbrauch an Jungen: Wahrnehmungstabus bei Männern in der sozialen Arbeit und in der Sozialverwaltung*. In: H.-J. Lenz (Hrsg.), *Männliche Opfererfahrungen. Problemlagen und Hilfeansätze in der Männerberatung*, Juventa, Weinheim 2000, s. 285-300.

⁴⁶⁸ U. Boehme, *Jungen als Opfer*. In: D. Bange / W. Körner (Hrsg.), *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 249; M. Dothagen, „...und dass ich dann frei bin.“ *Psychotherapie mit einem Mann, der in der Kindheit sexuell missbraucht wurde*. In: H.-J. Lenz (Hrsg.), *Männliche Opfererfahrungen. Problemlagen und Hilfeansätze in der Männerberatung*, s. 185-197.

⁴⁶⁹ U. Boehme, *Jungen als Opfer*. In: D. Bange / W. Körner (Hrsg.), *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 249; srov. D. Bange, *Auch Indianer kennen Schmerz. Beratung und Therapie sexuell mißbrauchter Jungen und Männer*. In: D. Bange & U. Enders, *Auch Indianer kennen Schmerz. Sexuelle Gewalt gegen Jungen*, Kiepenheuer & Witsch, Köln 1995, s. 121-160.

⁴⁷⁰ U. Boehme, *Jungen als Opfer*. In: D. Bange / W. Körner (Hrsg.), *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 249; srov. U. Boehme, *Die Suche nach Hilfe. Zugänge zu geschlechtsspezifischen Hilfeangeboten für männliche Opfer sexueller Gewalt*. In: H.-J. Lenz (Hrsg.), *Männliche Opfererfahrungen. Problemlagen und Hilfeansätze in der Männerberatung*, s. 167-184.

jsem se nebránil, snad jsem to ale také chtěl, měl jsem erekci, peníze nebo dárky jsem přijal) a základní znejistění mužské identity jsou tedy častými psychickými reakcemi dotčených chlapců. Protože jsou tyto pocity opět spojeny se studem, chlapci sami o nich jen zřídka hovoří. Proto je často nutný opatrně direktivní postup a tematizace pocitů a reakcí, které jsou *typické pro chlapce*.⁴⁷¹ Přitom musejí poradci a terapeuti dát chlapcům na jedné straně příležitost, aby uznali, že jsou obětí, a aby vyzkoušeli konstruktivní strategie zvládnání. Na straně druhé musejí počítat s tím, že tematizace nemocnosti vyvolává silnější snahy chlapců, aby se předváděli jako muži a aby popírali bezmoc.⁴⁷² Kromě pomoci dotčeným chlapcům hraje také důležitou roli poradenská pomoc rodičům/vztahovým osobám, kteří nezneužívali. Přiměřenou oporu prostřednictvím vztahových osob lze považovat za ochranný faktor proti traumatizujícímu účinku zkušeností sexualizovaného násilí. Dospělé vztahové osoby těchto obětí mají často strachy a nejistoty, které odpovídají strachům samotných obětí a jež mají původ v převládajících obrazech mužství. Také rodiče/vztahové osoby zneužitého chlapce se často ptají, zda je jejich syn ještě „správný“ chlapec, zda se stane díky zneužití homosexuálem nebo pachatelem, zda se nebránil atd. Kromě toho jsou poznatky o tom, že jsou vztahové osoby zneužitých dětí ve značné míře zatíženy *sekundární traumatizací*.⁴⁷³ Pokusem, jak se setkat s těmito chlapci a nabídnout jim pomoc, jsou *poradenská místa a centra pomoci*. Jedná se o sociální práci v prostředí, jejímž východiskem není úsilí, aby chlapce „obrátili“. Spíše se spolupracovníci primárně chápou jako kontaktní osoby a poradci v tomto prostředí. Takto akceptují život chlapců. Tím se zabraňuje tomu, aby se tito chlapci zbavovali svéprávnosti, a zvyšuje se šance, že časem přestanou žít jako prostituenti nebo alespoň že mohou žít s menšími poškozeními.⁴⁷⁴ Hlavní pracovní metodou, jak se setkat s chlapci, kteří pohlížejí na sociální služby a tradiční nabídky pomoci s nedůvěrou, je *streetwork*. Skrze přítomnost v prostředí a na základě důvěrných vztahů bez kontrolní funkce je možno přímo nabízet různou pomoc. Kromě toho mohou streetworkeri rychle a přiměřeně reagovat na problémy.

⁴⁷¹ U. Boehme, *Jungen als Opfer*. In: D. Bange / W. Körner (Hrsg.), *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 250; srov. J. Cohen & A. Mannarino, *Predictors of Treatment Outcome in Sexually Abused Children*, *Child Abuse & Neglect*, 24, 2000, s. 983-994.

⁴⁷² U. Boehme, *Jungen als Opfer*. In: D. Bange / W. Körner (Hrsg.), *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 250; srov. W. N. Friedrich, *Psychotherapy with Sexually Abused Boys. An Integrated Approach*, Sage, Thousand Oaks 1995.

⁴⁷³ U. Boehme, *Jungen als Opfer*. In: D. Bange / W. Körner (Hrsg.), *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 250; srov. M. Davies, *Parental Mistress And Ability To Cope Following Disclosure Of Extrafamilial Sexual Abuse*, *Child Abuse & Neglect*, 19, 1995, s. 399-408.

⁴⁷⁴ D. Bange, *Jungenprostitution*. In: D. Bange/W. Körner, *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 259; srov. G. Schrott, A. Pant & D. Kleiber, „Männer mieten Männer“ – Berliner Pilotstudie zum Sexualverhalten von Kunden männlicher Prostituierten. In: W. Heckmann & M. A. Koch (Hg.), *Sexualverhalten in Zeiten von AIDS*, Edition Sigma, Berlin 1994, s. 399-406; A. Heinz-Trossen, *Prostitution und Gesundheitspolitik: Prostituiertenbetreuung als pädagogischer Auftrag des Gesetzgebers an die Gesundheitsämter*. *Europäische Hochschulschriften*, Reihe 22, Soziologie, Bd. 239, Peter Lang (Hrsg.), Frankfurt am Main 1993.

Vedle toho je pro většinu nových nabídek důležité zřízení *stálého místa*. Tam mohou prostitutky najít útočiště: mohou se tam vykoupat, vyprat prádlo, vypít kávu nebo si jednoduše odpočinout. Dále se jim může dostat poradenství, jehož obsahem jsou například informace o HIV/AIDS, o testech na AIDS, medicínské rady prostřednictvím lékaře, právní rady od právníka, pomoc se žádostmi o sociální pomoc, peníze pro nezaměstnané a hledání bytu, regulace dluhů, doprovázení při soudních řízeních, pomoc v krizích, zprostředkování nabídek školního a odborného vzdělání a doprovázení při výstupu z prostředí.⁴⁷⁵

Kromě toho připadají v úvahu skupiny s tématem sexuální identita a (komerční) sexuální zneužívání. Důležité jsou také volnočasové nabídky, aby chlapci neredukovali svou existenci na existenci prostitutek. Je potřeba dále zkoumat fenomén chlapecké prostituce, zajistit zejména vychovatelům, sociálním pracovníkům a pedagogům, kteří pracují v ústavních zařízeních, aby disponovali alespoň základními znalostmi o chlapecké prostituci, a dále finančně zabezpečit nízkoprahová zařízení a jejich pomoc pro prostitutky, zvl. v době šíření HIV/AIDS a narůstajících sexuálních praktik bez ochrany.

2.8.4 Pilíře a kritéria pro pomoc v případech dětské pornografie

Na základě průzkumu zkušeností a požadavků různých poradenských míst se doporučují *pilíře a kritéria* k tématu *dětské pornografie* pro práci v poradenství, prevenci a veřejnosti. Tyto pilíře a tato kritéria jako směrnice a pomoc v práci představují orientační rámec pro poradenskou praxi v případech dětské pornografie. Mají sloužit jako strukturovaná pomoc k zpracování specializovaných nabídek pomoci a zprostředkovat obsahové informace z pozadí. Mají tedy nabídnout podněty k přemýšlení, dotknout se problémových oblastí a vyznačit pole napětí, v jehož rámci a rozsahu se pohybuje možná práce s oběťmi této speciální formy sexualizovaného násilí. Mají označit nutné rámcové podmínky pro adekvátní proces pomoci. Proto obsahují opěrné body pro konkrétní praktickou práci s oběťmi i přesahující odkazy na celospolečenské předpoklady, jež ovlivňují proces pomoci. Jsou představeny jako první přístupové body, které musejí být kvalitativně a kvantitativně doplněny a aktualizovány prostřednictvím intenzivně vedené vědecké a společensko-politické diskuse a skrze práci odborníků jednotlivých pracovních oblastí.⁴⁷⁶

Pilířům jako rámcovým bodům *pro zajištění pomoci v případech dětské pornografie* se přiřazují odpovídající *kritéria*.

Pilíř *vědění a kvalifikace* vychází z toho, že se v odborné literatuře, ve výrocih odborníků

⁴⁷⁵ Srov. H.-P. Schlich, *Jungs auf der Straße – Straßenkinder und Prostitution*, Streetcorner 7 (2), 1994, s. 71-79.

⁴⁷⁶ G. Wuttke, *Pornografie an Kindern. Die Folgen und Wirkungen von Kinderpornografie*, s. 211-212.

i poradenských míst stále zdůrazňuje, že získání speciálních znalostí o dětské pornografii je nutným předpokladem pro zabezpečení pomoci. Současně se zdůrazňuje, že k tematice existuje málo poznatků o rozsahu, následcích a opatřeních pomoci. Sice existují přístupy, řešerše a jednotlivé zprávy praktiků, ale přesto dosud nedošlo k cílené výměně nebo spojení zkušeností a odborných znalostí. Týká se to specializovaných konceptů pomoci, reprezentativních výzkumů šedé zóny pro toto téma specifických nebo přiměřených konceptů dalšího vzdělávání a kvalifikace. V tomto bodě jde o zajištění, nabytí a zprostředkování znalostí a zkušeností i o rozvoj obsahů, metod a nabídek kvalifikovaného vzdělávání. Odpovídajícím kritériem označeným jako *věda a výzkum* se vyznačuje nutný předpoklad pro proces pomoci. V této souvislosti se požadují koncepty a výzkumné záměry, které jsou podporovány politiky a vědecky doprovázeny, což souvisí s dalšími pilíři celospolečenských a politických rámcových podmínek. Důležité studie a výzkumné projekty, které by mohly poskytnout potřebné údaje a informace o pozadí pro rozvinutí konceptů pomoci, jsou například eticky zodpovědná a terapeuticky doprovázená dotazování obětí, obšírně vypracované výzkumy šedé zóny i reprezentativní studie o příčinách, rozsahu a následcích dětské pornografie, výzkumy o následcích a účincích konzumace dětské pornografie, výzkumy, které poskytují informace o motivech a strategiích pachatelů, další rozvinutí výzkumu traumatu, zejména s aspektem na pornografické vykořisťování dětí.

Kritériem *vzdělávání* se myslí zajištění speciálních vědomostí pro práci s oběťmi dětské pornografie, jestliže se s ohledem na obsahy, metody a přístupy zařadí do vzdělávání všech skupin, které jsou konfrontovány s případy dětské pornografie (nebo mohou být konfrontovány), mezi nimi například psychologové, psychoterapeuti, psychiatři, právníci, sociální pracovníci, učitelé, vychovatelé, lékaři, policisté, streetworkeri, kněží, pastorační asistenti. Kromě toho jsou podle výsledků výzkumu potřeba specializované přístupy k problematice (např. terapeutické přístupy), dále se požadují pravidelné a závazné formy dalšího vzdělávání, odborné semináře a workshopy.

Kritérium *osvojení a zprostředkování vědomostí* obsahuje kvalifikaci spolupracovníků v institucích a zařízeních, kteří přicházejí do kontaktu s oběťmi dětské pornografie (nebo opět mohou přijít). Tyto vědomosti mají zahrnovat *speciální poznatky o zvláštностech v případech dětské pornografie*. Ve zprávách z praxe poradenských míst a odborníků se zdůrazňuje, že vedle kvalifikace jsou pro celkovou problematiku sexualizovaného násilí na dětech potřebné zejména specializované znalosti pro zabezpečení profesionální pomoci v případech dětské pornografie. Přitom je třeba zohlednit, že sice existují mnohé paralely a průsečíky mezi případy sexuálního zneužívání obecně a případy dětské pornografie. To platí pro postup

pachatelů i pro následky činu. Oběti této zvláštní formy sexualizovaných násilných činů jsou ale navíc konfrontovány se zatěžujícími a traumatizujícími následky, které ztěžují zpracování toho, co bylo prožito. Bez těchto vědomostí o tomto a dalším pozadí existuje nebezpečí, že se případy pornografického vykořisťování nerozpoznají a že oběti proto zůstanou „neviditelné“ nebo nedostanou žádnou adekvátní pomoc, protože jejich specifická situace nouze není těm, kteří pomáhají, známa; dále mají obsahovat *poznatky o rozsahu případů s dětskou pornografií*, což v této souvislosti neznamena, že se musí zdokumentovat velké množství případů, nýbrž jde o to, poznat případy, vnímat jejich specifiku a nebagatelizovat ji. To je předpokladem nejen pro poradenskou práci, ale také pro možné propojení s dalšími institucemi, jež by umožnilo společné přístupy a vypracování strategií jednání.

Zajištění pomoci v případech dětské pornografie předpokládá i *hluboké vědomosti o příčinách, následcích a psychodynamice sexualizovaného násilí na dětech a dětské pornografie*. U následků dětské pornografie se jedná o zvláště těžké formy traumatizací. Častěji než v jiných případech sexualizovaného násilí se vyskytují těžké disociativní poruchy osobnosti. Proto je nutným předpokladem pro zodpovědné zacházení s dotyčnými dětmi a dospělými zvláštní vzdělání nebo další vzdělávání v oblasti psychotraumatologie, co možná nejvíce multiprofesní složení týmu s rozličným vzděláním i stálá další kvalifikace. Přitom se musí zejména uvážit zacházení s dokumenty o činu, které představují pro oběť masivní ohrožení. Problematickým může také v této souvislosti být, že k odhalení případů dochází teprve prostřednictvím nalezení materiálů a že jsou tím dotyční možná proti své vůli konfrontováni a vyzýváni k tomu, aby mluvili o svých zkušenostech násilí, které se udály už před lety.

V případech dětské pornografie je nutná spolupráce a propojení, proto jsou důležité *vědomosti o nabídkách pomoci a konceptech i o možných partnerech spolupráce a odbornících*. Kromě místních, regionálních a nadregionálních institucí a odborného personálu, musejí být nalezeni a kontaktováni speciální partneři a odborníci v rámci tématu dětské pornografie. To nabízí možnost kolegiálního poradenství nebo supervize či odkazu na specializované terapeutky, kliniky, zblhlé právníky, zkušená poradenská místa.

Dále je třeba zúčastněným poskytnout *poznatky o strategiích pachatelů* a možných sítích kruhů pachatelů.

Vědomosti o právním pozadí a možnostech trestního stíhání se vztahují na poznatky zejména v těchto oblastech: zákony (především s ohledem na trestnost, rozsah trestu, promlčecí lhůtu), možnosti ochrany oběti, rozsudky, průběh soudního procesu i kontaktní

osoby a příslušná oddělení kriminální policie, státní zastupitelství a soudy i právníci a zařízení na ochranu svědka.

Tyto poznatky jsou bezpodmínečně potřebné k tomu, aby se mohla lépe vyhodnotit situace zúčastněných. Kromě toho je to nutné pro doprovázení oběti před soudem, pro senzibilizaci a práci na veřejnosti, jež je zaměřena na cíl uskutečňovat rozsáhlou ochranu oběti. Dále je potřeba hlubokých vědomostí pro zprostředkování kompetentních kontaktních osob v právních otázkách.⁴⁷⁷

Pilíř nadepsaný *obrazy a dokumenty* sděluje, že experti i dotazovaná poradenská místa zdůrazňovali jako rozhodující a centrální moment při vyhodnocování a zpracovávání tématu dětské pornografie důležitost dokumentačního materiálu. V centru úvah přitom stojí existence, nesmazatelnost a působení obrazů, ale i bezmocnost, kterou může událost činu vyvolat také u odborníků. Proto se musí naléhavě nabízet řešení s aspektem ohrožení, jež materiál pro oběť představuje, i s ohledem na přiměřené veřejné zacházení s obrazy těmi, kdo materiál vidí či slyší, a se zřetelem působení na ně.

Kritérium *celoživotní ohrožení existencí materiálů* zohledňuje, že se oběti za tyto materiály stydí, jsou jimi vydírány či vydíratelné, je jim dokonce sugerováno aktivní spolupachatelství. Zde je pak potřeba speciálních poradenských a terapeutických konceptů, které zahrnují tento zvláštní aspekt traumatizace a nabízejí cesty řešení také pro oběti již v dospělém věku.

Kritérium *obrazy jako důkazní materiál* vyznačuje další aspekt těchto materiálů, a sice prostřednictvím funkce důkazního prostředku v trestním procesu. Na jedné straně poskytuje existence materiálu nesrovnatelnou výhodu ve srovnání s jinými procesy se sexuálním zneužíváním dětí. Existují-li dokumenty vypovídající o činu, nemusí se provádění důkazů opírat (jen) o výpověď dětí–svědků nebo dalších nepřímo zúčastněných svědků. Odsouzení obžalovaných je tím – když jsou materiály vypovídající o vině – značně ulehčeno.

Na straně druhé poukazují tyto dokumenty na nové otázky a oblasti problémů. Tak se může stát, že se v rámci většího policejního zásahu zajistí značné množství materiálu a že jsou identifikovány dotyčné děti, které dosud o těchto činech nepromluvily. To může být velmi nápomocné v případech, v nichž jsou děti ještě vystaveny pornografickému vykořisťování, protože se jim touto cestou dostane podpory, či může dostat podpory. Na druhé straně může konfrontace iniciovaná zvnějšku způsobit novou traumatizaci dětem, u nichž spadají čin(y) daleko do minulosti, nebo které ještě psychicky nezvládnou účast na soudním procesu. Použití těchto materiálů jako důkazních prostředků dále vyvolává otázku, jak je nutno s těmito

⁴⁷⁷ *Ibid.*, s. 212-220.

materiály zacházet. Dojde-li k procesu vyšetřování a následnému soudnímu řízení, vědí tak děti, že si budou dospělí znovu materiály prohlížet, aniž by ony mohly nad tím vykonávat kontrolu. Za určitých okolností může dokonce dojít k tomu, že se děti (nebo dospělí) musejí znovu dívat na filmy či jiné materiály při rozporech v průběhu procesu, aby objasnily obsah nebo aby identifikovaly jednoho nebo více obžalovaných. Tím získává materiál už nejen funkci ulehčení soudního procesu, nýbrž představuje pro svědka další závažné zatížení, které může vyvolat sekundární traumatizaci. Tuto funkci materiálů je proto nutno zásadně uvážit v procesu poradenství a podpory a hledat metody a řešení pro tuto zvláštní problematiku.

Kritérium *obrazy v procesu poradenství/pohled na pozorovatele* se týká jednak zmíněného problému ohrožení skrze materiály, jejichž konzumaci nemohou oběti vzhledem k rozšiřování kontrolovat. Kromě toho musí ale osoby, které poskytují podporu, reflektovat také vlastní zacházení s materiály a k tomu rozvinut jasný postoj. Otázky, jež se v této souvislosti mohou vyskytovat, mohou například znít:

- Jakou roli hraje „neviditelná“ existence materiálů pro poradenský proces, třeba když nejsou dokumenty k dispozici, nebo nejsou vědomě prohlíženy, ale jsou přítomny v hlavě klienta a osob poskytujících podporu?
- Jak zachází pomáhající personál s tím, když dotyčné děti nebo dospělí chtějí, aby si materiály prohlédli?
- Jak je třeba zacházet s tím, jestliže se klient sám nebo s pomocí poradce vydá „pátrat“ po materiálech?
- Jak by mohla nebo měla vypadat možná spolupráce s těmi kriminálními policejními úřady, které materiály shromažďují a dokumentují? (Přitom je třeba uvážit, že dětská pornografie je oficiální delikt, který musí být policií stíhán, když o tom obdrží informaci.)
- Je pro proces podpory nutné vidět materiály pornografického vykořisťování?
- Které účinky mohou být vyvolány prostřednictvím těchto materiálů a jak je možno je zpracovat?

Zejména při veřejných zasedáních (sympózia, odborné semináře) a v rámci dalšího vzdělávání je třeba dbát na to, aby se dokumenty sexualizovaného násilí na dětech neukazovaly neuváženě nebo nepředkládaly jako informace o pozadí činů. Přínejmenším by mělo být zajištěno, že nebudou oběti pornografického vykořisťování vystaveny všeobecné zvědavosti a že nebude jejich identita odhalena. Dětská pornografie by se měla – když už vůbec – ukazovat jen v chráněném prostoru a s výslovným srozuměním posluchačů, resp. těch, kteří si budou prohlížet. Materiály neslouží totiž k ilustraci, nýbrž k objasnění.

Následné kritérium označené jako *konzumace materiálů* je třeba uvážit na celospolečenské i na poradenské úrovni. Je spojeno také s důležitou otázkou, a to jaké účinky má (pravidelná) konzumace pornografických materiálů a materiálů s dětskou pornografií na páchání a bagatelizování sexualizovaného násilí na dětech a zda nebo nakolik přispívá k jejich rozšiřování. Ukazuje se, že znečitlivění a zdání normality, jež může konzumace působit, má za následek efekt něčeho běžného a tím se snižují zábrany pro vykonávání odpovídajících činů. Kromě toho vyžadují pozornost obrazy v okruhu dětské pornografie, které vystavují nahé nebo sexuálně pózující děti na veřejnosti. To se týká oblasti reklamy i zábavy, umění a fotografie, přičemž je možno konstatovat, že obrazy, které zasazují nahé děti „umělecky“ do scenerie nebo které zachycují velmi malé děti nebo kojence – často ostatně na rukou nahého nebo polooblečeného muže – jsou zřídka kritizovány.

Kritérium *internet* připomíná, že s tímto médiem masivně narostlo pornografické vykořisťování dětí prostřednictvím možností virtuálního rozšiřování a komunikace na rovině jevu a zčásti s sebou přineslo nové fenomény (např. *Internet Relay Chat*, který využívají většinou uzavřené skupiny návštěvníků, aby rozšiřovali, vyměňovali, koncipovali dětskou pornografii nebo aby verbálně-eroticky komunikovali). I když se množství obrazů nezakládá v každém případě na reálném sexuálním zneužívání dětí, je možno je ale na pozadí narůstajícího sexualizovaného násilí na dětech za takové považovat, protože mediální skutečnosti předchází reálné násilí nebo z ní plyne. Jako stěžejní bod kritického vnímání a utváření vědomí se jeví poznatek, že se nemůže pornografické vykořisťování dětí nahlížet jako „špinavý krám“ („Schmuddelkram“) nebo s odůvodněním „svobody názoru, slova a tisku“. Za rozšiřování dětské pornografie nestojí totiž žádná utlačovaná menšina, jak jsou pachatelé těchto činů představováni na veřejnosti, nýbrž organizovaná scéna, která zneužívá demokratické právo a svobodu, aby oslavovala násilí na dětech a aby je mohla učinit obchodem bez hranic. Také z tohoto důvodu se ukazuje jako naléhavá mezinárodní spolupráce a sjednocování odpovídajících právních předpisů, například jen zvýšit věkovou hranici oběti na 18 let podle definice dítěte v rámci Úmluvy o právech dítěte a mezinárodně zařadit mezi trestné činy rozšiřování i vlastnění, držení dětské pornografie.⁴⁷⁸

Pilíř s nadpisem *zdroje* popisuje nutné osobní a strukturální předpoklady, které musí splňovat nabídky pomoci v případech pornografie páchané na dětech. Jako zdroje jsou označena témata hranic a zatížení i otázka strukturálního zabezpečení kontinuální a kvalifikované práce.

⁴⁷⁸ *Ibid.*, s. 221-226.

Kritérium *profesionální senzibilita* popisuje osobní kompetence, které poradci a jiné podpůrné osoby potřebují kromě obsahových kvalifikací v procesu pomoci, aby mohli nabídnout obětem adekvátní pomoc. Pojem má sloužit k tomu, aby se také koncepčně uchopilo pole napětí mezi profesionalitou a empatií. Tím se nepopisují jen odborné standardy poradenství, nýbrž také schopnost jednat citlivě s oběťmi, vnímat ji jako osobnost, vnímat její situaci a problémy, být citlivý pro náznaky a odkazy na možné pornografické pozadí a na základě kvalifikovaných vědomostí být schopen klást správné otázky. Profesionální senzibilita chce chránit před tím, aby se jednalo bezhlavě, zpanikařilo nebo se dokonce na děti přenášela vlastní bezmocnost a zloba. Vychází se z toho, že předpokladem pro to, aby se dětem, jež jsou oběťmi komerčního sexuálního zneužívání, dostalo pomoci, je skutečnost, že jsou vnímány a přijaty jako celé osobnosti. To platí s ohledem na jejich strachy a jejich potřebu pomoci i s ohledem na jejich silné stránky, kompetence a zdroje. Děti tedy potřebují dospělé, kteří je berou vážně, kteří jsou ochotni převzít zodpovědnost, kteří je akceptují v jejich celosti a kteří jim přiznávají právo na pomoc, ale také vlastní rozhodování. Děti potřebují dospělé, kteří mohou poskytnout bezpečí, kteří jsou si vědomi svých hranic a možností a mají k tomu k dispozici nutné zdroje a struktury. Právě odbornost a empatie, odstup, jasnost, stranicví a rozvážnost i zabezpečené rámcové podmínky jsou proto základní podmínky pro uskutečňování pomoci zejména v případech dětské pornografie.

Dalším kritériem tohoto pilíře je *osobní hranice těch, kteří poskytují pomoc*. Zvláštní zatížení, jež jde ruku v ruce s tematikou komerčního sexuálního zneužívání a se zacházením s obrazovým materiálem, potřebuje stálou reflexi a zpracovávání. Zásadní význam pro kontinuální práci s touto tematikou tak mají stabilní zázemí, možnosti úlevy, vyvážení práce a volného času a zajištění strukturálních předpokladů.

Kritérium *supervize, kolegiální porady, týmová práce* respektuje, že komplexnost případů dětské pornografie a těžké formy traumatizace vyžadují multiprofesionální způsoby přístupu také uvnitř poradenského zařízení. Kromě toho by měly být využívány podle jednotlivého případu externí supervize případu prostřednictvím odborných institucí a interdisciplinární formy kooperace. Supervize a další vzdělávání se pak hodnotí jako nezbytný předpoklad pro to, co bylo popsáno pomocí pojmu profesionální senzibilita.

Nutným předpokladem pro zajištění kontinuální nabídky kvalitní pomoci a spolupráce a propojení mezi institucemi je finanční zabezpečení a personální stabilní obsazení, což obsahuje kritérium *finanční zabezpečení a kontinuita*.

Kritérium *pověření k jednání a hranice instituce* pak popisuje nutnost, aby se v procesu pomoci stále znovu refleктоvaly a vymezovaly vlastní úkoly a hranice institucionálního jednání.⁴⁷⁹

Pilíř vyznačený jako *struktura nabídek pomoci* odpovídá na skutečnost, že jen 7,9 % poradenských míst, která byla dotazována v této studii, disponuje specializovanými přístupy a koncepty pro zacházení s dětskou pornografií a současně 94 % považuje za nutná speciální kritéria pro poradenskou a podpůrnou činnost. Jako minimální standard uváděli tito pracovníci následující kritéria:

- anonymita, dobrovolnost, stranění a celostnost jako základní struktura nabídky;
- kvalifikace, další vzdělávání s ohledem na účinky a následky pornografického vykořisťování dětí;
- supervize, multiprofesionální týmová práce, kooperace a propojování;
- rozšiřování výzkumu a dalších forem získávání kvalifikovaných informací a poznatků;
- senzibilizace veřejnosti;
- nabídky dlouhodobé, rozsáhlé a specifické terapie;
- zesílená a zlepšená ochrana oběti.⁴⁸⁰

Proto tento pilíř popisuje a rozvíjí *kritéria*, jež – vedle již uvedených strukturálních a obsahových předpokladů – mohou být nápomocná pro zajištění profesionální pomoci v případech dětské pornografie:

Kritérium *dobrovolnost, anonymita, stranění a celostnost* zahrnuje i společenský kontext a neredukuje oběti jen na jejich zážitky násilí. Poradenství, terapie, krizová intervence a prevence se tak chápou jako sloupy celostné pomoci, jež se navzájem doplňují. Obětem a jejich vztahovým osobám se dostává podpory stranění, to znamená, že ti, kdo jim naslouchají, je berou vážně a poskytují jim možnost, aby mluvily o svých zkušenostech, aniž by byly konfrontovány s předsudky, pochybnostmi nebo výčitkami, a společně s nimi vypracovávají nové perspektivy jednání. Stranění zde tedy neznamena nereflektované zastávání se, nýbrž odpovědný a akceptující postoj, který staví zájmy klientů do středu, aniž by ztrácel vlastní

⁴⁷⁹ G. Wuttke, *Pornografie an Kindern. Die Folgen und Wirkungen von Kinderpornografie*, s. 227-231; G. Wuttke, *Ergebnisse eines Forschungsprojekts zur Kindespornografie*. In: *Sexueller Missbrauch von Kindern. Dokumentation der Nationalen Nachfolgekonzferenz „Kommerzielle sexuelle Ausbeutung von Kindern“*, s. 183-185; G. Wuttke, *Erfahrungen und Grenzen sowie Ansätze und Kriterien der Beratungspraxis von pornografisch ausgebeuteten Kindern. Ergebnisse einer Forschungsstudie*. In: *Prostitution und Pornografie. 2. sexualpädagogische und –beraterische Fachfortbildung 10. und 11. Oktober 2001*, Tagungsband, ÖIF, B.

Cizek/I. Kerntaler-Moser (Hrsg.), Wien 2002, s. 96-97.
⁴⁸⁰ G. Wuttke, *Ergebnisse einer Forschungsstudie. Workshop: Erfahrungen und Grenzen sowie Ansätze und Kriterien der Beratungspraxis von pornografisch ausgebeuteten Kindern; Workshop II: Ansätze für die Beratungsarbeit mit Opfern von Kinderpornografie*, in: *Prostitution und Pornografie. 2. sexualpädagogische und –beraterische Fachfortbildung*, s. 96.

profesionální odstup (srov. kritérium profesionální senzibility). Tento postoj také znamená připisovat zodpovědnost za tyto činy pachatelům – ne dětem – a podporovat oběti při překonávání pocitů viny a studu. Tato odborná opora vnímá dítě-oběť jako komplexní osobnost, poznává její silné stránky, potenciál odporu a odvalu k životu a otevírá perspektivy pro další rozvrhování života. Právě v těchto případech pornografického vykořisťování, v nichž jsou oběti dále vystaveny nebo mohou být nadále vystaveny zásahům pachatelů, je kromě toho také důležité, aby se ve spolupráci s dalšími institucemi zajišťovala ochrana těchto obětí před dalšími útoky a aby se do poradenství zahrnovalo také sociální okolí dětských obětí, pokud není samo zapleteno do pornografického vykořisťování.

Kritérium *kvalifikace a profesionální přístup* vzhledem k těžkým traumatizacím (psychickým i fyzickým následkům) a komplexním problémům v případech pornografického vykořisťování dětí upozorňuje při vypracování strategií překonávání a pro rozvoj perspektiv jednání na to, že musejí být k dispozici dostatečné kvalifikace na základě odborného a terapeutického vzdělání i bohaté zkušenosti s praktickou prací s oběťmi sexualizovaného násilí. Na základě jednotlivých rozdílných případů a jejich komplexity se má v poradenském týmu zajistit multiprofesionální spolupráce, kombinace různých odborných a terapeutických kvalifikací také v oblasti výzkumu traumatu, což souvisí s pilířem zdroje a pilířem specializace a propojení (viz dále).

Kritérium *koncepte a zabraňování řetězcům delegací* vychází ze zkušeností obětí pornografického vykořisťování dětí, které musí často oslovit různé jednotlivce nebo instituce, než naleznou kompetentní osobu, jež jim poskytne oporu a pomoc. Jako smysluplné se ukazuje – při zohlednění pilíře specializace a propojení – mít k dispozici rozsáhlou nabídku pomoci pod jednou střešou nebo zapojovat do této činnosti další odborníky ve formě interdisciplinární spolupráce. Takový styl vyžaduje koncepčně vzájemně sladěné způsoby přístupu, pro něž se musí rozvíjet a používat odpovídající metodika. Důležité pak je, aby se jednotlivé pracovní kroky dokumentovaly a byly srozumitelné.⁴⁸¹

Již předeslaný *pilíř specializace a propojení* zahrnuje následující kritéria:

Vzájemné působení specializace a kooperace, jež respektuje, že zvláštní situace obětí dětské pornografie vyžaduje sladěnou, specializovanou a současně propojenou nabídku pomoci, která zahrnuje oblasti poradenství, krizové intervence, možnosti terapie, trestní stíhání a prevenci. Tyto nabídky by se měly pokud možná co nejvíce zakládat nízkoprahově,

⁴⁸¹ G. Wuttke, *Pornografie an Kindern. Die Folgen und Wirkungen von Kinderpornografie*, s. 231-234.

tzn. orientovat se na konkrétní život. Aby se obětem dostalo pomoci co možná nejdříve, doporučuje a požaduje se, aby instituce, resp. jejich odborný personál (mateřské a základní školy, lékaři, volnočasoví pracovníci s dětmi a mládeží atd.) disponovaly dostatečnými informacemi ohledně této problematiky. Proto musí být integrovanou součástí práce ve specializovaných zařízeních preventivní činnost prostřednictvím multiplikátorů a dostačující nabídky informací a poradenství.

Další je kritérium označené jako *specializované nabídky nebo kontaktní místa pro tematiku dětské pornografie*, jež vyjadřuje, že by měly být v poradenských a kontaktních místech pro oběti sexualizovaného násilí vytvořeny speciální nabídky pro oběti pornografického vykořisťování, popř. rozvinuty vhodné koncepty. Již dříve uvedené předpoklady a nabídky by měly zahrnovat také formy práce s médii a veřejností i prevenci. Na regionální a nadregionální úrovni se požadují odborná kontaktní místa k tématu pornografického vykořisťování dětí, která podporují lokální instituce, spojují odborné vědomosti, rozvíjejí nebo provádějí opatření k preventivní a veřejné práci na regionální a nadregionální úrovni a nabízejí místa pomoci i supervize pro týmy a případy.

Dalším kritériem jsou *specializovaná, vzájemně propojená grémia*. Tématu dětské pornografie by se podle toho mělo dostat přiměřené pozornosti v již existujících grémiích. Možné formy propojení jsou lokální, regionální a nadregionální pracovní kruhy a odborné pracovní kruhy, kulaté stoly, odborné rozhovory, ale také pravidelně či kontinuálně konané semináře. Propojené nabídky by pak podle dotázaných odborných míst měly splňovat alespoň následující kritéria:

- *závaznost a kontinuita*: grémia by měla pravidelně zasedat a umožňovat závazné rozhovory zúčastněnému odbornému personálu a institucím. Personální složení by mělo zůstat co možná nejvíce stejné, aby se chránily informace;
- *interdisciplinarita*: grémia by měla co nejvíc zohledňovat všechny odborné síly a instituce, které se zabývají případy dětské pornografie nebo by jimi mohly být konfrontovány. Jsou to zejména poradenská místa, terapeutická zařízení, instituce, jež se věnují dětem a mládeži, dětská psychiatrie, kliniky, advokáti, soudci, kriminalisté, státní zástupci atd.;
- *moderace*: grémia by měla být profesionálně vedena, moderována a výsledky a činěné kroky protokolovány;

- *dodržování hranic*: kontroverze a různá hlediska by měla být řešena v kriticko-solidárním postoji. Předpokladem je, že jednotliví účastníci dostanou poznatky o úkolech a způsobech práce zúčastněných institucí a odborných sil, resp. jimi disponují a dodržují a akceptují hranice různých rolí.

Následujícím kritériem jsou *informační kontakty a řešení*. Odborníci totiž v každodenní práci zdůrazňují osobní kontakt mezi jednotlivými institucemi. Některé případy vyžadují rychlé možnosti řešení informačními cestami, které jsou tím úspěšnější, čím větší je vzájemná osobní důvěra jednotlivých zúčastněných odborníků.⁴⁸²

Pilíř společenské a politické rámcové podmínky je podepřen tím, že studie na základě vyjádření odborného personálu požaduje začlenit pomoc a podpůrné nabídky v případech pornografie páchané na dětech do společensko-politického celkového konceptu, jenž rozvíjí na různých rovinách diferencovaná opatření a strategie proti sexualizovanému násilí a dlouhodobě usiluje o odstraňování sexuálního vykořisťování. Přitom se zdůrazňuje kombinace politických a společenských iniciativ a programů i zákonných opatření, aby se vytvořil předpoklad pro účinnou pomoc a prevenci. Pro takový rámcový koncept jsou uvedena některá důležitá *kritéria* a výchozí body:

Celostný a sladěný politický koncept, v němž se jedná o trestněprávní a občanskoprávní opatření i o opatření a nabídky pomoci obětem a prevence, které mají být spojeny s akčním plánem boje proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí, se má prostřednictvím interdisciplinárních grémií přezkoumávat a má se kontrolovat jeho efektivita. V centru opatření stojí zajištění práv obětí a ochrana jejich integrity. Dále se musí vytvořit podmínky pro efektivní trestní stíhání pachatelů, jež je možno ale realizovat jen při současném provádění rozsáhlé ochrany oběti.

Kritérium *věda a vzdělání* vychází z výsledků studie, které ukázaly, že jsou nedostatečné vědomosti o tomto tématu a nedostatečně rozvinuté koncepty pro možnosti poradenství a prevence. Proto se musí toto téma stát naléhavě předmětem vědy, výzkumu a vzdělání, a to nejen odborného personálu, ale také těch skupin povolání, které mohou s tímto fenoménem přijít do kontaktu. Jen tak se totiž může dlouhodobě zajistit nutná nízkoprahovost a efektivita pomoci.

Kritérium *veřejné zcitlivění* požaduje věcné objasňování a senzibilizování. K tomu patří formy práce s veřejností i mediální zpravodajství, aby se věcně tematizovalo pozadí, rozsah a

⁴⁸² *Ibid.*, s. 234-238.

následky tohoto fenoménu, jasně pojmenovávaly zodpovědnosti a s respektem zahrnovaly zájmy o situaci obětí.

S tím vším souvisí kritérium *financování systému pomoci*, protože je jasné, že kontinuální a odpovědná nabídka pomoci je možná jen se zajištěnými finančními prostředky. Kromě toho se poznamenává, že se společenské náklady neušetří tím, že se nebude vytvářet a zlepšovat nabídka pomoci obětem sexualizovaného násilí.

Prostřednictvím kritéria *zákonná opatření* poukazují odborníci a poradenská místa v rámci empirických šetření na silnou diskrepanci, jež spočívá v tom, že na jedné straně je možno zaznamenat těžké zločiny na dětech, které jsou zdokumentovány na obrazovém a filmovém materiálu, na straně druhé stojí proti těmto zločinům jen nedostatečné možnosti trestního stíhání. Aby se tedy mohla obětem pornografického vykořisťování poskytnout účinná ochrana a aby se mohlo stejnou měrou realizovat stíhání pachatelů/pachatelek, požadují se změny na úrovni zákona i v oblasti trestního stíhání, což se týká míry trestu, struktur a pracovních podmínek trestního stíhání, senzibilizace a kvalifikace osob, které vyslychají, s ohledem na dotazování šetrné vůči oběti, i celkově kvalifikace v tematické dětské pornografii. Současně se poukazuje na to, že malá míra trestu za vlastnění dětské pornografie a nedostatečná nabídka pomoci obětem nejsou v poměru k závažnosti deliktu. Aby se to vše kvalifikovaně a efektivně diskutovalo a realizovalo, je třeba interdisciplinární spolupráce různých společenských institucí a odborných sil.

Kritérium *trestní stíhání a ochrana oběti* konstatuje, že by trestní stíhání a ochrana oběti měly být dvě doplňující se součásti boje proti pornografickému vykořisťování. Zdůrazňuje se, že jestliže se například vlastnění materiálů dětské pornografie představuje právně jako bagatelizovaný delikt, je-li nedostatečná hrozba trestu při současně omezených možnostech trestního stíhání a nedostatečné cenění tělesné a duševní nedotknutelnosti dětí, jeví se v očích pachatelů přinejmenším konzumace materiálů s dětskou pornografií jako neškodná a konečně jako společensky legitimní čin. Výše trestu se tak může považovat za výraz společenského zhodnocení fenoménu. Na straně druhé se uvádí, že ale vysoká míra trestu není garantem důsledného trestního stíhání nebo přiměřené ochrany oběti. Připomíná se, že trestní stíhání v oblasti dětské pornografie je kromě toho zčásti ztíženo pracovními podmínkami instancí vyšetřování: zatímco jsou pachatelé často velmi dobře propojeni, koordinováni a napřed ve využívání nejmodernější techniky, je kriminální policie, zejména se zřetelem na trestné činy v internetu, až na výjimky nedostatečně vybavena (nedostatek personálu, pracovní přetížení a nedostatečné strukturální předpoklady jako supervize, další vzdělávání, technické vybavení). Zařízení na ochranu oběti si zase stěžují na to, že nejen díry v zákonech, ale zejména také

nedostatečná senzibilita a znalost (zvláštní strategie pachatelů a následky u obětí, dlouhé čekání na chodbě soudu, výslech oběti za přítomnosti obžalovaného) některých zástupců justice ohledně zvláštní situace dětských obětí-svědků přispívá k tomu, že se činy sexualizovaného násilí na dětech jen zřídka oznamují. Ze strany justice se zase namítá, že pracovníci poradenských míst někdy prostřednictvím cílené přípravy na proces ovlivňují svědky a snižují tak kvalitu jejich výpovědi. Vědecká vyhodnocení programů doprovázení svědků ale potvrzují, že se skrze kvalifikovanou péči o svědky v trestním procesu a skrze zajištění transparentnosti zvyšuje kvalita výpovědi. K tomu se ukazují jako přínosné spolupráce a výměny informací i ve formě kulatých stolů, přičemž je třeba respektovat různé role, pracovní přístupy, úkoly institucí a odbourávat vzájemné předsudky.

Zároveň se musí vytvořit rámcové podmínky, které zabezpečí, aby byla realizována opatření ochrany obětí. Bez senzibilizace a dalšího vzdělávání účastníků procesu, pokud jde o zvláštní okolnosti a následky dětské pornografie, se velmi pravděpodobně zpochybní věrohodnost výpovědi obětí-svědků. Brutalita činů, především když jsou spáchány na velmi malých dětech, probouzí u účastníků procesu často nedůvěru, a často teprve až po zhlédnutí obrazových či filmových materiálů lze zaznamenat pochopení. Zejména zinscenování činů, které sugerují aktivní účast obětí, použití masek a drog a donucené „pachatelství“ dětí jsou schopny podkopat jejich věrohodnost. Dále je zkušeností, že je pro mnohé oběti nemožné, aby poskytly jasné výpovědi o pachatelích, o přesných okolnostech činů, stejně jako o časovém okamžiku a trvání násilí. Zátěž traumatizace a pachateli vědomě vypracované zmatení vnímání a zastření okolností činu to totiž nepřipustí. Kromě toho není mnoho obětí schopno vydržet novou konfrontaci s pachateli. Zčásti jsou mimoto ještě stále vystaveny zásahům pachatelů. Tyto (zde jen načrtnuté) aspekty chtějí ukázat, že k základním podmínkám účinného trestního stíhání patří uskutečnění základní ochrany obětí. V centru zájmu zařízení ochrany pro oběti přitom jsou blaho dotyčných, zajištění jejich ochrany, zabezpečení psychické stabilizace a zpracování toho, co prožily. Mají-li se zajistit podstatné aspekty potírání pornografického vykořisťování, tedy pomoc obětem, uskutečnění ochrany obětí a účinné stíhání pachatelů, je potřeba důsledné realizace zákonných rámcových podmínek, rozšířených opatření na ochranu obětí během trestního procesu i spolupráce a vzájemného uznávání zúčastněných institucí, které se z různých perspektiv zabývají tématem pornografie páchané na dětech.⁴⁸³

⁴⁸³ G. Wuttke, *Pornografie an Kindern. Die Folgen und Wirkungen von Kinderpornografie*, s. 243;

Výsledky a náčrt problémů obsažené ve zmíněné studii objasňují, že se v nejrůznějších pracovních oblastech musí rozvinout přístupy a opatření k zajištění adekvátní *pomoci* v případech dětské pornografie. Bylo ale také patrné, že pro zajištění této pomoci je třeba vytvořit *strukturální rámcové podmínky*. Některé aspekty těchto nutných společenských rámcových podmínek se ještě v komprimované podobě objevují v závěru studie ve formě doporučení:⁴⁸⁴

Doporučení pro politiku stanovuje zásadu, že při tematizaci pornografie páchané na dětech a při rozvoji iniciativ, opatření a nástrojů společenské a politické ochrany musí hrát hlavní roli zachování integrity a zájmů dětí. S tím souvisí:

vytvoření společensko-politického dialogu/veřejná senzibilizace, což zahrnuje, že se musí jako taková vnímat a tematizovat kombinace každodenně konaného sexualizovaného násilí na dětech a forem dětské pornografie. Násilí na dětech se musí potírat v jeho rozmanitých projevech, politická práva a zájmy dětí se musí posilovat a na všech úrovních prosazovat. K tomu patří, aby se tematizoval plíživý návyk sexualizovaného pohledu na děti a aby se učinila opatření, která jsou schopna bránit další sexualizaci dětí – zejména také v reklamě. Požaduje se široké společenské vysvětlování a senzibilizace, pokud jde o ochranu před sexualizovaným násilím a pornografií páchanou na dětech;

politická opatření a programy by se neměly zaměřovat jen na několik bodů nebo mít ve středu zájmu výlučně otázku trestního stíhání. Požadují se řešení zaměřená na oběť i celostný, dlouhodobě zabezpečený a rozsáhlý společenský koncept ochrany, jenž obsahuje jak právní a policejní intervence, tak opatření pomoci oběti a prevence. Tento koncept se musí kontinuálně přezkoumávat ohledně efektivity a vědecky evaluovat, kromě toho je potřeba společensky závazně a interdisciplinárně obsazených grémií, které pečují o jeho kontrolu.

Téma sexualizovaného násilí na dětech a dětské pornografie musí být zakotveno v politickém rámci i v různých typech vzdělání všech skupin povolání, jež jsou s touto oblastí konfrontovány. Aby se konkrétní práce s oběťmi sexualizovaného násilí postavila na kvalifikovanou bázi, musí se vybudovat a kontinuálně podporovat plošná síť poradenských míst a zařízení pomoci. Podporovány a dlouhodobě zajištěny musí být také specializované koncepty, standardy a materiály pro poradenskou, prevenční práci a práci s veřejností v případech dětské pornografie. Na základě komplexity případů a zvláštních poznatků je třeba vytvořit regionální a nadregionální kontaktní místa, budovat a finančně zajistit nabídku

srov. U. Dannenberg/E. Höfer/G. Köhnker/M. Reutemann, *Abschlussbericht zum Modellprojekt „Zeugenbegleitprogramm für Kinder“*, Kiel 1997; F. Schneider/U. Habel, *Psychosoziale Betreuung von Opfern in Strafprozessen. Das Düsseldorf Modell*, Baden-Baden 2000.

⁴⁸⁴ G. Wuttke, *Pornografie an Kinder. Die Folgen und Wirkungen von Kinderpornografie*, s. 245-251.

specializovaných terapeutických a klinických míst, dále zřizovat a strukturálně zabezpečovat propojená grémia s účastí institucí a odborníků, kteří vypracovávají z různých perspektiv a oblastí (justice, policie, orgány sociální péče o děti, poradenská místa, lékaři, kliniky, terapeuté, sociální pedagogové, vychovatelé, učitelé, právníci atd.) koncepty pomoci a opatření pro oběti dětské pornografie, na lokální, regionální a nadregionální úrovni. Pro takové komplexní formy spolupráce se musí ještě vytvořit standardy a koncepty.

Doporučení v oblasti zákonodárství a trestního stíhání obsahují, že se ve smyslu rozsáhlého boje proti dětské pornografii musí vytvářet všechny možnosti, aby se stíhání pachatelů a ochrana oběti uvedly v soulad, aniž by způsobily novou traumatizaci obětí. V řadě rozličných návrhů a požadavků na ochranu oběti v trestním procesu se v empirických šetřeních uváděné studie především zdůrazňovalo:

- zvýšení nejmenšího trestu na dva roky;
- rozšíření ustanovení trestního práva o poptávku po dětské pornografii, aby se zachytili také ti konzumenti, kteří přispívají k rozšiřování a rozmnožování pornografie páchané na dětech;
- jednotná definice ochranného věku na základě Úmluvy o právech dítěte u komerčního sexuálního zneužívání dětí, tedy 18 let;
- vytvoření zákonných opatření (řád trestního procesu), která zabezpečí, že se videozáznamy z výslechu dětských svědků nedostanou do rukou nikoho třetího. To kromě jiného zahrnuje prohlížení těchto materiálů ze strany obhajoby výlučně v prostorách státního zastupitelství a za jeho dohledu;
- výslechy pomocí videa by se měly provádět jen v odůvodněném jednotlivém případě a se souhlasem dotyčných obětí-svědků. Kromě toho se konstatuje, že použití techniky nemůže nahrazovat nutný výslech soudu, vůči dítěti spravedlivý a citlivý, a další opatření na ochranu oběti;
- právo na odepření svědeckví pro pracovníky poradenských míst pro oběti;
- zřízení zvláštních kompetencí soudů a státních zastupitelství i nadregionálních odborných služeben pro potírání organizovaného komerčního sexuálního zneužívání dětí;
- zákonný závazek ke koncentrování výslechů u dětských obětí-svědků;
- včasná a věku přiměřená povinnost informovat dětské oběti-svědky o průběhu a obsahu trestního procesu;

- přepracování zákona na ochranu svědka ohledně výslechu s videozáznamem: zavedení povinnosti souhlasu obětí-svědků a žádná nová konfrontace s obsahy videozáznamů proti jejich přání;
- lepší personální vybavení vyšetřovatelů i závazná supervize a další vzdělávání v oblasti komerčního sexuálního zneužívání dětí.

2.8.5 Strategie v oblasti práce s pachateli

Claudia Bundschuh předkládá ve svých závěrech pro teorii a praxi v oblasti pedosexuality tato doporučení pro budoucí výzkumy, pro prevenci a pro práci s pedosexuálními muži:⁴⁸⁵

Doporučení pro budoucí výzkumy staví na výsledcích studie o pedosexuálech, jež ukázala, že k rozvoji struktury pedosexuální tužby mohou vést jen různé biografické zkušenosti a že tedy musí spoluúčinkovat rozličné faktory, aby se zvýšila pravděpodobnost, že se vytvoří pedosexualita. Další výzkumy by proto měly ustoupit od snahy rozvíjet jednodimenzionální výkladový vzorec, resp. jej přezkoumávat. Měly by analyzovat zatím jen v zárodcích vytvořené propojení a psychodynamickou relevanci individuálních biografických zkušeností a podmínek socializace specifických pro pohlaví.

Doporučení pro prevenci vycházejí z analýzy rozhovorů s pedosexuálními muži, jež naznačily, že zkušenosti mužské socializace spolu se specifickými individuálními problémy v dětství zvyšují pravděpodobnost vzniku pedosexuální preference. Oba faktory jsou vzájemně úzce propojeny, a proto musí prevence probíhat dvoukolejně: na jedné straně musí navázat na tradiční koncepty mužnosti (mužství), které chlapcům specifickým způsobem naznačují sexualizovaný repertoár vzorců jednání a výkladu, na straně druhé se musí zaměřovat na zamezování životních podmínek, jež značně poškozují blaho dítěte. Protože je sexuální násilí zvláštní výrazovou formou moci v oblasti mezi pohlavími a také generacemi, je třeba překonávat sociální praktiky, v nichž se spojuje mužnost s dominancí a mocí a ženskost s podrobením. Je třeba stejně tak respektovat přání, potřeby a hranice lidí ženského i mužského pohlaví. Také chlapcům se musí umožnit, aby artikulovali jako své emoce nejistotu, slabost a strach a chápali vyjádření těchto pocitů jako znamení mužnosti. Média, zejména ta, jež se zaměřují na děti, by se měla zříci zobrazování, která prodávají tvrdé, nezranitelné, osamělé, k boji připravené muže jako správné muže a hrdiny hodné napodobování. Od chlapců by se rovněž nemělo očekávat, že se mohou ubránit, že musí jako muži snést zranění. Naopak rodiče by jim měli dát zkušenost tělesné blízkosti a bezpečí, jež

⁴⁸⁵ C. Bundschuh, *Pädosexualität. Entstehungsbedingungen und Erscheinungsformen*, s. 277-282.

posiluje verbalizaci emocí a podporuje uznání a respektování potřeb druhých lidí. Integrativní součástí každé práce s dětmi by mělo být téma násilí na dětech, jejich zanedbávání a možností, jak s takovými zkušenostmi zacházet. Vědomosti v oblasti sexuality a sexuální zážitky, představy se musí akceptovat jako samozřejmé zkušenosti socializace dětí a podle toho vytvářet jako úkol výchovy. Tím se má také zabránit tomu, aby se děti při snaze uspokojit svou sexuální zvědavost obracely na jiné, často realitě vzdálené informační zdroje.

Doporučení pro práci s pedosexuálními muži potvrzuje zkušenost, že společenské zavržení, uvěznění a jiná sankční opatření na tyto muže jen v malé míře působí, aby v budoucnu upustili od dalších činů. Provedené dotazování rovněž ukázalo, že se u pachatelů ani během víceletých pobytů ve vězení nerozvinulo vědomí spáchaného bezpráví, proto se musí trest nutně doplňovat opatřeními k rozvinutí empatie vůči oběti. Pachatelé se musí také vést k tomu, aby pochopili, že stupni dětského vývoje neodpovídá ochota k spoluúčinkování na sexuálních činech, kterou jim neprávem připisují. Musí současně porozumět, že jejich zdánlivá „láska k dětem“ tyto děti psychicky i fyzicky poškozuje. Jejich terapie má pomoci k tomu, aby hledali uspokojení sociálně-emočních potřeb v rovnoprávných formách vztahu, aby se odhalily nezpracované konflikty z dětství, jež možná také podmínily rozvoj pedosexuality. Mají se také odkrýt psychické a fyzické zaostávání jako podstatná součást sexuálního upřednostňování dětí, pedosexualita jako popírání negativního sebehodnocení a mužské pochybnosti o sobě sama a tím vyvolat vypořádání s těmito popřenyými pocity a nejistotami a strachy s tím spojenými. Je tak třeba posilovat vědomí vlastní hodnoty a zaměřovat se na osvojení nenásilných vzorců řešení. Důležité je, aby se ti, kdo mají pedofilní sklony, mohli s důvěrou a v anonymitě obrátit na příslušná zařízení s žádostí o pomoc, a nehledali ji u pedosexuálů, kde se místo s vyrovnáváním setkají pouze s úlevou, posílením, potvrzením normality, v důsledku čehož trvá ohrožení dětí.

Z představené skutečnosti ženy–matky jako *pachatelky* je zřejmé, že možné cíle jako udržení rodiny nebo vztahu matka – dítě neplatí, když je ohrožena bezpečnost dítěte. *Primární cílem v poradenství či terapii je, aby se ukončilo sexualizované násilí a aby se chránila oběť.* V tomto případě nesmí existovat žádná falešná loajalita vůči klientce, protože v zájmu ochrany dítěte je nezbytná jasná politika nedůvěrnosti. Navíc je třeba usilovat o to, aby pachatelka převzala zodpovědnost za čin, rozvíjela empatii k poškozenému dítěti a změnila svou životní situaci, aby se opakování sexuálního násilí podle možnosti vyloučilo. Veškeré

porozumění její situaci a jejím vlastním zkušenostem násilí neznamena omlouvání činů sexualizovaného násilí, jichž se dopustila.⁴⁸⁶

Péči o pachatele a pedofilní osoby se zesiluje ochrana před recidivou a možnost opětovně se začlenit do společnosti a začít nově svůj život, aby tedy tito lidé mohli „naplnit nový život novým obsahem a nacvičovat v bezpečí zvládnutí rizikové situace“,⁴⁸⁷ nezůstat osamocení, učit se vnímat rizikové situace, riziková a zdánlivě nevýznamná rozhodnutí a fantazie.

2.8.6 Příklady konkrétních projektů

2.8.6.1 Projekt Šance v Praze

Od roku 1995 realizuje *Projekt Šance*, občanské sdružení, *První preventivní a humanitární program pro komerčně sexuálně zneužívané děti a mládež žijící v zapomenutí v ČR*.⁴⁸⁸

Zakladatelem a koordinátorem Projektu Šance je László Sümegh, jenž je současně streetworker, psychoterapeut, výtvarník. Kromě něho zde na principu dobrovolnictví působí celkem 5 osob a funguje peer-program. Projekt otevřel *streetcentrum* v ulici Ve Smečkách 28. To za podpory Městské části Praha 1 a 2 a Ministerstva zdravotnictví nabízí dětem i dospělým na ulici možnost sem přijít, dostat jídlo, pro některé klienty jediné na celý den, najít hygienické zázemí, včetně sprchového koutu, kartáčků na zuby, pasty, mýdla, šamponu, krémů, papírových kapesníků, hygienických vložek, zdravotnického a preventivního materiálu. Klienti si mohou vyprat, vysušit i vyžehlít prádlo, pokud to umí, mohou dostat i náhradní oblečení. Centrum nabízí také psychosociální péči, doprovází do zdravotnických zařízení, má zázemí s řadou odborníků v různých oborech jako je sexuolog, venerolog, stomatolog, psychiatr, psycholog, praktický lékař, dále asistenty, kteří pomáhají při hledání práce či bydlení, při testech na žloutenku a HIV/AIDS. Centrum je otevřeno v úterý od 15.00 do 19.00 a ve čtvrtek od 12.00 do 16.00, kdy se klienti scházejí a probíhá komunita, jejíž součástí je kromě uvedených služeb pravidelné sledování videa, zpráv a návštěva hosta měsíce. Hlavním cílem volnočasových aktivit je přimět klienty, aby o sobě uvažovali, aby se zamysleli nad tím, co budou dělat a jíst druhý den. To vyžaduje umění naslouchat, odpustit, vytrvat v úsilí i přes neúspěch. Pracovníci centra chodí do terénu a nabízejí testy na žloutenku a HIV/AIDS.⁴⁸⁹

⁴⁸⁶ B. Kavemann und G. Braun, *Frauen als Täterinnen*. In: D. Bange / W. Körner (Hrsg.), *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 130.

⁴⁸⁷ S. Brichcín, *Doslov*. In: J. Alexa, *Žil jsem jako pedofil*, Portál, Praha 2002, s. 70, 189.

⁴⁸⁸ <http://www.sance.info/historie.php>.

⁴⁸⁹ <http://www.sance.info/streetcentrum.php>; http://www.sance.info/kdo_jsme.php;
<http://www.sance.info/lide.php>.

Projekt Šance buduje na adrese Nepomucká 5a, 150 00, Praha 5 *Dům Šance*, aby mohl s klienty dlouhodobě pracovat a účinněji jim pomáhat a zprostředkovat jim smysl života v jejich pocitu beznaděje. Klienti nemají sociální návyky, jsou naivní a infantilní, proto nejsou schopni ze dne na den vystoupit z ulice do pravidelnosti normální práce a řešit běžné životní situace, takže často v bydlení a práci, které jim našli pracovníci Projektu Šance, selžou. Proto je základem Domu Šance program alternativního vzdělávání, v němž budou klienti podle individuálních možností a potřeb vedeni k sociálním návykům, což vyžaduje svůj čas. V Domě je keramická, truhlářská, šicí dílna, jazyková a PC učebna, hygienické zázemí, pračka, sušička, prostor pro volnočasové aktivity, pro psychoterapii, muzikoterapii, arteterapii a dramaterapii, možnosti skýtá i zahrada u domu, její dílna, zvířata. Samozřejmě se zajišťují základní sociální potřeby: bydlení, jídlo, práce, již ztratí, když přestanou spolupracovat, program je tak spojen s nároky, pravidly, jejichž splnění dává reálné možnosti. Dům je v Praze, protože zde klienti očekávají více pracovních příležitostí a anonymitu, neboť se většinou stydí za sebe sama, i když za svou situaci úplně nemohou. Nejvíce mladých lidí žije na ulici právě v Praze. 70 % klientů Projektu Šance pochází z dětských domovů, kde sice dostávají od sponzorů dary, ale nejsou podle těchto zkušeností v podstatě připravovány na život a nemají prakticky vztahové osoby, které by se zajímaly o jejich problémy a následný život. Asi 50 % klientů pozitivně reaguje na dlouhodobou terapii. Projekt Šance nepovažuje tyto děti za děti „na odpis“, chce jim komplexně pomoci a tak ušetřit peníze celé společnosti, jež by musela vynaložit do represivních a léčebných opatření. 40 % klientů je těžce psychicky zatížených, čím mladší jsou, tím horší zkušenosti s nimi pracovníci mají, protože ztrácejí zájem o sebe sama, o testy na HIV/AIDS a žloutenku i o očkování proti ní, nemajíce pro koho žít, už se neseparují jako dříve od drogového prostředí a prostředí jiných kriminálních aktivit, pohybují se v obchodních domech a 9 z 10 krade. V roce 2005 měl Projekt Šance 516 kontaktů, 100 dětí ve věku do 15 let. Z 50 klientů ve věku 14 - 15 let, kteří mají žloutenku typu C a B se chce léčit jen jeden, což zdůvodňují i tím, že se o ně stát postará, až budou nemocní, proto nechtějí ani ochranu při sexu. Klientela se pohybuje hlavně ve věku 15 - 18 let a více, přicházejí ale též zejména chlapci ve věku 12 - 13 let, kteří se zvláště bojí odhalení, protože by skončili v ústavním zařízení či v rodině, odkud utekli.⁴⁹⁰

⁴⁹⁰ *Dejte šanci dětem ulice! Každý nemá to štěstí prožít spokojený život... Pomozte nám vybudovat Dům Šance.* Projekt Šance, o. s. realizuje od roku 1995: První preventivní a humanitární program pro komerčně sexuálně zneužívané děti a mládež žijící v zapomenutí v ČR. Informativní bulletin, Projekt Šance, o. s., centrum Dům Šance, Nepomucká 5, 150 00 Praha 5, telefon: 224 827 370, e-mail: info@sance.info; http://www.sance.info/dum_sance.php; L. Sümegh, *Projekt Šance. Přednáška na Sympoziu o dětské prostituci*, pořádané UNICEF ČR, Českou společností na ochranu dítěte a nadací CINDI a konané na 3. LF UK dne 11. 04.

2.8.6.2 Projekt KARO v Plauen (Plavno) a Chebu

Dne 28. 04. 2004 byl založeno sdružení (der Verein) *KARO e.V.*, jenž tak dále pokračovalo v práci různých sociálních projektů, které působily od roku 1994 v česko-německém příhraničním regionu. KARO provádí od 13. 06. 2004 sociální práci v prostituční a drogové scéně Euroregionu Egrensis (jedná se o oblasti Aš, Cheb, Kynšperk, Sokolov, Karlovy Vary, Ostrov, Jáchymov, Chomutov, Mariánské Lázně, Vogtlandkreis a kreisfreie Stadt Plauen), tato práce je přeshraniční a zaměřená na cílové skupiny. Jako samostatné, veřejně prospěšné sdružení, které je součástí pracovního společenství ECPAT Deutschland e.V. na ochranu dětí před sexuálním vykořisťováním, spolkového koordinačního kruhu proti obchodu s ženami a proti násilí na ženách v migračním procesu (KOK – Bundesweiter Koordinierungskreis gegen Frauenhandel und Gewalt an Frauen im Migrationsprozess) a Evropského hnutí Německo e.V. (Europäische Bewegung Deutschland e.V.), bojuje proti nucené prostituci, sexuálnímu vykořisťování dětí, proti obchodu se ženami a dětmi. Kontaktní a krizové centrum má KARO v německém městě Plauen a poradnu *Marita P.* v Chebu v České republice. Vedoucí projektu je Cathrin Schauer. *Hlavním cílem* je přispívat k zamezování nucené prostituce, sexuálního vykořisťování dětí i obchodu s ženami a dětmi, k zamezování HIV/AIDS a pohlavně přenosných nemocí, dále jsou to opatření k senzibilizaci v oblasti nucené prostituce, sexuálního vykořisťování dětí i obchodu s ženami a dětmi, péče o prostituující osoby všech národností, které jsou činné v oblastech pouliční prostituce a zařízeních podobných nevěstincům, poradenství a další pomoc pro ně, pomoc při znovuzacheňování a návratu obětí do sociálních struktur v zemích původu, přebudování stávajících a podpora vytváření nových nabídek pomoci, spolupráce s vládními a nevládními organizacemi na národní i mezinárodní úrovni, práce s veřejností. *Pracovní oblasti* zahrnují streetwork v oblastech pouliční prostituce a zařízeních podobných nevěstincům, poradenství, péči a další zprostředkování pomoci při výstupu z prostitučního a drogového prostředí, nabídky medicínské a sociální pomoci, opatření k prevenci, senzibilizaci a kvalifikovanosti, pěstování a rozvoj spolupráce, práce s veřejností, zajištění kvality. *Cílové skupiny* představují prostituující osoby různých národností v pouliční prostituci a v zařízeních podobných nevěstincům, děti a dospělí různých národností, kteří jsou nebo byli sexuálně zneužíváni, konzumenti omamných a psychotropních látek, děti ve vzdělávacích a volnočasových zařízeních i v dětských domovech, různé skupiny povolání v medicínské, pedagogické, sociokulturní oblasti a oblasti

2006 pod záštitou Aleny Páralové, místopředsedkyně výboru pro sociální politiku a zdravotnictví PS ČR. Vlastní poznámky autora jako účastníka.

vyšetřování, němečtí sexuální turisté v rámci zdravotní prevence a senzibilizace v oblasti nucené prostituce a komerčního sexuálního zneužívání. Elementární součástí vyhledávající sociální práce – streetworku u cílových skupin je prevenční práce ve formě prevence chování a vztahů, jež má sloužit k minimalizaci deficitů vědomostí, vytváření objektivního zdravotního uvědomění i preventivních přístupů k ochraně před novými infekcemi se zřetelem na HIV/AIDS a pohlavně přenosné nemoci. KARO provádí v rámci streetworku tyto konkrétní úkony:

- pravidelnou analýzu scény, aby se mohlo reagovat na změny;
- budování kontaktů spojené s tolerantním a akceptujícím postojem;
- vytváření a přestování sítě vztahů s ženami a dětmi;
- informování – specifické pro cílovou skupinu - o zdravotních rizicích v oblastech HIV/AIDS a pohlavně přenosných nemocí;
- poskytování poznatků o bezpečném sexu a bezpečných sexuálních praktikách;
- informování o možnostech antikoncepce a o těhotenství;
- bezplatné rozdávání kondomů, gelů, injekčních stříkaček, tamponů, obvazů, menstruačních vložek, reklamních letáků a brožur;
- vysvětlování nabídek poradenství a odbourávání zábran vůči možnostem pomoci;
- zpracovávání otázek a problémů, jež se objevují v rámci nucené prostituce, obchodu s ženami, komerčního sexuálního zneužívání a konzumace omamných a psychotropních látek;
- prevenci násilí a dokumentování násilí na ženách a dětech a porušování jejich lidských práv;
- zjišťování a rozšiřování informací o násilných sexuálních turistech, o sexuálních turistech v rámci komerčního sexuálního zneužívání dětí;
- zjišťování a rozšiřování informací o pohřešovaných ženách a dětech;
- rozdávání čaje či vody, použitého oblečení;
- od 13. 06. 2004 do 31. 12. 2004 došlo v oblastech pouliční prostituce ke spojení s 605 dětmi ve věku 15 - 18 let a s 109 dětmi ve věku pod 15 let, prevenční kontakty s dětmi ve věku mezi 15 a 18 lety představuje číslo 189 a s dětmi pod 15 let počet 34;
- krizovou intervenci pro děti komerčně sexuálně zneužívané, která obsahuje zpracování životních událostí a situací, ulehčení od emočního tlaku, dále rozhovory s dětmi, jež hledají pomoc, motivování dětí k oznámení na policii,

zprostředkování nouzového ubytování a doprovázení k němu, pomoc při výstupu z prostředí, doprovázení na policii, k advokátovi a při soudním jednání;

- provádění různých projektů, jako například Gentleman Projekt – prevence pro sexuální turisty a práce multiplikátorů v kontextu HIV a STD prevence v česko-německém příhraničním regionu, Projekt sociální práce zaměřené na rozvoj – taneční skupina Laco Jilo: od roku 2002 spolupracuje totiž KARO s romskou taneční skupinou Laco Jilo z Chebu, jež má 20 dětí ve věku od 5 do 17 let, z nichž mnohé pocházejí ze sociálně zanedbaných rodin, prožily násilí a zneužití a některé byly či jsou sexuálně vykořisťovány německými sexuálními turisty. V taneční skupině se učí lepšímu sociálnímu chování a dostávají věcné i peněžní dárky. Děti tak mají radost z hudby a tance, společné volnočasové aktivity, nové perspektivy, možnost odbourávat agrese a soužení, posilují si vědomí vlastní hodnoty a jejich dny dostávají alespoň určitou strukturu;
- KARO e.V. vyhotovilo pedagogický koncept a právní náležitosti pro výstavbu *domu na ochranu dětí* (Kinderschutzhaus) v česko-německém příhraničním regionu. Zde by se dětem zabezpečilo útočiště, ochrana, životní prostor, medicínská, terapeutická, sociálněpedagogická pomoc, možnost smysluplně utvářeného volného času, školního vzdělání a přípravy na povolání.⁴⁹¹

2.8.6.3 Česká katolická charita

Jednou z oblastí, kde působí občanské sdružení *Česká katolická charita*, je pomoc obětem *obchodování s lidmi a nucené prostituce*. *Arcidiecézní charita Praha* nabízí pomoc ženám a *dívčkám*, jimž se podařilo často za dramatických okolností uniknout z prostředí sexbyznysu a které chtějí změnit způsob svého života. Tato *pomoc* obsahuje krizovou intervenci a následnou podporu, tedy okamžitou přímou pomoc zahrnující klidné a bezpečné prostředí, tekutiny, jídlo, ošacení, prvotní zdravotní a sociální pomoc, chráněné ubytování s utajenou adresou, právní poradenství, sociální pomoc, poradenství a osobní asistenci, podporu v péči o děti, psychologickou podporu, lékařskou pomoc, duchovní podporu, rekvalifikační a sebevzdělávací kurzy, zprostředkování pomoci při návratu do země původu, nepřetržitou Linku pomoci Magdala (+420 737 234 078). Od roku 2002 se zde touto problematikou zabývá Jindřiška Krpálková. Ta v rozhovoru uvádí, že se jedná hlavně o mladé ženy, včetně

⁴⁹¹ <http://www.karo-sozialprojekt.de/kontakt.htm>; http://www.karo-sozialprojekt.de/die_arbeit_von_karo.htm; KARO e.V. Grenzüberschreitende Sozialarbeit in Prostitutions- und Drogenszenen, *Jahresbericht 2004*, <http://www.karo-sozialprojekt.de>.

nezletilých, jimž se podařilo uniknout z tohoto zotročení a chtějí začít nový a svůj život. Mezi příčinami prostituce jmenuje nejprve důvody ekonomické, bídu a hlad, což vede k tomu, že se tyto ženy samy rozhodnou tímto způsobem vydělávat peníze, nebo je prodá rodina, která se rozhodne, že takto obětuje jedno dítě. Dále se zde vyskytují mladé dívky, které chtějí poznat svět, naučit se cizí jazyky, vydělat peníze, sní o dobrodružství. Také může jít o ženy, jež byly v dětství zneužívané blízkou osobou nebo znásilněné. Pak u těchto žen hrají jako příčina roli zoufalství, beznaděj, chudoba, bezradnost, neznalost, protože si myslí, že nemají jinou šanci. Je tedy otázkou, zda se v těchto případech jedná o dobrovolnou prostituci. Všechny zmíněné děti a ženy se stanou lehce kořistí obchodníků s lidmi a kuplířů sexbyznysu. Ti je někdy zbavují osobních dokumentů, prodávají z místa na místo, vyžívají si na nich touhu po moci, touhu někoho ovládat, vlastnit, někým manipulovat, udělat si z někoho „věc na prodej“ a vlastně moderního otroka, kterého navíc týrají, znásilňují. Je pochopitelné, že takové děti a ženy ztratí sebeúctu k sobě jako k lidské bytosti. Tyto děti a ženy pak potřebují kromě nasycení, ubytování, získání platných dokumentů a nalezení smysluplné práce především přijetí od ostatních lidí, potřebují poznat, že na nich někomu záleží, že má o ně někdo zájem, musí si najít zdravé a dobré prostředí k životu, nové vztahy, aby se mohly vrátit do společnosti a skutečně vystoupit z procesu sexbyznysu. Proto se charita zaměřuje hlavně na pomoc těmto obětem obchodování a tím se také snaží získat svědectví těchto osob a chránit je. Ministerstvo vnitra pak může pronásledovat a trestat obchodníky a narušovat jejich síť. Charita se ale také snaží vypracovat programy pro *klienty* prostitutek. Pro své „klientky“ má Charita chráněné byty a snaží se je navštěvovat a podporovat i později, kdy už se zdá, že žijí samostatně. Při takové službě se člověk nevyhne ani zklamání: *„obchodníci někdy mají víc žen na prodej, ale někdy má žena svého pasáka, který je na ni přísátý. Ona žije jakoby sen, že má muže. Ve skutečnosti ji muž naprosto využívá a má veškeré peníze, které ona prostitucí vydělá. Utratí si je za své účely a ona je pro něj zdroj výdělku. Takový člověk udělá vše proto, aby ji znovu našel a zmanipuloval ji, třeba přes děti. Někdo ji prozradí, ona nevydrží ten tlak a vrátí se ke svému trýzniteli, k nesvobodě, do bídy, k nedůstojnému životu. Udělá to ze strachu, z mnohých důvodů, z bezradnosti... To se všechno stává, ale není důvod přestat těmto ženám—obětem pomáhat. Spíš musíme přemýšlet, jak pomáhat účinněji.“*⁴⁹²

Charita spolupracuje kromě zmíněného Ministerstva vnitra s neziskovými organizacemi *Rozkoš bez rizika* a *La Strada*. Česká katolická charita je také spolu s Diakonií členem

⁴⁹² M. Fišerová, *Obchod s lidmi. To hlavní, co potřebují, je přijetí od ostatních lidí. S Jindřiškou Krpálkovou o pomoci obětem obchodu s lidmi*, <http://www.charita.cz>; Arcidiecézní charita Praha, *Každý z nás se může stát obětí*, informační leták.

projektu *CAT – Christian Action and Networking against Trafficking in Human Beings*, který je koordinován Církevní komisí pro migranty v Evropě a je financován v rámci programu STOP Evropskou komisí. Původně se projekt jmenoval COANET – Catholic organizations against Trafficking a později po přistoupení dalších křesťanských organizací se přejmenoval na CAT. Konference evropských církví – CEC pořádala v Brně v dubnu 2004 pracovní setkání křesťanských organizací, jež se věnují pomoci obětem obchodování s lidmi a nucené prostituce, s cílem, aby si vzájemně vyměnily zkušenosti, spojily síly a připravily způsob, *jak by se církve a společenství křesťanů mohly do této činnosti zapojit s tím, aby křesťané vzali část zodpovědnosti za tento jev a aby pomohli zmírňovat jeho bolestné následky*.⁴⁹³

2.8.6.4 Projekt KISS ve Frankfurtu

Projekt KISS se stal na počátku známým prostřednictvím streetworku v prostředí *prostituce*. Byl založen začátkem roku 1990 ve Frankfurtu. V centru sociálně-pedagogické činnosti byla vyhledávající sociální práce, aby mohli pracovníci prostřednictvím osobního oslovení poskytovat v místě (nádraží, hospody) informační a poradenskou práci. Později ustoupila bezprostřední setkání a práce v prostředí mužské prostituce trochu do pozadí, je však stále nutná, aby se skrze osobní kontakt budovala důvěra a aby se dosud neznámí prostituenti seznámili s nabídkou pomoci. Prostřednictvím streetworku je totiž možné překonávat strachy a zábrany vzhledem k využití nabízené psychosociální pomoci. Vyhledávající sociální práce je možnost, jak prostitutům, kteří vykazují akutní symptomy, zpřístupnit nabídku pomoci také mimo oficiální otevírací dobu. Streetworkeré tohoto centra rozdávají speciální informační brožury pro chlapce v prostituci, vydávají kondomy a gely a vedou rozhovory s jednotlivci i skupinové rozhovory. Přitom je pro ně předpokladem pro úspěšný kontakt s těmito chlapci akceptování jejich specifického světa. Toto akceptování je základem pro osvětovou a poradenskou práci v rámci profylaxe AIDS. A právě v procesu poradenství a péče považují tito pracovníci za základ *anonymitu, důvěru a dobrovolnost*. Dvě osoby na plný úvazek financuje společně Ministerstvo sociálních věcí Saska a město Frankfurt. Od roku 1990, kdy bylo centrum KISS ve Frankfurtu založeno, přišlo do tohoto centra do konce roku 1993 asi 300 chlapců a mužů v prostituci. Věková struktura byla následující: *pod 15 let 3 %, 15 - 20 let 30 %, 20 - 25 let 40 %, 25 - 30 let 20 %, 30 let a starší 7 %*; bezdomovectví bylo zjištěno

⁴⁹³ *Ibid.*; srov. <http://www.coatnet.org/cz/6398.html>; <http://www.coatnet.org/cz/6399.html>; <http://www.coatnet.org/cz/6401.html>; <http://www.coatnet.org/cz/6402.html>; <http://www.coatnet.org/cz/6403.html>; <http://www.coatnet.org/cz/6404.html>; <http://www.coatnet.org/de/6512.html>.

u 85 % klientů, byt u rodičů nebo vlastní pokoj, popř. byt má 15 % těchto osob a 65 – 70 % klientů mělo za sebou *ústavní výchovu*; z těch, kteří mají homosexuální orientaci, z domova kvůli homosexualitě uteklo nebo bylo rodiči z domova vyhozeno asi 55 %, což znamená, že velká část tzv. dětí spodní vrstvy (Unterschichtskinder) prožívá v prostituci svůj homosexuální „coming-out“, a tito chlapi vnímají situaci *svádění* také jako ocenění; zkušenosti přitom ukázaly, že je stále více dětí, které odcházejí od rodičů, zůstávají déle pryč a jsou stále mladší; velká část těchto chlapců v prostituci, kteří žijí na ulici, pochází z rozvrácených a neúplných rodin nebo z dětských domovů, tělesné týrání, citové zanedbávání a sexuální zneužívání v rodině jsou rozhodující pro život na ulici, chybějící bydlení, výživa a peníze vedou pak k prostituci, jež není dobrovolně zvolená; z toho plynou často vztahy ekonomické závislosti na zákaznících, které mohou vést také k rizikovému sexuálnímu chování. Celkově jsou chlapi v prostituci vystaveni emocionálnímu, ekonomickému a společenskému tlaku, který už nemohou individuálně zpracovat a jenž proto vede k zbídačení. V tomto městě bank a trhů existuje velká nabídka prostitučních výkonů prostřednictvím různých typů prostitutek, kteří působí na rozličných místech: pouliční prostitutek (nádraží, veřejné toalety), baroví prostitutek (hospody, diskotéky), call-boys (ti pracují jako jednotlivci či v týmu ve vlastních bytech). Odhaduje se 500 - 600 těchto prostitutek ve Frankfurtu. S přibývajícím ztrátou atraktivity při delším pobytu je ale míra fluktuace velmi vysoká. V žargonu prostituční scény to znamená „auf Tournee gehen – jít na turné“. Šedá zóna příležitostných a víkendových prostitutek má být významně vyšší. Na zdejší prostituční scéně se vyskytují dvě velké skupiny, které potřebují pomoc nejnaléhavěji. První skupina je tzv. *prostitute k opatření potřebných prostředků* (Beschaffungsprostitution), jež následně odkazuje na zvláštní problematiku. Druhá skupina se většinou skládá z chlapců bez bydlení a bez naděje, kteří se protloukají životem bez opory a orientace. Počet prostitutek, kteří nepocházejí z Německa, stále stoupá a činí asi 50 %. Asi 25 – 30 % tvoří ti, kteří pocházejí z bývalé NDR, stále narůstá počet prostitutek z východoevropských zemí, zejména z Rumunska, Polska a bývalé Jugoslávie. Tlaku je vystavuje zvláště nedostatečná sociální integrace, nepostačující jazykové znalosti, katastrofální podmínky bydlení a krátká časová lhůta legálního pobytu v Německu. Právě tato ilegalita vytváří poměry závislosti. Asi 40 % klientů je HIV pozitivních. Tyto procentické údaje nejsou jen zachycené hodnoty, nýbrž jsou významné pro oblasti problémů, které pak představují hlavní zájem psychosociální práce: bezdomovectví, problematika drog a závislostí, profylaxe HIV, onemocnění AIDS, problematické vztahy prostitutek a zákazníků, diskriminace kvůli sexuální orientaci, problematika násilí, dezorientace, vztahové problémy, potíže s nalezením sexuální identity,

nepřátelství a nenávisť vůči cizincům. Projekt KISS má stanoveny tyto cíle: chce přispívat k ukončení tendencí zbídačování prostitutek, podporovat rozvoj autonomního jednání a vlastní odpovědnosti, ukazovat jim možnosti integrace a reintegrace do sociálních souvislostí, odstraňovat procesy stigmatizace ohledně prostituce, ukazovat perspektivy k zlepšení kvality života, podporovat motivaci k utváření života s vlastní zodpovědností. Praktická nabídka pomoci slouží pak k odkrytí a uspokojení základních potřeb, které jsou u mnoha prostitutek zanedbány následkem sociální nouze. Nejprve se jedná o zlepšení tělesného stavu chlapců, kteří musí žít na ulici. Kromě uspokojení základních existenciálních potřeb jako je jídlo, pití a mytí nabízí KISS prostor ochrany a odpočinku prostřednictvím chráněného rozhovoru s pracovníkem centra, v rozhovoru navzájem mezi sebou, prostřednictvím hry nebo jednoduše skrze možnost si odpočinout. Realizace těchto základních potřeb vede k podpoře vědomí těla a zdraví a představuje tak základ pro stabilizaci životní situace. Vytvoření prostoru bez stresu a konkurence posiluje současně potenciál vlastní pomoci, protože mnozí mají díky společenské izolaci sotva možnost mluvit o svých problémech, přáních a potřebách. Prostituenti, kteří jsou bezdomovci, si zde mohou zřídit poštovní adresu, aby byli dostupní pro kontakty s úřady. KISS je zde také k dispozici se zprostředkováním informací, aby mohli pracovníci dále pomáhat s konkrétními otázkami, které se nejčastěji týkají možnosti přenocování, informací o poskytování peněz pro nezaměstnané a dávek sociální pomoci, informací o zprostředkování pracovních míst, školního a dalšího vzdělání, informací o nabídkách lékařské péče, informací o kontaktních centrech pro drogově a jinak závislé. KISS se snaží prostřednictvím nabídek společných aktivit koncipovat smysluplné utváření volného času jako alternativu k nestrukturovanému průběhu dne, který se často vyznačuje prázdnotou, nudou a dezorientací. Dalším těžištěm této činnosti je poradenství podle konkrétního problému a intervence. Pro přímou a rychlou intervenci se nabízí také možnost telefonického kontaktu s příslušnými místy a úřady, poskytnutí pomoci při jednání s úřady a jinými institucemi. Chlapci často spolu s pracovníky vyhledávají tyto instituce: cizinecký úřad, pracovní úřad, sociální referáty, nemocnice, centra s drogovou problematikou. Cílem, o nějž projekt KISS usiluje, je zlepšení životních poměrů, kromě jiného prostřednictvím cílené pomoci k výstupu z prostředí. Zde je v popředí regulace dluhů, hledání pracovních a vzdělávacích míst a bydlení. KISS se tak snaží o zajištění nebyrokratické lékařské pomoci. Prostituenti jsou totiž často v situaci, kdy potřebují naléhavě lékařskou pomoc. Nedostatečné vědomí zdraví a chybějící tělesná senzibilita jsou spoluodpovědné za ohrožení nemocemi a infekcí HIV. Ještě k tomu nemají často prostituenti zdravotní a sociální pojištění, a to mnohdy ze strachu z diskriminace. U prostitutek je relevantní zejména časné rozpoznání a léčení

hlavně pohlavních a kožních nemocí. Projekt dále nabízí psychosociální doprovázení a podporu v osobních krizích. Důvěrné rozhovory a akceptování rozdílných životních světů jednotlivých prostitutek působí v krizových situacích podpůrně a nabízí určitou míru orientace v situaci, jež je prožívána jako chaotická a bezvýhodná. Právě stabilní kontakty na osobní rovině umožňují rozvoj nových perspektiv. V popředí psychosociálního poradenství stojí osobní a skupinové rozhovory s cílem umožnit kontinuální oporu v krizových situacích a společně rozvíjet individuálně orientované životní plány. Nabídka těchto rozhovorů umožňuje také otevřené mluvení o oblastech života, které jsou pro prostitutky relevantní, a jejich reflexi, a to bez nebezpečí, že budou vystaveni represi, pohrdání, zesměšňování. Ve středu zájmu jsou zde přání, touhy, strachy a zkušenosti z prostituce.⁴⁹⁴

2.8.6.5 Aktion missio Aachen

Aktion missio Aachen – katolické dílo v boji proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí: Děti, které se stávají „odlidštěným“ zbožím, jejichž „duše“ je požírána „hospodářským odvětvím“, jež pohrdá člověkem, jejichž tělesné, psychické, sociální, duchovní a mravní následky jsou zničující, děti, které jsou ve své vlasti a ve svém prostředí vylučovány a pohrdány, pro něž většinou neexistuje návrat do rodiny nebo do vesnice či města, z nichž pocházejí, se staly výzvou pro organizaci *Aktion Missio Aachen*, jež podporuje už několik let projekty v zemích Jihu, které vyhlásily boj *prostitučnímu turismu s dětmi*. Pracuje přitom společně s odvážnými kněžími, řeholníky, řeholnicemi a lidmi bez svěcení, nositeli společného kněžství, kteří pečují o děti, ženy a muže, kteří se stali obětí *komerčního sexuálního zneužívání* (dětí), jež u nich zanechalo hluboké jizvy. Tato iniciativa si hned uvědomila, že nasazení proti tomuto fenoménu musí začít před „vlastním prahem“, tzn. v Německu, v zemi, z níž podle odhadů odlétá 200 000 až 400 000 mužů jako prostitučních turistů do celého světa. Proto odstartovala tato organizace *akci anděl strážný* (*Aktion Schutzengel*), která volá po solidarizaci s oběťmi, s partnery v boji proti těmto zločinům je činná v informování společnosti a v prevenci.⁴⁹⁵

⁴⁹⁴ H.– P. Schlich, *Jungs auf der Straße – Straßenkinder und Prostitution. Aus der Arbeit der Kriseninterventionsstelle für Stricher (KISS)*, Streetcorner, Heft: 7(2), s. 72-79.

⁴⁹⁵ *Aktion Schutzengel*, Missio Aachen – Internationales Katholisches Missionwerk, Missio Aachen 2002, s. 5; srov. *Aktion Schutzengel. Eine computergestützte Präsentation auf CD-ROM*, Missio Aachen 2002; tato prezentace akce anděl strážný na CD-ROMu je zamýšlena pro tyto možnosti použití: jako tematický vstup do „akce“ pro iniciativy v oblasti „misie-rozvoj-mír“, různá grémia, dále jako impulz k obsahovému utváření nedělní bohoslužby a následného „missio-Essen“ v křesťanské obci, pro práci se skupinami mládeže, birmovanců, školních tříd, pro tematické večery křesťanských obcí, pro informační stánky při různých akcích, může sloužit k osobní informovanosti a přípravě kněží, pastoračních spolupracovníků, akčních skupin, multiplikátorů.

Příkladem jednoho zachráněného života je následující příběh. Před několika lety nikdo nevěřil, že se bude *Pia* ještě někdy smát. Nikdo se o malé děvče nezajímal, ani matka, ani otec. Ani babička, která ji – donucena okolnostmi – přijala. *Pia* dnes říká, že vyrůstala v domě bez lásky, že si pamatuje jen na křik a bití. Nikdo ji tedy nechtěl, jedině prostituční turisté ji měli v hledáčku. *Pia* vyznává, že ji tehdy zachránil pater *Shay Cullen*, jehož označuje jako *svého ochránce*. „*Pro mě byla terapie to, co mi nejvíc pomohlo, protože jsem mohla tak brečet a křičet, jak jsem chtěla. Byl to nejlepší způsob, jak mě vysvobodit z bolesti. Čím dříve začne člověk s terapií, tím vyšší jsou šance na úspěch*“, ohlíží se zpět *Pia*. Asi tři roky se pravidelně účastnila sezení, což bylo tisíc dní a tisíc nocí plných slz. Právě u kněze *Shay Cullena* mohla *Pia* mluvit o svých duševních utrpeních, osvobodit se od pocitů viny a získávat naději. Účastnila se také každou neděli eucharistické liturgie. Jako *dvanáctileté děvče* tehdy vypovídala v Německu před soudem proti německému občanovi, jenž ji brutálně zneužil na Filipínách. I tím se stala příkladem pro druhé děti. Po skončení školy chce být policistkou a chránit další děti. Již dnes bojuje společně s *Shay Cullenem* za práva dětí, když společně vystupují na akcích s tématem sexuálního vykořisťování dětí.⁴⁹⁶

Missio vydalo prohlášení k tématu dětské prostituce, v němž se uvádí: katolické pomocné dílo *Missio* podporuje boj proti dětské prostituci prostřednictvím četných projektů pomoci a práce na poli lidských práv v zemích tzv. třetího světa. *Prohlášení Missio k tématu dětské prostituce obsahuje:*

- *Missio* vyzývá k silnější angažovanosti proti dětské prostituci.
- Ti, kdo jsou politicky zodpovědní, musí učinit opatření, která potírají příčiny dětské prostituce.
- Cestovní kanceláře se nesmí účastnit lukrativního obchodu – sexuálního turismu, nebo sloužit jako pomahači, když se například uzavírají smlouvy s hotely, v nichž se prokazatelně provádí prostituce.
- Justice, policie a zastupitelství si musí být vědomy toho, že dětská prostituce je organizovaný zločin s miliardovými zisky, který ve své brutalitě a důsledku nepokulhává za obchodem s drogami a zbraněmi. Jsou potřebná tomu odpovídající opatření.
- Všichni, kdo jsou v nějaké formě dotčeni dětskou prostitucí a sexualizovaným násilím (např. cestovní kanceláře, celní úředníci, rodiče, učitelé atd.) by měli prokázat občanskou statečnost a nemlčet.

⁴⁹⁶ *Aktion Schutzengel*, *Missio Aachen* 2002, s. 16-17.

- *Missio* apeluje na zákazníky, aby se podívali do svého svědomí. Dětská prostituce je hřích a zločin. Každý zákazník, jenž to uzná, ochrání tímto rozhodnutím mnoho dětí před hrubým násilím.
- Zvláště v zemích tzv. třetího světa neexistují programy pomoci pro oběti sexualizovaného násilí. Zde se musí požadovat odškodnění, aby se nabídla terapie pro děti a ženy a aby se jim umožnil opětovný vstup do normálního života.
- Účinné terapie pro pachatele musí být v Německu povinností. Odpovídající programy v Holandsku mohou přitom sloužit jako příklad: 95 % pachatelů, kteří prošli terapií, nevykazuje recidivu.⁴⁹⁷

Missio tedy vnáší *kampaň anděl strážný* do německé a evropské veřejnosti: na mezinárodních letištích, na fotbalových stadionech, ale také ve školách a na pěších zónách s cílem, aby informovala o skandální skutkové podstatě prostitučního turismu. Motivem akce anděl strážný není žádný *zbožný doplněk* katolické instituce. Poukazuje symbolicky na teologické zakotvení a spirituální motivaci práce *Missia* v oblasti lidských práv, na pověření oznamovat celému světu a stvoření *dobrou zprávu* (evangelium), že je náš Bůh Bohem života, svobody a celkově lidského rozvoje v míru a spravedlnosti. Uzdravování traumatu jako součást misie a evangelizace není pro *Missio* neobvyklou asociací. Zdůrazňuje to, že je dnes ještě více než dříve potřeba učinit zakusitelnou „tělesnost“ křesťanské víry a její uzdravující a osvobozující vztah k životu. Odvolává se například na sociologa náboženství F. X. Kaufmanna, jenž upozorňuje na to, že budoucnost církve obecně a obcí konkrétně bude záviset rozhodujícím způsobem na tom, nakolik se podaří umožnit víru ne jako pouhou niternost, nýbrž jako mezilidskou zkušenost. To znamená jako zkušenost malých skupin a sociálních sítí, zčásti také daleko pod (ne bezpodmínečně mimo!) oficiálními organizovanými útvary a úrovněmi, které dnes vytvářejí strukturu církve. Takové „mikrosvěty“ se dnes podle Kaufmanna neutvářejí nutně samy od sebe. Musí a mohou být v církvích utvářeny prostřednictvím vědomého opětovného navázání na nejvlastnější spirituální zdroje, například skrze vytváření základních společenství - Basisgemeinden nebo malých křesťanských komunit - Small Christian Communities. *Missio* pod tím rozumí *životní světy z víry*, které se neuzavírají do sebe, nýbrž umožňují solidaritu, a jež se stávají *politickými*. Současně klade *Missio* otázku, zda jsou křesťanské obce schopny lokálně a celosvětově rozvíjet ze svých zdrojů (víra, bible) formy solidarity. *Missio* se v první fázi věnuje nezletilým obětem sexualizovaného násilí a jejich traumatům jako *jizvám po tomto násilí*. Už proto, že jsou právě

⁴⁹⁷ *Aktion Schutzengel*, *Missio Aachen* 2002, s. 7.

děti vždy potenciálně těmi nejzranitelnějšími oběťmi sexualizovaného násilí se závažnými symptomy poruch celostního vývoje a jeho důsledky pro tyto osoby i pro jejich okolí. Vychází z toho, že vzhledem k mnohvrstevnosti problematiky neexistují jednoduché recepty. Požadován je *celostní* a *kontextuální* přístup, jenž bere zřetel na dějiny jednotlivé oběti, ale také na její sociálněpolitické i kulturní prostředí. Angažmá církve a jejích aktérů vidí akce Missio pod pojmy *uzdravující*, *uzdravující obce* i *terapeutická metoda misie*. Pro Missio se jedná o *opci pro trpící lidi* v Ježíšově smýšlení, kde je *celostní uzdravení* jednoznačně konstantou jeho poslání (srov. Lk 4,16-24). Bezpočet „příběhů uzdravení“ v Novém zákoně je popisem příběhu osvobození na základě víry a zároveň počínajícího procesu sociální změny: kde vládne Bůh, tam vládne milosrdenství, povzbuzení k tomu „chodit zpřímá“, osvobození ze všech forem „uvěznění“, tedy také z nejhlubších stínů a traumat vlastní „duše“ a životního příběhu. Především si *Missio* všímá toho, v čem spočívá základ Ježíšova přístupu, totiž v uschopnění ke komunikaci (mluvit, slyšet) a k novým vztahům, v možnostech utvářet život spolu s ostatními. Uzdravení, jež Ježíš tedy daruje a jež by měla darovat křesťanská víra, je *uzdravení skrze vztah*, skrze soucítění a lásku, uschopnění k pozornosti a *komunikativní kompetenci*. *Missio* chce být „církví“ – lokálně i celosvětově - jež kromě jiného přednostně buduje nosnou síť solidarity, v níž se naslouchá těm, kteří jsou raněni, kteří smějí také plakat a křičet a nalézt *profesionální pomoc*. Role církve dle *Missio* nemůže tedy v kontextu zpracovávání traumatu a dalších aspektů světa, jenž se vyznačuje násilím, spočívat ve spirituálním „by-passing“, tzn. ve spirituální interpretaci faktů, jež nezahrnuje také konkrétní *ježíšovskou opci pro traumatizované a profesionální léčbu*. Misie jako nasazení se pro oběti sexualizovaného násilí spočívá - vedle práce na vědomí ve vlastní zemi a zabezpečení živobytí v záchytných a rehabilitačních centrech pro oběti komerčního sexuálního zneužívání dětí – v přispívání k rozvoji dlouhodobých perspektiv. To znamená především vzdělávání odborného personálu (psychologové, sociální pracovníci), zahrnutí sociálního prostředí s cílem dlouhodobých změn, umožnění výzkumných prací na téma násilí, sexualita, prevence konfliktů a „community building“. Stěžejním bodem *terapeutické práce v misii a v mezicírkevní spolupráci na rozvoji* je pro *Missio* to, že Bůh Ježíše Krista je Bohem života a spásy, který provádí činy záchrany. *Missio* chce spolupracovat na této záchraně, na tomto uzdravování, kde se z toho, co bylo rozbito, může stát opět celek, a pro toto dílo je to centrální úkol misijně působící církve.⁴⁹⁸

⁴⁹⁸ *Ibid.*, s. 6-8.

Boje proti sexuálnímu vykořisťování dětí se účastní i některé *řeholní sestry*. Filipínská řeholnice *Mary Soledad Perpinan* se také věnuje dětským obětem sexualizovaného násilí a doporučuje církvi osvětovou a výchovnou práci, něco jako provádí *Missio-kampaň* v rámci akce anděl strážný. Měla by se podle ní ptát na hlubší důvody, jež vedou pachatele k jejich činům, a poukazuje na osamocení, prázdnotu, izolaci, ztrátu smyslu v životě evropských mužů, kteří doma nevycházejí se svými emancipovanými ženami. To si pak kompenzují pomocí levného sexu a „nekomplikovaných“, stále mladších žen a dětí.⁴⁹⁹

Z údolí smrti k nové perspektivě – „Bože můj, kde jsi byl...“: i takto lze pojmenovat příběh *Annie*, která chtěla ve věku 12 let zemřít. Její sebevražedný pokus se „náhodou“ nepovedl. Na dně už byla dlouho. Její matka ji „nechala ve štychu“. Zmizel také její otec. Tak vyrůstala u babičky, zestárlé prostitutky, jež se stala její kuplířkou. Pro rodinu to byl životní obchod. Pro Annie to však byl konec. Myslela, že ji může vysvobodit jedině smrt. Za to, že žije, vděčí *řeholnici* jménem *Nida Viovicente*, která patří ke kongregaci Sester svatého Vykupitele, jež byla založena v Madridu v roce 1864 za účelem pomoci těm, kteří jsou v prostituci. Tato sestra vybudovala v Manile dům pro děvčata *Serra's*, tedy centrum ochrany dětí. Žádný nápis na domě neprozrazuje, kdo zde bydlí, aby se děvčata mohla cítit bezpečně před prostitučními turisty, domácími „zákazníky“, kuplíři, provozovateli nevěstinců a před otčímy, strýci a učiteli, kteří mají většinou „chráněnce“ sestry *Nidy* na svědomí. Celkový stav a chování *Annie* odpovídá i zkušenostem s dalšími dětskými oběťmi komerčního sexuálního zneužívání. Když našla útočiště v tomto domě, byla úplně zpustlá a rozrušená, nemluvila se žádným člověkem, bylo pro ni těžké se otevřít a nemohla najít slova pro své strašné tajemství, pro zločiny a násilí, které na ní bylo páčáno, pro duševní trýzně, sebevražedné myšlenky, bezmoc, beznaděj, stud. Důvěru našla nejprve ke dvěma psům, kteří patří „rodině“ domu a k rehabilitačnímu programu. Když prosí psi o „žrádlo“ a tulí se k dítěti se svou měkkou srstí, necítí se dítě na chvíli už tak osamocené. Když děvčata do domu přijdou, potřebují lékaře (některá jsou na drogách a mají sebevražedné myšlenky), postel, něco k jídlu a čisté věci, náklonnost a lásku. Dům má svůj denní program, každé dítě své úkoly. Sestra *Nida* je přesvědčena o tom, že kromě odborné psychosociální péče může mít pozitivní vliv na rehabilitaci děvčat víra, modlitby mohou být zbraní proti traumatu. Proto se scházejí s děvčaty večer společně k modlitbě, kulisu vytváří meditativní klavírní hudba, sestra zapaluje pro každou dívku svíčku. Vedle *Annie* stojí *Yessica*, má strach, že se znovu uvidí se svým otcem, jenž ji dlouho sexuálně zneužíval, zatlačuje oční víčka, aby zadržela slzy a prosí: „milý Bože,

⁴⁹⁹ *Die Probleme europäischer Männer mit emanzipierten Frauen. Interview mit Sr. Mary Soledad über das Thema Sextourismus.* In: *Aktion Schutzengel, Missio Aachen*, s. 18-19.

dej mi sílu, abych přestála soudní jednání“. Sestra Nida ji bude doprovázet u soudu a pečovat o ni. Osobní, konkrétní komunikaci s Bohem u těchto obětí ukazuje i *Anna*: „*děkuji, že jsi mě zachránil před těmi, kteří mě znásilňovali. Prosím za děvčata, která jsou ještě v prostituci*“. Pak je ticho, protože bolest dětí je příliš velká. Ne každý je schopen takto komunikovat. *Modlitební boj* Annie představuje i další stránky tohoto procesu: „*sestro, nechodte teď zase se svým Bohem,*“ nadávala zpočátku. „*Kdyby existoval Bůh, nepřipustil by to.*“ Sestra Nida odpovídá, že kdyby neexistoval Bůh, neexistoval by pak také nikdo jako ona, kdo se 24 hodin stará o děvčata jako je Annie, a navrhuje, aby si napsala, co ji trýzní, a využila k tomu například větu z modlitby Páně „*a vysvobod' nás od zlého*“. Tato modlitba tak pro ni dostává nový význam. To zlo jsou její trýznitelé, rodiče, všichni, kdo nepomohli, a také noční můry. Annie si píše též deníček. Když se Annie modlí, třese se její tělo, křičí o pomoc směrem k „*nebi*“: „*Kde jsi byl, když šel můj trýznitel za mnou? Když mě hodil na postel, dotýkal se mých prsou, kousal mě do rtů, tahal za vlasy? Ano, jsem tak naštvaná. Nevím, komu bych měla vynadat. Zda by pro mě bylo zdravější nenávidět lidi? Nebo sebe? Nebo celý svět? A proto nadávám tobě... Prosím, zůstaň se mnou, neboť když odejdeš, nemůžu vyjádřit svůj hněv a neexistuje nikdo, kdo by mě mohl uvádět na správnou cestu. Prosím, odpusť, když jsem taková. Jsem tak zmatená, smutná, zraněná, nemilovaná. Představ si to, od svého dětství v tebe věřím, přesto jsi to dopustil. Kde je tvůj ohnivý meč, který měl rozetnout toho, kdo znásilňoval? Mohl's mě tehdy ochránit! Ach, odpusť to. Už to nejde změnit... Prosím, slib mi, že mě nikdy už nenecháš samotnou. Amen.*“ Mezitím strávila Annie tři roky v centru ochrany dětí *Serra's*, ráda by studovala psychologii, pak by ráda vybudovala centrum pro ochranu dětí jako sestra Nida, aby mohla pomáhat dětem, které mají stejný osud jako ona, a bojovat proti kuplířům, jež nazývá *prodavači masa*. Sama k tomu dodává: „*Samozřejmě, že tě stíny minulosti nikdy neopustí. Důležité je, jak vzpomínku využiješ.*“⁵⁰⁰

2.8.6.6 Roterkeil.net – Aktion Bosco Sevana

Roterkeil.net – Aktion Bosco Sevana je další organizací, jež se věnuje boji proti dětské prostituci. V roce 1996 byl katolický kněz z diecéze Münster Jochen Reidegeld poprvé na Srí Lance, byl tam poprvé zasažen fenoménem dětské prostituce a navázal tam kontakt se Salesiány Dona Bosca, kteří v této zemi provozují více domů, v nichž mohou děti již od 5 let nalézt přijetí a svůj nový domov. Jako kaplan pak v roce 1999 v Německu založil *Aktion*

⁵⁰⁰ J. Nowak, *Schutzengel, wo warst du? Phillippinen: Eine None hilft sexuell misshandelten Kinder*. In: *Aktion Schutzengel*, Missio Aachen, s. 21-23.

Bosco Sevana proti dětské prostituci, která se stala partnerem v síti *salesiáni – policie – justice – politika – sponzoři*. Na dalším kaplanském místě se později s dalšími spolupracovníky rozvinula propagační kampaň s názvem *Roterkeil*. Pod tímto názvem dnes pracuje *Aktion Bosco Sevana* v Německu a podporuje dále projekty na Srí Lance, Filipínách, v Kambodži, v Rusku, Rumunsku a v České republice. Jedná se o malou skupinu, jež chce vrazit *červený klín – den Roten Keil* do zločinných machinací pedofilní scény, která pohrdá lidmi, zde těmi nejhudšími z chudých, bezbrannými dětmi, a poskytnout jim hlas, domov a bezpečí.⁵⁰¹

Ve středu zájmu všech úvah, plánů a bojů této sítě je jednotlivé dítě a každé toto dítě si zaslouží pomoc, bezpečí, přístřeší a nový začátek, cílem tohoto projektu je tedy „uzdravovat poničené dětské duše“.⁵⁰² Dětskou prostituci považuje tato síť za jeden z nejkřutějších zločinů, který může člověk spáchat. Dětem se přitom boří svět, něco v nich umírá díky řezavé bolesti, studu, bezmoci a zlosti, což v nich hluboko neuhasitelně zapálil pachatel, pro mnohé z těchto dětí to znamená konce jejich života a začátek odysey utrpení.⁵⁰³ Proto se snaží tato iniciativa pomáhat obětem takového organizovaného zločinu a pomáhat potírat příčiny. Informativně i finančně tuto činnost v Německu podporují i známé osobnosti, jako například fotbaloví reprezentanti Fredi Bobic, Christoph Metzelder, Sebastian Kehl a trenér Rudi Völler a další známé mediální osobnosti.⁵⁰⁴

2.8.6.7 Poradna Wildwasser Berlin

Praktické, již 19leté zkušenosti s prací s oběťmi *dětské pornografie* má *poradna Wildwasser Berlin*, jež nabízí poradenství pro dotyčné ženy a dívky, jejich příbuzné a důvěrné osoby. Tyto zkušenosti shrnula pedagožka a psychoterapeutka poradny *Katharina Larondelle*.⁵⁰⁵ Jako nutné považuje při zacházení s oběťmi to, že se berou vážně, že se jim věří a že požívají jakousi důvěru, i když se samozřejmě vyskytují jasné známky ztráty reality nebo předstírání. Vina ani spoluvina se zásadně nehledá u oběti, ale zodpovědnost se jednoznačně přičítá pachateli či pachatelce. Tím se shodují se základním předpokladem berlínské inspekce LKA (zemské kriminální policie) pro sexuální delikty a delikty proti ochraně dětí. Z těchto zkušeností jasně vyplývá, že v posledních letech roste počet obětí komerčního sexuálního

⁵⁰¹ *Die Ideen hinter Roter Keil*, <http://www.boscosevana.de>.

⁵⁰² *Unser Ziel: Zerbrochene Kinderseelen zu heilen. Hilfsmaßnahmen und Hilfsprojekte*, <http://www.boscosevana.de>.

⁵⁰³ *Die Folgen des Missbrauchs*, <http://www.boscosevana.de>.

⁵⁰⁴ *Das Netzwerk konkret. Unterstützer und Sponsoren von roterkeil.net*, <http://www.boscosevana.de>.

⁵⁰⁵ K. Larondelle, *Beratungsarbeit für Opfer von Kinderpornografie*. In: *Sexueller Missbrauch von Kindern. Dokumentation der Nationalen Nachfolgekongferenz „Kommerzielle sexuelle Ausbeutung von Kindern“*, s. 185-190.

zneužívání a že u dívek, jež musely prožít komerční sexuální zneužívání, bylo na začátku sexuální zneužívání v rodině. V těchto případech byly děti již časně učiněny povolnými, poslušnými a závislými prostřednictvím sexuálního, emocionálního a fyzického násilí v rodině. Proto se nemůže komerční sexuální zneužívání páchané na dětech jednoduše oddělovat od forem sexuálního zneužívání, týrání, zanedbávání a ponižování v rodině. Tyto zkušenosti s oběťmi komerčního sexuálního zneužívání, například prostituce nebo rozšiřování videa, jež bylo natočeno během násilné sexuální situace, se vztahují převážně na děti a mladé ženy mezi 14 a 25 lety, které již nežijí v této síti násilí. Tyto oběti se obrátily na poradnu v naději, že získají pomoc při zvládnání své každodennosti. Čtyři hlavní témata, totiž tajemí, závislost, ambivalence a hranice, s nimiž se pracuje u dívek, chlapců a žen, kteří prožili sexuální zneužívání v rodině, jsou také důležitá a nutná pro komerční sexuální zneužívání, a kromě toho často vzhledem k míře prožitého sexualizovaného násilí ještě brizantnější a těžší. Vyžaduje to náročnou, zatěžující práci na sebe-konceptu, jenž je sycen ceněním a sebeúctou, a opětovné vzpomínání kontra popírání. Toto poradenské místo vychází z toho, že se musí nejprve zajistit ochrana před sexualizovaným násilím, což je těžší zabezpečit pro oběti komerčního sexuálního zneužívání než pro oběti zneužívání v rodině, neboť:

- je zde síť pachatelů a velká reálná možnost, že bude dívka dále vystavena tlaku, a proto musí být jedním z požadavků na poradenské místo anonymita a možnost umístění oběti;
- protože je v kruzích pedofilních pachatelů proti rozšiřování natočených filmů možná jen malá ochrana, je dalším požadavkem financování změny zevnějšku mladých žen, aby nebyly znovu poznatelné;
- oběti násilí uvnitř rodiny jsou často v situaci, že oddělují svět, ve kterém převládalo sexualizované násilí, od dalšího světa – někdy vnějšího světa – bez sexualizovaného násilí. Ovšem oběti komerčního sexualizovaného násilí často prožily v obou těchto světech stejné zkušenosti bezcennosti, pošpinění a osobní neexistence.

Pracovníci tohoto poradenského místa rozvinuli zejména pro dívky a mladé ženy, které prožily komerční sexuální zneužívání, koncept, jehož znaky jsou: co možná největší transparentnost nabídek, vyžadování častého přezkoumávání postupu a rozhodování klientek, cílem je spolupráce a aby klientky převzaly odpovědnost za svůj život. Tento koncept nabízí kromě často nutných nabídek poradenství pro jednotlivce také svépomocné skupiny s tím, že ze strany nabízených opatření musí být organizačně i prostřednictvím vnitřního postoje toho, kdo doprovází, k dispozici poradenská struktura, jež představuje v poradenském, popř.

terapeutickém kontextu alternativu ke způsobům chování, jež převládají v situaci násilí. Tím se kromě jiného rozumí:

- *využití moci*: zajištění vědomostí v jednoduchých a srozumitelných slovech, transparentnost všech kroků, které ten, kdo radí, podniká;
- *kontrola*: klientka si ponechává kontrolu nad tématy a způsobem, jímž se pracuje. Každý nový krok, resp. každý způsob postupu se musí předem ohlásit a tak vysvětlit, aby mohla klientka dát svůj souhlas. Klientka musí nalézt rovnováhu mezi pochopitelným přáním „být zachráněna“, „odevzdat“ zodpovědnost, a potřebou překonávat naučenou vnucenou bezmoc a „vstoupit“ do vlastní zodpovědnosti;
- *porušení důvěry*: pracovníci musí uzavírat s klientkou smlouvu, aby podporovali její vlastní zodpovědnost;
- *hanebnost*: bere se v potaz, jaký jazyk a jaká gesta se používají, kde všude se mladá žena vyskytuje, komerční rozšiřování situace sexualizovaného násilí, kolik studu existuje vzhledem k sebezachraňující účasti na násilné situaci, např. úleva z toho, že „na tom byli“ další a ona sama zůstala ušetřena.

Práce odhalování má podle tohoto konceptu následovat teprve tehdy, když se vytvoří osobní, sociální a profesionální síť, v níž může dívka rozvíjet důvěru a v níž pracují všichni podle výše uvedených kritérií. U sociálních úřadů, policie, sociálně-psychiatrických a medicínských služeb se v konceptu požaduje:

- institucionalizace osobní ochrany a kodex chování při flash back;
- kontrola a zkoumání každodenní situace, aby bylo možno řešit nebezpečné situace nebo aby se zajistila podpůrná opatření;
- vysoký požadavek disciplíny u poradenského personálu i u klientky;
- vysoký požadavek spolupráce, propojování a transparence všeho pro klientku. Zde stojí někdy proti sobě úkol policie, pokud jde o výpověď svědka a příkaz trestního stíhání, a potřeby bezpečí a ochrany dívky.

Pracovníci tohoto poradenského místa pak dokládají pro institucionalizaci ochraňující a bezpečné sítě nejlepší zkušenosti s prací se svépomocnými skupinami. Cílem je přítomnost a nikoli zpracovávání traumatických zkušeností. V těchto skupinách nejde o samo trauma, nýbrž o všechny důležité informace, které mohou být užitečné pro oběti s jejich strachy a častými ztrátami vlastní hodnoty (mám poruchu, jsem nemocná, to nemohu nikomu vyprávět, považují mě stejně za blázna atd.). Proto navrhuji, aby byly zajištěny:

- péče o tělo a kontrola těla: základní zdravotnická péče, jídlo, spánek;
- bezpečnost v každodenní osobní situaci: bydlení, příjem, vzdělání atd.;
- informace o stresu, hněvu, studu, flash back a syndromu posttraumatické stresové poruchy, poznatky z výzkumu traumatu;
- informace o medicínských a psychologických nabídkách;
- informace o právních důsledcích, trestním stíhání a policejní ochraně;
- informace o managementu času a rozličných formách a technikách kreativního zvládnání stresu a tomu přizpůsobený trénink .

Přitom se poradenský personál snaží spolu s oběťmi definovat cíl společné práce a poukazuje na to, že je důležitá absence sebepoškozujících strategií přežití jako je trýzeň s následkem sebepoškozujícího chování, sebevykořisťování, suicidalita a celoživotní deprese. Současně zdůrazňuje pozitivní cíle jako je sebekontrola, vlastní iniciativa a důvěra k několika lidem.

Podmínky poradenského místa spočívají podle tohoto konceptu v dostatečně vzdělaných poradcích, aby se mohla práce ve svépomocné skupině a práce s jednotlivcem oddělit, a dostatečně důvěrné propojení sociálně-medicínských služeb, právního poradenství, center migrace, policie. Nebezpečí pro poradce vidí autoři tohoto konceptu v kolísání mezi odstupem a příliš silnou konfluencí. Je proto třeba zajistit profesionální podpůrnou síť (supervizi). Poradenství musí najít vyváženost v nabídce empatického a upřímného vztahu, v němž poradce vykonává pečlivou reflexi vlastního vnitřního postoje a pracuje na jednotlivých tématech.

2.8.6.8 DUNKELZIFFER Hamburg

Dalším konceptem, jenž nabízí síť nabídek pomoci obětem sexualizovaného násilí ve formě *pornografie* a jenž kromě toho nabízí intenzivní kurzy o internetu pro kriminalisty, státní zástupce, soudce a advokáty právě v rámci boje proti dětské pornografii, které jsou vedle dalšího vzdělávání a výměny zkušeností důležitým, jedinečným a interdisciplinárním fórem, jež překračuje hranice jednotlivých spolkových zemí a jež je významné pro propojování a koordinaci, je sdružení *DUNKELZIFFER* v Hamburku.⁵⁰⁶

Cílovou skupinou jsou *děvčata* a *chlapci* ve věku 4 - 14 let. Pomoc zahrnuje poradenství, terapii a právní podporu. Obsahem a cílem dalšího vzdělávání, kurzů, je prohloubení znalostí EDV (elektronische Datenverarbeitung – elektronické zpracování dat) s cílem zprostředkovat

⁵⁰⁶ C. Kerger, *Ansätze für die Beratungsarbeit mit Opfern von Kinderpornografie*. In: *Sexueller Missbrauch von Kindern. Dokumentation der Nationalen Nachfolgekonferenz „Kommerzielle sexuelle Ausbeutung von Kindern“*, s. 191-195; http://www.dunkelziffer.de/Projekte_Internetschulungen.html; http://www.dunkelziffer.de/Infoblaetter_Kinderpornographie.html.

bezpečnost při zacházení s médii internet, zajistit vyhledávání dětské pornografie, vypátrat a identifikovat pachatele v síti a shromážďovat důkazy, aby se umožnila žaloba před soudem a dokumentace silně rostoucího počtu filmů a fotografií s dětskou pornografií v internetu. Na DUNKELZIFFER se obrací dospělí, kteří vědí, že v jejich dětství vznikl pornografický materiál, a ti, kdo hledají radu, když se domnívají, že jsou děti v aktuálním případě zneužívány pro pornografické účely. Poradenství probíhají telefonicky, osobně, písemně nebo prostřednictvím e-mailu. Dospělí, kteří byli zneužití k účelům dětské pornografie, se na tuto organizaci obracejí jednak s prosbou o pomoc při zvládnání akutní krize, jednak s přáním, aby se fotografie a filmy našly a zničily. Některé oběti doufají, že se nalezením materiálů s dětskou pornografií získají svědectví proti pachatelům a že se bude moci podat trestní oznámení. V rozhovorech s oběťmi-dospělými jde v mnoha případech o krizovou intervenci, zprostředkování vhodného terapeuta, nabídky svépomoci a právní otázky. Ve většině případů žádají o pomoc *ženy*. Kontakt vzniká zpravidla prostřednictvím internetových stránek sdružení.⁵⁰⁷

Druhou skupinou lidí, kteří hledají radu, jsou většinou matky, učitelé nebo vychovatelé. Podezření o zneužívání dětí k pornografickým účelům u nich vyvolává strach z pachatelů a osobně se jich dotýká. Děti, které jsou k těmto účelům zneužívány, vykazují často už brzy masivní reakce na traumatické zkušenosti násilí. Často se zde jedná o děti, které už před začátkem těchto činů prožily různé formy násilí, byly izolovány a zanedbávány. Mnohé z nich nejsou schopny dodržet dohodu a vnímat poradenské rozhovory. Z těchto důvodů přísluší velký význam vychovatelům a učitelům jako vztahovým osobám mimo rodinu. Proto je nezbytná jejich kvalifikace, aby dětem co možná nejdříve pomohli. Zkušenosti DUNKELZIFFER dále potvrzují rozdíl mezi prožíváním obětí a jejich následky v rámci dětské pornografie a sexuálním zneužíváním nepornografickým. To působí také na poradenskou práci. Při podezření na sexualizované násilí ve formě pornografie platí, že se má vztahovým osobám poskytnout pomoc v jejich zacházení s těžce traumatizovanými dětmi, a postarat se o to, aby nebyly vystaveny žádnému nebezpečí ze strany pachatelů. Zvláštní problém vyplývá ze skutečnosti, že je skoro nemožné získat pornografický materiál jako důkazní prostředek. I když se děti jasně vyjádřily, např. „jsem nahý v internetu“, neexistuje možnost najít tento materiál v síti, protože i speciální program PERKEO – tedy program k rozpoznávání relevantních jednoznačných objektů s dětskou pornografií – může nalézt jen

⁵⁰⁷ <http://www.dunkelziffer.de>.

jemu známé obrazy. Koncept DUNKELZIFFER zdůrazňuje následující požadavky na národní akční plán proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí:

- vytvoření společenské relevance tohoto tématu ve veřejnosti;
- senzibilizace rodičů, pedagogů, právníků, lékařů pro problematiku dětské pornografie a její následky;
- zlepšení kooperace a propojení zúčastněných v boji proti tomuto fenoménu;
- kvalifikace a další vzdělávání pro poradce;
- zajištění a finanční zabezpečení poradenské, terapeutické a právní pomoci i supervize;
- specializované nabídky terapie;
- důsledné trestní stíhání pachatelů;
- procesy vyšetřování a trestní procesy by se měly utvářet tak, aby nejvyšší prioritu měly ochrana a práva dětí;
- více nízkoprahových nabídek pro oběti, např. internet, sociální práce na ulici;
- prevence. Při všech těchto činnostech je pro koncept DUNKELZIFFER nejvyšší prioritou vždy blaho a ochrana dítěte.⁵⁰⁸

2.8.6.9 Projekt PREDA na Filipínách

Název projektu *PREDA* je zkratkou slov *Peoples Recovery, Empowerment and Development Assistance Foundation* (Nadace pro pomoc zotavení, posílení a rozvoj lidí), což znamená nadaci, jež pomáhá lidem uzdravit se, stávat se samostatnými a rozvíjet se. *PREDA* byla založena v roce 1974 *Shay Cullenem*, knězem z Irska a členem řádu sv. Columbana, spolu s *Alexem Corpus Hermoso* a *Merly Ramirez* ve městě *Olongapo* na Filipínách.⁵⁰⁹

Shay Cullen patří k řádu, který bojuje po celém světě za lidská práva. V roce 1969 byl tento kněz poslán na Filipíny, aby tam pomáhal dětem a závislým na drogách. Město bylo tehdy domácím přístavem americké vojenské základny v *Subic Bay* a místní společnost byla velmi zkorumpovaná, co se týče sexuálního průmyslu, jenž sexuálně vykořisťoval ženy a jenž je prodával po stovkách v klubech, nevěstincích a na ulici námořníkům. Tento obchod vedl

⁵⁰⁸ C. Kerger, *Ansätze für die Beratungsarbeit mit Opfern von Kinderpornografie*. In: *Sexueller Missbrauch von Kindern. Dokumentation der Nationalen Nachfolgekonferenz „Kommerzielle sexuelle Ausbeutung von Kindern“*, s. 194-195.

⁵⁰⁹ <http://www.preda.org/german/main/index2.html>.

k rozšiřování zneužívání omamných a psychotropních látek a AIDS, k mnoha zničeným rodinám a ve velké míře k sexuálnímu zneužívání dětí.⁵¹⁰

Katolický kněz Shay se rychle inkulturoval, naučil se místní jazyk a prokázal hluboké porozumění a solidaritu vůči trpícím a chudým. Sám k tomu v jednom rozhovoru říká: „Nevěděl jsem do té doby, že existuje něco jako obchod se sexem. Seminář mě nepřipravil na realitu světa v Olongo City. ... Velmi jsem se pak modlil za tyto lidi, kteří byli tak masivně vykořisťováni prostřednictvím tohoto moderního otroctví. Ptal jsem se Boha, co bych mohl dělat, a bylo mi jasné, že jsem byl sám, bez potřebných prostředků, bez vlivu nebo moci, abych něco změnil. ... Ale byl jsem pevně rozhodnut nepřipustit, aby toto zlo takto dál pokračovalo. Církev byla ale velmi angažována ve svátostné službě. ... Cítil jsem silně, že musíme prozkoumat příčiny tohoto zla a ty pak odstraňovat. To nejhorší v této situaci pro mě bylo, že byly oběti tohoto vykořisťování přiváděny k tomu, aby se samy cítily jako hříšníci. Byly to ony, kdo měly litovat a konat pokání. ... Mnozí mladí lidé byli nešťastní, naplněni zlobou a frustracemi vzhledem k rodinným a sociálním problémům. Biskup diecéze nechtěl toto centrum, protože jsem nemohl garantovat stálé financování. Snad byl proti centru také proto, že jsem příliš otevřeně a přímo poukazoval na sociální nešvary. On a někteří kněží byli v těchto dnech velmi úzce spojeni s politickými vůdci. ... Bylo to spiknuté mlčení. Mlčet vůči zlu ale znamená s ním souhlasit a připouštět ho. Nevyslovit se a nekonat je skoro jako to, když člověk dovoluje zlu, aby stále pokračovalo. ... Prakticky bez peněz a bez podpory autorit začala práce nadace PREDA.“⁵¹¹ Začal se zasazovat za lidská práva a chránit děti před komandy smrti, která táhla městem, aby garantovala bezpečnost amerického vojenského personálu při jeho odpočinku. Ve stovkách barů, nočních klubů a nevěstinců podél ulic města prostitovalo 16 000 žen a dětí a v sousedním Angeles dvojnásobek. Z toho byla jedna šestina nezletilých.⁵¹²

Od roku 1974 tak nabízí PREDA ochranu a rehabilitaci těm, kdo jsou závislí na drogách, dětem ulice a zneužitým ženám a dětem. PREDA se tedy aktivně účastní zápasu za dodržování lidských práv a zejména *práv dětí*. V roce 1982 zahájila PREDA kampaň proti americkým vojenským základnám. Po deseti letech byly vojenské základny zavřeny. Byl schválen zákon, o nějž PREDA usilovala, jenž zjednal zvláštní hospodářskou zónu, což PREDA původně navrhovala. V roce 1989 pomáhala PREDA koncipovat v Helsinkách

⁵¹⁰ <http://preda.org/german/main/execom/father=20=cullen/father=20shay=cullen.html>.

⁵¹¹ S. Cullen, *Es lag nun in Gottes Hand. Ein Missionar im Kampf gegen Sextourismus und Kinderprostitution*. In: *Aktion Schutzengel*, Missio Aachen 2002, s. 25-26.

⁵¹² *Ibid.*; J. Seabrook, *Keine mildernden Umstände. Sexuelle Ausbeutung von Kindern und die internationale Strafverfolgung der Täter. 16 Fallgeschichten*, Limmat Verlag Zürich 2002, s. 34, 37-39.

závěrečný dokument o právech dětí, který byl předlohou úmluvy OSN o právech dítěte. V roce 1993 podala PREDA u amerického soudu ve jménu filipínsko-amerických dětí žalobu o náhradu škody. V roce 1995 vytvořil prezident Fidel V. Ramos prezidiální výbor na zvláštní ochranu dětí a nařídil tvrdé zakročení proti obchodu s dětmi za účelem prostituce, kde byla PREDA. V roce 1996 se Shay Cullen a jeden právní zástupce dětí z organizace PREDA zúčastnili světového kongresu proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí ve Stockholmu. V roce 1999 promlouvá Shay Cullen v Helsinkách při oslavě 10. výročí Úmluvy o právech dítěte. V roce 2000 mu byla propůjčena cena lidských práv města Weimar a v roce 2001 stejná cena italského města Ferrari. V roce 2001 nominovali poslanci Velké Británie a Německa tohoto křesťana, kněze, na Nobelovu cenu míru. V roce 2003 se to opakuje, v nominaci se přidává také Kanada. Kromě toho dostal cenu Prix Caritas. PREDA přispěla k tomu, že zahraniční vlády ve své zemi trestněprávně stíhají pachatele, kteří jsou jejich státními příslušníky a kteří spáchali sexuální zločiny na dětech v zahraničí. Od roku 1995 proběhlo podle slov tohoto kněze 280 úspěšných trestních procesů proti sexuálnímu násilí na dětech.⁵¹³

Spolu s knězem Shay Cullenem založil nadaci PREDA Alex Corpus Hermoso, který od té doby vede jako programový ředitel mnohé projekty. Zajišťuje spolupráci s dalšími nevládními organizacemi, mezinárodně bojuje za lidská práva, vede terapeutické centrum pro sexuálně zneužité děti, program pomoci pro filipínsko-americké děti a jejich matky i vzdělávání dobrovolníků k moderování skupin dětí a mluvčích křesťanských obcí. Je kromě toho zodpovědný za spravedlivý obchod organizace PREDA a stará se proto také o obchodní využití produktů v zahraničí. Je členem filipínského oddělení hnutí *ECPAT (End Child Prostitution, Child Pornography and the Trafficking of Children for Sexual Purposes)*, jež se věnuje celosvětově boji proti *dětské prostituci, dětské pornografii a obchodu s dětmi za účelem sexuálního zneužívání*.⁵¹⁴

Třetí osobou-zakladatelkou je žena, křesťanka, Merle Ramirez Hermoso.⁵¹⁵ Vybuodovala pro dětské oběti ve spojení se spravedlivým obchodem svépomocný program, v němž se děti učí vyrábět nábytek, když rehabilitují v centru PREDA. Mnohé z těchto dětí jsou dnes

⁵¹³ <http://www.preda.org/german/main/history/history.html>; J. Seabrook, *Keine mildernden Umstände*, s. 37-39, 46, 48.

⁵¹⁴ <http://preda.org/german/main/execom/alex=20corpus=20hermoso/alex=20corpus=20hermoso.html>.

⁵¹⁵ V roce 2002, po 28 letech v této misii, zemřela; Shay Cullen o ní svědčí těmito slovy: „*Všechny závratné úspěchy byly možné, protože Merle Ramirez Hermoso říkala ne všemu bezpráví a svou misii vykonávala ve jménu Krista. Všude kde byla, bojovala proti nespravedlnosti. ... Merle žila svůj život pro druhé... Žena víry, odvahy a rozhodnosti... Jako absolventka podnikového hospodářství se nezdála být vhodnou kandidátkou pro tuto tvrdou misii, ale její odvalu jsem považoval za znamení Boží...“*: <http://www.preda.org/german/main/execom/merle=20ramirez=20hermoso/merle=20ramirez=20hermoso.html>.

obchodníky a akademickými pracovníky. V roce 1982 odhalila PREDA gang obchodníků s lidmi, který prodával děti pedosexuálům vojenské základny a prostitučním turistům. Místní úřady byly velmi pobouřeny kvůli této činnosti a zastrašovaly zákazníky programu svépomoci tak, že musela PREDA tento projekt skoro ukončit. Úřady, jež finančně těžily z činnosti sexuální mafie, se snažily zdiskreditovat hlavně osobu kněze a organizaci PREDA. Kněz však vyhrával jeden soud za druhým. Merle také založila Fair-Trade-Projekt ve prospěch malých zemědělců, jehož výtěžky pomáhají financovat pomoc obětem sexualizovaného násilí páchaného na dětech.⁵¹⁶

Oblast činnosti projektu PREDA má svou vizi, misi a cíle. Jako *vizi* představují členové PREDA spravedlivou, svobodnou, radostnou a blahobytnou společnost, jež slouží všeobecnému blahu a respektuje lidská práva, zejména práva dětí. Vize společnosti, která je vybudována na víře a ctnosti a na duchovních hodnotách, jež překonávají chudobu pomocí spravedlivého rozdělování bohatství, šancí a zdrojů. Udržuje životní prostředí a znovu jej obnovuje, buduje samostatné obce skrze účast lidí a respektuje kulturu přírodních národů a opět ji obnovuje. Jako svou *misi* vidí to, aby spolupracovali na vytváření spravedlivých zákonů a jejich dodržování, což posiluje chudé a chrání jejich práva, na prosazování zákonů, které chrání slabé a ty, kteří jsou bez ochrany, zejména děti a ženy, jež jsou vykořisťovány speciálně prostřednictvím prostituce. Dále přicházejí na pomoc sexuálně zneužitým a rozvíjet programy spravedlivého obchodu, které pomáhají zmírňovat chudobu a vykořisťování. Aby dosáhli těchto *cílů*, pečují o záchranu, léčení a rehabilitaci sexuálně zneužívaných dětí, pátrají po pachatelích a účastní se trestního stíhání, aby chránili děti před zneužíváním sexuálním i drog, tím také před AIDS. Nabízejí školení pro vedení skupin, spolupracují s médii, aby informovali a utvářeli veřejné mínění a i tak chránili děti, nabízejí kromě toho školení o tom, jak si mohou rodiny vydělat na živobytí a tím se stát samostatnými, a umožňují prostřednictvím kapitálu, nezdaňovaných příjmů, technické podpory a přes odbytiště spravedlivého obchodu spravedlivé výtěžky pro producenty.⁵¹⁷

Činnost nadace PREDA zajišťují jednotlivá *oddělení*. PREDA má domov dětí, právní oddělení, tým Fair Trade, tým Jail Rescue, oddělení pro prevenci a práci s dětmi, konečně oddělení pro rešerše, práci s veřejností a informace:

V *domově dětí* se nabízí ochrana, terapie a léčba až pro 35 zneužitých děvčat. V tomto společenství se mohou – často otřesená, zakřiknutá - děvčata stávat radostnými a

⁵¹⁶ *Ibid.*; „Der Kinderhandel ist perfekt organisiert!“ Missionspriester Shay Cullen geht gegen die Prostitution von Kindern vor, Von Thorsten Bayer und Elisabeth Willi, http://www.wannundwo.at/ww-3/Interview_0.html.

⁵¹⁷ <http://www.preda.org/german/main/mission/mission.html>.

sebevědomými ženami. Jedná se o terapii s celostním přístupem. Péče je zajištěna psychologem a sociálními pracovníky 24 hodin denně. Pomocí tzv. terapie pláče nebo výkřiku se dívkám umožňuje, aby daly svému hněvu a své bolesti volný průchod a aby se tak uzavíraly psychické rány ze znásilňování. Prostor pro terapii je plně vypořádán matracemi, aby se dívky, které se ve svém stavu transu válejí po zemi nebo se ve svém hněvu mlátí o zdi, nezranily. Psycholožka doprovází každodenní terapii a poskytuje dívkám útěchu. Jestliže se dívky vyplakaly, vedou s nimi psycholožky osobní rozhovory. V tomto společenství se děti učí odkládat své hrůzné zkušenosti, opět se smát a odvážit se nového začátku. Mnohé začnou znovu chodit do školy a stávají se angažovanými bojovnicemi za práva dětí a žen. Jsou-li dívky uzdraveny a jestliže byli jejich trýznitelé úspěšně odsouzeni, snaží se je sociální pracovníci organizace PREDA znovu integrovat do bezpečného prostředí jejich příbuzných nebo přátel. Podaří-li se to, navštěvují a opatrují je ještě dalších 18 měsíců spolupracovníci organizace PREDA. Pro dívky, jejichž rodiny jsou rozbity, existuje možnost u nadace PREDA pracovat a mimoto navštěvovat college, aby pak vzaly svůj život do vlastních rukou.⁵¹⁸

Činnost nadace PREDA se neomezuje jen na terapii obětí sexualizovaného násilí na dětech, nýbrž se stará také o trestněprávní stíhání pachatelů. *Právní oddělení* podniká právní kroky proti „zákazníkům“ a kuplířům, aby dívky chránilo před dalšími atakami a zjednálo jim spravedlnost. Protože neexistuje u filipínských soudů přenos pomoci videa, musí dívky často čekat ve stejném sálu jako pachatelé a snášet zlobné pohledy a zastrašující gesta těch, kteří je zneužívali. Kromě toho musí čelit přísnému křížovému výslechu, v jehož průběhu musí sdělovat často také intimní detaily činu. Aby se dívky obeznámily s těmito zatěžujícími situacemi, sehrává s nimi právní oddělení typické scény ještě před výpovědí před soudem. Také při útocích na děti ulice pomáhá právní oddělení dětem podávat trestní oznámení na jejich trýznitele. K tomu je toto oddělení odpovědné za zprávy, jež se předkládají Výboru pro lidská práva OSN.⁵¹⁹

Oddělení *Fair Trade*, spravedlivý obchod, odpovídá filozofii nadace PREDA, která potírá nejen následky, nýbrž také příčiny chudoby, jež vyhání lidi za nadějí na práci z vesnic do měst, kde se pak ženy a děti stávají rychle oběťmi komerčního sexuálního zneužívání. Principem tohoto oddělení je, že se producentům na Filipínách za jejich umělecká ruční díla a prostředky výživy zaplatí přiměřená cena a tyto produkty jsou pak odebrány importními firmami z Evropy a Japonska a nakonec nabízeny ke koupi ve speciálních obchodech

⁵¹⁸ <http://www.preda.org/german/main/our=20work/c=20for=20c/c=20for=20c.html>.

⁵¹⁹ <http://www.preda.org/german/main/our=20work/legal/legal/html>.

konečnému zákazníkovi. Ten sice zaplatí vyšší cenu, ale s tím vědomím, že filipínský producent a jeho rodina mohou vést život v lidsky důstojných podmínkách. Na zadní straně některých produktů prodávaných v Německu nalezne zákazník informace o právech dětí a akci anděl strážný, což je – jak již bylo představeno - kampaň misijního díla v městě Aachen proti mezinárodnímu prostitučnímu turismu s dětmi.⁵²⁰

Jail Rescue Team vyhledává ve věznicích ilegálně uvězněné děti a snaží se je ve spolupráci s právním oddělením vysvobodit. Dokumentuje také případy těchto dětí, zacházení s nimi a podmínky, v nichž žijí – často jsou v cele spolu s dospělými pachateli a vystaveny tak nebezpečí, že budou zneužity a nakaženy virem HIV. Od prosince 2003 provozuje nadace PREDA také domov pro nezletilé, kteří byli zachráněni z vězení, a nabízí jim tam možnost terapie. Dalším úkolem tohoto týmu je péče o děti ulice, které se často stávají obětí násilí. Často jsou uvězněny na více dnů jen kvůli potulování se po ulicích nebo čichání lepidla a potom ve vězení zneužity hlídači.⁵²¹

Oddělení *PEPS* je pro prevenční vzdělávání a práci s mládeží. Tým realizuje ve školách a obcích semináře o lidských právech, také tedy o právech žen a dětí, a o komerčním sexuálním zneužívání dětí. V roce 2000 založilo toto oddělení mládežnickou organizaci *AKBAY*, což znamená: Akce dětí a mládeže pro národ, doslova přeloženo značí toto filipínské slovo někoho, kdo pokládá ruku přes ramena druhého jako gesto přátelství. Organizace je činná v oblasti ochrany životního prostředí, lidských práv, socioekonomických projektů, vzdělávání, kultury, sportu a církve. Spolupracovníci *PEPS* doprovázejí také turné divadelní skupiny *AKBAY*, která uvádí ve světě své dílo *Once Had We a Dream* s tím cílem, aby se vytvořilo veřejné povědomí o hrůzách komerčního sexuálního zneužívání dětí.⁵²²

Oddělení *RAIN*, tedy oddělení pro rešerše, práci s veřejností, informace a spolupráci, se stará kromě informovanosti veřejnosti a přátel o politický boj za lidská práva.⁵²³

2.9 Strategie mezinárodního společenství a českého státu

2.9.1 Morální a politické apely

K mezinárodněprávním úpravám ochrany dítěte před komerčním sexuálním zneužíváním patří *International Convention for the Suppression of the Circulation of and Traffic in Obscene Publications amended by the Protocol signed at Lake Success - Úmluva o potlačení oběhu a*

⁵²⁰ <http://www.preda.org/german/main/our=20work/fair=20trade/fair=20trade.html>.

⁵²¹ <http://www.preda.org/german/main/our=20work/jail=20rescue=20team/jail=20rescue=20team.html>.

⁵²² <http://www.preda.org/german/main/our=20work/peps/peps.html>.

⁵²³ <http://www.preda.org/german/main/our=20work/rain/rain.html>.

obchodu s obscénními publikacemi z roku 1923, doplněná Protokolem z 12. 11. 1947, která vstoupila v platnost dne 2. 2. 1950, jež zahrnuje všechny formy *pornografie* a stanoví trestnými vytváření, výrobu nebo držení obscénních materiálů jako jsou písemnosti, kresby, tiskoviny, obrázky, plakáty, znaky, fotografie, filmy nebo jiné obscénní předměty za účelem obchodu nebo distribuce nebo veřejného vystavování. Za trestné jsou také považovány vývoz, dovoz, doprava, přeprava, inzerování a účast v obchodu, které se týkají obscénních materiálů nebo věcí.⁵²⁴

V roce 1918 byla v Londýně založena organizace *Save of Children* a vzápětí ve Švédsku organizace *Rädda Barven*. V roce 1920 byla založena *Union Intenational de Secours aux Enfants* (Save the Children International Union) jako první mezinárodní svaz národních organizací na pomoc dětem.⁵²⁵

Tyto organizace byly navrhovatelem konceptu *Deklarace práv dítěte*, jež byla vydána v roce 1923, a 26. září 1924 pak byla Pátým shromážděním Ligy národů (Déclaration de Genève, Adoptée par le Conseil général de l'Union Internationale de Secours aux Enfants dans sa session du 23 février 1923, votée définitivement par le Comité exécutif dans sa séance du 17 mai 1923, et signé par les membres du Conseil général le 28 février 1924), jež byla založena v roce 1920 jako předchůdkyně dnešního OSN, řádně přijata tzv. *Ženevská deklarace*. Liga se stala koordinátorem mezinárodní spolupráce v oblasti ochrany práv dítěte. Tato první mezinárodní deklarace byla stručná, sepsaná jako kompromisní text a obsahovala pět zásad, postulovala tak v pěti bodech ta nejpodstatnější práva dítěte: 1. *dítěti se má dostat prostředků potřebných pro normální fyzický a duševní vývoj*; 2. *hladové dítě je třeba nakrmit, o nemocné dítě je třeba pečovat, zaostalému dítěti je třeba pomoci, delikventní dítě má být napraveno a sirotkovi nebo opuštěnému dítěti má být poskytnuta vhodná péče*; 3. *v případě katastrofy má být pomoc poskytována v první řadě dětem*; 4. *děti musejí být vzdělávány a chráněny před vykořisťováním* a 5. *dítě má být vychováváno s vědomím, že jeho talent má být věnován službě jeho bližním*.⁵²⁶

⁵²⁴ K. Hejč, *Analýza a komparace mezinárodních dokumentů v oblasti boje proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí*. In: J. Dunovský, M. Mitlöhrner, K. Hejč, J. Hanušová-Tlačilová, *Problematika dětských práv a komerčního sexuálního zneužívání dětí u nás a ve světě*, s. 33-34; E. Vaničková/K. Provozník/Z. Hadj-Moussová, *Sexuální zneužívání dětí. II. díl*, s. 9.

⁵²⁵ U. Carle und A. Kaiser (Hrsg.), *Rechte der Kinder*, s. 14; A. Bůžek, J. Michalík, *Informatorium (nejen) o právech dítěte se zřetelem k otázkám výchovy a vzdělávání*, s. 7; A. Lopatka, *Význam Úmluvy o právech dítěte*. In: J. Kovařík a kol., *Dětská práva, právní povědomí, participace dětí a sociální služby*, s. 20.

⁵²⁶ U. Carle und A. Kaiser, (Hrsg.), *Rechte der Kinder*, s. 14-15; A. Bůžek, J. Michalík, *Informatorium (nejen) o právech dítěte se zřetelem k otázkám výchovy a vzdělávání*, s. 7; A. Lopatka, *Význam Úmluvy o právech dítěte*. In: J. Kovařík a kol., *Dětská práva, právní povědomí, participace dětí a sociální služby*, s. 20-21; J. Dunovský a kol., *Sociální pediatrie*, s. 55.

Fenomén komerčního sexuálního zneužívání se sice nezmiňuje, ale uvádí se, že se má dítěti zajistit řádný tělesný a psychický vývoj. Již zde bez ohledu na další vývoj mezinárodních lidskoprávních dokumentů je deklarována ochrana před vývojem, jenž nerespektuje dané biologické a psychické potřeby dítěte. Komerční sexuální zneužívání dětí je právě závažným porušením již této Ženevské deklarace, nejen proto, že ji nerespektuje, ale právě proto, že hrubě narušuje normální vývoj dítěte v době páchaní těchto činů i život tohoto jedince jako dospělé osoby. Dítěti, jež strádá, se má poskytnout odpovídající péče. Tento bod lze vztáhnout jak přímo na oběti komerčního sexuálního zneužívání dětí, tedy na zajištění potřebné mnohostranné pomoci, tak nepřímo na zajištění preventivní péče zvláště rizikovým skupinám, tedy dětem z dětských domovů, jiných ústavních zařízeních, dětem z narušených rodin, dětem ulice, dětem-uprchlíkům bez doprovodu, dětem-cizincům a dětem romské populace.

Dne 25. září 1926 byla Vysokými smluvními stranami podepsána a pro Československo pak vstoupila v platnost dnem 10. října 1930 a byla vyhlášena pod č. 165/1930 Sb. z. a n. *Slavery convention – Úmluva o otroctví*.⁵²⁷ V článku 1 definuje otroctví jako „stav nebo poměr osoby, nad níž se vykonávají některé nebo všechny složky práva vlastnického“ a obchodem s otroky rozumí „každé jednání, spočívající v polapení, nabytí nebo postoupení osoby s úmyslem v nabytí otroka s úmyslem prodati nebo vyměnití jej; každé jednání pozůstávající v postoupení, prodejem nebo výměnou, otroka nabytého s úmyslem, aby byl prodán nebo vyměněn, jakož i vůbec každé jednání, pozůstávající v obchodu s otroky nebo v jejich dopravě“; Vysoké smluvní strany se pak v článku 2 zavazují, že budou zabraňovat obchodu s otroky a potlačovat jej a že k tomu učiní všechna potřebná opatření (článek 3).⁵²⁸

V roce 1928 vznikla *Světová liga pro sexuální reformu*, což byla první mezinárodní sexuologická organizace s celosvětovou působností, i když se její praktická činnost omezovala na evropský region. Na svém kongresu ve stejném roce vyhlásila deset hlavních cílů tohoto hnutí, z nichž lze v souvislosti s tématem komerčního sexuálního zneužívání dětí zmínit cíl 5 *ochrana nemanželských dětí a jejich matek*, cíl 7 *bránění prostituci a pohlavním nemocem*, cíl 9 *sexuální trestní kodex, který by trestal jen skutečně těžké přestupky proti sexuální svobodě jiného člověka a jenž by netrestal sexuální jednání konané dobrovolně a*

⁵²⁷ *Mezinárodní dokumenty o lidských právech. Anglicky a česky*, s. 181-185.

⁵²⁸ *Ibid.*, s. 181.

s dodržením vzájemnosti mezi dospělými lidmi a konečně cíl 10 *plánovitá a cílevědomá sexuální výchova a osvěta*.⁵²⁹

Dalším mezinárodním dokumentem je *Convention for the Suppression of the Traffic in Persons and of the Exploitation of the Prostitution of Others - Úmluva o zábránění obchodování s lidmi a vykořisťování prostituce jiných*, přijatá rezolucí 317 (IV) Generálního shromáždění OSN dne 2. prosince 1949, jež vstoupila v platnost dne 25. 7. 1951,⁵³⁰ která ve své preambuli odůvodňuje, proč se smluvní strany shodly na tomto textu: ono *protože se objevuje jednak v souvislosti s jevem prostituce: „prostituce a zlo obchodu s lidmi za účelem prostituce, které ji doprovází, je neslučitelné s důstojností a hodnotou lidské osoby a ohrožují jedince, rodinu a společnost“*; jednak s odvoláním se na další platné mezinárodní úmluvy ohledně potlačování obchodu s ženami a dětmi, jako jsou: „(1) *Mezinárodní úmluva o poskytnutí účinné ochrany proti obchodu s dívkami* ze dne 18. května 1904, v pozměněném znění podle Protokolu schváleného Generálním shromážděním OSN ze dne 3. prosince 1948, (2) *Mezinárodní úmluva o potírání obchodu s dívkami* ze dne 4. května 1910, v pozměněném znění podle výše zmíněného Protokolu, (3) *Mezinárodní úmluva o potlačení obchodu s ženami a dětmi* ze dne 30. září 1921, v pozměněném znění podle Protokolu schváleného Generálním shromážděním OSN ze dne 20. října 1947, (4) *Mezinárodní úmluva o potlačení obchodu s plnoletými ženami* ze dne 11. října 1933, v pozměněném znění podle výše uvedeného Protokolu“, dále s připomenutím konvence z roku 1937, který vypracovala Liga národů a jenž rozšiřuje rámec výše zmíněných úmluv, a nakonec v souvislosti s vývojem, který proběhl od roku 1937 a jenž umožnil sjednání konvence, jež shrnuje výše zmíněné úmluvy a zahrnuje také podstatný obsah konvence z roku 1937 včetně uplatněných změn. Šlo také o to, aby se konsolidovaly závazky dohod, na něž se zde odkazuje.⁵³¹

Konvence obsahuje celkem 28 článků a závěrečný protokol, přičemž se ustanovení článků 23 až 26 vztahují k tomuto protokolu. Čl. 27 zavazuje každou smluvní stranu této Konvence k tomu, „aby učinila podle své Ústavy zákonná nebo zvláštní opatření, jež jsou potřebná k zajištění používání této úmluvy“; v čl. 1 deklarují smluvní strany shodu v tom, „*potrestat*

⁵²⁹ J. Zvěřina, *Sexuologie (nejen) pro lékaře*, Sexuologický ústav 1. lékařské fakulty UK a VFN Praha, CERM, Brno 2003, s. 13.

⁵³⁰ *Konvention zur Unterbindung des Menschenhandels und der Ausnutzung der Prostitution anderer*. In: *Menschenrechte. Dokumente und Deklarationen*, Bundeszentrale für politische Bildung, Bonn 1999, s. 169-177; K. Hejč, *Analýza a komparace mezinárodních dokumentů v oblasti boje proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí*. In: J. Dunovský, M. Mitlöhner, K. Hejč, J. Hanušová-Tlačilová, *Problematika dětských práv a komerčního sexuálního zneužívání dětí u nás a ve světě*, s. 34.

⁵³¹ *Konvention zur Unterbindung des Menschenhandels und der Ausnutzung der Prostitution anderer*. In: *Menschenrechte. Dokumente und Deklarationen*, s. 169-170; srov. E. Vaničková/K. Provazník/Z. Hadj-Moussová, *Sexuální zneužívání dětí. II. díl*, Univerzita Karlova v Praze – nakladatelství Karolinum, Praha 1999, s. 9.

každou osobu, která, aby uspokojila vášně někoho druhého,:(1) jinou osobu, i když s jejím souhlasem, sjedná za účelem prostituce, svádí ji k tomu nebo unese; (2) využívá prostituci druhé osoby, i když s jejím souhlasem“; dále se v článku 2 požaduje trest pro každou osobu, která: „(1) vydržuje nebo řídí nebo vědomě financuje nevěstinec nebo se na tomto financování podílí; (2) vědomě nějakou budovu či jiné místo nebo jakoukoli část z toho za účelem prostituce druhých pronajímá nebo najímá“; stejně tak se mají trestat, pokud to připouští vnitrostátní právo, „pokusy spáchat nějaký z trestních činů uvedených v čl. 1 a 2, i činy, které jejich spáchání připravují“, „zamýšlená účast na těchto činech“ a tyto činy účasti se považují „za zvláštní trestné činy, když je to nutné, aby se zabránilo beztrestnosti“; každá smluvní strana je srozuměna s tím, že „učiní všechna potřebná opatření, aby odstranila či zrušila každý stávající zákon a každý stávající předpis nebo správní ustanovení, podle něhož osoby, které jsou v prostituci nebo jsou z ní podezřelé, podléhají zvláštní registraci nebo musejí mít zvláštní dokument nebo podléhají jiným výjimečným ustanovením za účelem kontroly nebo ohlašování“; smluvní strany této Konvence se shodují také v tom, že je třeba „učinit a podporovat kromě svých veřejných a soukromých zařízení ve výchovatelství, zdravotnictví, v sociální a hospodářské oblasti a v dalších příbuzných oblastech opatření k zabraňování prostituci a k rehabilitaci obětí prostituce a jejich znovuzáčlenění do společnosti, i k zabraňování trestným činům uvedeným v této konvenci“; v souvislosti s přistěhovalectvím a vystěhovalectvím se smluvní strany v čl. 17 zavazují „učinit nebo ponechat opatření, jež jsou potřebná na základě jejich závazků, plynoucích z této konvence, aby potíraly obchod s lidmi, lhostejno kterého pohlaví, za účelem prostituce. Zvláště se zavazují: (1) vydávat potřebná nařízení, aby chránily přistěhovalce a vystěhovalce, a zejména ženy a děti, jak v místě příjezdu, tak v místě odjezdu, tak také během cesty; (2) varovat prostřednictvím vhodné osvěty veřejnost před nebezpečím tohoto obchodu s lidmi; (3) přijímat odpovídající opatření k zajištění kontroly na nádražích, letištích, přistavech během cesty, tak jako na jiných veřejných místech, aby zabraňovaly mezinárodnímu obchodu s lidmi za účelem prostituce; (4) učinit odpovídající opatření, aby oznámily příslušným úřadům příjezd osob, u nichž se zdá, že mají zřejmě jako hlavní pachatelé nebo spolupachatelé účast na takovém obchodu s lidmi“; v čl. 20 se dokonce smluvní strany zavazují k tomu, „činit potřebná opatření, pokud to již neučinily, k dohledu nad zprostředkováním pracovních míst, aby zabraňovaly tomu, že jsou osoby, které hledají práci, zejména ženy a děti, vystaveny nebezpečí prostituce“.⁵³²

⁵³² Konvention zur Unterbindung des Menschenhandels und der Ausnutzung der Prostitution anderer. In: Menschenrechte. Dokumente und Deklarationen, s. 170-177.

Úmluva se zaměřuje hlavně na kuplíře, na trestání pachatelů, na prevenci prostituce a na rehabilitaci prostituujících osob. Do roku 2000, kdy byl podepsán 2. opční protokol k Úmluvě o právech dítěte týkající se obchodu s dětmi, dětské prostituce a dětské pornografie, se jednalo o jediný mezinárodní dokument, jenž se zabýval obchodováním s lidmi a vykořisťováním prostituce.⁵³³

Představená *Ženevská deklarace* tedy sice položila základ pro dodnes trvající politický, hospodářský, pedagogický a právní boj za celosvětové prosazování práv všech dětí. Čím základnější však byla uznaná práva, tím komplikovaněji se ale utvářely mezinárodní procesy, aby se tato práva naplňovala při zohlednění konkrétních kulturních podmínek v místě života konkrétních dětí. V rámci Ligy národů byl sice zřízen Výbor na ochranu dítěte, ale práva dítěte tím ještě nebyla mezinárodně žalovatelná, protože chyběla příslušná kompetence mezinárodního soudnictví. Šlo o to, aby se děti zohlednily v mezinárodním právu.⁵³⁴ *Ženevská deklarace* vzniká v době po 1. světové válce jako příklad snahy Ligy národů o internacionalizaci lidských práv a jejího hlavního zájmu, a sice zabránit opakování války, což je charakteristické v reaktivním (defenzivním) nároku: zabránit porušování lidských práv. To se pak mění po 2. světové válce, kdy se nárokuje proaktivně (ofenzivně): nejde jen o boj proti porušování lidských práv, nýbrž o usilování o zlepšování podmínek lidského života, které odpovídají lidské důstojnosti.⁵³⁵

Dokumentují to i preambule *Charty spojených národů*, která byla sjednána a podepsána spolu se statutem Mezinárodního soudního dvora v roce 1945: „My, lid spojených národů, jsouce odhodláni ... vytvořit poměry, za nichž mohou být zachovány spravedlnost a úcta k závazkům plynoucím ze smluv a jiných zdrojů mezinárodního práva a podporovat sociální pokrok a zlepšovat životní úroveň ve větší svobodě...“⁵³⁶ a preambule Všeobecné deklarace lidských práv z roku 1948: „u vědomí toho, že *uznání přirozené důstojnosti a rovných a nezcizitelných práv všech členů lidské rodiny* je základem svobody, spravedlnosti a míru ve světě; ... a že vybudování světa, ve kterém lidé, *zbavení strachu a nouze*, se budou těšit svobodě projevu a víry, bylo prohlášeno za nejvyšší cíl lidstva; že je nutné, aby lidská práva byla chráněna zákonem, nemá-li být člověk donucen uchýlovat se, když vše ostatní selhalo,

⁵³³ K. Hejč, *Analýza a komparace mezinárodních dokumentů v oblasti boje proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí*. In: J. Dunovský, M. Mitlöchner, K. Hejč, J. Hanušová-Tlačilová, *Problematika dětských práv a komerčního sexuálního zneužívání dětí u nás a ve světě*, s. 34-35.

⁵³⁴ B. Dünnweller, *Kinderrechte sind Menschenrechte*. In: *Kinderrechte sind Menschenrechte*, Kindernothilfe Themenheft, Duisburg 2003, s. 3-4, 15.

⁵³⁵ E. Verhellen, *The Convention on the Rights of the Child*. In: *Understanding Children's Rights*, Collected papers presented at the fifth International Interdisciplinary Course on Children's Rights, No. 6, University of Ghent, 2000, s. 17.

⁵³⁶ *Charta spojených národů*. In: *Mezinárodní dokumenty o lidských právech. Anglicky a česky*, s. 19.

k odboji proti tyranii a útlaku; ... že se národy Spojených národů v Chartě rozhodly podporovat sociální pokrok a vytvořit lepší životní podmínky ve větší svobodě...“.⁵³⁷

Jen několik let po válce se nově diskutuje o věrohodnosti obětí sexuálního zneužívání před soudem. Nově na sebe narážely různé názory, i když už nebyly „protiklady mezi odborníky v lékařství a v psychologii tak ostré, jako tomu bylo v prvních třech desetiletích 20. století“.⁵³⁸ Kromě této otázky stáli v centru výzkumu problematiky znovu *pachatel* a *sociálně-ekonomická situace rodiny*.⁵³⁹ Už název díla Gustava Nasse *Smilstvo s dětmi – sexuální delikt naší doby* a také to, že v něm píše o „rozšíření podobné nákazy“,⁵⁴⁰ ukazuje na skutečnost, jak se v různých fázích dějin různě pohlíží na sexualizované násilí na dětech. Vědci i společnost současně publikují a zastávají názor, snad lze říci jako určitou protireakci, že uváděné údaje přehánějí a že je třeba považovat děti v tomto ohledu za nevěrohodné a pachatele za ty, kteří stojí jako perverzní stranou. Jako doklad poslouží mínění, jež napsal v roce 1952 Hans Remplein: „jaké nebezpečí v sobě tyto sexuální fantazie skrývají, přitom ukazují stále znovu se vyskytující případy, v nichž jsou dospělí obviňováni z necudných činů napolo dospělými dívkami. Psychologicky se dají tyto případy vysvětlit jen tak, že dotyčné dívky tak dlouho spřádají své oběti ve svých každodenních snech, až začne splývat hranice mezi snem a skutečností“.⁵⁴¹

Už v roce 1946 začala *International Union for Child Welfare* (Mezinárodní unie pro blaho dítěte), která vznikla částečně z *Save the Children International Union*, získávat členy *Economic and Social Council – Hospodářské a sociální rady* (ECOSOC) Spojených národů k tomu, aby byla uznána Ženevská deklarace. Diskuse zejména o tom, zda je potřeba speciálního prohlášení o právech dětí a zda už nejsou práva dětí zakotvena v existujících prohlášeních o lidských právech, trvala až do roku 1959.⁵⁴²

⁵³⁷ Všeobecná deklarace lidských práv. In: *Mezinárodní dokumenty o lidských právech*. Anglicky a česky, s. 27.

⁵³⁸ E. Geisler, *Das sexuell mißbrauchte Kind*, Beiheft Nr. 3 zur „Praxis der Kinderpsychologie und Kinderpsychiatrie“, Verlag für Medizinische Psychologie, Göttingen 1959, s. 16, in: D. Bange, *Geschichte*. In: D. Bange / W. Körner, *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 139.

⁵³⁹ D. Bange, *Geschichte*. In: D. Bange / W. Körner, *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 139; srov. např. J. Gerchow, *Neue Ergebnisse über die Bedeutung soziologischer, psychologischer und psychopathologischer Faktoren bei Inzesttätern der Nachkriegszeit*. In: *Monatsschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform*, 1955, Vol. 38, s. 168-183; G. Nass, *Unzucht mit Kindern – das Sexualdelikt unserer Zeit*. In: *Monatsschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform*, 1954, Vol. 37, s. 69-83.

⁵⁴⁰ G. Nass, *Unzucht mit Kindern – das Sexualdelikt unserer Zeit*. In: *Monatsschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform*, 1954, Vol. 37, s. 69, in: D. Bange, *Geschichte*. In: D. Bange / W. Körner, *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 140.

⁵⁴¹ H. Remplein, *Die seelische Entwicklung in der Kindheit und Reifezeit*, Reinhardt Verlag, München 1952, s. 240, in: D. Bange, *Geschichte*. In: D. Bange / W. Körner, *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, s. 141.

⁵⁴² V průběhu padesátých let se právům dítěte věnovala ve světě stále větší pozornost a v roce 1950 zahrnoval mandát UNICEF – the United Nations International Children's Emergency Fund (UNICEF), Dětský fond OSN, byl založen 11. prosince 1946 na 1. zasedání Valného shromáždění OSN a přijímá princip, že si děti zaslouží zvláštní pozornost – aktivity zaměřené na přežití a vývoj dětí (a matek) na celém světě: A. Bůžek, J. Michalík,

V tomto roce byla totiž dne 20. 11. rezolucí Valného shromáždění OSN č. 1386 (XIV) přijata *Declaration of the Rights of the Child - Deklarace práv dítěte*.⁵⁴³ Ve své preambuli se odvolává na Chartu Spojených národů, resp. na víru v základní lidská práva a v důstojnost a hodnotu lidské osobnosti, která je v ní obsažená, dále na Všeobecnou deklaraci lidských práv OSN. *Požaduje pro dítě vzhledem k jeho tělesné a duševní nezralosti zvláštní záruky, péči a zvláštní právní ochranu před narozením i po něm*. Přitom zdůrazňuje opět vazbu zakotvení práv dítěte a potřeby těchto zvláštních záruk v Ženevské deklaraci a uznání ve Všeobecné deklaraci lidských práv a ve statutech mezinárodních odborných organizací a ostatních mezinárodních organizací, jež se zabývají otázkami péče o děti. Vyjadřuje i povinnost lidstva dát dětem to nejlepší, co jim může dát. Jako svůj cíl stanovuje, aby mohly děti prožít šťastné dětství, užívat práv a svobod ku prospěchu vlastnímu i prospěchu společnosti. Vyzývá přitom rodiče, muže i ženy a dobrovolné organizace, místní úřady a vlády zemí, aby tato práva uznali a snažili se dosáhnout jejich dodržování cestou zákonodárných a jiných opatření prováděných postupně v souladu se zásadami této Deklarace.⁵⁴⁴

Deklarace práv dítěte z roku 1959 rozvíjí, rozšiřuje a obohacuje obsah - zásady Ženevské deklarace a obsahuje 10 zásad, které se sice stávají myšlenkovým ukazatelem pro státy, mezinárodní organizace, rodiny a jedince i pro mezinárodní komunitu a jež jsou označovány jako výdobytek kolektivního vědomí národů, ale také – stejně jako Ženevská deklarace – tato Deklarace není jakožto takzvané „měkké“ právo závazná, je to pouze *morální a politický dokument*.⁵⁴⁵

Práva jsou přiznána *každému dítěti bez výjimky*, dítě nesmí trpět žádnou diskriminací všeho druhu (zásada 1), dítěti se dostává zvláštní ochrany, přičemž *„zákon a ostatní opatření mu mají poskytovat příležitost i prostředky k tomu, aby se mohlo rozvíjet fyzicky, duševně, morálně, duchovně a sociálně zdravým a normálním způsobem a v podmínkách svobody a důstojnosti. Nejvyšším měřítkem zákonodárné činnosti v této oblasti je zájem dítěte“*; zásada 6 se dále věnuje *„plnému a harmonickému vývoji osobnosti dítěte“*, které k němu *„potřebuje lásku a porozumění“*; zásada 5 požaduje, aby se *„dítěti, které je fyzicky, duševně nebo sociálně*

Informatorium (nejen) o právech dítěte se zřetelem k otázkám výchovy a vzdělávání, s. 7-9; M. Hanzová/M. Kodým/M. Kremličková, *Práva a povinnosti našich dětí*, Victoria Publishing, Praha 1995, s. 17; Y. Willemot, *UNICEF and the Rights of the Child*. In: *Understanding Children's Rights*. Collected Papers presented at the fifth International Interdisciplinary Course on Children's Rights, Ghent Papers on Children's Rights – No. 6, s. 483.

⁵⁴³ *Deklarace práv dítěte*. In: *Člověk a lidská práva*, s. 163-165.

⁵⁴⁴ *Ibid.*, s. 163-165.

⁵⁴⁵ A. Lopatka, *Význam Úmluvy o právech dítěte*. In: J. Kovařík a kol., *Dětská práva, právní povědomí, participace dětí a sociální služby*, s. 21; J. Dunovský a kol., *Sociální pediatrie*, s. 55; B. Fesenfeld, *Kinderrechte sind (k)ein Thema!*, s. 17-18.

postiženo, poskytovalo zvláštní zacházení, výchova a péče, jak to vyžaduje jeho zvláštní postavení“; dítě má také podle zásady 6 této Deklarace právo vyrůstat „v ovzduší přízně, morálního i materiálního zabezpečení“; dítě má dále podle zásady 7 právo na výchovu, která „...mu umožní na základě stejných příležitostí rozvíjet jeho schopnosti, úsudek a smysl pro morální a sociální odpovědnost a stát se tak platným členem společnosti. Nejlepší zájmy dětí mají být vůdčími zásadami pro ty, kdo odpovídají za výchovu a vedení dítěte“; dítě má být podle zásady 10 vychováváno „v duchu porozumění, snášenlivosti, přátelství mezi národy, míru a všeobecného bratrství a v plném vědomí, že svou energii a nadání má věnovat službě bližním“; v zásadě 9 se uvádí, že „dítě má být chráněno před všemi formami nedbalosti, krutosti a vykořisťování. Nesmí být předmětem obchodu v žádné podobě. (...) v žádném případě mu nebude vnuceno nebo dovoleno vykonávat jakékoli povolání nebo zaměstnání, jež by mohlo škodit jeho zdraví nebo výchově, anebo by překáželo jeho tělesnému, duševnímu nebo morálnímu vývoji.“⁵⁴⁶

Deklarace práv dítěte z roku 1959 totiž znamená „završování jedné velké etapy v právním zajištění v přístupu k dítěti a chápání dětství jako vývojového úseku života člověka“.⁵⁴⁷

Deklarace sice nepoužívá pojem (komerční) sexuální zneužívání dětí, ale jednotlivé zásady, zejména zásadu 9, lze zpětně vztáhnout na různé souvislosti tohoto fenoménu.

Skutečnost mučení a jiného krutého zacházení se objevuje v *Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman and Degrading Treatment or Punishment - Úmluvě proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání* sjednané Valným shromážděním Organizace spojených národů dne 10. prosince 1984. Pro Československo vstoupila v platnost dnem 6. srpna 1988 (s výhradami, pokud jde o čl. 20 – umožňuje důvěrné šetření a návštěvu území, na němž je podezření o páchání těchto činů – a čl. 30 odst. 1), vyhlášena pod č. 143/1988 Sb. a zmíněné výhrady byly již odvolány sdělením MZV č. 39/1997 Sb.).⁵⁴⁸ Vývoj a přání zvýšit účinnost boje proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání na celém světě ukazuje jednak odkaz v preambuli na článek 5 Všeobecné deklarace lidských práv a článek 7 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech, které stanoví, že „nikdo nemůže být podroben mučení nebo krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání“ a na Deklaraci o ochraně všech osob před mučením a jiným krutým, nelidským či ponižujícím zacházením nebo trestáním, přijatou Valným shromážděním 9. prosince 1975, dále vymezením pojmu mučení

⁵⁴⁶ Deklarace práv dítěte, Zásada 2. In: *Člověk a lidská práva*, s. 163-165.

⁵⁴⁷ J. Dunovský a kol., *Sociální pediatrie*, s. 56.

⁵⁴⁸ *Mezinárodní dokumenty o lidských právech*. Anglicky a česky, s. 154-179.

v čl. 1, části I jako „jakékoli jednání, jímž je člověku úmyslně působena silná bolest nebo tělesné či duševní utrpení s cílem získat od něho nebo od třetí osoby informace nebo přiznání, potrestat jej za jednání, jehož se dopustil on nebo třetí osoba nebo z něhož jsou podezřelí, nebo s cílem zastrašit nebo přinutit jej nebo třetí osobu nebo z jakéhokoli jiného důvodu založeného na diskriminaci jakéhokoli druhu, když taková bolest nebo utrpení jsou působeny veřejným činitelem nebo jinou osobou jednající z úředního pověření nebo z jejich podnětu či s jejich výslovným nebo tichým souhlasem“; článek 2 pak uvádí v bodu 2, že „žádné výjimečné okolnosti, ať jsou jakéhokoli druhu, ani válečný stav nebo hrozba války, vnitropolitická nestabilita nebo jakákoli jiná mimořádná situace, nemohou sloužit k ospravedlnění mučení“ a v bodu 3, že „nařízení nadřízeného činitele nebo orgánu státní moci nemůže sloužit k ospravedlnění mučení.“⁵⁴⁹

K tomu dále přistupuje *European Convention for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment - Evropská úmluva o zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání* přijatá ve Štrasburku dne 26. listopadu 1987 Pro Československo vstoupila v platnost dnem 1. ledna 1996 a vyhlášena byla pod č. 9/1996 Sb.⁵⁵⁰ Ta se ve své preambuli opírá o přesvědčení, že „ochrana osob zbavených svobody proti mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání by mohla být posílena mimosoudními prostředky preventivní povahy, které jsou založeny na návštěvách“ a zřizuje k tomu „Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (dále jen Výbor)“ (článek 1, hlava I).⁵⁵¹

Dalším souvisejícím dokumentem je *Covention on the Non-Applicability of Statutory Limitations to the War Crimes and Crimes against Humanity - Úmluva o nepromlčitelnosti válečných zločinů a zločinů proti lidskosti*, přijatá rezolucí Valného shromáždění Organizace spojených národů dne 26. listopadu 1968. Pro Československo vstoupila v platnost dnem 11. listopadu 1970 a vyhlášena byla pod č. 53/1974 Sb.⁵⁵² Státy, které jsou stranami této Úmluvy, v preambuli připomínají, „že žádná ze slavnostních deklarací, aktů či úmluv týkajících se stíhání a trestání válečných zločinů a zločinů proti lidskosti neobsahuje ustanovení o promlčecí lhůtě,“ soudí, „že válečné zločiny a zločiny proti lidskosti patří mezi nejzávažnější zločiny v mezinárodním právu,“ jsou přesvědčeny, „že účinné potrestání válečných zločinů a zločinců proti lidskosti je důležitým činitelem působícím k předcházení

⁵⁴⁹ *Ibid.*, s. 155-157.

⁵⁵⁰ *Mezinárodní dokumenty o lidských právech. Anglicky a česky*, s. 439-449.

⁵⁵¹ *Ibid.*, s. 439.

⁵⁵² *Mezinárodní dokumenty o lidských právech. Anglicky a česky*, s. 148-153.

takovým zločinům, k ochraně lidských práv a základních svobod, k upevnění důvěry, k rozvíjení spolupráce mezi národy a k podpoře mezinárodního míru a bezpečnosti,“ připomínají, „že používání předpisů vnitřního práva o promlčecích lhůtách běžných zločinů též v případech válečných zločinů a zločinů proti lidskosti je předmětem vážného znepokojení světového veřejného mínění, protože zabraňuje stíhání a potrestání osob odpovědných za tyto zločiny,“ a uznávají, „že je nezbytné a aktuální potvrdit v mezinárodním právu prostřednictvím této Úmluvy zásadu, že neexistuje promlčecí lhůta pro válečné zločiny a zločiny proti lidskosti, a zajistit její všeobecné používání.“ Ustanovení Úmluvy se v případě spáchání těchto zločinů vztahují na „představitel státní moci a soukromé osoby, kteří se jako přímí pachatelé nebo účastníci podílejí na spáchání kteréhokoliv z těchto zločinů nebo přímo podněcují jiné k jejich spáchání, nebo se k jejich spáchání spolčují, a to bez ohledu na stupeň dovršení, a na představitel státní moci, kteří jejich páchaní tolerují“ (čl. II).⁵⁵³

Vliv na boj proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí má i *European Convention on the Adoption of Children – Evropská úmluva o osvojení dětí*, jež byla přijata v roce 1967, vstoupila v platnost dne 26. dubna 1968 a Česká republika ji ratifikovala dne 8. září 2000. Adopce jako vůdčí princip této Úmluvy musí sledovat princip nejlepšího zájmu dítěte, jenž je zde vymezen jako stabilní a harmonický domov, článek 3 předpokládá nebezpečí zneužití adopcí k vlastnímu obohacování či k získání nezletilé osoby k dalším službám.⁵⁵⁴

Convention on the Elimination of Discrimination against Women – Úmluva o odstranění diskriminace žen přijatá rezolucí Valného shromáždění OSN dne 18. prosince 1979, jež vstoupila v platnost dne 3. července 1981 a Česká republika ji ratifikovala dne 24. března 1993,⁵⁵⁵ je známa pod názvem CEDAW a v článku 5 se její smluvní strany zavazují k tomu, že zabezpečí, aby „rodinná výchova zahrnovala řádné pochopení mateřství jako společenské funkce a uznání společné odpovědnosti mužů a žen za výchovu a rozvoj jejich dětí, přičemž se rozumí, že zájem dětí se ve všech případech staví na první místo,“ a v článku 6 se státy zavazují k tomu, že „prijmou veškerá příslušná opatření, včetně opatření legislativních, k potlačení všech forem obchodu se ženami a vykořisťování prostitutek žen“.⁵⁵⁶

⁵⁵³ *Ibid.*, s. 149-151.

⁵⁵⁴ K. Hejč, *Analýza a komparace mezinárodních dokumentů v oblasti boje proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí*. In: J. Dunovský, M. Mitlöhner, K. Hejč, J. Hanušová-Tlačilová, *Problematika dětských práv a komerčního sexuálního zneužívání dětí u nás a ve světě*, s. 37-38.

⁵⁵⁵ *Mezinárodní dokumenty o lidských právech*. Anglicky a česky, s. 260-281; K. Hejč, *Analýza a komparace mezinárodních dokumentů v oblasti boje proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí*. In: J. Dunovský, M. Mitlöhner, K. Hejč, J. Hanušová-Tlačilová, *Problematika dětských práv a komerčního sexuálního zneužívání dětí u nás a ve světě*, s. 39.

⁵⁵⁶ *Mezinárodní dokumenty o lidských právech*. Anglicky a česky, s. 263.

2.9.2 Právně závazná práva dítěte

Na socializační etapu chápání dětství, dítěte a jeho práv pak navazuje *etapa podpory a pomoci dítěti*, jejímž vrcholem, resp. základnou ohledně práv dětí a jejich zajištění je *Convention on the Rights of the Child – Úmluva o právech dítěte*, přijatá rezolucí 44/25 Valného shromáždění OSN dne 20. listopadu 1989, v platnost vstoupila dne 2. září 1990 po ratifikaci požadovaným počtem 20 států, pro Československo vstoupila v platnost dnem 6. února 1991 a byla vyhlášena pod č. 104/1991 Sb.⁵⁵⁷

Dosažené poznání o významu a základních potřebách dítěte a dětství, pohled na dítě jako nositele lidských práv s potřebou posílit jeho ochranu jako zvláště zranitelné skupiny lidí prostřednictvím specifických lidských práv se odráží v obsahovém zaměření práv, která byla formulována v Úmluvě o právech dítěte:

1. *dítě má právo na přežití*, tzn. na naplnění svých existenciálních základních potřeb jako je výživa, bydlení a přístup k lékařské péči;
2. *dítě má právo na rozvoj*, aby se mohlo optimálně vyvíjet, má být tedy respektováno jako jedinec s možností tohoto rozvoje, který potřebuje najít a potvrzovat svou identitu, k tomu potřebuje právo na vzdělání, na svobodu myšlení a náboženského vyznání, potřebuje úctu před stáváním se sebou, emočně kladné prostředí, porozumění a lásku, respekt vůči jeho individualitě, která stále více sama utváří svůj život;
3. *dítě má právo na ochranu*, zejména před špatným zacházením, zanedbáváním, vykořisťováním, včetně sexuálního vykořisťování, má tedy právo být ochráněno před každou formou zneužívání;
4. *dítě má právo na spoluurčování*, jež zahrnuje právo respektovaného jedince ve společnosti na svobodné vyjádření názoru a spoluurčování záležitostí, které se týkají života dítěte, ale také právo na vstup do sdružení a svobodně se shromažďovat.⁵⁵⁸

Jedná se tedy o kroky snahy účinně prosazovat práva dítěte – v deseti bodech vyjádřeno –

- právo (1) na rovnost nezávisle na rase, náboženství, původu, pohlaví,
- právo (2) na zdravý tělesný a duševní vývoj,
- právo (3) na jméno a státní příslušnost,
- právo (4) na dostatečnou výživu, na bydlení a lékařskou péči,
- právo (5) na zvláštní péči, když je dítě postižené,

⁵⁵⁷ *Úmluva o právech dítěte*. In: *Mezinárodní dokumenty o lidských právech*. Anglicky a česky, s. 282-327; A. Lopatka, *Význam Úmluvy o právech dítěte*. In: J. Kovařík a kol., *Dětská práva, právní povědomí, participace dětí a sociální služby*, s. 18.

⁵⁵⁸ *Kinderechte sind Menschenrechte*, ECPAT – Unsere Thematik, <http://www.ecpat.de/thematik/thematik.kinderrechte/content.html>; A. Bůžek, J. Michalík, *Informatorium (nejen) o právech dítěte se zřetelem k otázkám výchovy a vzdělávání*, s. 10.

právo (6) na lásku, porozumění a péči,
právo (7) na bezplatnou výuku, na hru a odpočinek,
právo (8) na okamžitou pomoc při katastrofách a nouzových situacích,
právo (9) na ochranu před krutostí, zanedbáváním a zneužíváním,
právo (10) na ochranu před pronásledováním v duchu sourozenectví, obepínajícího celý svět, a v duchu míru.⁵⁵⁹

Avšak tuto Úmluvu nevyzdvihuje nad předchozí dokumenty v oblasti práv dětí jen obsahová úplnost, nýbrž v první řadě skutečnost, že zde jsou děti poprvé výslovně uznány jako svébytní nositelé všeobecných lidských práv a že seznam těchto práv nemá jen status prohlášení – tedy doporučení – nýbrž *úmluvy* (závazné pro státy, které ji podepsaly). K obsahovým akcentům Úmluvy patří přednostní zájem dítěte jako základní měřítko, jako nejvyšší hledisko u všech opatření, jež se týkají dětí, všechny činnosti týkající se dítěte mají tedy brát v úvahu plně a přednostně jeho zájmy: „Zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy, správními nebo zákonodárnými orgány“.⁵⁶⁰ Úmluva přitom nečiní žádné konkrétní návrhy na katalog kritérií blaha dítěte. Příslušný výbor OSN samozřejmě poukázal na to, že je třeba předpisy této úmluvy chápat jako celek a že tak blaho dítěte vyplývá ze vzájemného vztahu jednotlivých předpisů, z ducha Úmluvy. Uvnitř tohoto rámce se pak ale přece vyzdvihují princip *nediskriminace, ochrany, přežití a rozvoje a respekt k názorům dítěte* jako konstitutivní pro určení blaha dítěte.⁵⁶¹

V Úmluvě o právech dítěte se společně objevují dvě pojetí dítěte: dítě jako lidská bytost, tedy již plnohodnotný člen (full-fledged) společnosti, jenž má nárok na všechna lidská práva; ale současně nejsou děti vzhledem ke svému vývoji a stupni zralosti schopny vždy nezávisle vykonávat všechna tato práva: dítě, které je schopno formulovat své názory, má právo svobodně vyjadřovat své názory ve všech záležitostech, jež se ho týkají. Těmto názorům se musí podle věku a úrovně dítěte věnovat pozornost. Dítě má mít možnost, aby bylo přímo, nebo prostřednictvím zástupce anebo příslušného orgánu vyslyšeno v každém soudním procesu, který se jej týká (článek 12); „dítě má právo na svobodu vyhledávat, přijímat a rozšiřovat informace a myšlenky všeho druhu, bez ohledu na hranice, ať ústně, písemně nebo tiskem, prostřednictvím umění nebo jakýmikoli jinými prostředky podle volby dítěte“ (článek 13); tento výkon práv však podléhá určitým nutným a zákonným omezením, a sice

⁵⁵⁹ <http://www.kinderkulturkarawane.de/2003/kinderrechte/kinderrechtskonvention.htm>; srov. K. Hilpert, *Menschenrechte und Theologie. Forschungsbeiträge zur ethischen Dimension der Menschenrechte*, s. 179.

⁵⁶⁰ Úmluva o právech dítěte, část I, čl. 3, odst. 1, In: *Práva dětí v dokumentech*, s. 10-11.

⁵⁶¹ V. Lenhart, *Pädagogik der Menschenrechte*, s. 138.

respektování práv nebo pověsti druhých a ochraně veřejného zdraví nebo *morálky* (článek 13); dítěti má být zabezpečen přístup k informacím a materiálům, „které jsou zaměřeny na rozvoj sociálního, duchovního a mravního blaha dítěte a také jeho tělesného a duševního zdraví“ (článek 17); stejný článek však vyzývá k tomu, aby se vytvářely odpovídající zásady ochrany dítěte před informacemi a materiály, které jsou škodlivé pro blaho dítěte; dítě má právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženství; současně jsou uznána práva a povinnosti rodičů nebo zákonných zástupců usměrňovat dítě při výkonu jeho práv, a to podle rozvíjejících se schopností dítěte (článek 14); dítě má právo na svobodu sdružování a svobodu pokojného shromažďování; toto právo má omezení, která jsou nutná v zájmu veřejného zdraví nebo *morálky* či ochrany práv a svobod jiných (článek 15); „Žádné dítě nesmí být vystaveno svévolnému zasahování do svého soukromého života, rodiny, domova nebo korespondence ani nezákonným útokům na svou čest a pověst“ a „dítě má právo na zákonnou ochranu proti takovým zásahům nebo útokům“ (článek 16, odst. 1 a 2).⁵⁶²

Děti jsou také specifickou skupinou, vzhledem k lidským právům zvláště zranitelnou, a týkají se jich také specifické problémy.⁵⁶³ Práva dětí patří k právům, jež jsou nejčastěji a nejvíce porušována, a děti samy nejsou – opět vzhledem k svému vývoji – schopny svá nezadatelná práva dostatečně prosadit a bránit ve světě dospělých. Práva dítěte jsou tak všeobecná práva, zároveň ale i práva určité skupiny, která mají tuto skupinu chránit.⁵⁶⁴

Úmluva obsahuje preambuli s 13 paragrafy a 54 článků. Články lze rozdělit na tři hlavní části:

- 1) *čl. 1 – 41*: hlavní články, které definují práva dítěte a závazky státních smluvních stran;
- 2) *čl. 42 – 45*: procedury pro monitorování implementace *Úmluvy*;
- 3) *čl. 46 – 54*: formální ustanovení, jež regulují nabytí účinnosti *Úmluvy*.

Text preambule vysvětluje pozadí vzniku *Úmluvy* a uvádí důvody pro její přijetí. I když neobsahuje závazné principy, poskytuje odkazy, v jejichž světle se mohou články interpretovat. Odvolává se tedy na základní principy OSN, ustanovení důležitých smluv a prohlášení o lidských právech.⁵⁶⁵ Konkrétně se jedná o:

zásady uznání přirozené důstojnosti a rovných a nezcizitelných práv všech příslušníků lidské rodiny jako základ svobody, spravedlnosti a míru ve světě, podpory sociálního pokroku a

⁵⁶² *Úmluva o právech dítěte a komentář*. In: *Práva dítěte v dokumentech*, s. 15-17.

⁵⁶³ E. Verhellen, *The Convention on the Rights of the Child*. In: *Understanding Children's Rights*, s. 13, 19-20.

⁵⁶⁴ A. Kroupová, *Práva dětí na přelomu druhého a třetího tisíciletí*. In: *Komerční sexuální zneužívání dětí. Násilí na dětech*, s. 32.

⁵⁶⁵ *Úmluva o právech dítěte a komentář*. In: *Práva dítěte v dokumentech*, s. 7; srov. E. Verhellen, *The Convention on the Rights of the Child*. In: *Understanding Children's Rights*, s. 20.

zlepšování životní úrovně, které byly vyhlášeny v Chartě OSN z roku 1945,⁵⁶⁶ v duchu ideálů míru, důstojnosti, snášenlivosti, svobody, rovnosti a solidarity, prohlášených Chartou Spojených národů, má být dítě vychovááno a musí být plně připraveno žít ve společnosti vlastním životem; zásady, prohlášené ve Všeobecné deklaraci lidských práv Spojených národů z roku 1948 a dalších mezinárodních paktech o lidských právech,⁵⁶⁷ přiznání práv každému bez jakékoli diskriminace, uznání toho, že dětství má nárok na zvláštní péči a pomoc, že dítě musí v zájmu plného a harmonického rozvoje osobnosti vyrůstat v rodinném prostředí, v atmosféře štěstí, lásky a porozumění; právo na zvláštní ochranu dítěte, jak jej uvádí zejména články 23 a 24 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech z roku 1966:⁵⁶⁸ „1. Každé dítě má bez jakékoli diskriminace podle rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, náboženství, národnostního nebo sociálního původu, majetku nebo rodu právo na takovou ochranu, která mu přísluší s ohledem na jeho postavení nezletilce, ze strany jeho rodiny, společnosti a státu. 2. Každé dítě je zaregistrováno okamžitě po narození a dostane jméno. 3. Každé dítě má právo na státní příslušnost“;⁵⁶⁹ princip ochrany a nediskriminace obsažený zejména v článku 10 Mezinárodního paktu o sociálních, hospodářských a kulturních právech z roku 1966:⁵⁷⁰ „Zvláštní opatření by měla být činěna pro ochranu a pomoc všem dětem a mládeži bez jakékoli diskriminace na základě rodinného původu nebo jiných podmínek. Děti a mládež by měly být ochraňovány před hospodářským a sociálním vykořisťováním. Jejich zaměstnávání prací, která by škodila jejich *morálce* nebo *zdraví* nebo byla nebezpečná jejich životu, nebo by mohla brzdit jejich normální vývoj, by měla být trestná podle zákona. Státy by měly také stanovit věkovou hranici, pod kterou by dětská námezdní práce měla být zakázána a trestána podle zákona“.⁵⁷¹ V preambuli tohoto citovaného dokumentu uznávají smluvní strany to, že „*tato práva se odvozují od přirozené důstojnosti lidské osobnosti*“ a že podle Všeobecné deklarace lidských práv „*ideálu svobodné lidské bytosti, osvobozené od strachu a nouze je možno dosáhnout jen tehdy, jestliže budou vytvořeny takové podmínky, v nichž bude moci každý požívat svých hospodářských, sociálních*

⁵⁶⁶ Srov. *Charter of the United Nations - Charta Spojených národů*. In: *Mezinárodní dokumenty o lidských právech*. Anglicky a česky, s. 18-25.

⁵⁶⁷ Srov. *Universal Declaration of Human Rights – Všeobecná deklarace lidských práv*. In: *Mezinárodní dokumenty o lidských právech*. Anglicky a česky, s. 26-39.

⁵⁶⁸ Srov. *International Covenant on Civil and Political Rights – Mezinárodní pakt o občanských a politických právech*. In: *Mezinárodní dokumenty o lidských právech*. Anglicky a česky, s. 60-85.

⁵⁶⁹ *Ibid.*, článek 24, s. 61.

⁵⁷⁰ Srov. *International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights - Mezinárodní pakt o sociálních, hospodářských a kulturních právech*. In: *Mezinárodní dokumenty o lidských právech*. Anglicky a česky, s. 90-115.

⁵⁷¹ *Ibid.*, článek 10, odst. 3., s. 99.

a kulturních práv, jakož i svých práv občanských a politických“.⁵⁷² V kontextu komerčního sexuálního zneužívání dětí lze upozornit na to, že zajištění zmíněných práv je prevencí, nezajištění naopak jednou příčin. Připouštění poškozující dětské práce může být opět krokem k sexualizaci tohoto zneužívání dětí a pak chápání zejména prostituce a pornografie jako forem dětské práce. Páchání těchto činů znamená zabraňování plnému a harmonickému rozvoji dítěte, ukradení jeho dětství, atmosféru strachu, nouze, ponižování, neštěstí, násilí, neúcty, pošlapání důstojnosti lidské důstojnosti osobnosti dítěte. Nevychovává a nepřipravuje se svobodná lidská osobnost, ale člověk uvězněný ve svých traumatech a následcích; připomenutí toho, že potřeba zabezpečit dítěti *zvláštní péči*, byla zakotvena již v Ženevské deklaraci práv dítěte z roku 1924 a v Deklaraci práv dítěte z roku 1959,⁵⁷³ uznání skutečnosti, že ve všech zemích světa jsou děti, které žijí ve *výjimečně obtížných podmínkách* a že tyto děti vyžadují *zvláštní pozornost*;⁵⁷⁴ ohled na *význam tradic a kulturních hodnot* každého národa pro ochranu a harmonický rozvoj dítěte.⁵⁷⁵ Tento ohled však nemůže a nesmí být omluvou či odůvodněním zásahů do integrity osobnosti dítěte včetně zásahů do oblasti pohlavních orgánů.

Práva, jež jsou garantována touto úmluvou, jsou obsažena v člancích 1 – 41. Jedná se o individuální nebo prováděcí články, které se zabývají právy dítěte nebo povinnostmi vůči nim. Tato práva jsou považována za stejně důležitá a vzájemně závislá.⁵⁷⁶

Mezi obecnými ustanoveními nalezneme v čl. 1 pokus o definici dítěte: „Pro účely této úmluvy se dítětem rozumí *každá lidská bytost mladší osmnácti let*, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve“.⁵⁷⁷

V čl. 3 je *the best interests of the child* primárním požadavkem ve všech rozhodnutích, jež se týkají dítěte, který musí poskytnout stát: „*Nejlepší zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy, správními nebo zákonodárnyými orgány*“.⁵⁷⁸ Nejdůležitějším zájmem dítěte je *„jeho plný a harmonický vývoj v rodinném prostředí, v ovzduší štěstí, lásky a porozumění, bez jakékoli diskriminace nebo vykořisťování,*

⁵⁷² *Ibid.*, s. 91.

⁵⁷³ *Úmluva o právech dítěte a komentář*. In: *Práva dítěte v dokumentech*, s. 8.

⁵⁷⁴ *Úmluva o právech dítěte a komentář*. In: *Práva dítěte v dokumentech*, s. 9.

⁵⁷⁵ *Úmluva o právech dítěte a komentář*. In: *Práva dítěte v dokumentech*, s. 9.

⁵⁷⁶ E. Verhellen, *The Convention on the Rights of the Child*. In: *Understanding Children's Rights*, s. 21.

⁵⁷⁷ *Úmluva o právech dítěte a komentář*. In: *Práva dítěte v dokumentech*, s. 10.

⁵⁷⁸ *Ibid.*, článek 3, odst. 1., s. 10.

s potřebnou ochranou a pomocí, která dítěti umožní plně přejímat zodpovědnost ve společnosti“ . Tento nejlepší zájem dítěte nelze tedy chápat odděleně od zájmů společnosti.⁵⁷⁹

V tomto kontextu jsou pak důležité články 5 – 18: čl. 5 specifikuje, že se státy zavazují respektovat práva a odpovědnosti rodičů či jiných kompetentních osob, když „směřují k zabezpečení jeho orientace a usměrňování při výkonu práv podle úmluvy v souladu s jeho rozvíjecími se schopnostmi.“⁵⁸⁰ Rodiče mají společnou a prvotní odpovědnost za výchovu a vývoj dítěte a „základním smyslem jejich péče musí být přitom zájem dítěte.“⁵⁸¹ V překladu textu se objevuje pojem *zájem dítěte*, ač v anglickém originále stojí *the best interests of the child*, tedy *nejlepší zájem dítěte*.⁵⁸²

V rámci problematiky komerčních forem sexuálního zneužívání dětí je vhodné zmínit také článek 9 odst. 1, který pojednává o oddělení dítěte od rodičů: „Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zajistí, aby dítě nemohlo být odděleno od svých rodičů proti jejich vůli, ledaže příslušné úřady na základě soudního rozhodnutí a v souladu s platným právem a v příslušném řízení určí, že takové oddělení je potřebné v zájmu dítěte. Takové určení může být nezbytné v některém konkrétním případě, například jde-li o zneužívání nebo zanedbávání dítěte rodiči...“⁵⁸³ článek 11, odst. 1 o tom, že smluvní strany „činí opatření k potírání nezákonného přemísťování dětí do zahraničí a jejich nenavrácení zpět.“⁵⁸⁴

Ustanovení článků 2, 3, 6 a 12 poskytují základní principy pro přezkoumání dalších článků Úmluvy a představují také *základní principy práv dětí*: nediskrimace, nejlepší zájem dítěte, přežití a rozvoj, respektování názoru a účasti dítěte.⁵⁸⁵

Přestože práva dítěte obsažená v Úmluvě tvoří celek, mohou být rozdělena na základě tradiční klasifikace lidských práv na těchto 5 dimenzí s tím, že první dvě dimenze ukládají smluvním stranám zákazy, zavazují je tedy k tomu, aby se zdržely konání určitých věcí; ustanovení, která se pak týkají sociálních, ekonomických a kulturních práv odkazují k pozitivnímu závazku smluvních států, aby konaly určité věci – jsou to tzv. nutná opatření:⁵⁸⁶

1. *občanská práva*: obecně lze říci, že korespondují s právy uznanými prvními osmnácti články Všeobecné deklarace lidských práv z roku 1948. V Úmluvě o právech dítěte se jedná

⁵⁷⁹ A. Lopatka, *Význam Úmluvy o právech dítěte*. In: J. Kovařík a kol., *Dětská práva, právní povědomí, participace dětí a sociální služby*, s. 20.

⁵⁸⁰ *Úmluva o právech dítěte a komentář*. In: *Práva dítěte v dokumentech*, s. 11-12.

⁵⁸¹ *Ibid.*, článek 18, odst. 1, s. 18.

⁵⁸² Srov. *Convention on the Rights of the Child*. In: *Mezinárodní dokumenty o lidských právech*. Anglicky a česky, s. 296.

⁵⁸³ *Ibid.*, s. 13.

⁵⁸⁴ *Ibid.*, s. 15.

⁵⁸⁵ *Ibid.*, s. 10, 12, 15; srov. A. Kroupová, *Práva dítěte na přelomu druhého a třetího tisíciletí*. In: *Komerční sexuální zneužívání dětí. Násilí na dětech*, s. 33.

⁵⁸⁶ E. Verhellen, *The Convention on the Rights of the Child*. In: *Understanding Children's Rights*, s. 22-23.

o čl. 7, 8, také čl. 6, 2; vyskytují se ale také – v rámci komerčních forem sexuálního zneužívání dětí důležitá - tzv. *integrity rights* (práva na integritu), jako je zákaz mučení nebo jiného krutého nelidského či ponižujícího zacházení nebo trestání (čl. 37), zejména pak právo na *ochranu před násilím a zanedbáváním*: „1. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, činí všechna potřebná zákonodárná, správní, sociální a výchovná opatření k ochraně dětí před jakýmkoli tělesným či duševním násilím, urážením nebo zneužíváním, včetně sexuálního zneužívání, zanedbáváním nebo nedbalým zacházením, trýzněním nebo vykořisťováním během doby, kdy jsou v péči jednoho nebo obou rodičů, zákonných zástupců nebo jakýchkoli jiných osob starajících se o dítě. 2. Tato ochranná opatření zahrnují podle potřeby účinné postupy k vytvoření sociálních programů zaměřených na poskytnutí nezbytné podpory dítěti a těm, jimž je svěřeno, jakož i jiné formy prevence. Pro účely zjištění, oznámení, postoupení, vyšetřování, léčení a následné sledování výše uvedených případů špatného zacházení s dětmi zahrnují rovněž podle potřeby postupy pro zásahy soudních orgánů“;⁵⁸⁷ „Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, se zavazují chránit dítě před všemi formami sexuálního vykořisťování a sexuálního zneužívání. K zabezpečení tohoto závazku státy zejména přijímají nezbytná vnitrostátní, dvoustranná a mnohostranná mezinárodní opatření k zabránění:

a) svádění nebo donucování dětí k jakékoli nezákonné sexuální činnosti;

b) využívání dětí k prostituci nebo k jiným nezákonným sexuálním praktikám za účelem finančního obohacování;

c) využívání dětí v pornografii a při výrobě pornografických materiálů za účelem finančního obohacování.“⁵⁸⁸

Neobsahuje formulace v bodech b) a c) „za účelem finančního obohacování“ nebezpečí chápání možného provádění dětské prostituce a dětské pornografie a jiných sexuálních praktik bez finančního obohacování?!

Článek 34 spojuje sexuální zneužívání a sexuální vykořisťování dětí – těžiště spočívá v odstraňování druhé formy - a obráží tak potvrzenou korelaci mezi výskytem nekomerčního a komerčního sexualizovaného násilí na dětech, tzn. že mnohé sexuálně vykořisťované děti musely již předtím prožít zkušenosti „nekomerčního“ sexualizovaného násilí. Jako zajímavý přechod mezi oběma formami provinění proti ochraně dětí stojí poměry jako sexuální vztahy mezi rodinnými zaměstnavateli a děvčaty v jejich domácnosti.⁵⁸⁹ Potvrzuje to i další článek, který se zabývá obchodem s dětmi: „Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, přijímají

⁵⁸⁷ Úmluva o právech dítěte a komentář, článek 19. In: *Práva dítěte v dokumentech*, s. 19.

⁵⁸⁸ *Ibid.*, článek 34, s. 30.

⁵⁸⁹ V. Lenhart, *Pädagogik der Menschenrechte*, s. 164.

všechna nezbytná vnitrostátní, dvoustranná a mnohostranná opatření k zabránění únosů dětí, prodávání dětí a obchodování s nimi za jakýmkoli účelem a v jakékoli podobě“;⁵⁹⁰ dále již zmíněný čl. 37 a článek 16; a článek 40, jenž je důležitý a zajímavý i v kontextu dětí a mladistvých jako pachatelů komerčních forem sexuálního zneužívání dětí: „Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají právo dítěte obviněného, obžalovaného nebo uznaného vinným z porušení trestního práva na takové zacházení, které *rozvíjí smysl dítěte pro důstojnost a čest, které znovu posiluje úctu dítěte k lidským právům a základním svobodám jiných a bere ohled na věk dítěte, napomáhá znovuzачlenění a zapojení dítěte do prospěšného působení ve společnosti*“;⁵⁹¹

2. *politická práva*: ta zahrnují ustanovení článků 12, 15, 14, 7;

3. *ekonomická práva*: článek 4 stanovuje v obecných termínech, že: „(...) Pokud jde o hospodářská, sociální a kulturní práva (...) uskutečňují taková opatření v maximálním rozsahu svých prostředků a v případě potřeby i v rámci mezinárodní spolupráce“;⁵⁹² specifitěji o tom pak pojednávají články 32: „...uznávají právo dítěte na ochranu před hospodářským vykořisťováním a před vykonáváním jakékoli práce, která může být pro něj nebezpečná nebo bránit jeho vzdělávání, nebo která by škodila *tělesnému, duševnímu, duchovnímu, mravnímu nebo sociálnímu rozvoji*“⁵⁹³ a 36: „...chrání dítě před všemi ostatními formami *vykořisťování*, které jakýmkoli způsobem škodí blahu dítěte“;⁵⁹⁴

4. *sociální práva*: opět čl. 4: tato dimenze lidských práv dítěte obsahuje právo na vzdělání,⁵⁹⁵ právo na výchovu, která směřuje k: „a) rozvoji osobnosti dítěte, jeho nadání a rozumových i fyzických schopností v co nejširším objemu; b) výchově zaměřené na posilování úcty k lidským právům a základním svobodám, a také k zásadám zakotveným v Chartě Spojených národů...“;⁵⁹⁶ právo na zdraví a zdravotnické služby⁵⁹⁷ a právo na sociální zabezpečení;⁵⁹⁸

5. *kulturní práva*: na základě čl. 4 lze zmínit článek 31 a právo dítěte na odpočinek, volný čas, účast ve hře a oddechové činnosti odpovídající jeho věku.⁵⁹⁹

Tato práva uznaná Úmluvou ukazují na jasnou shodu s tradičními lidskými právy. Úmluva upravuje lidská práva vzhledem k situaci dětí, specifikuje tedy některá obecná ustanovení

⁵⁹⁰ Úmluva o právech dítěte a komentář, článek 35. In: *Práva dítěte v dokumentech*, s. 31.

⁵⁹¹ *Ibid.*, článek 34, odst. 1., s. 33.

⁵⁹² *Ibid.*, s. 11.

⁵⁹³ *Ibid.*, odst. 1., s. 29.

⁵⁹⁴ *Ibid.*, s. 31.

⁵⁹⁵ *Ibid.*, článek 28, s. 26-27.

⁵⁹⁶ *Ibid.*, článek 29 odst. 1., s. 27-28.

⁵⁹⁷ *Ibid.*, článek 24, s. 23-24.

⁵⁹⁸ *Ibid.*, článek 26, s. 25.

⁵⁹⁹ *Ibid.*, s. 29.

Mezinárodní deklarace lidských práv, Mezinárodní smlouvy o hospodářských, společenských a kulturních právech, Mezinárodní smlouvy o občanských a politických právech a zvyšuje účinnost ochrany práv dítěte, přičemž dítě není považováno za objekt ochrany, nýbrž za *subjekt*, osobu, jež má podle stupně zralosti a věku právo rozhodovat samostatně o svém životě a záležitostech, které se ho týkají.⁶⁰⁰

Dalším možným dělením je rozdělení podle 3 hlavních cílů.⁶⁰¹

a) *právo na sebeurčení*: určitý počet všeobecných lidských práv je tedy nyní uznán pro děti a tak stvrzena aplikace na děti;

b) *právo na ochranu*: Úmluva obsahuje ustanovení, jež jsou adresována specifickým potřebám dětí a speciálně jejich zranitelnosti, mezi jiným právo na ochranu před škodlivými formami dětské práce (čl. 32) a před všemi formami vykořisťování, včetně sexuálního (čl. 34, 35, 36). Tato ustanovení ukládají v případě dětí mnohem přísnější požadavky a povinnosti než všeobecné nástroje lidských práv;

c) *specifická práva*: jsou to práva, jež platí specificky nebo dokonce exkluzivně pro děti: čl. 9, 10, 11, 21 a nejlepším příkladem je pak čl. 31.

V některých člancích, například v těch, které zahrnují specifické kategorie dětí (viz dále), se kombinují různé dimenze lidských práv dětí i vyjádření ohledně povinností a vhodných opatření smluvních stran.⁶⁰²

Úmluva se také zaměřuje na poskytnutí ochrany *specifickým kategoriím dětí*: zvláštní ochrana má tak být poskytována uprchlickému dítěti nebo dítěti, které o status uprchlíka usiluje,⁶⁰³ zvláštní péče, výchova a profesní příprava se má zajistit postiženým dětem,⁶⁰⁴ právo užívat vlastní kulturu i jazyk a vyznávat vlastní náboženství nesmí být upíráno dětem menšin a domorodých obyvatel⁶⁰⁵ a právo na speciální péči mají děti postižené ozbrojenými konflikty.⁶⁰⁶ Zajišťuje tedy speciální ochranu práv dětí a pozornost pro děti, které žijí ve zvláště těžkých podmínkách, přitom nezapomíná na podporu a ochranu práv běžného dítěte, jež žije v běžných podmínkách.⁶⁰⁷

⁶⁰⁰ A. Lopatka, *Význam Úmluvy o právech dítěte*. In: J. Kovařík a kol., *Dětská práva, právní povědomí, participace dětí a sociální služby*, s. 22.

⁶⁰¹ E. Verhellen, *The Convention on the Rights of the Child*. In: *Understanding Children's Rights*, s. 23.

⁶⁰² srov. E. Verhellen, *The Convention on the Rights of the Child*. In: *Understanding Children's Rights*, s. 27 – 28.

⁶⁰³ *Úmluva o právech dítěte a komentář*, článek 22. In: *Práva dítěte v dokumentech*, s. 21-22.

⁶⁰⁴ *Ibid.*, článek 23, s. 22-23.

⁶⁰⁵ *Ibid.*, článek 30, s. 28-29.

⁶⁰⁶ *Ibid.*, článek 38, s. 32.

⁶⁰⁷ A. Lopatka, *Význam Úmluvy o právech dítěte*. In: J. Kovařík a kol., *Dětská práva, právní povědomí, participace dětí a sociální služby*, s. 19.

Někdy se práva dětí dělí na tzv. 3 P's, tedy *tří P* jako na okruhy vzájemně propojených požadavků na dosažení co nejlepšího prospívání dítěte a také jako soubor jeho práv.⁶⁰⁸

Provision (zajišťování přežití a rozvoje dítěte): práva, která poskytují přístup k určitým dobrům a službám (např. na vzdělání, zdravotní péči);

Protection (ochrana dítěte): právo na rodičovskou a společenskou péči a právo být chráněn před určitými činy, různými ohroženími a nepříznivými situacemi (např. špatné zacházení, vykořisťování, zneužívání, tedy včetně všech forem sexuálního vykořisťování a zneužívání, obchodu s dětmi);

Participation (účast dítěte na životě společnosti): právo jednat za určitých okolností (dělat věci samostatně dle své kompetence), vyjadřovat se k záležitostem, které se jej týkají, a právo na účast na veřejném životě. Také právo být řádně zastoupeno.

Toto dělení ukazuje na to, že hlavní podíl práv dětí tvoří sociální služby a ochrana⁶⁰⁹ a že se v rámci tématu komerčního sexuálního zneužívání dětí jedná zejména o okruh práv na ochranu.

Úmluva je výsledkem desetiletého procesu jednání a poradenství zástupců vlád, právních expertů, pedagogů, náboženských skupin a zástupců organizací pomáhajících dětem z celého světa. Žádná úmluva nebyla dosud podepsána tolika státy, dnes je uznána 191 státy (jen ratifikace Somálie a USA ještě chybí). Úmluva o právech dítěte se vyznačuje také tím, že je jedinou úmluvou OSN o lidských právech, v níž je v samotném dokumentu zakotvena nedělitelnost práv. Dobře se to dá ukázat na právu na vzdělání, které je v Úmluvě spojeno s právem na rozvoj.⁶¹⁰ Čl. 28 odst. 3 Úmluvy výslovně zavazuje ke spolupráci na rozvoji ve vzdělávacím systému, „zejména s cílem přispět k odstranění nevědomosti a ngramotnosti ve světě a s cílem usnadnit přístup k vědeckotechnickým poznatkům a moderním metodám výuky“.⁶¹¹

Úmluva je centrálním, trvalým nástrojem politiky OSN, jenž je zaměřen na zlepšování osudu dětí, obsahuje celý katalog práv dítěte jako lidské bytosti a práva občanská, sociální, kulturní a politická jsou pojednána stejným způsobem.⁶¹²

UNICEF rozděluje práva dětí dále do těchto čtyř kategorií:

⁶⁰⁸ E. Verhellen, *The Convention on the Rights of the Child*. In: *Understanding Children's Rights*, s. 23; J. Dunovský, *Sociální pediatrie*, s. 59-61.

⁶⁰⁹ E. Verhellen, *The Convention on the Rights of the Child*. In: *Understanding Children's Rights*, s. 24.

⁶¹⁰ K. P. Fritzsche, *Menschenrechte. Einführung mit Dokumenten*, s. 120-121.

⁶¹¹ *Úmluva o právech dítěte a komentář*. In: *Práva dítěte v dokumentech*, Odbor prevence kriminality MV ČR, 1998, s. 26-27.

⁶¹² A. Lopatka, *Význam Úmluvy o právech dítěte*. In: J. Kovařík a kol., *Dětská práva, právní povědomí, participace dětí a sociální služby*, s. 18-19.

1. *Práva na přežití* (survival rights, Überlebensrechte) jako je právo na výživu, bydlení, lékařskou péči,
2. *práva na rozvoj* (development rights, Entwicklungsrechte) jako je právo na vzdělání, náboženskou svobodu, svobodu myšlení, právo na hraní,
3. *práva na ochranu* (protection rights, Schutzrechte), jsou práva, která chrání před vykořisťováním, sexuálním zneužíváním, svévolným oddělením od rodiny,
4. *práva na účast* (participation rights, Teilnahmerechte).⁶¹³

Přijetí práv dětí do kánonu lidských práv zdůrazňuje, že lidské bytí nezačíná teprve u dospělého. Prostřednictvím práv dětí se přiznává lidskoprávní ochrana nejslabší skupině společnosti. Na rozdíl od práv žen nemohly děti ale samy stát za svými právy, a proto to byl také zvláště zdoluhavý proces. Podobně jako u dalších zvláště zranitelných skupin lze u vývoje práv dětí ale velmi jasně poznat, jak z rozhořčení z utrpení, které je působeno dětem, vznikl popud k uznání práv. Jako novinky, jež vycházejí z práv dětí, se zdůrazňují:

1. Změna z perspektivy soucitu k perspektivě práv. Už nejde o zohlednění potřebnosti, závislém na dobré vůli, nýbrž o požadování a respektování práv.
2. Mezi velkými mezinárodními úmluvami o lidských právech je Úmluva o právech dítěte jediná, jež podle postulátu nedělitelnosti integruje občanská, politická, hospodářská, sociální a kulturní práva.
3. Uznání dětí jako subjektů lidských práv a zohlednění nedělitelných lidských práv také obsahuje, že děti nemají být jen chráněny a že se o ně má pečovat, nýbrž mají také participační práva a že ještě chybí, aby se dětem zabezpečil prostor pro rozhodování, jenž jim přísluší.⁶¹⁴

Státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy o právech dítěte, se zavázaly, že budou předkládat prostřednictvím generálního tajemníka OSN zprávy o opatřeních, která byla přijata k uskutečňování práv, uznaných touto úmluvou, o pokroku, jehož bylo dosaženo, případně o obtížích při plnění příslušných závazků. Jedná se o časový interval dvou let ode dne, kdy se státy staly smluvní stranou úmluvy, a poté každých pět let.⁶¹⁵

⁶¹³ K. P. Fritzsche, *Menschenrechte. Einführung mit Dokumenten*, s. 120-121; srov. V. Lenhart, *Pädagogik der Menschenrechte*, s. 137.

⁶¹⁴ P. David, *Implementing the Rights of the Child. Six Reasons Why the Human Rights of Children Remain a Constant Challenge*. In: *International Zeitschrift für Erziehungswissenschaft*, July 2002, (edited by Volker Lenhart and Kaisa Savolainen), in: K. P. Fritzsche, *Menschenrechte. Einführung mit Dokumenten*, s. 122.

⁶¹⁵ *Úmluva o právech dítěte a komentář*, článek 44. In: *Práva dítěte v dokumentech*, s. 39-40.

2.9.3 Uskutečňování práv dítěte s ohledem na CSEC v ČR

Druhou periodickou zprávu předložila Česká republika za období 1995 – 1999. Obsahuje také reakce na závěrečné hodnocení úvodní zprávy a odpovědi na dotazy a připomínky Výboru pro práva dítěte. Úvodní zprávu předložila Česká republika prostřednictvím Stálé mise při OSN v Ženevě dne 29. února 1996 a obsahovala informace o plnění Úmluvy za období 1993 – 1994.⁶¹⁶

Zde budou uvedeny body zprávy v souvislosti s tematikou komerčního sexuálního zneužívání dětí. V rámci pasáže II *Definice pojmu dítě* konstatuje odstavec 49 *zahájení sexuálního života*, že je podle ustanovení § 242 trestního zákona soulož s osobou mladší 15 let trestná; pasáž IV *Občanská práva a svobody*, část G *Přístup k přiměřeným informacím* reaguje na Závěrečná doporučení Výboru pro práva dítěte, odstavec 17 a uvádí v odstavci 109, že „v současné době platí ustanovení § 205 trestního zákona (ohrožování mravnosti), který chrání děti před pornografií. V odst. 2 tohoto ustanovení se uvádí, že kdo pornografická díla písemná, nosiče zvuku nebo obrazu nebo zobrazení

- a) nabízí, přenechává nebo zpřístupňuje osobě mladší osmnácti let, nebo
 - b) je na místě, které je osobám mladším osmnácti let přístupné, vystavuje nebo jinak zpřístupňuje,
- bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok, peněžitým trestem nebo propadnutím věci“.⁶¹⁷

Toto ustanovení trestního zákona ani příslušný odstavec druhé periodické zprávy nezahrnuje trestnost *držení dětské pornografie*. Zavedení trestnosti pouhého držení dětské pornografie v jakékoliv formě patří k úkolům boje proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí na období let 2004 až 2006, jak to stanovuje *Zpráva o plnění Národního plánu boje proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí a jeho aktualizace* na další období na základě Přílohy k usnesení vlády ze dne 21. července 2004 č. 718.⁶¹⁸ Požadovaným termínem je 1. 1. 2006.

Vyhodnocení plnění úkolů vyplývajících z Národního plánu boje proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí (2002 – 2004) a návrhu opatření na další období (2004 – 2006) považuje skutečnost, že není v současné době držení dětské pornografie „pro vlastní potřebu“ trestné, za největší současný nedostatek české trestní legislativy ve vztahu ke komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí, protože při odhalování distribučních sítí dětské pornografie

⁶¹⁶ *Druhá periodická zpráva o opatřeních přijatých k plnění závazků plynoucích z Úmluvy o právech dítěte za období od 1. ledna 1995 do 31. prosince 1999*, http://www.detskaprava.cz/soubory/crc_zprava.pdf; srov. <http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf> pod heslem Czech Republic a Committee on the Rights of the Child.

⁶¹⁷ *Ibid.*, s. 10, 23.

⁶¹⁸ *Zpráva o plnění Národního plánu boje proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí a jeho aktualizace na další období*, Ministerstvo vnitra ČR, odbor bezpečnostní politiky, Praha 2004.

zjišťuje Policie ČR řadu odběratelů, kteří nejsou ale nijak trestně postižitelní.⁶¹⁹ Úprava znění skutkové podstaty a sazby trestu odnětí svobody odpovídá Opčnímu protokolu k Úmluvě o právech dítěte o obchodu s dětmi, dětské prostituci a dětské pornografii ze dne 25. května 2000, článku 9 Úmluvy o počítačové kriminalitě ze dne 23. listopadu 2001 (Budapešť), dále například Rozhodnutí Rady EU ze dne 29. května 2000 o boji proti dětské pornografii na internetu nebo Rámcovému rozhodnutí Rady EU 2004/68/SVV ze dne 22. prosince 2003 o boji proti pohlavnímu zneužívání dětí a dětské pornografii tak, aby zajišťovaly účinný postih výroby a šíření, ale i opatřování a držení zejména dětské pornografie a pornografie zobrazující jiné patologické praktiky. Návrh rekodifikace trestního zákona byl schválen vládou usnesením č. 593 ze dne 9. června 2004. Tento bod je zařazen mezi snahy o zdokonalení legislativního rámce pro řešení komerčního sexuálního zneužívání dětí. Významnou změnu přinesl také zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, který zavedl do trestního zákona nový trestný čin v ustanovení § 217a „Svádění k pohlavnímu styku“. Tohoto trestního činu se dopustí ten, „kdo nabídne, slíbí nebo poskytne dítěti za pohlavní styk, pohlavní sebeukájení, obnažování nebo jiné srovnatelné chování za účelem pohlavního uspokojení úplatu nebo jinou výhodu či prospěch“. Zákon nabyl účinnosti dne 1. ledna 2004, a než vstoupil v platnost, tedy do konce roku 2003, nebyla tzv. „dobrovolná prostituce“ osob ve věku 15 – 18 let bez účasti třetí osoby nijak trestně postižitelná. Dalším důležitým krokem v rámci legislativního rámce řešení komerčního sexuálního zneužívání dětí je zavedení trestnosti obchodování s lidmi i v rámci území České republiky. § 232a nahrazuje v trestním zákoně § 246 a pozměňuje § 216a „Obchodování s dětmi“. Toto nové znění rozlišuje v odstavci 1 obchodování s dětmi (osobami mladšími osmnácti let), které je „postihováno v každém případě, i když nebylo použito násilí, pohrůžky násilí nebo lsti, ani nebylo zneužito omylu, tísně nebo závislosti, neboť děti jsou bezbrannější než dospělí, a proto u nich hrozí větší nebezpečí, že se stanou obětí obchodu s dětmi“. Relevantní tak není souhlas osoby, která je předmětem takového obchodování, takže i kdyby dalo dítě za určitých okolností souhlas k jednání pachatele, je pachatel vinen a trestný. Postihuje se tak skutková podstata obchodu s lidmi, samotné vykořisťování je postižitelné podle jiných ustanovení. Vyšší trestní sazba je používána především u dětí obchodovaných pro prostituci. Implementují se tak požadavky mezinárodních dokumentů: hlavně protokol OSN o prevenci, potírání a trestání obchodu s lidmi, zvláště se ženami a dětmi, kterým se doplňuje Úmluva OSN proti

⁶¹⁹ *Ibid.*, s. 10.

nadnárodním organizovanému zločinu, dále Rámcové rozhodnutí Rady EU ze dne 19. července 2002 o potírání obchodování s lidmi (2002/629/JVV).⁶²⁰

Bolestí zůstává, že nebyl Českou republikou dosud podepsán a ratifikován Opční protokol k Úmluvě o právech dítěte o obchodu s dětmi, dětské prostituci a dětské pornografii.⁶²¹

Odst. 112 dále uvádí, že je přístup k přiměřeným informacím zajištěn také zákonem č. 273/1993 Sb., o některých podmínkách výroby, šíření a archivování audiovizuálních děl, přičemž zdůrazňuje ustanovení § 4, který stanovuje, že „u audiovizuálního díla, jehož obsah by mohl ohrozit *mravní vývoj* nezletilých, se stanoví hranice jeho přístupnosti dosažením věku 15 nebo 18 let“. Dále se upozorňuje na § 6 zákona č. 468/1991 Sb., o provozování rozhlasového a televizního vysílání, kterým je dáno, že „provozovatelé jsou povinni dbát na to, aby do vysílání reklam nebyly zařazeny ani reklamy, které podporují *chování ohrožující morálku* ... ani reklamy určené dětem, nebo v nichž vystupují děti, pokud podporují chování ohrožující jejich *zdraví, psychický* nebo *morální vývoj*“. Odstavec 113 připomíná, že dne 5. ledna 2000 schválila vláda České republiky návrh nového zákona o provozování rozhlasového a televizního vysílání, který také „zakazuje vysílání pořadů, které jsou způsobilé vážně narušit tělesný nebo *mravní vývoj dětí* a mladistvých, zejména vzhledem k popisu násilí nebo vzhledem ke svému pornografickému charakteru“.⁶²² Plán úkolů boje proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí na období let 2004 až 2006 vztahuje na ministerstvo informací jako na gestora k datu 1. 1. 2005 požadavek, aby se v zákoně o telekomunikacích prodloužila doba, po kterou je poskytovatel internetových služeb povinen uchovávat data, jež souvisejí s poskytováním telekomunikačních služeb, a to zejména údaje o účastnících telekomunikačních spojení.⁶²³ Toto opatření může pomoci při vyšetřování trestných činů spojených zejména s dětskou pornografií a ukazuje na to, že jsou nejlepší zájem dítěte, jeho ochrana a bezpečí nadřazeny svobodě poskytovatelů internetových služeb.

V rámci části H *Právo nebyť vystavován týráni či jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení a trestům* hovoří odst. 117 o tom, že se ochrana poskytuje nejen nezletilým dětem, „ale i osobám zletilým, které z jakéhokoli důvodu (nemoc, stáří, invalidita, mentální retardace apod.) jsou odkázány na péči jiných osob“.⁶²⁴ Z toho plyne, že rozhodujícím v tomto případě nejsou údaje „občanského průkazu“, resp. datum narození či

⁶²⁰ *Ibid.*, s. 9-12.

⁶²¹ *Ibid.*, s. 9; srov. <http://www.detskaprava.cz/nactileti/download/op2.pdf>.

⁶²² *Druhá periodická zpráva o opatřeních přijatých k plnění závazků plynoucích z Úmluvy o právech dítěte za období od 1. ledna 1995 do 31. prosince 1999*, http://www.detskaprava.cz/soubory/crc_zprava.pdf, s. 23.

⁶²³ *Zpráva o plnění Národního plánu boje proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí a jeho aktualizace na další období*, Ministerstvo vnitra ČR, odbor bezpečnostní politiky, Praha 2004.

⁶²⁴ *Druhá periodická zpráva o opatřeních přijatých k plnění závazků plynoucích z Úmluvy o právech dítěte za období od 1. ledna 1995 do 31. prosince 1999*, http://www.detskaprava.cz/soubory/crc_zprava.pdf, s. 24.

jinými slovy číslice 18 let, ale stupeň zralosti, celostního vývoje této lidské bytosti. S ohledem na komerční sexuální zneužívání by bylo použití tohoto ustanovení velmi důležité a zajímavé zejména v případech zvláště ohrožených skupin „děti“, tedy mentálně retardovaných dětí, které po dosažení zletilosti opustily dětské domovy či jiný typ ústavní výchovy a spadly do prostředí prostituce či pornografického průmyslu.

O zvýšené ochraně dětí se zmiňuje i odst. 124 části V *Rodinné prostředí a alternativní péče*, když mluví o nové úpravě zákona o rodině, a sice o zbavení rodičovské zodpovědnosti v případě, „kdy se rodič dopustil úmyslného trestného činu proti svému dítěti či ke spáchání trestného činu své dítě mladší 15 let použil, popřípadě se dopustil trestného činu jako spolupachatel, návodce či pomocník u trestného činu spáchaného jeho dítětem“. Podle odst. 171 schválila vláda dne 14. dubna 1999 svým usnesením č. 338 (návrh byl pak schválen Parlamentem 18. 11. 1999) přistoupení k haagské Úmluvě o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodní adopci z 29. května 1993, v níž se smluvní stany této úmluvy zavázaly k tomu, že budou děti mimo jiné osvojovány do ciziny pouze tehdy, „je-li to v nejlepším zájmu dítěte a aby se předešlo únosům dětí a obchodování s nimi“. V části J *Zneužívání a zanedbávání, včetně fyzického a psychického zotavení, jakož i opětovného začlenění do společnosti* lze zmínit odst. 176, který připomíná ochranu dítěte před tělesnými tresty či jiným nepřiměřeným jednáním ze strany rodičů vůči dětem s odvoláním na zákon o rodině, že „rodiče mají právo užít takových přiměřených výchovných prostředků, aby *nebyla dotčena důstojnost dítěte a* jakkoli ohroženo jeho *zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj*“. A odstavec 179 uvádí ustanovení § 167 odst. 1 trestního zákona o tom, že „ten, kdo se hodnověrným způsobem dozví, že jiný připravuje nebo páchá mimo jiné trestný čin týrání svěřené osoby a pohlavního zneužívání, a spáchání nebo dokončení takového trestního činu nepřekazí, bude potrestán odnětím svobody až na tři léta“, a § 168 o tom, že „podobným způsobem bude potrestán ten, kdo takový čin neoznámí státnímu zástupci nebo policejnímu orgánu“.⁶²⁵

Plán úkolů boje proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí na období let 2004 až 2006 požaduje zakotvit v připravovaném zákoně o zdravotní péči povinnost lékařů ohlašovat podezření na týrání a sexuální zneužívání dětí včetně sankcí za jeho neplnění.⁶²⁶ Tím je vlastně jednak odsouzena mentalita dívání se stranou, strachu, lhostejnosti, jež umožňuje a podporuje páchání i komerčního sexuálního zneužívání dětí. Zároveň je poškozené právo dítěte postaveno výše než mlčenlivost lékaře.

⁶²⁵ *Ibid.*, s. 25, 35-36.

⁶²⁶ *Zpráva o plnění Národního plánu boje proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí a jeho aktualizace na další období*, Ministerstvo vnitra ČR, odbor bezpečnostní politiky, Praha 2004.

Na odstavce 22 a 39 Závěrečných doporučení Výboru pro práva dítěte OSN odpovídá odstavec 187 Zprávy, že Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy sleduje naplňování závěrů Světového kongresu OSN proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí, jenž se konal ve Stockholmu v roce 1996, a dvou regionálních konferencí (Rada Evropy 1996, Štrasburk 1998). MŠMT má podle návrhu národního plánu proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí zajistit v oblasti výchovy a vzdělání tyto úkoly:

- „1) poskytovat dětem základní informace o nebezpečí komerčního sexuálního zneužívání dětí v rámci sexuální výchovy a rodičům v rámci rodičovského sdružení,
- 2) rozšířit postgraduální vzdělávání pedagogů o problematiku komerčního sexuálního zneužívání dětí“.⁶²⁷

V části VIII *Zvláštní ochranná opatření* najdeme v odstavci 299 druhé periodické zprávy údaje o vývoji celkové *mravnostní trestné činnosti dětí* (znásilnění, pohlavní zneužívání a ohrožování mravní výchovy mládeže, ohrožování mravnosti a kuplířství): v roce 1995 spáchalo tyto trestné činy 116 dětí a 255 mladistvých, v roce 1996 to bylo 99 dětí a 248 mladistvých, v roce 1997 šlo o 120 dětí a 169 mladistvých, v roce 1998 bylo zachyceno 88 případů u dětí a 171 případů u mladistvých, konečně v době od 1. ledna 1999 do 30. dubna 1999 bylo zjištěno 36 případů u dětí a 56 u mladistvých.⁶²⁸

O posledních závěrech a doporučeních *Výboru pro práva dítěte* z 31. 1. 2003 informuje příspěvek *Úmluva o právech dítěte a Česká republika v roce 2003*:⁶²⁹ tento příspěvek byl přednesen na konferenci „Násilí na dětech“, konané ve dnech 1. – 4. června 2003 v Praze. Kromě realisticky kritického hodnocení (snížené standardy zakotvených práv, nízká právní závaznost, slabý kontrolní mechanismus) Úmluvy o právech dítěte z hlediska mezinárodního práva, se poukazuje na to, že se tato Úmluva stala první mezinárodní úmluvou, která výslovně přiznává nevládním organizacím úlohu při monitorování implementace. Nevládní organizace (NGO's) a odborníci jsou slyšeni a jejich stínové zprávy jsou používány jako zdroj informací. Jako problémové okruhy byly v Závěrech Výboru OSN také popsány (zde z pohledu tématu komerčního sexuálního zneužívání dětí):

- *politika ve věcech dětí* – Výbor doporučil, aby vláda zřídila nebo jmenovala jediný stálý orgán, který bude mít odpovídající zdroje a pověření koordinovat implementaci Úmluvy na národní úrovni, včetně účinných koordinačních aktivit mezi centrálními

⁶²⁷ *Druhá periodická zpráva o opatřeních přijatých k plnění závazků plynoucích z Úmluvy o právech dítěte za období od 1. ledna 1995 do 31. prosince 1999*, http://www.detskaprava.cz/soubory/crc_zprava.pdf, s. 38; srov. *Národní plán boje proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí*, MV ČR, Praha 2000.

⁶²⁸ *Ibid.*, s. 59-60.

⁶²⁹ <http://www.llp.cz>.

a místními úřady a spolupráce s nevládními organizacemi a dalšími složkami občanské společnosti, aby dále zřídila nezávislý orgán, který by monitoroval implementaci Úmluvy včetně citlivého vyšetřování individuálních stížností podaných dětmi (prostřednictvím veřejného ochránce práv či založením odděleného nezávislého komisaře či ombudsmana pro otázky dětí);

- *násilí na dětech, zneužívání a špatné zacházení* – Výbor poukázal na nedostatečný systém pro ohlašování a vyšetřování případů domácího násilí a špatného zacházení a zneužívání dětí, včetně pohlavního zneužívání v rodině, v rámci vyšetřování vyzval k soudnímu řízení ohleduplnému k dítěti tak, aby dítě nebylo opakovaně vyslýcháno a aby se mu tím dostalo i lepší ochrany, a k opatřením, která zajistí pomoc obětem, včetně poradenství, péče, léčení a zpětné integrace do společnosti;
- *rodinné prostředí* – Výbor byl znepokojen nedostatečným poučením rodičů v otázkách zodpovědnosti za výchovu dětí a rozvoj dětí a tím, že se umístění do ústavu stalo řešením sociálních problémů a krizových situací v rodině;
- *komerční sexuální zneužívání* – oceněna byla činnost NGO's a znepokojení bylo vysloveno kvůli záznamům o narůstajícím počtu případů sexuálního zneužití dětí a malé míře oznamování těchto případů, kvůli absenci komplexního systému ochrany a pomoci všem dětským obětem sexuálního zneužití včetně komerčních forem, a to kvalifikovanými profesionály, kvůli nedostatečnému naplnění doporučení zvláštní zpravodajky OSN pro obchodování s dětmi, dětskou prostituci a pornografii z roku 1997, dále vzhledem k délce vyšetřování případů obchodování s dětmi a neratifikování Opčního protokolu k Úmluvě o právech dítěte o obchodování s dětmi, dětské prostituci a dětské pornografii.

V závěru příspěvku je Úmluvě přiznán význam pro politický tlak a pro hodnotové nastavení ve společnosti s tím, že její uplatnění je třeba hledat především v oblasti vzdělávací a politicko-koncepční.

K Druhé periodické zprávě o opatřeních přijatých k plnění závazků plynoucích z Úmluvy o právech dítěte za období od 1. ledna 1995 do 31. prosince 1999 poskytly Výboru pro práva dítěte OSN (dále jen Výbor) doplňující podklady zaměřené na problémy implementace a výkonu práv dítěte v oblastech, v nichž nabízejí své služby, nevládní organizace. Jde o faktické problémy v těchto čtyřech oblastech:

- I. Obecná opatření a obecné principy,
- II. Občanská práva a svobody,
- III. Rodinné prostředí a alternativní péče,

IV. Zvláštní ochranná opatření.⁶³⁰

Informace připravily na základě širší spolupráce Program právní ochrany dětí – Liga lidských práv a Projekt ekologického právního servisu za podpory Mezinárodní federace lidských práv.⁶³¹ V této práci budou vybrány zkušenosti a doporučení z hlediska *komerčního sexuálního zneužívání dětí*.

V rámci kapitoly I se konstatuje, že v ČR neexistuje dosud žádný orgán, který by koordinoval dodržování práv dětí a dohlížel na ně. V kapitole II je na prvním místě zmíněno právo nebýt vystavován týrání či jinému krutému, nelidskému nebo degradujícímu zacházení a trestům a bod A se věnuje *syndromu CAN* včetně zotavení a opětovného začlenění do společnosti. Přitom se uvádí, že v ČR chybí potřebný ucelený, interdisciplinární systém služeb, že se státní orgány soustřeďují na odsouzení pachatele, popř. zbavení rodičovských práv. Navrhuje se svolání a jednání tzv. případových konferencí za účasti odborníků, rodičů, dítěte nebo jeho opatrovníka. Efektivitu činnosti snižuje také absence orgánu, jenž by koordinoval snahy různých ministerstev, do jejichž kompetence problematika spadá. Upozorňuje se také na to, že v případě sexuálního zneužití je dítě v praxi vystaveno opakovaným výsledkům a vyšetřením za přítomnosti mnoha cizích osob. V ČR k tomu existují pouze dvě odpovídající vyšetřovací místnosti, jež umožňují výslech dítěte za přítomnosti pouze jedné osoby, přičemž ostatní mohou klást otázky z vedlejší místnosti a nahrávka může být dále použita. Situace podezření ze zneužívání rodinným příslušníkem je podle autorů řešena tak, že se dítě umístí do dětského domova, aby se předešlo opakovanému zneužití. Chybí právní nástroj tzv. *vykázání cesty*, který by agresorovi zakázal přiblížit se k dítěti a jeho obydlí na určitou dobu a jenž by zajistil dítěti sociální oporu od nezneužívajícího člena rodiny. V této souvislosti se konstatuje, že chybí také síť azylových domů pro tyto případy. Ochrana vlastnického práva či nájemní právo k bytu či domu u pachatele, kde spolu s obětí přebývá, tak dominuje nad ochranou zdraví, života, osobní svobody matky a dětí. Podtrhuje se také skutečnost nedostatečné profesionality těch skupin povolání, které přicházejí do styku s oběťmi a pachateli. Doporučuje se tak

- upravit způsob soudního jednání tak, aby byl veden vždy s ohledem na nejvyšší zájem dítěte;
- zabezpečit reálnou ochranu i nehmotných práv poškozeného dítěte během trestního řízení;

⁶³⁰ *Připomínky k II. periodické zprávě o implementaci Úmluvy o právech dítěte v České republice*, <http://www.llp.cz>.

⁶³¹ *Ibid.*, s. 35.

- zvážit zavedení institutu vykázání cesty, tzv. protective order;
- podpořit pregraduální i celoživotní vzdělávání odborníků v této problematice;
- zmapovat rizika a potřeby regionů a iniciovat zavedení odpovídajících služeb včetně ustavení multidisciplinárních týmů;
- zvyšovat povědomí veřejnosti o této problematice.⁶³²

Téma nazvané *Sexuální zneužívání a komerční sexuální využívání dětí* je pak dále probíráno v kapitole IV *Zvláštní ochranná opatření*. Odkazuje se na články 34 a 35 Úmluvy o právech dítěte a hned v úvodu se konstatuje, že společnost není připravena na zvládnutí problému komerčního sexuálního zneužívání dětí. Znovu se zdůrazňuje, že chybí především promyšlený adresný systém komplexní ochrany obětí a všestranné pomoci obětem a také specifické vzdělávací aktivity, cílené programy. Pro ochranu práv, rehabilitaci a integraci dětských obětí se navrhuje:

aby se problematikou práv dítěte a jeho ochrany zabýval jeden resort s danými kompetencemi a odpovědnostmi,

aby si regiony zmapovaly rizika a potřeby a iniciovaly odpovídající služby a aby se ustavil systém práce multidisciplinárních týmů,

věnovat náležitou pozornost terapii obětí sexuálního zneužívání i jako prevenci komerčního sexuálního zneužívání dětí a prevenci dalších duševních a psychosomatických poruch,

zvyšovat informovanost veřejnosti o této problematice,

zvyšovat právní vědomí a odpovědnost za nesplnění oznamovací povinnosti u každého člena společnosti,

zasazovat se o kvalitní sexuální výchovu na školách, o zajištění potřebných informací o sexualitě a získávání sociálních dovedností dětí,

zajistit důkladnější dozor nad pachateli a jejich ochrannou léčbu.⁶³³

Následuje bod B *Komerční sexuální zneužívání dětí*. Nejprve se popisuje situace v ČR, problémy přístupu a řešení a na závěr se doporučují určité kroky řešení problematiky. Hovoří se o tom, že v posledních letech narůstá počet dětí v prostituci a že o nich neexistují relevantní údaje. Citovány jsou pak údaje projektu Šance, který pracuje s nezletilými prostitutkami na území hlavního města Prahy. Autoři připomínek k Druhé periodické zprávě si dále stěžují na to, že s dětmi na ulici pracuje malé množství nestátních organizací, že si společnost neváží práce s lidmi z rizikových skupin, že tím nestátní organizace těžko získávají podporu státu a

⁶³² *Ibid.*, s. 1-2, 3-5, 21.

⁶³³ *Ibid.*, s. 24-26.

firem.⁶³⁴ Kromě toho se konstatuje, že i přes schválení Národního plánu boje proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí vláda ČR nenaplnila požadavky Zprávy Zvláštní zpravodajky OSN pro obchodování s dětmi, dětskou prostituci a dětskou pornografií z roku 1997, jež obsahovala tato doporučení:

doplnit a přizpůsobit legislativu tak, aby neobsahovala represivní, nýbrž rehabilitační přístup k dětem, které provozují prostituci, včetně dětí ve věku 15 - 18 let;

zabývat se zvláštní situací v Praze, provést opatření ke snížení počtu klientů chlapecké homosexuální prostituce;

posílit spolupráci státních orgánů a nestátních organizací při ochraně dětí před komerčním sexuálním zneužíváním;

zavést účinné kontrolní a monitorovací mechanismy na hranicích severních Čech a Spolkové republiky Německo i na hranicích se Slovenskem proti případnému obchodování s dětmi z východu;

dosáhnout podstatného omezení přístupu dětí k pornografickým materiálům.⁶³⁵

Proto se doporučuje, aby vláda:

se zaměřila spíše na pomoc obětem, tedy na saturaci *základních* biologických, psychických, emocionálních, sociálních a duchovních *potřeb*, než na jejich represi, a to včetně dětí ve věku 15 - 18 let;

podpořila *práci organizací*, které poskytují pomoc obětem (zejména těch, jež pracují přímo na ulicích – streetwork) a posílila *spolupráci* státních orgánů a nestátních organizací při ochraně dětí před komerčním sexuálním zneužíváním;

provedla opatření ke snížení počtu potenciálních *klientů* dětské prostituce;

se zabývala zvláštní situací v Praze a zavedla účinné kontrolní a monitorovací mechanismy na hranicích;

podnikala kroky k prevenci tohoto fenoménu – na základě potřeby informovat děti o problematice a rizicích, pomáhat jim vyladit *identitu* a *sebepojetí*, rozvíjet jejich sociální dovednosti;

pozitivně ovlivňovala klima společnosti, škol a rodin správným nasazením *hierarchie hodnot* s důrazem na význam a roli médií ve výchově občana;

⁶³⁴ *Ibid.*, s. 26-29.

⁶³⁵ *Ibid.*, s. 28; srov. *Report of the Special Rapporteur on the sale of children, child prostitution and child pornography*, Mrs. Ofelia Calcetas-Santos, Visit by the Special Rapporteur to the Czech Republic. Economic and Social Council, Commission on Human Rights, Rights of the Child, E/CN. 4/1997/95/Add. 1, 17 February 1997, s. 18-19, <http://www.ods-dds-ng.un.org/doc/UNDOC/GEN/G97/104/97/PDF/G97-10497.pdf>.

omezovala dostupnost pornografie zejména dětské (např. vypracovat kodex pro provozovatele internetových kaváren, pravidla pro práci s internetem ve školách).⁶³⁶

2.9.4 Přežití, ochrana a vývoj dítěte v kontextu CSEC

Doplněním a konkretizací filozofie Úmluvy o právech dítěte byla *Světová deklarace o přežití dětí, jejich ochraně a rozvoji a plán činnosti k realizaci světové deklarace o přežití dětí, jejich ochraně a rozvoji v 90. letech* jako výstup *Světové vrcholné schůzky o dětech*, organizované Organizací spojených národů.⁶³⁷

Zde bude tato deklarace představena z pohledu fenoménu komerčního sexuálního zneužívání dětí.

Článek 1 obsahuje důvod schůzky: „abychom přijali společný závazek a naléhavě vyzvali celý svět k zabezpečení lepší budoucnosti pro každé dítě“. Článek 2 konstatuje, že „Děti na celém světě jsou nevinné, zranitelné a odkázané na dospělé. Jsou však také čilé, zvědavé a plné naděje. Měly by vyrůstat v míru a radosti, hrát si a učit se. Jejich budoucnost by se měla utvářet v harmonii a spolupráci. Měly by dospívat a zároveň si rozšiřovat obzor a získávat nové zkušenosti“ a čl. 3 zahrnuje vědomí toho, že „Mnoho dětí se však střetává s jinou realitou“.

Text této deklarace je pak dále rozdělen na kapitoly, které jsou nadepsány jako *Co stojí před námi, Jaké máme možnosti, Co je naším úkolem, K čemu se zavazujeme a Jaké nejbližší příští kroky učiníme*. V první kapitole se v článku 4 hovoří o tom, že „Každým dnem je bezpočet dětí ve světě vystaveno *nebezpečím*, jež ohrožují jejich *růst a vývoj*. Nesmírně trpí oběti války a *násilí*, rasové diskriminace, ... jako *uprchlíci a přesídlenci*, kteří byli nuceni opustit své domovy a ztratili tak své kořeny; jako invalidé nebo *děti zanedbané*, vystavené *krutosti a vykořisťování*“, a v článku 6, že „metla *chudoby a ekonomická krize*, hlad a ztráta domova ... deptají denně miliony dětí.“ Tyto problémy jsou uznány za ty, které „my, politici, musíme začít řešit“. Druhá kapitola pak v článku 8 přiznává, že „společně mají naše země *dostatek prostředků a znalostí*, aby *chránily* životy dětí a výrazně *zmírnily* jejich útrapy, aby *prosadily* plný rozvoj jejich lidského potenciálu a *naučily* je uvědomovat si své potřeby, práva a možnosti“; mezinárodní spolupráce a solidarita mají podle článku 9 pomoci „znovu oživit ekonomický růst a rozvoj ... a dosáhnout větší *sociální a ekonomické spravedlnosti*“; při

⁶³⁶ Připomínky k II. periodické zprávě o implementaci Úmluvy o právech dítěte v České republice, <http://www.llp.cz>, s. 28-29.

⁶³⁷ *Světová deklarace o přežití dětí, jejich ochraně a rozvoji a plán činnosti k realizaci světové deklarace o přežití dětí, jejich ochraně a rozvoji v 90. letech*, Světová vrcholná schůzka o dětech OSN, New York 30. září 1990. In: *Práva dítěte v dokumentech*, s. 45-67.

přerozdělování zdrojů uvolněných na základě odzbrojovacích snah „se musí zlepšení postavení dětí stát *nejvyšší prioritou*“. Kapitola třetí uvádí jako jeden z úkolů „péči, pozornost a podporu dětem *invalidním* a dětem žijícím ve zvláště *obtížných podmínkách*“ (čl. 11), „všeobecné posílení role žen a jejich *zrovnoprávnění*. *Dívkám* se již od dětství musí podle článku 12 dostat *rovnoprávněho zacházení i příležitosti*“; jako základní společenská jednotka a nejpřirozenější prostředí pro růst a spokojenost dětí je nahlížena *rodina*, které „by se mělo dostávat veškeré ochrany a podpory“ (článek 14); všem dětem se pak musí „poskytnout možnost nalézt vlastní *identitu* a příležitost k seberealizaci v prostředí *bezpečí* a *podpory*, zajistit rodina i další *osoby*, jimž jsou děti svěřeny do péče. Děti se musejí připravovat na *zodpovědný* život ve *svobodné* společnosti“ (článek 15).⁶³⁸ Dítě je i zde uváděno jako součást rodiny, čímž „jsou zdůrazněny existující oboustranné vzájemné vztahy. Proto mají práva dítěte *základní sociální rozměr*, i když jsou vyjadřována jako práva jednotlivce“.⁶³⁹

Závazky uvedené v článku 18 kapitoly čtvrté staví na konstatování, že „dobro dětí vyžaduje *politickou činnost* na nejvyšší úrovni“.⁶⁴⁰ Zdůrazněna je tak tzv. *politická morálnost* či *etika politické práce* jako jeden rozměr práv dítěte, jak se později uvádí ve sborníku z 1. národní konference na téma komerčního sexuálního zneužívání dětí: „*ochrana dětí v krizových situacích by měla patřit v současné době k nejnaléhavějším úkolům v politických rozhodnutích*“.⁶⁴¹

Nejprve je tedy v této světové deklaraci v článku 19 vyjádřen slavnostní závazek, že „*práva dětí, jejich přežití, ochrana a vývoj* budou pro nás *nejvyšší prioritou*, což bude zároveň ku prospěchu všem skupinám společnosti,“ potom je v článku 20 představen *desetibodový program* ochrany práv dětí a zlepšení jejich životních podmínek:⁶⁴²

- (1) co nejrychlejší ratifikace a plnění Úmluvy o právech dítěte, šíření programů, které informují o právech dětí a jež respektují kulturní a společenské hodnoty v různých zemích;
- (2) na národní i mezinárodní úrovni podpora poctivé snahy o zlepšení zdravotní péče o děti;

⁶³⁸ *Ibid.*, s. 46-48.

⁶³⁹ J. Kroupová, *Práva dětí na přelomu druhého a třetího tisíciletí*. In: *Komerční sexuální zneužívání dětí. Násilí na dětech*, s. 34.

⁶⁴⁰ *Světová deklarace o přežití dětí, jejich ochraně a rozvoji a plán činnosti k realizaci světové deklarace o přežití dětí, jejich ochraně a rozvoji v 90. letech*, Světová vrcholná schůzka o dětech OSN, New York 30. září 1990. In: *Práva dítěte v dokumentech*, s. 48.

⁶⁴¹ A. Kroupová, *Práva dětí na přelomu druhého a třetího tisíciletí*. In: *Komerční sexuální zneužívání dětí. Násilí na dětech*, s. 34.

⁶⁴² *Světová deklarace o přežití dětí, jejich ochraně a rozvoji a plán činnosti k realizaci světové deklarace o přežití dětí, jejich ochraně a rozvoji v 90. letech*, Světová vrcholná schůzka o dětech OSN, New York 30. září 1990. In: *Práva dítěte v dokumentech*, s. 48-50.

- (3) odstraňováním hladu, podvýživy a hladomoru v dětství podporovat optimální podmínky růstu a dospívání;
- (4) posílení úlohy a postavení žen;
- (5) uznání úlohy rodiny a podpora rodičů a opatrovníků, uznání specifických potřeb dětí, které jsou oddělené od svých rodin;
- (6) programy pro snížení negramotnosti a pro přístup všech dětí ke vzdělání bez ohledu na jejich původ a pohlaví;
- (7) usilovat o ulehčení nepříznivého údělu dětí, které žijí ve zvláště obtížných podmínkách jako oběti apartheidu a cizí nadvlády, sirotků, dětí bez domova, děti migrujících dělníků, přesídlených dětí a obětí přírodních i lidmi působených katastrof, dětí invalidních a *zneužívaných*, sociálně znevýhodněných a *vykořisťovaných*. Odstraňování *ilegální dětské práce* a propadání *drogám*;
- (8) ochrana dětí před válkou a ozbrojenými konflikty, vůle poskytnout dětem mírovou a bezpečnou budoucnost, prosazování hodnot ve vzdělání jako jsou mír, porozumění a dialog. *Základní potřeby dětí* a rodin musí být zabezpečeny i v době války a v oblastech sužovaných násilím;
- (9) ochrana životního prostředí;
- (10) útok na bídu na celém světě, pozornost zejména věnovat zranitelnosti a zvláštním potřebám dětí v rozvojových zemích a zabezpečit tak dobré životní podmínky pro děti jako jednu z nejzranitelnějších skupin obyvatel.

Poslední kapitola se v článku 22 pro splnění nejbližších kroků obrací na samotné děti, „aby se této práci také zúčastnily,“ v článku 23 na organizace systému OSN a další mezinárodní a regionální i nevládní organizace. V článku 24 je vysloveno rozhodnutí o přijetí a naplňování Plánu činnosti, který má tvořit „rámeček pro konkrétnější národní a mezinárodní akce“.⁶⁴³

Dále následuje ohlášený *Plán činnosti k realizaci Světové deklarace o přežití dětí, jejich ochraně a rozvoji v 90. letech*, jenž se skládá ze tří hlavních částí: I. Úvod, II. Konkrétní okruhy činností, zaměřených na přežití dětí, jejich ochranu a rozvoj, III. Následné kroky a monitorování. Příloha pak obsahuje cíle zaměřené k zájmu dětí a rozvoje. V úvodu se ve článku 3 konstatuje: „*Pokrok v otázkách týkajících se dětí by měl být hlavním cílem rozvoje všude ve světě*. Měl by se také stát nedělitelnou součástí širší strategie mezinárodního rozvoje pro čtvrtou dekádu OSN pro rozvoj. Dnešní děti jsou občany světa zítřka: proto jejich přežití, ochrana a rozvoj podmiňují budoucí vývoj lidstva. *Prvotním cílem* národního rozvoje by tedy

⁶⁴³ *Ibid.*, s. 50.

mělo být vybavit mladší generaci znalostmi a prostředky tak, aby její příslušníci mohli naplnit své *základní lidské potřeby* a dosáhnout plně svých *možností*. Jejich ideální *vývoj a účast* na rozvoji společnosti bude formovat budoucí svět, proto jsou investice do zdravotního stavu, výživy a vzdělání dětí základem národního rozvoje.“ Úmluva o právech dítěte je ve čl. 4 hodnocena jako nejlepší vyjádření úsilí mezinárodního společenství o dobro dětí: „Tato Úmluva stanoví *všeobecné právní normy ochrany dětí před nedostatečnou péčí, zneužitím a vykořisťováním* a zaručuje *jejich lidská práva včetně přežití, vývoje a plné účasti v sociálních, kulturních, vzdělávacích a dalších procesech nezbytných k jejich individuálnímu růstu a uspokojivému životu*.“ Pak jsou formulovány v čl. 5 bodech (a) až (g) stěžejní cíle přežití, ochrany a vývoje dětí do roku 2000, kde sice nefiguruje výslovně boj proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí, nicméně v této souvislosti lze zmínit bod (g): „zabezpečit ochranu dětí žijících ve zvlášť obtížných podmínkách, zejména v podmínkách ozbrojených konfliktů“.⁶⁴⁴

V části II vyzývá Deklarace ke konkrétním krokům také v těchto oblastech: co nejrychleji ratifikovat, zveřejňovat, naplňovat a monitorovat realizaci *Úmluvy o právech dítěte jako úplného souboru mezinárodních právních norem ve prospěch dětí a k jejich ochraně* (článek 8). Dále je zmíněna úloha *rodiny* a její prvotní odpovědnost za výchovu a ochranu dětí od raného dětství až po dospívání, místo, kde se dítě „seznamuje s kulturou, hodnotami a společenskými normami. Mají-li děti dospět v plné a harmonické osobnosti, měly by vyrůstat v rodinném prostředí, v atmosféře *štěstí, lásky a porozumění*. Současně by všechny společenské instituce měly respektovat a podporovat snahu rodičů a pěstounů vychovávat děti a starat se o ně v prostředí rodiny“ (článek 18). Počítá se však také s tím, že může dojít k *oddělení dětí od rodiny* „i v jejich *vlastním nejlepším zájmu*“ (článek 19). Pak je třeba zabezpečit *zvláštní potřeby* sirotků, vysídlených a opuštěných dětí a „je nutno se snažit, aby se s žádným dítětem nezacházelo jako se společenským vyděděncem“. V článku 22 jsou vyjmenovány zvlášť obtížné podmínky, v nichž děti žijí, mezi nimi také „sirotci, děti ulice, uprchlíci nebo přesídlenci, oběti válek a přírodních i lidmi způsobených katastrof, děti migrujících dělníků nebo žijící v jiných sociálně znevýhodněných skupinách, pracující děti či *mládež uvězněná v pasti prostituce, pohlavního zneužívání a jiných forem vykořisťování*“. „Při řešení celé této problematiky se musejí *základní potřeby dětí postavit na první místo*. Je nutno využít všech příležitostí k tomu, aby se v období strukturálních změn a ekonomických

⁶⁴⁴ *Ibid.*, s. 51-53.

reforem neomezovaly programy a projekty, jež byly vypracovány ve *prospěch dětí, žen a dalších zranitelných skupin společnosti*“ (článek 31).⁶⁴⁵

Na začátku části III je v článku 33 stvrzena *hlavní zásada* různých akcí a spolupráce, a sice zásada, že „*děti jsou na prvním místě*“. V bodech (i) až (vii) jsou pojednána opatření na *národní úrovni*. V bodě (iv) se doporučuje rodinám, obcím, komunitám, místním řídicím orgánům, nevládním organizacím, sociálním, kulturním, *náboženským*, obchodním a jiným *institucím a hromadným sdělovacím prostředkům*, „aby sehrály *aktivní roli* při podpoře cílů formulovaných v tomto Plánu činnosti.“ Je zmíněna zkušenost 80. let, že „výrazného pokroku v této oblasti lze dosáhnout jedině *mobilizací všech společenských odvětví*, a to i těch, pro něž obvykle nejsou otázky přežití, ochrany a vývoje dětí předmětem hlavní pozornosti. Všechny formy aktivizace společnosti, včetně účinného využití obrovského potenciálu nejnovější světové informační a *komunikační kapacity*, by se měly organizovat tak, aby se rodinám dostalo veškerých znalostí a potřebné kvalifikace k výraznému zlepšení situace, v níž děti žijí.“ Zvláštní opatření na mezinárodní úrovni pak mají podle článku 35 pomoci „vytvořit *příznivé mezinárodní klima* pro realizaci tohoto Plánu činnosti“. Cíle v zájmu dětí a rozvoje v 90. letech jsou rozděleny na *hlavní* a na *podpůrné a dílčí cíle* v zájmu přežití, rozvoje a ochrany dítěte. Z *hlavních cílů* lze v kontextu práv dětí a komerčního sexuálního zneužívání dětí jmenovat celosvětový přístup k *základnímu vzdělání* a zlepšení *ochrany* dětí žijících ve zvlášť obtížných podmínkách; u *podpůrných a dílčích cílů* pozornost zdraví a výživě děvčátek a těhotných a kojících žen, rozšíření aktivit na podporu raného vývoje dětí i na úrovni rodiny a obce, pro jednotlivce a rodiny zvýšit příležitosti k získání vědomostí, znalostí a hodnoty nezbytné pro jejich lepší život a konečně „zajistit lepší *ochranu* dětí žijících ve zvlášť obtížných podmínkách a začít *likvidovat základní příčiny*, jež k těmto situacím vedou.“⁶⁴⁶

Pro děti v obtížných podmínkách lze v deklaraci najít požadavek ochrany a dalších tzv. *kompensačních opatření* a „*vyrovnávacích akcí*“.⁶⁴⁷ Citovaná autorka pak vidí povinnosti státu vůči právům dětí v tomto shrnutí: „*respekt k jejich právům*, tj. *odstraňování jejich porušování a ochrana dětí před násilným omezováním jejich lidských práv druhými opatřeními k naplňování jejich práv*“.⁶⁴⁸

⁶⁴⁵ *Ibid.*, s. 53-60.

⁶⁴⁶ *Ibid.*, s. 61-67.

⁶⁴⁷ J. Kroupová, *Práva dětí na přelomu druhého a třetího tisíciletí*. In: *Komerční sexuální zneužívání dětí. Násilí na dětech*, s. 33.

⁶⁴⁸ *Ibid.*, s. 33-34.

2.9.5 Akční plány boje proti CSEC

Poprvé se světová konference podrobně a výslovně zabývala naléhavými problémy s dětskou prostitucí, dětskou pornografií a obchodem s dětmi za účelem sexuálního vykořisťování ve švédském *Stockholmu*, kde se ve dnech 27. – 31. srpna 1996 konal *První světový kongres proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí*. Bylo to první fórum, na němž se diskutovaly různé související aspekty této problematiky na mezinárodní úrovni, přičemž spolupracovalo asi 130 zástupců vlád a více než 100 nevládních organizací. Hlavní zásluhu na tom měla mezinárodní organizace *ECPAT* (End Child Prostitution, Child Pornography and Trafficking Children for Sexual Purposes), která vznikla z původní kampaně *ECPAT* (End Child Prostitution in Asian Tourism), iniciované sociálními pracovníky z různých zemí jihovýchodní Asie, a jež byla založena v roce 1990 jako svazek organizací na ochranu dětí, církevních skupin a svazů žen v jihovýchodní Asii, Severní Americe, Evropě a Japonsku. Hlavním cílem *ECPAT* je potírat komerční sexuální zneužívání dětí, když pracuje na tom, aby se podporovala práva dětí a aby se celosvětově vytvářelo veřejné vědomí o této problematice tak, aby se mohla činit konstruktivní opatření proti obchodu se sexuálním zneužíváním dětí.⁶⁴⁹

Dokumenty (akční plán a prohlášení) kongresu měly být naléhavým závazkem k jednání a kontrolním seznamem pro vypracování konkrétních strategií v jednotlivých zemích do roku 2000.⁶⁵⁰

Akční plán proti komerčnímu sexuálnímu vykořisťování dětí obsahuje šest bodů jako doporučení pro potírání tohoto fenoménu:

1. *Cíl akčního plánu*: zdůraznit mezinárodní závazky, stanovit priority. Vyzývá všechny státy, všechny společenské oblasti, národní, regionální i mezinárodní organizace k tomu, aby byly aktivní v boji proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí.

2. *Koordinace a spolupráce* – lokální/národní úroveň:

naléhavé posílení rozsáhlých, integrovaných strategií a opatření, jež přesahují sektory, aby do roku 2000 existovaly národní akční plány, dále indikátory pro vyhodnocování, cílové představy a časové rámce provádění, aby se redukoval počet dětí, které jsou vystaveny komerčnímu sexuálnímu zneužívání, a aby se utvářela prostředí, způsoby chování a praxe podle práv dětí;

⁶⁴⁹ *Der Weg von der Kampagne gegen Kinderprostitution im Tourismus zur Arbeitsgemeinschaft gegen kommerzielle sexuelle Ausbeutung von Kindern*, <http://www.ecpat.de/wir/wir.geschichte/content.html>; E. Treffinger, *Aufruf zum Handeln: Der Stockholmer Weltkongreß gegen die kommerzielle sexuelle Ausbeutung von Kindern*, <http://www.ecpat.de/wir/wir.geschichte05/hintergrund.html>.

⁶⁵⁰ E. Treffinger, *Aufruf zum Handeln: Der Stockholmer Weltkongreß gegen die kommerzielle sexuelle Ausbeutung von Kindern*, <http://www.ecpat.de/wir/wir.geschichte05/hintergrund.html>.

naléhavý rozvoj mechanismů realizace a kontroly nebo těžišť na národní a lokální úrovni ve spolupráci s občanskou společností, aby byly do roku 2000 k dispozici databáze o dětech, které jsou vystaveny komerčnímu sexuálnímu zneužívání, včetně relevantních výsledků výzkumů se speciálním zohledněním rozdílných ukazatelů jako jsou věk, pohlaví, etnická příslušnost, status v lokální společnosti, okolnosti, jež ovlivňují sexuální vykořisťování, a s respektem k ochraně důvěry dětských obětí při zveřejňování;

zintenzivnění spolupráce mezi vládami a nestátními organizacemi při plánování, realizování a vyhodnocování opatření proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí. To se má konat spolu s mobilizací rodin a obcí ve prospěch ochrany dětí a při zajištění potřebných zdrojů; na regionální/mezinárodní úrovni pak:

podpora lepší spolupráce mezi zeměmi a mezinárodními a regionálními organizacemi, regionálními organizacemi i dalšími sociálními katalyzátory, které hrají klíčovou roli v boji proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí (např. Výbor pro práva dítěte, UNICEF, ILO, UNESCO, IOM, INTERPOL, Komise OSN pro lidská práva s jejím zvláštním zpravodajem o obchodu s dětmi);

mobilizace podpory práv dětí;

plná realizace Úmluvy o právech dítěte.

3. Prevence:

přístup k školnímu vzdělání dětí, aby se zlepšil jejich sociální status;

zajištění medicínské základní péče, výchovy, odpočinku a podpory rodin a dětí, které jsou vystaveny komerčnímu sexuálnímu zneužívání;

co nejrozsáhlejší výchovná opatření ohledně práv dětí a integrace Úmluvy o právech dítěte do formálních i neformálních vzdělávacích nabídek pro všechny obce, rodiny a děti;

senzibilizovat a vzdělávat členy společnosti ohledně práv dětí, protizákonnosti a škodlivých účinků komerčního sexuálního zneužívání dětí; podpora zodpovědných sexuálních postojů a způsobů chování ve společnosti v souladu s vývojem dítěte, jeho důstojností a sebeúctou;

podpora práv dětí v rodinné výchově a podpora rozvoje rodin, včetně základního porozumění, že jsou oba rodiče stejnou měrou zodpovědní za své děti, se zvláštními opatřeními k zabránění sexuálního násilí na dětech;

zřizování vzdělávacích programů a kontrolních systémů podle věkových skupin;

zlepšování, resp. zavádění citlivých sociálních a ekonomických postupů a podpůrných programů pro podporu dětí (specifikovaných podle pohlaví), které jsou ohroženy komerčním sexuálním zneužíváním, pro rodiny a obce při odporu proti činům, které vedou ke komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí, se zvláštním zohledněním zneužívání v rodině,

škodlivých tradičních praktik a jejich důsledků pro dívky; sdělování toho, že děti jsou cenné lidské bytosti a žádné spotřební předměty; zmírňování chudoby prostřednictvím podpory zaměstnanosti a jiné pomoci;

rozvoj, provádění a zveřejňování relevantních zákonů, strategií a programů k zabraňování komerčního sexuálního zneužívání dětí se zohledněním Úmluvy o právech dítěte;

přezkoumání těchto opatření a zavádění účinných reforem;

mobilizace obchodního sektoru, včetně turistického odvětví, proti používání jejich sítí a zařízení pro komerční sexuální zneužívání dětí;

povzbuzování mediálních odborníků, aby vyvíjeli strategie, které posilují roli médií jako informačního zdroje nejvyšší kvality, spolehlivosti a etických měřítek ohledně všech aspektů komerčního sexuálního zneužívání dětí;

zajištění informací, vzdělávání, kampaní a programů pro ty, kdo jsou zapleteni do komerčního sexuálního zneužívání dětí, aby u nich působily změny chování.

4. *Ochrana:*

- a) rozvoj a provádění zákonů, strategií a programů na ochranu dětí před komerčním sexuálním zneužíváním; zohlednit, že různé typy pachatelů, různé věkové skupiny a poměry obětí vyžadují rozdílné právní a programové odpovědi;
- b) rozvoj a ustanovování národních zákonů, aby se prokazovala trestní odpovědnost těch, kteří nabízejí dětskou prostituci, dětskou pornografii a obchod s dětmi, zákazníkům a zprostředkovatelům, včetně vlastnění dětské pornografie a jiných nezákonných sexuálních aktivit;
- c) prosazování národních zákonů, strategií a programů, které chrání dětské oběti před tím, aby byly kriminalizovány, a zajistit, že se dětem dostane na všech úrovních plný přístup k personálu, jenž je přátelský vůči dětem, a podpůrným službám, a sice ve všech oblastech, zejména v právní, sociální a zdravotnické;
- d) upravovat zákonodárství proti sexuálnímu turismu tak, aby bylo možné trestat (exteritoriální trestní právo) činy státních příslušníků zemí původu, které byly spáchány na dětech v cílových zemích;
- e) zákony, strategie a programy proti obchodu s dětmi, a to ve vlastní zemi i v zahraničí; lidské zacházení se zavlčenými dětmi v přeshraničních případech, řešených podle přistěhovaleckého práva, doprovázený návrat do země původu, výměna příslušných dat;

- f) spolupráce a propojení mezi národními a mezinárodními vyšetřovacími úřady, včetně INTERPOLU , a občanskou společností; zřizování potřebně vybavených speciálních jednotek, jmenování osob pro ochranu práv dětí během policejního vyšetřování a soudních procesů; školení zúčastněných pracovníků ohledně vývoje dítěte a práv dětí, zejména o Úmluvě o právech dítěte a jiných relevantních lidskoprávních standardech a národním zákonodárství;
- g) podpora zřizování národních a mezinárodních sítí a svazků uvnitř občanské společnosti, vzájemného působení mezi obcemi, rodinami, nestátními organizacemi, obchodním sektorem, včetně cestovních kanceláří, zaměstnavatelů a odborů, počítačového průmyslu, masmédií, služeb, aby se odhalovaly skutkové podstaty a aby byla sjednána dobrovolná etická pravidla chování;
- h) zřizování bezpečných míst pro děti, které unikají z prostředí komerčního sexuálního zneužívání, a ochrana před zavražďováním a obtěžováním těch, kteří zajišťují oporu dětským obětem.

5. Zotavení a opětovné začlenění:

podpora netrestajícího postoje vůči dětským obětem podle práv dětí; zvláštní péče o to, aby soudní proces nezhoršoval prožití traumatu dětí a aby protiopatření právního systému šla ruku v ruce s přiměřenou právní ochranou a zajištěním právních prostředků pro dětské oběti;

zabezpečit pro dětské oběti a jejich rodiny sociální, medicínské a psychologické poradenství a další podporu se zvláštním ohledem na ty děti, které onemocněly pohlavně přenosnými chorobami, s podporou sebeúcty, důstojnosti a práv dítěte;

školení všech, kteří jsou oporou pro dětské oběti, s ohledem na Úmluvu o právech dítěte a dalších relevantní standardy lidských práv;

účinná opatření na ochranu před společenským pohrdáním dětskými oběťmi a jejich rodinami a odstraňování takové mentality. Pomoc při zotavení a opětovném začlenění dětských obětí do společnosti a rodin;

podpora opatření, která zajistí alternativní příjmy a podpůrné služby pro dětské oběti a jejich rodiny;

zavádění nejen trestních opatření proti pachatelům, nýbrž také sociálně-medicínských a psychologických opatření pro možnou změnu chování.

6. Účast dětí:

- a) v ochraně dětí před komerčním sexuálním zneužíváním dětí a při opětovném začleňování dětských obětí do společnosti;

- b) zřizování a podpora sítí dětí jako zastánců práv dětí; zapojování dětí – podle stupně vývoje – do vypracování a realizace státních a nestátních programů, které se jich týkají.⁶⁵¹

Podle výzvy *Akčního plánu* tohoto kongresu proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí byl na základě usnesení vlády České republiky ze dne 12. července 2000 č. 698 přijat *Národní plán boje proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí*⁶⁵² s cílem zdokonalit legislativní nástroje k eliminaci tohoto jevu, zlepšit spolupráci v oblasti osvěty a prevence, zvýšit efektivitu stíhání osob, které se na těchto zločinech podílejí, vytvořit předpoklady pro rychlejší identifikaci obětí a posílit jejich ochranu a resocializaci, vytvořit kvalitnější mechanismy mezinárodní spolupráce a informovanosti v oblasti postihu pachatelů trestných činů a přestupků. Za nejméně propracovaný je přitom považován systém pomoci obětem trestných činů a jejich sociální rehabilitace a dalším problémem, který je spojen s dětskými oběťmi a jejich podporou a ochranou, je postavení obětí ve všech fázích trestního řízení také proto, že český systém trestní justice je orientován výhradně na pachatele. Ve zprávě o situaci v oblasti komerčního sexuálního zneužívání dětí v České republice, jež je jednou z částí Národního plánu, se pak konstatuje skutečnost, že „*prostituce* je chápána jako *problém mravní* a nikoliv jako problém právní (právně jsou chráněny jen děti mladší patnácti let). Důsledkem tohoto postoje je, že *na prostitující osoby je apriorně nahlíženo jako na pachatele nemravného a zavrženého jednání*, nikoliv jako na oběti často velmi obtížné sociální situace sexuálního zneužívání a vykořisťování, jimž je třeba věnovat všestrannou pomoc. To se odráží i v neexistenci relevantních informací o těchto osobách a jejich počtech“.⁶⁵³

2.9.6 Rozšíření opatření k ochraně dítěte před CSEC

Dne 25. května 2000 přijalo Generální shromáždění OSN *Optional Protocol on the involvement of children in armed conflict - Opční protokol k Úmluvě o právech dítěte ohledně zapojování dětí do ozbrojených konfliktů* a tento protokol pak nabyl účinnosti dne 12. února 2002, dodnes jej podepsalo 115 a ratifikovalo 70 zemí jako účinný nástroj ochrany dětí na celém světě⁶⁵⁴ a rozvinutí článku 38 Úmluvy:

⁶⁵¹ <http://www.ecpat.de/wir/wir.geschichte06/hintergrund.html>.

⁶⁵² *Národní plán boje proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí*, Ministerstvo vnitra, Praha 2000.

⁶⁵³ *Předkládací zpráva*. In: *Národní plán boje proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí*, Praha 2000, s. 2.

⁶⁵⁴ *Convention on the Rights of the Child, Optional Protocol on the involvement of children in armed conflict*, <http://www.unicef.org/crc/oppro.htm>; *Convention on the Rights of the Child, Optional protocols to the Convention on the Rights of the Child. Providing legal protection for children against the worst forms of exploitation*, <http://www.unicef.org/crc/oppro.htm>.

co nejostřeji se odsuzuje povolávání a nasazení osob mladších 18 let do nestátních ozbrojených skupin;

státní ozbrojené síly mají povinnost učinit vše, co je v jejich silách, aby nebyli přímo účastníky bojů vojáci/vojačky ve věku 15 - 18 let; smluvní státy pečují o to, aby nebyly osoby mladší osmnácti let, například skrze brannou povinnost, začleňovány způsobem donucení do ozbrojených sil. Dobrovolné přihlášení osob starších 15 let zůstává nadále dovoleno. Vzhledem k zapojování dětí do ozbrojených konfliktů jsou smluvní státy Opčního protokolu k Úmluvě o právech dítěte o zapojování dětí do ozbrojených konfliktů přesvědčeny o potřebě posílit mezinárodní spolupráci při fyzické a psychosociální rehabilitaci a společenské reintegraci dětí, které jsou oběťmi ozbrojeného konfliktu: „Smluvní strany činí všechna proveditelná opatření k zabezpečení toho, aby osoby podléhající jejich jurisdikci povolane nebo použité v bojových akcích v rozporu s tímto Protokolem byly demobilizovány nebo jinak propuštěny ze služby. Smluvní strany poskytnou, pokud je to nutné, těmto osobám veškerou přiměřenou pomoc pro jejich tělesné a duševní zotavení a jejich společenskou reintegraci.“ (článek 6 odst. 3); „smluvní strany spolupracují ...při rehabilitaci a společenské reintegraci osob, které jsou oběťmi jednání v rozporu s tímto Protokolem, a to i prostřednictvím technické spolupráce a finanční pomoci“ (článek 7 odst. 1).⁶⁵⁵

Klíčovým dokumentem v oblasti boje proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí je *Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the Sale of Children, Child Prostitution and Child Pornography - Opční protokol k Úmluvě o právech dítěte, o obchodu s dětmi, dětské prostituci a dětské pornografii*, jenž byl spolu s Opčním protokolem k Úmluvě o právech dítěte o zapojování dětí do ozbrojených konfliktů přijat rezolucí A/Res/54/263 Generálního shromáždění OSN dne 25. května 2000 a v platnost vstoupil dne 18. ledna 2002.⁶⁵⁶ Zdůrazňuje se, že protokol musí být vždy interpretován ve světle Úmluvy o právech dítěte a veden principy nediskriminace, nejlepšího zájmu dítěte a participace dítěte. Účelem dalšího dosažení cílů Úmluvy o právech dítěte a provádění jejích ustanovení, je pro státy, které jsou smluvní stranou tohoto Protokolu, jak se uvádí v preambuli, rozšíření opatření k zajištění ochrany dítěte před obchodem s dětmi, dětskou prostitucí a dětskou pornografií.⁶⁵⁷

⁶⁵⁵ *Convention on the Rights of the Child, Optional Protocol on the involvement of children in armed conflict*, <http://www.unicef.org/crc/oppro.htm>; *Opční protokol k Úmluvě o právech dítěte o zapojování dětí do ozbrojených konfliktů* přijatý Valným shromážděním 12. února 2000. Tento Protokol Česká republika ratifikovala dne 30. listopadu 2001, <http://www.detskaprava.cz/nactileti/download/op1.pdf>.

⁶⁵⁶ *The two Optional Protocols were adopted by the United Nations General Assembly on 25 May 2000 (General Assembly Resolution A / Res / 54 / 263). Convention on the Rights of the Child*, <http://www.unicef.org/crc/oppro.htm>.

⁶⁵⁷ *Opční protokol k Úmluvě o právech dítěte týkající se prodeje dětí, dětské prostituce a dětské pornografie*, <http://www.detskaprava.cz/nactileti/download/op2.pdf>.

V preambuli se dále projevuje znepokojení nad významným a rostoucím mezinárodním fenoménem, rozsáhlou a pokračující praxí sexuální turistiky, vůči níž jsou děti zvláště bezbranné, protože přímo podporuje tyto projednávané jevy, dále nad rostoucí dostupností dětské pornografie na internetu a prostřednictvím rozvoje dalších technologií. Uznává se skutečnost, že je sexuálním vykořisťováním více ohroženo mnoho zvláště zranitelných skupin, mezi nimi zejména dívky. Vyjadřuje se také přesvědčení, že *„odstranění obchodu s dětmi, dětské prostituce a dětské pornografie bude usnadněno uplatněním holistického přístupu řešícího faktory, které k těmto jevům přispívají, jako jsou zaostalost, chudoba, ekonomické rozdíly, nespravedlivá sociálně-ekonomická struktura, nefunkční rodiny, nedostatečné vzdělání, migrace mezi městem a venkovem, diskriminace podle pohlaví, nezodpovědné sexuální chování dospělých, škodlivé tradiční zvyky, ozbrojené konflikty a obchodování s dětmi,“* že pro snížení poptávky je nezbytné zlepšení veřejné informovanosti, rovněž přesvědčení o významu posilování globálního partnerství mezi všemi zúčastněnými a o zlepšení vymahatelnosti práva na národní úrovni. Uznává se důležitost plnění Deklarace a Akčního plánu světového kongresu ve Stockholmu a dalších mezinárodních právních dokumentů. V článku 1 se smluvní strany Protokolu zavazují zakázat obchod s dětmi, dětskou prostituci a dětskou pornografií podle ustanovení tohoto Protokolu a pro účely tohoto Protokolu se jednotlivé projevy definují takto:

- a) *Obchodem s dětmi se rozumí úkon či transakce, při kterém kdokoli, jednatel nebo skupina, předá jinému dítě za úplatu či jinou protihodnotu;*
- b) *dětskou prostitucí se rozumí používání dítěte k sexuálním aktivitám za úplatu či jakoukoli jinou protihodnotu;*
- c) *dětskou pornografií se rozumí jakékoli zobrazování dítěte jakýmkoli prostředky při skutečných nebo předstíraných zřejmých sexuálních aktivitách či jakékoli zobrazování pohlavních orgánů dítěte k prvotně sexuálním účelům“.*

V souladu s článkem 3 odstavec 1 zajistí každá smluvní strana, aby její trestní právo v plném rozsahu postihovalo alespoň následující činy a jednání, které jsou spáchány vnitrostátně či mezinárodně, jednotlivcem či organizovanou skupinou, a to v souvislosti s vymezením podle článku 2: v souvislosti s obchodem s dětmi jakékoli nabízení, doručování, předávání či přijímání dítěte za účelem zneužívání, sexuálního vykořisťování, použití orgánů pro zisk, zapojení dítěte do nucené práce nebo nesprávně získaný souhlas k adopci při porušení aplikovatelného mezinárodního práva; v souvislosti s prostitucí jakékoli nabízení, získávání, zprostředkovávání či poskytování dítěte k dětské prostituci; v kontextu pornografie výroba, distribuce, šíření, dovoz, vývoz, nabízení, prodej či držení dětské pornografie. Totéž

platí podle odstavce 2 stejného článku pro pokus o spáchání kteréhokoli z těchto činů a pro spolupachatelství či účast na kterémkoli z těchto činů.

Smluvní strany Protokolu jsou v článku 8 odstavec 1 vyzvány, aby přijaly příslušná opatření k ochraně práv a zájmů dětí – obětí ve všech stádiích trestního řízení, a to „zejména tím, že: uznají zranitelnost dětských obětí a přizpůsobí postupy jejich zvláštním potřebám, včetně jejich zvláštních potřeb jakožto svědků; seznámí dětské oběti s jejich právy, jejich postavením, jakož i s rozsahem, časovým rozvržením a postupem soudního řízení a způsobem vyřízení jejich věci; umožní, aby názory, potřeby a obavy dětských obětí byly při soudním řízení prezentovány a zohledněny v otázkách týkajících se jejich osobních zájmů způsobem slučitelným s procesními pravidly danými vnitrostátním právním řádem; zajistí dětským obětem během soudního řízení příslušné podpůrné služby; chrání, pokud je to potřebné, soukromí a totožnost dětských obětí a přijmou v souladu s vnitrostátním právním řádem opatření proti nepřipustnému šíření informací, které by mohly vést k odhalení totožnosti dětských obětí; zajistí, pokud je to potřebné, ochranu dětských obětí, jakož i jejich rodin a svědků svědčících v jejich prospěch, před zastrašováním a odvetou; zabrání zbytečným průtahům při projednávání věcí a výkonu příkazů nebo nařízení přiznávajících dětským obětem odškodnění.“ Tuto otázku řeší i odstavec 4 článku 9, když se má zajistit, aby měly dětské oběti „přístup k přiměřeným postupům, jejichž prostřednictvím mohou bez diskriminace získat odškodnění od osob majících právní odpovědnost.“

Při zacházení s oběťmi těchto trestných činů se i v rámci systému trestního soudnictví zohlední v první řadě nejlepší zájem dítěte (odst. 3); osoby, které pracují s těmito oběťmi budou náležitě odborně připraveny, zejména v oblasti právní a psychologické (odst. 4); vhodná opatření se přijmou i „k ochraně bezpečnosti a integrity osob nebo organizací podílejících se na předcházení takovým trestným činům nebo na ochraně a rehabilitaci obětí takových trestných činů“ (odst. 5) a nejasnosti ohledně skutečného věku oběti nemají zabraňovat zahájení trestního vyšetřování, včetně vyšetřování zaměřeného na určení věku oběti (odst. 2).

Článek 9 pak pojednává především o prevenci a další pomoci obětem těchto trestných činů: Přijímají, provádějí a zveřejňují se zákony, administrativní opatření, sociální politiky a programy za účelem prevence a zvláštní pozornost se má věnovat ochraně dětí, které jsou „vůči těmto praktikám obzvláště zranitelné“ (odstavec 1); informovanost široké veřejnosti, včetně dětí, o preventivních opatřeních a škodlivých následcích těchto trestných činů se provádí osvětou, vzděláváním a odbornou přípravou (odst. 2); naopak se mají přijímat opatření, jež zabraňují výrobě a šíření materiálů, propagujících tyto trestné činy (odst. 5);

obětem se poskytne veškerá potřebná pomoc, včetně jejich „plné sociální reintegrace a úplného fyzického i psychického zotavení“ (odst. 3); při plnění závazků, obsažených v tomto článku, podporují smluvní státy „účast veřejnosti a zejména dětí a dětských obětí na těchto osvětových, vzdělávacích a školicích programech, a to i na mezinárodní úrovni“ (odst. 2). Mezinárodní úroveň, spolupráce, se má posílit a podporovat ve všech oblastech řešení této problematiky a mezi různými zúčastněnými aktéry, včetně pomoci dětským obětem při jejich fyzickém a psychickém zotavení, sociální reintegraci a repatriaci, včetně odstraňování příčin a poskytování finanční, technické nebo jiné pomoci (článek 10).⁶⁵⁸

V tabulce, která uvádí přehled o státech, které tento Protokol podepsaly a ratifikovaly, stále bohužel chybí jméno České republiky.⁶⁵⁹

2.9.7 Rodičovská zodpovědnost v souvislosti s CSEC

V předmluvě tohoto Protokolu byl také v rámci ochrany dětí odkaz na *Hague Conference on Private Law. Convention on Protection of Children and Co-operation in Respect of Intercountry Adoption - Haagskou úmluvu o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení*, přijatou dne 29. května 1993,⁶⁶⁰ jež v preambuli uznává, že by mělo dítě kvůli plnému a harmonickému vývoji své osobnosti vyrůstat v rodinném prostředí, v atmosféře štěstí, lásky a porozumění, a tam, kde to není možné v původní rodině, nabízí se mezinárodní adopce, která se ale musí provádět v nejlepším zájmu dítěte a s respektem k jeho základním právům a musí chránit dítě před únosem, prodejem a obchodem s dětmi. To se pak objevuje zvláště v článku 1. Centrální autority přijmou všechna příslušná opatření k tomu, aby se předcházelo finančnímu či jinému zisku ve spojení s adopcí (článek 8).⁶⁶¹

V České republice poskytuje ochranu hlavně nezletilým v oblasti mezinárodních únosů dětí, zajištění návratu protiprávně přemístěného nebo zadržného dítěte, případně zabezpečení práva styku s ním, *Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí v Brně*,⁶⁶² který tedy zajišťuje sociálně-právní ochranu dítěte ve vztahu k zahraničí, je řízen Ministerstvem práce a sociálních věcí a byl založen § 3 Zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně

⁶⁵⁸ *The two Optional Protocols were adopted by the United Nations General Assembly on 25 May 2000 (General Assembly Resolution A / Res / 54 / 263). Convention on the Rights of the Child, <http://www.unicef.org/crc/oppro.htm>; Opční protokol k Úmluvě o právech dítěte týkající se prodeje dětí, dětské prostituce a dětské pornografie, <http://www.detskaprava.cz/nactileti/download/op2.pdf>.*

⁶⁵⁹ Srov. <http://www.unicef.org/crc/opsx-tableweb.htm>; <http://www.detskaprava.cz/soubory/EU.doc>.

⁶⁶⁰ *Hague Conference on Private Law. Convention on Protection of Children and Co-operation in Respect of Intercountry Adoption (Concluded 29 May 1993), <http://www.interpol.org/International/Conventions/Hague/Conference.htm>.*

⁶⁶¹ *Ibid.*; srov. *Internationale Konventionen gegen Kinderhandel. Angebot gut, Anwendung (noch) mangelhaft. In: Ware Kind. Kinderhandel, terre des hommes Deutschland e.V., Osnabrück 2002, s. 7.*

⁶⁶² <http://www.umpod.cz/hobsah.htm>.

děti, ve znění zákona č. 257/2000 Sb. a zákona č. 272/2001 Sb.: „(1) Zřizuje se Úřad pro mezinárodní ochranu dětí (...) se sídlem v Brně. Úřad je správním úřadem s celostátní působností; je podřízen Ministerstvu práce a sociálních věcí...“.⁶⁶³

Declaration on Social and Legal Principles relating to the Protection and Welfare of Children, with Special Reference to Foster Placement and Adoption Nationally and Internationally – Deklarace o sociálních a právních zásadách ochrany a blahobytu dětí, zejména o umístování do pěstounské péče a o národní i mezinárodní adopci byly přijata rezolucí Valného shromáždění OSN č. 41/85 dne 3. prosince 1986.⁶⁶⁴ Jako základní principy se prohlašují: každý stát má blahu rodiny a dítěte poskytovat velkou prioritu (článek 1), blaho dítěte závisí na dobrém sociálním zabezpečení rodiny (článek 2), první prioritou pro dítě je, aby o něj pečovali jeho vlastní rodiče (článek 3), jsou-li vlastní rodiče nedostupní či nevhodní, má se uvažovat o příbuzných rodičů, pěstounské či adoptivní rodině, či o jiné vhodné instituci (článek 4), ve všech případech musí být prvořadým kritériem nejlepší zájem dítěte, zejména jeho potřeba náklonnosti a právo na bezpečí a stálou péči (článek 5).⁶⁶⁵

V kontextu *rodičovské zodpovědnosti* a fenoménu komerčního sexuálního zneužívání dětí je nutno ještě uvést, že státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy o právech dítěte, se také zavázaly „zajistit dítěti takovou ochranu a péči, jaká je nezbytná pro jeho blaho, přičemž berou ohled na práva a povinnosti jeho rodičů, zákonných zástupců nebo jiných jednotlivců právně za něho odpovědných, a činí proto všechna potřebná zákonodárná a právní opatření“;⁶⁶⁶ s tím souvisí i téma rodičovského vedení a rozvoje dětských schopností v článku 5, kdy musí státy respektovat práva a odpovědnost rodičů i širší rodiny, vést dítě způsobem, který je přiměřený jeho rozvíjejícím se schopnostem: „státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, se zavazují respektovat odpovědnost, práva a povinnosti rodičů nebo, v odpovídajících případech a v souladu s místním obyčejem, členů širší rodiny nebo obce, zákonných zástupců nebo jiných osob právně odpovědných za dítě, které směřují k zabezpečení jeho orientace a usměrňování při výkonu práv podle úmluvy v souladu s jeho rozvíjejícími se schopnostmi.“⁶⁶⁷

Výše uvedený článek 5 tedy strukturuje vztahy mezi dítětem, jeho rodiči a rodinou i státem. Práva pak zahrnují nejprve respektování odpovědností, práv a povinností rodičů,

⁶⁶³ V. Novotná/E. Burdová/F. Brabenec, *Zákon o sociálně právní ochraně dětí. Komentář, 2. aktualizované a doplněné vydání*, Linde, Praha 2002, s. 20-21.

⁶⁶⁴ *Declaration on Social and Legal Principles relating to the Protection and Welfare of Children, with Special Reference to Foster Placement and Adoption Nationally and Internationally*, General Assembly United Nations, A /RES / 41 /85, 3 December 1986, 95th plenary meeting, <http://www.un.org/documents/ga/res/41/a41r085.htm>.

⁶⁶⁵ *Ibid.*

⁶⁶⁶ *Úmluva o právech dítěte*, část I, čl. 3, odst. 2. In: *Práva dítěte v dokumentech*, s. 11.

⁶⁶⁷ *Ibid.*, s. 11-12.

nebo popřípadě širší rodiny, zákonných zástupců nebo místního společenství. *Právo rodičů se definuje jako právo poskytovat dítěti orientaci a doprovázení při aktivním vnímání jeho práv.*⁶⁶⁸

Rodinné svazky patří podle Úmluvy také vedle jména a státního občanství k základním *znakům identity dítěte*, stát je má ochránit a v případě nutnosti obnovit: „...se zavazují respektovat právo dítěte na zachování jeho totožnosti, včetně státní příslušnosti, jména a rodinných svazků v souladu se zákonem a s vyloučením nezákonných zásahů“ a „je-li dítě protizákonně částečně nebo zcela zbaveno své totožnosti, zabezpečí mu státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, potřebnou pomoc a ochranu pro její urychlené obnovení“.⁶⁶⁹

Dítě má tedy právo žít s oběma rodiči, rovněž právo udržovat styk s oběma rodiči, je-li odděleno od jednoho z nich nebo od obou, pokud to ale není v rozporu s jeho zájmy: „Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zajistí, aby dítě nemohlo být odděleno od svých rodičů proti jejich vůli, ledaže příslušné úřady na základě soudního rozhodnutí a v souladu s platným právem a v příslušném řízení určí, že takové oddělení je potřebné v zájmu dítěte. Takové určení může být nezbytným v některém konkrétním případě, například jde-li o zneužívání nebo zanedbávání dítěte rodiči nebo žijí-li rodiče odděleně a je třeba rozhodnout o místě pobytu dítěte“⁶⁷⁰ a v souvislosti s tématem komerčního sexuálního zneužívání dětí, konkrétně ochrany dětské oběti-svědka je důležitý také odst. 4: „Jestliže oddělení dítěte od rodičů je důsledkem jakéhokoli postupu státu, který je smluvní stranou úmluvy, jako je vazba, uvěznění, vypovězení, deportace nebo smrt ... jednoho nebo obou rodičů dítěte, tento stát, který je smluvní stranou úmluvy, na požádání poskytne rodičům, dítěti, nebo případně jinému členu rodiny nezbytné informace o místě pobytu nepřítomného (nepřítomných) člena (členů) rodiny, pokud poskytnutí takové informace neodporuje zájmu dítěte...“⁶⁷¹ Článek 16 odstavec 1 Úmluvy zajišťuje dětem ochranu před zasahováním od jejich soukromí, rodiny, domova i korespondence a právo na ochranu cti a pověsti: „Žádné dítě nesmí být vystaveno svévolnému zasahování do jeho soukromého života, rodiny, domova nebo korespondence ani nezákonným útokům na svou čest a pověst“ a podle odstavce 2 „má dítě právo na zákonnou ochranu proti takovým zásahům nebo útokům“.⁶⁷²

Ochrana cti a pověsti dítěte bude v kontextu fenoménu komerčního sexuálního zneužívání dětí důležitá u obětí, jejichž případy jsou známy v jejich okolí a jež mohou vyvolávat reakce

⁶⁶⁸ V. Lenhart, *Pädagogik der Menschenrechte*, s. 138.

⁶⁶⁹ *Úmluva o právech dítěte, část I, čl. 8, odst. 1 a 2*. In: *Práva dítěte v dokumentech*, s. 12-13.

⁶⁷⁰ *Ibid.*, část I, čl. 9, odst. 1, s. 13.

⁶⁷¹ *Ibid.*, s. 13-14.

⁶⁷² *Ibid.*, s. 17.

dalších dětí a dospělých od odstupu, pohoršování, štítění se až po posměch a připomínání toho, co ona oběť prožila a vykonávala.

Příkladem může být příběh dnes třicetileté známé německé herečky Janine Kunze, jejíž matka uvedla pro časopis BILD: „v 17 letech jsem začala pracovat jako prostitutka. V 21 letech jsem otěhotněla. Dala jsem svou dceru pryč – v mém životě nebylo jednoduše místo pro dítě!“ Janine Kunze je tak konfrontována se svou minulostí. V osmi letech se dozvěděla pravdu o své matce, ale ne od ní samé. A říká k tomu: „Moje náhradní matka se mi to snažila vysvětlit: ‚tvoje máma spí s muži, aby vydělala peníze, proto má pro Tebe jen málo času.‘ Byla jsem příliš malá, abych to pochopila...“ Dnes se sice smířila se svým rodinným příběhem: „Své matce nic nevyčítám. Tehdy se rozhodla pro život beze mě. Dnes se já rozhoduji pro život bez ní!“ Současně ale přiznává, že žila vždy ve strachu, že by se jí mohl její zdravý svět zhroutit: „Když mi bylo 12, chtěla jsem se nechat adoptovat mou náhradní rodinou, ale moje tělesná matka byla striktně proti. Měla jsem vždy strach, že jednoho dne přijde a vezme si mě.“ Měla štěstí na rodinu, která si ji vzala: „Moji pěstounští rodiče měli už dvě vlastní děti. (...)Darovali mi velmi mnoho lásky a porozumění. Tito lidé jsou moji praví rodiče.“⁶⁷³

Rodiče mají – jak bylo výše uvedeno – společnou a prvotní odpovědnost za výchovu a vývoj dítěte, stát je v tom má podporovat a poskytovat jim při výchově dětí přiměřenou pomoc; základním smyslem jejich péče musí být ale zájem dítěte.⁶⁷⁴

Ovšem – a to je podstatné nejen v rámci rodičovské odpovědnosti, nýbrž také v souvislosti se syndromem zanedbávaného, týraného a zneužívaného dítěte (syndrom CAN) a v souvislosti s jeho komerčními formami – stát má dítě chránit před násilím a všemi formami špatného zacházení ze strany rodičů nebo jiných osob starajících se o dítě. Má přitom zavádět vhodné sociální programy zaměřené na prevenci násilí a na pomoc jeho obětem: „*Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, činí všechna potřebná zákonodárná, správní, sociální a výchovná opatření k ochraně dětí před jakýmkoli tělesným či duševním násilím, urážením nebo zneužíváním, včetně sexuálního zneužívání, zanedbáváním nebo nedbalým zacházením, trýzněním nebo vykořisťováním během doby, kdy jsou v péči jednoho nebo obou rodičů, zákonných zástupců nebo jakýchkoli jiných osob starajících se o dítě.*“ „Tato ochranná opatření zahrnují podle potřeby účinné postupy k vytvoření sociálních programů zaměřených na poskytnutí nezbytné podpory dítěti a těm, jimž je svěřeno, jakož i jiné formy prevence. Pro účely zjištění, oznámení, postoupení, vyšetřování, léčení a následné sledování výše

⁶⁷³ F. Posselt, *Meine Mutter war eine Prostituierte*, <http://www.bild.t-online.de/BTO/showpromis/2004/09/06>.

⁶⁷⁴ srov. *Úmluva o právech dítěte*, část I, čl. 18. In: *Práva dítěte v dokumentech*, s. 18.

uvedených případů špatného zacházení s dětmi zahrnují rovněž podle potřeby postupy pro zásahy soudních orgánů“.⁶⁷⁵

V socializační etapě chápání dítěte a dětství, do níž spadala i Ženevská deklarace a Deklarace práv dítěte, prošla vývojem i právní úprava rodinného práva. V Čechách, na Moravě a ve Slezsku byly manželské a rodinné poměry upraveny Všeobecným *občanským zákoníkem rakouským* z roku 1811, ve znění doplňujících novel. Dosavadní platné občanské právo bylo po vzniku ČSR převzato tzv. recepční normou (zák. č. 11/1918 Sb.). Vztahy mezi manžely i mezi rodiči a dětmi byly založeny na principu nadřazeného postavení muže v manželství i rodině. Manželskému otci náležela tzv. *moc otcovská*. Nebyl-li manželský otec naživu, případně byl zbaven moci otcovské, musel být dítěti ustanoven poručník. Zásadně se rozlišovalo mezi dětmi narozenými v manželství a mimo manželství, a to i v otázce výkonu otcovské moci. Osvojení bylo jednotně upraveno zákonem č. 52/1928 Sb. a bylo založeno na smluvním principu. Jeho hlavním účelem nebylo zabezpečení výchovy dítěte, ale spíše *zajištění přechodu majetku*.⁶⁷⁶

Dne 1. 1. 1950 nabyl účinnosti Zákon o právu rodinném, který zakotvil rovnost muže a ženy v rodině a zrovnoprávnil děti narozené mimo manželství. Byl také zrušen institut moci otcovské a oba rodiče začali mít nad dětmi tzv. *moc rodičovskou*.⁶⁷⁷ A právě vlivem Deklarace práv dítěte z roku 1959 byla pak v novém Zákoně o rodině č. 94/1963 Sb., který nabyt účinnosti 1. 4. 1964, nahrazena moc rodičovská odlišnou formulací *práva a povinnosti rodičů*.⁶⁷⁸

Připojí-li se k tomu model rodiče jako nezpochybnitelné autority a model výchovy založený hlavně na disciplíně, trestání, nekritické úctě a respektování vůle dospělých a ta skutečnost, že jsou děti plně odkázané na své prostředí, které jim pak dokonce ubližuje, nedokáží se bránit a nemohou si najít jinou rodinu či jiné rodiče. Často ani nedokáží posoudit, jestli to, co mu dělají dospělí či sourozenci, je správné nebo odpovídající jeho důstojnosti či úrovni jeho zralosti, a nebo dokonce věří, že to s nimi tito dospělí myslí dobře.⁶⁷⁹

Potvrzují to i zkušenosti, že hlavní dynamikou sexuálního zneužívání dětí rodiči je *zneužití moci*, a to i s kompenzací nedostatku asertivity na veřejnosti, v souvislosti s obranou proti

⁶⁷⁵ *Ibid.*, část I., čl. 19, odst. 1 a 2, s. 19.

⁶⁷⁶ M. Hrušáková/Z. Králíčková, *České rodinné právo. 2. opravené a doplněné vydání*, Masarykova univerzita a nakladatelství Doplněk, Brno 1998, s. 22-24.

⁶⁷⁷ *Ibid.*, s. 25-26; srov. J. Dunovský, *Komerční sexuální zneužívání dětí na přelomu tisíciletí*. In: *Komerční sexuální zneužívání dětí. Násilí na dětech*, s. 7.

⁶⁷⁸ J. Dunovský, *Komerční sexuální zneužívání dětí na přelomu tisíciletí*. In: *Komerční sexuální zneužívání dětí. Násilí na dětech*, s. 8; M. Hrušáková/Z. Králíčková, *České rodinné právo*, s. 29, 195.

⁶⁷⁹ P. Pöthe, *Dítě v ohrožení*, s. 22-23.

požitím bezmoci a prázdnoty, proti vnitřní nejistotě.⁶⁸⁰ Dále tato pojetí odpovídají i čtyřem rizikovým faktorům, které popsal D. Finkelhor a které přispívají ke vzniku sexuálního zneužití dítěte vlastním nebo nevlastním otcem, jež také souvisejí s kulturním kontextem, v němž tzv. *paternální incest probíhá*.⁶⁸¹ prvním rizikovým faktorem je *tradice dominantní a silné role mužů v sexuálních vztazích*, druhým *tendence mužů sexualizovat své emoční potřeby*, dále *neschopnost mužů identifikovat se s potřebami dětí* a konečně *subjektivní přesvědčení otců o „posvátné“ roli v rodině*, jež je předurčuje k zvláštním právům a privilegiím. Jedním z takových privilegií je privilegium přivlastňování si jednotlivých členů rodiny. Výchova ke slepé poslušnosti a instrumentalizace dítěte je přípravou a výchozím bodem pro sexuální vykořisťování dítěte v rodině.

Tento vývoj právního vztahu rodičů a dětí, od otcovské moci přes rodičovskou moc k právům a povinnostem rodičů a až k rodičovské odpovědnosti, hraje svou významnou roli také při syndromu týraného, zanedbávaného a zneužívaného dítěte, včetně jeho komerčních forem, a při rozhodování o umístění dítěte mimo rodinu.

Pravidla vztahů mezi rodiči a dětmi upravuje i zákon č. 94/1963 Sb., zákon o rodině, jenž nabyl účinnosti k 1. 4. 1964, ve znění dalších novelizací, zejména zákona č. 91/1998 Sb. s účinností od 1. 8. 1998, kdy došlo k podstatné, očekávané reformě rodinných vztahů, zvláště k posílení ochrany nezletilých dětí, k upřesnění vzájemných práv a povinností rodičů a dětí. Autorky komentáře konstatují, že název zákona není přesný, protože subjektem právních vztahů není rodina, proto doporučují pojem *zákon o rodinném právu*.⁶⁸² Obsahem rodinněprávních vztahů jsou totiž *vzájemně korespondující subjektivní práva a povinnosti*.⁶⁸³ Obsahem právního vztahu mezi rodiči a dětmi jsou tedy konkrétní práva a povinnosti, které však mají různou povahu. Zákon o rodině v původním znění například používal pojem práva a povinnosti rodičů k dětem, jenž byl chápán jako právní institut rodičovských práv. Velká novela zákona o rodině pak použila pro název tohoto institutu nové označení *rodičovská zodpovědnost*. Název institutu se tedy také v průběhu vývoje měnil. V římském právu to byla moc otcovská (*patria potestas*). Zákon o právu rodinném nahradil moc otcovskou novým pojmem rodičovská moc. Zákon o rodině tento název již nepřevzal a místo něj použil pojem práva a povinnosti rodičů. Zahraniční úpravy v této souvislosti znají pojem rodičovská péče (*Elterliche Sorge*), rodičovská zodpovědnost (*parental responsibility*), případně rodičovská

⁶⁸⁰ P. Pöthe, *Sexuální zneužívání v rodině*. In: P. Weiss a kol., *Sexuální zneužívání - pachatelé a oběti*, s. 93.

⁶⁸¹ D. Finkelhor, *Child Sexual Abuse: New theory and research*, Free Press, New York 1984, in: P. Pöthe, *Sexuální zneužívání v rodině*. In: P. Weiss a kol., *Sexuální zneužívání - pachatelé a oběti*, s. 93.

⁶⁸² M. Hrušáková/Z. Králíčková, *České rodinné právo. Právní stav ke dni 1. 10. 2001, 2. opravené a doplněné vydání*, Masarykova univerzita a nakladatelství Doplněk, Brno 2001, s. 29-30.

⁶⁸³ *Ibid.*, s. 43.

autorita (l'authorité parental).⁶⁸⁴ *Rodičovská zodpovědnost* je přitom vymezena jako *souhrn práv a povinností při*

a) péči o nezletilé dítě, zejména péči o jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj,

b) zastupování nezletilého dítěte,

c) správě jeho jmění.⁶⁸⁵

Soud může nyní přiznat nezletilé matce také tzv. *částečnou rodičovskou zodpovědnost*. Jsou-li oba rodiče nezletilí, soud současně ustanoví dítěti poručníka, jenž bude jeho zákonným zástupcem a bude spravovat jeho jmění. Rodičům se přiznává rozhodující úloha při výchově dětí, kteří jim však mají být svým osobním životem a chováním příkladem. V nejširším slova smyslu znamená výchova (péče o nezletilé dítě) jako součást rodičovské zodpovědnosti rozhodování o dítěti v tom rámci, v jakém dítě o sobě nemůže rozhodovat samo. Jejím *cílem je tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj dítěte*. Ze skutečnosti, že má rodič právo a povinnost dítě vychovávat, resp. o něj pečovat, je tradičně vyvozována řada dalších dílčích oprávnění,⁶⁸⁶ např.:

a) právo mít dítě u sebe. Je to rovněž oprávnění rodičů bránit se zásahům do tohoto práva. Současně ale uvádí čl. 32 odst. 4 Listiny základních práv a svobod: „Péče o děti a jejich výchova je právem rodičů; děti mají právo na rodičovskou výchovu a péči. Práva rodičů mohou být *omezena a nezletilé děti mohou být od rodičů odloučeny proti jejich vůli* jen rozhodnutím soudu na základě zákona“.⁶⁸⁷ Rovněž článek 9 Úmluvy o právech dítěte zdůrazňuje tuto nemožnost oddělit dítě od rodičů proti jejich vůli, ale „státy ... zajistí, aby nemohlo být dítě odděleno od svých rodičů proti jejich vůli, ledaže příslušné úřady na základě soudního rozhodnutí a v souladu s platným právem a v příslušném řízení určí, že takové oddělení je potřebné *v zájmu dítěte*. Takové určení může být nezbytným v některém konkrétním případě, například jde-li o *zneužívání* nebo *zanedbávání dítěte rodiči* nebo žijí-li rodiče odděleně a je třeba rozhodnout o místě pobytu dítěte“;⁶⁸⁸

b) právo řídit jednání dítěte a vykonávat nad ním dohled odpovídající stupni jeho vývoje. Rodiče jsou oprávněni vynutit si určité chování dítěte, neboť jsou oprávněni ze zákona užít

⁶⁸⁴ M. Hrušáková/Z. Králíčková, *České rodinné právo. 2. opravené a doplněné vydání*, s. 194-195.

⁶⁸⁵ P. Hanuš, M. Lainová, H. Halfarová (lektoři), *Děti a jejich práva, II. blok, Zákon o rodině*, www.detskaprava.cz/soubory/2_blok_ppt, s. 4.

⁶⁸⁶ M. Hrušáková/Z. Králíčková, *České rodinné právo. 2. opravené a doplněné vydání*, s. 197-198.

⁶⁸⁷ *Ústava České republiky. Listina základních práv a svobod*. Edice ÚZ podle stavu k 14. 2. 2003, č. 368, Sagit, s. 20.

⁶⁸⁸ *Úmluva o právech dítěte a komentář*. In: *Práva dítěte v dokumentech*, s. 13.

přiměřené výchovné prostředky tak, aby *nebyla dotčena důstojnost dítěte a jakkoli ohroženo jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj*.⁶⁸⁹

Výkon rodičovské zodpovědnosti v sobě zahrnuje složitý komplex vztahů a způsob tohoto výkonu se mění v závislosti na věku dítěte a jeho potřebách. Výkon rodičovské zodpovědnosti může být pozastaven. Soud také omezí rodičovskou zodpovědnost, jestliže rodič řádně nevykonává povinnosti, které vyplývají z rodičovské zodpovědnosti, a vyžaduje-li to zájem dítěte. Přitom zase vždy konkrétně vymezí rozsah práv a povinností, na něž se omezení vztahuje. Toto rozhodnutí o omezení rodičovské zodpovědnosti lze již charakterizovat jako sankci za zaviněné porušování povinností ze strany rodiče. Nejtvrděší sankcí zákona o rodině je *zbavení rodičovské zodpovědnosti*, jestliže rodič zneužívá svou rodičovskou zodpovědnost nebo její výkon, nebo ji závažným způsobem zanedbává. Zanedbávání povinností nebo zneužívání práv nemusí přitom přímo naplňovat některou ze skutkových podstat trestných činů. Dojde-li pak k podstatné změně poměrů umožňuje se obnovení rodičovské zodpovědnosti.⁶⁹⁰

Od práv a povinností rodičů se mohou do značné míry odvozovat práva a povinnosti dítěte vůči rodičům. To, co se ve vztahu rodič-dítě chápe jako povinnost rodičů, se může z opačného pohledu chápat jako právo dítěte a naopak. V zákoně o rodině se pak uvádí, že dítě je povinno své rodiče ctít a respektovat. Jde o ustanovení, které má *morální obsah*, nikoli však normativní hodnotu. Formulace povinnosti „respektovat“ totiž nahradila starou povinnost poslušnosti.⁶⁹¹

I do zákona o rodině je implementován článek 12 Úmluvy o právech dítěte, to znamená dítě, které si je schopno s ohledem na stupeň svého vývoje vytvořit vlastní názor - a má na něj právo – a posoudit dosah opatření, jež se jej týkají, má právo obdržet potřebné informace a svobodně se vyjadřovat ke všem rozhodnutím rodičů, která se dotýkají podstatných záležitostí jeho osoby, a být slyšeno v každém řízení, v němž se o takových záležitostech rozhoduje.⁶⁹²

Dne 25. ledna 1996 byla ve Štrasburku přijata a jménem České republiky tam byla dne 26. dubna 2000 podepsána *European Convention on the Exercise of Children's Rights - Evropská úmluva o výkonu práv dětí*. Po souhlasu Parlamentu České republiky ji ratifikoval prezident republiky a ratifikační listina byla uložena u generálního tajemníka Rady Evropy,

⁶⁸⁹ M. Hrušáková/Z. Králíčková, *České rodinné právo. 2. opravené a doplněné vydání*, s. 197-200; srov. P. Hanuš, M. Lainová, H. Halfarová (lektoři), *Děti a jejich práva, II. blok, Zákon o rodině*, www.detskaprava.cz/soubory/2_blok.ppt, s. 5.

⁶⁹⁰ M. Hrušáková/Z. Králíčková, *České rodinné právo. 2. opravené a doplněné vydání*, s. 210-213; srov. M. Prokop a kol., *Právní ochrana dětí a obětí domácího násilí*, Ekologický právní servis, Brno 2000, s. 15-18.

⁶⁹¹ M. Hrušáková/Z. Králíčková, *České rodinné právo. 2. opravené a doplněné vydání*, s. 217.

⁶⁹² P. Hanuš, M. Lainová, H. Halfarová (lektoři), *Děti a jejich práva, II. blok, Zákon o rodině*, www.detskaprava.cz/soubory/2_blok.ppt, s. 6.

depozitáře Úmluvy, dne 7. března 2001. V platnost vstoupila tato Úmluva dne 1. července 2000 a pro Českou republiku dne 1. července 2001. Podle odstavce 4 článku 1 má každý stát při ratifikaci určit alespoň tři druhy soudních řízení v rodinných věcech, na něž se bude tato Úmluva aplikovat. V této souvislosti učinila Česká republika toto prohlášení: „Česká republika prohlašuje ... že tuto Úmluvu použije na řízení o osvojení, řízení o svěřeni dítěte do pěstounské péče a řízení o omezení nebo zbavení rodičovské zodpovědnosti, jakož i na všechna další řízení ve věcech rodinných, jež se dotýkají práv dítěte“.⁶⁹³ Tato Úmluva tak doplňuje ostatní mezinárodní nástroje na ochranu práv dítěte, zejména se opírá o článek 4 Úmluvy o právech dítěte a vůbec souvislost s ní, i když se nejedná o obsahové doplnění katalogu práv zahrnutých do Úmluvy o právech dítěte, ale o procedurální stránku práv dítěte a jeho postavení v rámci soukromoprávního řízení v určitých záležitostech, zejména předpokládá přijetí příslušných opatření v oblasti rodinnoprávního řízení.⁶⁹⁴

V preambuli se vyjadřuje přesvědčení, že by se mělo dostávat podpory *právům a nejlepším zájmům dětí* jednak tím, že „za tímto účelem by děti měly mít příležitost vykonávat svá práva, zejména v řízení v rodinných věcech, jež se jich týká“;⁶⁹⁵ dále tím, že by děti měly být náležitě informovány a jejich názory by měly být patřičně brány v úvahu; nakonec při uznání významné úlohy rodičů v ochraně a podporování práv a nejlepších zájmů dětí by se měl stát v případě nutnosti zúčastnit této ochrany a podpory.

Hlava I vymezuje rozsah působnosti a účel této Úmluvy a definuje použité výrazy: vztahuje se tedy na děti mladší osmnácti let (článek 1 odstavec 1), jde jí o to, aby v nejlepším zájmu dětí podporovala jejich práva, poskytovala jim procesní práva a usnadnila jejich výkon tím, „že bude zabezpečeno, aby děti, přímo nebo prostřednictvím jiných osob nebo orgánů, byly informovány o soudních řízeních, jež se jich týkají, a mohly se jich účastnit“ (článek 1 odstavec 2). Výraz soudní řízení (které se samozřejmě týká dítěte) zde znamená „řízení v rodinných věcech, zejména pak to, v němž jde o výkon rodičovské zodpovědnosti, o otázky pobytu a práva styku s dítětem“ (článek 1 odstavec 3). Výraz *osoba, která má rodičovskou*

⁶⁹³ *Evropská úmluva o výkonu práv dětí*. Sdělení Ministerstva zahraničních věcí 54, Sbírka mezinárodních smluv ročník 2001, částka 21, ze dne 02. 07. 2001,

<http://www.sagit.cz/pages/sbirkatxt.asp?zdroj=ss01054&cd=77&typ=r>; srov. <http://www.conventions.coe.int>.

⁶⁹⁴ S. Hýbnerová, *Evropská ochrana lidských práv v dokumentech*, Univerzita Karlova v Praze – Nakladatelství Karolinum, Praha 2002, s. 22-23.

⁶⁹⁵ *Evropská úmluva o výkonu práv dětí*. In: S. Hýbnerová, *Evropská ochrana lidských práv v dokumentech*, s. 282; v této citaci se – jak uvádí autorka publikace – jedná o neoficiální překlad: Řada Evropských úmluv č. 160; tento překlad však odpovídá oficiální anglické verzi, když uvádí jeden ze čtyř základních principů práv dítěte, tedy zde „nejlepší zájem dětí“ – „best interests of children“, na rozdíl od textu ze Sdělení ministerstva zahraničních věcí, který používá jen výraz „zájmům dětí“: srov. *Evropská úmluva o výkonu práv dětí*. Sdělení Ministerstva zahraničních věcí 54, Sbírka mezinárodních smluv ročník 2001, částka 21, ze dne 2. 7. 2001, <http://www.sagit.cz/pages/sbirkatxt.asp?zdroj=ss01054&cd=77&typ=r>.

zodpovědnost pak znamená „rodiče a jiné osoby nebo orgány oprávněné k částečnému nebo plnému uplatňování rodičovské zodpovědnosti“ (článek 2 pod písmenem b); výraz „příslušné informace“ znamená informace, „které jsou vhodné vzhledem k věku a chápání dítěte a které jsou mu poskytovány v zájmu umožnit mu plný výkon jeho práva a jejichž poskytnutí není na újmu blaha dítěte“ (článek 2 pod písmenem d), obd.); a výraz „zástupce“ znamená „osobu, jako např. advokát, nebo orgán určený k tomu, aby jménem dítěte vystupoval před soudními orgány“. Hlava II uvádí v části A *Procesní práva dítěte* tato práva:

- „a) dostávat příslušné informace,
- b) být konzultováno a moci vyjádřit svůj názor,
- c) být informováno o možných důsledcích vyhovění jeho názoru a o možných důsledcích jakéhokoliv rozhodnutí“.

Výkon těchto práv je vázán na „dostatečnou schopnost dítěte chápat situaci“ (článek 3).⁶⁹⁶ I zaručení těchto práv nebo možnost se jich domáhat je nutno chápat ve smyslu nejlepšího zájmu dítěte, jeho ochrany, rozvoje a participace a nesmí a nemá vést v případech komerčních forem sexuálního zneužívání dětí vzhledem k nesprávnému poskytování informací a vedení konzultací k odvolávání pravdivých výpovědí a už vůbec ne k citovému či jinému vydírání nebo zastrasování ve stylu „tví rodiče či někdo jiný blízký půjdou do vězení a ty do děcáku“ apod. Jde tedy také o to, jak se odborně a citlivě příslušné informace sdělují.⁶⁹⁷

V návaznosti na tato ustanovení - i na ustanovení Opčního protokolu k Úmluvě o právech dítěte, o obchodu s dětmi, dětské prostituci a dětské pornografii - ohledně ochrany a podpory dětských obětí během trestního řízení lze doporučit jako přípravný materiál publikaci *Průvodce dětského svědka v trestním řízení*, kterou s podporou Evropské unie vydalo v roce 2003 Sdružení Linka bezpečí dětí a mládeže, Nadace naše dítě. Tato publikace se skládá z následujících částí: *Připrav se na roli svědka*, která je určena pro děti ve věku 5 až 9 let, *Řekni mi více o policii a soudu*, určená dětem ve věku 10 až 15 let, a *Vaše dítě jde svědčit*, určená pro osoby odpovědné za výchovu dítěte. Osoby, které pomáhají dítěti s přípravou na roli svědka, jsou vyzvány, aby se staly oporou dítěti ve všech situacích, ale také, aby neopakovaly nebo nenacvičovaly s dítětem jeho svědeckou výpověď, protože by nemusela

⁶⁹⁶ *Evropská úmluva o výkonu práv dětí*, článek 1 odstavec 2. Sdělení Ministerstva zahraničních věcí 54, Sbírnka mezinárodních smluv ročník 2001, částka 21, ze dne 2. 7. 2001, <http://www.sagit.cz/pages/sbirkatxt.asp?zdroj=ss01054&cd=77&typ=r>.

⁶⁹⁷ srov. *Vaše dítě jde svědčit. Informace a rady pro osoby odpovědné za výchovu dítěte*, Sdružení Linka bezpečí a mládeže, www.detskaprava.cz.

být brána jako věrohodná. Publikace poskytuje rady, jak zajistit dítěti tuto oporu a podporu, a vyjmenovává základní pravidla pro výslech dítěte.⁶⁹⁸

Dalším právem uvedeným v Evropské úmluvě o výkonu dětských práv je právo požádat o ustanovení zvláštního zástupce z důvodu konfliktu zájmů osoby, jež má rodičovskou zodpovědnost a je vyloučena ze zastupování dítěte (článek 4 odstavec 1 v souvislosti s článkem 9), právo požadovat podle své volby pomoc vhodné osoby, jež dítěti pomůže vyjádřit jeho názor (článek 5 pod písmenem a), právo požadovat samo nebo prostřednictvím vhodné osoby nebo vhodných orgánů ustanovení zástupce či advokáta (článek 5 pod písmenem b) a právo určit si svého vlastního zástupce (článek 5 pod písmenem c).⁶⁹⁹

Právům dítěte, garantovaným Evropskou úmluvou o výkonu práv dětí, odpovídají *povinnosti* soudního orgánu a zástupce dítěte: u soudního orgánu se jedná o povinnost rychlého projednání věci (článek 7), o možnost projednání věci z moci úřední, tam kde je ohroženo blaho dítěte (článek 8) a před vynesemím rozhodnutí o povinnost:

„a) posoudit, zda má informace dostatečné k tomu, aby mohl rozhodnout v nejlepším zájmu dítěte a, je-li to třeba, opatřit si další informace, zejména od osob, které mají rodičovskou zodpovědnost;

b) pokud se podle vnitrostátních předpisů má zato, že dítě dostatečně chápe

- zabezpečit, aby dítě obdrželo všechny příslušné informace,

- ve vhodných případech dítě vyslechnout, je-li to třeba neveřejně, buď přímo nebo prostřednictvím jiných osob nebo orgánů způsobem, který je přiměřený chápání dítěte, pokud to není ve zjevném rozporu s nejlepšími zájmy dítěte,

- umožnit dítěti vyjádřit svůj názor;

c) vzít názor dítěte náležitě v úvahu.“

Zástupce je podle článku 10 povinen, není-li to v rozporu s nejlepšími zájmy dítěte, poskytovat dítěti příslušné informace, chápe-li dítě dostatečně situaci; objasňovat dítěti – opět vzhledem k dostatečnému chápání situace dítětem – důsledky projeveného názoru a možné důsledky jednání zástupce; zjišťovat názory dítěte a zprostředkovávat je soudnímu orgánu.

Závazky z práv dětí pak plynou na základě článku 12 i orgánům smluvních stran, jež mají podporovat rozvoj a výkon práv dětí i prostřednictvím těchto funkcí:

„a) podávat návrhy na posílení právní úpravy výkonu práv dětí;

⁶⁹⁸ *Vaše dítě jde svědčit. Informace a rady pro osoby odpovědné za výchovu dítěte*, <http://www.linkabezpeci.cz>; <http://www.nasedite.cz>; <http://detskaprava.cz>.

⁶⁹⁹ *Evropská úmluva o výkonu práv dětí*, článek 1 odstavec 2. Sdělení Ministerstva zahraničních věcí 54, Sbírká mezinárodních smluv ročník 2001, částka 21, ze dne 02. 07. 2001, <http://www.sagit.cz/pages/sbirkatxt.asp?zdroj=ss01054&cd=77&typ=r>.

- b) vyjadřovat se k návrhům zákonů týkajících se výkonu práv dětí;
- c) poskytovat všeobecné informace o výkonu práv dětí hromadným sdělovacím prostředkům, veřejnosti a osobám a orgánům, které se zabývají problematikou dětí;
- d) zjišťovat názory dětí a poskytovat jim příslušné informace.“

Pro účely této Úmluvy byl ustaven Stálý výbor (články 16-19).⁷⁰⁰ Jako hlavní kritérium rozhodování a činnosti soudního orgánu se opět aplikuje princip nejlepšího zájmu dítěte, blaha dítěte, participace a respektuje se stupeň zralosti a porozumění v souvislosti s věkem. *Dítě je tím také chráněno před dalšími traumatizacemi a nebezpečími, což je zvláště důležité u obětí komerčního sexuálního zneužívání.*

2.9.8 Sociálně-právní ochrana dítěte v kontextu CSEC

Počátky zákonných úprav *sociálně-právní ochrany dětí* lze datovat do druhé poloviny 19. století, kdy vzniká tzv. péče chudinská. Soukromá dobročinná chudinská péče se rozvíjela na základě *etických motivů* jednotlivců, soukromých institucí, církví a jejich řádů. Na ni pak navazuje veřejná péče chudinská. Charakteristickým prvkem veřejného chudinství byla jeho subsidiární, podpůrná povaha. Chudinská péče vytvářela nejspodnější ochrannou síť pro ty případy, které nebylo možno řešit jiným způsobem. V důsledku průmyslové revoluce a migrace obyvatel do měst a průmyslových center a nevytvořené solidarity jednotlivých skupin obyvatel vzniká řada příčin chudoby, beznaděje, *morálního ohrožení*.⁷⁰¹

Těchto úkolů se postupně ujímá také veřejná správa. V roce 1863 byl vydán *říšský zákon domovský* č. 105 říšského zákoníku, na něj pak navázal *zemský zákon chudinský* pro Čechy ze dne 3. 12. 1868 č. 59 zemského zákoníku, novelizovaný dne 13. 5. 1869 pod č. 46 z.z. Byla to opatření veřejné správy ve prospěch sociálně slabých jedinců. Chudinská péče byla přitom zajišťována domovskou obcí ve snaze odstranit všechny sociální nedostatky. Manželské děti a manželka muže, který měl domovskou příslušnost k obci, nabývaly domovské příslušnosti na základě jeho příslušnosti. Osířelé a opuštěné děti dostávaly náhradní péči v rámci této chudinské péče. Přednost měla rodinná pěstounská péče, přičemž se dobrá rodina považovala za nejlepší prostředí pro výchovu dítěte „tělesně i duševně normálního“. Pokud to vyžadoval stav dětí, byly umisťovány do odborných ústavů, nebo ještě předtím do výzkumných, diagnostických stanic. Pobyt zde ale neměl být na dlouhou dobu až do zletilosti. Ustanovení českého zemského zákona č. 13 ukládalo domovské obci péči o to, aby „dětí osířelé nebo

⁷⁰⁰ *Ibid.*

⁷⁰¹ F. Brabenec, *Historický vývoj sociálně-právní ochrany dětí. Ohlédnutí do minulosti*. In: V. Novotná, E. Burdová, F. Brabenec, *Zákon o sociálně právní ochraně dětí. Komentář. 2. aktualizované a doplněné vydání*, LINDE, Praha 2002, s. 9.

jinak opuštěné byly vychovávány a staly se způsobilými k výdělku“.⁷⁰² Další ustanovení téhož zákona ukládala okresům a zemím, aby se postaraly o ústavy pro osiřelé a opuštěné děti. Podle studie profesora Cyrila Stejskala *Rozvoj péče o mládež v Čechách do okupace* nebyli ale pěstouni vybíráni podle svých kvalit, ale často podle toho, kdo byl „nejlacinější“, kdo přijal dítě do své péče na základě obrácené „dražby“ za co nejnižší finanční příspěvek. Dítě pak žilo v podmínkách „tvrdých srdcí“, kde si muselo svůj denní chléb odpracovat.⁷⁰³

Koncem 19. století vznikaly snahy o reformu tohoto systému. Zákon č. 62/1901 Sb. ř.z. přikázal dávat část přebytků sirotčích pokladen (zřízené u okresních soudů) k účelům zaopatření a výchovy dětí osiřelých, opuštěných a zanedbaných. Tak byly založeny zemské sirotčí fondy v Čechách, na Moravě a ve Slezsku a budována soustavná péče o tyto děti (individuální péče pěstounů, ústavy, soukromé organizace a soukromá zařízení pro děti). Od roku 1904 vznikají okresní komise pro péči o mládež jako skupiny osob schopných a ochotných spolupracovat se samosprávnými orgány při poskytování pomoci těmto dětem z prostředků sirotčího fondu. Přijímaly patronaci nad potřebnými dětmi a staraly se o různé potřeby dětí. Skupinka osob „dobré vůle“ vytvořila v roce 1908 Českou zemskou komisi pro péči o mládež při Zemské školní radě.⁷⁰⁴

Po vzniku samostatné Československé republiky se z okresních komisí péče o mládež staly okresní péče o mládež a ze zemských komisí zemská ústředí péče o mládež. Veřejná sociální správa byla organizována tak, aby dobrovolná sociální péče vytvářela odbornou síť pro všechny různé oblasti sociální péče a aby tak docházelo k specializaci. Okresní péče o mládež tvořily organizační střediska dobrovolné péče o mládež v okresech a ostatní sdružení a zařízení k nim byla přiřčena jako zařízení sdružená. Činnost okresních péčí zahrnovala také právní ochranu a pomoc dětem nemanželským, osiřelým, dětem z rozvedených manželství, pomoc opuštěným a ohroženým dětem odkázaným na cizí péči, pomoc dětem ohroženým ve vlastních rodinách, prázdninové pobyty, zotavovny, pomoc mladistvým delikventům, péče o dorost, poradny pro volbu povolání, útulky pro nezaměstnaný dorost. Podstatná část této činnosti se zakládala na dobrovolné bezplatné angažovanosti občanů, postupně přicházeli kvalifikovaní sociální pracovníci.⁷⁰⁵

⁷⁰² *Ibid.*, s. 9-10.

⁷⁰³ C. Stejskal, *Rozvoj péče o mládež v Čechách do okupace*, Krajský pedagogický ústav v Plzni 1969, in: F. Brabenec, *Historický vývoj sociálně-právní ochrany dětí*. In: V. Novotná, E. Burdová, F. Brabenec, *Zákon o sociálně právní ochraně dětí. Komentář*, s. 10.

⁷⁰⁴ F. Brabenec, *Historický vývoj sociálně-právní ochrany dětí*. In: V. Novotná, E. Burdová, F. Brabenec, *Zákon o sociálně právní ochraně dětí. Komentář*, s. 10-11.

⁷⁰⁵ *Ibid.*, s. 11-12.

Okresní péče o mládež mohla být také pověřena poručenským soudem výkonem poručenství nezletilých, aby se účinným způsobem hájila práva a zájmy poručenců. Upravoval to zákon č. 256/1921 Sb., „o ochraně dětí v cizí péči a dětí nemanželských“, a vládní nařízení č. 20/1930 Sb., které bylo jeho prováděcím předpisem. Ochrana byla poskytována dětem do věku 14 let. Z dalších zákonů, souvisejících se sociálně-právní ochranou dětí v této době, lze zmínit zákon č. 117/1927 Sb., „o cikánských dětech“, zákon č. 4/1931 Sb. „na ochranu osob oprávněných požadovat výchovu, výživu a zaopatření“ a vládní nařízení č. 334/1938, „o hromadném poručenství“.⁷⁰⁶

V Praze byl v roce 1924 zřízen Ústřední sociální sbor a Ústřední sociální úřad a v jednotlivých obvodech pak místní sbory a místní úřadovny. Při Ústředním sociálním sboru pracovala komise péče o mládež, která měla poskytovat veškerou pomoc a prostředky potřebným dětem, rozhodovat o hmotném zaopatření dětí v pěstounské péči, v „koloniích“ i v ústavěch a vykonávat nad nimi dozor, zajišťování prázdninových pobytů, pořizování a udržování hřišť.⁷⁰⁷

Pod vlivem událostí „Mnichova“ bylo mnoho dětí z dětských domovů a jiných ústavů přemístěno do vnitrozemí. Rozvoj působení v péči o opuštěné a potřebné děti se zastavil. *Politické a společenské poměry* poznamenaly vývoj ochrany dětí i po válce, zvláště pak po únoru 1948. Úkoly péče o mládež přešly na základě zákona č. 48/1947 Sb. na okresní a zemské národní výbory. Tento zákon zrušil všechny spolky péče o mládež. Dne 1. ledna 1950 nabyl účinnosti zákon č. 265/1949 Sb., „o právu rodinném“, který upravoval nově pouze osvojení a poručnictví, a neupravoval náhradní péči o děti. Poplatný politické ideologii byl i zákon č. 69/1952 Sb., „o sociálně-právní ochraně mládeže“, který stavěl na představách, že zavedením tehdejších politických, sociálních a hospodářských poměrů odpadnou automaticky všechny příčiny, které vedou k tomu, aby se dětem poskytovala ochrana, a to hlavně před ohrožením, která se vyskytují v rodinách, protože všichni rodiče jsou přece odpovědní vůči svým dětem. Zákon zřídil při okresních („lidových“) soudech úřadovny ochrany mládeže, sociálně-právní ochrana spadala pod resort spravedlnosti a tyto úřadovny byly spíše pomocnými orgány soudů, než výkonnými orgány vlastní preventivní a sociálně výchovné sociální práce. Zákon definoval sociálně-právní ochranu jako výkon hromadného poručenství a opatrovnictví, jako zvláštní ochranu dětí, které nejsou v péči svých rodičů, jako činnost poradní a pomocnou. Zájem vystihuje § 9 tohoto zákona, že je-li třeba dítě svěřit do péče

⁷⁰⁶ *Ibid.*, s. 12; M. Hrušáková/Z. Králíčková, *České rodinné právo*, s. 27.

⁷⁰⁷ F. Brabenec, *Historický vývoj sociálně-právní ochrany dětí*. In: V. Novotná, E. Burdová, F. Brabenec, *Zákon o sociálně právní ochraně dětí. Komentář*, s. 12.

nahrazující péči rodičů, bude umístěno zásadně do *péče kolektivní*; jinak že lze dítě umístit jen v rodině, která skýtá záruku, že bude dítě vychováváno v *lásce k lidově demokratickému státu*, a která je schopna mu poskytnout prostředí příznivé po všech stránkách pro jeho rozvoj, a to zpravidla u toho, kdo dítě osvojí.⁷⁰⁸

Zákon z roku 1952 zůstal závazný, vládním nařízením č. 73/1956 Sb. však byly zrušeny úřadovny ochrany mládeže a jejich působnost byla přenesena znovu na výkonné orgány národních výborů; ústředním orgánem se stalo Ministerstvo školství. Uvedený zákon pak byl nahrazen zákonem č. 94/1963 Sb., „zákon o rodině“, a spolu s vládním nařízením č. 59/1964 Sb., „o úkolech národních výborů při péči o děti“, představoval na dlouhou dobu hlavní normu sociálně-právní ochrany dětí.⁷⁰⁹

O situaci v této oblasti péče o dítě v době totalitního režimu v Československu svědčí i J. Dunovský: „po roce 1948 z důvodů ideologických (socialismus nemá žádné sociální problémy) i politických (sociální péče je věcí minulosti) byl tento systém rozrušen a pak zlikvidován“.⁷¹⁰ Stejný autor dodává v souvislosti se sexuálním zneužíváním dětí toto: „v bývalém Československu ... díky ideologickým předsudkům předchozího režimu u nás (socialismus nemá žádné sociální problémy) jsme se nemohli této problematice věnovat, až na dětského lékaře. Ten v rámci komplexní pediatrické péče zaznamenával i tuto problematiku a pokoušel se ji řešit (pokud byl dostatečně orientovaný v péči o dítě a ochraně jeho zdraví). Zde sociální aspekt jeho činnosti nebylo možno pominout. Tak se podařilo rozvíjet sociální pediatrii i v této oblasti. Vlastně se stala základnou pro řešení těchto otázek – a to i za cenu medikalizace sociálního problému v naší zemi“.⁷¹¹

Úmluva o právech dítěte jako mezinárodně-smluvně-právní lidskoprávní dokument tvoří právě kvůli svému právnímu charakteru ujednání rámec vysoké závaznosti pro *sociálně-politické* a *sociálně-pedagogické jednání*. Články Úmluvy se mohou v této souvislosti rozdělit do pěti skupin:

- definice dětství a zásady (čl. 1-3);
- práva při vyrůstání (čl. 5-11);
- občanská práva (čl. 12-17; 31);
- práva na ochranu ve zvláštních životních situacích a před špatným zacházením a vykořisťováním (čl. 18-30; 32-40);

⁷⁰⁸ *Ibid.*, s. 12-13; srov. M. Hrušáková/Z. Králíčková, *České rodinné právo*, s. 27.

⁷⁰⁹ *Ibid.*, s. 14; srov. *ibid.*, s. 27.

⁷¹⁰ J. Dunovský a kol., *Sociální pediatrie*, s. 46.

⁷¹¹ J. Dunovský, *Komerční sexuální zneužívání dětí v ČR na přelomu tisíciletí*. In: *Komerční sexuální zneužívání dětí. Násilí na dětech*, s. 10.

- procedurální předpisy (čl. 4; 41-54).⁷¹²

Smysl Úmluvy se projevuje i v *Zákoně o sociálně - právní ochraně dětí*, který staví na zásadách, jež respektují ústavní principy upravené Ústavou České republiky, Listinou základních práv a svobod a Úmluvou o právech dítěte. Mezi tyto zásady patří také odpovědnost státu za ochranu dětí před tělesným nebo duševním násilím, za ochranu jejich *zdravého fyzického, psychického a mravního vývoje* při plném respektování rodičů jako nositelů rodičovské zodpovědnosti, nejsou-li práva nebo vývoj dítěte ohroženy.

Zejména v souvislosti s Ženevskou deklarací práv dítěte z roku 1924, s Všeobecnou deklarací lidských práv z roku 1948, s Deklarací práv dítěte z roku 1959, s Úmluvou o právech dítěte z roku 1989, s článkem 10 Ústavy České republiky, s článkem 32 Listiny základních práv a svobod České republiky a s Doporučením Rady Evropy 1286 (96) o Evropské strategii pro děti představuje sociálně-právní ochrana dítěte - jako součást celkové ochrany dítěte a jako jedna z oblastí právních předpisů na ochranu dítěte a zabezpečování jeho práv - zajištění práva dítěte na život, na jeho příznivý vývoj, na rodičovskou péči a řádnou výchovu, na identitu dítěte, na svobodu myšlení, svědomí a náboženství, na vzdělání, zahrnuje také ochranu dítěte před jakýmkoli tělesným či duševním násilím, před syndromem CAN, včetně formy komerčního sexuálního zneužívání dětí, celkově tedy ochranu určitého souboru práv a oprávněných zájmů dítěte, včetně působení směřujících k obnovení narušených funkcí rodiny. Určuje tak vztah demokratického státu a jeho orgánů a organizací k rodině a k výkonu rodičovské zodpovědnosti, resp. Zákon č. 359/1999 Sb. v platném znění jako kompetenční zákon určuje povinnosti orgánů a organizací při ochraně dětí a upravuje součinnost v sociálně právní ochraně dítěte.⁷¹³

Sociálně-právní ochrana dětí je vymezena v Zákoně č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění zákona č. 257/2000 Sb. a zákona č. 272/2001 Sb., v části první „úvodní ustanovení“ podle § 1 v doslovném znění takto:

„(1) Sociálně-právní ochranou dětí (dále jen sociálně-právní ochrana) se rozumí zejména

- a) ochrana práv dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu,*
- b) ochrana oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění,*
- c) působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny.*

(2) Nedotčeny zůstávají zvláštní právní předpisy, které upravují též ochranu práv

⁷¹² V. Lenhart, *Pädagogik der Menschenrechte*, s. 137.

⁷¹³ V. Novotná, E. Burdová, F. Brabenec, *Zákon o sociálně právní ochraně dětí. Komentář, 2. aktualizované a doplněné vydání*, s. 18; P. Hanuš, M. Lainová, H. Halfarová (lektori), *Děti a jejich práva, II. blok, Zákon o sociálně-právní ochraně dětí*, www.detskaprava.cz/soubory/2_blok.ppt, s. 11-12.

a oprávněných zájmů dítěte“.⁷¹⁴

V souladu s čl. 1 Sdělení č. 104/1991 Sb., o Úmluvě o právech dítěte, s § 8 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění zákona č. 509/1991 Sb., se v souvislosti s článkem 1 Úmluvy o právech dítěte pro účely tohoto zákona dítětem rozumí nezletilá osoba; část druhá *základní zásady sociálně-právní ochrany* hned ve svém prvním ustanovení, tedy v § 5, uvádí: „*Předním hlediskem sociálně-právní ochrany je zájem a blaho dítěte*“.⁷¹⁵ Tím toto ustanovení „upravuje základní princip sociálně-právní ochrany v tom smyslu, že základním a rozhodujícím hlediskem při činnosti všech orgánů sociálně-právní ochrany dětí nebo jiných subjektů, které se dítětem zabývají nebo řeší jeho problémy, je zájem dítěte a jeho blaho. Zájem dítěte pak nelze nikdy podřazovat zájmům jiným, jako jsou např. zájmy rodičů, rodiny, jiných osob, státu apod.“.⁷¹⁶ Jako související předpisy a mezinárodní dokumenty lze uvést například čl. 10 Ústavy, čl. 32 Listiny, Preambuli a čl. 3 Úmluvy o právech dítěte, Úmluvu o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení.⁷¹⁷

V § 6 odst. 1 - v souladu s Úmluvou o právech dítěte z roku 1989, se Světovou deklarací o přežití, ochraně a rozvoji dětí z roku 1990, se sdělením č. 14/2000 Sb. m.s., o Evropské sociální chartě, se sdělením č. 132/2000 Sb. m.s., o přijetí Evropské úmluvy o osvojení dětí z roku 1967, se sdělením č. 47/2000 Sb. m.s., o přijetí Evropské úmluvy o právním postavení dětí narozených mimo manželství z roku 1975, se sdělením č. 66/2000 Sb. m.s., o přijetí Evropské úmluvy o uznávání a výkonu rozhodnutí o výchově dětí a obnovení výchovy dětí z roku 1980, se sdělením č. 54/2001 Sb. m.s., o přijetí Evropské úmluvy o výkonu práv dětí z roku 1996, s Doporučením Rady Evropy R 2 (1993) o medikosociálních aspektech zneužívaných dětí, s Akčním plánem proti komerčně zaměřenému sexuálnímu zneužívání dětí z roku 1996 - se stanovuje, že

„Sociálně- právní ochrana se zaměřuje zejména na děti,

a) jejichž rodiče

1. zemřeli,

2. neplní povinnosti plynoucí z *rodičovské zodpovědnosti*, nebo

3. nevykonávají nebo zneužívají práva plynoucí z *rodičovské zodpovědnosti*;

b) které byly svěřeny do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče, pokud tato osoba neplní

⁷¹⁴ In: *ibid.*, s. 17.

⁷¹⁵ *Ibid.*, s. 19, 23.

⁷¹⁶ V. Novotná, E. Burdová, F. Brabenec, *Zákon o sociálně právní ochraně dětí. Komentář, 2. aktualizované a doplněné vydání*, s. 23; srov. P. Hanuš, M. Lainová, H. Halfarová (lektoři), *Děti a jejich práva, II. blok, Zákon o sociálně-právní ochraně dětí*, www.detskaprava.cz/soubory/2_blok.ppt, s. 14-15; J. Dunovský, *Komerční sexuální zneužívání dětí v ČR na přelomu tisíciletí*, *Praktický lékař* 82, č. 6, 2002, s. 311.

⁷¹⁷ V. Novotná, E. Burdová, F. Brabenec, *Zákon o sociálně právní ochraně dětí. Komentář, 2. aktualizované a doplněné vydání*, s. 23.

povinnosti plynoucí ze svěřeni dítěte do její výchovy;

- c) které vedou zahálčivý nebo *nemravný život* spočívající zejména v tom, že zanedbávají školní docházku, nepracují, i když nemají dostatečný zdroj obživy, požívají alkohol nebo návykové látky, žijí se *prostitucí*, spáchaly trestný čin nebo, jde-li o děti mladší než patnáct let, spáchaly čin, který by jinak byl trestným činem, opakovaně nebo soustavně páchají přestupky nebo jinak ohrožují občanské soužití;
- d) které se opakovaně dopouští útěků od rodičů nebo jiných fyzických nebo právnických osob odpovědných za výchovu dítěte;
- e) na kterých byl spáchán trestný čin ohrožující život, zdraví, jejich *lidskou důstojnost, mravní vývoj* nebo jmění, nebo je podezření na spáchání takového činu, pokud tyto skutečnosti trvají po takovou dobu nebo jsou takové intenzity, že nepříznivě ovlivňují vývoj dětí nebo jsou anebo mohou být příčinou nepříznivého vývoje dětí⁷¹⁸.

Mezi tyto demonstrativně vymezené okruhy dětí patří také dětské oběti či nezletilí pachatelé komerčního sexuálního zneužívání dětí a ohrožené či narušené děti, které vzhledem k tomuto fenoménu potřebují zvýšenou ochranu a pomoc.

Současný, k připomínkám předložený, návrh změny Zákona o sociálně-právní ochraně dětí rozšiřuje tento paragraf o nová písmena f) a g) v tomto znění:⁷¹⁹

- „f) které jsou opakovaně umístovány na základě žádostí rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu dítěte do zařízení zajišťujících nepřetržitou péči o děti;
- g) které jsou ohrožovány násilím mezi rodiči nebo jinými osobami odpovědnými za výchovu dítěte, popřípadě násilím mezi dalšími fyzickými osobami“.

V kontextu komerčního sexuálního zneužívání dětí by to znamenalo dle písmena f) větší pozornost věnovanou dětem z dětských domovů či jiných ústavů, které patří k častým obětem, a podle písmena g) větší citlivost vůči domácímu násilí, které se může sexualizovat, a zasáhnout i děti.

Protože bývá porušování práv dětí, zejména dětí nízkého věku, jež se nemohou bránit, včetně syndromu CAN a jeho komerčních forem, často dlouho skryto také proto, že nedochází k jejich oznámení, když se ti, kdo se o tom dozví, obávají po oznámení útoku pachatelů, různých výslechů, zakotvuje § 7 Zákona o sociálně-právní ochraně dětí v souvislosti například s články 10, 12 a 32 Listiny, s Doporučením Rady Evropy č. R 2 (93) o medikosociálních aspektech zneužívaných dětí „oprávnění každého *upozornit* rodiče na závadné chování jejich

⁷¹⁸ *Ibid.*, s. 23-24; srov. P. Hanuš, M. Lainová, H. Halfarová (lektori), *Děti a jejich práva, II. blok, Zákon o sociálně-právní ochraně dětí*, www.detskaprava.cz/soubory/2_blok.ppt, s. 15-16.

⁷¹⁹ http://www.mpsv.cz/files/clanky/5878/SPO-navrh_zakona.pdf.

děti a také oprávnění každého upozornit kterýkoliv z orgánů sociálně-právní ochrany na skutečnost, že došlo k porušení nebo zneužití rodičovské zodpovědnosti, na skutečnost, že jde o další situace, které děti ohrožují nebo narušují“.⁷²⁰

V souladu s článkem 32 Listiny, články 3, 12, 19 a 20 Úmluvy o právech dítěte, se sdělením č. 54/2001 Sb. m.s., o přijetí Evropské úmluvy o výkonu práv dětí z roku 1996, zajišťuje § 8 Zákona o sociálně-právní ochraně dětí dítěti právo, aby se obrátilo v případě potřeby na příslušné orgány a zařízení sociálně-právní ochrany dětí, na některé státní orgány, na pověřené osoby a jejich zařízení s žádostí o pomoc a ochranu, a to i bez vědomí svých zákonných zástupců, a těmto osloveným orgánům z toho plyne povinnost poskytnout odpovídající pomoc.⁷²¹ To může pomoci odhalování i takových závažných situací a událostí, jakými jsou jevy spojené s komerčním sexuálním zneužíváním dětí, či jejich sociálně preventivnímu předcházení.

Zřetelně lze vnímat implikaci článku 12 Úmluvy o právech dítěte i Evropské úmluvy o výkonu práv dětí v druhém odstavci tohoto paragrafu: „Dítě, které je schopno formulovat své vlastní názory, má právo pro účely sociálně-právní ochrany tyto názory svobodně vyjadřovat při projednávání všech záležitostí, které se ho dotýkají, a to i bez přítomnosti rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu dítěte. Vyjádření dítěte se při projednávání všech záležitostí, týkajících se jeho osoby, věnuje náležitá pozornost odpovídající jeho věku a rozumové vyspělosti“.⁷²²

Již zmiňovaný návrh změny tohoto zákona doporučuje doplnit tento paragraf ještě o odstavec 3 v tomto znění: „Dítě, které je schopno s ohledem na svůj věk a rozumovou vyspělost posoudit dosah a význam rozhodnutí vyplývajících ze soudního nebo správního řízení, kterého je dítě účastníkem, nebo jde-li o jiné rozhodnutí týkající se osoby dítěte, má právo obdržet od orgánu sociálně-právní ochrany informace o všech závažných věcech týkajících se jeho osoby“.⁷²³ Jedná se o posílení participačních práv dítěte se snahou dítě takto chránit před manipulací, svévolí a zastrahováním. Tomu odpovídá povinnost orgánu sdělit příslušné informace.

V souvislosti s články 10, 12 a 32 Listiny zakotvuje § 10 zákona o sociálně-právní ochraně dětí obcím povinnost sledovat, zda děti nenavštěvují prostory, které je z hlediska jejich vývoje

⁷²⁰ V. Novotná, E. Burdová, F. Brabenec, *Zákon o sociálně právní ochraně dětí. Komentář, 2. aktualizované a doplněné vydání*, s. 26-27; srov. P. Hanuš, M. Lainová, H. Halfarová (lektoři), *Děti a jejich práva, II. blok, Zákon o sociálně-právní ochraně dětí*, www.detskaprava.cz/soubory/2_blok.ppt, s. 16.

⁷²¹ *Ibid.*, s. 27-28; *ibid.*, s. 17.

⁷²² In: V. Novotná, E. Burdová, F. Brabenec, *Zákon o sociálně právní ochraně dětí. Komentář, 2. aktualizované a doplněné vydání*, s. 27.

⁷²³ http://www.mpsv.cz/files/clanky/5878/SPO-navrh_zakona.pdf.

a výchovy ohrožují, a spolupracovat s rodiči, aby plnili povinnosti, jež vyplývají z rodičovské zodpovědnosti.⁷²⁴

Návrh změny tohoto zákona chce mimo jiné v tomto paragrafu jako odstavec 5 doplnit povinnost zdravotnického zařízení, aby v případě podezření na syndrom CAN zaslalo obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností dotazník s příslušným záznamem.⁷²⁵

K dosavadnímu sledování dětí, které jsou ohroženy syndromem CAN, nebo na nichž byl spáchán trestný čin či přestupek, nebo je podezření, že je či byl spáchán, slouží zvláštní rejstříky vedené orgány sociálně-právní ochrany dětí v rámci obecních úřadů s rozšířenou působností, kde se evidují základní osobní údaje o dítěti, o trestném činu a jeho oznamovateli a přijatá opatření, a to podle Instrukce Ministerstva práce a sociálních věcí č.j. 21-12242/2000 ze dne 15. března 2003, jež právě stanoví rozsah evidence dětí a obsah spisové dokumentace o dětech vedené orgány sociálně-právní ochrany dětí. Schvalovacím řízením Ministerstva práce a sociálních věcí prochází inovovaný statistický systém, který má sledovat počet nahlášených případů (pohlaví a věk), oznamovatele, sociální prostředí dítěte (úplná, neúplná nebo náhradní rodina, ústavní péče), přijatá opatření, dopad na dítě, zneužívající osobu a její postih, tedy, jak je již z toho patrné, údaje v rámci syndromu CAN. Vzhledem k reformě veřejné správy je v Národním plánu boje proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí stanoven úkol „postupně plošně zavést monitoring dětí postižených syndromem CAN včetně případů komerčně sexuálně zneužívaných dětí v záznamech sociálně-právní ochrany; dále propracovat systém mezirezortní spolupráce na místní úrovni při řešení jednotlivých případů“.⁷²⁶

Povinnost péče o děti vyžadující zvýšenou pozornost je v souvislosti s článkem 32 odst. 1 Listiny uložena podle § 31 Zákona o sociálně-právní ochraně dětí obcím a znamená především sociálně preventivní aktivity, aplikaci metod sociální práce a nezbytnou spolupráci s rodiči a dalšími subjekty, které se věnují dětem: „Péče o děti uvedené v § 6 odst. 1 spočívá v poskytování pomoci při překonávání nepříznivých sociálních podmínek a výchovných vlivů, s cílem umožnit jim začlenění do společnosti, včetně začlenění pracovního.“ V souvislosti s tímto ustanovením a s článkem 32 odst. 4 Listiny je i následující § 32, který stanoví v odst. 1 obcím povinnost, aby věnovaly pozornost dětem z rodin s nízkou sociální úrovní (písmeno d), aby zabraňovaly pronikání nepříznivých sociálních a výchovných vlivů

⁷²⁴ V. Novotná, E. Burdová, F. Brabenec, *Zákon o sociálně právní ochraně dětí. Komentář, 2. aktualizované a doplněné vydání*, s. 29-31.

⁷²⁵ http://www.mpsv.cz/files/clanky/5878/SPO-navrh_zakona.pdf.

⁷²⁶ *Zpráva o plnění Národního plánu boje proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí a jeho aktualizace na další období*, MV ČR, odbor bezpečnostní politiky, Praha 2004, s. 16-17.

mezi ostatní skupiny dětí (písmeno e), a v odst. 2 obcím s rozšířenou působností, aby pomáhaly dětem překonat problémy, které mohou vést k negativním projevům v jejich chování (písmeno e).⁷²⁷

V kontextu komerčního sexuálního zneužívání dětí jde o povinnost řešit hlavní příčiny, chránit tedy děti před zatažením do forem komerčního sexuálního zneužívání dětí a poskytovat odpovídající pomoc obětem těchto činů při resocializaci a opětovném začleňování do společnosti.

Může se tak předcházet i zvýšenému riziku tzv. *transgeneračního přenosu*, kdy sexualizované násilí na dětech páchané v rodině vede v tomto případě k modelování obdobných vzorců chování a následně i jejich aplikaci v roli dítěte, ale později také v roli rodiče, vychovatele.⁷²⁸

Narůstající výskyt a vědomí závažnosti syndromu CAN, včetně jeho komerčních forem, odráží i návrh změny Zákona o sociálně-právní ochraně dítěte, který zamýšlí doplnit konkrétní povinnosti komise pro sociálně-právní ochranu dětí v § 38 odstavci 2 skrze další písmena b) až d) v tomto znění:

- „b) vypracovává sociálně preventivní programy na ochranu týraných, zneužívaných a zanedbávaných dětí a zajišťuje projednání jednotlivých případů týraných, zneužívaných a zanedbávaných dětí v komisi,
 - c) určuje důležitost uskutečňování opatření v oblasti ochrany dětí před sociálně patologickými jevy a připravuje programy péče o problémové skupiny dětí,
 - d) na žádost starosty posuzuje jednotlivé případy provádění sociálně-právní ochrany“;
- v odstavci 3 se navrhuje vložit tuto novou větu: „U předsedy komise se nevyžaduje prokazování zvláštní způsobilosti v oblasti sociálně-právní ochrany dětí“.⁷²⁹

Aktualizovaný Národní plán boje proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí navrhuje iniciovat ustanovení specialisty na problematiku sociálně-právní ochrany dítěte, zejména dětí zasažených syndromem CAN, při obecních úřadech s rozšířenou působností, kde tato funkce ještě nebyla zřízena. Svůj návrh opírá o to, že postupem reformy veřejné správy došlo k oslabení personálního zajištění problematiky sociálně-právní ochrany dítěte, když si v únoru 2003 provedlo Ministerstvo práce a sociálních věcí šetření, při němž se ukázalo, že je problematika syndromu CAN zajišťována na úřadech obcí s rozšířenou působností ve 20 %

⁷²⁷ V. Novotná, E. Burdová, F. Brabenec, *Zákon o sociálně právní ochraně dětí. Komentář, 2. aktualizované a doplněné vydání*, s. 97-98.

⁷²⁸ P. Hanuš, M. Lainová, H. Halfarová (lektori), *Děti a jejich práva, II. blok, Zákon o sociálně-právní ochraně dětí*, www.detskaprava.cz/soubory/2_blok.ppt, s. 23.

⁷²⁹ http://www.mpsv.cz/files/clanky/5878/SPO-navrh_zakona.pdf.

specializovaným pracovníkem, v 75 % sociálními pracovníky v rámci svých přidělených obvodů a v 5 % případů kurátorem pro mládež.⁷³⁰

V návaznosti na tyto povinnosti a možnosti pomoci a péče je třeba uvést § 42 *zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc*:

„(1) Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc poskytují ochranu a pomoc dítěti, které se ocitlo bez jakékoliv péče nebo jsou-li jeho život nebo příznivý vývoj vážně ohroženy, jde-li o dítě tělesně nebo duševně týrané nebo zneužívané anebo o dítě, které se ocitlo v prostředí nebo situaci, kdy jsou závažným způsobem ohrožena jeho základní práva. Ochrana a pomoc takovému dítěti spočívá v uspokojování základních životních potřeb, včetně ubytování, a v zajištění lékařské péče zdravotnickým zařízením, psychologické a jiné obdobné péče.“⁷³¹ Návrh zákona zde předkládá velký rozsah změn a zejména doplnění, chce například v citovaném odstavci za slova „ohroženy“ vložit „anebo ocitlo-li se dítě bez péče přiměřené jeho věku“; dále vložit nové odstavce 2 až 6:

„(2) Dítě se umísťuje v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc na základě rozhodnutí soudu, žádosti obecního úřadu obce s rozšířenou působností, žádosti zákonného zástupce dítěte, žádosti dítěte“.⁷³²

Dále jsou navrhována ustanovení spojená s dalšími podmínkami umístění dítěte do tohoto zařízení, jako jsou smluvní náležitosti, služby poskytované zařízením, údaje evidované o dítěti, nutné prostory zařízení, finanční záležitosti.⁷³³

V souvislosti s čl. 20 Listiny a s dalšími ustanoveními tohoto zákona, zejména s § 38 a částí čtvrtou *zařízení sociálně-právní ochrany* počítá zákon s činnostmi, které mohou nestátní subjekty jako pověřené osoby vykonávat v oblasti sociálně-právní ochrany, a taxativně je vymezuje v § 48 *výkon sociálně-právní ochrany pověřenými osobami* páté části *poskytování sociálně-právní ochrany pověřenými osobami*.⁷³⁴ V poznámce autorů se k tomu uvádí: „Účast občanů na správě věcí veřejných je jedním z atributů občanské společnosti. S účastí občanů na výkonu sociálně-právní ochrany, ať už přímo nebo prostřednictvím subjektů, v nichž se

⁷³⁰ Zpráva o plnění Národního plánu boje proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí a jeho aktualizace na další období, MV ČR, odbor bezpečnostní politiky, Praha 2004, s. 16-17.

⁷³¹ In: V. Novotná, E. Burdová, F. Brabenec, *Zákon o sociálně právní ochraně dětí. Komentář, 2. aktualizované a doplněné vydání*, s. 117.

⁷³² http://www.mpsv.cz/files/clanky/5878/SPO-navrh_zakona.pdf.

⁷³³ *Ibid.*

⁷³⁴ V. Novotná, E. Burdová, F. Brabenec, *Zákon o sociálně právní ochraně dětí. Komentář, 2. aktualizované a doplněné vydání*, s. 129-130; srov. K. Koldinská, *Sociálně-právní ochrana*. In: I. Tomeš a kol., *Sociální správa, Portál*, Praha 2002, s. 152-153.

občané sdružují, počítá i zákon“.⁷³⁵ Jeden z autorů končí svou statí v úvodu této publikace těmito slovy: „Kterýkoli zákon, byť sebelépe sepsaný, především pak zákon upravující vztahy mezi lidmi, zůstává mrtvou literou, není-li naplněn lidským jednáním, lidským činem. Tak i sociálně-právní ochrana dětí vyžaduje ke svému naplnění lidské jednání, osobní zaujatost, angažovanost a obětavost těch, kteří ji budou vykonávat. Zvláště slouží-li k ochraně těch nejmenších, bezbranných a odkázaných na druhé, bez kterých si sami nedokáží pomoci. Není snad nadsázkou uvést, že jejich práce má být vedena vyšším principem mravním, za niž odpovídají především svému svědomí“.⁷³⁶

Adresáty vzdělávání o lidských právech nemají být teprve dospělí, ale už co možná nejdříve a přiměřeně podle věku dětí. Jednak z důvodu prevence sociálně-patologických jevů jako je komerční sexuální zneužívání dětí a ochrany před nimi, jednak kvůli holistickému uskutečňování lidské osoby dítěte a jeho účasti na spoluutváření společnosti a světa v dětském i potom v dospělém věku, také z důvodu respektování a uznávání práv druhých a splňování z toho plynoucích povinností a odpovědností. Dítě má právo na vzdělání o lidských právech. Pěkně to demonstruje projekt EU *Dětská práva* vytvořený Nadací naše dítě, který děti seznamuje pomocí ilustrovaných listů v kombinaci s textem dětského psychologa Jiřího Kovaříka o právech dítěte a právech druhých lidí na základě jednotlivých článků Úmluvy o právech dítěte. Dokládá to již úvodní list dokumentu, jenž je nadepsán *I děti mají svá práva* a oslovuje děti takto: „Máš právo využívat všech svých práv. Máš svá práva, i když jsi dítě. Práva zajišťují každému člověku spravedlivé zacházení. Každý člověk má svá práva – ty, tví rodiče, sourozenci, příbuzní, sousedé, přátelé. Všichni lidé na celém světě.“ V souvislosti s komerčním sexuálním zneužíváním dětí je možno ještě zmínit list 17, který dítěti sděluje, že má právo na život v bezpečí, právo na ochranu před násilím a špatným zacházením: „Ano, je to tak – máš právo na život v bezpečí. A také právo na ochranu před násilím a špatným zacházením. A stejná práva mají i ostatní. Tvou povinností je toto právo uznat a chránit. Ani ty nesmíš s druhými špatně zacházet či je zneužívat.“⁷³⁷ Podobné výukové materiály jsou pak připraveny i pro rodiče a pedagogy.⁷³⁸

Úmluva o právech dítěte se tak stále více stává vztahovým bodem a klíčovým textem pro vzdělávání v oblasti lidských práv, často také ve spojení s Všeobecnou deklarací lidských práv. Jako spojovací bod slouží často právo na vzdělání. Článek 29 Úmluvy o právech dítěte

⁷³⁵ *Ibid.*, s. 130.

⁷³⁶ *Ibid.*, s. 15.

⁷³⁷ *Dětská práva, Víím, co smím?* Nadace naše dítě, Portál, Praha 2002.

⁷³⁸ Srov. <http://www.detskaprava.cz/prava/pdf/4.pdf>.

obsahuje právě shrnutí práva na vzdělání a na vzdělání v oblasti lidských práv: „1. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, se shodují, že výchova dítěte má směřovat k:

rozvoji osobnosti dítěte, jeho nadání a rozumových i fyzických schopností v co nejširším objemu;

výchově zaměřené na posilování úcty k lidským právům a základním svobodám, a také k zásadám zakotveným v Chartě OSN.“⁷³⁹

Úmluva o právech dítěte zavazuje smluvní státy také k tomu, aby seznamovaly děti a dospělé s právy dětí, aby umožňovaly dětem prosazování jejich práv: „Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, se zavazují s využitím odpovídajících prostředků široce informovat o zásadách a ustanoveních této úmluvy jak mezi dospělými, tak mezi dětmi“.⁷⁴⁰

Právě děti jsou *prvními nositeli lidských práv a prvními adresáty vzdělávání v oblasti lidských práv*. „Totiž jen tehdy, když už děti rozvíjejí vědomí svých práv, mohou dospělí vnímat v dostatečné míře jejich lidská práva! Jen když už děti prožívají, že jejich svobody a práva mají hranice u svobod a práv těch druhých, nebudou jako dospělí špatně rozumět lidským právům jako nějakému exkluzivnímu oprávnění. Jen když už děti zakusí, že Ali a Shula sice jinak vypadají, ale nemají menší hodnotu než Julia a Markus, snadněji praktikují jako dospělí uznání a toleranci.“⁷⁴¹

Práva dětí také dovolují stavět most solidarity k těm dětem po celém světě, jejichž práva jsou porušována prostřednictvím prostituce, pornografie, obchodu s dětmi, dětské práce, války nebo mučení. Na lidských právech se dá také ukázat, jak rozdílně a nerovně se dětství utváří a že jsou děti rozličně náchylné k porušování lidských práv, podle toho, zda jsou chlapci nebo děvčata, nebo také podle své etnické, kulturní, náboženské nebo sociální příslušnosti. Na příkladu první účasti dětí na vrcholné světové konferenci o dětech se dá tematizovat otázka pravé participace a pseudoparticpance i otázka toho, které kompetence se musí určit, aby se mohlo vůbec spolurozhodovat. Již zmíněná německá nevládní organizace *Kindernothilfe* vytvořila kritéria pro možnosti a schopnosti participace, aby účast dětí na takových konferencích neupadla do alibiakce. Téma participace je možno rozšířit na obecné vnímání participačních práv a k tomu přiměřeného uschopnění. Také práva dětí jsou nedělitelná a je třeba respektovat to, že se témata práv dětí nezaměřují jen na extrémní případy – jako jsou dětská vojáci a komerční sexuální zneužívání dětí. Úmluva o právech dítěte obsahuje totiž nejen práva na ochranu, nýbrž také participační práva a cílem práv dětí je, aby se děti také

⁷³⁹ Úmluva o právech dítěte. In: *Mezinárodní dokumenty o lidských právech. Anglicky a česky*, s. 309.

⁷⁴⁰ *Ibid.*, s. 321.

⁷⁴¹ K. P. Fritzsche, *Menschenrechte. Einführung mit Dokumenten*, s. 172-173.

připravovaly později jako dospělí na vnímání lidských práv. Proto mají velkou důležitost všechny projekty, které podporují děti jako ty, kteří spolurozhodují o svém životě a spoluutvářejí ho.⁷⁴²

2.9.9 CSEC v kontextu nejhorších forem práce dětí

Mezinárodní organizace práce (ILO) prokazuje velké a také úspěšné nasazení v boji proti nejhorším formám práce dětí. Tato práce poškozují další vývoj dětí a je v každém případě ve svých tvrdých a vykořisťovatelských projevech neslučitelná s lidskou důstojností. Boj proti práci dětí je proto naléhavý cíl mezinárodní ochrany lidských práv. Protože ale také zesílené aktivity v oblasti stanovování norem, jako je provádí právě ILO, nestačí, diskutuje se, zda nespojit prosazení zákazu práce dětí s obchodními sankcemi: „Aby se dosáhlo dodržování standardu, už se dlouho diskutuje o prospěchu sociálních klauzulí, pomocí nichž mají být produkty, které byly vytvořeny prostřednictvím práce dětí, vyloučeny z obchodu. ... Ale po dosavadních zkušenostech s klauzulemi, jež už existují – třeba v oblasti Evropského společenství – je málo pravděpodobné, že dojde k automatickému spojení provinění a sankce. ... Znovu tak existuje nebezpečí, že se nevytvoří žádný mechanismus prosazení, nýbrž že budou rozhodovat (hospodářsko)politické úvahy, když půjde o reakci na porušování lidských práv“.⁷⁴³

Vícekrát zmiňovaná *Convention concerning the Prohibition and immediate Action for the Elimination of the Worst Forms of Child Labour - Úmluva č. 182 Mezinárodní organizace práce o zákazu a okamžitých opatřeních k odstranění nejhorších forem dětské práce* byla přijata 87. zasedáním Všeobecné konference Mezinárodní organizace práce dne 17. června 1999 v Ženevě a v platnost vstoupila dne 19. listopadu 2000.⁷⁴⁴ V preambuli mimo jiné uznává, že práce dětí je z velké části způsobena chudobou, že dlouhodobé řešení spočívá v trvalém hospodářském růstu, který vede k sociálnímu pokroku, zejména k zmírňování chudoby a k všeobecnému vzdělání. Odkazuje také na Úmluvu o právech dítěte z 20. listopadu 1989 a na Dodatkovou úmluvu OSN o odstraňování otroctví, obchodu s otroky a otroctví podobných zařízení a praktik z roku 1956. V článku 2 uvádí, že používá výraz *dítě*

⁷⁴² *Ibid.*, s. 173.

⁷⁴³ N. Weiß, *Weltwirtschaft, Kinderarbeit und Sozialklauseln*. In: MenschenRechtsMagazin Heft 2 / 1999, in: K. P. Fritzsche, *Menschenrechte. Einführung mit Dokumenten*, s. 124.

⁷⁴⁴ *Convention concerning the Prohibition and immediate Action for the Elimination of the Worst Forms of Child Labour. C182 Worst Forms of Child Labour Convention, 1999*, <http://www.ilo.org/ilolex/cgi-lex/convde.pl?C182>; *Übereinkommen 182. Übereinkommen über das Verbot und unverzügliche Maßnahmen zur Beseitigung der schlimmsten Formen der Kinderarbeit*, 1999, <http://www.ilo.org/ilolex/german/docs/convdsp1.htm>.

pro všechny osoby mladší 18 let, a v článku 3 vyjmenovává, co vše zahrnuje výraz „nejhorší formy práce dětí“:

- všechny formy otroctví nebo všechny otroctví podobné praktiky, jako je prodej dětí a obchod s dětmi, dlužní otroctví a nevolnictví, nucená práce a povinná práce, včetně nuceného nebo povinného rekrutování dětí pro nasazení do ozbrojených konfliktů;
- používání, zprostředkování nebo nabízení dítěte k prostituci, k výrobě pornografie nebo k pornografickým zobrazením;
- používání, zprostředkování nebo nabízení dítěte k nedovoleným činnostem, zejména k produkci drog a k obchodu s nimi ...;
- práce, která podle své přirozenosti nebo na základě okolností, za nichž se provádí, je podle očekávání škodlivá pro zdraví, bezpečnost nebo mravnost dětí.

Každý člen, jenž tuto úmluvu ratifikoval, má pak podle článku 7 odstavce 2 při zohlednění významu školního vzdělání učinit účinná opatření k odstraňování práce dětí, aby se:

- zabráňovalo používání dětí při nejhorších formách práce dětí;
- zajistila potřebná a vhodná bezprostřední podpora pro vyproštění dětí z nejhorších forem práce dětí a pro rehabilitaci a sociální znovuzачlenění;
- všem dětem, které se dostaly do nejhorších forem práce dětí, zajistil přístup k bezplatnému základnímu vzdělání, a je-li to možné a účelné, odborná příprava na povolání;
- zjišťovaly a nacházely zvláště ohrožené děti;
- vzala v potaz zvláštní situace dívek.⁷⁴⁵

Tuto Úmluvu pak doplňuje *Recommendation concerning the prohibition and immediate action for the elimination of the worst forms of child labour – Doporučení 190 ILO o zákazu a okamžité akci k odstranění nejhorších forem dětské práce*, přijaté dne 17. června 1999 na 87. zasedání Konference Mezinárodní organizace práce.⁷⁴⁶ Podle tohoto Doporučení mají mít akční programy kromě jiného za cíl chránit děti - po jejich vytažení z nejhorších forem práce – před odplatou a stanovovat rehabilitaci a sociální začlenění prostřednictvím opatření, jež se týkají tělesných a psychologických *potřeb* těchto dětí i potřeb vzdělání; zvláštní pozornost se přitom má věnovat mladším dětem, dívkám, práci potajmu, při níž jsou ohroženy zejména

⁷⁴⁵ *Ibid.*

⁷⁴⁶ *Recommendation concerning the prohibition and immediate action for the elimination of the worst forms of child labour*, <http://www.ilo.org/ilolex/docs/rec190.htm>; *Empfehlung 190 betreffend das Verbot und unverzügliche Massnahmen zur Beseitigung der schlimmsten Formen der Kinderarbeit*, Internationale Arbeitsorganisation, <http://www.ilo.org/ilolex/german/docs/rec190.htm>.

dívky, a dalším skupinám dětí, jež jsou *zranitelné* nebo mají zvláštní potřeby; vyhledávat společenství a dostávat se k nim, v nichž jsou děti vystaveny zvláštnímu riziku, a s takovými společenstvími spolupracovat (článek 2). Zejména se má brát zřetel na práci, jež děti vystavuje tělesnému, psychologickému nebo *sexuálnímu zneužívání* (článek 3 odstavec a). Státy mají shromažďovat a vyměňovat si informace o trestných činech, včetně takových, které jsou vtaženy do mezinárodní sítě, dále vypátrat a stíhat osoby, jež se účastní prodeje dětí a obchodu s dětmi nebo používání, zprostředkovávání či nabízení dětí k nedovoleným činnostem, k prostituci, k výrobě pornografie nebo k pornografickým zobrazením, a tyto pachatele registrovat (článek 11).⁷⁴⁷

2.9.10 Globální závazek s participací dětí

Druhý světový kongres proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí se konal v japonské *Jokohamě* ve dnech 17. – 20. prosince 2001. Kongresu se zúčastnilo 134 vládních delegací a 250 nevládních organizací, které společně odhlasovaly, že *Úmluva o právech dítěte* bude závazně základem závěrečného dokumentu z *Jokohamy* k ochraně dětí před komerčním sexuálním zneužíváním. Jako důležité, následné úkoly pro jednotlivé regiony a země byly mimo jiné stanoveny:

- Ratifikace Opčního protokolu o obchodu s dětmi, dětskou prostitucí a dětskou pornografií.
- Implementace Úmluvy č. 182 Mezinárodní organizace práce o odstranění nejhorších forem dětské práce.
- Schválení a realizace národního akčního plánu.
- Harmonizace odpovídajících zákonů na úrovni Evropské unie.
- Účast nevládních organizací a postižených dětí na vypracování monitorovacího systému pod kompetencí Rady Evropy.⁷⁴⁸

V oficiálním zahajovacím projevu *princezny Takamado* z pořadající země mimo jiné zaznělo, že „*i když nějaký dospělý sám děti nevykořisťuje, je vinen spolupachatelstvím tím, že se dívá stranou a připouští sexuální vykořisťování dětí. Přispívá totiž ke vzniku sociálního klimatu, v němž se mohou konat takové zločiny. Kdyby totiž neexistovala poptávka,*

⁷⁴⁷ *Ibid.*

⁷⁴⁸ *Zweiter Weltkongress gegen die kommerzielle sexuelle Ausbeutung von Kindern*, epd-Dokumentation, Nr. 19, Frankfurt am Main 2002; *2nd World Congress against Commercial Sexual Exploitation of Children*, <http://www.unicef.org/file:///Yokohama%20Congres.htm>; Z. Karabec, *II. světový kongres proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí*, Kriminallistika. Čtvrtletník pro kriminallistickou teorii a praxi, ročník XXXV 2/2002, http://www.mvcr.cz/casopisy/kriminallistika/2002/02_02/karabec.html.

nevyplatilo by se také starat se o nabídku.“ Pak přirovnala dětské oběti komerčního sexuálního zneužívání k obětem terorismu, který je rovněž organizovaným systémem násilí a zastrašování, jenž vyvolává stav strachu a podrobení; vyzvala proto k boji za ochranu práv dětí a k celkové spolupráci s důrazem na to, že nejdůležitější je přece jedinec.⁷⁴⁹

Předsedkyně ECPAT International Jo de Linde ve své zahajovací řeči uvedla, že „se v naší světové společnosti dětem připisuje více rolí: jako budoucnost národa, jako potenciální konzumenti a zákazníci nebo jako objekty investice se ‚skoro‘ garantovaným ziskem. Ačkoli je přirozeně správné to, že děti patří do budoucnosti a že představují důležitý faktor pro sociální a hospodářský rozvoj země, jsou ale především lidské bytosti; neocenitelné bytosti s právem na péči, ochranu, výchovu, povzbuzení a na to, aby mohly uskutečňovat samy sebe.“ Dále řekla, že tento kongres nabízí příležitost, aby se komerční sexuální zneužívání dětí potíralo ve všech jeho formách, protože jsou děti jako lidské bytosti budoucností, protože je pro děti nepřijatelné, aby se s nimi takto zacházelo, a protože na světě existuje dostatek lidí, kteří jsou přesvědčeni o tom, že se proti tomu může něco dělat.⁷⁵⁰

Kongresu se účastnily také děti i jako zástupci každého dítěte, které bylo a je sexuálně vykořisťováno, jako součást angažovanosti proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí, jež může a chce bojovat svým vlastním způsobem ve spolupráci s dospělými. Tyto děti byly toho mínění, že by se mělo v budoucnu věnovat méně energie na diskuse a více na provádění konkrétních opatření, a navrhly tato zlepšení:

Aby byly děti účastny plánování, které se týká dětí.

Aby se zajistilo, že budou děti uschopněny k tomu, aby se účastnily plánování, realizování, dohledu a vyhodnocování aktivit, které se jich týkají.

Aby se mohly vyjádřit a podílet na rozhodovacích procesech.

Aby zakusily od dospělých a jiných dětí podporu.

Aby se dětem zajistilo bezpečné a podpůrné prostředí.

Dokonce z úst těchto zástupců zaznělo, že „se *nemůže komerční sexuální zneužívání dětí odstraňovat, pokud nejsou zajištěny přežití, rozvoj, ochrana a účast dětí*“.⁷⁵¹ Ve svém závěrečném apelu pak slíbily, že budou usilovat o to, aby se vytvářela celosvětová síť dětí a mladistvých a aby se založil fond pro usnadněné provádění aktivit proti komerčnímu

⁷⁴⁹ Prinzessin Takamado von Japan, *Eröffnung des Weltkongresses. Auszug aus der Eröffnungsansprache*. In: *Zweiter Weltkongress gegen die kommerzielle sexuelle Ausbeutung von Kindern*, epd-Dokumentation, Nr. 19, s. 6.

⁷⁵⁰ Jo de Linde (ECPAT), *Ziele des 2. Weltkongresses. Auszug aus der Eröffnungsrede der Vorsitzenden von ECPAT International*. In: *Zweiter Weltkongress gegen die kommerzielle sexuelle Ausbeutung von Kindern*, epd-Dokumentation, Nr. 19, s. 8.

⁷⁵¹ *Wünsche und Hoffnungen. Ansprache der Kinder und Jugendlichen*. In: *Zweiter Weltkongress gegen die kommerzielle sexuelle Ausbeutung von Kindern*, epd-Dokumentation, Nr. 19, s. 7-8.

sexuálnímu zneužívání dětí, a současně právě kvůli dětem celého světa požádaly, aby se zohledňovaly tyto body:

1. výchova, vzdělání ve zvládání života, rostoucí vědomí o Úmluvě o právech dítěte a potírání komerčního sexuálního zneužívání dětí pro všechny věkové skupiny jako důležité složky všech preventivních opatření.
2. Státní pomoc pro participaci dětí a mladých lidí v otázkách financí, zákonodárství a rozvoje lidských schopností.
3. Tematizovat otázku pohlaví a s tím spojený způsob výchovy, který vytváří společnost s dominancí mužů.
4. Vlády a společnosti musí začít vážně potírat korupci, protože ta je nejen překážkou v boji proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí, ale také faktorem, který přispívá k jeho dalšímu rozšiřování.
5. Rozmanitá spolupráce, výměna vědomostí, možností a poznatků mezi vládními místy, nevládními organizacemi a organizacemi dětí a mládeže.
6. Příčiny komerčního sexuálního zneužívání dětí jsou rozličné, vzájemně se podmiňují a posilují. Pro lepší rozhodnutí a akce zabezpečovat výzkumy, především ohledně poptávky (lidé, kteří si kupují sex s dětmi).
7. Trestat pachatele a ne děti a mladistvé, kteří jsou oběťmi.
8. Soulad národního zákonodárství s mezinárodními úmluvami a spolupráce orgánů činných v trestním řízení.
9. Velmi důležitá role médií a zapojování mladých lidí do této práce.
10. Měly by se využívat pozitivní kulturní a náboženské hodnoty a naopak odstraňovat tradiční škodlivé praktiky;
11. Programy k ochraně dětí před komerčním sexuálním zneužíváním by se měly vypracovávat se zohledněním kulturní, politické a ekonomické rozmanitosti i individuálních rozdílů.
12. Je nutné vytvářet praktické, dlouhodobé, rozsáhlé a přístupné pomoci pro dětské oběti, včetně odpovídajících nabídek pro výstup z prostředí a terapií.
13. Jako hlavní směrnice musí sloužit pro každé zákonodárství, každý akční plán a pro všechny nabídky Úmluva o právech dítěte. *„Věříme, že když nejsou zajištěna práva dětí na život, rozvoj, ochranu a participaci, nemůžeme nikdy skoncovat s komerčním sexuálním zneužíváním dětí“*.⁷⁵²

⁷⁵² *Ibid.*, s. 16-17.

Česká delegace prezentovala národní zprávu o postupu ve své zemi, Národní plán boje proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí, a po návratu informovala na základě bodu IV 2. usnesení vlády č. 1151 ze 7. listopadu 2001 vládu České republiky o průběhu a výsledcích tohoto kongresu s tím, že čerpala z poznatků získaných na kongresu a z materiálů, které byly na kongresu distribuovány.⁷⁵³

Vystoupení dětí na kongresu a jejich příspěvku do boje proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí si všimá i zmíněná *Informace o průběhu a výsledcích II. světového kongresu proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí* předložená českou delegací pro vládu České republiky, jež v odstavci *Role občanské společnosti a zejména nevládních organizací* hodnotí roli nevládních organizací na tomto poli jako nezastupitelnou v oblasti rehabilitačních služeb, kritizuje jejich roztržitost, nízkou organizovanost, nezacílenost, včetně necitlivého přístupu k obětem, i proto ukazuje na nezbytnou regulační roli státu; v souvislosti s tím podotýká, že v mnoha projevech byla slyšet výzva k většímu zapojení dětí a mládeže do rozhodování o dětech, a vystoupení dětí na tomto kongresu odsuzuje jako „poněkud naaranžované“, což prý samo o sobě přesvědčuje o tom, že „se jedná spíše o problematický ideologický krok než smysluplný příspěvek k řešení problematiky“.⁷⁵⁴

Christian Wollmann, jeden ze zástupců dětí na kongresu a reprezentant projektu, který aktivně zapojuje děti do boje proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí a do ochrany práv dětí v rámci *projektu evangelické mládeže v Porýní*,⁷⁵⁵ pak referuje o tom, že delegace dětí a mládeže nedostala na kongresu dostatek prostoru k vyjádření svých postojů a názorů a že byla spíše dekorací pro lepší působení na veřejnost, a připomíná výrok přítomných mladých lidí: „my nejsme jen pasivní oběti, jsme aktivní bojovníci proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí!“⁷⁵⁶

Z podnětu prvního světového kongresu proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí, konaného v roce 1996 ve Stockholmu, se konal také *ECPAT-kongres v roce 2001 v Manile* na Filipínách. V pozadí byla právě myšlenka aktivní účasti dětí a mládeže na realizaci deklaráce, jež byla přijata na kongresu ve Stockholmu a kongres v Manile byl iniciován a pořádán

⁷⁵³ *Informace o průběhu a výsledcích II. světového kongresu proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí*, <http://www.mvcr.cz/prevence/zpravy/2002/info.html>.

⁷⁵⁴ *Ibid.*, s. 2.

⁷⁵⁵ Evangelische Jugend im Rheinland (Hrsg.), *Hose zu&Finger weg! Aktiv sein gegen Kinderprostitution und kommerzielle sexuelle Ausbeutung von Kindern. Ein Handbuch zum Mitdenken, Mitreden, Mitmachen*, Düsseldorf 2004.

⁷⁵⁶ Ch. Wollmann, *Von Manila nach Yokohama – Zweiter Weltkongress gegen die kommerzielle sexuelle Ausbeutung von Kindern*. In: Evangelische Jugend im Rheinland (Hrsg.), *Hose zu&Finger weg! Aktiv sein gegen Kinderprostitution und kommerzielle sexuelle Ausbeutung von Kindern. Ein Handbuch zum Mitdenken, Mitreden, Mitmachen*, s. 40-41.

nevládní organizací ECPAT jako část projektu IYPPP (International Young Peoples Participation Project) organizace ECPAT s tématem *Komerční sexuální vykořisťování dětí a mládeže*. Mluví se o tématech jako propojená práce, prevence, péče a stav zákonů a mělo se jednat o kongres nezletilých, a sice o nich, s nimi a pro ně. Člen delegace evangelické mládeže z Porýní Erik Sauer ale kriticky konstatuje, že kongres nebyl ani obsahově koncipován jednoznačně o nezletilých nebo pro ně a že závěrečné prohlášení bylo opět sepsáno funkcionáři ECPAT při jejich nočním sezení, takže delegace měly pouze status konzultantů. Proto vyzývá k ujasnění stupně participace dětí, které jsou v první řadě těmi, kdo trpí a kdo jsou nadějí pro budoucnost, kdo mají své potřeby, ale také schopnosti, přičemž se uznává dospělým role hlavních iniciátorů činností a programů. Zástupci nezletilých z Evropy byli především africkými a asijskými delegáty považováni za reprezentanty zemí, z nichž pochází pachatelé, cítili se přitom nejistě a nebyli schopni zodpovědět tyto otázky, nebo jen neuspokojivě, proto se rozhodli, že se sejdou ještě jednou sami a vymění si zkušenosti. Organizaci původně plánovaného setkání převzala švédská mládežnická skupina ECPAT a nakonec se z tohoto záměru vyvinula *konference*, jež se konala v říjnu 2001 ve švédském městě *Sigtuna v blízkosti Stockholmu*. Všichni organizátoři byli nezletilí, popř. mladí dospělí, kteří byli také na kongresu v Manile. Témata byla povětšinou stejná jako v Manile, pochvalně byly zmíněny referáty psycholožky, která pracuje s pedofily a vedoucí pracovní skupiny švédské policie k potírání dětské pornografie na internetu. Toto setkání bylo hodnoceno kladně hlavně ve smyslu zdroje informací zejména pro funkci nezletilých jako multiplikátorů v oblasti boje proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí.⁷⁵⁷

Účastník obou setkání a autor citovaného příspěvku ještě krátce představuje *stupně participace* podle Barbary Franklin tak, jak je použil nezávisle na kongresu v Manile dřívější koordinátor činnosti mládeže při ECPAT Manuel Finelli:⁷⁵⁸

1. Žádná pozornost (dětem se neposkytuje žádná pomoc a nevěnuje žádná pozornost. Jsou ignorovány)
2. Určení dospělými (dospělí činí všechna rozhodnutí, dětem se jen říká, co mají dělat nebo nedělat)

⁷⁵⁷ E. Sauer, *Jugendpartizipation in der internationalen Praxis oder: von Manila über Stockholm nach Yokohama*. In: *Evangelische Jugend im Rheinland (Hrsg.), Hose zu&Finger weg! Aktiv sein gegen Kinderprostitution und kommerzielle sexuelle Ausbeutung von Kindern. Ein Handbuch zum Mitdenken, Mitreden, Mitmachen*, s. 42-47.

⁷⁵⁸ M. Finelli, *The youth participation and the fight against the CSEC*, Sigtuna Conference Paper, 2001, in: E. Sauer, *Jugendpartizipation in der internationalen Praxis oder: von Manila über Stockholm nach Yokohama*. In: *Evangelische Jugend im Rheinland (Hrsg.), Hose zu&Finger weg! Aktiv sein gegen Kinderprostitution und kommerzielle sexuelle Ausbeutung von Kindern. Ein Handbuch zum Mitdenken, Mitreden, Mitmachen*, s. 43-44.

3. Přátelské určení dospělými (dospělí činí všechna rozhodnutí, dětem se říká, co by měly dělat, dostávají k tomu ale důvody a vysvětlení)
4. Manipulace (dospělí činí rozhodnutí, děti jsou dotazovány, zda jsou s rozhodnutími srozuměny, aniž by mohly efektivně odporovat)
5. Dekorace (dospělí činí rozhodnutí, účast dětí se omezuje na kulturní představení, nebo přejímají ceremoniální funkce)
6. Účast pro-forma (dospělí činí rozhodnutí, potom mohou děti hlasovat o podřadných aspektech)
7. Pozvání (dospělí zvou děti, aby vnesly také své myšlenky, činí pak ale rozhodnutí sami)
8. Konzultace (dospělí se ptají dětí na jejich názory a myšlenky, činí pak ale sami rozhodnutí, ovšem zohledňují také názory dětí)
9. Společná rozhodnutí (dospělí a děti rozhodují společně na rovnocenné úrovni)
10. Děti řídí, dospělí pomáhají (děti činí rozhodnutí, dospělí poskytují pomoc)
11. Děti v odpovědnosti (děti činí rozhodnutí, dospělí jsou zapojováni jen podle svých dotazů).

Také oficiální zpráva zpravodaje kongresu v Jokohamě Vitita Muntarbhorna, jenž vyučuje právní vědy na univerzitě v Bangkoku, nadepisuje jeden oddíl *Dítě – nejen oběť* a připomíná, že se kongres věnoval na jednom z hlavních fór *dítěti*, aby se mu lépe porozumělo a aby se lépe pochopil význam komerčního sexuálního zneužívání pro dětskou oběť. Podtrhuje se také vnímání flexibility dítěte, pomocí níž přežilo traumata, a v zájmu pomoci nutnost přeměnit obraz oběti do toho, kdo přežil, aby dítě mohlo vystoupit z role pasivity do aktivní role v rámci tohoto fenoménu problematiky a aby se podporoval proces uzdravování a „odchod do života“. Některé takové děti svědčí o tom, jak jsou činné ve svépomoci, jiné pracují společně s právníky nebo se podílejí na celkovém procesu konstruktivních změn. Dokresluje to i jeden citovaný hlas dítěte, které prožilo a přežilo praktiky komerčního sexuálního zneužívání: *„Rozhodující pro porozumění je hlas zraněných a vykořisťovaných dětí. Věřím, že jejich názory se musejí stát měřítkem pro naše akce proti sexuálnímu vykořisťování dětí. Když nás vidíš jen jako oběti, minul ses cílem. Neboť my můžeme být iniciátory, jak už někteří z nás prokázali“*.⁷⁵⁹

Jeden oddíl zprávy se pak přímo zabývá lepší ochranou práv dětí, přičemž se opírá o Úmluvu o právech dítěte a její příslušná ustanovení a v mezinárodním prostoru uvádí

⁷⁵⁹ V. Muntarbhorn, *Von Stockholm nach Yokohama*. In: *Zweiter Weltkongress gegen die kommerzielle sexuelle Ausbeutung von Kindern*, epd-Dokumentation, s. 13-14.

k posílení práv dítěte z posledních let tyto smlouvy: dodatkový protokol k Úmluvě o právech dítěte o obchodu s dětmi, dětské prostituci a dětské pornografii; Úmluvu Mezinárodní organizace práce (ILO) č. 182 ohledně zákazu a okamžitého odstranění nejhorších forem dětské práce, doplněnou jejím doporučením č. 190; Protokol o prevenci, potlačování a trestání obchodování s lidmi, především se ženami a dětmi, doplňující Úmluvu OSN proti nadnárodnímu organizovanému zločinu; Úmluvu ke kybernetickému zločinu. Upozorňuje dále na to, že různá ustanovení Římského statutu Mezinárodního trestního soudu označují sexuální vykořisťování jako součást válečných zločinů a zločinů proti lidskosti.⁷⁶⁰

Informace české delegace při výčtu mezinárodních legislativních nástrojů má u tohoto Římského statutu Mezinárodního trestního soudu pouze poznámku ve znění: „*v těchto souvislostech by to znamenalo povinnost vydávat české občany za zločiny spáchané na dětech v cizině k odsouzení do zemí, kde byly tyto zločiny spáchány a kde eventuálně mohou být i mnohem tvrději penalizovány*“.⁷⁶¹

V souvislosti s takovou poznámkou je možno se ptát, zda hraje důležitější roli v takovém komentáři - a při porozumění snaze chránit české občany – nejlepší zájem dítěte, či nacionalita nebo deklarované národní zájmy s vnitropolitickým dopadem. Svě opodstatnění má taková poznámka samozřejmě v případě, kdy by se v zahraničí jednalo o tresty, které odporují lidské důstojnosti, včetně trestu smrti.

Současně se v závěru oddílu zprávy zpravodaje konstatuje, že realizaci a dodržování práv dětí brání těchto *pět C: Crime, Corruption, Collusion, Clientelism, Complacency*, tedy zločinnost, korupce, koluze (tajné srozumění, nezákonné dohody), klientelismus (ochrana pachatelů) a přehnané sebeuspokojení. Téma práv dětí se pak objevuje i v oddíle nadepsaném *Potlačovat poptávku a snižovat nabídku*, když se poukazuje na to, že nejsou muži vedeni v procesu výchovy a socializace k respektu k právům dětí. K uvedeným pěti C se pak připojuje dalších společensky relevantních *pět C*, a to v souvislosti s potlačováním poptávky a jejich rozdílných rysů: *cash, car, cell phones, computers and consumerism*, tedy peníze, auta, mobilní telefony, počítače a konzumerismus, což podle autora přispívá k úpadku hodnot a vede k tomu, že jsou děti považovány za objekty vykořisťování a méně za subjekty s vlastními právy. Vědomí o právech dítěte a citlivé chování vůči těmto právům mají podporovat také média.⁷⁶² V. Muntarbhorn v závěrečných *orientacích* navrhuje zohlednit zejména tyto body:

⁷⁶⁰ *Ibid.*, s. 10-11.

⁷⁶¹ *Informace o průběhu a výsledcích II. světového kongresu proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí*, <http://www.mvcr.cz/prevence/zpravy/2002/info.html>, s. 3.

⁷⁶² V. Muntarbhorn, *Von Stockholm nach Yokohama*. In: *Zweiter Weltkongress gegen die kommerzielle sexuelle Ausbeutung von Kindern*, epd-Dokumentation, s. 11-12.

- zajistit efektivní ochranu práv dětí v procesu participace;
- naslouchat obětem, respektovat jejich důstojnost a sebeúctu;
- základ pro praktické jednání podle prohlášení a akčního plánu ze Stockholmu mají tvořit eliminace každé diskriminace, blaho dítěte, právo dítěte na život, přežití a rozvoj i respekt před názorem dítěte;
- děti do 18 let věku musejí být chráněny před každou formou komerčního sexuálního zneužívání, nezávisle na tom, zda daly souhlas k sexuálnímu aktu;
- je třeba zajistit, že nezletilé oběti nebudou kriminalizovány, resp. trestány;
- vytvářet sítě spolupráce tak, aby do nich byli zahrnuti všichni rozhodující aktéři, včetně ještě větší účasti dětí/mládeže a soukromého sektoru;
- výchovné programy k respektování práv dítěte;
- uznávat přínos nevládních organizací a dalších částí společnosti, posilovat dobrovolnické sítě a připravenost čestného angažmá, aby se více pomáhalo dětem a marginalizovaným skupinám.⁷⁶³

Obchodování s dětmi bylo na tomto kongresu označeno jako komplexní problém s vážnými viditelnými i skrytými následky pro děti, a proto se musí akce zaměřené proti tomuto fenoménu provádět na mnoha úrovních mnoha aktéry v různých stádiích procesu obchodování. Podle studie Zvláštního reportéra OSN pro násilí na ženách se uvádí šest hlavních přístupů, které se přenášejí i na obchodování s dětmi: obchodování se nahlíží jako *morální problém*, jako problém organizovaného zločinu a práva, jako problém migrace, jako problém práce, jako problém veřejného zdraví a jako téma lidských práv.⁷⁶⁴ Jednotlivé intervence pak vyplývají z některého z těchto přístupů. Hlavním dokumentem, jenž představuje podle kongresu rozhodující rámec pro přístup k obchodování s dětmi za účelem komerčního sexuálního zneužívání, je Úmluva o právech dítěte a její opční protokol. Strategie a intervence zaměřené na obchodování s dětmi se mohou rozdělit do tří hlavních oblastí: *prevence, stíhání obchodníků, ochrana lidských práv obchodovaných dětí*. Uvnitř těchto oblastí existují dva hlavní aspekty: *represivní strategie* jako jsou restriktivní imigrační politika, která předpokládá, že „jestliže se zamezí cizím dětem a ženám v cestování a migraci, nestanou se oběťmi“;

⁷⁶³ *Ibid.*, s. 14-15.

⁷⁶⁴ *Trafficking in Children for Sexual Purposes. An analytical review*, <http://www.csecworldcongres.org>; srov. M. Wijers and Lin Lap-Chew, *Trafficking in Women, Forced Labour and Slavery Like Practices in Marriage, Domestic Work and Prostitution STV and GAATW*, Utrecht 1997.

stále tvrdší tresty založené na názoru, že „jestliže se vyměří velmi přísné tresty, lidé se zastraší“;

přísné policejní kontroly a stíhání, které předpokládají, že plošná síť striktní kontroly s mocí zatýkání, zabavování, držení ve vazbě, soudního jednání a uvěznění povede ke „zbavení se“ („cleaning-up“) zločinných prvků a ke snížení obchodování;

neuznání neoficiálního sektoru ekonomie se snahou učinit jej ilegálním ve víře, že „to vymytí problém vykořisťující práce a dětské práce“.

Druhý aspekt je naopak *posilující (empowering cluster)*, založený na rozšiřování a posilování práv dítěte a žen, které jsou obchodovány. Jsou to strategie, jež vyplývají z potřeby řešit poškození způsobená těmito obětem a posilovat jejich lidská práva. Tyto strategie volají po jasnějších zákonných úpravách a efektivnějším a nediskriminačním prosazování práva a zároveň upřednostňují péči, podporu a pomocná opatření pro tyto oběti. Zaměřují se na práva, tvrdou skutečnost, potřeby a touhy těch, kdo byli obchodováni, nebo jsou zranitelní vůči obchodování, přičemž se soustřeďují na respektování, ochranu a obnovení jejich práv, na podporu a pomoc, opravňování a ulehčování, na zvyšování autority dotyčných skrze vlastní reprezentaci, participaci a sebeurčování a na odstraňování hlavních příčin.⁷⁶⁵

V závěrečných poznámkách se konstatuje, že angažovanost v boji proti obchodování s dětmi nabízí mnoho výzev, protože znamená mnoho neznámého. Chybí například evidence základních údajů a metodologie k jejich získání. Jako nejtěžší stadium procesu proti obchodování s dětmi se v závěru jednoho z hlavních referátů na druhém světovém kongresu proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí v Jokohamě v roce 2001 uvádí reintegrace, zejména v případě děvčat, která se vrací ze sexuálního průmyslu. Četnost reintegrace na úrovni rodiny a komunity je nízká a pomalá. Reintegrace do rodiny nebo komunity nemusí být žádaná, když je toto sexuální zneužívání dítěte páčáno v rodinném intimním prostředí nebo lidmi, které dítě zná. Shoda je v tom, že obchodování s dětmi představuje porušení všech *principů lidské důstojnosti a základních práv*. Existují však i snahy, jež mají za cíl sociální spravedlnost a principy lidských práv na celém světě s ohledem právě na problematiku obchodování s dětmi.⁷⁶⁶

Přípravný výbor kongresu požádal *předsedu Výboru OSN pro práva dětí Jaapa E. Doeka*, aby formuloval myšlenky o nutném následném procesu, a to s ohledem na Úmluvu o právech dítěte. Podle něho by se měly využívat oba mezinárodní instrumenty: Úmluva Mezinárodní

⁷⁶⁵ *Ibid.*, s. 14-16; srov. Global Alliance Against Trafficking in Women (GAATW), *Human Rights and Trafficking in Person: A Handbook*, Bangkok 2001, s. 78.

⁷⁶⁶ *Ibid.*, s. 17.

organizace práce č. 182 a Opční protokol k Úmluvě o právech dítěte o obchodu s dětmi, dětské prostituci a dětské pornografii – tento protokol, podepřený Úmluvou č. 182 Mezinárodní organizace práce a výsledky světového summitu o dětech, může být v příštích pěti letech excelentním a dostatečně účinným nástrojem k rozvoji a realizaci národních plánů činnosti k ochraně dětí před komerčním sexuálním zneužíváním.⁷⁶⁷

Na závěr kongresu byl schválen dokument *Globální závazek z Jokohamy*, v němž se objevují výsledky, jichž bylo dosaženo již od kongresu ve Stockholmu a které nastiňují další směřování k posílení dětí před komerčním sexuálním zneužíváním dětí.⁷⁶⁸

Na konec byly všechny země povzbuzeny k tomu, aby ratifikovaly Opční protokol k Úmluvě o právech dítěte týkající se obchodu s dětmi, dětské prostituce a dětské pornografie.⁷⁶⁹

V dokumentu *Globální závazek z Jokohamy* se znovu prohlašuje přednostní úkol, a sice *chránit a podporovat zájmy a práva dítěte na ochranu před každou formou sexuálního vykořisťování*,⁷⁷⁰ a objasňují se záměry tohoto kongresu:

Opětovně podtrhnout místo a požadavek účinné realizace Úmluvy o právech dítěte a souvisejících dokumentů a zdůraznit postoj k ochraně práv dítěte před sexuálním vykořisťováním ve formě dětské prostituce, dětské pornografie a obchodu s dětmi k sexuálním účelům;

znovu zavázat státy k prosazování zákonů, které se zakládají na právech dětí;

zasazovat se o potírání příčin, včetně porušování práv dítěte;

podporovat úzké propojení mezi klíčovými aktéry;

podporovat vzdělávání a osvětu, včetně vzdělávacích a školicích programů o právech dítěte;

činit vhodná opatření, aby se eliminovaly negativní aspekty nových technologií, zejména dětské pornografie na internetu, a aby se naopak využíval pozitivní potenciál těchto technologií k ochraně dětí skrze rozšiřování a výměnu informací a k vzájemnému propojování.⁷⁷¹

⁷⁶⁷ J. E. Doek, *Die globale Verpflichtung von Yokohama und ihr Nachfolgeprozess. Die UN-Kinderrechtskommission und die Notwendigkeit eines Monitoring*. In: *Zweiter Weltkongress gegen die kommerzielle sexuelle Ausbeutung von Kindern*, epd-Dokumentation, s. 22-24.

⁷⁶⁸ *Die Globale Verpflichtung von Yokohama*. In: *Zweiter Weltkongress gegen die kommerzielle sexuelle Ausbeutung von Kindern*, epd-Dokumentation, s. 18-20; Z. Karabec, *II. Světový kongres proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí*, Kriminalistika XXXV2/2002, s. 4.

⁷⁶⁹ *Ibid.*

⁷⁷⁰ *Die Globale Verpflichtung von Yokohama*. In: *Zweiter Weltkongress gegen die kommerzielle sexuelle Ausbeutung von Kindern*, epd-Dokumentation, s. 18.

⁷⁷¹ *Ibid.*, s. 19-20.

2.9.11 Závazek spravedlivého světa vůči dětem včetně ochrany před CSEC

Zvláštní pozornosti se dostalo vrcholné konferenci o dětech *A World Fit for Children*, pořádané OSN v květnu 2002 v New Yorku, již se mohly účastnit také děti. Konference byla navazující konferencí na Světovou vrcholnou konferenci o dětech, která se konala v roce 1990. Tehdy podepsalo 71 šéfů států a vlád prohlášení o přežití, ochraně a vývoji dětí i akční plán k uskutečňování tohoto prohlášení. O 12 let později mělo být přezkoumáno, zda a jak se akční plán realizoval. Současně se měla schválit nová deklarace a nový plán činnosti na první desetiletí nového století. Původně se měla tato vrcholná schůzka OSN konat ve dnech 19. a 20. září 2001 v New Yorku. Vzhledem k událostem 11. září stejného roku byla druhá vrcholná schůzka o dětech přeložena a po skoro dvouletém přípravném procesu proběhla ve dnech 8. – 10. května 2002 v New Yorku.⁷⁷²

V souvislosti s tímto summitem se těsně před ním konalo ve dnech 5. – 7. května 2002 rovněž v New Yorku *Dětské fórum (Children's Forum)*, jehož se zúčastnilo přes 360 dětí z více než 180 zemí světa. Dospělí byli připuštěni jen jako tlumočníci a v pracovních skupinách se mluvílo o *vykořisťování*, násilí a *zneužívání*, o zdraví, vzdělání, HIV/AIDS, o životním prostředí a chudobě. Na konci směřovaly děti svůj apel na vládní delegace s tím, že zdůrazňovaly význam vzdělání, nutnost ochrany před válkou, zneužíváním a vykořisťováním, přání účasti na rozhodovacích procesech a přání, aby jim dospělí prokazovali větší úctu. Z úst dětských zástupců také zaznělo: „nazýváte nás budoucností, ale my jsme také přítomností“.⁷⁷³

Závěrečný dokument tohoto vrcholného summitu o dětech byl schválen 10. května 2002, byl nazván *A World fit for Children* a jeho oficiální verze je dostupná v sedmi jazycích.⁷⁷⁴ Tento dokument je rozčleněn do celků: I. Prohlášení (odstavce 1 – 9), II. Pokroky a dosavadní zkušenosti (odstavce 10 – 13), III. Akční plán (odst. 14 – 62), který se dále skládá z bodů:

A. Vytvoření světa spravedlivého vůči dětem (odst. 14 – 32).

B. Cíle, strategie a opatření (odst. 33 – 47), které jsou děleny na:

1. Podpora zdravého života (odst. 35 – 37).

⁷⁷² B. Dünnweller, *Weltkindergipfel: Fit für Kinder?* In: *Kinderrechte sind Menschenrechte*, Kindernothilfe Themenheft, s. 23; A. Kroupová, *Práva dětí na přelomu druhého a třetího tisíciletí*. In: *Komerční sexuální zneužívání dětí. Násilí na dětech*, s. 32.

⁷⁷³ B. Dünnweller, *Weltkindergipfel: Fit für Kinder?* In: *Kinderrechte sind Menschenrechte*, Kindernothilfe Themenheft, s. 23.

⁷⁷⁴ http://www.un.org/Depts/german/gv-sondert/gv27_ss/as2719_rev1.pdf; zde je použit vlastní překlad z oficiálního textu v německém jazyce.

2. Zajištění dobrého školního vzdělání (odst. 38 – 40).
 3. *Ochrana před zneužíváním, vykořisťováním a násilím* (odst. 41 – 44).
 4. Potírání HIV/AIDS (odst. 45 – 47).
- C. Mobilizace prostředků (odst. 48 – 58).
- D. Následná opatření a hodnocení (odst. 59 – 62).

Z pohledu *komerčního sexuálního zneužívání dětí* dostává toto téma na rozdíl od první světové deklarace a jejího akčního plánu vlastní místo mezi hlavními konkrétními cíli, strategiemi a opatřeními.

V úvodním prohlášení v článku 3 potvrzují šéfové států a vlád a zástupci států, kteří se zúčastnili tohoto zvláštního zasedání Generálního shromáždění, svůj závazek plynoucí z cílů a zásad zakotvených v Chartě OSN a své rozhodnutí „*změnit svět pro děti a s dětmi*“. V článku 4 se píše: „Stvrzujeme naši povinnost, činit opatření na *podporu* a k *ochraně práv všech dětí* – jednoho každého člověka do 18 let, včetně mladistvých. Jsme rozhodnuti respektovat *důstojnost všech dětí* a zajistit jejich *blaho*. Uznáváme, že *Úmluva o právech dítěte*, celosvětově nejvíce uznávaný lidskoprávní dokument všech dob, a jeho fakultativní *protokoly* tvoří úplný katalog mezinárodněprávních norem pro ochranu a blaho dětí. Uznáváme kromě toho význam ostatních mezinárodních dohod, které se vztahují na děti.“ Dále se v článku 5 stvrzuje závazek „vytvářet svět spravedlivý vůči dětem, v němž *zásady* demokracie, rovnoprávnosti, nediskriminace, míru a sociální spravedlnosti, tak jako všeobecné platnosti, nedílnosti a vzájemné závislosti a spojitosti všech *lidských práv*, včetně práva na rozvoj, vytvářejí základ pro trvalý lidský rozvoj, který zohledňuje *blaho dítěte*“. Účastníci v článku 6 uznávají a podporují *rodiče* a *rodiny* nebo eventuálně *opatrovníky* jako nositele hlavní péče o děti a vyjadřují svou vůli a ochotu je posilovat, aby mohli „v nejvyšší míře zajistit *péči, podporu* a *ochranu*“. V čl. 7 jsou všichni členové společnosti vyzváni, aby se k těmto snahám připojili, a je představeno *10 následujících zásad a cílů*:

1. *Děti dosadit na první místo*. Při všech opatřeních, která se dětí týkají, je blaho dítěte hledisko, které je třeba přednostně zohlednit.
2. *Potírat chudobu: investovat do dětí*. Investice do dětí a uskutečňování jejich práv patří k nejúčinnějším prostředkům odstraňování chudoby. Nutná jsou okamžitá opatření, která slouží k odstranění nejhrošších forem dětské práce.
3. *Nevynechat žádné dítě*. Všechna děvčata a všichni chlapci se rodí svobodní a rovni v důstojnosti a právech; proto musí skončit všechny formy diskriminace.
4. *Pečovat o každé dítě*. Děti musejí dostat co možná nejlepší startovní životní podmínky. Jejich přežití, ochrana, růst a vývoj v dobrém zdraví a s dobrou výživou jsou základem

lidského rozvoje. Je třeba podnikat opatření, která umožňují dětem, aby vyrůstaly v bezpečném prostředí, aby byly upevněny jejich zdraví, čilost a emoce a aby disponovaly sociální kompetencí a schopností se učit.

5. *Poskytnout každému dítěti přístup ke vzdělání.* Všem dívkám a chlapcům se musí dostat přístupu k bezplatnému, obligatornímu a kvalitativně dobrému základnímu školnímu vzdělání a možnosti jej ukončit.

6. *Chránit děti před ubližováním a vykořisťováním.* Děti se musí chránit před všemi činy násilí, zneužívání, vykořisťování a diskriminace i před všemi formami terorismu a zajímání jako rukojmí.

7. *Chránit děti před válkami.* Děti se musí chránit před hrůzami ozbrojených konfliktů. Stejně tak musí být v souladu s ustanoveními humanitárního mezinárodního práva chráněny děti, které žijí pod cizí okupací.

8. *Potírat HIV/AIDS.* Děti a jejich rodiny se musí chránit před ničivými účinky HIV/AIDS.

9. *Naslouchat dětem a zajistit jejich účast.* Děti jsou nahlíženy jako občané, kteří mohou vnášet mnohé vlastní schopnosti a přispívat k tomu, aby se vytvářela lepší budoucnost pro všechny. Musí se respektovat právo dětí, aby podle svého věku a své zralosti vyjadřovaly svůj názor a spolupůsobily při všech záležitostech, které se jich týkají.

10. *Chránit zemi pro děti.* Jde o to, aby se chránilo životní prostředí, a tím i děti, a aby se co nejvíce zmírňovaly účinky přírodních katastrof a ničení životního prostředí na děti.⁷⁷⁵

V souladu s těmito zásadami a cíli je sestaven akční plán, a to se záměrem, společně utvářet svět, „v němž mohou všechny dívky a všichni chlapci prožívat své *dětství* – dobu hraní a učení, v níž jsou *milováni, respektováni a ceněni*, v níž se podporují a chrání jejich *práva* bez diskriminace, v níž jsou tím nejdůležitějším jejich *bezpečí* a jejich *blaho* a ve které se mohou vyvíjet ve zdraví, míru a *důstojnosti*.“⁷⁷⁶

Dětství se tak uznává jako specifické období v životě člověka s jeho specifickými potřebami, jimž odpovídají i specifická práva.

Mezi dosavadními zkušenostmi (II) se v článku 12 uvádí, že stále mnoho dětí trpí chudobou, vylučováním a diskriminací, „*dětství* milionů lidí *ničí* nebezpečná a vykořisťující práce, *prodej dětí a obchod s dětmi*, včetně mladistvých, tak jako další formy *zneužívání, zanedbávání, vykořisťování a násilí*.“ Zkušenosti minulého desetiletí také podle článku 13 potvrdily, že „*potřebám a právům dětí* musí náležet *přednost* při všech snahách o rozvoj.“ Dále se konstatuje, že změny jsou možné, a právě práva dětí jsou přitom vhodným společným

⁷⁷⁵ *Ibid.*, s. 5-6.

⁷⁷⁶ *Ibid.*, čl. 9., s. 7.

výchozím bodem. *Politických opatření* se musí užívat u bezprostředních *faktorů*, které se dotýkají skupin dětí nebo je vylučují, i u rozsáhlých a hlubokých *příčin nedostatečné ochrany a porušování práv dětí*. Akční plán nejprve v článku 14 definuje svět, jenž je *spravedlivý vůči dětem*, jako svět, v němž „všechny děti nalézají *optimální výchozí podmínky* v životě, ve kterém mají přístup k dobrému školnímu *vzdělání*, jmenovitě k povinnému a bezplatnému základnímu školnímu vzdělání, a v němž dostanou všechny děti rozmanité příležitosti, aby rozvinuly své individuální *schopnosti v bezpečném a chráněném prostředí*.“ Tělesný, psychologický, spirituální, sociální, emocionální, kognitivní a kulturní *vývoj dětí* se bude podporovat jako „*záležitost národní a celosvětové priority*“. *Rodina* je nahlížena jako základní jednotka společnosti a jako takovou je nutno ji posilovat, má nárok na rozsáhlou ochranu a podporu a ona má hlavní zodpovědnost při ochraně, výchově a vývoji dětí. Všechny *společenské instituce* mají respektovat *práva dětí*, zajišťovat jejich *blaho* i přiměřenou pomoc rodičům, rodinám, opatrovníkům a jiným pečujícím osobám, aby mohly „děti vyrůstat a vyvíjet se v *bezpečném, stabilním prostředí* a v atmosféře *štěstí, lásky a porozumění*“ (článek 15). Současně je však známo, že „značný počet dětí žije bez rodičovské podpory, mezi nimi sirotci, děti ulice, vnitřně vysídlené děti a uprchlické děti, děti zasažené *obchodem s dětmi, sexuálním* a hospodářským *vykořisťováním* a uvězněné děti“ (článek 16). Proto se musí učinit zvláštní opatření k tomu, aby se „podporovaly děti a instituce, zařízení a služby, které o ně pečují, a aby se podporovala a posilovala schopnost dětí *chránit sebe sama*“. Proto je potřeba podle článku 17 zajistit rozsáhlé spektrum informací a služeb k podpoře „*přežití, rozvoje, ochrany a účasti dětí*“. Chronická chudoba je v článku 18 označena jako největší překážka, jež stojí v cestě „*krytí potřeb, ochrany a podpory práv dětí*“, která nejtvrdějším způsobem zasahuje děti, protože „*poškozuje jádro jejich možností rozvoje – jejich tělo a jejich ducha*, které jsou ještě ve vývinu“. Proto musí být odstraňování chudoby a odbourávání nerovností „*základním cílem všech rozvojových snah*“. Cílem je uskutečňovat a chránit *práva dětí* a podporovat jejich *blaho*. Těchto smluvených cílů se dosáhne podle článku 23 pro děti, zejména pro *dívky*, tehdy, když se *ženám* umožní plné užití všech lidských práv a základních svobod, včetně práva na rozvoj, když budou zmocněny, aby se plně a rovnoprávně účastnily na všech oblastech života společnosti, a když „budou chráněny před všemi formami *násilí, zneužívání a diskriminace* a jich ušetřeny“. Spolu s tím se vyhlašuje rozhodná snaha „odstraňovat všechny formy diskriminace dívek během celého jejich života a zaměřovat zvláštní pozornost na jejich potřeby, aby se podporovala a chránila všechna jejich lidská práva, včetně práva být prosty donucování, škodlivých praktik a *sexuálního vykořisťování*“. Podporovat se bude rovnoprávnost pohlaví a rovnoprávný přístup k základním sociálním službám, včetně *sexuální*

a reprodukční *zdravotnické péče*. Integraci rodin mají podle článku 27 podporovat, k *sociální rovnosti* přispívat a pocit sounáležitosti, bezpečí a mezilidské *solidarity* posilovat přiměřené *bytové poměry*, což je vše nezbytné pro *blaho dětí*. Znovu se prohlašuje, že Úmluva o právech dítěte a její fakultativní protokoly obsahují úplný katalog mezinárodněprávních norem pro ochranu a blaho dětí a že všeobecné zásady jako blaho dítěte, nediskriminace, účast, přežití a rozvoj tvoří rámec opatření, která se týkají dětí (článek 29). Zúčastněné vlády se v článku 31 zavazují k realizaci tohoto akčního plánu i tím, že zváží následná opatření:

a) ustanovení účinných vnitrostátních právních předpisů, strategií a akčních plánů a přidělování prostředků, aby se uskutečňovala a chránila *práva dítěte* a aby se zajistilo blaho dětí;

b) zavedení, popř. posilnění vnitrostátních orgánů, eventuálně například ombudsmana pro děti, nebo dalších zařízení k podpoře a ochraně *práv dítěte*;

c) vypracování národních systémů dohledu a evaluace pro zhodnocení účinků navrhovaných opatření;

d) podpora širokého *vědomí a chápání práv dítěte*. Pro prosazování tohoto akčního plánu se budou podporovat spolupráce a různé cesty účasti, a to na všech úrovních, aby se dosáhlo společného cíle, a sice *blaha dětí a podpory a ochrany jejich práv*. Jako *partneři* této *spolupráce a účasti* jsou v článku 32 jmenováni:

1) *Děti*, které se musí podle svého věku a své zralosti uschopnit k tomu, aby vnímaly své právo na svobodu názoru, aby rozvíjely sebeúctu a získávaly znalosti a schopnosti, například v oblastech řešení konfliktu, rozhodování a komunikace, aby mohly zvládat výzvy života.

2) Hlavní role a odpovědnost je u blaha dětí přiznána *rodičům*, rodině, opatrovníkům a dalším *pečujícím osobám*.

3) *Obecní správy* a úřady, starostové a lokální vůdčí osobnosti mohou zajistit užší partnerství na všech rovinách, aby byly děti ve středu zájmu rozvojových programů.

4) Při realizaci akčního plánu přísluší klíčová role členům *zákonodárných shromáždění*, konkrétně při senzibilizaci veřejnosti, vydávání žádoucích právních předpisů, při zajišťování nutných finančních prostředků a kontrole jejich použití.

5) *Nestátním organizacím, aktérům občanské společnosti* náleží zvláštní role při podpoře pozitivního chování a při vytváření prostředí, které je prospěšné pro blaho dětí.

6) *Privátní sektor* a podniky mají zavádět a dodržovat způsoby, jež ukazují sociální zodpovědnost, například tím, že zajistí zdroje pro programy k zlepšení života v obcích, a to ve prospěch dětí.

7) Podstatnou roli ve prospěch dětí mohou vzhledem ke svému vlivu sehrávat náboženské, duchovní, kulturní a jiné vůdčí *osobnosti* také tím, že mobilizují a inspirují občany k tomu, aby se přednostně v obcích zasazovali za děti.

8) Veřejnost mohou klíčovým způsobem o právech dětí informovat a pro ně senzibilizovat *masmédiá*.

9) Spolupracovat ve prospěch dětí mají také *regionální a internacionální organizace*, zejména orgány OSN.

10) Velkou zodpovědnost nesou lidé, kteří *pracují bezprostředně s dětmi*. Je proto důležité posilovat jejich status, motivaci a profesionalitu.⁷⁷⁷

Následné *cíle, strategie a opatření* se mají na základě článků 33 a 34 realizovat s aspektem *blaha dítěte* a vhodného přizpůsobení *konkrétní situaci* každé jednotlivé země a rozdílným situacím a *okolnostem* různých regionů a zemí světa. Jako časový horizont je uveden rok 2015. Jedná se o *čtyři oblasti*, jak již bylo naznačeno v osnově této deklarace a jejího akčního plánu.

Jako první je uvedena *podpora zdravého života*, kde je vhodné v kontextu fenoménu komerčního sexuálního zneužívání dětí zmínit článek 36 a jeho body e) zpracování a provádění národních politik a programů pro rozvoj raného dětství, aby se zajistilo, že se *podporuje tělesný, sociální, emocionální, duchovní a kognitivní vývoj dětí*; f) vypracování a provádění národní politiky zdravotnictví a programů pro děti, aby se podporovalo jejich *tělesné a duševní zdraví*. K dosažení cílů se mají při zohlednění blaha dítěte a v souladu s vnitrostátními *právními předpisy, náboženskými a etickými hodnotovými představami* a kulturním pozadím obyvatel, i v souladu se všemi *lidskými právy* a základními svobodami realizovat určité strategie a opatření, mezi nimi například zajistit všem dětem přístup k přiměřeným, prospěšným a *důstojným* zdravotnickým službám, nabídkám vzdělání a informacím (čl. 37 bod 1), podporovat *sexuální zdraví* (bod 3), redukovat případy *sexuálně přenosných infekcí, HIV/AIDS* a všech forem hepatitis, stejně tak zajistit, aby byla s tím spojená účinná opatření bezplatná a přístupná zejména pro marginalizované oblasti a vyloučené skupiny obyvatelstva (bod 11), vypracovat politiku a programy ke snížení násilí a sebevražd u dětí (bod 21).

Druhou projednávanou oblastí je zajištění dobrého školního vzdělání, přičemž je v článku 38 *vzdělání* označeno jako *lidské právo* a klíčový faktor pro snižování chudoby a dětské práce i pro podporu demokracie, míru, tolerance a rozvoje. Uskutečnění cílů lze podle této

⁷⁷⁷ *Ibid.*, s. 7-13.

deklarace dosáhnout také pomocí těchto úkolů: rozšiřovat a zlepšovat rozsáhlé vzdělání, výchovu a péči v raném dětském věku, pro děvčata i pro chlapce, především pro ohrožené a zanedbané děti (článek 39 bod a), vytvářet spolu s dětmi prostředí učení, které je přátelské vůči dětem, v němž se děti cítí bezpečně, chráněny před *zneužíváním, násilím* a diskriminací a pobízeny se učit (článek 40 bod 12), podporovat programy pomoci rodinám s dětmi, které mají nízké příjmy, odhalovat při učení speciální potřeby dětí, kterých se dotýkají krize, a podporovat vzdělávací programy, které přispívají ke snižování násilí a konfliktů a které pomáhají *rehabilitaci obětí* (článek 40 bod 16).

Třetí probíranou oblastí je *ochrana před zneužíváním, vykořisťováním a násilím* a právě *obchod s lidmi, tělesné a sexuální vykořisťování* a únos, násilí v rodině a *sexuální násilí* proti ženám a dětem, které jsou pro děti každodenní realitou ve všech regionech světa, jsou označeny jako *nejvážnější problémy* (článek 41). Rezolutně se připomíná, že „*děti mají právo, aby byly chráněny před všemi formami zneužívání, zanedbávání, vykořisťování a násilí. Společnost musí odstraňovat všechny formy násilí proti dětem*“ (článek 43). Proto se účastníci usnesli, že se budou

- a) chránit děti před všemi formami *zneužívání, zanedbávání, vykořisťování a násilí*;
- b) chránit děti před účinky *ozbrojených konfliktů* a že se bude zajišťovat dodržování humanitárního mezinárodního práva a *lidských práv*;
- c) chránit děti před všemi formami *sexuálního vykořisťování*, včetně pedosexuálních praktik, *obchodu s dětmi* a únosů;
- d) činit nezbytná opatření a přijímat strategie k odstraňování *nejhorších forem dětské práce*;
- e) zmírňovat *nouze* milionů dětí, které žijí za zvláště těžkých podmínek.⁷⁷⁸

Jako *konkrétní strategie a opatření* k dosažení těchto cílů jsou uvedeny: přednostně činit ta národní a mezinárodní opatření, aby se *skoncovalo s prodejem dětí* a jejich orgánů, s jejich *sexuálním vykořisťováním a sexuálním zneužíváním*, včetně využití dětí pro *pornografii, prostituci a pedofilii*, a aby se zakročilo proti již existujícím trhům s touto problematikou (článek 40); *senzibilizovat* veřejné mínění, že jsou *sexuální vykořisťování a sexuální zneužívání*, včetně toho skrze internet, i *obchod s dětmi* protiprávní a mají škodlivé následky (článek 41); podporovat *soukromý sektor*, včetně turismu, a média v kampani proti sexuálnímu vykořisťování dětí a proti obchodu s dětmi (článek 42); *pojmenovat* hlubší, základní *příčiny*, včetně externích faktorů, jež vedou k sexuálnímu vykořisťování dětí a k obchodu s dětmi, a *zabývat se jimi*, stejně tak *realizovat* strategie k *prevenci* sexuálního

⁷⁷⁸ *Ibid.*, s. 18-20.

vykořisťování dětí a obchodu s dětmi (článek 43); *zajistit* bezpečnost, ochranu, pomoc a služby *obětem* obchodu s dětmi a sexuálního vykořisťování, aby se usnadnilo jejich uzdravení a sociální znovuzачlenění (článek 44); *trestat* v souladu s příslušnými mezinárodními právními nástroji všechny formy sexuálního vykořisťování a sexuálního zneužívání dětí, včetně těch, které se odehrávají uvnitř rodiny nebo za účelem zisku, dětskou prostituci, dětskou pornografii, sexuální turismus s dětmi, obchod s dětmi, prodej dětí a jejich orgánů, a současně *zajistit*, že je v trestním procesu za účasti dětských obětí blaho dítěte hlediskem, jež je třeba přednostně zohlednit (článek 45); *sledovat* na regionální a mezinárodní úrovni přeshraniční obchod s dětmi a *vyměňovat* si příslušné informace, zlepšovat schopnosti orgánů činných v pohraniční službě a v trestním řízení, a školit je, aby *respektovali* důstojnost, lidská práva a základní svobody všech obětí obchodu s lidmi (článek 46); *potírat* také prostřednictvím zesílené spolupráce mezi vládami, mezistátními organizacemi, soukromým sektorem a nevládními organizacemi zločinné využívání informačních technologií, včetně internetu, pro účely obchodu s dětmi, dětské prostituce, dětské pornografie, sexuálního turismu s dětmi, pedofilie a jiných forem násilí proti dětem a jejich zneužívání (článek 47).⁷⁷⁹

Těmto konkrétním strategiím a opatřením pro odstraňování obchodu s dětmi a sexuálního vykořisťování v rámci problematiky ochrany před zneužíváním, vykořisťováním a násilím předchází v tomto dokumentu a této jeho části téma *všeobecná ochrana*, jež kromě jiného zahrnuje *vhodné zákonodárství, politiku a programy pro ochranu dětí* (článek 44 bod 2); ochranu dětí před mučením a jiným *krutým, nelidským nebo ponižujícím zacházením* nebo trestáním (bod 8); skoncovat s poškozujícími tradičními praktikami a zvyky, které porušují práva dětí a žen, jako je manželství a donucené manželství v raném věku, mrzačení ženských genitálií (bod 9); programy ve prospěch dětí, které žijí v zanedbaných sociálních poměrech, a skupin zvláště ohrožených dětí (bod 11); ochranu dětí před ilegálními, vykořisťovatelskými praktikami, nebo praktikami, jež neslouží jejich blahu, při adopci nebo umístování do pěstounských rodin (bod 12); včasná ochrana a účinná humanitární pomoc dětským obětem přírodních katastrof (bod 18); ochranu dětí před internetovými stránkami, počítačovými programy a hrami, které podporují násilí a které mají negativní vliv na psychologický vývoj dětí (bod 19). Za ní je zařazena *ochrana před ozbrojenými konflikty*, kde se například požaduje, aby byly zločiny proti lidskosti a válečné zločiny vyňaty z ustanovení o amnestii a aby se zajistilo, že se budou po těchto konfliktech trestněprávní mechanismy zabývat závažnými útoky proti dětem, a zabezpečí dětem vhodné, spravedlivé procesy (článek 23);

⁷⁷⁹ *Ibid.*, s. 24-25.

dále se požaduje vypracovat a realizovat prostřednictvím mezinárodní spolupráce politiku a programy pro ochranu, péči a blaho dětských uprchlíků a dětí, které hledají azyl (článek 28); vypracovat konkrétní strategie na ochranu dívek, jež jsou zasaženy ozbrojenými konflikty, a vzít v potaz jejich zvláštní potřeby a jejich zvláštní zranitelnost (článek 32).⁷⁸⁰ Následuje kapitola o *potírání dětské práce* mimo jiné s úkolem, aby se vypracovaly a realizovaly strategie, které budou chránit děti před hospodářským vykořisťováním a využíváním k práci, jež s sebou nese nebezpečí, že brání výchově dětí a poškozuje zdraví nebo *tělesný, duchovní, duševní, mravní nebo sociální vývoj dítěte* (článek 35).

Posledním, čtvrtým bodem cílů, strategií a opatření akčního plánu, je *potírání HIV/AIDS*, a to i v souvislosti s ochranou zejména ohrožených dětí a sirotek před všemi formami zneužívání, násilí, vykořisťování, diskriminace, obchodu s lidmi a ztráty dědictví (článek 46 bod c).

V části C. Mobilizace prostředků se přisuzuje hlavní odpovědnost za realizaci tohoto akčního plánu a zajištění prostředků jednotlivým zemím (článek 49) a konstatuje se, že jsou investice do dětí mimořádně produktivní, když jsou středně nebo dlouhodobé a že „*kdo investuje do dětí a respektuje jejich práva, klade základy pro spravedlivou společnost, silné hospodářství a pro svět, který je prostý chudoby*“ (článek 50). Ve stejném duchu pak hovoří i poslední článek 62, když stanovuje jako vůdčí zásadu „*děti na prvním místě*“, a prohlašuje: „*Vydáváme tento slavnostní slib v přesvědčení, že my, tím že přisuzujeme právům dětí, jejich přežití a jejich ochraně a rozvoji vysokou přednost, sloužíme blahu celého lidstva a zajišťujeme blaho všech dětí ve všech společnostech*“.⁷⁸¹

2.9.12 Právo na individuální stížnost

Důležitým tématem druhé vrcholné schůzky o dětech bylo také požadované zřízení *práva na individuální stížnost* jako dodatkového kontrolního nástroje k Úmluvě o právech dítěte. Individuální stížnost je kontrolní proces orgánů OSN k prosazování lidských práv, zde by se jednalo o efektivnější prosazování lidských práv dětí. Umožňuje jednotlivým osobám, jejichž práva byla porušena, nebo jejich zástupci, aby si stěžovali u grémia OSN, například u Výboru pro lidská práva. Předpokladem a podmínkou ovšem je, že byla bezúspěšně vyčerpána vnitrostátní právní cesta. Pro zavedení tohoto práva se uvádí těchto deset důvodů:

⁷⁸⁰ *Ibid.*, s. 20-23.

⁷⁸¹ *Ibid.*, s. 24, 26, 28, 31.

1. Jako mezinárodní a nezávislý proces před výborem OSN má individuální stížnost důležitou veřejnou funkci. Stanovisko Výboru pro práva dítěte by posílilo rozšířené možnosti jednání a pozornost veřejnosti.
2. Proces individuální stížnosti umožňuje doplňující přezkoumání věcných obsahů prostřednictvím grémia expertů, které má zkušenosti s diskriminací a porušováním lidských práv, jež jsou specifické pro děti, a je senzibilní pro věcné obsahy.
3. Zavedení procesu individuální stížnosti znamená další rozvoj ochrany lidských práv. Ochrana lidských práv je důležitá pro mezinárodní spolupráci.
4. Oběti mohou nárokovat nápravu a náhradu škody vůči státu.
5. Právo na stížnost dále zhodnocuje chráněnou skupinu dětí. Děti jako členové společnosti, kteří nejvíce potřebují ochranu, musejí být chráněny při výkonu svých práv. Podporuje se právní jistota a ochrana.
6. Posiluje se individualita a právní osobnost dětí (postavení na roveň stát - jedinec).
7. Proces individuální stížnosti je nejdalekosáhlejší možnost sankce orgánů OSN k prosazování lidských práv. Mezinárodně právně závazný standard Úmluvy o právech dítěte se zhodnocuje skrze dodatkový kontrolní mechanismus. Úmluva o právech dítěte se tím povyšuje na stejnou úroveň dalších lidskoprávních dokumentů, které jsou tímto instrumentem vybaveny (Dosud existuje pět těchto dokumentů, které obsahují právo na individuální stížnost: Pakt o občanských a politických právech, Úmluva proti mučení a jinému krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestání, Mezinárodní úmluva o odstraňování každé formy rasové diskriminace, Mezinárodní konvence o ochraně práv všech putujících pracovníků a jejich rodinných příslušníků, Úmluva o odstraňování každé formy diskriminace žen).
8. Ustanovení a doporučení dotyčného výboru OSN v případě stížnosti podstatně přispívají k detailnějšímu výkladu a lepšímu porozumění obsahu jednotlivých práv a ustanovení Úmluvy o právech dítěte.
9. Posiluje se Výbor pro práva dítěte.
10. Státy jsou více nuceny k tomu, aby budovaly vnitrostátní systém ochrany práv, aby nedocházelo k těmto mezinárodním stížnostem, čímž se zase celkově zvyšují šance dotyčných na efektivní právní ochranu.⁷⁸²

Tento instrument navrhuje i organizace *Kindernothilfe*,⁷⁸³ jež uvádí, že i když je Úmluva o právech dítěte jedním z nejúplnějších lidskoprávních nástrojů, protože obsahuje osobní,

⁷⁸² www.weltkindergipfel.de/wkg/weltkindergipfel/unterseiten/01211/index.html; J. Seifert-Granzin, *Kinder so stark wie Staaten*. In: *Kinderrechte sind Menschenrechte*, Kindernothilfe Themenheft, s. 6-7.

politická, hospodářská, kulturní a sociální práva dětí, přesto je stále aktuální otázka, jak práva dětí prosazovat a jak zavázat státy, aby neporušovaly práva dětí a aby se mezinárodní společenství ještě více angažovalo v oblasti práv dětí.⁷⁸⁴ *Kindernothilfe* pak ve spolupráci s *Gemeinsame Konferenz Kirche und Entwicklung* (Společná konference církev a rozvoj) uspořádala zasedání, která měla právě téma Zavedení práva na individuální stížnost v rámci Úmluvy o právech dítěte.⁷⁸⁵

2.9.13 Závazná opatření v Evropské unii

Součástí dokumentu Globální závazek z Jokohamy je také *Dodatek: Vysvětlující prohlášení evropských zemí Evropské unie ke globálnímu závazku z Jokohamy*.⁷⁸⁶

V dodatku prohlašují zúčastněné země, že považují ochranu dítěte za jednu z podstatných výzev civilizace na základě zodpovědnosti dospělých s ohledem na mladou generaci a na hodnoty, na nichž se bude stavět budoucnost lidstva. S odvoláním na závazek a plán činnosti přijatý dne 21. listopadu 2001 v Budapešti a na přijaté doporučení 16/2001 Rady Evropy na ochranu dětí proti sexuálnímu vykořisťování ze dne 31. října 2001 hodlají evropské země posílit tyto zásady:

1. Potlačování sexuálního vykořisťování dětí se rozšiřuje na všechny formy sexuálního násilí a sexuálního zneužívání.
2. Ochrana dítěte zahrnuje ve všech zemích všechny chlapce a děvčata až do věku 18 let.
3. Rozšíření trestných činů na různé formy sexuálního vykořisťování dětí, včetně mezinárodních a přeshraničních aspektů, prostřednictvím exteritoriální zodpovědnosti a uznání souvislosti mezi organizovaným zločinem a četnými formami sexuálního vykořisťování dětí.

⁷⁸³ *Kindernothilfe* je jednou z největších evropských křesťanských organizací na pomoc dětem a zasazuje se mimo jiné o proces individuální stížnosti dětí v rámci systému lidských práv OSN. Pravidelně uděluje mediální cenu Práva dětí v jednom světě, <http://www.kindernothilfe.de>;
http://www.kindernothilfe.de/presse/meldungen/03374/index_main.html.

⁷⁸⁴ http://www.kindernothilfe.de/schwerpunkte/unterseiten/01405/index_main.html;
http://www.weltkindergipfel.de/wkg/weltkindergipfel/unterseiten/01210/index_main.html.

⁷⁸⁵ *Kinderrechte stärken. Dokumentation der Fachtagung vom 5. April 2001 in Berlin*, Kindernothilfe/Gemeinsame Konferenz Kirche und Entwicklung (GKKE),
<http://www.kindernothilfe.de/kinderstaerken.pdf>.

⁷⁸⁶ *Anhang: Erläuternde Erklärung zur globalen Verpflichtung von Yokohama von den Europäischen Ländern der EU*. In: *Zweiter Weltkongress gegen die kommerzielle sexuelle Ausbeutung von Kindern*, epd-Dokumentation, s. 21; srov. *Informace o průběhu a výsledcích II. světového kongresu proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí*, <http://www.mvcr.cz/prevence/zpravy/2002/info.html>, s. 2: klíčovým bodem tohoto dodatku je podle této zprávy české delegace to, že „komerční sexuální zneužívání dětí nelze oddělovat od ostatních forem zneužívání dětí“.

4. Opatření k ochraně dítěte se musejí provádět v úzké souvislosti s občanskou společností.
5. Potírání chudoby a zlepšování zdraví a výchovy dětí se musí přiznávat vysoká priorita.⁷⁸⁷

Organizace *Kindernothilfe* spolu s EURONET s vděčností přivítaly zakotvení práv dětí v nové Ústavě Evropské unie s tím, že „se poprvé v dějinách Evropské unie dostane pozornosti 76 milionům dětí v Evropě a právům, která jim náleží“. Evropská ústava obsahuje jasný odkaz na „ochranu práv dětí“ ve vnitřní a zahraniční politice Evropské unie (Ústava EU, článek 3.3 a 3.4). To zajišťuje, že v zákonodárství a implementaci EU musejí být respektována práva dětí. Zejména odkaz na „striktní zachovávání a rozvoj mezinárodního práva“ ve vnějších vztazích EU (článek 3.4) znamená, že Úmluva o právech dítěte nesmí zůstat nepovšimnuta.⁷⁸⁸

Kromě toho je v rámci tématu komerčního sexuálního zneužívání dětí pozitivní výslovné uvedení *speciálních práv dětí*, a sice se jedná o *právní spolupráci v oblastech obchodu s dětmi a sexuálního vykořisťování dětí* a o integraci *Charty základních práv EU*, jež obsahuje vlastní článek:

„(1) děti mají nárok na ochranu a péči, které jsou nutné pro jejich blaho. Mohou svobodně vyjadřovat svůj názor. Jejich názor se zohlední v záležitostech, jež se jich týkají, a to způsobem, který odpovídá jejich věku a stupni jejich zralosti.

(2) U všech opatření veřejných nebo soukromých zařízení, jež se dětí týkají, musí být blaho dítěte přednostním důvodem.

(3) Každé dítě má nárok na pravidelné osobní vztahy a přímé kontakty s oběma rodiči, jestliže to neodporuje jeho blahu“;⁷⁸⁹ tedy článek 24 ohledně práv dětí, začleněný do kapitoly III *Rovnost*, jejíž všechna ustanovení se jednoznačně vztahují k osobnosti člověka. V souvislosti s tím lze ještě uvést kapitolu IV, nadepsanou *Solidarita*, a její článek 32 – zákaz práce dětí a ochrana mladistvých na pracovním místě: „Práce dětí je zakázána. Bez újmy na výhodnějších

⁷⁸⁷ *Anhang: Erläuternde Erklärung zur globalen Verpflichtung von Yokohama von den Europäischen Ländern der EU*. In: *Zweiter Weltkongress gegen die kommerzielle sexuelle Ausbeutung von Kindern*, epd-Dokumentation, s. 21; *European countries: Explanatory declaration on the Yokohama Global Commitment*, 2nd World Congress against Commercial Sexual Exploitation of Children, <http://www.unicef.org/file:///Yokohama%20Congres.htm>; srov. *Informace o průběhu a výsledcích II. světového kongresu proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí*, <http://www.mvcr.cz/prevence/zpravy/2002/info.html.s.2>.

⁷⁸⁸ EURONET – *European Children's Network* je svaz organizací, které se zasazují za zájmy a práva dětí. Společným východiskem členských organizací je požadavek, že děti v Evropské unii už nesmějí představovat „neviditelnou skupinu“, http://www.kindernothilfe.de/presse/meldungen/03374/index_main.html.

⁷⁸⁹ *Charta der Grundrechte der Europäischen Union*, Nizza 2000. In: K. P. Fritzsche, *Menschenrechte. Einführung mit Dokumenten*, s. 348.

předpisech pro mladistvé a odhlédne-li se od omezených výjimek, nesmí nejnižší věk pro vstup do pracovního života být nižší než věk, v němž končí povinná školní docházka. Mladiství, kteří jsou připuštěni k práci, musejí dostat pracovní podmínky, které jsou přizpůsobeny jejich věku, a být chráněni před hospodářským vykořisťováním a před každou prací, jež poškozuje jejich *bezpečnost*, jejich *zdraví*, jejich *tělesný, duševní, mravní nebo sociální vývoj*, nebo by mohla ohrožovat jejich výchovu“.⁷⁹⁰

Již první kapitola této Charty nazvaná *Důstojnost*, která začíná článkem 1 *Důstojnost člověka*: „*důstojnost člověka je nedotknutelná. Je nutno ji respektovat a chránit*“, zahrnuje kromě klasických a tradičně uznávaných základních práv, jako je právo na život (čl. 2), zákaz mučení a nelidského nebo ponižujícího trestu a zacházení (čl. 4): „*nikdo nesmí být podroben mučení nebo nelidskému nebo ponižujícímu trestu nebo zacházení*“, zákaz otroctví a nucených prací (čl. 5): „(1) nikdo nesmí být držen v otroctví nebo nevolnictví“, (3) „*obchod s lidmi je zakázán*“, v čl. 3 ustanovení dosud neznámé, které zakotvuje právo na integritu (neporušitelnost) osoby, včetně zákazu činit z lidského těla či jeho částí jako takových zdroj příjmů: „(1) každá osoba má právo na *tělesnou a duševní neporušitelnost*. (2) V rámci medicíny a biologie musí být dbáno zejména na následující: ... - zákaz využívat lidské tělo a jeho části jako takové k dosažení zisků“.⁷⁹¹ „Toto právo je v Chartě pojímáno široce, dá se říci ‚velkoryse‘ a také novátorským způsobem. ... To, že tyto formulace znamenají nový přístup, podchycující a reflektující vývoj již 21. století, není nutno zdůrazňovat“.⁷⁹²

Plán z Budapešti zmiňovaný na kongresu v Jokohamě se týká *Convention on Cybercrime - Úmluvy Rady Evropy ke kybernetickému zločinu, přijaté dne 23. listopadu 2001 v Budapešti*,⁷⁹³ jež poskytuje nejaktuálnější legislativní oporu pro mezinárodní spolupráci v oblasti dětské pornografie, zejména na internetu.⁷⁹⁴ Text je výsledkem víceleté práce Výboru expertů na zločin v kybernetickém prostoru v rámci Evropského výboru na problémy zločinu.⁷⁹⁵ Ustanovení článku 9 této úmluvy jsou zaměřena právě na dětskou pornografii: smluvní strany mají dle odstavce 1 přijmout legislativní a jiná opatření, která zajistí trestnost následujících činů:

⁷⁹⁰ *Ibid.*, s. 349.

⁷⁹¹ *Ibid.*, s. 344.

⁷⁹² N. Šišková, *Dimenze ochrany lidských práv v EU*, s. 181.

⁷⁹³ *Convention on Cybercrime*, Budapest, 23. XI. 2001, Council of Europe, European Treaty Series – No. 185, Explanatory Report, <http://conventions.coe.int/treaty/en/projects/cybercrime.htm>.

⁷⁹⁴ *Informace o průběhu a výsledcích II. světového kongresu proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí*, <http://www.mvcr.cz/prevence/zpravy/2002/info.html>.

⁷⁹⁵ *Draft Convention on Cyber-Crime*, European Committee on Crime Problems (CDPC)-Committee of Experts on Crime in Cyber-Space, Draft Convention on Cyber-crime (Draft N° 25 REV.). Prepared by the Secretariat Directorate General I (Legal Affairs), Strasbourg, 22 December 2000, Public version – Declassified PC-CY (2000) Draft No. 25 Rev., <http://conventions.coe.int/treaty/en/projects/cybercrime.htm>.

produkce dětské pornografie pro účely její distribuce prostřednictvím počítačového systému;
nabízení nebo zpřístupňování dětské pornografie prostřednictvím počítačového systému;
distribuce nebo rozšiřování dětské pornografie prostřednictvím počítačového systému;
opatření dětské pornografie prostřednictvím počítačového systému pro sebe či pro druhého;
držení dětské pornografie v počítačovém systému nebo na úložném médiu pro počítačová data.

Odstavec 2 vymezuje pro účely odstavce 1 pojem *dětská pornografie* jako pornografický materiál, který vizuálně zobrazuje:

- a) nezletilou osobu zapojenou do explicitně sexuálního chování;*
- b) osobu, která se jeví jako nezletilá, zapojenou do explicitně sexuálního chování;*
- c) realistické obrazy představující nezletilou osobu zapojenou do explicitně sexuálního chování .*

Pro účely odstavce 2 zase definuje odstavec 3 pojem *nezletilá osoba*, kterou se rozumí všechny osoby do 18 let věku. Smluvní strana však může požadovat nižší věkovou hranici, jež nesmí být ale nižší než 16 let.

Každá smluvní strana si však bohužel může podle odstavce 4 vyhradit právo neaplikovat v celku nebo zčásti odstavec 1 písmeno d, odstavec 1 písmeno e, odstavec 2 písmeno b, odstavec 2 písmeno c.⁷⁹⁶

Mezi závazné dokumenty Evropské unie, které se týkají komerčního sexuálního zneužívání dětí, dále patří *Rámcová rozhodnutí Rady Evropy o potírání obchodování s lidmi*: v prosinci 2000 představila Evropská komise dva návrhy na *Rámcová rozhodnutí Rady ohledně Komunikace v potírání obchodování s lidmi a sexuálního vykořisťování dětí*.⁷⁹⁷

První z nich – *Council Framework Decision on combating trafficking in human beings - Rámcové rozhodnutí Rady o potírání obchodování s lidmi*,⁷⁹⁸ usiluje o komplexnější přístup EU k problematice obchodování s lidmi a primárně se zaměřuje na trestní právo členských států, takže neobsahuje část o prevenci a zahrnuje jen minimálně ustanovení o pomoci obětem a jejich podpoře. Při definování obchodování s lidmi reflektuje zvláštní zranitelnost dětí, a to vše v souladu s Protokolem OSN. Jsou uvedeny trestné činy za účelem dvou typů vykořisťování: za účelem zneužívání práce nebo služeb, včetně praktik podobných otroctví,

⁷⁹⁶ *Convention on Cybercrime, Budapest, 23.XI.2001*, Explanatory Report, <http://conventions.coe.int/treaty/en/projects/cybercrime.htm>.

⁷⁹⁷ *Commission Communication to the Council and the European Parliament on combating trafficking in human beings and combating the sexual exploitation of children and child pornography, 22 January 2001, 2001/0024 (CNS) and 2001/0025 (CNS)*, <http://www.europa.eu.int>.

⁷⁹⁸ *Council Framework Decision on combating trafficking in human beings, 19 July 2001, 2002/629/JHA*, <http://www.europa.eu.int>.

nebo za účelem prostituce osoby nebo dalších forem sexuálního zneužívání. Pojem sexuální zneužívání přitom není jasně definován, ale má zahrnovat prostituci a pornografii. Proto se preferuje pojem komerční sexuální zneužívání. Stejně tak nejsou explicitně zmíněna obchodování za účelem sňatku, žebrání nebo nezákonných aktivit, ale lze je zahrnout pod termíny jiné formy sexuálního zneužívání či vykořisťovatelské práce. Další typy, tedy vykořisťování za účelem adopce a odběru či obchodu s orgány nejsou zmíněny. Rámcové rozhodnutí uznává, že jsou děti zranitelnější a tak ve větším nebezpečí, že se stanou obětí obchodování. Dětským obětem v trestním řízení se má pak dostat specifického zacházení podle okolností jejich situace.⁷⁹⁹

Druhý právní nástroj je *Council Framework Decision on combating the sexual exploitation of children and child pornography - Rámcové rozhodnutí Rady o potírání sexuálního zneužívání dětí a dětské pornografie*.⁸⁰⁰ V preambuli se zdůrazňuje, že sexuální zneužívání dětí a dětská pornografie jsou závažným porušením lidských práv a fundamentálního práva dítěte na harmonickou výchovu a rozvoj. Sexuální zneužívání dětí zde zahrnuje nucení nebo získávání dítěte do prostituce, profitování ze zneužívání dítěte pro takové účely, praktikování sexuálních aktivit s dítětem, kde je dítě nuceno, kde je poskytnuta nějaká forma odměny nebo kde se vyskytuje nějaká forma zneužití pozice důvěry či autority. Toto rámcové rozhodnutí se tak věnuje jen jedné z aktivit při obchodování s dětmi a ne obchodování s dětmi jako takovému. Sexuální zneužívání či vykořisťování může nebo nemusí být spojeno s obchodováním.⁸⁰¹

V souvislosti s Rámcovým rozhodnutím Rady o potírání obchodování s lidmi bylo zmíněno další takové rozhodnutí, a sice *Council Framework Decision on the standing of victims in criminal proceedings - Rámcové rozhodnutí Rady o postavení obětí v trestních řízeních* z roku 2001. Podle tohoto dokumentu se má obětem během trestního řízení zajistit ochrana a péče bez ohledu na státní příslušnost. Musí se komplexním způsobem uvážit potřeby obětí, aby se zabránilo dílčím řešením, která mohou vést k sekundární viktimizaci.

⁷⁹⁹ *Lost Kids, lost futures. The European Union's response to Child Trafficking*. By M. Van Reisen and A. Stefanovic, *Terre des Hommes*, s. 25; zde je souvislost s *Council Framework Decision on the standing of victims in criminal proceedings*, 15 March 2001, 2001/220/JHA, <http://www.europa.eu.int>; srov. *Vorschlag für einen Rahmenbeschluß des Rates zur Bekämpfung des Menschenhandels*, KOM / 2000 / 0854 endg. / 2 – CNS / 2001 / 0024, 52000PC0854(01)R(01), <http://www.europa.eu.int/eur-lex/lex> - DE.

⁸⁰⁰ *Council Framework Decision on combating the sexual exploitation of children and child pornography*, 22 December 2003, 2004/68/JHA, <http://www.europa.eu.int>.

⁸⁰¹ *Lost Kids, lost futures. The European Union's response to Child Trafficking*. By M. Van Reisen and A. Stefanovic, *Terre des Hommes*, s. 26; srov. *Vorschlag für einen Rahmenbeschluß des Rates zur Bekämpfung der sexuellen Ausbeutung von Kindern und der Kinderpornographie*, KOM / 2000 / 0854 endg. – CNS 2001 / 0025, 52000PC0854(02), *Amtsblatt Nr. 062 E vom 27/02/2001 S. 0327 – 0330*, <http://www.europa.eu.int/eur-lex/lex-DE>.

Jde tedy o pomoc obětem před trestním řízením, během něho a po něm. Ustanovení tohoto Rozhodnutí se ale týkají jen ochrany dětí, které se účastní trestních řízení proti obchodníkům.⁸⁰²

Aby se zesílil aktivní přístup k potírání obchodování s lidmi, přijala EU *Council Framework Decision on joint investigation teams - Rámcové rozhodnutí Rady o společných vyšetřovacích týmech*.⁸⁰³ To dovoluje orgánům dvou nebo více členských států vytvářet společný vyšetřovací tým za specifickým účelem – zde za účelem vyšetřování trestných činů obchodování s lidmi – a na omezenou dobu, aby prováděl vyšetřování v jednom státu nebo ve více těchto státech.⁸⁰⁴

Vyjádření politické vůle členských států Evropské unie ohledně obchodování s lidmi představuje *Comprehensive Plan to combat illegal immigration and trafficking of human beings in the EU - Kompletní plán k potírání nelegální imigrace a obchodování s lidmi v EU* předložený Radě v únoru 2002 a přijatý na 2411. zasedání Council of Justice and Home Affairs.⁸⁰⁵

Ačkoli má dokument v názvu boj proti obchodování s lidmi, soustřeďuje se na ilegální imigraci. Cenným příspěvkem tohoto Plánu – na základě dvou protokolů ke Konvenci OSN proti nadnárodnímu organizovanému zločinu - k potírání obchodování s dětmi je jasné rozlišování mezi pašováním a obchodováním s lidmi: výrazy pašování a obchodování se často používají jako synonyma, i když by se měly chápat jako podstatně odlišné. Pašování znamená pomoc při ilegálním přechodu hranic a ilegálním vstupu. Proto má pašování vždy nadnárodní prvek. To není nutné v případě obchodování, kde je klíčovým prvkem vykořisťující záměr. Obchodování zahrnuje úmysl osobu vykořisťovat, bez ohledu na to, jak se oběti dostanou na místo, kde se vykořisťování děje. Ilegální imigrace tak sice může obsahovat aspekty obchodování, ale má větší rozsah a je vztažena na ilegální vstup a pobyt. Z toho plyne, že ne všichni ilegální imigranti jsou oběťmi obchodování. V této souvislosti však dokument nezdůrazňuje, že oběti obchodování, zejména pak děti, potřebují speciální zacházení a nesmí být nikdy stíhány jako ilegální imigranti. Uznává se, že ve všech opatřeních proti ilegální

⁸⁰² *Lost Kids, lost futures. The European Union's response to Child Trafficking*. By M. Van Reisen and A. Stefanovic, Terre des Hommes, s. 26-27.

⁸⁰³ *Council Framework Decision on joint investigation teams*, 13 June 2002, 2002/465/JHA, <http://www.europa.eu.int>.

⁸⁰⁴ *Lost Kids, lost futures. The European Union's response to Child Trafficking*. By M. Van Reisen and A. Stefanovic, Terre des Hommes, s. 27.

⁸⁰⁵ *Comprehensive Plan to combat illegal immigration and trafficking of human beings in the European Union*, adopted on 2 May 2002, 6621/1/02, www.europa.eu.int.

imigraci je třeba respektovat specifické potřeby potenciálně zranitelných skupin, jako jsou nezletilí a ženy. Velmi podstatná role občanské společnosti není zmíněna.⁸⁰⁶

Další rezolucí Rady je *Council Resolution on initiatives to combat trafficking in human beings, in particular women - Rezoluce Rady Evropy o iniciativách k potírání obchodování s lidmi, zejména se ženami*.⁸⁰⁷ Obchodování s lidmi je zde definováno jako zločin, jenž směřuje k sexuálnímu nebo pracovnímu vykořisťování osob, zvláště k sexuálnímu vykořisťování a domácímu otroctví žen a dětí. Používá se zde pojem, který do té doby nebyl užit v legislativě EU a dokumentech ohledně obchodování s dětmi. Připomíná se, že v popředí dlouhodobých snah proti obchodování se ženami by mělo být vykořenění hlavních příčin. Opatření se nezaměřují specificky na děti a zároveň se mluví jen o starších dívkách, ne tedy o chlapcích a mladších dívkách.⁸⁰⁸

Přínosem občanské společnosti k hledání pohřešovaných nebo sexuálně vykořisťovaných dětí se zabývá *Council Resolution on the contribution of civil society in finding missing or sexually exploited children - Rezoluce Rady Evropy o příspěvku občanské společnosti k pátrání po pohřešovaných nebo sexuálně vykořisťovaných dětech*.⁸⁰⁹ Obchodování s dětmi je zde pojato jako obchodování hlavně za účelem sexuálního vykořisťování. Zdůrazňuje se spolupráce státních orgánů a občanské společnosti a důležitost organizací, které se věnují této problematice.⁸¹⁰

Jediným dokumentem EU, jenž jako takový pojednává o *dětech bez doprovodu*, je *Council Resolution on unaccompanied minors who are nationals of third countries - Rezoluce Rady Evropy o nezletilých bez doprovodu, kteří jsou občany třetích zemí*.⁸¹¹ Tyto děti jsou snadno zranitelné pro praktiky obchodování s dětmi. Souvisí to také se zacházením, s nímž se setkají v členských státech po svém příchodu. Proto je účelem této rezoluce stanovit určitá pravidla pro přijímání těchto dětí, pro jejich pobyt, návrat a uplatnění azylu. Rezoluce konstatuje, že jsou děti bez doprovodu oprávněny k potřebné ochraně a základní péči, a to bez ohledu na jejich legální status. Zvláštní pomoc mají dostat ty z nich, které jsou oběťmi zanedbávání,

⁸⁰⁶ *Lost Kids, lost futures. The European Union's response to Child Trafficking*. By M. Van Reisen and A. Stefanovic, Terre des Hommes, s. 30-31.

⁸⁰⁷ *Council Resolution on initiatives to combat trafficking in human beings, in particular women*, 20 October 2003, 2003/C 260/03, <http://www.europa.eu.int>.

⁸⁰⁸ srov. *Lost Kids, lost futures. The European Union's response to Child Trafficking*. By M. Van Reisen and A. Stefanovic, Terre des Hommes, s. 31.

⁸⁰⁹ *Council Resolution on the contribution of civil society in finding missing or sexually exploited children*, 9 October 2001, 2001/C 238/01, <http://www.europa.eu.int>.

⁸¹⁰ *Lost Kids, lost futures. The European Union's response to Child Trafficking*. By M. Van Reisen and A. Stefanovic, Terre des Hommes, s. 31.

⁸¹¹ *Council Resolution on unaccompanied minors who are nationals of third countries*, 26 June 1997, 97/C 221/03, <http://www.europa.eu.int>.

zneužívání a vykořisťování. Předpokladem pro to je identifikace těchto dětí bez doprovodu. Dětské oběti obchodování se často dostávají na hranice EU bez dokumentace, ale rezoluce k tomu nemá zvláštní opatření, takže by odmítnutí jejich vstupu vystavovalo jejich život nebezpečí, když se dostanou zpět do rukou obchodníků. Tyto děti mohou být poslány zpět do země původu jen v případě zajištěné péče a přijímacích zařízení v zemi původu. Jinak má být dítěti dovoleno zůstat v členské zemi EU.⁸¹²

Pozici ministrů členských států EU vyjadřuje také *The Hague Ministerial Declaration on European Guidelines for Effective Measures to Prevent and Combat Trafficking in Women for the Purpose of Sexual Exploitation - Haagská ministerská deklarace o evropských směrnicích pro efektivní opatření k prevenci a potírání obchodování se ženami za účelem sexuálního vykořisťování*.⁸¹³ Tato deklarace se zakládá na potřebě připojit se k nástrojům OSN ohledně ochrany lidských práv. Obsahuje speciální opatření k prevenci obchodování s ženami a k jejich ochraně a pomoci. Požaduje se spolupráce států s nevládními organizacemi v zemi původu i určení.⁸¹⁴

Nejvýznamnějším vyjádřením Evropského parlamentu k obchodování s dětmi je *Resolution of the European Parliament on child trafficking and child soldiers - Rezoluce Evropského parlamentu o obchodování s dětmi a dětskými vojáky*.⁸¹⁵ Rozhodující součástí všech dohod o spolupráci mezi EU a rozvojovými zeměmi mají být práva dítěte. Požaduje se společná politika EU ohledně obchodování s dětmi, která by se soustředila na soudní a zákonné aspekty i na prevenci a ochranu obětí a která by zahrnovala spolupráci na všech úrovních. Jako jedna z hlavních priorit EU se musí odrazit také v rozpočtu. Na této Rezoluci spolupracovaly nevládní organizace.⁸¹⁶

Resolution of the European Parliament for further actions in the fight against trafficking in women - Rezoluce Evropského parlamentu o dalších opatřeních v boji proti obchodování se ženami,⁸¹⁷ nejprve uznává, že zvláště zranitelné vůči této současné formě otroctví jsou ženy a

⁸¹² *Lost Kids, lost futures. The European Union's response to Child Trafficking*. By M. Van Reisen and A. Stefanovic, Terre des Hommes, s. 31-32.

⁸¹³ *The Hague Ministerial Declaration on European Guidelines for Effective Measures to Prevent and Combat Trafficking in Women for the Purpose of Sexual Exploitation*, 26 April 1997, Dutch Ministry of Social and Employment, DCE/97/429, <http://www.europa.eu.int>.

⁸¹⁴ *Lost Kids, lost futures. The European Union's response to Child Trafficking*. By M. Van Reisen and A. Stefanovic, Terre des Hommes, s. 32-33.

⁸¹⁵ *Resolution of the European Parliament on child trafficking and child soldiers*, 3 July 2003, B5-0320/2003, <http://www.europa.eu.int>.

⁸¹⁶ *Lost Kids, lost futures. The European Union's response to Child Trafficking*. By M. Van Reisen and A. Stefanovic, Terre des Hommes, s. 33.

⁸¹⁷ *European Parliament Resolution on the communication from the Commission to the Council and the European Parliament for further actions in the fight against trafficking in women*, (COM(1998) 726-C5-0123/1999 – 1999/2125(COS)), A5-0127/2000, www.europa.eu.int.

děti, a dále se odsuzuje obchodování se ženami a dětmi jako nesnesitelné porušení základních lidských práv a následně jako trestný čin. Navrhuje se, aby se rozvinul globální varující systém, který by monitoroval pohyb uprchlíků a migrantů, takže by se provedlo primární opatření k prevenci obchodování se ženami a dětmi. Evropský parlament také uznává nové trendy obchodování, které se týkají konfliktních a postkonfliktních situací, v nichž hrají roli mezinárodní mírové síly. Vyzývá také Radu, aby ustavila zpravodaje EU o obchodování s lidmi. Zdůrazňuje se potřeba multidisciplinárního přístupu, který zahrnuje všechny aktéry a podporuje mezinárodní spolupráci mezi zeměmi původu, tranzitu a určení. Upozorňuje se na souvislost obchodování s lidmi, migrace a azylové politiky.⁸¹⁸

2.9.14 Děti jako součást opatření proti obchodu s lidmi

2.9.14.1 Mezinárodně

Dne 28. července 2000 byla na desátém zasedání Valného shromáždění OSN schválena - na kongresu v Jokohamě také zdůrazňovaná - *United Nations Convention against Transnational Organized Crime - Konvence OSN proti mezinárodnímu organizovanému zločinu*. Tuto Konvenci mohly všechny státy podepsat od 12. do 15. prosince 2000 v Palermu v Itálii a následně v ústředním sídle OSN v New Yorku až do 12. prosince 2002. Předmětem Konvence je podporovat spolupráci za účelem účinnější prevence a boje proti mezinárodnímu organizovanému zločinu, jak se uvádí v článku 1. Článek 26 hovoří o vztahu k protokolům a v odst. 1 připomíná, že může být tato Konvence doplněna jedním nebo více protokoly.⁸¹⁹

Tuto Konvenci pak v tomto smyslu doplnil *Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, especially Women and Children - Protokol o prevenci, potlačování a trestání obchodování s lidmi, zejména se ženami a dětmi*⁸²⁰ a *Protocol against the Smuggling of Migrants by Land Air and Sea - Protokol proti pašování migrantů po souši, mořem a vzduchem*.⁸²¹ Česká republika podepsala doplňkový protokol dne 10. prosince 2002.⁸²²

⁸¹⁸ *Lost Kids, lost futures. The European Union's response to Child Trafficking*. By M. Van Reisen and A. Stefanovic, Terre des Hommes, s. 33-34.

⁸¹⁹ *United Nations Convention against Transnational Organized Crime*. A/AC.254/L.230/Add. 1, Vídeň, 17.-28. července 2000, <http://www.unodc.org/palermo/theconvention.html>.

⁸²⁰ *Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, especially Women and Children, supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime*, <http://www.unodc.org/palermo/convensumm.html>. Otevřený k podpisu zůstal všem státům ve stejných termínech jako Konvence.

⁸²¹ *Protocol against the Smuggling of Migrants by Land Air and Sea, supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime*, <http://www.unodc.org/palermo/convensumm.html>.

⁸²² *Obchodování se ženami z pohledu České republiky. (Výzkum je součástí projektu OSN – odpověď trestního soudnictví na obchodování s lidmi v České republice a v Polsku)*. Metodologický garant- UNICRI, odpovědná řešitelka: I. Trávníčková, další řešitelé: M. Luptáková/V. Nečada/H. Přesličková/K. Trdlíková, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 2004, s. 44.

V preambuli *Protokolu o prevenci, potlačování a trestání obchodování s lidmi, zejména se ženami a dětmi* prohlašují státy, které jsou jeho smluvními stranami, že účinné kroky k zabránění a potírání obchodování s lidmi, zejména se ženami a dětmi, vyžadují komplexní mezinárodní přístup v zemích původu, tranzitu a určení, jenž zahrnuje opatření k zamezení takového obchodování, k potrestání obchodníků a k ochraně obětí takového obchodování, včetně ochrany jejich mezinárodně zaručených lidských práv, a považují tento Protokol ke Konvenci OSN za mezinárodní nástroj pro prevenci, potírání a trestání obchodování s lidmi, zejména ženami a dětmi.

Článek 2 části I Obecná ustanovení definuje účel tohoto protokolu jako:

- (a) prevence a boj s obchodováním s lidmi se zvláštním zřetelem na ženy a děti;
- (b) ochrana a pomoc obětem takového obchodování, s plným ohledem na jejich lidská práva; a
- (c) zahájení spolupráce mezi členskými státy za účelem dosažení těchto cílů;

Následující článek 3 pak - jak již bylo uvedeno - vymezuje rozhodující pojmy:

- (a) *Obchodováním s lidmi* se rozumí najímání, doprava, transfery, ukrývání nebo přijímání osob pod hrozbou nebo za použití síly nebo jiných forem nátlaku, únosem, lstí, podvodem, zneužitím pravomoci nebo situace bezbrannosti nebo za použití poskytnutí nebo získání peněz nebo prospěchu k získání souhlasu pro ovládnutí osoby jinou osobou, za účelem vykořisťování. Vykořisťování zahrnuje minimálně vykořisťování prostitutí jiných nebo jinými formami sexuálního vykořisťování, nucenou práci nebo službami, otroctvím nebo praktikami podobnými otroctví, nevolnictví nebo odstraňování orgánů.
- (b) Souhlas oběti obchodování s lidmi k úmyslnému vykořisťování uvedenému v odstavci (a) tohoto článku, bude neúčinný tam, kde byl použit některý z prostředků uvedených v odstavci (a);
- (c) Najímání, doprava, transfery, ukrývání nebo přijímání dítěte pro účely vykořisťování bude považováno za obchodování s lidmi i v případě, že nebude zahrnovat žádný z prostředků uvedených v odstavci (a).

Dítětem se rozumí každá osoba mladší osmnácti let.

Podle článku 5 (trestnost) přijme každý členský stát taková legislativní a další opatření, jichž bude zapotřebí k zavedení trestných činů spočívajících ve skutečích stanovených v článku 3 tohoto Protokolu, pokud jsou tyto spáchány mezinárodně, a dále přijme taková legislativní a další opatření, kterých bude zapotřebí k zavedení trestných činů:

- (a) na základě základních ustanovení svých právních systémů trestnost pokusu trestného činu stanoveného v souladu s odstavcem 1 tohoto článku;
- (b) účastenství ve formě spolupachatelství na trestném činu stanoveném v souladu s odstavcem 1 tohoto článku;
- (c) organizování nebo řízení jiných osob pro spáchání trestného činu stanoveného v souladu s odstavcem 1 tohoto článku.

Část II *Ochrana obětí obchodování s lidmi* se v jednotlivých člancích zabývá pomocí a ochranou obětí obchodování s lidmi (článek 6), postavením obětí obchodování s lidmi v přijímacích státech (článek 7) a repatriací obětí obchodování s lidmi (článek 8). Přitom se každý členský stát zavazuje chránit soukromí a identitu obětí obchodování s lidmi, včetně, mimo jiné, přijetím takových právních postupů, které zachovají toto obchodování důvěrným. Každý členský stát zajistí, aby jeho domácí právní nebo administrativní systém obsahoval opatření, která zabezpečí obětem obchodování s lidmi v příslušných případech:

- (a) informování o příslušných soudních a administrativních postupech;
- (b) pomoc při prezentování jejich názorů a zájmů na příslušných stupních trestního řízení proti pachatelům způsobem, který nebude ovlivňovat práva na obranu.

Každý členský stát přijme dále implementující opatření za účelem poskytnutí psychického, psychologického a sociálního zotavení obětí obchodování s lidmi, a to ve spolupráci s nevládními organizacemi, dalšími příslušnými organizacemi a jinými součástmi občanské společnosti. Jedná se konkrétně o poskytnutí:

- (a) příslušného bydlení;
- (b) poradenství a informace v jednotlivých případech, které se týkají jejich zákonných práv, v jazyce, kterému oběti obchodování s lidmi rozumějí;
- (c) lékařské, psychologické a materiální pomoci; a
- (d) zaměstnání, vzdělání a školení.

Každý členský stát bude brát při aplikaci ustanovení tohoto článku ohled na věk, pohlaví a zvláštní potřeby obětí obchodování s lidmi, v jednotlivých případech na zvláštní potřeby dětí, včetně příslušného bydlení, vzdělávání a péče, vynaloží úsilí k zajištění fyzické bezpečnosti obětí obchodování s lidmi po dobu, po kterou se nacházejí na jeho území, a zajistí, že jeho domácí právní systém bude obsahovat opatření, která umožní obětem obchodování s lidmi možnost získat náhradu za utrpěné škody (článek 6 odstavce 1-6).

Kromě těchto opatření zajistí každý členský stát přijetí legislativy nebo jiných vhodných opatření tak, aby umožnil obětem obchodování s lidmi zůstat na jeho území, a to

v jednotlivých případech dočasně nebo trvale. Přitom bude brát každý členský stát příslušný ohled na humanitární faktory a faktory soucítění (článek 7 odstavce 1-2).

Členský stát, jehož je obětí obchodování s lidmi státním příslušníkem nebo v němž má taková osoba právo trvalého pobytu v době vstupu na území přijímacího členského státu, zajistí s řádnou péčí bezpečnost takové osoby a návrat takové osoby bez zbytečného nebo bezdůvodného odkladu. Takový návrat bude proveden s ohledem na bezpečnost takové osoby a podle právních postupů souvisejících s faktem, že je tato osoba obětí obchodování s lidmi, a bude pokud možno proveden na bázi dobrovolnosti. Za účelem umožnění návratu oběti obchodování s lidmi, která není vybavena řádnými dokumenty, se zavazuje členský stát, jehož je tato osoba státním příslušníkem nebo v němž měla tato osoba právo trvalého pobytu v době vstupu na území přijímacího členského státu, vystavit na žádost přijímacího členského státu takové cestovní dokumenty nebo jiná oprávnění, která mohou být nezbytná k umožnění takové osobě vstupovat na jeho území (článek 8 odst. 1, 2, 4).

Část III *Prevence, spolupráce* a další opatření pojednává v jednotlivých člancích o prevenci obchodování s lidmi (článek 9), o výměně informací a školení (článek 10), o hraničních opatřeních (článek 11), o bezpečnosti a kontrole dokumentů (článek 12) a o pravosti a platnosti dokumentů (článek 13).

Členské státy tak stanoví komplexní postupy, programy a jiná opatření:

(a) k prevenci a potírání obchodování s lidmi; a
(b) k ochraně obětí obchodování s lidmi, zvláště žen a dětí před tím, aby se tyto osoby znovu staly oběťmi. Vynaloží úsilí k přijetí opatření jako jsou výzkum, informování a mediální kampaně a sociálně-ekonomické iniciativy k prevenci a potírání obchodování s lidmi. Postupy, programy a jiná opatření zavedená v souladu s tímto článkem budou v jednotlivých případech zahrnovat spolupráci s nevládními organizacemi, dalšími příslušnými organizacemi a jinými institucemi občanské společnosti. Přijmou nebo se posílí opatření, včetně opatření na základě dvoustranné nebo vícestranné spolupráce, k zmírnění faktorů, které činí osoby, zejména ženy a děti, ohroženými obchodováním, jako jsou chudoba, nezaměstnanost a nedostatek rovných příležitostí. Také členské státy přijmou nebo posílí legislativu nebo jiná opatření, jako jsou vzdělávací, sociální nebo kulturní opatření, včetně opatření na základě dvoustranné nebo vícestranné spolupráce k odstranění poptávky, která podporuje všechny formy vykořisťování osob, zvláště žen a dětí, které vede k obchodování (článek 9 odstavce 1-5).

Členské státy zajistí nebo posílí školení orgánů v oblasti právní a imigrační a jiných příslušných představitelů v oblasti prevence obchodování s lidmi. Toto školení by se mělo

zaměřit na metody používané při prevenci obchodování s lidmi, stíhání obchodníků a ochrany práv obětí, včetně ochrany obětí před obchodníky. Toto školení by se také mělo týkat respektu k lidským právům a citlivých záležitostech týkajících se dětí a rozdílů mezi pohlavími a také by mělo povzbudit ke spolupráci s nevládními organizacemi, jinými příslušnými organizacemi a dalšími institucemi občanské společnosti (článek 10 odstavec 2).

V poslední části IV *Závěrečná ustanovení* se zdůrazňuje, že opatření uvedená v tomto Protokolu budou vykládána a aplikována takovým způsobem, který není diskriminující k osobám na základě toho, že jsou oběťmi obchodování s lidmi. Výklad a aplikace těchto opatření bude v souladu s mezinárodně uznávanými principy nediskriminace (článek 14 odstavec 2).⁸²³

Dne 3. května 2005 byla Výborem ministrů přijata *Council of Europe Convention on action against trafficking in human beings - Konvence Rady Evropy o opatřeních proti obchodování s lidmi*.⁸²⁴ Ve své preambuli považují členské státy obchodování s lidmi za porušení lidských práv a zločin proti lidské důstojnosti a integritě lidské bytosti, pojednávají jej v souvislosti s otroctvím obětí a konstatují, že respekt k právům obětí, ochrana obětí a potírání obchodování s lidmi musí být prvořadými cíli a že všechny akce nebo iniciativy proti obchodování s lidmi musí být nediskriminační, musí brát v potaz genderovou rovnost i přístup práv dítěte. Konvence podle preambule odpovídá na potřebu komplexního mezinárodního nástroje zaměřeného na lidská práva obětí obchodování a na zřízení specifického monitorovacího mechanismu a jmenuje předchozí důležité dokumenty.⁸²⁵

⁸²³ *Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, especially Women and Children, supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime*, <http://www.unodc.org/palermo/convsumm.html>.

⁸²⁴ *Council of Europe Convention on action against trafficking in human beings*. Adopted by the Committee of Ministers on 3 May 2005 at the 925th meeting of the Ministers' Deputies, <http://www.europa.eu.int/scadplus/leg/de/lvb/124030.htm>.

⁸²⁵ *Ibid.*, s. 1-2. Konkrétně mají členské státy na paměti: the declarations by the Ministers for Foreign Affairs of the Member States at the 112th (14-15 May 2003) and the 114th (12-13 May 2004) Sessions of the Committee of Ministers calling for reinforced action by the Council of Europe on trafficking in human beings; the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (1950) and its protocols; the following recommendations of the Committee of Ministers to member states of the Council of Europe: Recommendation No. R (91) 11 on sexual exploitation, pornography and prostitution of, and trafficking in, children and young adults; Recommendation No. R (97) 13 concerning intimidation of witnesses and the rights of the defence; Recommendation No. R (2000) 11 on action against trafficking in human beings for the purpose of sexual exploitation and Recommendation Rec (2001) 16 on the protection of children against sexual exploitation; Recommendation Rec (2002) 5 on the protection of women against violence; the following recommendations of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe: Recommendation 1325 (1997) on traffic in women and forced prostitution in Council of Europe member states; Recommendation 1450 (2000) on violence against women in Europe; Recommendation 1545 (2002) on a campaign against trafficking in women; Recommendation 1610 (2003) on migration connected with trafficking in women and prostitution; Recommendation 1611 (2003) on trafficking in organs in Europe; Recommendation 1663 (2004) Domestic slavery: servitude, au pairs and mail-order brides; the European Union [Council Framework Decision of 19 July 2002 on combating trafficking in human beings](#), the European Union Council Framework Decision of 15 March 2001 on the standing of victims in

Kapitola I *Cíle, rozsah, princip nediskriminace a definice* označuje jako cíle této Konvence předcházet obchodování s lidmi a potírat jej za garance genderové rovnosti, chránit lidská práva obětí, navrhnout komplexní rámec pro ochranu a pomoc obětem a svědkům, když se garantuje genderová rovnost, a zajistit efektivní vyšetřování a stíhání, dále podporovat mezinárodní spolupráci v opatřeních proti obchodování s lidmi a založit specifický monitorovací mechanismus (článek 1 odstavec 1 písm. a-c, odstavec 2). Tato Konvence se bude aplikovat na všechny formy obchodování s lidmi, a to na národní či mezinárodní úrovni a ve spojení nebo bez spojení s organizovaným zločinem (článek 2). Implementace opatření smluvními stranami, zejména opatření na ochranu a podporu lidských práv obětí, bude zabezpečena bez diskriminace z důvodu pohlaví, rasy, barvy, jazyka, náboženství, politické nebo jiného názoru, národnostního nebo sociálního původu, spojení s národnostní menšinou, jmění, narození či jiného statusu (článek 3). Obchodování je definováno jako v již představeném *Protokolu o prevenci, potlačování a trestání obchodování s lidmi, zejména se ženami a dětmi*, jen přibývá písmeno (e), jež definuje oběť jako každou osobu, která je předmětem obchodování s lidmi podle definice příslušného článku (článek 4).⁸²⁶

Navazuje kapitola II *Prevence, kooperace a jiná opatření*, v níž se smluvní strany zavazují k tomu, že budou v rámci prevence budovat či posilovat národní koordinaci mezi různými orgány zodpovědnými za prevenci a potírání obchodování s lidmi, stanovovat nebo posilovat efektivní preventivní politiku a programy, jako jsou výzkum, informace, zvyšování vědomí o fenoménu a vzdělávací kampaně, sociální a ekonomické iniciativy a výcvikové programy, zejména pro zranitelné osoby a pro ty, kdo se profesionálně zabývají obchodováním s lidmi. Bude se dále podporovat přístup založený na lidských právech a při rozvoji, implementaci a hodnocení všech politik a programů používat citlivý přístup k dětem. Každá smluvní strana bude činit vhodná opatření, aby umožnila legální migraci, zejména prostřednictvím rozšiřování přesných informací relevantními úřady a vytvořením podmínek pro legální vstup a pobyt. Specifická opatření budou přijata k tomu, aby se snížila zranitelnost dětí pro

criminal proceedings and the European Union Council Directive of 29 April 2004 on the residence permit issued to third-country nationals who are victims of trafficking in human beings or who have been the subject of an action to facilitate illegal immigration, who cooperate with the competent authorities; the United Nations Convention against Transnational Organized Crime and the Protocol thereto to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children.

⁸²⁶ *Ibid.*, s. 2-3. I kvůli tomu, že je jedním z oficiálních jazyků těchto dokumentů angličtina, bude zde uvedena definice obchodování v originále: „*Trafficking in human beings shall mean the recruitment, transportation, transfer, harbouring or receipt of persons, by means of the threat or use of force or other forms of coercion, of abduction, of fraud, of deception, of the abuse of power or of a position of vulnerability or of the giving or receiving of payments or benefits to achieve the consent of a person having control over another person, for the purpose of exploitation. Exploitation shall include, at a minimum, the exploitation of the prostitution of others or other forms of sexual exploitation, forced labour or services, slavery or practices similar to slavery, servitude or the removal of organs*“.

obchodování, zvláště vytvářením ochranného prostředí pro ně. Opět se připomíná možný přínos nevládních i jiných významných organizací a dalších prvků občanské společnosti pro prevenci a ochranu a podporu obětí (článek 5 odstavce 1 - 6). Aby se zabráňovalo poptávce, jež podporuje všechny formy vykořisťování, zejména žen a dětí, jež vede k obchodování, přijme nebo posílí každá smluvní strana legislativní, administrativní, vzdělávací, sociální, kulturní nebo jiná opatření, jako jsou výzkum nejlepších postupů, metod a strategií, zvyšování vědomí zodpovědnosti a důležité role médií a občanské společnosti při identifikaci poptávky jako jedné z hlavních příčin obchodování s lidmi. Dále cílené informační kampaně, které mohou zahrnovat veřejné autority a public makers, a preventivní opatření, včetně vzdělávacích programů pro chlapce a dívky, které se zaměří na nepřijatelnost diskriminace na základě pohlaví a její ničivé důsledky, na důležitost rovnosti pohlaví a důstojnosti a integrity každého člověka (článek 6, písm. a)-d)).⁸²⁷

Kapitola III *Opatření na ochranu a podporu práv obětí* při garanci genderové rovnosti se jednotlivě věnuje identifikaci obětí, ochraně soukromého života, pomoci obětem, období zotavení a rozmyšlení, povolení k pobytu, kompenzaci a zákonnému odškodnění, repatriaci a návratu obětí a rovnosti pohlaví (články 10-17).

Každá smluvní strana tak poskytne kompetentní orgány s těmi, kdo jsou připraveni a kvalifikováni pro prevenci a potírání obchodování s lidmi, pro identifikaci obětí a pomoc obětem, včetně dětí, zajistí spolupráci různých orgánů a podpůrných organizací, aby se mohly identifikovat oběti v postupu, který zohledňuje speciální situaci žen a dětí. Jsou-li ze strany kompetentních organizací oprávněné důvody, že se jedná o oběť obchodování, také zajistí, že nebude tato osoba přesídlena z jejího území, dokud nebude dokončen proces identifikace a pomoci. Jestliže je nejistý věk oběti a existují důvody domnívat se, že je oběť dítě, předpokládá se, že je dítě, a poskytnou se mu speciální ochranná opatření až do potvrzení jeho věku. Jakmile se identifikuje jako oběť dítě bez doprovodu, poskytne každá smluvní strana reprezentaci dítěte právním zástupcem, organizací nebo orgánem, který bude jednat v nejlepším zájmu dítěte; podnikne nutné kroky k tomu, aby se určila identita a národnost dítěte, a bude usilovat o to, aby se našla jeho rodina, je-li to v nejlepším zájmu dítěte (článek 10 odstavce 1-4).

Každá smluvní strana bude chránit soukromý život a identitu obětí. Přijme opatření, která zajistí, že totožnost nebo podrobné informace dovolující identifikaci, zejména když se jedná o dítě jako oběť obchodování, se nezveřejní prostřednictvím médií či jinými prostředky vyjma

⁸²⁷ *Ibid.*, s. 3-4.

okolností, které usnadní vysledování rodinných členů nebo jinak zabezpečí blaho a ochranu dítěte (článek 11 odstavce 1-3).

Každá smluvní strana dále přijme legislativní nebo jiná opatření nutná k pomoci obětem v jejich fyzickém, psychologickém a sociálním zotavení. Taková pomoc bude alespoň zahrnovat standardy životní umožňující zajistit jejich životní minimum, jako jsou přiměřené a bezpečné bydliště, psychologickou a materiální pomoc; přístup k nouzovému lékařskému ošetření; překlad a interpretaci služeb; poradenství a informace, zejména pokud jde o jejich zákonná práva a služby dostupné v jazyce, kterému rozumí; pomoc, která umožní, že budou prezentována a uvážena jejich práva a zájmy během trestního řízení proti pachatelům; přístup ke vzdělání pro děti. Přijmou se také takové směrnice, podle nichž se autorizuje zákonný pobyt pro oběti a tak přístup na trh práce, ke školení týkajícímu se zaměstnání a ke vzdělání. Přijmou se také taková legislativní nebo jiná opatření nutná k tomu, aby se pomoc oběti nepodmiňovala její ochotou svědčit. Pro implementaci těchto opatření se zajistí, že se služby poskytují na konsensuální a informované bázi, která zohledňuje speciální potřeby osob v jejich zranitelné pozici a práva dítěte v podmínkách ubytování, vzdělávání a vhodné zdravotní péče (článek 12 odstavce 1 - 7).

Každá smluvní strana ustanoví ve svém právu dobu zotavení a reflexe alespoň v trvání 30 dnů, jestliže jsou oprávněné důvody, že se jedná o oběť. Takové období zajistí zotavení a vyváznutí z vlivu obchodníků nebo informované rozhodnutí o spolupráci s kompetentními orgány. Během této doby není možné uplatnit vůči této oběti příkaz k vyhoštění.⁸²⁸

Každá smluvní strana vystaví obnovitelné povolení k pobytu obětí, jestliže kompetentní orgán uzná, že je jejich pobyt nezbytný vzhledem k jejich osobní situaci; jestliže kompetentní orgán uzná, že je jejich pobyt nutný pro spolupráci s kompetentními orgány v rámci vyšetřování či trestního řízení. Povolení k pobytu pro dětské oběti se vydá v souladu s nejlepším zájmem dítěte a bude obnovován za stejných podmínek (článek 14 odstavce 1 - 2).

Každá smluvní strana ustanoví ve svém právu právo obětí na kompenzaci od pachatelů. Tato opatření mají směřovat k sociální pomoci a integraci obětí (článek 15 odstavce 3 - 4). Při repatriaci a návratu obětí se respektují práva, bezpečnost a důstojnost obětí a přijmou se taková legislativní a jiná opatření, která zapojí významné národní i mezinárodní instituce a nevládní organizace. Tyto programy chtějí zabránit opětovné viktimizaci. Při reintegraci do společnosti se zahrne reintegrace do vzdělávacího systému a do trhu práce, zejména

⁸²⁸ *Ibid.*, článek 13 odst. 1-3, s. 7.

prostřednictvím získání a zlepšování odborných dovedností. S ohledem na děti by měly tyto programy obsahovat radost z práva na vzdělání a opatření za účelem bezpečné adekvátní péče nebo přijetí rodinou či vhodné struktury péče. Dětské oběti se nebudou vracet do státu, jestliže jsou náznaky vyplývající z rizika a zhodnocení bezpečnosti, takže by takový návrat nebyl v nejlepším zájmu dítěte (článek 16 odstavce 1-7).⁸²⁹

Kapitola IV *Hmotné trestní právo* pojednává o *kriminalizaci obchodování s lidmi*, o kriminalizaci využívání služeb oběti, o kriminalizaci činů souvisejících s cestovními dokumenty nebo dokumenty totožnosti, o pokusu a napomáhání nebo navádění, o společné odpovědnosti právnických osob, o sankcích a opatřeních, o přitěžujících okolnostech, o předchozích odsouzeních a o opatření netrestání obětí (články 18 - 26).

Konkrétně jsou děti v této části uvedeny v rámci přitěžujících okolností, za něž jsou považovány trestné činy, které záměrně nebo hrubou nedbalostí ohrozily život oběti, trestné činy, které byly spáchány proti dítěti, které byly dále spáchány veřejným činitelem při výkonu jeho povinností a které byly spáchány v rámci zločinné organizace (článek 24 písm. a.-d.). Každá smluvní strana poskytne v souladu se základními principy svého právního systému možnost neukládat tresty obětem při jejich zapojení do nezákonných aktivit, pokud k tomu byly donuceny (článek 26).⁸³⁰

Část V *Vyšetřování, trestní řízení a procesní právo* se týká *ochrany obětí, svědků* a těch, kdo spolupracují s orgány činnými v trestním řízení, dále specializovaných odborníků a koordinujících orgánů, soudním jednáním a jurisdikcí (články 27 - 31).

Každá smluvní strana zajistí každé skupině, nadaci, asociaci nebo nevládní organizaci, jež se zaměřuje na boj proti obchodování s lidmi nebo na ochranu lidských práv, možnost pomáhat oběti nebo ji podporovat s jejím souhlasem během trestního řízení (článek 27 odstavec 3). Zabezpečí také efektivní a vhodnou ochranu obětem před potenciální odplatou nebo zavražďováním zejména během vyšetřování a trestního stíhání i po něm. Taková ochrana zahrnuje fyzickou ochranu, přemístění, změnu identity a pomoc při získávání práce. Dětské oběti pak bude poskytnuta speciální ochrana pomocí opatření, která respektují nejlepší zájem dítěte (článek 28 odstavce 1 - 4).

To platí i pro soudní procesy, kdy se v případě dětských obětí opět zajistí speciální péče o potřeby dětí a jejich právo na speciální ochranu (článek 30, písm. b.).⁸³¹

⁸²⁹ *Ibid.*, s. 5-9.

⁸³⁰ *Ibid.*, s. 9-11.

⁸³¹ *Ibid.*, s. 11-13.

Kapitola VI *Mezinárodní spolupráce a spolupráce s občanskou společností* pojednává o obecných principech a opatřeních pro mezinárodní spolupráci, o opatřeních týkajících se unesených či pohřešovaných osob, o informacích a o spolupráci s občanskou společností (články 32 - 35).

Posílená spolupráce je zmíněna zejména tehdy, je-li unesenou či pohřešovanou osobou dítě jako oběť obchodování s lidmi (článek 33 odst. 2). Každá smluvní strana se také zavazuje k tomu, že bude povzbuzovat státní orgány a veřejné činitele, aby spolupracovali s nevládními organizacemi, dalšími významnými organizacemi a členy občanské společnosti při vytváření strategického partnerství (článek 35).⁸³²

Kapitola VII *Monitorovací mechanismus* se zabývá skupinou expertů na opatření proti obchodování s lidmi (články 36 - 38). Tato skupina se označuje GRETA (the Group of experts on action against trafficking in human beings), má mít 10 - 15 členů s vyvážeností podle pohlaví, zeměpisného místa a multidisciplinární expertizy. Volba členů je založena na těchto principech: vysoký morální charakter, uznaná kompetence v oblasti lidských práv, pomoci a podpory obětem a v opatřeních proti obchodování s lidmi nebo zkušenosti v dalších oblastech uváděných v této Konvenci, členové by měli být nezávislí a nestranní při výkonu funkcí a reprezentovat hlavní právní systémy (článek 36).⁸³³

2.9.14.2 V ČR

Vláda ČR projednala a svým usnesením č. 849 ze dne 3. září 2003 schválila *Národní strategii boje proti obchodování s lidmi za účelem sexuálního vykořisťování v České republice*, jež obsahuje pod bodem A *Zprávu o obchodování s lidmi za účelem sexuálního vykořisťování v České republice*, pod bodem B *Model podpory a ochrany obětí obchodování s lidmi za účelem sexuálního vykořisťování v České republice* a jako přílohu *Akční plán k realizaci této Národní strategie*.⁸³⁴ Tato strategie se má po dvouletém období vyhodnotit a aktualizovat. Klíčovými aspekty Národní strategie jsou prevence a informovanost potenciálních obětí, represivní opatření, zejména zlepšení postavení obětí, když byl navržen právě model jejich podpory a ochrany, tedy péče o ně, včetně systematické koordinace činností jednotlivých rezortů a nevládních organizací, a posledním klíčovým aspektem je mezinárodní spolupráce. Národní strategie se tak zabývala jen jedním druhem obchodování s lidmi, a sice za účelem sexuálního vykořisťování.

⁸³² *Ibid.*, s. 13-14.

⁸³³ *Ibid.*, s. 14-15.

⁸³⁴ *Národní strategie boje proti obchodování s lidmi za účelem sexuálního vykořisťování v České republice*, <http://www.mvcr.cz>.

Národní strategie boje proti obchodu s lidmi pro období let 2005 - 2007, schválená usnesením č. 957 Vlády ČR ze dne 20. července 2005, obsahuje přehled dostupných informací o situaci a učiněných opatřeních v této oblasti v ČR a specifikuje na základě rozšíření legislativní definice obchodu s lidmi z roku 2004 a v souladu s mezinárodními dokumenty a zkušenostmi jednotlivá opatření.⁸³⁵

Model podpory a ochrany obětí obchodování s lidmi za účelem sexuálního vykořisťování v České republice má za cíl vybudovat koordinovaný účinný systém pomoci osobám obchodovaným za účelem sexuálního vykořisťování, kde se bude jednat v nejlepším zájmu obětí. Oběti je u nevládní organizace nabídnuta krizová intervence, azylové ubytování a nezbytná lékařská péče. Z hlediska vyšetřování je důležité získat obchodovanou osobu ke spolupráci. K tomu musí být pro tyto lidi alternativa, aby měli odvahu opustit sice tvrdý, vykořisťující, ale známý svět sexuálního průmyslu se všemi sociálními kontakty. Musí jim být proto nabídnuto bezpečné ubytování, musí být zabezpečeny jejich základní potřeby a musí získat další perspektivu. Zařazení do tohoto programu je založeno na bázi dobrovolnosti a vychází z předpokladu, že oběť přeruší styky s kriminálním prostředím.⁸³⁶

Základním principem tohoto modelu je zabezpečit ochranu lidských práv a důstojnosti obětí a motivovat obchodované osoby ke svědecké výpovědi. Cílovou skupinou modelu jsou Češky i cizinky, v širším pojetí i muži a děti, které důvodně uvedou, že se staly oběťmi obchodování s lidmi za účelem sexuálního vykořisťování, v případě rozšíření modelu i nucené práce, služeb, otroctví, odstraňování orgánů. Nabídka se skládá ze tří fází a subjekty modelu jsou La Strada, Česká katolická charita a Mezinárodní organizace pro migraci (IOM).⁸³⁷

Struktura navrženého modelu se týká dvou základních skupin obchodovaných osob: cizinek obchodovaných do ČR a občanek ČR obchodovaných do zahraničí. U cizinek se model skládá ze tří a u českých občanek ze dvou fází. *Tři fáze u obchodovaných osob-cizinek* tvoří:

1. fáze, jež se nazývá *krizová intervence – výjezdní vízum*, když se potenciální oběti poskytuje krizová intervence po dobu jednoho měsíce s možností prodloužit tuto lhůtu a nepodmiňuje se rozhodnutím oběti spolupracovat s orgány činnými v trestním řízení. Oběť je ubytována v azylovém domě nevládní organizace La Strada. Ta se spolu s policií pokusí oběť přesvědčit, že je v jejím zájmu i v zájmu dalších potenciálních obětí pomáhat orgánům činným v trestním

⁸³⁵ *Národní strategii boje proti obchodování s lidmi (pro období 2005-2007)*. Ministerstvo vnitra, odbor bezpečnostní politiky, Praha 2005, s. 5, http://www.mvcr.cz/dokumenty/narodni_strategie.pdf.

⁸³⁶ *Model podpory a ochrany obětí obchodování s lidmi za účelem sexuálního vykořisťování v České republice. Národní strategii boje proti obchodování s lidmi za účelem sexuálního vykořisťování v České republice*, s. 38-40, <http://www.mvcr.cz>.

⁸³⁷ *Ibid.*, s. 40-42.

řízení. Jestliže se jednoznačně prokáže, že jde o skutečnou oběť, ukončí cizinecká policie přestupkové řízení o nezákonném vstupu dané osoby na území ČR, pokud k takovému jednání ze strany oběti v minulosti došlo. V případě, že se rozhodne, že nebude spolupracovat, bude jí po uplynutí 30 dnů poskytnuta pomoc při návratu do vlasti, tzv. „dobrovolný návrat“ prostřednictvím IOM. Ty obchodované osoby, které mají hlubší znalost zločineckého prostředí, jsou bezprostředně ohroženy na životě a jsou ochotny spolupracovat, mohou být zařazeny do programu ochrany svědků podle zákona č. 137/2001 Sb., o zvláštní ochraně svědka a dalších osob v souvislosti s trestním řízením;

2. fázi představuje *vízum za účelem strpení pobytu*. Toto vízum uděluje cizinecká policie na dobu tří měsíců. Jedná se také o důležitý nástroj prevence opětovného zapojení oběti do nucené prostituce, protože se uvádí, že 50 % repatriovaných žen se dostává zpět do prostředí sexuálního průmyslu. Kromě krizové intervence se oběť účastní dalšího sociálního programu. Má po celou dobu nárok na lékařskou, psychologickou a jinou pomoc i na právního zástupce bez ohledu na svou finanční situaci. Zajišťuje se i tlumočení. Maximální délka pobytu v azylovém domě La Strady je 3 měsíce, výjimečně 6 měsíců. Další azylové ubytování a asistenci při sociální reintegraci zajistí Česká katolická charita;

ve 3. fázi – *žádost o povolení k trvalému pobytu z humanitárních důvodů* – cizinecká policie může po skončení soudního řízení udělit obchodovaným osobám, které spolupracují a pokračují v sociální reintegraci, povolení k trvalému pobytu z humanitárních důvodů, pokud se ze závažných důvodů nechtějí nebo nemohou vrátit do země původu (ohrožení jejich života, jejich rodin). Má-li taková osoba trvalý pobyt v ČR a své příbuzné, zejména děti a manžela, měl by být umožněn trvalý pobyt i jim.⁸³⁸

Dvě fáze u obchodovaných osob-Češek znamenají, že se

v 1. fázi takovým osobám po návratu – ten byl měl být s pomocí IOM zabezpečen jako důstojný a bezpečný - nabídne *měsíční pobyt v azylovém bytě La Strady* a poskytne pomoc při vyřizování a získávání nových dokladů. Po obdobné krizové intervenci jsou předány do péče České katolické charity;

proto se 2. fáze nazývá *příprava pro sociální reintegraci v péči Katolické charity*. Jedná se o ubytování a pomoc při integraci do společnosti. Přípravují se na samostatný život, hledá se vhodné samostatné bydlení a pracovní uplatnění, aby se postupně sociálně i ekonomicky osamostatnily. Spolupráce je ukončována až na základě vzájemné dohody.⁸³⁹

⁸³⁸ *Ibid.*, s. 42-47.

⁸³⁹ *Ibid.*, s. 47-48.

Reflexe modelu podpory a ochrany obětí obchodování s lidmi za účelem sexuálního vykořisťování v České republice v Národní strategii boje proti obchodování s lidmi (pro období 2005 - 2007) se modelem zabývá v rámci opatření proti obchodu s lidmi v kapitole nazvané *Péče o oběti obchodování s lidmi*. Model podpory a ochrany obětí obchodu s lidmi byl původně vytvořen v rámci projektu OSN Prevence, potlačování a trestání obchodu s lidmi, zvláště se ženami a dětmi a ověřován od března 2003 do dubna 2004. Od dubna byl dále financován z prostředků MV určených na programy prevence kriminality, a sice pod názvem *Program podpory a ochrany obětí obchodování s lidmi*. Pro institucionalizaci Programu navrholo MV Pokyn ministra vnitra k vytvoření národního koordinačního mechanismu pro oblast podpory a ochrany obětí obchodování s lidmi. Jedná se o úpravu těchto tří okruhů: vytváří interdisciplinární skupinu, která bude koordinovat fungování Programu a koncepčně pokrývat celou problematiku (ne však řešit jednotlivé případy); jmenuje národního koordinátora Programu a ukládá relevantním útvarům v rámci rezortu MV včetně Policie ČR zabezpečit fungování Programu.⁸⁴⁰

Návrh zařazení oběti do Programu podává organizace, jež oběť identifikuje jako první, a tento návrh musí být schválen národním koordinátorem. Samotný program se skládá ze tří fází:

- 1. doba na rozmyšlenou/krizová intervence:* jde o prvních 30 dní od doby, kdy je oběť identifikována. Poskytuje se základní krizová intervence a psychosociální pomoc. V případě oběti-cizince s nelegálním pobytem je vstup do programu doprovázen žádostí o udělení výjezdního příkazu na 40 dní. Po 30 dnech má policie 10 dní na to, aby ověřila, zda oběť splňuje podmínky pro udělení víza za účelem strpění pobytu podle zákona o pobytu cizinců;
- 2. příprava na sociální reintegraci:* spolupracující oběť-cizinec má dále poskytnuty sociální služby. Tento postup je možno opakovat po dobu trvání trestního řízení a po jeho skončení se oběti nabídne dobrovolný a bezpečný návrat do země původu;
- 3. trvalý pobyt z humanitárních důvodů.*

Obchodovaným osobám – občanům ČR i cizincům – se díky Programu nabízí řada výhod, které mají napomoci k tomu, aby se rozhodly pro spolupráci s orgány činnými v trestním řízení. Jedná se hlavně o okamžité vysvobození z kriminálního prostředí, o měsíční krizovou intervenci, o azylové ubytování a finanční podporu, o právní a psychosociální poradenství, o zdravotní péči, rekvalifikační kurzy, dlouhodobou sociální intervenci, o zařazení do programu ochrany svědka podle zákona č. 137/2001 Sb. Obětem-cizinkám/cizincům lze

⁸⁴⁰ *Národní strategii boje proti obchodování s lidmi (pro období 2005-2007)*. Ministerstvo vnitra, odbor bezpečnostní politiky, Praha 2005, s. 32-33, http://www.mvcr.cz/dokumenty/narodni_strategie.pdf.

kromě toho nabídnout legalizaci pobytu na území ČR, tlumočení, pomoc při dobrovolném návratu do země původu, vízum za účelem strpění pobytu a v případech zvláštního zřetele možnost získání trvalého pobytu z humanitárních důvodů. Účast oběti v Programu je ukončena kdykoliv na žádost oběti, na základě pravomocného ukončení trestního řízení a u cizinek/cizinců kdykoliv, když se rozhodnou pro návrat do země původu. Může také dojít k vyřazení z Programu na základě některé z následujících skutečností: osoba pokračuje v provozování prostituce, dobrovolně se navrátí do prostředí, kde byla vykořisťována či kontaktuje osobu ze zločineckého prostředí, spáchá úmyslný trestný čin, poruší pravidlo azylového ubytování, když jej například svévolně opustí, odmítá spolupráci s orgány činnými v trestním řízení nebo je její spolupráce podvodná. Naopak je zase nutné zvážit možnost a stanovení podmínek pro poskytnutí ochrany rodinným příslušníkům obětí obchodu s lidmi, a to například tím, že se jim udělí povolení k pobytu na území ČR.⁸⁴¹

2.9.15 Mobilizace církví a náboženských společností

Jedním z hlavních referátů na kongresu v Lublani v červenci 2005 byl příspěvek, jenž se snažil ukázat, proč by měly být náboženské komunity partnerem v prevenci komerčního sexuálního zneužívání dětí, a rovněž navrhnout metodu mobilizace náboženských komunit, jež by byla zároveň přenosná i pro další komunity se společnými zájmy a hodnotami.⁸⁴²

První část tohoto příspěvku zkoumá důvody důležitosti náboženské společnosti ve veřejném životě. Uvádí se, že život z víry zahrnuje modlitbu a sociální činnost, poskytuje morální hodnoty, které řídí životy lidí. Tyto morální hodnoty hovoří o lidské důstojnosti a respektu k lidskému životu, obstály ve zkoušce dějin a existují spolu s racionálními hodnotami, jež přineslo osvícenství. Věřící lidé se vyskytují na všech úrovních a ve všech strukturách společnosti a mluví o věcech, které ovlivňují životy slabých a zranitelných. Děti z věřících rodin se také stávají oběťmi vykořisťování a zneužívání; náboženské komunity mají instituce a lidské zdroje, které by se mohly mobilizovat a organizovat. V pluralitní společnosti probíhá ekumenický a mezináboženský dialog a z toho plynou společné aktivity. Církev a náboženské společnosti mají „nadsnárodní“ charakter a mají tak styky se svými komunitami ve světě. Měly by si (začít) všimnout tohoto tématu tak, aby byly ochotny poskytnout své lidské i materiální zdroje.

⁸⁴¹ *Ibid.*, s. 33-38.

⁸⁴² T. Pirri-Simonian, *Mobilizing Communities of Faith in the Fight against Sexual Exploitation and Abuse of Children. Background Paper*, Yokohama review combating Sexual Exploitation of Children, Europe and Central Asia, 8 – 9 July 2005, Ljubljana, Slovenia, <http://www.unicef.de>.

Druhá část popisuje *čtyřstupňový model mobilizace*. První krok se týká členů náboženských komunit. Mají si vnitřně osvojit *morální hodnoty* svého náboženství, dozvědět se o víře svých sousedů a naučit se respektovat odlišnosti a zároveň si všimnout společně sdílených hodnot. Druhý krok obrací jejich pozornost ke globalizaci, volnému trhu a roli nových technologií a prostředků komunikace a k tomu, jak se děti stávají obchodní komoditou. Třetí krok spojuje náboženské hodnoty s *morálními a etickými hodnotami*, jež vzešly z racionalismu osvícenství. Proces uvědomování si těchto skutečností by měl pomoci zainteresovaným stranám, aby viděly možnost podporovat hodnoty, které vzešly z rozdílných zdrojů, ale směřují ke společnému cíli. Poslední část popisuje plánování společných akcí a dalšího vzdělávání. Proces uvědomování si určitých skutečností uvnitř náboženských komunit pomůže vytvořit *vstupní body* pro ostatní skupiny nebo komunity se společně sdílenými hodnotami.

Přitom jsou věřící lidé občany i aktéry v občanské společnosti prostřednictvím svých komunit, farností a kongregací. Vyjadřují se k záležitostem, které ovlivňují životy slabých a zranitelných. Mohou dokonce oslovit i pachatele nebo potenciální pachatele sexuálních útoků na děti a stejně tak oslovují i ty, kteří mohou poskytnout ochranu a pomoc obětem těchto útoků.

Zmíněný text poukazuje na společné hodnoty různých náboženských komunit a na to, jak je důležité je vyzvat k tomu, aby prostřednictvím svých *morálních hodnot* probouzely svědomí společnosti. Připomíná přitom hodnoty, jež jsou zjeveny skrze svatá písmena, jsou zdrojem identity, poskytují orientaci v každodenním životě i v jeho vypjatých chvílích, a to skrze učení, uctívání a praxi. Posilují zejména slabé a zranitelné a snaží se přemáhat násilí a zasazovat se o mír a spravedlnost. Zdůrazňují skutečnosti jako je spravedlnost, pokání, odpuštění, smíření, soucítění a zodpovědnost.

Církev a náboženské společnosti jsou aktéry v občanské společnosti buď prostřednictvím svých jednotlivců, nebo prostřednictvím svých mezikonfesionálních rad, nadací a veřejně prospěšných organizací. Několik náboženských organizací má také status NGO v mezivládních organizacích a spolupracují s ostatními organizacemi. Podporují sociální soudržnost ve společnosti i ve světě.

Církev a náboženské společnosti vystupují jako organizovaní partneři. Projekty náboženských komunit také zahrnují vzdělání, zaměstnanecká školení, alternativní vzdělávací programy, sirotčince, krizová centra, azylové bydlení a pomoc a podporu při humanitárních akcích. Mohou ovlivnit myšlenky, symboly, postoje a chování dobrovolnických pracovníků ve společnosti. Protože zastupují skupiny s velkou základnou v dané oblasti, mohou hrát

důležitou roli při formování veřejného mínění, organizování komunit, při kampaních na určité téma, akcentování postojů a hodnot společnosti a při volání po transformaci společnosti.⁸⁴³

Mobilizace je v oblasti boje proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí proces, jenž obsahuje tyto požadavky: poznat učení a hodnoty vlastního náboženství, poznat učení a hodnoty ostatních náboženství, ujasnit si vlastní postoje k ostatním náboženstvím, naučit se spojovat hodnoty a činy své víry s hodnotami a činy ostatních náboženství a také s problémy současného světa a s prací, již vykonávají vlády a mezivládní a nevládní organizace. Pouze po tomto procesu se náboženské komunity stanou dobrým partnerem v této záležitosti.

Vzdělání za účelem zabraňování komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí by mělo podle kongresového textu klást důraz na důstojnost dítěte, na hodnotu lidského života, na soucítění a zodpovědnost. Na základě těchto hodnot by náboženství mělo apelovat na kulturní, sociální a politické struktury ve společnosti. Pedagogika tohoto vzdělávání by měla být založena na komunikaci a dialogu. Tento typ vzdělání rozšiřuje povědomí o ostatních bližních a o světě; zlepšuje kulturní kontakty, odhaluje spoluvinu a pomáhá objevit vlastní identitu. Cílem takového vzdělávacího procesu je připravit *zástupce* na základní úrovni. Konkrétně řečeno, oběti by měly být zplnomocněny k tomu, aby se staly advokáty; věřící, nejprve nepozorní k výzvám své víry a doby, by se měly stát učiteli a iniciátory změny. Z pohledu metodologie by měl tento přístup zahrnovat některé metody jako jsou učení o zdrojích náboženských a *etických principů a hodnot*, učení o mezinárodně přijímaných principech, učení o dialogu, zkušenostech a zároveň účast na ukázkových programech v lokálních podmínkách, biografickou práci, vyprávění životních příběhů. Zde uváděné příklady obsahují prvky, které se mohou snadno použít při práci s jinými komunitami - například v komunitách sdružených okolo sportu, společného zájmu či profese. Mohou je také používat vedoucí lidských zdrojů v bankách a korporacích, jež mají nadnárodní charakter. Hlavní premisou je, že jsou všichni účastníci zastánci lidských práv, respektují důstojnost dítěte, jsou citliví k náboženským a kulturním odlišnostem, jsou ochotni iniciovat změnu a dokáží pracovat společně. Jsou pak schopni a ochotni vytvořit i společný kodex v boji proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí.

Školení by mělo probíhat buď v jedné zemi nebo, za účelem rozvoje regionální spolupráce, ve dvou zemích, z nichž by měli být vybráni jednotliví zástupci. Jednotlivé skupiny by měly reprezentovat zastoupení konkrétních náboženství v daném kontextu.⁸⁴⁴ Navrhuje se *pět bodů procesu probuzení zájmu* o společné akce:

⁸⁴³ *Ibid.*

⁸⁴⁴ *Ibid.*

prvním bodem je *naučit se akceptovat víru druhých* a identifikovat specifická témata, která s sebou přináší život a práce v mezikonfesioním a mezináboženském kontextu. Náboženství pomáhá rozpoznat případy vykořisťování, nespravedlnost ve společnosti a další problémy. Nejvyšší důraz by měl být kladen na dětskou otázku;

druhým bodem je *výuka dialogu*: náboženský jazyk je jazykem smíření. Smíření vede k pravdě, spravedlnosti a odpuštění. Prvním krokem by měla být výuka umění dialogu, tedy i aktivního naslouchání. Finálním výsledkem tohoto postupu je zdůraznění těch hodnot v jednotlivých náboženstvích, které zmobilizují lidi k dialogu a ke společné akci, jež pomůže rozetnout zvrhlý koloběh vykořisťování a zneužívání;

dalším bodem je *porozumění globálnímu světu*. Je důležitá existence programu gramotnosti, který by účastníkům vysvětlil pavučinu vzájemných vazeb a infrastrukturu, jež přeměnila ženy a děti na obchodní komodity na globálním trhu. Účastníci by se měli osobně seznámit s projekty, které se zabývají diskutovanými tématy;

čtvrtým navrhovaným bodem je pak téma *lidská důstojnost, důstojnost dítěte z pohledu náboženství a mezinárodních úmluv*. Je nezbytné blíže účastníky seznámit s jejich základními normativními texty a číst je s nimi, a to i z pohledu toho, co píší o dětech a jejich zneužívání. Je rovněž nezbytné seznámit je s některými důležitými mezinárodními dokumenty, přijatými mezinárodním společenstvím. Mohou pak též objevovat podobnosti, doplňování se a odlišnosti v otázce ochrany dětí;

pátý bod se týká problematiky, *jak se stát nositeli změny, a zastavit tak zneužívání dětí*. Jedná se o shrnutí a zhodnocení vzdělávacího procesu a vytvoření projektu, jak se zapojit do potírání komerčního sexuálního zneužívání dětí a jak zaangažovat další lidi v obci.

Příspěvek poté navrhuje, jak by bylo možno provádět *čtyřbodový plán probuzení pozornosti* těmito třemi způsoby:

Čtyřmodulový kurz, který bude rozvržen do tří měsíců.

Čtyřmodulový kurz, který bude rozložen na období jednoho roku nebo dvou let s vloženými exkurzemi. Po zahajovacím kole by sponzoři pilotního projektu měli zorganizovat paralelní vzdělávací programy v různých oblastech, takže by se mohly uskutečnit výměnné návštěvy mezi moduly.

Ve zkrácené formě jako je workshop v rámci již probíhajícího programu jiných organizací.⁸⁴⁵

⁸⁴⁵ *Ibid.*

3 MULTIDISCIPLINÁRNÍ PROBLEMATIKA – INTERDISCIPLINÁRNÍ SETKÁNÍ

Fenomén komerčního sexuálního zneužívání dětí je *multidisciplinární problematikou*, jež vyžaduje *interdisciplinární setkávání a přístup*. Proto budou nyní objasněny vztah a místo teologické etiky vzhledem k zúčastněným disciplínám.

3.1 Vztah teologické etiky k humanitní vědě

Toto téma chce vnést světlo do problematiky, jakým způsobem jsou na sebe odkázány etika a jiné vědy a které speciální otázky se mohou dostatečně zodpovědět pouze v autonomním, kategoriálním rámci těchto konkrétních věd. Etika tím, že konstruuje podmínky, za nichž se může lidské jednání chápat jako *morální*, zvažuje *vztah morálky a mravnosti v kontextu lidské praxe* a je potud v úzkém spojení s dalšími vědami, které se zaměřují na praxi. S tím souvisí otázky, nechce-li nějaká věda absolutizovat svůj model tím, že si činí nárok na to, že umí úplně vysvětlit lidské jednání, jakým způsobem objasňuje tato věda lidské jednání, zda postačujícím způsobem zvažuje *vztah morálky a morality*, nebo zda spíše nezůstávají určité otázky, které odkazují nad jednotlivé vědy, kde se buď dostatečně nepokládají, či se nemohou zodpovědět.⁸⁴⁶

3.1.1 Vztah teologické etiky k empirii - dvojí funkce strážce

V označení empirické vědy zaznívá původní řecké slovo *ἐμπειρία*, zkušenost, znalost,⁸⁴⁷ a rozumí se tím obecně způsob poznání, v němž dochází k bezprostřednímu zaměření na jednotlivé objekty, poznání jednotlivých věcí, jejich vlastností a vztahů prostřednictvím lidských smyslů. Přitom předmět jako empirický objekt konstituují jednotlivost a bezprostřední přítomnost – danost.⁸⁴⁸

Wilhelm Korff vymezuje vztah z pohledu teologické etiky jako *vzájemnou funkci strážce*,⁸⁴⁹ když vychází z toho, že každé lidské jednání a tím i každé *mravní jednání*, které se zaměřuje na *humánní uskutečňování člověka*, probíhá v oblasti podmínek empirických věcných obsahů, jež je pro toto jednání relevantní. Proto je možno dosáhnout cíle jednání a realizovat je tím účinněji, čím více proniká lidský rozum do jeho empirické oblasti podmínek, která je určena objektivizujícími předpoklady. Moderní, stále se diferencující vědy to sledují pomocí svých cílů, definovaných podle vlastních segmentů praxe, a pomocí svých - s tím

⁸⁴⁶ A. Pieper: *Einführung in die Ethik. Fünfte, überarbeitete und aktualisierte Auflage*, A. Francke Verlag, Tübingen 2003, s. 119.

⁸⁴⁷ V. Prach, *Řecko – český slovník*, Skriptum, Praha 1993, s. 179.

⁸⁴⁸ *Lexikon christlichen Ethik*. Herausgegeben von G. W. Hunold unter Mitarbeit von J. Sautermeister. *Band 1, A-K*, Herder, Freiburg im Breisgau 2003, s. 372.

⁸⁴⁹ *Ibid.*, s. 373-374.

spojených - metod, jež jsou zaměřeny na zpřístupnění aktuálních empirických předpokladů. Přitom vychází najevo poznatky relevantní pro jednání, které mohou potom získat relevanci i pro *mravní jednání*, jež je zaměřeno na *humánní uskutečňování člověka*. Míra této relevance pak závisí na tom, jak jsou cíle sledované v jednotlivém jednání kompatibilní s *mravním jednáním*. Jednotlivé vědy označované jako humanitní mají co do činění s lidskými dobry a jejich poznatkům pak popřípadě přísluší ona zmíněná kritická funkce strážce, a to s ohledem na takové požadavky, které se uplatňují se specificky *etickým nárokem*. Z toho se pak vyvozuje, že není možno hájit něco jako *mravní*, když to odporuje *rozumu jednotlivých věd*. Nezůstává ale u toho, protože etický nárok jako takový nemá svůj vlastní základ v empirických danostech, ale v *transcendentální konstituci a určení člověka*, z nichž získává jistotu *nedisponovatelné osobní důstojnosti*. A z toho zase naopak vyplývá pro etiku vlastní kritická funkce strážce vůči požadavkům, o nichž si někdo myslí, že je může odvozovat z jednotlivých empirických daností bez jakékoli zpětné vazby na bezpodmínečně chráněný eticko-osobní status člověka, aby tak pro ně nárokoval normativní platnost bez schopnosti ospravedlnění.

Takový empiristický přístup by se dopouštěl naturalistického chybného závěru, kdyby předkládal to, co je a co je možné, jako to, co má být, co se požaduje. Tento naturalistický chybný závěr totiž spočívá v tom, že se z výroků, které mají výhradně popisný obsah, odvozují výroky hodnotící a deontické – předepisující a tyto hodnotící a deontické výroky se definují prostřednictvím popisujících predikátů. Takže se nerozlišuje, že mají hodnotící a deontické predikáty jinou funkci než ty popisující a že se tak nemohou posledně jmenovanými nahradit. Jejich úkolem je, aby odůvodňovaly doporučení či volbu ve smyslu věty, že dobro je to, co si zaslouží být zvoleno. Naturalistického chybného závěru se tak dopouští ten, kdo definuje *mravní dobro* prostřednictvím deskriptivně pochopitelné vlastnosti a povyšuje ji na absolutní měřítko jednání, tedy na poslední měřítko jednání, jež se zbavuje každého zvažování dober.⁸⁵⁰

Cílem interdisciplinárního setkání teologické etiky a humanitní vědy se myslí kritické společenství autonomních účastníků na cestě, které je závislé na kontextu a orientované na projekt a staví na tom, že není možno v rámci vlastní vědy pojmout celek skutečnosti. Ze strany teologické etiky patří interdisciplinární spolupráce do jejího základu, protože komplexnost *mravní pravdy* jako takové nelze pochopit jen v jednom zorném úhlu, ale teprve ve spojení všech eticky relevantních faktorů. Každá etická reflexe tak podléhá nároku

⁸⁵⁰ *Lexikon der christlichen Ethik, Band 2, L-Z*, s. 1264-1265.

principiální otevřenosti vůči různým předvědeckým a vědeckým příspěvkům k interpretaci celkové skutečnosti člověka a vytváření kvalifikovaného etického soudu probíhá v rámci vypořádání s kulturními a filozofickými poznatky i s poznatky humanitních věd. Člověk jako *morální subjekt* se vždy ukazuje jako celý a jeho *mravní jednání* je zaměřeno na *cílovou perspektivu* kompletně zdařilého života. Proto bere filozofická i teologická etika na vědomí jednotlivé aspekty z různých tematických oblastí lidské skutečnosti výlučně v jejich vnitřní vztažnosti na totalitu smyslu toho, co je lidské. Etická reflexe jako věda je odkázána na výměnu názorů s dalšími vědami, pokud se orientuje na kompletní výklad smyslu skutečnosti, jež je také přístupná a analyzovaná empiricky. A právě humanitní vědy se zabývají *podmíněnými souvislostmi jednání člověka a jednání na člověku*.⁸⁵¹

Důležitou otázkou je pak *společná báze interdisciplinární komunikace a spolupráce*. Stále komplexnější výzvy individuálního a společenského života totiž přesahují kapacity jednotlivé vědy pro řešení problémů a vyžadují spolupráci různých věd. Rozlišuje se přitom multidisciplinarita, intradisciplinarita a interdisciplinarita: *multidisciplinarita* znamená, že více vědeckých disciplín nezávisle na sobě zkoumá problém na bázi vlastních vědeckých a metodologických předpokladů a takto získané výsledky předložené odborné veřejnosti mohou další vědy převzít a využít; *intradisciplinaritou* se rozumí, že věda rozšiřuje své tradiční instrumentarium o koncepty a metody z jiných věd a dosahuje tak nových poznatků o své tematické oblasti; *interdisciplinarita* představuje skutečnost, kdy různé vědecké disciplíny provádějí společný výzkumný projekt. Teologická disciplína pěstuje interdisciplinaritu kvůli dobovému představení křesťanské víry a kvůli blahu a záchraně člověka, tzn. jednak když své obvyklé předpoklady předkládá v kritickém dialogu s dalšími vědami a promýšlí je, dále když se snaží vnášet do vědeckého dialogu zachované, nenahrazené, kritické a osvobozující vzpomínky.⁸⁵²

Společným místem setkání teologické etiky a humanitních věd je pak *materiální objekt*, tzn. předmět výzkumu, tedy *člověk*, přičemž vlastní základ diskuse netvoří čistě znalost empirických faktů, ale oblast předpokládaného a filozoficko-teologicky zprostředkovaného *obrazu člověka*. Vychází se ze zkušenosti, že ve vědecké práci působí antropologické, teoreticko-poznávací, kulturní, sociální i ideologické obsahy s trvalým vlivem na proces výzkumu i jeho výsledky. Základ pro interdisciplinaritu mezi humanitními vědami a teologickou etikou je tedy filozofický a teologický etika přivádějí k interdisciplinární

⁸⁵¹ J. Brantl, *Verbindende Moral. Theologische Ethik und kulturenvergleichende Humanethologie*, Universitätsverlag Freiburg Schweiz 2001, s. 17-19.

⁸⁵² *Lexikon christlichen Ethik, Band 1, A-K*, s. 875-876.

diskusi duchovní předpoklady výsledků výzkumu humanitních věd a zaujetí stanoviska k následkům jejich použití.⁸⁵³

V rámci procesu etického poznání se hlavní funkce, a sice funkce, jež konstituuje smysl, přisuzuje *filozofické a teologické antropologii*. Pro objasňování *mravních norem* je zase třeba nejprve zjistit věcné poznatky humanitních a sociálních věd, jež však nejsou schopny se vyslovit ohledně smyslu člověka. Zmíněná antropologie je pak prostřednictvím integrující syntézy schopna zařadit empirické poznatky jednotlivých věd do kontextu fundamentálních výpovědí o člověku, do celkového obrazu a tím je přenést z věcné roviny do roviny smyslu, jinými slovy vymežit horizont smyslu lidského života. Pak lze na tomto pozadí formulovat *mravní závaznosti*, které se jako konkrétní normy jednání dají do služby uskutečňování kompletně zdařilého lidského života. Antropologie má i kritickou funkci korektury, když varuje jednotlivé vědy před redukcionistickou absolutizací dílčích poznatků, protože člověk je přece víc než pouhá funkční jednotka biochemických procesů nebo jen schéma podráždění, podnět a reakce. Teologickou etiku zase upozorňuje na to, aby nedovožovala své *mravní požadavky* z podstaty lidské přirozenosti, která je vzdálená realitě a abstraktní, ale aby je stále znovu přezkoumávala podle jejich humánní přiměřenosti a správnosti s ohledem na empirické věcné poznatky. Bází interdisciplinaritě mezi teologickou etikou a humanitními vědami je tedy otázka po člověku a základních podmínkách a smyslech jeho existence.⁸⁵⁴

3.1.2 Vztah teologické etiky k antropologii

V dějinách věd dochází až relativně pozdě k tomu, že se člověk sám stává explicitním předmětem vlastních disciplín označených jako antropologie a specifikovaných prostřednictvím dodatků. Základem toho bylo, že v raném novověku kulminovalo problematizování samozřejmé obeznámenosti člověka se sebou samým.⁸⁵⁵

Morální teolog *Alfons Auer* v roce 1971 ve svém díle *Autonomní morálka a křesťanská víra* vnesl do dialogu etiky tento *sekvenční trojkrok: základ humanitních věd, antropologická integrace, etická norma*.⁸⁵⁶

Jeho žák *Dietmar Mieth* předkládá v souvislosti s tím a s tématem vztahu antropologie a etiky těchto *pět okruhů*:

⁸⁵³ J. Brantl, *Verbindende Moral. Theologische Ethik und kulturenvergleichende Humanethologie*, s. 19-20; srov. K. Demmer, *Gottes Anspruch denken. Die Gottesfrage in der Moraltheologie* (SThE 50), Freiburg i. Ue./Freiburg i. br. 1993, s. 63n.

⁸⁵⁴ J. Brantl, *Verbindende Moral. Theologische Ethik und kulturenvergleichende Humanethologie*, s. 20-21.

⁸⁵⁵ *Lexikon christlichen Ethik, Band 1, A-K*, s. 78.

⁸⁵⁶ A. Auer, *Autonome Moral und christlicher Glaube*, 2. Aufl., Düsseldorf 1984.

1. vztah teologické etiky a filozofické antropologie se zřetelem na křesťanskou etiku a v kontextu toho připomíná Tomáše Akvinského jako zakladatele morální teologie/teologické etiky v odlišení od filozofické etiky. Ten koncipoval svou *theologia moralis* jako odbornou disciplínu v pozdní scholastice a ve svém díle *Teologická suma* řadí teologickou antropologii a etiku do druhého dílu za nauku o stvoření a Bohu a před kristologii a nauku o svátostech. Tomáš Akvinský přitom přiřazuje morálku k rozumovému poznání, pokud šlo o pohled na správné úsudky;
2. antropologická integrace jako předpoklad etické normy a její vztah k připravenému základu humanitních věd;
3. problém vztahu je a má být, co se požaduje (Ist-Soll-Problem), tedy toho, zda platí jen ve smyslu empiristického chybného závěru, tedy ve směru vyvozovat z toho, co je deskriptivní, to, co je preskriptivní, nebo také s ohledem na „rozumově pojaté bytí“;
4. problém oproštěnosti (Entzogenheit) člověka: „poznej sebe sama“ a rezignace před hloubkou subjektivity, resp. nezpředmětnění;
5. člověk jako osoba a potřeba rozlišovat mezi akcentací osoby jako „vědomí“, „tělesnosti“, „sociálního bytostného já“.⁸⁵⁷

S odkazem na A. Auera, jenž připisuje filozofické antropologii centrální postavení, pak k prvnímu bodu dodává, že základní určení existence člověka je otevřeno jeho racionalitě. Úkolem filozofické antropologie pak je, aby spojovala specifické poznatky humanitních věd o reálné celkové situaci člověka, aby vůbec reflektovala smysl lidské existence a smysl světa, jenž je koncentrován v lidské osobnosti. Filozofická antropologie zde tedy vystupuje jako integrující pozadí etického normování. Teologie tím ale není bez funkce, ale její kritická, integrující a stimulující funkce se musí vůči tomuto trojkroku dodatečně prokázat a teologické rozvinutí učení o stvoření v jeho relevanci pro *mravní závaznost* probíhá ve speciální etice. Přitom se poznamenává, že není antropologie bez Boha, bez učení o konečnosti člověka a jeho náchylnosti ke hříchu. Antropologie spojuje deskriptivní a preskriptivní stránku otázky člověka, a proto se musí chápat jako teologická. Auerova koncepce antropologického integrování jako báze všeobecně závazného etického normování sleduje zájem, aby mohlo být to, co je etické, komunikabilní s ohledem na to, co je *morální* v pluralitní společnosti. Jde tedy o společnou bázi porozumění pro lidi s velmi rozdílným vyznáním, nebo pro lidi, kteří mají odstup k vědě o víře, jež interpretuje zjevení. Nezajímá se primárně o *mravní jednání*

⁸⁵⁷ D. Mieth, *Antropologie und Ethik*. In: M. Graf, F. Mathwig, M. Zeindler (Hrsg.), „Was ist der Mensch?“. *Theologische Anthropologie im interdisziplinären Kontext. Wolfgang Lienemann zum 60. Geburtstag*, Verlag W. Kohlhammer, Stuttgart 2004, s. 351-352.

ve významu spásy, kde se *mravní akt* ukazuje z perspektivy své důležitosti pro spásu a kde jde více o ortopraktické provádění víry, o milost a hřích, o eschatologickou motivaci, ale považuje to, co je *mravní*, za zodpovězení otázky po vnitrosvětské pravdě a správnosti a po nových výzvách v problematice nalézání *mravního úsudku* a jde mu tak především o komunikační bázi *mravní závaznosti*. Teologické antropologii však samozřejmě zůstává významná funkce, protože je základnou *křesťansky integrované mravnosti* považované za spirituální horskou stezku v protějšku k *osobně přisvojené mravnosti* a v jejím předčení a má kritickou, stimulační a integrační funkci pro nalezení *mravních instrukcí* s ohledem na tři stupně toho, co je mravní, tedy sociálně uloženo – osobně přisvojeno – křesťansky integrováno.⁸⁵⁸

Pro dějinný rozvoj teologické etiky sehrály významnou roli tyto *dva antropologické přístupy* porozumění, které jsou v principu rozdílné, ale pro jednání stejně relevantní: sebeporozumění člověka artikulované na základě předpokladů biblického zjevení, pomocí něhož se otevřela cesta k teologickému odůvodnění a rozvinutí mravního jednání; a odkaz praktického rozumu na lidskou přirozenost jako eticky normativní instanci, jímž se jeví jako možné filozoficko-racionální odůvodnění mravního jednání, jež směřuje k univerzalizaci. K převedení přístupu porozumění s odkazem praktického rozumu na lidskou přirozenost do přístupu porozumění člověka podle biblického zjevení slouží jako most teologický pojem řádu stvoření. Pro bibli charakteristické antropologické spojení zkušenosti Boha a nároku jednání otevírá pro jednání člověka perspektivu, kterou si jako takovou nelze opatřit cestou odvolání se na přirozenost, protože se zde jedná o určení rozumu lidského jednání na základě Božího jednání. Hlavní příkázání lásky k Bohu a bližnímu představuje vrchol smyslu toho, nač se zaměřovaly už Zákon a Proroci, totiž že etický nárok dostává svou platnost a dynamiku z univerzality stvořitelské lásky Boha. Když se tato láska zachytí, stává se zřejmým, co je schopno poskytnout lidskému jednání jeho univerzální formu, že tedy teprve láska odhaluje člověka jako osobu. Přesto má pojem eticky dispozitivní přirozenosti člověka a vlastní rozumové určenosti, jenž je spojen s myšlenkou řádu stvoření, důležitou funkci také pro teologickou etiku. Jednak umožňuje integrovat rozvinuté součásti antické etiky do křesťanské etiky a použít je tak pro vytvoření konkrétního křesťanského étosu a současně se nabízí pro odpovídající teologicko-eticky relevantní systematické diferenciaci. Klíčovou roli hraje tento pojem u Tomáše Akvinského a jeho učení o *lex naturalis* pro vypracování v zásadě nezrušitelné kompetence člověka poznat a konat dobro jako aktivní účast na řádu božského

⁸⁵⁸ *Ibid.*, s. 352-358; srov. A.Auer, *Autonome Moral und christlicher Glaube*, s. 22-28, 160-197.

rozumu. V antropologii Tomáše Akvinského, určené na základě teologie stvoření, kde je člověk obrazem Boha silou svého rozumu a své svobody, se značí skrze pojem eticky dispozitivního přirozeného zákona i v učení o svědomí, rozvinutého z téhož kontextu, už obrat k subjektu, který pak mohlo centrálně určit porozumění etice v novověku. Tam se potom při rozlišení subjektu a objektu v novověké filozofii stává složenost, chování a jednání člověka předmětem rozmanitě empiricky pracujících jednotlivých vědeckých disciplín, což hermeneuticky vedlo zčásti ke konstrukci vlastních antropologií, specifických podle oblastí, jak to označují pojmy *homo oeconomicus*, *sociologicus*, *psychologicus*, na straně druhé se projevuje, že to, co je tímto způsobem dosaženo, resp. dosažitelné, se má umět prokázat jako mravní, dokonce je to třeba znovu podřídít *přesahujícím etickému měřítku*, které nelze jako takové bezprostředně vyrozumět ze zákonů empiricky pojaté přirozenosti člověka. Vzažným bodem je zde člověk jako *morální subjekt* a tím daná *důstojnost jeho osoby*, podle jejího zachování se musí měřit veškeré jednání a musí na ni zůstat zaměřeno. Teologická etika na to navazuje a nárok osoby daný teologií stvoření odkazuje na tajemství Boží lásky, jež se otevírá v Ježíši Kristu a stává zároveň *přesahujícím principem jednání*. Současně ale platí odkaz na empiricky zjistitelné podmínky lidského bytí člověka, na komplexní funkční strukturu jeho přirozených, dějinných, ekonomických, psychosociálních a sociokulturních předpokladů ke konkrétnímu splnění tohoto nároku. V této souvislosti lze opět podotknout, že relevantním humanitním vědám připadá vlastní funkce asistence a strážce, protože mají vědomosti o příčinách a podmínkách.⁸⁵⁹

D. Mieth objasňuje vztah *filozofické antropologie a humanitních věd* na základě Auerovy metodické sekvence - trojkroku k nalézání mravních instrukcí a jeho hlavního důrazu na filozofickou antropologii, přičemž uvádí i dvě námitky vůči tomuto pojetí.⁸⁶⁰ Připomíná přitom některé Auerovy výroky, jako například, že se „člověk ze středu své vlastní existence setkává s nutným nárokem dané skutečnosti“, že když se „etické představy a způsoby chování proviňují proti tomu, co je vlastně lidské, mívá smysl svého bytí a frustruje sám sebe“, a aby mohlo fungovat toto kritérium antropologie, je potřeba „pradůvěry v běh dějin a své osobní existence“ v tom smyslu, že „přes všechna popírání a napadnutí předpokládá, že je smysluplné žít a převzít zodpovědnost za sebe a za druhé“, že „vládne v základu světa řád“, že „je prostřednictvím sítě vztahů do tohoto řádu zahrnut a jím nesen“, že „je zde racionalita vůči různým iracionalitám“, že je „skutečnost zaměřena na umožnění plodné lidsko-dějinné

⁸⁵⁹ *Lexikon christlichen Ethik, Band 1, A-K*, s. 78, 84-88.

⁸⁶⁰ D. Mieth, *Antropologie und Ethik*. In: M. Graf, F. Mathwig, M. Zeindler (Hrsg.), „*Was ist der Mensch?*“. *Theologische Anthropologie im interdisziplinären Kontext. Wolfgang Lienemann zum 60. Geburtstag*, s. 358-361.

existence“, že „když se učení o *mravním sebeuskutečňování* nemá ztratit ve vzduchoprázdném prostoru abstraktních spekulací, musí vycházet z reálné celkové konstituce člověka a vložení své osobní existence do fyziologicko-biologických, psychických a sociálních skutečností podrobuje člověka jeho imanentním zákonitostem a omezuje tím prostor jeho svobody“.⁸⁶¹

Citovanou pradávnou lze označit také jako důvěru ve smysl, jež se však nepoutá k dané realitě, ale rozvíjí se v horizontu naděje na možnost, která je v dané realitě přítomna, ale ještě není naplněna. Tato důvěra v potencialitu je uvedena na základě pohledu na dějiny. A základ humanitních věd se právě stará o to, aby byla realita skutečně vzata do hry, a připravuje filozoficko-antropologické integrování. Na druhou stranu se určují hranice humanitních věd pomocí „duchovní determinace“, a protože není člověk ještě podle přirozenosti „vyhotoven“, potřebují jednotlivé humanitní vědy „integrující sílu filozofické antropologie“.⁸⁶²

3.1.3 Vztah etiky k psychologii

Vzhledem k problematice vztahu morálky a morality, jak se jí zabývá etika, je významná zvláště praktická nebo užitá psychologie, především psychoterapie. Ta rozvíjí možnosti uzdravení poruch způsobů chování, přičemž má za cíl obnovit psychické zdraví. Na rozdíl od organické terapie usiluje o to, aby tak *dialogicky* pomocí určitých kategoriálních interpretačních schémat zpracovala předchozí emocionální události konkrétního nemocného člověka, aby byl opět schopen *svobodně sám sebe určovat*, když porozumí příčinám tlaku utrpení, který vyvolal jeho onemocnění, a vědomě spolupracuje na řešení svého konfliktu. Cílem psychoterapie je tak *osvobození člověka* od jeho psychických nátlaků, které mu brání v tom, aby žil skutečně jako člověk, tedy jako *k sobě samému osvobozená bytost*. Takový cíl je morálním cílem, který od terapeuta vyžaduje vysokou míru zodpovědnosti. Psychoterapie, která se opírá o poznatky psychologie, je tím stejně tak vědou v praktickém ohledu a opírá se o *morální étos*. Přesto nejde praktické psychologii primárně o *moralitu* ve vlastním slova smyslu; nechce totiž seznamovat člověka s moralitou a podmínkami morálního jednání, ale uzdravit ho a tím mu znovu umožnit, aby morálně jednal bez tlaku utrpení. Praktická psychologie *nezdůvodňuje* měřítka morálního jednání, ale *předpokládá* je, aniž by se dotazovala na jejich legitimitu. Psychoterapie se tak nepokouší vysvětlovat moralitu jednání, ale usiluje o to, aby objasnila genezi faktičnosti těchto jednání; například tím, když v psychoanalytickém rozhovoru odhaluje prožitky z raného dětství jako příčiny určitých

⁸⁶¹ A.Auer, *Autonome Moral und christlicher Glaube*, 5.30, 5.32, 5.33, s. 39.

⁸⁶² D. Mieth, *Antropologie und Ethik*. In: M. Graf, F. Mathwig, M. Zeindler (Hrsg.), „*Was ist der Mensch?*“. *Theologische Anthropologie im interdisziplinären Kontext. Wolfgang Lienemann zum 60. Geburtstag*, s. 359-360; srov. A.Auer, *Autonome Moral und christlicher Glaube*, s. 40.

anomálií v chování nebo konfliktů. To znamená, že se snaží pacientovi či klientovi ozřejmit faktory, které ho omezují, determinují v jeho jednání, a tak obnovovat jeho schopnost interakce.⁸⁶³

Cílem takové dialogické terapie je tak sebepoznání pacienta či klienta za doprovázení terapeuta. Toto sebepoznání vykládá *Jürgen Habermas* jako sebereflexi: „analytik doprovází pacienta, aby se učil číst vlastní texty, které sám zkomolil a překroutil, a překládat symboly privátním jazykem deformovaného vyjadřovacího způsobu do vyjadřovacího způsobu veřejné komunikace. Tento překlad zpřístupňuje dosud blokované vzpomínce geneticky důležité fáze životního příběhu a činí vědomým vlastní vzdělávací proces: pokud se psychoanalytická hermeneutika vůbec nezaměřuje jako hermeneutika společenské vědy na porozumění symbolickým souvislostem, ale na akt porozumění, k němuž vede, je *sebereflexí*; východiskem teorie je zkušenost odporu, právě vůči oné blokující síle, která brání svobodné a veřejné komunikaci potlačených obsahů. Analytické uvědomování se prokazuje jako proces reflexe v tom, že to není jen postup na kognitivní rovině, ale že zároveň řeší rozpory na afektivní rovině; protože analýza od nemocného žádá zkušenost sebereflexe, požaduje, mravní zodpovědnost za obsah nemoci. Neboť náhled, k němuž má analýza vést, je jedině to, že se *já* pacienta znovu poznává ve svém druhém, který je reprezentován prostřednictvím nemoci, jako ve *svém* jemu odcizeném *bytošném já* a s ním identifikuje. Jako v Hegelově dialektice mravnosti poznává zločinec ve své oběti vlastní zničenou bytost, sebereflexe, pomocí níž poznávají abstraktně rozdělené strany zničenou mravní celistvost jako svůj společný základ a *tím* se do něho vracejí. Analytický poznatek je zároveň mravním úsudkem“.⁸⁶⁴

Citovaný autor zde používá výraz *sebereflexe* v eminentně morálním a ne v kognitivním smyslu, což znamená, že se ztráta svobody, která jde ruku v ruce s nemocí, nemůže odstranit pouze intelektuálním pohledem na faktory, prostřednictvím nichž se nechal postižený ve svém myšlení, cítění, chtění a konání determinovat, ale jen opět pomocí aktu svobody, distancování se ode všeho, co jej učinilo nesvobodným, a novým sebeurčením s ohledem na to, kým skutečně chce a má být: autonomní osobou. Se zřetelem na možnost určovat sebe sama ve svobodě poskytne psychoanalýza určitým způsobem umění porodní báby.⁸⁶⁵

Společným cílem psychoterapeutického setkání je zmírnění nebo odstranění psychického utrpení a podpora rozvoje člověka, jenž potřebuje pomoc. V terapeutické roli je někdo, kdo je

⁸⁶³ A. Pieper: *Einführung in die Ethik. Fünfte, überarbeitete und aktualisierte Auflage*, s. 121-122.

⁸⁶⁴ J. Habermas, *Erkenntnis und Interesse*, Frankfurt/M. 1968, s. 280, 281, 288, in: A. Pieper: *Einführung in die Ethik. Fünfte, überarbeitete und aktualisierte Auflage*, s. 122.

⁸⁶⁵ A. Pieper: *Einführung in die Ethik. Fünfte, überarbeitete und aktualisierte Auflage*, s. 122-123.

kvalifikovanou osobou, jež jedná vědomě a je schopna své jednání reflektovat.⁸⁶⁶ I tato osoba potřebuje pro svou činnost zázemí, oporu a podporu.

V psychoanalytické terapii jde tedy podstatně o *svobodu a moralitu*, ale v popředí je aspekt uzdravení, nikoli hledisko dobra a zla. Pokud tedy psychoanalýza uznává svou odkázanost na etický fundament, je disciplínou ve službě moralitě a svobodě. Proces uzdravení je spíše pojat jako morální dění. Pokud se ale vyváže ze spojení s etikou, hrozí nebezpečí, že potlačí základní etické kategorie, bagatelizuje zlo, pokud by místo pojmů lidské *krutosti* a *zlomyslnosti* používala jen pojmy jako *frustrace* a *agrese*, a tím hledala příčiny chybného lidského chování či doslova nelidského chování výhradně mimo jedince a úplně vynechala prvky viny a zodpovědnosti jedince. Toto nebezpečí existuje tam, kde se mluví jen o nelidských tlacích, aniž by se současně ozřejmilo, do jaké míry může člověk sám tyto tlaky vyvolávat a také zase vyrovnávat.⁸⁶⁷

Etika může tedy pomoci objasňovat předpoklady a morální implikáty zejména praktické psychologie a psychoanalýzy a naopak etika potřebuje doplnění prostřednictvím psychologie, protože v souvislosti s tematizací vztahu morálky a morality předpokládá pojem jednání, jehož empirické implikáty a předpoklady sama nezkoumá a kauzálně nerekonstruuje.

3.1.4 Vztah etiky k sociologii

Sociologie se definuje jako „*samostatná vědecká disciplína, jež se pokouší pomocí analytických metod a empirických technik zkoumat struktury, funkce a souvislosti vývoje společnosti a navrhopat o nich teorie*“.⁸⁶⁸ Není tedy disciplínou jen teoretickou ani pouze empirickou. Teorie a zkušenost jsou v ní dva na sebe odkázané momenty. Tato věda se ptá na cíle, formy a funkce zespolečenštění, na mechanismy a síly společenské soudržnosti, na příčiny, formy a funkce sociálních konfliktů a na důsledky sociální změny, poukazuje také na to, jak společnost ovlivňuje chování, jednání, myšlení a vědomí lidí. Přitom spolupracuje s dalšími disciplínami, realizuje se v rozličných proudech a směrech, kde používá různá paradigmatata a různé metody.⁸⁶⁹ Faktualistické paradigma a tomu odpovídající metoda vychází například z toho, že existují sociální fakta, skutečnosti, které přistupují k jedinci jako tlak z vnějšku, jsou nezávislé na individuálních psychologických faktorech a mají zejména jako sociální struktury a instituce vliv na myšlení a jednání jednotlivců. Funkcionalistická

⁸⁶⁶ *Lexikon der christlichen Ethik, Band 2, L-Z*, s. 1450.

⁸⁶⁷ A. Pieper: *Einführung in die Ethik. Fünfte, überarbeitete und aktualisierte Auflage*, s. 123.

⁸⁶⁸ J. Jandourek, *Úvod do sociologie*, Portál, Praha 2003, s. 14.

⁸⁶⁹ J. Jandourek, *Sociologický slovník*, Portál, Praha 2001, s. 222-223.

sociologie zase chápe společnost jako systém institucionalizovaných hodnot a norem, který nelze rekonstruovat z procesů pouhých interakcí. Interakcionistické přístupy zkoumají sociální chování a jednání, přičemž se používají empiricko-analytické způsoby a experimentální metody s cílem zjistit pravidelnosti a zákonitosti lidského chování. Zastánci tohoto behaviorálního paradigmatu se omezují na pozorovatelné chování jedinců v sociálním kontextu. Angažovaná sociologie má zase princip volit předměty zkoumání podle politických nebo společensko-etických motivů a zvažuje přitom možnosti praktického využití i zneužití svých poznatků. Dialektická sociologie pak zpochybňuje metodické oddělení vědy a etiky a svou teorii chápe jako společenskou kritiku. Její metodou je hermeneutika, kdy jsou předmět a jeho zkoumání již předem ovlivněny „minulou zkušeností“. Existencialistická sociologie se zabývá každodenností a jejími reálnými problémy a poukazuje na to, že člověk není jen racionálně kalkulující jedinec, ale také bytost poznamenaná strachem. Humanistická sociologie požaduje, aby se lidská společnost zkoumala se zřetelem na to, že lidé dávají svému jednání smysl a v jednání druhých se ho snaží najít. Chce lidem umožnit orientaci ve složitém světě a porozumění různým předsudkům. Chápající sociologie se pokouší poznat, jaký subjektivní význam má sociální jednání pro zúčastněné aktéry, aby se mohl osvětlit průběh i důsledky tohoto jednání. Klinická sociologie je aplikovaná sociologie, která usiluje o to, aby se změnila situace jedinců či skupin podle měřítek normálního nebo žádoucího stavu. Slouží tak jednání zúčastněných a ukazuje na nové možnosti chování, přičemž zohledňuje podmínky jednotlivých případů. Kvalitativní sociologie se pokouší porozumět světu každodennosti a pravidlům, motivacím a významům, které aktéři svému jednání přikládají. Její metodologie neměří vlastnosti osob nebo jednání, ale popisuje sociální prostředí podle subjektivních významů a latentních významových struktur, orientuje se na typické případy a jde jí o hlubinné struktury a dynamiku sil v jednotlivém případě. Reflexivní sociologie chápe sebe sama jako sociologii sociologie, považuje se totiž za *morální*, kritickou k moci a angažovanou, když varuje i před zneužitím vlastních motivů, zájmů, přesvědčení a názorů a vyzývá k osobnímu riziku kvůli možnosti společenské nápravy.⁸⁷⁰

Sociologie je tedy vlastní vědou o organizaci lidské společnosti a zabývá se na rozdíl od psychologie hlavně objasňováním kolektivní podmíněnosti lidského jednání a tím odhalováním empirických příčin, z nichž lze odvodit určité formy lidského společenství jako způsoby smysluplného společného jednání. Přitom do svého zkoumání zahrnuje také ty

⁸⁷⁰ J. Jandourek, *Sociologický slovník*, s. 223-230; srov. J. Jandourek, *Úvod do sociologie*, s. 14-55.

normy a hodnoty, které významně spoluurčují sociální jednání a kulturní pozadí, ale činí tak především deskriptivně-analyticky, nikoli normativně-kriticky.⁸⁷¹

Zabývá-li se sociologie v některých směrech nejen otázkou toho, co je *empiricky platné*, ale také *normativní platností* sociálních jednání, nemůže to činit skrze sociologii, ale jen ve spojení s etikou, a to i tehdy, když se ve svém vlastním sebechápání vyvíjí od empirické k normativní vědě, protože pak teprve potřebuje etiku. Sociologie se tedy omezuje na *faktičnost morálního jednání* a přenechává tak objasňování problému závaznosti nebo *morality* takového jednání etice, ta se zase obrací na výsledky sociologie, aby její empirické poznatky o lidském jednání rozšířila o sociální aspekt intersubjektivní smířitelnosti, zprostředkovatelnosti společného světa jednání.⁸⁷²

Význam sociologie jako referenční vědy (teologické) etiky se tak nerozpouští v tom, že by jako dodavatelka údajů vysvětlovala strukturální stavbu, konstitutivní procesy a tendence proměn moderních věd, dále sociálně-kulturní okolnosti dobového jednání křesťanů, podmínky přítomnosti víry a církve ve společnosti a možné sociální účinky křesťanské praxe víry. Sociologický výzkum je nezbytný pro fundamentálněteologické otázky, při nichž jde o intelektuálně-kulturní přijatelnost křesťanských vědomostí o životě v kontextu dění v civilizaci, což poukazuje na to, že sociologie spolukonstituuje přístup, skladbu a přínos teologické práce.⁸⁷³

Pro porozumění pojmům *etiky*, *morálky* a *mravnosti* a pro jeho porovnání v jednotlivých vědách, bude představen výklad, jak jej nabízí český sociologický slovník ve svých základních pojmech a termínech sociologie a souvisejících věd:

pod pojmem *etika* s anglickým ekvivalentem *ethics* (řec. *éthos* = zvyklost) uvádí „1. souhrn všech principů, podle kterých se ve *společnosti* posuzuje správnost *jednání*. 2. Normativní filozofická nebo teologická disciplína, která se zabývá všeobecně platnými *normami* určujícími správné jednání. Etika vychází z obecného předporozumění, že je třeba konat dobré věci a nekonat špatné. Z tohoto hlediska etika posuzuje primárně jednání osob a druhotně – jako výsledek jednání – sociální útvary, instituce, struktury a zákony. Etika u člověka předpokládá existenci svědomí, svobodu a odpovědnost. Etika má výrazný sociální aspekt, protože morální soud se týká vztahu vlastních zájmů a potřeb k zájmům a potřebám dalších osob. Jako pravidlo jednání se uvádí tzv. zlaté pravidlo, o kterém se předpokládá, že je rozšířeno ve všech kulturách: Co nechceš, aby dělali jiní tobě, nedělej ty jim. Konkrétní

⁸⁷¹ A. Pieper: *Einführung in die Ethik. Fünfte, überarbeitete und aktualisierte Auflage*, s. 124-125.

⁸⁷² *Ibid.*, s. 126.

⁸⁷³ *Lexikon der christlichen Ethik, Band 2, L-Z*, s. 1680-1681.

podoba etiky je vždy ovlivněna danou kulturou. V nábožensky orientovaných společnostech je etické jednání poměřováno božským zákonem, který je lidem vložen do svědomí (přirozená) etika a který hlouběji poznávají ze zjevení...“⁸⁷⁴

Pojem *teologie morální* s odkazem právě na citované heslo etika se vyskytuje ve výkladu hesla teologie.⁸⁷⁵

Pojem mravnost či moralita není uveden, objevují se pojmy morálka a mravy: Pod heslem *morálka* s anglickým ekvivalentem morality (lat. mores = mrav) se píše: „Ideový základ pro hodnotové a normativní systémy. Zásadní spor se vede o to, zda pravidla morálky platí obecně, nebo jsou pouhým lidským konstruktem...“⁸⁷⁶ a pod heslem *mravy* – mores: „Normy společnosti, jejichž porušení je považováno za morálně pohoršlivé a urážlivé. Nedbání mravů má za následek silnou společenskou reakci a odmítavý postoj vůči narušiteli“.⁸⁷⁷

Německý sociolog *Niklas Luhmann* (1927 - 1998) ve své řeči - nazvané *Paradigm lost. O etické reflexi morálky* - pronesené u příležitosti udělení Hegelovy ceny v roce 1989 vyzývá etiku ke spolupráci se sociologickou teorií společnosti a v tom vidí využití v této době.⁸⁷⁸ K tomu nejprve potřebuje empiricky použitelný pojem morálky, kterou chápe jako zvláštní druh komunikace, jež zahrnuje také odkazy k účtě či neúčtě. Přitom mu nejde o dobré či špatné výkony v nějakém specifickém ohledu nebo o to, co člověk koná jako určitá profese či role, ale jde mu o celou osobu jako účastníka komunikace. Jeho binární kód účta či neúčta (*Achtung / Mißachtung*) se podle něj typicky prokazuje jen za určitých podmínek a morálka je právě použitelný soubor těchto podmínek. Oblast morálky tak empiricky vymezuje na rozdíl od oblasti aplikace určitých norem, pravidel či hodnot a v této souvislosti si klade otázku, co se děje, když se některá podmínění, např. podmínění práva, politické kultury, rasových rozdílů či osobního vkusu, moralizují, což vede k tomu, že si člověk už někoho například nemůže vážit. Z toho činí závěr, že „pokud toto určuje morálku a jde-li v případě tohoto pojmu pouze o podmínky tržní hodnoty účty“, pak je možno „používat pojmy etika a etický způsobem, který je odlišný“ a „etika je popisem morálky“.⁸⁷⁹

Zkoumá-li praxi morální komunikace jako sociolog, má pochybnost o tom, zda je to, co připisuje etice, tedy že implikuje moment distance vůči rozhodování o formě života a vůči volbě účelů a že jí vždy šlo o zdůvodnění morálních soudů a v tomto směru o vztah teorie-praxe k morálce, problémem etiky. Autor chce dále otevřít možnost, jak „chápat morální

⁸⁷⁴ J. Jandourek, *Sociologický slovník*, s. 74.

⁸⁷⁵ *Ibid.*, s. 254.

⁸⁷⁶ *Ibid.*, s. 164.

⁸⁷⁷ *Ibid.*, s. 164.

⁸⁷⁸ N. Luhmann, *Láska jako vášeň. Paradigm lost*. Prostor, Praha 2002, s. 189.

⁸⁷⁹ *Ibid.*, s. 189-190.

komunikaci v jejích společenských souvislostech“, a uvádí některé body, které podle něho ukazují, že „teorie společnosti přivádí etiku k jiným problémům a snad i jiným úkolům“:

Za prvé konstatuje, že „žádný z funkcionálních systémů není možné začlenit do společenského systému prostřednictvím morálky“, přičemž tyto funkcionální systémy „vděčí za svou autonomii příslušné odlišné funkci a vždy i zvláštnímu binárnímu kódování“, například rozlišení pravdivého a nepravdivého v případě systému vědy, a současně „nelze předpokládat kongruenci obou hodnot tohoto kódu s oběma hodnotami morálního kódu“. Funkcionální kódy musí být vybudovány na rovině vyšší amorálnosti, protože obě hodnoty v nich musí být přístupné pro operace daného systému. Z toho vyvozuje, že „společnost diferencovaná do funkcionálních systémů musí tedy rezignovat na morální integraci“, zachovává si však zároveň „komunikační praxi, v níž jsou lidé oslovováni jako celé osoby prostřednictvím určitého podmiňování úcty a neúcty“ a nakonec klade otázku „co by k tomu ještě mohla říci etika?“⁸⁸⁰

Za druhé soudí, že z empirického pohledu má morální komunikace blízko ke sporu, a tedy k násilí, protože vede svým vyjadřováním úcty a neúcty k nadměrné angažovanosti zúčastněných. Když pak shrne polemogenní původ a příslušné účinky morálky, vyvstává mu otázka, „zda vůbec smíme etice radit, aby beze všeho pokládala morálku za morálně dobrou. Nezaměňují se přitom dva pojmy – pojem morálního kódu dobrého a špatného, který symbolizuje úctu a neúctu, a pojem pozitivní hodnoty ‚dobré‘ jako moment tohoto kódu, který se však nemůže vyskytovat izolovaně?“⁸⁸¹

Jako třetí problém uvádí, že „každý binární kód a rovněž kód morálky vede k paradoxům, je-li aplikován sám na sebe“, protože pak „nelze rozhodnout, zda rozlišení dobrého a špatného je samo dobré anebo není-li spíše špatné“.⁸⁸²

Ve čtvrtém bodě se zabývá tématem rizika a všimá si toho, že se morálka zhutňuje perspektivou udivení a že je sociálně zobecněna tlakem, který vyžaduje očekávání, že bude někdo projevovat údiv nad údivem druhých: „Jak s tím zacházíš?“, táže se jeden jedinec druhého. Na základě toho vyvozuje, že se „udivení pouze slepě vrhají do riskantního vyhýbání se riziku“ a že „nelze najít žádná kritéria rozhodování v rizikové situaci.“⁸⁸³

Tuto část své řeči uzavírá konstatováním, že „kdo se zabývá morálkou, nemusí být nutně také autorem etiky, jež se sama podřizuje morálnímu hodnocení“, ale že „kdo se zabývá morálkou, nemůže se vyhnout tomu, aby tak nečinil formou společenské komunikace“, nýbrž

⁸⁸⁰ *Ibid.*, s. 191-192.

⁸⁸¹ *Ibid.*, s. 192-193.

⁸⁸² *Ibid.*, s. 193.

⁸⁸³ *Ibid.*, s. 194.

i on se tak „setkává sám se sebou ve své předmětné oblasti“, což chápe jako odkaz k tomu, že „každé zdůvodňování výpovědí o etice a morálce musí mít autoreferenční základ“; přitom lze volit, zda půjde o „úzký okruh etiky“, nebo o „širší okruh společenské teorie, který pouze implikuje, že bádání funguje jako společenská komunikace a že morálku lze zkoumat pouze ve společnosti, v níž se vedle jiných vyskytují i morální rozlišení.“⁸⁸⁴

V další části nejprve odsuzuje etiku, která se soustředila na morálně zatížené zdůvodňování morálních soudů, že ztratila vztah ke společenské realitě, a jak pak může vynášet soudy o záležitostech společnosti, kterou nezná. Přesto hned dodává, že je etika jako nezávislá instance žádána, že by bylo ukvapené ji prohlásit za cosi překonaného, protože morálně podmíněná komunikace existuje a je úkolem etiky, aby k tomuto faktu zaujímala nějaký postoj.⁸⁸⁵

Na to navazuje komentář východiska, že „nelze sociologickou teorii společnosti klást na místo, které by měla zaujímat etika“, což by bylo nepřijatelné i pro sociologii. Má-li totiž etika zůstat reflexní teorií morálky, „musí se sama navázat na kód morálky a podřídít se binárnímu schematismu dobrého a špatného“, „musí sama chtít něco dobrého a nikoli něco špatného, na rozdíl od sociologie, které záleží na pravdivosti či nepravdivosti jejích výpovědí“. Uznává, že i sociologové mohou být hodnoceni morálně. Vědecké badatelské programy sociologie nejsou však podrobeny kódu morálky, ale kódu pravdy, a tím je také možná sociologie etiky, historicko-sociologická analýza etických sémantik, včetně sociologické kritiky společenské přiměřenosti etik. Společnost podle něj nemůže být nikdy předmětem morálního posuzování. Přes toto všechno konstatuje, že společenská teorie může cosi od etiky vyžadovat a že se morálka může s takovými požadavky vyrovnat tím, že se bude zasazovat o jiné podmínky úcty a neúcty. Od etiky požaduje, aby současně reflektovala i struktury společenského systému, protože „jen tak může morálce vystavovat své kladné dobrozdání či alespoň osvědčení o její neškodnosti. Je-li pravdivý předpoklad, že moderní společnosti již nelze integrovat prostřednictvím morálky a že její pomocí nelze ani lidem vykazovat jejich místo, musí být etika s to limitovat oblast aplikace morálky.“⁸⁸⁶

Přiznává, že jako sociolog nemůže nikdo s konečnou platností posoudit, zda je vůbec možná etika, která zkoumá vztahy v moderní společnosti a vyhlašuje sebe samu za dobrou. Zároveň očekává, že se etika „nebude jednoduše solidarizovat s dobrými stránkami morálky a na ty špatné zapomene, ale že bude tematizovat morálku jako rozlišení dobrého a špatného či

⁸⁸⁴ *Ibid.*, s. 196.

⁸⁸⁵ *Ibid.*, s. 196.

⁸⁸⁶ *Ibid.*, s. 196-198.

dobrého a zlého.“ Taková etika bude muset být současně schopna ustanovit shodu o tom, že toto „určité velmi specifické rozlišení dobrého a špatného je aplikovatelné univerzálně, tedy na všechno chování.“ Svobodu nechápe jako předpoklad morálního posuzování, ale jako vedlejší produkt komunikace.⁸⁸⁷

Ilja Šrubař ve svém doslovu k této knize nadepsaném *K architektuře Luhmannovy teorie autopoietických systémů*⁸⁸⁸ poukazuje mimo jiné na spojení obecné teorie systému s analýzou aktuálních a systematicky zajímavých společenských problémů a fenoménů. Všimá si toho, že podle Luhmanna patří morálka k univerzálním a tedy nejstarším systémovým kódům, které pozorují stavy systému na základě rozlišení – jak zde překládá na rozdíl od překladatele knihy – mezi sociálním uznáním a pohrdáním (Achtung / Mißachtung). Kódy přitom rozlišují mezi alternativami, ale neobsahují kritéria pro toto rozlišení. Ta poskytují sémantické náplně kódů, tzv. programy. Na základě toho reflektuje, že je tak možno „odlišit univerzalitu morálního kódování, daného ve všech známých společnostech, od historické relativity jeho kritérií. Morální kód má v autopoiesi sociálních systémů důležitou funkci. Jeho pomocí jsou za jakékoliv události v systému činěny zodpovědnými jednotlivé osoby či instituce (nikoli kupř. systémové podmínky komunikace). Ačkoliv je pozorovatelný smysl jednání jednotlivých subjektů vytvářen teprve spojením jejich jednotlivých aktů v procesu komunikace, a není tedy subjektivním produktem, umožňuje morální kódování přiřazení komunikací sociálně konstruovaného smyslu jednání jednotlivcům, a je tak důležitým pojítkem v koevoluci psychických a sociálních systémů“.⁸⁸⁹ Jako další podstatnou funkci morálního kódování pozoruje skutečnost, že kódovaná očekávání zůstávají v platnosti, i když jsou faktickým jednáním zklamána. Etika by dále měla jako adekvátní teorie morálky před morálkou varovat už také proto, že „volání po zavedení morálky do politiky, hospodářství či vědy nemůže z tohoto pohledu být prostředkem odstranění nedostatků vnímaných pozorovateli těchto subsystémů.“⁸⁹⁰

3.1.5 Shrnutí vztahu etiky k psychologii a sociologii

Co spojuje etiku s psychologií a sociologií, je zájem o vysvětlení lidského jednání ohledně faktorů, které ho podmiňují. Zájem etiky je přitom normativní, nejde jí tedy primárně o faktické podmínky – empirické příčiny jednání, ale o otázku, zda takové jednání dostčuje morálnímu nároku a jak lze tento nárok odůvodnit. O normativním závazku lze uvažovat jen

⁸⁸⁷ *Ibid.*, s. 199-200.

⁸⁸⁸ *Ibid.*, s. 263-278.

⁸⁸⁹ *Ibid.*, s. 273.

⁸⁹⁰ *Ibid.*, s. 273-274.

v rámci tématu vztahu morálky a mravnosti. Etika také předpokládá, že má jednání psychické i sociální podmínky, které zkoumají další vědy. Skutečnost v podobě již předem konstituovaných souvislostí a uspořádání je zahrnuta do etické reflexe, a sice jako faktory, které de facto spoluurčují lidské jednání a které je možno prostřednictvím mravnosti utvářet či měnit, tedy jako to, co je (Sein), na které se vztahuje to, co má být, co se požaduje (Sollen). Psychosociální faktory rozhodně spoluurčují jednání ohledně jejich empirické obsahovosti a zaměřenosti na cíl, ale neodůvodňují jejich bezpodmínečnou závaznost (Gesolltheit) podle přesvědčivého principu pro všechny rozumové bytosti.⁸⁹¹

Kromě toho se pojmy etika, morálka a mravnost vyskytují i v jiných vědách, než jen v etice či teologické etice, a různě se jim rozumí. Tak může *pro psychoanalytika* znamenat *moralita* poslušnost autoritám, které diktují určité způsoby jednání, a tím vedou často k psychickým poruchám. *Sociologie* může pod *moralitou* chápat uznání platnosti určitých společenských měřítek, norem, hodnot a mravů. V těchto objasňujících modelech se tak *mravnost* chápe jako určitá forma lidského jednání, přičemž se tato forma ve své určenosti psychologizuje nebo sociologizuje, tzn. že se morálka a mravnost představují podle psychologického a sociologického aspektu jinak, a toto „odlišně“ se určuje podle kategoriálního rámce vědy. Lidské jednání se tak vysvětluje pomocí modelu zpětné vazby fakt na fakta a tato fakta, že se někdo nějak chová, se vyvozují z určitých skutečností, jako jsou zážitky z raného dětství, sociální poměry, genetické faktory a politické okolnosti. Tyto skutečnosti tak mají objasňovat ono „že“ někdo takto jedná, faktičnost jednání pomocí terminologie příslušné vědy. Vyskytují-li se v těchto modelech pojmy morálky a mravnosti, neobjevují se jako normativní moment, ale jako něco faktického. To znamená, že odvolávají-li se tyto vědy při vysvětlování jednání na fenomény morálky, činí tak ve formě metamorálních výroků, když nevynášejí morální ani etické soudy, spíše se tedy zdržují hodnocení a normování, protože jim nejde o odůvodnění závaznosti jednání, ale o vysvětlení jeho faktičnosti.⁸⁹²

3.1.6 Styčné body vztahu etiky a kriminologie

„Kriminologie je věda o kriminalitě (zločinnosti), o jejích pachatelích a obětech a o její kontrole. Slovo ‚kriminologie‘ znamená doslova ‚věda o kriminalitě‘ (latinskořecké slovo)“.⁸⁹³ Pojem kriminalita – z latinského crimen - označuje celek zločinů, které jsou

⁸⁹¹ A. Pieper: *Einführung in die Ethik. Fünfte, überarbeitete und aktualisierte Auflage*, s. 126-128.

⁸⁹² *Ibid.*, s. 126-127.

⁸⁹³ O. Novotný, J. Zapletal a kol., *Kriminologie. Druhé, přepracované vydání*, ASPI, Praha 2004, s. 15.

spáchány v určité době a v určitém prostoru. Trestněprávní (legalistický nebo formální, také juristický) pojem kriminality počítá ke kriminalitě každé chování, které je zakázáno trestními zákony, resp. které se identifikuje trestněprávní sociální kontrolou jako zakázané. Tato definice se kritizuje za to, že vystavuje kriminalitu libovolné nařizovací moci zákonodárce a že k ní přiřazuje bez rozlišení závažné trestné činy i nezávažné delikty. Dalším pokusem definovat pojem kriminalita je orientace jen na asociálnost chování, protože v pluralistické společnosti nelze přesně určit sociálně odchylné chování, deviaci (sociologická definice). Jako nevhodná se ukázala i snaha vypracovat přirozený pojem kriminality s pevnou podstatou zločinu (Kernbestand), nezávislou na čase a prostoru (přirozený zločin), protože obsahy kriminality podléhají historické změně a jsou závislé na společenské a politické struktuře, resp. na vládnoucích stanoviscích: zejména se tato změna ukazuje na příkladu sexuálního trestního práva a novějších deliktů v oblasti organizované kriminality.⁸⁹⁴

Kriminologie se chápe jako multidisciplinární či dokonce interdisciplinární empirická vědecká disciplína. V první řadě je jejím předmětem *kriminalita*, jejíž zkoumání se zaměřuje na popis, struktury, formy kriminality, na škody, které působí, na její vývojové tendence a na popis pachatelů a obětí a jejich společenských vztahů. Výchozím bodem je přitom trestný čin dle platného trestního práva. Přesto se nemohou kriminologové na toto trestní právo vázat, aby si mohli zachovat pravdivost svého poznání a aby mohli participovat na procesech kriminalizace určitých činů. Jednotlivá kriminální chování považují za kriminální činy samy o sobě, tedy již v době spáchání. Rozcházejí se tak s teorií *labeling approach* (etiketizační teorií), která považuje jednání samo o sobě za neutrální a etiketu kriminálního jednání nabývá teprve rozsudkem, proto není například latentní kriminalita kriminalitou, kriminalita vůbec je pak produktem trestního práva a trestní justice a kriminologie jako vědecká disciplína nemá význam a je nahrazena sociologií trestního práva. Kriminologové chápou kriminalitu jako sociálněpatologický jev, který jednak celkově poškozuje oběť, narušuje i harmonický vývoj společnosti, základní pravidla společenského řádu a lidského soužití, působí ve společnosti strach, nejistotu a nedůvěru. Naopak její potlačování má vést k větší solidaritě a respektu ke společenským normám. Kriminologie přitom sleduje kriminogenní příčiny a faktory a souvislosti s dalšími sociálněpatologickými jevy.⁸⁹⁵

O svůj další předmět, *pachatele*, se kriminologie zajímá zejména v souvislosti se společenskými vztahy, psychologickými a sociodemografickými charakteristikami jejich

⁸⁹⁴ *Lexikon der christlichen Ethik, Band 1, A-K*, s. 1022-1023; srov. O. Novotný, J. Zapletal a kol., *Kriminologie. Druhé, přepracované vydání*, s. 20.

⁸⁹⁵ O. Novotný, J. Zapletal a kol., *Kriminologie. Druhé, přepracované vydání*, s. 20-22.

osobností, jejich klasifikací a typologií. Součástí kriminologie, *viktologie*, zkoumá *oběti* trestných činů. Rozlišuje zde *viktivnost* jako souhrn dispozic člověka stát se obětí trestného činu a *viktivizaci* jako proces, kdy se z potenciální oběti stává oběť skutečná, resp. výsledek tohoto procesu. Viktivizace se dělí na *primární*, tzn. například fyzické, psychické či majetkové bezprostřední poškození oběti trestným činem, a *sekundární*, tedy poškození oběti zejména neadekvátní reakcí státních orgánů nebo sociálního prostředí na trestný čin. Pod pojmem *kontrola kriminality* rozumí kriminologie snahu státu i společnosti o udržování kriminality v určitých přijatelných mezích nebo úsilí o její omezování. Realizuje se prostřednictvím *represivních a preventivních strategií*: represivní potlačují trestnou činnost a preventivní jí mají předcházet. Z toho plyne, že se represivní činnost zaměřuje na důsledky kriminogenního vývoje a preventivní na kriminogenní faktory, což nevylučuje skutečnost, že i represe může působit preventivně. Kriminologie se v rámci trestněprávní kontroly kriminality zabývá empiricky především trestním zákonodárstvím a jeho účinností, procesy kriminalizace a dekriminalizace lidského jednání a fungováním kontrolních instancí. K tomu patří i *penologie*, která empiricky zkoumá tresty, jejich výkon a účinky, ochranná opatření a jejich aplikace. Stěžejní otázkou penologie je, jak působit na osobu pachatele. *Kriminální prevence* či profylaxe nebo také neformální kontrola kriminality pak zahrnuje rodinu, školu, média, charitativní organizace, církve, veřejnost. Na základě obsahového zaměření se dělí na *sociální*, která se zaměřuje na sociální faktory důležité pro náležitou socializaci člověka, *situační*, jež je cílena na kriminogenní situace, tedy hlavně na snižování příležitostí k páčání trestných činů, a na *viktivologickou*, která aplikuje viktivologické poznatky. Podle adresátů se dělí na primární, sekundární a terciární: *primární* se obrací na celou společnost či určitá místa a určité skupiny obyvatelstva, *sekundární* se zaměřuje na rizikové skupiny potenciálních obětí či pachatelů a na kriminogenní situace, a konečně *terciární*, která se orientuje na pachatele a oběti v zájmu prevence recidivy.⁸⁹⁶

Již nyní lze k etice přiřadit pojmy jako jsou odchýlné chování, vina, trest, zločin, individuální, společenské a institucionální souvislosti, příčiny, předmět a následky lidského činu, zodpovědnost, smíření, různí aktéři na řešení problematiky, kritéria pro posouzení škodlivosti a nebezpečnosti činů.

Zvláštní oblast z hlediska vztahu etiky a kriminologie však představují tzv. *mravnostní trestné činy*, resp. *mravnostní kriminalita*.

⁸⁹⁶ *Ibid.*, s. 22-25.

3.1.6.1 Mravnostní kriminalita

Kriminologie vymezuje společný rys trestných činů, které tvoří mravnostní kriminalitu, a sice jejich spjatost s pohlavním pudem, a rozlišuje dvě podskupiny: tzv. *sexuální kriminalitu* a *kriminalitu spojenou s prostitucí*. Přitom kriminologové komentují: „Společnost vytváří (mimo jiné i prostřednictvím trestního práva) své regulační mechanismy, kterými vyvíjí tlak na formování sexuálního chování jedince a dalších druhů jednání s lidskou sexualitou spojených. Sexuální morálka a sociálně tolerované sexuální chování však náležejí k nejproměnlivějším a nejmnohotvárnějším jevům sociální a kulturní historie lidstva.“⁸⁹⁷

K první podskupině tzv. sexuální kriminality se kriminologicky řadí jednání, jejichž podstatou je ukájení pohlavního pudu prostřednictvím forem, jež společnost netoleruje, kriminalizuje se tedy překročení okruhu dovolených sexuálních partnerů nebo dovolených sexuálních jednání. Skutkové podstaty takovýchto činů jsou uvedeny zejména ve 2. oddílu hlavy VIII zvláštní části trestního zákona, tj. mezi trestné činy proti lidské důstojnosti, jako jsou § 241 – znásilnění, § 242, 243 – pohlavní zneužívání, § 245 – soulož mezi příbuznými, také některé případy vydírání podle § 235 – například donucení k souloži pod pohrůžkou pomluvy a dále trestný čin ohrožování mravnosti dle § 205. Kriminologické souvislosti jsou i s druhou podskupinou, tzn. kriminalitou spojenou s prostitucí, kde jsou skutkové podstaty trestných činů zařazeny do hlavy V zvláštní části trestního zákona mezi trestné činy hrubě narušující občanské soužití, jak to dokumentuje § 205 – kuplířství. Kriminologie pak tyto dvě podskupiny hodnotí takto: „Zatímco u sexuálních trestných činů stojí v popředí deviantní sexuální chování nebo násilné prosazení pachatelových sexuálních přání, u prostituce, kuplířství a obchodování s lidmi jde o různé možnosti získání peněz cestou uspokojení sexuálních potřeb jiného. Sexualita tak získává zbožní charakter a je prostředkem k výdělečnému cíli.“⁸⁹⁸

3.1.6.2 Pojmy morálka a mravnost v trestněprávní úpravě související s CSEC

S pojmy *morálka* a *mravnost* se tedy v oblasti mravnostní kriminality různě zachází, jak se ukazuje i u trestněprávní úpravy v souvislosti s fenoménem komerčního sexuálního zneužívání dětí.

Například jeden z právních expertů na tuto problematiku uvádí: „*Smůla je v tom, že mravnost není kategorií právní, ale morální, filozofickou a sociologickou. Její pravidla nejsou*

⁸⁹⁷ O. Novotný, J. Zapletal a kol., *Kriminologie. Druhé, přepracované vydání*, s. 303.

⁸⁹⁸ *Ibid.*, s. 303-304; citovani autoři přitom odkazují na: H. Göppinger, M. Bock, A. Böhm, *Kriminologie*. 5. Auflage, C. H. Beck, München 1997, s. 599 an.

*nikde sepsána a kodifikována. Jsou v podstatě určována společenským konsenzem a jen zčásti se překrývají nebo ztotožňují s pravidly chování upravenými právním řádem. Samo zobrazení nahého těla je v současné době společností akceptováno, složitější jsou postoje společnosti a pravidla mravnosti, pokud jde o rozvíjení erotické fantazie“.*⁸⁹⁹

J. Chmelík⁹⁰⁰ představuje *mravnost* tak, že je pokládána za stěžejní kategorii *mravnostní kriminality* a jako příkrý protiklad pornografie a prostituce, že je řazena vedle *mravního chování*, *mravního kodexu* mezi základní společenské principy chování. Ze sociologického hlediska je v kontextu *mravnostní kriminality* za rozhodující označován společensko-regulativní soubor norem chování daného společenského řádu. Obecně je *mravnost* definována jako soustava mravních norem, společenských názorů, citů a společensko-etických sankcí. Dále stejný autor konstatuje, že „*mravní řád se vyvíjí souběžně s vývojem společnosti. Jeho vnějším vyjádřením je subjektivní akceptace člověka, tedy člena dané společnosti. Mravnost je vnějším faktorem, který ovlivňuje chování a konání jednotlivce ve společnosti. Počátek mravního chování je spojen s genetickým vývojem člověka. (...) Společnost chápe mravnost většinou v užším pojetí, neboť je spojována především se sexuálním životem. Takto je v obecné rovině chápána mravnost i z pohledu objektu ochrany trestního zákona. Vše nemravné je pak především spojováno s pornografií, na jejíž vymezení však panují velmi protichůdné názory i definice. Toto pojetí mravnosti je do jisté míry dáno i tím, že mravnost, jako kategorie filozofická a sociologická, není žádnou normou kodifikována. Z tohoto pohledu, ač velmi nepřesně, lze mravnost ve vztahu k pornografii vymezit z filozofického pohledu jako vztah obecného a zvláštního, ve kterém mravnost je širší kategorií než pornografie. V obsahovém pojetí jsou však mravnost a pornografie zcela protichůdné kategorie.*“⁹⁰¹ Na jiném místě stejné knihy je mezi základními pojmy „*morálka*“ vymezena jako „*historicky a kulturně podmíněný soubor hodnotících soudů, zvyků, názorů, ideálů a pravidel, jimiž se lidé řídí ve svém jednání. Dodržování morálky je kontrolováno a hodnoceno zejména veřejností a podléhá sociálnímu tlaku. Dodržování morálky je hodnoceno i samotným člověkem, kdy její porušování podléhá vnitřní sankci ve formě studu, viny, nevole, rozmrzelosti (lze označit jako svědomí). Teorii morálky je etika.*“⁹⁰²

Pojem *mravnostní kriminalita* je mezi základními pojmy vysvětlen tak, že „*se jedná o skupinu trestných činů, jejichž typickým obsahem je protiprávní zasahování do sféry*

⁸⁹⁹ M. Mitlöchner, *Erotika a paragrafy*, Grada Publishing, Praha 1999, in: J. Chmelík a kolektiv, *Mravnost, pornografie a mravnostní kriminalita*, s. 47.

⁹⁰⁰ J. Chmelík a kol., *Mravnost, pornografie a mravnostní kriminalita*, s. 41.

⁹⁰¹ *Ibid.*, s. 41-42

⁹⁰² *Ibid.*, s. 15

svobodného rozhodování o pohlavním styku, mravního a tělesného vývoje“.⁹⁰³ V úvodu kapitoly je pak mravnostní kriminalita či sexuální kriminalita hodnocena jako ta, která „hluboce zasahuje do nejcitlivější sféry osobní integrity“.⁹⁰⁴ Především kvůli svým dopadům na chráněný zájem (život a zdraví člověka, svoboda v rozhodování o sexuálních stycích, mravní vývoj mládeže) je řazena mezi nejzávažnější trestné činy s vysokou typovou nebezpečností. Škodlivý následek je viděn jako patrný bezprostředně po spáchání a ještě závažněji v podobě vývojových psychických poruch a různých traumatizujících poškození. Osobní svoboda a lidská důstojnost jsou v této souvislosti připomenuty jako „společenské atributy chráněné ve všech demokratických zemích“.⁹⁰⁵

Trestné činy *kuplířství* (§ 204) a *ohrožování mravnosti* (§ 205) jsou zařazeny do hlavy V trestního zákona, která se nazývá *trestné činy hrubě narušující občanské soužití*. Jako objekt trestných činů této hlavy je zákonem označováno občanské soužití, což se ale týká skoro každého trestného činu, proto je obtížné definovat společný druhový objekt, přičemž se v této hlavě ještě jedná o sběrné skupiny ustanovení, kde většina trestných činů směřuje proti skupinovému zájmu.⁹⁰⁶ Stejní autoři uvádějí, že jen poslední čtyři ustanovení se týkají jednotlivce,⁹⁰⁷ což ale znamená, že tam nespadají ustanovení § 204 a § 205, která řeší problematiku dětské prostituce a dětské pornografie; dále se komentuje, že v prvních ustanoveních jsou chráněna základní práva a svobody občanů (s odkazem na čl. 3 Listiny), jiné trestné činy že narušují veřejný pořádek a další pak *mravnost*, čest, nemajetková práva, ohrožení života, zdraví a majetku.⁹⁰⁸ Znamená to, že s problematikou dětské prostituce a dětské pornografie se nacházíme v trestných činech, které narušují *mravnost*. *Mravnost* však není zatím definována.

Násilí jako jedna z forem jednání se charakterizuje jako fyzický útok na tělesnou bezpečnost osoby, násilné porušení osobní integrity (dle čl. 7 odst. 1 Listiny), které nemusí mít za následek ublížení na zdraví.⁹⁰⁹ Po subjektivní stránce se jedná o trestné činy úmyslné.⁹¹⁰

Trestný čin podle § 205 *ohrožování mravnosti* vyjadřuje skutkové podstaty v tomto znění:

⁹⁰³ *Ibid.*, s. 15-16

⁹⁰⁴ *Ibid.*, s. 11

⁹⁰⁵ *Ibid.*, s. 11.

⁹⁰⁶ O. Novotný, A. Dolenský, J. Navrátilová, F. Púry, S. Rizman, M. Vanduchová, R. Vokoun, *Trestní právo hmotné II. - Zvláštní část, 4. přepracované vydání*, ASPI, Praha 2004, s. 176.

⁹⁰⁷ *Ibid.*

⁹⁰⁸ *Ibid.*

⁹⁰⁹ *Ibid.*, s. 177-178.

⁹¹⁰ *Ibid.*

„(1) Kdo uvádí do oběhu, rozšiřuje, činí veřejně přístupnými, vyrábí, dováží, provází nebo vyvází, anebo za tím účelem přechovává pornografická díla písemná, nosiče zvuku nebo obrazu, zobrazení nebo jiné předměty ohrožující mravnost,

a) která zobrazují dítě,

b) v nichž se projevuje neúcta k člověku a násilí, nebo

c) která zobrazují pohlavní styk se zvířetem,

bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok nebo peněžitým trestem nebo propadnutím věci.

Kdo pornografická díla písemná, nosiče zvuku nebo obrazu nebo zobrazení

a) nabízí, přenechává nebo zpřístupňuje osobě mladší osmnácti let, nebo

b) na místě, které je osobám mladším osmnácti let přístupné, vystavuje nebo jinak zpřístupňuje,

bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta, peněžitým trestem nebo propadnutím věci.

Odnětím svobody na šest měsíců až tři léta nebo peněžitým trestem bude pachatel potrestán,

a) spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 nebo 2 jako člen organizované skupiny, nebo

b) spáchá-li takový čin tiskem, filmem, rozhlasem, televizí, veřejně přístupnou počítačovou sítí nebo jiným obdobně účinným způsobem“.⁹¹¹

Zacházení s pornografickými díly, nosiči zvuku nebo obrazu, se zobrazením nebo jinými předměty, jak je vymezuje odstavec 1, činí trestným zobrazení dítěte.

Předmětem útoku podle odstavce 2 může být pouze osoba mladší než osmnáct let, čímž není ochrana poskytována osobě starší osmnácti let, i když by vzhledem ke stupni duševního vývoje, například osoby mentálně retardované, mohla být ohrožena.⁹¹² Poznámka kromě jiného konstatuje, že „název trestného činu (ohrožování mravnosti) je širší než vlastní činnost postižitelná podle trestního zákona. Mravnost lze nepochybně ohrozit i jinak než pouze nakládáním, resp. zpřístupňováním pornografických děl.“⁹¹³ Dále se uvádí, že klíčovým pojmem tohoto trestného činu je termín „pornografické dílo“, za které se považuje takové dílo, jehož „jediným účelem je vyvolat (zvyšovat) sexuální vzrušení“,⁹¹⁴ také se pojmový znak pornografického díla vyjadřuje tak, že „vtíravým způsobem podněcuje sexuální pud a zřejmě překračuje podle převládajících názorů ve společnosti uznávané hranice sexuální slušnosti,“ a dodává se, že tyto názory se „časem mění a jsou různé v různých regionech a u

⁹¹¹ J. Jelínek a kolektiv, *Trestní zákon a trestní řád. Poznámkové vydání s judikaturou, 21. aktualizované vydání podle stavu k 1. 11. 2004*, Linde Praha, a. s. - Právnické a ekonomické nakladatelství a knihkupectví Bohumily Hořínkové a Jana Tuláčka, Praha 2004, s. 215.

⁹¹² *Ibid.*, s. 216

⁹¹³ *Ibid.*

⁹¹⁴ *Ibid.*

různých skupin obyvatelstva.⁹¹⁵ Přímo je zde chráněna především mravní výchova mládeže, nepřímou také základní hodnoty manželství a rodiny.⁹¹⁶ U odstavce 1 ustanovení § 205 se hovoří o tzv. tvrdé pornografii a u odstavce 2 o tzv. prosté pornografii.⁹¹⁷

Příkladem toho, kdy je *morální princip* objektem trestného činu, je ve stejné hlavě trestního zákona například § 203 *týrání zvířat*, a sice morální princip, který je vyjádřen v preambuli zákona ČNR č. 246/1992 Sb.: „Zvířata jsou stejně jako člověk živými tvory, schopnými na různém stupni pociťovat bolest a utrpení, a zasluhují si proto pozornost, péči a ochranu ze strany člověka“.⁹¹⁸ A pokud týrání vzbudilo veřejné pohoršení, je tu dotčen i veřejný pořádek, předmětem útoku je zvíře.⁹¹⁹

Je pravda, že je možný jednočinný souběh trestného činu podle § 205 s trestným činem *ohrožování výchovy mládeže* (§ 217), jehož původní název *ohrožování mravní výchovy mládeže* byl změněn novelou zákona z roku 2003 s účinností od 1. 1. 2004, a *mravní výchovu* tak pouze zahrnuje.⁹²⁰ Předmětem útoku jsou osoby mladší osmnácti let, tedy děti, obsahem je svádění dítěte k zahálčivému nebo *nemravnému životu*, nebo umožnění vést takto vymezený způsob života, když je vždy třeba, aby tato jednání měla za následek nebezpečí zpustnutí.⁹²¹ Zpustnutí může mít také *podobu prostituce* a pohlavní nevázanosti, je pak možný jednočinný souběh s trestnými činy podle § 204 *kuplířství* a § 242 *pohlavní zneužívání*.⁹²² Znak zpustnutí je podle komentáře naplněn tehdy, když si dítě v důsledku konání či opomenutí pachatele osvojuje návyky, sklony a zájmy, které vedou zpravidla k jeho *morálnímu úpadku* a neschopnosti usměrnit svůj způsob života.⁹²³ Judikatura B 3/86-40 podává příklad, kdy obviněný poslal své manželce pornografické obrázky, které při vybírání pošty zahlédla na krátkou dobu jeho nezletilá dcera. Toto jednání podle toho nenaplnuje znaky trestného činu § 217 s tím odůvodněním, že nemůže ohrozit *mravní vývoj* tohoto dítěte způsobem a v intenzitě, které předpokládá § 217 písmeno b) trestního zákona.⁹²⁴

⁹¹⁵ O. Novotný, A. Dolenský, J. Navrátilová, F. Púry, S. Rizman, M. Vanduchová, R. Vokoun, *Trestní právo hmotné II. - Zvláštní část, 4. přepracované vydání*, s. 192.

⁹¹⁶ *Ibid.*

⁹¹⁷ *Ibid.*, s. 192-193.

⁹¹⁸ In: O. Novotný, A. Dolenský, J. Navrátilová, F. Púry, S. Rizman, M. Vanduchová, R. Vokoun, *Trestní právo hmotné II. - Zvláštní část, 4. přepracované vydání*, s. 190.

⁹¹⁹ *Ibid.*

⁹²⁰ J. Jelínek a kolektiv, *Trestní zákon a trestní řád. Poznámkové vydání s judikaturou, 21. aktualizované vydání podle stavu k 1. 11. 2004*, s. 230.

⁹²¹ O. Novotný, A. Dolenský, J. Navrátilová, F. Púry, S. Rizman, M. Vanduchová, R. Vokoun, *Trestní právo hmotné II. - Zvláštní část, 4. přepracované vydání*, s. 212.

⁹²² *Ibid.*, s. 212-213.

⁹²³ J. Jelínek a kolektiv, *Trestní zákon a trestní řád. Poznámkové vydání s judikaturou, 21. aktualizované vydání podle stavu k 1. 11. 2004*, s. 230.

⁹²⁴ *Ibid.*, s. 230-231.

Tělesný, rozumový, mravní a citový vývoj osob mladších osmnácti let je chráněn skutkovou podstatou trestného činu *svádění k pohlavnímu styku* (§ 217a), zařazenou do trestního zákona zákonem č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, s účinností od 1. 1. 2004:⁹²⁵ „(1) *Kdo nabídne, slíbí nebo poskytne osobě mladší osmnácti let za pohlavní styk s ní, nebo za její pohlavní sebeukájení, obnažování nebo jiné srovnatelné chování úplatu nebo jinou výhodu či prospěch, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta nebo peněžitým trestem.*

(2) *Odnětím svobody na šest měsíců až pět let bude pachatel potrestán*

a) *spáchal-li čin uvedený v odstavci 1 ze zavrženíhodné pohnutky,*

b) *pokračuje-li v páchání takového činu po delší dobu, nebo*

c) *spáchal-li takový čin opětovně.*“⁹²⁶

Pohlavním stykem se rozumí širší pojem než soulož, zahrnuje totiž i všechny další formy ukájení, uspokojování pohlavního pudu na těle jiné osoby, stejného či jiného pohlaví. Příímý styk pohlavních orgánů není nutný, může se jednat o dotyky na kterékoli části těla i jiné sexuální praktiky, jako například orální či anální sex.⁹²⁷ K dokonání tohoto činu se nevyžaduje, aby se definované jednání uskutečnilo a aby osoba mladší osmnácti let úplatu, výhodu či prospěch přijala.⁹²⁸ Úplatou se rozumí finanční odměna nebo věcný dar.⁹²⁹ Jiná výhoda či prospěch může být i nemajetkové povahy, jako například nabídka ubytování, stravování, ochrany, zvýhodnění při klasifikaci zkoušky, zaměstnání, obstarání zaměstnání, nestíhání pachatele trestného činu, čímž projevuje pachatel ochotu, onu úplatu, onen prospěch nebo onu výhodu poskytnout, pokud bude dosaženo jeho požadavku, přičemž může být návrh výslovný či konkludentní.⁹³⁰

Zavrženíhodnou pohnutkou podle odstavce 2 může být třeba využívání vztahu dlužník–věřitel, zaměstnanec–zaměstnavatel, policejní orgán–obviněný, předpokladem „pokračování po delší dobu“ je splnění dvou podmínek: spáchání formou pokračování a delší doba, po

⁹²⁵ J. Jelínek a kolektiv, *Trestní zákon a trestní řád. Poznámkové vydání s judikaturou, 21. aktualizované vydání podle stavu k 1. 11. 2004*, s. 231; O. Novotný, A. Dolenský, J. Navrátilová, F. Púry, S. Rizman, M. Vanduchová, R. Vokoun, *Trestní právo hmotné II. - Zvláštní část, 4. přepracované vydání*, s. 214.

⁹²⁶ J. Jelínek a kolektiv, *Trestní zákon a trestní řád. Poznámkové vydání s judikaturou, 21. aktualizované vydání podle stavu k 1. 11. 2004*, s. 231.

⁹²⁷ J. Jelínek a kolektiv, *Trestní zákon a trestní řád. Poznámkové vydání s judikaturou, 21. aktualizované vydání podle stavu k 1. 11. 2004*, s. 231; O. Novotný, A. Dolenský, J. Navrátilová, F. Púry, S. Rizman, M. Vanduchová, R. Vokoun, *Trestní právo hmotné II. - Zvláštní část, 4. přepracované vydání*, s. 214.

⁹²⁸ O. Novotný, A. Dolenský, J. Navrátilová, F. Púry, S. Rizman, M. Vanduchová, R. Vokoun, *Trestní právo hmotné II. - Zvláštní část, 4. přepracované vydání*, s. 214.

⁹²⁹ *Ibid.*

⁹³⁰ J. Jelínek a kolektiv, *Trestní zákon a trestní řád. Poznámkové vydání s judikaturou, 21. aktualizované vydání podle stavu k 1. 11. 2004*, s. 231.

kteřou k jednání docházelo.⁹³¹ Komentář dále uvádí, že směřovala-li by nabídka (dohoda, slib, přemlouvání) k provozování prostituce, šlo by o trestný čin kuplířství podle § 204 trestního zákona⁹³² a vyloučen je jednočinný souběh s trestným činem ohrožování výchovy mládeže podle § 217, neboť ustanovení § 217a je k němu v poměru subsidiarity, vyloučen však naopak není jednočinný souběh tohoto trestného činu svádění k pohlavnímu styku s trestným činem pohlavního zneužívání podle § 242, § 243.⁹³³

Tímto ustanovením se tak postihuje jakákoli komercializace sexuálních praktik s dítětem a tento trestný čin je zařazen do hlavy V zvláštní části trestního zákona, nazvané *trestné činy proti rodině a mládeži*.

Trestné činy pohlavního zneužívání podle § 242, § 243, zmíněné výše v souvislosti s možným jednočinným souběhem s § 217a, jsou zařazeny do hlavy VIII zvláštní části trestního zákona, která zahrnuje *trestné činy proti svobodě a lidské důstojnosti*.⁹³⁴

Oba objekty, jak se vysvětluje ve zvláštní části trestního práva hmotného, „představují důležité zájmy osobnosti,“ vedle života a zdraví patří na stupnici hodnot k „vrcholným zájmům člověka“, je mezi nimi „těžko rozlišovat pořadí jejich významu, vzájemně se doplňují a podmiňují,“ zatímco jsou život a zdraví chápány jako „biologický předpoklad uplatnění člověka ve společnosti“, svoboda a důstojnost člověka „představují společenský základ jeho uplatnění.“⁹³⁵ Do těchto zájmů se zasahuje různými prostředky, jimiž je charakterizována objektivní stránka těchto trestných činů – jsou to „různé způsoby nátlaku na vůli člověka, ať již jde o utváření vůle člověka nebo o její realizaci“.⁹³⁶

Objektem trestného činu *obchodování s lidmi* podle § 232a, který je zařazen do prvního oddílu *trestné činy proti svobodě* hlavy VIII zvláštní části trestního zákona a který nahradil původní právní úpravu ve znění trestného činu *obchodování s lidmi za účelem pohlavního styku* podle § 246, je osobní svoboda člověka ve smyslu svobody pohybu, svobodné rozhodování o pohlavních vztazích, osobní svoboda, morální zásady. Objektivní stránka spočívá v tom, že pachatel přiměje, zjedná, najme, zláká, dopraví, ukryje, zadržuje nebo vydá osobu mladší osmnácti let v úmyslu, aby jí bylo užito k pohlavnímu styku nebo k jiným formám sexuálního obtěžování nebo zneužívání, že zbaví dítě osobní svobody natrvalo nebo

⁹³¹ *Ibid.*

⁹³² *Ibid.*

⁹³³ O. Novotný, A. Dolenský, J. Navrátilová, F. Púry, S. Rizman, M. Vanduchová, R. Vokoun, *Trestní právo hmotné II. - Zvláštní část, 4. přepracované vydání*, s. 214-215.

⁹³⁴ *Ibid.*, s. 40.

⁹³⁵ *Ibid.*, s. 40-41.

⁹³⁶ *Ibid.*, s. 41.

na delší dobu.⁹³⁷ Toto ustanovení § 232a zařazené do trestního zákona novelou zákona z roku 2004 reaguje na *Rámcové rozhodnutí Rady Evropy 2002/629/SVV z 19. 7. 2002 o boji proti obchodování s lidmi*, tedy na opatření Evropské unie v oblasti boje proti obchodování s lidmi.⁹³⁸ Předmětem útoku je osoba mužského i ženského pohlaví mladší osmnácti let:⁹³⁹

„(1) Kdo přiměje, zjedná, najme, zláká, dopraví, ukryje, zadržuje nebo vydá osobu mladší osmnácti let, aby jí bylo užito

a) k pohlavnímu styku nebo k jiným formám sexuálního obtěžování nebo zneužívání,

b) k otroctví nebo nevolnictví, nebo

k nuceným pracím nebo k jiným formám vykořisťování,

bude potrestán odnětím svobody na dvě léta až deset let.

(2) Stejně tak bude potrestán, kdo jiného za použití násilí, pohrůžky násilí nebo lstí anebo zneužitím jeho omylu, tísně nebo závislosti, přiměje, zjedná, najme, zláká, dopraví, ukryje, zadržuje nebo vydá, aby ho bylo užito

a) k pohlavnímu styku nebo k jiným formám sexuálního obtěžování nebo zneužívání,

b) k otroctví nebo nevolnictví, nebo

c) k nuceným pracím nebo k jiným formám vykořisťování.

(3) Odnětím svobody na pět až dvanáct bude pachatel potrestán,

a) spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 nebo 2 jako člen organizované skupiny,

b) vydá-li takovým činem jiného v nebezpečí těžké újmy na zdraví nebo smrti,

c) spáchá-li takový čin v úmyslu získat značný prospěch, nebo

d) spáchá-li takový čin v úmyslu, aby jiného bylo užito k prostituci.

(4) Odnětím svobody na osm až patnáct let bude pachatel potrestán,

a) způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 nebo 2 těžkou újmu na zdraví, smrt nebo jiný zvlášť závažný následek,

b) spáchá-li takový čin v úmyslu získat prospěch velkého rozsahu, nebo

c) spáchá-li takový čin ve spojení s organizovanou skupinou působící ve více státech.⁹⁴⁰

A protože je trestný čin *obchodování s lidmi* činem speciálním vůči trestnému činu *kuplířství* podle § 204, je vyloučen jednočinný souběh.⁹⁴¹

⁹³⁷ O. Novotný, A. Dolenský, J. Navrátilová, F. Púry, S. Rizman, M. Vanduchová, R. Vokoun, *Trestní právo hmotné II. - Zvláštní část, 4. přepracované vydání*, s. 44-46, 61; J. Jelínek a kolektiv, *Trestní zákon a trestní řád. Poznámkové vydání s judikaturou, 21. aktualizované vydání podle stavu k 1. 11. 2004*, s. 251.

⁹³⁸ J. Jelínek a kolektiv, *Trestní zákon a trestní řád. Poznámkové vydání s judikaturou, 21. aktualizované vydání podle stavu k 1. 11. 2004*, s. 251.

⁹³⁹ *Ibid.*

⁹⁴⁰ *Ibid.*; srov. Úplné znění zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon, jak vyplývá ze změn provedených dalšími zákony, až včetně č. 537/2004 Sb. In: ÚZ číslo 459, *Trestní předpisy podle stavu k 2. 11. 2004*, Jiří Motloch-Sagit, Ostrava 2004, s. 52.

Jednočinný souběh je však možný s trestným činem *obchodování s dětmi* podle § 216a, který byl vložen do trestního zákona v rámci plnění závazku, plynoucího z článku 35 Úmluvy o právech dítěte,⁹⁴² v tomto znění skutkové podstaty:

„(1) *Kdo za odměnu svěří dítě do moci jiného za účelem adopce nebo pro jiný podobný účel, bude potrestán odnětím svobody až na tři léta nebo peněžitým trestem.*

(2) *Odnětím svobody na dvě léta až osm let bude pachatel potrestán,*

a) *spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 jako člen organizované skupiny, nebo*

b) *získá-li takovým činem značný prospěch.*

(3) *Odnětím svobody na tři léta až deset let bude pachatel potrestán, způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 těžkou újmu na zdraví, smrt nebo jiný zvlášť závažný následek.*“⁹⁴³

Dítětem se rozumí osoba mladší osmnácti let⁹⁴⁴ v souladu s Úmluvou o právech dítěte a s Úmluvou Mezinárodní organizace práce o zákazu a okamžitém odstranění nejhorších forem dětské práce. Objektem tohoto trestného činu je řádný výkon péče, který přísluší někomu vůči dítěti, a jedná se o „zásah do takového vztahu zevnitř, tj. toho, kdo má dítě ve své moci“.⁹⁴⁵ Objektivní stránka spočívá v tom, že pachatel, kterým může být kdokoli, hlavně rodiče, jiné osoby, které mají povinnost o dítě pečovat nebo mají dítě jinak ve své moci, například pracovníci dětských domovů, za odměnu svěří dítě do moci jiného za účelem například právě dětské prostituce či výroby pornografického materiálu.⁹⁴⁶

Novotný a kol. připomínají, že si účinné stíhání některých trestných činů „*proti sexuální mravnosti*“ vynutilo mezinárodní spolupráci, a uvádějí trestné činy *obchodování s lidmi, kuplířství a ohrožování mravnosti*.⁹⁴⁷

S tím souvisí i definování trestných činů proti lidské důstojnosti jako „*jednání, jež zasahují do oblasti mravních názorů společnosti na sexuální vztahy,*“ přičemž trestní zákon nestíhá ale „*porušení mravních zásad jen pro tyto zásady samé, nýbrž pouze tam, kde jejich porušení*

⁹⁴¹ O. Novotný, A. Dolenský, J. Navrátilová, F. Púry, S. Rizman, M. Vanduchová, R. Vokoun, *Trestní právo hmotné II. - Zvláštní část, 4. přepracované vydání*, s. 62.

⁹⁴² *Ibid.*, s. 211.

⁹⁴³ J. Jelínek a kolektiv, *Trestní zákon a trestní řád. Poznámkové vydání s judikaturou, 21. aktualizované vydání podle stavu k 1. 11. 2004*, s. 228.

⁹⁴⁴ Srov. § 216b, *ibid.*, s. 229.

⁹⁴⁵ O. Novotný, A. Dolenský, J. Navrátilová, F. Púry, S. Rizman, M. Vanduchová, R. Vokoun, *Trestní právo hmotné II. - Zvláštní část, 4. přepracované vydání*, s. 211.

⁹⁴⁶ *Ibid.*, s. 211-212; J. Jelínek a kolektiv, *Trestní zákon a trestní řád. Poznámkové vydání s judikaturou, 21. aktualizované vydání podle stavu k 1. 11. 2004*, s. 229.

⁹⁴⁷ O. Novotný, A. Dolenský, J. Navrátilová, F. Púry, S. Rizman, M. Vanduchová, R. Vokoun, *Trestní právo hmotné II. - Zvláštní část, 4. přepracované vydání*, s. 55.

znamená určité nebezpečí pro společnost. Lidská důstojnost je přitom společným druhovým objektem celé této skupiny trestných činů.⁹⁴⁸

Objektem těchto trestných činů je svoboda rozhodování v pohlavních vztazích (§ 241 znásilnění, § 243 pohlavní zneužití v závislosti), zdravý vývoj dětí, „který by mohl být narušen předčasnými pohlavními styky (§ 242 pohlavní zneužívání) a „některé zásady v pohlavních vztazích“ (§ 245 soulož mezi příbuznými).⁹⁴⁹

U výkladu jednotlivých trestných činů se jako objekt pohlavního zneužívání v § 242 označuje mravní vývoj dětí a u trestného činu podle § 243 se podotýká, že „má zpravidla také nepříznivý vliv na mravní vývoj zneužité osoby“.⁹⁵⁰ Dítě se zde již nechápe ve smyslu Úmluvy o právech dítěte, tedy jako každá lidská bytost mladší osmnácti let, nýbrž předmětem útoku je vždy jen osoba obojího pohlaví mladší 15 let, osoba mladší 18 let jen při zneužití závislosti a dokonce osoba starší 18 let při zneužití závislosti a svěřená dozoru pachatele.⁹⁵¹ Naplnění znaku *zneužití závislosti* předpokládá stav, kdy poškozená osoba je v určitém směru odkázána na pachatele a tím je omezena svoboda jejího rozhodování a pachatel toho využije k realizaci svých záměrů.⁹⁵² Skutkové podstaty jsou v trestním zákoně popsány takto: Pohlavní zneužívání podle § 242:

„(1) Kdo vykoná soulož s osobou mladší než patnáct let nebo kdo takové osoby jiným způsobem pohlavně zneužije, bude potrestán odnětím svobody na jeden rok až osm let.

(2) Odnětím svobody na dvě léta až deset let bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 na osobě svěřené jeho dozoru, zneužívaje její závislosti“;⁹⁵³

§ 243: „Kdo zneužívaje závislosti osoby mladší než osmnáct let nebo osoby svěřené jeho dozoru, přiměje ji k mimomanželské souloži, nebo kdo takové osoby, zneužívaje její závislosti, jiným způsobem pohlavně zneužije, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta“;⁹⁵⁴

§ 245 soulož mezi příbuznými: „Kdo vykoná soulož s příbuzným v pokolení přímém nebo se sourozencem, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta.“⁹⁵⁵ Jako objekt tohoto trestného činu se uvádí „zásada, jež nedovoluje pohlavní styky mezi nejbližšími příbuznými,“ a tato

⁹⁴⁸ *Ibid.*

⁹⁴⁹ *Ibid.*, s. 55-56.

⁹⁵⁰ *Ibid.*, s. 59.

⁹⁵¹ *Ibid.*

⁹⁵² J. Jelínek a kolektiv, *Trestní zákon a trestní řád. Poznámkové vydání s judikaturou, 21. aktualizované vydání podle stavu k 1. 11. 2004*, s. 267.

⁹⁵³ *Ibid.*, s. 266.

⁹⁵⁴ *Ibid.*, s. 267.

⁹⁵⁵ *Ibid.*, s. 268.

„morální“ zásada se podepírá „zkušenostmi, že potomstvo z blízkého příbuzenství bývá ohroženo degenerací.“⁹⁵⁶

V případě trestného činu pohlavního zneužívání a pohlavního zneužívání v závislosti se jedná o komerční sexuální zneužívání tehdy, je-li zjištěn tzv. komerční aspekt, který je již také samostatně vykazován na základě Nařízení MV č. 42 ze dne 11. července 2002 a odpovídajícího metodického postupu Policie ČR v Evidenčně statistickém systému kriminality jako komerční forma sexuálního zneužívání dětí.⁹⁵⁷ Osoby, které platí za soulož, pohlavní styk či za jiný způsob pohlavního zneužití osoby mladší 18 let, tedy tzv. „zákazníci“, jsou tak trestně postižitelní podle §§ 242 a 243, přičemž by zneužití závislosti osoby mladší 18 let znamenalo, že dá tato osoba–dítě pachateli souhlas pod určitým psychickým nátlakem, například ve formě slibu nebo odepření něčeho.⁹⁵⁸ Na tyto „zákazníky“ se vztahuje také zmíněné nové, od 1. ledna 2004 účinné, ustanovení trestního zákona Svádění k pohlavnímu styku podle § 217a. Do konce roku 2003 nebyli totiž tito „zákazníci“, kteří využívali prostitučních dětí ve věku 15 – 18 let, když nepoužili násilí nebo nezneužili jeho závislosti, trestně postižitelní, a tyto případy dětské prostituce nebyly tak zachyceny v kriminálních statistikách, i když je většina dětské prostituce provozována právě dětmi v tomto věku.⁹⁵⁹ Zjistit údaje o tom, kolik dětí se stává obětí trestné činnosti spojené s dětskou prostitucí, ztěžuje i fakt, že za to lze pachatele obvinít podle § 217 *ohrožování výchovy mládeže*, a kriminální statistika tyto případy neeviduje zvlášť.⁹⁶⁰ Vzhledem k nedostačujícímu způsobu vykazování případů stíhaných podle § 205 *ohrožování mravnosti*, který v rámci Evidenčně statistického systému kriminality (ESSK) nerozlišuje v sestavě č. 22 *Celková kriminalita – členění podle paragrafů* speciálně případy spojené s dětskou pornografií, bylo do 31. prosince 2004 navrženo opatření, zařadit do ESSK samostatnou kategorii „tvorba a šíření dětské pornografie“.⁹⁶¹ Vliv mezinárodních dokumentů - jako jsou Opční protokol k Úmluvě o právech dítěte o prodeji dětí, dětské prostituci a dětské pornografii (ze dne 25. května 2000), Úmluva o počítačové kriminalitě (ze dne 23. listopadu 2001, Budapešť), Rozhodnutí Rady EU ze dne 29. května 2000 o boji proti dětské pornografii na internetu nebo Rámcové rozhodnutí Rady EU 2004/68/SVV ze dne 22. prosince 2003 o boji proti pohlavnímu zneužívání dětí a dětské pornografii - na znění skutkové podstaty trestného činu

⁹⁵⁶ O. Novotný, A. Dolenský, J. Navrátilová, F. Púry, S. Rizman, M. Vanduchová, R. Vokoun, *Trestní právo hmotné II. - Zvláštní část, 4. přepracované vydání*, s. 60.

⁹⁵⁷ *Zpráva o plnění Národního plánu boje proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí a jeho aktualizace na další období*, Ministerstvo vnitra ČR, odbor bezpečnostní politiky, Praha 2004, s. 3-4, s. 18-19.

⁹⁵⁸ *Ibid.*, s. 5.

⁹⁵⁹ *Ibid.*, s. 5-6.

⁹⁶⁰ *Ibid.*, s. 4.

⁹⁶¹ *Ibid.*, s. 19.

lze pozorovat i na tomto § 205 *ohrožování mravnosti*, když se jednak upravují sazby trestu pro účinný postih, a také zavádí trestnost pouhého držení dětské pornografie „pro vlastní potřebu“ v jakékoliv formě.⁹⁶² Gestorem tohoto navrhovaného opatření je Ministerstvo spravedlnosti a termín 1. leden 2006 podle vládou schváleného návrhu rekodifikace trestního zákona, a to usnesením č. 593 ze dne 9. června 2004.⁹⁶³

Pořadí jednotlivých 12 hlav zvláštní části trestního zákona, jež podle některých odborníků vyjadřuje stupnici chráněných hodnot s významem pro interpretaci ustanovení příslušných trestných činů, určitou kriminálně politickou koncepci,⁹⁶⁴ a zařazení trestných činů, které je možno vztáhnout na komerční sexuální zneužívání dětí, do hlavy V *hrubě narušující občanské soužití*, hlavy VI *proti rodině a mládeži*, které lze obě zařadit do skupiny trestných činů, které tvoří jakýsi přechod mezi skupinou trestných činů proti zájmům celku (hlavy I až III) a skupinou trestných činů proti jednotlivci (hlavy VII až IX), kam spadá i hlava VIII *proti svobodě a lidské důstojnosti* a její ustanovení ve vztahu ke komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí, ukazuje na to, že má stále přednost „*východisko socialistické ideologie kolektivismu*“⁹⁶⁵ před jednotlivcem, tedy i před dítětem a jeho nejlepším zájmem, jeho ochranou, životem, rozvojem a participací. Citovaní autoři, renomovaní právníci, k tomu v úvodu své knihy píší: „Ve světle učení o právním státě je nesprávnost této koncepce zřejmá. Základem každého právního státu jsou subjektivní práva. V demokratickém právním řádu mají lidská a občanská práva a svobody ústřední postavení, jsou bází všech společenských struktur, jejich rozvoj je identický s rozvojem jednotlivých lidí. Zabezpečují, aby mírou všech věcí byl člověk v centru společenského uspořádání. Hlavním společenským zájmem je tedy ochrana právě těchto právních hodnot. Opačně postupoval totalitní stát, který chápal člověka víc jako nástroj než jako účel. Proto je *hlavní prioritou demokratického trestního práva ochrana osobnosti člověka, jeho práv a svobod a jeho důstojnosti*. Tato orientace trestněprávní ochrany vytváří pro rozvoj lidské osobnosti a pro lidské aktivity prostor a významně k nim přispívá.“⁹⁶⁶ Proto doporučují umístit nejprve skupinu trestných činů proti jednotlivci, konkrétně proti životu a zdraví, proti svobodě a lidské důstojnosti, pak skupinu trestných činů proti skupinám lidí, kam řadí také trestné činy hrubě narušující občanské soužití a trestné činy proti rodině a mládeži s tím, že jsou chráněna práva takových lidských

⁹⁶² *Ibid.*, s. 10.

⁹⁶³ *Ibid.*

⁹⁶⁴ O. Novotný, A. Dolenský, J. Navrátilová, F. Púry, S. Rizman, M. Vanduchová, R. Vokoun, *Trestní právo hmotné II. - Zvláštní část, 4. přepracované vydání*, s. 14.

⁹⁶⁵ *Ibid.*, s. 16.

⁹⁶⁶ *Ibid.*

skupin nebo lidských společenství, jako jsou například děti, tedy práva, která jsou odvozena od základních práv a svobod člověka.⁹⁶⁷

I v této oblasti mravnostní kriminality může (teologická) etika nabídnout porozumění pojmům etika, morálka, mravnost, poskytnout své základní principy a kritéria, představit vztahy etiky a práva, morálky a práva, mravnosti a práva i vzájemné vztahy etiky a morálky, etiky a mravnosti, morálky a mravnosti.

3.1.7 Pojmy etika, morálka, mravnost podle disciplíny teologická etika

Proto budou pro vyjasnění následně nejprve definovány jednotlivé pojmy a určeny jejich vzájemné vztahy, jak to právě nabízí vědecká disciplína teologická etika.

Vychází se z toho, že podstatný problém etiky představuje její pojmové instrumentarium. Obecný a každodenní jazyk disponuje mnohostí pojmů, které mají co činit s otázkami etiky. Substantiva jako etika, étos, mravy nebo morálka, adjektiva jako morální, mravní, mravnostní nebo etický, i označení morální filozofie, nauka o mravech nebo teologická etika tvoří zdánlivě neprostupnou *džungli pojmů*.

První vysvětlení může být provedeno na základě dějin významů pojmů. Všechny výrazy se slovním kmenem *eth-(éth)* pocházejí z řecké jazykové oblasti. O latinské *mos* se opírá druhá skupina pojmů. Podle toho se mohou vymezovat termíny, které se pojí se slovem *mrav*. Přesto je třeba uvážit, že tyto pojmy vzájemně vešly v průběhu dějin jazyka do spojení, jež je zčásti velmi úzké. Nedají se proto beze všeho od sebe úplně oddělovat.

Hlavní pojem etiky se vrací k filozofovi Aristotelovi, jenž se opírá o dvě slova řecké jazykové oblasti: o *ethos* (řec.: *ἦθος*) a o *éthos* (řec.: *ἠθος*). *Ethos* se dá přeložit jako zvyk, přizpůsobení, cvičení nebo obyčej a používá se pro kolektivní přesvědčení a způsoby jednání skupiny nebo společnosti. *Éthos* oproti tomu odkazuje svým významem na bydliště, obvyklým způsobem jednat a označuje tím individuální postoj člověka, jeho mravní stanovisko, podle něhož se snaží vědomě vést svůj život. Do pojmu etiky se dostaly oba aspekty společně. Etika je vědeckou disciplínou, jež se snaží objasnit z perspektivy toho, co je správné, a toho, co je dobré, základní problém jednání, přičemž reflektuje společenské chování a individuální jednání a úsudky lidí.

*Etika je tak vědecká reflexe morálního chování a mravního jednání a úsudku z perspektivy toho, co je správné a dobré.*⁹⁶⁸

⁹⁶⁷ *Ibid.*, s. 16-17.

⁹⁶⁸ T. Lubach, *Zugänge. Grundaspekte der ethischen Reflexion*. In: G. W. Hunold/T. Lubach/A. Greis (Hrsg.), *Theologische Ethik. Ein Werkbuch*, s. 29-30.

Etika jako disciplína filozofie se chápe jako *věda o mravním jednání*. Zkoumá lidskou praxi s ohledem na podmínky její mravnosti a pokouší se prokázat pojem mravnosti (morality) jako smysluplný. Přitom se moralitou myslí nejprve ona kvalita, která dovoluje označit jednání jako mravní, jako mravně dobré jednání. Morálka hraje v oblasti každodenní zkušenosti velkou roli: ve všech způsobech lidského chování a jazykových zvyklostí se více nebo méně výslovně představuje určité angažmá, které se zase zakládá na určitých hodnotových představách. Humanitu člověka jako člena společnosti vytváří právě to, že se nechová úplně lhostejně vůči všemu tomu, co jeho bližní říkají a konají, nýbrž straní tím, že prostřednictvím chvály a výtky, souhlasu a nesouhlasu, schválení a odmítnutí dává poznat, co považuje za dobré nebo špatné, správné nebo nesprávné. Tato zásadní možnost – ať je to z vlastního zájmu, z vnitřního přesvědčení nebo kvůli cíli, považovanému všeobecně za hodný usilování – vnášet do společenství těch, kteří spolu vzájemně mluví a jednají, své osobní stanovisko, je indicií pro svobodu jako fundament vši lidské praxe. Ale tato možnost skrývá nebezpečí převrácení svobody do nesvobody. Nikde nejsou rozdílnosti v názorech a rozpory mezi navzájem neslučitelnými stanovisky větší než v posuzování jednání, pokud jde o jejich správnost a moralitu. Co považuje jeden za dobré, druhý rigorózně odmítá a není často ochoten své stanovisko problematizovat, tzn. vystavit jej kritice a postavit proti protiargumentům. Takové postoje, dogmaticky tvrzené jako nenapadnutelné, strnulé do pouhých předsudků, jsou formy *moralisty* – nebo *farizejství*, jenž svobodu nechápe jako svobodu všech, nýbrž ji chápe chybně jako svobodu vyvolených.⁹⁶⁹

Také pojem *ethos* se vyznačuje touto vzájemností individuálních a společenských momentů. Zastupuje celek mravního chování a jednání lidí ve společnosti a zahrnuje mravy, obyčeje, tradice, zvyklosti a přesvědčení. V každodenním jazyce se pak kromě toho mluví také o ethosu skupiny povolání, třeba o ethosu lékaře. Tento ethos se sice vztahuje na skupiny, zahrnuje ale zároveň ono vnitřní *být přesvědčen* lidí v těchto skupinách. Příkladem tohoto ethosu stavu je Hippokratova přísaha, kterou medik skládá: zavazuje lékaře podle jeho nejlepšího vědomí a svědomí, aby pečoval o tělesné blaho a zdraví svých pacientů.

Ethos tedy znamená *formy života individua nebo skupiny (povolání), které jsou utvářeny určitými postoji a určitou racionalitou*.

Podle svého obsahového chápání stojí pojem *morálka* blízko řeckého pojmu *ethos*. Morálka se odvozuje od latinského *mos* a jeho plurálu *mores*, jímž se původně překládalo jen řecké *ethos*. Ale latinský pojem se stále více diferencoval. *Mos* zahrnovalo spíše tradiční

⁹⁶⁹ A. Pieper, *Einführung in die Ethik. Fünfte, überarbeitete und aktualisierte Auflage*, s. 16-17.

chování předků, zatímco *mores* zastupovaly *mravy a nemravy doby* a *společensky platné vzorce jednání*. Jako řádný pojem tím zahrnuje *morálka* celek příkazů, zákazů, zvyků, tradic, mravů, konvencí a mód společnosti, jinými slovy její dějinně předávané, sociálně orientované, konvenčně vytvořené a všeobecně uznávané způsoby chování a normy.⁹⁷⁰ Tento celek kolektivních druhů norem není možno chápat jako statický útvar. Morálka se mění v průběhu dějin. Její nárok ale zůstává stejný, chce totiž obecně a přehledně řídit praxi lidí.

*Morálka – mravy představují regulační systém společnosti, který formuluje dohody v normách.*⁹⁷¹

Morálka je souhrnem oněch norem a hodnot, které byly prostřednictvím společného uznání stanoveny jako závazné a které ve formě *příkazů* (máš povinnost ...; je to tvoje povinnost ...) nebo *zákazů* (nesmíš ...) apelují na společenství těch, kteří jednají. Každá morálka je tak jako dějinně vzniklý kánon pravidel, jenž se dějinně mění podle chápání svobody člověka, vždy morálkou skupin, jejíž platnost se nemůže bez dalšího rozšiřovat mimo členy skupiny. Pokud vydestilovat ze značného počtu morálek rozsáhlou morálku lidstva by nakonec ani neztroskotal na tom, že by se neuskutečnilo sjednocení o univerzálních základních normách, popř. základních hodnotách, protože lze až k určitému stupni dobře ukázat, že se žádná morálka nemůže kromě jiného obejít bez idejí *svobody, rovnosti, lidské důstojnosti*. Vlastní potíž spočívá spíše v používání pravidel takové univerzální morálky v kontextu rozdílných, dějinně vyrostlých forem života a kulturních okruhů, tzn. zprostředkovat ji s právoplatnými životními podmínkami (klíma, zeměpisná poloha, náboženská přesvědčení, hospodářský status, stav civilizace atd.). Také *tradice* a *konvence* podstatně spoluurčují horizont smyslu společnosti, reprezentovaný a kulturně daný prostřednictvím právě platného morálního kodexu a vedou k rozdílným, někdy dokonce protichůdným projevům jedné a téže základní normy.

Zvláštní případ představuje morálka zlodějské skupiny. Také ona je skupinovou morálkou, bez níž by společenství zlodějů nefungovalo. Musí být například určeno, podle kterého klíče se rozděluje kořist, aby to bylo spravedlivé; jak se má jednotlivec chovat, když je dopaden; nesmí „zpívat“, aby druhé neohrozil atd. Zde jde o takzvanou čest gaunerů, o ethos povolání zločince, jež je stejně tak skupinovou morálkou.⁹⁷²

I organizované sítě pachatelů komerčního sexuálního zneužívání dětí mají svá *pravidla hry*, svou *morálku*, snaží se v některých případech vydávat své delikty za *kavalírské činy* ve

⁹⁷⁰ Srov. F. Savater, *Tu, was du willst. Ethik für die Erwachsenen vom morgen*, Frankfurt a.M., 1994, s. 50.

⁹⁷¹ T. Lubach, *Zugänge. Grundaspekte der ethischen Reflexion*. In: G. W. Hunold/T. Lubach/A. Greis (Hrsg.), *Theologische Ethik. Ein Werkbuch*, s. 30-31.

⁹⁷² A. Pieper, *Einführung in die Ethik. Fünfte, überarbeitete und aktualisierte Auflage*, s. 30-36.

prospěch dětí a jejich rodin.⁹⁷³ *Morálka určitého kulturního prostředí* zase chtěla ospravedlnit obřízku dívek a zásvětní sexuální praktiky. Přesto je jasné, že nelze v těchto případech uvažovat o mravně správném jednání, ba naopak.

V různých historicky vzniklých morálních systémech se projevuje *pluralismus norem*, prostřednictvím něhož se určuje každodenní praxe a tím zároveň porozumění svobodě lidí. To se odráží ve značném počtu obsahově diferencujících příkazů, zákazů, pokynů k jednání, pravidel, předpisů a podobně. Nyní je otázkou, zda se při rozmanitosti těchto norem jedná o heterogenní rozmanitost nebo zda se nedají přes všechnu obsahovou rozdílnost přece jen všechny společně převést na jednu fungující formální zásadu jako morální kritérium. Taková zásada, která se odvolává na bibli, je např. všeobecně známa jako *zlaté pravidlo*:

„*co nechceš, aby ti činil druhý, nedělej také nikomu jinému*“; nebo pozitivně formulováno: „*jednej se svými bližními tak, jak chceš, aby oni jednali s tebou*“ (srov. Tob 4,16; Mt 7,12; Lk 6,31).

Toto pravidlo tak před každým konkrétním jednotlivým rozhodnutím požaduje, aby se člověk vžil do situace toho druhého, kterého se rozhodnutí týká, aby přezkoumal, zda by se rozhodnutí schválilo také tehdy, pokud by jej učinil někdo druhý a já tím byl bezprostředně či nepřímě dotčen. *Zlaté pravidlo* samo není morální normou, nýbrž má fungovat jako měřítko morálních norem, tzn. že obsahově nepředepisuje, co se má v jednotlivém případě učinit; vyžaduje spíše čistě formálně, jak se musí obecně jednat, aby se mohlo jednání uznat jako mravní. Jednání se pak považuje za mravní, když není následkem pouze subjektivního, bezprostředního chtění (potřeby nebo zájmu), nýbrž výrazem intersubjektivně zprostředkované vůle, jež se distancuje od své bezprostřední žádosti a jež se zaměřuje na vůli druhých subjektů. Ovšem existuje problém, který také zlaté pravidlo není s to řešit, totiž problém fanatika, který holduje zásadě: *fiat iustitia, pereat mundus* – spravedlnost musí být, i kdyby na to svět zahynul. Fanatik by tedy byl v zásadě ochoten strpět násilí a smrt, pokud by sám byl v roli dotčeného. Zlaté pravidlo v tomto případě selhává; funguje tehdy, jde-li o „normální“ morální chování. Pokud někdo pro sebe sama akceptuje katastrofální následky nelidského činu a je ochoten je snést, nekončí jen přijatelnost zlatého pravidla, nýbrž účinnost každého rozumného argumentu, protože morální horlivci a fanatici se nepouštějí do žádného skutečného dialogu.

⁹⁷³ Srov. např. *Sexuelle Ausbeutung von Kindern. Kein Kavaliersdelikt sondern eine strafbare Handlung. Aktiv zum Schutz der Kinder vor sexueller Ausbeutung. Schulungsmaterialien für die Reisebranche*, ECPAT Deutschland, Freiburg 2001, s. 10.

Obrací-li zlaté pravidlo pohled na kvalitu vůle, skrze niž se čin stává mravním jednáním, další formulace měřítko morálky, jež nachází v každodenní praxi stejně tak často užití, se zaměřuje na možné následky jednání: podle *principu zevšeobecnění* (hovorově obsažené v argumentu: „představ si, co by se stalo, kdyby všichni jednali tak jako ty.“) je jednání považováno za *nemravné* tehdy, má-li jeho obecné provedení nepřijatelné důsledky. Princip zevšeobecnění tak apeluje na vědomí odpovědnosti jednatelů, že jej zavazuje k tomu, aby spoluzohledňoval budoucnost a nepouštěl ze zřetele eventuální následky jednání kvůli uspokojení aktuální potřeby.⁹⁷⁴

V návaznosti na popis různých projevů morálky, jak na ně každodenně narážíme, lze teď *pojmem* morálky určit a vymežit vůči pojmu morality. Současně bude načrtnut úkol etiky, jež se zabývá jednotlivými fenomény a speciálními problémy morálky méně než pojmovou strukturou vztahu morálky a morality.

V podstatě jsou to tři momenty, které charakterizují pojem *morálky* (ve smyslu *ἠθoς*): Pojem morálka zahrnuje všechny útvary uspořádání a smyslu (regulační systémy) vzniklé přirozeně, smluvené skrze konvenci či předávané prostřednictvím tradice, které pocházejí ze vzájemných procesů uznání, které na jedné straně ve formě katalogu materiálních norem a hodnotových představ řídí uspokojení potřeb lidského společenství jednání, na straně druhé poskytují v tom, co se pokládá všeobecně tímto společenstvím za závazné (za povinnost), informaci o tom, jak toto společenství rozumí svobodě; pojem morálka je pojem řádu (uspořádání), nikoli pojem principů. Poznání by v tomto smyslu bylo například souhrnem výsledků dosažených prostřednictvím vědeckého výzkumu a intelektuální činnosti. Umění by se dalo definovat jako souhrn produktů vytvořených skrze lidskou fantazii a kreativitu.

Řád akceptovaný prostřednictvím takových pořadajících pojmů předpokládá nesporně a nevýslovně *mysl*, který potřebuje *odůvodnění*. Takové odůvodnění se děje prostřednictvím *principiálních pojmů*, které označují logický předpoklad, podmínku, za níž může být útvar shrnutý prostřednictvím pořadajícího pojmu uchopen jako smysluplný celek. V uvedených příkladech *poznání a umění* by fungovaly jako principiální pojmy například pojmy jako *pravda a krása*, prostřednictvím nichž se plní nárok smyslu pořadajících pojmů. Pro předmět etiky plyne z tohoto rozlišování mezi pořadajícími a principiálními pojmy, že se také prostřednictvím pojmu *morálka* shrnuje něco, co je spojeno s všeobecným nárokem na platnost, který je nicméně dějinně měnitelný, revidovatelný, neboť s porozuměním lidské

⁹⁷⁴ A. Pieper, *Einführung in die Ethik. Fünfte, überarbeitete und aktualisierte Auflage*, s. 39-41.

svobodě se mění také morálka. Zastaralá, do pouhých mechanismů nucení ustrnulá morálka, jež už neodůvodňuje svobodné sebeporozumění, se může, dokonce musí nahrazovat novou morálkou. Morálky se tak liší nejen ve vztahu k obsahu svých norem od skupiny ke skupině, od země k zemi, do národa k národu atd., nýbrž prodělávají také samy v průběhu kulturního, socioekonomického, politického, vědeckého a jiného vývoje proměnu, jež odpovídá měnícímu se lidskému sebeporozumění:

- pojem morálka se vztahuje na něco, co je podle svého obsahu změnitelné, podle svého nároku ale nezměnitelné. Obsah nebo používání nároků platnosti může zestárnout, stát se neodpovídajícím době, ale to neznamená, že už nikdy nebudou existovat vůbec žádné morální nároky na platnost, spíše nastupují na místo starých požadavků toho, co má být, nové, jakožto *aktuální* uznané normy, které přesto v žádném případě neplatí *věčně*, nýbrž musejí v praxi zůstat stále zpochybnitelnými, kritizovatelnými, modifikovatelnými. Pravidla platí jen tak dlouho, jak je většina jednajících společnosti uznává a zachovává. Jsou tím produktem společného svobodného rozhodnutí vůle, a pokud jsou jako taková potvrzena, jsou smysluplná;

Morálky se mohou změnit a měnit od skupiny ke skupině. Přesto není lidské jednání bez morálky, jež určuje smysl takového jednání, *humánním* jednáním, tzn. že to, že se jednání orientují podle norem, které sama stanovují, je indicií pro svobodu, podstatnou pro člověka, jež není žádnou svévolnou svobodou, nýbrž svobodou, která je intersubjektivně zprostředkována skrze uznání, a jako taková dostává název *mravnost*. Morálka proto znamená právem morálku potud, pokud je výrazem morality a požaduje realizaci bezpodmínečného v podmíněném.⁹⁷⁵

Ethos a morálka nastupují s nárokem, aby se jejich směrnícím vyhovělo. Na stranu toho se staví individuální nárok, že tyto směrnice naplňují vlastní přesvědčení. Etika zachycuje tento individuální nárok v pojmech *moralita* a *mravnost*. Podle Immanuela Kanta se rozumí *moralitou* souhlas jednání s všeobecně závaznými, protože racionálně zdůvodnitelnými a svobodně uznanými normami.⁹⁷⁶

Morálka je omezeně dějinnou podobou svobody, jež je pro člověka podstatná, a potřebuje jako taková stále odůvodňování a legitimizaci prostřednictvím pojmu *mravnost*.

Mravnost (moralita) tak označuje věčný obsah, situaci, že jednání člověka není libovolné, ale cítí se být zavázáno bezpodmínečnému nároku. Tomuto nároku náleží podle Kanta

⁹⁷⁵ *Ibid.*, s. 42-44.

⁹⁷⁶ Zde budou dále *mravnost a moralita* uváděny dohromady, jen v tématu etiky práva a s tím spojených vztahů morálky, mravnosti a práva rozlišeny.

univerzální platnost. Musí se odůvodnit a zprostředkovat, je racionální a musí být přijat ve svobodě. Takový univerzální nárok se opět nachází v rozšířených krátkých formulích: v nejvyšším principu (*prima principia*) „dobro je třeba činit, zlého se vyvarovat“, ve zlatém pravidlu v jeho pozitivním pojetí „vše, co očekáváte od druhých, činite také jim“ (Mt 7,12; Lk 6,31) a v jeho negativní formulaci „co nechceš, aby ti dělali druzí, to nečiň také žádnému z nich“ (Tobit 4,16) nebo v *kategorickém imperativu*.⁹⁷⁷

Mravnost nebo moralita nejsou v žádném případě identické s *morálkou*. Každá morálka zakouší své oprávnění nebo odmítnutí před tímto bezpodmínečným nárokem morality nebo mravnosti. *Mravnost – moralita* se tak definuje jako *individuální postoj a odpovědnost, která se cítí být zavázána bezpodmínečnému mravnímu nároku*.⁹⁷⁸

Pojem *mravnost* není na rozdíl od pojmu *morálka* pojem pořadající, nýbrž principiální: prostřednictvím něho se rozmanitost fenoménů nechápe jako jednota, nýbrž odůvodňuje v jejím nároku smyslu. V pojmu *mravnost* se chápe svoboda jako to, co je bezpodmínečné, jako bezpodmínečný nárok realizovat svobodu kvůli svobodě jako nejvyšší lidské dobro. Tento bezpodmínečný nárok nepodléhá žádné dějinné změně. Drží se jako to, co je neproměnitelné, v tom, co je proměnitelné, jako to, co je nezměnitelné, v tom, co je změnitelné, a požaduje v každé době sebeporozumění člověka přiměřené uskutečňování toho, co je bezpodmínečné v tom, co je podmíněné. Prostřednictvím termínu to, co je *bezpodmínečné*, se má vyjádřit, že principiální pojmy nejsou empirické pojmy, ale pojmy rozumu. Empirické fenomény neshrnují, ani z nich nejsou odvoditelné. Potud se vztahují na něco, co je bezpodmínečné = empiricky nepodmíněné. Principiální pojmy jako spravedlnost, pravda, krása, *mravnost* pocházejí z rozumu, tzn. že rozum rozvíjí takové ideje s ohledem na to, co je empirické a potřebuje odůvodnit, co není na základě své podmíněnosti schopno dát si samo smysl.⁹⁷⁹

Mravnost (ve smyslu ἠθος) je chtění být dobrý, které se stalo pevným základním postojem, jež si osvojilo bezpodmínečný nárok svobody a učinilo jej horizontem smyslu jakékoli praxe. Kdo jedná podle tohoto základního postoje, vlastní *morální kompetenci*. Co se koná z morality, je právem považováno za mravné, i když se taková konkretizace svobody proviňuje v hraničním případě proti normám morálky, která fakticky platí. V pojmu *morální kompetence*, jež má na mysli porozumění a rozvahu v oblasti toho, co je praktické, i rozhodnost a vědomí odpovědnosti, se sdělují *morálka a moralita*.

⁹⁷⁷ I. Kant, *Základy metafyziky mravů*, Nakladatelství Svoboda, Praha 1990, s. 83nn.

⁹⁷⁸ T. Lubach, *Zugänge. Grundaspekte der ethischen Reflexion*. In: G. W. Hunold/T. Lubach/A. Greis (Hrsg.), *Theologische Ethik. Ein Werkbuch*, s. 31-32.

⁹⁷⁹ A. Pieper, *Einführung in die Ethik. Fünfte, überarbeitete und aktualisierte Auflage*, s. 44-45.

Morální kompetenci ve vlastním smyslu tak nevlastní ten, kdo beze sporu internalizoval platící morální kodex a běžný hodnotový systém, ale morální kompetenci vlastní výlučně ten, kdo si moralitu učinil principem utváření své vůle a praxe. Morálně kompetentní může být člověk jen ze sebe sama a prostřednictvím sebe sama. Kdo jedná z morální kompetence mravně, je schopen vydat počet z důvodů svého konání, přičemž poslední důvod všech důvodů je právě princip morality jako princip svobody ve smyslu autonomie: svoboda, jež se kvůli svobodě všech váže na normy a hodnoty, prostřednictvím nichž se umožňuje co možná největší prostor svobody. Morálně kompetentní je dospělý člověk, jenž je schopen zodpovědět svá rozhodnutí nejen vůči sobě samému, nýbrž také vůči svým bližním. Morální kompetence a odpovědnost patří neoddělitelně k sobě, jsou dvěma stranami svobody, jež se rozumí jako moralita. Tato svoboda není svévole. Svévole povýšila libovůli na své přesvědčení a v doprovodu svévole – s mottem: vše je dovoleno; děláme to, co se nám líbí – vzniká vždy nespravedlnost, utlačování druhých, nesvoboda. Svoboda ve smyslu morality se oproti tomu dobrovolně staví pod povinnost odpovědnosti a ospravedlnění, neboť také ten, jenž je dobré vůle a vlastní morální kompetenci, není prostý omylu a viny. Kdo si ale učinil moralitu principem svého jednání, projevuje také úmysl, učinit struktury svého jednání tak průhledné, jak jen to je možné, aby poskytl omylům a vině co možná nejméně prostoru.

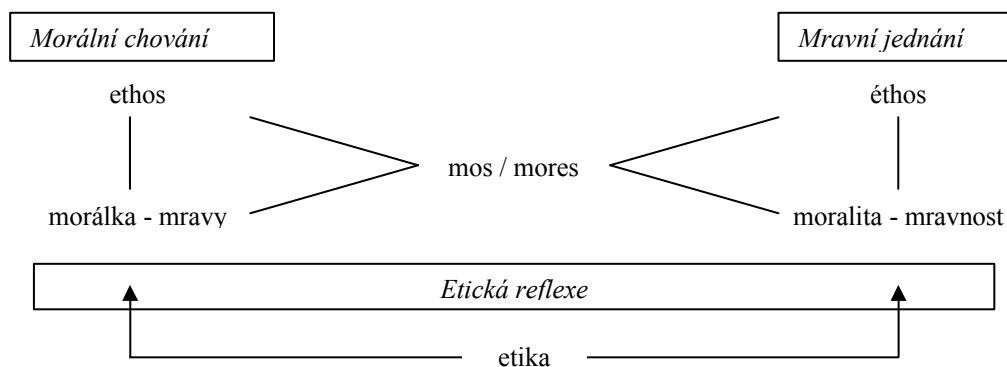
Pojem morality je tak principem veškeré morálky (všech morálek), legitimujícím důvod smyslu morálky jako morálky. Pojmy moralita a morálka proto na sebe vzájemně odkazují: Jako se může morálka ospravedlnit jen s odvoláním na princip morality, přičemž své materiální normy prokazuje jako výrazové formy *nároku bezpodmínečnosti lidské důstojnosti a svobody*, tak je princip morality k splnění svého nároku odkázán na morálku, v níž se konkretizuje a stává účinným jako princip, který odůvodňuje jednání. Tento *vzájemný vztah morálky a morality, který zdůvodňuje lidskou praxi jako humánní praxi, je centrálním předmětem etiky: etika reflektuje vztah morálky a morality*. Tím, že uvádí v pohyb dialektiku morálky a morality, naplňuje etika svůj kritický záměr, totiž uvést v činnost proces objasnění na jedné straně v přecházení mezi podmíněnými nároky morálky a na straně druhé bezpodmínečným nárokem principu morality, prostřednictvím něhož se činí transparentními, resp. se ruší dogmatické fixace, předsudky a nucení k jednání.⁹⁸⁰

Každá *morálka* jako regulační systém společnosti, který formuluje dohody v normách, zakouší své oprávnění nebo odmítnutí před tímto bezpodmínečným nárokem mravnosti či morality, jež se tedy vymezuje jako individuální postoj a odpovědnost, které se cítí být

⁹⁸⁰ *Ibid.*, s. 45-47.

zavázány bezpodmínečnému mravnímu nároku. *Mravní jednání* oproti tomu znamená reflektované jednání, které jedinec chce a svobodně volí. Vyjde-li se z pojmu morálky, lze *morální chování* určit jako konání (Tun) nebo nekonání (Lassen), jež se orientuje na společensky platné normy. *Mravní jednání* oproti tomu znamená reflektované jednání, které jedinec chce a svobodně volí. Etická reflexe se pak zaměřuje na obé, jak to zachycuje schéma Thomase Laubacha:⁹⁸¹

|

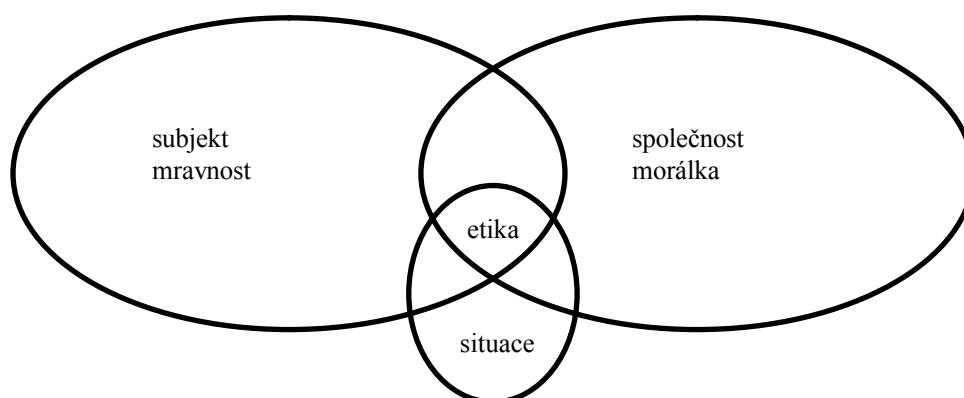
Toto osvětlení pojmů pomáhá přesněji určit *předmět etiky*. Etika reflektuje jednání a chování lidí. Zabývá se přesvědčeními a představami subjektů jednání a dotazuje se tak na mravnost lidí v jejich konkrétním utváření života. Zaměřuje svůj pohled na nadindividuální nároky a reflektuje společenské systémy a instituce.

Ve shrnutí lze konstatovat, že *etika je vědecká reflexe dobrého a správného úsudku a jednání lidí, mravní kvality osob a vnitřní rozumnosti institucí lidského soužití*.⁹⁸²

Tento dvojí vztažný bod poukazuje na centrální pole napětí všeho, co je etické: individuální jednání a posuzování ve společenských souvislostech. Toto pole napětí přiřazuje etiku ke konkrétní situaci, v níž se jedná a v níž jsou usídleny morálně-mravní konflikty, jak to vystihuje následující schéma:

⁹⁸¹ T. Lubach, *Zugänge. Grundaspekte der ethischen Reflexion*. In: G. W. Hunold/T. Lubach/A. Greis (Hrsg.), *Theologische Ethik. Ein Werkbuch*, s. 32.

⁹⁸² Srov. D. Mieth, *Begründungsversuche von Ethik*. In: K. Demmer / K.-H. Ducke (Hg.), *Moraltheologie im Dienst der Kirche. Festschrift für Wilhelm Ernst*, Leipzig 1992, s. 37.

Etická reflexe pro vypořádání s morálně-mravními problémy tohoto pole napětí přibírá ke spolupráci především principy a kritéria. Pojmeme *princip* chápe etika všeobecné, abstraktní směrnice a poslední praktické zásady jednání, které už nelze dále odvodit. Principy tím odkazují na rovinu smyslu jednání a označují jeho nelibovolnou, univerzální perspektivu cíle jako je Bůh, příroda nebo důstojnost člověka. Pomocí *kritérií* jednání oproti tomu etika poměřuje konkrétní skutečnost, aplikuje tedy abstraktní principy na situaci, poskytuje pomoc pro rozhodování nebo projektuje normy pro určitý případ. V kritériích jednání se propojují konkrétní situace a její problémové oblasti (situační spravedlnost), morálně-mravní zkušenosti a praktické a teoretické vědění zúčastněných, hodnota dotyčných dober (zvažování dober) a odhad následků jednání.⁹⁸³

Teologická etika se chápe jako *vědecká reflexe morálně-mravního úsudku a jednání člověka v horizontu křesťanské víry. Spojuje otázku smyslu jednání, mravní nárok a základní podmínky vědecké reflexe v horizontu křesťanské víry a života.*⁹⁸⁴

3.1.8 Základní úkoly, prvky a hranice etiky

Řecký filozof Aristoteles zanechal svou Nikomachovou etikou první systematický koncept etiky. Jeho otázky a úvahy utvářejí ještě i dnes oblast úkolů etiky. Východiskem je pro něho otázka, prostřednictvím čeho se mravy a zvyky, tradice a normy legitimují. Aristoteles zodpovídá tuto otázku odůvodněním, přičemž rozvažuje nejvyšší dobro, na něž se jednání člověka zaměřuje. Přitom se tento řecký filozof nezaměřuje jako jiní před ním a po něm na to, co je numinózní, na svět bohů. Hledá spíše rozumové, pro člověka pochopitelné odůvodnění

⁹⁸³ T. Lubach, *Zugänge. Grundaspekte der ethischen Reflexion*. In: G. W. Hunold/T. Lubach/A. Greis (Hrsg.), *Theologische Ethik. Ein Werkbuch*, s. 33.

⁹⁸⁴ G. W. Hunold / T. Lubach / A. Greis (Hrsg.), *Annäherungen. Zum Selbstverständnis Theologischer Ethik*. In: *Theologische Ethik. Ein Werkbuch*, s. 3.

konání toho, co je správné. Každá etika se proto vyznačuje reflexivním přístupem. To znamená, že etika nepěstuje morálku, etika mnohem více o morálce mluví. Tento úkol sleduje etika pomocí rozličných způsobů práce:⁹⁸⁵

Nejprve je etika *deskriptivní vědou*: popisuje jednání v morálně-mravní perspektivě, přičemž zkoumá, které hodnotové představy, principy a normy za nimi stojí, a vysvětluje, zda a proč jsou závazné.

Etika je dále *kritická věda*: poukazuje na problémy a rizika konkrétních jednání, dotazuje se na jejich rozumnost a dešifruje, zda neposlouchají ideologickou zkratku. Kromě kritiky jednání nastupuje kritika norem. Směřuje k tomu, aby se dotazovala norem na jejich principy a aby připravovala kritéria, jež umožňují argumentativní posouzení morálního a mravního jednání.

Etika je zároveň *preskriptivní věda*: vytváří závazná měřítka pro jednání. Při zohlednění kritérií posouzení a v horizontu hodnotových představ i určitého pohledu na člověka, dochází proto k soudům, s nimiž dotyčné konfrontuje.

Etika je kromě toho *poradní věda*: jde jí o to, aby lidem umožnila rozhodnutí v jejich konkrétní situaci života a jednání. V poradenství dává k dispozici informace, které vedou k direktivám bez alternativy, nebo ke stejně hodnotným alternativám jednání.

Konečně je etika věda, která *vykládá smysl*, přičemž se ptá na základní perspektivy a cíle usuzování a jednání: tím chce posílit mravní vědomí odpovědnosti jedince a pomoci mu, aby získal individuální mravní kompetenci.

Úkoly etické reflexe lze tedy vyjádřit ve větách:

Popis: *Co se koná nebo požaduje?*

Kritika: *Které problémy vyplývají?*

Hodnocení: *Co má být?*

Poradenství: *Co je přiměřené situaci?*

Výklad smyslu: *Jaká je perspektiva?*

Etika sleduje svůj primární cíl, tedy určení toho, co je mravně správné a dobré v lidské praxi. Bezpodmínečný předpoklad tohoto úsilí je dobrá vůle.⁹⁸⁶ Etická reflexe zůstává beze smyslu, když lidé neukazují dobrou vůli začít s tím, co je mravně správné, v konkrétní situaci.

⁹⁸⁵ T. Lubach, *Zugänge. Grundaspekte der ethischen Reflexion*. In: G. W. Hunold/T. Lubach/A. Greis (Hrsg.), *Theologische Ethik. Ein Werkbuch*, s. 34-35.

⁹⁸⁶ Srov. I. Kant, *Grundlegung zur Metaphysik der Sitten (Gesammelte Schriften 4)*, hg. von der königlich preußischen Akademie der Wissenschaften, Berlin 1911, s. 393.

Dobrá vůle přesahuje pouhé přijetí argumentů. Zahrnuje také připravenost učinit to, co je poznáno jako dobré a správné, principem vlastního jednání. Potud etika vyzývá člověka, aby jednal s vlastní odpovědností a svobodně. Aby to umožnila, zaměřuje se kriticky na morálku a uvolňuje člověka z dochovaných orientací jednání. Tím tvoří etika předpoklad pro nacvičení sebevědomě-zodpovědného mravního jednání při kritickém posouzení praxe a platných nároků. Mravní jednání a úsudek tvoří tudíž předmět etiky. *Základní prvky etické reflexe* tedy představují.⁹⁸⁷

Cíl: odůvodnění a umožnění toho, co je mravně správné; vysvětlení vlastní zodpovědné mravní praxe a přivedení k ní;

Předpoklad: dobrá vůle; připravenost k diskusi o tom, co je mravně správné.

Tento zájem etiky se zaměřuje na různé tematické oblasti, vztahuje se totiž na jednání, na objekty jednání a na uspořádání života (instituce).⁹⁸⁸

Tematické oblasti etické reflexe

	<i>Jednání</i>	<i>Osoba</i>	<i>Instituce</i>
<i>Zájem</i>	mravní úsudek a jednání	mravní bytí a mravní kompetence	mravní rozumnost uspořádání života
<i>Otázky</i>	Co mám dělat? Jak jedním správně?	Jak se může můj život vydařit?	Co je třeba zachovat, rozvinout, změnit?
<i>Vztah</i>	co se požaduje (Sollen)	co se může (Können)	co se smí (Dürfen)

Etická reflexe *chování a jednání lidí* usiluje o nalezení a odůvodnění toho, co je správné. Etika hledá argumenty a kritéria, které označují určité jednání jako mravně správné jednání. Základní otázky této reflexe tedy zní *co mám konat? a proč to mám konat?*

Etická reflexe se dále vztahuje na *konkrétní objekty jednání, jednající osoby* a hledí na jejich mravní kvalitu a kompetenci. Přitom se ukazuje, že lidé sice často poznávají to, co je

⁹⁸⁷ T. Lubach, *Zugänge. Grundaspekte der ethischen Reflexion*. In: G. W. Hunold/T. Lubach/A. Greis (Hrsg.), *Theologische Ethik. Ein Werkbuch*, s. 36.

⁹⁸⁸ *Ibid.*, s. 37-38.

dobré a správné, ale nejsou mnohdy schopni to poznané konat. Pro mravní jednání je proto vedle odůvodnění toho, co je správné, také důležité toto individuální *moci a chtít*.⁹⁸⁹

Etika podporuje proces, kdy se člověk stává *mravním člověkem*. To znamená: podporuje individuální vhléd a vědomí odpovědnosti lidí. Základní otázky této reflexe zní: *Jak se může život vydařit? Jak mohu být tím, jenž by rád žil a jednal zodpovědně?*

Kromě toho reflektuje etika *životní uspořádání lidského jednání*. Ptá se na mravní rozum společenských zařízení, nakolik tedy vytvářejí instituce podmínky, které mravní jednání umožňují, podporují nebo mu zabraňují, jež tedy předepisují to, co člověk smí. Etika se proto zabývá odhalováním a popisem struktur a procesů, v nichž se mravní jednání provádí. Její základní otázky zní: *co se umožňuje prostřednictvím institučních směrnic? a co je třeba na těchto směrnicích zachovat, rozvinout, nebo změnit?*

Etika má kromě svých možností i své hranice. Lze přitom uvést pět takových hranic:⁹⁹⁰

1. *Etika není praxe, nýbrž její reflexe*. Etické uvažování sice zaměřuje svůj pohled na život lidí, na jejich mravnost a morálku, na jejich konkrétní jednání, přesto má odstup k tomuto životu.⁹⁹¹ Etika totiž nemůže žádnému člověku odejmout konkrétní jednání a úsudek. Etika je teorie o praxi a poskytuje tak teoretickou kompetenci, jež zase vede k praktické kompetenci.

2. *Etika nečiní sama od sebe mravním*, ale etická reflexe může mravní jednání odůvodnit a projednávat. Své hranice ale nalézá u svobodné vůle člověka, u jeho nedostatečné možnosti či umění a u psychických nebo sociálních omezení.⁹⁹² Etika musí zohlednit, že vědomosti o tom, co je mravní, nevedou samy od sebe ke konání toho, co je správné.

3. *Etika nepřipravuje pro každou situaci přiléhavý koncept jednání*. Etická reflexe sice umožňuje dojít v nějaké situaci k rozumným soudům a jednáním, ale neví již předem, co je třeba konat v určitém případě, nemá totiž přichystán katalog jednání pro všechny situace života, ale při vypořádání s konkrétní situací nebo problematikou musí stále znovu nově docházet k správným soudům a rozhodnutím.⁹⁹³

4. *Etika má účast na ohraničenosti člověka*. Etická reflexe si proto uvědomuje, že se značný počet životních situací vymyká lidskému jednání. Každého člověka potkávají přece narození a smrt, nemoci, rány osudu nebo nehody. Také původ, národní příslušnost, pohlaví (gender)

⁹⁸⁹ Srov. A. V. Maurer, *Homo Agens. Handlungstheoretische Untersuchungen zum theologisch-ethischen Verständnis des Sittlichen*, Frankfurt a.M. u.a. 1994, s. 131.

⁹⁹⁰ T. Lubach, *Zugänge. Grundaspekte der ethischen Reflexion*. In: G. W. Hunold/T. Lubach/A. Greis (Hrsg.), *Theologische Ethik. Ein Werkbuch*, s. 38-39.

⁹⁹¹ Srov. W. Schulz, *Grundprobleme der Ethik*, Stuttgart² 1993, s. 423-426.

⁹⁹² Srov. W. Lesch, *Transformation theologischer Ethik. Zur theologischer Rezeption der Diskurstheorie der Moral*. In: A. Bondolfi (Hg.), *Theologische Ethik im Diskurs. Eine Einführung*, Tübingen-Basel 1995, s. 17.

⁹⁹³ Srov. A. Pieper, *Einführung in die Ethik. Fünfte, überarbeitete und aktualisierte Auflage*, s. 183-184.

nebo genetické dispozice leží vně oblasti lidského disponování. Tyto osudové události a dispozice stanovují lidskému jednání také hranice.

5. *Etika neposkytuje žádné nedějinně platné úsudky nebo pomoci k rozhodnutí.* Každá etická reflexe je zasazena do určitého historického a společenského kontextu, je vázána na vědomosti a možnosti tohoto kontextu. Právě proto, že se tyto kontexty nacházejí stále ve změně, že se vědomosti a okruhy problémů mění, musí se také etická reflexe stále znovu nově dotazovat a sebekriticky přezkoumávat platnost svých výroků.

V závěru tohoto představení základních pojmů, úkolů, prvků a hranic etiky lze shrnout, že je etika vědeckou reflexí chování, jednání a úsudku lidí s perspektivou toho, co je dobré a správné, taková etická reflexe se uskutečňuje v poli napětí vlastní zodpovědnosti, sociální a situační vázanosti, nač poukazují právě samy základní pojmy morálka/mravy, moralita/mravnost a etika, dále se etická reflexe jednání lidí konkretizuje jako popis, kritika, zhodnocení a poradenství i hledání smyslu jednání, etická reflexe přitom používá podle směřování a horizontu otázky především deskriptivně-analytickou nebo kriticky-normativní metodu a etická reflexe se zaměřuje ve svých hranicích na mravní úsudek a jednání lidí a na mravnost osob a institucí.⁹⁹⁴

Teologická etika je vědeckou disciplínou, jež popisuje, kritizuje, odůvodňuje morálku a senzibilizuje k ní, motivuje k mravnímu rozlišování, úsudku a jednání, podporuje tedy mravní kompetenci člověka. Jako vědecká reflexe správného a dobrého jednání se zaměřuje jednak na základní otázky, *co mám konat, proč mám vůbec něco konat, jak se může můj život plně zdařit*, při snaze vysvětlit teoretické základní otázky mravního jednání, odůvodnit morální úsudek a jednání, přičemž kriticky zkoumá platné normy jednání a stanovuje podmínky pro odůvodnění a platnost morálních vět, a ptá se na předpoklady, možnosti a hranice mravního jednání vůbec a pohlíží na člověka jako na mravní subjekt: v tomto smyslu se etika označuje jako *všeobecná (fundamentální) etika*. V popředí tak byly otázky principů. Naopak o konkrétní mravní jednání a úsudky jde v další velké části etiky, totiž ve *speciální etice* či *užití etice* (*Angewandte Ethik, applied ethics*): zde je základní otázkou, *jak mám jednat a rozhodovat se v konkrétním případě, v konkrétní situaci*, s tím souvisí i zpřesněná otázka, *jak mohu smysluplně utvářet svůj život s ohledem na přítomnost*; snahou je objasňovat mravní jednání právě s ohledem na aplikaci a zaměřovat svůj zájem na řešení prakticko-mravních problémů člověka. Přenáší tak struktury etické reflexe na konkrétní oblast jednání a jeho praktické problémy, osvětluje v těchto různých oblastech života základní úvahy

⁹⁹⁴ T. Lubach, *Zugänge. Grundaspekte der ethischen Reflexion*. In: G. W. Hunold/T. Lubach/A. Greis (Hrsg.), *Theologische Ethik. Ein Werkbuch*, s. 39.

fundamentální etiky a hledá odpověď na otázku, co to znamená jednat v konkrétních situacích lidsky a mravně zodpovědně.

Toto dělení lze dále větvit, jestliže se *speciální etika* rozdělí na *individuální a sociální etiku*: hlavními tématy *individuální etiky* přitom jsou ta, jež se týkají morálního subjektu jako takového, mezi nimiž je možno uvést vztah k sobě, k druhému člověku, vztahovou problematiku včetně sexuality, partnerství, rodiny, bioetické problémy, humánní ekologii včetně témat strachu, chudoby, závislostí, a životní prostředí. Akcentovány jsou tedy konkrétní etické problémy individuálního jednání. Tyto otázky se prolínají s oblastí *sociální etiky*, kde jsou zdůrazněny konkrétní etické problémy základu řádu sociálních útvarů, kde jde tedy o etické podmínky a problémy života v jeho nadindividuálním propojení.⁹⁹⁵

Tím, co je specifické, vlastní, tedy proprium teologické etiky, je rozhodnutí pro osobu Ježíše Krista, tedy i rozhodnutí pro určité chápání, určitý obraz člověka jako je rovnost, jedinečnost a pro určitý horizont smyslu jako je skutečnost, že Bůh jako stvořitel volá člověka k zodpovědnosti za svět, že je Boží osvobozující příklon k člověku, jeho nabídka spásy určena každému člověku a tím umožňuje a nese dobré a správné jednání. Každý člověk se tak chápe jako jedinečný a nenahraditelný, ale zároveň není vyvýšen nad ostatní. Z představeného chápání člověka a spásy, jak to lze najít ve smyslu biblických textů, plynou opce jednání, mezi nimiž je možno jmenovat ochranu lidské důstojnosti, solidaritu, pomoc utlačovaným a slabým, zasazování se o spravedlnost, kritický odpor proti každému ideologickému a egoistickému zajištění člověka. Teologická etika tak zahrnuje interpretaci člověka, lidského bytí do celkového pohledu na člověka, svět a Boha.⁹⁹⁶

3.2 Etika ve vztahu k normativním vědám

Normativní vědy méně lidské jednání popisují, zajímají se méně než psychologie a sociologie o objasnění faktičnosti jednání pomocí psychosociálních faktorů, předně ale určité způsoby jednání předepisují či nařizují a koncipují principy, které taková nařízení odůvodňují, jde jim tedy hlavně o závaznost, resp. nezávaznost určitých způsobů jednání, jejichž provádění se spojuje s určitými sankcemi. Jsou to především právní věda a teologie, které mají takto jako svůj předmět lidské jednání.⁹⁹⁷

⁹⁹⁵ G. W. Hunold/T. Lubach/A. Greis (Hrsg.), *Annäherungen. Zum Selbstverständnis Theologischer Ethik*. In: G. W. Hunold/T. Lubach/A. Greis (Hrsg.), *Theologische Ethik. Ein Werkbuch*, s. 6-8.

⁹⁹⁶ A. Greis/T. Laubach, *Handeln. Auslegungsperspektive theologischethischer Reflexion*. In: G. W. Hunold/T. Lubach/A. Greis (Hrsg.), *Theologische Ethik. Ein Werkbuch*, s. 82-83, 86.

⁹⁹⁷ A. Pieper: *Einführung in die Ethik. Fünfte, überarbeitete und aktualisierte Auflage*, s. 128.

Lze snad říci, že se mravní jednání jednotlivého člověka, etické problémy i morální stanoviska ve společnosti dnes přiměřeně berou v potaz jen tehdy, když se dostane pozornosti také jejich právním dimenzím, když dosáhnou prahu právní relevance. Často tak mají na veřejnosti přednost otázky typu „co říkají zákony“ nebo „jak by rozhodl soud“ před otázkami jako *co lze odůvodnit jako mravné* či *co se bezpodmínečně požaduje*.⁹⁹⁸

U vztahu přiřazování právních a etických otázek se vychází z toho, že lidská existence je pod rozličnými závaznými požadavky, že o správném chování a jednání pojednává právně-zákonný, resp. eticky-normativní závazek a že tak normativní nároky tvoří společný předmět právní a etické reflexe; analýza právního a mravního závazku člověka se provádí či vztah práva a mravnosti se může určovat na těchto třech rovinách: na rovině vědy, společnosti a na rovině individuální, přičemž spojitost nacházejí tyto tři roviny v nároku, že se zaměřují na to, aby byly zaručeny základní humánní hodnoty, a překládají je do konkrétní situace. Tyto rozdílné přístupy na druhou stranu ukazují, že si právní a etická relevance určitých témat vždy neodpovídají.⁹⁹⁹

3.2.1 Základní otázka etiky práva

Základní otázka etiky práva zní: *kteřé právo je spravedlivé?* Etika práva hledá pro skutečně existující pozitivní právo, tzn. pro platné nebo alespoň platnost vyžadující ústavní normy, zákony, nařízení, ustanovení, soudní rozsudky, zvyková práva, měřítko spravedlnosti. Toto hledané měřítko spravedlnosti nemůže být platné právo samo, jinak by se stávající právo posuzovalo podle jiného stávajícího práva. Takové právně-interní posouzení platného práva jiným platným právem je úkolem právní dogmatiky, měřítko právní etiky je naopak právně-externí. S tím souvisí témata, zda lze takové právně-externí etické měřítko nalézt, jakou má povahu a jakým způsobem se vztahuje ke skutečně existujícímu právu. Takový přístup se brání redukci filozofie práva na právní teorii a postupuje od abstrakce ke konkretizaci, když zastává to, že se vědecké poznání odlišuje od dalších forem poznání tím, že co nejpevněji a s co možná nejlepším odůvodněním váže abstrakce a konkretizace za účelem objasnění nebo ospravedlnění svého předmětu.¹⁰⁰⁰

Uvedená základní otázka právní etiky konkretizuje všeobecnou otázku etiky - které lidské chování, tedy jednání a nekonání, je oprávněné? – pro část tohoto chování: pro právo. Zároveň je tato základní otázka právní etiky součástí rozsáhlé otázky: které právo je správné?

⁹⁹⁸ P. Kaufmann, *Öffentliche Moral. Zum Verhältnis von Recht und Sittlichkeit*. In: G. W. Hunold/T. Laubach/A. Greis (Hrsg.), *Theologische Ethik. Ein Werkbuch*, s. 207.

⁹⁹⁹ *Ibid.*, s. 208-209, 216.

¹⁰⁰⁰ D. von der Pfordten, *Rechtsethik*, Verlag C.H. Beck, München 2001, s. 1-5.

A to už proto, že i právo může být jako každé jiné lidské dílo správné nebo nesprávné. Každý, kdo stanovuje právo, usiluje o to, aby nepožadoval nic nemožného a aby se právo již předem nestalo nesprávným, a proto neúčinným. Oproti tomu je právo nikoli nesprávné, protože nemožné, neúčelné či nezákonné, ale nespravedlivé a tím z pohledu etiky práva nelegitimní, když jako lidské dílo nerespektuje právně-externí měřítko každého lidského díla, totiž spravedlnost. Právní etika se zabývá jen tímto aspektem otázky správnosti práva. Cílem poznání tak není popis práva, ani kauzální nebo finální vysvětlení jeho vzniku a realizace či jeho normativně-dogmatická interpretace, ale jeho etické ospravedlnění a kritika.¹⁰⁰¹ Systematická etika práva se vypořádává ze specificky sociálněetického pohledu právními strukturami jednotlivých oblastí společnosti a jejich hodnocením, přičemž sleduje jako interdisciplinární partnerka dialogu s právní vědou cíl objasnit své opce a perspektivy s ohledem na právo.¹⁰⁰² Jako právní etika „zkoumá kritéria legitimacy právního řádu a poukazuje na principy a materiální základní normy, které předcházejí pozitivnímu právu“,¹⁰⁰³ a v plurální kultuře společnosti má za úkol „vnášet podle substance křesťanského étosu do komunikačních, vzdělávacích a právo ustanovujících procesů společnosti poznatelné a jasně profilované příspěvky“.¹⁰⁰⁴

V jejím základu jsou odůvodněné antropologické premisy a řešení konkrétních konfliktů i v rámci vztahu práva a morálky souvisí s otázkou, které nereflektované antropologické opce se skrývají za zastávanými pozicemi.¹⁰⁰⁵

Povinnost člověka skládat účty za své individuální a sociální jednání dále odkazuje na horizont hodnot a smyslu a role teologie v interpretaci práva tak spočívá v zkonkretizování tohoto předpokladu a jeho důsledků.¹⁰⁰⁶

Pro přesnější určení předmětu právní etiky lze – zatím takto a pro tento účel – uvést čtyři nutné definiční znaky pozitivního práva jako celku, které potřebuje právněetické ospravedlnění: lidské chování jako sociální skutečnost; obsahuje (také) omezení zájmů druhých; existuje alespoň částečně v jazykových vyjádřeních; proto se mezi takovými vyjádřeními nacházejí také normy chování. Prvním znakem tedy je, že je právo lidským dílem

¹⁰⁰¹ *Ibid.*, s. 8-10.

¹⁰⁰² R. Marx / H. Wulsdorf, *Christliche Sozialethik. Konturen – Prinzipien – Handlungsfelder*, AMATECA – Lehrbücher zur katholischen Theologie, Band XXI, Bonifatius, Paderborn 2002, s. 247.

¹⁰⁰³ A.-P. Rethmann, *Recht und Moral: Zu einem umstrittenen Verhältnis für eine zukunftsfähige Gesellschaft*. In: U. Zelinka (Hrsg.), *Über –Gänge – Forum Zukunft: Die Kirche im 3. Jahrtausend*, Paderborn 2000, s. 142.

¹⁰⁰⁴ H.-R. Reuter, *Rechtsethik in theologischer Perspektive: Studien zur Grundlegung und Kokretion*, Gütersloh 1996, s. 17, in: R. Marx / H. Wulsdorf, *Christliche Sozialethik. Konturen – Prinzipien – Handlungsfelder*, s. 248.

¹⁰⁰⁵ K. Demmer, *Christliche Existenz unter dem Anspruch des Rechtes. Ethische Bausteine der Rechtstheologie*, Studien zur theologischen Ethik: Bd. 67, Universitätsverlag Freiburg Schweiz 1995, s. 9, 12-13.

¹⁰⁰⁶ R. Marx / H. Wulsdorf, *Christliche Sozialethik. Konturen – Prinzipien – Handlungsfelder*, s. 248; W. Huber, *Gerechtigkeit und Recht: Grundlinien christlicher Rechtsethik*, Gütersloh 1996, s. 40.

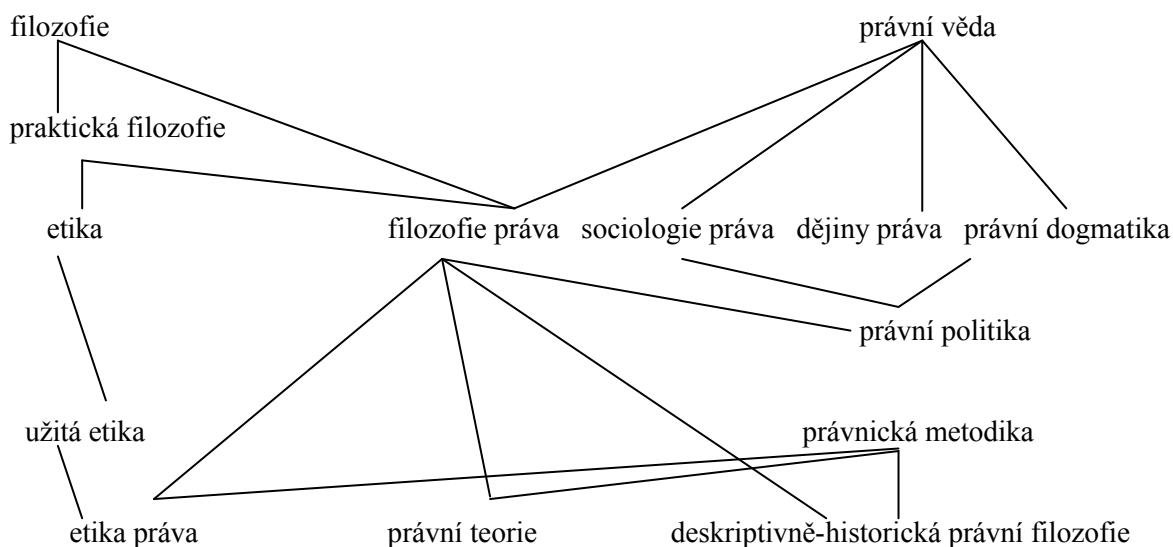
a konstituuje sociální skutečnost. Předmětem etiky práva je tudíž jen právo, které je vytvořeno nebo alespoň ovlivněno lidmi. Druhým znakem je, že lidské chování nezůstává jen ve sféře toho, kdo jedná, ale působí na hodnoty a zájmy dalších osob. Za třetí neexistuje právo bez jazyka. Právo nutně, i když ne výhradně, obsahuje jazyková vyjádření. Mezi těmito jazykovými vyjádřeními se musí opět nutně, i když také ne výhradně, nalézat takové výroky, které ukládají normu chování. Jen taková normativní jazyková vyjádření vedou v každém případě k omezení druhých, protože se snaží určovat vůli toho, kdo je osloven, a tím ho přivádět k specifickému chování. Jako normy chování, resp. právní normy se rozumí obecná pravidla, například zákony, i singulární stanovení jako jsou správní akty a soudní rozsudky. Mezi normy se řadí také hypotetické normy, které tomu, kdo je podroben právu, přiznávají pouze nějakou kompetenci. Etickou potřebu ospravedlnění práva vyvolávají v každém případě první dva znaky. To znamená, že stačí, když se člověk chová tak, že omezuje druhé lidi. Přitom se v této souvislosti jedná jen o právo v objektivním smyslu a nikoli o subjektivní práva ve formě individuálních právních nároků.¹⁰⁰⁷ Jako pátý fakultativní znak lze doplnit na základě toho, že je možno k právu, které potřebuje právněetické ospravedlnění, počítat dvě bezprostřední formy uskutečnění jazykových právních výroků, jednak mediální manifestace těchto vyjádření, například zákoníky či rozsudky, dále bezprostřední prosazení právních ustanovení jako části práva, čili právní přinucení. Těchto pět znaků práva ale ještě nestačí k tomu, aby se právo vymezilo od dalších sociálních norem, včetně těch morálních.¹⁰⁰⁸ Další znaky budou pak představeny v rámci pojednáváného vztahu právní, individuální a sociální etiky, resp. vzájemných vztahů etiky, práva a morálky.

Pokud jde o zařazení *právní etiky do struktury vědeckých disciplín*, zaujímá právní etika jako oblast vědeckého zkoumání mezipolohu, protože je součástí filozofie i právní vědy. K filozofii a v ní k praktické filozofii a užití etice (*angewandte Ethik*) patří proto, že jí jde o ospravedlnění a kritiku lidského chování. K právní vědě a tam k filozofii práva patří právní etika proto, že je předmětem jejího zkoumání právo. Tato mezipoloha etiky práva tak vyplývá z její hlavní otázky vztahu právněetického ospravedlnění a práva, přičemž jako všeobecná etika zahrnuje metaetickou etiku, jejímž tématem je teoretický status etických ospravedlnění, a normativní etiku, která se zabývá obsahovým vytvářením těchto ospravedlnění. Právněetické ospravedlnění jako první část vztahu právněetického

¹⁰⁰⁷ D. von der Pfordten, *Rechtsethik*, s. 10-13.

¹⁰⁰⁸ *Ibid.*, s. 13.

ospravedlnění a práva činí etiku práva částí filozofie, právo jako druhá část tohoto vztahu ji zase činí částí právní vědy, jak to zachycuje i následující znázornění:¹⁰⁰⁹

Právní etika jako část filozofie patří k praktické filozofii, přesněji k sociální etice a užití etice. Odlíší se ale od dalších oblastí užití etiky ve dvou základních znacích: právněetické normy se jednak totiž na rozdíl od dalších norem etiky neseťkávají se silnějším, fakticky, resp. přírodními zákony strukturovaným výřezem skutečnosti, ale s právem, které jako řád norem normativně překlenuje to, co je faktické. Tím se klade právu - jinak než dalším předmětům užití etiky - otázka, nakolik už samo včlenilo normativní ospravedlnění. Dále není základní otázka právní etiky nová, ale zajímá lidi od té doby, co právo a filozofie existuje. Tématem se tak stával právněetický základní konflikt mezi pozitivním právem a nadpozitivním (právně)etickým ospravedlněním, resp. závazkem.¹⁰¹⁰

Ve spojení s tím se nastolují otázky, zda existují také obsahová prepozitivní měřítka pro legitimaci či nelegitimování pozitivního práva, vůči nimž je jedinec ve své individuální praxi i stát při své legislativní a exekutivní praxi zodpovědný. V jaké formě a pomocí kterých obsahů mohou mít tato prepozitivní morální měřítka základ? Další otázkou je, jsou-li tato měřítka spravedlivého práva důležitá také pro to, zda se bude vyvíjet pozitivní právo ve směru libovůle, nebo se bude orientovat podle univerzálně platných hodnot, které vytvářejí základy státu.¹⁰¹¹

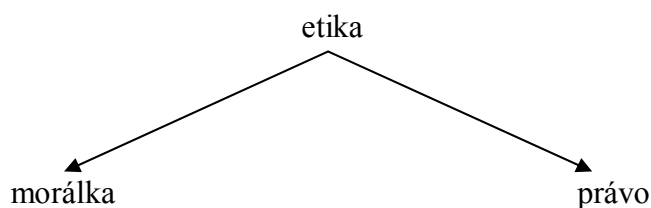
¹⁰⁰⁹ *Ibid.*, s. 14-15. Spojnice mezi filozofií práva a právní politikou, mezi právní dogmatikou a právní politikou, mezi právníckou metodikou a etikou práva, právní teorií a deskriptivně-historickou právní filozofií znázorňují obsahová spojení, zatímco ostatní spojnice představují dílčí oblasti.

¹⁰¹⁰ *Ibid.*, s. 24.

¹⁰¹¹ A.-P. Rethmann, *Selbstbestimmung – Fremdbestimmung – Menschenwürde. Auskünfte christlicher Ethik*,

3.2.2 Vztahy etika-právo-morálka

Základní právněetická otázka spravedlnosti práva se často formuluje jako vztah práva a morálky, přičemž se ale pojem morálka definuje a používá nejednotně. V oblasti právní etiky je možno pod pojmem morálka rozumět neprávní normy, jež ve společnosti skutečně existují. V souvislosti s tím pak předem doplnit rozlišování práva a morálky jako rozlišování na rovině skutečně existujících norem o pól, který osvětlí etický aspekt ospravedlnění, kterému podléhají oba typy norem: totiž o pól nazvaný etika, jak to naznačí i toto schéma:¹⁰¹²

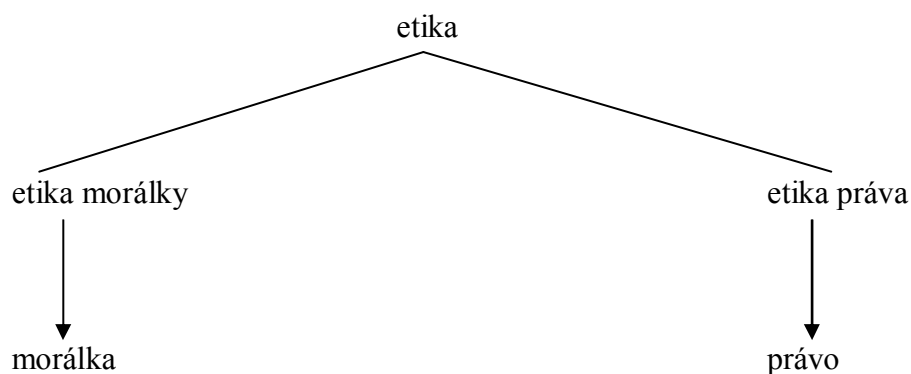
Při další analýze lze v této linii rozlišovat právní etiku a etiku morálky jako disciplíny ospravedlnění práva a morálky:

Je také dále důležité rozhodovat možné konflikty mezi morálkou a právem, mezi etikou morálky a právní etikou, proto je třeba alespoň částečně seskupit oblasti ospravedlnění morálky a práva pod všeobecnou etiku. Otázka, zda jsou etika morálky a právní etika kromě toho ještě v nějakém silnějším smyslu spojeny, bude tématem později. Zde zatím postačí toto schéma rozdělení:

Verlag Friedrich Pustet, Regensburg 2001, s. 13.

¹⁰¹² D. von der Pfordten, *Rechtsethik*, s. 55-56.

Pomocí tohoto schématu se neříká, že vyrůstá ospravedlnění morálky a práva z jednotného důvodu či principu ospravedlnění. Na základě základního schématu vztahů etiky, morálky a práva lze ukázat tři základní vztahy: etika – morálka, etika – právo a morálka – právo, přičemž centrum etiky práva tvoří vztah etika – právo. Vztah morálka – právo sice není bezprostředně součástí právněetického vztahu ospravedlnění, ale podstatnou skutečností, kterou se etika práva zabývá, protože morálka fakticky ovlivňuje právo a právo zase naopak morálku.¹⁰¹³

Z pohledu teologické etiky se vychází ze skutečnosti rozdílnosti a současně vzájemné závislosti toho, co je věcí práva a co je věcí etiky. Jde-li u práva o regulaci náležitostí, které se výlučně týkají společného života lidí, pokud potřebují formu prosazení, která přísluší jen zvláštní struktuře závaznosti práva, jedná se v etice o odůvodnění a rozvinutí náležitostí, které obecně plynou z mravního rozumu lidského jednání. A to včetně těch normativních forem uspořádání (Ordnungsformen), podle nichž se člověk jako bytost, která ustanovuje pravidla a která rozlišuje podle dobrého a špatného, snaží nalézt svou morální jednotu určení (seine moralische Bestimmungseinheit). K tomu patří i právo, proto je zároveň předmětem etiky.¹⁰¹⁴

Na rovině vědeckých disciplín podrobuje etika racionální reflexi morální chování a mravní úsudek a mravní jednání z aspektu toho, co je dobré a správné, zatímco právní věda reflektuje celkově podmínky, možnosti a hranice práva. Právo a etika stojí ve svém nároku na regulaci na antropologickém základu. Ambivalence života lidí proti sobě a života společného potřebuje řízení.¹⁰¹⁵

Překrývání se vyskytují také u pojmů centrálních pro společnost, jako jsou lidská důstojnost, svoboda, rovnost, spravedlnost. Zatímco musí právo rozhodnutí o hodnotách a pravidla operacionalizovat a konkrétně prokazovat, předkládá sociální etika přednostně

¹⁰¹³ *Ibid.*, s. 56-57.

¹⁰¹⁴ *Lexikon der christlichen Ethik, Band 2, L-Z*, s. 1468.

¹⁰¹⁵ P. Kaufmann, *Öffentliche Moral. Zum Verhältnis von Recht und Sittlichkeit*. In: G. W. Hunold/T. Laubach/A. Greis (Hrsg.), *Theologische Ethik. Ein Werkbuch*, s. 208, 216.

k diskusi všeobecné zásady, které utvářejí společnost, což ovšem neznamená, že se také ve speciálních společenských oblastech nedotazuje na konkrétní normy a že o ně neusiluje.¹⁰¹⁶ Právní věda se zabývá lidským jednáním z hlediska legality, tedy ne z hlediska mravnosti,¹⁰¹⁷ i když například zvláštní část trestního práva operuje s takzvanými mravnostními trestnými činy, jejichž skutkové podstaty jsou umístěny v různých hlavách trestního zákona. Právní věda tedy potřebuje etiku, protože se sama zabývá výlučně právní relevancí sociálního jednání a neprovádí tak objasňování morálního fundamentu jednání. Souvislost odůvodňování morálních a právních norem rozvíjí etika. Přesto oba tyto obory spojuje zájem o nalezení a odůvodnění objektivních, závazných norem.¹⁰¹⁸

Sotva si lze dnes představit právní řád, který by se obešel bez zohlednění vnitřního motivu a vnější praxe, a to nejen v oblasti jednotlivých skutkových podstat práva, ale i ve zkušenosti, že celý právní řád spočívá ve vnitřním uznání a přisvědčení jeho účastníků. Právo je tak odkázáno na předprávní podmínky, jako je nedotknutelnost lidské důstojnosti a nezranitelnost lidské svobody jako základu právního řádu v celku,¹⁰¹⁹ které nemůže samo vytvořit ani vynutit, proto se odvolává na ethos společnosti. Právní systém, který se stále rozvíjí, zase naopak ovlivňuje ethos. Obě veličiny se tak vyvíjejí dynamicky a jsou si vzájemně přiřazeny. A toto vzájemné působení mravnosti a práva má pro etickou reflexi základní význam. Mravní konflikty mají právní rozměr a právně-politické kontroverze mají zase mravní dimenzi. Tento úzký vztah mravnosti a práva se pak odráží na individuální i na institucionální rovině. Křesťanská sociální etika se v tomto ohledu zajímá předně o institucionální otázky. Vztah práva a etiky je navzájem závislý, což se ukazuje ve všech závažných společenských konfliktních oblastech. Právo má ve svém základu mravní dimenzi, kterou je třeba eticky reflektovat. Křesťanská sociální etika jako právní etika se musí vypořádávat s předprávními měřítky práva a jeho základu i s mravními aspekty normativní konkretizace. Kvůli legitimitě práva je kromě stanovení pojmu právo třeba rozlišovat mezi principy, které se dotazují na správnost a hodnotovou orientaci práva, a normami, resp. pravidly, které ve svém celku principy sociálně účinně operacionalizují.¹⁰²⁰

¹⁰¹⁶ R. Marx / H. Wulsdorf, *Christliche Sozialethik. Konturen – Prinzipien – Handlungsfelder*, s. 249.

¹⁰¹⁷ A. Pieper: *Einführung in die Ethik. Fünfte, überarbeitete und aktualisierte Auflage*, s. 136.

¹⁰¹⁸ A. Pieper: *Einführung in die Ethik. Fünfte, überarbeitete und aktualisierte Auflage*, s. 138; P. Kaufmann, *Öffentliche Moral. Zum Verhältnis von Recht und Sittlichkeit*. In: G. W. Hunold/T. Laubach/A. Greis (Hrsg.), *Theologische Ethik. Ein Werkbuch*, s. 209.

¹⁰¹⁹ W. Huber, *Gerechtigkeit und Recht. Grundlinien christlicher Rechtsethik, Zweite, durchgesehene Auflage*, Chr. Kaiser/Gütersloher Verlagshaus, Gütersloh 1996, s. 65.

¹⁰²⁰ R. Marx / H. Wulsdorf, *Christliche Sozialethik. Konturen – Prinzipien – Handlungsfelder*, s. 250-251.

3.2.3 Vztahy etika práva - individuální etika - sociální etika

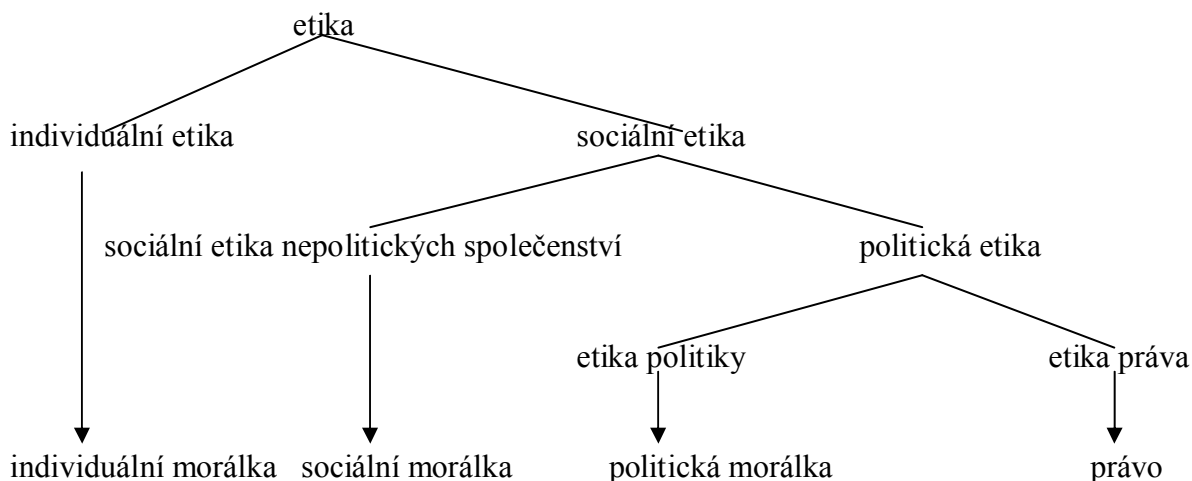
V této kapitole bude více diferencováno výše uvedené schéma o vztazích etiky, etiky morálky a etiky práva.

Východiskem je zkušenost, že se lidské chování děje mezi jedinci, kteří žijí rozmanitým způsobem v různých společenstvích. Individuální vztahy a vztahy ve společenství jsou fakticky vzájemně propojeny. Přesto se v rámci etických otázek smysluplně rozlišuje mezi jednáním jedinců jako jedinců, kterým se pak zabývá *individuální etika*, a jednáním jedinců v institucionalizovaných společenstvích a pro ně, kterým se zase zabývá *sociální etika*. Tato institucionalizovaná lidská společenství, kterým se dostává vlastního sociálněetického posouzení, se od pouhého společného života lidí odlišují prostřednictvím reprezentace. Tím se myslí skutečnost, že členové institucionalizovaných společenství i externí pozorující nečlenové připouštějí, že jsou lidé ve společenství reprezentováni jednotlivými nebo všemi členy. Tímto způsobem je společenství schopno jednání. Jinak by bylo každé jednání osoby vždy jen jednáním této osoby o sobě a nanejvýš reakcí na individuální jednání druhých. Protože se ale předpokládá, že jednotlivci svá vlastní jednání chápou jako svá vlastní a ne vždy jako součást velkého celku, je nutné přijetí reprezentace. Ve skupině těchto institucionálních společenství se rozlišuje dále mezi politickým společenstvím a ostatními společenstvími. Tomu odpovídá rozdělení na politickou etiku a sociální etiku nepolitických společenství. Podle toho jsou všechny státy politickými společenstvími, ale ne všechna politická společenství jsou státy. Politické společenství praktikuje a stanovuje buď v součinnosti se všemi občany, nebo skrze své instituce politickou morálku s určitými maximami, jako například, že brání násilí či že zjednává pracovní místa. Také různé mimopolitické doktríny jsou součástí takto široce pojaté politické morálky. Oprávněním této morálky se zabývá etika politiky.¹⁰²¹

Politické společenství může vydávat a provádět jazykově-normativní regulace chování (normy) nebo alespoň uznávat jejich nárok regulace nebo je jím opatřovat. Tak se ustanovuje, vyslovuje, užívá nebo prosazuje právo, pokud se normy explicitně nebo implicitně prokazují jako část *corpusu* – ne ale bezpodmínečně kodifikace - důležitých a převážně striktně příkazujících norem, například ve formě soudních rozsudků. Výraz striktně přitom neznamená kategoricky, nevztahuje se tedy na skutkovou podstatu normy, ale na její právní důsledek. Nevylučuje tak hypotetické normy, které nevyslovují při naplnění skutkové podstaty striktní závazek. Právo se tak odlišuje od dalších sociálních norem se zřetelem na politické

¹⁰²¹ D. von der Pfordten, *Rechtsethik*, s. 57-60.

společnosti a vymezením vůči normám, které nejsou tak důležité a nejsou převážně striktně přikázané. Tím se vymezuje právo od jiného politického jednání, což chce znázornit i toto schéma,¹⁰²² jež zachycuje rozdělení vědeckých disciplín pomocí jednoduchých čar a vztah ospravedlnění pomocí šipek:

V rámci bližšího určení předmětu právní etiky byly představeny čtyři znaky, resp. pět znaků, z nichž sestává právo, jež potřebuje právněeticky ospravedlnit, a pojednání o vztazích etiky práva, individuální etiky a sociální etiky umožnilo znázornit vymezení právních norem od jiných sociálních norem. Na základě obou kroků lze nyní sestavit šest základních podmínek, které jsou nutné a dostatečné pro právněetický pojem práva, přičemž musí jednotlivé způsoby chování s těmito znaky vykazovat právo jako celek a každá právní norma tak nemusí vyhovovat všem těmto znakům. Je možno zopakovat, že již první dva znaky vyvolávají potřebnost ospravedlnění práva, tzn. kdo připouští, že je právo přinejmenším částečně lidským dílem a alespoň částečně omezuje druhé, je nucen akceptovat a zodpovědět otázku etického ospravedlnění práva. Zbývající znaky neodůvodňují, *zda* právo potřebuje ospravedlnění, ale mají jen vliv na vědecké rozdělení a na otázku, *jak* ospravedlňovat.¹⁰²³

- 1) lidské chování jako sociální skutečnost,
- 2) obsahuje (také) omezení zájmů druhých,
- 3) existuje alespoň částečně v jazykových výrociích,
- 4) pokud se mezi těmito jazykovými výroky nacházejí také normy chování,
- 5) pokud jej politické společenství, resp. jeho reprezentanti vydávají, provádějí nebo alespoň uznávají jeho normativní nárok na regulaci či ho jím opatřují a

¹⁰²² *Ibid.*, s. 60-61.

¹⁰²³ *Ibid.*, s. 64-75.

6) pokud se jimi explicitně nebo implicitně vyazuje jako část *corpusu* důležitých a převážně striktně příkazujících norem i mediálních a přinucených forem uskutečňování tohoto chování. Znaky 3 – 6 vymezují etiku práva jen od dalších oblastí etiky – individuální etiky (5), sociální etiky (5) a politické etiky (3, 4, 6) a konstituují specifikum právní etiky.

3.2.4 Vztah morálka - právo

Vztah morálky a práva patří k základním problémům praktické filozofie, jež zahrnuje etiku i filozofii práva. Přesnější určení tohoto vztahu je především praktickou záležitostí, a to jak osobní, tak společensko-politickou. S tím souvisí celá řada otázek, jako například otázka závaznosti poslušnosti právu, a sice zda také morální závazek patří mezi důvody, aby se respektovaly příkazy a zákazy právního řádu. Ve spojení s tím vůbec otázka legitimacy právních řádů, a sice zda lze právní řád legitimovat také z morálních důvodů, nebo jen empiricky prokázat. K druhému okruhu otázek je možno zařadit téma hranic poslušnosti právu, práva na odpor či dokonce povinnost odporu: existují tedy morální důvody, aby se vykonala neposlušnost, resp. konal odpor vůči jednotlivým právním ustanovením, nebo dokonce vůči celému právnímu řádu? S tím souvisí téma nejvyššího normativního měřítko každého právního řádu, a proto otázka, zda jsou morální zásady, podle kterých by se mohl právní řád orientovat. Které jsou to pak oblasti života, které si z morálních důvodů zaslouží ochranu právního řádu, a které z nich smějí či nesmějí být z morální perspektivy trestněprávně regulovány? A smí pak právní řád takový úkol ochrany vykonat v případě nouze pomocí donucovacích opatření, což znamená, zda je morálně legitimní instituce státního trestu vězení. Tyto otázky je možno shrnout do tematiky pojmu a podstaty práva, a sice zda se dá právo smysluplně definovat bez ohledu na morálku, tedy bez ohledu na nadpozitivní právní zásady.¹⁰²⁴

Srovnává-li se právo a morálka, lze najít podobná obsahová normování, podobnou terminologii a podobný závazek ohledně dodržování norem. Tyto podobnosti jsou však předmětem sociologie a teorie morálky a teorie práva. Vztah práva a morálky sice také není bezprostředním předmětem etiky práva, ale protože existují mezi právem a morálkou úzká propojení, rozlišuje se v právní etice šest možných typů vztahu mezi právem a morálkou.¹⁰²⁵ Geneticko-kauzální, pragmatický, intenčně-inkorporující, ospravedlňující, normativní a intenčně-generující:

¹⁰²⁴ O. Höffe, *Moral und Recht: philosophische Perspektive*. In: A. Auer, A. Gläßer, J. Gründel (Hrsg.), O. Höffe, P. Huizing, A. Kaufmann, D. Mieth, G. Teichtweier, *Recht und Sittlichkeit*, Universitätsverlag Freiburg i. Ue., 1982, s. 19-20.

¹⁰²⁵ D. von der Pfordten, *Rechtsethik*, s. 78-84.

První typ vztahu vychází z toho, že byly normy morálky a práva původně *nerozděleny*, jako příklad se uvádí desatero přikázání. Mnohé právní normy jsou tak ve své genezi odvoditelné z morálních norem, mnohé normy morálky zase z norem právních či oba typy norem ze společných pranorem. Industrializace a jiné sociální převraty si potom nutně vyžádaly právní úpravy, jejichž obsah nevzešel, nebo jen velmi omezeně, z předprávních norem. Přitom se ale právní regulace nových společenských oblastí bez ohledu na již existující normy morálky ukázala jako obtížná a kontroverzní pro nedostatek vyzkoušených měřítek pro posouzení;

z tohoto vztahu částečně vyrůstá *pragmatický typ* vztahu práva a morálky. Mezi oběma typy norem existuje mnoho forem vzájemného ovlivňování. Účinnost obou druhů norem závisí často alespoň zčásti na těch druhých normách a právní normy se mohou prosadit jen tehdy, když berou obsahově ohled na stávající normy morálky. Při stanovení nové právní normy se mohou rozlišit tři případy: nová právní norma požaduje od občanů chování, které se podobá normě morální. Právo tak jen posiluje už stávající požadavky chování. To se týká například běžných norem trestního práva. Dalším případem může být, že nová právní norma vyžaduje od občanů chování, které je morálně neutrální, tedy morálně nezakázané ani nepřikázané. Dodržování normy pak v podstatě závisí na síle prosazení normy práva a na přesvědčovací schopnosti nositelů politické odpovědnosti. Třetím případem je nová právní norma, která požaduje od občanů chování, které odporuje normě morálky. Dochází tak k napětím a potížím s implementací. Prosazení takových právních norem se na delší dobu podaří jen tehdy, když se alespoň částečně obnoví paralelnost norem morálky a práva. Vzájemné ovlivňování dodržování norem morálky a práva hraje ještě další pragmatickou roli, a sice proto, že je vzhledem k velkému počtu nových kodifikací vyloučena všeobecná znalost právních norem v obyvatelstvu a že tak mohou pevné předpisy práva navazovat často jen na obecné, paralelní a morálně podepřené vědomí lidí o chování;

intenčně-inkorporující vztah práva a morálky zachycuje to, že pozitivní právo v inkorporujícím smyslu různě odkazuje na normy morálky a že se tyto normy částečně v právu vysvětlují pomocí právních norem. Zůstává však otevřenou či spornou otázkou, zda se tím odkazuje na stávající morálku či na kritickou etiku;

u třech zmíněných typů vztahů práva a morálky se jednalo o faktické vztahy a nyní přijdou na řadu zbylé normativní vztahy. Prvním z nich je *ospravedlňující vztah*, který však nejprve souvisí s otázkou, zda se vůbec může uznat vztah ospravedlnění mezi právem a morálkou. V tomto možném vztahu vzájemného ospravedlnění se právní etika zabývá hlavně variantou odůvodnění práva prostřednictvím morálky. Morálkou se rozumí stávající normy, tedy výroky a způsoby chování lidí v určité společnosti, které obsahují pozitivní hodnocení a normativně

působí na druhé lidi. Tyto normy se skládají z faktického, hodnotícího a normativního prvku. Faktický prvek může málo přispět k ospravedlnění norem, protože není patrné, jak by měly pouhé skutečnosti ospravedlňovat normy. Docházelo by tím k naturalistickému chybnému závěru, to znamená, že z toho, co je, se činí závěr pro to, co má být. K ospravedlnění – na stejném stupni abstrakce - právních norem skrze normy morálky tak zbývá hodnotící a normativní prvek norem morálky. Muselo by být možné provést univerzalizaci, a sice třeba podle tohoto pravidla: jestliže je přikázáno chování jedné osoby prostřednictvím normy nějakého typu (morálky), musí být přikázáno prostřednictvím všech norem (morálky a práva). I kdyby se in abstracto uznalo oprávnění takového principu univerzalizace, zůstává alespoň pro normy individuální a sociální morálky problém rozdílného původce norem. Proč by mělo stanovení normy jedním autorem zavazovat druhého původce k tomu, aby tuto normu ustanovil? Etablování partikulárních norem morálky jedinců či v jednotlivých subspolečenstvích by pak nutilo politické společenství k právnímu ustanovení. Zde se ale jedná o normativní závazek, který potřebuje v jednotlivém případě dodatečné ospravedlnění. Rozdílnost původců stávajících norem tedy vylučuje bez dalšího ospravedlnění univerzalizaci norem jednoho původce. Někoho by ale mohlo napadnout, zda by nemohla alespoň existence určitých norem politické morálky ospravedlnit vynesení obsahově podobných právních norem. Pak by to ale podkopávalo rozlišování norem politické morálky a právních norem a nebylo by už možné vymezit samostatnou oblast důležitých a převážně striktně příkazujících norem. Kromě toho nepředstavuje existence nebo neexistence určitých norem morálky ospravedlnění k tomu, aby se vydávaly obsahově paralelní právní normy, protože vládnoucí morálka nemůže postrádat etické ospravedlnění. Jestliže se například rozšiřuje společnost ostrých loktů, nedovoluje to ještě, aby se odstraňovala právní ochrana sociálně slabých. Naopak zase zrušení trestněprávní úpravy neospravedlňuje úkol odpovídajícího morálního zákazu nebo jeho nerespektování. Důvodem pro nemožnost vzájemného ospravedlňování práva a morálky je, že oba řády norem nemohou rozvinout samostatné normativní ospravedlnění druhého řádu norem, protože samy potřebují etické, resp. právněetické ospravedlnění;

normativní vztah vyjadřuje, že se mohou právo a morálka vzájemně normativně zavazovat k dodržování svých norem. Při inkorporaci norem morálky do práva se sice velmi často také dostavuje efekt dodržování těchto norem morálky, ale pomocí tohoto inkorporujícího odkazu práva na normy morálky se normativně nepřikazuje dodržování norem morálky. Je fundamentálním rozdílem, zda se jedná, které odporuje (dobrým) mravům, odepírá právní prosazení, nebo zda právo zakazuje (dobrým) mravům odporující jednání, tedy že takřka

propůjčuje normám morálky svou silnou ruku k prosazení. Opačným případem by bylo, kdyby se ve společnostech, v nichž platí vcelku spravedlivé právní normy, vytvářela norma morálky, podle níž je třeba plnit právní požadavky. Zájmem etiky práva je, zda se může nahlížet právo jako oprávněné k tomu, aby požadovalo dodržování stávajících norem morálky;

intencně-generující vztah se týká toho, že právo a morálka jako dalekosáhlá forma zásahu do druhé oblasti norem mohou také podporovat či brzdit vznik, resp. zachování norem druhé oblasti. Etika práva se v těchto symetrických vztazích zajímá o možnost ovlivňovat pomocí právních norem normy morálky. Je tedy sporné, zda má, resp. může mít právo sílu utvářet mravy. Právo sice nemůže asi samo zavést, udržet nebo dokonce zvrátit epochální změnu hodnot, ale může ji zbrzdit nebo urychlit. Otázka faktického vlivu práva na morálku a morálky na právo je předmětem sociologie práva, úkolem etiky práva je pak položit otázku normativní přípustnosti takové vlivu.

Otázkou tedy je, zda *smí právo ovlivňovat morálku*, zda je oprávněné, aby se pomocí práva, u něhož se předpokládá principiální právněetická ospravedlnitelnost, normovalo dodržování neprávních norem morálky nebo aby se takto dokonce normy morálky samy podporovaly, resp. vytvářely či se jim naopak zabraňovalo, resp. se nechaly zmizet. Přitom se vychází z toho, že stávající morálka nemůže poskytnout normativní ospravedlnění práva. Kromě toho by v souvislosti s položenou otázkou vznikla struktura sebeospravedlnění. Stávající morálka by tak skrze právo ospravedlňovala své vlastní dodržování, zachování nebo svůj vznik, což by bylo normativně cirkulární, a tedy nepřesvědčivé. Proto zůstává jen etika jako základ ospravedlnění ovlivňování morálky právem a v nadpisu kapitoly položená otázka je ryze právněetická.¹⁰²⁶

Ta souvisí s eticky oprávněným použitím prostředku – zde práva – k dosažení zamýšleného účelu – tedy morálky. Ovlivňování morálky právem je pak legitimní jen tehdy, když je právo jako prostředek k tomuto ovlivnění eticky legitimní. Základním předpokladem – nyní ze strany morálky - pro etickou legitimitu účelu, o který se usiluje, je, že morálka ob stojí při etické kritice. Proto se nemůže jednoduše stávající morálka nahlížet hned jako principiálně přípustný účel, o který se usiluje. Opět tedy platí, že je ovlivňování morálky právem legitimní jen tehdy, když je morálka, která se má ovlivňovat, sama eticky legitimní. Etické ospravedlnění přitom předpokládá, že se podporovaná morálka může skutečně všeobecně praktikovat i smí eticky obecně praktikovat, protože právo stanovuje kolektivní

¹⁰²⁶ *Ibid.*, s. 84-85.

obsahové měřítko chování. Kromě toho je pro etickou legitimitu ovlivňování morálky právem nutným předpokladem, že by byla každá pluralizace morálky škodlivá nebo eticky nelegitimní a že se právě požaduje kolektivní dodržování stávající morálky podle jejích obsahů. Právo tak smí morálku ovlivňovat jen tehdy, když je náležité etablování či dodržování kolektivní obsahové praxe. Právo však je vhodné k podpoře morálky jen zřídka, protože k projevu pevného vnitřního přesvědčení jsou nutné zejména argumenty a odůvodňování, a ne normy chování a donucení. Právně závazné chování a přinucení politickým společenstvím lze ospravedlnit jen tehdy, když se nezamýšlí pouze ovlivňování všeobecných morálních postojů a způsobů chování, ale řízení konkrétních chování, která poškozují druhé lidi. Právní vědomí, jinými slovy vytváření morálky zaměřené výlučně na dodržování práva, je třeba považovat za speciální dílčí oblast všeobecné morálky, která se vztahuje jen na dodržování stávajících právních norem. Jestliže se pak takto nevyvolává pouze slepá poslušnost vůči právu, ale podporuje kritické dodržování práva, jeví se takové dodatkové působení (*Annexeinwirkung*) k přímému právnímu závazku chování jako přípustné, přičemž právněetické ospravedlnění tohoto dodatkového působení práva na právní vědomí občanů přirozeně jako takové stojí a padá s právněetickým ospravedlněním právního závazku chování.¹⁰²⁷

Dalším zájmem je *vztah právně-interního hodnocení a právněetických požadavků*. Východiskem těchto úvah je, že každý normativní výrok člověka, ať už se jedná o přání, prosbu, příkaz, rozkaz nebo právní normu, obsahuje hodnocení ve smyslu hodnotícího stanoviska původce výroku k normovanému jednání a předpokládá, že se výrok konal autonomně a ne pod nátlakem. Jestliže tedy politické společenství stanovilo autonomně právo, vyslovuje tím značný počet interních právních hodnocení, která lze označit jako právní hodnocení či klasifikace (*Rechtswertungen*). Vydává-li se právní příkaz, hodnotí se tím stav, který se má změnit, jako ten, který potřebuje zlepšení, a tím negativně. Jednání, které se změní, a stav, o který se usiluje, se hodnotí naopak pozitivně. Vyslovuje-li se právní zákaz, hodnotí se tím uchráněný stav jako hodný zachování, a proto pozitivně, zakázané jednání a stav, kterému se má zabránit, se hodnotí negativně. Mluví se tak ale o hodnoceních jako jazykových formách vyjádření, nikoli o hodnotách. Konstatování, že obsahují normativní jazyková vyjádření hodnocení, je lingvistické, resp. metaetické. Vztahuje se jen na hodnocení, tedy na subjektivní vyjádření postojů, stanovisek a rozhodnutí, nikoli na hodnoty, tedy ne na objektivní hodnoty. Tím není rozhodnuto, zda jsou hodnocení jako subjektivní vyjádření postojů ospravedlněná nebo neospravedlněná, zda jsou objektivizovatelná či

¹⁰²⁷ *Ibid.*, s. 86-92.

neobjektivizovatelná a jakým způsobem se mohou zpřístupnit racionálnímu odůvodnění. Uznání právních hodnocení tím neimplikuje uznání objektivních právních hodnot. Současně platí, že implikují-li autonomní normy práva hodnocení, mohou tato hodnocení být nesprávná nebo správná, mohou mít právně-externí či právně-interní původ a mohou navzájem být nebo nebýt v konzistentním nebo dokonce koherentním uspořádání. Proto vyvstávají z ústavních norem a z ostatních právních norem pravidla hodnocení pro používání práva. Právně-interní hodnocení práva jsou tak jako pomoc k rozhodování a měřítko rozhodování k dispozici právnímu řádu na různých úrovních, a sice v rozdílně projevené míře: pro interpretaci ústavy nenabízejí kvůli nedostatku nadřazeného řádu norem podklad, pro jednoduché zákony vzhledem k autonomii parlamentu omezený podklad, pro nařízení a různá ustanovení silnější podklad a pro správní akty a soudní rozsudky silný podklad. To vede k tomu, že právně-externí hodnocení (morální, etická) různě silně pronikají do práva, a to přesně proporcionálně opačně než výskyt a jednoznačnost interních právních pravidel a hodnocení. To znamená v rámci právní politiky, resp. ustanovování práva silněji než při používání práva, přičemž při vytváření ústavy je třeba akceptovat silnější použití externích hodnocení než u ostatního zákonodárství, které se orientuje podle ústavy.¹⁰²⁸

Protože vztah práva a morálky souvisí s víceznačností obou pojmů, připomíná *Otfried Höffe* alespoň dva různé významy pojmu právo a rozlišuje tři významy pojmu morálka.¹⁰²⁹ právo v objektivním smyslu (law) jako souhrn kvalifikovaných norem v podobě psaných či nepsaných zákonů, které formálně regulují soužití lidí, jejichž respektování se zkoumá veřejnými orgány a v případě nouze také vymáhá, a právo v subjektivním smyslu (right), které označuje prostřednictvím objektivního práva uznaný nárok osoby něco konat, požadovat nebo vlastnit. Oba pojmy spolu souvisejí, u problematiky vztahu práva a morálky jde hlavně o objektivní právo.

Výraz morálka v prvním smyslu, jinak také *konvenční* či *pozitivní morálka*, obyčej či mravy, a tak v adjektivním smyslu *podle mravů*, je popisný pojem, souhrn skutečně existujících závazností (pravidel jednání, hodnotových měřítek, sociálních struktur) v malé nebo velké skupině lidí ve vztahu k bližním, přírodě a k sobě samému. Tyto závaznosti nevděčí za svou platnost a respektování veřejné moci.

Morálka v druhém, normativním smyslu, označena jako *mravnost* (Sittlichkeit) a s adjektivem *mravní/ý*, je souhrnem všech zásad lidské praxe, které vyjadřují nárok na praxi,

¹⁰²⁸ *Ibid.*, s. 92-96.

¹⁰²⁹ O. Höffe, *Moral und Recht: philosophische Perspektive*. In: A. Auer, A. Gläßer, J. Gründel (Hrsg.), O. Höffe, P. Huizing, A. Kaufmann, D. Mieth, G. Teichtweier, *Recht und Sittlichkeit*, s. 20-22.

aby byla neomezeně a zcela dobrá. Vzhledem ke vztahu morálky a práva s tím souvisí otázka, zda existují také pro oblast práva principy a kritéria, které jsou neomezeně a zcela dobré. Tato mravnost (*Sittlichkeit*) vztažená na institucionální, a to především právně-státní praxi, je nazvána jako *objektivní* či *politická spravedlnost*.

Konečně ve třetím smyslu se morálkou rozumí souhrn všech zásad, které si zasluhují kvalitu naprostého dobra, přičemž se ale nevztahují na celkovou oblast lidské praxe, nýbrž jen na oblast osobní praxe rozlišenou právem a vůbec institucionálním a veřejným jednáním. Zde se hovoří o *moralitě* (*Moralität*) a používá se adjektivum *morální*. Moralita je tedy mravnost vztažená na osobní praxi. Z této perspektivy lze uvažovat o tom, jaký je vztah osobní morálky k právu.

Na základě těchto rozlišení se pak jedná o vztah konvenční morálky a práva, mravnosti a práva a o vztah morality a práva.

3.2.4.1 Vztah konvenční morálka - právo

Vycházíme-li v souladu s pozitivním právem z pojmového oddělení konvenční morálky a pozitivního práva, pochází-li pozitivní právo z podstatné části z formálních aktů státní moci (ústavní právo a legislativa), děje-li se jeho výklad a prosazování rovněž prostřednictvím státní moci, totiž prostřednictvím vykonávání soudní pravomoci a výkonné moci, která používá při prosazování pohrůžky, v případě nouze i uložení trestu, který se bezprostředně týká prostoru jednání (trest na svobodě) nebo vlastnictví (peněžní trest) a který je autorizovanými instancemi stanoven (legislativa) a vynesen (jurisdikce), znamená oproti tomu konvenční morálka dějinně vyrostlý normativní životní svět, jenž vděčí za svůj vznik a své prosazení sociálnímu, nikoli státnímu uznání. Přestoupení jejich příkazů a zákazů má sice za následek také sankce, ty ale například spočívají v kritice (výtky, pokárání), v odmítnutí sociálních vztahů a sociálním opovržení.¹⁰³⁰

Morálka a právo tedy regulují prostřednictvím zákonů a norem každodenní praxi lidí. Právo jako suma zákonů normuje právně jednání lidí, zatímco morálka a mravy představují a požadují společensky závazné jednání, které je formulováno v normách. Právo, které se vyjadřuje v zákonech, hovoří se v této souvislosti o pozitivním právu, pochází od zákonodárné moci – legislativy a prostřednictvím státních institucí se prosazuje – exekutiva a vykládá – judikativa. Zákony udávají způsob chování pro jasně popsané jednotlivé případy a poskytují jedinci jen malý prostor k jednání. Zákon se používá na rozdílné životní situace, a

¹⁰³⁰ *Ibid.*, s. 22-23.

proto je relativně abstraktní a všeobecný. Zákony jsou produktem konkrétního plánování a mohou se tak měnit, jestliže už není zajištěna jejich účinnost. Na rozdíl od mravně-morálních norem zákony vydávají, vyhlášují a uvádějí v platnost státní instituce.¹⁰³¹

Právo jako pozitivně vyjádřená sociální skutečnost vděčí za své jedinečné postavení zejména tomu, že na rozdíl od – podle genealogie norem - starší formy řádu mravů disponuje vlastním, jasně definovatelným nástrojem nositelů zodpovědnosti, kteří stanovují, spravují a prosazují normy. Dále tomu, že opět na rozdíl od normativní formy řádu morálky, k němu konstitutivně patří kompetence své normy prosazovat také prostřednictvím odpovídajících nástrojů sankce. Obojí ale znamená pro právo jeho hranice: existují skutečnosti, které se sice v právu předpokládají, jako například svědomí, smýšlení, ctnosti, vědomí zodpovědnosti, cit pro spravedlnost, které se ale jako takové nemohou takto ustanovit a přinutit, a zůstávají tak na straně morálky. Právo tak vychází z toho, že může takové morální postoje očekávat zpravidla jen podmíněně, jinak by neměla s ním pevně spojená pohružka přinucení k prosazení jeho norem žádný smysl. Proto se někdy hovoří o instituci práva, že je z morálněpsychologického aspektu také řádem nedůvěry, jehož je potřeba všude tam, kde už nestačí bezprostřední důvěra, aby se zajistil spravedlivý a pokojný společný život lidí.¹⁰³²

Právo a morálka se – jak již bylo naznačeno - odlišují ohledně svých sankcí. Dodržování určitých zákonů se vynucuje prostřednictvím sankcí fyzického druhu, tedy zásahy do života, do svobody pohybu a jednání nebo do soukromého vlastnictví. Sankce na morální rovině jsou subtilnější. Morálně chybné společenské chování se postihuje chválou či kritikou, souhlasem nebo nesouhlasem, respektem či opovržením. Taková společenská prisouzení nemají zpravidla právní následky a mohou dokonce právu odporovat. Někdy je dokonce mravné tomuto právu odporovat i za cenu vlastního zdraví, úspěchu, postupu, života,¹⁰³³ jak to dokládají zkušenosti totalitních systémů, ve kterých jsou nepohodlné osoby odstraňovány ve jménu zákona, a pachatelé po skončení těchto zločinných systémů jsou často souzeni podle tehdejších zákonů a s obhajobou, že se tak dělo v souladu se zákonem. Přestává být však zločin podle zákona zločinem?!

Uvádí se, že normy morálky nejsou spojeny s přinucením v užším slova smyslu, naopak právo obsahuje nutně donucení. Toto pojetí morálky bez přinucení odpovídá jako deskriptivně-empirická výpověď západním průmyslovým státům, nejsou tedy instituce, které

¹⁰³¹ P. Kaufmann, *Öffentliche Moral. Zum Verhältnis von Recht und Sittlichkeit*. In: G. W. Hunold/T. Laubach/A. Greis (Hrsg.), *Theologische Ethik. Ein Werkbuch*, s. 216, 208, 211-212.

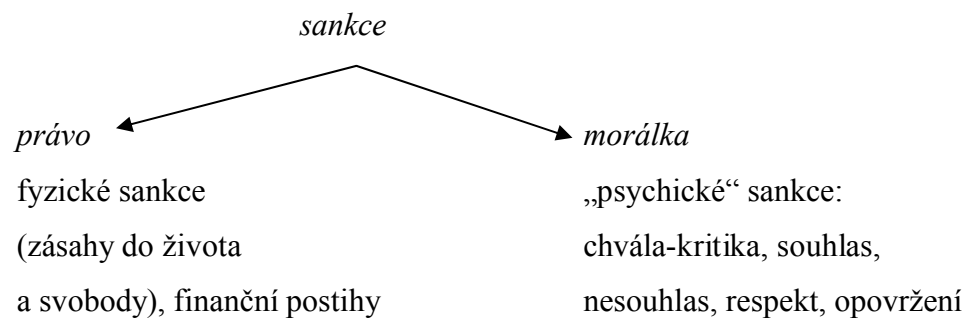
¹⁰³² *Lexikon der christlichen Ethik, Band 2, L-Z*, s. 1468-1469.

¹⁰³³ P. Kaufmann, *Öffentliche Moral. Zum Verhältnis von Recht und Sittlichkeit*. In: G. W. Hunold/T. Laubach/A. Greis (Hrsg.), *Theologische Ethik. Ein Werkbuch*, s. 212.

by obecně zjednávaly morální normy a jejich působení z přinucení. Fyzické násilí a masivní pohružky k prosazení morálních norem se stigmatizují. Ovšem morálka bez přinucení přesto nepředstavuje precizně rozlišující kritérium vymezení norem morálky od norem práva, protože existují situace, v nichž se normy morálky prosazují pomocí přinucení, jak to dosvědčuje morální právo na nutnou obranu, resp. na pomoc v nouzi, které se může vykonat s přinucením. Nárokují-li si moderní právní řády pro sebe z dobrých důvodů monopol násilí, vede k tomu, že se normy morálky, které dovolují použít násilí, prakticky vyprazdňují nebo potlačují. Při tomto vytlačení norem morálky, které je možno prosazovat násilím, se ale jedná o dohodnutý vývoj. Pojmové rozlišení morálky a práva, které překračuje empirické pravděpodobnostní výpovědi, se ale nemůže na tomto základě etablovat.¹⁰³⁴

Morálka se ve svých normách a sankcích orientuje na ideu dobra, právo se podrobuje ve svém zákoně a sankcích jen výřezu této ideje, a sice politické spravedlnosti, obecnému blahu – bonum comune.¹⁰³⁵

Graficky je možno analogii práva a morálky v otázce rozdílných sankcí nakonec naznačit takto:

Toto pojmově předběžné rozlišení není ale pouhou disociací. Na vzájemný vztah ukazuje fenomén zvykového práva, které – ačkoli má charakter práva, a sice pozitivního práva - částečně pochází z konvenční morálky, i skutečnost, že se pojmy konvenční morálky objevují přímo v právních textech, jako například „bona fides“ (věrnost a víra), „dolus malus“ (lživost), „boni mores“ (dobré mravy) z římského práva. Chápe-li pak právní pozitivizmus právní normy a právní řád výlučně jako empirickou danost, měl by vzít v potaz skutečnost, že byly do pozitivního práva už od římského práva přijaty pojmy konvenční morálky za tím účelem, aby umožnily zabývat se zavrženíhodnými aspekty jednotlivého případu, a v anglosaském právním okruhu zohlednit institut equity-práva, tedy obyčejového práva či

¹⁰³⁴ D. von der Pfordten, *Rechtsethik*, s. 75-76.

¹⁰³⁵ P. Kaufmann, *Öffentliche Moral. Zum Verhältnis von Recht und Sittlichkeit*. In: G. W. Hunold/T. Laubach/A. Greis (Hrsg.), *Theologische Ethik. Ein Werkbuch*, s. 212.

práva slušnosti, založeného na myšlence, že slušnost a spravedlnost jsou důležitější než obecné právo.¹⁰³⁶

3.2.4.2 Vztah mravnost - právo

U vymezení problematiky mravnost a právo jde o mravní pojem práva a představení teze, že pro institucionální i osobní mravnost platí normativní idea toho, co je bezpodmínečně dobré. Kritérium naprostého dobra je určeno pro ústavu, zákonodárství a jednání státní správy. Politická spravedlnost je mravnost vzhledem k právním poměrům. Bližší určení politické spravedlnosti se děje skrze zprostředkování obecného pojmu mravnosti, naprostého dobra a jeho kritéria univerzalizace spolu se zvláštním předmětem práva. Výsledkem takového zprostředkování je princip vzájemného omezení a zaručení svobody jako mravního měřítka lidského soužití. Mravní pojem práva souvisí s požadavkem řešit konflikty a nebezpečí konfliktů podle měřítka naprostého dobra. Mravní pojem práva má dále normativně-kritický význam. Vysvětluje smysl a účel právního řádu vzhledem ke *conditio humana* a je sám nejvyšším principem a kritériem mravně správného práva. Tlačí na konkrétní rozvinutí v lidských právech, na jejich pozitivizaci ve formě základních práv a požaduje prosazování stejné svobody pro všechny, a to v případě nouze i prostřednictvím násilí. Konkrétní právní řád se z takového nejvyššího normativního vůdčího principu nemůže odvodit, potřebuje k tomu další normativní a empirické úvahy.¹⁰³⁷ Tato teze bude dále blíže představena a konkretizována.

Jednáním, praxí se rozumí chování člověka, které se - na rozdíl od fyziologických procesů, reflexů a konání či nekonání z vnějšího donucení - děje vědomě-záměrně a které se tak může člověku přičítat, může za něj tedy nést zodpovědnost a skládat z něj účty. To ale znamená být schopen uvést důvody pro takové jednání. Jedná se o důvody, prostřednictvím nichž se konání či nekonání jeví jako vydařené, tedy jako dobré a správné, nebo nepodařené, tedy špatné, nesprávné nebo zlé. Jako vědomě-záměrné konání či nekonání je lidské jednání postaveno od začátku do praktické dimenze toho, co je dobré a špatné, toho, co je správné a co nesprávné. Otázka toho, co je správné a dobré, vydařené nebo co je selhání, se může posuzovat podle různých aspektů:¹⁰³⁸ za prvé se může vztáhnout na věcnou přiměřenost jednání vzhledem k libovolným, ale nyní předpokládaným záměrům. V těchto případech technické, taktické nebo

¹⁰³⁶ O. Höffe, *Moral und Recht: philosophische Perspektive*. In: A. Auer, A. Gläßer, J. Gründel (Hrsg.), O. Höffe, P. Huizing, A. Kaufmann, D. Mieth, G. Teichtweier, *Recht und Sittlichkeit*, s. 23.

¹⁰³⁷ A. Auer, *Das Spannungsfeld zwischen Recht und Sittlichkeit in der Theologischen Ethik*. In: A. Auer, A. Gläßer, J. Gründel (Hrsg.), O. Höffe, P. Huizing, A. Kaufmann, D. Mieth, G. Teichtweier, *Recht und Sittlichkeit*, s. 140-143.

¹⁰³⁸ *Ibid.*, s. 24.

strategické správnosti jde o vymezené či podmíněné závaznosti. Jednání se považuje za správné nebo dobré, protože odpovídá nyní přijatým záměrům. Za druhé je možno otázku toho, co je správné a co je dobré, směřovat na dimenzi samotných záměrů, a sice nejprve na přiměřenost konkrétních záměrů vzhledem k záměru druhého řádu, buď tedy vůči přirozenému zájmu každého člověka o vlastní blaho (pragmatická správnost), nebo na přiměřenost vzhledem k platné morálce (sociální správnost), resp. vůči platným právním předpisům (právní správnost). I zde se však jedná o vymezené a podmíněné závaznosti, protože se konání či nekonání nepovažuje za správné jako takové, ale pouze za předpokladu něčeho jiného. Od těchto závazností se, za třetí, liší mravní závaznost skrze odstranění aspektu toho, co je vymezené a podmíněné. Mravnost je totiž neomezená a bezpodmínečná závaznost lidského jednání. Je tím, co není v žádném případě relativní, ale zcela nebo absolutně dobré, co je jako takové a prostřednictvím sebe sama dobré, nikoli teprve s ohledem na něco jiného. Pomocí tohoto pojmu se otázka toho, co je správné a dobré, vztahuje na lidské jednání jako celek, především ale na typ záměru, který je v základu.

Bylo by svévolné a nesmyslné, aby se otázka toho, co je správné a dobré, ohraničovala příležitostně či zásadně na omezené aspekty, to znamená na dimenzi techniky, na pragmatický rozměr nebo více či méně na zákony a mravy, které jsou nahodile k dispozici. Proto označuje mravnost nevyhnutelný nárok na jednání, za které člověk nese zodpovědnost. Lidská praxe se totiž neomezuje na to, aby byla funkcí pro něco jiného, ale chce a má se zdařit a povést jako celek. V pojmu mravního jednání se implikuje zájem, aby se až do konce domyslely momenty toho, co je správné a dobré, i momenty odůvodnění, které jsou obsaženy v pojmech zodpovědnost, humánní život a smyslem naplněná existence. V tomto smyslu je pojem mravnosti, pojem praktického rozumu, imanentním nárokem lidského jednání jako takového a zároveň společným kořenem práva a morálky.¹⁰³⁹

Určení mravnosti ale neplyne z normativně-etických úvah, nýbrž z metaetických úvah. Otázkou pak je, zda má takové určení také normativně-etické důsledky, tzn. o kterém jednání lze pak říci, že je zcela dobré a potud mravní, nebo zda lze z pojmu naprostého dobra získat nejvyšší měřítko, poslední kritérium či vícero kritérií k mravnímu posouzení lidského jednání. Pojem naprostého dobra stojí v protikladu k pojmu bytí relativního dobra, které závisí na subjektivních (potřeby a zájmy) nebo objektivních (mravy a zákony) danostech. Tyto danosti mohou být různé u různých lidí a mohou se měnit podle společnosti, na rozdíl od toho je to, co je mravní jako takové, nezávislé na všech empirických podmínkách. Potom k mravnosti

¹⁰³⁹ *Ibid.*, s. 24-25.

patří jako nutný znak přísná všeobecnost, jejím kritériem je tedy zevšeobecnitelnost čili univerzalizace praxe.¹⁰⁴⁰

Mravnost tedy požaduje uskutečňování naprostého dobra bez ohledu na zájmy a cíle, právo zase kvůli zajištění lidského soužití odkazuje na rozumové sladění všech zájmů a cílů. Tento rozdíl lze ukázat například na nároku pravdivosti a na menším nároku poctivosti, nebo na neohrazené morální povinnosti pomoci podle nároku naprostého dobra a právními požadavky požadovatelné připravenosti pomoci.¹⁰⁴¹

U lidského jednání lze rozlišovat *subjektivní* a *objektivní (institucionální)* stránku. K subjektivní stránce náleží všechny aspekty, které je možno přičítat jedinci jako jedinci, i když se mnohonásobně společensko-dějinně zprostředkovávají a vztahují na mezilidské oblasti. K subjektivní stránce patří úvahy a rozhodnutí, zájmy, motivy a úmysly, zásady, postoje toho, kdo jedná, jeho charakter, způsob existence a životní strategie. Tyto osobní úvahy a rozhodnutí se vždy vyskytují za určitých dějinně-společenských podmínek, jichž je jednotlivý subjekt zproštěn, pokud jsou nadosobní, transsubjektivní, které však současně nejsou na lidech nezávislé. K těmto podmínkám patří zejména instituce.¹⁰⁴²

Mezi nejdůležitější instituce – či kvaziinstituce – náleží kromě jazyka, manželství a rodiny právě právo a stát. Instituce jsou společenské útvary, dějinně omezené formy vztahu mezi lidmi, které pocházejí ze společného myšlení a jednání lidí a v soužití se mění, eventuálně také zase zanikají, a v nichž se společně uspokojují životní potřeby, úkoly a zájmy, přičemž má toto společné uspokojování závaznou strukturu, která je nastavena na delší dobu. Proto je možno je chápat jako aspekt či základní formu praxe. Prostřednictvím institucí se definuje rámec sociálně přípustného a sociálně příkladného chování jedinců a současně se sankcionuje chování, které se odchyluje. Lidé jsou na tyto instituce odkázáni už kvůli svému přežití, dále kvůli příjemnému, dobrému a správnému životu, a to na základě nedostatečnosti, snížení instinktů a nespecializovaného nadbytku podnětů, své otevřenosti vůči světu a své inteligenci. Oba aspekty lidského jednání, tedy subjektivní a objektivní stránka, na sebe tak vzájemně působí. Jednak se člověk skrze instituce a v nich stává konkrétní bytostí, která je schopna jednat, zároveň však existují instituce nejen sociálně, ale i subjektivně, totiž skrze zvnitřnění,

¹⁰⁴⁰ *Ibid.*, s. 25-26.

¹⁰⁴¹ A. Auer, *Das Spannungsfeld zwischen Recht und Sittlichkeit in der Theologischen Ethik*. In: A. Auer, A. Gläßer, J. Gründel (Hrsg.), O. Höffe, P. Huizing, A. Kaufmann, D. Mieth, G. Teichtweier, *Recht und Sittlichkeit*, s. 150.

¹⁰⁴² O. Höffe, *Moral und Recht: philosophische Perspektive*. In: A. Auer, A. Gläßer, J. Gründel (Hrsg.), O. Höffe, P. Huizing, A. Kaufmann, D. Mieth, G. Teichtweier, *Recht und Sittlichkeit*, s. 26.

protože sociální formy vztahů dostávají stálost, trvání jen tehdy, když vstoupily do osobnostní struktury dotyčných jedinců, když je lidé stále znovu vědomě či nevědomě uznávají.¹⁰⁴³

Normativní idea bezpodmínečného dobra platí pro subjektivní i institucionální stránku lidského jednání, tedy platí pro právo a stát. Vzhledem k dvojímu aspektu lidské praxe – osobnímu a institucionálnímu aspektu – lze pak rozlišit dvě základní formy mravnosti. Tyto dvě formy nestojí na základě vzájemného působení subjektivní a objektivní praxe vedle sebe, a sice se jedná o osobní mravnost jako moralitu a o institucionální, zejména politickou mravnost jako politickou spravedlnost. Přitom nesmí být zaměňována mravnost práva, politická spravedlnost, s legalitou osobního jednání, s oním souladem subjektivní praxe se zásadami mravnosti, protože na rozdíl od morality nedbá toho, zda je soulad jako takový také chtěný, nebo jen nahodilý. Otázka, zda to, co je dáno, je také dobré a správné, platí jak pro osobní praxi, tak pro instituce, zejména pro ustanovení exekutivy, rozsudky a zákony, pro samu ústavu a základ právního řádu politického společenství. Tato otázka na to, co je dobré a správné, dostává také zde, u institucionální praxe, svou úplnou odpověď teprve v dimenzi naprostého dobra, tedy v dimenzi politické spravedlnosti, a není ji tak možné pokládat jen ve spojení s kritérii toho, co je podmíněně dobré, a sice technicky a pragmaticky dobré, tedy politické dějinnosti a politické chytrosti veřejného blaha. Jako i v oblasti osobního jednání neexistují pouze příkazy a zákazy konvenční morálky a jejich dodržování, ale i pojem naprostého dobra, tak nejsou v oblasti veřejného jednání jen příkazy a zákazy pozitivního právního řádu a státu, ale rovněž kritérium naprostého dobra, podle kterého se nakonec musí jednání státní správy a pozitivní zákonodárství a ústava orientovat. Také vůči skutečně platným ustanovením, zákonům a ústavám je možno reklamovat nárok na mravní správnost, na politickou spravedlnost. Odůvodnění *mravní idey práva, politické spravedlnosti*, se tak opírá o všeobecný pojem mravnosti, tedy ne o zvláštní pojem osobní mravnosti. Tyto dvě oblasti, osobní a institucionální (veřejnou) mravnost, je třeba rozlišovat a toto rozlišení má kritický význam, a to v dvojím ohledu: obrací se proti subjektivizaci a privatizaci mravnosti, jak se děje v právním pozitivizmu, i proti moralizování práva a státu.¹⁰⁴⁴

3.2.4.3 Vztah moralita - právo

Tímto nadpisem se rozumí vztah osobní a institucionální mravnosti, kde se ta osobní označuje jako moralita a znamená naprosté dobro s ohledem na lidskou osobu, a institucionální

¹⁰⁴³ *Ibid.*, s. 26-27.

¹⁰⁴⁴ O. Höffe, *Moral und Recht: philosophische Perspektive*. In: A. Auer, A. Gläßer, J. Gründel (Hrsg.), O. Höffe, P. Huizing, A. Kaufmann, D. Mieth, G. Teichtweier, *Recht und Sittlichkeit*, s. 27-29.

mravnost je – jak již bylo uvedeno - mravnost vzhledem k právním poměrům. Vychází se ze skutečnosti, že příkazy a zákazy osobní mravnosti jako takové tím ještě nepatří k politické spravedlnosti, nemohou se stát součástí spravedlivého právního řádu, a zase naopak zrušení určitých trestněprávních ustanovení nekonstituuje mravní, nebo ani právní, dovolenost. Toto pojetí má normativně-kritický význam. Nejprve se nemůže etický prvek určitých jednání stát měřítkem právního ustanovení a výkonu soudní pravomoci. Pohled na rozdíl mezi institucionální mravností a moralitou a na jejich vzájemné působení se projevuje také v otázce odůvodnění práva.¹⁰⁴⁵

Zprvu bude tedy objasněn pojem morality, který se vedle konvenční morálky a všeobecné mravnosti označuje také někdy jako morálka. Následně budou načrtnuty některé aspekty vztahu morality a práva.

Moralita označuje základní kvalitu lidského jednání, která mu přísluší jako takovému, tedy jako svobodnému jednání podle vlastního úsudku. Hledisko získává moralita pomocí základního rozhodnutí směřovat své jednání tak, aby se vyznačovalo naprosto dobrým jednáním a aby se tak nejevilo jako užitečné či přiměřené jen z určitých ohledů zvláštních potřeb, mravních konvencí nebo zákonných předpisů. Tento pojem nabízí kategorii *naprostého moraliter bonum* a znamená ve speciálních jednáních, postojích a regulačních systémech lidské praxe jejich soulad s principy morálky, a to i v protikladu s legalitou jako souladem s platným zákonem. Moralita tak odkazuje na osobní postoj k jednání, které je o sobě, zásadně dobré. Etika se pomocí pojmu moralita ptá na základní principy naprosto dobrého jednání. Moralitu lze tak chápat jako zodpověditelnost jednání jako naprosto lidského jednání a moralita sociálního jednání se označuje jako mravnost.¹⁰⁴⁶

Ježíšův étos Boží vlády a v něm požadovaná nová moralita může v obvyklých právně-mravních normováních ještě rozpoznat to, co je mravně nesprávné, nebo mravně nedostatečné právo, a bude tlačit na mravně správnější institucionální projevy.¹⁰⁴⁷

Moralita je naprosté dobro se zřetelem na jednající osobu. Jedná se o mravnost osoby, která se týká toho, co se může osobě vůbec přičítat, zač může být zodpovědná. Proto nemůže být objektivně pozorovatelné jednání ani jeho pouhý důsledek přímým měřítkem morality. Subjektivní mravnost nelze stanovit podle jednání jako takového, ale teprve podle

¹⁰⁴⁵ A. Auer, *Das Spannungsfeld zwischen Recht und Sittlichkeit in der Theologischen Ethik*. In: A. Auer, A. Gläßer, J. Gründel (Hrsg.), O. Höffe, P. Huizing, A. Kaufmann, D. Mieth, G. Teichtweier, *Recht und Sittlichkeit*, s. 152-153.

¹⁰⁴⁶ *Lexikon der christlichen Ethik, Band 2, L-Z*, s. 1210-1211, 1610-1611.

¹⁰⁴⁷ A. Auer, *Das Spannungsfeld zwischen Recht und Sittlichkeit in der Theologischen Ethik*. In: A. Auer, A. Gläßer, J. Gründel (Hrsg.), O. Höffe, P. Huizing, A. Kaufmann, D. Mieth, G. Teichtweier, *Recht und Sittlichkeit*, s. 153-154.

subjektivního důvodu jednání, tedy podle vůle. Vůle však neznámá nečinnou niternost, pouhé smýšlení, které by se neprojevovalo v osobním, společenském a politickém světě, ani nějaký onen svět vzhledem ke skutečnosti našeho jednání a života, ale subjektivní důvod, který nakonec určuje skutečnost, i kdyby měla manifestace vůle, totiž jednání, kvůli fyzickým, psychickým, intelektuálním, hospodářským a jiným nedostatkům zaostávat za tím, co se vážně a pomocí všech dostupných sil sleduje.¹⁰⁴⁸

S tím souvisí otázka, co lze považovat za dobré chtění osoby. Na základě obecného kritéria mravnosti, totiž zevšeobecnitelnosti, se může říci, že subjektivní mravnost spočívá v zevšeobecnitelnosti určení vůle, v zevšeobecnitelnosti zásad, které sám subjekt stanovil pro své jednání. Morální je pak osoba, která jedná podle určení vůle, která lze v striktním smyslu zevšeobecnit. Tím, že k tomu, co je morálně dobré, patří dobré chtění, nespočívá moralita jednání už jen v jeho souladu s mravními příkazy a zákazy, s mravní povinností. Moralita existuje tam, kde je sama mravní povinnost chtěna, kde představuje tato povinnost zároveň určující důvod jednání.¹⁰⁴⁹

Pro subjekty – potřebné svobodné bytosti – neexistují jen dvě skupiny závazností, tedy právní a morální, ale i dva druhy vztahu, který osoba zaujímá k jedné a téže závaznosti, totiž k morální závaznosti, a sice *legalita a moralita*. Pouze moralita z nich obou představuje skutečně mravní vztah. Nespočívá-li ale moralita v pouhém souladu s tím, co je morálně přikázáno a zakázáno, není to, co je morální, již umístěno na rovině pozorovatelného chování. Na rozdíl od legality nemůže být moralita jednání stanovena podle samotného jednání, ale jen podle jeho určujícího důvodu, podle dobrého chtění. Proto by všechny teorie o morálce, které by definovaly morálku pouze podle obsahu praxe, tedy v pojmech povinnosti, normy, hodnoty nebo podle předpisů postupu pro řešení konfliktů, představovaly nejen nedostatečnou morální filozofii, pokud by znaly jen mravní závaznost vůči ostatním, ale ne vůči subjektu samému, ale vůbec by přísně vzato nezahrnovaly *morální* filozofii, filozofii morality.¹⁰⁵⁰

Filozoficky se analogie práva a mravnosti zakládá ve vztahu legality a morality, čímž se říká, že není identické správně a dobře jednat, ale že se navzájem podmiňují. Někdo může totiž ve zlém smýšlení konat to, co je normativně správné, a naopak někdo zase z nejlepšího svědomí to, co je normativně špatné. Co je dobré a co je správné, je teď různým způsobem objektem práva a mravnosti. Měřítkem toho, co je mravní, je nakonec dobro, ale otázka na to, co je dobré, se nemůže rozhodnout nezávisle na tom, co je správné. Měřítkem toho, co je

¹⁰⁴⁸ O. Höffe, *Moral und Recht: philosophische Perspektive*. In: A. Auer, A. Gläßer, J. Gründel (Hrsg.), O. Höffe, P. Huizing, A. Kaufmann, D. Mieth, G. Teichtweier, *Recht und Sittlichkeit*, s. 37.

¹⁰⁴⁹ *Ibid.*, s. 37-38.

¹⁰⁵⁰ *Ibid.*, s. 38-39.

právní, je nakonec to, co je správné, ale otázka toho, co je správné, se nemůže rozhodnout bez reflexe morálních principů.¹⁰⁵¹

Opět se u vztahu morality a legality nejedná o oblasti praxe, které se navzájem vylučují, na rozdíl od pozitivistické teze o oddělení práva a morálky. Morální jednání totiž není v konkurenci k legálnímu jednání, naopak znamená jeho prohloubení, protože morální jednání jako jednání z povinnosti je nejprve jednání *podle* povinnosti, které má *pak* tuto povinnost za určující důvod. Moralita není rivalem legality, naopak jejím stupňováním a předčením vyšší nabídkou. Pouze tomuto předčení vyšší nabídkou náleží kvalita toho, co je mravní, kvalita naprostého dobra osobní praxe. Moralita také nespočívá v niternosti dobrého svědomí bez kritérií a měřítek, ale v jednání podle zásad vůle, které jsou schopny zevšeobecnění. Moralita není mravnost vzdálená skutečnosti, může se prostřednictvím opakovaného cvičení odpovídajícího chtění stát pevnou součástí osoby, mravním postojem, tedy mravní ctností, která znamená charakteristické umění, totiž připravenost a postoj emocionálních schopností a sil osoby k mravnímu vedení života, které se staly trvalou dispozicí.¹⁰⁵²

Analogie právní legality a mravní normativity jsou sice problematické, ale jestliže se na jedné straně rozlišují perspektivy nutnosti a vynutitelnosti a na straně druhé svobody a zodpovědnosti, lze konstatovat obdoby v normativním myšlení.¹⁰⁵³ Normativně nutná souvislost existuje, když má právní etika na právo normativně zavazující právněetické požadavky.¹⁰⁵⁴

3.2.5 Kritika právního pozitivizmu

Hledání možných kritérií legitimace práva probíhá klasicky právněfilozoficky ve dvou směrech: právní pozitivizmus a myšlenka přirozeného práva.

Právní pozitivizmus představuje pokus, jak koncipovat právo bez vnějších vlivů, tedy také bez prvků mravnosti, odmítá tak použití materiálních norem předpozitivního druhu a spravedlnost se vyjadřuje v pozitivním právu, které ustanovila autorita. Předmětem právní vědy je z tohoto pohledu pouze právo, jak je, a ne jak má být. Tento právní pozitivizmus se orientuje jen na význam, funkci a vynutitelnost práva.¹⁰⁵⁵

¹⁰⁵¹ D. Mieth, *Recht und Sittlichkeit in theologisch-ethischer Sicht*. In: A. Auer, A. Gläßer, J. Gründel (Hrsg.), O. Höffe, P. Huizing, A. Kaufmann, D. Mieth, G. Teichtweier, *Recht und Sittlichkeit*, s. 128.

¹⁰⁵² O. Höffe, *Moral und Recht: philosophische Perspektive*. In: A. Auer, A. Gläßer, J. Gründel (Hrsg.), O. Höffe, P. Huizing, A. Kaufmann, D. Mieth, G. Teichtweier, *Recht und Sittlichkeit*, s. 39.

¹⁰⁵³ D. Mieth, *Recht und Sittlichkeit in theologisch-ethischer Sicht*. In: A. Auer, A. Gläßer, J. Gründel (Hrsg.), O. Höffe, P. Huizing, A. Kaufmann, D. Mieth, G. Teichtweier, *Recht und Sittlichkeit*, s. 129.

¹⁰⁵⁴ D. von der Pfordten, *Rechtsethik*, s. 105.

¹⁰⁵⁵ R. Marx / H. Wulsdorf, *Christliche Sozialethik. Konturen – Prinzipien – Handlungsfelder*, s. 251-252.

Pojem právní pozitivizmus se tak v užším slova smyslu, tedy striktní právní pozitivizmus, charakterizuje často jako úplná absence jakékoliv právněetické kritiky a ospravedlnění pozitivního práva. Podle toho neexistuje mimoprávní etické měřítko, podle něhož by se mohl, resp. měl měřit právní řád jako celek. Umírnění právní pozitivisté zastávají širší pojetí, které sice odděluje pozitivní právo – právo tak jak je – a právněetické ospravedlnění – právo jak by mělo být -, ale nevyklučuje právněetické ospravedlnění práva.¹⁰⁵⁶

Právní systém není ale možno jednoduše chápat jako systém přinucení, ale jako systém normativní, proto se klade právnepozitivistickým přístupům především otázka, v čem se pak odráží normativní charakter práva. Na základě nepřekonatelného oddělení morality a legality se nemůže platnost práva mravně odůvodnit a zajistit. Proto se pozitivisticky odvozuje normativní charakter práva z legální praxe zákonodárných a soudních postupů, legalita tak zároveň zaručuje právní charakter. Tím je ale právní charakter zákona nezávislý ve svém obsahu na spravedlnosti. Možné základní normy se mohou pozitivisticky zjistit jen v postupech, ale problém jejich posledního odůvodnění se nemůže řešit pomocí prepozitivních principů. Zůstává tak otázkou, zda může v této formě takové striktní oddělení práva a mravnosti vydržet a zda je možno uznat takovou základní normu z pouhého přinucení nebo mravního závazku.¹⁰⁵⁷

Problém všech právnepozitivistických teorií spočívá v tom, že unáhleně ukončují otázku spravedlnosti práva, tedy i jeho legitimacy, čímž nejsou už ovšem právní normy obsahově přezkoumané, a spravedlnost a právo jsou tak identické.¹⁰⁵⁸ Nejen zkušenosti se zákonným bezprávním totalitním režimů 20. století dosvědčují, že právo a spravedlnost zůstávají spojeny jen tehdy, když se uplatňují základní lidská práva na svobodu a rovnost. Právo pak ze své podstaty slouží spravedlnosti. Jestliže se ale spravedlnost předem vyloučí, ztrácí se charakter práva. Právním pozitivizmem zastávané bezpodmínečné oddělení práva a mravnosti tak nedává uspokojivou odpověď na otázku, na čem se právo nakonec zakládá a jaké místo přitom přísluší kategorii spravedlnosti.¹⁰⁵⁹

Nejen striktní právní pozitivizmus, který by tvrdil, že smí existovat každý libovolný obsah práva,¹⁰⁶⁰ ale i pozitivní právo je pod nárokem předpozitivní a nadpozitivní normativity, především pod nárokem mravní závaznosti. I když se pozitivní právo definuje jako souhrn

¹⁰⁵⁶ D. von der Pfordten, *Rechtsethik*, s. 103-104.

¹⁰⁵⁷ R. Marx / H. Wulsdorf, *Christliche Sozialethik. Konturen – Prinzipien – Handlungsfelder*, s. 253.

¹⁰⁵⁸ A.-P. Rethmann, *Selbstbestimmung – Fremdbestimmung – Menschenwürde. Auskünfte christlicher Ethik*, s. 19.

¹⁰⁵⁹ R. Marx / H. Wulsdorf, *Christliche Sozialethik. Konturen – Prinzipien – Handlungsfelder*, s. 253-254.

¹⁰⁶⁰ Srov. např. H. Kelsen, *Was ist die Reine Rechtslehre?*, Demokratie und Rechtsstaat, FS Z. Giacometti, Zürich 1953, s. 153.

norem, za nimiž, na rozdíl od konvenční morálky, stojí donucovací moc, neplyne z tohoto pojmového rozlišení práva a konvenční morálky pojmové oddělení práva a politické spravedlnosti. Nevyplývá z toho v žádném případě, že smí veřejná donucovací moc vydávat libovolné normy. Například právo na nezranitelnost, nedotknutelnost těla a života je subjektivním právem, které přísluší člověku jako člověku, a které proto právní řád nesmí odpírat svým občanům. Stejně tak málo jej může prvotně poskytnout, může ho v nejlepším případě zaručit, nebo také nerespektovat, čímž se pak stává bezprávním, nezákonným řádem. V moderních právních státech se výslovně principiálně uznává nárok politické spravedlnosti a tím určitým způsobem dostává tento nárok pozitivně právní, žalovatelný status. Díky uznání mravní orientace pozitivního práva obsahují ústavy těchto států nejen nejvyšší procesní předpisy pro vznik a změnu pozitivních zákonů, ale i, často dokonce primárně, podstatné vůdčí principy jako je ochrana lidských práv jakožto základních práv.¹⁰⁶¹

Právo jako společný referenční bod členů pluralitní společnosti nahrazuje etiku také v důsledku Luhmannova „paradigm lost“, kde se vylučuje intersubjektivní nebo intersystémový morální diskurz, který se obrací na kritéria, jež přesahují pouhé procesy a pouhé vývoje a neuznávají je beze všeho jako normativní. Dovolují je eticky posoudit, když umožňují rozumovosti člověka, aby vůči nim zaujala reflexivně distancované stanovisko. Luhmannova definice morálky s binárním kódem sociální uznání / pohrdání však překrucuje příčinu (odůvodnění) a následek (souhlas / odmítnutí) morálního soudu a argumentuje tak pomocí skryté formy *petitio principii*, tzn. že už svým popisem kódu klade základ pro odmítnutí tohoto způsobu myšlení, protože takové myšlení působí konflikty a nemůže je skutečně odůvodnit. V etice je ale souhlas či nesouhlas s lidským chováním následkem rozumové argumentace a představuje důsledek morálního racionálního úsudku, který sám potřebuje odůvodnění.¹⁰⁶² Právní normy zahrnují práva i povinnosti a oficiálně upravují podle principu rovnosti „vnější“ jednání lidí, kteří patří k politickému společenství, aby bylo ve společnosti možné dalekosáhlé nekonfliktní soužití. Ve formě zákonů garantují každému členovi společenství, co mu náleží, reprezentují závazný řád pro veškeré sociální jednání a předpokládají morální normy jako podmínku své závaznosti, protože svobodně-demokratický právní řád spočívá na morální premise, že jsou svoboda, spravedlnost a rovnost uznány jako bezpodmínečné hodnoty, jejichž uskutečňování je uloženo každému člověku. Jen ten, kdo chápe sebe sama tak, že je pod morálním nárokem, ale porozumí, že musí své jednání kriticky

¹⁰⁶¹ A. Auer, A. Gläßer, J. Gründel (Hrsg.), O. Höffe, P. Huizing, A. Kaufmann, D. Mieth, G. Teichtweier, *Recht und Sittlichkeit*, s. 29-30.

¹⁰⁶² A.-P. Rethmann, *Selbstbestimmung – Fremdbestimmung – Menschenwürde. Auskünfte christlicher Ethik*, s. 20-21.

přezkoumávat a případně omezit s ohledem na bližní, kteří jsou tímto jednáním možná dotčeni. Jsou samozřejmě ti, kdo nezohledňují ostatní, nerespektují jejich svobodu, naopak potlačují svobodu druhých, proto právní řád stanovuje vnější hranice svobody každého tak, jak by je rozumně jednající sám stanovil. Právní normy nejsou přitom zároveň morálními normami, jsou nepřímým výrazem mravnosti, i když nemají přímo nic do činění s morálkou. To vyjadřuje skutečnost, že může někdo právně jednat korektně, a přesto nemorálně, ale trestá se jen porušení práva a ne provinění proti morálním normám.¹⁰⁶³

Lze to dokumentovat i těmito slovy: „*sebeuskutečňování člověka ve spolubytí s druhými je možné jen tehdy, když se mu v jeho dějinné existenci zajistí to, co mu náleží, když se mu poskytne to, co je jeho. Toto suum iustum, toto, co náleží člověku jako osobě ve spolubytí s druhými, je to, co se nazývá subjektivním právem. A tím, že objektivní právo chrání a garantuje subjektivní práva člověka, slouží sebeuskutečňování mravní osobnosti*“.¹⁰⁶⁴

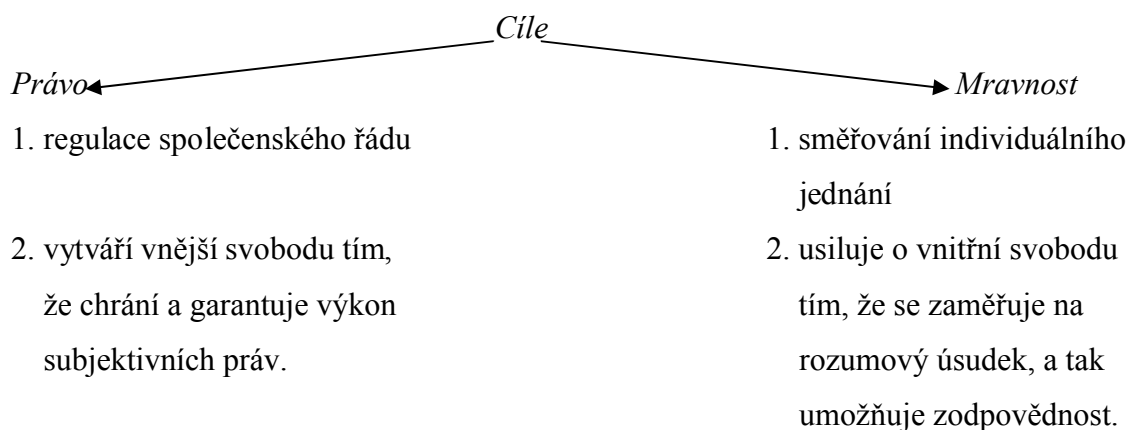
Právo a mravnost se neodlišují podle stupně, ale podle svého specifického druhu. Mravnost předpokládá akt osobní svobody, právo nezávisí na druhu úmyslů, motivů, smýšlení, na základě nichž se dodržuje. Proto se také právo nezakládá na druhu mravního minima nebo minimálního mravního konsensu, ale na nutnosti regulovat racionálně společenský styk. Zakládá se v moderním právním státě na hypotéze společenské smlouvy, mravnost ale na ryzí sebezodpovědnosti – autonomii člověka. Proto také právo nepředpokládá mravnost empiricky. Právo obsahuje logicky, ne empiricky, morální kvalitu, a sice závazek člověka k rozumnému náhledu. Právo a mravnost tak souvisejí logicky a vztahují se na člověka jako na sociální rozumovou bytost. Právo přitom vykládá nutnost sociální a racionální existence, mravnost svobodu sociální a racionální existence, přičemž tato svoboda není svévolí, ale zodpovědností, tedy autonomií, sebezávazkem k tomu, co je specificky lidské na člověku, to znamená k jeho rozumu. Mravnost a právo jsou tak předpoklady uskutečňování lidského bytí.¹⁰⁶⁵

Právo a mravnost jsou tak na sebe zásadně odkázány. Právo vytváří rámec svobody, který jedinec naplňuje při vykonávání svobody rozhodování a jednání. Bez tohoto rámce by nemohla existovat svoboda rozhodnutí a jednání, která konec konců tvoří bezpodmínečný předpoklad zodpovědnosti. Mravní závazek, který se realizuje ve svobodě, není vztažen na nutící autoritu, ale na vlastní rozumové nahlédnutí a osvojení:

¹⁰⁶³ A. Pieper: *Einführung in die Ethik. Fünfte, überarbeitete und aktualisierte Auflage*, s. 136-137.

¹⁰⁶⁴ A. Kaufmann, *Recht und Sittlichkeit. Recht und Staat in Geschichte und Gegenwart*, Heft 282/283, Tübingen 1964, s. 16, in: A. Pieper: *Einführung in die Ethik. Fünfte, überarbeitete und aktualisierte Auflage*, s. 137.

¹⁰⁶⁵ D. Mieth, *Recht und Sittlichkeit in theologisch-ethischer Sicht*. In: A. Auer, A. Gläßer, J. Gründel (Hrsg.), O. Höffe, P. Huizing, A. Kaufmann, D. Mieth, G. Teichtweier, *Recht und Sittlichkeit*, s. 125-126.

Na straně druhé je právo odkázáno na mravnost v otázce své platnosti. Právo přitom chce směřovat mezilidské i individuální jednání, jednání z mravnosti nelze zase redukovat na jednání podle pouhého smýšlení, nekonkuruje jednání podle legality, ale stupňuje ho. Oba momenty tak do sebe zapadají. Mravnost přesahuje legalitu, protože sleduje bezpodmínečný nárok, úplné dobro. Právo tak potřebuje mravnost, zásadní uznání a individuální motivaci jedince, aby stávající zákon uplatňoval jako své vlastní měřítko. Z toho také plyne, že platnost určitých zákonů ještě nic nevyovídá o jejich morálně-mravní platnosti. Platnost práva tak nemůže být založena na vůli zákonodárce, resp. na konsensu společnosti, když i v této souvislosti platí, že bezpráví v nějaké diktatuře zůstává bezprávím, i když jej vyhláší a instaluje jako závazné právo.¹⁰⁶⁶

Právo zůstává vztaženo na mravnost a za tohoto předpokladu má pak smysl debata o základních hodnotách. Strukturální spravedlnost práva má co činit s mravní kvalitou spravedlnosti, která musí jako princip prověřovat každou formu legality a normativity. Spravedlnost je pro legalitu a normativitu konstitutivní i korektivní. Právo se ale nelegitimuje podle ctnosti spravedlnosti, která představuje kvalitu mravní svobody, ale podle spravedlnosti jako logické nutnosti vzájemného zacházení rozumových bytostí.¹⁰⁶⁷

Spravedlnost tak představuje *hlavní kategorii právněetických úvah*. Úzké spojení pojmu právo a spravedlnosti je základem pro sociálněetické myšlení, pro úvahy právní vědy i pro moderní právní stát: „právo má funkci regulace moci, ale ve své formě a ve svém obsahu se inspiruje myšlenkou, kterou nemůže být nic jiného než idea spravedlnosti. Právo má zjednat a zajistit řád soužití, který je podepřen touto mocí, který se orientuje podle idey spravedlnosti a

¹⁰⁶⁶ P. Kaufmann, *Öffentliche Moral. Zum Verhältnis von Recht und Sittlichkeit*. In: G. W. Hunold/T. Laubach/A. Greis (Hrsg.), *Theologische Ethik. Ein Werkbuch*, s. 213-214, 216.

¹⁰⁶⁷ D. Mieth, *Recht und Sittlichkeit in theologisch-ethischer Sicht*. In: A. Auer, A. Gläßer, J. Gründel (Hrsg.), O. Höffe, P. Huizing, A. Kaufmann, D. Mieth, G. Teichtweier, *Recht und Sittlichkeit*, s. 126-127.

který je zároveň utvořen tak účelně, že mohou instituce, které jsou vytvořeny pro uskutečňování práva, fungovat ve službě spravedlnosti“.¹⁰⁶⁸ Je důležité zdůraznit, že spravedlnost nepředstavuje veličinu, kterou by křesťanská sociální etika nabízela právní vědě externě. Naopak reprezentuje veličinu, kterou k legitimaci právních opatření používá sama právní věda. Sociálněetické představy o spravedlnosti tak slouží jako kriticko-konstruktivní doplnění právních úvah, ale nikoli jako jejich teoretický základ. Při snaze dosáhnout větší spravedlnosti jde také v procesech komunikace o to, komunikativně zahrnout různé aktéry do procesu hledání práva, aby se zajistilo co možná nejúplnější obstarání a zhodnocení informací. Dynamika pojmu spravedlnost poukazuje na to, že právní věda nesmí podlehnout pokušení stavět nutně na roveň stávající právo s absolutní či úplnou spravedlností, křesťanská sociální etika na druhé straně nemůže tvrdit, že její navržené opce a způsoby jednání bez dalšího odpovídají tomu, co skutečně znamená spravedlnost. Aspekty spravedlnosti představují při analýze a utváření společnosti navazující cílové představy. Pro kritickou etiku práva je idea spravedlnosti nezadatelným základem. Spravedlnost je tedy univerzálním právněetickým měřítkem s účinností, která přesahuje stát. Jako kritické kritérium může sloužit ke kritice a normativnímu vyvracení etablovaných institucí a jejich aktuálních principů uspořádání.¹⁰⁶⁹

Politická spravedlnost je mravnost vzhledem k právním poměrům, a její bližší určení proto nabízí zprostředkování všeobecného pojmu mravnosti, naprostého dobra a jeho kritéria univerzalizace pomocí zvláštní předmětné oblasti práva. V souvislosti s tím je třeba se ptát, která oblast života vůbec potřebuje principy práva a spravedlnosti, aby se pak pro tuto zvláštní oblast života specifikovaly princip a kritérium mravnosti.¹⁰⁷⁰

Potřebu práva a spravedlnosti lze představit na souhrě tří momentů, které jsou spojeny s přirozeností člověka. Za prvé se tak právo a spravedlnost dotýkají - na základě téhož sdíleného životního prostoru - ve vzájemném ovlivňování osob díky jejich jednání, vztahují se tedy na společný život. Za druhé je potřeba práva a spravedlnosti proto, že jsou lidé potřebné svobodné bytosti, resp. svobodné (rozumové) potřebné bytosti, které jsou svobodné v tom smyslu, že si mohou samy pro své konání a nekonání stanovovat cíle a určovat vhodné

¹⁰⁶⁸ K. Sontheimer, *Recht – Macht – Gerechtigkeit*. In: J. Mehlhausen (Hrsg.), *Recht, Macht, Gerechtigkeit*, Gütersloh 1998, s. 20, in: R. Marx / H. Wulsdorf, *Christliche Sozialethik. Konturen – Prinzipien – Handlungsfelder*, s. 263.

¹⁰⁶⁹ R. Marx / H. Wulsdorf, *Christliche Sozialethik. Konturen – Prinzipien – Handlungsfelder*, s. 263, 265-271; srov. F. Bydliński, *Gerechtigkeit als rechtspraktischer Mastab kraft Sach und Systemzusammenhangs*. In: M. Beck-Mannagetta/H. Böhm/G. Graf (Hrsg.), *Der Gerechtigkeitsanspruch des Fechte*, FS Theo Mayer-Maly, Wien, New York 1996, s. 111, 138.

¹⁰⁷⁰ O. Höffe, *Moral und Recht: philosophische Perspektive*. In: A. Auer, A. Gläßer, J. Gründel (Hrsg.), O. Höffe, P. Huizing, A. Kaufmann, D. Mieth, G. Teichtweier, *Recht und Sittlichkeit*, s. 31.

prostředky a cesty pro jejich realizaci. Není však od začátku dáno, že použijí výhradně rozumných cílů a prostředků. Třetím důvodem je, že lidé jako potřebné svobodné bytosti jsou na sebe na jedné straně mnohonásobně odkázáni, jak to lze ukázat například na potřebách dětí, na straně druhé se ale ve společném soužití ohrožují. Při stanovování a sledování svých cílů totiž jako potřebné svobodné bytosti nejednají pouze mravně, jako ryzí rozumové bytosti, ani pouze podle přírodních zákonitostí. Nežijí tak ve vzájemné koexistenci, která je nutně harmonií, nebo která je dalekosáhle determinována přírodními zákony. Vzájemný vliv může vést také k ohrožení svobody lidského jednání, až k devastaci či ničení druhého. Není-li tedy společné soužití determinováno přírodními zákony ani nutně určeno čistým mravním rozumem, může být různě utvářeno. Je právě úkolem práva, aby určovalo základní strukturu soužití, a to jak ohledně spolupráce, tak v případě konfliktů. A je právě úkolem spravedlnosti, aby tuto základní strukturu určovala tak, aby vyhovovala principu a kritériu mravnosti.¹⁰⁷¹ I zde je možné připomenout nejen principiální, ale i konkrétně-názorný charakter vztažnosti práva na mravnost. Nikdo se sice při dodržování práva neptá na morální smýšlení, leda že by bylo podezření, že je právní struktura nespravedlivá. Ale v případě porušení práva, při objasňování zodpovědnosti toho, kdo právo porušil, se také diskutuje o mravných, resp. nemravných motivacích, aby se vysvětlila individuální vina v právním smyslu, nikoli subjektivní vina ve smyslu morálním. Zde dochází opět k analogii mravnosti a práva, protože pro obě předpokládá to, co má být, ono moci. Pro právo se ale toto moci musí forenzně, například prostřednictvím psychologického posudku, vysvětlit, aby se mohla rozhodnout otázka viny. Mravnost ale nemůže v zásadě tuto otázku subjektivní viny objasnit zvenčí, zůstává totiž verdiktem svědomí. Chce-li pak etika alespoň hypoteticky zprostředkovat subjektivní vinu, musí použít podobný postup analýzy onoho moci, jak to činí právní věda.¹⁰⁷²

Zprostředkování principu mravnosti pomocí podmínek použití spravedlnosti vyžaduje, aby se soužití utvářelo podle zásad, kterým náleží kvalita mravního dobra. Spojení normativního znaku toho, co je mravné, tedy striktní univerzalizace, s úkolem práva utvářet strukturu soužití, poskytuje základní princip politické spravedlnosti. Nároku mravního dobra na univerzalizaci vyhoví právní řád, který odstraňuje vzájemně možné ohrožení svobody lidského jednání, včetně hrozby nerespektování vzájemné odkázanosti, tak, že nezaručuje svobodu jednání jen pro určité skupiny osob, zejména ty mocné a silnější, ani pouze přechodně, tedy za předpokladu konstelace vyrovnanosti moci a síly všech dotyčných.

¹⁰⁷¹ *Ibid.*, s. 31-32.

¹⁰⁷² D. Mieth, *Recht und Sittlichkeit in theologisch-ethischer Sicht*. In: A. Auer, A. Gläßer, J. Gründel (Hrsg.), O. Höffe, P. Huizing, A. Kaufmann, D. Mieth, G. Teichtweier, *Recht und Sittlichkeit*, s. 127-128.

Striktně univerzální odstranění vzájemného ohrožení svobody se ale provádí tam, kde se neomezená svoboda jednání jednoho každého podle míry slučitelnosti se svobodou jednání každého druhého omezuje a zároveň zaručuje podle všeobecných zásad, které tím platí přísně stejně pro všechny osoby a situace.¹⁰⁷³

Tento normativně-kritický princip pro posouzení spravedlnosti, nikoli pro posouzení pozitivní platnosti objektivního práva, totiž princip vzájemného omezení a zaručení svobody při zohlednění vzájemné odkázanosti označuje mravní měřítko každého soužití svobodných potřebných bytostí. Toto měřítko objektivního práva současně odůvodňuje nejvyšší subjektivní právo jako nárok každé svobodně jednající bytosti vůči každému druhému, aby s ní žil ve vztahu podle objektivního právního principu.¹⁰⁷⁴

Princip spravedlnosti má normativně-kritický význam.

Filozofické úvahy o pojmu právo a o odůvodnění práva ukazují nejprve, za jakých podmínek je vůbec potřeba práva a že jsou tyto podmínky pro lidi zásadně dány. Podmínky použití práva – vzájemná odkázanost a stálé nebezpečí konfliktu – patří ke *conditio humana*. I kdyby někdo definoval právo pouze podle právního pozitivizmu jako souhrn zákonů, skýtá se otázka, nač se odvolává autorita, kompetence zákonodárce, že zavazuje druhé prostřednictvím svých ustanovení k určitým jednáním nebo opomenutím. Principiální smysl a účel právního řádu vysvětluje právě mravní pojem práva, řešení zásadní odkázanosti a stálého nebezpečí konfliktu podle pravidla naprostého dobra. Právo se chápe jako smysluplné, protože jej člověk poznává jako omezení i umožnění, zajištění svobody jednání. Odtud je právní řád podmínkou možnosti svobody potřebných svobodných bytostí.

Mravní pojem práva však dále nezakládá jakýkoli státní právní řád a na rozdíl od relativizmu právního pozitivizmu má význam nejvyššího principu a kritéria pro mravně správné právo. Všeobecné kritérium práva lze pak specifikovat na všeobecně platné podmínky lidského soužití. Tyto podmínky náleží člověku před každým individuálním a veřejným jednáním a nezávisle na něm. Jde o lidská práva, o práva každého člověka jako člověka. Principem těchto prvotních práv je mravní pojem objektivního práva, formulovaný jako subjektivní právo, které přísluší každému členovi státního právního řádu. Každý člověk tak má právo na onu nejvyšší míru svobody jednání, která je zároveň podle všeobecného zákona slučitelná se svobodou jednání každého druhého. Toto - ve smyslu pojmu, principu a kritéria lidských práv - jedno lidské právo lze podle různých základních aspektů svobody

¹⁰⁷³ O. Höffe, *Moral und Recht: philosophische Perspektive*. In: A. Auer, A. Gläßer, J. Gründel (Hrsg.), O. Höffe, P. Huizing, A. Kaufmann, D. Mieth, G. Teichtweier, *Recht und Sittlichkeit*, s. 32-33.

¹⁰⁷⁴ *Ibid.*, s. 33.

jednání v politicko-sociální souvislosti rozčlenit do značného množství specifických lidských práv. Takové rozčlenění vede k legitimování tří skupin lidských práv, totiž práv na osobní svobodu, práv na politické spolupůsobení a sociálních a kulturních základních práv, z perspektivy objektivního práva pak vede k fundamentálním určení státu, k principům právního a ústavního státu, demokracie a sociálního státu.

Dále požaduje mravní pojem práva realizaci státního právního řádu podle těchto kritérií správného práva, skutečnou realizaci lidských práv v politicko-sociálním světě a jejich pozitivizaci ve formě základních práv. Právě v zajištění lidských práv a v jejich institucionalizaci jako pozitivních základních práv spočívá podstatný mravní úkol každého státního právního řádu. Tam, kde toto zaručení převládá, se může právní řád považovat za takový, který je v principu mravně legitimní, tam, kde naopak převládá odpírání, považuje se za mravně nelegitimní. Princip spravedlnosti a jeho rozčlenění do lidských práv platí pro každý právní řád, včetně církevního.¹⁰⁷⁵

V lidských právech se blíže určuje stejná svoboda jednání. Je jedním ze základních úkolů právního řádu, aby odstraňoval možné vzájemné ohrožení této svobody lidského jednání a aby každému umožňoval a zaručoval její stejnou míru. Je mravním úkolem právního řádu, aby nároky lidskoprávní důstojnosti nezůstávaly pouhým přáním, ale aby byly každému jednotlivému člověku zajištěny. Skutečné zajištění spočívá také v tom, aby se mohla subjektivní práva prosazovat v případě zasahování do nich, ať už tyto zásahy přichází od jednotlivců, společenských skupin či státních orgánů, pomocí donucení. S mravním pojmem práva je tak spojena i kompetence přinucovat. Podstatným prvkem tohoto aspektu donucení je trest vězení, který, pokud a nakolik slouží ochraně stejné svobody všech členů právního řádu, je mravně zásadně legitimní právní institucí.¹⁰⁷⁶

Smyslem donucovací moci je umožnění právního soužití. Přitom se při prosazování stejné svobody i pomocí trestních sankcí nesmí právě na základě pojmu mravního práva zapomínat na opatření k usmíření. Opětovné začlenění trestaných do právního společenství vyžaduje také pozornost. Právní selhání se smí právně trestat jen tehdy, když se zároveň vyloží jako mravní selhání. Smysl trestu se uskutečňuje ve vnitřním spojení zákonodárství, vykonávání soudní pravomoci a výkonu trestu, přičemž se zákonodárství zaměřuje na generální prevenci,

¹⁰⁷⁵ *Ibid.*, s. 33-35.

¹⁰⁷⁶ *Ibid.*, s. 35-36.

vykonávání soudní pravomoci na zprostředkování mezi trestem a smířením, výkon trestu na resocializaci.¹⁰⁷⁷

Jak bylo naznačeno, z mravního pojmu práva sice vyplývají nejvyšší normativní vůdčí principy správného práva, ale pomocí nich nelze vyčíst právní řád do všech jednotlivostí. Proto si teorie konkrétní spravedlnosti nevystačí bez dalších normativních a empirických úvah. Je třeba vícestupňového zprostředkování všeobecných principů spravedlnosti pomocí dějinně-společenské skutečnosti, aby se dosáhlo konkrétních ustanovení, která vyhovují kritériím politické spravedlnosti.¹⁰⁷⁸

3.2.6 Kritika moralizace práva

Z rozlišování morality a politické spravedlnosti, osobní a institucionální mravnosti plyne, že příkazy a zákazy osobní mravnosti jako takové nepatří hned k politické spravedlnosti. Morální příkazy a zákazy jako takové nejsou součástí spravedlivého právního řádu, stejně jako nelze posuzovat mravní dovolenost podle právní dovolenosti. Pak je možno kritizovat určité typy argumentace zákonů nebo soudních rozsudků, které se bezprostředně odvolávají na morální příkazy nebo zákazy. To ale nevylučuje, že jsou určitá morální dobra zároveň právními statky, předměty právní ochrany. U spravedlnosti nejde o mravnost osobní touhy, ale o institucionalizované soužití, o mravní zvládání konfliktů konkurujících si svobod jednání, včetně mravního řádu aspektů vzájemné odkázanosti, tedy mravní struktury například vzdělávacího systému, rodinné a sociální politiky a zdravotnictví. U spravedlnosti tak jde jen o právní statky.¹⁰⁷⁹

Pokud by se interpretovalo pouze morálně a ne také právně, byl by mravní zákon stejně tak málo legitimním důvodem určení práva jako právní povinnosti, které člověk má vůči sobě samému nebo které vyplývají z myšlenky vlastní mravní dokonalosti. Není úkolem ani oprávněním státního právního řádu, aby nabádal pomocí právních prostředků občany k vlastní dokonalosti, a přitom snad dokonce používal trestněprávní prostředky. A na druhou stranu, i kdyby některé skutečnosti byly uvolněny z předmětů trestněprávní ochrany, nejsou tím ještě morálně dovoleny.¹⁰⁸⁰

¹⁰⁷⁷ A. Auer, *Das Spannungsfeld zwischen Recht und Sittlichkeit in der Theologischen Ethik*. In: A. Auer, A. Gläßer, J. Gründel (Hrsg.), O. Höffe, P. Huizing, A. Kaufmann, D. Mieth, G. Teichtweier, *Recht und Sittlichkeit*, s. 143-144.

¹⁰⁷⁸ O. Höffe, *Moral und Recht: philosophische Perspektive*. In: A. Auer, A. Gläßer, J. Gründel (Hrsg.), O. Höffe, P. Huizing, A. Kaufmann, D. Mieth, G. Teichtweier, *Recht und Sittlichkeit*, s. 36.

¹⁰⁷⁹ O. Höffe, *Moral und Recht: philosophische Perspektive*. In: A. Auer, A. Gläßer, J. Gründel (Hrsg.), O. Höffe, P. Huizing, A. Kaufmann, D. Mieth, G. Teichtweier, *Recht und Sittlichkeit*, s. 39-40.

¹⁰⁸⁰ *Ibid.*, s. 40-41.

Pojem moralizace či hypermoralizace práva namítá, že každé odvolávání se na nutnost morální legitimace práva zavádí do politického dialogu nekompromisnost fundamentalistických pozic morálky, na jejichž původ už se nelze ptát. Taková námitka je blízko výčitky eroze morálky, že vlastně morálka slouží jen jako nový nástroj k upevnění stávajících mocenských poměrů.¹⁰⁸¹

Kritika moralizace práva je namířena proti odůvodňování práva vůbec i proti některým formám argumentace u konkrétních nebo principiálních právních ustanovení. Právní řád jako donucovací řád je potřeba proto a natolik, pokud už zásadně nezabírá moralita, tedy proto, že nejsou lidé čisté rozumové (morální) bytosti. Proto je právní řád ne-morálním doplněním a alternativou morálního řádu. Patří-li k moralitě mravnost schopnosti subjektivní touhy a nepředpokládá-li se tato mravnost schopnosti touhy pro odůvodnění práva, je možno kritizovat argumentační strategii, která odůvodňuje právo specificky morálně. Jako je právní pozitivismus kritizován za to, že definuje právo výlučně v pojmech pozitivního práva, v pojmech státní autority a empirické skutečnosti, je zase kritizován právní moralismus za to, že odůvodňuje právo podle základních pojmů morálky. Na rozdíl od nepřipustné etizace filozofie práva a moralizace státní právní praxe není princip politické spravedlnosti odvozen z principu subjektivní morality. Osobní mravnost se nepředpokládá pro oblast práva i z perspektivy mravnosti. Moralita je spojena se svobodným souhlasem subjektů, proto nemůže být zajištěna právním řádem, a snaha zavazovat právní systém moralitou by vedla k tomu, že by se bránilo cíli, tedy moralitě.¹⁰⁸²

Kritika moralizace práva se obrací také proti pokusům definovat právo a spravedlnost jako hraniční morálku nebo jako minimum mravních požadavků, přičemž tato kritika uvádí, že už samy pojmy zavádějí, protože minimum mravních požadavků se dosahuje teprve v nepřítomnosti takových požadavků a hraniční morálka zase teprve při úplném nedostatku morálky.¹⁰⁸³

Hledání právněetických kritérií legitimace práva proto bude muset zohlednit, že morálka v takových dialozích není jen prosté důrazné bouchání do stolu, které nahrazuje vlastní obsahovou prázdnotu. Etika práva tak musí dostát nároku, aby neformulovala fundamentalistickou nekompromisnost, ale etická kritéria legitimace, která vytvářejí základ pro hledání kompromisu v jednotlivých otázkách. Současně musí být možné zastávat morální

¹⁰⁸¹ A.-P. Rethmann, *Selbstbestimmung – Fremdbestimmung – Menschenwürde. Auskünfte christlicher Ethik*, s. 14.

¹⁰⁸² O. Höffe, *Moral und Recht: philosophische Perspektive*. In: A. Auer, A. Gläßer, J. Gründel (Hrsg.), O. Höffe, P. Huizing, A. Kaufmann, D. Mieth, G. Teichtweier, *Recht und Sittlichkeit*, s. 41.

¹⁰⁸³ *Ibid.*, s. 41-42.

pozice, které se vyvarují nadřazenosti a sebespravedlnosti. Morálka totiž nenahrazuje dialog a argumentaci a etika se naopak ptá na podmínky, za nichž by se mohl vést tento dialog jako rovnoprávný pro všechny zúčastněné. Ve vztahu práva a morálky má jít o kritickou i sebekritickou analýzu toho, co je nebo má být měřítkem práva, a o otázku, ve kterých oblastech není tento nárok ještě naplněn. Proto chce právněetický dialog formulovat dynamické principy, které přispívají k další humanizaci státního i mezinárodního práva.¹⁰⁸⁴

Právo a spravedlnost sice nepředpokládá moralitu a moralita zase nepředpokládá právo a spravedlnost, ale oba aspekty spravedlnosti zůstávají ve vztahu, nelze je jednoduše oddělit. Vedle pojmu politické spravedlnosti jako mravnosti právního řádu označuje pojem osobní či subjektivní spravedlnosti osobní životní postoj ve vztahu k bližním, osobnostní znak, subjektivní ctnost. Nejedná se přitom jen o to, aby se konalo to, co je správné, ale aby se to konalo na základě určitého smýšlení, tedy proto, že je to správné, a ne třeba proto, že by byl člověk jinak potrestán či sociálně odsouzen. Tato osobní spravedlnost se projevuje například tam, kde se někdo i přes větší moc a inteligenci nepokouší druhé poškozovat, znevýhodňovat a podvádět, nebo kde své konání ať už jako zákonodárce, soudce, učitel, rodič, spoluobčan směřuje podle politické spravedlnosti i tehdy, když za ní skutečně platné právo zaostává, když má mezery a dovoluje prostor pro uvážení nebo když je vysoce nepravděpodobné prosazení pozitivních právních předpisů.¹⁰⁸⁵

Osobní spravedlnost se tak ukazuje i tam, kde se rezignuje na právně možné znevýhodnění druhých, nebo kde skutečné právo zaostává za politickou spravedlností. Kromě toho je osobní spravedlnost předpokladem toho, že se vytváří skutečný a účinný zájem o poznání a prosazování spravedlivých právních řádů.¹⁰⁸⁶

Politická spravedlnost musí být dále lidmi poznána, uznána a skutečně realizována a osobní spravedlnost je pak podpůrným subjektivním předpokladem pro to, že se lidé skutečně zajímají o poznání, uznání a realizaci spravedlivých právních řádů a že se zasazují o rozvoj spravedlivých právních řádů i tehdy, když jsou dotčeni nespravedlností, nebo z ní profitují. Současně je osobní spravedlnost důležitou mezí, normou občanů proti sklouznutí politického společenství do nepřehlédnutelných poměrů bezpráví. Kromě toho se bez subjektivního

¹⁰⁸⁴ A.-P. Rethmann, *Selbstbestimmung – Fremdbestimmung – Menschenwürde. Auskünfte christlicher Ethik*, s. 14-15.

¹⁰⁸⁵ O. Höffe, *Moral und Recht: philosophische Perspektive*. In: A. Auer, A. Gläßer, J. Gründel (Hrsg.), O. Höffe, P. Huizing, A. Kaufmann, D. Mieth, G. Teichtweier, *Recht und Sittlichkeit*, s. 42.

¹⁰⁸⁶ A. Auer, *Das Spannungsfeld zwischen Recht und Sittlichkeit in der Theologischen Ethik*. In: A. Auer, A. Gläßer, J. Gründel (Hrsg.), O. Höffe, P. Huizing, A. Kaufmann, D. Mieth, G. Teichtweier, *Recht und Sittlichkeit*, s. 152-153.

přesvědčení o spravedlnosti určitých příkazů a zákazů ztrácí pravděpodobnost jejich veřejně-právní ochrany.¹⁰⁸⁷

Je-li dále člověk jako bytost s nedostatky schopen v určitém smyslu všeho, tedy může-li se skoro všechno naučit, ale zároveň se musí skoro všechno teprve učit, naskýtají se otázky, jak se učí orientovat, jak kanalizovat své pudy, jak utvářet vyšší i nebezpečné, ohroženější způsoby chování proti nízkým zájmům okamžiku, jak se učí stanovovat náročné cíle a trvat na nich a jak se učí rozvíjet postoj osobní spravedlnosti i přes odporující egoistické tendence. Těžko předpokládat, že pro tak rozsáhlé a hluboké učení vystačí příležitostná přímá a plánovitá opatření výchovně míněného jednání. Toto učení musí být zejména u dětí trvale podněcováno, podporováno i požadováno z mnoha stran, aby se budovala samostatná osobnost. Děje se to tedy ve velkém počtu sociálních vztahových forem, které jsou ustaveny na delší dobu, totiž v kontextu institucí. Lze snad konstatovat, že se svoboda člověka od pouhé svévole, pudovosti a předrážděnosti realizuje v těchto institucích. Tyto instituce mohou poskytovat orientaci ve vnímání a chování, ulehčení od stálého zatížení vědomí, od tlaku stále nových rozhodnutí, a stabilizaci, vnější podporu v chaotických motivacích. Tak se člověk osvobozuje k realizaci schopnosti své svobody a tím také k rozvoji osobní spravedlnosti, která přesahuje kompetenci pouhého přežití. Člověk tak díky ulehčovací funkci institucí jedná v souladu se zásadami politické spravedlnosti, aniž by si stále znovu promýšlel spravedlnost svého konání a nekonání a pro ni se opakovaně rozhodoval. Proto člověk zpravidla nečiní určité věci už proto, že to požaduje konvenční morálka a pozitivní právo, a ne teprve proto, že to poznává a uznává jako správné. Tím ulehčují zejména spravedlivé instituce člověku od toho, aby se musel permanentně rozhodovat pro politickou spravedlnost, což by pro konečnou rozumovou bytost znamenalo přetížení.¹⁰⁸⁸

Politická spravedlnost se tak projevuje v uskutečňování osobní spravedlnosti. Právní instituce otevírají člověku možnost, aby se orientoval a aby kanalizoval své popudy, aby tím jeho aktivity neunikaly chaoticky do různých stran. Pomáhají jedinci objasňovat a zajišťovat jeho vnímání a jeho chování a ulehčují mu od stálého zatěžování vědomí etickými reflexemi.¹⁰⁸⁹

Právo a mravnost nejsou homologické ani heterologické, ale analogické. Tato analogie se zakládá v konečné, sociální a rozumové bytosti člověka. Věc práva a věc mravnosti nejsou

¹⁰⁸⁷ O. Höffe, *Moral und Recht: philosophische Perspektive*. In: A. Auer, A. Gläßer, J. Gründel (Hrsg.), O. Höffe, P. Huizing, A. Kaufmann, D. Mieth, G. Teichtweier, *Recht und Sittlichkeit*, s. 43.

¹⁰⁸⁸ *Ibid.*, s. 44-45.

¹⁰⁸⁹ A. Auer, *Das Spannungsfeld zwischen Recht und Sittlichkeit in der Theologischen Ethik*. In: A. Auer, A. Gläßer, J. Gründel (Hrsg.), O. Höffe, P. Huizing, A. Kaufmann, D. Mieth, G. Teichtweier, *Recht und Sittlichkeit*, s. 153.

identické, ale v postupech právní legality a mravní normativity existují obdoby. Morální princip spravedlnosti, který konstituuje právo, je pro mravnost dílčí oblastí, a pro právo je zase dílčí oblastí perspektiva mravní zodpovědnosti. O analogii lze hovořit tam, kde je obdoba bez identity a kde tato obdoba vychází ze společné báze.¹⁰⁹⁰

Lze tedy snad konstatovat, že právo a mravnost nejsou dva koncentrické kruhy, ale spíše kruhy, které se protínají, jejichž středy představují póly, mezi nimiž existuje napětí. Nejedná se tak o identitu, ani o disparitu, ale o polaritu. Důležitou roli hraje ozřejmování autenticity toho, co je mravní, a argumentačně přesvědčivé odůvodňování.¹⁰⁹¹

3.2.7 Kritické přirozené právo jako etické kritérium pro pozitivní právo

Charakter novověkého osvícenského politického myšlení je určen přirozeným právem, jehož teoretický základ vychází zejména z lidských práv. Různá pojetí přirozeného práva se shodují v tom, že pozitivní právo, tj. státní zákonné právo, je třeba nutně legitimovat, a tuto legitimaci nelze uskutečnit v rámci systému tohoto pozitivního práva. Potřebná legitimace odkazuje na prepozitivní rovinu odůvodnění, tedy na normativní etický pojem práva. Zatímco se pozitivní právo zakládá na ustanovení, je prepozitivní právo přirozené a vztahuje se k přirozenosti člověka.¹⁰⁹²

S tím souvisí znovu otázka, zda právo nepotřebuje, a to i přes účinnost, která souvisí s jeho formální strukturou regulující jednání, také obsahové základní etické zaměření, které uspořádává rozum lidského soužití a které zároveň stanovuje rámec, uvnitř něhož se musí pohybovat veškeré pozitivní právo, má-li být eticky ospravedlněno. Tuto otázku řešila již řecká sofistika, když začala rozlišovat mezi *θέσει δίκαιον* a *φύσει δίκαιον*, totiž mezi právem z moci ustanovení a právem podle přirozenosti. Odtud vede linie myšlenky vázanosti práva na nárok spravedlnosti hlavně přes Aristotela, Tomáše Akvinského až k Immanueli Kantovi.¹⁰⁹³

Přirozeněprávní argumentace má tedy dlouhou tradici a sahá až do řecké antiky. Konfrontace božského řádu a lidského práva se u Řeků projevovala v rozlišování mezi právem podle přirozenosti (*physis*) a ustanoveným, pozitivním právem (*nomos*). Přirozenost představovala smysl a účel, na který se lidské jednání zaměřuje, právo znamenalo řád společenství. Měřítkem práva byla spravedlnost a šlo o to, aby se práva podle přirozenosti dějinně a

¹⁰⁹⁰ D. Mieth, *Recht und Sittlichkeit in theologisch-ethischer Sicht*. In: A. Auer, A. Gläßer, J. Gründel (Hrsg.), O. Höffe, P. Huizing, A. Kaufmann, D. Mieth, G. Teichtweier, *Recht und Sittlichkeit*, s. 128.

¹⁰⁹¹ A. Auer, *Das Spannungsfeld zwischen Recht und Sittlichkeit in der Theologischen Ethik*. In: A. Auer, A. Gläßer, J. Gründel (Hrsg.), O. Höffe, P. Huizing, A. Kaufmann, D. Mieth, G. Teichtweier, *Recht und Sittlichkeit*, s. 156-157.

¹⁰⁹² A. Anzenbacher, *Křesťanská sociální etika. Úvod a principy*, Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno 2004, s. 62.

¹⁰⁹³ *Lexikon der christlichen Ethik, Band 2, L-Z*, s. 1469-1470.

politicky konkretizovala, z čehož plyne, že byla práva podle přirozenosti a konkrétně ustanovené právo v úzkém vztahu, takže nelze ani hovořit o dvou druzích práva.¹⁰⁹⁴

Aristoteles vymezuje právo (*dikaion*) jako „zákonnost a rovnost“, bezpráví (*adikia*) naopak jako „protizákonnost a nerovnost“, a obojí jsou obecné regulativní principy. Zákony pak podle něho mluví o všem, protože hledí na to, co prospívá buď „všem nebo předním“, a zákon přikazuje, aby se prováděly výkony ctností, mezi nimiž hraje prim dokonalá ctnost spravedlnosti, protože se zaměřuje i na druhé. Jdou-li lidé k soudci, jdou takřka k „živému právu“, protože u soudce hledají střed a tím právo, které je tedy jakýmsi středem. Mezi různými druhy práva Aristoteles hledá „právo prostě a právo politické“ a to je tam, kde je „společenství života k soběstačnosti, společenství lidí svobodných a rovných“. Právní soud je pak soud o právu a bezpráví. Občanské právo definuje jako „právo přirozené“ a jako „právo zákonné“, přičemž má právo přirozené všude stejnou platnost nezávisle na tom, zda se to lidem líbí nebo nelíbí, zákonné je to, na jehož obsahu z počátku nic nezáleží, ale záleží tehdy, jakmile je dáno nějaké ustanovení. Obojí toto právo je „pohyblivé“, přesto jedno je přirozené, druhé není, právo ve věcech, jež mohou být také jinak, je přirozené, a právo, které je výsledkem zákona a úmluv, přirozené není. Právo rozlišuje v souvislosti s rozlišením „mravního a zákonného přátelství“ také jako „právo nepsané a zákonné“ a konstatuje, že „každému zřízení obce odpovídá zvláštní druh přátelství i práva“.¹⁰⁹⁵

Aristotelovu představu dále rozvinul v kontextu křesťanství Tomáš Akvinský (1225-1274), jehož teorie přirozeného zákona (*lex naturalis*) se stala základem nauky přirozeného práva. Tomuto mysliteli bylo zřejmé, že božsky založené přirozené právo nepředstavuje alternativu k realitě lidské společnosti, ale naopak její fixní bod. Pod *lex naturalis* se rozumí účast praktického rozumu na věčném zákoně (*lex aeterna*), jehož racionální struktura je veskrze přístupná praktickému rozumu. Pak rozlišuje *ius naturalis* jako specifické pole úkolů spravedlnosti. Tomáš Akvinský tak předkládá pouze principiální zásady, na něž se vztahuje udržení a předávání života i poznání pravdy.¹⁰⁹⁶ Tomášova teorie zahrnuje systematickou soustavu těchto tří prvků: antropologické pozadí, zjištění existenciálních cílů, řád a řízení existenciálních cílů. Nejprve se tedy diferencuje všeobecný pojem člověka a systematicky se rozvíjí. Toto antropologické pozadí je základem zobecnitelnosti – možnosti univerzalizace klasické argumentace a otázka „co je člověk“ se týká každé osoby, tedy člověka jako člověka.

¹⁰⁹⁴ R. Marx / H. Wulsdorf, *Christliche Sozialethik. Konturen – Prinzipien – Handlungsfelder*, s. 254.

¹⁰⁹⁵ Aristotelés, *Etika Nikomachova*, 1129 a 34, 1129 b 15, 1129 b 20, 1132 a 20-30, 1134 a 25-30, 1134 b 17-20, 1129 a 34, 1161 a 11, 1162 b 21. Přeložil a poznámkami opatřil A. Kříž, nakladatelství Rezek, Praha 1996, s. 122-140, 217-222.

¹⁰⁹⁶ R. Marx / H. Wulsdorf, *Christliche Sozialethik. Konturen – Prinzipien – Handlungsfelder*, s. 254-255; A. Anzenbacher, *Křesťanská sociální etika. Úvod a principy*, s. 62-63.

Hlavní je přitom hledisko důstojnosti (dignitas) člověka, která se podle Tomáše Akvinského zakládá v rozumové svobodě, jež činí člověka obrazem Božím (imago Dei).¹⁰⁹⁷

Na tomto diferencovaném pojmu člověka se ukazují potřeby, orientace a sklony, které z tohoto pojmu bytostně a nelibovolně vyplývají.¹⁰⁹⁸ Úkolem lidského rozumu je pak uvést tyto různé sklony do určitého řádu a řídit je praktickými, mravními zákony, přičemž není přirozený zákon (lex naturalis) předem obsahově daný přírodní zákon, ale označuje zákonodárnou funkci lidského rozumu, který je v této funkci bytostně vztažen k naturálně nelibovolným skutečnostem pojmu člověka a jeho existenciálních cílů.¹⁰⁹⁹

V průběhu novověkého osvícenství se rozum kromě toho, že je prostředkem poznání práva podle přirozenosti, stává také pramenem poznání tohoto práva a probíhá přechod od přirozeného práva k právu rozumu. Přitom nelze opomíjet dějinnost a kulturní vázanost přirozeněprávních úvah a prospektivní pohled, který chce v každé době ukázat, jaké má právo být.¹¹⁰⁰

V kontextu moderních společností představuje řeč o přirozeném právu místo pro kognitivní etiku, která může poskytnout intersubjektivní a přes hranice systémů a kultur platná univerzální odůvodnění pro to, co je dobré a zlé, správné a nesprávné, a současně odůvodňovat obsahové normy.¹¹⁰¹ Přitom je rozhodující otázkou, zda „označuje osobnost člověka v jednotě své tělesné a duševní existence zároveň objektivní nárok, který se může v materiálním ohledu rozvíjet, takže vyvstává na základě antropologického učení o dobrech obsahové kritérium pro to, co lze zodpovědět vůči osobě jako rozumové bytosti.“¹¹⁰²

¹⁰⁹⁷ A. Anzenbacher, *Křesťanská sociální etika. Úvod a principy*, s. 63; Tomáš Akvinský v předmluvě píše: „Poněvadž ... člověk je nazván učiněným k obrazu Božím, pokud obrazem se označuje rozumové, svobodně rozhodující a svémocné, jakmile bylo dokončeno o vzoru, totiž o Bohu a o těch věcech, které vyšly z Boží moci podle jeho vůle, zbývá, abychom uvažovali o jeho obrazu, tj. o člověku, pokud i sám je původcem svých činů, máje svobodné rozhodování a moc nad svými skutky.“, in: Spisy sv. Tomáše Akvinského. *Theologická summa, I-II*, Redigoval P. E. Soukup Ord. Praed., vydali profesori bohovědného učiliště Řádu dominikánského v Olomouci, 1938, s. 1.

¹⁰⁹⁸ A. Anzenbacher, *Křesťanská sociální etika. Úvod a principy*, s. 63; Tomáš Akvinský mluví o přirozených sklonech (inclinationes naturales): „Protože však dobro má ráz cíle, zlo však ráz protivného, odtud jest, že všechna ta, k nimž má člověk přirozený sklon, rozum přirozeně postřehuje jako dobra, a v důsledku jako povinná uskutečnit, a jejich protivná jako zla, jimž se vyhýbá. Tudíž podle řádu přirozených sklonů je řád příkazů přirozeného zákona.“, in: Spisy sv. Tomáše Akvinského. *Theologická summa, I-II*, 94,2, s. 755.

¹⁰⁹⁹ A. Anzenbacher, *Křesťanská sociální etika. Úvod a principy*, s. 63-64.; Tomáš Akvinský vztahuje lex naturalis k participatio legis aeternae in rationali creatura: „Pročez i v něm je podíl věčného rozumu, skrze který má přirozenou náklonnost k náležitému úkonu a cíli. A takový podíl věčného zákona v rozumovém tvorbu sluje zákon přirozený. ... Z čehož je patrné, že přirozený zákon není nic jiného, než podíl věčného zákona v rozumovém tvorbu.“, in: Spisy sv. Tomáše Akvinského. *Theologická summa, I-II*, 91,2, s. 732.

¹¹⁰⁰ R. Marx / H. Wulsdorf, *Christliche Sozialethik. Konturen – Prinzipien – Handlungsfelder*, s. 255-256.

¹¹⁰¹ A.-P. Rethmann, *Selbstbestimmung – Fremdbestimmung – Menschenwürde. Auskünfte christlicher Ethik*, s. 21.

¹¹⁰² E. Schockenhoff, *Naturrecht und Menschenwürde. Universale Ethik in einer geschichtlichen Welt*, Matthias-Grünwald-Verlag, Mainz 1996, s. 13.

V pozadí vypořádání se s právním pozitivizmem a se sociologickou kritikou morální fundovanosti práva je polemika ohledně pravdivosti (Wahrheitsfähigkeit) morálních soudů, přičemž se diskutuje a hledá eticko-argumentační instrumentarium, které by tvořilo intersubjektivní společný hodnotový základ a základ posuzování pro právní utváření společnosti, společenského soužití, a to mimo rozloučení se s etikou na jedné straně a mimo (hyper)moralizace práva a politiky na straně druhé.¹¹⁰³

Vyžadují se proto etické koncepce, které jsou racionálně použitelné a schopné dialogu,¹¹⁰⁴ přičemž je třeba zohlednit, že „když se mluví o pravdivosti mravních norem, musí se to dít při vědomí toho, že se jinak než v oblasti teoretického rozumu předpokládá odstupňovaný pojem pravdy praktického rozumu. Předmětem teoretického rozumu je pravda, jež je sama v sobě nutná a neměnná, zatímco ve všech mravních soudech jsou nejisté kontingentní věci, což podmiňuje, že se při narůstající konkretizaci snižuje jistota těchto soudů. Jádrem mravního soudu nebo soudu svědomí je převedení nejvyšší praktické zásady bonum faciendum malum vitandum – dobro je třeba konat, zla se vyvarovat – do kontingentní, dějinné skutečnosti jednání“.¹¹⁰⁵

Proto je třeba uvážít, že je právo podle přirozenosti spojeno se stavem poznání praktického rozumu a že se může uskutečňovat jen na cestě dějinně-kulturního ověření a argumentačního osvědčení. Dějinné umístění přirozeněprávního myšlení podmiňuje uznání otevřeného procesního charakteru praktického rozumu, aniž by se popíralo, že existuje určité minimum materiálních norem, které již nepodléhají lidskému ověření. Příkladem jsou lidská práva. Úkoly moderních, přirozeněprávně argumentujících etických koncepcí tak zahrnují stálé hledání principů, které je nutno uskutečňovat za aktuálně daných společenských podmínek. Nezaměřují se tedy na formulaci navždy platných právních norem. Cílem je, aby se racionálně podporovala kritika stávajícího práva i jeho další vzdělávání a legitimování.¹¹⁰⁶ Přístup kritického práva obrací pohled od roviny norem k rovině principů. Následky jednání, které se odvozují z principů přirozeného práva proto potřebují aktuálně dějinně-společenské zprostředkování. Jde tak o kriticko-prospektivní postoj. Právní principy v právní teorii jsou výrazem jejich dějinně-kulturního kontextu a chápou se jako zásady otevřené pro další rozvoj, jejichž obsahy nejsou nikdy z definice uzavřeny. S nimi se do právní vědy vnáší zjevný mravní obsah, který se pozitivizuje na základě otevřeného dialogu. Touto pozitivizací

¹¹⁰³ A.-P. Rethmann, *Selbstbestimmung – Fremdbestimmung – Menschenwürde. Auskünfte christlicher Ethik*, s. 22; R. Marx / H. Wulsdorf, *Christliche Sozialethik. Konturen – Prinzipien – Handlungsfelder*, s. 257.

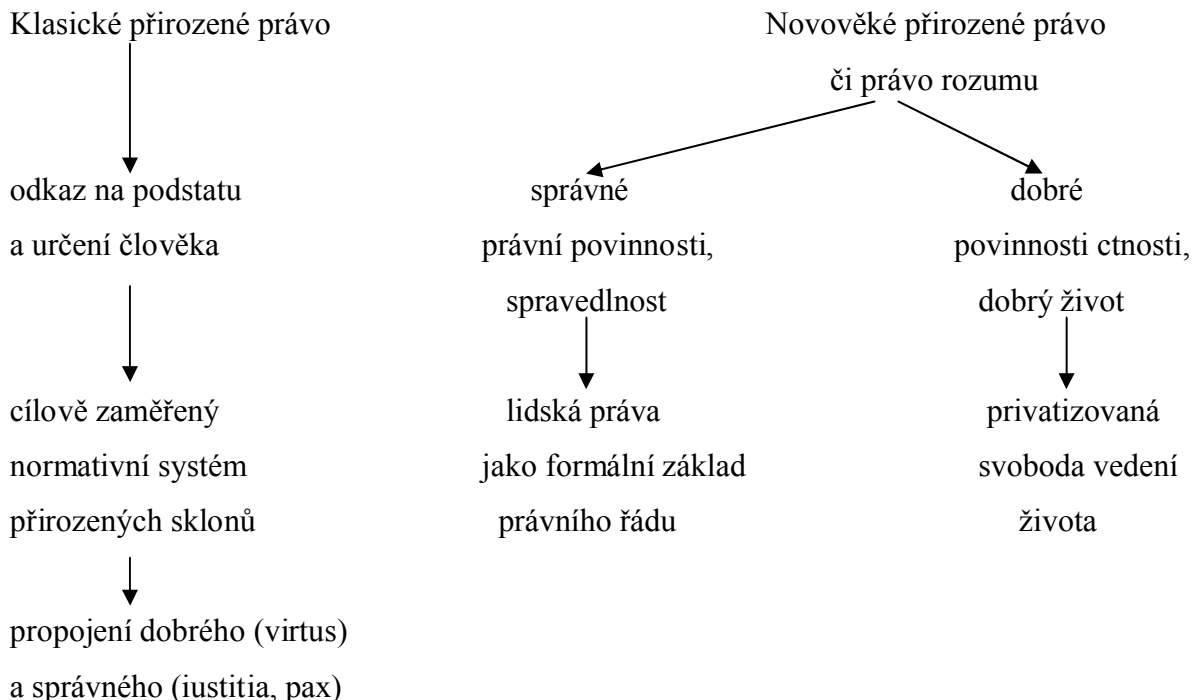
¹¹⁰⁴ R. Marx / H. Wulsdorf, *Christliche Sozialethik. Konturen – Prinzipien – Handlungsfelder*, s. 257.

¹¹⁰⁵ A.-P. Rethmann, *Selbstbestimmung – Fremdbestimmung – Menschenwürde. Auskünfte christlicher Ethik*, s. 22-23.

¹¹⁰⁶ R. Marx / H. Wulsdorf, *Christliche Sozialethik. Konturen – Prinzipien – Handlungsfelder*, s. 257.

právních principů se stává uskutečňování mravně odůvodnitelných cílů právních povinností. Každý rozvinutý právní systém se zakládá na těchto elementárních principech práva, které se většinou vyjadřují v ústavě, jež je zároveň nutným spojovacím článkem práva a mravnosti. Otevřenost těchto principů práva umožňuje také spojnici s kritickým přirozeným právem. Proto začínají právněetické úvahy ohledně odůvodnění práva u těchto principů, když je vyzdvihuje kritické přirozené právo i kritická teorie práva. Tím se také ukazuje, jak jsou právo a mravnost i přes různá východiska kompatibilní.¹¹⁰⁷

Základní rozdíl mezi klasickým přirozeným právem a novověkým či rozumovým právem lze ukázat na skutečnosti, že zatímco jde klasickým teoriím o celkový prostor lidské praxe, tedy včetně otázek hodnot a smyslu, kde je v pozadí přesvědčení, že lze na konkrétní otázky praxe a jejího normování odpovědět jen v horizontu vědění o celkovém určení člověka, novověké teorie rozdělují celkový etický prostor na dvě relativně samostatné oblasti s rozdílným úkolem. Jednou oblastí jsou otázky spravedlnosti, jinými slovy oblast toho, co je správné, a druhou oblastí jsou otázky dobrého života čili oblast toho, co je dobré.¹¹⁰⁸ Tento popsaný rozdíl zobrazuje schéma podle Arna Anzenbachera:¹¹⁰⁹

¹¹⁰⁷ *Ibid.*, s. 257-259.

¹¹⁰⁸ A. Anzenbacher, *Křesťanská sociální etika. Úvod a principy*, s. 64-65.

¹¹⁰⁹ *Ibid.*, s. 65.

3.2.8 Nové předpoklady pro příslušnost pozitivního práva ve věcech morálky

Právo a morálka byly až do novověku dvě samostatné a samozřejmě k sobě přiřazené veličiny. Morálka přitom získávala své vyjádření v právu a dokonce právo odůvodňovala a zajišťovala mu nárok na platnost. Právo zase naopak ovlivňovalo myšlenkové struktury morálky. Proto se mohly rozvíjet jako dvě úzce propojené perspektivy. Tato jasná vzájemnost, spolupráce a podobnost těchto otevřených systémů bez porušení autonomie každého z nich se však postupně vytrácela.¹¹¹⁰ Kantovo rozlišení legality a morality¹¹¹¹ přivedlo dělicí čáru mezi právem a etikou a diferenciaci práva, vybaveného státní mocí přinucení, a morálky, založené v mravním rozhodnutí jedince. Tato diferenciacie stanovila hranice popravní etiky i etizaci práva.¹¹¹²

Právní pozitivismus pak začal chápat právo jako pozitivní právo a jen jeho formální ustanovení jako prvky pojmu právo, například že právo řídí sociální vztahy, vztahuje se na vnější chování, je stanoveno autoritou, nárokuje jako nucený řád účinnost a požaduje systémovou konzistenci právního řádu. Podle toho je právo normativní nucený řád, který je ustanoven autoritou a fakticky platí v nějakém společenství. Právní normy je tak možno právně legitimovat jen uvnitř pozitivního práva. Z takto pojatého pojmu práva tak odpadají materiální, například morální, náboženské, politické, reflexe o jeho platnosti.¹¹¹³

Etika pak může být nařčena z toho, že je podmíněna dobou a prostředím, a proto není v první linii měřítkem, které může platné právo legitimovat, nebo jej zbavit platnosti, ale opačně, že právo stanovuje měřítko pro individuální jednání, a pro posouzení práva a jeho společenskou, resp. státní praxi podle toho neexistují další etická kritéria.¹¹¹⁴

Naopak pro přirozeněprávní pojem právo je konstitutivní materiální legitimační odvolání na prepozitivní kritéria spravedlnosti. Právní charakter pozitivního práva tak závisí na právněetických reflexích o platnosti.¹¹¹⁵

Tomáš Akvinský například určuje to, co je právní (*iustum*), tak, že zakládá jeho správnost ve spravedlnosti: „...zákony lidmi ustanovené jsou buď spravedlivé, nebo nespravedlivé.“¹¹¹⁶

¹¹¹⁰ R. Marx / H. Wulsdorf, *Christliche Sozialethik. Konturen – Prinzipien – Handlungsfelder*, s. 246; K. Demmer, *Christliche Existenz unter dem Anspruch des Rechtes. Ethische Bausteine der Rechtstheologie*, Studien zur theologischen Ethik: Bd. 67, s. 7.

¹¹¹¹ Srov. např. D. Schönecker / A. W. Wood, *Emmanuel Kants „Grundlegung zur Metaphysik der Sitten“*. Ein einführender Kommentar, Verlag Ferdinand Schöningh, Paderborn 2002.

¹¹¹² R. Marx / H. Wulsdorf, *Christliche Sozialethik. Konturen – Prinzipien – Handlungsfelder*, s. 246.

¹¹¹³ *Lexikon der christlichen Ethik, Band 2, L-Z*, s. 1466-1467.

¹¹¹⁴ A.-P. Rethmann, *Selbstbestimmung – Fremdbestimmung – Menschenwürde. Auskünfte christlicher Ethik*, s. 12.

¹¹¹⁵ *Lexikon der christlichen Ethik, Band 2, L-Z*, s. 1467.

Proto jsou formální ustanovení, na která právní pozitivizmus redukuje pojem práva, sice nutná, ale nedostatečná k tomu, aby bylo pozitivní právo skutečně právem. Nespravedlivý zákon, tj. zákon, který odporuje prepozitivním kritériím, tak není vlastně zákonem, ale korupcí zákona, a proto bezprávním: „*nezdá se platným zákon, který není spravedlivý: pročez, kolik má spravedlnosti, tolik má moci zákona. Avšak v lidských věcech se říká, že něco je spravedlivé, poněvadž je správné podle pravidla rozumu. Avšak prvním pravidlem rozumu je přirozený zákon. (...) Pročez každý zákon lidmi ustanovený natolik má z pojmu zákona, nakolik se odvozuje z přirozeného zákona. Jestliže však v něčem nesouhlasí s přirozeným zákonem, již nebude zákonem, nýbrž porušením zákona.*“¹¹¹⁷

Problematika přirozeného práva tak měla vždy na paměti otázku správného a spravedlivého práva.

Prepozitivní principy práva a pozitivní právo tak společně tvoří jediný systém práva, přičemž prepozitivní rovina potřebuje kvůli své účinnosti pozitivizaci, pozitivní právo zase kvůli spravedlnosti a sociální akceptaci prepozitivní legitimaci. Diferenciace pojmu právo umožňuje zprostředkování filozofického rozvinutí pojmu právo a problémů odůvodnění, resp. legitimování, které jsou v něm obsaženy, jako téma filozofie práva. Právo je také jako sociální nucený řád, který potřebuje prepozitivní legitimování, předmětem teologického zájmu. Etické zkoumání se zaměřuje na vztah – rozdílnost a vzájemnou závislost – práva a etiky.¹¹¹⁸

Etické odvolávání se na přirozeněprávní myšlení v jeho novověké kritické formě tedy představuje příspěvek k humánnímu právnímu řádu společnosti, k humanizaci celé společnosti a k dalšímu rozvoji práva. Tolerance neznamena pro tento přístup bezobsažnost, ale synonymum pro respektování základních práv každého člena společnosti. Etika jako reflexe stávajících ethosů (ethoi), tedy žitých morálních přesvědčení, zkoumá jako etika práva kritéria legitimacy právního řádu a odkazuje na principy a materiální základní normy, které předcházejí pozitivnímu právu. Společnost tedy potřebuje reflexi nosných etických základů. Éthos lidských práv představuje minimální konsensus, který však také není chráněn před opětovným porušováním. V základu pozitivního práva stojí jako měřítko obraz člověka s lidskou důstojností, kterého není možno vykazovat ve finančních hodnotách i jiných materiálních hodnotách.¹¹¹⁹

¹¹¹⁶ *Spisy sv. Tomáše Akvinského. Theologická summa, I-II, 96,4, s. 774; srov. „habet rectitudinem iustitiae“ in: Lexikon der christlichen Ethik, Band 2, L-Z, s. 1467.*

¹¹¹⁷ *Spisy sv. Tomáše Akvinského. Theologická summa, I-II, 95, 2, s. 765; srov. „lex iniusta non est lex“; „legis corruptio“ in: Lexikon der christlichen Ethik, Band 2, L-Z, s. 1467.*

¹¹¹⁸ *Lexikon der christlichen Ethik, Band 2, L-Z, s. 1467-1468.*

¹¹¹⁹ A.-P. Rethmann, *Selbstbestimmung – Fremdbestimmung – Menschenwürde. Auskünfte christlicher Ethik*, s. 28-29.

Idea nedotknutelné osobní důstojnosti člověka a nároku univerzálně platných lidských práv, který z toho plyne, tak nenabyla jen centrálního etického významu, ale získala skrze konstituci moderních ústavních států také ryze právní závaznost. A právě tato skutečnost vytváří úplně nové předpoklady pro kompetenci pozitivního práva ve věcech morálky. Etickým orientačním bodem tohoto práva není tak už v sobě uzavřený, společensky a nábožensky předem daný a pro všechny závazný svět morálních představ, ale právě *člověk jako morální subjekt*, tedy osoba pojednáváná ve své důstojnosti a sebeúčelu jako svobodná a na základě rovnosti. To pak už ale nevylučuje možný pluralismus v představách o morálce a v ní zastávaných přesvědčení a pozic. Společnosti zavázané lidské důstojnosti jsou tak pluralistické společnosti, které považují nárok základních lidských práv za integrální moment svých ústav. Mnohost hledisek, která z toho vyplývá i v eticky citlivých oblastech, vede také nutně k adekvátně restriktivnímu užívání příslušnosti pozitivního práva. To ale znamená, že se musí toto právo na základě etických předpokladů vyhnout tomu, aby ze sebe učinilo jednoduše prováděcí nástroj partikulárně zastávaných morálních přesvědčení, tedy prodlouženou ruku morálky určitých skupin. Jeho úloha spočívá v tom, že bude nástrojem řešení konfliktů, který se zaměřuje na to, aby se zabezpečila schopnost jednání společnosti právě v setkávání různých přesvědčení, a to při co možná nejvyšší míře zachování *důstojnosti a svobody* všech zúčastněných.¹¹²⁰

Protože právo utváří všechny souvislosti lidského života, musí zahrnovat všechny životní oblasti, kde je předně ve službě člověku a společnosti a získává odtud své určení. Poskytuje tak každému právní jistotu a má zvyšovat blaho společnosti. Zvláštní roli dostává vyrovnání oběť – pachatel, kde se přesouvá konflikt z roviny provinění proti právnímu řádu na rovinu sociální interakce mezi zúčastněnými osobami. Východiskem pro právněetické zhodnocení trestního práva je nakonec vnitřní důvod práva, který se vyjadřuje ve vztazích osobního uznání.¹¹²¹ Dokumentují to i tato slova: „*Očekávané bezpečí ve vzájemném zacházení, to je vnější funkce práva, která podporuje život. (...) Poskytování vztahů uznání a zachovávání očekávaného bezpečí, to je základní smysl práva, jenž odpovídá lásce. A do té míry je právo nejen vhodné, ale nezbytný prostředek pro uskutečňování smíření v soužití lidí.*“¹¹²²

Zápas o aktuální podobu toho, co je právně závazné, probíhá v ústavních státech, které mají svůj etický fundament a střed v zaručení *lidské důstojnosti*, podle podmínek, jež

¹¹²⁰ *Lexikon der christlichen Ethik, Band 2, L-Z*, s. 1471-1472.

¹¹²¹ R. Marx / H. Wulsdorf, *Christliche Sozialethik. Konturen – Prinzipien – Handlungsfelder*, s. 276-277.

¹¹²² H.-R. Reuter, *Rechtsethik in theologischer Perspektive: Studien zur Grundlegung und Konkretion*, s. 178, in: R. Marx / H. Wulsdorf, *Christliche Sozialethik. Konturen – Prinzipien – Handlungsfelder*, s. 276.

garantují optimum spravedlnosti vůči všem aktérům, a proto jsou v principu schopné konsensu.

3.2.9 Právo jako předpoklad mravnosti

Kromě toho směřuje moderní právo k tomu, aby do svých procesů hledání různých norem a do procesů rozhodnutí integrovalo co možná nejširší spektrum *znalosti věci a odborných vědomostí*. To mu také propůjčuje kompetenci, kterou většinou jednotlivé mravní subjekty vůbec nedisponují, a tak nabízejí právní ustanovení množství pravidel jednání, která jedince instruují a zavazují také ve veskrze morálně chápaném smyslu ohledně toho, co koná či nekoná. Jedinci se tak může jevit konkrétní podoba toho, co je *mravně závazné*, spíše jako zprostředkovaná právem než jeho vlastními individuálními schopnostmi pochopení. Právo tak může fungovat v určité míře jako *ekvivalent morálky*. Toto určité převedení mravních požadavků do práva (*Verrechtlichung*) se ale liší od tradičního legalismu tím, že se zde právu na základě jeho zpětné vázanosti na svobodnou ústavu připisuje principiální nezrušitelná funkce služby *lidské důstojnosti a zodpovědnosti subjektu*, musí tedy přes všechny oblasti regulace a různé normy chránit v co nejširším rozsahu morální status subjektu člověka.¹¹²³

Když se pojednává o rozlišení a souvislosti práva a mravnosti, uvažuje se o tom, zda stačí faktický konsensus demokratické většiny jako pramen tvorby a kontroly práva, přičemž se v moderním ústavním státě dbá na to, aby nebyly identické vládní většina a kontrola práva. Tím se ztěžuje přizpůsobení práva selskému rozumu, přestože se právo týká přemístění priorit v hodnotovém konsensu společnosti. Plynou z toho různá hlediska: právo má vliv na praxi občanů, a to včetně mravní praxe. S tím souvisí také otázka, zda může být právo předpokladem mravnosti. Nelze přitom připustit, aby se právní struktury zaměňovaly s mravním legitimováním a aby hrály právní normy roli v odůvodnění mravních norem. Proto není právo logickým předpokladem mravnosti. Normativní mravnost a mravní praxe nejsou ale identické. Mravní praxe se často prokazuje ne jako osobně osvojená, ale jako sociálně ovlivněná veličina. Právo je zase socializační faktor prvního řádu, zvláště když se podle morálněpsychologických výzkumů vyskytuje v etice zřídka logicky předpokládaná autonomie mravního subjektu. Z toho vyplývá, že právo sice není logickým předpokladem mravnosti, ale že je *empirickým předpokladem mravní praxe*. Spravedlivé právo je dále předpokladem pro to, že se může vytvářet mravní praxe i mravní reflexe. To znamená, že jsou poměry bezpráví, například tam, kde ve strukturách pokulhávají lidská práva, špatné podmínky pro vytváření

¹¹²³ *Lexikon der christlichen Ethik, Band 2, L-Z*, s. 1473-1476.

mravní reflexe a mravní praxe. Kdo chce tedy mravnost, nesmí zanedbávat právo jako podmínku vzniku mravnosti.¹¹²⁴

V moderním pojetí výkonu trestu má na základě vztažnosti práva na subjekt svůj význam kromě generální a individuální prevence koncept humanizace s cílem výchovy pachatele k *sebenalezení* a k *zodpovědné svobodě*. Právo není samozřejmě schopno samo ze sebe řídit všechno, co je v mravním smyslu hodné úsilí, a někdy ani to, co je jeho vlastní kompetencí, vezme-li se jako měřítko předpokládaný bezpodmínečný nárok *lidské důstojnosti*. Nelze přece postupovat podle maximy, že vše, co se eventuálně považuje za morálně zavrženíhodné, je třeba trestat, ale humánně rozumné trestní právo, které zohledňuje konkrétního člověka, se naopak řídí zásadou trestat tak, že se pokud možná co nejvíce neděje nic, co se nemá dít. Právo je tedy také schopno sloužit *jistotě a rozvoji člověka jako morálního subjektu*. Současně ale nemohou utváření pozitivněprávních řádů, koncipovaných i na základě lidských práv, nahradit schopnost *morálního porozumění a mravní vůli subjektů*. Tento etický pokrok osvobození subjektu ovšem také znamená svobodu volby a utváření v oblastech života, které byly předtím řízeny právem a které přesto potřebují spolehlivé humánní utváření. To však vyžaduje vlastní a také nové procesy *morálního hledání a učení*. V jádru jde také zde o zachování osobní důstojnosti člověka jako nároku, který se sděluje v bezprostřednosti toho, co je morální. Tento nárok má kvalitu, hlubokou dimenzi, která má své duchovní kořeny.¹¹²⁵

Tato odkázanost se filozoficky a teologicky odůvodňuje ze vztahu etické reflexe a dějinné, společenské praxe. Od politické praxe se požaduje, aby se orientovala podle zodpovědnosti za právo a spravedlnost, což potvrzuje stanovení lidských práv jako ústavních práv. Jak již bylo naznačeno, uznává se vliv práva na praxi, přičemž nejsou sice právo a mravnost zejména v pluralistických společnostech identické, ale jsou ve vzájemném působení. Stanovování hodnot ve společnosti a právní statky v právu se vzájemně podmiňují. Významem práva pro praxi se ale ještě nedokazuje jeho význam pro mravnost. Myslí se tím totiž význam dějinně-empirický a plyne z toho, že je třeba mravnost a praxi rozlišovat, ale ne oddělovat. To platí nejen proto, že mravnosti nemůže jít jednoduše jen o reflexi etických norem, ale také o praxi, včetně jejích strategií a taktik. A také platí, že to, co je *mravně správné*, se nemůže jednoduše dedukovat z axiomů a kontrolovat podle principů, ale musí se evokovat teprve v experimentu mravní praxe. Bere-li mravnost své východisko z praxe také na rovině reflexe a tím i ve formě vědecké etiky, pak je rozhodující, jakou má člověk ve společnosti možnost, aby žil *mravní*

¹¹²⁴ D. Mieth, *Recht und Sittlichkeit in theologisch-ethischer Sicht*. In: A. Auer, A. Gläßer, J. Gründel (Hrsg.), O. Höffe, P. Huizing, A. Kaufmann, D. Mieth, G. Teichtweier, *Recht und Sittlichkeit*, s. 131-132.

¹¹²⁵ *Lexikon der christlichen Ethik, Band 2, L-Z*, s. 1475-1478.

praxi. Spravedlivé právo je empiricky nutné pro umožnění praxe mravní svobody a ta zase stimuluje úroveň reflexe mravních principů a norem. Jestliže se tedy právo nepovažuje za prodlouženou ruku mravnosti nebo za prosvítající ochranu mravního minima, ale jestliže se samostatně vůči mravnosti vztahuje na společné kořeny v *konečném, sociálním a rozumovém lidském bytí*, ukazuje se, jak dalece je právo empirickým předpokladem mravnosti - i když ne logickým -, protože právo konkretizuje abstraktní mravní svobodu člověka. Takové úvahy jsou důležité pro lidské chování a reflexi i pro sociálně-terapeutický přístup etiky, který vychází z defektních skutečností a ne z perfektních cílových představ, který akceptuje konkrétní osvobození jako předpoklad mravní svobody a nepojednává praxi jen jako problém aplikace mravních zásad.¹¹²⁶

Dietmar Mieth si pak uvědomuje námitku, zda neexistuje nebezpečí, že se etika rozpustí například v právní, politické či pedagogické strategii, a odpovídá, že toto nebezpečí existuje jen tehdy, když se mravnost neakceptuje jako logický předpoklad práva a tím zásad spravedlnosti politických a jiných strategií. Proto dále zdůrazňuje, že analytický předpoklad mravních maxim jako jsou například spravedlnost a svoboda, patří ke struktuře odůvodňování práva. Není tedy třeba mít hned spravedlivé právo, dříve než se může mluvit o mravních závaznostech. Zároveň ale platí, že je dějinný proces rozvoje humánní mravnosti vložen do dějinného rozvoje humánního práva.¹¹²⁷

4 LIDSKÁ PRÁVA

Jedním ze základních tematických okruhů etiky práva a jejich centrálních otázek, včetně otázky spravedlnosti, je problematika lidských práv, jejímž eticko-normativním základem je lidská důstojnost či důstojnost osoby, která se podstatně týká legitimace lidských práv, ne jejich platnosti. Lidská práva představují pro moderní právní řády kritické měřítko pro přezkoumání pozitivního práva a jeho dalšího rozvoje. Tvoří také hraniční kámen na cestě k mezinárodnímu právnímu společenství a řádu. Jako nutný cíl se uvádí, že se důstojnost člověka stává závazným základem veškerého lidského jednání a všech normativních řádů. Kultura lidských práv se chápe jako právní kultura, která ukazuje na skloubení práva a etiky a na nezbytnost jeho celosvětového uskutečňování pro růst mezinárodní i národní spravedlnosti. V moderních komplexních společnostech jsou lidská práva zasažena především tam, kde hrozí, že bude *důstojnost člověka k volnému užití*. V této souvislosti je třeba zmiňovat

¹¹²⁶ D. Mieth, *Recht und Sittlichkeit in theologisch-ethischer Sicht*. In: A. Auer, A. Gläßer, J. Gründel (Hrsg.), O. Höffe, P. Huizing, A. Kaufmann, D. Mieth, G. Teichtweier, *Recht und Sittlichkeit*, s. 133-136.

¹¹²⁷ *Ibid.*, s. 136.

speciálně práva slabých a poškozených, mezi něž patří také právě děti, které potřebují zvláštní ochranu, aby mohly rozvíjet svou důstojnost.¹¹²⁸

Angažovanost proti bezpráví i angažovanost za právo předpokládá objasnění problematiky odůvodnění práva, jak to ukazuje zpracování vztahu právního pozitivizmu a přirozeného práva. Touto diferenciací je možno biblické motivy a opce sociálněeticky uchopit a vztahovat je ve smyslu principiálních křesťanských cílů na aktuální otázky.¹¹²⁹

Otevřené zůstává v ústavách pluralistických společností obsahové odůvodnění lidských práv už proto, že lze různě argumentačně podložit otázku, kdo je člověk a co znamená bytí osoby. Není také úkolem svobodného ústavního státu, aby zodpovídal otázku původu a smyslu lidské existence. Může jen uznat lidská práva jako předstátní předpoklad a nakládat s nimi světonázorově neutrálně a naplňovat svůj závazek, že chrání člověka jako nositele nezadatelných práv a že vytváří prostory, v nichž se komunikativně mezi všemi občany objasňují a prohlubují nosné předpoklady státu.¹¹³⁰

Problematika lidských práv souvisí s otázkou, zda a nakolik se mohou – kromě formálních kritérií legitimity pozitivního práva - uvést *materiální normy*, které mají přirozeněprávní status a z principu je akceptují všichni, kdo užívají rozumu. Je třeba se tedy ptát, zda je možno – kromě formálních principů jako jsou *bonum faciendum malum vitandum*, Kantovy formulace kategorického imperativu, zlaté pravidlo – formulovat přirozeněprávně zakotvené normy, jimž náleží pravdivost a univerzální platnost, protože jsou rozumové, všeobecné, tzn. intersubjektivní, intersystémové a interkulturní.¹¹³¹

Takové přirozeněprávní materiální normy pak musejí představovat základní éthos a formulace přirozeněprávní kriteriologie pro pozitivní právo tedy znamená, že „*se na bázi skromné antropologie činí výroky, které nezahrnují celek lidského bytí a jeho možností, ale formulují minimum toho, co musí náležet každému člověku jako báze pro jeho další subjektivně a potom také kulturně ovlivněné sebeuskutečňování, jeho základní práva, bez nichž není možná další, v plném smyslu lidská existence, nebo je jen možná ve významně omezené míře. Takové minimum se požaduje v lidských právech.*“¹¹³²

Přirozené právo ve formě univerzálních lidských práv je otevřené pro další nutné konkretizace dobrého lidského bytí. Přitom se ale omezuje na formulování základních práv každého člověka ve formě obranných, sociálních a participačních práv, bez nichž je další

¹¹²⁸ R. Marx / H. Wulsdorf, *Christliche Sozialethik. Konturen – Prinzipien – Handlungsfelder*, s. 271-273.

¹¹²⁹ A. Anzenbacher, *Křesťanská sociální etika. Úvod a principy*, s. 27.

¹¹³⁰ R. Marx / H. Wulsdorf, *Christliche Sozialethik. Konturen – Prinzipien – Handlungsfelder*, s. 223.

¹¹³¹ A.-P. Rethmann, *Selbstbestimmung – Fremdbestimmung – Menschenwürde. Auskünfte christlicher Ethik*, s. 23.

¹¹³² *Ibid.*, s. 23-24.

konkretizace humánního lidského bytí znemožněna nebo podstatně omezena.¹¹³³ Jedná se totiž o „jádrovou součást životních podmínek a možností“.¹¹³⁴ Jejich respektování se požaduje od každého státu, bez jejich respektování ztrácí řád obce svou legitimitu a tento objektivní přístup se obrací proti omezení právněpozitivistických pozic na princip legality a také proti systémově-teoretické relativizaci eticky odůvodnitelných, všem lidem společných a stejných základních práv. Idea lidských práv je regulativním principem pro formulaci prepozitivně-právního minimálního konsensu, pro legitimování a kritiku pozitivního práva. Materiální podoba tohoto konsensu je v této argumentaci – na rozdíl od esencialistického chápání přirozeného práva - dějinná a praktický rozum se v ní rozvíjí v procesu. Kodifikovaná lidská práva jsou tak přiměřenou formou novověkého kritického přirozeného práva a představují historickou odpověď na humanitární katastrofy a jiné hrozby pro lidstvo.¹¹³⁵

4.1 Znak lidských práv

Lidská práva jsou práva a jako práva mají zvláštní přednost. Také lidská práva upravují poměry mezi právními subjekty a adresáty a vztahují se na určité obsahy. Z většího počtu nabídek definic lidských práv budou představeny dvě, aby byl zřejmý doplňující se akcent:

„I když je pojem moderních lidských práv sporný, nechají se uvést uznaná definiční nejmenší kritéria. Lidská práva jsou univerzální a individuální, to znamená, že platí pro všechny lidi nezávisle na jejich národnosti a rase a náležejí jednotlivému člověku nezávisle na jeho stavovském nebo jiném společenském zapojení. Jejich zdrojem je předstátní přirozenost, to znamená, že není možno za ně vděčit státu, nýbrž že jsou člověku jako takovému vrozená, nemohou být tedy státem vytvořena, nýbrž jsou eventuálně deklarována. Požadavek uznání lidských práv se zaměřuje v první řadě na stát, zejména když se očekává jeho zásadní zřeknutí se zásahů do osobní sféry svobody“.¹¹³⁶

Druhá, ponechána v původním anglickém znění: „Human rights is an old subject in many ways. Most fundamental, it is one way to deal with a person's relation to public authority – and indeed to the rest of society. If one has a human right, one is entitled to make a fundamental claim that an authority, or some other part of society, do – or refrain from doing – something that affects significantly one's human dignity. Human rights most fully understood

¹¹³³ *Ibid.*, s. 24.

¹¹³⁴ E. Schockenhoff, *Naturrecht und Menschenwürde. Universale Ethik in einer geschichtlichen Welt*, s. 301.

¹¹³⁵ A.-P. Rethmann, *Selbstbestimmung – Fremdbestimmung – Menschenwürde. Auskünfte christlicher Ethik*, s. 24-25.

¹¹³⁶ W. Jäger, *Menschenrechte – Historische Entwicklung*. Arbeitshilfen für die politische Bildung, Heft 4, 1988, s. 4, in: K. P. Fritzsche, *Menschenrechte. Einführung mit Dokumenten*, s. 15.

involves not static property, something possessed, but rather a social und behavioral process. Human rights constitutes a fundamental means to the end of basic human dignity”.¹¹³⁷

Následných 10 znaků vyznačuje to, co se dnes rozumí pod *lidskými právy*. Lidská práva jsou 1. vrozená a nezvratná, 2. předstátní (původ před vznikem státu), 3. individuální, 4. rovná, 5. morální, 6. právní, 7. univerzální, 8. fundamentální, 9. vzájemně závislá, 10. kritická.

Kvalifikace *vrozená a nezvratná* lidská práva znamená, že nemohou být ani získaná, ani zasloužená, ani propůjčená, nýbrž mají oprávnění pouze na základě lidského bytí. Přesto je určení lidských práv jako vrozených myšleno v „metaforickém smyslu“, aby se zdůraznila jejich zvláštní přednost. Jednou uznaná jako vrozená, nemohou být také opět vzata či pozbyta. Zůstávají oprávněním, které není vázáno na žádné výkony, zásluhy nebo splnění povinností. Sice je s právy spojena také povinnost respektovat práva těch druhých, ale nerespektování může vést jen k různým druhům kritiky nebo sankcí, ale ne ke ztrátě lidských práv. Ani zločinec nemůže pozbýt svých lidských práv. Lidé jsou a zůstávají lidmi také v extrémních případech: nejsou k dispozici jakékoli strategii dehumanizace. Přesto existují výjimečné a nouzové situace, ve kterých mohou být lidská práva na určitý čas omezena, ale také za nejextrémnějších podmínek zůstává jádro lidských práv - jako je právo na život nebo zákaz mučení - pevné, stálé a není možno jej žádným způsobem omezit.

Označení lidských práv jako *předstátních* odkazuje na to, že občan (už) není služebníkem státu, který svým občanům kromě jiného propůjčuje nebo poskytuje lidská práva, nýbrž stát je povinen lidská práva, která předcházejí státnímu právu a která nejpředněji odůvodňují legitimitu státní demokratické vlády, uskutečňovat a chránit. V procesu vývoje lidských práv nezůstává však stát jediným adresátem.

Znak *individuální* proto, že nepostradatelnou podmínkou lidských práv je skutečnost, že ve středu stojí jednotlivec se svými zájmy o ochranu a rozvoj a že se nepodřazuje a neobětuje žádnému společenství a žádné politické obci. Přesto ukazuje debata o rozvoji lidských práv, že se nejedná o výlučnou nebo vždy také dostačující podmínku, jak chránit jednotlivce. Diskuse o kolektivních lidských právech poukazuje na doplňující rozměr, ale nikoli alternativu, protože také kolektivně ustanovená ochrana musí prospívat jednotlivci.¹¹³⁸ Všeobecná deklarace lidských práv (Universal Declaration of Human Rights) v článku 2, nadepsaném *zákaz diskriminace*, stanovuje: „Každý je oprávněn ke všem právům a

¹¹³⁷ D. P. Forsythe, *The Internationalization of Human Rights*, Lexington 1991, s. 1, in: K. P. Fritzsche, *Menschenrechte. Einführung mit Dokumenten* s. 15-16.

¹¹³⁸ K. P. Fritzsche, *Menschenrechte. Einführung mit Dokumenten*, s. 16-17.

svobodám, jež stanoví tato Deklarace, bez jakéhokoli rozdílu rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, náboženství, politického nebo jiného smýšlení, národnostního nebo sociálního původu, majetku, rodu nebo jiného postavení“.¹¹³⁹ Lidská práva mohou tedy být jako lidská práva jen *rovná*, nebo jsou místo toho jen zvláštními právy. Zde máme co do činění s antidiskriminačním jádrem lidských práv. Především se přitom jedná o rovné zacházení státu s občany. Tato rovnost ovšem implikuje také stejné uznání lidských práv občanů navzájem. Má práva nacházejí své hranice ve stejných právech těch druhých.¹¹⁴⁰

Tato dimenze lidských práv pak odkazuje přímo na *morální* jádro: „idea lidských práv má v morálním závazku uznávat všechny ostatní jako subjekty stejných práv své morální východisko. Je to morální respekt před individuálním sebeurčením každé osoby, který odůvodňuje práva ve smyslu morálních nároků. Lidská práva jsou dílčí skupinou morálních práv“.¹¹⁴¹ Některá lidská práva nepřesáhla status slabších, jen morálních práv, to znamená, že se ještě nestala silnými juristickými právy. Zatímco je to deficitem pro vztah občan – stát, jedná se o cíl ve vztahu občan – občan: utváření společenských poměrů podle morálních standardů lidských práv.

Označení *právní* lidská práva upozorňuje na to, že od těchto slabých práv je třeba odlišovat silná lidská práva, opatření morálních lidskoprávních nároků mocí sankce, legitimní mocí prosazování, jejich konkretizaci jako základních práv nebo jako prvků mezinárodního práva a jejich přednost před obvyklým právem.

Charakteristika lidských práv jako *univerzálních* práv označuje nejprve nárok platnosti a nikoli už popis reálně existující univerzální platnosti. Nárokem zde je, že se v lidských právech vyjadřuje mimo tradici a kulturní rozdíl tradiční a na kultuře nezávislé jádro zájmů, hodnot a rozvojových šancí lidí, které jsou hodny ochrany. Toto jádro je uznatelné všude.

Kvalifikace lidských práv jako *fundamentálních* vypovídá za prvé o tom, že zde nemohou existovat libovolné obsahy, které jsou nahlíženy jako hodné ochrany a rozvoje, nýbrž že směřjí lidská práva chránit jen takové oblasti života, které jsou nahlíženy jako fundamentálně důležité, které jsou pokládány za nepostradatelné pro zachování lidské důstojnosti. Uznání jednoho práva jako v tomto smyslu fundamentálního a tím přijetí do kategorie lidských práv, je vždy konfliktní politický proces, pro nějž se zatím vytvořily uznané postupy v různých

¹¹³⁹ *Mezinárodní dokumenty o lidských právech. Anglicky a česky*, s. 29.

¹¹⁴⁰ K. P. Fritzsche, *Menschenrechte. Einführung mit Dokumenten*, s. 17.

¹¹⁴¹ G. Lohmann, *Menschenrechte zwischen Moral und Recht*. In: S. Gosepath und G. Lohmann, *Philosophie der Menschenrechte*, Suhrkamp Verlag, Frankfurt/M. 1998, s. 89.

institucích (např. komise lidských práv). Za druhé to také znamená, že nejsou lidská práva nic statického, nýbrž jsou otevřená k tomu, aby reagovala na nová nebo nově vnímaná nebezpečí.

Lidská práva existují jen v plurálu. Značný počet těchto lidských práv tvoří souvislost práv, která se vzájemně podmiňují. Tato souvislost je dvojí: komplementární a nabitá napětím. Když například porušují právo na vzdělání, porušují následkem toho také právo vyjádřit svůj názor. Ale pak druhý typ souvislosti: mé právo říci svůj názor je omezeno právem toho druhého, např. nebýt uražen nebo diskriminován.

K ideji lidských práv patří také triáda, že lidé jsou ochrany potřební, hodni a schopni. Tato myšlenka kritizuje poměry, v nichž není ještě důstojnost člověka chráněna a jeho práva se porušují, a směřuje ke změně „poměrů“, aby mohli lidé utvářet svůj život se sebeurčením bez diskriminace. V tomto smyslu jsou lidská práva *kritickým* stimulem trvalé změny.¹¹⁴²

Lidská práva označují základní práva, která náleží každému člověku jako člověku (tedy ne teprve tehdy, pokud je členem určitého společenství, pokud disponuje určitými znaky nebo vlastnostmi [barva kůže, pohlaví, náboženská a politická přesvědčení, věk atd.], nebo protože přináší určité výkony), a proto mohou být všemi lidmi stejným způsobem nárokována. Jejich nárok na platnost je univerzální, existuje tedy také tam, kde partikulární právní řády odmítají jejich uznání nebo jimi pohrdá politická praxe. Jako práva, která jsou vázána pouze na lidské bytí, tvoří vůči ostatnímu právu nadřazený druh práv; to ale právě nevylučuje to, že jsou jednotlivá lidská práva či celé katalogy lidských práv právně pojaty a učiněny součástí určitého právního systému. Podle toho, zda se přijetí a garantování v právu omezuje na okruh státních příslušníků, rozšiřuje na všechny lidi na výsostném území státu nebo ale vztahuje na každého člověka, zahrnují historicky místy upřednostňované pojmy občanská, resp. základní práva (posledně jmenovaný pojem jako vyšší pojem pro občanská a lidská práva) význam, který je v užším smyslu odlišitelný od lidských práv.¹¹⁴³

Konkrétní obsahové nároky, o jejichž lidskoprávní kvalitě existuje celosvětově dalekosáhlá shoda, nevděčí za tento status primárně zmínce v katalogu norem se zvýrazněnou autoritou nebo nalezení konsensu prostřednictvím dialogu, nýbrž představují odpovědi na kolektivní zkušenosti lidmi zaviněného utrpení (tedy bezpráví, ne pouze neštěstí), které byly učiněny v průběhu dějin. Kvůli této korelaci mezi dějinnými podmínkami a lidskoprávními obsahy nemůže existovat žádný vyčerpávající a na čase nezávislý, platný seznam lidských práv.

¹¹⁴² K. P. Fritzsche, *Menschenrechte. Einführung mit Dokumenten*, s. 14-19; srov. H. Maier, *Lidská práva – nárok na obecnou platnost a kulturní diferenciaci*. In: *Lidská práva. Nárok na obecnou platnost a kulturní diferenciaci*, J. Hanuš (ed.), CDK, Brno 2001, s. 8-10.

¹¹⁴³ K. Hilpert, *Menschenrechte und Theologie. Forschungsbeiträge zur ethischen Dimension der Menschenrechte*, Universitätsverlag Freiburg 2001, s. 25; *Lexikon der christlichen Ethik, Band 2 (L-Z)*, s. 1163.

Přesto se určitá ohrožení státní a společenskou mocí ukázala jako tak hluboce porušující, jako vždy se opakující nebo jako latentně přítomná, že se jako typická shrnula do katalogů lidských práv, tzn. že se fixovala jako poznání, za něž nesmí lidstvo na své další cestě *nikdy více* zpět upadnout. K tomu patří zejména právo na život a bezpečnost, právo na osobní vlastnictví, právo na ochranu před svévolí při provádění soudních opatření, právo na náboženskou svobodu a svobodu svědomí a právo na sdružování.

Na rozdíl od obvyklých právních norem chtějí být lidská práva nejen bezpodmínečná v tom smyslu, že nepodléhají žádnému časovému, prostorovému a skupinově specifickému omezení, nýbrž také v tom smyslu, že jejich závaznost leží před každou technickou formulací, před každým aktem uvedení v platnost a také před zaručením pomocí sankcí. Tento zvláštní ráz nároku bezpodmínečné závaznosti se často vyjadřuje prostřednictvím charakteristiky lidských práv jako předprávních, nadstátních, nadpozitivních, resp. vrozených, nezczitelných, nezadatelných, nedotknutelných. Neobsahuje exkluzivitu, nýbrž odkazuje na etický horizont původu a smyslu těchto norem a na jejich požadavek být nejen mravním ideálem a apelem, ale také právem zprostředkovány a na této zprostředkované cestě (ne bezprostředně jako morální požadavek na jednotlivý mravní subjekt) uvedeny v účinnost v prostoru veřejnosti a politiky. Slučitelnost s lidskými právy tím dostává zároveň funkci kritického měřítka pro posouzení materiální a (pokud obsahuje požadavek univerzalizace) také formální spravedlnosti pozitivních právních norem. Její praktická působnost je dnes zvláště zřejmá tam, kde jsou vykonavatelé státní moci i přes všeobecně uznaný zákaz zpětné účinnosti obžalováni za zločiny proti lidskosti (procesy v Norimberku a Tokiu, tribunály pro válečné zločince z Rwandy a bývalé Jugoslávie). Pokud tedy lidská práva naléhají na uskutečňování mravních norem v politickém utváření společnosti a na druhé straně činí pozitivní právo kritizovatelné se zřetelem na etickou ideu spravedlnosti, tvoří rozhraní práva a mravnosti.¹¹⁴⁴

Rovina, na které byla implementace lidských práv do pozitivního práva historicky poprvé a až dodnes rozhodujícím způsobem urychlena, je státní ústavní právo. Jejich uznání a zajištění na této úrovni znamená hluboké sebeomezení státního výkonu moci, které je v mnoha ústavách nejen výslovně přiznáno, nýbrž také prostřednictvím zákazů explicitně kvalifikováno jako nezrušitelné. Daleko obtížněji se utváří právní pozitivizace lidských práv v jejich nároku na univerzální platnost na úrovni mezinárodního práva. To spočívá v tom, že až do poslední doby byly uznány jako subjekty mezinárodního práva pouze suverénní státy a mezinárodní organizace, ne ale jednotlivá individua. Skutečné kroky na cestě

¹¹⁴⁴ K. Hilpert, *Menschenrechte und Theologie. Forschungsbeiträge zur ethischen Dimension der Menschenrechte*, s. 25-26; *Lexikon der christlichen Ethik, Band 2 (L-Z)*, s. 1163-1165.

k mezinárodněprávnímu přijetí lidských práv mohly tedy být dosaženy jen nepřímo přes vlastní závazek k respektování a k ochraně jednotlivých nebo celých skupin lidských práv prostřednictvím husté sítě mezistátních smluv.¹¹⁴⁵

Jako další rovinu sociálního uplatňování lidských práv (ovšem jen) jako normativního vzoru a měřítka politického utváření soužití je třeba jmenovat zastávání se prostřednictvím světonázorových skupin, sociálních hnutí a volných sdružení (tzv. nevládních organizací) uskutečňování lidských práv pronásledovaných nebo poškozených lidí. Mezi nimi přísluší zvláštní význam hlásání a praktické sociální práci křesťanských církví na základě jejich velikosti, institucionalizace a jejich celosvětových vazeb. Ačkoli pod prahem právní pozitivizace účinná, může taková sociální implementace na jedné straně vytvořit nebo posílit podmínky přijetí pro právní pozitivizaci. Na straně druhé může ale také ve fázích nerespektování, stagnace a podkopání skrze mocenské skupinové zájmy udržovat v kolektivní paměti a vyžadovat alespoň morální silou ideu a nárok lidských práv.¹¹⁴⁶

Kromě vnitrostátních funkcí být orientačním vzorem pro utváření politického jednání a státního zákonodárství i kritériem legitimního vládnutí a spravedlivého práva, spojují se s ideou lidských práv od nového počátku politických snah po druhé světové válce dva další hlavní cíle:¹¹⁴⁷ celosvětově platí jejich respektování jako „základ svobody, spravedlnosti a míru ve světě“.¹¹⁴⁸ Encyklika *Pacem in terris* Jana XXIII. hodnotí Deklaraci lidských práv z roku 1948 v čl. 144 „jako stupeň a přístup k vytvářejícímu se právnímu a politickému řádu všech národů světa.“¹¹⁴⁹ Globálně tedy ve stále silnější míře, ale také uvnitř společností krystalizují jako společný základ pole etických přesvědčení a životních stylů, která se stále více pluralizují, a chrání tím soužití před lhostejností a relativismem, aniž by ale závazně předepisovala určitou teoretickou nebo světonázorovou koncepci.¹¹⁵⁰

4.2 Systematika a přístupy odůvodňování

V pramenech vnitrostátního i mezinárodního práva se objevují termíny lidská práva, lidská a občanská práva, základní práva (také fundamentální), základní lidská práva, lidská práva a

¹¹⁴⁵ K. Hilpert, *Menschenrechte und Theologie. Forschungsbeiträge zur ethischen Dimension der Menschenrechte*, s. 26.

¹¹⁴⁶ *Ibid.*, s. 26-27.

¹¹⁴⁷ K. Hilpert, *Menschenrechte und Theologie. Forschungsbeiträge zur ethischen Dimension der Menschenrechte*, s. 26; *Lexikon der christlichen Ethik, Band 2 (L-Z)*, s. 1165-1166.

¹¹⁴⁸ *Všeobecné deklarace lidských práv ze dne 10. prosince 1948*. In: *Mezinárodní dokumenty o lidských právech. Anglicky a česky*, s. 27.

¹¹⁴⁹ Jan XXIII., *Pacem in terris. Encyklika o míru mezi všemi národy v pravdě, spravedlnosti, lásce a svobodě z 11. dubna 1963*. In: *Sociální encykliky (1891-1991)*, Zvon, Praha 1996, s. 214.

¹¹⁵⁰ K. Hilpert, *Menschenrechte und Theologie. Forschungsbeiträge zur ethischen Dimension der Menschenrechte*, s. 26.

svobody atd. Tato mnohotvárnost se vysvětluje hlavně tím, že se lidská práva jako univerzální fenomén promítají do různých vědních oborů a disciplín.¹¹⁵¹

Lidská práva jsou zpravidla chápána jako práva a oprávnění jednotlivce, která zajišťují svobodu a důstojnost člověka a požívají institucionálních záruk,¹¹⁵² jsou také definována jako „vzory lidského chování potřebného pro zachování živých jedinců“.¹¹⁵³ Tato práva vyplývají ze samotné podstaty jednotlivce coby lidské bytosti a k jejich neodlučitelným vlastnostem (atributům) patří nezadatelnost, nezczizitelnost, nezrušitelnost a nepromlčitelnost. Pojem *lidských práv* je extenzivnější než pojem *základních práv*. V prvním případě se totiž jedná o přirozeněprávní postuláty a univerzální statky, které přesahují dimenzi státních útvarů, mezistátních seskupení, ústav a mezinárodněprávních instrumentů. V rámci Evropského společenství/Evropské unie poprvé použil pojmu *základní práva* Evropský soudní dvůr.¹¹⁵⁴ Sám pojem se používá ve dvojím významu: jednak jako „tvrdé jádro lidských práv (klasické svobody, jež jsou vlastní samotné důstojnosti člověka)“,¹¹⁵⁵ jednak podle pramenů jejich zakotvení (ústavně zaručená práva a svobody),¹¹⁵⁶ resp. jejich regulace na úrovni mezinárodněprávní, tedy ve smyslu lidských práv a svobod, které zakotvují mezinárodní smlouvy a další normy mezinárodního práva. *Acquis communautaire* používá tohoto pojmu extenzivně, to znamená, že tam zahrnuje nejen tvrdé jádro lidských práv, ale i další práva a svobody.¹¹⁵⁷

Lidská práva jsou tedy v zásadě chápána jako práva všech lidí bez ohledu na stát, v němž žijí.¹¹⁵⁸ *Občanskými právy* se pak rozumí ta práva a svobody, které vyplývají ze statusu člověka jako občana určitého státu.¹¹⁵⁹ Zmíněné svobody jsou považovány za část lidských práv, u nichž je kladen důraz na poskytování záruk a garancí ze strany státu, „zkrátka jejichž přiznání a úprava státem byly zasazeny do platného práva.“¹¹⁶⁰ V kontextu evropského práva

¹¹⁵¹ N. Šišková, *Dimenze lidských práv v EU*, ASPI 2003, s. 13.

¹¹⁵² F. Sudre, *Mezinárodní a evropské právo lidských práv*, „MU“, Brno 1997, s. 12, in: N. Šišková, *Dimenze lidských práv v EU*, s. 14.

¹¹⁵³ J. Blahož, *Úvaha o podstatě lidských a občanských práv*, „Právník“ 1998, č.10-11, s. 875-877, in: N. Šišková, *Dimenze lidských práv v EU*, s. 14.

¹¹⁵⁴ N. Šišková, *Dimenze lidských práv v EU*, s. 14-15.

¹¹⁵⁵ F. Sudre, *Mezinárodní a evropské právo lidských práv*, „MU“, Brno 1997, s. 131, in: N. Šišková, *Dimenze lidských práv v EU*, s. 14.

¹¹⁵⁶ E. A. Lukaševa a kol., *Práva člověka*, „Norma“, Moskva 2001, s. 133, in: N. Šišková, *Dimenze lidských práv v EU*, s. 14; srov. K. P. Fritzsche, *Menschenrechte. Einführung mit Dokumenten*, s. 22.

¹¹⁵⁷ V. Strážnická, Š. Šebesta, *Člověk a jeho práva*, „Juga“, Bratislava 1994, s. 12, in: N. Šišková, *Dimenze lidských práv v EU*, s. 14.

¹¹⁵⁸ J. Blahož a kol., *Srovnávací ústavní právo*, „Kodex Bohemia“, 1998, s. 126, in: N. Šišková, *Dimenze lidských práv v EU*, s. 15.

¹¹⁵⁹ *Ibid.*; srov. K. P. Fritzsche, *Menschenrechte. Einführung mit Dokumenten*, s. 22.

¹¹⁶⁰ F. Sudre, *Mezinárodní a evropské právo lidských práv*, „MU“, Brno 1997, s. 14, in: N. Šišková, *Dimenze lidských práv v EU*, s. 16.

je třeba pak rozlišovat mezi svobodami v uvedeném smyslu (tj. subjektivní oprávnění lidskoprávní povahy a veřejného charakteru, jež upravují a garantují Evropská společenství) a dále svobodami ve smyslu základních prvků jednotného vnitřního trhu, z nichž se ne všechny vyznačují lidskoprávní dimenzí (např. volný pohyb zboží, ale skutečně lidskoprávní rozměr mají např. volný pohyb osob a s ním spojené zákazy diskriminace).

Lidská práva mohou dále být diferencována podle toho, zda je uplatňuje jednotlivec samostatně, nebo společně s jinými osobami nebo skupinou osob. Pak se rozlišují *práva individuální*, *práva kolektivní* (práva jednotlivce, jejichž výkon je kolektivní) a *práva skupinová* (práva, k jejichž realizaci je přímo oprávněna skupina). V rámci EU jsou individuální a kolektivní práva zastoupena v *acquis communautaire*, o skupinových právech zde není řeč. Je to hodnoceno jako určitý paradox, jelikož lze na ES pohlížet i jako na společenství menšin v tom smyslu, že žádná z etnických a národnostních skupin v rámci evropského unijního prostoru nemá většinové zastoupení.¹¹⁶¹

K tomu se ještě v diskusích Organizace spojených národů na podnět zemí takzvaného třetího světa etablovalo členění lidských práv podle různých *generací*. Vděčí od počátku úsilí angažovat po úspěšném sjednání kodifikace lidských práv skrze civilní pakt a sociální pakt z roku 1966 světové společenství v dalším (třetím) aktu platnosti pro řešení ekonomicko-sociální nouze většiny států mezitím zbavených kolonizace; s tím ale bylo nezřídka spojeno sebevědomé distancování se od lidských práv evropsko-americké tradice jako individualisticky relativizovaných práv. K právům třetí generace, jimž jsou klasická práva na svobodu jako práva první generace i sociální práva na podíl jako práva druhé generace předřazena, jejichž nositelem jsou i přes lidskoprávní dikci národy, patří práva na rozvoj, na podíl na společném dědictví lidstva, na mír, kulturní svébytnost a intaktní životní prostředí. Sémantické sugesci vystřídání jedné dřívější generace novou je možno se ovšem vyhnout, při plném uznání etické dignity těchto požadavků a při zohlednění skutečnosti, že se zde jedná jen o přenesené označení pro jinou třídu práv, jen tím, že se pojem generace nahradí pojmem *dimenze*.¹¹⁶²

V souvislosti dalšího rozvedení kategorizace a diferenciacie lidských práv, bude nyní představeno rozvrstvení lidských práv ve spojení se čtyřgenerační (čtyřdimenzionální) koncepcí (spíše podle charakteru a obsahu, nepřiliš historický přístup) lidských práv:

¹¹⁶¹ N. Šišková, *Dimenze lidských práv v EU*, s. 16-17.

¹¹⁶² E. H. Riedel, *Menschenrechte der Dritter Dimension*, in: *Europäische Grundrechtszeitschrift* (1989), s. 9-21, in: K. Hilpert, *Menschenrechte und Theologie. Forschungsbeiträge zur ethischen Dimension der Menschenrechte*, s. 31.

1. generace: práva směřující k ochraně lidského života a důstojnosti (např. právo na život, zákaz mučení a nelidského zacházení, zákaz otroctví a nucených prací) a také procesní záruky ochrany lidských práv (např. právo na spravedlivý proces, presumpce nevinny);
2. generace: politická práva a svobody (např. aktivní a pasivní volební právo, svoboda projevu, svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání, svoboda shromažďování a sdružování);
3. generace: hospodářská (ekonomická), sociální a kulturní práva (např. právo na práci, právo na spravedlivé pracovní podmínky, právo na kolektivní vyjednávání, právo na ochranu zdraví, právo na sociální a lékařskou pomoc, právo na sociální zabezpečení);
4. generace: práva nově se utvářející, jejichž povaha je smíšená (kolektivní i individuální, např. ochrana spotřebitele, právo na přístup k informacím, právo na hodnotné, tj. zdravé a čisté životní prostředí, právo na přírodní zdroje a nedotčenou přírodu, právo na mír, právo na solidaritu, právo na odzbrojení, právo na společné dědictví lidstva, právo se lišit, právo na životní styl, který si člověk zvolí, právo na vyrovnání osobního handicapu). Lze také říci, že se jedná o obohacení a rozšíření práv artikulovaných v rámci předchozích generací. V evropském právu jsou označována jako „moderní práva“ a jsou v nejnovějších unijních instrumentech ochrany lidských práv koncipována jako bezprostřední reflexe posledního vědeckotechnického pokroku a s ohledem na aktuální vývoj společných politik v rámci EU.

Z hlediska supranacionálních seskupení ES/EU jsou v rámci *acquis communautaire* zastoupena práva všech čtyř generací.¹¹⁶³

Existuje rozličná kategorizace značného počtu lidských práv:

práva na ochranu jednotlivce (především, ale ne výlučně) vůči státu (*status negativus*);

práva na účast (*status positivus*);

práva na podíl (*status activus*).

Také se pomocí trochu jiného slovníku hovoří o právech na obranu, participačních právech a o právech na službu (výkon). Nejrozšířenější dělení je na občanská a politická práva, sociální práva, hospodářská a kulturní práva a práva solidární:

1. občanská a politická práva jsou práva, která brání státu a opravňují občany, aby něco konali. Pod občanskými právy se rozumí především liberální práva na ochranu (osobní

¹¹⁶³ N. Šišková, *Dimenze lidských práv v EU*, s. 18-21; srov. např. J. Kuba, *Filosofie lidských práv a právo*, „ZU FP“, Plzeň 1999, s. 138-139; K. P. Fritzsche, *Menschenrechte. Einführung mit Dokumenten*, s. 24-39.

svoboda a integrita, soukromí, svoboda svědomí, náboženská a názorová svoboda), zatímco politická práva (volební a hlasovací právo, petiční právo, stejná přístupnost k úřadům, svoboda shromažďování a slučování) odrážejí myšlenku demokratické participace;

2. Sociální, hospodářská a kulturní práva jsou práva, která zavazují stát k tomu, aby něco podnikl, aby zajistil všem občanům lidsky důstojné životní podmínky, kterých by nebylo možno dosáhnout bez státních aktivit. K hospodářským a sociálním právům patří právo na přiměřený životní standard, na výživu, bydlení a zdraví, právo na sociální jistotu, právo na práci. Příkladem klasických kulturních práv je právo na vzdělání;

3. Solidární práva jsou právo na rozvoj, na životní prostředí a na mír, jejichž uskutečňování vyžaduje spolupráci společenství národů.¹¹⁶⁴

Klasická lidská práva tedy zajišťují individuální životní prostor a prostor jednání, a to proti zásahům zvenčí. Vztahují se v první řadě na vztah jednatel - stát a slouží k tomu, aby chránila život, vlastnictví, svobodu od vnějšího nátlaku, náboženské přesvědčení, vyjádření názoru, osobní sdělení ve slově, písmu a obraze, usilování o štěstí (atd.) proti útokům ze strany státu. Kvůli této struktuře se charakterizují jako *liberální práva na svobodu nebo ochranu*. Současné katalogy lidských práv obsahují kromě toho ještě řadu práv, která se dá klasifikovat podle jejich jiné struktury ve dvou dalších skupinách: *politická* (nebo na rozdíl od negativních práv na ochranu také jako „pozitivně“ označená) *práva na účast* chtějí zajistit, že není občan jednoduše objektem státní správy, nýbrž se může účastnit názorových procesů a procesů utváření podle vlastní vůle, tak jako rozhodovacích procesů, které se týkají všech. Třetí skupinu tvoří *sociální* (hospodářská a kulturní) *práva na podíl*: týkají se péče o zabezpečení rámcových podmínek, které teprve vůbec umožňují uskutečňování práv na svobodu a politických práv, resp. částečně vyrovnávají závažná poškození na základě nebezpečných pracovních podmínek, totálního vyčerpání, nedostatečných šancí na vzdělání, malého příjmu, nemoci nebo invalidity atd. Tyto tři skupiny práv se nedoplňují nějak harmonicky, nýbrž jsou jak věčně, tak historicky v poměru napětí.¹¹⁶⁵ Nicméně odpovídá logika tohoto dělení v teorii zcela nauce o rozličných vztazích mezi občany a státem, která

¹¹⁶⁴ K. P. Fritzsche, *Menschenrechte. Einführung mit Dokumenten*, s. 21-22; srov. *The New Dictionary of Catholic Social Thought*, J. A. Dwyer (Ed.), E. L. Montgomery (Production Ed.), A Michael Glazier Book, The Liturgical Press, Collegeville, Minnesota 1994, s. 465-467; *Lexikon der christlichen Ethik, Band 2 (L-Z)*, s. 1169-1170.

¹¹⁶⁵ K. Hilpert, *Menschenrechte und Theologie. Forschungsbeiträge zur ethischen Dimension der Menschenrechte*, s. 30-31; *Lexikon der christlichen Ethik, Band 2 (L-Z)*, s. 1169-1170.

uvádí podle G. Jellinka¹¹⁶⁶ jako typické konstelace – vedle subjekce, která spočívá v poslušnosti zákonu – svobodu od státu, výkony pro stát a požadavky na stát.

I přes nutnost, nebo právě kvůli ní, aby byla převedena do pozitivního práva, mohou mít lidská práva orientační a kritickou funkci pro právo a politiku jen tehdy, když základ jejich platnosti jednoduše nepochází jen ze státního ustanovení, převládajících *morálních konvencí* nebo dokonce z momentální vůle většiny; proto je nevyhnutelná otázka jejich *etické zdůvodnitelnosti*. Konkrétně není tímto stanoviskem ovšem ani rozhodnuto, že musí být odvolání se na etické důvody, měřítko a pravidla v každém ohledu na lidská práva výslovně tematizováno (existuje také něco jako podle práva a mentality zpevněná kultura lidských práv) ani že může existovat jen jediné odůvodnění.¹¹⁶⁷

Odůvodňování lidských práv jsou různá. Odpovědi sahají od Boha jako zdroje lidských práv až k pragmatickému odůvodnění v omezení možného zneužití moci nebo uspokojení základních potřeb a uskutečňování lidských možností. Vlivné je také odůvodnění lidských práv jako přirozených a rozumových práv.¹¹⁶⁸ V pluralismu odůvodňování existují mezi jinými snahy zdůvodnit lidská práva pomocí teorií užitečnosti, spravedlnosti, potřeb, reakce na nespravedlnost a stejného uznání.¹¹⁶⁹

Zdá se být smysluplné rozlišovat dva úkoly odůvodnění: za prvé odůvodnění lidí jako nositelů rovných a univerzálních práv (lidské právo na lidská práva) a za druhé odůvodnění konkrétních obsahů lidských práv a rozvoj nově uznaných lidských práv.¹¹⁷⁰

Mnohost přístupů odůvodňování nenutí v žádném případě k tomu, aby se rezignovalo na nárok zdůvodnitelnosti, nýbrž může být vzhledem k dnešnímu úkolu, a sice zabudovat lidská práva do kulturních okruhů, jimž je evropská-západní kultura cizí, pojata jako povzbuzení, že není ještě vyčerpán potenciál idey lidských práv, aby navázala na kulturní, náboženské a morální komplexy tradic. Mnohem překérnějši by byla principiální rezignace na pokusy o odůvodnění, protože by mohla také vydat jednoznačnost historických zkušeností bezprávi relativistické erozi. Jako normativní jádro lidských práv zůstává totiž idea, že se člověku jako takovému – u Kanta a jeho následovníků také v hlavních dokumentech o lidských právech

¹¹⁶⁶ G. Jellinek, *System der subjektiven öffentlichen Rechte* (Nachdruck der Auflage Tübingen²1905), Darmstadt 1963, s. 81-193, in: K. Hilpert, *Menschenrechte und Theologie. Forschungsbeiträge zur ethischen Dimension der Menschenrechte*, s. 31.

¹¹⁶⁷ K. Hilpert, *Menschenrechte und Theologie. Forschungsbeiträge zur ethischen Dimension der Menschenrechte*, s. 31-32; *Lexikon der christlichen Ethik, Band 2 (L-Z)*, s. 1171.

¹¹⁶⁸ K. P. Fritzsche, *Menschenrechte. Einführung mit Dokumenten*, s. 19-20

¹¹⁶⁹ J. J. Shestack, *The Philosophical Foundations of Human Rights*, in: *Human Rights: Concepts and Standards*, edited by Janusz Symonides, Ashgate 2000, in: K. P. Fritzsche, *Menschenrechte. Einführung mit Dokumenten*, s. 20.

¹¹⁷⁰ K. P. Fritzsche, *Menschenrechte. Einführung mit Dokumenten*, s. 20.

uvedená *důstojnost* – přiznává nad empirický jev dostatečná sebeúčelovost a že existují podmínky bytí a projevy osobnosti, které nesmějí být v žádném případě odňaty. Ty nejsou ovšem v novověké tradici lidských práv přímo explikovány v kontextu řádu stvoření nebo jako prvky zobjektivizovaného mravního zákona (pro teologickou interpretaci zůstávají otevřené), nýbrž vykládány jako v lidském rozumu nalezené a jako vůči každému rozumovému bytí opravňující subjektivní práva.¹¹⁷¹

4.3 Práva dítěte jako specifická lidská práva zvláště zranitelné skupiny

Všichni lidé mají podle lidskoprávních dokumentů *stejnou lidskou důstojnost a stejná lidská práva*: například se prohlašuje v preambuli Charty spojených národů víra v základní lidská práva, v důstojnost a hodnotu *lidské osobnosti*;¹¹⁷² preambule Všeobecné deklarace lidských práv vyjadřuje vědomí toho, že uznání přirozené důstojnosti a rovných a nezcizitelných práv *všech* členů lidské rodiny je základem svobody, spravedlnosti a míru ve světě a že zneuznání a pohrdání jimi vedlo k barbarským činům, urážejícím svědomí lidstva, v čl. 1 se konstatuje, že „*všichni* lidé se rodí svobodní a rovni v důstojnosti i právech“, v čl. 3, že „*má každý* právo na život, svobodu a osobní bezpečnost“, v čl. 6, že „*má každý* právo, aby byla všude uznána jeho právní osobnost“;¹¹⁷³ článek 2 odstavec 1 *Prohlášení k právu na rozvoj* uvádí, že „*člověk* je centrálním subjektem rozvoje a měl by být aktivním nositelem a uživatelem práva na rozvoj“;¹¹⁷⁴ káhirské prohlášení o lidských právech v islámu z roku 1990 stanovuje v čl. 1 odst. a), že „*všichni* lidé tvoří jednu rodinu, ..., že jsou si všichni lidé rovni ve smyslu základní lidské důstojnosti, tak jako v základních právech a základních povinnostech, ...“, v čl. 8, že „*každý* člověk má právo, aby sám vnímal svá práva a povinnosti“, v čl. 11, že „*se lidé* narodili svobodní, nikdo nemá právo je zotročovat, ponižovat, utlačovat nebo vykořisťovat, a nemůže existovat žádné podrobení, kromě nejvyššímu Bohu“, v čl. 17, odst. b), že „*každý* má právo na lékařskou a sociální péči“ a v odst. c), že „*stát* zajišťuje právo jedince na *lidsky důstojný život*, který mu umožňuje, aby uspokojoval všechny své potřeby a potřeby jeho příbuzných, včetně výživy, oblečení, přístřeší, výchovy, lékařské péče a všech dalších *základních potřeb*“, v čl. 18, odst. a), že „*každý* má právo na bezpečnost sebe sama, ... na jistotu své cti ...“, v čl. 20, že „... není dovoleno vystavovat člověka fyzickému a

¹¹⁷¹ K. Hilpert, *Menschenrechte und Theologie. Forschungsbeiträge zur ethischen Dimension der Menschenrechte*, s. 33.

¹¹⁷² *Charta spojených národů*, podepsána dne 26. června 1945 v San Francisku. In: *Mezinárodní dokumenty o lidských právech*. Anglicky a česky, s. 19.

¹¹⁷³ *Všeobecná deklarace lidských práv*, přijata Valným shromážděním OSN dne 10. prosince 1948 rezolucí č. 217/III-A. In: *Mezinárodní dokumenty o lidských právech, Anglicky a česky*, s. 27-29.

¹¹⁷⁴ *Erklärung zum Recht auf Entwicklung*, 4. Dezember 1986, Resolution 41 / 128 der UN-Generalversammlung. In: K. P. Fritzsche, *Menschenrechte. Eine Einführung mit Dokumenten*, s. 365.

psychickému mučení nebo každé formě ponižování, krutosti nebo zneuctění...“ a v čl. 23, odst. a), že „moc je odpovědnost, její zneužití a její zlovolné využívání je zakázáno, aby mohla být garantována základní lidská práva“¹¹⁷⁵, přesto se v čl. 7 ozývá v odst. a) speciální „právo každého *dítěte*, a to od chvíle jeho narození, vůči rodičům, společnosti a státu na řádnou péči, výchovu i materiální, hygienickou a *morální péči*. Plod a matka musejí být chráněni a zvláště o ně musí být pečováno“, v odst. b) se píše, že „rodiče a ti, kteří vykonávají tuto funkci, mají právo zvolit druh výchovy, který považují pro své *děti* za správný, s tím předpokladem, že přitom zohlední zájem a budoucnost *děti* v souladu s *etickými hodnotami a principy šaríy*“.¹¹⁷⁶

Charta základních práv Evropské unie ve své preambuli deklaruje, že „... se Unie zakládá na nedělitelných a univerzálních hodnotách důstojnosti člověka, svobody, rovnosti a solidarity. (...) Staví *osobu* do středu svého jednání, přičemž zakládá unijní občanství a prostor svobody, bezpečnosti a práva. (...) Vykonávání těchto práv je spojeno s odpovědnostmi a povinnostmi jak vůči druhým lidem, tak také vůči lidskému společenství a budoucím generacím ...“ V kapitole I, nadepsané *Důstojnost člověka*, čl. 3 odst. 1 se pak stanovuje, že „každá osoba má právo na tělesnou a duševní nedotknutelnost“, v čl. 5 odst. 1, že „nikdo nesmí být držen v otroctví nebo nevolnictví“ a v odst. 3, že „je obchod s lidmi zakázán.“ Kapitola II s názvem *Svobody* v čl. 6 uvádí, že „každá osoba má právo na svobodu a bezpečnost“, v čl. 7, že „každá osoba má právo na respektování svého soukromého a rodinného života, svého bydlení i své komunikace“, čl. 8 odst. 1, že „každá osoba má právo na ochranu údajů, které se jí týkají a vztahují se k ní“, v čl. 15 odst. 1, že „každá osoba má právo pracovat a vykonávat svobodně zvolené nebo přijaté povolání.“ Kapitola III *Rovnost* deklaruje v čl. 21 nediskriminaci a zákaz diskriminací zejména také kvůli „věku nebo sexuální orientaci.“ Přesto se v této kapitole objevuje speciální článek, a sice čl. 24 o *právech dítěte* (viz výše). Stejně tak se čl. 32 kapitoly IV *Solidarita* věnuje zákazu dětské práce a ochraně mladistvých na pracovišti. Čl. 34 *sociální jistota a sociální podpora* deklaruje v odst. 1, že „Unie uznává a respektuje právo na přístup k výkonům sociální jistoty a k sociálním službám, které v případech ... nebo věku i při ztrátě pracovního místa zajišťují ochranu, ...“, v odst. 3 pak to, že „aby se potíralo sociální vylučování a chudoba, uznává a respektuje Unie

¹¹⁷⁵ *Die Kairoer Erklärung über Menschenrechte im Islam*, 1990. In: K. P. Fritzsche, *Menschenrechte. Eine Einführung mit Dokumenten*, s. 355, 357, 358, 359, 360, 361.

¹¹⁷⁶ *Ibid.*, s. 357.

právo na sociální podporu a podporu na bydlení, která všem, kteří nedisponují dostatečnými prostředky, zajišťuje lidsky důstojné bytí, ...¹¹⁷⁷

Evropská sociální charta, resp. *Revidovaná charta*¹¹⁷⁸ obsahuje kromě sociálních práv univerzální povahy hospodářská a sociální práva výlučného charakteru, poskytovaná určitým *zvláště chráněným skupinám osob*, jde nad rámec běžně poskytovaných práv a uvádí jako jedno z nejdůležitějších práv právo *děti* a mladých osob na ochranu:¹¹⁷⁹ v čl. 7 „*Děti a mladiství mají právo na zvláštní ochranu proti tělesným a mravním nebezpečím, kterým jsou vystaveni*“ a „*matky a děti mají, nezávisle na existenci manželství a na rodinněprávních vztazích, právo na přiměřenou sociální a hospodářskou ochranu*“.¹¹⁸⁰

Dále je důležitý v souvislosti s právy dítěte a komerčním sexuálním zneužíváním dětí čl. 7 Revidované charty: odst. 1: „*minimální věk pro přípuštění k zaměstnání stanovit na 15 let, s výhradou výjimek pro děti, které jsou zaměstnány určitými lehčími pracemi, které neohrožují ani jejich zdraví, ani jejich morálku, ani jejich výchovu*“; odst. 8: „*zakázat práci v noci pro osoby mladší 18 let, s výjimkou určitých prací, stanovených ve vnitrostátním právu*“; odst. 10: „*zajistit zvláštní ochranu proti tělesným a mravním nebezpečím, jimž jsou děti a mladiství vystaveni, zejména proti nebezpečím, jež nepřímo nebo přímo vyplývají z jejich práce*“.¹¹⁸¹

Ústava České republiky jako příklad vztahu ratifikované mezinárodní smlouvy a vnitrostátního právního řádu ve svém čl. 10 hlavy první *Základní ustanovení* uvádí, že „*vyhlášené mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas a jimiž je Česká republika vázána, jsou součástí právního řádu; stanoví-li mezinárodní smlouva něco jiného než zákon, použije se mezinárodní smlouva*“.¹¹⁸² Je třeba připomenout, že Česká republika ratifikovala Úmluvu o právech dítěte, jež byla přijata Valným shromážděním OSN dne 20. listopadu 1989, a pro tehdejší Československo vstoupila v platnost dnem 6. února 1991 a

¹¹⁷⁷ *Charta der Grundrechte der Europäischen Union*, Nizza 2000. In: K. P. Fritzsche, *Menschenrechte. Eine Einführung mit Dokumenten*, s. 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350.

¹¹⁷⁸ Původní *Evropská sociální charta* byla podepsána 18. října 1961 v Turínu, nabyla pak účinnosti v roce 1965, dále byl přijat *Dodatkový protokol* k této chartě ve Štrasburku v roce 1988, *Pozměňující protokol* byl potom podepsán v roce 1991, pak přišel *Dodatkový protokol* zakládající systém kolektivních stížností sjednaný ve Štrasburku v roce 1995 a revidovaná *Evropská sociální charta* jako nejnovější nástroj sociální a ekonomické ochrany práv jednotlivců v rámci Rady Evropy pak vstoupila v platnost 1. července 1999: N. Šišková, *Dimenze ochrany lidských práv v EU*, s. 162-164.

¹¹⁷⁹ *Ibid.*, s. 165.

¹¹⁸⁰ *Europäische Sozialcharta, Teil I*. In: K. P. Fritzsche, *Menschenrechte. Eine Einführung mit Dokumenten*, s. 326.

¹¹⁸¹ *Ibid.*, s. 328-329.

¹¹⁸² *Úplné znění zákona č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky*, jak vyplývá ze změn a doplnění provedených ústavními zákony č. 347/1997 Sb., č. 300/2000 Sb., č. 395/2001 Sb., č. 448/2001 Sb. a č. 515/2002 Sb.. In: *ÚZ č. 368*, podle stavu k 14. 2. 2003, Sagit, s. 5.

byla vyhlášena pod č. 104/1991 Sb.¹¹⁸³ Česká republika jako jeden z nástupnických států byla přijata za člena OSN 19. ledna 1993 a převzala všechny právní předpisy zaniklého státu o základních lidských právech, tedy i Úmluvu o právech dítěte a převzala ústavním zákonem ČNR č. 4/1993 Sb. všechny závazky, které pro ČSFR ke dni jejího zániku vyplývaly z mezinárodního práva, tzn. že Úmluvou je ČR vázána od 1. ledna 1993. Úmluva je tedy mezinárodní smlouvou ve smyslu zmíněného čl. 10 Ústavy ČR, je tedy bezprostředně závazná a má přednost před zákonem. Některé články Úmluvy svým obsahem odpovídají ustanovení Listiny základních práv a svobod, vyhlášené pod č. 2/1993 Sb., která je součástí ústavního pořádku České republiky a která má sílu ústavního zákona a ostatní zákony s ní musí být v souladu.¹¹⁸⁴ ČR tak převzala i další mezinárodní lidskoprávní dokumenty, které zajišťují dětem základní lidská práva i potřebnou ochranu. Ovšem Opční protokol k Úmluvě o právech dítěte o prodeji dětí, dětské prostituci a dětské pornografii nebyl, jak již bylo výše konstatováno, Českou republikou dosud ratifikován. Tato skutečnost je také předmětem kritiky České republiky, jak je to uvedeno v *Závěrečných doporučeních Výboru pro práva dítěte*, v bodu D8: Zvláštní ochranná opatření, čl. 61. odst. (e) „Výbor je znepokojen skutečností, že dosud nebyl ratifikován Opční protokol k Úmluvě o právech dítěte o prodeji dětí, dětské prostituci a dětské pornografii“ a v čl. 62. odst. (e) „Výbor doporučuje, aby účastnický stát ratifikoval Opční protokol k Úmluvě o právech dítěte o prodeji dětí, dětské prostituci a dětské pornografii“, když se toto doporučení objevuje ještě v čl. 69 bodu D9 Ratifikace dvou opčních protokolů.¹¹⁸⁵ Protokol v preambuli „bere také náležitě v úvahu význam tradic a kulturních hodnot každého národa pro ochranu a harmonický vývoj dítěte“ a v čl. 1 (přesto) zakazuje „prodej dětí, dětskou prostituci a dětskou pornografii.“¹¹⁸⁶

Již zmíněná *Listina základních práv a svobod* jako součást ústavního pořádku České republiky obsahuje v hlavě první *Obecná ustanovení* čl. 1, že „*lidé jsou svobodní a rovní v důstojnosti i v právech. Základní práva a svobody jsou nezadatelné, nezcižitelné, nepromlčitelné a nezrušitelné*“, v hlavě druhé *Lidská práva a základní svobody*, oddíl první

¹¹⁸³ *Úmluva o právech dítěte*. In: *Mezinárodní dokumenty o lidských právech. Anglicky a česky*, s. 327.

¹¹⁸⁴ *Druhá periodická zpráva o opatřeních přijatých k plnění závazků plynoucích z Úmluvy o právech dítěte (za období od 1. ledna 1995 do 31. prosince 1999)*, I. Obecná opatření v rámci implementace, A. Úvod, čl. 1., 2., 5., http://www.detskaprava.cz/soubory/crc_zprava.pdf.

¹¹⁸⁵ *Závěrečná doporučení Výboru pro práva dítěte: Česká republika*. Výbor pro práva dítěte, CRC/C/15/Add.201, Třicáté druhé zasedání. Projednávání zpráv předložených účastnickými státy podle článku 44 Úmluvy. Doporučení přijata na 862. schůzi konané dne 31. ledna 2003. Příloha č. 2 k usnesení vlády České republiky ze dne 10. září 2003 č. 898. V anglickém jazyce na stránkách Vysokého komisaře OSN pro lidská práva: www.unhcr.ch/html/menu2/6/crc/doc/session32.htm a v českém jazyce na stránkách Ligy lidských práv: www.ljp.cz.

¹¹⁸⁶ *Opční protokol k Úmluvě o právech dítěte o prodeji dětí, dětské prostituci a dětské pornografii*, <http://www.detskaprava.cz/nactileti/download/op2.pdf>.

Základní lidská práva a svobody čl. 5, že „každý je způsobilý mít práva,“ čl. 7 odst. 1, že „nedotknutelnost osoby a jejího soukromí je zaručena.“ (...), v odst. 2, že „nikdo nesmí být mučen ani podroben krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu,“ v čl. 10 odst. 1, že „každý má právo, aby byla zachována jeho *lidská důstojnost, osobní čest*, dobrá pověst a chráněno jeho jméno,“ v odst. 2 pak, že „každý má právo na ochranu před neoprávněným shromažďováním, zveřejňováním nebo jiným zneužíváním údajů o své osobě,“ v čl. 13, že „nikdo nesmí porušit listovní tajemství ani tajemství jiných písemností a záznamů, (...)“, přesto se v odst. 1 čl. 32 hlavy čtvrté *Hospodářská, sociální a kulturní práva* konstatuje, že „... zvláštní ochrana *děti* a mladistvých je zaručena,“ v odst. 3, že „dětí narozené v manželství i mimo ně mají stejná práva,“ v odst. 4, že „*děti* mají právo na rodičovskou výchovu a péči...“ a v čl. 42 odst. 3 hlavy šesté *Ustanovení společná*, že „pokud dosavadní předpisy používají pojmu »občan«, rozumí se tím *každý člověk*, jde-li o základní práva a svobody, které Listina přiznává bez ohledu na státní občanství.“¹¹⁸⁷

Všichni lidé na tom ovšem nejsou stejně v okolnosti, že se nestanou oběťmi porušování lidských práv, a v možnostech, že mohou svá práva stejně artikulovat. Z této okolnosti se ve vývoji mezinárodní ochrany lidských práv vytvořil druh posílené ochrany pro zvláště zranitelné skupiny. Ačkoli byli ženy, *děti*, migranti a uprchlíci jako lidé vlastně vždy už zahrnuti do stávajících ochranných mechanismů, byly pro ně znovu vyvinuty dodatečné mechanismy ochrany kvůli dosavadním reálným poškozením nebo kvůli zvláštní situaci obětí. Pomocí těchto mechanismů se lidská práva nerozkládají do zvláštních práv, nýbrž jsou vybavena z perspektivy oběti podle mimořádné zranitelnosti mimořádnou ochranou, jež může nejlépe umožnit užívání stejných práv pro tyto skupiny.¹¹⁸⁸

Téma práva dítěte může někoho překvapit: neboť lidská práva jsou přece již dlouho prohlášena pro každého člověka a – mohou být fakticky v realitě také vždy znovu porušována – uznána ve značné části světa jako závazná; děti jsou skutečně lidé, kteří ale disponují méně životními zkušenostmi než dospělí. Může zaznít otázka, k čemu mají být dobrá výslovná práva dítěte, když jsou přece děti považovány za lidi, a následkem toho je také zahrnují stávající lidská práva per definitionem. Skutečnost a potřeba, že se přesto vlastně musí vážně přemýšlet o lidských právech dětí a že jsou práva dětí zapsána v mezinárodních konvencích, jak již bylo uvedeno a rozvinuto v první části této práce, se tak někdy nahlíží jako znepokojující stav. V jeho základu je zhodnocení, že se zájmy dětí v politické i sociální realitě

¹¹⁸⁷ Listina základních práv a svobod podle stavu k 14. 2. 2003. In: ÚZ číslo 368, Listina základních práva a svobod, s. 16-21.

¹¹⁸⁸ K. P. Friezsche, *Menschenrechte. Eine Einführung mit Dokumenten*, s. 114.

dostatečně nezohledňují, nebo alespoň dosud fakticky takto nerespektovaly. A to i přesto, že se nemůže v žádném případě tvrdit, že by dětství a děti nehrály žádnou roli v kultuře, jak se vytvořila v období moderny. A pro mnoho lidí jsou děti spouštěči silných pozitivních emocí a hlavní body vlastních (ztracených) nadějí; tak silně, že to, co je dětské, patří k nejčastějším a nejúčinnějším vzorcům psychologie reklamy. Neboť děti neztělesňují jen to elementární našeho vlastního lidského bytí, to, co jsme sami jednou byli, nýbrž také šanci úplného nového začátku, úžas vzhledem k tomu, *co je poprvé*, neomezenou a nepředstíranou důvěru v dobrou vůli těch druhých.¹¹⁸⁹

Současně existuje ale brutální realita dětství: děti jako oběti přírodních katastrof a neštěstí, děti, jejichž život se vyznačuje nevyhléditelnou nemocí nebo těžkým postižením, děti, jež musejí utíkat před válkou a vyvražďováním národů, národnostními čistkami, děti, které nemají střechu nad hlavou a žádný domov, děti, jež už v raném věku musejí pracovat jako dospělí, ale které nemají žádnou budoucnost a v neposlední řadě děti jako oběti komerčního sexuálního zneužívání.

Otázka lidských práv dětí je tedy naléhavá. Proto je snahou nabídnout více než vypočítávání jednotlivých požadavků lidských práv na základě zkušeností dětí s utrpením, jejichž zvláštnost spočívá v tom, že by jim mohli dospělí zabránit. Spíše se ukazuje také antropologický kontext, jenž představuje děti jako bytosti, které potřebují zvláštní ochranu. Jde tedy o to vyjasnit, co děti, právě protože jsou děti, potřebují a co se jim bere, nebo co se v nich ničí, když působí dospělí skrze své osobní nebo politické jednání, že se dětem upírají odpovídající práva.¹¹⁹⁰

Lidská práva pro zvláště ohrožené skupiny nejsou žádná zvláštní práva, tedy i práva dětí jsou nezadatelná lidská práva, jež zároveň patří k právům, která jsou nejvíce a nejčastěji porušována. Zde konkrétně prostřednictvím činů v rámci komerčního sexuálního zneužívání. Práva dětí jsou lidská práva, protože i děti jsou přece lidé, kteří vzhledem k zákonitostem svého vývoje potřebují dodatečně zvláštní ochranu a zvláštní podporu a péči. Jsou-li práva dětí lidskými právy, pak to, co prospívá dětem, prospívá zároveň všem lidem; a v souvislosti s fenoménem komerčního sexuálního zneužívání dětí a porušováním práv dětí lze obecně říci, že to platí i naopak. Jestliže se dospělí i ve spolupráci s dětmi vehementně zasazují o to, aby se děti nestávaly obětmi násilí a vykořisťování, pak budou lépe chráněny nejen děti, ale bude lidštější klima ve společnosti a světě.

¹¹⁸⁹ K. Hilpert, *Menschenrechte und Theologie. Forschungsbeiträge zur ethischen Dimension der Menschenrechte*, s. 164.

¹¹⁹⁰ *Ibid.*, s. 165.

4.3.1 Vývoj vztahu dospělých k dětem – od objektu k subjektu

Práva dětí jsou tedy specifická lidská práva, která uznávají děti – podobně jako ženy nebo uprchlíky – jako skupinu lidí, která je zvláště náchylná pro porušování lidských práv a která proto potřebuje zesílené ochranné mechanismy. Ukázalo se, že je třeba přesněji formulovat lidská práva určitých skupin, které jsou považovány za zvláště zranitelné. *I práva dětí mají své dějiny*. Souvisí to také s otázkou, co znamenají práva dětí v historickém kontextu diskuse o lidských právech, co znamenají práva dětí ve vývoji pedagogického myšlení a jednání, zda nedostává historický rozměr debaty o lidských právech specifické interpretační pozadí také prostřednictvím dějinného vývoje chápání dítěte a dětství, a jak se pak projevuje mezinárodně. 20. století bylo nazváno stoletím dítěte. Do počátku 20. století nebyl totiž život dítěte nikdy považován za předmět zájmu mezinárodní komunity, byla to rodinná záležitost nebo záležitost lokálních komunit či jednotlivých zemí. Lze sice zmínit snahu dát zákaz dětské práce speciálně pod ochranu státu, což se projevuje například v norském zákoně o zacházení se zanedbanými dětmi z roku 1892 nebo v německém zákoně o blahu mládeže (RJWG) z roku 1922/1924. Ovšem v popředí zájmu nestojí blaho každého dítěte, ale především ochrana vlastního životního prostoru a statusu před zanedbanými dětmi. Snad je v této souvislosti vhodné připomenout známý případ tehdy osmileté Mary Ellen Wilsonové, kterou pěstouni krutě byli, věznili, nechali hladovět, bodali nůžkami, přivazovali k posteli a nedávali jí teplé oblečení. Sousedé sice věděli o této situaci, neexistovaly ale žádné zákony či instituce pověřené ochranou dětí, i když byla v roce 1866 založena Společnost na ochranu zvířat proti krutosti. První zprávu o případu tohoto děvčete přinesly The New York Times 19. dubna 1874 a v témže roce byla založena Společnost na ochranu dětí proti krutosti. Ve skutečnosti nelze začátek diskuse o právech dětí exaktně určit. Zájem o dítě a dětství se zintenzivňuje od počátku 20. století, což lze sledovat právě na vývoji mezinárodních a potažmo národních aktů ve vztahu k právům dítěte, přičemž se snahy o prosazení zájmu a prospěchu dítěte objevují na mezinárodní scéně až po 1. světové válce.¹¹⁹¹ Z roku 1900 pochází spis Ellen Keyové *Století dítěte*, který také ukazuje na již probíhající pedagogickou debatu o právech na sebeurčení dítěte a který se nachází v literatuře o právech dětí jako reprezentant reformně-pedagogické perspektivy pedagogiky dítěte. Jedním z impulsů pro

¹¹⁹¹ U.. Carle und A. Kaiser (Hrsg.), *Rechte der Kinder*, Schneider Verlag, Hohengehren 1998, s. 12-15; J. Money, *Sexuální a nosokomiální zneužití*. In: *Sexuální zneužívání dětí a sexuální násilí. Sborník z konference East-West*, Praha 1996, MPSV, Praha 1997, s. 13; J. Dunovský a kol., *Sociální pediatrie*, s. 55; A. Bůžek, J. Michalík, *Informatorium (nejen) o právech dítěte se zřetelem k otázkám výchovy a vzdělávání*, Olomouc 2000, s. 7; A. Lopatka, *Význam Úmluvy o právech dítěte*. In: J. Kovařík a kol., *Dětská práva, právní povědomí, participace dětí a sociální služby*, s. 20.

hnutí za práva dětí v této době byl soudní proces s aktivistkou za dětská práva Eglantyne Jebbovou z Velké Británie, která zahájila kampaň solidarity s dětmi, které trpěly v průběhu 1. světové války i krátce po ní, přitom šlo o děti jak na straně vítězů, tak na straně poražených. Tato žena apelovala na svět výzvou „zachraňte děti!“ a zveřejnila obrázky podvyživených dětí bez šatů, kvůli čemuž pak byla soudně stíhána. V roce 1918 pak byla založena v Londýně *Save of Children* a vzápětí ve Švédsku organizace *Rädda Barnen*. V roce 1920 byla založena *Union Intenational de Secours aux Enfants* (Save the Children International Union) jako první mezinárodní svaz národních organizací na pomoc dětem.¹¹⁹²

Postavení dítěte ve společnosti se odvozuje od vztahu mezi dítětem a dospělým jako od vztahu, který je nerovný, založený na uplatňování moci dospělého. V případě zneužití této moci se dítě nemůže účinně bránit. Tato moc dospělého se uplatňuje přímo v rámci rodiny a nepřímo prostřednictvím státu, v jehož politice vůči dětem hrají roli kulturní a náboženské tradice, vlastní ideologie, aktuální vůle občanů v demokratických státech a ekonomický potenciál státu. Dítě se lehce stane pod tíhou existenčních tlaků a s tím spojeného sociálního stresu rodičů obětí.¹¹⁹³

Základním a rozhodujícím společenským vztahem je pro dítě vztah *rodiče – děti*, který souvisí s pojetím dětství a postavením dětí ve společnosti. Vztah rodiče – děti a společnost – děti měl v historii různé podoby a formy, podle nichž se pak odvozují vývojové etapy v chápání dětství, které vycházejí z potřeb, požadavků a práv dětí, zejména s ohledem na poslední tři mezinárodní dokumenty o právech dítěte (Ženevská deklarace z roku 1924, Deklarace práv dítěte z roku 1959 a Úmluva o právech dítěte z roku 1989).¹¹⁹⁴

Nejnámějším a nejtypičtějším příkladem pojetí historického vývoje chápání dítěte a dětství a hlavně vztahu rodičů a dětí je teorie *Lloyde deMause*.¹¹⁹⁵ Jeho teorie pojednává především o charakteristikách interakce mezi rodiči a dětmi, přičemž se psyché dítěte považuje za závislou na *object-relations* (těchto vztazích objektu) a jimi měněnou. Rodiče mohou reagovat na děti a jejich potřeby třemi různými způsoby:

v *projektivní reakci* projektují rodiče do dítěte své vlastní potřeby a touhy. Vlastní citění, pocity, které nemohou rodiče integrovat do své vlastní osoby, jsou vnímány jako součást dítěte. Typickým zacházením takových rodičů s dětmi je trestání, týrání, odmítání;

¹¹⁹² U. Carle und A. Kaiser (Hrsg.), *Rechte der Kinder*, s. 14; A. Bůžek, J. Michalík, *Informatorium (nejen) o právech dítěte se zřetelem k otázkám výchovy a vzdělávání*, s. 7; A. Lopatka, *Význam Úmluvy o právech dítěte*. In: J. Kovařík a kol., *Dětská práva, právní povědomí, participace dětí a sociální služby*, s. 20.

¹¹⁹³ P. Pöthe, *Dítě v ohrožení*, s. 16-17.

¹¹⁹⁴ J. Dunovský a kol., *Sociální pediatrie*, s. 41-42.

¹¹⁹⁵ L. DeMause, *The history of childhood*, Psychohistory Press, New York 1974, 1980, in: M. Depaepe/H. van Crombrugge/B. Vanobbergen, *Children and Childhood – Historie and Rhetorics*. In: *Understanding Children's Rights*, s. 39-42.

v *reverzální reakci* je opět projekce do dítěte, ale zde je dítě objektem pocitů rodiče z jeho vlastní periody dětství vzhledem k osobám, jež o něj pečovaly. Zde hovoří o *parentification*, protože očekávání, které rodiče měli, nebo které sami museli naplňovat, musí splňovat jejich děti;

třetím způsobem je *empatická interakce* rodičů s dětmi. Rodič je schopen být citlivý vůči potřebám dítěte a reagovat odpovědně, aniž by směřoval vlastní potřeby a touhy s potřebami a požadavky dětí. Na základě toho vnímal deMause historii jako pokrok směrem k empatickému způsobu interakce a rozlišil 6 period – *Infanticide* (zabíjení dítěte), *Abandoning* (opuštění), *Ambivalent Mode* (rozpolcený způsob), *Intrusion* (obtěžování), *Socialising* (socializace), *Helping Mode* (způsob pomoci) - podle převládajícího způsobu interakce. Měl a má ovšem také kritiky, kteří jeho „psychogenetickou“ teorii hodnotí jako příliš evolucionistickou a psychoanalytickou.¹¹⁹⁶ Etapy poznávání dítěte a dětství z hlediska historického, jak je nacházíme u zástupců české školy vývojové psychologie a sociální pediatrie, vycházejí z díla deMause s tím, že došlo k oslabení psychoanalytického postoje v některých jeho přístupech a interpretacích.¹¹⁹⁷

Kritiku by šlo i vzhledem ke komerčním formám sexuálního zneužívání na dětech přijmout v tom bodě, že vývojově nedochází ke snižování či mizení tohoto fenoménu, ba naopak, že se v určitém úhlu pohledu jedná spíše o návrat do první etapy *infanticidy* (zabíjení dítěte), tedy do etapy datované od dávného starověku do 4. stol. po Kr., kterou charakterizuje nulová hodnota dítěte, dítě je chápáno jako předmět, je zcela závislé na rozhodnutích rodičů, přesněji vyjádřeno na rozhodnutí otce, který s ním může manipulovat, prodat jej do otroctví a používat jako sexuální objekt. Otec má tedy právo nakládat s dítětem podle svých potřeb, dítě je jeho majetkem, toto právo se označovalo jako *potestas patris* (moc otcovská). Dětství prakticky neexistuje, dítě se považuje za člověka, až když se stane dospělým, či je za něj prohlášeno. I dva typy dětského obrazu z té doby nakonec vedou k vykořisťování dítěte, včetně toho sexuálního: dionysiánský model je dítěti přisuzován proto, že je chápáno jako plné materialistických sil, základna možného zla, které se musí zkrotit, a apolloniánský model chápe dítě jako nevinné, andělské, přinášející potěšení a pohodu. Dítě je tedy v této etapě jasně objektem, s nímž je možno podle libosti zacházet.¹¹⁹⁸

Kritiku by snad bylo možné vztáhnout také na skutečnost, že i vzhledem k stále lepším poznatkům o dítěti a dětství i vzhledem k mezinárodněprávním úpravám ohledně práv dítěte a

¹¹⁹⁶ *Ibid.*, s. 39-42.

¹¹⁹⁷ Srov. J. Dunovský, *Sociální pediatrie*, s. 42-48.

¹¹⁹⁸ J. Dunovský a kol., *Sociální pediatrie*, s. 42-43; http://www.detskaprava.cz/pedagog/opravech_etapy.asp; P. Pöthe, *Dítě v ohrožení*, s. 16-17.

fenoménu komerčního sexuálního zneužívání dětí a se zřetelem na další pozměňované a doplňované právní úpravy, a nakonec i vzhledem k medializaci a osvětě, nedochází k ubývání sexuálního vykořisťování dětí, ba naopak. Ovšem ani citování autoři, ani tato práce nepřijímá tyto periody ve smyslu „vývoje jako pokroku“, který automaticky vše řeší a zlepšuje. Zde jde o pohled na velmi komplikovaný *kvalitativní* (postupné zajištění všech práv dítěte) i *kvantitativní* (postupné zajištění těchto práv pro všechny děti) proces uvědomování si významu a potřeb dítěte a dětství,¹¹⁹⁹ jak to nakonec odrážejí i hlavní mezinárodněprávní dokumenty ohledně práv dítěte a jejich implementace do vnitrostátního zákonodárství nejen v kontextu komerčního sexuálního zneužívání dětí. A pak nelze přehlédnout, že Ženevská deklarace z roku 1924 i Deklarace práv dítěte z roku 1959, cesta přechodu pojetí dítěte *od objektu k subjektu práv* s vrcholem v přijetí Úmluvy o právech dítěte v roce 1989 znamenají skutečné milníky v dějinách chápání dítěte, dětství a práv dětí.

Socializační etapa označuje pátou historickou etapu poznání dítěte a dětství. Zahrnuje 19. století a přechází až do poloviny 20. století. Řada odborníků v něm obrací svou pozornost k vlastnímu procesu začleňování dítěte do společnosti, jeho podněcování a podporování. Stále se zvyšuje hodnota dítěte, usiluje se o stále hlubší poznávání života, vývoje a potřeb dítěte. Značně se rozvíjí péče o dítě, jak ta obecná, tak ta zvláštní, především tam, kde jsou děti velmi ohroženy na zdraví a životě. Příkladem může být Anglie a její *Childrens' Acts* (zákony o dětech), které postupně zakazují různé formy či trvání dětské práce. Poznávají se škody na stavu a vývoji dítěte, což vede také k poznávání příčin těchto nepříznivých důsledků a k zjišťování a definování potřeb dítěte. Vznikají jednotlivé specializace, které se zaměřují na dětský věk, a současně jejich koordinace a integrace. Dětství se přiznává svébytný význam v přípravě pro život, i když je význam raného dětství (do tří let věku) prakticky do čtyřicátých let 20. stol. nedoceňován. Zásadní objevy a poznání v oblasti dětství v nejranějším období, které ukazují na jeho nezastupitelný význam pro dobrý vývoj a prospěch pro toto období života člověka i pro celý jeho život i život společnosti, byly učiněny v polovině 20. stol. Patří k tomu i teorie deprivace i poznání základních potřeb dítěte a nezbytnosti jejich uspokojování v každé době a vývojové etapě. Také to ukázalo na zvláštní postavení dítěte a na bezpodmínečnou nutnost toto období života člověka zvláště respektovat a chránit. Stále více se zdůrazňuje úloha rodiny, a to jak ve smyslu funkční rodiny, tak její nebezpečnost ve smyslu dysfunkční a afunkční rodiny. Silněji se objevují a rozpoznávají sociálně-zdravotní patologické jevy, označované často jako nová nemocnost, mezi něž patří právě také syndrom

¹¹⁹⁹ J. Dunovský a kol., *Sociální pediatrie*, s. 41.

CAN, tedy zanedbávaného, týraného a sexuálně zneužívaného dítěte,¹²⁰⁰ jehož zvláštní formu představuje komerční sexuální zneužívání dítěte.

Na socializační etapu pak navazuje *etapa podpory a pomoci dítěti*, jejímž vrcholem, resp. základnou ohledně práv dětí a jejich zajištění je *Úmluva o právech dítěte*.¹²⁰¹

4.3.2 Právo na sebeurčení v oblasti sexuality

Preambule *Všeobecného prohlášení ke kulturní rozmanitosti* připomíná, že preambule ústavy UNESCO stvrzuje, že „je rozšiřování kultury a výchovy k spravedlnosti, svobodě a míru nezbytné pro *důstojnost člověka* a pro všechny národy svatým závazkem, který musí být naplňován v duchu vzájemné ochoty k pomoci a vzájemného účastenství.“¹²⁰²

I když se nspecifikuje, zda se jedná o výchovu *děti* či dospělých nebo obou skupin, lze prohlášení vztáhnout i na výchovu dětí také jako jeden z bodů prevence komerčního sexuálního zneužívání dětí, a to celosvětově.

V druhém větším celku tohoto prohlášení nadepsaném jako *Kulturní rozmanitost a lidská práva* a jeho čl. 4 se uvádí, že „obrana kulturní rozmanitosti je *etickým imperativem*, jenž je neoddělitelně spojen s *respektováním lidské důstojnosti*. Tato obrana požaduje závazek respektování lidských práv a základních svobod, zejména práv osob, které přísluší k menšinám nebo k domorodým národnostním skupinám. Nikdo nesmí s odvoláním na kulturní rozmanitost porušovat lidská práva a základní svobody, jak jsou zapsána ve všeobecně uznaných mezinárodních úmluvách, ani omezovat jejich rozsah.“¹²⁰³

To ve vztahu k *dětem* a komerčnímu sexuálnímu zneužívání, které se na nich páchá, znamená, že nelze, jak to někdy zaznívá, „konat“ na *dětech* s odvoláním se na kmenovou, rodinnou či jinou tradici zásvětné či jiné sexuální akty nebo jiné zásahy do integrity jejich osobnosti v souvislosti se sexualitou člověka.¹²⁰⁴ Jde tedy o určitý konflikt, kolizi určitých

¹²⁰⁰ J. Dunovský a kol., *Sociální pediatrie*, s. 44-47; http://www.detskaprava.cz/pedagog/opravech_etapy.asp.

¹²⁰¹ *Convention on the Rights of the Child*, přijatá rezolucí 44/25 Valného shromáždění OSN dne 20. listopadu 1989, v platnost vstoupila dne 2. září 1990 po ratifikaci požadovaným počtem 20 států, pro Československo vstoupila v platnost dnem 6. února 1991 a byla vyhlášena pod č. 104/1991 Sb.: *Úmluva o právech dítěte*. In: *Mezinárodní dokumenty o lidských právech. Anglicky a česky*, s. 282-327; A. Lopatka, *Význam Úmluvy o právech dítěte*. In: J. Kovařík a kol., *Dětská práva, právní povědomí, participace dětí a sociální služby*, s. 18.

¹²⁰² *Allgemeine Erklärung zur kulturellen Vielfalt (UNESCO)*, UNESCO Generalkonferenz 2001. In: K. P. Fritzsche, *Menschenrechte. Eine Einführung mit Dokumenten*, s. 375.

¹²⁰³ *Ibid.*, s. 376-377.

¹²⁰⁴ V Bangkoku existují například mnohohoposchodové masážní domy, které zaměstnávají tisíce děvčat, v Japonsku tzv. pantyless kluby, v nichž jsou podlahy ze skla a obsluhující personál nenosí kalhotky. Dívky jsou v rozvojových zemích prodávány do bordelů a pracují jako služky. Jen v Nepálu je ročně 5000 až 7000 děvčat převezeno z jejich vesnic do bordelů v Indii, kde musejí pracovat jako prostitutky v podmínkách, které jsou podobné otroctví. Dále se může sexuální násilí na dětech skrývat za rituálními trestnými činy, kdy některé náboženské sekty předpokládají či vyžadují mezigenerační sex, což má podporovat rodinu a rodinnou zábavu, v etapách zasvěcování jako přechodu z dětství do dospělosti se používá chlapecká obřízka jako součást

práv a jejich řešení prostřednictvím *lex superior, lex specialis, lex posterior*, aplikační hierarchie,¹²⁰⁵ tedy o použití určitých principů v právu, jejich pořadí a uspořádání, o nedotknutelnost a nadřazení základních lidských práv a svobod, o využití speciálního dokumentu o lidských právech dětí. Jde konkrétně o porušení lidské důstojnosti dítěte a jeho základních práv, práva na nedotknutelnost jeho integrity a dokonce o zásah do nejcitlivější sféry osobní integrity, práva na zdraví a celostní vývoj, práva na ochranu před všemi formami interpersonálního násilí a práva na ochranu před sexuálním zneužíváním, jak je zejména garantuje již představená Úmluva o právech dítěte z roku 1989 a její a Opční protokol týkající se prodeje dětí, dětské prostituce a dětské pornografie z roku 2000.

Jedná se tedy o závažný zásah speciálně do identity dívek: praktikovaná obřízka dívek a nižší hodnota dcer, včetně názorů a způsobů chování, které vyjadřují, že jsou synové ve srovnání s dcerami hodnotnějšími dětmi, vedou až k selektivním potratům plodů ženského pohlaví. Zohavení pohlavních orgánů je daleko více než jen bolestný zásah a riskantní rituál, jde při něm o poddajnost a povolnost v pozdějším věku. To nezahrnuje jen ztrátu možností pocíťování rozkoše, nýbrž zasahuje hluboce do obrazu sebe samé jako ženy a do vlastních úkolů a možností a mohou vést k fenoménu komerčního sexuálního zneužívání dětí, zde zejména na dívkách, a mohou být alespoň od určitého okamžiku prožívány jako porušování vlastní autonomie a upírání možností, které je odůvodněno jen tradicí.¹²⁰⁶

Porušena jsou v této souvislosti i v kontextu komerčního sexuálního zneužívání dětí práva na sebeurčení ve věcech sexuality, nerespektují se ani *sexuální práva*, jak je vyjadřuje *Deklarace sexuálních práv*, která se týká sexu a lidské sexuality pro každou lidskou bytost; byla přijata ve Valencii 20. června 1997 účastníky 13. světového sexuologického kongresu a v kontextu komerčního sexuálního zneužívání dětí lze uvést pošlapávání také těchto práv:

pubertálních rituálů nejčastěji v Africe a v Austrálii, v Africe pak obřízka dívek, včetně nejtěžší formy, která představuje vyříznutí klitorisu, malých stydkých pysků a infibulace (sešití vagíny). Odhaduje se, že je každý rok obřezáno kolem 2 milionů děvčat, to představuje skoro 6000 za den. V Etiopii, Eritrey a Gambii se musí těmto krutým opatřením podrobit 90% děvčat, při kterých mnohé vykrvácejí či onemocní chronickými záněty. Většina děvčat je přítom ve věku 4-8 let. Od doby přijetí Úmluvy o právech dítěte bylo toto zmrzačení genitálií zakázáno v 5 zemích Afriky. Dvě třetiny všech děvčat jsou v některých zemích Asie a Afriky vdaných už ve věku 15-19 let, otěhotní již v raném věku náctiletých a každý rok zemře 125 000 děvčat na následky těhotenství a porodů: E. Vaničková, K. Provazník, Z. Hadj-Mousová, J. Spilková, *Sexuální násilí na dětech. Výskyt, podoby, diagnostika, terapie, prevence*, s. 13-15, 89-90; B. Fesenfeld, *Kinderrechte sind (k)ein Thema! Praxishandbuch für die Öffentlichkeitsarbeit*, Votum, Münster 2001, s. 92, 120.

¹²⁰⁵ Srov. J. Filip, *Listina deset let poté – úvodní slovo konference*. In: *Deset let Listiny základních práv a svobod v právním řádu České republiky a Slovenské republiky*, B. Dančák, V. Šimíček (Eds.), Masarykova univerzita v Brně, Mezinárodní politologický ústav, Brno 2001, s. 21.

¹²⁰⁶ K. Hilpert, *Menschenrechte und Theologie. Forschungsbeiträge zur ethischen Dimension der Menschenrechte*, s. 178.

1. práva na svobodu, které vylučuje všechny formy sexuálního donucování či nátlaku, násilí, vykořisťování a zneužívání v jakoukoli dobu a v jakýchkoli životních situacích, přičemž je boj proti násilí považován za sociální prioritu;
2. práva na autonomii, integritu a bezpečnost těla, které garantuje pocit radosti ze svého těla a radost z těla bez násilí, zahrnuje kontrolu nad vlastním tělem a potěšení z vlastního těla bez mučení, zohavení a jakéhokoliv násilí;
3. práva na sexuální rovnost, které se vztahuje na osvobození od všech druhů diskriminace;
4. práva na sexuální zdraví, včetně diagnostiky, léčby a nezbytných znalostí HIV-AIDS-STD;
5. práva na široké, objektivní a faktické informace o lidské sexualitě, která vytváří předpoklad pro správné rozhodování v oblasti sexuálního života;
6. práva na dostatečnou sexuální výchovu, která vytváří předpoklad pro naplnění kvality života, týká se dětí i dospělých a tohoto procesu by se měly zúčastnit všechny společenské instituce;
7. práva svobodně se stýkat, které zahrnuje možnost uzavřít manželství nebo je neuzavřít;
8. práva svobodné a odpovědné volby s tím cílem, aby všechny děti byly chtěné a milované;
9. práva na soukromí a schopnost činit samostatná rozhodnutí o sexuálním životě v kontextu etiky jednotlivce a společnosti (sexualita je zde formulována jako proměnlivý a dynamický rozměr člověka vytvářený interakcí mezi jednotlivcem a společností) s tím, že racionální a uspokojivé zkušenosti ze sexuality jsou požadavkem pro lidský rozvoj (opačné zkušenosti jej narušují);
10. sexuální zdraví je základním a fundamentálním lidským právem. Deklarace apeluje v závěru na to, aby každá společnost všemi prostředky podporovala respektování uvedených sexuálních práv, a zavazuje i Českou republiku k tomu, aby potírala všechna protiprávní jednání s tím spojená; při kriminalizaci sexuálního zneužívání se přitom postupuje rozdílně podle *objektu* ochrany, a v tomto kontextu opět se zvýšeným zájmem o ochranu a řádný celostní rozvoj dětí.¹²⁰⁷

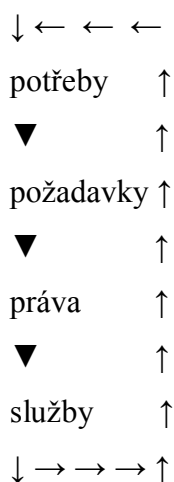
¹²⁰⁷ *Deklarace sexuálních práv*. In: J. Chmelík a kol., *Mravnost, pornografie a mravnostní kriminalita*, s. 11-12; E. Vaničková, *Formy komerčního sexuálního zneužívání dětí*. In: *Komerční sexuální zneužívání dětí. Násilí na dětech*, Sborník z 1.národní konference, Praha 2001, s. 26; E. Vaničková, K. Provazník, Z. Hadj-Moussová, J. Spilková, *Sexuální násilí na dětech. Výskyt, podoby, diagnostika, terapie, prevence*, s. 42-43.

4.3.3 Napětí mezi právy dítěte a povinnostmi dětí

Jedním z argumentů, který mří proti Úmluvě o právech dítěte a právům dítěte vůbec, je, že musí být zajištěna rovnováha mezi právy a povinnostmi, závazky, odpovědností dětí.¹²⁰⁸

Ano, děti mají mít své povinnosti a hranice v rodině, ve škole, v obci a dalších společenstvích. Ovšem lidská práva dítěte nelze podmiňovat těmito povinnostmi, resp. jejich plněním, což jasně ukazuje i případ práva na ochranu před komerčním sexuálním zneužíváním dětí a jiným špatným zacházením a vykořisťováním: toto právo je jednoznačně dáno na základě lidské důstojnosti dítěte, integrity jeho osoby a života, rozvoje, zdraví bez ohledu na to, jak se chová či jak plní nebo neplní své povinnosti. Pak je třeba se také ptát, zda byly a jsou u problémových dětí nasyceny jejich základní životní potřeby a zda jejich nenasyčení není právě příčinou neplnění povinností.

Myslí se tím zejména *základní trvalé potřeby dítěte*, jež vyžadují plné uspokojení, má-li se dítě plně rozvíjet a nemá-li být vývoj dítěte narušen.¹²⁰⁹ V rámci nastíněného vývoje pojetí dítěte a dětství se tyto potřeby postupně stávaly právy s tím, aby se zabezpečoval stále lepší systém péče o dítě, a to s tímto základním principem: potřeby – požadavky (práva) – služby (péče).¹²¹⁰ Druhý citovaný autor rozumí potřebě hlavně jako pojmu vztahovému a právům jako „specifickým formulacím, které vypovídají o základních lidských potřebách“¹²¹¹ a přibližuje to tímto schématem:¹²¹²

¹²⁰⁸ T. Hammarberg, *Politická vůle k uplatňování práv dítěte*. In: J. Kovařík a kol., *Dětská práva, právní povědomí, participace dětí a sociální služby*, s. 36.

¹²⁰⁹ J. Dunovský, Z. Matějček, V. Břicháček, *Potřeby dítěte z hlediska sociálně pediatrického*. In: J. Dunovský, *Sociální pediatrie*, s. 49.

¹²¹⁰ *Ibid.*; srov. J. Kovařík, *Práva a potřeby dítěte aneb „potřeby“ – koncept zastaralý a přežitý?* In: J. Kovařík a kol., *Dětská práva, právní povědomí, participace dětí a sociální služby*, s. 38.

¹²¹¹ J. Kovařík, *Práva a potřeby dítěte aneb „potřeby“ – koncept zastaralý a přežitý?* In: J. Kovařík a kol., *Dětská práva, právní povědomí, participace dětí a sociální služby*, s. 38.

¹²¹² *Ibid.*, s. 39.

Práva dítěte jsou v tomto smyslu reflektované potřeby, jež si uvědomujeme, uznáváme a respektujeme je u dítěte. Služby jsou správné pak jen tehdy, když vedou zpět k základním životním potřebám dítěte. *Princip nejlepšího zájmu dítěte* se v návaznosti na tento řetězec definuje jako „*taková konstelace okolností, takové uspořádání životní situace dítěte, v němž mohou být trvale, smysluplně a individuálně přiměřeně uspokojovány základní životní potřeby dítěte*“.¹²¹³

Uvádí se několik různých, ale obsahově podobných schémat těchto základních životních potřeb, tužeb, přání dítěte, jako například: touha po nových zkušenostech, touha po bezpečí, touha po odezvě, touha po uznání.¹²¹⁴

Z hlediska sociálně pediatrického se na základě zkušeností uvádějí základní biologické potřeby, jež zahrnují také dostatek čistoty a ochrany před negativními vlivy z bezprostředního životního prostředí a stimulaci, podněty, které rozvíjejí funkce organismu, čímž tyto potřeby přesahují do psychických i sociálních; mezi základní psychické potřeby, jejichž uspokojení umožňuje přiměřený rozvoj intelektu, citů a vůle, chování vůči okolí, chápání sebe a druhých lidí, společenských hodnot a celého prostředí, patří potřeba náležitého přívodu podnětů, potřeba smysluplnosti světa, tedy aby měly tyto poznatky a zkušenosti určitý řád a smysl, potřeba jistoty, bezpečí, potřeba vědomí vlastní identity, tedy vlastního „já“ a vlastní hodnoty, potřeba otevřené budoucnosti či životní perspektivy jako „rozpětí mezi nadějí a beznadějí“; sociálními či psychosociálními potřebami jsou pak potřeba lásky a bezpečí, přijetí, rozvíjet všechny síly a schopnosti, umět překonávat různé těžkosti a osvojovat si zdravý životní styl. Uspokojování a aktualizace všech těchto potřeb se ukazují jako nezbytné pro optimální socializaci, vývoj dítěte s tím vědomím, že důležitým vývojovým faktorem je závislost dítěte na péči druhých. Potřeby se tak stávají právy na péči a jim odpovídají nároky, povinnosti, odpovědnosti těch, kdo péči poskytují či mají poskytovat.¹²¹⁵

Tyto *základní životní potřeby a lidská práva dítěte* jsou tedy vzájemně propojeny a podpírají se. Je třeba je respektovat právě s ohledem na *lidskou důstojnost a osobní integritu dítěte*.¹²¹⁶

To, že v mnoha případech nemůže být nebo není v dostatečné míře poskytována rodiči péče a blízkost, již dítě potřebuje ke svému vývoji, a že se proto musí hledat náhradní řešení, má mnohé důvody. Jak lehce se mohou stát děti, pokud jde o jejich nárok na přiměřený vývoj

¹²¹³ *Ibid.*

¹²¹⁴ *Ibid.*: zde se autor odvolává na dánského sociologa Qvortrupa a amerického sociologa Thomase.

¹²¹⁵ J. Dunovský, Z. Matějček, V. Břicháček, *Potřeby dítěte z hlediska sociálně pediatrického*. In: J. Dunovský a kol., *Sociální pediatrie*, s. 50-53.

¹²¹⁶ J. Kovařík, *Práva a potřeby dítěte aneb „potřeby“ – koncept zastaralý a přežitý?* In: J. Kovařík a kol., *Dětská práva, právní povědomí, participace dětí a sociální služby*, s. 40.

v kontextu společenského a kulturního okolí, oběťmi životních poměrů, k nimž ony samy nepřispěly, ukazuje například způsob zneužívání adopce, kdy se děti dostávají právě do obchodního řetězce s dětmi, třeba za účelem sexuálního vykořisťování.¹²¹⁷

Existují ale také mnohé námitky a strachy rodičů a vychovatelů, že budou jejich práva zkrácena. Úmluva nebere rodičům zodpovědnost za výchovu, nýbrž ji výslovně zdůrazňuje a zavazuje vlády, aby rodiny přiměřeně podporovaly, aby mohly tento úkol splnit. Právo dětí ve všech oblastech, které se jich týkají, na to, aby se zastupovalo jejich hledisko, neznamená, že by se mělo jejich rodičům předepisovat, co je třeba dělat. Spíše jde o systematické zohlednění zájmů dětí při všech rozhodnutích, jež pro ně dospělí konají. Úmluva precizuje, že by mělo oprávnění k účasti zohledňovat věk a zralost dětí. Úmluva zakazuje každou formu násilí v procesu výchovy. Vlády jsou zavázány, aby vydávaly zákony, jež tomu odpovídají. Úmluva chrání děti před dětskou prací. Ale nezakazuje, aby děti svým rodičům pomáhaly „v domě a na dvoře“, pokud tím nejsou porušena jejich práva na vzdělání, svobodu a odpočinek. Zvláštní zásluhou Úmluvy je, že upouští od chápání dítěte jako *vlastnictví* rodičů. Místo toho jsou rodičovská práva spojena se zodpovědností, aby respektovali práva dětí a aby je chránili. Úmluva se řídí okolností, že děti mohou s narůstajícím věkem brát svůj život samy do svých rukou. Úmluva se pokouší nalézt bilanci mezi právy a zodpovědnostmi rodiny a rostoucími schopnostmi dětí utvářet svůj život autonomně. To již tedy souvisí s další námitkou proti právům dítěte, jež se opírá o argument, že je Úmluva o právech dítěte proti rodině, proti rodičům.¹²¹⁸

Páchaní takových činů na dítěti, jak se to děje v oblasti komerčních forem sexuálního zneužívání, do nichž je rodina dětské oběti nějak zapletena, ukazuje na povinnost chránit dítě, jeho důstojnost, osobní integritu, zdraví, rozvoj před takovým prostředím. Patří totiž k formální struktuře lidských práv, že jsou, jak již bylo výše dokumentováno, oděny do formy indikativních povšechných výroků typu „*každý člověk* (resp. v negujícím případě: nikdo) má nárok na tuto nebo onu svobodu.“ Volba právě této formy není samozřejmě v žádném případě stylistická náhoda nebo právní abstrakce. Je výrazem závazku, který nechce nechat nezohledněny faktické rozdíly mezi lidmi při přiznání a respektování jejich základních práv, tedy opakující se vyostření požadavku, jenž je v zhuštěné formě také obsahem zásady rovnosti. V dějinách lidských práv se tento požadavek zaměřoval především proti nerovnostem na základě narození, původu, vlastnictví, vyznání; v poslední době byly

¹²¹⁷ Srov. K. Hilpert, *Menschenrechte und Theologie. Forschungsbeiträge zur ethischen Dimension der Menschenrechte*, s. 174.

¹²¹⁸ T. Hammarberg, *Politická vůle k uplatňování práv dítěte*. In: J. Kovařík a kol., *Dětská práva, právní povědomí, participace dětí a sociální služby*, s. 36.

zahrnutý do kritické oblasti platnosti příkazu rovnosti také nerovnost v sociálním statusu a ve 20. století nerovnost v oblasti pohlaví. Pro uznání někoho jako *subjektu práv* má být určující jen jediný znak, totiž to, že je někdo *člověkem*.¹²¹⁹

Vypadá to tak, jako by jediná výjimka z této zásady a tím jaksi poslední zbytek nerovnosti spočíval v tom, že generalizovaný *člověk*, nositel lidských práv, je primárně dospělý člověk, tedy jinak řečeno, že se vybavení právy činí závislým na věku života. To ale platí jen omezeně. Neboť také již dosud bylo dítě považováno za nositele lidských práv, jenže bylo nahlíženo pro jejich vykonávání časově nebo přesněji předběžně za neschopné. Důvodem pro to je zjevná skutečnost, že žádné dítě od narození nerozhoduje o sobě samém, neurčuje sebe sama, tedy nemůže jednat na základě vlastní úvahy, vlastního porozumění a stanovení cíle. Aby se ale nevytvořily nové nerovnosti, podřídlilo se skoro ve všech právních kulturách dosažení plného vlastnění rozumu pro všechny členy stejně a bez zkoumání jednotlivého případu naplnění určitého věku života. Ve většině právních řádů je tento časový bod dospělosti spojen s dosažením 18. roku života; Úmluva o právech dítěte z roku 1989 toto ustanovení převzala a označila každého člověka, jenž je mladší 18 let, za dítě. V zásadě se přitom nejedná o nic jiného než o ujednání, jež neuvádí nic o tom, že se tato hranice u jedince biograficky nedosahuje už mnohem dříve, možná ale také teprve značně později. To, že se u právní schopnosti konkrétně vůbec nejedná o exaktně časově stanovitelnou linii ve vývoji člověka, nýbrž nutně o proces, který trvá roky, zohledňují moderní právní řády vždy způsobem, že dospělost vnímat určitá lidská práva, rozdělují do více stupňů. Protože jsou ale právě práva na politické spolupůsobení všude vázána na dosažení plnoletosti a v 18 letech odpadají velkou většinou omezení právní samostatnosti, existuje rozšířený chybný závěr, že děti nemají žádná lidská práva. Ve skutečnosti přece platí všeobecná lidská práva samozřejmě pro *člověka* v každém věku života – tedy pro všechny. Jsou podle jejich sebeporozumění stejně tak málo pouhými právy dospělých, jako jsou pouhými právy mužů.

Rozšířené chápání, že děti nevlastní žádná lidská práva nebo že nástroj lidských práv není s ohledem na děti na místě, je živena ještě z dalšího zdroje. Ten má na zřeteli zcela zvláštní životní situaci dítěte. Místo, v němž se život dítěte přednostně, na počátku dokonce skoro výlučně, odehrává, je rodina. Rodina není ale jen prostorem úzkých vztahů a ochrany, nýbrž také oblastí toho, co je od veřejnosti ohraničeno, co je privátní. Fakticky to znamená, že není

¹²¹⁹ K. Hilpert, *Menschenrechte und Theologie. Forschungsbeiträge zur ethischen Dimension der Menschenrechte*, s. 166.

tato oblast jen zacloněna před očima veřejnosti, nýbrž také že tam orgány státu, ale dokonce známí a sousedé mimo jiné nemají přístup.¹²²⁰

Starší právní systémy chápaly rodinu, popř. dům jako široce autonomní sféru. Viděly zde vlastní životní svět pro ženy a děti, jinak vyjádřeno, místo přírody, reprodukce života a výchovy dětí, péče a kultivace afektivních potřeb. Rodina nebyla sice považována v žádném případě za prostor bez norem, ale normy, které zde měly řídit poměry, byly *mravy* a rodinná tradice a nikoli normy státního práva. Důsledkem toho byly ženy a děti vyloučeny z vytváření veřejného mínění a z účasti na politickém jednání. Navenek byla rodina reprezentována prostřednictvím otce; ten měl ale také při interních konfliktech až na několik výjimek poslední rozhodovací kompetenci. Také novověké teorie o společenské smlouvě neodstranily toto „skoro-vyjmutí“ rodiny z oblasti řízení státním právem, nýbrž jej spíše ještě teoreticky podepřely, pokud vycházely při popisu práv a povinností uvnitř „domácí společnosti“ (I. Kant) z prodloužené platnosti původního „přirozeného stavu“ a jeho určení skrze *přirozenost a mravnost*, která smí být omezena „ve státě“ jen z hlediska zabránění zneužívání v neprospěch veřejného blaha a nespravedlivého utlačování. Zásadně ale platí: „děti, které pocházejí z manželství, stojí pod otcovskou mocí. To je nejstarší a nejctihodnější forma vlády“.¹²²¹

Je proto velmi důležité, že se objasnilo, jak je sporné toto vyjmutí rodiny z oblasti platnosti všeobecného práva, pokud chrání před kritikou a zásahy zvenčí uvnitř privátní sféry diskriminaci podle pohlaví, mocenské sklony a samo vykonávání násilí, včetně komerčních forem sexuálního zneužívání. Ale vymezení rodinné privátní sféry jako prostoru bez práva nečiní v žádném případě jen a hlavně ženy bezbrannými oběťmi možného násilí, nýbrž ještě ve větší míře právě děti. Proto musí také zde, podobně jako v případě výslovného zákazu znásilnění v manželství, docházet ke změně vědomí, totiž toho, že také děti jsou subjekty práv. Jednou cestou je výslovně uznat určitá práva dítěte v podobě individuálních základních práv dítěte, která pak platí také v rodině, jak to učinila Úmluva o právech dítěte.¹²²²

V oblasti komerčního sexuálního zneužívání dětí slouží tato záruka a toto vědomí k ochraně dětí před těmito jevy, a to jak v rámci prevence, tak také v rámci terapie, rehabilitace a resocializace obětí.

¹²²⁰ *Ibid.*, s. 166-167.

¹²²¹ S. v. Pufendorf, *Über die Pflicht des Menschen und des Bürgers nach dem Gesetz der Natur*, hrsg. und übers. v. K. Luig, Frankfurt a. M. 1995 (= *Bibl. des deutschen Staatsdenkens* 1), s. 151, in: K. Hilpert, *Menschenrechte und Theologie. Forschungsbeiträge zur ethischen Dimension der Menschenrechte*, s. 168.

¹²²² K. Hilpert, *Menschenrechte und Theologie. Forschungsbeiträge zur ethischen Dimension der Menschenrechte*, s. 168.

Nosným základem existence práv, jež člověku náleží už silou jeho lidského bytí a která nemohou být prostřednictvím žádného chtění kohokoli změněna nebo zrušena (a to je právě myšleno, když hovoří dokumenty o tom, že jsou lidská práva vrozená), je uznání jeho *tělesné integrity v intersubjektivitě*.¹²²³

4.3.4 Práva dětí v sociálním učení církve

Práva dětí v katolickém sociálním učení církve souvisí s historickými aspekty vztahu křesťanstva, zejména katolické církve a lidských práv vůbec. Obecně lze spolu s brněnským církevním historikem Jiřím Hanušem shrnout, že: „západní křesťanstvo mělo k ideji lidských práv své zásadní výhrady během celého 19. století a i v průběhu první poloviny století dvacátého, tedy doby, kdy se tyto ideje začaly postupně včleňovat do ústav jednotlivých států a kdy se vyčerpal původní osvícenský patos. Tento v podstatě odmítavý, či přinejmenším silně kritický postoj u většiny evropských křesťanů se změnil až v důsledcích obrovského válečného otřesu v polovině 20. století. Na základě zkušeností s nacistickým a komunistickým totalitarismem a jeho flagrantním porušováním lidské důstojnosti západní křesťané většinou revidovali své přístupy k myšlenkám lidských práv.“¹²²⁴ Svou roli v této změně postojů sehrála také identifikace lidských práv se západním společenskopolitickým systémem, v roce 1948 se podílela na vypracování Všeobecné deklarace lidských práv a dalších dokumentů křesťanská Komise pro mezinárodní záležitosti, v níž nebyli tehdy zastoupeni členové katolické církve.¹²²⁵ Je možno se tedy v tomto dlouhém a složitém procesu vývoje setkat jak s teoretickými koncepty, tak s prosazováním určitých konkrétních požadavků v zájmu utlačovaných, bezbranných nebo bezprávných.¹²²⁶

Pro pojetí a práva dítěte sehrály významnou roli *křesťanské duchovní impulsy*. Již v první historické etapě poznání dítěte a dětství, tedy v *období infanticidy*, tzn. zabíjení dítěte, do níž spadá vznik hlavních normativních textů křesťanstva, tedy knih Nového zákona, silně překvapí doslova revoluční přístup k dítěti, který je přisouzen zejména hlavní osobnosti křesťanství Ježíši z Nazaretu: „*Tu mu přinášeli děti, aby se jich dotkl, ale učedníci jim to zakazovali. Když to Ježíš uviděl, rozhněval se a řekl jim: „Nechte děti přicházet ke mně, nebraňte jim, neboť takovým patří království Boží. Amen, pravím vám, kdo nepřijme Boží*

¹²²³ *Ibid.*; srov. J. Kovařík, *Práva a potřeby dítěte aneb „potřeby“ – koncept zastaralý a přežitý?* In: J. Kovařík a kol., *Dětská práva, právní povědomí, participace dětí a sociální služby*, s. 40-41.

¹²²⁴ J. Hanuš, *Křesťanství a lidská práva. Historické obrysy katolického a protestantského postoje k novověkým univerzálním ideám a současně citlivé oblasti vzájemného vztahu*. In: J. Hanuš (ed.), *Křesťanství a lidská práva*, s. 30-31.

¹²²⁵ *Ibid.*, s. 31.

¹²²⁶ *Ibid.*, s. 14.

království jako dítě, jistě do něho nevejde. Objímal je, vkládal na ně ruce a žehnal jim.“ (Mk, 10,13-16; srov. Mt 19,13-15; Lk 18,15-17); *„Pak vzal dítě, postavil je doprostřed nich, objal je a řekl jim: ‚Kdo přijme jedno z takových dětí v mém jménu, přijímá mne; a kdo mne přijme, nepřijímá mne, ale toho, který mě poslal‘“*(Mk 9,36-37). Dále je třeba také uvést evangelní příběhy, v nichž vystupují děti v psychosomaticko-sociální nouzi, ať je to například vyprávění o uzdravení posedlého chlapce (Mk 9,14-29; srov. Mt 17,14-21 a Lk 9,37-43) vyprávění o vzkříšení dcery Jairovy (Mk 5,21-43; srov. Mt 9,18-26; Lk 8,40-56), svědectví o víře syrofenické ženy a uzdravení její dcerky (Mk 7,24-30; srov. Mt 15,21-28), vyprávění o vzkříšení syna naimské vdovy (Lk 7,11-17) a nakonec i vyprávění o uzdravení slepého Bartimea, u něhož není sice uveden věk, ale vystupuje v roli syna Timaiova (Mk 10,46-52; srov. Mt 20,29-34; Lk 18,35-43) a známé podobenství o ztracených synech a milosrdném otci (Lk 15,11-32). Sám Ježíš již jako dítě je v ohrožení života ze strany mocných (Mt 2,7-12) a jeho rodina je donucena vládnoucími politickými poměry k emigraci, k útěku do jiné země (Mt 2,13-15), vládce Herodes nechává ze strachu o svou moc zavraždit v Betlémě a jeho okolí všechny chlapce ve věku do dvou let (Mt 2,16-18). Problematické a dysfunkční vztahy rodičů a dětí reflektuje i výpověď: *„Vydá na smrt bratr bratra a otec dítě, povstanou děti proti rodičům a připraví je o život“*(Mt 10,21). Slova odsouzení ubližování dětem zaznívají i ve verších: *„Kdo by svedl k hříchu jednoho z těchto nepatrných, kteří ve mne věří, lépe by mu bylo, kdyby mu dali na krk mlýnský kámen a hodili ho do moře“*(Mk 9,42; srov. Lk 17,1-2). Slova soudu ohledně jednání jak ve prospěch dětí, tak proti dětem, tak také i ohledně nekonání ve prospěch potřebných dětí uvádí tento úryvek: *„Amen, pravím vám, cokoliv jste učinili jednomu z těchto mých nepatrných bratrů, mně jste učinili“*(Mt 25,40) a *„Amen, pravím vám, cokoli jste neučinili jednomu z těchto nepatrných, ani mně jste neučinili“*(Mt 25,45). Hodnota dítěte vychází i z velikosti a důležitosti tohoto člověka jako dospělého, jak to popisují vyprávění o narození Jana Křtitele (Lk 1,14-17.57-66) a narození Ježíše z Nazaretu (Lk 1,26-37; 7-12.16-17; 27-40). O určitém osamostatňování, hledání identity, vývoji dítěte a naplňování svého osobního poslání i vzhledem ke vztahu ke svým rodičům vypráví příběh o dvanáctiletém chlapci Ježíši v chrámě (Lk 2,41-52).

Nelze přehlédnout angažovaně nový a na svou dobu nezvyklý pozitivní vztah k dítěti, které je upřímně a se zájmem přijato, dokonce prezentováno jako symbolický příklad postojů, ale také se vnímá jeho postavení, nouze a utrpení, včetně reality zabíjení, respektuje se potřebný a daný vývoj osobnosti dítěte, vliv rodinného prostředí i na nalezení svého poslání a naplnění úkolů, které z něho vyplývají. Ukazuje se i terapeutická síla sebesdělení a slova Božího v případech dětských obětí a jejich uzdravování. Vůle Boží je v určitém bodě nadřazena vůli

rodičů. Nezachycují a neodrážejí výše uvedené příběhy o uzdravování dětí – zde jen pro tyto účely řečeno ve zkratce – právě chápání a postavení dítěte a dětství v této době s jejich patologickými následky v psychosomatické osobnosti dítěte a jeho sociálních dovednostech, a to i posléze dospělého člověka? Není právě ono chápání a postavení dítěte a dětství a zacházení s ním příčinou a důvodem onoho strádání a utrpení? Snad je možno konstatovat, že již zde, v porozumění a praktickém přístupu rané církve, spočívá rozvoj práv dětí a angažovanost křesťanů v oblasti práv dětí i komerčního sexuálního zneužívání dětí ve 20. století.

Uznává se, že křesťanství přineslo změnu v hodnotě dítěte, i když manipulativní přístup přetrvává a skutečná společenská hodnota se nezvýšila. To už je přesah do druhé etapy poznání dítěte a dětství, která se nazývá *zanedbávání dítěte a nevšímavost vůči němu* a která se datuje od 4. století po Kr. až asi do 13. století.¹²²⁷ Novozákonní texty nabídly obraz dítěte, jež je také lidskou bytostí se stejnými právy před Bohem, tedy mezi lidmi, a vznesly požadavek dítěti neublížovat.¹²²⁸

Ve 4. století se křesťanství stalo státním náboženstvím a byl vydán zákaz zabíjení dětí. Děti jsou však stále většinou vnímány jako objekty určené pro potřeby dospělých, což zahrnuje například i službu panošů i v oblasti náhradního sexuálního uspokojování svých pánů. Dítě je také chápáno jako zmenšenina dospělého člověka bez nějakých zvláštností, které by odpovídaly potřebám dětství jako vývojového období. Také u soch je dítě v náručí spíše neživá věc než kojeneček v objetí. Začíná se však objevovat zájem společnosti, hlavně církve, o děti, které se ocitly v nějaké nouzové situaci.¹²²⁹

I proto lze souhlasit s tvrzením J. Hanuše, že: „Současná svoboda a pojetí lidských práv nejsou myslitelné bez dlouhé a nepřetržité křesťanské výchovy v Evropě a v západním světě, jakkoli svou úlohu sehrávají jiné, historicky starší i mladší vlivy.“¹²³⁰

Katolické sociální učení se stále znovu odvolává i v oblasti práv dětí na řád domácnosti, na pravidla vzájemného soužití, podle kterých mají děti ve všem poslouchat své rodiče, což je nábožensky podloženo. Neobjevuje se však opačný nárok na rodičovskou, resp. otcovskou stranu,¹²³¹ jak se uvádí v novozákonních textech, které jsou podkladem tohoto paternalistického pojetí: „*Děti, poslouchejte ve všem své rodiče, protože se to líbí Pánu. Otcové, neponižujte své děti, aby nemalomyslněly*“ (Kol 3,20-21); „*Děti, poslouchejte své*

¹²²⁷ J. Dunovský a kol., *Sociální pediatrie*, s. 43; http://www.detskaprava.cz/pedagog/opravech_etapy.asp.

¹²²⁸ J. Dunovský a kol., *Sociální pediatrie*, s. 43.

¹²²⁹ J. Dunovský a kol., *Sociální pediatrie*, s. 43; http://www.detskaprava.cz/pedagog/opravech_etapy.asp.

¹²³⁰ J. Hanuš, *Křesťanství a lidská práva*, s. 17.

¹²³¹ *The New Dictionary of Catholic Social Thought*, s. 147.

rodiče, protože je to spravedlivé před Bohem. Cti otce svého i matku svou je přece jediné přikázání, které má zaslíbení: aby se ti dobře vedlo a abys byl dlouho živ na zemi. Otcové, nedrážděte své děti ke vzdoru, ale vychovávejte je v kázni a napomenutích našeho Pána“ (Ef 6,1-4).

Katolické sociální učení v dalších etapách chápání dítěte a dětství nevyužilo jazyk práva, tedy výraz práva dětí z několika důvodů. Právní jazyk pocházel z liberální demokracie, s níž byla církev v této době ve sporu. Tato opatrnost pocházela z papežského podezření, že liberální demokratický kapitalismus ve svém prohlášení všeobecné rovnosti a základních lidských práv zavádí mechanistický a potenciálně konfliktní model společnosti, ve které jsou odstraněny dřívější *morální závazky* bohaté a silné otcovské péče o slabé a chudé, bez ohledu na schopnost těchto skupin chránit své vlastní zájmy. Toto podezření vůči právnímu jazyku se zvláště projevilo právě v případě práv dětí, a to kvůli větší bezmocnosti dětí pečovat o sebe sama. Katolické sociální učení tenduje tedy k tomu, aby se zabývalo dětmi nepřímou, a sice skrze pohled na rodinu. Po nástupu antiklerikálního demokratického hnutí v polovině 19. století už nemohla církev déle udržet svůj nárok na to, aby měla pod kontrolou manželství a výchovu, a proto se obrací na obranu práv rodiny. Zájmy dětí byly chápány tak, že jsou chráněny a podporovány prostřednictvím práv rodiny. Třetím důvodem nedostatečné podpory rostoucímu zájmu o práva dětí byl model rodiny, chápáný jako hierarchicky uspořádaný sociální celek pod vedením muže, ve kterém byly děti podřízeny rodičům, práva byla vykonávána mužem nad ženou a dětmi, a to s láskou, která předpokládala blaho podřízených členů. A kde se taková láska a autorita starala o blaho dětí, bylo prosazování práv dětí nejen zbytečné, ale i potenciálně v konfliktu s právy, založenými prostřednictvím autority otců/rodičů.¹²³²

Konkrétně to lze doložit některými citacemi z textů sociálních encyklik z této doby: „Během doby, kdy v rozsáhlé míře mezi lidmi pronikaly rady Lva XIII. – a tomuto pronikání usnadňovalo cestu vědecké bádání -, přistoupilo se i k jejich praktickému využití. Bylo to především horlivé úsilí – spojené s dobročinností, která se projevovala činy – o povznesení té skupiny obyvatelstva, která, třebaže se vlivem novodobého rozmachu průmyslu nesmírně rozrostla, přece se ještě dosud v lidské společnosti nedostala na spravedlivý stupeň. Byla proto zanedbávána a takřka v opovržení. Máme zde na mysli dělnictvo, na jehož povznesení začali pod vedením biskupů neúnavně a s velkým duchovním užitkem pracovat světští kněží i řeholníci, přestože je od toho odváděly jiné pastorační problémy. Tato vytrvalá práce, jejímž

¹²³² *Ibid.*, s. 143-144.

cílem bylo vzbudit v dělnictvu křesťanské smýšlení, velmi napomohla i k tomu, že si dělníci uvědomili svou pravou důstojnost a že byli schopni s jasným poznáním práv i povinností své třídy postupovat zákonnou cestou a úspěšně vést i ostatní. Dále se podařilo dosáhnout i lepšího existenčního zabezpečení pro dělníky. Neboť nejenom že se ve shodě s papežovou výzvou začala vytvářet dobročinná a charitativní zařízení, ale vznikala mimoto všude nová a stále početnější sdružení, ve kterých se podle pokynů církve a velmi často i pod vedením kněží svépomocnou činností podporovali navzájem dělníci, řemeslníci, rolníci, námezdní pracovníci a zaměstnanci všeho druhu“.¹²³³

Sice se v tomto textu neobjevuje slovo dítě, děti a práva dětí, ani v souvislosti jako důsledek poměrů sexuální vykořisťování, přesto jsou tyto články uváděny v kontextu ochrany dětí skrze podporu těch nejslabších dospělých ve společnosti a snahu o zlepšování jejich existenčních podmínek, to znamená i skrze ochranu a podporu rodiny.

Dalším příspěvkem, který je sice napsán až po roce 1959 a tedy po vydání Deklarace práv dětí, ale spadá ještě do přelomového období vztahu lidských práv a katolické církve, tedy před encyklikou *Pacem in terris* papeže Jana XXIII. a před II. vatikánským koncil, je encyklika papeže Jana XXIII. *Mater et Magistra* z roku 1961: „V takto chápaném hospodářském světě je právo silnějšího uznáváno za ospravedlnitelné, a také jednoznačně ovládalo vzájemné vztahy mezi lidmi. Jeho výsledkem je až do kořenů zvrácené uspořádání celého hospodářského řádu“ (čl. 12); „Zatímco se příliš velké bohatství hromadilo v rukou malého počtu lidí, trpěly široké vrstvy dělníků stále větší nouzí. Platy dělníků nestačily k slušné *obživě*, ba mnohdy byly vysloveně hladovými mzdami. Vyčerpávající pracovní podmínky často ohrožovaly *zdraví i mravní i náboženský život*. Za často nelidské je nutno uvést zejména pracovní podmínky, jimž byly vystaveny *děti* a ženy. Na dělníka ustavičně doléhala obava z nezaměstnanosti a *rodinné společenství* se ocitlo v nebezpečí postupného rozkladu“ (č. 13); „... To znamená, že dělník musí dostat mzdu, aby mohl vést život důstojný člověka a slušně se postarat o svoji rodinu“ (čl. 71); v čl. 74 se pak cituje Pius XII.¹²³⁴ „... národní hospodářství jako ekonomika hospodaření lidí začleněných do státního společenství nemá jiný smysl než zabezpečit *trvalou hmotnou základnu*, na které by se mohla rozvíjet *plnost osobního života občanů*. Kde se toho trvale dosahuje, tam je lid opravdu bohatý, protože se tam dosahuje obecně dobrého hospodářského stavu a *práv všech jednotlivců* na užívání pozemských statků podle úmyslu Stvořitele,“ a dodává, že „dobrý hospodářský stav určitého národa se nedá měřit vnějším

¹²³³ *Quadragesimo Anno*, encyklika Pia XI. o uspořádání společnosti, obnově společenského řádu a jeho zdokonalení podle zásad evangelia ke 40. výročí vydání *Rerum novarum*, z 15. května 1931, čl. 23 a 24. In: *Sociální encykliky (1891-1991)*, s. 69.

¹²³⁴ Pius XII., *Svatodušní poselství z 1. června 1941*: AAS 33 (1941), s. 200.

množstvím statků, kterými disponují občané, nýbrž spíše jeho spravedlivým rozdělením, tak aby všichni obyvatelé se na něm mohli podílet k *rozvoji a zdokonalení své osobnosti*. To je totiž cíl, na který je národní hospodářství svou povahou zaměřeno.“; „Jestliže se tedy při výrobě užívá metod a prostředků, které ohrožují *lidskou důstojnost* pracovníků, otupují jejich *smysl pro odpovědnost* nebo jim berou možnost uplatnit svou osobní podnikavost, pak takový způsob hospodaření odporuje spravedlnosti, i když je schopen velkých výkonů a rozděluje spravedlivě hospodářské výnosy“ (čl. 83).¹²³⁵

Nutnost respektovat důstojnost dítěte se zdůrazňuje v článku 26 *Práva dítěte* encykliky *Familiaris consortio*: „V rodině jako ve společenství osob se musí věnovat zcela zvláštní pozornost dítěti, s hlubokým citem pro jeho osobní důstojnost, s hlubokou úctou k jeho právům a v jejich nezištné ochraně. To platí o každém dítěti, ale je to zvlášť naléhavé, když je dítě ještě malé a bezmocné, nemocné, trpící nebo nějak postižené.“¹²³⁶

Všem dětem světa se přeje budoucnost, v níž se *respektování práv člověka* – tedy i jejich – stane plnou skutečností. *Práva dítěte* musí podle církevního sociálního učení podléhat ochraně právního řádu a *společenská hodnota dětství* se musí veřejně uznávat ve všech zemích, jak to dokumentují slova Jana Pavla II.: „Žádná země světa, žádný politický systém nemůže jinak myslet na svou vlastní budoucnost, než jen s ohledem na tyto nové generace, jež převezmou od svých rodičů rozmanité dědictví hodnot, závazků a nadějí národa, do něhož patří, spolu s dědictvím celé rodiny lidstva.“¹²³⁷

Sociální učení církve pak konstatuje neuspokojivou situaci velkého počtu dětí na celém světě, jimž chybí předpoklady pro celostní rozvoj i přesto, že byla přijata Úmluva o právech dítěte, a za nejzávažnější problémy označuje obchod s dětmi, práci dětí, fenomén dětí ulice, nasazování dětí do ozbrojených konfliktů, sňatky dětí, zneužívání dětí pro obchod s pornografickým materiálem, který se provozuje také pomocí nejmodernějších sociálních komunikačních prostředků. Znovu se připomíná, že je nutno bojovat na národní i mezinárodní úrovni proti porušování důstojnosti chlapců a děvčat, jež je způsobeno sexuálními vykořisťováními, osobami s pedofilními sklony a všemi druhy násilí, jimž trpí tyto lidské osoby, které nejvíce potřebují ochranu. Konstatuje se, že se jedná o trestné činy, které se musí

¹²³⁵ *Mater et Magistra*, encyklika Jana XXIII. o nejnovějším vývoji života společnosti a o jeho utváření ve světle křesťanského učení, z 15. května 1961. In: *Sociální encykliky (1891-1991)*, s. 121-122, 135, 137.

¹²³⁶ *Familiaris consortio*. Apoštolská adhortace Jana Pavla II. o úkolech křesťanské rodiny v současném světě z 22. listopadu 1981, Zvon, Praha 1992, s. 32.

¹²³⁷ Johannes Paul II., *Ansprache an die Vollversammlung der Vereinten Nationen (2. Oktober 1979)*, s. 21: AAS 71 (1979) 1159, in: Päpstlicher Rat für Gerechtigkeit und Frieden, *Kompendium der Soziallehre der Kirche*, Herder, Freiburg im Breisgau 2006, s. 192; srov. *Familiaris consortio*. Apoštolská adhortace Jana Pavla II. o úkolech křesťanské rodiny v současném světě z 22. listopadu 1981, s. 32.

účinně a pomocí vhodných prevenčních i trestněprávních opatření potírat prostřednictvím rozhodného jednání různých autorit.¹²³⁸

4.4 Epikie pro případ konfliktu lidských práv a státního práva

Jedním z problémů operacionalizace lidskoprávního standardu je nedostatek přednostních pravidel pro případ, že (1) mohou být různá lidská práva v konfliktu navzájem, resp. (2) že mezinárodní právo je v konfliktu s lidskoprávními nároky.¹²³⁹ Pro první případ kolize lidských práv existují na vědecké straně různé návrhy seznamu priorit. Tak např. uvádí D. Duchacek šest titulů práv a svobod jako hlavní katalog lidských práv:¹²⁴⁰

- garance osobní svobody, zahrnující právo na soukromou sféru a svobodu myšlení;
- právo na sociální pokrok a spokojenost;
- právo na nestranné právnictví;
- svoboda názoru a právo být informován;
- právo na přístup k procesům rozhodování, inkluzivně k politickým stranám, a všeobecné volební právo;
- právo formulovat specifické požadavky skupin a vytvářet zájmové skupiny.

Richard Falk pak rozlišuje pět kategorií lidských práv:¹²⁴¹

- lidské základní potřeby jako výživa, bydlení, zdraví;
- základní pravidla jako odmítnutí vraždění národů a mučení;
- práva na podíl jako volba vlastního politického vedení;
- práva na bezpečnost, především na ochranu fyzického blaha;
- na vládu všech občanů, to znamená povinnost politických institucí naplňovat před tím uvedená práva.

Příkladem kolize č. 2 byl ozbrojený zásah NATO v Kosovu bez – mezinárodně nutného – mandátu OSN. Mezinárodně platné mezinárodní právo (zákaz vměšování se do vnitřních záležitostí státu bez mandátu Bezpečnostní rady OSN) bylo porušeno ve jménu *morálky*. Lze poukázat na institut epikie v klasické morálněteologické tradici: platné státní právo smí být porušeno tehdy, když formálně platná právní norma neodpovídá buď principům (ústavní nebo základní práva), které jsou v jejím základu, nebo když nejsou (ještě) konkrétní okolnosti

¹²³⁸ Pápstlicher Rat für Gerechtigkeit und Frieden, *Kompendium der Soziallehre der Kirche*, s. 192-193; srov. Johannes Paul II., *Botschaft zur Feier des Weltfriedenstages 1996*, s. 2-6: AAS 88 (1996) s. 104-107.

¹²³⁹ A.-P. Rethmann, *Selbstbestimmung-Fremdbestimmung-Menschenwürde. Auskunft christlicher Ethik*, s. 25.

¹²⁴⁰ I. D. Duchacek, *Rights and Liberties in the world today: Constitutional promise and reality*, Santa Barbara 1973, s. 146n. (cit. in: Kühnhard, *Universalität* (Anm. 42), s. 330, in: A.-P. Rethmann, *Selbstbestimmung-Fremdbestimmung-Menschenwürde. Auskunft christlicher Ethik*, s. 25-26.

¹²⁴¹ R. Falk, *Human rights an state sovereignty*, New York 1981, s. 138n., in: A.-P. Rethmann, *Selbstbestimmung-Fremdbestimmung-Menschenwürde. Auskunft christlicher Ethik*, s. 26.

jednání v situaci uchopeny platným právem. Epikie je tak kritickým a dynamizujícím nástrojem v diskusi o *právní etice*, který v jednotlivém případě ospravedlňuje provinění proti pozitivnímu právu a který podněcuje další rozvoj práva.¹²⁴²

Samotné slovo epikie pochází z řeckého ἐπιείκεια, což se překládá jako obratnost, ochota, vlídnost, mravnost, shovívavost, mírnost.¹²⁴³ Patřila k nejstarším ctnostem, jak to vyjádřil Aristoteles v knize páté kapitole 14 *Pojem slušnosti (epikie)*: „...slušnost totiž, ježto je lepší než jisté právo, jest právem, ale není lepší než právo v tom smyslu, jako by byla jiného druhu. Slušnost tedy a právo jest totéž, a ač oboje jest dobré, přece lepší jest slušnost. Nesnáz působí to, že slušnost je sice právem, ale ne zákonným, nýbrž jest opravou zákonného práva. Důvod toho jest v tom, že každý zákon je povšechný, kdežto o některých případech není možno správně mluvití povšechně. ... A to jest povaha slušnosti, že jest opravou zákona tam, kde tento pro svou povšechnost nedostačuje. ... Vidíme tedy, co jest slušné a že jest to právo, a to lepší než určité právo. Z toho pak jest také zřejmo, kdo jest slušný. Ten totiž, kdo se pro takové právo úmyslně rozhoduje a podle něho jedná a kdo přísnost práva nezostřuje, nýbrž zmírňuje, i když má zákon na své straně, jest slušný a jeho duševní stav jest slušnost, která jest jakousi spravedlností a ne nějakým stavem od ní různým.“¹²⁴⁴

Epikie je pro Aristotela lepší spravedlností než zákonná spravedlnost, protože na rozdíl od obecně formulované normy zohledňuje často mimořádné životní okolnosti.¹²⁴⁵

Tomáš Akvinský ji pojímá takto: „epicheia justitiae, ut generi subjicitur humanorum actuum superior, quaedam regula, quippe qua legalit justitia dirigitur“.¹²⁴⁶ Chápe ji tedy jako habituální připravenost přesně zvažovat vnitřní a vnější, často mimořádné okolnosti a posuzovat jednání ve světle etických principů, které jsou nadřazeny jednotlivým normám, epikie je pro něj jaksi vyšší pravidlo lidských jednání.¹²⁴⁷

Francisco Suárez konstatoval, že epikie se přikazuje jen tehdy, když vede dodržování zákona k nemravným důsledkům, a dovoluje tehdy, kdyby doslovné dodržování zákona vyžadovalo to, co je neakceptovatelně obtížné, nebo by se zákonodárce nechtěl zavazovat pro tento výjimečný případ z jasně poznatelných znamení.¹²⁴⁸

Ctnost epikie tedy uznává všeobecné normy, bere ale zároveň vážně neobyčejné vnitřní i vnější životní okolnosti příběhu lidské svobody a spočívá v síle zlepšovat samostatně a

¹²⁴² A.-P. Rethmann, *Selbstbestimmung-Fremdbestimmung-Menschenwürde*, s. 26-27.

¹²⁴³ V. Prach, *Řecko – český slovník*, s. 207; *Lexikon der christlichen Ethik, Band 1 (A-K)*, s. 388.

¹²⁴⁴ Aristotelés, *Etika Nikomachova*, 1137b, 1138a, s. 145-146.

¹²⁴⁵ *Lexikon der christlichen Ethik, Band 1 (A-K)*, s. 388.

¹²⁴⁶ S. Thomae Aquinatis, *Summa Theologiae*, Pars 2, CXX Art. II, Ex Officiaria Libreria MARIETTI anno 1820 condita, Archiepiscopi Taurinensis Typographi, s. 664.

¹²⁴⁷ *Lexikon der christlichen Ethik, Band 1 (A-K)*, s. 389.

¹²⁴⁸ *Ibid.*; srov. De legibus VI, 6 a 7.

nezávisle normy pro konkrétní situaci podle pravdy, jež se vyjadřuje v normě, a podle toho jednat.¹²⁴⁹ Epikie tak může také poskytnout etický základ pro takzvaná pastorální řešení v některých konfliktních oblastech a řešení v rámci pomoci dětským obětem komerčního sexuálního zneužívání dětí.

4.5 Lidská práva s lidskými povinnostmi

4.5.1 Lidské povinnosti na základě lidských práv

Encyklika *Pacem in terris* papeže Jana XXIII. o míru mezi všemi národy v pravdě, spravedlnosti, lásce a svobodě ze dne 11. dubna 1963 byla uveřejněna krátce po kubánské krizi a po stavbě berlínské zdi. Jde jí o zajištění světového řádu, který byl ohrožen, odmítá násilí a diskriminaci a kromě toho, že vyzývá k toleranci, porozumění a spolupráci v mezinárodních vztazích, vyzývá také k důslednému dodržování lidských práv a povinností. Za základ jakéhokoli spořádaného a plodného lidského soužití považuje zásadu, „že každý člověk je osoba, tedy nositelem práv a povinností. Ty jsou všeobecné a neporušitelné, proto také nezczizitelné.“¹²⁵⁰ *Důstojnost lidské osoby* pak oceňuje „ještě výš“, a to ve světle pravd zjevení, neboť „lidé byli vykoupeni krví Ježíše Krista, božskou milostí se stali Božími dětmi a přáteli a byli ustanoveni za dědice věčné slávy.“¹²⁵¹

V oddíle s nadpisem *práva* vyjmenovává právo na život a na jeho důstojnou úroveň, na tělesnou nedotknutelnost, na nutné a dostatečné prostředky k důstojnému způsobu životu, mezi něž řadí především obživu, ošacení, bydlení, odpočinek, lékařskou péči a nezbytné sociální služby (čl. 11), dále práva vztahující se k hodnotám mravním a kulturním, kde vyvozuje z přirozeného práva právo každého na náležitou úctu vůči své osobě, dobrou pověst, svobodu v hledání pravdy a v mezích dovolených mravním řádem a požadavky obecného blaha také svobodu vyjadřovat svůj názor (čl. 12 - 13). K právu uctívat Boha podle správně poučeného svědomí a soukromě i veřejně vyznávat své náboženství (čl. 14, srov. čl. 164), přistupuje právo na svobodnou volbu vlastního životního stavu, a sice „založit rodinu, a to na základě rovnosti práva a povinností mezi mužem a ženou“ (čl. 15), dále práva v oblasti hospodářské (čl. 18 - 22), právo shromažďovací a sdružovací (čl. 23 - 24), právo na svobodu pobytu a pohybu (čl. 25), politická práva (čl. 26 - 27), kde se mimo jiné přiznává lidské osobě zákonná ochrana jejích práv, a to ochrana účinná, nestranná, utvořená podle norem skutečné spravedlnosti. Navazuje oddíl nadepsaný právě *povinnosti*, s prvním podnadpisem *vztah mezi*

¹²⁴⁹ *Lexikon der christlichen Ethik, Band 1 (A-K)*, s. 389.

¹²⁵⁰ Jan XXIII., *Pacem in terris. Encyklika o míru mezi všemi národy v pravdě, spravedlnosti, lásce a svobodě z 11. dubna 1963*, I. část Řád vztahů mezi lidmi, čl. 9. In: *Sociální encykliky (1891-1991)*, s. 183.

¹²⁵¹ Jan XXIII., *Encyklika Pacem in terris*, čl. 10. In: *Sociální encykliky (1891-1991)*, s. 183.

právy a povinnostmi. Čl. 28 hned upozorňuje na to, že: „dosud připomenutá přirozená práva jsou v člověku, jemuž přísluší, spjata s *právě tak velkým počtem povinností*.“¹²⁵² Čl. 29 navazuje a uvádí některé příklady: „tak například právo člověka na život souvisí s povinností starat se o zachování vlastního života; právo na důstojný způsob života s povinností žít důstojně; a právo na svobodné hledání pravdy s povinností pronikat do pravdy stále hlouběji.“

Dalším podnadpisem oddílu *povinnosti* je *vzájemnost práv a povinností mezi lidmi* (čl. 30), kde se s odkazem na předchozí text konstatuje, že „v lidském společenství odpovídá přirozenému právu jednoho určitá povinnost ze strany druhých lidí; povinnost uznávat ono právo a mít je v úctě“ a že „proto ti, kdo se dožadují vlastních práv, ale na své povinnosti buď úplně zapomínají, nebo je plní nedostatečně, zasluhují přirovnat k lidem, kteří jednou rukou stavbu budují, druhou boří.“ Podnadpis nad články 31 - 33 zní: *vzájemná spolupráce*. Zde se zdůrazňuje, že: „Spořádané lidské soužití tedy žádá, aby lidé navzájem svá práva i povinnosti uznávali a podle nich jednali. Z toho také vyplývá, že každý má velkomyslně sám přispívat k vytvoření takového prostředí, v kterém by byly práva i povinnosti respektovány stále svědomitěji a ke stále většímu užítku (čl. 31). Nestačí například přiznávat člověku právo na prostředky nezbytné k životu, pokud podle vlastních sil neusilujeme o to, aby každý člověk měl prostředků k životu dostatek (čl. 32). K tomu přistupuje nutnost, aby lidské soužití bylo nejen spořádané, nýbrž aby též přinášelo lidem hojný prospěch a užitek. To vyžaduje, aby lidé navzájem svá práva i povinnosti uznávali a naplňovali, ale aby se rovněž společně účastnili četných akcí, jež dnešní civilizace dovoluje, k nimž nabádá nebo jež vyžaduje (čl. 33).“

To se pak rozšiřuje v čl. 34 o *vědomí odpovědnosti*: „... Proto jde-li o lidské soužití, jistě je důvod, aby ctil práva, plnil povinnosti a v nesčetných aktivitách pomáhal druhým, a to především z vlastního popudu a úmyslu, tj. tak, aby každý jednal na základě vlastního rozhodnutí, uvážení a odpovědnosti, ...“

V závěru I. části se pak připomíná, že: „Když se totiž v člověku probouzí vědomí jeho práv, je nezbytné, aby se zrodilo i vědomí jeho povinností“ (čl. 44) a že: „utváří-li se občanské zřízení podle práv a povinností, uvědomují si pak lidé návazně také duchovní hodnoty: chápou, co je pravda, co spravedlnost, co láska, co svoboda, a nabývají vědomí, že patří k takovému společenství. A to není všechno: neboť takové pohnutky vedou lidi k lepšímu poznávání pravého Boha, člověku nadřazeného a osobního“ (čl. 45).¹²⁵³

II. část encykliky *Pacem in terris* nadepsaná *vztahy mezi lidmi a veřejnou mocí uvnitř politického společenství* uvádí v čl. 75 při právním uspořádání států na prvním místě

¹²⁵² Jan XXIII., *Encyklika Pacem in terris*. In: *Sociální encykliky (1891-1991)*, s. 187.

¹²⁵³ Jan XXIII., *Encyklika Pacem in terris*. In: *Sociální encykliky (1891-1991)*, s. 187-191.

požadavek „vypracovat stručně a jasně formulovaný souhrn základních lidských práv a včlenit ho do ústavních zákonů.“ A v čl. 77 je tu nakonec požadavek „vymezit se zřetelem k právům a povinnostem vztahy mezi občany a představiteli států; těm se ukládá jako hlavní úkol uznávat, respektovat, harmonicky sladit, chránit a podporovat práva a povinnosti občanů“ a čl. 78 pak nepřijímá jako správný názor, že „vůle jednotlivých lidí nebo jistých společenství je první a jediný zdroj práv a povinností občanů, z něhož pramení jak závaznost ústavy, tak i oprávněnost veřejných autorit.“¹²⁵⁴

Všechny státy mají přispívat k tomu, aby si každý z nich stále více uvědomoval své povinnosti (čl. 120) a všem státům se pak přiznává právo svobodně spravovat stát, a to pro zachování obecného blaha (čl. 124).¹²⁵⁵

Jan Pavel II. vidí nutnou podmínku a spolehlivou záruku rozvoje každého člověka a každého státu ve zdravém politickém společenství, právní jistotě a respektování lidských práv, když uvádí ve své encyklice *Sollicitudo rei socialis* mimo jiné toto: „Spolupráce na rozvoji celého člověka a každého člověka je totiž povinností všech vůči všem... Také národy mají právo na vlastní plný rozvoj, který zahrnuje aspekty hospodářské i společenské ..., ale musí dbát i na kulturní totožnost a otevřít se transcendentní skutečnosti. Ani přímá nutnost rozvoje se nesmí brát za záminku k vnucování vlastního způsobu života nebo vlastního náboženství jiným. Model rozvoje, který by nerespektoval a nepodporoval lidská práva, osobní a společenská, hospodářská a politická, včetně práv národů, by nebyl důstojný člověka.“¹²⁵⁶

Encyklika *Centesimus annus* pak hodnotí vývoj událostí 80. let (pád diktátorských režimů v některých zemích Latinské Ameriky, Afriky a Asie) a jejich vyvrcholení v roce 1989 v zemích střední a východní Evropy, přičemž podle ní „významným, dokonce rozhodujícím přínosem bylo vystoupení církve na obranu a podporu lidských práv.“¹²⁵⁷ Tím se ukazuje, že vědomí vlastních práv spojené s důvěrou v zájem a znalost stavu věcí ze strany živého, osvobozujícího a věrného Boha a s plněním povinnosti to vyznávat, vede k nastolení právního řádu, který respektuje základní lidská práva a povinnosti.

V kontextu sociální spravedlnosti a ekonomického vyrovnání mezi národy na různém stupni hospodářského rozvoje se objevuje myšlenka *lidských práv a povinností* také v encyklice *Mater et Magistra*, kde se v čl. 157 říká: „Jsou-li dnes lidé na celém světě navzájem tak těsně spojeni, že se takřka cítí členy jedné rodiny, pak nemohou státy žijící

¹²⁵⁴ Jan XXIII., *Encyklika Pacem in terris*. In: *Sociální encykliky (1891-1991)*, s. 199-200.

¹²⁵⁵ Jan XXIII., *Encyklika Pacem in terris*. In: *Sociální encykliky (1891-1991)*, s. 209-210.

¹²⁵⁶ Jan Pavel II., *Encyklika Sollicitudo rei socialis. O starosti církve o sociální otázky z 30. prosince 1987*, čl. 32 a 33. In: *Sociální encykliky (1891-1991)*, s. 386.

¹²⁵⁷ Jan Pavel II., *Encyklika Centesimus annus. Ke 100. výročí Rerum novarum z 1. května 1991*, čl. 22. In: *Sociální encykliky (1891-1991)*, s. 436.

v hojnosti a nadbytku zapomínat na těžké postavení oněch zemí, jejichž obyvatelé bojují s tak velkými nesnázemi, že takřka hynou bídou a hladem a nemohou v náležitě míře užívat základních lidských práv. Tato pomoc trpícím zemím je tím naléhavější právě v dnešní době, kdy státy na sobě stále více vzájemně závisí, takže nemůže být trvalý a plodný mír, jestliže v jejich hospodářském a společenském postavení jsou příliš velké rozdíly.¹²⁵⁸ I když není výslovně použito slovo *povinnost*, plyne z výzvy k pomoci.

Lidskoprávně koncipovaná obec může tedy trvale fungovat tam, kde její členové nevyužívají svá práva výlučně ke své osobní výhodě a při vyčerpání všech možností, nýbrž tak, že dávají také obci na jiném místě něco k dispozici (např. placení daní, naplňování zákonů také bez přítomnosti policie či svědků, dobrovolná angažovanost), z čehož ta může pak opět uspokojovat právní nároky druhých. Právo na manželství a rodinu například by bylo podkopáno, kdyby ho všichni interpretovali tak, že se zřeknou dětí (samozřejmě se tím nemyslí např. neplodné páry, závažná onemocnění). Lidská práva mohou být tedy v konkrétní realitě společnosti účinná a trvale zajištěná jen tehdy, když korespondují s odpovídajícím vědomím závazku.¹²⁵⁹

Těchto problémů si byli vědomi již účastníci II. vatikánského koncilu, což dokumentují pasáže *Pastorální konstituce o církvi v dnešním světě Gaudium et spes (Radost a naděje)*: „Růst ekonomiky nemůže být ponechán jen jakékoli mechanické hře sil v hospodářské činnosti jednotlivců, ani jen veřejné moci. Proto se musí označit za mylné jak nauky, které se pod rouškou klamně svobody staví proti nutným reformám, tak učení, které podřizuje základní práva jednotlivých osob a skupin kolektivní organizaci výroby. Občané však ať mají na paměti, že mají právo a povinnost, které musí uznávat i veřejná moc, aby přispívali podle svých možností k opravdovému pokroku vlastního společenství. Když někdo – zvl. v oblastech hospodářsky méně pokročilých, kde je naléhavě třeba využít všech zdrojů – nechá svůj majetek nevyužitý nebo když ochuzuje své společenství o potřebné hmotné nebo duchovní prostředky, vážně ohrožuje obecné blaho; osobní právo na vystěhování ovšem zůstává nedotčeno“ (čl. 65). Čl. 68 pak uvádí: „Mezi základní práva lidské osoby je třeba počítat právo pracujících svobodně zakládat sdružení, která by je mohla opravdu zastupovat a přispívat k správnému uspořádání hospodářského života, a právo svobodně se účastnit jejich činnosti bez nebezpečí odvetných opatření.“¹²⁶⁰

¹²⁵⁸ Jan XXIII., *Encyklika Mater et Magistra. O nejnovějším vývoji života společnosti a o jeho utváření ve světle křesťanského učení z 15. května 1961*. In: *Sociální encykliky (1891-1991)*, s. 154.

¹²⁵⁹ Srov. K. Hilpert, *Menschenrechte und Theologie. Forschungsbeiträge zur ethischen Dimension der Menschenrechte*, s. 49-50.

¹²⁶⁰ GS. In: *Dokumenty II. vatikánského koncilu*, Zvon, Praha 1995, s. 240-243.

Z toho pak vyrostou podle autorů textu vědomí vlastních povinností a úkolů.

„Všichni lidé mají duši obdařenou rozumem a byli stvořeni k Božímu obrazu, mají tedy tutéž přirozenost a tentýž původ. Byli vykoupeni Kristem, mají tedy totéž božské povolání a určení. Proto je třeba, aby se stále více uznávala základní rovnost všech. Je samozřejmé, že si nejsou všichni lidé rovni z hlediska rozdílu v tělesné zdatnosti a v rozumových nebo mravních schopnostech. Přesto však je třeba překonat a odstranit jakýkoli druh sociální nebo kulturní diskriminace v základních právech člověka z důvodů pohlaví, rasy, barvy, společenského postavení, jazyka nebo náboženství, poněvadž odporuje Božímu záměru. Je bolestná skutečnost, že tato základní práva člověka nejsou ještě všude plně zachovávána, např. když se ženám upírá možnost svobodně si zvolit manžela a vybrat životní stav, nebo přístup ke stejnému vzdělání a kultuře, jak je to dopřáno mužům. Dále, i při existenci oprávněných rozdílů mezi lidmi, vyžaduje rovná důstojnost osob, aby se dospělo k lidštějším a spravedlivým životním podmínkám. Přílišné hospodářské a sociální nerovnosti mezi jednotlivými členy nebo národy jedné lidské rodiny působí pohoršení a odporují sociální spravedlnosti, slušnosti, důstojnosti lidské osoby i společnosti a mezinárodnímu míru. Jak soukromé, tak veřejné instituce se mají snažit o to, aby sloužily důstojnosti a cíli člověka a zároveň, aby rozhodně bojovaly proti jakékoli společenské nebo politické porobě a zachovávaly v každém politickém zřízení základní lidská práva“ (čl. 29).¹²⁶¹

Stálost a síla utváření lidských práv také závisí na tom, že lidé, kteří žijí pod jejich ochranou, se cítí být zavázáni chránit je před zapomenutím, nerespektováním a pohrdáním jimi. Tento celkový závazek byl zřejmý v preambulích uvedených lidskoprávních dokumentů a nachází se konkrétně v ustanoveních o povinnosti obrany a obhajoby, o zákazu lidská práva zrušit a o právu na odpor, která (ustanovení) přesahují systematiku jednotlivých práv.

4.5.2 Projekt světového éthosu

To, co OSN slavnostně vyhlásila na rovině práva, chtěli potvrdit a prohloubit i signatáři *Prohlášení ke světovému étosu* ze dne 4. září 1993 v Chicagu, a to z hlediska étosu, přičemž jim jde o *plnou realizaci nedotknutelnosti lidské osoby, nezcizitelnosti svobody, principiální rovnosti lidí* a nutné *solidarity a vzájemné závislosti všech lidí*.¹²⁶² Vyznávají svou zkušenost, že „nelze vytvořit lepší řád světa nebo dokonce vnutit pouhými zákony, nařízeními

¹²⁶¹ GS. In: *Dokumenty II. vatikánského koncilu*, s. 205.

¹²⁶² H. Küng/K.-J. Kuschel, *Prohlášení ke světovému étosu. Deklarace Parlamentu světových náboženství*, CDK Brno, 1997, s. 15.

a konvencemi; že uskutečnění míru, spravedlnosti a uchování Země závisí na tom, jako budou lidé schopni a ochotni uskutečňovat právo; že boj za právo a svobodu předpokládá vědomí zodpovědnosti a povinnosti, a je tudíž třeba oslovovat lidské srdce i rozum; že *právo bez mravnosti* se dlouho neudrží, a že tudíž není možný nový řád světa bez světového étosu.“ Světový étos přitom chápou jako „základní konsensus ve vztahu k existujícím závazným hodnotám, neměnným měřítkům hodnot a základním osobním postojům.“¹²⁶³

Vyjadřují také své přesvědčení, že „všichni jsme zodpovědní za lepší řád světa. Naše nasazení pro lidská práva, za svobodu, spravedlnost, mír a zachování země je bezpodmínečné. Naše rozdílné náboženské a kulturní tradice nám nesmějí bránit v tom, abychom se společně aktivně zasazovali za lidskost proti všem formám nelidskosti. Principy vyslovené v tomto prohlášení mohou přijmout všichni lidé s morálním přesvědčením, ať už se zakládá na náboženství či nikoliv. ...“¹²⁶⁴

Jako lidé, kteří se hlásí k určitým náboženským nebo eticko-filozofickým tradicím lidstva upozorňují, že „povinnosti byly po tisíciletí formulovány dříve než práva.“¹²⁶⁵

Již v diskusi o lidských právech ve francouzském revolučním parlamentu v roce 1789 byl vznesen požadavek: jestliže se proklamuje deklarace práv člověka, je třeba s tím spojit deklaraci povinností člověka. Tato Deklarace práv člověka a občana ze dne 26. srpna 1789 má přímo za cíl, aby: „tato deklarace, jsouc stále dostupná všem členům společnosti, jim trvale připomínala jejich práva a jejich povinnosti.“¹²⁶⁶

Autoři projektu *světový étos* zdůrazňují, že by nakonec měli všichni lidé jen práva, jež by uplatňovali vůči jiným, avšak nikdo by už neznal povinnosti, bez nichž práva nemohou fungovat. Jde však o to, že pojem povinnost byl zneužíván totalitními a autoritářskými ideologiemi. Povinnost sice *morálně* nutí, avšak fyzicky nedonucuje. Plyne pak (kromě vnějších autorit) z *rozumu etického*, který člověka k *mravnímu jednání* nabádá a nutí. Poukazují na to, co se podle nich v moderních diskusích o lidských právech přehlíží: všechna práva implikují povinnosti, i když platí, že ne všechny povinnosti plynou z práv.¹²⁶⁷

Hans Küng tuto tezi objasňuje pomocí tří příkladů, aby se pak pokusil o přesnější určení vztahu práv a povinností:

(1) zvláštní případ: moderní právní stát zaručuje a chrání svobodu tisku novin i žurnalisty; žurnalista, noviny mají právo svobodného zpravodajství. Toto právo nesmí stát nejen

¹²⁶³ *Ibid.*, s. 15-16.

¹²⁶⁴ *Ibid.*, s. 14.

¹²⁶⁵ H. Küng, *Světový étos pro politiku a hospodářství*, Vyšehrad 2000, s. 129.

¹²⁶⁶ *Deklarace práv člověka a občana ze dne 26. srpna 1789*. In: J. Kuba, *Filosofie lidských práv a právo*, s. 23.

¹²⁶⁷ H. Küng, *Světový étos pro politiku a hospodářství*, s. 130-131.

porušovat, musí je naopak aktivně chránit a v nutných případech prosazovat i mocí. Proto mají stát a občan povinnost respektovat právo těchto novin či tohoto žurnalisty na svobodné zpravodajství.

Avšak toto právo ještě vůbec nemluví o povinnosti samotného žurnalisty a samotných novin, totiž referovat věcně a slušně, nezkrášlovat skutečnost a nemanipulovat veřejnost, spíše informovat pravdivě.

(2) obecnější případ: moderní právní stát zaručuje každému člověku právo na vlastnictví. To obsahuje pro jiné (pro stát nebo jednotlivé občany) právní povinnost toto vlastnictví respektovat, nepřisvojovat si je.

Avšak toto právo ještě vůbec nehovoří o povinnosti samotného vlastníka nepoužívat vlastnictví asociálně, nýbrž sociálně, krotit neukojitelnou lačnost člověka po penězích, prestiži a konzumu a rozvíjet smysl pro míru a skromnost.

(3) zcela obecný případ: svoboda svědomí každého člověka moci rozhodovat podle svého nejvlastnějšího svědomí obsahuje právní povinnost pro jiné (jednotlivce i stát) respektovat svobodné rozhodnutí podle svědomí; důstojná ochrana individuálního svědomí je ústavně zaručena.

Avšak tímto právem není vůbec podchycena povinnost svědomí samotného jedince poslouchat v každém případě své nejvlastnější svědomí, také a právě tehdy, když je mu to nepříjemné či protivné .

Z toho mu plyne: práva implikují určité povinnosti, to jsou *právní povinnosti*. Avšak rozhodně neplynou všechny povinnosti z práv. Jsou tu též původní *etické povinnosti*. Odvolává se na právního etika Samuela von Pufendorfa (1632-1694) a židovského filozofa Mosese Mendelssohna (1728-1786), kteří již rozlišovali mezi:

„dokonalými“ povinnostmi, povinnostmi v užším smyslu: to jsou právní povinnosti, například respektování svobody svědomí a náboženství, povinnosti, jež může stát vynucovat a jejichž porušování má stíhat;

„nedokonalými“ povinnostmi, povinnostmi v širším smyslu: to jsou etické povinnosti, například povinnosti svědomí, lásky a humanity, spočívající na vlastním náhledu, takže je stát nesmí vynucovat, nechce-li být státem totalitně donucovacím. Takové povinnosti je třeba plnit dobrovolně. V tom je jejich velikost, ale v tom jsou i jejich praktické meze.¹²⁶⁸

Přítom pokračuje v úvaze a klade otázku: „*co s právy bez mravů?*“ Odpověď začíná tvrzením, že rozlišování mezi právními a etickými povinnostmi je důležité pro přesnější rozlišování

¹²⁶⁸ *Ibid.*, s. 131-132.

rovin práva a étosu, jež má četné implikace právě pro uskutečňování lidských práv. Roviny práva a étosu se k sobě vztahují rozmanitě: vznik, existence a využívání práva předpokládají étos. Na druhé straně se však étos nevyčerpává v právu. Roviny práva a étosu je tedy třeba zásadně rozlišovat, což má význam právě pro lidská práva:

lidé mají základní práva, jak jsou vyjádřena v deklaraci lidských práv. Jim odpovídají povinnosti státu i jednotlivých občanů tato práva ctít a chránit: jsou to právní povinnosti. Zde jsme v rovině práva, zákonů, paragrafů, justice, policie... Prakticky to znamená: vnější, zákonu odpovídající chování lze přezkoumat, právo je v principu žalovatelné a v nutném případě vynutitelné („jménem zákona“);

lidé však mají zároveň původní povinnosti, jež jsou dány charakterem osoby, a proto se nezakládají v nějakých právech: jsou to právně nefixované etické povinnosti. Zde jsme v rovině étosu, mravů, svědomí, „srdce“ ... Prakticky to znamená, že vnitřní, mravně dobré smýšlení nelze přezkoumat; proto také není žalovatelné, a už vůbec ne vynutitelné („myšlenky jsou svobodné“);

shrnutí uvádí, že z lidských práv samých, byť jsou pro člověka základní, nelze odvodit úplný lidský étos, jenž musí obsáhnout i lidské povinnosti dané před právem. Před každým právním zakotvením a zákonodárstvím je tu mravní samostatnost a vědomá vlastní odpovědnost jednotlivého člověka, s níž se pojí nejen základní práva, ale také základní povinnosti.¹²⁶⁹

Helmut Schmidt říká ve své předmluvě k *Všeobecnému prohlášení lidských povinností* navržených *InterAction Council* při příležitosti 50. výročí přijetí Všeobecné deklarace OSN o lidských právech: „Bez vědomí odpovědnosti jednotlivce může svoboda upadnout do nadvlády silných a mocných. Proto je stálým úkolem politiků a občanů států, aby udržovali v rovnováze práva a odpovědnosti.“¹²⁷⁰ Podobně jako tehdy Deklarace o lidských právech má mít toto prohlášení lidské odpovědnosti charakter etického apelu s nadějí, že může mít v budoucnu právní a politické účinky. Dále připomíná, že „my občané máme nejen práva k ochraně před cizí svévolí, nýbrž stejně tak povinnosti a odpovědnost vůči našim spoluobčanům. Žádná demokracie a žádná otevřená společnost nemůže natrvalo existovat bez dvojího principu práv a povinností. (...) Kdo chce zabránit hrozícímu střetu kultur, ten k tomu nepotřebuje v žádném případě jen hospodářský a vojenský potenciál, nýbrž potřebuje morálku, která může být uznána také všemi dalšími.“¹²⁷¹

V preambuli tohoto Všeobecného prohlášení lidských povinností stojí:

¹²⁶⁹ *Ibid.*, s. 132-133.

¹²⁷⁰ *Allgemeine Erklärung der Menschenpflichten. Ein Vorschlag*, H. Schmidt (Hrsg.), Piper Verlag 1997, s. 8.

¹²⁷¹ *Ibid.*, s. 16-17.

„protože je uznání důstojnosti, která tkví ve všech členech lidské rodiny, a rovných a nezadatelných práv základem pro svobodu, spravedlnost a mír ve světě a protože zahrnuje povinnosti nebo odpovědnosti (responsibilities),
protože má exkluzivní trvání na právech za následek konflikt, rozdělení a nekonečný spor a protože může zanedbávání lidských povinností vést k nezákonnosti a chaosu,
protože závisí vláda práva a podpora lidských práv na ochotě mužů i žen jednat spravedlivě,
protože požadují globální problémy globální řešení, co může být dosaženo jen prostřednictvím idejí, hodnot a norem, které se respektují ve všech kulturách a společnostech,
protože mají všichni lidé podle nejlepšího vědomí a schopností zodpovědnost, jak v místě, tak globálně podporovat lepší společenský řád – cíl, kterého nemůže být dosaženo jen zákony, předpisy a konvencemi,
protože lidské snahy o pokrok a zlepšování mohou být uskutečňovány jen jako souhlasné hodnoty a měřítko, které platí v každé době pro všechny lidi,
*proto vyhláší Generální shromáždění OSN toto Všeobecné prohlášení lidských povinností.*¹²⁷²

Signatáři tím obnovují a posilují proklamované závazky Všeobecného prohlášení lidských práv: plné uznání důstojnosti všech lidí, jejich nezcizitelné svobody a rovnosti a jejich vzájemné solidarity.¹²⁷³

V první části (čl. 1 - 4) nadepsané *fundamentální principy pro humanitu* například zaznívá, že má každá osoba povinnost zacházet se všemi lidmi lidsky (čl. 1); žádná osoba nesmí podporovat nelidské chování, všichni lidé mají povinnost se zasazovat o důstojnost a vlastní respektování všech lidí (čl. 2); nikdo pak (osoba, skupina, organizace, stát, armáda, policie) nestojí mimo dobro a zlo, ale všichni podléhají morálním měřítkům a každý člověk má povinnost podporovat za všech okolností dobro a bránit zlu (čl. 3); všichni lidé musejí v duchu solidarity převzít zodpovědnost vůči každému a všem, vůči rodinám a společnostem, rasám, národům a náboženstvím, přičemž se cituje zlaté pravidlo lidskosti (čl. 4).

Ve druhé části (čl. 5 - 7) nadepsané *nenásilí a úcta k životu* se uvádí povinnost každé osoby ctít život (čl. 5); žádná vláda nesmí tolerovat činy vyvraždění národů nebo terorismus nebo se jich účastnit, každý občan a veřejní nositelé odpovědnosti mají povinnost jednat mírovým, nenásilným způsobem (čl. 6); všichni lidé mají povinnost chránit vzduch, vodu a půdu kvůli současným obyvatelům a kvůli budoucím generacím (čl. 7).

¹²⁷² *Ibid.*, s. 25-26.

¹²⁷³ *Ibid.*, s. 27-35.

Třetí část *spravedlnost a solidarita* (čl. 8 - 11) mimo jiné obsahuje: každá osoba má povinnost se mravně, upřímně a čestně chovat (čl. 8); všichni lidé, kteří mají nutné prostředky, mají povinnost vynakládat opravdové úsilí, aby se překonávala chudoba, podvýživa, nevědomost a nerovnost. Mají všude na světě podporovat trvalý rozvoj, aby se zajistila pro všechny lidi důstojnost, svoboda, bezpečnost a spravedlnost (čl. 9); všichni lidé mají povinnost rozvíjet své schopnosti prostřednictvím píle a úsilí, každý má podporovat ty, kdo jsou potřební, zanedbaní, postižení a oběti diskriminace (čl. 10); všechno vlastnictví a bohatství musí být používáno v souladu se spravedlností a k pokroku lidstva (čl. 11).

V páté části s nadpisem *pravdivost a tolerance* (čl. 12 - 15) se dokonce píše, že má každý člověk povinnost mluvit a jednat pravdivě (čl. 12); určitá povolání mají zvláštní povinnosti vůči klientům (čl. 13); také svoboda médií musí být používána se zvláštní odpovědností za přesné a pravdivé zpravodajství a s ohledem na osobu nebo důstojnost (čl. 14); reprezentanti náboženství mají zvláštní povinnost zabraňovat projevům předsudků a diskriminačním jednáním vůči jinak věřícím (čl. 15).

Konečně šestá část nazvaná *vzájemný respekt a partnerství* (čl. 16 - 18) uvádí, že všichni muži a všechny ženy mají povinnost prokazovat ve svém partnerství vzájemný respekt a porozumění a že mají partneři vnímat odpovědnost za péči o blaho toho druhého (čl. 16); rozumné rodinné plánování je odpovědností každého páru a vztah mezi rodiči a dětmi má obrážet vzájemnou lásku, respekt, úctu a péči (čl. 18).

Pojem lidských povinností slouží podle aktérů Prohlášení také k vyvážení pojmů *svobody a odpovědnosti*. Zatímco jsou práva více vztažena na svobodu, jsou povinnosti spojeny s odpovědností. I přes toto rozlišení jsou svoboda a odpovědnost vzájemně na sobě závislé. Odpovědnost jako etická kvalita slouží jako přirozený, dobrovolný test pro svobodu. Čím větší svobodu máme, tím více odpovědnosti máme nést vůči sobě i druhým. Když rozvíjíme naši odpovědnost, rozšiřujeme tak naši vnitřní svobodu prostřednictvím posilování našeho morálního charakteru.¹²⁷⁴

Nepostradatelně přirozená okolnost poměru uznání lidských práv a její pozitivizace v základních právech ve státním právním řádu se dá objasnit ve dvou ohledech: jako *rada moudrosti* a jako *morální imperativ*. V prvním pohledu spočívá poměr uznání a pozitivizace v zájmu každého, neboť zaručení a zajištění základních podmínek lidského bytí je prospěšné pro každého. Už správně pochopené vlastní zájmy tendují k transcendentální směně a k její sankcionizaci v právním řádu. U morálního imperativu pak jde o to, že důstojnost osoby,

¹²⁷⁴ *Ibid.*, s. 38.

zakládající se v autonomně-sebeúčelové svobodě, vyžaduje kategoricky, tedy nezávisle na subjektivních úvahách o výhodách, uznání a respektování. Morálně zavazující vzájemnost tohoto uznání vyjadřuje nejjednodušším způsobem interkulturně přijatelné zlaté pravidlo.¹²⁷⁵ Některé formulace tohoto zlatého pravidla lidskosti zní takto: „co nechceš, aby ti jiní činili, nečiň ty jim“;¹²⁷⁶ „nečiň jiným, co nechceš, aby činili tobě“;¹²⁷⁷ dále slova vložená do úst Ježíši z Nazaretu „jak byste chtěli, aby lidé jednali s vámi, tak vy ve všem jednejte s nimi“ a „jak chcete, aby lidé jednali s vámi, tak jednejte vy s nimi“;¹²⁷⁸ v islámu: „nikdo z vás není věřící, pokud nepřeje svému bratru to, co si přeje sám“;¹²⁷⁹ „člověk by měl být na své cestě lhostejný vůči světským věcem a se všemi tvory na světě zacházet tak, jak by chtěl, aby se zacházelo s ním“;¹²⁸⁰ v buddhismu: „stav, který není příjemný a radostný pro mě, by neměl být ani pro něj; a stav, který není příjemný a radostný pro mě, jak bych jej mohl zamýšlet pro jiného?“;¹²⁸¹ v hinduismu: „neměli bychom se vůči jiným chovat způsobem, který je pro nás samé nepříjemný; v tom je podstata mravnosti.“¹²⁸²

Zajištění důstojnosti každé osoby v efektivním zabezpečení základních podmínek jejího lidského bytí vede k morálnímu požadavku právního stavu, který garantuje skrze základní práva lidskoprávní uznání. Teprve na této úrovni se prokazuje porušování kooperativního uznání, jež je egoisticky orientované na výhody, obtížené morální vinou a nelidské.¹²⁸³

¹²⁷⁵ A. Anzenbacher, *Christliche Sozialethik. Einführung und Prinzipien*, Schöningh, Paderborn 1997, s. 186-187.

¹²⁷⁶ Konfucius, *Rozpravy XV, 23*, in: H. Küng, *Světový étos pro politiku a hospodářství*, s. 128.

¹²⁷⁷ Rabi Hilel, *Sabat 31a*, in: H. Küng, *Světový étos pro politiku a hospodářství*, s. 128.

¹²⁷⁸ *Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona, ekumenický překlad, Mt 7,12 a Lk 6,31*, Praha 1985.

¹²⁷⁹ *Čtyřicátý hadíth podle an-Nawawího*, in: H. Küng, *Světový étos pro politiku a hospodářství*, s. 128.

¹²⁸⁰ *Džinismus, Sútrakritanga I. 11.23*, in: H. Küng, *Světový étos pro politiku a hospodářství*, s. 128.

¹²⁸¹ *Sanjuttanikaja 353.35-354.2*, in: H. Küng, *Světový étos pro politiku a hospodářství*, s. 129.

¹²⁸² *Mahábhárata XIII.114.8*, in: H. Küng, *Světový étos pro politiku a hospodářství*, s. 129.

¹²⁸³ A. Anzenbacher, *Christliche Sozialethik. Einführung und Prinzipien*, s. 187.

5 LIDSKÁ DŮSTOJNOST

Lidská důstojnost a z ní plynoucí základní a lidská práva tvoří základní měřítko pro etické a právní posouzení problematiky komerčního sexuálního zneužívání dětí.

Pojem lidské důstojnosti se používá v různých kontextech. Zde se vychází z toho, že i v pluralitní sekularizované společnosti musí existovat všeobecně závazné principy jednání, které jsou v jednotlivých případech předem ustanoveny pro zvažování dober, a že koncepty lidské důstojnosti a lidských práv představují nezbytný rámec pro etické a právněetické vypořádání¹²⁸⁴ i s touto složitou a interdisciplinární problematikou. Dále se staví na tom, že každý člověk má jako lidská bytost nezcizitelnou a nadčasovou důstojnost, od níž se odvozují fundamentální práva. Nelze ji tedy oddělovat od základny centrálních lidských práv. Tato důstojnost člověka je nedotknutelná. Lidská důstojnost je vnitřní a zároveň sociální nárok na hodnotu a respekt, který člověku přísluší kvůli němu samému. Je každému člověku vrozená, je nepomíjivá.¹²⁸⁵

5.1 Člověk jako obraz a podoba Boží

Z křesťanského pohledu se lidská důstojnost odůvodňuje ze skutečnosti stvoření, resp. z pojetí člověka stvořeného jako obraz Boží a jeho bezprostředního vztahu k Bohu, jenž se potvrzuje také tím, že se v Ježíši Kristu Bůh stal člověkem.¹²⁸⁶

Porozumění lidské důstojnosti je neoddělitelně spojeno s proklamací lidských práv a novověkou artikulací *dignitas hominis*. Osvícenským spojením této důstojnosti člověka s právy nepřišlo k židovsko-křesťanské tradici nic cizího, ale impuls, jenž je této tradici vlastní jako *proprium*, dostal sekulární výrazovou formu a způsob odůvodnění. Předkládá-li se toto *proprium* k různým problémům, hraje také roli kritiky racionalistické povrchnosti a moralistického zúžení odůvodňování lidské důstojnosti a lidských práv. Hermeneutika biblických textů v dialogu s humanismem a dalšími vědami tak otevírá osvobozující perspektivy důstojnosti člověka.¹²⁸⁷

Mezi sedm hlavních aspektů *lidské důstojnosti v biblicko-teologické perspektivě* lze řadit pojetí člověka jako obrazu a podoby Boží, postavení důstojnosti jako korelát k charakteru nedostatečného a potřebného člověka, důstojnost jako eschatologický Boží dar, univerzalita

¹²⁸⁴ Srov. Deutscher Bundestag. Referat Öffentlichkeitsarbeit (Herausgeber), *Enquete-Kommission Recht und Ethik der modernen Medizin, Schlussbericht*, Zur Sache 2/2002, Berlin, s. 21-22.

¹²⁸⁵ A. Hermann, *Menschenwürde, Menschenrechte*. Thema im Unterricht, Arbeitsheft 11 (1997), s. 5.

¹²⁸⁶ Deutscher Bundestag. Referat Öffentlichkeitsarbeit (Herausgeber), *Enquete-Kommission Recht und Ethik der modernen Medizin, Schlussbericht*, Zur Sache 2/2002, s. 28; A. Hermann, *Menschenwürde, Menschenrechte*. Thema im Unterricht, Arbeitsheft 11 (1997), s. 6.

¹²⁸⁷ *Menschenwürde*. Jahrbuch für Biblische Theologie (JBTh), Band 15 (2000), Herausgegeben von I. Baldemann in Verbindung mit P. D. Hanson, Neukirchener Verlag, Neukirchen-Vluyn, 2001, s. V-VI.

lidské důstojnosti, ospravedlnění a lidská důstojnost, lidská důstojnost jako pověření a úkol a (ú)nosnost lidské důstojnosti.¹²⁸⁸

Antropologické určení člověka jako obrazu a podoby Boží se dostalo do křesťanství a západního pojetí člověka ze Starého zákona. Jedná se o tato místa z První knihy Mojžíšovy: „I řekl Bůh: ‚Učiňme člověka, aby byl naším obrazem podle naší podoby. Ať lidé panují nad mořskými rybami a nad nebeským ptactvem, nad zvířaty a nad celou zemí i nad každým plazem plazícím se po zemi.‘ Bůh stvořil člověka, aby byl jeho obrazem, stvořil ho, aby byl obrazem Božím, jako muže a ženu je stvořil“ (Gen 1,26-27) a „...V den, kdy Bůh stvořil člověka, učinil jej k podobě Boží. Jako muže a ženu je stvořil, požehnal jim a v den, kdy je stvořil, dal jim jméno Adam (to je člověk)“ (Gen 5,1-2) v kněžské, raně poexilní zprávě o stvoření a dále se jedná o místo „Kdo prolije krev člověka, toho krev bude člověkem prolita, neboť člověka Bůh učinil, aby byl obrazem Božím“ (Gen 9,6) v ustanovování řádu života po potopě.

5.1.1 Člověk jako Boží socha v hebrejském Starém zákoně

Uvedené texty charakterizují konstituci, důstojnost a úkol všech lidí, přičemž metafora sochy Boha byla přijata ze staroorientální teologie království, kde byl v Egyptě a Asýrii sochou, a proto mocným a činným reprezentantem božstva král. Tím dávají exegeté přednost výrazu *bet essentiae* – jako obraz / k obrazu - před výrazem *bet normae* – podle obrazu - a připomínají, že se nemyslí kultovní socha.¹²⁸⁹ V egyptské tradici byl král a jeho úřad určován od 3. tisíciletí jako bůh Horus v paláci, dále jako syn boha či bohyně, zejména syn boha Re a cca od roku 1780 do doby Ptolemaiovců jako obraz, socha boha, především nejvyššího boha říše, když nejmladší metafora znamená funkci krále reprezentovat boha a jako jeho reprezentant udržovat a chránit božský řád světa. Král jako socha říšského boha reprezentuje účinně před kosmem jeho právní a záchranou moc, podobně jako reprezentovala socha úřadujícího faraóna na hranicích říše ochrannou moc před cizími národy. Král je tak označován jako konkrétní obraz boha, pokud vykonává vládu, a jako podoba boha, pokud se srovnává jeho určitá vlastnost či jednání s božstvem. Jde tedy celkově o mocnou reprezentaci říšského boha, jež se realizuje prostřednictvím radostně uplatňované vlády, která udržuje a hájí řád kosmu, jenž chce bůh.¹²⁹⁰

¹²⁸⁸ *Ibid.*, s. VI-XI.

¹²⁸⁹ W. Groß, *Gen 1,26.27; 9,6: Statue oder Ebenbild Gottes? Aufgabe und Würde des Menschen nach dem hebräischen und dem griechischen Wortlaut.* In: *Menschenwürde.* Jahrbuch für Biblische Theologie (JBTh), Band 15 (2000), Herausgegeben von I. Baldemann in Verbindung mit P. D. Hanson, s. 11-13.

¹²⁹⁰ *Ibid.*, s. 13-14, 17.

Kromě toho, že je člověk jako i ostatní stvoření stvořen svým Stvořitelem, kterému tedy vděčí za celou svou existenci, vykresluje se jedinečný vztah člověka k jeho Bohu.¹²⁹¹ Ještě před tím je lépe připomenout Boží vztah k člověku jako předpoklad sebeporozumění člověka, protože se pojem obrazu a podoby objevuje nejprve ve slovech vlastního Božího projednání a rozhodnutí.¹²⁹² Osobní rozhodnutí a zvláštní tvůrčí akt Boží, jak je popisuje kniha Genesis pomocí výrazů „učinme člověka“, „k našemu obrazu“ či „v našem obraze“ či také „ve stínu“, tedy v Boží blízkosti, označuje postavení člověka, v němž je člověk člověkem, člověk k obrazu Božímu pak znamená stání naslouchající, zastupující bytosti před Bohem, vztah člověka stvořeného k podobenství Božímu ke svému původci jako vztah já-Ty.¹²⁹³

Plurál použitý v osobním rozhodnutí Stvořitele: „učinme člověka“ (Gen 1,26) vyjadřuje slavnostní formu a člověka jako jedince i lidstvo jako celek.¹²⁹⁴ Vztah obdoby, který se vyjadřuje pojmem obraz Boží, je tak možno nejprve spatřovat v tom, že člověk naslouchá a odpovídá Božímu oslovení, dále v tom, že je člověk určen k tomu, aby zacházel s ostatním stvořením jako jeho zodpovědný zmocněnec a správce, ne svévolně, protože jeho právo a povinnost vládnout jsou zobrazující. Výraz podoba chce zdůraznit blízkost, důvěrný a přátelský vztah a příbuznost, ale také poukázat na rozdílnost, což se má projevat při vztahu člověka k ostatnímu stvoření, zejména pak k dalším lidem.¹²⁹⁵ Vyjadřuje se tak vztah blízkosti i odlišnosti, vztah dětské závislosti, přičemž je člověk povolán a určen být Boží dcerou a synem, což nemůže zničit ani lidský hřích. Člověk tedy není a nesmí být otrokem. Je poznamenán Božím dotykem a přijat Bohem za vlastního, a to jako bytost, jako nedílný celek, tedy ne štěpený na různé složky. Hospodin chce prostřednictvím něho projevat svou pravdu a lásku, v určení a poslání člověka sdělovat sebe sama, svou vůli i moc. Člověk tak může dosáhnout své plnosti jen ve vztahu ke svému původci, člověka činí člověkem společenství s Hospodinem.¹²⁹⁶

Vyjádřený Boží záměr „učinme člověka – let us make a human“ evokuje jazyk božského zasedání či shromáždění, jak se objevuje v literatuře starobylého Blízkého východu, podle níž bohové rozhodli o osudu lidstva. Zde činí rozhodnutí pouze Hospodin, a sice původ člověka

¹²⁹¹ R. Marx / H. Wulsdorf, *Christliche Sozialethik. Konturen – Prinzipien – Handlungsfelder*, s. 70.

¹²⁹² H.-W. Wolff, *Anthropologie des Alten Testaments*, 7. Aufl., in neuer Ausstattung, Kaiser, Gütersloher Verl.-Haus, Gütersloh 2002, s. 233; srov. *Gen 1,26*.

¹²⁹³ A. Novotný, *Biblický slovník*, Edice Kalich, Praha 1956, s. 107; srov. X. Léon-Dufour, *Slovník biblické teologie*, Academia, Praha 1981, s. 68-70, 286-287.

¹²⁹⁴ *Výklady ke Starému zákonu. I. ZÁKON: Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium*, připravila starozákonní překladatelská komise, Česká biblická společnost, Praha 1991, s. 24-25.

¹²⁹⁵ H.-W. Wolff, *Anthropologie des Alten Testaments*, 7. Aufl., in neuer Ausstattung, s. 234-236.

¹²⁹⁶ *Výklady ke Starému zákonu. I. ZÁKON: Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium*, připravila starozákonní překladatelská komise, s. 25.

je ze strany Hospodina vystižen jako „in our image, according to our likeness – v našem obraze, podle naší podoby“. Souvisí to také s tím, že se člověk chápal jako socha božstva, ale ne díky statickému bytí, nýbrž vlivem jednání někoho, kdo chce vládnout nad všemi stvořenými věcmi (Gen 1,26). Král se často označoval jako obraz božstva a byla mu svěřena boží autorita, byl tedy bohem právně zaručen, a tento královský jazyk je zde v biblickém textu použit pro člověka.¹²⁹⁷

V asyrské tradici se král ve smyslu královské ideologie označuje právě jako socha boha, a to ve výpovědi o stvoření, jež se zaměřuje jen na krále během jeho doby vládnutí. Babylonský text z poloviny 1. tisíciletí pak popisuje dvojí akt stvoření: nejprve je stvořen „normální“ člověk, aby ulevil božstvu v těžké práci, a teprve potom je stvořen královský člověk, jenž je božstvem vybaven insigniemi a plnou mocí královské vlády. U novobabylonského rozlišení stvoření královského člověka vůči člověku „normálnímu“ není metafora sochy boha.¹²⁹⁸

Královská kvalita se pak v biblických textech připisuje celému lidstvu a tak se podpořila univerzalizace metafory královské sochy. Metafora sochy zde znamená funkci mocného reprezentanta Boha jako jeho obraz, který je mu podobný. Metafora královského pastýře ukazuje na úkol člověka chránit dům života v celku a celkově umožňovat život živým tvorům a rostlinstvu.¹²⁹⁹

Vládnutí člověka ve světě nesmí ohrožovat člověka a vláda člověka nad člověkem falšuje obraz Boží.¹³⁰⁰ Člověk je tedy obraz Boží ve vnímání svého úkolu, aby vládl v tomto světě, ovšem ne jako absolutistický vládce oddělený od svého stvořitele, protože člověk není měřítkem všech věcí, je tu Bohem daný řád ve prospěch člověka a celého stvoření, který vylučuje násilnické a vykořisťující lidské vládnutí.¹³⁰¹ Bůh je totiž ve své moci nezpodobitelný, ale chce ji sdělovat a zveřejňovat v člověku a prostřednictvím lidí a chránit je před nebezpečím zbožšťování a démonizování toho, co je stvořené. Naopak je člověk kvůli sobě samému vyzván, aby se jako svobodný podřídil Hospodinu.¹³⁰²

¹²⁹⁷ *The New Jerome Biblical Commentary*. Edited by R. E. Brown, S.S./J. A. Fitzmyer, S.J./R. E. Murphy, O. Carm., Cassel Publishers Limited, London 1991, s. 11; v němčině zní podle *Neue Jerusalem Bibel*.

Einheitsübersetzung mit dem Kommentar der Jerusalem Bibel, Herder, Freiburg im Breisgau 2000, s. 15 uvedené anglické výrazy takto: „*Laßt uns Menschen machen als unser Abbild, uns ähnlich*“.

¹²⁹⁸ W. Groß, *Gen 1,26.27; 9,6: Statue oder Ebenbild Gottes? Aufgabe und Würde des Menschen nach dem hebräischen und dem griechischen Wortlaut*. In: *Menschenwürde*. Jahrbuch für Biblische Theologie (JBTh), Band 15 (2000), s. 15-17.

¹²⁹⁹ *Ibid.*, s. 19-22; srov. E. Zenger, *Gottes Bogen*, 1983, s. 92 a 1987, s. 217n.

¹³⁰⁰ H.-W. Wolff, *Anthropologie des Alten Testaments*, 7. Aufl., in neuer Ausstattung, s. 241.

¹³⁰¹ Katholisches Bibelwerk e.V. und B. D. Leicht (Hrsg.), *Grundkurs Bibel. Altes Testament. Werkbuch für die Bibelarbeit mit Erwachsenen*, Band 2, Verlag Katholisches Bibelwerk, Stuttgart 2003, s. 41.

¹³⁰² *Výklady ke Starému zákonu. I. ZÁKON: Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium*, připravila starozákonní překladatelská komise, s. 25.

V pozadí použití motivu člověka jako obrazu Božího je představa dobrého pastýře a krále, který se stará o to, aby byla země životním prostorem pro všechny, jak to dokládá historický poznatek, že byl král v Egyptě považován za obraz boha, když chránil jako místodržitel boha oázu Nilu proti tomu, aby se nezměnila ve step, a proti vnějšímu a vnitřnímu nepříteli. Biblický text rozšiřuje tuto královskou funkci bez rozdílu na všechny lidi.¹³⁰³ Protože člověk sám stojí v bezprostředním vztahu ke svému původci, není odkázán na obrazy bohů, ale je povolán, aby se stal ztělesněním a plným vyjádřením pravdy, lásky, moci a slávy svého stvořitele.¹³⁰⁴

Sochy bohů a kultické obrazy byly také považovány za obrazy boha a potud byly způsobem zjevení a médiem božské moci na zemi.¹³⁰⁵ Zde použitý hebrejský pojem pro obraz je možno chápat jako plastickou nebo reliéfní sochu nebo figurku, která je určena k reprezentaci moci. A paralelně použitý pojem podoba označuje podobný charakter toho, co je zobrazeno, se svým vzorem.¹³⁰⁶ Jestliže se králové chápali jako reprezentační obrazy boha na zemi, nárokovali si tak účast na moci božstev, která je chránila a žehnala jim. Toto chápání bylo pak v Izraeli a Judsku demokratizováno tím, že se každý člověk směl a musel chápat jako reprezentační obraz Boha na zemi, participoval na Boží moci, směl si nárokovat svá práva a zároveň byl zavázán k vnímání královské zodpovědnosti vůči bližním a ostatnímu stvoření, a to člověk ve své celistvosti, tedy s konkrétním tělem, který takto symbolicky, svátostně zpřítomňuje Boha.¹³⁰⁷ Lidé jako živé obrazy tedy podle biblických textů přejímají zmíněnou funkci soch a kultických obrazů, prostřednictvím těchto lidí chce Bůh stvořitel jako Bůh života sdělovat ve světě svou nejvnitřnější podstatu a jako takový dále působit.¹³⁰⁸ Vzhledem k tomu, že i Adam plodí svého syna jako svůj obraz (srov. Gen 5,1-3), vyjadřuje proto obraz Boží také příbuzenství člověka s Bohem a odtud skutečnost, že má člověk jako syn a dcera Boží spravovat tento svět jako svůj rodný dům.¹³⁰⁹

Ve Starém zákoně znamená obraz něco jako dvojníka toho, koho ztělesňuje, člověk má Boha jako svůj protějšek a zároveň je reálnou, viditelnou přítomností Boha, celý člověk a

¹³⁰³ Katholisches Bibelwerk e.V. und B. D. Leicht (Hrsg.), *Grundkurs Bibel. Altes Testament. Werkbuch für die Bibelarbeit mit Erwachsenen, Band 2*, s. 41.

¹³⁰⁴ *Výklady ke Starému zákonu. I. ZÁKON: Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium*, připravila starozákonní překladatelská komise, s. 25.

¹³⁰⁵ Katholisches Bibelwerk e.V. und B. D. Leicht (Hrsg.), *Grundkurs Bibel. Altes Testament. Werkbuch für die Bibelarbeit mit Erwachsenen, Band 2*, s. 41.

¹³⁰⁶ S. Schroer / T. Staubli, *Die Körpersymbolik der Bibel*, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt 1998, s. 3.

¹³⁰⁷ *Ibid.*, s. 4.

¹³⁰⁸ Katholisches Bibelwerk e.V. und B. D. Leicht (Hrsg.), *Grundkurs Bibel. Altes Testament. Werkbuch für die Bibelarbeit mit Erwachsenen, Band 2*, s. 41-42.

¹³⁰⁹ Katholisches Bibelwerk e.V. und B. D. Leicht (Hrsg.), *Grundkurs Bibel. Altes Testament. Werkbuch für die Bibelarbeit mit Erwachsenen, Band 2*, s. 42.

všichni lidé jsou ve svém celistvém a nedělitelném lidském bytí epifanií Boha. V člověku je tak bezprostředně přítomno to, co je božské, proto nemůže člověk učinit člověka prostředkem pro sebe nebo pro své určité cíle, protože každý člověk má v sobě své určení, totiž, aby byl Božím obrazem. Pomocí porozumění člověku jako obrazu Božímu byla také zdůvodněna nedotknutelnost lidského života a ten, kdo by se tímto způsobem provinil, porušuje práva samotného Boha.¹³¹⁰

K vyznávanému a žitému zaslíbení o člověku jako obrazu a podobě Boží patří pak i svědectví zasazovat se za důstojnost člověka v různých oblastech. Tam, kde ti, jejichž lidská důstojnost je porušena, znovu nabývají své důstojnosti v určitém způsobu života a zacházení, nebo kde se tato důstojnost chrání, je možno poznávat něco o lidském bytí, jež se zaslubuje v pojmu člověka jako obrazu a podobě Boží, a objevovat, kým je člověk v očích Boha.¹³¹¹

Určení být *imago Dei* pro bližní znamená podle staroorientálního porozumění také královskou spravedlnost a ochranu slabých, vnímání odpovědnosti za druhé, a královský pár má tak zrcadlit bližním obraz Boží ve spravedlnosti a milosrdenství a vnímat tak jejich životní zájmy, a to uprostřed sebezáchovy a prosazování vlastních zájmů. Tento duchovní potenciál orientace je pak možno přeložit do nenáboženských kontextů.¹³¹²

Královská vláda má také aspekty výkonu moci ohledně potlačování a trestání zločinců, jedná se tak podle staroorientálního vzoru kromě vnitřního řádu a zachování práva o ochranu před nepřáteli.¹³¹³

Člověk je stvořen jako muž a žena a tento závažný a závazný Boží řád poukazuje na jednotu a rovnost obou pohlaví a na skutečnost, že je člověk teprve v této podvojnosti celým člověkem, jenž je schopen naplnit své poslání. Jedná se také o ochranu před nebezpečím zbožšťování mužství nebo ženství.¹³¹⁴ Označení královského člověka a jeho význam se tedy týká každé ženy a každého muže. Popisuje člověka v jeho vztahu k Bohu a v jeho vztahu k ostatnímu tvorstvu, který vyplývá ze vztahu k Bohu podle stvoření. Takový člověk jako Boží reprezentant je zodpovědný Bohu a vládne jen v rámcových podmínkách stanovených

¹³¹⁰ G. Hasenhüttl, *Glaube ohne Mythos. Band 2: Mensch, Glaubensgemeinschaft, Symbolhandlungen, Zukunft*, Matthias-Grünwald-Verlag, Mainz 2001, s. 161-163.

¹³¹¹ S. Heuser, *Menschenwürde. Eine theologische Erkundung*, Ethik im Theologischen Diskurs, Band 8, LIT Verlag, Münster 2004, s. 259-260.

¹³¹² M. Welker, *Person, Menschenwürde und Gottebenbildlichkeit*. In: *Menschenwürde. Jahrbuch für Biblische Theologie (JBTh)*, Band 15 (2000), s. 259-260.

¹³¹³ W. Groß, *Gen 1,26.27; 9,6: Statue oder Ebenbild Gottes? Aufgabe und Würde des Menschen nach dem hebräischen und dem griechischen Wortlaut*. In: *Menschenwürde. Jahrbuch für Biblische Theologie (JBTh)*, Band 15 (2000), s. 23; srov. W. Fauth, *Diener der Götter – Liebling der Götter. Der altorientalische Herrscher als Schützling höherer Mächte*, Saec., 1988, s. 224.

¹³¹⁴ *Výklady ke Starému zákonu. I. ZÁKON: Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium*, připravila starozákonní překladatelská komise, s. 26.

Bohem a má zodpovědnost za sebe i za další oblasti života. Použitím mocenských prostředků se nemyslí na brutální prosazení vlastních zájmů, ale na zachování řádu stvoření včetně zajištění životního prostoru, možností rozvoje a svobody před agresí a smrtelným násilím. Při zkušenostech s násilím a při nějakém životním boji se může člověk zase rozpomínat na to, že byl Bohem původně zamýšlen lepší, pokojnější řád, a tak si uvědomit důstojnost a úkol člověka. Toto určení má také zajistit člověku i přes různá nebezpečí jeho důstojnost a právo na život jako úkol od Boha a ukládá zodpovědnost reprezentovat Boha před veškerým stvořením, zodpovědnost, jež přesahuje jeho vlastní zájmy.¹³¹⁵

V Gen 5,1 biblický autor navazuje na Gen 1,26-28, tedy na to, co je původní, a konstatuje, že Boží dílo pokračuje, i když je člověk narušen hříchem. Obrat, že „*Adam zplodil syna ke své podobě, podle svého obrazu...*“ (Gen 5,3), vyjadřuje jeho touhu žít v synovi dál i skutečnost synovy porušenosti.¹³¹⁶

Podle výše citovaného verše Gen 9,6 je výsadní právo na lidský život vyhrazeno Bohu, který svěřuje část svého soudu a práva člověku, čímž v něm potvrzuje svůj obraz. Současně chrání před smrtí odlesk svého majestátu i v porušeném obrazu člověka.¹³¹⁷

5.1.2 Člověk jako obraz Boží v řeckém znění Starého zákona

Řecký překlad Gen 1,26-27 vykazuje určité změny: objevuje se předložka *podle*, slovo $\acute{\omicron}\mu\acute{\iota}\omega\sigma\iota\varsigma$ je nomen actionis a znamená učinit podobným, přičemž je hlavním pojmem $\epsilon\iota\kappa\acute{\omicron}\nu\varsigma$, tedy podle obrazu. Člověk je tedy stvořen podle obrazu Boha a tento výrok se pak interpretuje bez kontextu dalšího tvorstva z perspektivy od člověka k Bohu.¹³¹⁸

Stvoření člověka popisuje také Sírachovec: „*Podle své vůle je vybavil silou, učinil je takové, aby byli jeho vlastním obrazem. Uložil všem tvorům, aby se člověka báli, jemu pak, aby panoval i nad šelmami a ptactvem*“ (Sir 17,3-4).¹³¹⁹ Text pak pokračuje těmito verši: „*Dal lidem jazyk a oči a uši, schopnost rozhodování a mysl k přemýšlení. Naplnil je chápavostí a rozumností a ukázal jim, co je dobré a co zlé*“ (Sir 17,6-7). Hlavním pojmem je opět podle obrazu.

¹³¹⁵ W. Groß, *Gen 1,26.27; 9,6: Statue oder Ebenbild Gottes? Aufgabe und Würde des Menschen nach dem hebräischen und dem griechischen Wortlaut*. In: *Menschenwürde*. Jahrbuch für Biblische Theologie (JBTh), Band 15 (2000), s. 32-35.

¹³¹⁶ *Výklady ke Starému zákonu. I. ZÁKON: Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium*, připravila starozákonní překladatelská komise, s. 48.

¹³¹⁷ *Ibid.*, s. 62.

¹³¹⁸ W. Groß, *Gen 1,26.27; 9,6: Statue oder Ebenbild Gottes? Aufgabe und Würde des Menschen nach dem hebräischen und dem griechischen Wortlaut*. In: *Menschenwürde*. Jahrbuch für Biblische Theologie (JBTh), Band 15 (2000), s. 35-36.

¹³¹⁹ Ekumenický překlad odkazuje pod písmenem e na širší znění s veršem 5: „*Obdrželi od Hospodina do užívání pět činností; jako šestou jim daroval schopnost rozlišovat a jako sedmou slovo vykládající jeho činnosti*“.

A verše knihy Moudrosti hovoří takto: „*Bůh totiž stvořil člověka k neporušitelnosti a učinil ho obrazem vlastní nepomíjivosti*“ (Mdr 2,23). Biblický autor zde sice používá hlavní slovo εἰκών, ale současně používá hebrejské předložky *bet essentiae*, tedy stvořil člověka jako obraz Boží, ne podle obrazu. Odkazuje tak směrem k Bohu a člověk jako obraz Boží se chápe jako bytostné vybavení člověka, bytostná obraznost božského vzoru, ne tedy funkčně, a obsahem je Boží věčnost, z níž plyne určení člověka k nepomíjivosti, a člověk je obrazem Boha jen z pohledu věčnosti, když v hebrejském znění reprezentoval Boha jen z pohledu vlády. Obraz věčnosti obsahuje kromě určení člověka i konstituční podobnost Bohu, která předchází veškerému zodpovědnému jednání. Toto εἰκών-theologumenon přijímají pak v Novém zákoně jen pavlovské a deuteropavlovské listy:¹³²⁰ „*Bůh tohoto světa oslepil jejich nevěřící mysl, aby jim nevzešlo světlo evangelia slávy Kristovy, slávy toho, který je obrazem Božím...dal poznat světlo své slávy ve tváři Kristově*“ (2 Kor 4,4.6b); „*On je obraz Boha neviditelného, prvorozený všeho stvoření*“ (Kol 1,15); „*Které předem vyhlédl, ty také předem určil, aby přijali podobu jeho Syna, tak aby byl prvorozený mezi mnoha bratřími*“ (Řím 8,29); „*Na odhalené tváři nás všech se zrcadlí slavná zář Páně, a tak jsme proměňováni k jeho obrazu ve stále větší slávě – to vše mocí Ducha Páně*“ (2 Kor 3,18); „*Neobelhávejte jeden druhého, svlechte se sebe starého člověka i s jeho skutky a oblecte nového, který dochází pravého poznání, když se obnovuje podle obrazu svého Stvořitele. Potom už není Řek a Žid, obřezaný a neobřezaný, barbar, divoch, otrok a svobodný – ale všechno a ve všech je Kristus*“ (Kol 3, 9-11); „*Jako jsme nesli podobu-obraz pozemského, tak ponese-me-nesme i podobu nebeského*“ (1 Kor 15,49). Kristus je určen jako obraz Boží a obraznost vztažená přímo na Krista se odděluje od prvního stvoření všech lidí. Být obrazem se dynamicky a eschatologicky vyhrazuje křesťanům ve směru stávat se obrazem.¹³²¹

Porozumění člověku jako věrnému Božímu obrazu je základním pojmem teologické antropologie a vychází z vnímání člověka v dějinách, jak jej zachycují biblické texty, v nichž výpovědi víry svědčí o člověku, který zakouší více o sobě, než může zakusit ze sebe sama, a zakouší se v Božích dějinách, v nichž se prožívá jako ten, kdo je Bohem osloven, jako oslovený stojí před Bohem a může tohoto Boha oslovit.¹³²²

¹³²⁰ W. Groß, *Gen 1,26.27; 9,6: Statue oder Ebenbild Gottes? Aufgabe und Würde des Menschen nach dem hebräischen und dem griechischen Wortlaut*. In: *Menschenwürde*. Jahrbuch für Biblische Theologie (JBTh), Band 15 (2000), Herausgegeben von I. Baldemann in Verbindung mit P. D. Hanson, s. 37-38.

¹³²¹ *Ibid.*, s. 38.

¹³²² G. Schneider-Flume, *Grundkurs Dogmatik. Nachdenken über Gottes Geschichte*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 2004, s. 324-325.

5.1.3 „Co je člověk, že na něho pamatuješ“ (Ž 8,5a)

Obsahovou paralelu k výše uvedenému textu z Gen 1, a tak charakteristické aspekty pro biblickou fundaci pojmu lidské důstojnosti představuje žalm osm (Ž 8):¹³²³

„Hospodine, Pane náš, jak vznešené je tvoje jméno po vší zemi! Svou velebnost vyvýšil jsi nad nebesa.

Ústy nemluvnat a kojenců jsi vybudoval mocný val proti svým protivníkům a zastavil nepřítele planoucího pomstou.

Vidím tvá nebesa, dílo tvých prstů,

měsíc a hvězdy, jež jsi tam upevnil:

Co je člověk, že na něho pamatuješ,

syn člověka, že se ho ujímáš?

Jen maličko jsi ho omezil, že není roven Bohu,

korunuješ ho slávou a důstojností.

Svěřuješ mu vládu nad dílem svých rukou,

všechno pod nohy mu kladeš:

všechny brav a skot a také polní zvířata a ptactvo nebeské a mořské ryby,

i netvora, který se prohání po mořských stezkách.

Hospodine, Pane náš,

jak vznešené je tvoje jméno po vší zemi!“

Centrálním tématem tohoto hymnu je zvláštní důstojnost člověka a jeho nesrovnatelné postavení ve stvoření, jak to napovídají královské predikáty důstojnosti, zejména hebrejský predikát כבוד, tedy čest / důstojnost, uznání, vážnost / respekt. Uplatňuje se zde univerzální zaměření zakusitelného Hospodinova působení na této zemi a pro ni a životní prostor člověka. Hospodinova stvořitelská moc a moc vládce, jeho vznešenost / svrchovanost / majestát tvoří pozadí antropologických výpovědí.

Hospodinova perspektiva a antropologická perspektiva jsou spojeny: Hospodin se ve svém jednání váže na člověka a toto zahrnutí do svého působení určuje úkol a postavení člověka ve světě.¹³²⁴

Děti zmíněné ve třetí verši reprezentují obecně ve Starém zákoně tu nejslabší a na druhé nejodkázanejší část společenství lidu, do jehož osudu jsou zahrnuty, aniž by přitom ale mohly jednat či se vyslovovat. Jsou ale zahrnuty do Božího vykonávání moci a stávají se podobně

¹³²³U. Neumann-Gorsolke, „Mit Ehre und Hoheit hast Du ihn gekrönt“ (Ps 8,6b). *Alttestamentliche Aspekte zum Thema Menschenwürde*. In: *Menschenwürde*. Jahrbuch für Biblische Theologie, Band 15 (2000), s. 42-43.

¹³²⁴*Ibid.*, s. 46-49.

jako proroci médiiem božsky účinného slova, získávají podíl na Hospodinově moci, protože jejich slovu či výroku náleží síla, která je vlastní Hospodinu. Jedná se o vyznávající chválu proti ohavným řečem a činům a proti popíračům Boha, a tak o slovo, jež uznává Hospodina nebo prosazuje jeho právo, o konstitutivní funkci slova jako mocenského postavení a opory proti nebezpečným nepřátelům. Hospodin tak jedná v potírání nepřátel zprostředkovaně, a sice paradoxně skrze děti, které ztělesňují člověka odkázaného na druhé a člověka, jenž potřebuje pomoc, a přestože jsou samy beze cti a důstojnosti, bez mocenských nároků a slávy, přiděluje se jim královská moc, když skrze ně jedná Hospodin.¹³²⁵

V této souvislosti lze odkázat i na některá další biblická místa, jako jsou například: „*Nyní toto praví Hospodin, Bůh zástupů, Bůh Izraele: »Proč sami sobě působíte tak veliké zlo? Vytínáte ze společenství Judy muže i ženu, nemluvně i kojence, takže vám nezbude ani pozůstatek lidu...«*“ (Jer 44,7); „*Mé srdce jásosem oslavuje Hospodina, můj roh se zvedá díky Hospodinu. Má ústa se otevřela proti nepřátelům, raduji se ze tvé spásy.*“ (1 Sam 2,1); „...*nýbrž bude soudit nuzné spravedlivě, o pokorných v zemi bude rozhodovat podle práva. Žezlem svých úst bude bít zemi, dechem svých rtů usmrtí svévolníka.*“ (Iz 11,4); „*Učinil má ústa ostrým mečem, skryl mě ve stínu své ruky. Udělal ze mne výborný šíp, ukryl mě ve svém toulci.*“ (Iz 49,2)

Hospodinova moc se tedy prokazuje ve výroku dětí a hraje roli ve vztahu Hospodin-člověk, když vděčí člověk za své postavení ve struktuře stvoření Hospodinově náklonnosti, od Hospodina dostává královskou důstojnost a čest. Současně se konstatuje vyloučení ze životního světa člověka všeho toho, co je člověku nebezpečné a nepřátelské, a tím nezbytný předpoklad pro rozvoj určení člověka v uspořádaném světě.¹³²⁶

V dalších verších (5-9) se zaměřuje otázka přímo na člověka, který je vzhledem ke kontrastu s nesmírností nebes nadále představen jako nepatrný a ztracený. Ovšem otázka nezůstává u člověka, ale pohlíží na Hospodinovo jednání s člověkem, takže se vyznává, že zvláštní postavení člověka člověku nenáleží ze sebe sama. Cílem otázky je skutečnost, že Hospodin vstupuje do vztahu s člověkem, myslí na něj a pečuje o něho. To znamená, že nicotnost, malost nebo pomíjejícnost nejsou naopak cílem tohoto výroku. Užítí příslušného slovesa přeloženého jako myslet na / vzpomínat / zamýšlet / pamatovat na znamená, že Hospodin (ú)činně přistupuje k člověku, zabývá se jím, a obsahem tohoto přístupu je požehnání a spása. Tento pozitivní zájem dokumentuje i výraz péče o člověka, jemuž lze rozumět jako spásné, záchranné, uzdravující obrácení Hospodina k jednotlivému člověku i

¹³²⁵*Ibid.*, s. 50-51; srov. *Starý zákon. Překlad s výkladem*, 9 – *Žalmy*, Kalich, Praha 1982, s. 57.

¹³²⁶*Ibid.*, s. 51.

lidu jako celku, a to ve smyslu pozorně pohlížet, všímat si někoho, dávat na něj pozor, ujímat se někoho.¹³²⁷

Výraz „jen o něco jsi ho omezil, že není roven Bohu“ (Ž 8,6) odkazuje k božskému zasedání či shromáždění, jak bylo již zmíněno u biblického místa Gen 1,26.¹³²⁸ Stejnou otázku po člověku si klade i autor žalmu 144: „Hospodine, co je člověk, že ho bereš na vědomí, co syn člověka, že na něj myslíš?“ (Ž 144,3) či kniha Jób: „Co je člověk, že mu přikládáš význam, že se jím zabýváš v srdci, že na něj dohlížíš každého rána a každou chvíli ho zkoušíš?“ (Jób 7,17-18).

Další predikát ověnit, opatřit korunou / učinit korunou (vrcholem) znamená trvalý stav. Ten, kdo je zachráněný, oznamuje svou zkušenost spásy, vysvobození života ze zkázy, ověnění milosrdenstvím a slitováním (srov. Ž 103,4). Věvec či koruna cti, důstojnosti, zmocnění je přijatá a prožitá zkušenost záchrany, vysvobození, a tedy odůvodněním nově získaného života, což se vše děje z Boží dobroty a milosrdenství. Zdůrazňuje se tak existenciální vazba lidského života na Hospodina, který je Bohem plnosti a vysvobozeného, uzdraveného života. Kniha Izajáš zmiňuje korunu v této souvislosti: „*Budeš nádhernou korunou v Hospodinově ruce a královským turbanem v dlaních svého Boha.*“ (Iz 62,3). Jób ve své bolesti říká, že „*Mou slávu ze mě svlékl a sňal korunu z mé hlavy.*“ (Jób 19,9); tím se v situaci vykořenění a sociální marginalizace pranýřuje ztráta toho, co činí člověka člověkem. Královský člověk je zde ničen, beze cti a koruny je nahý nic bez důstojnosti a vzhledu, dochází k zásahu do jeho tělesné integrity a tím lidské identity. Královský motiv na pozadí staroorientálních představ o propůjčení koruny králi Hospodinem ukazují verše žalmu 21: „*Vyšels mu vstříc štědrým požehnáním, na hlavu mu kladeš korunu z ryzího zlata.*

O život tě prosil; daroval jsi mu jej do nejdelších časů, navěky a navždy.

Dík tvému vítězství je velká jeho sláva, obestřel jsi ho velebnou důstojností.“ (Ž 21,4-6).

Vyjadřuje se tím sdělení vlastností a schopností samotného Hospodina a pověření od něj a úzké spojení Hospodina s jeho člověkem, což vše je potřeba k vydařenému životu i celku. Královský člověk participuje ve svém úřadu na Hospodinově moci a důstojnosti a tak

¹³²⁷ *Ibid.*, s. 52-53; srov. W. Schottroff, >Gedenken< im Alten Orient und Alten Testament. Die Wurzel zākar im semitischen Sprachkreis (WMANT 15), Neukirchen-Vluyn 1964, s. 194.

¹³²⁸ *The New Jerome Biblical Commentary*. Edited by R. E. Brown, S.S./J. A. Fitzmyer, S.J./R. E. Murphy, O. Carm., s. 528; německý překlad pro projednávané téma stěžejních veršů 5-6 Žalmu 8 podle *Neue Jerusalemer Bibel. Einheitsübersetzung mit dem Kommentar der Jerusalemer Bibel*, s. 772 zní takto: „*Was ist der Mensch, daß du an ihn denkst, des Menschen Kind, daß du dich seiner animmst? Du hast ihn nur wenig geringer gemacht als Gott, hast ihn mit Herrlichkeit und Ehre gekrönt.*“

vystupuje podle této důstojnosti jako jeho zástupce s novým statusem osoby. Úkolem takového královského člověka na základě bytí a smyslu je garantovat řád stvoření a právo.¹³²⁹ Vztah Boha a člověka je popsán jako „blížkost v diferencii“, protože Hospodin určuje místo člověka ve svém stvoření, člověk žije z Boží náklonnosti, je mu svěřena vláda a zodpovědnost a tato důstojnost člověka má habituální charakter, to znamená, že se jí takto vyznamenaný člověk pro sebe či u druhých nemůže zbavit nebo k ní ve své existenci nepřihlížet, protože tato důstojnost konstituuje jeho bytí a smysl, přičemž se zohledňuje křehkost i možná zdrcenost člověka. Tento text totiž vzniká v době zápasu o porozumění člověku, které souvisí se situací a zkušeností bezmoci a opuštěnosti Bohem v exilu a po něm, se ztrátou chrámu jako symbolu náboženské identity, a nabízí tak univerzální koncept proti ponížení člověka, protože člověk bez této důstojnosti je doslova svlečen ze svého lidského bytí. Proto se předkládá zkušenost a pojetí člověka, který má účast na Hospodinově utváření a manifestuje božskou náklonnost, jež konstituuje lidský život.¹³³⁰

Tato důstojnost není tak vázaná na kvality či vlastnosti člověka či spolu s dalšími právy vyhrazena jen těm, kteří jsou schopni ji a je požadovat, ale naopak je darovaná, od základu za ni člověk vděčí, a náleží i těm, kteří jsou sociálně slabí, nemocní, zranitelní nebo nějak závislí, čímž se také vyjadřuje rovnost všech lidí. Konstitutivní je také pro zmocněného člověka souvislost důstojnosti a odpovídajícího jednání v různých oblastech života. Jedná se tak v tomto žalmu o pozitivně zaměřenou antropologii, jež konstatuje, že je „důstojnost člověka propůjčena všem Bohem, a proto je pro člověka nedotknutelná.“¹³³¹

5.1.4 Obraz člověka v Novém zákoně

Nový zákon přebírá tuto starozákonního výpověď o obrazu Božím a představuje Ježíše Krista jako vrcholný obraz Boha, podle něhož může člověk poznat, jak nalezne sebe sama, svou identitu, a sice tím, že se účastní na tomto novém stvoření, že zakouší své znovuzrození. Být v Kristu znamená, že se v konkrétním životě uskutečňuje to, co je společné všem lidem, pravé lidské bytí. Kristus je tak obrazem Boha i lidstva, a to obrazem s konečnou platností, naplněním konkrétní lidské existence a cílovým údajem pro všechny lidi, podle něhož se mohou uskutečňovat; lidský život je tak plně smysluplný.¹³³²

¹³²⁹ U. Neumann-Gorsolke, „Mit Ehre und Hoheit hast Du ihn gekrönt“ (Ps 8,6b). *Alttestamentliche Aspekte zum Thema Menschenwürde*. In: *Menschenwürde*. Jahrbuch für Biblische Theologie, Band 15 (2000), s. 53-59.

¹³³⁰ *Ibid.*, s. 60-62.

¹³³¹ *Ibid.*, s. 62-65.

¹³³² G. Hasenhüttl, *Glaube ohne Mythos. Band 2: Mensch, Glaubensgemeinschaft, Symbolhandlungen, Zukunft*, s. 164-165.

Pojetí člověka jako Božího obrazu tedy není kvalitou lidské duše, ale poukazuje také na to, že lze o člověku hovořit jako o otevřeném systému, o otevřených dějinách v Božích dějinách, v nichž je víc než sám ze sebe dělá nebo může učinit; pojem obraz Boží je tak pojmem zaslíbení. Na tomto odůvodnění se zakládá bytí osoby, kde je osoba člověka nezávisle na svém konání a výkonu, na všech svých zásluhách a vážnosti, pouze proto, že je jako osoba nahlížen a zamýšlen – tak zasahuje Boží ospravedlňující jednání do života každého člověka a křesťanské porozumění osobě odůvodňuje bezpodmínečnou důstojnost každého člověka, a to jako předpoklad.¹³³³

V návaznosti na starozákonní podání i novozákonní texty jasně ukazují zkušenost, že lidé selhávají v tomto určení být k obrazu a podobě Boha. Přesto se Bůh jedinečně smiloval, jak to dokumentuje kříž Ježíše Krista, na němž se odhalila jednak ztracenost lidí, skutečnost, že se může svět plně imunizovat vůči Bohu a jeho působení, a to dokonce s pomocí náboženství, politiky, práva a veřejného mínění. Lidé mohou korumpovat a zvrhnout i Boží zákon, přičemž lze hovořit o moci, která žene člověka do systematického ohrožení a sebeničení, tedy o hříchu. Neukázala se však jen nouze, bída, ztracenost člověka a potřeba slitování, ale sdělil se současně vrcholně v Ježíši Kristu nezničitelný a nezkreslený Boží obraz a účast lidí na něm. V Ježíši Kristu zjevený obraz člověka, a tak kristologické odůvodnění člověka jako obrazu a podoby Boží a lidské důstojnosti je možno pak převádět do dalších kontextů.¹³³⁴

Již v realismu biblických textů se tedy projevuje skutečnost, že se může lidský obraz Boží ze strany člověka korumpovat, zvrhnout, pokřivit, když se ztratí střed, když se zapomenou hranice stvořeného života, a člověk sám sebe dosadí za střed a měřítko, což ničí vztahovou schopnost člověka.¹³³⁵

O pojetí středu života a světa a s tím spojených následků pojednává i vyprávění o *stromu života, stromu poznání dobrého a zlého* (srov. Gen 2,9; 2,16; 3,1-7; 3,1-20). Tento strom je zasazen do středu zahrady v Edenu. Eden znamená i podle dalších starozákonních svědků Boží zahradu s bujným růstem stromů (srov. např. Ez 31,8-9.16.18). Jako odvozenina ze sumerského *edinu* (step/poušť) by zahrada představovala oázu uprostřed pouště; hebrejské slovo *eden* značí blaženost, slast, rozkoš, opravdovou a čistou radost.¹³³⁶ Septuaginta, tj. řecký překlad Starého zákona, přeložila *eden* slovem *paradeisos*, které pochází z perského *pardes*,

¹³³³ G. Schneider-Flume, *Grundkurs Dogmatik. Nachdenken über Gottes Geschichte*, s. 328.

¹³³⁴ M. Welker, *Person, Menschenwürde und Gottebenbildlichkeit*. In: *Menschenwürde. Jahrbuch für Biblische Theologie (JBTh)*, Band 15 (2000), s. 260-261.

¹³³⁵ G. Schneider-Flume, *Grundkurs Dogmatik. Nachdenken über Gottes Geschichte*, s. 329; srov. Gen 3,6-7.

¹³³⁶ Srov. jak Ž 36,9-10: „Osvěžuji se tím nejtučnějším z tvého domu, z potoka svých rozkoší jim napít dáváš. U tebe je pramen žití, když ty jsi nám světlem, spatřujeme světlo“; tak Jer 51,34: „Stravuje mě, ve zmatek mě uvedl... Odložil mě, nádobu vyprázdněnou, chtěl mě spolknout jako drak, naplnil si břicho mými rozkošemi, teď mě odhodil. Násilí spáchané na mně a mém těle...“.

což znamená zahrada. Uvedené výrazy jsou tedy symbolem plnosti života a péče Boží, života v bezpečí, pod ochranou.¹³³⁷

Je zajímavé si na základě citovaných biblických odkazů povšimnout skutečnosti a zkušenosti ambivalence lidského života: z křehkého člověka jako věrného obrazu, obdarovaného harmonií života, krásou a velikostí, udělá někdo prostřednictvím své podlosti, svého násilí a svých obchodů prázdnu pustinu a vyhaslý popel, tyto trosky a pouště života je současně Hospodin schopen proměnit ve stav a prostředí, kde je zase opravdová radost. Dokumentují to příběhy dětí a pachatelů v rámci fenoménu komerčního sexuálního zneužívání dětí.

Vrcholným střetem perverze Božího obrazu s věrným obrazem Boha a tak s lidskostí byla likvidace ukřižováním nevinného, čistého sjednocení lidskosti a Boha v Ježíši Kristu. Ztělesnil tak úděl spravedlivého Božího služebníka, jehož „vzezření bylo tak znetvořené, že nebyl podoben člověku... jemuž byla odňata důstojnost... plný bolestí, zkoušený nemocemi... opovržený... zařazen mezi svévolníky, ačkoli se nedopustil násilí a v jeho ústech nebylo lsti... jenže byl zmučen pro naši nepravost a nevěrnost“ (srov. Iz 52,13-53,12). Přesto zůstal věrný a byl Bohem plně navždy rehabilitován.

Pokřivený obraz Boží byl milosrdným Bohem uveden do pořádku právě prostřednictvím Ježíše Krista, v němž se ukázal pravý, věrný obraz Boha a skutečná lidskost člověka.¹³³⁸ V Ježíši Kristu se křesťanům přislíbují a objasňuje zkušenost povolání a pověření člověka k lásce k bližním, k lásce k cizím a dokonce k lásce k nepřátelům. Toto povolání a uschopnění člověka k lásce k bližním, k cizím a nepřátelům vede k otevření *morální komunikace*, jež je trvale schopno univerzalizace. V Ježíši Kristu se také ukazuje člověk jako obraz a podoba Boha v propasti opuštěnosti, hříchu a smrti, což ale zase znamená, že už neexistuje situace a propast lidské existence, v níž by nebylo možno zastihnout a dostihnout *imago Dei*, a *lidskou důstojnost* podle toho tedy není možno člověku odebrat či jej jí zbavit. Na této nedotknutelnosti lidské důstojnosti se pak mohou přes ekvivalenty tohoto odůvodnění společně dohodnout zástupci a odborníci různých náboženských a sekulárních tradic.¹³³⁹

¹³³⁷ Katholisches Bibelwerk e.V. und B. D. Leicht (Hrsg.), *Grundkurs Bibel. Altes Testament. Werkbuch für die Bibelarbeit mit Erwachsenen, Band 1*, Verlag Katholisches Bibelwerk, Stuttgart 2003, s. 32.

¹³³⁸ G. Schneider-Flume, *Grundkurs Dogmatik. Nachdenken über Gottes Geschichte*, s. 329-330.

¹³³⁹ M. Welker, *Person, Menschenwürde und Gottebenbildlichkeit*. In: *Menschenwürde. Jahrbuch für Biblische Theologie (JBTh)*, Band 15 (2000), s. 261-262.

Pojem obraz Boží je i útěchou bezpodmínečného prostoru ochrany pro každého člověka, opět nezávisle na jeho silách a schopnostech, dokonce tedy i pro toho, kdo se dopustil zločinu.¹³⁴⁰

Poselství o ospravedlnění odůvodňuje zaslíbení a naději, že ten, kdo vynáší poslední soud nad člověkem, není člověk, ale Bůh.¹³⁴¹

Lidská důstojnost není na základě *eschatologicky uskutečněného Božího určení člověka* podrobena morálnímu uvažování v tom smyslu, že by se mohla člověku odebrat. I když je způsob lidského života jakkoli znetvořen, deformován a zkreslen a jakkoli ho mohou utvářet deformující a zraňující sociální i tělesně-emocionální praktiky, člověk nemůže být zbaven lidské důstojnosti a dané hlubiny své osoby. Tím vším chce toto pojetí člověka a jeho důstojnosti přispět k nenáboženským kontextům humánní politiky a právní kultury a k sebekritické a na univerzalitu zaměřené morální komunikaci.¹³⁴²

Bůh se přece nesetkává ve stylu Ježíše Krista s člověkem ve všeobecných požadavcích na to, co má být, co se vyžaduje, ale přichází k němu také jako slabý, nemocný, poškozený, osamocený, smutný a umírající. Přichází k těm, kteří touží po spravedlnosti, k chudým, poníženým, zotročeným, i k těm, kteří potřebují být osvobozeni od pocitu vlastní spravedlnosti. Ve svědectví reálné Boží přítomnosti ve spravedlnosti jde o lidskost člověka, která znamená také blízkost těm, kdo jsou ztraceni, o identifikaci s těmi, jejichž důstojnost je porušena. Pro ty, kteří se orientují podle lidské důstojnosti, to znamená sdílet tento přístup poznáný v Ježíši Kristu a milosrdný soud nad důstojností a bídou člověka. Takové konání toho, co je spravedlivé, je pak součástí ekonomie osvobození, kterou uvedla do pohybu Boží spravedlnost vstupem do tohoto světa. Člověk je totiž v Ježíši Kristu nově stvořen (2 Kor 5,17).¹³⁴³

5.2 Lidská osoba jako účel o sobě

Důležité postavení zaujímá pojem lidské důstojnosti ve filozofii *Immanuela Kanta* a odtud dále v právní tradici.

Když myslí I. Kant ve svém díle *Základy metafyziky mravů* na hypotetický imperativ, připomíná, že „*neví předem nic o tom, co bude obsahovat, pokud není dána podmínka*“; jestliže však myslí kategorický imperativ čili zákon mravnosti, „*ví ihned, co obsahuje. Neboť*

¹³⁴⁰ G. Schneider-Flume, *Grundkurs Dogmatik. Nachdenken über Gottes Geschichte*, s. 329; srov. *Gen 4,15*.

¹³⁴¹ S. Heuser, *Menschenwürde. Eine theologische Erkundung*, Ethik im Theologischen Diskurs, Band 8, s. 156.

¹³⁴² M. Welker, *Person, Menschenwürde und Gottebenbildlichkeit*. In: *Menschenwürde. Jahrbuch für Biblische Theologie (JBTh)*, Band 15 (2000), s. 262.

¹³⁴³ S. Heuser, *Menschenwürde. Eine theologische Erkundung*, Ethik im Theologischen Diskurs, Band 8, s. 265-267.

ježto imperativ obsahuje kromě zákona pouze nutnost, aby maxima byla tomuto zákonu přiměřená, ale zákon neobsahuje žádnou podmínku, již by byl omezen, pak nezbyvá nic než obecnost zákona vůbec, jemuž má být maxima jednání přiměřená, a jedině tuto přiměřenost předvádí imperativ vlastně jako nutnou.¹³⁴⁴

Tento – pro Kantovu morální filozofii – centrální pojem kategorický imperativ s použitím překladu řeckého slova κατηγορειν jako žalovat, obviňovat, vytýkat, dosvědčit, vypovídat, dokazovat¹³⁴⁵ znamená nestrpět žádný odpor, být *bezpodmínečně platný*. Kategorický imperativ je tedy příkaz, jenž platí vždy, bezpodmínečně a zavazuje k určitému způsobu jednání, nezávisle na účelu nebo cíli, kterého chceme prostřednictvím jednání dosáhnout. Obsahuje tak, že je mravní příkaz platný kategoricky, naprosto, bez každého „když a ale“, tedy znamená musíš, což ale zahrnuje můžeš, jinak by totiž ono musíš bylo nesmyslné. Bezpodmínečnost mravního požadavku svědčí o svobodě člověka k mravnímu jednání.¹³⁴⁶ Kategoricko-morální imperativy mravnosti jsou kategorické proto, že je jejich platnost a závaznost nezávislá na našich subjektivních zájmech a sklonech, a takový kategorický imperativ přikazuje jednání jako absolutně nutné, aniž by se přitom předpokládal subjektivní zájem na jednání.¹³⁴⁷

Kant tedy konstatuje, že musí existovat něco, co je v sobě dobré, a proto nepodléhá vnějšímu ohodnocení jako ceně na trhu, co je apriorní dobro, jako bezpodmínečné ustanovení, a označuje tak *bezpodmínečnost lidské důstojnosti*.¹³⁴⁸

Kant tento kategorický imperativ různě formuloval. První formulace zní: „*jednej tak, aby se maxima tvé vůle vždy mohla zároveň považovat za princip všeobecného zákonodárství*“.¹³⁴⁹ Ovšem tato formulace nestačí k tomu, aby sloužila u každého lidského jednání jako směrnice, protože se toto zákonodárství vztahuje jen na vnější řád sociálního života, ale mravnost má co činit nejen s tím, co je třeba řídit prostřednictvím zákonů. Zákon může člověka zavazovat k tomu, aby nezabíjel, nekradl, ale už ne k tomu, aby pomohl bližnímu,¹³⁵⁰ tedy se například věnoval prevenci, potírání a pomoci a podpoře v oblasti komerčního sexuálního zneužívání

¹³⁴⁴ I. Kant, *Základy metafyziky mravů*, s. 83-84.

¹³⁴⁵ V. Prach, *Řecko – český slovník*, s. 294.

¹³⁴⁶ L. Müller, *Moralisches Gesetz und Menschenwürde bei Kant, Schopenhauer, Nietzsche und Solowjow*. In: *Die „Menschenwürde des Menschen“ – beim Wort genommen*. Herausgegeben von R. J. Lorenz, D. Mieth und L. Müller, A. Francke Verlag, Tübingen 2003, s. 3-4.

¹³⁴⁷ D. Schönecker / A. W. Wood, *Immanuel Kant »Grundlegung zur Metaphysik der Sitten«*. Ein einführender Kommentar, s. 108-109.

¹³⁴⁸ S. Heuser, *Menschenwürde. Eine theologische Erkundung*, Ethik im Theologischen Diskurs, Band 8, s. 141.

¹³⁴⁹ I. Kant, *Základy metafyziky mravů*, s. 84.

¹³⁵⁰ L. Müller, *Moralisches Gesetz und Menschenwürde bei Kant, Schopenhauer, Nietzsche und Solowjow*. In: *Die „Menschenwürde des Menschen“ – beim Wort genommen*. Herausgegeben von R. J. Lorenz, D. Mieth und L. Müller, s. 4.

děti. Proto Kant formuluje znovu: „jednej tak, jako by se maxima tvého jednání měla na základě tvé vůle stát obecným přírodním zákonem.“¹³⁵¹ Jednání je mravní jen tehdy, když je vhodné nejen v sobě, ale když se současně shoduje s nejvyššími hodnotami. Takovou nejvyšší hodnotu pojmenovává i Kant a teprve tím dokončuje svůj systém morální filozofie, přičemž tedy potřetí formuluje kategorický imperativ:¹³⁵² „Handle so, daß du die Menschheit sowohl in deiner Person, als in der Person eines jeden anderen jederzeit zugleich als Zweck, niemals bloß als Mittel brauchest“¹³⁵³ „jednej tak, abys používal lidství jak ve své osobě, tak i v osobě každého druhého vždy jako účel a nikdy pouze jako prostředek.“¹³⁵⁴

Před formulací vysvětluje: „Má-li tedy existovat nejvyšší praktický princip, který je vzhledem k lidské vůli kategorickým imperativem, musí to být takový, který z představy toho, co je nutně účelem pro každého, poněvadž je to účel sám o sobě, tvoří objektivní princip vůle, a proto může sloužit za obecný praktický zákon. Základem tohoto principu je to, že rozumná přirozenost existuje sama o sobě jako účel.“¹³⁵⁵ Pod pojmem lidstvo, lidství rozumí Kant nejen celek všech lidí, ale i lidské bytí, skutečnost, že je někdo člověkem, a tak požaduje, aby člověk ve svém zacházení s lidmi nesměl každého člověka považovat *pouze* za prostředek a takto používat, ale vždy také jako *účel*, což znamená jako bytost, která má hodnotu sama v sobě, a tuto nezadatelnou hodnotu každého člověka Kant nazývá *důstojností*.¹³⁵⁶

Kant pak vykládá povinnosti s tím spojené nejprve vůči sobě a konstatuje: „Člověk však není žádnou věcí, a proto ani něčím, čeho by se dalo použít jako pouhého prostředku, nýbrž musí být vždy v každém svém jednání považován za účel sám o sobě. Nesmím tedy nijak disponovat s člověkem v mé osobě, mrzačit ho, kazit nebo usmrtit.“¹³⁵⁷

Pokud jde o nutné či závazné povinnosti k druhým, pokračuje Kant takto: „...pak ten, který má v úmyslu jim něco lživě naslibovat, nahlédne hned, že si chce posloužit druhým člověkem pouze jako prostředkem, jako by tento druhý člověk v sobě zároveň neobsahoval žádný účel. Neboť ten, jehož chci tímto slibem užít ve prospěch svých záměrů, nemůže naprosto souhlasit

¹³⁵¹ I. Kant, *Základy metafyziky mravů*, s. 84.

¹³⁵² L. Müller, *Moralisches Gesetz und Menschenwürde bei Kant, Schopenhauer, Nietzsche und Solowjow*. In: *Die „Menschenwürde des Menschen“ – beim Wort genommen*. Herausgegeben von R. J. Lorenz, D. Mieth und L. Müller, s. 5.

¹³⁵³ D. Schönecker / A. W. Wood, *Immanuel Kant ›Grundlegung zur Metaphysik der Sitten‹. Ein einführender Kommentar*, s. 147; srov. L. Müller, *Moralisches Gesetz und Menschenwürde bei Kant, Schopenhauer, Nietzsche und Solowjow*. In: *Die „Menschenwürde des Menschen“ – beim Wort genommen*. Herausgegeben von R. J. Lorenz, D. Mieth und L. Müller, s. 5.

¹³⁵⁴ I. Kant, *Základy metafyziky mravů*, s. 91.

¹³⁵⁵ *Ibid.*

¹³⁵⁶ L. Müller, *Moralisches Gesetz und Menschenwürde bei Kant, Schopenhauer, Nietzsche und Solowjow*. In: *Die „Menschenwürde des Menschen“ – beim Wort genommen*. Herausgegeben von R. J. Lorenz, D. Mieth und L. Müller, s. 5-6.

¹³⁵⁷ I. Kant, *Základy metafyziky mravů*, s. 92.

*se způsobem, jak s ním jednám, a tedy nemůže to být on sám, který činí účel tohoto jednání svým obsahem. Zřetelně bije do očí tento rozpor s principem druhých lidí tehdy, vezmeme-li v úvahu příklady útoků na svobodu a vlastnictví jiných. Neboť zde jasně vysvítá, že ten, kdo porušuje lidská práva, zamýšlí si posloužit osobou druhých jako pouhých prostředků, aniž by přihlédl k tomu, že jako rozumné bytosti mají být vždy zároveň ctěni jako účely, tzn. jako ti, kteří musí mít v sobě možnost obsahovat účel téhož jednání.*¹³⁵⁸

Podle Kanta mají rozumové bytosti jako účel stanovující a autonomií obdařené bytosti absolutní hodnotu – důstojnost, přičemž rozlišuje mezi relativní hodnotou relativních účelů a absolutní hodnotou objektivních účelů, kde to, co má jen relativní hodnotu, má *cenu*, a to, co má absolutní hodnotu, má *důstojnost*; Kant také místo o absolutní hodnotě objektivních účelů hovoří o vnitřní hodnotě, to znamená o důstojnosti objektivních účelů. Tyto objektivní účely jsou účely samy o sobě¹³⁵⁹ a Kant uvádí svou tezi: „Rozum vztahuje tedy každou maximu této obecně zákonodárné vůle ke každé druhé vůli a rovněž ke každému jednání vůči sobě samému, a to nikoli z důvodu nějaké jiné praktické pohnutky či budoucího prospěchu, nýbrž z ideje důstojnosti rozumné bytosti, která neposlouchá žádný zákon než ten, který si zároveň dává. V říši účelů má vše buď nějakou cenu, nebo důstojnost. Namísto toho, co má cenu, lze klást i něco jiného jako ekvivalent, ale co naproti tomu je povzneseno nad jakoukoli cenu, a co proto nepřipouští žádný ekvivalent, má důstojnost. (...) ale to, co tvoří podmínku, za niž výhradně může něco být účelem o sobě, nemá pouze relativní hodnotu, tzn. nějakou cenu, nýbrž hodnotu, tzn. důstojnost. Tak je moralita podmínkou, za niž výhradně může být rozumná bytost účelem samým o sobě, protože jen na jejím základě je možné, aby rozumná bytost byla zákonodárným členem v říši účelů. A tak tedy jedině mravnost a lidství, pokud je lidstvo k ní způsobilé, mají důstojnost.”¹³⁶⁰ V říši účelů má tedy vše buď *cenu*, nebo *důstojnost*. Na místo toho, co má cenu, se může také dát něco jiného jako ekvivalent; co je oproti tomu povýšeno nad každou cenu, a tedy nedovoluje žádný ekvivalent, má důstojnost. Co má cenu, má také hodnotu v sobě, ale může se vyvážit něčím jiným. Co má důstojnost, nemůže vstoupit do zvažení dober, už vůbec ne zvažení zboží, nemůže se vyvážit, vyrovnat. Co má tedy cenu, může vstoupit do konkurence s jiným dobrem – zbožím, které má zrovna tak svou cenu. Kde se stanoví cena, tam se předpokládá zvažení/vyrovnání statků, resp. zboží. Kde se za něco platí, uvede se předem za určité zboží určitá částka, vynáší se soud o přednosti/významu hodnoty. Člověk může prodat určitou věc, kterou již nepoužívá, za určitou cenu. Může také

¹³⁵⁸ *Ibid.*

¹³⁵⁹ D. Schönecker / A. W. Wood, *Immanuel Kant ›Grundlegung zur Metaphysik der Sitten‹. Ein einführender Kommentar*, s. 140-142.

¹³⁶⁰ I. Kant, *Základy metafyziky mravů*, s. 96-97.

chtít ze sběratelské vášně získat něco za každou cenu. Takovou cenou může být finanční obnos, nebo ale také jiná ekvivalentní věc – zboží. Také se hovoří o nákladech spojených s určitým jednáním, o ceně, která se musí vzít v potaz, aby se dosáhlo určitého cíle.¹³⁶¹

Mít cenu tedy znamená, že mohu být něčím jiným nahrazen a tím používán jako prostředek pro něco jiného, oproti tomu mít důstojnost znamená být účelem sám o sobě. Podle Kanta je důvodem toho, že má lidská přirozenost důstojnost, *mravní autonomie člověka*, tím se myslí jeho možnost ve svobodě se podřít mravnímu zákonu, tedy moci být mravním. Mít důstojnost pro Kanta znamená vlastnit nárok *nebyť instrumentalizován v jádru své osoby*. S žádným člověkem se tak nesmí zacházet pouze jako s prostředkem pro uskutečňování účelů druhých. Ze subjektu lidské důstojnosti se nesmí učinit pouhý objekt použití cizí vůle. Dále se důstojnost každého člověka nesmí přepočítávat, zúčtovat za jiné účely, protože by jinak nebyla důstojností, ale *jen hodnotou* mezi jinými.¹³⁶²

Kant vnímal, že zjevné rozšiřování produkce a směny zboží lidi stále více omamuje, proto se chtěl tomuto přemáhajícímu tlaku v říši pouhých prostředků postavit, a sice prostřednictvím zákonů, které se sice odvolávají na svobodu, ale mají tutéž závaznost jako přírodní zákony: svoboda, autonomie a důstojnost jsou tak centrálně spojeny s jádrem osobnosti člověka, že se i rozum chápe jen jako prostředek pro tuto říši účelů, tedy rozum neposkytuje člověku důstojnost, ale člověk má důstojnost proto, že je účelem sám o sobě, a tato důstojnost nemůže být nahrazena žádným ekvivalentem.¹³⁶³ Co je nesměnitelné a neopakovatelné, co nelze již dále odvodit, se tak stává absolutním protipólem produkce zboží a je *mravně neprodejné*.¹³⁶⁴

Lidská důstojnost u Kanta označuje hodnotu, které je člověk bezpodmínečně zavázán, kterou nelze směnit za něco jiného, vyvážit něčím jiným. Co má cenu, nemá tuto povahu. Koho něco nezajímá, jako například sport či určitý druh kultury, může si najít jiný druh zábavy jako ekvivalent, náhradu. Ale pro morální jednání neexistuje ekvivalent, toto jednání není možno nějak vyvážit, nelze za něj zaplatit nějakou cenu. „Něco stát“ může moralita v jiném smyslu, když někdo i přes odpor zůstane věrný svému svědomí, když dokonce v případě mučednictví zaplatí cenou svého života.¹³⁶⁵ Vystihují to například i tyto biblické verše: „*Bylo za vás zapláceno výkupné, nebudte otroky lidí!*“ (1 Kor 7,23) a „*Bylo za vás*

¹³⁶¹ A. Hermann, *Menschenwürde, Menschenrechte*. Thema im Unterricht, Arbeitsheft 11 (1997), s. 7.

¹³⁶² Deutscher Bundestag. Referat Öffentlichkeitsarbeit (Herausgeber), *Enquete-Kommission Recht und Ethik der modernen Medizin, Schlussbericht*, Zur Sache 2/2002, s. 23-24.

¹³⁶³ O. Negt, *Das Unwiederholbare: Wandlungen im Kulturbegriff der Würde*. In: *Concilium*. Internationale Zeitschrift für Theologie, 39. Jahrgang / Juni 2003, Heft 2, Matthias-Grünwald-Verlag, Mainz, s. 160-161.

¹³⁶⁴ *Ibid.*, s. 154-155.

¹³⁶⁵ H. Rotter/G. Virt, *Neues Lexikon der christlichen Moral*, Tyrolia, Innsbruck 1990, s. 489-490.

zapláceno výkupné. Proto svým tělem a svým duchem, jež obojí náleží Bohu, oslavujte Boha“ (1 Kor 6,20).

Důstojnost v pojetí Kanta znamená *zákaz totální instrumentalizace člověka*.¹³⁶⁶ Sebeúčel osoby tedy zabraňuje jednostranným pokusům instrumentalizovat člověka a projevuje se zvláště v situacích lidí, kteří nedisponují nebo nemohou disponovat vodítkem, jak se této instrumentalizaci bránit. K tomuto ultimativnímu sebeúčelu osoby směřuje přirozenost osoby, která se také otevírá pro dynamiku biografického, osobnostního vývoje, aniž by se v nich rozpouštěla. Přirozenost osoby je tedy dějinami pro způsob její neuzavřenosti. Bytí osoby člověka podle porozumění člověku jako obrazu Božímu přísluší kvalita, která mu byla předána před vším stáváním se subjektem a individualizací a kterou nemusí nejprve dokazovat – je účelem o sobě. Člověk jako osoba je tedy více než suma své biografie: ačkoli má své dějiny, obsahuje tento nadbytek. Bytí osoby také ukazuje, že není jednoduchou odečitatelnou kvalitou ani pouhou složeninou vlastností, ale nenahraditelným a nedisponovatelným subjektem, který se stává.¹³⁶⁷

W. Pannenberg v této souvislosti uvádí: „... *Osoba je já jako tvář, prostřednictvím níž se projevuje tajemství ještě neuzavřených dějin individua na cestě k sobě samému, ke svému určení (...)* Zvláštní důstojnost osoby je založena v tajemství jejích ještě neuzavřených dějin, v nichž je na cestě ke svému určení, k tomu být sám sebou.“¹³⁶⁸ Důstojnosti člověka tak přísluší určitá jednání, pokud jsou morálně motivována, a tato stejná důstojnost všech lidí se také předpokládá v přikázání lásky k bližnímu a má své důsledky: uznat všechny lidi jako mně rovné, milovat lidi nejen kvůli sobě samému, když mi prokázali dobro či jsou mi nakloněni, ale kvůli nim samým, včetně nepřátel, protože jim náleží stejný sebeúčel, také to znamená legitimitu lásky k sobě samému, jinak by se opět nerespektoval sebeúčel vlastní osoby.¹³⁶⁹

Lidská důstojnost není totiž žádný atribut, který by jednotlivé osobě náležel nebo byl popisem nějakých jejích zvláštních vlastností. Lidská důstojnost se ukazuje v jednání, prostřednictvím něhož se vztahujeme k druhému, abychom na něho pohlíželi jako na člověka jako jsme my sami, i když jeho projevy a činy poukazují na nelidskost. Člověk tím respektuje

¹³⁶⁶ R. Ammicht Quin, *Wessen Würde ist unantastbar? Mensch, Maschine und der Würde-Diskurs*. In: *Concilium*. Internationale Zeitschrift für Theologie, 39. Jahrgang / Juni 2003, Heft 2, s. 167.

¹³⁶⁷ J.-P. Wills, *Person und Subjektivität*. In: *Grundbegriffe der christlichen Ethik*, J.-P. Wills / D. Mieth (Hrsg.), Verlag Ferdinand Schöningh, Paderborn 1992, s. 126-127.

¹³⁶⁸ W. Pannenberg, *Person und Subjekt*. In: *Identität, Reihe Poetik und Hermeneutik*, hg. von O. Marquard und K. Stierle, München 1979, s. 419, in: J.-P. Wills, *Person und Subjektivität*. In: *Grundbegriffe der christlichen Ethik*, J.-P. Wills / D. Mieth (Hrsg.), s. 126.

¹³⁶⁹ H. Rotter/G. Virt, *Neues Lexikon der christlichen Moral*, s. 490-491.

sám sebe, když vidí člověka i v pachateli trestných činů¹³⁷⁰ komerčního sexuálního zneužívání dětí, aniž by ho identifikoval s jeho trestným činem. I zde platí známá a náročná zásada: umět rozlišovat mezi člověkem a hříchem.

Přestože se provinují proti lidské důstojnosti svých obětí a jednají i proti své důstojnosti, k níž patří uskutečňovat mravnost, a ne pošlapávat samotný základ mravnosti, neztrácejí svou lidskou důstojnost, jsou tito pachatelé nadále voláni, aby jednali mravně dobře a správně, jsou stále adresáty mravního požadavku, jak to plyne z možnosti obrácení, kterou mu Bůh podle Nové smlouvy stále nabízí, i když jednoznačně straní obětem bezpráví a pojmenovává hřích.¹³⁷¹

Tento pachatel má právě pomocí tohoto stanoviska nárok na autentické lidské bytí, ne tedy na čestné lidské bytí, ale lidské bytí, které apeluje jen na každého druhého člověka, aby ho i přes tak kruté a zavrženíhodné činy jako takového uznal. Tato vzájemnost a solidarita odpovídá tedy uznání společného lidského bytí, společné lidské důstojnosti. Apeluje na pochopení situace a na citlivost, jak najít správné jednání. Nemá tak nic společného s bagatelizováním a omlouváním těchto závažných činů, ani s morálkou nebo politikou soucitu.¹³⁷²

Taková láska, takový přístup vzájemného uznání lidské důstojnosti, člověka jako účelu o sobě, může způsobit u druhého – obětí, pracovníků, pachatelů – vědomí jejich vlastní lidské důstojnosti a tomu odpovídajících smýšlení, jednání a životních podmínek a ztělesňovat Boží stvořitelenskou lásku, která lidskou důstojnost vytváří a nezpochybňuje.¹³⁷³

Je-li lidská důstojnost myšlena jako sebeurčení na základě vlastní hodnoty každého člověka, platí to tím i pro druhého. Přitom je třeba odkrývat konkrétní důstojnost ponížených a utlačených lidí, přičemž lze objevit, že naši vlastní důstojnost respektujeme skutečně jen tehdy, jestliže začínáme činit vše pro to, abychom chránili důstojnost těchto ponížených a utlačených. *Právo zde přechází do osvobozující povinnosti lidskosti a obojí bojuje proti zneužívání svobody osoby ke svobodě silnějšího proti slabšímu. Jde o to, aby mohli ponížení a utlačení odhalovat nelidskost ponižujícího a utlačovatele a své vlastní odlidštění, což znamená, že ponižování a útlak ničí lidskost z obou stran, a sice různým způsobem: skrze zlo a skrze utrpení. Osvobození ponížených od utrpení ponížení a útisku kráčí v obrácení společně s osvobozením utiskovatele od hříchu ponižování. V tomto osvobozujícím činu se lidé*

¹³⁷⁰ P. Valadier, *Der Mensch in seiner Unwürdigkeit*. In: *Concilium*. Internationale Zeitschrift für Theologie, 39. Jahrgang / Juni 2003, Heft 2, s. 179.

¹³⁷¹ Srov. *ibid.*, s. 491.

¹³⁷² *Ibid.*, s. 178-179.

¹³⁷³ Srov. *ibid.*

*pozvedají ke své důstojnosti. Důstojnost se zde stává silou odporu proti pohrdání a zbavení práva.*¹³⁷⁴

Samařan také nepečuje o zraněného na okraji cesty proto, že respektuje jeho schopnosti v oblasti rozumu, svobodné vůle nebo paměti, ani proto, že by byl příslušníkem jeho vlastního náboženského společenství, nebo na základě solidarity, která by ho k tomu ve jménu transcendentálních náboženských principů zavazovala. Ale jednoduše proto, že tento neznámý „bez vlastností“, který má bolesti, nemůže se hýbat, mlčí, sténá a je vydán násilí lidí, je ponechán – svěřen jeho dobrotě, bdělé pozornosti, lidskému soucítění. Pečuje tak o něj kvůli jeho lidskému bytí v nouzi, které je ponecháno jeho rukám. *Samařan* prokázal lidskou důstojnost, a to ne proto, že by v tomto zraněném člověku v nouzi viděl vládnout zákon morálky nebo triumfující rozum, ani proto, že by ho vnímal jako autonomní a dospělý morální subjekt. Ale proto, že v něm poranění tohoto člověka vzbudila úctu ke zdeformovanému lidskému bytí. Uplatnil tak lidskou důstojnost tím, že se na své cestě nevyhnul tomuto člověku v nouzi jako kněz či levita, ale konkrétně a účinně na sebe vzal zátěž znetvořeného lidského bytí bez jakéhokoli charakterového rysu vznešené lidské důstojnosti. Podobenství tak otevírá perspektivu morálky solidarity, která zakládá úctu k lidské důstojnosti v naší společné nedůstojnosti, ve vlastnosti slabého nebo zdeformovaného lidského bytí bez čestných rysů a zvláštních vlastností, které by se rozlišovaly podle specifických kvalit – projevuje se vzájemný respekt, když člověk ctí v druhém jeho holé lidské bytí.¹³⁷⁵ „Samaritán nejedná z náboženské poslušnosti nebo na základě věrnosti heteronomnímu předpisu transcendentálního původu; velká síla evangelijního textu spočívá v tom, že představuje toto jednání jako logický *důsledek povinnosti lidskosti*, prostřednictvím níž Samaritán vyjadřuje svou vlastní lidskou důstojnost a současně uznává v tom, kdo je zraněn, *rovnocennou lidskou důstojnost* (...) je to člověk ve své nedůstojnosti, který může žádat o úctu, neboť i přes jeho fyzickou, psychologickou nebo morální nouzi, nebo právě v ní svědčí ještě o ‚nicotnosti conditio humana‘, a prostřednictvím svého utrpení apeluje na každého ve své důstojnosti jako člověk. *Lidská důstojnost* znamená svěřit se vzájemné péči a usilovat o to, být schopen se vším rozumem a senzibilitou obstat v tomto hluboce lidském úkolu, který předpokládá tuto vzájemnou zodpovědnost.“¹³⁷⁶

¹³⁷⁴ A. Köpcke-Duttler, *Die Würde der Schwachen ist die Würde der Starken. Zum Gespräch zwischen der Rechtsphilosophie und der Heilpädagogik*. In: *Die „Menschenwürde des Menschen“ – beim Wort genommen*. Herausgegeben von R. J. Lorenz, D. Mieth und L. Müller, s. 20-21, 27.

¹³⁷⁵ P. Valadier, *Der Mensch in seiner Unwürdigkeit*. In: *Concilium*. Internationale Zeitschrift für Theologie, 39. Jahrgang / Juni 2003, Heft 2, s. 178-179.

¹³⁷⁶ *Ibid.*, s. 180.

5.3 Paradigma lidské důstojnosti v právním systému

To, že objasnění právního pojmu důstojnosti probíhá v předprávním sebeidentifikačním procesu (*In-sich-Prozeß*), upozorňuje na další okolnost *pozitivního určení* tohoto pojmu: protože se *důstojnost* považuje za nejobecnější označení toho, co člověka tvoří v jeho podstatě, může se dosáhnout bližšího vysvětlení pojmu jen z podstaty člověka. Z toho vyplývá zvláštní role pro obraz člověka. J. M. Wintrich poukázal při výkladu prvních článků Ústavy Spolkové republiky Německo na skutečnost, že výklad prvního článku této ústavy stojí vždy jednou nohou na půdě antropologie: „obsah toho, co je v základu článku 1 odst. 1 jako danost bytí a co obsahuje jako výpověď o hodnotě, vyplývá z obrazu člověka...“¹³⁷⁷

Každý výrok o lidské důstojnosti je v tomto smyslu spojen s obrazem člověka, bez ohledu na to, zda se to předpokládá výslovně nebo mlčky. Na základě toho se konstatuje, že kvalita subjektu, která tvoří jeho vlastní hodnotu, náleží člověku jako člověku a že každý konkrétní jedinec je tímto specifickým způsobem člověk. Tuto kvalitu subjektu nemohou lidé získat jako schopnost, ani ztratit, ale je jim propůjčena pouze z moci jejich lidského bytí, takže člověk i kdyby to chtěl, se jí nemůže zříci.¹³⁷⁸

Negativní pojem lidské důstojnosti, tedy definice podle případu porušení, je reakcí na zjištění, že je sotva proveditelný všeobecný nárok zaměřený na respektování lidské důstojnosti, jak je snahou pozitivního určení. Jde o přístup, který usiluje o to, propůjčit důstojnosti normativní kontury pomocí negativní formulace. V této souvislosti lze uvést formuli o objektu: „lidská důstojnost jako taková je dotčena, když se konkrétní člověk snižuje, znehodnocuje na objekt, na pouhý prostředek, na nahraditelnou veličinu.“ Jedná se tak o negativní formulaci synonyma kvality subjektu, totiž o příkaz respektovat člověka jako sebeúčel, účel sám o sobě. Opět zůstává v předprávní oblasti a je přitom zřejmé, že se odvolává na I. Kanta a že chce počítat s všeobecným souhlasem. Případy porušení lze popsat jen podle příkladu, což vede k technice příkladu, která si od případu porušení – v události heuristického ověření – slibuje objasnění pojmu vztažené na situaci. Pro správnost – nutně - kazuistických výsledků tohoto postupu je zde ovšem jen obraz člověka, který zakládá vědění o zranitelnosti, porušitelnosti lidské důstojnosti.¹³⁷⁹

Na základě postavení pojmu lidské důstojnosti se ptáme obrazu člověka na danosti bytí, které odhalují elementární věcný obsah, jenž se nezávisle na výkladu prostřednictvím různých

¹³⁷⁷ Ch. Enders, *Die Menschenwürde in der Verfassungsordnung. Zur Dogmatik des Art. 1 GG*, Jus Publicum, Beiträge zum öffentlichen Recht, Band 27, Mohr Siebeck, Tübingen 1997, s. 17; srov. J. M. Wintrich, *Zur Problematik der Grundrechte*, Opladen/Köln 1957, s. 14.

¹³⁷⁸ *Ibid.*, s. 18-19.

¹³⁷⁹ *Ibid.*, s. 20-22.

vědeckých a světonázorových směrů jeví jako přístupný pohledu každého člověka. Také a právě tam, kde se definice důstojnosti nahlíží jako problematická na základě své pojmové otevřenosti, je na druhé straně věčným pevným bodem, že existuje něco samozřejmého, co se vyplatí postavit mimo spor.

Už předmět výpovědi lidskoprávních dokumentů a ústavy – pozemské nejvyšší dobro lidská důstojnost – tvoří bezpochyby její zvláštní význam a závažnost. Proto se musí každé zacházení s těmito závaznými texty vypořádat s oním *telos*, zaměřeným na člověka jako člověka, který podle toho stejným způsobem popisuje nejdalekosáhlejší i nejzávažnější z možných cílů ochrany. Teleologický pohled zodpovídá otázku po smyslu a účelu určení s poukazem na podstatu člověka. Tento základní postoj lze stručně vyjádřit slovy: „onen jediný bod ideální fikce, který představuje lidská osoba, nutí zásadně k vytvoření technických zřetelů svobody, jež odrážejí stejnorodost porušeného nejvyššího dobra v stejnorodosti ochrany“.¹³⁸⁰

Nyní je otázka, jaké je konkrétní obsahové utváření pojmu důstojnosti a jaká je jeho právně závazná platnost. Akceptace důstojnosti zahrnuje ve své radikalitě maximální morální komponentu závazku. Aby garantovala univerzální platnost, potřebuje ale transformaci z čistě *etické roviny na právní úroveň*, aby se z morálního závazku stala závazná právní pozice ve smyslu subjektivního práva. Exekutivní funkce právního řádu tak navazuje na etické paradigma lidské důstojnosti a rozvíjí na něm právní legitimaci a normativní působnost. Přitom se etický závazek může na základě prvku dobrovolnosti formulovat radikálně, protože adresát má volbu, zda jej uzná, nebo odmítne. V právu se naopak formuluje nárok, který otevírá normativní nutnou platnost také pro ty, kdo neakceptují - nebo ne v tomto rozsahu - morální konzistenci obsaženou v právní normě. Právní normování morálních maxim proto nutně odráží aktuální úroveň konsensu zúčastněných aktérů. Při převedení etických rozhodnutí do právní kategorie subjektivního práva, resp. jako odvrácená strana do subjektivního závazku, však dochází k relativizaci těchto rozhodnutí.¹³⁸¹

Z toho plyne u tak bazálního nároku, jakým je lidská důstojnost, problém, zda to platí také v tomto případě. Lidská důstojnost není totiž jen rozhodujícím rozlišujícím kritériem pro definici člověka, ale má také konstitutivní význam tím, že odůvodňuje člověka teprve jako člověka. Důstojnost tedy nemá pouhý dodatkový význam, ale pro člověka konstitutivní funkci. Tím se vysvětluje, že každému člověku náleží trvale existence „vlastnosti důstojnost“.

¹³⁸⁰ *Ibid.*, s. 22-24.

¹³⁸¹ G. Kilz, *Die Geltung des Menschenwürdeparadigmas im Rechtssystem*. In: M. Nicht, A. Wildfeuer (Hg.), *Person – Menschenwürde – Menschenrechte im Disput*, LIT Verlag, Münster 2002, s. 178-179.

Tím je jako zakládající rodový znak také nutně vyňata z rozhodování o jejím přiznání nebo odebrání. Vůči pozitivnímu právu ve smyslu celkového právního řádu má charakter toho, co je uloženo předem (der Charakter des Vorgegebenseins). Právní řád má proto primárně funkci toto dobro chránit a zabezpečit, když se lidská důstojnost zásadně uznává jako právní kategorie. Tím se stává předřazený konsensus jako legitimační základ pro platnost důstojnosti jako právní kategorie nadbytečným.¹³⁸²

Dále je však potřeba se ptát, jaký *pojmový obsah* má právní pojem důstojnosti, protože se jedná při analýze rozsahu subjektivního práva na důstojnost o neurčitý pojem, který dostává konkrétní právní závaznou dimenzi prostřednictvím odpovídajících kroků konkretizace. Tyto kroky jsou opět vázány na kontext a musí vzít na vědomí relevantní mimoprávní etické a antropologické aspekty, aby se dosáhlo všeobecně platné definiční báze. Tímto způsobem se zajišťuje jádrová oblast lidské důstojnosti, která je zbavena libovolného určení. K tomu patří, že každý člověk je automaticky nositelem subjektivního práva na uznání své důstojnosti. Protože je-li tato důstojnost předem spojena s člověkem, nepotřebuje její uznání žádný další důvod platnosti. Také je třeba zkoumat, v jaké fázi procesu vývoje člověka existuje důstojnost jako subjektivní právo. Právní řád totiž musí zabezpečit optimální ochranu právního statku důstojnosti, a musí proto zamezit mezerám v platnosti a volit extenzivní přístup interpretace zajištěný odbornými poznatky.¹³⁸³

5.3.1 Lidská důstojnost jako pojem mezinárodního práva

Po druhé světové válce, při morálním a politickém probuzení, zaujímá koncept lidské důstojnosti přednostní místo v mezinárodních dokumentech, v ústavách a zákonodárství mnoha zemí.

Tato ustanovení, uznaná a ratifikovaná převážnou většinou států, vytváří etický horizont moderního lidstva, a důstojnost každého člověka se tak stává společným ideálem všech národů a národností, a sice nejen na základě morální a náboženské přiměřenosti, ale s ohledem na mírový a spravedlivý rozvoj lidského společenství, důstojnost tak dostává politickou dimenzi, jejíž uznání podmiňuje svobodu, spravedlnost a mír, a každého nabádá k tomu, aby jednal bratrsky.¹³⁸⁴ Pokus závazně písemně stanovit respektování lidské

¹³⁸² *Ibid.*, s. 179.

¹³⁸³ *Ibid.*, s. 179-180.

¹³⁸⁴ P. Valadier, *Der Mensch in seiner Unwürdigkeit*. In: *Concilium*. Internationale Zeitschrift für Theologie, 39. Jahrgang / Juni 2003, Heft 2, s. 173.

důstojnosti tak vzniká při vědomí bezmoci důstojnosti. Takto je možno ji chápat jako krizový fenomén.¹³⁸⁵

Tak prohlašuje lid spojených národů v preambuli Charty spojených národů „znova svou víru v základní lidská práva, v důstojnost a hodnotu lidské osobnosti...“¹³⁸⁶

Preambule Všeobecné deklarace lidských práv připomíná tato slova a začíná už tím, „že uznání přirozené důstojnosti a rovných a nezcizitelných práv všech členů lidské rodiny je základem svobody, spravedlnosti a míru ve světě.“¹³⁸⁷

Sociální encyklika *Pacem in terris*¹³⁸⁸ považuje tuto Deklaraci za „významný krok na cestě k vytvoření právního a politického řádu všech národů světa“, protože je v ní „slavnostně uznána osobní důstojnost všech lidí, každému člověku se zde přiznává právo svobodně hledat pravdu, jednat podle mravních norem, dožadovat se spravedlnosti, vést život důstojný člověka a jiná práva, která s uvedenými souvisejí.“¹³⁸⁹ Tato osobní práva je třeba podle encykliky účinně chránit a „pramení přímo z osobní důstojnosti, a proto jsou právy všeobecně platnými, neporušitelnými a neproměnnými.“¹³⁹⁰

Na Všeobecnou deklaraci lidských práv navazuje Mezinárodní pakt o občanských a politických právech, v jehož úvodu státy, které jsou smluvní stranou tohoto Paktu, uznávají v souladu s Chartou Organizace spojených národů „vrozenou důstojnost a rovná a nezcizitelná práva všech členů lidské rodiny za základ svobody, spravedlnosti a míru ve světě a tato práva odvozují od přirozené důstojnosti lidské bytosti.“¹³⁹¹ Tento Pakt představuje konkretizaci Všeobecného prohlášení o lidských právech a převádí jeho zásady do mezinárodního práva. Univerzalistické chápání lidské důstojnosti, jež náleží člověku už jako členu lidské rodiny bez potřeby dodatečných podmínek výkonů nebo předpokladů,¹³⁹² uznávají státy i v preambuli Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních

¹³⁸⁵ R. Ammicht Quin, *Wessen Würde ist unantastbar? Mensch, Maschine und der Würde-Diskurs*. In: *Concilium*. Internationale Zeitschrift für Theologie, 39. Jahrgang / Juni 2003, Heft 2, 167.

¹³⁸⁶ *Charta spojených národů*. Sjednána na konferenci Spojených národů o mezinárodní organizaci, konané ve dnech 25. dubna až 26. června 1945 ve San Francisku, a dne 26. června 1945 podepsána. In: *Mezinárodní dokumenty o lidských právech. Anglicky a česky*, s. 19.

¹³⁸⁷ *Všeobecná deklarace lidských práv*. Přijata Valným shromážděním dne 10. prosince 1948 rezolucí č. 217/III-A. In: *Mezinárodní dokumenty o lidských právech. Anglicky a česky*, s. 27.

¹³⁸⁸ *Pacem in terris. Encyklika Jana XXIII. o míru mezi všemi národy v pravdě, spravedlnosti, lásce a svobodě z 11. dubna 1963*. In: *Sociální encykliky (1891-1991)*, s. 175-221.

¹³⁸⁹ *Čl. 144., ibid.*, s. 214.

¹³⁹⁰ *Čl. 145., ibid.*

¹³⁹¹ *Mezinárodní pakt o občanských a politických právech*. Přijat dne 16. prosince 1966 rezolucí Valného shromáždění Organizace spojených národů. In: *Mezinárodní dokumenty o lidských právech. Anglicky a česky*, s. 41.

¹³⁹² Deutscher Bundestag. Referat Öffentlichkeitsarbeit (Herausgeber), *Enquete-Kommission Recht und Ethik der modernen Medizin, Schlussbericht, Zur Sache 2/2002*, Berlin, s. 28.

právech.¹³⁹³ Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace také bere v úvahu, že je „Charta Organizace spojených národů založena na zásadách *důstojnosti* a rovnosti všech lidí ... a že Všeobecná deklarace lidských práv prohlašuje, že všichni lidé se rodí svobodní a sobě rovni co do *důstojnosti* a práv ... a že je nezbytné rychle zajistit porozumění pro *důstojnost* lidské osobnosti a úctu k ní“.¹³⁹⁴

Stejná a nezadatelná práva všech členů lidské společnosti rovněž v Úmluvě proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání „vyplývají z přirozené *důstojnosti* člověka.“¹³⁹⁵

Na zásady spojené s lidskou důstojností, které byly obsaženy v Chartě spojených národů a ve Všeobecné deklaraci lidských práv, se odvolává v úvodu své preambule i Úmluva o právech dítěte.¹³⁹⁶ Podle preambule Charty základních práv Evropské unie se „při vědomí svého duchovně-náboženského a mravního dědictví Unie zakládá na nedělitelných a univerzálních hodnotách *důstojnosti člověka*, svobody, rovnosti a solidarity.“¹³⁹⁷ Kapitola I této Charty je nazvána *Důstojnost člověka* a článek 1 [*důstojnost člověka*] uvádí: „*Důstojnost člověka je nedotknutelná. Je ji nutno respektovat a chránit.*“¹³⁹⁸ Tato kapitola dále obsahuje článek 2 [právo na život], článek 3 [právo na nedotknutelnost], kde odstavec (1) stanovuje, že „*každá osoba má právo na tělesnou a duševní nedotknutelnost*“, článek 4 [zákaz mučení a nelidského nebo ponižujícího trestání či zacházení] a článek 5 [zákaz otroctví a nucené práce], ve kterém odstavec (1) určuje, že „*nikdo nesmí být držen v otroctví nebo nevolnictví*“, a odstavec (3) konstatuje, že „*obchod s lidmi je zakázán*“.¹³⁹⁹

Všeobecné prohlášení UNESCO ke kulturní rozmanitosti z roku 2001 ve svém úvodu zdůrazňuje své přesvědčení, že jsou „rozšiřování kultury a výchova ke spravedlnosti, svobodě

¹³⁹³ *Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech*. Přijat dne 16. prosince 1966 rezolucí Valného shromáždění Organizace Spojených národů. In: *Mezinárodní dokumenty o lidských právech. Anglicky a česky*, s. 91.

¹³⁹⁴ *Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace*. Přijata rezolucí Valného shromáždění Organizace spojených národů dne 21. prosince 1965. In: *Mezinárodní dokumenty o lidských právech. Anglicky a česky*, s. 123.

¹³⁹⁵ *Úmluva proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání*. Sjednána Valným shromážděním Organizace spojených národů dne 10. prosince 1984. In: *Mezinárodní dokumenty o lidských právech. Anglicky a česky*, s. 155.

¹³⁹⁶ *Úmluva o právech dítěte*. Přijata Valným shromážděním Organizace spojených národů dne 20. listopadu 1989. In: *Mezinárodní dokumenty o lidských právech. Anglicky a česky*, s. 283.

¹³⁹⁷ *Charta der Grundrechte der Europäischen Union*. Nizza 2000. In: K. P. Fritzsche, *Menschenrechte. Eine Einführung mit Dokumenten*, s. 343.

¹³⁹⁸ *Ibid.*, s. 344.

¹³⁹⁹ *Ibid.*

a míru nezbytné vzhledem k *důstojnosti člověka* a posvátným závazkem pro všechny národy“.¹⁴⁰⁰ V části nadepsané Kulturní rozmanitost a lidská práva a jejím článku 4 – lidská práva jako záruky pro kulturní rozmanitost se upozorňuje na to, že „obrana kulturní rozmanitosti je etickým imperativem, který je nerozlučně spjat s respektováním *lidské důstojnosti*. Vyžaduje závazek respektovat lidská práva a základní svobody, zejména práva osob, která patří k menšinám nebo původním národnostním skupinám. Nikdo nesmí porušovat lidská práva a základní svobody s odvoláním na kulturní rozmanitost, tak jak jsou písemně stanovena ve všeobecně uznaných mezinárodních úmluvách, ani omezovat jejich rozsah.“¹⁴⁰¹

Také Prohlášení o lidských právech v islámu z Káhiry v roce 1990 v odstavci a) článku 1 konstatuje, že „všichni lidé tvoří jednu rodinu, jejíž členové jsou spojeni prostřednictvím podřízení se Bohu a skrze původ od Adama. Všichni lidé jsou si rovni ve smyslu *základní lidské důstojnosti* i základních práv a základních povinností, bez jakékoli diskriminace na základě rasy, barvy kůže, jazyka, pohlaví, náboženské víry, politické příslušnosti, sociálního statusu nebo jiných uvážení. Pravá víra je zárukou pro požívání takové *důstojnosti* na cestě k dokonalosti člověka“.¹⁴⁰² Článek 11 v odstavci a) pak připomíná, že „se lidé rodí svobodní, nikdo nemá právo je zotročovat, ponižovat, utlačovat nebo vykořisťovat, a nemůže existovat podrobení, kromě nejvyššímu Bohu.“¹⁴⁰³

Lidská důstojnost tak představuje matrix-princip, část podstavce, na němž spočívá filozofie lidských práv a z něhož vychází právo lidských práv, základ všech textů, které stanovují základní práva, tedy hodnotu všech hodnot, která zahrnuje všechny ostatní a všechny ostatní odůvodňuje.¹⁴⁰⁴ Je ji možno nově objevit zejména tam, kde se ztratil smysl pro jedinečnost člověka a přesahující hodnotu každé osoby.¹⁴⁰⁵

Lidská důstojnost existuje jen v singuláru, zatímco lidská práva v plurálu. Proto je lidská důstojnost jejich kořenem a současně cílem všech lidských práv. A protože je lidská důstojnost jedna a nedělitelná, představují lidská práva celek. Není možno je tedy ani oddělovat, ani omezovat a ani rozdílně oceňovat. Jen prostřednictvím jejich vyrovnání se

¹⁴⁰⁰ *Allgemeine Erklärung zur kulturellen Vielfalt (UNESCO)*. In: K. P. Fritzsche, *Menschenrechte. Eine Einführung mit Dokumenten*, s. 375.

¹⁴⁰¹ *Ibid.*, s. 376-377.

¹⁴⁰² *Die Kairoer Erklärung über Menschenrechte im Islam*. In: K. P. Fritzsche, *Menschenrechte. Eine Einführung mit Dokumenten*, s. 355.

¹⁴⁰³ *Ibid.*, s. 358.

¹⁴⁰⁴ P. Verspieren, *Menschenwürde in der politischen und bioethischen Debatte*. In: Concilium. Internationale Zeitschrift für Theologie, 39. Jahrgang /Juni 2003, Heft 2 *Menschenwürde in der Debatte*, s. 145.

¹⁴⁰⁵ *Ibid.*, s. 150.

respektuje lidská důstojnost.¹⁴⁰⁶ Ze stejné lidské důstojnosti vyplývá stejné právo každého dítěte na blaho, i jeho lidská práva jsou výrazem respektování lidské důstojnosti a její ochrany.¹⁴⁰⁷

S ohledem na používání pojmu lidské důstojnosti v mezinárodních lidskoprávních dokumentech je tedy třeba zodpovědět otázku, jak *odůvodnit* tento nárok a jak *obsahově určit* lidskou důstojnost, tedy obsahově určit obraz člověka. Pojem lidské důstojnosti vyjadřuje etickou zásadu, že každý člověk vyžaduje stejným způsobem jako člověk úctu a respekt. Nárok odůvodnění je také splněn prostřednictvím etablování a vytvoření mezinárodní ochrany lidských práv. Odvolávání se na lidskou důstojnost samo nestačí, její požadavek implikuje právní ochranu celého člověka ve všech jeho dějinně podmíněných a měnivých životních vztazích. Zachování úcty a respektu ke každému člověku pak může a musí být jediným kritériem pro lidskoprávní požadavky a jejich realizaci ve všech kulturách a společnostech.¹⁴⁰⁸ Pojem lidské důstojnosti se vztahuje na to, co přísluší člověku jako takovému a všem lidem ve stejné míře bez ohledu na životní situaci,¹⁴⁰⁹ bez ohledu na původ, stupeň vývoje, vzdělání, vlastnictví atd., co označuje celek všech hodnot, který je člověku a všem lidem vlastní.¹⁴¹⁰ *Důstojnost člověka* je nezávislá i na příslušnosti k určitému společenství či státu a nemusí být teprve státem nebo jiným politickým či sociálním celkem člověku přisouzena a současně mu také nemůže být žádnou obcí odepřena či odejmuta, naopak, všechna individua, společenství a instituce se musí podle ní jako fundamentálního kritéria jednání orientovat.¹⁴¹¹

Důstojnost je zde tedy spojena se statusem člověka jako takovým, vztahuje se tedy jen na znaky a schopnosti, které jsou dány již lidským bytím o sobě, zatímco vlastnosti, prostřednictvím nichž se lidé odlišují od sobě rovných, jako jsou například společenská pozice, příslušnost k určitému stavu, výkonnost, momentální dispozice, pohlaví a věk, se definují jako podřízené. Proto lidská důstojnost znamená stejnou důstojnost všech a právě nic specifického pro osobnost. Lidská důstojnost není pouze popsána a jen se o ní neinformuje, ale musí být také respektována při jednání a právně chráněna. To spočívá na jedné straně v nutnosti, aby se tyto společné potenciality individuálně-biograficky aktualizovaly, na straně druhé v konstituční konečnosti a slabosti člověka. V obojím ohledu je důstojnost zranitelná, a sice samotným nositelem i druhými. Proto zahrnuje lidská důstojnost to, že se člověk se

¹⁴⁰⁶ A. Hermann, *Menschenwürde, Menschenrechte*. Thema im Unterricht, Arbeitsheft 11 (1997), s. 8.

¹⁴⁰⁷ Srov. H. Rotter/G. Virt, *Neues Lexikon der christlichen Moral*, s. 492-493.

¹⁴⁰⁸ A. Hermann, *Menschenwürde, Menschenrechte*. Thema im Unterricht, Arbeitsheft 11 (1997), s. 10.

¹⁴⁰⁹ H. Rotter/G. Virt, *Neues Lexikon der christlichen Moral*, s. 489.

¹⁴¹⁰ H. Vorgrimler, *Neues Theologisches Wörterbuch*, Herder, Freiburg im Breisgau 2000, s. 412.

¹⁴¹¹ A.-P. Rethmann, *Selbstbestimmung-Fremdbestimmung-Menschenwürde. Auskünfte christlicher Ethik*, s. 140-141.

zřetelem na to, co jej činí člověkem, nikdy nevystihne, nevyčerpá tím, jakým ho lze shledat, a potud přesahuje všechny popisy, pojmy, diagnózy a představy. Označení lidské důstojnosti jako nedotknutelné, nepomíjivé a nezcizitelné chce garantovat jednak prostoru osobního rozvoje, že se respektuje mravní bytí subjektu, kde se musí držet stranou státní a společenská moc řízení. Konkrétní možnosti rozvoje, resp. hranice zasahování jsou vyznačeny lidskými právy. Současně se stát zavazuje, že v rozsahu své platnosti zajistí každému člověku podporu a pomoc v nezaviněných situacích nouze.¹⁴¹²

V lidské důstojnosti obsažený závazek považovat *moralitu* za nejvyšší potencialitu a měřítko lidského bytí a jednání a s člověkem tak nikdy nezacházet jen jako s prostředkem, ale vždy také jako s účelem o sobě, bude na základě konstituční slabosti, faktických, lidmi způsobených porušení, také platným opačným obrazem: z něho vychází kritická, apelativní a stimulační síla, takže se slabé stránky, porušování a nebezpečí upřímně vnímají, jednáním zmírňují a pokud možno odstraňují, resp. pomocí prevence se jim zabraňuje. To se projevuje zejména tam, kde jedinec nebo celé skupiny nemohou sami přednést své zájmy, nebo jim v konkurenci se zájmy druhých nemůže být zjednána odpovídající váha.¹⁴¹³ Regulativní funkce lidské důstojnosti, jak se vyjadřuje v církevním sociálním učení, že „*lidská osoba je a musí být počátkem, nositelem i cílem všech společenských institucí...*“,¹⁴¹⁴ potřebuje ovšem převedení do etických a právních norem a konkretizaci v nich. Jinak hrozí této argumentaci nebezpečí, že ztratí svou normativní účinnost mezi prázdným stereotypním zaklínáním a pouze asociativním použitím pro všechno.¹⁴¹⁵

Lidská důstojnost má své místo i ve *Všeobecném prohlášení lidských povinností* prohlášených Generálním shromážděním OSN.¹⁴¹⁶ Také proto, jak se uvádí v preambuli, „že je uznání *důstojnosti* všech členů lidské rodiny a stejných a nezcizitelných práv základem svobody, spravedlnosti a míru ve světě a že zahrnuje povinnosti a odpovědnosti („responsibilities“).“ Toto prohlášení má poskytnout společné měřítko pro všechny národy a národnosti s tím cílem, aby každý jedinec a každá společenská instituce mohli přispívat k pokroku společenství a k osvětě všech jejich členů. Snahou tohoto dokumentu je obnovit a posílit proklamované závazky Všeobecné deklarace lidských práv: plné přijetí *důstojnosti* všech lidí, jejich nezcizitelnou svobodu a rovnost a jejich vzájemnou solidaritu. Hned článek 1 první části *Fundamentální principy pro lidskost* obsahuje, že „*každá osoba*, bez ohledu na

¹⁴¹² *Lexikon der christlichen Ethik*, Band 2, L – Z, s. 1174-1175.

¹⁴¹³ *Ibid.*, s. 1179.

¹⁴¹⁴ GS 25. In: *Dokumenty II. vatikánského koncilu*, s. 202.

¹⁴¹⁵ *Lexikon der christlichen Ethik*, Band 2, L – Z, s. 1179-1180.

¹⁴¹⁶ *Allgemeine Erklärung der Menschenpflichten. Ein Vorschlag.*

pohlaví, etnický původ, sociální status, politické přesvědčení, jazyk, věk, národnost nebo náboženství, má povinnost zacházet se všemi lidmi *lidsky*.“ Následující článek pokračuje: „Žádná osoba nesmí podporovat nelidské chování bez ohledu na jeho způsob, lidé mají povinnost *zasazovat se o důstojnost a sebeúctu* všech ostatních lidí.“¹⁴¹⁷

5.3.2 Lidská důstojnost jako ústavní princip

V preambuli Ústavy České republiky vyjadřují občané České republiky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku odhodlání „budovat, chránit a rozvíjet Českou republiku v duchu *nedotknutelných hodnot lidské důstojnosti a svobody* jako vlast rovnoprávných svobodných občanů, kteří jsou si vědomi svých povinností vůči druhým a zodpovědnosti vůči celku, jako svobodný a demokratický stát, založený na úctě k lidským právům a na zásadách občanské společnosti...“¹⁴¹⁸

Listina základních práv a svobod jako součást ústavního pořádku České republiky v článku 1 hlavy první *Obecná ustanovení* uvádí: „Lidé jsou svobodní a rovní v *důstojnosti* i v právech. Základní práva a svobody jsou nezadatelné, nezcizitelné, nepromlčitelné a nezrušitelné“,¹⁴¹⁹ v čl. 3 odst. (1) se pak praví: „Základní práva a svobody se zaručují všem bez rozdílu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, politického či jiného smýšlení, národního nebo sociálního původu, příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení“; čl. 7 hlavy druhé *Lidská práva a základní svobody* oddílu prvního konstatuje, že: „(1) *Nedotknutelnost osoby* a jejího soukromí je zaručena. Omezena může být jen v případech stanovených zákonem. (2) Nikdo nesmí být mučen ani podroben krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu“; v čl. 9 odst. (1) se píše: „Nikdo nesmí být podroben nuceným pracím nebo službám“; čl. 10 zajišťuje, že: „(1) Každý má právo, aby byla zachována jeho *lidská důstojnost*, osobní čest, dobrá pověst a chráněno jeho jméno. (2) Každý má právo na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života. (3) Každý má právo na ochranu před neoprávněným shromažďováním, zveřejňováním nebo jiným zneužíváním údajů o své osobě“; v čl. 13, že „nikdo nesmí porušit listovní tajemství ani tajemství jiných písemností a záznamů“.¹⁴²⁰

¹⁴¹⁷ *Ibid.*, s. 25-27.

¹⁴¹⁸ Úplné znění zákona č. 1/1993 Sb., *Ústava České republiky*, jak vyplývá ze změn a doplnění provedených ústavními zákony č. 347/1997 Sb., č. 300/2000 Sb., č. 395/2001 Sb., č. 448/2001 Sb. a č. 515/2002 Sb. In: ÚZ, č. 368, podle stavu k 14. 2. 2003, Sagit, s. 5.

¹⁴¹⁹ Úplné znění usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., *o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součásti ústavního pořádku České republiky*, jak vyplývá ze změny provedené ústavním zákonem č. 162/1998 Sb. In: ÚZ, č. 368, podle stavu k 14. 2. 2003, Sagit, s. 16.

¹⁴²⁰ *Ibid.*, s. 16.

Ve Spolkové republice Německo tvoří lidská důstojnost na základě čl. 1 ústavy: „*Die Würde des Menschen ist unantastbar. Sie zu achten und zu schützen ist Verpflichtung aller staatlichen Gewalt*“ („*Důstojnost člověka je nedotknutelná. Respektovat a chránit ji je závazkem veškeré státní moci*“) „střed hodnotového systému ústavy“ a bází i důvod platnosti základních práv. Garance lidské důstojnosti je přitom trojí: je měřítkem pro všechna rozhodnutí platného práva, cílem veškerého státního jednání a základem pro základní práva, která jsou jedinci přiřknuta.¹⁴²¹ Věty jsou formulovány jako mravní axiom a učiněny základem právního řádu a státního soužití.¹⁴²²

Respektování lidské důstojnosti znamená, že stát musí nejen nečinit vše, co ji poškozuje, musí tedy respektovat člověka stále jako osobu, nesmí jej učinit disponibilním objektem státního jednání, nesmí jej zneužívat jako prostředek k cíli. Ochrana lidské důstojnosti pak také znamená, že stát musí konat vše, aby působil proti porušování lidské důstojnosti, a to i prostřednictvím třetí osoby. Lidská důstojnost představuje nejvyšší právní princip.¹⁴²³

Lidská důstojnost tak přednostně slouží jako základ a nejvyšší referenční veličina právního řádu, který stát definuje jako podobu a nástroj politické svobody, a ne jako sebeúčel. Podle svého obsahu se její nárok na platnost vztahuje na celou oblast mravního vedení života jedince i společenského soužití. Respektování a ochrana lidské důstojnosti je zároveň nejvyšším úkolem jednání státu.¹⁴²⁴ *Lidská důstojnost* je tak základem všech právních řádů, prostřednictvím nichž jsou chráněna a garantována lidská práva, která vyvstávají právě z lidské důstojnosti.¹⁴²⁵

Funkce článku s právním pojmem *lidské důstojnosti* zaručuje soudržnost legality a legitimacy tím, že vztahuje pozitivní právo k žité spravedlnosti. Tento pojem se také nemusí eticky odůvodňovat, ale sám odůvodňuje mnohotvárný éthos, v němž lidé zůstávají v očekávání důstojnosti člověka a hájí lidskou důstojnost tím, že trvají na její bezpodmínečné platnosti. Kdyby se totiž vnašela do příslušných článků ústav potřeba etického odůvodnění tohoto právního pojmu lidské důstojnosti, upouštělo by se od jejich charakteru zákona, jenž

¹⁴²¹ In: Deutscher Bundestag. Referat Öffentlichkeitsarbeit (Herausgeber), *Enquete-Kommission Recht und Ethik der modernen Medizin, Schlussbericht*, Zur Sache 2/2002, Berlin, s. 29; srov. BVerfG, Urteil vom 5. Juni 1973, BVerfGE 35, s. 202 (25).

¹⁴²² L. Müller, *Moralisches Gesetz und Menschenwürde bei Kant, Schopenhauer, Nietzsche und Solowjow*. In: *Die „Menschenwürde des Menschen“ – beim Wort genommen*. Herausgegeben von R. J. Lorenz, D. Mieth und L. Müller, s. 2.

¹⁴²³ A. Hermann, *Menschenwürde, Menschenrechte*. Thema im Unterricht, Arbeitsheft 11 (1997), Bundeszentrale für politische Bildung, s. 5.

¹⁴²⁴ *Lexikon der christlichen Ethik, Band 2, L – Z*, s. 1173.

¹⁴²⁵ H. Vorgrimler, *Neues Theologisches Wörterbuch*, s. 412.

trvá na vnitřní souvislosti legality a legitimacy. Zde se nejedná o morální konvence, které by se mohly měnit způsobem odůvodnění.¹⁴²⁶

Přiznání se k nezadatelným a nedotknutelným lidským právům v těchto dokumentech lze chápat jako ústavní rozhodnutí pro důstojnost člověka, lidská práva pak jako funkci, jako politicko-právní výraz lidské důstojnosti, která však není popsána podle skutkové podstaty, protože se jedná o pojem, který má své kořeny ve filozofii a teologii.¹⁴²⁷ Autoři ústav ale vědomě rezignovali na to, aby princip lidské důstojnosti odůvodnili určitými světonázorovými a filozofickými přesvědčeními, přestože tento ústavní princip aktualizuje a zachovává humanisticko-univerzální prvky křesťanství, aniž by se vázal na jejich náboženské odůvodnění. Zásadě lidské důstojnosti v ústavě lze tak rozumět jako principu, jenž sice vzešel z určité kulturní tradice, ale zároveň může být platný pro všechny lidi a právě v moderní pluralistické společnosti tvoří bázi vzájemného respektu. A je-li nedotknutelná, znamená to, že je vyjmuta z jinak platné lidskoprávní argumentace zvažování, a tak tam, kde je dotčena, platí absolutně bez možnosti srovnání dober. V tom se lidská důstojnost jako základ lidských práv odlišuje od základních práv, protože tato práva se mohou v zásadě omezit, zatímco lidská důstojnost jako subjektivní právo i jako cíl státu není přístupná zvažování s dalšími právními statky.¹⁴²⁸

Jako nedotknutelná nesmí být důstojnost člověka porušena, poškozena, a sice už proto, že může být porušena, jak to ukázaly hrůzné události¹⁴²⁹ totalitních režimů 20. století a ukazuje i fenomén komerčního sexuálního zneužívání dětí.

Jednoznačné stanovení lidské důstojnosti každého člena rodiny lidstva bez jakéhokoli rozdílu a tím rovnosti v důstojnosti slouží proto jako legitimování prohlášení o základních právech, „jež už žádná společnost nemůže nedocenit“.¹⁴³⁰ Lidská důstojnost a lidská práva jsou tedy v ústavě úzce spojena, přičemž lidská práva vyplývají ze základu lidské důstojnosti, a lidská důstojnost zase potřebuje konkréci skrze lidská práva. Ústava vychází z toho, že je lidská důstojnost uložena (předem ustanovena) a že se netvoří teprve prostřednictvím ústavy. Lidská důstojnost i základní práva platí pro všechny lidi, aniž by pro to musely být nejprve

¹⁴²⁶ S. Heuser, *Menschenwürde. Eine theologische Erkundung*, Ethik im Theologischen Diskurs, Band 8, s. 147-148.

¹⁴²⁷ A. Hermann, *Menschenwürde, Menschenrechte*. Thema im Unterricht, Arbeitsheft 11 (1997), s. 11, 31.

¹⁴²⁸ Deutscher Bundestag. Referat Öffentlichkeitsarbeit (Herausgeber), *Enquete-Kommission Recht und Ethik der modernen Medizin, Schlussbericht*, Zur Sache 2/2002, s. 30, 32; srov. BVerfG, Beschluss vom 3. Juni 1987, BVerfGE 75, s. 369 (380).

¹⁴²⁹ L. Müller, *Moralisches Gesetz und Menschenwürde bei Kant, Schopenhauer, Nietzsche und Solowjow*. In: *Die „Menschenwürde des Menschen“ – beim Wort genommen*. Herausgegeben von R. J. Lorenz, D. Mieth und L. Müller, s. 1.

¹⁴³⁰ P. Verspieren, *Menschenwürde in der politischen und bioethischen Debatte*. In: *Concilium*. Internationale Zeitschrift für Theologie, 39. Jahrgang /Juni 2003, Heft 2, *Menschenwürde in der Debatte*, s. 143.

podány určité výkony či splněny určité kvality. Lidská důstojnost tak není certifikát, který by jedinec mohl získat na základě předložení důkazů o určitých výkonech a schopnostech, není tedy výsledkem připsání skrze třetího, ale je univerzálním statutem, jenž přísluší všem lidem jako takovým, opět jsou přítom nepodstatné státní příslušnost, věk, intelektuální zralost, určité stadium fyzického, psychického nebo morálního vývoje, komunikační schopnost a nepředpokládá se ani schopnost vnímání a tím také ne vědomí o vlastní důstojnosti, ani chování, jež lidské důstojnosti odpovídá, protože se v rámci celkového pohledu na člověka zohledňuje, že k podstatě člověka patří také jeho nedokonalost, nedostatečnost a individualita, že je tedy člověk také tělesná, nedokonalá a zranitelná bytost, kde se musí zajistit respekt právě těm, kteří jsou zejména odkázáni na ochranu.¹⁴³¹ Proto z toho německý Spolkový ústavní soud vyvozuje, že je s pojmem *lidské důstojnosti* „spojen sociální nárok na hodnotu a respekt člověka, který zakazuje, aby se z člověka dělal pouhý objekt státu nebo aby se vystavoval zacházení, jež principiálně zpochybňuje jeho kvalitu subjektu. *Lidská důstojnost* v tomto smyslu je nejen individuální důstojnost každé osoby, ale důstojnost člověka jako bytosti rodu. Každý ji má bez ohledu na své vlastnosti, výkony a svůj sociální status. Je vlastní také tomu, kdo nemůže na základě svého tělesného nebo duševního stavu smysluplně jednat. Dokonce se neztrácí ‚nedůstojným‘ chováním.“¹⁴³²

Lidská důstojnost jako ústavní princip má podle uvedených myšlenek utvářející funkci pro právní život i právní kulturu. Má význam pro všechny oblasti sociálního života, odvozuji se z ní subjektivní právní nároky, které se realizují v právním řádu. Lidská důstojnost je právní pojem, který se může obsahově konkrétně vyjádřit a představuje zároveň filozofickou, resp. teologickou kategorii, pomocí níž se její pojmový obsah zásadně utváří. Proto je třeba na základě její funkce uživatelského rozhraní respektovat při konkrétním právním uvádění a používání lidské důstojnosti jako parametru pro hodnocení jednání kromě právních kategorií i relevantní etické a teologické kategorie. Garance lidské důstojnosti je tak interdisciplinární projekt, při němž musí při řešení problémových oblastí spolupracovat všechny dotyčné disciplíny, aby lidská důstojnost jako ústavní princip kompletně zůstávala fundamentem v měnících se okolních vlivech.¹⁴³³

¹⁴³¹ Deutscher Bundestag. Referat Öffentlichkeitsarbeit (Herausgeber), *Enquete-Kommission Recht und Ethik der modernen Medizin, Schlussbericht*, Zur Sache 2/2002, s. 30-31, 33-34.

¹⁴³² BVerfG, *Beschluss vom 20. Oktober 1992, BVerfGE 87*, s. 209 (228), in: Deutscher Bundestag. Referat Öffentlichkeitsarbeit (Herausgeber), *Enquete-Kommission Recht und Ethik der modernen Medizin, Schlussbericht*, Zur Sache 2/2002, s. 31.

¹⁴³³ G. Kilz, *Die Geltung des Menschenwürdeparadigmas im Rechtssystem*. In: M. Nicht, A. Wildfeuer (Hg.), *Person – Menschenwürde – Menschenrechte im Disput*, s. 194-195.

5.3.3 Obsahové prvky pojmu důstojnosti

Při používání pojmu lidské důstojnosti je potřeba se také zaměřit na *způsoby života*, v nichž se důstojnost člověka zpřítomňuje ve své plnosti, a pak je i chránit, protože ona není jen dobrem mezi ostatními dobry, ale podmínkou možnosti, že se člověk uskutečňuje jako člověk a že je sám život něčím hodnotným a že se vnímá, že je pro člověka nezbytností zpřítomňování toho, co je dobré a spravedlivé v jeho životě.¹⁴³⁴

Vypracování těchto obsahových prvků patří právě k fixaci jádrové oblasti důstojnosti. Na tyto prvky se vztahuje garantování důstojnosti. Je tak třeba garantovat nutné podmínky pro postavení subjektu, což jsou *bazální funkční podmínky*, bez nichž se již předem nemůže rozvíjet svoboda jednání uložená v podstatě člověka. V tomto případě se rozlišují roviny podmínek, které garantují existenci, subjekt a příležitosti.¹⁴³⁵

Nejprve budou zmíněny *podmínky garantující existenci*. Pro rozvoj rozumového potenciálu člověka je základním předpokladem biologická existence. Integrita biologického základu člověka je tedy nutnou podmínkou, bez níž se nemůže realizovat v člověku uložená možnost sám se organizovat a určovat své formulované cíle. Člověk má proto subjektivní právo na respektování svého života. Takto ústavněprávně zaručená lidská důstojnost má charakter obranného práva i charakter výkonu. To znamená, že je stát také zavázán zajistit univerzální lidskou důstojnost, tedy činit aktivní opatření k její realizaci a k jejímu zabezpečení. Nevylučuje se tím legitimování práva zasáhnout do pozice tělesné nedotknutelnosti, resp. života, aby se odvrátily újmy na jiných právních statcích. Tím se také rozlišuje, že ne každé poškození právního statku život, resp. tělesné nedotknutelnosti, představuje zároveň porušení lidské důstojnosti. Děje se tak teprve tehdy, když se může u určitých osob v konkrétním porušení právního statku konstatovat všeobecné odmítnutí těchto právních pozic. Lidský život je v každé fázi svého vývoje odejmut dispoziční kompetenci státu i jiných osob. Garance lidské důstojnosti přitom zavazuje stát, aby vytvořil právní rámcové podmínky, které tuto ochranu zabezpečí, a to včetně ochrany a umožnění příležitostí celostního rozvoje člověka. Týká se to i aspektu materiálního zabezpečení. Proto zahrnuje garance lidské důstojnosti i komponenty sociálního zabezpečení, aby se občanům zajistila základna pro vedení života i v ekonomickém ohledu. Cílem takového poskytnutí pomoci je *vedení lidsky důstojného života*. Základní vybavení ekonomickými prostředky poskytuje prostřednictvím státu právně závazné základní zajištění všech občanů, kteří nejsou schopni si zabezpečit zachování života.

¹⁴³⁴ S. Heuser, *Menschenwürde. Eine theologische Erkundung*, Ethik im Theologischen Diskurs, Band 8, s. 159, 163, 175.

¹⁴³⁵ G. Kilz, *Die Geltung des Menschenwürdeparadigmas im Rechtssystem*. In: M. Nicht, A. Wildfeuer (Hg.), *Person – Menschenwürde – Menschenrechte im Disput*, s. 180.

Zaručení lidské důstojnosti má tedy význam pro zabezpečení sociálně-biologické existence člověka. Stát je zavázán tento nárok aktivně realizovat prostřednictvím právního řádu, například trestního zákona.¹⁴³⁶

Dále se jedná o *podmínky garantující subjekt*. Jádrem zaručení lidské důstojnosti je ochrana člověka před jeho zvěcněním, při němž se používá jako prostředek k dosažení cíle a v důsledku toho se neguje jeho specifická vlastní hodnota. Garance důstojnosti jako právní kategorie tedy zahrnuje funkci, která zabezpečuje subjekt. Člověk tak nesmí být vystaven procesu nebo rozhodnutím, které principiálně zpochybňují jeho postavení subjektu ve smyslu autonomní bytosti. Je vyloučeno zacházení, které obecně upírá osobě autonomii rozhodování. Subjektivní nárok na důstojnost zamezuje instrumentalizování člověka, prostřednictvím něhož mu připadá jen status objektu. Tak jednoznačně nerespektují vlastní hodnotu člověka a tím porušují jeho důstojnost takové fenomény, jako jsou různé moderní formy otroctví. Aby nedošlo k relativizaci specifické vlastní hodnoty člověka, musí stát vzít na vědomí i další standardy garance důstojnosti, jak to lze dokumentovat na výkonu trestu, kde je třeba nezávisle na myšlence resocializace zajistit určité základní vybavení a zacházení.

Dalším hlediskem této funkce je *zabránění ekonomizaci, komercializaci lidského bytí*. Ta probíhá, když se člověku dostává stále více funkce zboží. Tak ve vztahu zaměstnavatel a zaměstnanec funguje tržní mechanismus jen omezeně. Zaměstnanec je při plnění svých smluvních závazků integrován se svou celou osobou a osobností, proto existuje nebezpečí, že se také člověk posuzuje z čistě hospodářských aspektů. Tato převaha toho, co je ekonomické, vede nutně k tomu, že se zúčastněným zaměstnancům připíše charakter zboží a že se nevnímají jako autonomně jednající subjekty. Takové ortodoxní užívání tržního mechanismu při vyloučení dalších aspektů není slučitelní s ústavní garancí důstojnosti člověka. Člověk je proto více než pouhý faktor produkce, jenž je možno výlučně hodnotit podle aspektu efektivity a výkonnosti. Proto musí systém pracovního práva zajišťovat pro smluvní partnery pracovní smlouvy bázi minimálních pracovních podmínek.

Další oblastí, kde je možno sledovat ekonomizaci člověka a tím i zpochybnění jeho důstojnosti, je oblast sociální péče. Na tomto trojúhelníku sociálních výkonů se podílí státní instituce, ti, kdo poskytují výkony, a osoby, které péči potřebují. Jestliže by v této souvislosti byla ze strany státu nastolována pravidla, která vedou k tomu, že se dopředu ztěžuje nebo dokonce vylučuje humánní péče orientovaná na potřeby člověka, bylo by otázkou, zda je to ještě slučitelné s ústavní garancí lidské důstojnosti. Zaručení lidské důstojnosti naopak

¹⁴³⁶ *Ibid.*, s. 181-185.

zavazuje zákonodárce k tomu, aby vytvářel rámcové podmínky, které předem vylučují takovou ekonomizaci jedince a které při výkonech sociální služby zohledňují specifickou důstojnost člověka.

Dalším zabezpečením postavení člověka jako subjektu je uznání *všeobecného práva na osobnost*. To není sice výslovně uvedeno v katalogu základních lidských práv, lze jej ale odvodit z garance lidské důstojnosti. Právo na osobnost má rozsáhlou funkci zajistit rámcové struktury, které jsou nezbytné pro realizaci individuálního rozvoje. Zaručuje dispoziční kompetenci s ohledem na používání soukromých údajů, resp. informací. Každý člověk musí smět rozhodovat o tom, jakou informaci chce poskytnout a které informace o něm se smí ukládat. Právo na informační sebeurčení se může v otevřené informační společnosti rozšířit o právo na komunikativní sebeurčení a zajišťuje postavení subjektu vůči státu i soukromým institucím či jiným osobám.

Z uvedeného lze vyrozumět, že se podle systematiky ústavy právem na osobnost lidská důstojnost neomezuje, naopak nalézá *právo na svobodný rozvoj osobnosti u řádu podle ústavy a u mravního zákona*, tedy u práv všech právních subjektů hranice. Individuální práva na svobodu dostávají kontury svobody pro všechny mimo svévolné sebeurčení. *Lidsky důstojné soužití* těch, kteří autonomně jednají, formuje jejich svobodu, a právě prostřednictvím lidské důstojnosti je stanovena praxe svobody, v níž se může zpřítomňovat lidská důstojnost ve společném životě. Prostřednictvím takového příkazu lidské důstojnosti dostává svoboda každého formu spravedlnosti, jež je vždy také spravedlností pro druhé.¹⁴³⁷

Lidská důstojnost není hned bezprostředně použitelným právním ustanovením. Zvláštní postavení mezi zajištěním základních práv ve vztahu k ochraně lidské důstojnosti a respektu k ní zaujímá *svobodný rozvoj osobnosti*. Jde o existenci poslední chráněné vlastní sféry, která přísluší člověku mocí jeho lidského bytí. To, co vykrystalizovalo u substance lidské svobody přes lidskou důstojnost, tedy mocí zvláštní (primárně věcné) blízkosti rozvoje osobnosti k onomu určení oblasti ochrany, je bezvýhradně zabezpečená svoboda, která se může považovat za jádrovou oblast všech způsobů rozvoje osobnosti. Pojem práva na osobnost představuje jednotný pojem, a proto jednotný princip rozvoje osobnosti. Přesto se všeobecné právo na osobnost považuje za „nejmenované právo na svobodu“, protože znamená sebeurčení jako takové nebo nejbezprostřednější právní přenesení myšlenky sebeurčení. Uvádí se, že v určitém ohledu je sice idea individuálního sebeurčení ve formě osobní

¹⁴³⁷ G. Kilz, *Die Geltung des Menschenwürdeparadigmas im Rechtssystem*. In: M. Nicht, A. Wildfeuer (Hg.), *Person – Menschenwürde – Menschenrechte im Disput*, s. 185-191; S. Heuser, *Menschenwürde. Eine theologische Erkundung*, Ethik im Theologischen Diskurs, Band 8, s. 137-138.

souvislosti v základu dalších základních práv, přesto zakouší svou nejčistší podobu v syntéze nejobecnějšího, (věcně) nespecifikovaného právního zajištění individuální svobody s nejvyšším principem lidské důstojnosti, jenž je konstituující a potud nespecifický, protože se stejně vztahuje k zabezpečení všech základních práv. Základní podmínky důvěrnější osobní sféry života označují tak zejména závažné momenty všeobecného sebeurčení, aniž by jejich zabezpečení znehodnocovalo vnější právní svobodu.¹⁴³⁸

Celkově lze konstatovat, že je stát v oblasti funkce zajišťující subjekt zavázán nejen restrikcí vlastního jednání, ale musí také vytvářet odpovídající *rámcové podmínky*, které předem *vylučují redukování jedince na pouhou pozici objektu*.¹⁴³⁹

Konečně *podmínky garantující příležitosti* připomínají, že tato třetí rovina zaručení důstojnosti znamená, že se člověku poskytnou podmínky, které mu nabízejí možnost, aby vnímal své potenciální příležitosti rozvoje a participace. Ještě silněji než na druhé rovině je třeba vytvořit přiměřeně právně normovanou infrastrukturu, která nejen umožňuje, ale dokonce podporuje realizaci potenciálů rozvoje, které spočívají v osobě. V rámci garance důstojnosti se jedná o bezprostřední komponentu výkonu. Na prvních dvou úrovních se formulovaly a normovaly primárně absolutní minimální standardy pro základní zabezpečení autonomie člověka, zde se jedná o *aktivní povinnost podpory a pomoci*. Tyto podmínky garance důstojnosti zajišťují, že se zjednávají předpoklady pro konkrétní uskutečňování kvality subjektu. Jde v této souvislosti také o aspekt, že se odstraňují strukturální překážky, které ztěžují či dokonce vylučují nutný rozvoj pro utváření a vývoj osobnosti. Stát tak má aktivní zodpovědnost za podporu.

Také *právo na dětství* obsahuje normování podmínek garantujících příležitosti, které se zaměřují na dosažení optimálního rozvoje dítěte. Aktivní role dítěte v rodině se posiluje procesně-právní pozicí v soudním řízení. Stát zasahuje do *rodičovské zodpovědnosti* jen v tom případě, kdy je ohroženo blaho dítěte. To platí tam, kde už rodiče nejsou garantem podpory dítěte, ale zabraňují právě uskutečňování příležitostí. Při strategii řešení konfliktů jde o to, zabezpečit právní pozici dítěte, která vyplývá z jeho lidské důstojnosti. Stát tak musí u podmínek garantujících příležitosti vykonávat aktivní politiku intervence a podpory. Platí to i při zjištění, že je tento odpovídající závazek spojen se značnými finančními prostředky.¹⁴⁴⁰

¹⁴³⁸ Ch. Enders, *Die Menschenwürde in der Verfassungsordnung. Zur Dogmatik des Art. 1 GG*, Jus Publicum, Beiträge zum öffentlichen Recht, Band 27, s. 442-446; srov. BVerGE 54, 148 (153), BVerGE 49, 286 (298), BVerfGE 50, 290 (337ff.), BVerfGE 72, 155 (170), BVerfGE 79, 256 (268), BVerfGE 72, 155 (170, 173), BVerfGE 90, 263 (270f.).

¹⁴³⁹ G. Kilz, *Die Geltung des Menschenwürdeparadigmas im Rechtssystem*. In: M. Nicht, A. Wildfeuer (Hg.), *Person – Menschenwürde – Menschenrechte im Disput*, s. 191.

¹⁴⁴⁰ *Ibid.*, s. 191-194.

5.4 Důstojnost člověka v sociálních encyklikách

Již první encyklika¹⁴⁴¹ hlásá v článku 16 povinnost, která se týká majetných a zaměstnavatelů, totiž, že „nesmějí považovat dělníky za *otroky*; je spravedlivé, aby v měli v úctě jejich *lidskou důstojnost*, která je křesťanstvím povznesena na ještě vyšší stupeň ... Skutečnou hanbou a nelidskostí však je *vykořisťovat* lidi kvůli zisku, pokládat je jen za jakési *zboží* a cenit u nich *pouze zdatnost svalů a tělesnou sílu*...“¹⁴⁴²

I dětem jako obětmi komerčního sexuálního zneužívání jsou přitom vnučovány podmínky, které jsou v rozporu s jejich *osobní a lidskou důstojností* (srov. čl. 29).¹⁴⁴³ Tato encyklika dále v článku 32 říká, že „se nikdo nesmí beztrestně prohřešovat proti *důstojnosti* člověka, s níž Bůh sám zachází ‚s velikou úctou‘ ... Dokonce ani kdyby to člověk sám chtěl, nemá nikdo právo dovolit, aby se s ním jednalo pod jeho *lidskou důstojnost*, nebo aby se dobrovolně poddal nějakému duchovnímu *otroctví*; neboť zde neběží o práva, o nichž by si směl člověk rozhodovat, jak by si přál, nýbrž o povinnosti k Bohu, jichž musíme dbát s posvátnou úctou.“¹⁴⁴⁴

V linii *respektování lidské důstojnosti* pokračuje další encyklika,¹⁴⁴⁵ když právě s odvoláním na předchozí encykliku důrazně v článku 83 připomíná, že „práce není pouhým zbožím, musí se v ní dbát na *lidskou důstojnost*; nesmí se také jen jako nějaké zboží kupovat či prodávat“.¹⁴⁴⁶

Komerční formy sexuálního zneužívání dětí nabízejí nejen různé sexuální praktiky jako zboží, ale také samotné děti jako zboží, přičemž se samozřejmě nehledí na lidskou důstojnost. Zisk z tohoto prodeje a nákupu tak pohrdá lidskou důstojností a nebere ohled na sociální stránku dětí, hospodářství, na sociální spravedlnost a na blaho dětí i obecné blaho (srov. čl. 101).¹⁴⁴⁷ Při činech komerčního sexuálního zneužívání dětí trpí *tělesná i duševní důstojnost člověka* a stát musí *chránit práva* všech občanů, především právě slabších, k nimž patří děti, a starat se o *zlepšení jejich životní úrovně* a zajištění uskutečňování jejich blaha, jak to

¹⁴⁴¹ *Rerum novarum*. Encyklika papeže Lva XIII. o dělnické otázce z 15. května 1891. In: *Sociální encykliky (1891-1991)*, s. 19-56.

¹⁴⁴² *Ibid.*, s. 35.

¹⁴⁴³ *Ibid.*, s. 43.

¹⁴⁴⁴ *Ibid.*, s. 45.

¹⁴⁴⁵ *Quadragesimo anno*. Encyklika Pia XI. o uspořádání společnosti, obnově společenského řádu a jeho zdokonalení podle zásad evangelia ke 40. výročí vydání *Rerum novarum* z 15. května 1931. In: *Sociální encykliky (1891-1991)*, s. 57-111.

¹⁴⁴⁶ *Ibid.*, s. 88.

¹⁴⁴⁷ *Ibid.*, s. 94.

v kontextu dělnické otázky a pracovního prostředí říká a požaduje další sociální encyklika,¹⁴⁴⁸ dále se v prostředí tohoto fenoménu používají metody a prostředky, které tedy pošlapávají *lidskou důstojnost* těchto dětí a otupují jejich *smysl pro odpovědnost* a berou jim *možnost uplatnit se* jinak ve svém životě (srov. čl. 83. a 84).¹⁴⁴⁹ Je s nimi zacházeno jako s pouhými podřízenými a *němými vykonavateli rozkazů*, kteří se mají mlčky podříditi a nemají svá práva (srov. čl. 92).¹⁴⁵⁰

I přes porozumění složitým ekonomickým, sociálním, společensko-politickým problémům „není dovoleno užívat prostředků a hledat cesty, které se přiči *lidské důstojnosti* a jaké bezostyšně nabízejí ti, kdo o člověku a jeho životě smýšlejí zcela materialisticky“ (čl. 191),¹⁴⁵¹ jak se to právě děje v oblasti komerčních forem sexualizovaného násilí na dětech, ale naopak je třeba při řešení těchto otázek „dbát všeho, co slouží *lidské důstojnosti* a *životu každého jednotlivce, který stojí nade vším*“ (čl. 192).¹⁴⁵²

Sociální učení katolické církve představuje v článku 219, resp. a 220 jako nejvyšší zásadu tvrzení, že „jednotliví lidé jsou základem, účinnou příčinou a cílem každého společenského zřízení ... Tento nejvyšší princip je nosný a *chrání nedotknutelnou důstojnost lidské osoby...*“¹⁴⁵³

To platí samozřejmě i pro děti a jejich život, rozvoj, ochranu a participaci ve společnosti s tím, že nelze zapomínat - i bez ohledu na takové zločiny proti lidské důstojnosti, jakými jsou formy komerčního sexuálního zneužívání dětí – na odůvodnění a varování článku 217 encykliky *Mater et Magistra*: „...zvelebovat člověka a přitom tlumit nebo dokonce zhaset jeho touhu po Bohu znamená *nechávat vyschnout pramen, z něhož lidská důstojnost pramení a napájí se...*“¹⁴⁵⁴

Současně se jedná o výzvu pro prevenci a terapii tohoto závažného sociálněpatologického jevu.

Také navazující encyklika¹⁴⁵⁵ považuje za základ jakéhokoli soužití zásadu, že „každý člověk je osoba ... že je nositelem práv a povinností, které pramení přímo z této jeho povahy ... tato práva a povinnosti jsou všeobecné a neporušitelné, jsou také naprosto nezczizitelné.“

¹⁴⁴⁸ *Mater et Magistra. Encyklika Jana XXIII. o nejnovějším vývoji života společnosti a o jeho utváření ve světle křesťanského učení z 15. května 1961*, čl. 20 a 21. In: *Sociální encykliky (1891-1991)*, s. 113-174, zde s. 123; srov. *ibid.*, čl. 112. a 114., s. 143.

¹⁴⁴⁹ *Ibid.*, s. 137.

¹⁴⁵⁰ *Ibid.*, s. 139.

¹⁴⁵¹ *Ibid.*, s. 160.

¹⁴⁵² *Ibid.*

¹⁴⁵³ *Ibid.*, s. 165.

¹⁴⁵⁴ *Ibid.*

¹⁴⁵⁵ *Pacem in terris. Encyklika Jana XXIII. o míru mezi všemi národy v pravdě, spravedlnosti, lásce a svobodě z 11. dubna 1963*. In: *Sociální encykliky (1891-1991)*, s. 175-221.

V této I. části totiž encyklika pojednává o *Řádu vztahů mezi lidmi* s podnadpisem *Každý člověk je osoba, nositel práv a povinností* a v článku 10 pohlíží na *důstojnost lidské osobnosti* „ve světle pravd zjevených Bohem“ a nutně ji oceňuje ještě výš: „vždyť přece lidé byli vykoupeni krví Ježíše Krista, božskou milostí se stali Božími dětmi a přáteli a byli ustanoveni za dědice věčné slávy“. Dále se hovoří v článku 11 o právech člověka: „člověk má právo na život, na *tělesnou nedotknutelnost*, na nutné a dostatečné prostředky k *důstojnému způsobu života*: mezi ně patří především obživa, ošacení, bydlení, odpočinek, lékařská péče a nezbytné sociální služby...“ (čl. 9).¹⁴⁵⁶

„Všichni lidé si jsou *přirozenou důstojností* rovni, nikdo nemá právo vnitřně dělat nátlak na druhého,“ a už proto, což platí i v jiných méně závažných případech, že „moc, která se opírá výhradně nebo z velké části o hrozby nebo o strach před trestem nebo o slibování odměny, nikterak účinně nepodněcuje společné úsilí o blaho všech; a i když se jí to snad podaří, pak tento způsob jednání není ve shodě s *důstojností lidí*, kteří jsou obdařeni rozumem i svobodou a mají na obojím podíl“ (čl. 48).¹⁴⁵⁷

Všechny lidi, především státníky, pak encyklika v článku 117 vyzývá, aby „nešetřili žádného úsilí a žádné námahy, dokud běh věcí lidských nebude v souladu s lidským rozumem a *důstojností člověka*“.¹⁴⁵⁸

5.5 Princip personality

Ve filozofii novověku a moderny se pojem *osoby* používá jako praktický pojem prisouzení, aby se označil morální status člověka: člověku se tedy připisuje bytí osoby, protože je podle vlohy individuálním mravním subjektem a tak bytostí, které přísluší na základě její přirozenosti zásadně a nezávisle na aktuálním uskutečnění a výkonu schopnost, resp. způsobilost se určovat ve svobodě prostřednictvím rozumu k jednání, která tím vstupuje do vědomého vztahu k sobě samému i ke svému okolí, přejímá zodpovědnost a povinnosti, sleduje cíle a zájmy a jež může utvářet svůj život při vědomí své minulosti a budoucnosti jako otevřený koncept k jedinečnému, nezaměnitelnému osudu. Přitom je důvodem prisouzení personality mravní bytí subjektu, kritériem tohoto připsání lidské bytí, zvláště když neexistuje mravní subjekt jinak, než ve formě tělesného lidského individua, jež se vyznačuje prostřednictvím původní jednoty těla a vlastního já.¹⁴⁵⁹

¹⁴⁵⁶ *Ibid.*, s. 183.

¹⁴⁵⁷ *Ibid.*, s. 193.

¹⁴⁵⁸ *Ibid.*, s. 208.

¹⁴⁵⁹ *Lexikon der christlichen Ethik, Band 2, L – Z*, s. 1349-1350.

Personalita je pak základní a klíčovou kategorií toho, co je etické, – a skrze to zprostředkovaně také práva a jeho institucí – a sice jako schopnost přivést k jednotě vlastní vědění, chtění a vnější skutečnost za aktuálních dějinných podmínek a kromě toho se v průběhu času osvědčit jako biograficky kontinuální identické bytostné já. Identifikace sebe sama jako mravního subjektu je přitom možná jen ve spojení s uznáním druhých jako osob, protože se lidské bytí už podle svého původu konstituuje ve vztahu a uskutečňuje se po celý život ve vzájemné interakci s druhými. A tento antropologicky odůvodněný charakter recipacity přisouzení, resp. uznání personality nalézá svůj zásadní výraz v *zákazu zvěčnit osobu nebo s ní zacházet jako s věcí*, v respektování každého druhého jako bezpodmínečného účelu o sobě, jenž to nepotřebuje ospravedlňovat, i v normativním zaměření utvářet struktury a instituce společnosti podle způsobilosti člověka. Speciální výraz nachází uznání personality ve formách terapie, které směřují k tomu, aby posilovaly ty vztahy, jejichž součástí je člověk jako konkrétní osoba.¹⁴⁶⁰

Pochopitelnost opce teologické etiky pro přisouzení bytí osoby všem lidem neplyne ale z kulturně upevněné druhové zaujatosti pro vlastní rod, ani z partikulárního chápání duší a odplaty, nýbrž se odvolává na porozumění morálce jako rozvinutí původně shledaných, ne teprve sjednaných vztahů uznání, což každému zakazuje, aby vynášel nezvratný rozsudek o subjektivní hodnotě omezeného nebo postiženého života; dále se odvolává na přesvědčení o možnosti celostní identity, která integruje životopis a nesčítá pouze danosti a jež předchází budoucnosti, i na zmocnění vyrovnávat pomocí solidarity dočasné, věku specifické a také trvalé slabosti, postižení, omezení nebo dokonce nedostatek schopností, obvykle platících jako znamení osoby.¹⁴⁶¹

Bytí člověka jako osoby je kategorií, která překonává jeho faktickou skutečnost, nelze ji vyčíst ani z jeho empirických znaků, ani podle druhové odlišnosti od jiných živočichů, ukazuje se tedy jako transempirická antropologická veličina, která přesahuje vnímatelný vnější svět. Z teologické perspektivy představuje pak pojem osoby koncentrované shrnutí toho, co říká křesťanská tradice o bytí a důstojnosti člověka.¹⁴⁶²

Ve filozofické antropologii je člověk chápán relačně, tedy skrze vztah k sobě samému a k druhým. Proto se *osoba* určuje jako vztah k sobě ve vztahu k druhým (*Selbstbezug-im-*

¹⁴⁶⁰ *Ibid.*, s. 1356-1357.

¹⁴⁶¹ *Ibid.*, s. 1358.

¹⁴⁶² R. Marx / H. Wulsdorf, *Christliche Sozialethik. Konturen – Prinzipien – Handlungsfelder*, s. 75.

Fremdbezug) a rozlišují se čtyři vztahy osoby, a sice vztah k sobě samému, k přírodě, k dalším osobám a vztah k Logu:¹⁴⁶³

jako osoba je tedy člověk schopen zaujmout vztah k sobě samému a tato schopnost poznávající sebereflexe je pro lidskou osobu konstitutivní. Tento vztah k sobě může být ale uvažován jen spolu s odpovídajícími vztahy k druhým, jimž je člověk vydán a které jsou určující pro rozvoj jeho osobnosti. Vztah osoby k sobě nalézá prakticky výraz ve schopnosti rozhodovat, tedy jako sebeurčení v tom, že je určována (*Selbstbestimmung-im-Bestimmtwerden*). Osoba tak není představitelná bez interpersonálních vztahů, je relací, to znamená sociální bytostí, jež se rozvíjí jako osoba jen v sociálních vztazích. Neznačená to ale nutně, že se osoba výlučně uskutečňuje podle druhého. Druhý slouží pouze rozvoji osobních struktur, které jsou již každému jedinci od začátku dány. Osoba také překračuje svou osobní a interpersonální vztažnost k okolí – jedná se o otázku smyslu a pravdy lidského bytí, o otázku Boha, jež ukazuje na transpersonální realitu, jež zakládá pravou lidskou pospolitost a společenství. Osoba tak participuje, má účast na Logos, na tom, co je bezpodmínečně platné. Jako *nedostatečná bytost se vztahuje k sobě a k druhým a je otevřena smyslu*.

Teologické určení antropologického pojmu osoby zahrnuje tedy tyto základní vztahy, které vyznačují uskutečňování osoby: vztah k sobě, ke světu a k Bohu. Relační interpretace osoby se ale ptá na možnosti a podmínky, které musí být dány, aby mohl člověk vůbec vstoupit do vztahu k sobě samému. Připomínají se lidský rozum a osobní již předem dané nezadatelné struktury, tělo a vědomí svého jedinečného já, které může vnímat vazbu na stvořitelské jednání Boží. Tomuto stvořitelskému jednání Boha vděčí i druzí, proto je osoba jako „já“ způsobilá a vyzvána k tomu, aby na základě rovnosti, jež plyne ze stvoření, uznala druhého jako sebe sama.

Personální bytí je stále vázáno na okolí, podstatně a zdárně se odkrývá a rozvíjí komunikativně a kooperativně prostřednictvím druhých, naopak bez uznání druhým a druhého nenastává plná skutečnost osobního bytostného já.

Bůh přitom uznává člověka a tím jej kvalifikuje jako osobu, nabízí mu v sobě horizont *absolutního smyslu*, aby se konstitoval jako osoba. Prokazuje se tak jako protějšek, na nějž je člověk ve své otevřenosti odkázán při hledání něčeho, co mu poskytuje smysl a naplňuje jeho nejhlubší touhy. Z teologického hlediska je tak vztah člověka k Bohu podstatným znakem lidské osoby a vyjadřuje se v pojetí člověka jako obrazu Božího.¹⁴⁶⁴

¹⁴⁶³ *Ibid.*, s. 76-77.

¹⁴⁶⁴ *Ibid.*, s. 77-79.

Přes všechnu důležitost vztahů se nechce říci, že by se člověk jako osoba konstitoval pouze na základě svých vztahů, že by se vyvíjel k osobě, že by mu byl status osoby přisouzen teprve někdy v průběhu jeho vývoje nebo že by se ho dosahovalo prostřednictvím určitých vztahů. K přístupu k člověku, který zprostředkovává pojem osoby, přichází druhý pól, a sice člověk jako *individuálně jedinečná svébytnost (individuell-einmaliges Selbstand)*. Oba momenty, tedy tato *svébytnost a vztahovost, osobní sebeuskutečnění a interpersonalita*, vytvářejí dvojí charakter a smířené základní napětí pojmu osoby. Každý člověk má podle toho jako jedinec nezcizitelnou, jedinečnou důstojnost, která určuje jeho bytí osoby nezávisle na vztazích. To je důležité zejména tam, kde se vztahy ještě nepodařily nebo jen zčásti vydařily či vytvořily, protože by se nemohlo hovořit o osobě, nebo by se mluvilo pouze o ne plně rozvinuté osobě. Proto je třeba zdůraznit, že se člověk vyvíjí vždy jako osoba a že je mu status osoby dán od počátku jeho života a nemůže mu být odepřen. Tím se nepopírá, že je člověk v této své svébytnosti komunikativně zaměřen na svůj protějšek, že je jako jedinec založen ve směru socialita, že je tedy ve *svém tělesně-duševním uspořádání individuální i sociální bytost*. Člověk je tak chápán jako svébytnost v tom, kdo stojí naproti, v protějšku (*Selbstand-im-Gegenüberstand*), individualita a socialita nacházejí v pojmu osoby své spojení, jež ukazuje, že lidské bytí osoby je jednak nezadatelnou a nerelativizovatelnou předem danou charakteristikou (*Vorgabe*) a zároveň úkolem (*Aufgabe*), kterému musí jedinec vůči svým bližním dostát. Vůči tomu, co je dáno předem, se může člověk jako společensky a dějinně podmíněná kulturní bytost různě zachovat. To souvisí s tím, zda člověk dané možnosti skutečně využije a rozvine ji do zralé osobnosti, a závisí to na mnoha faktorech. Rozhodující z tohoto pohledu je, že je člověk na všech stupních svého osobnostního vývoje a utváření charakteru vždy již osoba. Tento nepomíjivý status osoby je pak důvodem ochrany lidského života i před jakoukoli instrumentalizací. Za svou důstojnost, za svůj status osoby, za schopnost svobodně jednat a za své mravní sebeurčení s vlastní odpovědností vděčí člověk Bohu, svému stvořiteli.¹⁴⁶⁵

Načrtnuté antropologické poznatky filozoficko-teologické tradice představily pomocí pojmu osoby člověka jako individualitu v socialitě, jako někoho, kdo se ve své důstojnosti o sobě zásadně vyznačuje vztahy. Tento člověk jako obraz Boží je osoba, je na Boha odkázán a vděčí mu za svou celou existenci jako svému stvořiteli. Člověk jako tělesně-duševní individuum je účelem o sobě a tvoří jedinečnou svébytnost, která vždy představuje nezcizitelnou jednotu a celistvost.

¹⁴⁶⁵ *Ibid.*, s. 79-83.

A člověk ve své nedisponovatelnosti jako *osoba* je posledním měřítkem křesťanské sociální etiky, idea osoby se stává nosným normativním kritériem, podle něhož se pak rozvíjí celá logika sociálněetických principů. Tato normativita, odvozená z bytí lidské osoby, nalézá svůj výraz v *principu personality*, který předchází všem sociálním strukturám a procesům a který zahrnuje, že společenská zařízení jsou zde kvůli lidské osobě a mají sloužit jejímu rozvoji, bezpečí a jistotě. Personalita je tak principiálním výchozím a cílovým bodem křesťanské sociální etiky.¹⁴⁶⁶

5.6 Mravní utváření vztahu mužského a ženského gender

Úvahy teologické etiky ohledně vztahu ženy a muže mají svůj normativní základ ve *stejně osobní důstojnosti ženy a muže*. Tato důstojnost spočívá podle židovsko-křesťanské tradice v pojetí člověka jako obrazu a podoby Boží, a to obou pohlaví, jak to vychází z uvedených příslušných biblických míst.

V rámci této biblické koncepce *obrazu a podoby Boží* v živém *mužsko-ženském člověku* jako královském člověku spočívá centrální význam biblické antropologie, která odkrývá v konkrétním těle symbolické, nebo ještě lépe, sakramentální zpřítomnění živého a pravého Boha.¹⁴⁶⁷ (srov. Ž 8,5-9) S porozuměním otázce „v čem spočívá srovnatelnost Boha jakožto vzoru a člověka jako obrazu a k čemu je člověku dána“, může pomoci vysvětlení, že slova *celem* (obraz, socha, plastika) a *d'mút* (podobnost, něco jako) – přičemž druhé interpretuje první tím, že podtrhuje pojem korespondence a podobnosti – se vztahují na celého člověka a ukazují nejen na jeho duchovní podstatu, ale zrovna tak, ne-li především, na nádheru jeho biblického utvoření, na *hádár* (okrasa, vznešenost, majestát) a na *kábód*, jímž jej Bůh vybavil (Ž 8,6). Je-li pak Ježíš „obrazem neviditelného Boha“ (Kol 1,15) jako vtělený Syn neviditelného Boha, je člověk „novým člověkem, který je obnovován podle obrazu svého stvořitele, aby jej mohl poznat“ (Kol 3,10). Kde se objevuje nový člověk, objevuje se podoba Krista (srov. Kol 3,11; 2 Kor 3,18). Zjevení jako dialogický proces zahrnující i lidskou tělesnost a smyslovost se dotýká člověka v jeho celistvosti jakožto Ty. Život člověka je ale krátký, ohrožený různými nebezpečími a především utvářen slabostí, pomíjivostí a hříchem.¹⁴⁶⁸ (srov. Job 7,7.16; Job 38n.; Ž 39,6-7; 62,10; 94,11; 103,15; 144,4; 1 Kor 7,28-31; 2 Kor 7,5)

¹⁴⁶⁶ *Ibid.*, s. 154-155.

¹⁴⁶⁷ Silvia Schroer/Thomas Staubli, *Die Körpersymbolik der Bibel*, s. 2.

¹⁴⁶⁸ H. Waldenfels, *Kontextová fundamentální teologie*, Vyšehrad, Praha 2000, s. 134-137, 223.

Pastorální konstituce II. vatikánského koncilu *Gaudium et spes* klade v této souvislosti otázku s objasněním: „Co však je člověk? Vyslovil a vyslovuje sám o sobě mnoho různých, i protichůdných názorů, v nichž se často buď povyšuje na absolutní měřítko všech věcí, nebo ponizuje až k zoufalství; odtud jeho bezradnost a úzkost. Církev se do těchto obtíží dovede vžít a poučena Božím zjevením může na ně dát odpověď popisující pravý stav člověka, vysvětlující jeho slabosti a zároveň dávající možnost uznat jeho pravou důstojnost a povolání (...) Bůh však nestvořil člověka osamocenému; od počátku jako *muže a ženu je stvořil* (Gen 1,27). Jejich spojením vzniká první forma osobního společenství. Člověk je totiž v jádru své přirozenosti bytost společenská a bez vztahu k ostatním nemůže žít ani rozvíjet své vlohy.“¹⁴⁶⁹ Podle tohoto (Gen 2,7) obrazného představení se dá poznat něco o *způsobu existence* člověka: „je slabou látkou, je hlinou země, ke které se má vrátit.“ Je také nápadné, že je toto určení vysvětleno už při stvoření člověka, dříve než se něco vypovídá o jeho neidentitě, o hříchu (srov. Gen 3,19). V textu lze tak vidět jednak myšlenku slabosti člověka, jenž je sám v sobě slabý, ubohý. Výrazem *hā'ādām, Adam*, „není myšleno jednotlivé mužské bytí, nýbrž rod: člověk.“¹⁴⁷⁰ A protože má skoro vždy ve Starém zákoně v hebrejštině toto slovo kolektivní význam, znamená lidstvo, a v konkrétní existenci především dvojpohlavnost: *muže a ženu*. Jsou-li zmíněni odděleně, pak se nazývají *'ijš a 'išāh*. „Kolektivní pojem *Adam* ale znamená, že *všichni* lidé žijí za stejné podmínky“ a tato fundamentální vzájemnost jde hlouběji než všechny dějinné rozdíly lidí v textu Gen 5,3: „... zplodil Adam syna ke své podobě, podle svého obrazu, a dal mu jméno Šét“ (srov. Gen 5,1-2; 1,26-27) a Gen 9,6: „... neboť člověka Bůh učinil, aby byl obrazem Božím“ (srov. 9,5-6: „A *krev*, která vás oživuje, budu vyhledávat. Budu za ni volat k odpovědnosti každé zvíře i člověka; za život člověka budu volat k odpovědnosti každého jeho bratra. Kdo prolíje *krev* člověka, toho *krev* bude prolita člověkem, neboť člověka učinil Bůh, aby byl jeho obrazem“). Je tím zdůvodněna nedotknutelnost lidského života a skutečnost, že prolitím *krve* člověka je zasažen sám Bůh (srov. Jak 3,6.9).

Člověk je tedy „reálnou, viditelnou přítomností Boha, a to jako *celý* člověk. V lidském se zjevuje božské. *Celý* člověk a *všichni* lidé jsou ve svém jediném, nerozděleném a nedělitelném lidském bytí epifanií Boha.“ Identita člověka je tedy určena jednou prostřednictvím Bohem darované materiality, podruhé prostřednictvím božskosti jako Božího obrazu, spojeného se závaznou poslušností. V obou případech se jedná o *celého* člověka a člověk a obraz Boží je jako *muž a žena*. Kristus je tedy obraz Boží, nový člověk, vlastní nový

¹⁴⁶⁹ GS 12. In: *Dokumenty II. vatikánského koncilu*, s. 192.

¹⁴⁷⁰ G. Hasenhüttl, *Glauben ohne Mythos, Band 2*, s. 157.

Adam. Na něm může člověk vidět, jak najít sám sebe, svou identitu, totiž když má sám účast na tomto *novém stvoření*, když prožívá nové zrození, je-li znovuzrozen (srov. Jan 3,3-7). Kristus přitom symbolizuje také celé lidstvo. Kdo je v *Kristu*, je Božím obrazem a nalézá v Bohu svou identitu, uskutečňuje to, co je společné všem lidem. V *Kristu* se zjevil „konečný“ obraz Boží, je v něm přítomný eschaton, neboť „poslední“, nový Adam je zde. On je naplněním konkrétní lidské existence. Lidský život je smysluplný. Zahrnuje úkol do budoucnosti:¹⁴⁷¹ „... svlechte se sebe starého člověka i s jeho skutky a oblecte nového, který dochází pravého poznání, když se obnovuje podle obrazu svého Stvořitele. Potom už není Řek a Žid, obřezaný a neobřezaný, barbar, divoch, otrok a svobodný - ale všechno a ve všech je Kristus. ... A ve vašem srdci ať vládne mír Kristův, k němuž jste byli povoláni v jedno společné *tělo*“ (srov. Kol 3,10-15). V 1. listu Korintským (1 Kor 11,11-12) se v souvislosti se vztahem muže a ženy uvádí, že: „V Kristu ovšem není žena bez muže ani muž bez ženy, vždyť jako je žena z muže, tak i muž skrze ženu – všechno pak je z Boha.“

Biblická teologie stvoření i vykoupení tak tkví v původní dvojpohlavnosti lidského bytí a neskýtá žádný podklad pro mravní legitimaci hierarchie pohlaví. Toto pojetí se vyjadřuje ve stejné účasti muže a ženy na zodpovědnosti za utváření stvoření, již byli Bohem pověřeni. Tato základní výpověď teologie stvoření o významu dvojpohlavnosti lidského bytí má *důsledky pro mravní utváření vztahu muže a ženy ve všech oblastech soužití*. Z toho plyne fundamentální norma, že musí vztahy mezi mužem a ženou i utváření diferenciací rolí podle pohlaví odpovídat osobní důstojnosti obou pohlaví. Jedná se o model partnerství se samostatností a se vzájemným přiřazením. Model partnerství proto tvoří kritické měřítko, které se musí používat na vzorce individuálních vztahů i na společenské řády a struktury, jež determinují, resp. ovlivňují (např. právo, politika, hospodářství, kultura, náboženství) rozmanité vztahy mezi pohlavími od náhodných setkání přes spolupráci v zaměstnání či jinou společenskou spolupráci až k vztahu lásky a manželství. *Model partnerství* vylučuje každý druh podřízenosti a nadřazenosti, jenž by byl spojen s upíráním práv a vlastní zodpovědnosti nebo s poručnictvím a zbavením svéprávnosti. Partnerství bude realizovatelné do té míry, do jaké se podaří etablovat participaci jako princip utváření společnosti i ve smyslu větší spravedlnosti mezi pohlavími. Tato participace požaduje nové a flexibilní přiřazování práv, rolí (očekávání od rolí) a dober pro obě pohlaví ve všech oblastech života, včetně vzdělání, práce, veřejných úřadů a pozic. Z pohledu sociální etiky se partnersko-participační a tím spravedlivější utváření vztahu mezi mužem a ženou ukazuje zároveň jako klíčová otázka

¹⁴⁷¹ *Ibid.*, s. 161-162.

rozvojové politiky, orientované na chudobu, ve smyslu vytváření a podpory lidsky důstojných životních podmínek pokud možná pro všechny ženy, muže a děti. Styl zacházení, jenž se zakládá na vzájemném uznání toho druhého jako rovnoprávné osoby, představuje normativní vzor a cílovou představu utváření osobních vztahů. Proto také *model partnerství* na základě všech aspektů vyžaduje překonávání, potlačování a společenské *odmítání každé formy násilí* ve vztazích mezi muži a ženami, prostřednictvím nichž se ženy a děti *degradují na objekt sexuálních žádostí nebo instrumentalizují pro demonstrování mužské moci*.¹⁴⁷² To platí zvláště pro problematiku komerčního sexuálního zneužívání dětí, zejména dívek.

5.7 Sociálněetické pojetí práce

Mezinárodní organizace práce (ILO) prokazuje velké a také úspěšné nasazení v boji proti nejhorším formám práce dětí. Takové formy poškozují další vývoj dětí a jsou v každém případě neslučitelné ve svých tvrdých a vykořisťovatelských projevech s lidskou důstojností. Boj proti práci dětí je proto naléhavý cíl mezinárodní ochrany lidských práv.

Vícekrát zmiňovaná *Úmluva č. 182 Mezinárodní organizace práce o zákazu a okamžitých opatřeních k odstranění nejhorších forem dětské práce* přijatá na 87. zasedání Všeobecné konference Mezinárodní organizace práce dne 17. června 1999 v Ženevě, která pak vstoupila v platnost dne 19. listopadu 2000, ve své preambuli mimo jiné uznává, že je práce dětí z velké části způsobena chudobou, že dlouhodobé řešení spočívá v trvalém hospodářském růstu, který vede k sociálnímu pokroku, zejména k zmirňování chudoby a k všeobecnému vzdělání. Odkazuje také na *Úmluvu o právech dítěte* z 20. listopadu 1989 a na *Dodatkovou úmluvu OSN o odstraňování otroctví, obchodu s otroky a otroctví podobných zařízení a praktik* z roku 1956.

Mezinárodní organizace práce tím chce posílit a podpořit boj proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí, jehož jednotlivé projevy řadí mezi „nejhorší formy práce dětí“. Proto bude dále představeno pojetí práce v sociální etice, aby se ukázalo, zda je vůbec možno hovořit u fenoménu komerčního sexuálního zneužívání dětí o formách práce.

Sociologický slovník definuje práci (work, labor) jako plánovitou a vědomou činnost, kterou člověk vykonává s nasazením fyzických a duševních sil a která směřuje k uspokojení lidských potřeb, rozumí se tím většinou práce za mzdu, ale významně je ve společnosti zastoupena i práce neplacená (např. v domácnosti, při zájmových činnostech), placená neoficiálně nebo ohodnocená protislužbami nebo dobrovolná, práce poskytuje různé hodnoty,

¹⁴⁷² *Lexikon der christlichen Ethik, Band 2, L-Z*, s. 1119-1122.

jako např. způsob obživy, osvojení si dovedností, strukturování času, sociální kontakty, sebehodnocení. Pod heslem *práce domácí* (housework) je pak pod bodem 2 uvedena „výdělečná práce vykonávaná nikoli na pracovišti, ale ve vlastním domácím prostředí. Umožněna je rozvojem techniky, především vznikem osobních počítačů“; heslo *práce sociální* (social work) představuje práci zaměřenou na zlepšení sociálního postavení lidí chudých nebo deviantních; jejím cílem je odhalení a náprava sociálních problémů a k současným principům sociální práce patří důraz na osobní růst, autonomii, rovnost.¹⁴⁷³

V návaznosti na sociologickou definici práce, vymezení pojmu „nejhorší formy práce dětí“ a slovník každodenního jazyka, který používá výrazu sexuální služby, se nesmí přehlédnout i skutečnost, že ve druhé polovině 20. století nabývá hlavního významu v pojmu práce sektor služeb.¹⁴⁷⁴ Citovaný autor se odvolává na německého sociologa Gerharda Schmidtchena,¹⁴⁷⁵ jenž upozorňuje na sebezporozumění těch, kdo pracují ve společnosti služeb, a na odlišné aspekty práce služeb od produktivní práce v užším slova smyslu. V souvislosti s fenoménem komerčního sexuálního zneužívání dětí bude vhodné zmínit zejména čtvrtý aspekt, který říká, že „význam či hodnota služeb není dána jimi samotnými, ale poptávkou. Poptávka je takřikajíc externí určující faktor. Potud práce ve službách vykazuje svým způsobem vnější determinaci.“¹⁴⁷⁶ Poptávka, jak se ukazuje a jak již bylo uvedeno, hraje hlavní roli v otázce komerčního sexuálního zneužívání dětí, i když je zde samozřejmě zpětná vazba s nabídkou.¹⁴⁷⁷

Rozhodujícím faktorem je zisk skrze uspokojení potřeb zákazníků. Plně se tedy ztrácí dítě, jež je pouhým prostředkem dosahování těchto cílů. Proto bude dále v centru zájmu dítě jako osoba a lidská práce z hlediska důstojnosti a dobra člověka, jak to nabízí i *sociální encyklika Laborem exercens*.¹⁴⁷⁸

Již v části encykliky nazvané *Práce z hlediska objektu*, tedy z hlediska toho, co člověk koná, se uvažuje o technice jako o protivníkovi člověka, který si z člověka udělá otroka

¹⁴⁷³ J. Jandourek, *Sociologický slovník*, s. 191.

¹⁴⁷⁴ Srov. A.-P. Rethmann, *Sociální encykliky Jana Pavla II. a sociálně-vědní pojetí práce*. In: P. Fiala/J. Hanuš/J. Vybíral (ed.), *Katolická sociální nauka a současná věda*, CDK a Vyšehrad, 2004, s. 127.

¹⁴⁷⁵ G. Schmidtchen, *Ethik und Protest. Moralbilder der Weltkonflikte junger Menschen*, Opladen 1992, s. 177-181.

¹⁴⁷⁶ A.-P. Rethmann, *Sociální encykliky Jana Pavla II. a sociálně-vědní pojetí práce*. In: P. Fiala/J. Hanuš/J. Vybíral (ed.), *Katolická sociální nauka a současná věda*, s. 128.

¹⁴⁷⁷ srov. např. E. Vaničková, *Diskuse na konferenci „Rozvoj nových konceptů prevence k ochraně dětí před komerčním sexuálním vykořisťováním v kontextu profilů pachatelů německých sexuálních turistů“* konané ve dnech 06.-07. 12. 2004, Zámek Mostov u Chebu, vlastní poznámky.

¹⁴⁷⁸ *Laborem exercens. Encyklika Jana Pavla II. o lidské práci ze 14. září 1981*. In: *Sociální encykliky (1891-1991)*, s. 297-350.

(odstavec 5).¹⁴⁷⁹ Část encykliky nadepsaná *Práce z hlediska subjektu: člověk-subjekt práce* staví do středu pozornosti člověka samotného. Člověk je subjektem práce jako osoba, tedy jako Boží obraz má utvářet tento svět, protože je „schopný plánovitě a účelně činnosti, schopný rozhodovat o sobě a tíhnoucí k sebeuskutečnění“(odstavec 6). Různé činnosti pak mají sloužit k uskutečňování lidství člověka, „*k splnění osobního povolání, které je mu vlastní právě proto, že je člověk.*“ Jako základ a trvalé jádro křesťanské nauky o lidské práci je uvedena pravda, že „*lidská práce má svou hodnotu mravní, která je přímo a bezprostředně spjata se skutečností, že ten, kdo ji koná, je osoba, že je to uvědomělý a svobodný neboli o sobě rozhodující subjekt.*“ Proto je třeba hledat kořeny důstojnosti práce zejména v její subjektivní stránce. Prvním základem hodnoty práce je sám člověk a s tím souvisí i mravní závěr: „*ačkoli je pravda, že člověk je určen a povolán k práci, přece má především práce sloužit člověku, a ne člověk práci.*“ Každá práce je dále měřena „*hlavně mírou důstojnosti samotného subjektu práce neboli osoby: člověka, který ji koná.*“ Konečným cílem jakékoli práce je a zůstane vždy člověk sám. Odstavec 7 nadepsaný *Ohrožení správného řádu hodnot* poukazuje na nebezpečí, že se zachází s lidskou prací jako se „*zbožím svého druhu*“. Podle objektivního hlediska existuje mnoho různých prací a vzhledem k subjektu se hovoří pouze o jedné a neopakovatelné práci (odstavec 8). Odstavec 9 *Práce – důstojnost osoby* připomíná, že práce je pro „*člověka dobrem*“, a to nejen „*užitečným*“ či „*užitkovým*“, ale dobrem „*důstojným*“ neboli „*odpovídajícím důstojnosti člověka, tedy dobrem, které tuto důstojnost vyjadřuje a rozmnožuje.*“ Pro bližší určení mravního významu práce se zdůrazňuje právě toto a dále se říká, že „*práce je dobro člověka, dobro jeho lidství – neboť prací člověk nejen přetváří přírodu a přizpůsobuje ji svým potřebám, ale také uskutečňuje sebe jako člověk, a jistým způsobem se tak dokonce stává více člověkem.*“ Varuje se před tím, že objektivní stránka práce převáží nad stránkou subjektivní a že vezme či zmenší člověku jeho důstojnost a jeho nezadatelná práva (odstavec 10).¹⁴⁸⁰

II. vatikánský koncil ve svém dokumentu *Gaudium et spes* poskytuje pravidlo pro lidskou práci: „*aby byla podle Božího plánu a Boží vůle v souladu s pravým dobrem lidstva a ponechala člověku jako jedinci i jako členu společnosti možnost rozvíjet své povolání do plnosti.*“¹⁴⁸¹ Na základě spirituality práce je ovoce lidské práce nahlíženo jako součást nového dobra, domova spravedlnosti, který pro člověka otevřel a zpřístupnil svým dílem Ježíš z

¹⁴⁷⁹ *Ibid.*, s. 310-311.

¹⁴⁸⁰ *Ibid.*, s. 311-319.

¹⁴⁸¹ GS 35. In: *Dokumenty II. vatikánského koncilu*, s. 209.

Nazaretu.¹⁴⁸² Myslí se tím zkušenost atmosféry a hodnot absolutního cíle lidského života, běžně nazývané nebe.

¹⁴⁸² Srov. *Laborem exercens*. Encyklika Jana Pavla II. o lidské práci ze 14. září 1981. In: *Sociální encykliky (1891-1991)*, s. 349-350.

6 ZPĚTNÝ POHLED A VÝZVY

6.1 Lidská důstojnost dítěte versus dítě jako okradené zboží

Fenomén komerčního sexuálního zneužívání dětí je pošlapáním lidské důstojnosti a porušením lidských práv, včetně porušení práva na tělesnou a duševní nedotknutelnost. Takové nelidské a ponižující zacházení představuje moderní formu otroctví. Nenaplnění základních životních potřeb, porušení lidské důstojnosti a práv z ní vycházejících patří i k příčinám a faktorům, které tento fenomén způsobují. Týkají se přitom individua i sociální skutečnosti. K nerespektování práv dítěte i jejich porušování a tak k dalším traumatizacím může docházet i v procesu vyšetřování, soudního řízení, terapie, rehabilitace a opětovného začlenění dítěte do života a společnosti. Proto se vyžaduje respektování a ochrana lidské důstojnosti dítěte obecně v rámci předcházení těmto jevům, konkrétně zejména u potenciálních obětí nebo již skutečných obětí těchto zločinů.

Lidskou důstojnost dítěte nelze směnit ani vyvážit penězi či jinými odměnami. Dítě není a nesmí být nikdy zbožím, nesmí se instrumentalizovat, jak se to právě děje při činech komerčního sexuálního zneužívání. Se žádným dítětem ani s jeho sexualitou nelze obchodovat. Pošlapání lidské důstojnosti nelze vyrovnat penězi či jinou odměnou.

Při aplikaci na oblast komerčního sexuálního zneužívání dětí se jedná o důležité konstatování zvláště pro země s jinou než euroamerickou kulturou, kde ti, kteří se snaží omlouvat či dovolovat tyto zločiny, právě argumentují jinou kulturou, jinými zvyklostmi, dřívější zralostí dětí či dokonce tím, že se jedná o kavalírské počiny ve prospěch dětí a jejich rodin vzhledem k poskytnutí finanční odměny za vykonané sexuální praktiky. Lidská důstojnost je základní, a proto vyšší etický imperativ než obrana kulturní rozmanitosti. Proto s ní nemůže být v rozporu jiný etický imperativ, který si chce činit nárok na to, že je etickým. Dochází-li při těchto činech k pošlapání lidské důstojnosti dětí, nelze to obhajovat, odůvodňovat a omlouvat obranou kulturní rozmanitosti. Nehledě k tomu, že se u pachatelů a jejich spojenců jedná jen o zastírání skutečných motivů a o snahu vyhnout se trestu. Žádné dítě nelze v žádném věku a za žádných podmínek nabízet či požadovat k sexuálním praktikám - za žádnou cenu v přeneseném i doslovném smyslu slova, tedy za žádnou protihodnotu. Nikdo také nemůže prohlásit, že má sledování dětské pornografie jako zábavu jen pro sebe a své uspokojení, protože se v ní dítě stává pouhým předmětem pro uspokojení potřeb druhých a je tak degradováno opět na pouhý prostředek a způsobuje mu to závažné následky.

Dítě jako oběť komerčního sexuálního zneužívání prožívá tělesná i psychická traumata, s tím spojené následky krátkodobé i dlouhodobé a další traumata vzhledem k vyšetřování těchto činů a vzhledem ke zpracovávání těchto prožitků. Dalším traumatem, snad traumatem,

jež předchází těmto traumatům nebo je doprovází, snad lze říci traumatem v základu dalších traumat, je odepření přiznat tomuto zranitelnému a zraněnému dítěti jeho lidskou důstojnost, či ji přinejmenším vidět asymetricky, to znamená, že kvůli tomu, že je „jen“ dítětem a ještě k tomu dokonce s určitými problémy v chování, tedy ne (slušným) dospělým člověkem, nemá rovnocennou důstojnost jako dospělí lidé v jeho okolí. Lze to dokumentovat slovy, že „*je svoboda zranitelná fyzicky, ale také duševně skrze odepření jejího uznání.*“¹⁴⁸³ U dětských obětí komerčního sexuálního zneužívání je popřena jejich lidská důstojnost i svoboda, a to celostně, přestože má každé dítě rovnocennou lidskou důstojnost jako každý jiný dospělý člověk a právo na její uznání.

Komerční sexuální zneužívání dětí právě poškozují zmiňovaný celostní vývoj dítěte, *krade* dítěti jeho dětství, prožívané zdravým a normálním způsobem, místo podmínek svobody a důstojnosti nastupují prostřednictvím těchto zločinů podmínky nesvobody, moderního *otroctví* a zacházení s dítětem jako se *spotřebním zbožím* a sexuálním *objektem*, podmínky, které představují jednak život v jeho nejbližším okolí, jednak pak ve specifickém prostředí jevů komerčního sexuálního zneužívání dětí, které působí často trvalé škody ve všech rozměrech vývoje osobnosti těchto dětí.

Již zásada 6 Deklarace práv dítěte se věnuje *plnému a harmonickému vývoji osobnosti dítěte*, které k němu *potřebuje lásku a porozumění*. Činy komerčního sexuálního zneužívání dětí představují nejen to, že se dítěti nedostává této lásky a tohoto porozumění, nýbrž že na místo lásky přichází nenávisť, násilí, majetnické manýry, sobecké, narcistické uspokojování vlastních potřeb dospělých na účet a na úkor dítěte, jeho osobnosti a života, místo porozumění využívání a zneužívání situace, v níž se dítě nachází, jeho důvěry, nerespektování jeho často nenasycených základních potřeb, zákonitostí jeho vývoje. Na místo zájmu dítěte přichází zájem vlastních sobeckých, často kompenzačních, sexuálních i jiných tužeb, zájem peněz, obchodu. Postoje a činy nelásky a neporozumění reprezentuje také lhostejnost jedinců i institucí vůči tomuto fenoménu, jeho tabuizace či bagatelizace, upřednostňování dobré pověsti své vlastní instituce či státu před zájmem dítěte, zejména zájmem dítěte-oběti.

Komerční sexuální zneužívání dětí bere právě dítěti stejnou příležitost rozvíjet své schopnosti, úsudek, vede ho spíše do izolace, strachu, mlčení, do zmatku ohledně toho, co je dobré a zlé, kde je vina. Taková oběť se setkává s hrubou neodpovědností pachatelů, dokonce s přesouváním odpovědnosti za tyto činy na dětské oběti. Taková oběť je tak stigmatizována,

¹⁴⁸³ M. Junker-Kenny, *Braucht der Begriff der Menschenwürde eine theologische Begründung?* In: *Concilium*. Internationale Zeitschrift für Theologie, 39. Jahrgang / Juni 2003, Heft 2, s. 186.

silně traumatizována, někdy dokonce kriminalizována, než aby se stávala *platným členem společnosti*.

U dětí jako obětí komerčního sexuálního zneužívání nejen že nejsou základní životní potřeby, a tedy práva uspokojeny a naplněny, ale zcela opačně pošlapány, což má samozřejmě následky pro tyto osoby jak v dětství, tak posléze v dospělosti. Místo důvěry přichází zrada, úder od toho, od koho by to dítě často nejméně očekávalo, místo jistoty a bezpečí nejistota, zmatek a trvalé ohrožení, místo podnětů něhy, radosti, útěchy, čestné komunikace bolest, utrpení a traumata, místo sebeúcty a sebevědomí pohrdání sebou, strach, pocity méněcennosti, místo perspektivy uzavřená, temná budoucnost až zoufalství. Je zneužita ona závislost dítěte na okolí, jeho potřebnost, zranitelnost, bezmocnost. Nenasycení těchto potřeb může sloužit také pachateli těchto činů či přípravě pro pachatele, který dovede vycítit neuspokojené potřeby dítěte a na základě svých strategií pak učinit dítě obětí svých tužeb a přání. Současně nenasycení potřeb a tomu odpovídající socializace může být cestou k tomu, aby se takový člověk stal později pachatelem trestných činů v oblasti komerčního sexuálního zneužívání dětí. Porozumění těmto potřebám a právům dítěte je pak nutné pro proces terapie, rehabilitace a resocializace obětí, resp. dětí, které prožily a přežily prostředí komerčně sexuálně vykořisťující, a pro činění příslušných interdisciplinárních a systematických opatření v oblasti prevence, pomoci a péče.

Kontext vývoje dítěte je, jak bylo doloženo, vázán na okolí a plyne z toho také závazek respektovat dítě jako partnera interakce a nezacházet s ním jako s někým méněcenným či dokonce s předmětem.

Odkázanost dítěte na prostorovou blízkost a kontinuální sociální doprovázení činí děti ale také závislými na pomoci dospělých i na rodinných vztahových konstelacích. Jde tedy o obraz člověka, jenž je přesvědčen o tom, že je dětství základní a nejdůležitější epochou každého lidského života, pokud se zde zakládá individuální osobnost v její tělesně-duševní celistvosti – ale nikoli epochou, která je oddělena jen pro sebe sama, nýbrž v interakci s druhými v chráněném prostoru pomoci, péče a účasti. Děti jsou pro tento pohled plnými členy lidstva a mají stejnou důstojnost jako všichni dospělí. Tato antropologie stojí v protikladu s tou, jež vidí v dítěti stále především to, co je nedostatečné, deficitní a ve srovnání se zájmy dospělých to, co je stále méně důležité. Biblická tradice se také odvážila ve své době představit dítě v jednoduchosti a nepředstírání jeho srdce jako paradigma člověka. Pro ni byli *ti malí* také synonymem pro důstojnost každodennosti a nesenzačnosti. A považovala umění dětské

důvěry, která ví o své odkázanosti na pomoc druhých, za záruku toho, že tento svět má přes všechny tragédie a skandály budoucnost.¹⁴⁸⁴

I dítě je Božím obrazem, a tak závažné útoky na jeho osobu a životní podmínky proto znamenají útoky na samotného Boha a samotný základ života. Opět se ukazuje, jak je důležitý obraz člověka, řešení, vnímání a prožívání toho, kým jsem a kým se mohu stávat a kdo je ten druhý, vůbec tedy kdo je člověk. Obraz člověka značí také základní společné místo setkání různých vědeckých disciplín a intervenčních strategií i v oblasti komerčního sexuálního zneužívání dětí.

6.2 Zrada důvěry

Zkušenosti s posttraumatickým procesem u sexuálně zneužitého dítěte ukázaly, že zde hraje roli také faktor *zrady*. Takové děti se cítí často podvedeny, *zrazeny*, zejména když je pachatel někdo, komu důvěřovaly. Matčino ignorování sexuálního zneužívání považují za zradu na vlastním pohlaví. Má to vše následky až do dospělosti.

Trvalé pustošení psychického vývoje se může konat právě tehdy, když děti hodlají vytvářet svou osobní identitu zejména tam, kde existují úzké vztahy důvěry a ochrany s dospělými. Zneužití těchto pozic důvěry a svěřené ochrany nabývá často formy sexualizovaného násilí nebo křiku, urážení, pokořování, vyhrožování, týrání, přetěžování až k vyčerpání, což směřuje k instrumentalizaci a plné ovladatelnosti dítěte. V okamžicích prožívání je to dětmi prožíváno jako tělesné a psychické utrpení, často ale dlouhodobě dochází k závažnému poškození utváření osobnosti a schopnosti vytváření vztahů. Budování vlastní osobnosti u obětí komerčního sexuálního zneužívání ohrožuje také nedostatek reálných perspektiv, pokud jde o budoucí povolání. Je tak popřeno jejich právo na osobnost.

Je třeba také nepřehlédnout to, že jsou děti ve fázi utváření své identity zejména citlivé na systémy vysvětlování, jednání a perspektiv jednání. V důsledku toho jsou příhodné pro tlaky ideologií – diktatury, náboženské a militantní fundamentalismy - ve svém vývoji narušené a traumatizované děti. Porušování lidských práv se děje v té míře, jak se nabízený obraz světa totalizuje, tedy potlačují alternativy a jejich sympatizanti jsou diskriminováni.¹⁴⁸⁵ Lépe se dají ovládat ti, kteří díky traumatům z dětství a potřebě černobílého světa nedovedou nebo nemají sílu rozlišovat, zaujmout vlastní stanovisko a jednat autonomně.

¹⁴⁸⁴ K. Hilpert, *Menschenrechte und Theologie. Forschungsbeiträge zur ethischen Dimension der Menschenrechte*, s. 172-173.

¹⁴⁸⁵ *Ibid.*, s. 178.

Úkolem práva musí být, aby stálo na straně těch slabších a tím na straně dítěte. To vyžaduje, aby se rámcové podmínky utvářely tak, že se podporuje i stabilita a přehlednost rodinných vztahů i budování světa, který je vůči dětem spravedlivý. Dále to ale znamená, že činí úpravy ve prospěch dítěte pro ty případy, kdy rodiče či jiné pověřené osoby o dítě nepečují, nebo jen omezeně. K první uvedené oblasti úkolů patří opatření k právní ochraně rodiny a mateřství, vytváření možností umístování dětí a konečně také přidavků a snižování nákladů pro hospodářské zabezpečení. Když se ti, kteří zařizují značnou část svého života tak, aby děti dostaly to, co potřebují v oblasti bezpečí, péče a jistoty, na rozdíl od těch, kteří výhradně sledují své osobní zájmy, nacházejí jak ekonomicky, tak v kariéře a veřejném hodnocení tendenčně na straně těch, kdo ztrácejí, pak je to neklamné znamení pro závažné deficity v politice, jež se týká dětí, mládeže a rodin.¹⁴⁸⁶

Děti nemohou vystupovat ještě jako dospělí jedinci a jako sebevědomé právní subjekty, nýbrž jsou bytostmi, které jsou po určitou dobu plně odkázány na pomoc druhých a jež teprve postupně získávají samostatnost a schopnost, aby samy uplatňovaly svá práva. Jejich vztah k druhým je konstitucionální a nevyhnutelně asymetrický. Tato asymetrie zahrnuje kromě důvěry, opory, péče a ochrany rozmanité možnosti zraňování, zneužívání a poškozování těmito druhými. A zatímco se bojuje za zrovnoprávnění žen a jejich osvobození ze statusu objektu a sexualita se má uvolnit z pout represivních a konzervativních tradic, jsou současně naplňovány erotické domy zvláště mladými děvčaty, která jsou přiváděna z chudých zemí Asie, Latinské Ameriky a východní Evropy, často pomocí falešných slibů, využívání jejich nouzové situace a bez možnosti se bránit. Oběťmi komerčního sexuálního zneužívání se stávají stále častěji mladší děti, které jsou označovány jako *čerstvé maso*. Jsou nabízeny k poskytování nejrůznějších *sexuálních služeb a splňování sexuálních přání*. Ukazuje se tedy, že se nedá skličující situace mnoha dětí jednoduše přičíst poměrům v chudých zemích světa. Spíše jsou do těchto problémů zapleteni občané a konzumenti rozvinutých zemí Severu. A i když bylo již od předminulého století mnoho učiněno ve prospěch ochrany dětí v pokrokových zemích, existují ještě stále deficity, co se týká ochrany dětí v jejich tělesné integritě. Kromě hlavního tématu komerčního sexuálního zneužívání dětí je to například otrocká práce dětí, ale také neochota umisťovat děti do náhradních rodin a upřednostňování státních ústavů, nedostatky v dopravě a v ochraně životního prostředí: děti přitom například reagují citlivěji než dospělí na jedy z okolí; jsou-li ale děti chápány jako plnohodnotní nositelé práva na život, měla by se v důsledku toho přípustnost koncentrace škodlivých látek měřit

¹⁴⁸⁶ *Ibid.*, s. 173.

podle únosnosti pro děti. Při vyrovnávání se s druhými a s kulturními tradicemi prochází každý člověk v průběhu svého dětství vývojem, jehož výsledek má rozhodující význam pro celý další život a jednání. Poté co si dosud dítě definovalo svůj obraz podle vztahových osob a dále navazovalo na příklady, idoly nebo skupinové standardy, ujasňuje si pak, kým chce být, a snaží se tento obraz uvést v soulad s tím, co vnímá u ostatních. Tato *práce* na vlastní identitě probíhá ve více stupních a zůstává celoživotním procesem. Nejvíce rozhodující a zároveň nejbouřlivější fáze se ale odehrává během pohlavního dospívání a po něm. Zde se děje rozhodující krok k autonomii vůči původní rodině, ujištění o vlastním pohlaví a první přátelství, určující opce povolání a budoucnost i přisvojení si politických orientací, resp. nepřátelství vůči nim a celkových světonázorových konceptů. Protože se během této periody životopisu děje tak mnoho rozhodujících změn, nejsou děti v tomto úseku života jen silněji a mnohostranněji zranitelnější než dospělí, nýbrž také trvaleji – pokud jsou právě ještě v procesu hledání, zkoušení a sebesměřování.¹⁴⁸⁷

Jednou z těchto nejbolestivějších realit je právě komerční sexuální zneužívání dětí, které zneužívá onu nevinnost, zranitelnost a odkázanost dětí na dospělé, jejich zvědavost i ničí jejich naději. Místo utváření budoucnosti v harmonii a spolupráci se jim krade dětství a kromě bolestné přítomnosti připravuje i budoucnost s negativními následky.

O Jidášovi se řekne, že Ježíše *vydal* nebo *předal*; *zradil*, *zapřel* ho ale Petr. Jidáš si pak (srov. Mt 27,3-5) vezme život ze zoufalství; Petr bude za svítání prolévat hořké slzy. Tím se také nabízí obraz člověka, který se bezmocně zmítá v síti svého života. To jediné, co je schopno jej vysvobodit, je milost, jež umožňuje zvítězit nad svým strachem prostřednictvím důvěry, která umožňuje lásku. Taková láska a taková důvěra poskytuje ono nyní i později: je tedy možná taková láska, jež druhého upokojí v jeho zmatku, strachu, osuší zpocené čelo, uchopí třesoucí se ruce, obejmě, kde se člověk bojí, že se dopustí chyby. Představuje se také jeden pohled na člověka, rozměr, a sice jak jsme také bezmocní a jak právě potřebujeme pomoc druhého. Pak začínají Velikonoce, už nevítězí a nehrozí strach, před nímž je třeba utíkat, smrt, jež má poslední slovo, ale člověk se napřimuje a přechází z tohoto světa k Otci – řečeno janovsky – a nalézá se zase v prostoru, náruči dobroty bez hranic. Je to zároveň Jedinečná a jediná šance pro toho, kdo zradil: nabídka odpuštění a proměny na základě uznání viny a ochoty se změnit: metanoia.

¹⁴⁸⁷ *Ibid.*, s. 172-175.

6.3 Popření principu personality

Každé dítě jako individualita v socialitě, jako obraz Boží, jako osoba představuje ve své celistvosti základní měřítko a fundamentální kritérium pro jednání i v oblasti řešení problematiky komerčního sexuálního zneužívání, a to ve všech dílčích sférách tohoto fenoménu, prevencí počínaje přes komplexní péči obětem a trestní řízení, terapii, rehabilitaci a opětovným začleňováním do společnosti konče. Dítětem nelze disponovat, je účelem sám o sobě a je hodno ochrany. S principem personality korespondují i základní principy práv dítěte: právo nejlepšího zájmu dítěte, právo na přežití a rozvoj, ochranu a participaci, jak je obsahuje Úmluva o právech dítěte.¹⁴⁸⁸

Právě dítě je od počátku svého života jako lidská bytost se svými danými základními životními potřebami vydáno druhým, zejména těm nejbližším dospělým lidem, a je jimi podle svého věku a stupně zralosti určováno a ovlivňováno. Vztahové osoby jsou tak určující pro jeho celostní rozvoj, pro vytváření vztahu k sobě samému, ke světu a jeho smyslu a řádu, potažmo Bohu. Osobní struktury dítěte, jeho základní životní potřeby a odtud práva volají po naplnění, aby se mohla lidská bytost dítěte plně rozvíjet a zakoušet vydařené lidské bytí. Pro ostatní osoby to znamená zodpovědnost, aby to vůči dítěti splnily. A čím mladší, nezralé či dokonce fyzicky či mentálně postižené dítě, tím více potřebuje solidární péče a současně je tím více právě vydáno druhým a na nich závislé. Tím větší zločin, když někdo zcela naopak zneužívá tyto potřeby a nedostatky spojené s věkem, stupněm zralosti, statusem a možnostmi a komerčně sexuálně děti vykořisťuje a tak je zvětčuje a zachází s nimi jako s předmětem svého uspokojení. Hluboce je zasažen vztah k sobě u těchto dětí, místo vědomí vlastní důstojnosti a sebeúcty nastupuje zkušenost, že je předmětem v rukou druhých, kteří o něm na způsob vlastnictví zcela rozhodují a často si jej vyměňují. Vztah k sobě se tak nemůže řádně rozvinout, resp. pokrývá se až ke stavu pohrdání sebou samým. S tím souvisí i nedůvěra vůči ostatním lidem, strach z nich a neschopnost tak rozvíjet rovnocenné a rovnoprávné vztahy s druhými, kde se nedostává uznání vlastní osoby jako hodné úcty, či se opakují vzorce vlastních bolestných zkušeností z dětství na další generaci dětí. Dá se očekávat, že se zatemní i vztah k Bohu či pohled na něho, zejména je-li okruh pachatelů z nejbližšího okolí dítěte, tedy z rodiny. Kromě otázek „kdyby byl, tak by to nedopustil...“, „kde byl, když jsem trpěl(a)?!“, „proč taková nespravedlnost a ještě na nevinných dětech?!“ je třeba počítat s tím, že bude nemožné nebo přinejmenším bolestně těžké pro dětské oběti praktik komerčního

¹⁴⁸⁸ Srov. *Úmluva o právech dítěte a komentář*. In: *Práva dítěte v dokumentech*. Odbor prevence kriminality ministerstva vnitra ve spolupráci s českou sekcí Mezinárodní ochrany dětí a Fondem ohrožených dětí, Praha 1998, s. 5-43; J. Dunovský a kol., *Sociální pediatrie*, s. 59-60.

sexuálního zneužívání, aby vyslovily směrem k Bohu ono důvěrné *Otče*. Těmto dětem se tak bortí základy jejich bytí, ztrácí smysl a cíl svého života. Jsou tedy hluboce narušeny, pokřiveny či zničeny všechny vztahy osoby, dítě je zcela určováno cizím, místo lidské osoby je nahlíženo jako otrok a zboží a tak se s ním zachází. Tím více je třeba, aby bylo takové dítě těmi, kteří se mu snaží pomoci v jeho situaci, během terapie, trestního řízení, rehabilitace a opětovného začleňování do společnosti, považováno za osobu a takto s ním i bylo jednáno. Může pak dozrát k tomu, že pro něj nebude už oslovení *otče* traumatem, ale uzdravujícím procesem.

V kontextu komerčního sexuálního zneužívání dětí jsou děti vedeny k slepému plnění příkazů a požadavků druhých, pohybují se tak v podmínkách, které jim neumožňují a nedovolují nalézt sebe sama a kořenit ve svém jedinečném „já“ a možná pupeční šňůra s původcem života a bytostného já člověka a jeho bytí jako osoby není vůbec tématem, či je v lepším případě zesměšněna nebo potlačena. Lépe se to bude dařit v prostředí, které popírá, odmítá, neuznává či skutečně nepoznalo živého Boha. Dítě nejenže nemůže v takových podmínkách budovat zralé vztahy k sobě, ke světu a k Bohu, ale je právě prostředím pachatelů o budování těchto vztahů připravováno, aby bylo jako nezakořeněné, neznalé své důstojnosti a svých práv, nezralé, plné strachu a neorientované lépe manipulovatelné a zneužitelné. Dětským obětem komerčního sexuálního zneužívání není tak zpřístupňováno zodpovědnou komunikací a kooperací zejména nejbližších vztahových osob jejich personální bytí, nemůže se tak plně a řádně rozvíjet jejich osobní bytostné já. Tím, že nejsou uznávány jako plnohodnotné lidské osoby, od nich nelze očekávat, že se naučí uznávat druhé jako osoby. Ti, kteří to způsobují, se neproviňují jen proti dětem, ale tím, že je neuznávají jako lidské osoby, nýbrž je považují za své zboží, také proti vlastnímu osobnímu bytostnému já a proti absolutnímu základu bytostného já člověka a života, totiž proti Bohu.

Dítě je vzhledem ke svému stupni vývoje ještě více odkázáno na své okolí a tím důležitější a zodpovědnější je role protějšků, kteří na tuto odkázanost a otevřenost mají odpovědět v nejlepším zájmu dítěte. Tím závažnější a záluďnější jsou činy, které tuto odkázanost a otevřenost pomocí lsti a lži zneužívají, zraňují a do budoucna pokřivují, jak se to děje v oblasti komerčního sexuálního zneužívání dětí.

6.4 Trestné činy proti lidské důstojnosti a morálce

Nejprve bude vhodné znovu připomenout, že se ve zprávě o situaci v oblasti komerčního sexuálního zneužívání dětí v České republice, která je jednou z částí Národního plánu, konstatuje skutečnost, že *„prostituce je chápána jako problém mravní a nikoliv jako problém*

*právní (právně jsou chráněny jen děti mladší patnácti let). Důsledkem tohoto postoje je, že na prostitující se osoby je apriorně nahlíženo jako na pachatele nemravného a zavrženého jednání, nikoliv jako na oběti často velmi obtížné sociální situace sexuálního zneužívání a vykořisťování, jimž je třeba věnovat všestrannou pomoc. To se odráží i v neexistenci relevantních informací o těchto osobách a jejich počtech.*¹⁴⁸⁹

Nejenže opět tento postoj nehledí v souladu s Úmluvou o právech dítěte, stockholmským a jokohamským kongresem, 1. a 2. vrcholným světovým summitem o dětech přednostně na nejlepší zájem dítěte, na jeho život, ochranu, participaci, ale kriminalizuje jej a nenaplnuje tak jeho lidská práva, resp. je porušuje, dítě dále traumatizuje a stigmatizuje, ale také se v tomto hodnocení nedefinuje pojem *mravní, nemravné*. Z dalšího textu pak plyne, že se jedná o chápání ve smyslu toho, *co se nedělá, co se nesmí, co je zvrácené a zavrženého*. To pak vede k odsouzení toho, co neodpovídá určité morálce v dané době, na níž se společnost shodla. Ta by se ale mohla na základě konsensu a zdůvodnění například dřívější vyspělosti dětí v této době změnit a hrozí tak nebezpečí snah o posun ochranné věkové hranice. Už proto je vhodné rozlišovat pojmy morálka a moralita/mravnost.

S tímto chápáním morálky a jejím předkládáním a zprostředkováním dětem by mohly souviset i zmíněné výsledky studie Růžové linky 3. lékařské fakulty UK, při níž děti hodnotily také *závažnost rizikových chování* podle stupnice 8, to znamená, že měly seřadit osm předložených druhů negativního chování podle závažnosti (nejvyšší považovaná závažnost 8 až k nejméně závažnému či špatnému chování označenému 1):

	<i>Dívky</i>	<i>Chlapci</i>
Nadměrná konzumace alkoholu	4	5
Týrání zvířat	8	7
<i>Prostituce</i>	3	2
Sprosté nadávky	1	1
Vandalismus	5	6
Sgrafity	2	3
Užívání drog	7	8
Krádeže	6	4

¹⁴⁸⁹ *Národní plán boje proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí*, Ministerstvo vnitra, Praha 2000, s. 2.

Autoři připisovali nízkou známku u prostituce nízké míře informovanosti, zkušenostem s reálným životem a malé ochotě dospělých si s dětmi na toto téma i obecně na téma sex a sexualita povídat. O prostituci se tak děti nejčastěji baví mezi vrstevníky, na dalším místě v pořadí je rodina a následně škola s tím, že třetina dětí z Prahy a dvě třetiny z Chebu uvedly, že se někdy o prostituci bavily.¹⁴⁹⁰

Dalším možným vysvětlením by mohlo být chápání pojmů morálka a mravnost a vůbec styl výchovy v této oblasti v ČR. Opět jako by se ukazovalo, že děti považují za závažnější provinění to, co nějak souvisí s tím, že se *nesmí, nedělá, přece se* nekrade, neubližuje zvířatům, neberou drogy, neničí se věci, nepije alkohol, ovšem dění, jež instrumentalizuje člověka, činí z něj objekt, porušuje jeho lidskou důstojnost a způsobuje mu závažné následky, je hodnoceno jako méně závažné. Přes pochopení morálního vývoje dětí lze v tom snad zahlédnout nepořádek v porozumění tomu, co je mravnost a co morálka, jakou roli hraje lidská důstojnost a svoboda člověka a jakou zákazy a ještě k tomu třeba bez hlubšího odůvodnění. Je vidět, že *absence výchovy a vzdělávání v oboru (teologická) etika* může nahrávat přijatelnosti tak závažných a nebezpečných jevů a trestných činů, jakými jsou projevy komerčního sexuálního zneužívání dětí.

Různě se zachází s pojmy morálka a mravnost i v oblasti mravnostní kriminality i v pořadí hlav zvláštní části trestního zákona. Nejprve opět stojí za připomenutí, že kriminologie vymezuje společný rys trestných činů, které tvoří mravnostní kriminalitu, a sice jejich spjatost s pohlavním pudem, a rozlišuje dvě podskupiny: *tzv. sexuální kriminalitu a kriminalitu spojenou s prostitucí*. Přitom kriminologové komentují: *„Společnost vytváří (mimo jiné i prostřednictvím trestního práva) své regulační mechanismy, kterými vyvíjí tlak na formování sexuálního chování jedince a dalších druhů jednání s lidskou sexualitou spojených. Sexuální morálka a sociálně tolerované sexuální chování však náležejí k nejproměnlivějším a nejmnohotvárnějším jevům sociální a kulturní historie lidstva.“*¹⁴⁹¹

Jeden z právních expertů na tuto problematiku například uvádí: *„Smůla je v tom, že mravnost není kategorií právní, ale morální, filozofickou a sociologickou. Její pravidla nejsou nikde sepsána a kodifikována. Jsou v podstatě určována společenským konsenzem a jen zčásti se překrývají nebo ztotožňují s pravidly chování upravenými právním řádem. Samo zobrazení*

¹⁴⁹⁰ E. Vaníčková, *Dětská prostituce*, s. 113-114; E. Vaníčková, *Pomoc pro dotčené. Preventivní práce v oblasti komerčního sexuálního vykořisťování dětí v České republice. Přednáška na mezinárodní konferenci „Rozvoj nových konceptů prevence k ochraně dětí před komerčním sexuálním vykořisťováním v kontextu profilů pachatelů německých sexuálních turistů“* konané ve dnech 06.-07. 12. 2004 na zámku Mostov u Chebu, vlastní poznámky autora jako účastníka.

¹⁴⁹¹ O. Novotný, J. Zapletal a kol., *Kriminologie. Druhé, přepracované vydání*, s. 303.

*nahého těla je v současné době společnosti akceptováno, složitější jsou postoje společnosti a pravidla mravnosti, pokud jde o rozvíjení erotické fantazie.*¹⁴⁹²

J. Chmelík¹⁴⁹³ představuje *mravnost* tak, že je pokládána za stěžejní kategorii *mravnostní kriminality* a jako příkrý protiklad pornografie a prostituce, že je řazena vedle *mravního chování, mravního kodexu* mezi základní společenské principy chování. Ze sociologického hlediska je v kontextu *mravnostní kriminality* označován za rozhodující, společensko-regulativní soubor norem chování daného společenského řádu. Obecně je *mravnost* definována jako soustava mravních norem, společenských názorů, citů a společensko-etických sankcí. Dále stejný autor konstatuje, že „*mravní řád se vyvíjí souběžně s vývojem společnosti. Jeho vnějším vyjádřením je subjektivní akceptace člověka, tedy člena dané společnosti. Mravnost je vnějším faktorem, který ovlivňuje chování a konání jednotlivce ve společnosti. Počátek mravního chování je spojen s genetickým vývojem člověka. (...) Společnost chápe mravnost většinou v užším pojetí, neboť je spojována především se sexuálním životem. Takto je v obecné rovině chápána mravnost i z pohledu objektu ochrany trestního zákona. Vše nemravné je pak především spojováno s pornografií, na jejíž vymezení však panují velmi protichůdné názory i definice. Toto pojetí mravnosti je do jisté míry dáno i tím, že mravnost, jako kategorie filozofická a sociologická, není žádnou normou kodifikována. Z tohoto pohledu, ač velmi nepřesně, lze mravnost ve vztahu k pornografii vymezit z filozofického pohledu jako vztah obecného a zvláštního, ve kterém mravnost je širší kategorií než pornografie. V obsahovém pojetí jsou však mravnost a pornografie zcela protichůdné kategorie.*“¹⁴⁹⁴ Na jiném místě stejné knihy je mezi základními pojmy *morálka* vymezena jako „*historicky a kulturně podmíněný soubor hodnotících soudů, zvyků, názorů, ideálů a pravidel, jimiž se lidé řídí ve svém jednání. Dodržování morálky je kontrolováno a hodnoceno zejména veřejností a podléhá sociálnímu tlaku. Dodržování morálky je hodnoceno i samotným člověkem, kdy její porušování podléhá vnitřní sankci ve formě studu, viny, nevole, rozmrzelosti (lze označit jako svědomí). Teorii morálky je etika.*“¹⁴⁹⁵

Pojem *mravnostní kriminalita* je mezi základními pojmy vysvětlen tak, že „*se jedná o skupinu trestných činů, jejichž typickým obsahem je protiprávní zasahování do sféry svobodného rozhodování o pohlavním styku, mravního a tělesného vývoje.*“¹⁴⁹⁶ V úvodu kapitoly je pak *mravnostní kriminalita* či *sexuální kriminalita* hodnocena jako ta, která

¹⁴⁹² M. Mitröhner, *Erotika a paragrafy*, in: J. Chmelík a kolektiv, *Mravnost, pornografie a mravnostní kriminalita*, s. 47.

¹⁴⁹³ J. Chmelík a kol., *Mravnost, pornografie a mravnostní kriminalita*, s. 41.

¹⁴⁹⁴ *Ibid.*, s. 41-42.

¹⁴⁹⁵ *Ibid.*, s. 15.

¹⁴⁹⁶ *Ibid.*, s. 15-16.

„hluboce zasahuje do nejcitlivější sféry osobní integrity.“¹⁴⁹⁷ Především kvůli svým dopadům na chráněný zájem (život a zdraví člověka, svoboda v rozhodování o sexuálních stycích, mravní vývoj mládeže) je řazena mezi nejzávažnější trestné činy s vysokou typovou nebezpečností. Škodlivý následek je viděn jako patrný bezprostředně po spáchání a ještě závažněji v podobě vývojových psychických poruch a různých traumatizujících poškození. Osobní svoboda a lidská důstojnost jsou v této souvislosti připomenuty jako „společenské atributy chráněné ve všech demokratických zemích.“¹⁴⁹⁸

Novotný a kol. pak připomínají, že si účinné stíhání některých trestných činů *proti sexuální mravnosti* vynutilo mezinárodní spolupráci, a uvádějí trestné činy *obchodování s lidmi, kuplířství a ohrožování mravnosti*.¹⁴⁹⁹

S tím souvisí i definování trestných činů proti lidské důstojnosti jako „jednání, jež zasahují do oblasti mravních názorů společnosti na sexuální vztahy,“ přičemž trestní zákon nestíhá ale „porušení mravních zásad jen pro tyto zásady samé, nýbrž pouze tam, kde jejich porušení znamená určité nebezpečí pro společnost. Lidská důstojnost je přitom společným druhovým objektem celé této skupiny trestných činů.“¹⁵⁰⁰

Jako zajímavý odkaz může posloužit i pořadí jednotlivých hlav části druhé zvláštní části zákona č. 140/1961 Sb., *trestního zákona*, včetně změn a doplnění provedených dalšími zákony, včetně zákona č. 285/2002 Sb. (úplné znění vyhlášeno pod č. 412/2002 Sb.),¹⁵⁰¹ kde jsou spolu s nimi trestné činy související s komerčním sexuálním zneužíváním dětí řazeny takto: trestné činy proti svobodě, jež zahrnují obchodování s lidmi, v oddíle prvním, trestné činy proti lidské důstojnosti, kam se řadí i pohlavní zneužívání, až v oddíle druhém *trestné činy proti lidské důstojnosti* hlavně osmé *trestné činy proti svobodě a lidské důstojnosti*, v hlavě šesté *trestné činy proti rodině a mládeži*, kam spadají i trestné činy *obchodování s dětmi* a *ohrožování výchovy mládeže*, a v hlavě páté *trestné činy hrubě narušující občanské soužití* jsou pak zařazeny trestné činy *kuplířství* a *ohrožování mravnosti*. „Daleko“ před tím jsou hlava první *trestné činy proti republice*, hlava druhá *trestné činy hospodářské*, hlava třetí *trestné činy proti pořádku ve věcech veřejných* a hlava čtvrtá *trestné činy obecně nebezpečné*.

Celkem je hlav části druhé zvláštní části zákona dvanáct a i přes uznání důležitosti zájmů celku a dalších zájmů fyzických i právnických osob je možno konstatovat, že místo ochrany

¹⁴⁹⁷ *Ibid.*, s. 11.

¹⁴⁹⁸ *Ibid.*, s. 11.

¹⁴⁹⁹ O. Novotný, A. Dolenský, J. Navrátilová, F. Púry, S. Rizman, M. Vanduchová, R. Vokoun, *Trestní právo hmotné II. - Zvláštní část, 4. přepracované vydání*, s. 55.

¹⁵⁰⁰ *Ibid.*

¹⁵⁰¹ Úplné znění zákona č. 140/1961 Sb., *trestní zákon*. In: ÚZ, č. 350, trestní předpisy podle stavu k 21. 10. 2002, Sagit, s. 27-52.

důstojnosti dítěte, ochrany rodiny, mládeže je dosti nízko v „pomyslné tabulce“ a že snad poukazuje na vnímání a hodnocení významu důstojnosti a hodnoty jednotlivého člověka, jeho základních lidských práv. Takové nastavení a s tím spojené klima pak ale může usnadňovat pachatelům sexuální vykořisťování dětí.

Pořadí jednotlivých 12 hlav zvláštní části trestního zákona, jež podle některých odborníků vyjadřuje stupnici chráněných hodnot s významem pro interpretaci ustanovení příslušných trestných činů, určitou kriminálně politickou koncepcí,¹⁵⁰² a zařazení *trestných činů*, které je možno vztáhnout na komerční sexuální zneužívání dětí, do hlavy V *hrubě narušující občanské soužití*, hlavy VI *proti rodině a mládeži*, které lze obě zařadit do skupiny trestných činů, které tvoří jakýsi přechod mezi skupinou trestných činů proti zájmům celku (hlavy I až III) a skupinou trestných činů proti jednotlivci (hlavy VII až IX), kam spadá i hlava VIII *proti svobodě a lidské důstojnosti*, ukazuje na to, že má stále přednost „*východisko socialistické ideologie kolektivismu*“¹⁵⁰³ před jednotlivcem, tedy i před dítětem a jeho nejlepším zájmem, jeho ochranou, životem, rozvojem a participací. Citovaní autoři, renomovaní právníci, k tomu v úvodu své knihy píší: „Ve světle učení o právním státě je nesprávnost této koncepce zřejmá. Základem každého právního státu jsou subjektivní práva. V demokratickém právním řádu mají lidská a občanská práva a svobody ústřední postavení, jsou bází všech společenských struktur, jejich rozvoj je identický s rozvojem jednotlivých lidí. Zabezpečují, aby mírou všech věcí byl člověk, aby byl člověk v centru společenského uspořádání. Hlavním společenským zájmem je tedy ochrana právě těchto právních hodnot. Opačně postupoval totalitní stát, který chápal člověka víc jako nástroj než jako účel. Proto je *hlavní prioritou demokratického trestního práva ochrana osobnosti člověka, jeho práv a svobod a jeho důstojnosti*. Tato orientace trestněprávní ochrany vytváří pro rozvoj lidské osobnosti a pro lidské aktivity prostor a významně k nim přispívá.“¹⁵⁰⁴ Proto doporučují umístit nejprve skupinu trestných činů proti jednotlivci, konkrétně proti životu a zdraví, proti svobodě a lidské důstojnosti, pak skupinu trestných činů proti skupinám lidí, kam řadí také trestné činy hrubě narušující občanské soužití a trestné činy proti rodině a mládeži s tím, že jsou chráněna práva takových lidských skupin nebo lidských společenství, jako jsou například děti, tedy práva, která jsou odvozena od základních práv a svobod člověka.¹⁵⁰⁵

¹⁵⁰² O. Novotný, A. Dolenský, J. Navrátilová, F. Púry, S. Rizman, M. Vanduchová, R. Vokoun, *Trestní právo hmotné II. - Zvláštní část, 4. přepracované vydání*, s. 14.

¹⁵⁰³ *Ibid.*, s. 16.

¹⁵⁰⁴ *Ibid.*

¹⁵⁰⁵ *Ibid.*, s. 16-17.

V návaznosti na toto hodnocení a tento návrh a v souvislosti s právy dítěte a fenoménem komerčního sexuálního zneužívání dětí, včetně jeho definic a provázanosti jednotlivých forem, i vzhledem k určité roztržitosti umístění jednotlivých trestných činů ve zvláštní části trestního zákona, postihujících tyto jevy, by snad stálo za úvahu diskutovat o společném zařazení trestných činů, které se vztahují na komerční sexuální zneužívání dětí, do hlavy VIII, tedy *trestných činů proti lidské důstojnosti a svobodě*, včetně trestnosti držení dětské pornografie pro „svou potřebu“, a sice vše při samozřejmém uznání vysoké společenské nebezpečnosti těchto činů a jejich sociálních dopadů, tedy důsledků pro celek, přesto s hlavním důrazem na hlavní principy a kritéria – lidskou důstojnost a svobodu - morálky, tedy na skutečnou mravnost, na principy práv dítěte, na následky pro celostní rozvoj osobnosti dítěte a jednou dospělého občana, čímž je zahrnut i chráněný zájem celku. Na základě toho, že člověk může obětovat ve prospěch druhého zdraví či dokonce život, by pak bylo otázkou, zda nedat na první místo v pořadí hlav trestné činy proti lidské důstojnosti a svobodě a až za ně trestné činy proti zdraví a životu. Ač jsou hodnoty zdraví a život dětské oběti komerčního sexuálního zneužívání silně zasaženy, poškozeny a ohroženy, nevztahuje se stejně na tuto problematiku žádné ustanovení. K podpoře tohoto přístupu lze použít i článek 1 hlavy první Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky: „Lidé jsou svobodní a rovní v důstojnosti i v právech. Základní práva a svobody jsou nezadatelné, nezcižitelné, nepromlčitelné a nezrušitelné.“¹⁵⁰⁶

U zločinů v oblasti komerčního sexuálního zneužívání či vykořisťování dětí jde přece o vědomé, plánované a úmyslné zneužití dítěte, o pošlapání lidské důstojnosti dítěte a jeho svobody, o zásah do jeho integrity v té nejintimnější sféře, o zvěcnění člověka, jeho degradaci na zboží a spotřební předmět, o život v lidsky nedůstojných podmínkách, o oloupení dítěte o jeho dětství, o život v prostředí se svou skupinovou morálkou, která dítěti podsouvá falešné vzorce chování, včetně zvráceného pohledu na sexualitu, hlavně působí falešný obraz sebe sama se ztrátou sebeúcty a vědomí vlastní hodnoty, o narušení celostního vývoje s krátkodobými i dlouhodobými následky, o nenasycení základních potřeb dítěte, o zneužití nouzové sociální situace, o porušení základních práv dítěte. Zodpovědnost leží vždy na straně pachatelů. V tomto smyslu lze z pohledu filozofické i teologické etiky mluvit o nemravném či nemorálním jednání, protože porušuje základní principy a kritéria morálky a potažmo i práva. Pak je možno lépe porozumět i označení *mravnostní kriminalita, mravnostní trestné*

¹⁵⁰⁶ Úplné znění usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součásti ústavního pořádku České republiky, jak vyplývá ze změny provedené ústavním zákonem č. 162/1998 Sb. In: *ÚZ č. 368*, podle stavu k 14. 2. 2003, Sagit, s. 16.

činy a stanovit odůvodnění pro trestnost s tím, že jsou zde ve hře principy, jejichž platnost není možno v rámci ochrany důstojnosti, svobody, integrity a života dítěte stavět na souhlasu většiny ve společnosti, i když je důležitý proces uznání těchto principů. Proto nejsou v žádném případě z pohledu oboru teologické etiky mravnost nebo moralita identické s morálkou.

Dětská oběť sice provozuje nemorální chování podle platných společenských norem, protože je k tomu donucena či přinejmenším přinucena okolnostmi, nouzovou situací. Proto nelze vydat morálně-mravní soud o nemravnosti a už vůbec protiprávnosti těchto dětí-obětí, a to i v případě tzv. dobrovolné účasti v komerčních formách sexuálního zneužívání, protože jsou k tomu právě donuceny či přinejmenším přinuceny okolnostmi, nouzovou situací. Nemravného a zločinného jednání se dopouští pachatel, ať již zákazník, kuplíř či jiná osoba, která z této činnosti kořistí, nebo se na ní mlčky podílí, aniž by ji oznámila. Přece nejde o to, že se porušuje *nějaká morálka* a posléze porušují zákony, ale o jedinečnou lidskou bytost – dítě, její důstojnost, svobodu, život, rozvoj, ochranu, její základní potřeby a práva. A horizontu teologické kategorie zjevení jde o jedinečnou lidskou osobnost, která je Bohem – tak jak jej interpretoval a ztělesnil Ježíš z Nazaretu – absolutně zamýšlena, milována, přijata, uznána, chtěna, jíž se nabízí život v plnosti, plně vydařený život s absolutním základem a cílem existence. Sexualizované násilí na dětech je tak násilím na samotném Ježíši Kristu, který se ztotožňuje a solidarizuje se svými lidmi, zejména s těmi nejslabšími, nejzranitelnějšími, bezmocnými, bezbrannými, s lidmi v nouzi a s těmi, na nichž se ti druzí krutě podepsali. Snad lze říci, že se tak jedná o útok proti samotnému základu života a lidskosti.

6.5 Právo dítěte na vzdělání – i o lidských právech, mravnosti a etice

Adresáty vzdělávání o lidských právech nemají být teprve dospělí, ale už co možná nejdříve a přiměřeně podle věku děti. Jednak z důvodu prevence takových sociálně-patologických jevů jako je komerční sexuální zneužívání dětí a ochrany před nimi, jednak kvůli holistickému uskutečňování lidské osoby dítěte a jeho účasti na spoluutváření společnosti a světa v dětském i potom v dospělém věku, také z důvodu respektování a uznávání práv druhých a splňování z toho plynoucích povinností a odpovědností. Pěkně to demonstruje projekt EU Dětská práva vytvořený Nadací naše dítě,¹⁵⁰⁷ který děti seznamuje pomocí ilustrovaných listů v kombinaci s textem dětského psychologa Jiřího Kovaříka s právy dítěte a právy druhých lidí na základě

¹⁵⁰⁷ *Dětská práva, Víť, co smím?* Nadace naše dítě, Portál, Praha 2002.

jednotlivých článků Úmluvy o právech dítěte. Dokládá to již úvodní list dokumentu, který je nadepsán *I děti mají svá práva* a oslovuje děti takto: „Máš právo využívat všech svých práv. Máš svá práva, i když jsi dítě. Práva zajišťují každému člověku spravedlivé zacházení. Každý člověk má svá práva – ty, tví rodiče, sourozenci, příbuzní, sousedé, přátelé. Všichni lidé na celém světě.“¹⁵⁰⁸ V souvislosti s komerčním sexuálním zneužíváním dětí je možno ještě zmínit list 17, jenž dítěti sděluje, že má právo na život v bezpečí, právo na ochranu před násilím a špatným zacházením: „Ano, je to tak – máš právo na život v bezpečí. A také právo na ochranu před násilím a špatným zacházením. A stejná práva mají i ostatní. Tvou povinností je toto právo uznat a chránit. Ani ty nesmíš s druhými špatně zacházet či je zneužívat.“¹⁵⁰⁹ Podobné výukové materiály jsou pak připraveny i pro rodiče a pedagogy.¹⁵¹⁰

Úmluva o právech dítěte se tak stále více stává vztahovým bodem a klíčovým textem pro vzdělávání v oblasti lidských práv, často také ve spojení s Všeobecnou deklarací lidských práv. Jako spojovací bod slouží často právo na vzdělání. Článek 29 Úmluvy o právech dítěte obsahuje právě shrnutí práva na vzdělání a na vzdělání v oblasti lidských práv: „1. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, se shodují, že výchova dítěte má směřovat k:

rozvoji osobnosti dítěte, jeho nadání a rozumových i fyzických schopností v co nejširším objemu;

výchově zaměřené na posilování úcty k lidským právům a základním svobodám, a také k zásadám zakotveným v Chartě Spojených národů.“¹⁵¹¹

Úmluva o právech dítěte zavazuje smluvní státy také k tomu, aby seznamovaly děti a dospělé s právy dětí, aby umožňovaly dětem prosazování jejich práv: „Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, se zavazují s využitím odpovídajících prostředků široce informovat o zásadách a ustanoveních této úmluvy jak mezi dospělými, tak mezi dětmi.“¹⁵¹²

Právě děti jsou prvními nositeli lidských práv a prvními adresáty vzdělávání v oblasti lidských práv. „Totiž jen tehdy, když už děti rozvíjejí vědomí svých práv, mohou dospělí vnímat v dostatečné míře jejich lidská práva! Jen když už děti prožívají, že jejich svobody a práva mají hranice u svobod a práv těch druhých, nebudou jako dospělí špatně rozumět lidským právům jako nějakému exkluzivnímu oprávnění. Jen když už děti zakusí, že Ali a

¹⁵⁰⁸ *Ibid.*

¹⁵⁰⁹ *Ibid.*

¹⁵¹⁰ Srov. <http://www.detskaprava.cz/prava/pdf/4.pdf>

¹⁵¹¹ *Úmluva o právech dítěte*. In: *Mezinárodní dokumenty o lidských právech. Anglicky a česky*, s. 309.

¹⁵¹² *Ibid.*, s. 321.

Shula sice jinak vypadají, ale nemají menší hodnotu než Julia a Markus, snadněji praktikují jako dospělí uznání a toleranci.¹⁵¹³

Práva dětí také dovolují stavět most solidarity k těm dětem po celém světě, jejichž práva jsou porušována prostřednictvím prostituce, pornografie, obchodu s dětmi, dětské práce, války nebo mučení. Na lidských právech se dá také ukázat, jak rozdílně a nerovně se dětství utváří a že jsou děti rozličně náchylné pro porušování lidských práv podle toho, zda jsou chlapci nebo děvčata, nebo také podle své etnické, kulturní, náboženské nebo sociální příslušnosti.¹⁵¹⁴

Na příkladu první účasti dětí na vrcholné světové konferenci o dětech se dá tematizovat otázka pravé *participace* a pseudoparticipace i otázka toho, které kompetence musejí být učeny, aby se mohlo vůbec spolurozhodovat. Již zmíněná německá nevládní organizace *Kindernothilfe* vytvořila kritéria pro možnosti a schopnosti participace, aby účast dětí na takových konferencích neupadla do alibi-akce. Téma participace je možno rozšířit na obecné vnímání participačních práv a k tomu přiměřeného uschopnění. Také práva dětí jsou nedělitelná a je třeba respektovat to, že se témata práv dětí nezaměřují jen na extrémní případy – jako jsou dětské vojáci a komerční sexuální zneužívání dětí. Úmluva o právech dítěte obsahuje nejen práva na ochranu, nýbrž také participační práva a cílem práv dětí je to, aby se děti také připravovaly později jako dospělí na vnímání lidských práv. Proto mají všechny projekty, které podporují děti jako ty, kteří spolurozhodují o svém životě a spoluutvářejí ho, velkou důležitost.¹⁵¹⁵ Jedná se rovněž o výzvu k participaci dětí (nejen obětí) i dospělých v boji proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí na různých úrovních.

Ještě by mohlo vzdělávání dětí i dospělých v oblasti práv dítěte a lidských práv, včetně paradoxně tak závažné problematiky sociálněpatologických jevů a zločinů, jakými jsou projevy komerčního sexuálního zneužívání dětí, sehrávat důležitou roli při porozumění a zprostředkování toho, co znamená mravnost, morálka, etika. A to zejména v zemi, jakou je Česká republika, kde neprobíhá systematická výuka disciplíny etika a kde zastává křesťanstvo a jeho etika menšinovou pozici. Skrze to, co je silně nemravné, nemorální, by se mohlo rozumět tomu, kým je člověk, co znamená lidská důstojnost, jedinečnost a rovnost všech lidí a jejich právo na nedotknutelnost a plně vydařený život.

¹⁵¹³ K. P. Fritzsche, *Menschenrechte. Eine Einführung mit Dokumenten*, s. 172-173.

¹⁵¹⁴ *Ibid.*, s. 173.

¹⁵¹⁵ *Ibid.*, s. 173.

6.6 CSEC nelze řadit do lidské práce

Bylo vícekrát zmíněno, že Mezinárodní organizace práce v rámci svého příspěvku k boji proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí řadí tento fenomén mezi *nejhorší formy práce dětí*. V jiné kapitole se pak představilo sociálněetické pojetí práce. Jeho cílem také bylo zamyslet se nad tím, zda je vůbec možno hovořit u takových sociálněpatologických jevů jako jsou projevy komerčního sexuálního zneužívání dětí o lidské práci.

U komerčního sexuálního zneužívání dětí se totiž jedná hlavně o plánovitou a vědomou činnost pachatelů, při níž dochází ale k uspokojování potřeb těchto pachatelů, a dítě sice nasazuje své fyzické i duševní síly, ale je pouhým prostředkem, předmětem, který se tím opotřebovává a ničí, i když dostává peníze či jiný typ odměny. Souhlasit by bohužel mohly v definici práce uvedené sociální kontakty, zvyšování si vlastní hodnoty před druhými skrze získané prostředky či zkušenosti, a tím i zlepšování sociálního postavení. Zapadat by mohl i rozvoj techniky, bytový prostor. Pachatel by se mohl hájit a ospravedlňovat tím, že pomáhá kavalírsky řešit sociální problémy těchto dětí a jejich rodin. Do principů sociální práce podle uvedené definice lze však těžko zařadit – když se zatím přijme pojem nejhorší formy práce dětí - osobní růst, autonomii a rovnost dětských obětí komerčního sexuálního zneužívání. Jsou u nich naopak prokázány závažné negativní krátkodobé a dlouhodobé fyzické i psychické následky, ničení celostního rozvoje osobnosti, jsou jednoznačně určovány a manipulovány cizím, považovány za zboží pro uspokojení potřeb pachatelů, nelze tedy mluvit o autonomii těchto dětí ani o naplňování předkládaných cílů. Tím nelze přijmout ani princip rovnosti, protože se jedná o nerovný vztah moci, vlastnění, využívání, zneužívání, vykořisťování.

S dítětem v prostředí komerčního sexuálního zneužívání dětí se v žádném případě nezachází jako s osobou, subjektem, jenž má své potřeby a svá práva. Činy takto páchané na dítěti nepředstavují jeho dobro, jeho uskutečňování, osobnostní růst, nepomáhají mu stávat se více tím, kým má být, nedávají mu zakoušet, že je také jedinečným a milovaným dítětem Božím s otevřenou i absolutní budoucností, ale zcela naopak pošlapávají jeho důstojnost, porušují jeho základní lidská práva jako garanci základních podmínek lidství, lidsky důstojného života, dávají mu zakoušet „peklo na zemi“, je bráno jako zboží, přičemž má zisk a uspokojování různých potřeb dalších lidí jasnou přednost před dítětem, které slouží různým sexualizovaným praktikám násilí.

Je přitom třeba znovu zdůraznit jádro sociálněetického pojetí práce, že totiž člověk je subjektem práce jako osoba, tedy jako Boží obraz má utvářet tento svět, protože je „schopný plánovité a účelné činnosti, schopný rozhodovat o sobě a tíhnoucí k sebeuskutečnění“ (odst. 6). Různé činnosti pak mají sloužit k uskutečňování lidství člověka,

„k splnění osobního povolání, které je mu vlastní právě proto, že je člověk.“ Jako základ a trvalé jádro křesťanské nauky o lidské práci je uvedena pravda, že „lidská práce má svou hodnotu mravní, která je přímo a bezprostředně spjata se skutečností, že ten, kdo ji koná, je osoba, že je to uvědomělý a svobodný neboli o sobě rozhodující subjekt.“ Proto je třeba hledat kořeny důstojnosti práce zejména v její subjektivní stránce, prvním základem hodnoty práce je sám člověk a s tím souvisí i mravní závěr: „Ačkoli je pravda, že člověk je určen a povolán k práci, přece má především práce sloužit člověku, a ne člověk práci.“ Každá práce je dále měřena „hlavně mírou důstojnosti samotného subjektu práce neboli osoby: člověka, který ji koná.“¹⁵¹⁶

Jako výtěžek je dle názoru této práce potřeba konstatovat, že se jedná v oblasti smýšlení, strategií a činů komerčního sexuálního zneužívání dětí z pohledu křesťanské sociální etiky o popření samotné podstaty práce, a proto nelze hovořit o dětské prostituci, dětské pornografii a obchodu s dětmi za účelem sexuálního vykořisťování vůbec jako o práci a zařazovat tyto jevy mezi *nejhorší formy práce dětí*. Tím se degraduje i sám význam práce člověka. Dítě je přitom pouhým donuceným či přinuceným vykonavatelem skutečných či simulovaných sexuálních praktik. Stejně tak nemohou být přece trestné činy proti lidské důstojnosti, svobodě, rodině a mravnímu vývoji, trestné činy hrubě narušující občanské soužití či dokonce trestné činy proti lidskosti označované jako práce. Proto se jeví celkově jako nešťastné a nevhodné použití a vymezení pojmu *nejhorší formy práce dětí*, jak jej obsahuje Úmluva č. 182 Mezinárodní organizace práce. To vůbec ale neznamená ztrátu respektu vůči všemu tomu, co tato organizace koná i v této oblasti ve prospěch dětí.

6.7 Radikalizovaná opce „miluj svého bližního“ – „miluj i své nepřátele“: lidská důstojnost pachatele

Přes jednoznačnou potřebu stíhat a trestat pachatele, jednoznačně přiznávat vinu právě jim a ne obětem, s porozuměním - obětem a jejich blízkým, nejsou-li tito blízcí do těchto činů sami zapojeni, osobám činným v trestním řízení, psychiatrům, psychologům i široké veřejnosti -, že se v nich velmi snadno a pochopitelně objeví opovržení, nenávisť, pohrdání, vztek, chuť se pomstít, včetně násilné odvety, a „věčnému“ odsouzení k stigmatizaci a vyloučení ze společnosti, je teď otázka, zda a jak platí a co znamená v těchto případech lidská důstojnost a pro křesťany a církve ještě výzva jejich Mistra „milujte své nepřátele“ (Lk

¹⁵¹⁶ *Laborem exercens. Encyklika Jana Pavla II. o lidské práci ze 14. září 1981. In: Sociální encykliky (1891-1991), s. 311-319.*

6,27.35; srov. Mt 5,43-48), „*čiňte dobře, půjčujte a nic nečekejte zpět, resp. půjčujte a nad nikým se nevdávejte naděje*“ (Lk 6,35), „*A vaše odměna bude hojná: budete syny Nejvyššího, neboť on je dobrý k nevděčným a zlým*“ (Lk 6,35), „*Bud'te milosrdní, jako je milosrdný Váš Otec*“ (Lk 6,36; srov. Mt 5,48).

Těmito verši se opět na pozadí starohebrejské tradice konkretizuje, zintenzivňuje a činí náročnější ona opce „miluj svého bližního“: „*Nedopustíte se bezprávi při soudu. Nebudeš nadřizovat nemajetnému ani brát ohled na mocného; budeš soudit svého bližního spravedlivě. Nebudeš se chovat ve svém lidu jako utrhač, nebudeš ukládat svému bližnímu o život. Já jsem Hospodin. Nebudeš ve svém srdci chovat nenávist ke svému bratru, ale budeš trestat svého bližního podle práva, a neponeseš následky jeho hříchu. Nebudeš se mstít synům svého lidu a nezanevřeš na ně, ale budeš milovat svého bližního jako sebe samého. Já jsem Hospodin*“ (Lv 19,15-18).

Jak bylo načrtnuto, ukazují jasně i novozákonní texty v návaznosti na starozákonní podání zkušenost, že lidé selhávají v tomto určení být k obrazu a podobě Boha. Přesto se Bůh jedinečně smiloval, jak to dokumentuje kříž Ježíše Krista, na němž se odhalila jednak ztracenost lidí, skutečnost, že se může svět plně imunizovat vůči Bohu a jeho působení, proti lidskosti a nevinosti, a to dokonce s pomocí náboženství, politiky, práva a veřejného mínění. Lidé mohou korumpovat a zvrhnout i Boží zákon, přičemž lze hovořit o moci, která žene člověka do systematického ohrožení a sebeničení, tedy o hříchu. Neukázala se však jen nouze, bída, ztracenost člověka a potřeba slitování, ale sdělil se i vrcholně v Ježíši Kristu nezničitelný a nezkreslený Boží obraz a účast lidí na něm. V Ježíši Kristu zjevený obraz člověka, a tak kristologické odůvodnění člověka jako obrazu a podoby Boží a lidské důstojnosti je možno pak převádět do dalších kontextů.¹⁵¹⁷

Lidská důstojnost není na základě *eschatologicky uskutečněného Božího určení člověka* podrobena morálnímu uvažování v tom smyslu, že by se mohla člověku odebrat. I když je způsob lidského života jakkoli znetvořen, deformován a zkreslen a jakkoli ho mohou utvářet deformující a zraňující sociální i tělesně-emocionální praktiky, člověk nemůže být zbaven lidské důstojnosti a dané hlubiny své osoby. Tím vším chce toto pojetí člověka a jeho důstojnosti přispět k nenáboženským kontextům humánní politiky a právní kultury a k sebekritické a na univerzalitu zaměřené morální komunikaci.¹⁵¹⁸

¹⁵¹⁷ Srov. M. Welker, *Person, Menschenwürde und Gottebenbildlichkeit*. In: *Menschenwürde*. Jahrbuch für Biblische Theologie (JBTh), Band 15 (2000), s. 260-261.

¹⁵¹⁸ M. Welker, *Person, Menschenwürde und Gottebenbildlichkeit*. In: *Menschenwürde*. Jahrbuch für Biblische Theologie (JBTh), Band 15 (2000), s. 262.

Lidská důstojnost není totiž žádný atribut, který by jednotlivé osobě náležel nebo byl popisem nějakých jejích zvláštních vlastností. Lidská důstojnost se ukazuje v jednání, prostřednictvím něhož se vztahujeme k druhému, abychom na něho pohlíželi jako na člověka, jako jsme my sami, i když jeho projevy a činy poukazují na nelidskost. Člověk tím respektuje sám sebe, když vidí člověka i v pachateli trestných činů¹⁵¹⁹ komerčního sexuálního zneužívání dětí, aniž by ho identifikoval s jeho trestným činem. I zde platí známá a náročná zásada: umět rozlišovat mezi člověkem a hříchem.

Přestože se pachatelé provinují proti lidské důstojnosti svých obětí a jednají i proti své důstojnosti, k níž patří uskutečňovat mravnost, a ne pošlapávat samotný základ mravnosti, neztrácejí svou lidskou důstojnost, jsou nadále voláni, aby jednali mravně dobře a správně, jsou stále adresáty mravního požadavku, jak to plyne z možnosti obrácení, kterou jim Bůh podle Nové smlouvy stále nabízí, i když jednoznačně straní obětem bezpráví a pojmenovává hříchy.¹⁵²⁰

Tito pachatelé mají právě pomocí tohoto stanoviska nárok na autentické lidské bytí, ne tedy na čestné lidské bytí, ale lidské bytí, které apeluje jen na každého druhého člověka, aby je i přes tak kruté a zavrženíhodné činy jako takové uznal. Tato vzájemnost a solidarita odpovídá tedy uznání společného lidského bytí, společné lidské důstojnosti. Apeluje na pochopení situace a na citlivost, jak najít správné jednání. Nemá tak nic společného s bagatelizováním a omlouváním těchto závažných činů ani s morálkou nebo politikou soucitu.¹⁵²¹

I pachatel těchto zvrácených trestných činů má stále jako osoba svou důstojnost a před Bohem šanci; v této souvislosti lze také připomenout článek 40 odstavec 1 Úmluvy o právech dítěte, který obecně pojednává o mladistvých pachatelích a zacházení s nimi: „*Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají právo dítěte obviněného, obžalovaného nebo uznaného vinným z porušení trestního práva na takové zacházení, které rozvíjí smysl dítěte pro důstojnost a čest, které znovu posiluje úctu dítěte k lidským právům a základním svobodám jiných a bere ohled na věk dítěte, napomáhá znovuzачlenění a zapojení dítěte do prospěšného působení ve společnosti.*“¹⁵²²

¹⁵¹⁹ Srov. P. Valadier, *Der Mensch in seiner Unwürdigkeit*. In: *Concilium*. Internationale Zeitschrift für Theologie, 39. Jahrgang / Juni 2003, Heft 2, s. 179.

¹⁵²⁰ Srov. *ibid.*, s. 491.

¹⁵²¹ *Ibid.*, s. 178-179.

¹⁵²² *Úmluva o právech dítěte a komentář..* In: *Práva dítěte v dokumentech*, s. 33.

I dospělý pachatel má právo na spravedlivý proces, na lidsky důstojné zacházení, a to i ve vězení, na odpovídající léčbu a možnost se změnit a začlenit a zapojit zpět do společenského života. Záleží samozřejmě na něm, zda chce spolupracovat a přijmout nabízenou pomoc.

I když jsou citované biblické verše původně napsány v jiném kontextu, lze je vztáhnout konkrétně na problematiku pachatelů komerčního sexuálního zneužívání dětí už proto, že se v textech hovoří o hříšnících, o zlých lidech a snad hlavně proto, že i tito lidé mají díky Ježíši Kristu otevřen přístup ke změně smýšlení a jednání, k odpuštění a novému způsobu života. Zejména křesťané a církve pak mohou do svého pastoračního plánu v jeho diakonickém rozměru zahrnout i oblast problematiky komerčního sexuálního zneužívání dětí, včetně perspektivy osob, které selhaly. Mohou konkrétně vstoupit do tohoto „světa“ třeba tím, že nabídnou pomoc a získají potřebné vědomosti například přes sexuologickou léčbu.¹⁵²³

Uzdravující pastorec vychází totiž z konceptu Boží vlády, z neotřesitelné náklonnosti Boha vůči každému člověku, což umožňuje připustit a přijmout beze strachu své lidské bytí v konečnosti a ohraničenosti, včetně vlastního selhání, slabosti, ať již jako nemocný či zdravý, a přitom se spoléhat na spolehlivého, věrného a podpírajícího Boha.¹⁵²⁴ Uzdraven je pak v tomto smyslu ten, kdo projevuje „sílu k tomu, být člověkem“.¹⁵²⁵ Tento Boží zájem o každého člověka a nabízený pravdivý, přátelský vztah se vztahuje tedy i na všechny aktéry problematiky komerčního sexuálního zneužívání dětí, samozřejmě s radikalizovanou přednostní volbou pro dětské oběti.

¹⁵²³ Autorovi této práce tuto myšlenku i postup schválil právě odborník-sexuolog MUDr. Slavoj Brichcín během osobního rozhovoru dne 13. 5. 2005.

¹⁵²⁴ I. Baumgartner, *Pastoral Psychologie. Einführung in die Praxis heilender Seelsorge*, Patmos, Düsseldorf 1997, s. 38-39.

¹⁵²⁵ *Ibid.*, s. 38.

ZÁVĚR

Problematika komerčního sexuálního zneužívání zde byla zpracována v rámci vědecké disciplíny teologická etika disciplinárním a integrujícím způsobem. Fenomén byl popsán, potom posouzen a z toho pak formulovány určité výzvy a návrhy. Přitom všem se uplatnily prvky reflexe individuální i sociální etiky, zejména byla na konkrétní problematiku aplikována etika práva.

Nejprve jsme tedy fenomén zařadili do souvislosti ubližování dítěti v kontextu vývoje chápání dětství, dítěte a jeho práv. Proto byl vymezen pojem syndromu sexuálního zneužívání dítěte. Pak jsme se věnovali popisu fenoménu komerčního sexuálního zneužívání dětí na základě různých poznatků a aktérů. Pojem byl nejprve definován podle rozhodujících mezinárodních dokumentů. Dále byly předloženy dostupné údaje o rozsahu tohoto fenoménu, a sice s pohledem na celý svět, EU a ČR. Následně byly holisticky představeny různé faktory, které podporují výskyt těchto jevů. Konkrétně se jednalo o rozhodující aktéry, tedy o děti, zejména rizikové děti, o rizikové faktory a situace. Na to navázalo podrobnější vykreslení jednotlivých projevů fenoménu komerčního sexuálního zneužívání dětí, a sice obchod s dětmi, dětská prostituce a pornografie. Nejprve byl představen obchod s dětmi s jeho různými vykořisťovatelskými praktikami, příčinami a faktory a zjištěnými konkrétními fakty v určitých oblastech. Stejně tak jsme postupovali při zachycení vykořisťovatelských praktik v prostituci a pornografii s dětmi. Linie zpracování tématu pak pokračovala snahou nastínit možné rozpoznatelné signály a hlavně následky pro děti a jejich životy. Opět nejprve v celku fenoménu a pak jednotlivě podle specifických následků u obchodovaných dětí, dětí vykořisťovaných v prostituci a v pornografii.

Dalším významným aktérem jsou pachatelé těchto činů. Proto byli představeni v rámci vzorce poptávka - nabídka a vzhledem k důležitosti těchto znalostí pro prevenci problematiky a ochranu dětí, podle dostupných poznatků byli charakterizováni, sledovány byly jejich motivy, cíle a strategie, jejich obranné mechanismy při odmítání zodpovědnosti a pravděpodobnost recidivy. Kromě pachatelů dospělých mužů byly probrány jako zvláštní skupiny pachatelů děti a ženy. Nakonec byly ještě specifikovány skupiny pachatelů v pornografii s dětmi, pedosexuálové v v prostitučním turismu a byla načrtnuta klasifikace pachatelů pro diagnostickou a terapeutickou práci a pro práci vyšetřování.

V boji proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí se aplikují rozličné intervenční strategie na různé úrovni a zkušenosti zúčastněných pracovníků přinášejí další požadavky a doporučení, jak zkvalitnit a podpořit potírání těchto jevů. To tedy bylo dalším tématem, jež

pak rozvíjí potřebná reakce na poptávku a opatření v oblastech jednotlivých projevů CSEC, tedy opatření v boji proti obchodu s dětmi, pravidla účinné pomoci dívkám a chlapcům v prostituci a piliře a kritéria pro pomoc v případech pornografie s dětmi. Nastíněna byla i strategie v práci s dalšími stěžejními, předtím představenými aktéry, totiž s odhalenými či potenciálními pachateli. V tomto směru pokračovala konkretizace strategií pomoci obětem, jak to dosvědčují vybrané projekty v rámci ČR, sousedního Německa a silně zasažených míst ve světě. Procesu objevování a poznávání CSEC odpovídaly a odpovídají kromě uvedených rozmanitých aktivit nevládních organizací i strategie mezinárodního společenství a českého státu. Po období dokumentů se silou morálně-politických apelů přišel vrchol v oblasti práv dítěte, a sice přijetí kompletního katalogu lidských práv dítěte v Úmluvě o právech dítěte, jež je již právně závazným dokumentem, tzv. tvrdým právem. K němu se přihlásila i ČR, a tak je jejím úkolem pravidelně podávat zprávu o uskutečňování práv dětí ve své zemi. Zde byly tyto zprávy analyzovány z pohledu CSEC a příspěvku nevládních organizací. Filozofii této úmluvy pak mezinárodní společenství rozvíjí v dalších vrcholných setkáních a z nich plynoucích dokumentů a akčních plánů. Proto byl dále sledován tento rozvoj v kontextu CSEC v oblasti přežití, ochrany a vývoje dítěte, v realizaci a prosazování akčních plánů včetně akčního plánu ČR a jeho pravidelné aktualizace, v potřebném zesílení ochrany před CSEC a hlubším vymezení tohoto fenoménu, jak to ukázal Opční protokol k Úmluvě o právech dítěte o obchodu s dětmi, dětské prostituci a dětské pornografii. Dalším úhlem pohledu byla hranice rodičovské zodpovědnosti v případech CSEC s ohledem na mezinárodní dokumenty a české právo a sociálně-právní ochrana dítěte opět z hlediska CSEC. Dále bylo uvedeno zařazení CSEC Mezinárodní organizací práce mezi nejhorší formy práce dětí a připravena půda pro pozdější srovnání se sociálněetickým pojetím práce. Mezinárodní společenství si na svém druhém shromáždění k tématu CSEC v Jokohamě v roce 2001 dalo globální závazek, jak přistupovat k řešení této problematiky, který byl specifikován pro podmínky zemí EU. Důležitým tématem byla participace samotných dětí na boji proti jejich sexuálnímu vykořisťování. Další závazek mezinárodního společenství ohledně života dětí byl pak dále předložen z hlediska CSEC. Snahou, jak posílit práva dítěte a jejich prosazování a vykonávání, je i právo na individuální stížnost. Následně byly představeny rozhodující dokumenty EU týkající se práv dítěte a CSEC. Děti se pak objevují i v nejnovějších dokumentech na celosvětové i evropské úrovni, které pojednávají o obchodu s lidmi, výstižně fenomén vymezují a tvoří rámec pro řešení v jednotlivých zemích, včetně ČR. Projednávaná problematika se týká každého člověka, celé občanské společnosti, kde jsou vyzvány mezinárodními společenstvími k zesílené angažovanosti církve a náboženské společnosti.

Pravidelně se na úrovni mezinárodních i národních dokumentů a setkání hovoří o CSEC jako o multidisciplinární problematice, jež vyžaduje interdisciplinární spolupráci, přístup a koordinaci. Proto jsme se dále zabývali vztahem etiky k humanitním vědám a vědám normativním se zvláštním zaměřením na to, jak se v těchto vědách definují a používají pojmy morálka, mravnost, etika. Ukazuje se, jak jsou jednotlivé vědy a jejich vztah potřeba pro humánní uskutečňování člověka – tedy i dítěte - a jeho plně zdařilý život a pro to, aby se nedopouštěly chybných závěrů. Vždyť právě člověk je jejich společnou bází, přičemž je třeba si nejprve objasnit pojetí-obraz člověka. V rámci témat patří významné místo kriminologii a zejména tzv. mravnostní kriminalitě. Tato problematika vytvořila současně most k mravnostním či sexuálním trestným činům, jak je zná český právní řád a kam spadají i trestné činy související s CSEC. Trestněprávní úprava související s fenoménem CSEC různě zachází s pojmy mravnost a morálka, přičemž se ukázalo, že se i v případě používání pojmu mravnost jedná z hlediska etiky o morálku a v kontextu projednávané problematiky ještě redukovanou na sexuální oblast a silně vázanou na určitou dobu a v ní chápaný společenský pohled na věc. S tím souvisí i zjištění, že se skutkové podstaty jednotlivých projevů CSEC nacházejí v různých hlavách zvláštní části trestního zákona, ale jen jedna ze souvisejících v hlavě trestných činů proti lidské důstojnosti a svobodě. Tato hlava je navíc až na osmém místě v pořadí jednotlivých hlav. Proto jsme doporučili zařadit trestné činy shrnuté pod fenoménem CSEC do hlavy proti lidské důstojnosti a svobodě - současně jsme se připojili k doporučením zařadit i držení dětské pornografie pro tzv. vlastní potřebu mezi trestné činy -, jež by současně měla být první hlavou v pořadí, uvážíme-li postavení a důležitost etického a právního pojmu lidská důstojnost.

Proto dále navázalo probrání vztahu etiky a práva, čímž byla použita i významná tematika sociální etiky - etika práva - v konkrétní závažné oblasti. Po vymezení základní otázky etiky práva byly rozlišeny pojmy a vztahy morálka a právo, mravnost a právo, moralita a právo. Potom byla naznačena určitá nebezpečí chápání vztahu práva a etiky a k tomu naopak předloženy pozitivní možnosti jejich vzájemnosti, a sice pro porozumění tomu, co je mravnost, právo, morálka i jako důležitý bod výchovy, vzdělávání a tím prevence CSEC a ochrany dětí před tímto fenoménem. Logicky v postupu od obecného ke konkrétnímu se dále dostal ke slovu jeden ze základních tematických okruhů etiky práva: pro moderní právní řády kritické měřítko pro přezkoumání pozitivního práva a jeho dalšího rozvoje, hraniční kámen na cestě k mezinárodnímu právnímu společenství a řádu, totiž tematický okruh lidská práva, jejichž právní kultura ukazuje na skloubení práva a etiky. Angažovanost proti bezpráví i angažovanost za právo rovněž předpokládá objasnění problematiky odůvodnění práva a lidská

práva jako materiální intersubjektívni, intersystémové a interkulturní normy představují základní éthos, jádrovou součást životních podmínek a možností a jsou to právě děti, které potřebují zvláštní ochranu, aby mohly rozvíjet svou důstojnost. Éthos lidských práv znamená také možný společný jazyk práva a pomáhajících profesí i v oblasti problematiky CSEC. Dalším krokem byla práva dítěte jako specifická lidská práva zvláště zranitelné skupiny, jejich zasazení do vývoje vztahu mezi dospělými a dětmi a do problémů souvisejících s CSEC. Následoval pohled na práva dětí v sociálním učení církve. Dále byl nabídnut starobylý nástroj morální teologie pro případné kolize principů práv dítěte a určitých zákonů či předpisů, totiž epikie, s níž se mohou setkat ti, kdo poskytují péči dětským obětem CSEC. Snahu podpořit dodržování a prosazování lidských práv a tak lidštějšího světa doložil projekt o lidských povinnostech a projekt světového étosu.

V rámci naznačené cesty od obecného ke konkrétnímu jsme dále uvedli nejvnitřnější jádro, z něhož se zároveň zase větví základní práva: totiž lidskou důstojnost a z ní plynoucí základní a lidská práva jako základní měřítko pro etické a právní posouzení problematiky komerčního sexuálního zneužívání dětí. Koncepty lidské důstojnosti a lidských práv tak představily nezbytný rámec pro etické a právněetické vypořádání s touto složitou a interdisciplinární problematikou. Dítě jako lidská bytost má nezczizitelnou a nadčasovou důstojnost, od níž se odvozují fundamentální práva. Nelze ji tedy oddělovat od základny centrálních lidských práv. Tato důstojnost člověka - dítěte je nedotknutelná. Lidská důstojnost je vnitřní a zároveň sociální nárok hodnoty a respektu, který člověku – dítěti přísluší kvůli němu samému. Je každému člověku vrozená, je nepomíjivá. Nejprve byly zasazeny duchovní kořeny pojmu lidská důstojnost na základě příslušných biblických textů, dále byl načrtnut odpovídající filozofický koncept lidské důstojnosti a odtud jsme přešli k tématu lidská důstojnost jako paradigma právního systému, a sice jako pojem mezinárodního práva a jako ústavní princip. Že není pojem lidské důstojnosti prázdným pojmem ani zaklínadlem, ukázaly předložené obsahové prvky tohoto pojmu. Dále byla nastíněna role lidské důstojnosti v sociálních encyklikách. Jeden ze základních principů sociální etiky - princip personality - byl pak logickým pokračováním jako základní a klíčová kategorie toho, co je etické, a tím zprostředkovaně také práva a jeho institucí. Uznání personality nalézá svůj zásadní výraz v zákazu zvěcnit osobu nebo s ní zacházet jako s věcí, v respektování každého druhého jako bezpodmínečného účelu o sobě, jenž to nepotřebuje ospravedlňovat, i v normativním zaměření utvářet struktury a instituce společnosti podle způsobilosti člověka, zde vše vztaženo na děti. Speciální výraz nachází uznání personality ve formách terapie, které směřují k tomu, aby posilovaly ty vztahy, jejichž součástí je člověk jako konkrétní osoba.

Úvahy teologické etiky ohledně vztahu ženy a muže mají svůj normativní základ ve stejné osobní důstojnosti ženy a muže. Styl zacházení, jenž se zakládá na vzájemném uznání toho druhého jako rovnoprávné osoby, představuje normativní vzor a cílovou představu utváření osobních vztahů. Proto také model partnerství na základě všech aspektů vyžaduje překonávání, potlačování a společenské odmítání každé formy násilí ve vztazích mezi muži a ženami, prostřednictvím nichž se ženy a děti degradují na objekt sexuálních žádostí nebo instrumentalizují pro demonstrování mužské moci, jak se to děje při komerčním sexuálním zneužívání dětí. Význam dvojpohlavnosti lidského bytí má tak důsledky pro mravní utváření vztahu muže a ženy ve všech oblastech soužití. Z toho plyne fundamentální norma, že musí vztahy mezi mužským a ženským gender i utváření diference rolí podle pohlaví odpovídat osobní důstojnosti obou pohlaví. Jedná se o model partnerství se samostatností a s vzájemným přiřazením. Model partnerství proto tvoří kritické měřítko, které se musí používat na vzorce individuálních vztahů i na společenské řády a struktury, jež determinují, resp. ovlivňují (např. právo, politika, hospodářství, kultura, náboženství) rozmanité vztahy mezi pohlavími od náhodných setkání přes spolupráci v zaměstnání či jinou společenskou spolupráci až ke vztahu lásky, manželství a výchovy, včetně socializace děvčat i chlapců.

Následovalo srovnání začlenění projevů komerčního sexuálního zneužívání dětí mezi nejhorší formy dětské práce, jak to předkládá ve své Úmluvě č. 182 Mezinárodní organizace práce - přičemž se tato úmluva pravidelně považuje v relevantních mezinárodních i národních dokumentech za jednu z rozhodujících pro řešení problematiky komerčního sexuálního zneužívání dětí -, a sociálněetického pojetí práce, jež přineslo zjištění, že není možno hovořit v případech CSEC o lidské práci.

Tuto práci pak uzavřela kapitola, jež znamená shrnutý zpětný pohled na zpracované téma komerčního sexuálního zneužívání dětí v teologickoetické reflexi a z něho plynoucí výzvy. Každému dítěti náleží lidská důstojnost a fenomén CSEC znamená její hrubé pošlapání. Dítě je okradeno o své dětství a zachází se s ním jako se zbožím, jeho osoba je zvěčněna. Vše mu způsobuje bolestné následky. Jsou přitom porušována jeho fundamentální práva. Místo naplnění základních životních potřeb dochází naopak ke zradě těchto skutečností, často od těch nejbližších osob. Chybné či chybějící porozumění pojmům a tak skutečnostem mravnost, morálka, právo ve výchově, vzdělání či právu, jak se ukázalo v trestněprávní úpravě tzv. mravnostních trestných činů, v řazení jednotlivých hlav zvláštní části trestního zákona ČR a i v hodnocení, v němž děti bodovaly závažnost různých negativních jevů, jak plyne ze studie 3. LF UK, poukazuje na faktory, které souvisí s pácháním tohoto fenoménu, a na nutnost porozumění tomu, kým je člověk, kým se má stávat, co může, co s ním dělá jeho konání a

konání druhých. Vědomí vlastní lidské důstojnosti jako základ sebepojetí představuje důležitý prvek prevence i terapie a znovuzачlenování obětí do společnosti.

Po připomenutí výtěžku porovnání začlenění CSEC do nejhorších forem práce dětí a sociálněetického pojetí práce následovala náročná výzva v rámci radikalizované lásky k bližnímu, totiž - i přes jednoznačné stranění dětským obětem a přepisování viny pachatelům - respektování lidské důstojnosti pachatelů, a to kvůli nim samotným a kvůli ochraně dětí. Přitom bylo potřeba s pokorou uzavřít odkazem na proprium teologické etiky, a sice na rozhodnutí pro osobu Ježíše Krista, to znamená pro určité pojetí člověka a Boha, a nabídku a uschopnění změnit své smýšlení a jednání a dojít tak odpuštění na základě uznání a přiznání viny.

ANOTACE

Die vorliegende Arbeit beschäftigt sich mit dem weltweit sehr aktuellen und bedeutungsvollen Thema von der kommerziellen sexuellen Ausbeutung von Kindern im Rahmen der theologischen Ethik. Die Arbeit liefert zuverlässige Auskünfte zu wichtigen Akteuren und Aspekten der kommerziellen sexuellen Ausbeutung von Kindern, stellt Zusammenhänge unter den Begriffen dar, betrachtet und bereitet diese vielschichtige und multidisziplinäre Problematik aus verschiedenen Blickwinkeln auf. Der Autor gibt fundierte wissenschaftliche Erklärung und Erläuterung zum Bereich Opfer und ihrer verheerenden Folgen, zur Täterstruktur und Klassifikation von Pädokriminellen, zu den Ursachen, zu den Präventionsmaßnahmen, zu den vielfältigen Initiativen, Hilfen, Erfahrungen und Empfehlungen der hier international und national tätigen gesellschaftlichen Organisationen und zu den Strategien des tschechischen Staates und der internationalen Gemeinschaft. Diese auf Praxis orientierte Arbeit thematisiert die Kinderrechte als spezifische Menschenrechte für besonders gefährdete, verletzte Gruppe und geht auf die bisherigen Reaktionen internationalen und nationalen Menschenrechtsschutzes im Zusammenhang mit dem Phänomenen von Kinderprostitution, Kinderpornographie und Kinderhandel. Die theologisch-ethische Reflexion geht auch auf die Beziehung der theologischen Ethik zu den hier teilgenommenen praxisbezogenen Wissenschaften im Kontext vom Verhältnisse von Moral und Moralität und interdisziplinärer Arbeit. Speziell setzt sich diese Arbeit aus spezifisch sozialem ethischer Sicht – der Rechtsethik – mit dem Zuordnungsverhältnis von rechtlichen und ethischen Fragen, mit dem Zueinander von Recht und Sittlichkeit, mit der systematischen Verhältnisbestimmung von Moral und Recht im Kontext der rechtlichen Strukturen des einzelnen gesellschaftlichen Teilbereich und seiner Bewertung, also des mit der kommerziellen sexuellen Ausbeutung von Kindern zusammenhängenden tschechischen Strafrechts. Das Verhältnis zwischen Recht und Ethik ist in ihrem Regelungsanspruch anthropologisch grundgelegt. Die Menschenwürde und die aus ihr folgenden Grund- und Menschenrechte bilden dann den grundlegenden Maßstab zur ethischen und rechtlichen Bewertung der Problematik. Individual- wie sozialem ethische Reflexion auf die Beziehung von Mann und Frau und damit verbundenen Leitbild der Partnerschaft erfordert die Überwindung, Bekämpfung und gesellschaftliche Ächtung jeglicher Form von Gewalt in den Geschlechterbeziehungen, durch die besonders Mädchen zum Objekt sexueller Begierde degradiert und/oder zur Demonstration männlicher Macht instrumentalisiert werden. Einer der für die christliche Wirtschaftsethik zentralen Termini *Arbeit* wird mit der Einordnung von

kommerzieller sexueller Ausbeutung von Kindern in die schlimmsten Formen der Kinderarbeit auseinandergesetzt.

RESUME

Not every child can enjoy a happy childhood in an environment that provides for delivering of his/her essentials of life, and thus allows for complex development of his/her personality. Not only in the Czech Republic, but in the whole world, there are still children that suffer from physical and psychic neglect and abuse, as well as sexual exploitation; very often, the abuser is a family member or someone known to the child. The most serious form of maltreatment caused to the child in today's world is the sexual abuse for financial or other economic reasons, i.e. the Commercial Sexual Exploitation of Children (CSEC). This involves trafficking, prostitution, sex tourism, pornography, incest, rape and sexual harassment.

The submitted thesis discusses commercial sexual exploitation of children within the framework of theological ethics. The phenomenon is described and examined here and related challenges and suggestions are defined with respect to the individual as well as social ethics. The problem is partly discussed also in context of the legal ethics, because the manifestations of CSEC are considered vice crimes or sexual assaults. The first, more general, chapter of the thesis is focused on the definition of the Child Abuse and Neglect Syndrome (CAN) and the process of recognizing the phenomenon in our society. With respect to the overall scope of the thesis, attention is given mainly to the Child Sexual Abuse (CSA), its definitions and forms.

The second chapter outlines the subject matter of Commercial Sexual Exploitation of Children (CSEC) in terms of its factors, causes and main actors. These information are supplemented by detailed depiction of various manifestations of CSEC, namely trafficking, child prostitution and pornography. The author also tries to outline the recognizable warning signs of CSEC and consequences for the life of the children. Another important aspect of the phenomenon are the offenders – their typology, motives, strategies and objectives. The second chapter also includes facts about strategies of international communities focused on combatting CSEC and about available projects and actions aimed at providing help to the victims of such crimes in Czech Republic as well as abroad. The fact that CSEC was classified by International Labour Organization (ILO) as one of the worst forms of child labour is mentioned and further compared with the Christian social-ethical concept of labour.

The third chapter of the thesis emphasizes the multidisciplinary nature of the problem – it focuses on the interrelation of ethics, law and psychology and on the children's rights in context of the social doctrine of the Church. Based upon this theoretical knowledge, the concepts of human dignity and human rights that serve as a basic measure for the ethical and

legal consideration of CSEC are concluded in the 4th and 5th chapter of the thesis. The fifth chapter outlines the spiritual roots of human dignity concept using the appropriate texts of the Scripture and the philosophical approach. It also discusses the topic of human dignity as a legal system paradigm.

The sixth chapter summarizes the elaborated topic of CSEC in theological and ethical reflection and the resulting challenges. CSEC is a gross violation of fundamental rights of a child as a human being – the child is treated as a commodity. A survey showed that in Czech Republic, there is a common lack of understanding and knowledge regarding concepts of moral, ethics, rights in the context of education and upbringing and human rights. The results of the survey also indicate the importance of understanding the essence of human beings – who we are, who we should be, what we can and how are we influenced by our own behaviour and by the behaviour of others. The sense of human dignity as the basis for self-concept is a crucial factor of prevention as well as therapy and recovery/re-socialization of victims. The very last section of the thesis contains thoughts about human dignity of the offenders and considers whether in such cases the words of Jesus „*love your enemies*“ still apply.

Keywords: Commercial Sexual Exploitation of Children, child prostitution, child pornography, trafficking in children, offenders, theological ethics, multidisciplinary nature, vice crimes, sexual assaults, human dignity, human rights, children’s rights, right, law and ethics, moral and morality, labour.

SEZNAM LITERATURY

Aktion Schutzengel. Eine computergestützte Präsentation auf CD-ROM, Aachen: Missio Aachen - Internationales Katholisches Missionswerk, 2002

Aktion Schutzengel. Themenheft Schutzengel, Aachen: Missio Aachen - Internationales Katholisches Missionswerk, 2002

Aktiv zum Schutz der Kinder vor sexueller Ausbeutung. Schulungsmaterialien für die Reisebranche, Freiburg: ECPAT Deutschland, 2000

ALEXA, Janek, *Žil jsem jako pedofil*, Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-675-6

Allgemeine Erklärung der Menschenpflichten. Ein Vorschlag, herausgegeben von Helmut SCHMIDT, München: Piper Verlag, 1997. ISBN 3-492-22664-7

AMMICHT-QUINN, Regina, Wessen Würde ist unantastbar? Mensch, Maschine und der Würde-Diskurs, *Concilium*, Internationale Zeitschrift für Theologie, 39. Jahrgang / Juni 2003, Heft 2, s. 163-172, Mainz: Matthias-Grünwald-Verlag. ISSN 0588-9804

ANZENBACHER, Arno, *Christliche Sozialethik: Einführung und Prinzipien*, Paderborn: Verlag Ferdinand Schöningh, 1997. ISBN 3-8252-8155-8

ANZENBACHER, Arno, *Křesťanská sociální etika. Úvod a principy*, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2004. ISBN 80-7325-030-6

ARCIDIECÉZNÍ CHARITA PRAHA, *Každý z nás se může stát obětí*, informační leták

ARISTOTELES, *Etika Nikomachova*, přeložil a poznámkami opatřil A. Kříž, Praha: nakladatelství Petr Rezek, 1996. ISBN 80-901796-7-3

AUER, Alfons, GLÄBER, Alfred, GRÜNDEL, Johannes (Hrsg.), HÖFFE, Otfried, HUIZING, Peter, KAUFMANN, Arthur, MIETH, Dietmar, TEICHTWEIER, Georg, *Recht*

und Sittlichkeit, Freiburg i. Ue.: Universitätsverlag Freiburg Schweiz, 1982. ISBN 3-7278-0252-9

BALDERMANN, Ingo, DASSMANN, Ernst, FUCHS, Ottmar, HAMM Berndt, HOFIUS, Otfried, JANOWSKI, Bernd, LOHFINK, Norbert, MERKLEIN, Helmut, SCHMIDT Werner H., STEMBERGER, Günter, STUHLMACHER, Peter, WACKER, Marie-Theres, WELKER, Michael und WETH, Rudolf. In Verbindung mit HANSON, Paul D., MAUSER, Ulrich, MILLER, Patrick D. und SAEBO, Magne, *Menschenwürde*. Jahrbuch für Biblische Theologie (JBTh), Band 15 (2000), Neukirchen-Vluyn: Neukirchener Verlag, 2001. ISBN 3-7887-1800-5

BANGE, Dirk & ENDERS, Ursula, *Auch Indianer kennen Schmerz. Sexuelle Gewalt gegen Jungen. Ein Handbuch*, 3. Auflage, Köln: Kiepenheuer & Witsch, 2000. ISBN 3-462-02467-1

BANGE, Dirk / KÖRNER, Wilhelm (Hrsg.), *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch*, Göttingen: Hogrefe, 2002. ISBN 3-8017-1188-9

BAUMGARTNER, Isidor, *Pastoral Psychologie. Einführung in die Praxis heilender Seelsorge*, Düsseldorf: Patmos, 1997. ISBN 3-491-77797-6

BERKER, Claudia / GROSSE-OETRINGHAUS, Hans-Martin (Hrsg.), *Gatäuscht, verkauft, missbraucht. Reportagen und Hintergründe zum weltweiten Kinderhandel*, Zürich: Rotpunktverlag, 2003. ISBN 3-85869-252-2

BIBLE. Písmo svaté Starého a nového zákona, Praha: Ekumenický překlad, 1985.

BIRCK, Angelika, *Die Verarbeitung sexualisierter Gewalt in der Kindheit – bei Frauen in der Psychotherapie*, Berlin: Behandlungszentrum für Folteropfer, 2001. ISBN 3-9806790-2-0

BRANTL, Johannes, *Verbindende Moral. Theologische Ethik und kulturenvergleichende Humanethologie*, Freiburg i. Ue.: Universitätsverlag Freiburg Schweiz, 2001. ISBN 3-7278-1365-2

BROWN, Raymond E., S.S., FITZMYER, Joseph A., S.J., MURPHY, Roland E., O.Carm. (Ed.), *The New Jerome Biblical Commentary*, London> Cassel Publishers Limited, 1991. ISBN 0-225-66640-5

BUNDESZENTRALE FÜR POLITISCHE BILDUNG, *Menschenrechte. Dokumente und Deklarationen*, Bonn: 1999. ISBN 3-89331-321-4

BUNDSCHUH, Claudia, *Pädosexualität. Entstehungsbedingungen und Erscheinungen*, Opladen: Leske + Budrich, 2001. ISBN 3-8100-2930-0

BŮŽEK, Antonín, MICHALÍK, Jan, *Informatorium (nejen) o právech dítěte se zřetelem k otázkám výchovy a vzdělávání*, Olomouc: Univerzita Palackého, 2000. ISBN 80-244-0054-5

CALCETAS-SANTOS, Ocelka, *Report of the Special Rapporteur on the sale of children, child prostitution and child pornography*, Visit by the Special Rapporteur to the Czech Republic, Economic and Social Council, Commission on Human Rights, Rights of the Child, E/CN.4/1997/95/Add.1, 17 February 1997, <http://www.ods-dds-ng.un.org/doc/UNDOC/GEN/G97/104/97/PDF/G97-10497.pdf>, 19. 11. 2004

CARLE, Ursula und KAISER, Astrid (Hrsg.), *Rechte der Kinder*, Hohengehren: Schneider Verlag, 1998. ISBN 3-89676-045-9

Co je obchod s lidmi. CD-ROM, Praha: La Strada, 2004

Combating Child Trafficking. Handbook for Parliamentarians N° 9 2005, Inter-Parliamentary Union and UNICEF, http://www.unicef.org/protection/file/children_trafficking_handbook.pdf, 21. 02. 2005

Commission Communication to the Council and the European Parliament on combating trafficking in human beings and combating the sexual exploitation of children and child pornography, 22 January 2001, 2001/0024 (CNS) and 2001/0025 (CNS), <http://www.europa.eu.int>, 10. 02. 2006

Comprehensive Plan to combat illegal immigration and trafficking of human beings in the European Union, adopted on 2 May 2002, 6621/1/02, www.europa.eu.int, 10. 02. 2006

Convention concerning the Prohibition and immediate Action for the Elimination of the Worst Forms of Child Labour. C182 Worst Forms of Child Labour Convention, 1999, <http://www.ilo.org/ilolex/cgi-lex/convde.pl?C182>, 10. 02. 2006

Convention on Cybercrime, Budapest, 23. XI. 2001, Council of Europe, European Treaty Servis – No. 185, Explanatory Report, <http://conventions.coe.int/treaty/en/projects/cybercrime.htm>, 10. 02. 2006

Convention on the Rights of the Child. Optional Protocol on the involvement of children in armed conflict, <http://www.unicef.org/crc/oppro.htm>, 21. 06. 2004

Convention on the Rights of the Child. Optional protocols to the Convention on the Rights of the Child. Providing legal protection for children against the worst forms of exploitation, <http://www.unicef.org/crc/oppro.htm>, 21. 06. 2004

Council Framework Decision on combating the sexual exploitation of children and child pornography, 22 December 2003, 2004/68/JHA, <http://www.europa.eu.int>, 10. 02. 2006

Council Framework Decision on combating trafficking in human beings, 19 July 2001, 2002/629/JHA, <http://www.europa.eu.int>, 05. 01. 2006

Council Resolution on initiatives to combat trafficking in human beings, in particular women, 20 October 2003, 2003/C 260/03, <http://www.europa.eu.int>, 05. 01. 2006

Council Framework Decision on joint investigation teams, 13 June 2002, 2002/465/JHA, <http://www.europa.eu.int>, 05. 01. 2006

Council Framework Decision on the standing of victims in criminal proceedings, 15 March 2001, 2001/220/JHA, <http://www.europa.eu.int>, 05. 01. 2006

Council of Europe Convention on action against trafficking in human beings. Adopted by the Committee of Ministers on 3 May 2005 at the 925th meeting of the Ministers' Deputies, <http://www.europa.eu.int/scadplus/leg/de/lvb/124030.htm>, 05. 01. 2006

Council Resolution on initiatives to combat trafficking in human beings, in particular women, 20 October 2003, 2003/C 260/03, <http://www.europa.eu.int>, 06. 01. 2006

Council Resolution on the contribution of civil society in finding missing or sexually exploited children, 9 October 2001, 2001/C 238/01, <http://www.europa.eu.int>, 06. 01. 2006

Council Resolution on unaccompanied minors who are nationals of third countries, 26 June 1997, 97/C 221/03, <http://www.europa.eu.int>, 06. 01. 2006

Člověk a lidská práva. Sbíрка úmluv a deklarácí. Praha: Spektrum, 1990. ISBN 80-7107-000-9

DANČÁK, Břetislav, ŠIMÍČEK, Vojtěch (Eds.), *Deset let Listiny základních práv a svobod v právním řádu České republiky a Slovenské republiky*, Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2001. ISBN 80-210-2749-5

Das Netzwerk konkret. Unterstützer und Sponsoren von roterkeil.net, <http://www.boscosevana.de>, 11. 05. 2004

Declaration on Social and Legal Principles relating to the Protection and Welfare of Children, with Special Reference to Foster Placement and Adoption Nationally and Internationally, General Assembly United Nations, A /RES / 41 /85, 3 December 1986, 95th plenary meeting, <http://www.un.org/documents/ga/res/41/a41r085.htm>, 13. 05. 2004

DEEGENER, Günther, *Kindesmißbrauch-erkennen, helfen, vorbeugen*, Weinheim: Beltz, 1998. ISBN 3-407-22811-2

Dejte šanci dětem ulice! Každý nemá to štěstí prožít spokojený život... Pomozte nám vybudovat Dům Šance. Projekt Šance, o. s. realizuje od roku 1995: První preventivní a humanitární program pro komerčně sexuálně zneužívané děti a mládež žijící v zapomenutí

v ČR. Informativní bulletin, Projekt Šance, o. s., centrum Dům Šance, Nepomucká 5, 150 00 Praha 5, telefon: 224 827 370, e-mail: info@sance.info, 11. 01. 2006

DEMMER, Klaus, *Christliche Existenz unter dem Anspruch des Rechtes. Ethische Bausteine der Rechts-theologie*, Studien zur theologischen Ethik: Bd. 67, Freiburg i. Ue.: Universitätsverlag Freiburg Schweiz, 1995. ISBN 3-7278-1011-4

Der Internationale Strafgerichtshof (Human Rights Watch Pressemitteilungen), <http://www.hrw.org/german/children/icc.htm>, 09. 09. 2005

„Der Kinderhandel ist perfekt organisiert!“ *Missionspriester Shay Cullen geht gegen die Prostitution von Kindern vor*, von Thorsten Bayer und Elisabeth Willi, http://www.wannundwo.at/ww-3/Interview_0.html, 20. 03. 2005

Der Weg von der Kampagne gegen Kinderprostitution im Tourismus zur Arbeitsgemeinschaft gegen kommerzielle sexuelle Ausbeutung von Kindern, <http://www.ecpat.de/wir/wir.geschichte/content.html>, 10. 11. 2004

DEUTSCHES JUGENDINSTITUT (Hrsg.), *Sexueller Missbrauch von Kindern. Dokumentation der Nationalen Nachfolgekonzferenz „Kommerzielle sexuelle Ausbeutung von Kindern“ vom 14./15. März 2001 in Berlin*, Opladen: Leske + Budrich, 2002. ISBN 3-8100-3376-6

DEUTSCHER BUNDESTAG, Referat Öffentlichkeitsarbeit (Herausgeber), *Enquete-Kommission Recht und Ethik der modernen Medizin. Schlussbericht, Zur Sache 2/2002*, Berlin. ISBN 3-930341-57-3

DĚTSKÉ KRIZOVÉ CENTRUM, *Formy syndromu CAN*, http://www.dkc.cz/syndrom_can.php, 21. 03. 2006

DĚTSKÉ KRIZOVÉ CENTRUM, *Výroční zpráva 2004*, <http://www.dkc.cz>, 21. 03. 2006

Die Folgen des Missbrauchs, <http://www.boscosevana.de>, 11. 03. 2005

Die Ideen hinter Roter Keil, <http://www.boscosevana.de>, 11. 03. 2005

Dokumenty II. vatikánského koncilu, Praha: Zvon, 1995. ISBN 80-7113-089-3

*Draft Convention on Cyber-Crime, European Committee on Crime Problems (CDPC)-
Committee of Experts on Crime in Cyber-Space, Draft Covention on Cyber-crime (Draft N°
25 REV.)*. Prepared by the Secretariat Directorate General I (Legal Affairs), Strasbourg, 22
December 2000, Public version – Declassified PC-CY (2000) Draft No. 25 Rev.,
<http://conventions.coe.int/treaty/en/projects/cybercrime.htm>, 20. 04. 2005

*Druhá periodická zpráva o opatřeních přijatých k plnění závazků plynoucích z Úmluvy
o právech dítěte (za období od 1. ledna 1995 do 31. prosince 1999)*,
http://www.detskaprava.cz/soubory/crc_zprava.pdf, 20. 11. 2004

DUNOVSKÝ, Jiří, *Komerční sexuální zneužívání dětí v ČR na přelomu tisíciletí*, Praktický
lékař, 2002, roč. 82, č. 6. s. 311-316. ISSN 0008 - 7335

DUNOVSKÝ, Jiří a kol., *Sociální pediatrie. Vybrané kapitoly*, Praha: Grada Publishing,
1999. ISBN 80-7169-254-9

DUNOVSKÝ, Jiří, DYTRYCH, Zdeněk, MATĚJČEK, Zdeněk, *Týrané, zneužívané a
zanedbávané dítě*, Praha: Grada Publishing, 1995. ISBN 80-7169-192-5

DUNOVSKÝ, Jiří, MITLÖHNER, Miroslav, HEJČ, Karel, HANUŠOVÁ-TLAČILOVÁ,
Jaroslava, *Problematika dětských práv a komerčního sexuálního zneužívání dětí u nás a ve
světě*, Praha: Grada Publishing, 2005. ISBN 80-247-1201-6

DWYER, Judith A. (Ed.), *The New Dictionary of Catholic Social Thought*, Minnesota: A
Michael Glazier Book, The Liturgical Press Collegeville, 1994. ISBN 0-8146-5526-2

EGLE, Ulrich Tiber, HOFFMANN, Sven Olaf und JORASCHKY, Peter (Hrsg.), *Sexueller
Missbrauch, Misshandlung, Vernachlässigung. Erkennung, Therapie und Prävention der
Folgen früher Stresserfahrungen*, dritte, vollständig aktualisierte und erweiterte Auflage,
Stuttgart: Schattauer, 2004. ISBN 3-7945-2314-8

INTERNATIONALE ARBEITSORGANIZATION, *Empfehlung 190 betreffend das Verbot und unverzügliche Massnahmen zur Beseitigung der schlimmsten Formen der Kinderarbeit*, <http://www.ilo.org/ilolex/german/docs/rec190.htm>, 21. 03. 2006

ENDERS, Christoph, *Die Menschenwürde in der Verfassungsordnung. Zur Dogmatik des Art. 1 GG*, Jus Publicum, Beiträge zum öffentlichen Recht, Band 27, Tübingen: Mohr Siebeck, 1997. ISBN 0940-9610

European countries, *Explanatory declaration on the Yokohama Global Commitment*, 2nd World Congress against Commercial Sexual Exploitation of Children, <http://www.unicef.org/file:///Yokohama%20Congres.htm>, 11. 11. 2004

European Parliament Resolution on the communication from the Commission to the Council and the European Parliament for further actions in the fight against trafficking in women, (COM(1998) 726-C5-0123/1999 – 1999/2125(COS)), A5-0127/2000, www.europa.eu.int, 20. 12. 2005

EVANGELISCHE JUGEND IM RHEINLAND (Hrsg.), *Hose zu&Finger weg! Aktiv sein gegen Kinderprostitution und kommerzielle sexuelle Ausbeutung von Kindern. Ein Handbuch zum Mitdenken, Mitreden, Mitmachen*, Düsseldorf, 2004. ISBN 3-00-012336-9

Sdělení Ministerstva zahraničních věcí 54, Sbíрка mezinárodních smluv ročník 2001, částka 21, ze dne 2.7.2001, *Evropská úmluva o výkonu práv dětí*, <http://www.sagit.cz/pages/sbirkatxt.asp?zdroj=ss01054&cd=77&typ=r>, 20. 01. 2005

Familiaris consortio. Apoštolská adhortace Jana Pavla II. o úkolech křesťanské rodiny v současném světě z 22. listopadu 1981, Praha: Zvon, 1992. ISBN 80-7113-067-2

FESSENFELD, Bergit, *Kinderrechte sind (k)ein Thema! Praxishandbuch für die Öffentlichkeitsarbeit*, Münster: Votum, 2001. ISBN 3-933158-82-6

FIALA, Petr / HANUŠ, Jiří / VYBÍRAL, Josef (ed.), *Katolická sociální nauka a současná věda*, Brno: CDK a Vyšehrad, 2004. ISBN 80-7325-024-1

FILIPEC, Josef a kol., *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*. Druhé, revidované vydání, Praha: Academia, nakladatelství České akademie věd, 1994. ISBN 80-200-0493-9

FILIPEC, Josef a kol., *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*. Třetí, revidované vydání, Praha: Academia, 2000. ISBN 80-200-0493-9

FIŠEROVÁ, Marta, *Obchod s lidmi. To hlavní, co potřebují, je přijetí od ostatních lidí. S Jindřiškou Krpálkovou o pomoci obětem obchodu s lidmi*, <http://www.charita.cz>, 15. 03. 2005

FRIEDRICH, Max H., Mitarbeit: Springer, Käthe, *Tatort Kinderseele. Sexueller Mißbrauch und die Folgen*, Wien: Verlag Carl Ueberreuter, 2001. ISBN 3-8000-3823-4

FRITZSCHE, K. Peter, *Menschenrechte. Eine Einführung mit Dokumenten*, Paderborn: Verlag Ferdinand Schöningh, 2004. ISBN 3-8252-2437-6

GALLWITZ, Adolf / PAULUS, Manfred, *Grünkram. Die Kinder-Sex-Mafia in Deutschland*, Hilden/Rhdl.: Verlag Deutsche Polizeiliteratur GMBH, 1998. ISBN 3-8011-0376-5

GALLWITZ, Adolf / PAULUS, Manfred, *Kinderfreunde-Kindermörder: authentische Kriminalfälle, Fallanalyse, Vorbeugung*, Hilden: Verlag Deutsche Polizeiliteratur, 2002. ISBN 3-8011-0464-8

GERLINGER, Heidi, *Sehnsucht nach Liebe? Eine Analyse des Phänomens Kinderprostitution*, Östringen: Verlag der Jugendwerkstatt Östringen e.V., 2001. ISBN 3-925699-57-0

GOSEPATH, S und LOHMANN, G., *Philosophie der Menschenrechte*. Frankfurt/M.: 1998, ISBN 3-518-28938-1

GRANDT, Guido und Michael / VAN DER LET, Petrus, *Ware Kind. Mißbrauch und Prostitution*, Düsseldorf: Patmos, 1999. ISBN 3-491-72420-1

GRAF, Michael, MATHWIG, Frank, ZEINDLER, Matthias (Hrsg.), „*Was ist der Mensch?*“. *Theologische Anthropologie im interdisziplinären Kontext. Wolfgang Lienemann zum 60. Geburtstag*, Stuttgart: Verlag W. Kohlhammer, 2004. ISBN 3-17-018522-5

WILLS, Jean-Pierre / MIETH, Dietmar (Hrsg.), *Grundbegriffe der christlichen Ethik*, Paderborn: Verlag Ferdinand Schöningh, 1992. ISBN 3-506-99419-0

Hague Conference on Private Law, *Convention on Protection of Children and Co-operation in Respect of Intercountry Adoption* (Concluded 29 May 1993), <http://www.interpol.org/International/Conventions/Hague/Conference.htm>, 10. 12. 2005

HAIDE, Alexander, *STOPPT die Kinderschänder. Die Opfer – die Täter. Das Millionengeschäft. Mit Gastkommentaren*, Wien: Verlag Kleindienst, 2003. ISBN 3-9501151-7-X

HALFAROVÁ, Hana, PÖTHE, Petr, CSÉMY, Ladislav, BOSÁK, Viktor, *Retrospektivní studie sexuálního zneužívání dětí u osob s rizikovým sexuálním chováním*, <http://www.detivpasti.cz/doc2.htm>, 21. 02. 2005

HANUŠ, Jiří (ed.), *Křesťanství a lidská práva*, Brno: CDK a Vyšehrad, 2002. ISBN 80-85959-89-5

HANUŠ, Jiří (ed.), *Lidská práva. Nárok na obecnou platnost a kulturní diferenciaci*, Brno: CDK, 2001. ISBN 80-85959-86-0

HANUŠ, Petr, LAINOVÁ, Monika, HALFAROVÁ, Hana (lektoři), *Děti a jejich práva. II. blok, Zákon o rodině*, www.detskaprava.cz/soubory/2_blok.ppt, 08. 12. 2004

HANUŠ, Petr, LAINOVÁ, Monika, HALFAROVÁ, Hana (lektoři), *Děti a jejich práva. II. blok, Zákon o sociálně-právní ochraně dětí*, www.detskaprava.cz/soubory/2_blok.ppt, 08. 12. 2004

HANZOVÁ, Marie / KODÝM, Miloslav / KREMLIČKOVÁ, Marta, *Práva a povinnosti našich dětí*, Praha: Victoria Publishing, 1995. ISBN 80-7187-007-2

HASENHÜTTL, Gotthold, *Glaube ohne Mythos. Band 2: Mensch, Glaubensgemeinschaft, Symbolhandlungen, Zukunft*, Mainz: Matthias-Grünwald-Verlag, 2001. ISBN 3-7867-2311-7

HERMANN, Axel, *Menschenwürde, Menschenrechte. Thema im Unterricht*, Arbeitsheft 11 (1997)

HEUSER, Stefan, *Menschenwürde. Eine theologische Erkundung*, Ethik im Theologischen Diskurs, Band 8, Münster: LIT Verlag, 2004. ISBN 3-8258-7095-2

HILPERT, Konrád, *Menschenrechte und Theologie. Forschungsbeiträge zur ethischen Dimension der Menschenrechte*, Studien zur theologischen Ethik, Freiburg: Universitätsverlag Freiburg i. Ue., 2001. ISBN 3-7278-1225-7

HOPES BETRAYED, *Trafficking of Women and Girls to Post-Conflict Bosnia and Herzegovina for Forced Prostitution*, Human Rights Watch, Vol. 14, No. 9 (D) – November 2002, <http://www.hrw.org>, 02. 01. 2006

HORT, Vladimír, HRDLÍČKA, Michal, KOCOURKOVÁ, Jana, MALÁ, Eva a kol., *Dětská a adolescentní psychiatrie*, Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-472-9

HRUŠÁKOVÁ, Milana / KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, *České rodinné právo. Právní stav ke dni 1. 10. 2001*. 2. opravené a doplněné vydání, Brno: Masarykova univerzita a nakladatelství Doplněk, 2001. ISBN 80-7239-104-6

HUBER, Wolfgang, *Gerechtigkeit und Recht. Grundlinien christlicher Rechtsethik*. Zweite, durchgesehene Auflage, Gütersloh: Chr. Kaiser/Gütersloh Verlagshaus, 1996. ISBN 3-579-02025-0

HUNOLD, Gerfried W. / LUBACH, Thomas / GREIS, Andreas (Hrsg.), *Theologische Ethik. Ein Werkbuch*, Tübingen: A. Francke Verlag, 2000. ISBN 3-8252-1966-6

HUNOLD, Gerfried W. (Hrsg.) unter Mitarbeit SAUTERMEISTER, Jochen, *Lexikon christlichen Ethik. Band 1 (A-K)*, Freiburg im Breisgau: Herder, 2003. ISBN 3-451-22046-6

HUNOLD, Gerfried W. (Hrsg.) unter Mitarbeit SAUTERMEISTER, Jochen, *Lexikon christlichen Ethik. Band 2 (L-Z)*, Freiburg im Breisgau: Herder, 2003. ISBN 3-451-22047-4

HÝBNEROVÁ, Stanislava, *Evropská ochrana lidských práv v dokumentech*, Praha: Univerzita Karlova v Praze – Nakladatelství Karolinum, 2002. ISBN 80-246-0498-1

CHMELÍK, Jan a kol., *Mravnost, pornografie a mravnostní kriminalita*, Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-739-6

Informace o průběhu a výsledcích II. světového kongresu proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí, <http://www.mvcr.cz/prevence/zpravy/2002/info.html>, 20. 10. 2004

INSTITUT PRO KRIMINOLOGII A SOCIÁLNÍ PREVENCI, odpovědná řešitelka Trávníčková Ivana, dílčí řešitelé Luptáková Marina, Nečada, Václav, Přesličková, Hana, Trdlíková, Karla, *Obchodování se ženami z pohledu České republiky*. (Výzkum je součástí projektu OSN – odpověď trestního soudnictví na obchodování s lidmi v České republice a v Polsku), Metodologický garant UNICRI, Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004, <http://www.mvcr.cz/bezpecnost/dokumenty.html>, 06. 10. 2005

JANDOUREK, Jan, *Sociologický slovník*, Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-535-0

JANDOUREK, Jan, *Úvod do sociologie*, Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-749-3

JELÍNEK Jiří a kolektiv, *Trestní zákon a trestní řád. Poznámkové vydání s judikaturou, 21. aktualizované vydání podle stavu k 1. 11. 2004*, Praha: Linde Praha, a. s. - Právnické a ekonomické nakladatelství a knihkupectví Bohumily Hořínkové a Jana Tuláčka, 2004. ISBN 80-7201-496-X

KANE, Jane, *Understanding 'demand' for children in the sex trade: an outstanding challenge*, Background Paper, Yokohama review combating Sexual Exploitation of Children, Europe and Central Asia, 8-9 July 2005 Ljubljana, Slovenia, <http://www.unicef.de>, 11. 09. 2005

KANT, Immanuel, *Základy metafyziky mravů*, Praha: Nakladatelství Svoboda, 1990. ISBN 80-205-0152-5

KARABEC, Zdeněk, II. světový kongres proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí, *Kriminalistika*. Čtvrtletník pro kriminalistickou teorii a praxi, ročník XXXV 2/2002, http://www.mvcr.cz/casopisy/kriminalistika/2002/02_02/karabec.html, 23. 10. 2004

KARO e.V. Grenzüberschreitende Sozialarbeit in Prostitutions- und Drogenszenen, *Jahresbericht 2004*, <http://www.karo-sozialprojekt.de>, 28. 04. 2006

Karta pro lékaře. Vydala Česká společnost na ochranu dětí za finanční podpory Ministerstva zdravotnictví ČR, Praha 2006

KATHOLISCHES BIBELWERK e.V. und B. D. LEICHT, Barbara D. (Hrsg.), *Grundkurs Bibel. Altes Testament. Werkbuch für die Bibelarbeit mit Erwachsenen, Band 1*, Stuttgart: Verlag Katholisches Bibelwerk, 2003. ISBN 3-460-32616-6

KATHOLISCHES BIBELWERK e.V. und B. D. LEICHT, Barbara D. (Hrsg.), *Grundkurs Bibel. Altes Testament. Werkbuch für die Bibelarbeit mit Erwachsenen, Band 2*, Stuttgart: Verlag Katholisches Bibelwerk, 2003. ISBN 3-460-32616-6

KEFURTOVÁ, Anna / KUTÁLKOVÁ, Petra (La Strada ČR, o.p.s.), *Možnosti prevence obchodování s lidmi*. Písemný materiál ze semináře pro protidrogové centrum Kotec v Západních Čechách, konaného ve dnech 23. – 25. dubna 2005 v Praze, La Strada ČR, o.p.s., a vlastní poznámky autora této práce jako účastníka

Kinder als Ware? Kinderhandel und was man dagegen tun kann. Detailansicht, <http://www.tdh.de/content/materialien/studien/index.htm>, 09. 12. 2005

Kinderrechte sind Menschenrechte. ECPAT – Unsere Thematik, <http://www.ecpat.de/thematik/thematik.kinderrechte/content.html>, 09. 12. 2005

Kinderrechte sind Menschenrechte. Duisburg: Kindernothilfe Themenheft, 2003

Kinderrechte stärken, Dokumentation der Fachtagung vom 5. April 2001 in Berlin,
Kindernothilfe/Gemeinsame Konferenz Kirche und Entwicklung (GKKE),
<http://www.kindernothilfe.de/kinderstaerken.pdf>, 12. 11. 2004

Komerční sexuální zneužívání dětí. Násilí na dětech, Sborník z 1.národní konference, Praha:
Humanitas Profes, 2001

Komerční sexuální zneužívání dětí v České republice, Sborník z konference pořádané
organizacemi Friedrich Ebert Stiftung, La Strada a Enya ve dnech 6.-7. listopadu 2001, Praha
2002

KOVAŘÍK, Jiří a kol., *Dětská práva, právní povědomí, participace dětí a sociální služby*,
České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta,
2001. ISBN 80-7040-531-7

KUBA, Jaroslav, *Filosofie lidských práv a právo*, Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni,
1999. ISBN 80-7082-540-5

KÜNG, Hans / KUSCHEL, Karl-Josef, *Prohlášení ke světovému étosu. Deklarace
Parlamentu světových náboženství*, Brno: CDK, 1997. ISBN 80-85959-31-3

KÜNG, Hans, *Světový étos pro politiku a hospodářství*, Praha: Vyšehrad, 2000. ISBN 80-
7021-327-2

LANGMEIER, Josef, BALCAR, Karel, SPITZ, Jan, *Dětská psychoterapie*. Druhé, rozšířené a
přepracované vydání, Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-381-1

LENHART, Völker, *Pädagogik der Menschenrechte*, Opladen: Leske + Budrich, 2003. ISBN
3-8100-3726-5

LÉON-DUFOUR, Xavier a kolektiv, *Slovník biblické teologie*, Praha: Academia, 2003. ISBN
80-200-1127-7

LA STRADA Česká republika, *Lidská práva v praxi. Manuál pro sociální práci s oběťmi obchodu se ženami a dětmi*, Praha 2002. Z anglického originálu *Human Rights in Practice. A Guide to Assist Trafficked Women and Children*, Bangkok: GAATW – Global Alliance Against Traffick in Women, 1999

LIMANOWSKA, Barbara (report), *Trafficking in Human Beings in Southeastern Europe. Current situation and responses to trafficking in human beings in Albania, Bosnia and Herzegovina, Bulgaria, Croatia, the Federal Republic of Yugoslavia, the Former Yugoslav Republic of Macedonia, Moldova and Romania*, UNICEF/UNOHCHR/OSCE-ODIHR, 2002, <http://www.unicef.org>, 18. 01. 2006

Listina základních práv a svobod, edice ÚZ, č. 368, podle stavu k 14. 02. 2003, Ostrava: Jiří Motloch-Sagit, 2003. ISBN 80-7208-354-6

LORENZ, Rolf J., MIETH, Dietmar und MÜLLER, Ludolf (Hrsg.), *Die „Menschenwürde des Menschen“ – beim Wort genommen*, Tübingen: A. Francke Verlag, 2003. ISBN 3-7720-8002-2

LUHMANN, Niklas, *Láska jako vášeň. Paradigm lost*, Praha: Prostor, 2002. ISBN 80-7260-068-0

MARX, Reinhard / WULSDORF, Helge, *Christliche Sozialethik. Konturen – Prinzipien – Handlungsfelder*, AMATECA – Lehrbücher zur katholischen Theologie, Band XXI, Paderborn: Bonifatius, 2002. ISBN 3-89710-203-X

METZELDER, Christian, KEHL, Sebastian, REIDEGELD, Jochen, *Das zerbrochene Paradies. Wo Kinder zur Ware werden*, München: Don Bosco Verlag, 2003. ISBN 3-7698-1463-0

Mezinárodní dokumenty o lidských právech. Anglicky a česky, sestavil V. Adamus, Praha: Linde, 2000. ISBN 80-7201-221-5

Model podpory a ochrany obětí obchodování s lidmi za účelem sexuálního vykořisťování v České republice. Národní strategii boje proti obchodování s lidmi za účelem sexuálního vykořisťování v České republice, <http://www.mvcr.cz>, 21. 12. 2005

MUFSONOVÁ, Susan, KRANZOVÁ, Rachel, *O týrání a zneužívání*, Praha: Linka důvěry, Nakladatelství Lidové noviny, 1996. ISBN 80-7106-194-8

NADACE NAŠE DÍTĚ, *Dětská práva, Vím, co smím?*, Praha: Portál, 2002. ISBN 80-238-9291-6

Národní plán boje proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí, Praha: MV ČR, 2000

Národní strategii boje proti obchodování s lidmi za účelem sexuálního vykořisťování v České republice, <http://www.mvcr.cz>, 21. 12. 2005

Národní strategii boje proti obchodování s lidmi (pro období 2005-2007), Praha: Ministerstvo vnitra, odbor bezpečnostní politiky, 2005,
http://www.mvcr.cz/dokumenty/narodni_strategie.pdf, 21. 12. 2005

NEGT, Oskar, *Das Unwiederholbare: Wandlungen im Kulturbegriff der Würde*, *Concilium*, Internationale Zeitschrift für Theologie, 39. Jahrgang / Juni 2003, Heft 2, s. 153-162, Mainz: Matthias-Grünwald-Verlag. ISSN 0588-9804

Neue Jerusalemer Bibel. Einheitsübersetzung mit dem Kommentar der Jerusalemer Bibel, Freiburg im Breisgau: Herder, 2000. ISBN 3-451-27800-6

NICHT, Manfred, WILDFEUER, Armin (Hg.), *Person – Menschenwürde – Menschenrechte im Disput*, Münster: LIT Verlag, 2002. ISBN 3-8258-6104-x

NOVOTNÁ, Věra, BURDOVÁ, Eva, BRABENEC, František, *Zákon o sociálně právní ochraně dětí. Komentář*. 2. aktualizované a doplněné vydání, Praha: LINDE, 2002. ISBN 80-86131-31-9

NOVOTNÝ, Adolf, *Biblický slovník*, Praha: Edice Kalich, 1956

NOVOTNÝ, Oto, DOLENSKÝ, Adolf, NAVRÁTILOVÁ, Jana, PÚRY, František, RIZMAN, Stanislav, VANDUCHOVÁ, Marie, VOKOUN, Rudolf, *Trestní právo hmotné II. - Zvláštní část*. 4. přepracované vydání. Praha: ASPI, 2004. ISBN 80-86395-67-7

NOVOTNÝ, Oto, ZAPLETAL, Josef a kolektiv, *Kriminologie*. Druhé, přepracované vydání, Praha: ASPI, 2004. ISBN 80-7357-026-2

Obchod s dětmi, <http://www.unicef.cz>, 03 01. 2006

Obchod s lidmi. Některá základní fakta, http://www.detivpasti.cz/obchod_s_lidmi.htm, 03. 01. 2006

LA STRADA Česká republika, *Obchod se ženami v romských komunitách. Závěrečná zpráva z projektu Lidská práva v praxi – prevence obchodování se ženami v romských komunitách*, Praha: La Strada ČR, o.p.s., P.O.Box 305, Praha 1, tel/fax 00420 222 721 810, lastrada@strada.cz, www.strada.cz, koordinátorka projektu Petra Kutálková, 2004

DAVIDSON, O'Connell J., *The Sex Exploiter*, Background paper for the 2nd World Congress against the Commercial Sexual Exploitation of Children, Yokohama 2001, <http://www.csecworldcongress.org>, 17. 02. 2005

Opční protokol k Úmluvě o právech dítěte o prodeji dětí, dětské prostituci a dětské pornografii, <http://www.detskaprava.cz/nactileti/download/op2.pdf>, 25. 08. 2004

Opční protokol k Úmluvě o právech dítěte o zapojování dětí do ozbrojených konfliktů, <http://www.detskaprava.cz/nactileti/download/op1.pdf>, 25. 08. 2004

Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the sale of Children, child prostitution and child pornography, <http://www.unicef.org/crc/annex2.htm>, 25. 08. 2004

PÄPSTLICHER RAT FÜR GERECHTIGKEIT UND FRIEDEN, *Kompendium der Soziallehre der Kirche*, Freiburg im Bresigau: Herder, 2006. ISBN-10: 3-451-29078-2

Pater Shay Cullen,

<http://www.preda.org/german/main/execom/father%20shay%20cullen/father%20shay%20cullen.html>, 18. 03. 2005

PETER, Erich, *Völkerrechtliche Rahmenbedingungen beim Kinderhandel in Deutschland unter besonderer Berücksichtigung der UN-Kinderrechtskonvention*, <http://www.tdh.de>, 29. 06. 2005

PETRÁŠOVÁ, Lenka, Nakupovala děti pro sebe i pro jiné? Policie už tři měsíce vyšetřuje ženu obviněnou z organizování obchodu s dětmi, *Mladá fronta DNES*, 2005, úterý 1. února, A/4

PIEPER, Annemarie, *Einführung in die Ethik*. Fünfte, überarbeitete und aktualisierte Auflage, Tübingen: A. Francke Verlag, 2003. ISBN 3-8252-1637-3

PIRRI-SIMONIAN, Teny, *Mobilizing Communities of Faith in the Fight against Sexual Exploitation and Abuse of Children*, Background Paper, Yokohama review combating Sexual Exploitation of Children, Europe and Central Asia, 8 – 9 July 2005, Ljubljana, Slovenia, <http://www.unicef.de>, 10. 09. 2005

POSSELT, Frank, *Meine Mutter war eine Prostituierte*, <http://www.bild.t-online.de/BTO/showpromis/2004/09/06>, 08. 11. 2004

PÖTHE, Peter, *Dítě v ohrožení*, Praha: G plus G, 1999. ISBN 80-86103-21-8

PRACH, Václav, *Řecko – český slovník*, Praha: Skriptum, 1993. ISBN 80-85528-22-3

Práva dítěte v dokumentech, Praha: Odbor prevence kriminality MV ČR ve spolupráci s českou sekcí Mezinárodní ochrany dětí (DCI) a Fondem ohrožených dětí (FOD), 1998. ISBN 80-8521-56-7

PROKOP, Martin a kol., *Právní ochrana dětí a obětí domácího násilí*, Brno: Ekologický právní servis, 2000. ISBN 80-902570-8-9

CIZEK, Brigitte, KERNTHALER-MOSER, Irene (Hrsg.), *Prostitution und Pornografie*. 2. sexualpädagogische und –beraterische Fachfortbildung 10. und 11. Oktober 2001, Tagungsband, Wien: ÖIF, 2002. ISBN 3-901668-25-X

Protocol against the Smuggling of Migrants by Land Air and Sea, supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime, <http://www.unodc.org/palermo/convensumm.html>, 23. 10. 2005

Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, especially Women and Children, supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime, <http://www.unodc.org/palermo/convensumm.html>, 23. 10. 2005

Připomínky k II. periodické zprávě o implementaci Úmluvy o právech dítěte v České republice, <http://www.llp.cz>, 17. 11. 2004

Recommendation concerning the prohibition and immediate action for the elimination of the worst forms of child labour, <http://www.ilo.org/ilolex/docs/rec190.htm>, 17. 11. 2004

Resolution of the European Parliament on child trafficking and child soldiers, 3 July 2003, B5-0320/2003, <http://www.europa.eu.int>, 06. 12. 2005

RETHMANN, Albert-Peter, *Selbstbestimmung-Fremdbestimmung-Menschenwürde. Auskunft christlicher Ethik*, Regensburg: Verlag Friedrich Pustet, 2001. ISBN 3-7917-1756-1

ROTHE, Andrea, *Männer, Prostitution, Tourismus. Wenn Herren reisen...*, Münster: Westfälisches Dampfboot, 1997. ISBN 3-89691-408-1

ROTTER, Hans / VIRT, Günter, *Neues Lexikon der christlichen Moral*, Innsbruck: Tyrolia, 1990. ISBN 3-7022-1754-1

SÄNGER, Renate, *Kinderpornographie und Frühprostitution. Ein Beitrag aus der Praxis*, *Kind – Jugend – Gesellschaft*. Zeitschrift für Jugendschutz, roč. 39, č. 2, Mai 1994, Lutherhand-Verlag. s. 43-51

SEABROOK, Jeremy, *Keine mildernden Umstände. Sexuelle Ausbeutung von Kindern und die internationale Strafverfolgung der Täter. 16 Fallgeschichten*, Zürich: Limmat Verlag 2002. ISBN 3 85791 370 3

Sexuální zneužívání dětí a sexuální násilí. Sborník z konference East-West, Praha 1996, Praha: MPSV, 1997. ISBN 80-85529-31-9

Sexuelle Ausbeutung von Kindern. Kein Kavaliersdelikt sondern eine strafbare Handlung. Aktiv zum Schutz der Kinder vor sexueller Ausbeutung, Schulungsmaterialien für die Reisebranche, Freiburg: ECPAT Deutschland, 2001

SCHAUER, Cathrin, *Kinder auf dem Strich. Bericht von der deutsch-tschechischen Grenze*, Bad Honnef: Herausgegeben von Deutsches Komitee für UNICEF, ECPAT Deutschland, Horlemann, 2003. ISBN 3-89502-174-1

SCHLICH, Hans-Peter, *Jungs auf der Straße – Straßenkinder und Prostitution*. Aus der Arbeit der Kriseninterventionsstelle für Stricher (KISS), *Streetcorner*, 1994, Heft 7 (2), s. 71-79, Nürnberg: ISKA. ISSN 0934-9774

SCHNEIDER-FLUME, Gunda, *Grundkurs Dogmatik. Nachdenken über Gottes Geschichte*, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2004. ISBN 3-8252-2564-X

SCHOCKENHOFF, Eberhard, *Naturrecht und Menschenwürde. Universale Ethik in einer geschichtlichen Welt*. Mainz: 1996. ISBN

SCHÖNECKER, Dieter / WOOD, Allen W., *Immanuel Kants „Grundlegung zur Metaphysik der Sitten“*. Ein einführender Kommentar, Paderborn: Verlag Ferdinand Schöningh, 2002. ISBN 3-506-99455-7

SCHROER, Silvia / STAUBLI, Thomas, *Die Körpersymbolik der Bibel*, Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1998. ISBN 1 99 00668 5 062
Sociální encykliky (1891-1991), Praha: Zvon, 1996. ISBN 80-7113-154-7

Současná situace a bezpečnostní aspekty migrace nezletilých bez doprovodu: výměna informací, znalostí a zkušeností, Mezinárodní odborný seminář, Praha – Spiritka, 2. a 3. 12. 2002, Sborník přednášek, Praha: MVČR a IOM, 2002

Spisy sv. Tomáše Akvinského, *Theologická summa*, redigoval P. E. Soukup Ord. Praed., vydali profesori bohovědného učiliště Řádu dominikánského v Olomouci, 1938

Starý zákon. Překlad s výkladem, 9 – Žalmy, Praha: Kalich, 1975

S. Thomae Aquinatis, *Summa Theologica*, Pars 2, CXX Art. II, Ex Officiaria Libraria MARIETTI anno 1820 condita, Archiepiscopi Taurinensis Typographi

SÜMEGH, Lázsló, *Projekt Šance*, přednáška na Symposiu o dětské prostituci, pořádané UNICEF ČR, Českou společností na ochranu dítěte a nadací CINDI a konané na 3. LF UK dne 11. 04. 2006 pod záštitou Aleny Páralové, místopředsedkyně výboru pro sociální politiku a zdravotnictví PS ČR. Vlastní poznámky autora této práce.

SVOBODA, Mojmir., KREJČÍŘOVÁ, Dana, VÁGNEROVÁ, Marie, *Psychodiagnostika dětí a dospívajících*, Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-545-8

ŠIŠKOVÁ, Naděžda, *Dimenze ochrany lidských práv v EU*, Praha: ASPI Publishing, 2003. ISBN 80-86395-52-9

TERRE DES HOMMES, *Ware Kind. Kinderhandel*, Osnabrück: Terre des hommes Deutschland e.V., 2002

1st World Congress against Commercial Sexual Exploitation of Children, Stockholm, Sweden, August 27-31 1996, <http://www-csecworldcongress.org/en/stockholm/index.htm>, 16. 11. 2004

The Hague Ministerial Declaration on European Guidelines for Effective Measures to Prevent and Combat Trafficking in Women for the Purpose of Sexual Exploitation, 26 April 1997, Dutch Ministry of Social and Employment, DCE/97/429, <http://www.europa.eu.int>, 03. 03. 2006

2nd World Congress against Commercial Sexual Exploitation of Children,
<http://www.unicef.org/file:///Yokohama%20Congres.htm>, 21. 11. 2004

The two Optional Protocols were adopted by the United Nations General Assembly on 25 May 2000 (General Assembly Resolution A/Res/54/263), Convention on the Rights of the Child, <http://www.unicef.org/crc/oppro.htm>, 30. 08. 2004

THIEDE, Isabell, *Mädchenprostitution. Ein Versuch, aus dem Elternhaus auszubrechen*, Hamburg: Rowohlt Taschenbuch Verlag, 1997. ISBN 3-499-13275-3

TOMEŠ, Igor a kolektiv, *Sociální správa*, Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-560-1

Trafficking in Children for Sexual Purposes. An analytical review,
<http://www.csecworldcongres.org>, 15. 12. 2005

TREFFINGER, Elvira, *Aufruf zum Handeln: Der Stockholmer Weltkongreß gegen die kommerzielle sexuelle Ausbeutung von Kindern*,
<http://www.ecpat.de/wir/wir.geschichte05/hintergrund.html>, 20. 12. 2004

Trestní předpisy. Edice ÚZ, č. 350, podle stavu k 21. 10. 2002, Ostrava: Jiří Motloch-Sagit, 2002. ISBN 80-7208-328-7

Trestní předpisy. Edice ÚZ, č. 459, podle stavu k 2. 11. 2004, Ostrava: Jiří Motloch-Sagit, 2004. ISBN 80-7208-457-7

Übereinkommen 182. Übereinkommen über das Verbot und unverzügliche Maßnahmen zur Beseitigung der schlimmsten Formen der Kinderarbeit, 1999,
<http://www.ilo.org/ilolex/german/docs/convdisp1.htm>, 21. 11. 2004

UNICEF -Nachrichten, G 12054, März, Nr. 1/2003, Thema Kinderhandel, Köln

United Nations Convention against Transnational Organized Crime, A/AC.254/L.230/Add. 1, Vídeň, 17.-28. července 2000, <http://www.unodc.org/palermo/theconvention.html>, 05. 01. 2006

Unser Ziel: Zerbrochene Kinderseelen zu heilen. Hilfsmaßnahmen und Hilfsprojekte,
<http://www.boscosevana.de>, 03. 05. 2005

Ústava České republiky. Edice ÚZ, č. 368, podle stavu k 14. 2. 2003, Ostrava: Jiří Motloch-Sagit, 2003. ISBN 80-7208-354-6

VACA, Jiří, Tři tisíce korun, honorář pro dětské pornoherce, *Mladá fronta DNES*, 2005, úterý 1. února, A/4

VALADIER, Paul, Der Mensch in seiner Unwürdigkeit, *Concilium*, Internationale Zeitschrift für Theologie, 39. Jahrgang / Juni 2003, Heft 2, s. 173-180, Mainz: Matthias-Grünwald-Verlag. ISSN 0588-9804

VANÍČKOVÁ, Eva, *Dětská prostituce*, Praha: Grada Publishing, 2005. ISBN 80-247-1138-9

VANÍČKOVÁ, Eva, *Komerční sexuální zneužívání dětí*, Praha: Česká společnost na ochranu dětí – edice RŮŽOVÁ LINKA, 2004. ISBN 80-239-3443-0

VANÍČKOVÁ, Eva, *Pomoc pro dotčené. Preventivní práce v oblasti komerčního sexuálního vykořisťování dětí v České republice*, přednáška na mezinárodní konferenci „Rozvoj nových konceptů prevence k ochraně dětí před komerčním sexuálním vykořisťováním v kontextu profilů pachatelů německých sexuálních turistů“ konané ve dnech 06.-07.12.2004 na zámku Mostov u Chebu. Vlastní poznámky autora této práce

VANÍČKOVÁ, Eva, / PROVAZNÍK, Karel / HADJ-MOUSSOVÁ, Zuzana, *Sexuální zneužívání dětí. I. díl*, Praha: Karolinum – nakladatelství Univerzity Karlovy, 1997. ISBN 80-7184-479-9

VANÍČKOVÁ, Eva, / PROVAZNÍK, Karel / HADJ-MOUSSOVÁ, Zuzana, *Sexuální zneužívání dětí. II. díl*, Praha: Univerzita Karlova v Praze – nakladatelství Karolinum, 1999. ISBN 80-7184-878-6

VANÍČKOVÁ, Eva, PROVAZNÍK, Karel HADJ-MOUSSOVÁ, Zuzana, SPILKOVÁ, Jana, *Sexuální násilí na dětech. Výskyt, podoby, diagnostika, terapie, prevence*, Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-286-6

VAN REISEN, Mirjam and STEFANOVIC, Ana, *Lost Kids, lost futures. The European Union's response to Child Trafficking*, Terre des Hommes, <http://www.tdh.de>, 29. 06. 2005

Vaše dítě jde svědčit. Informace a rady pro osoby odpovědné za výchovu dítěte, <http://www.linkabezpeci.cz>; <http://www.nasedite.cz>; <http://detskaprava.cz>, 19. 12. 2005

VERHELLEN, Eugeen (ed.), *Understanding Children's Rights*, Collected papers presented at the fifth International Interdisciplinary Course on Children's Rights - No. 6, Ghent (Belgium): Children's Rights Centre, University of Ghent, December 2000. ISBN 90-74751-26-1

VERSPIEREN, Patrick, Menschenwürde in der politischen und bioethischen Debatte, *Concilium*, Internationale Zeitschrift für Theologie, 39. Jahrgang /Juni 2003, Heft 2, s. 143-152, Mainz: Matthias-Grünwald-Verlag. ISSN 0588-9804

VON DER PFORDTEN, Dietmar, *Rechtsethik*, München: Verlag C.H. Beck, 2001. ISBN 3 - 406-45882-3

VORGRIMLER, Herbert, *Neues Theologisches Wörterbuch*, Freiburg im Breisgau: Herder, 2000. ISBN 3-451-27340-3

Vorschlag für einen Rahmenbeschluß des Rates zur Bekämpfung des Menschenhandels, KOM / 2000 / 0854 endg. / 2 – CNS / 2001 / 0024, 52000PC0854(01)R(01), <http://www.europa.eu.int/eur-lex/lex> - DE, 27. 11. 2005

Vorschlag für einen Rahmenbeschluß des Rates zur Bekämpfung der sexuellen Ausbeutung von Kindern und der Kinderpornographie, KOM / 2000 / 0854 endg. – CNS 2001 / 0025, 52000PC0854(02), Amtsblatt Nr. 062 E vom 27/02/2001 S. 0327 – 0330, <http://www.europa.eu.int/eur-lex/lex-DE>, 27. 11. 2005

Výklady ke Starému zákonu. I. ZÁKON: Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium, připravila starozákonní překladatelská komise, Praha: Česká biblická společnost, 1991. ISBN 80-7017-408-0

WANDENFELS, Hans, *Kontextová fundamentální teologie*, Praha: Vyšehrad, 2000. ISBN 80-7021-407-4

WEISS, Petr a kolektiv, *Sexuální zneužívání. Pachatelé a oběti*, Praha: Grada Publishing, 2000. ISBN 80-7169-795-8

WISCHIN, Franz, Egon Schiele. „*Ich Gefangener, schuldlos gestraft, gereinigt!*“ *Kunst oder Kinderpornographie: Die Affäre von Neulengbach 1912*, Wien: Verlag Christian Brandstätter, 1998. ISBN 3-85447-747-3

WOLFF, Hans-Walter, *Anthropologie des Alten Testamentes*. 7. Aufl., in neuer Ausstattung, Gütersloh: Kaiser, Gütersloher Verl.-Haus, 2002. ISBN 3-579-05091-5

WUTTKE, Gisela, *Kinderprostitution, Kinderpornographie, Tourismus. Eine Bestandsaufnahme*, Göttingen: Lamuv, 1998. ISBN 3-88977-531-4

WUTTKE, Gisela, *Pornografie an Kindern. Die Folgen und Wirkungen von Kinderpornografie*, Opladen: Herausgegeben vom Verein Frauen gegen sexualisierte Gewalt e. V., Leske + Budrich, 2003. ISBN 3-8100-3720-6

Závěrečná doporučení Výboru pro práva dítěte: Česká republika, Výbor pro práva dítěte, CRC/C/15/Add.201, Třicáté druhé zasedání. Projednávání zpráv předložených účastnickými státy podle článku 44 Úmluvy. Doporučení přijata na 862. schůzi konané dne 31. ledna 2003. Příloha č. 2 k usnesení vlády České republiky ze dne 10. září 2003 č. 898. V anglickém jazyce na stránkách Vysokého komisaře OSN pro lidská práva: www.unhcr.ch/html/menu2/6/crc/doc/session32.htm, 30. 09. 2005 a v českém jazyce na stránkách Ligy lidských práv: www.llp.cz, 30. 09. 2005

ZELINKA, Udo, (Hg.), *Über –Gänge – Forum Zukunft: Die Kirche im 3. Jahrtausend*, Paderborn: Bonifatius, 2000. ISBN 3-89710-123-8

ZOUZALÍK, Martin, *Dětská pornografie na internetu: existuje!?*,

http://technet.idnes.cz/sw/sw_online/pornolitas020207.html, 14. 12. 2005

Zpráva České republiky o problematice komerčního sexuálního zneužívání dětí zpracována Ministerstvem zahraničních věcí ČR v rámci přípravy České republiky na Světový kongres proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí (Švédsko, 26. – 31. srpna 1996). Zpráva byla zpracována v červenci roku 1996 ve spolupráci s ministerstvem hospodářství, kultury, práce a sociálních věcí, spravedlnosti, školství, mládeže a tělovýchovy, vnitra, zdravotnictví, Policejním prezidiem ČR, Institutem pro kriminologii a sociální prevenci, Českou společností na ochranu dětí a Dětským krizovým centrem v Praze 4

Zpráva o analýze soudobé migrace a usazování příslušníků romských komunit ze Slovenské republiky na území České republiky. „Usnesením vlády ČR ze dne 12. března 2003 č. 243 k informaci o plnění usnesení vlády, týkajících se integrace romských komunit a aktivního postupu státní správy při uskutečňování opatření přijatých těmito usneseními k 31. prosinci 2002 bylo ministru vnitra uloženo předložit vládě analýzu soudobé migrace a usazování příslušníků romských komunit ze SR na území ČR“, Praha: IOM - Mezinárodní organizace pro migraci, Dukelských hrdinů 692/35, Praha, 10. září 2003,

http://www.romea.cz/index.php?id=dokumenty/zprava_migrace, 17. 01. 2006

Zpráva o plnění Národního plánu boje proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí a jeho aktualizace na další období, Praha: Ministerstvo vnitra ČR, 2002

Zpráva o plnění Národního plánu boje proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí a jeho aktualizace na další období, Praha: Ministerstvo vnitra ČR, odbor bezpečnostní politiky, 2004

ZVĚŘINA, Jaroslav, *Sexuologie (nejen) pro lékaře*, Brno: Sexuologický ústav 1. lékařské fakulty UK a VFN Praha, CERM, 2003. ISBN 80-7204-264-5

Zweiter Weltkongress gegen die kommerzielle sexuelle Ausbeutung von Kindern, Dokumentation epd, Nr. 19, Frankfurt am Main: Gemeinschaftswerk der Evangelischen Publicistik (GEP), 6. Mai 2002

UHEREK, Zdeněk, SKŘIVÁNKOVÁ, Klára, WEINEROVÁ, Renata (autoři textu), PLOCHOVÁ, Kateřina, CESNAKOVÁ, Bronislava (spolupracovníci při výzkumu), POPOVIĆ, Džana-Nidžar (recenzentka), *Žadatelky o azyl a obchod s lidmi. Výzkumná zpráva pro úřad Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky, oddělení pro Českou republiku*, Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky, 2003, <http://www.mvcr.cz>, 08. 01. 2006

<http://www.appel-lausanne.ch/appel-gb-home>

<http://www.boscosevana.de/problemindex.htm>

<http://www.coatnet.org/cz/6398.html>

<http://www.coatnet.org/cz/6399.html>

<http://www.coatnet.org/cz/6401.html>

<http://www.coatnet.org/cz/6402.html>

<http://www.coatnet.org/cz/6403.html>

<http://www.coatnet.org/cz/6404.html>

<http://www.coatnet.org/de/6512.html>

<http://www.conventions.coe.int>

<http://www.cosmopolitan.cz/archiv>

<http://www.detskaprava.cz>

<http://www.detskaprava.cz/nactileti/download/op1.pdf>

<http://www.detskaprava.cz/nactileti/download/op2.pdf>

http://www.detskaprava.cz/pedagog/opravech_etapy.asp

http://www.detskaprava.cz/soubory/crc_zprava.pdf

<http://www.detskaprava.cz/soubory/EU.doc>

<http://www.detskaprava.cz/prava/pdf/4.pdf>

<http://www.dunkelziffer.de>

http://www.dunkelziffer.de/Infoblaetter_Kinderpornographie.html

http://www.dunkelziffer.de/Projekte_Internetschulungen.html

<http://www.ecpat.de/wir/wir.geschichte/content.html>

<http://www.ecpat.de/wir/wir.geschichte/content.html>

<http://www.ecpat.de/wir/wir.geschichte05/hintergrund.html>

<http://www.ecpat.de/wir/wir.geschichte06/hintergrund.html>

<http://www.hrw.org/german/children/icc.htm>

<http://www.hrw.org/german/justice/icc.html>

<http://www.karo-sozialprojekt.de/kontakt.htm>
http://www.karo-sozialprojekt.de/die_arbeit_von_karo.htm
<http://www.kinderkulturkarawane.de/2003/kinderrechte/kinderrechtskonvention.htm>
<http://www.kindernothilfe.de>
http://www.kindernothilfe.de/presse/meldungen/03374/index_main.html
<http://www.kindernothilfe.de/schwerpunkte/maedchen.html>
http://www.kindernothilfe.de/schwerpunkte/unterseiten/01405/index_main.html
<http://www.llp.cz>
http://www.mpsv.cz/files/clanky/5878/SPO-navrh_zakona.pdf
<http://www.preda.org/german/main/execom/alex=20corpus=20hermoso/alex=20corpus=20hermoso.html>
<http://www.preda.org/german/main/execom/father=20=cullen/father=20shay=cullen.html>
<http://www.preda.org/german/main/execom/merle=20ramirez=20hermoso/merle=20ramirez=20hermoso.html>
<http://www.preda.org/german/main/history/history.html>
<http://www.preda.org/german/main/index2.html>
<http://www.preda.org/german/main/mission/mission.html>
<http://www.preda.org/german/main/our=20work/c=20for=20c/c=20for=20c.html>
<http://www.preda.org/german/main/our=20work/fair=20trade/fair=20trade.html>
<http://www.preda.org/german/main/our=20work/jail=20rescue=20team/jail=20rescue=20team.html>
<http://www.preda.org/german/main/our=20work/legal/legal/html>
<http://www.preda.org/german/main/our=20work/peps/peps.html>
<http://www.preda.org/german/main/our=20work/rain/rain.html>
http://www.sance.info/dum_sance.php
<http://www.sance.info/historie.php>
<http://www.sance.info/lide.php>
<http://www.sance.info/streetcentrum.php>; http://www.sance.info/kdo_jsme.php
<http://www.tdh.de>; www.terre-de-hommes.de
<http://www.umpod.cz/hobsah.htm>
http://www.un.org/Depts/german/gv-sondert/gv27_ss/as2719_rev1.pdf
<http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf>
<http://www.unicef.org/crc/annex2.htm>
<http://www.unicef.org/crc/oppro.htm>

<http://www.unicef.org/crc/opsx-tableweb.htm>

<http://www.unicef.org/newsline/02pr02printer.htm>

[http://www.vistaverde.de/news/Politik/0209/19 kindertag.htm](http://www.vistaverde.de/news/Politik/0209/19_kindertag.htm)

http://www.weltkindergipfel.de/wkg/weltkindergipfel/unterseiten/01210/index_main.html

<http://www.weltkindergipfel.de/wkg/weltkindergipfel/unterseiten/01211/index.html>